<u>בית המשפט המחוזי בירושלים</u> **<u>ת"פ 426/09</u>**

בפני כב' השופטת מוסיה ארד – נשיאה
כב' השופט יעקב צבן – סגן נשיאה
כב' השופט משה סובל

<u>המאשימה</u>: **מדינת ישראל**

ע"י ב"כ עורכי הדין אלי אברבנאל ו/או אורי קורב ו/או רונן יצחק ו/או יעל שניידר ו/או שמואל ברזילי

נגד

<u>הנאשמים</u>: **1. אהוד אולמרט**

ע"י ב"כ עורכי הדין אלי זהר ו/או רועי בלכר ו/או הדס ברקוביץ ו/או ליאת ארזי, ממשרד גולדפרב-זליגמן ושות'
עורכי הדין נבות תל-צור ו/או ירון ליפשס ו/או טל שפירא, ממשרד כספי ושות'
עורכי הדין נוית נגב ו/או גל הררי-גולדמן ו/או אלון ביכלר, ממשרד שינמן-נגב-ניב

2. שולה זקן

ע"י ב"כ עורכי הדין מיכה פטמן ו/או דניאל קליין

<u>הכרעת דין</u>

תוכן עניינים

פתח דבר 7

אישום ראשון – פרשת "ראשונטורס"

עיקרי כתב האישום 10
משרד הנסיעות "ראשונטורס" 10
מצגי השווא כלפי הארגונים והמדינה 11
חשבוניות ומסלולי נסיעה פיקטיביים 11
הכספים שהתקבלו במרמה 11
השימוש בכספים העודפים 12
עקיפת המכרז 12
מרמה כלפי מבקר המדינה והעלמת הכנסות במרמה 13
העבירות 14

הגדרת המחלוקת 14
מספר עובדות שאינן שנויות במחלוקת 14
עיקרי המחלוקת 16

עיקרי ההכרעה 17
העדר שיטה ליצירת עודפים 18
העדר כוונה לממן נסיעות פרטיות מכספים עודפים 19
העדר מודעות מצד הנאשם 21
גביית הכספים במרמה ומעורבות הנאשמת 22
הנאשם מזוכה והנאשמת מורשעת? 22

עדותה של רייצ'ל ריסבי-רז
עובדות רקע 23
הערכת עדותה של ריסבי-רז 23
ריסבי-רז והמסמכים 25
העדות במשפט 26
סעיף 10 א לפקודת הראיות 44
נושא ראשון: שימוש בכספים עודפים למימון נסיעות פרטיות 45
נושא שני: הנחיות בקשר למימון הנסיעות 57
סיכום 61
האם הנאשם ראה את הטבלאות (TRIPLOGS) 61
סיכום עדותה של ריסבי-רז 70

עדותה של הדר זלצמן-שיפוני
הערכת העדות 71
העדפת התמלילים על פני ההודעות 72
עדות זלצמן במשפט 73
שימוש בכספים עודפים לצורך מימון נסיעות פרטיות 77
חקירת זלצמן במשטרה – מימון נסיעות פרטיות 78
עדות זלצמן במשפט – מימון נסיעות פרטיות 93
המסקנה – לזלצמן אין ידיעה על מימון נסיעות פרטיות בכספים עודפים 95
מסמך הרענון 100
סיכום עדותה של זלצמן 103

עדותה של רייצ'ל מור 104

עדות הנאשם

החקירה במשטרה 107
עדות הנאשם במשפט 121

נסיעות כתב האישום

מבוא 141
נסיעה 1 לכתב האישום 142
נסיעה 2 לכתב האישום 143
נסיעה 3 לכתב האישום 144
נסיעה 4 לכתב האישום 145
נסיעה 5 לכתב האישום 147
נסיעה 6 לכתב האישום 153
נסיעה 7 לכתב האישום 155
נסיעה 8 לכתב האישום 161
נסיעה 9 לכתב האישום 165
נסיעה 10 לכתב האישום 168
נסיעה 11 לכתב האישום 183
נסיעה 12 לכתב האישום 188
נסיעה 13 לכתב האישום 199
נסיעה 14 לכתב האישום 207
נסיעה 15 לכתב האישום 214
נסיעה 16 לכתב האישום 218
נסיעה 17 לכתב האישום 220
סיכום 223

השימוש בכספים עודפים

מבוא 223
נסיעות "ציבוריות" של רעיית הנאשם 224
פירוט נסיעות אשת השר שלא מומנו והסתיימו בחסר 228
נסיעות רעיית הנאשם שמומנו על ידי המדינה וארגונים 233
טיסות ילדי הנאשם, שדרוגים ונקודות "נוסע מתמיד" 236
נסיעות פרטיות של הנאשם ורעייתו ונסיעה משפחתית ליוון 250
נסיעות משנת 2002 שנותר בגינן חוב 263
שיקים שהוצאו מראשונטורס 271
סיכום פרק השימושים 288

דיון והכרעה 289

נושא ראשון – האם הוכחה שיטה להפקת כספים עודפים? 290
נושא שני – האם הוכחה כוונה להשתמש בעודפים למימון נסיעות פרטיות? 293
נושא שלישי – האם הוכחה מודעות הנאשם לגביית כספים עודפים? 299
נושא רביעי – הנאשמת 309
מבוא 309
האם הוצג מצג שווא לארגונים בגינו הם שילמו את הכספים העודפים? 309
האם הנאשמת הייתה מודעת למצג השווא והאם הורתה על כך? 314
מעורבות הנאשמת בנושא מימון הנסיעות 314
הפגישות התקופתיות עם אנשי ראשונטורס 316
שתיקת הנאשמת 322
מעורבות הנאשמת בנושא מימון הנסיעות – דיון ומסקנה 323
העבירות 324
סיכום 329

עקיפת המכרז 329

סיכום האישום הראשון – פרשת ראשונטורס 373

אישום שני – פרקים א-ה – פרשת טלנסקי

עיקרי כתב האישום ותשובת הנאשמים 375

היומנים 377
הצד הטכני – האם הראיות הופקו בצורה נכונה, ראויה ואמינה 377
כישורי החוקרים והעדים 378
המחשבים בתמ"ת 379
נהלים לאיתור ראיות דיגיטליות 380
פעולות חוקרי המשטרה במשרד התמ"ת 381
הגיבוי, הגיבוי כמקור, העתקה ושחזור 385
שיבושים, תכנים חוזרים וכפילויות ביומן 386
תאריכי יצירה של שורות ביומן 388
הכרעה – סיכום 391
האם היומנים קבילים כראיה 394
ההיבט המשפטי 394
היומנים לגופם 398
סיכום ומסקנות 399

העדים המרכזיים 401
מוריס טלנסקי – עדותו 401
עדויות על טלנסקי 414
מוריס טלנסקי – אמינות ומשקל 415

אורי מסר – רקע כללי, קשר לנאשם, ניהול מערכת בחירות, עדותו במשטרה, בריאותו, הערכת עדות 417

פרטי האישום 421
העברות כספים מטלנסקי לנאשם 421
הבחירות לראשות עיריית ירושלים בשנת 1998 422
בחירות מקדימות בשנת 1999 לראשות תנועת הליכוד 429
העברת כספים במעטפות מזומנים בתקופת כהונת הנאשם כשר 430
מזומנים במעטפות 431
העברת 72,500 דולר – ביום 24.12.03 434
מימון שהייה במלון 437
15,000 דולר במלון 438

פעולות שביצע הנאשם במסגרת תפקידו לשם סיוע לטלנסקי בעסקיו 442
הפנייה לרונלד ארנל 444
הפנייה לשלדון אדלסון 445
הפנייה ליצחק תשובה 447
משמעות ניסיונות הסיוע 449

ההיבט המשפטי 450
עבירת הפרת אמונים 450

יסודות העבירה 452
בין הפרת אמונים לניגוד עניינים 452
היסוד הנפשי שבעבירה של הפרת אמונים 455
מסקנות 456

כספי מזומן אצל עו"ד אורי מסר 458
ממצאים ומסקנות 466

הפרת כללי ועדת אשר ופעולות הסתרה ומרמה כלפי מבקר המדינה 468

הפרת כללי ועדת אשר – עבירה פלילית? 473

קבלת דבר במרמה 476

נאשמת 2 – שולה זקן 479

סיכום ותוצאת פרקים א'-ה' לאישום השני 482

פרק ו' לאישום השני – פרשת "מרכז ההשקעות"

כתב האישום 483
התשובה לאישום ותגובת המאשימה לתשובה 486

מערכת היחסים בין הנאשם לבין עו"ד מסר 492
החברות 492
השותפות 498
ייצוג משפטי 499
קשר כלכלי 502

טיפול הנאשם בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר 509
חברת שמן 509
היטלים על יבוא שמנים וכוספאות 509
קביעת ההיטלים בשנת 2003 511
המלצת המנכ"ל דינור 515
מהלכי חברת שמן נוכח המלצת המנכ"ל 516
הפגישה בלשכת הנאשם 518
שנת 2005 – המעבר מהיטל למכס 521
תקינות פעולות הנאשם 522

מפעל סיליקט 533
כתב האישור משנת 1992 533
הבוררות 533
הבקשה החוזרת של מפעל סיליקט בעקבות פסק הבוררות 535
הייצוג על ידי עו"ד מסר 537
הפגישה הראשונה אצל הנאשם 537
ההנחה על מחיר פיתוח הקרקע 543
הפחתת סכום ההפקדה בנאמנות 547
ההודעה לפיינבלום על מתן כתב האישור 553
החתימה על אישור הקצאת הקרקע למפעל סיליקט 553
טקס הנחת אבן הפינה 554
הפגישה השנייה אצל הנאשם 555
מעורבות נוספת של עוזרי הנאשם בקידום הפרויקט 558

פרויקט נבטים 563
קבוצת צידון 563
קבוצת סבג והתקשרותה עם עו"ד מסר 566
הוועדה לבחינת הפרויקט 567
הישיבות אצל הנאשם 568
הוועדה הבינמשרדית להכנת המכרז 571
מהלכי קבוצת צידון נוכח ההתמודדות של קבוצת סבג 573
תקינות פעולות הנאשם 576

בזק 593
המחלוקת בין בזק לבין משרד התמ"ת 594
פניית בזק לעו"ד מסר 594
הפגישה אצל הנאשם 595
תקינות פעולות הנאשם 597

נושאים נוספים 598
צוק מנרה 598
הזרע – פארק איילון 602
הפועל ירושלים 606

הפרת האיסור על ניגוד עניינים 607
האיסור על ניגוד עניינים 607
כללים למניעת ניגוד עניינים של שרים וסגני-שרים 611
ניגוד עניינים מול מייצג 617
ניגוד העניינים מול עו"ד מסר 627

העבירה של הפרת אמונים 630
היסוד העובדתי 630
נסיבת לוואי מחמירה: עוצמת ניגוד העניינים 631
נסיבת לוואי מחמירה: תכיפות הפעולה בניגוד עניינים 634
נסיבת לוואי מחמירה: ניהול הליכים פגומים 634
נסיבת לוואי מחמירה: הימנעות מגילוי ניגוד העניינים 637
נסיבת לוואי מחמירה: מעמדו הרם של הנאשם 646
נסיבת לוואי מחמירה: תפקידו של עו"ד מסר בייצוג 647
נסיבת לוואי מקלה: מעמדו של עו"ד מסר כמייצג 648
האינטרס הציבורי בקבלת ההחלטות על ידי הנאשם 650
סיכום היסוד העובדתי 654
היסוד הנפשי 654
תחולת דנ"פ שבס 662
סיכום 673

אישום שלישי – מרמה כלפי מבקר המדינה

פרשת אלמליח
כתב האישום והתשובה לאישום 674
הראיות 676
כללי 676
הקשר בין הנאשם לאלמליח 676
נסיבות קבלת הסכום הראשון (72,000 דולר) 677
נסיבות קבלת הסכום השני (100,000 דולר) 678

המגעים בין הנאשם למבקר המדינה 678
גרסת הנאשם במשטרה 684
סיכומי הצדדים 684
דיון 686

פרשת אוסף העטים
כללי 693
סקירת השתלשלות העניינים והראיות 694
סיכומי הצדדים 703
דיון 705

סיכום 709

<u>אישום רביעי – פרשת "האזנות הסתר"</u>
האישום 710
תשובת הנאשמת (ותשובת הנאשם) לאישום 710
החקירה וגרסת הנאשמת 712
ראיות התביעה 714
עדויות פקידות הלשכה ועובד יחזקאל 715
גרסת הנאשם במשטרה 717
פרשת ההגנה של הנאשם 719
עדות הנאשם 719
עדות רענן דינור 724
עדות אלדד רוטמן 725
ראיות הנאשמת 726
סיכומי המאשימה 727
סיכומי הנאשמת 729
דיון 732
סיכום 740

סוף דבר..... 741

פתח דבר

1. ביום 4.5.08, ערב יום העצמאות ה-60 למדינת ישראל, הגישה הפרקליטות בקשה דחופה לגביית עדות מוקדמת מהעד משה טלנסקי. באותה עת כיהן מר אהוד אולמרט (להלן – **הנאשם**) כראש ממשלת ישראל. הגב' שולה זקן (להלן – **הנאשמת**), שימשה ראש לשכתו של הנאשם והיועצת הבכירה שלו עד לחודש ינואר 2007.
לאחר שנתקבלה הבקשה, ונשמעה עדותו המוקדמת של טלנסקי, הודיע הנאשם, ביום 21.9.08, על התפטרותו מראשות הממשלה. מאז כיהן הנאשם כראש ממשלת מעבר, עד ליום 31.3.09. חמישה חודשים לאחר מכן, ביום 30.8.09, הוגש לבית משפט זה כתב אישום כנגד הנאשמים.

2. משפטם של הנאשמים היה מורכב וארוך. מאז שהחלה שמיעת ההוכחות (ביום 25.2.10) ועד תום הדיונים חלפו למעלה משנתיים. המשפט התנהל במשך 157 ישיבות. פרוטוקול הדיונים מחזיק כ-19,000 עמודים. הופיעו בפנינו 102 עדים. הוגשו לנו, מטעם התביעה וההגנה, 966 מוצגים, בהיקף של עשרות רבות של קלסרים ואלפי עמודים. סיכומי הצדדים שהוגשו לנו בכתב משתרעים גם הם על פני כ-4,000 עמודים. בנוסף, השלימו הצדדים את סיכומיהם בעל-פה.

במסגרת פרשת התביעה טסו ב"כ הצדדים לניו-יורק כדי לנהל חקירה של מספר עדים. חקירות אלה התנהלו לפנינו במתכונת של "ועידה חזותית". גם במסגרת פרשת ההגנה התנהל דיון במתכונת דומה, בדלתיים סגורות.

שני אירועים שהתרחשו במהלך המשפט גרמו לעיכוב בלוח הזמנים הרציף שקבענו לניהול ההליך: האחד - שביתת הפרקליטים שנמשכה 43 ימים רצופים, והשני - חקירת משטרה בפרשה נוספת, שבעקבותיה ביקשה התביעה הפסקה בדיונים. כתוצאה מאותה חקירה הוגשו תוך כדי ניהול התיק שלפנינו מוצגים נוספים.

ב"כ הצדדים שהופיעו לפנינו, מטעם התביעה ומטעם ההגנה, עשו מלאכתם במסירות ובמקצועיות, ותוך עמידה בלוח זמנים דוחק שבו התקיימו דיונים ברציפות במשך שלושה ימי דיונים מדי שבוע, שהסתיימו בשעות אחר הצהריים המאוחרות. עבודתם הנאמנה סייעה לנו בניהול המשפט ובמלאכת כתיבת הכרעת הדין.

כעת הגיעה שעת ההכרעה.

כתב האישום

3. בכתב האישום מואשמים שני הנאשמים בביצוע עבירות של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, בעבירות של מרמה והפרת אמונים ובעבירות נוספות. עניינו של כתב האישום במעשי הנאשמים בשנים 2002-2006, במהלך הקדנציה השניה של הנאשם כראש עיריית ירושלים ובתקופת כהונתו בתפקיד שר בממשלת ישראל וממלא-מקום ראש הממשלה. הנאשמת שימשה בכל התקופה הרלוונטית ראש לשכתו של הנאשם והיועצת הבכירה שלו. על פי הנטען בכתב האישום, בתקופה זו ניצלו הנאשמים לרעה את מעמדו ואת תפקידיו הציבוריים הרמים של הנאשם לפעילות שיטתית, מכוונת ומתמשכת לצורך הפקת טובות הנאה כספיות לנאשם. על פי הנטען, הנאשמים ביצעו את העבירות המיוחסות להם בדרכי מרמה כנגד גופים ומוסדות ציבוריים וכלפי המדינה ונושאי משרה בה.

4. ארבעה אישומים בכתב האישום. במסגרת **האישום הראשון** – "פרשת ראשונטורס", מואשמים הנאשמים בביצוע עבירות של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, מרמה והפרת אמונים ורישום כוזב במסמכי תאגיד, וכן עבירה של העלמת הכנסות במרמה, שיוחסה לנאשם בלבד. בגדר האישום נטען כי הנאשמים הציגו מצג שווא לארגונים יהודיים בעולם שלפניהם הוזמן הנאשם להופיע, וכן לנציגי המדינה, אשר בגינו שילמו הארגונים והמדינה סכומי כסף עודפים עבור כרטיסי הטיסה של הנאשם. סכומים עודפים אלו נצברו עבורו בחשבון פרטי – מעין "חשבון עו"ש" – בסוכנות הנסיעות "ראשונטורס" ושימשו אותו ואת בני משפחתו, בין היתר, למימון טיסותיהם הפרטיות ולשדרוג טיסותיו של הנאשם למחלקה ראשונה.

במסגרת **האישום השני** – "פרשת טלנסקי" ו"פרשת מרכז ההשקעות", מואשם הנאשם בביצוע עבירות של מרמה והפרת אמונים וכן בעבירה של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות. הנאשמת מואשמת (בפרשת טלנסקי בלבד) בביצוע עבירה של מרמה והפרת אמונים, ביחד עם המעשים המיוחסים לה באישום הראשון. בגדר האישום ב"פרשת טלנסקי" נטען, בין היתר, כי הנאשם קיבל בתקופה הרלוונטית סכומי כסף גדולים, חלקם במעטפות ובהן כסף מזומן, ממשה טלנסקי ומאחרים, אותם הסתיר ב"קופה סודית" בעזרת חברו ואיש אמונו עו"ד אורי מסר. הנאשם נמנע מלדווח על כספים אלה למבקר המדינה. בחלק מהמקרים הועברו הכספים מטלנסקי לנאשם באמצעות הנאשמת. על פי הנטען, בתקופה זו פעל הנאשם, במסגרת תפקידו, לטובת עסקיו הפרטיים של טלנסקי מול גורמים עסקיים בארץ ובחו"ל. ב"פרשת מרכז ההשקעות" נטען כי הנאשם פעל, במסגרת תפקידיו וסמכויותיו, לטובת לקוחותיו של עו"ד מסר, בנושאים שונים שבהם הם נזקקו להחלטותיו ולהחלטות גורמים אחרים במשרדו. הנאשם נהג כך תוך שהוא מצוי בניגוד

עניינים חריף בין מחויבותו למילוי תפקידיו הממלכתיים לבין מחויבותו האישית העמוקה כלפי חברו הקרוב, עו"ד מסר.

במסגרת **האישום השלישי** מואשם הנאשם בעבירה של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות בגין הצגת מצגי שווא למבקר המדינה באשר לנסיבות קבלת כספים מד"ר יוסף (ג'ו) אלמליח, וכן בדבר שוויו של אוסף העטים שברשותו.

במסגרת **האישום הרביעי** – "פרשת האזנות הסתר" – מואשמת הנאשמת בביצוע עבירה של האזנת סתר שלא כדין ובעבירה של מרמה והפרת אמונים בגין האזנות סתר שביצעה, שלא כדין, לשיחותיו הטלפוניות של הנאשם.

התוצאה

5. לאחר שבחנו את כל הראיות שהוגשו לנו החלטנו, פה אחד, לזכות את הנאשם מן העבירות שיוחסו לו באישום הראשון ("פרשת ראשונטורס"), וזאת לאחר שנותר בלבנו ספק סביר בדבר אשמתו. כמו כן החלטנו לזכות את הנאשם מן העבירות שיוחסו לו ב"פרשת טלנסקי" שבאישום השני וכן לזכות את הנאשם מן העבירות שיוחסו לו באישום השלישי (קבלת דבר במרמה ממבקר המדינה).
מנגד, החלטנו להרשיע את הנאשם בעבירה של הפרת אמונים שיוחסה לו ב"פרשת מרכז ההשקעות" שבאישום השני.

אשר לנאשמת, החלטנו, פה אחד, לזכותה מן העבירות שיוחסו לה באישום השני ("פרשת טלנסקי") ובאישום הרביעי ("פרשת האזנות הסתר").
מנגד, החלטנו להרשיע את הנאשמת בשתי עבירות של קבלת דבר במרמה, ללא נסיבות מחמירות, ובעבירה של מרמה והפרת אמונים שיוחסו לה באישום הראשון ("פרשת ראשונטורס"), ולזכותה מן העבירה של רישום כוזב במסמכי תאגיד שיוחסה לה באישום זה.

אישום ראשון – פרשת "ראשונטורס"

עיקרי כתב האישום

6. כתב האישום באישום זה מתייחס למעשי הנאשמים בשנים 2002-2006, בשלהי הקדנציה השנייה של הנאשם כראש עיריית ירושלים ובתקופת כהונתו כחבר ממשלה, בין היתר, בתפקיד ממלא מקום ראש הממשלה ושר התעשייה, המסחר והתעסוקה (להלן – **התמ"ת**).

7. על פי האמור בכתב האישום, במהלך התקופה הרלוונטית, נהג הנאשם, לעתים תכופות, ומתוקף תפקידו ומעמדו, להופיע בחו"ל באירועים שהפיקו מוסדות וארגונים העוסקים בפעילות ציבורית שלא למטרת רווח. מרביתם של ארגונים אלה פעילים בתחום הצדקה ובתחום הסיוע לקידום ענייניה של מדינת ישראל והעם היהודי (להלן יכונו ארגונים אלה – **הארגונים**). לעיתים מזומנות, הופיע הנאשם, במהלך אותה נסיעה, לפני מספר ארגונים, באירועים שונים. לעיתים, שולבו הופעותיו עבור הארגונים הללו בנסיעות שקיים ממילא במסגרת תפקידיו הממלכתיים, אשר מומנו, כמקובל, על ידי המדינה.

8. בתיאום נסיעותיו של הנאשם לחו"ל, ובהסדרת המימון לכיסוי הוצאותיו בקשר עם נסיעות אלה, טיפלו עבורו הנאשמת, ובעיקר "מתאמת קשרי החוץ" של הנאשם, הגב' רייצ'ל ריסבי-רז (להלן – **ריסבי-רז**). במסגרת זו, ועל פי הנחייתם של הנאשמים, טיפלה ריסבי-רז, בין השאר, בהצגת דרישות המימון לארגונים וגביית הכספים מהם עבור הוצאות הטיסה. בהתאם לכך, נהגה ריסבי-רז לבקש מהארגונים השונים, שעבורם הופיע הנאשם, לממן את טיסותיו, לממן את עלות שהיותיו בבתי המלון בהם השתכן ואת שרותי ההסעה שלו ושל פמלייתו. מבין כל אלה, עוסק כתב האישום במימון הוצאות הטיסה בלבד.

9. בכתב האישום נטען כי במסגרת העיסוק בנסיעות הנ"ל, ניצלו הנאשמים לרעה את מעמדו ואת תפקידיו הציבוריים הרמים של הנאשם לפעילות שיטתית ומתמשכת של מצגי שווא ומרמה, שמטרתם הפקת טובות הנאה כספיות לנאשם. הנאשמים נהגו בדרך זו כנגד הארגונים האמורים וכלפי המדינה ונושאי משרה בה, והכל בדרכי רמייה והסתר.

משרד הנסיעות "ראשונטורס"

10. במהלך השנים, נהג הנאשם להשתמש בשירותיו של משרד הנסיעות ראשונטורס (להלן גם – **ראשונטורס**) לצורך רכישת כרטיסי הטיסה שלו ושל בני משפחתו לנסיעותיהם לחו"ל. בין הנאשם לבין הבעלים של המשרד, עמנואל באומוולשפינר (להלן – **מנק**), נוצרו עם הזמן יחסי אמון. במסגרת יחסים אלה, על פי הוראתו של מנק, נהגו עובדי

ראשונטורס, לרשום ולהנפיק תיעוד כוזב בנוגע לטיסותיו של הנאשם, באופן שאפשר לנאשמים לבצע את מעשי המרמה כלפי הארגונים והמדינה.

מצגי השווא כלפי הארגונים והמדינה

11. בנסיעות שפורטו בכתב האישום, פעל הנאשם, באמצעות הנאשמת וריסבי-רז, כדי להשיג מימון עבור טיסותיו ממספר ארגונים, וזאת, בסכום כולל העולה על ההוצאות האמיתיות בגין הטיסות בכל אחת מהנסיעות הללו. הכספים העודפים שקיבל, נזקפו לזכותו של הנאשם במשרד ראשונטורס.

12. על פי פרקטיקה שקבע הנאשם, ובהתאם להנחייתם הכללית של הנאשמים ולהוראות ספציפיות שניתנו על ידם מעת לעת, הציגה ריסבי-רז לפני ארגונים הקשורים לנסיעה, מצגי שווא, שלפיהם הם בלבד נושאים בעלויות של טיסותיו של הנאשם, ולעיתים גם של הנלווים אליו, וזאת, תוך שהוסתר מהארגונים – ולעתים גם מהמדינה – כי גורם נוסף משלם בעבור אותה נסיעה, ולעיתים מממן את אותן טיסות ממש. בחלק מהמקרים גם הנאשמת בעצמה הציגה לפני הארגונים מצגי שווא כאמור. הנאשמים עשו זאת, על מנת שהארגונים והמדינה ישלמו את שהתבקש מהם, בסברם כי הם בלבד נושאים במימון הוצאות הטיסה בפועל.
לצורך זה, הציגה ריסבי-רז בפני הארגונים והמדינה, על פי הנחיית הנאשמים, דרישות תשלום על סכומים שכביכול שיקפו את עלות הטיסות. הארגונים והמדינה ניאותו לשלם את שנדרש מהם בסברם כי הם מממנים – בין באופן מלא ובין באופן חלקי – את הוצאות הטיסה בעין, קרי, את ההוצאות שבהן נשא הנאשם הלכה למעשה כדי לממן את הגעתו לאירוע.

חשבוניות ומסלולי נסיעה פיקטיביים

13. במסגרת השיטה האמורה וההנחיות שקיבלה ריסבי-רז מהנאשמים, היא הורתה, מעת לעת, לראשונטורס להנפיק לארגונים קבלות וחשבוניות כוזבות, שבהן פרטים אשר לא שיקפו את הנתונים האמיתיים של טיסות הנאשם. בהתאם להנחיות הנאשמים, משרד ראשונטורס הנפיק לארגונים השונים, כנגד התשלום לטיסה, קבלות וחשבוניות שבהן נתונים פיקטיביים.

הכספים שהתקבלו במרמה

14. עקב מצגי השווא האמורים, מימנו כמה גופים במקביל את עלות הטיסות לחו"ל של הנאשם והנלווים אליו ונוצר תשלום עודף בגין הטיסות.
התשלומים עבור הטיסות הועברו על ידי הגופים המממנים, למשרד ראשונטורס. הכספים העודפים, לרוב בסך אלפי דולרים בכל נסיעה, נזקפו ונרשמו לזכותו של הנאשם בכרטיס

אישי, מעין חשבון עו"ש, שנוהל עבורו בראשונטורס. מחודש אוגוסט 2004 לערך, התנהל "חשבון העו"ש" האמור במסגרת כרטיס לקוח שכונה "אולמרט פרטי", שבו נרשמו מעת לעת התנועות ב"חשבון העו"ש" האמור. עודפים אלה עמדו לרשותו של הנאשם למימון הוצאות פרטיות שלו ושל משפחתו.

15. אחת למספר חודשים, נהגו מנק ואנשי משרד ראשונטורס להגיע לפגישות עם הנאשמת, ובתקופה מאוחרת יותר עם הנאשמת וריסבי-רז. בפגישות אלה, נבדק מצב חשבונו של הנאשם במשרד ראשונטורס. הנאשמת נהגה להגיע לפגישות כשברשותה רישומים בנוגע לנסיעותיו של הנאשם, ופרטים על הנסיעות הפרטיות של הנאשם ובני משפחתו.

16. בדרך זו, בתקופה שבין אפריל 2002 ליוני 2005, קיבל הנאשם בגין 17 נסיעות שפורטו בנספח א' לכתב האישום, סכום מצטבר של 92,164 דולר (להלן – **הכספים העודפים**). בגין 15 מבין נסיעות אלה הושג במרמה סכום של 87,678 דולר ובגין שתי נסיעות נוספות הושגה יתרת הסכום שלא במרמה (אך תוך ביצוע עבירה של והפרת אמונים).

<u>השימוש בכספים העודפים</u>

17. במהלך השנים 2002-2007, עשה הנאשם שימוש ב"חשבון העו"ש" הנזכר ובכרטיס "אולמרט פרטי", ומימן באמצעותם, באופן מלא או חלקי – ביודעו כי מדובר בעודפי המימון של נסיעותיו עבור המדינה והארגונים – עשרות טיסות פרטיות בעלות כוללת של כ- 100,000 דולר. טיסות אלה כללו טיסות פרטיות של הנאשם, של אשתו, של ילדיו ובני זוגם ושל נכדיו; טיסות של אשתו של הנאשם, בעת שהצטרפה אליו לנסיעות שמומנו עבורו בלבד על ידי משרד התמ"ת, או על ידי הארגונים; שדרוג טיסותיו של הנאשם מטעם משרד התמ"ת, מטיסה במחלקת עסקים (אותה מימנה המדינה, כמקובל לגבי נסיעותיהם בתפקיד של שרי הממשלה), לטיסה במחלקה ראשונה שהמדינה איננה מממנת.

<u>עקיפת המכרז</u>

18. כתב האישום מייחס לנאשמים גם עקיפת מכרז ממשלתי לרכישת כרטיסי טיסה. על פי נוהל שקבע החשב הכללי במשרד האוצר, ניתן לרכוש כרטיסי טיסה עבור עובדי מדינה אך ורק באמצעות סוכנויות נסיעות שזכו במכרז. משרד הנסיעות ראשונטורס, שהשתתף במכרז, לא זכה בו. הנאשמים וריסבי-רז ידעו כי משרד ראשונטורס אינו בין הזוכים במכרז וכי על כן משרד התמ"ת אינו רשאי לרכוש ממנו כרטיסי טיסה עבור נסיעותיו בתפקיד של הנאשם. אף על פי כן, החליטו הנאשמים להמשיך ולרכוש ממשרד הנסיעות ראשונטורס את כרטיסי הטיסה לנאשם ומלוויו, לרבות אלה שמומנו על ידי

משרד התמ"ת. הנאשמים פעלו בדרך זו, בין השאר, כדי לאפשר להם להמשיך ולגבות במרמה כספים מהארגונים בגין נסיעותיו של הנאשם לחו"ל, בדרך של צבירת חיובים עודפים בגין אותן טיסות כמתואר לעיל, כפי שנהגו לעשות בימי כהונתו של הנאשם כראש עיריית ירושלים.

כדי לאפשר את עקיפת הנהלים, פנו הנאשמים במהלך שנת 2003, באמצעות אחרים, למנהלי משרדי הנסיעות "איילה טורס" ו"הלל טורס" שזכו במכרז, ובקשו מהם להסכים לשתף עמם פעולה, באופן שמכאן ואילך, בתמורה לעמלה, יהוו אך "צינור" לקבלת הכספים ממשרד התמ"ת, בעוד שהלכה למעשה משרד ראשונטורס הוא שימשיך לרכוש את הכרטיסים עבור הנאשם. בקשתם נענתה בחיוב, והכל תוך שהם מסתירים זאת מהגורמים הרלוונטיים.

משרד ראשונטורס המשיך לפעול במתכונת השיטתית שתוארה לעיל, כאשר הנתונים שהועברו מראשונטורס ל"איילה טורס", ול"הלל" כללו, בחלק מהמקרים, נתונים כוזבים בנוגע למסלולי הטיסה ולמחירי הכרטיסים.

לאחר מכן, ובהתאם למתווה עליו סוכם, משנצברו חיובים במשרד "איילה טורס" בשיעור של עשרות אלפי דולרים, פנה המשרד האמור וביקש מחשבות משרד התמ"ת לשלם לו בדיעבד עבור טיסות רבות של הנאשם במהלך שנת 2003. זאת, למרות שהזמנת טיסות אלו בוצעה על ידי משרד ראשונטורס.

אגף החשב הכללי במשרד האוצר לא ידע כי משרד "איילה טורס" לא היה מעורב ברכישת הכרטיסים, וכי שימש אך "צינור" להעברת כספים למשרד ראשונטורס. כמו-כן, חשב משרד התמ"ת לא ידע כי חלק ממסלולי הטיסה ומחירי הכרטיסים שעבורם הוא נדרש לשלם, אינם משקפים את המציאות. תחילה, סירב חשב המשרד לשלם עבור הנסיעות הללו, אך לבסוף, בעקבות המצגים הכוזבים האמורים, אושר התשלום עבור נסיעותיו האמורות של הנאשם באופן רטרואקטיבי.

בעקבות מצגי השווא האמורים, הועבר למשרד "איילה טורס" וממנו למשרד ראשונטורס, סכום כולל של כ – 70,000 דולר.

<u>מרמה כלפי מבקר המדינה והעלמת הכנסות במרמה</u>

19. הנאשם מואשם גם בכך שבהצהרותיו למבקר המדינה נמנע במתכוון מאזכור "חשבון העו"ש" שניהל עבורו משרד ראשונטורס ומדיווח על הכספים שהוזרמו אליו במסגרת האמורה. זאת, כדי להונות את מבקר המדינה ולהסתיר מפניו את פעילותו הבלתי חוקית, לרבות תוך הפרת כללי ועדת אשר בדבר איסור קבלת שכר או טובת הנאה בכלל, ובגין נאומים והרצאות בפרט.

כמו כן, מואשם הנאשם כי לא דיווח לרשויות המס על קבלת סכומי הכסף האמורים, במזיד ובכוונה להתחמק מתשלום מס.

העבירות

20. בגין כל המעשים שפורטו לעיל מיוחסות לנאשמים העבירות הבאות:

לנאשם – שלוש עבירות של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות כלפי הארגונים, כלפי חשבות משרד התמ"ת וכלפי מבקר המדינה; רישום כוזב במסמכי תאגיד; מרמה והפרת אמונים; השמטת הכנסות מדיווחיו לרשויות המס.

לנאשמת – שתי עבירות של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות (עבירה אחת כלפי הארגונים ועבירה אחת כלפי חשבות משרד התמ"ת); רישום כוזב במסמכי תאגיד; מרמה והפרת אמונים (הנאשמת מואשמת בעבירה של מרמה והפרת אמונים בשל כלל מעשי המרמה והפרת אמונים שביצעה, המפורטים באישום זה ובאישום השני).

הגדרת המחלוקת

מספר עובדות שאינן שנויות במחלוקת

21. בין השנים 1993-2003 כיהן הנאשם, במשך שתי קדנציות רצופות, בתפקיד ראש עיריית ירושלים. לאחר מכן, בתקופה שבין 28.2.03 עד 4.5.06 כיהן הנאשם בתפקיד ממלא-מקום ראש הממשלה ובתפקיד שר התמ"ת. בחלק ניכר מתקופה זו, מיום 29.9.03 עד יום 10.1.05, כיהן הנאשם גם בתפקיד שר התקשורת ובתפקיד השר הממונה על מינהל מקרקעי ישראל, ומאוגוסט 2005 גם בתפקיד ממלא-מקום שר האוצר. החל מראשית ינואר 2006, שימש הנאשם ראש ממשלה בפועל.

22. הנאשמת כיהנה בכל התקופות האמורות לעיל בתפקיד ראש לשכתו של הנאשם, תחילה בעיריית ירושלים ולאחר מכן במשרד התמ"ת ובמשרד ראש הממשלה.

23. בתקופה הרלוונטית לכתב האישום, נסע הנאשם לחו"ל 71 נסיעות. רוב הנסיעות נועדו להשתתפות הנאשם באירועים שאליהם הוזמן על ידי מוסדות וארגונים העוסקים בפעילות ציבורית בתחום הצדקה ובתחום הסיוע לקידום ענייניה של מדינת ישראל והעם היהודי. לעיתים שולבה השתתפות הנאשם באירועים שערכו הארגונים, בנסיעות שקיים במסגרת תפקידיו הממלכתיים.

24. בתוקף תפקידו כשר בממשלה, נדרש הנאשם לקבל את אישור הממשלה לכל נסיעה לחו"ל. משניתן אישור הממשלה לנסיעה בתפקיד, הוצאות הטיסה של הנאשם במחלקת עסקים ושל המאבטחים הנלווים אליו, היו אמורות להיות ממומנות על ידי המדינה.

25. לחלק מהנסיעות הצטרפה גם אשת הנאשם. כאשר אשת הנאשם הצטרפה לנסיעת בעלה בתפקיד והתקבל על כך אישור ראש הממשלה, גם הוצאות טיסתה במחלקת עסקים מומנו על ידי המדינה.

26. בתיאום וארגון נסיעותיו של הנאשם לחו"ל, טיפלה בעיקר ריסבי-רז, שהייתה אחראית על תיאום קשרי החוץ. בתקופת כהונתו של הנאשם בתפקיד ראש עירייה, הועסקה ריסבי-רז כעובדת עירייה, ולאחר מכן, בתקופת כהונתו בתפקיד שר, כעובדת מדינה. בתוקף תפקידה זה טיפלה ריסבי-רז, בין השאר, בהזמנת הטיסות מסוכנות הנסיעות, בקביעת לוחות הזמנים למפגשים ולאירועים ובתיאום פרטים הנוגעים לכל נסיעה ונסיעה מול הגורמים בחו"ל. כמו כן טיפלה ריסבי-רז במימון נסיעותיו של הנאשם.

27. במהלך השנים ועוד לפני שנתמנה לראשות עיריית ירושלים, נהג הנאשם להשתמש בשירותיו של משרד הנסיעות ראשונטורס לצורך רכישת כרטיסי הטיסה לחו"ל שלו ושל בני משפחתו.
מרבית נסיעות הנאשם לחו"ל בתקופה הרלוונטית – למעט נסיעות שהייתה חובה לבצען באמצעות סוכנויות נסיעות שזכו במכרז ממשלתי – בוצעו באמצעות סוכנות הנסיעות ראשונטורס. מטעם משרד ראשונטורס הופקדה על הטיפול בנסיעות הנאשם עובדת בשם הדר זלצמן-שיפוני (להלן – **זלצמן**). זלצמן הייתה מקבלת את הנתונים מריסבי-רז, ובהתאם להוראותיה של ריסבי-רז, מזמינה את הטיסה, שולחת לריסבי-רז את החשבוניות ועם קבלת התשלום מעבירה אליה את הקבלות.

28. ב-14 נסיעות מתוך 71 נסיעות שביצע הנאשם בתקופה הרלוונטית (נסיעות 1-15 – להוציא נסיעה 7 – המפורטות בנספח א' לכתב האישום), נדרשו הארגונים על ידי ריסבי-רז לשלם עבור טיסות הנאשם סכומים מצטברים הגבוהים מעלותן בפועל.
בנסיעות אלה הנפיקה סוכנות הנסיעות ראשונטורס לארגונים האמורים חשבוניות וקבלות, בהתאם לדרישות התשלום של ריסבי-רז, שלא תמיד תאמו את עלות כרטיסי הטיסה ומסלולי הטיסה בפועל.

29. כתוצאה מכך, בתקופה שבין אפריל 2002 ליוני 2005, נתקבלו במשרד ראשונטורס כספים עודפים בסכום מצטבר של כ- 90,000 דולר (כמפורט בנספח א' לכתב האישום).

30. הכספים העודפים שולמו על ידי הארגונים בדרך כלל ישירות לראשונטורס ונזקפו שם לזכות הנאשם. תחילה נרשמו הכספים ב"דוקטים" (תיק הנפתח עבור כל נסיעה ונסיעה) שנותרו ביתרות זכות והחל מאוגוסט 2004 בכרטיס אישי שכונה בראשונטורס "אולמרט פרטי". כרטיס "אולמרט פרטי" נפתח בצורתו זו, בשל שיקולי נוחות של הנהלת

החשבונות בראשונטורס וזאת ללא ידיעת הנאשמים וריסבי-רז או התערבותם. בכרטיס זה נרשמו, בנוסף לכספים העודפים, התשלומים שנתקבלו עבור טיסות הנאשם, והחובות שנותרו לנאשם בגין טיסותיו וטיסות בני משפחתו. בכרטיס "אולמרט פרטי" נעשה, על ידי מחלקת הנהלת החשבונות של ראשונטורס, קיזוז בין הכספים שנתקבלו ובין החיובים שלא שולמו, וזאת, ללא אבחנה בין נסיעות ציבוריות שנועדו עבור הארגונים והמדינה, לבין נסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו.

31. מדי תקופה מסוימת נהגה הנאשמת לזמן את נציגי ראשונטורס לפגישה במשרדה (להלן – **הפגישות התקופתיות**). משהחלה ריסבי-רז לטפל בנושא, צורפה גם היא לפגישות אלה. בפגישות נהגו הצדדים, בין השאר, להשוות את הנתונים שבידם בנוגע לנסיעות הנאשם ולנסיעות בני משפחתו שהוזמנו דרך ראשונטורס באמצעות ריסבי-רז (או באמצעות מי שקדמה לה בתפקיד) ולברר אם כל החשבוניות נשלחו וכל התשלומים התקבלו.

32. סמוך לחודש מאי 2007 העביר הנאשם לראשונטורס חמישה שיקים, בסך 2,492 ש"ח כל אחד, ובסך הכל 12,460 ש"ח. החוב באותה עת היה גבוה יותר (ועמד על כ-11,000 דולר (נ/255, עמ' 45; ת/204, עמ' 1-2). לאחר מכן, סמוך לחודש דצמבר 2007, ללא ידיעת הנאשם ובלי שהיה לו קשר לכך, כיסה משרד ראשונטורס – אולי בשל טעות של עובדת במחלקת הנהלת החשבונות של ראשונטורס – את יתרת החוב, באמצעות העברת כספים מיתרות זכות שנותרו בחשבונות אחרים (ר' עדות יהודית לוצקי, עמ' 3820-3823 וכן דברי רויה קהרמני, ת/203, עמ' 15-16).

33. כלומר, על פי האמור לעיל, אין מחלוקת כי בחלק מהנסיעות נדרשו הארגונים על ידי לשכת הנאשם לשלם כספים עודפים וכי בעקבות זאת נתקבלו כספים עודפים.

<u>עיקרי המחלוקת</u>

34. המחלוקת העיקרית בין הצדדים מתמקדת בנושאים אלה:

א. האם פעלו הנאשמים בשיטה מכוונת ובדרכי רמיה והסתר, לגביית כספים עודפים עבור הנאשם, כפי שטוענת המאשימה, או שמא גביית הכספים העודפים נעשתה מתוך טעות ואי הבנה, כפי שטוענת ההגנה;

ב. האם הנאשמים כיוונו לעשות שימוש בכספים העודפים למימון נסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו, כפי שטוענת המאשימה, או שמא לא הייתה כל כוונה להשתמש בכספים העודפים למימון נסיעות פרטיות, כפי שטוענת ההגנה;

ג. האם הנאשם ידע והורה על גביית הכספים העודפים והשימוש שנעשה בהם, כפי שטוענת המאשימה, או שמא הוא לא היה מודע לכך ולא הורה על כך, כפי שטוען הנאשם;

ד. האם הנאשמת ידעה והורתה על גביית הכספים העודפים והשימוש שנעשה בהם, כפי שטוענת המאשימה, אך מוכחש על ידי הנאשמת.

שאלה נוספת הנמצאת במחלוקת בין הצדדים היא האם הנאשמים ידעו והורו על עקיפת המכרז הממשלתי לרכישת כרטיסי טיסה. מחלוקת זו תידון בפרק נפרד בפסק הדין.

35. המאשימה מבקשת לבסס את האישום על נדבכים ראייתיים עיקריים אלה (ר' סיכומי המאשימה, עמ' 11-15):

1. המסמכים (הנוגעים לנסיעות הנאשם);
2. עדות רייצ'ל ריסבי-רז;
3. עדות הדר זלצמן-שיפוני;
4. עדויות אנשי ארגונים;
5. הנאשם הוא "הנהנה" היחידי ובעל העניין ביצירת העודפים;
6. הגיונם של דברים - אינו מתיישב עם אפשרות אחרת, זולת ידיעה והנחיה מכוונת של הנאשם שעל פיה נעשו המעשים;
7. התנהגות הנאשמים בחקירה ובמשפט – אמירת אי אמת ושתיקת הנאשמת;

36. להלן נפרט את עיקרי הראיות (הנדבכים העיקריים) ונבחן אותם תוך התייחסות לשאלות שבמחלוקת. תחילה נדון בדברים תוך התייחסות לעניינו של הנאשם ולאחר מכן – לעניינה של הנאשמת.

עיקרי ההכרעה

37. המחלוקת בין הצדדים, כאמור, נעוצה בעיקרה בארבעת הנושאים העיקריים שצוינו לעיל. לאחר שבחנו את העדויות והמוצגים שהובאו לפנינו, הגענו למסקנות אלה:

א. הראיות שהובאו לפנינו אינן מוכיחות – מעל לספק סביר – כי הנאשמים פעלו בשיטת מרמה מכוונת להפקת כספים עודפים עבור הנאשם. עם זאת, בנסיעות מורכבות, שבהן היו מספר גופים שנשאו במימון הנסיעה, נגבו מאותם גופים כספים עודפים שלא כדין. הראיות מלמדות, כי בלשכת הנאשם לא היו נהלים או הנחיות ברורות באשר לטיפול בנסיעות והתעוררו בכך קשיים. כתוצאה מכך, בנסיעות מורכבות, שבהן היו מספר גופים ממנים, הוצג להם כאילו הם נדרשים לממן את ההוצאות הריאליות של הנסיעה (טיסה, מלון ורכב) וחרף זאת, נגבו מהם כספים עודפים.

ב. הראיות שהובאו לפנינו אינן מוכיחות – מעל לספק סביר – כי הנאשמים התכוונו להשתמש בכספים העודפים למימון נסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו. עם זאת, הראיות מוכיחות כי כספים עודפים שנגבו מארגונים ומהמדינה שימשו למימון נסיעות "ציבוריות" אחרות קרי, נסיעות עבור ארגונים, או עבור המדינה, שלא היה להן מימון מספיק.

ג. הראיות שהובאו לפנינו אינן מוכיחות – מעל לספק סביר – כי הנאשם היה מודע לגביית הכספים העודפים ולשימוש שנעשה בהם. טענת הנאשם, כי לא היה מודע לדבר, איננה חפה מקשיים. עם זאת, אין בראיות שהוצגו כדי לקבוע במידת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי, כי גרסת הנאשם אינה אפשרית וסבירה.

ד. הראיות שהובאו לפנינו מוכיחות – במידת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי – כי הנאשמת ידעה על הצגת מצג שווא לארגונים, וכן ידעה והורתה על גביית כספים עודפים בעקבות מצג שווא זה ועל השימוש שנעשה בהם למימון נסיעות ציבוריות.

<u>העדר שיטה ליצירת עודפים</u>

38. הקביעה כי לא הוכחה קיומה של **שיטה** ליצירת כספים עודפים, מתבססת, בין השאר, על הדברים הבאים:

א. הראיות מלמדות, כי לא הייתה שיטה ולא היו נהלים לטיפול בנסיעות. הנאשם טס לחו"ל בתקופה הרלוונטית 71 פעמים. בהעדר הנחיות ברורות, הטיפול בכל נסיעה היה שונה. היו נסיעות שנגבו בהן כספים בסכום העולה על מחיר הטיסה, נסיעות שנגבו בהן כספים בסכום נמוך ממחיר הטיסה ונסיעות שנגבו בהן כספים בהתאם למחיר הטיסה. כמו כן, מהראיות עולה כי היו נסיעות שניתן היה לגבות בהן כספים עודפים רבים יותר והדבר לא נעשה. עובדות אלה, ובמיוחד העובדה כי היו נסיעות שנותרו בחוסר ולא מומנו במלואן, למרות שלכאורה ניתן היה לקבל עבורן מימון מלא, אינן תומכות בעמדת המאשימה שלפיה מדובר בשיטה מכוונת ליצירת עודפים.

ב. הראיות מלמדות כי רק בנסיעות מורכבות, שבהן השתתפו במימון הנסיעה מספר גופים, נגבו כספים עודפים. בנסיעות רגילות, שבהן לא היו מספר גורמים מממנים, לא נגבו כספים עודפים. עובדה זו מצד אחד עשויה לתמוך בגרסת התביעה שכן בנסיעות מורכבות בהן יש מספר מממנים, קל יותר לגבות כספים עודפים. מצד שני, העובדה שנגבו כספים עודפים רק בנסיעות מורכבות, עשויה לתמוך בגרסת ההגנה לפיה הכספים

העודפים לא נגבו על פי שיטה מתוכננת ליצירת כספים עודפים, אלא בשל העדר שיטה והעדר נהלים שיצרו קושי בחלוקת המימון.

ג. בניגוד לנטען בכתב האישום, לפיו בין הנאשמים לראשונטורס הופעלה שיטת מרמה משותפת ומתואמת, הראיות מלמדות כי לא היה קשר בין הנהלת החשבונות והרישומים שנעשו בראשונטורס ובין הרישומים והמעקב של לשכת הנאשם. כרטיס "אולמרט פרטי" נפתח בראשונטורס מטעמי נוחות של הנהלת החשבונות בראשונטורס והוא נוצר והתנהל ללא ידיעת הנאשם, או אנשי לשכתו. התנהלות עצמאית ונפרדת זו בין משרד ראשונטורס ללשכת הנאשם, אינה תואמת הפעלת שיטת מרמה משותפת, כפי שנטען בכתב האישום.

ד. הראיות מלמדות כי לנאשם לא היו יחסי אמון מיוחדים עם הבעלים של משרד ראשונטורס, או עם עובדת המשרד זלצמן, שטיפלה בנסיעות הנאשם. בניגוד לנטען בכתב האישום, היה ביניהם קשר מקצועי בלבד. אמנם, לא מן הנמנע כי לבעלים של ראשונטורס היה עניין מיוחד בנאשם, שנסיעותיו הרבות לחו"ל יצרו עבורו רווח לא מבוטל. עם זאת, כשמדובר בקשר מקצועי גרידא, אין זה סביר שהנאשם יקיים בשיתוף עם סוכנות הנסיעות ראשונטורס שיטת מרמה ליצירת כספים עודפים. הנאשם גם איננו מכיר את עובדי סוכנות הנסיעות, אין לו עמם יחסי אמון מיוחדים, מדובר בעובדים שעלולים להתחלף בכל עת ובעובדים שיכולים להפיץ את דבר קיומה של המרמה ואין להם כל סיבה להשתתף בה ולבצע עבור הנאשם מעשים בלתי חוקיים.

ה. לפי כתב האישום, שיטת המרמה שבה פעלו הנאשמים וראשונטורס נעשתה בהסתר ולא בגלוי. ואולם, הראיות מלמדות, כי הטיפול בנסיעות היה גלוי ופתוח ולא נעשה בהסתר. אנשי לשכת הנאשם ועובדי משרד ראשונטורס טיפלו בנסיעות באופן גלוי, הן בתוך משרדיהם והן ביחסים ביניהם. הם העלו את הדברים על הכתב, שמרו את המסמכים בצורה נגישה ומפורטת, העבירו ביניהם נתונים, התכתבו בדוא"ל ודנו בתשלומים ובחובות באופן גלוי ולא בהסתר. ההתנהלות הגלויה, אינה מתיישבת עם שיטת מרמה מכוונת כמתואר בכתב האישום.
בעניין זה מן הראוי לציין, כי ריסבי-רז היא זו שסיפרה לחוקרי המשטרה כבר בשלב מוקדם של חקירתה על קיומם של מסמכי הנסיעות והציעה להם לעיין בהם. גם עובדה זו איננה עולה בקנה אחד עם ידיעה שהיא מעורבת בשיטת מרמה ליצירת כספים עודפים.

<u>העדר כוונה לממן נסיעות פרטיות מכספים עודפים</u>

39. הוכח כי הכספים העודפים שימשו למימון נסיעות ציבוריות. דבר זה נלמד, בין השאר, מעדותה של ריסבי-רז וממסמכי הטריפלוגס שעליהם ערכה הנאשמת רישומים וסיכומים בכתב ידה.

40. הקביעה כי לא הוכחה כוונה לממן נסיעות פרטיות בכספים העודפים, מתבססת, בין השאר, על הדברים הבאים:

א. בטבלאות (TRIPLOGS) לשנים 2003, 2004, שערכה ריסבי-רז בזמן אמת, נעשתה הפרדה בין נסיעות פרטיות לבין נסיעות ציבוריות. לפני הפגישה התקופתית עם אנשי ראשונטורס, קובצו כל הנסיעות במסמך אחד, אך הנסיעות הפרטיות צוינו במסמך כנסיעות פרטיות. בישיבה קיזזה הנאשמת כספים עודפים רק מנסיעות ציבוריות. עם תום הישיבה, לאחר שנערך תיאום נתונים בין הצדדים, הוצאו הנסיעות הפרטיות מהמסמך להתחשבנות נפרדת ונערכה טבלה חדשה לנסיעות ציבוריות בלבד. ריסבי-רז ערכה טבלה נפרדת לנסיעות בתפקיד, שאמורות להיות ממומנות על ידי הארגונים, או על ידי המדינה, וטבלה נפרדת לנסיעות פרטיות של בני המשפחה, שאמורות להיות ממומנות על ידי הנאשם. אכן, בטריפלוג שנערך על ידי ריסבי-רז לשנת 2005 (המתייחס לסוף שנת 2004 ולכל שנת 2005), נכללו כל הנסיעות, ללא הפרדה בין נסיעות ציבוריות לפרטיות. עובדה זו תומכת לכאורה בגרסת המאשימה לפיה התכוונו הנאשמים להשתמש בכספים העודפים לכיסוי נסיעות פרטיות. עם זאת, המסמך לא נדון בפגישה עם נציגי ראשונטורס (שכן לא התקיימה פגישה בשנת 2005) וריסבי-רז, עדת תביעה משמעותית ואמינה, טענה כי ההפרדה לא נעשתה בו מטעם זה, ולא בשל הכוונה לממן נסיעות פרטיות בכספים העודפים. טענה זו לא נשללה בראיות המאשימה. מכל מקום, ההפרדה שנעשתה על ידי ריסבי-רז בטבלאות לשנים 2003 ו-2004, בין נסיעות ציבוריות לפרטיות, עם תום הישיבה, במסגרתה הוצאו מהטבלה הנסיעות הפרטיות להתחשבנות נפרדת, תומכת בעמדת ההגנה לפיה לא הייתה כוונה להשתמש בכספים העודפים למימון נסיעות פרטיות. זאת, משום שבשיטה שנועדה להשתמש בכספים העודפים גם לנסיעות ציבוריות וגם לנסיעות פרטיות, אין כל צורך להפריד בין הנסיעות הציבוריות לפרטיות, אלא עורכים חשבון אחד משותף ומשתמשים בכספים העודפים למימון כל הנסיעות, פרטיות וציבוריות כאחד. למאשימה לא היה הסבר להפרדה זו, שאיננה מתיישבת עם גרסתה.

ב. הראיות המבססות את האישום, אמנם אינן צריכות ללמד על מניע לביצוע העבירה. עם זאת, לא ניתן להתעלם מהעובדה כי לנאשם לא היה, לכאורה, מניע ממשי לפעול בשיטת מרמה כדי להשיג כספים עודפים למימון נסיעות פרטיות. הכספים העודפים שימשו בעיקרם למימון נסיעותיהם של אשת הנאשם ובני משפחתו. ואולם, חלק ניכר מהנסיעות שבהן השתתפה אשת הנאשם, היו נסיעות שלכאורה ניתן היה לקבל עבורן מימון מהמדינה, או מגורם אחר שהזמין את הנאשם לנסיעה. אשר לילדיו של הנאשם ובני זוגם, הרי שהם טסו פעמים רבות לחו"ל על חשבון נקודות "נוסע מתמיד" של הנאשם. בנוסף, מדובר בילדים שהיו כבר בגירים והיו יכולים לדאוג לנסיעותיהם בעצמם, כפי שאכן עשו

כשמימנו מכספם (פרט לאחד מהם) חלק ניכר מנסיעותיהם. זאת ועוד, חובו של הנאשם בגין השימושים האמורים, על פי הראיות, היה אמור לכאורה להיות נמוך מזה הנטען בכתב האישום והנאשם לא היה מודע למלוא גובה החוב. בנסיבות אלה, אין לנאשם מניע ממשי לקיים שיטת מרמה להפקת כספים עודפים כדי לממן נסיעות פרטיות.

העדר מודעות מצד הנאשם

41. הקביעה כי לא הוכחה מודעות הנאשם לגביית הכספים העודפים, מתבססת, בין השאר, על הדברים הבאים:

א. עדותה של ריסבי-רז, עדת התביעה העיקרית באישום זה, שהייתה אמינה בעינינו, אינה מבססת את מודעות הנאשם לקיומם של כספים עודפים.

ב. במהלך החקירה נתפסו מאות רבות של מסמכים המתעדים את התנהלות הנאשמים וריסבי-רז בטיפול בנסיעות בתקופה הרלוונטית. מתוך כל המסמכים שתיעדו בגלוי ובאופן מפורט את התנהלות הנאשמים ועבודתה של ריסבי-רז, לא נמצא מסמך שבו מנחה הנאשם את ריסבי-רז לשלם עבור הוצאות פרטיות בכספים עודפים ששולמו על ידי ארגונים או המדינה. כמו כן, לא נמצאה הנחיה מפורשת של הנאשם, לגבות כספים עודפים. אמנם קיימים מסמכים ספורים, שהצדדים חלוקים על פרשנותם, אשר עשויים ללמד על מודעות הנאשם לקיומם של כספים עודפים. עם זאת, אין בידינו לקבוע, כי הדרך שבה הבין הנאשם, לטענתו, את המסמכים האמורים לפי גרסתו, אינה אפשרית ואינה סבירה. הנאשם היה בתקופה הרלוונטית עסוק ביותר ואין לשלול כי לא התעמק בפרטי העניין ולא הקדיש תשומת לב רבה למסמכים אלה. כמו כן, רישומי הנאשם על מסמכים אלה, שהיו לרוב קצרים ולעתים בלתי ברורים, תומכים באפשרות זו.

ג. טענת הנאשם, לפיה הוא הניח כי חלק ניכר מהנסיעות הפרטיות שלו ושל בני משפחתו מומנו מנקודות "נוסע מתמיד" שנצברו לזכותו בחברות התעופה, ומחשבונו הפרטי בראשונטורס, לא נשללה. הנאשם צבר נקודות "נוסע מתמיד" רבות בחברות התעופה כתוצאה מטיסות רבות למרחקים ארוכים במחלקה ראשונה. כמו כן, ריסבי-רז, שטיפלה בנסיעות מטעמו, מסרה לנאשם בהזדמנויות שונות, כי עומדות לזכותו נקודות רבות. בנסיבות אלה, גרסת הנאשם, לפיה הוא הניח כי עומדות לזכותו נקודות רבות, המממנות על פי הנחתו את מרבית הנסיעות הפרטיות שלו ושל בני משפחתו, איננה בלתי סבירה. אשר ליתרת החוב בגין נסיעות פרטיות, הנאשם העיד כי הניח שחובו נמוך מזה הנטען בכתב האישום. להנחה זו נמצאו עיגונים בראיות. כמו כן, סבר הנאשם כי יתרת חוב זו נזקפה לחובתו בחשבונו הפרטי בראשונטורס וכי הנאשמת שמטפלת בשאר חובותיו הפרטיים דואגת גם לחוב זה. אין לשלול, כי נוכח מצבו הכספי הדחוק של הנאשם בשנים

הנדונות והתנהלותו בכל הנוגע לחובותיו (חוב לאלמליח, לדמפה, לראשונטורס, לרופא השיניים ועוד), העדיף הנאשם, כטענתו, כי החוב בחשבונו הפרטי בראשונטורס יגדל במקום שיתרת החובה שלו בבנק תתפח. אין לשלול כי התכוון לפרוע את חובו, כטענתו, אך הניח כי נוכח הנסיעות הרבות שהוא מבצע דרכו, ראשונטורס לא ידחק בו בעניין מועד הפירעון.

<u>גביית הכספים במרמה ומעורבות הנאשמת</u>

42. המסקנה האמורה לפיה הוכח מעל לספק סביר כי נגבו במרמה כספים עודפים מהארגונים, מתבססת, בין השאר, על עדותה של ריסבי-רז ועל עדויותיהם של נציגי ארגונים. ריסבי-רז אמרה בעדותה, כי הודרכה לומר לכל ארגון המבקש להזמין את הנאשם להשתתף באירוע בחו"ל, כי הוא נדרש לשלם עבור הוצאות הנסיעה, הכוללות טיסה במחלקה ראשונה, מלון בדרגה גבוהה ורכב צמוד, קרי, לשלם עבור הוצאות בעין. למרות זאת, לדברי ריסבי-רז, היא גבתה מהארגונים – בהתאם להנחיות שקיבלה – סכומים שלא היה בהכרח קשר בינם לבין ההוצאות בפועל, כך שלעיתים נגבו מהארגונים סכומים העולים על עלות ההוצאות בפועל. על יסוד המצג לפיו נדרשו הארגונים לשלם עבור מלון, טיסה ורכב (קרי, הוצאות בפועל), שילמו נציגי הארגונים את הכספים העודפים, בהאמינם כי מדובר בתשלום הוצאות בעין בלבד, ולא בכספים עודפים.

43. הקביעה כי הנאשמת ידעה על הצגת מצג שווא לארגונים והורתה על גביית כספים עודפים ועל השימוש בהם למימון נסיעות ציבוריות שלא היה להן כיסוי, מתבססת, בין השאר, על מעמדה של הנאשמת ואופן תפקודה, על עדותה של ריסבי-רז וקבלת התרשומות והדיווחים ממנה, ועל ניהולה של הנאשמת את הישיבות עם נציגי ראשונטורס ובכללן הישיבה מיום 17.11.04. במהלך ישיבה זו, הנאשמת ערכה בכתב ידה, על גבי הטריפלוג רישומים וסיכומים ובסופו של יום נשאר מספר מסכם אחד של החוב בגין הנסיעות הציבוריות. כמו כן, בעקבות הישיבה האמורה, הורתה הנאשמת לריסבי-רז לגבות כספים, בשיעור ניכר, משני ארגונים, בגין נסיעה שבאותה עת כבר התקבל בגינה מימון מלא (קרי, הורתה לה לגבות כספים עודפים). המסקנה הלכאורית המתחייבת מעובדות אלה היא, כי הנאשמת ביצעה עבירת מרמה כלפי הארגונים. משבחרה הנאשמת שלא להעיד ולא לסתור מסקנה זו, חיזקה בכך את הראיות העומדות נגדה, והמסקנה המתחייבת היא כי הנאשמת ביצעה את העבירה.

<u>הנאשם מזוכה והנאשמת מורשעת?</u>

44. התוצאה לפיה הנאשם הממונה על הנאשמת ובעל המשרה הרמה מזוכה ואילו הנאשמת, הכפופה לו והפועלת למענו, מורשעת בדין, מעוררת לכאורה תמיהה. התשובה לכך היא כפולה: ראשית, זו התוצאה המשפטית המתחייבת מהראיות שהובאו לפנינו. אין

להתעלם מהחיזוק שניתן לראיות אלה בהחלטתה של הנאשמת לא להעיד ולא לתת כל הסבר לראיות המפלילות שהוצגו נגדה במשפט. זאת ועוד, הנסיבות המיוחדות והבלתי שגרתיות שעלו מהראיות שהוצגו לפנינו, מלמדות כי התוצאה האמורה, במקרה הנדון, איננה בלתי סבירה: הנאשמת היא אשת סודו של הנאשם. היא בעלת כוח ועוצמה רבים בזכותו. היא רוצה בכל מאודה בטובתו. היא שולטת ביד רמה בכל הנעשה בלשכתו. היא מטפלת בענייניו הפרטיים. היא בקשרים קרובים עם בני משפחתו. היא אישה נמרצת מאוד. היא פועלת באופן עצמאי. היא, בין היתר, נוטלת, על דעת עצמה וללא ידיעת הנאשם, הלוואה מהבנק בשם הנאשם כדי לפרוע את חובו, היא חותמת על שיקים של הנאשם במקומו, היא מאזינה לשיחותיו הטלפוניות והיא אף מבקשת מבנו שאול (עמ' 14762-14763, 14806-14808), על דעת עצמה, להעביר לחשבונו של אביו סכום של כ-100,000 ש"ח מתכנית חסכון שהוריו הפקידו בעבר על שמו, כדי להקטין את יתרת החובה של הנאשם בבנק. בנסיבות מיוחדות אלה, אין לתמוה אם הנאשמת, שטיפלה בחובותיו של הנאשם בעצמה ורצתה להקל עליו, סברה שאין זה חמור אם הארגונים ישלמו ללא ידיעתם "קצת יותר" מהוצאות הנסיעה, והיא תשתמש בכספים העודפים למימון נסיעות ציבוריות (להבדיל מנסיעות פרטיות) שלא כוסו במלואן. אין לשלול, כי הנאשמת לא שיתפה את הנאשם בדבר כדי לא להטרידו בעניינים שסברה כי ביכולתה להסדיר בעצמה, כפי שנהגה גם במקרים אחרים.

עדותה של רייצ'ל ריסבי-רז

עובדות רקע

45. ריסבי-רז נולדה באוסטרליה. בנעוריה החלה להתעניין בישראל ובשנת 1995 הגיעה ארצה והשתלבה בתכנית לימודים לסטודנטים זרים. עם סיום הלימודים, שבה ריסבי-רז לאוסטרליה וכעבור זמן, הגיעה לישראל ללימודי תואר שני באנגלית באוניברסיטה העברית. בעת שהותה בישראל, עבדה ריסבי-רז במחלקה לסטודנטים זרים באוניברסיטה, בארגון נשות "הדסה" ועבור גורמים ממלכתיים. ריסבי-רז הפכה לציונית נלהבת ובשנת 2001 החליטה לעלות לישראל. כעבור זמן, היא התגיירה, נישאה והחלה לעבוד בתפקיד מתאמת יחסי חוץ בלשכת הנאשם בעיריית ירושלים. בשנת 2003, עם מינויו של הנאשם לשר התמ"ת, עברה ריסבי-רז לעבוד עמו בלשכת שר התמ"ת בתפקיד יועצת קשרי חוץ וביוני 2006, לאחר מינויו של הנאשם לראשות הממשלה, עברה ריסבי-רז לעבוד במשרד ראש הממשלה בתפקיד יועצת לענייני תפוצות.

הערכת עדותה של ריסבי-רז

46. ריסבי-רז היא עדת תביעה מרכזית באישום זה. היא הייתה אחראית על הטיפול בנסיעותיו של הנאשם לחו"ל במשך מרבית התקופה הרלוונטית. היא קיימה את הקשר

עם הארגונים בחו"ל, עם סוכנות הנסיעות ראשונטורס, שבאמצעותה הוזמנו מרבית נסיעות הנאשם לחו"ל, ועם הגורמים הרלוונטיים במשרד התמ"ת.

ריסבי-רז עמדה על דוכן העדים במשך ימים וחודשים ארוכים. היא נחקרה חקירה נוקבת וצולבת הן על ידי ב"כ המאשימה והן על ידי ב"כ הנאשמים. במשך תקופה ממושכת זו, בחנו בקפידה את דבריה ותגובותיה והתרשמנו, כי למרות אהדתה לנאשם, ביקשה ריסבי-רז להעיד עדות אמת ולתאר את הדברים כפי שהיו ידועים לה.

עדותה של ריסבי-רז, כפי שציינה המאשימה בסיכומיה (סיכומי המאשימה, עמ' 21), השתלבה באופן מלא עם המסמכים הרבים שתיעדו בזמן אמת את התנהלותה והתנהלות הנאשמים בכל הנוגע לנסיעות הנאשם לחו"ל.

עדותה מתייחסת לפרטים רבים שנגעו לעשרות נסיעות ולמאות מסמכים. היא נשאלה על נסיעות שבוצעו על פני כארבע שנים ועל אירועים שאירעו לפני מספר שנים. מדובר בעדות ארוכה ומורכבת, עדות עמוסת פרטים ועניינים. העובדה שלמרות כל אלה גרסתה של ריסבי-רז נותרה בעיקרה יציבה ועקבית, תומכת באמיתותה.

ריסבי-רז הייתה זו שהודיעה למשטרה על דבר קיומם של המסמכים שתיעדו בזמן אמת את התנהלותה בקשר לנסיעות והיא אף המליצה לחוקרי המשטרה לעיין בהם (עמ' 5539). אין להניח שהיא הייתה מגלה לחוקריה על דבר קיומם של המסמכים ומדרבנת אותם לעיין בהם, אילו ביקשה שלא לומר אמת.

ריסבי-רז לא הסתירה את אהדתה לנאשם (עמ' 6023). הדבר ניכר באופן ברור במהלך עדותה. היא עבדה במחיצתו משנת 2001 עד שנת 2008, מועד בו הופסקה עבודתה על ידי נציבות שירות המדינה בגין החקירה בתיק זה (עמ' 5534). היא אמרה שהיא מעריצה את הנאשם ומעריכה את מסירותו לענייניה של המדינה. היא הלכה אחריו מהעירייה למשרד התמ"ת וממשרד התמ"ת למשרד ראש הממשלה. היא אמרה כי עבורה, העבודה במחיצתו, נחשבה לכבוד גדול. ריסבי-רז אישרה בעדותה כי היה לה גם קשר טוב עם אשת הנאשם ועם ילדיהם (עמ' 7634). כן אמרה כי מר גלנטי, מי שהיה דוברו של הנאשם וכיום עובד עמו, מקיים עמה ועם בעלה קשר חברי (עמ' 5534).

ריסבי-רז, לפיכך, לא ששה להעיד נגד הנאשם. מעמדה כעדת תביעה, על כל הכרוך בכך, היה קשה לה. כמו כן, היא מסרה את עדותה במשפט אחרי שהוגש נגדה כתב אישום בגין אותה פרשה ובטרם נדון התיק לגופו.

עם זאת, התרשמנו כי ריסבי-רז היא עדה אמינה. היא השתדלה לומר אמת גם כשהדברים היו בלתי נוחים לנאשם ולמרות רצונה לא לפגוע בו. היא עשתה מאמצים כדי לתאר את שאירע, להיצמד למסמכים, ולדייק בדבריה. עדותה תאמה את המסמכים מזמן אמת ונותרה בעיקרה יציבה ועקבית.

ריסבי-רז והמסמכים

47. ריסבי-רז נהגה לתייק את המסמכים הקשורים לנסיעות הנאשם לחו"ל בתיקיות (כל נסיעה בניילונית נפרדת) ולשמור אותם.
ריסבי-רז אמרה בעדותה כי טיפלה בנושא הנסיעות לפני מספר שנים וכי זיכרונה, ככל שהוא קיים, מתבסס על המסמכים שבכתב. היא הסבירה כי מדובר בלמעלה משבעים נסיעות ולכן, באופן עצמאי, ללא המסמכים, קשה לה לזכור את הפרטים הנוגעים לעניין (עמ' 7714). המסמכים שנערכו בזמן אמת ונשמרו על ידה, הם מסמכים מפורטים ומקיפים.
המסמכים מלמדים, כפי שמציינת המאשימה בסיכומיה (סיכומי המאשימה, עמ' 21), על התנהלותה של ריסבי-רז והתנהלות לשכת הנאשם בנושא זה בתקופה הרלוונטית.
כמו כן, דבריה של ריסבי-רז בחקירת המשטרה, כמו גם עדותה במשפט, משתלבים עם המסמכים ותואמים אותם (סיכומי המאשימה, עמ' 21).

48. כאמור, כבר בפגישה עם חוקרי המשטרה ביום 1.5.08, כשנשאלה ריסבי-רז האם טיפלה בנסיעות הנאשם ומי הגורם שמימן את נסיעות הנאשם, הודיעה ריסבי-רז לחוקרים, כי בידה תיק נסיעות המכיל את המסמכים הקשורים לנסיעות הנאשם לחו"ל בתקופה הרלוונטית. ריסבי-רז אף הציעה לחוקרים לקחת את המסמכים ולעיין בהם. עובדה זו מלמדת, כי ריסבי-רז לא סברה שנפל פסול כלשהו בהתנהלותה בנושא הנסיעות.

המאשימה העלתה בסיכומיה (סיכומי המאשימה, עמ' 134) מספר הסברים לכך שריסבי-רז גילתה לחוקרים מיוזמתה על קיומם של מסמכי הנסיעות שבידה. ההסבר הראשון שציינה המאשימה, הוא שבאותה עת החקירה התנהלה בקשר לפרשת טלנסקי והחשש שהפרשה הנוכחית תיחשף היה נמוך. הסבר זה איננו משכנע. אדם סביר איננו מוסר מיוזמתו למשטרה מסמך המעיד על מעשיו הפליליים, גם אם הוא נחקר בנושא אחר ולא בגין המעשים הפליליים הנלמדים מהמסמך. יש להניח, שאילו סברה ריסבי-רז שהמסמכים מצביעים על מעשים פליליים שבוצעו על ידה, היא לא הייתה מגלה לחוקרים על קיומם ולא הייתה מוסרת להם אותם. ההסבר השני שהציעה המאשימה, הוא שריסבי-רז לא זכרה שניתן ללמוד מהמסמכים על מעשיה הפליליים. גם הסבר זה איננו סביר. אילו ידעה ריסבי-רז שהיא מבצעת מעשים פליליים במסגרת טיפולה בנסיעות הנאשם, היא לא הייתה שוכחת זאת ולא הייתה מיידעת את חוקריה בדבר קיומם של מסמכים המתעדים

את התנהלותה בנושא. ההסבר השלישי שהעלתה המאשימה, הוא שריסבי-רז לא חששה למסור את המסמכים הואיל ופעלה על פי הוראות הממונים עליה. אין בידינו לקבל הסבר זה. אין זה סביר שריסבי-רז תגלה מיוזמתה ובלי שנתבקשה לכך, חומר המלמד על מעשים בלתי חוקיים שביצעה בהוראת הממונים עליה. ריסבי-רז העריצה את הנאשם ולא רצתה להזיק לו. היא הייתה במצוקה רבה כאשר העידה במשפט ונאלצה – כדי להעיד עדות אמת – לומר דברים העלולים להזיק לו. אין להניח שהייתה מתנדבת מיוזמתה להזיק לו ולמסור את המסמכים. העובדה שריסבי-רז מסרה את המסמכים מיוזמתה, מלמדת שהיא לא סברה שהיא ביצעה מעשים פליליים כלשהם, ולא חשבה שיש במסמכים חומר המלמד על מעשים כאלה.

העדות במשפט

49. להלן נתאר את עיקרי עדותה של ריסבי-רז במשפט. יצוין, כי במספר נושאים יובאו דבריה בפירוט נוסף, בפרקים נפרדים.

התפקיד בעירייה ובמשרד התמ"ת

50. ריסבי-רז הייתה אחראית בעירייה על התכתובת באנגלית של לשכת ראש העיר, על יחסי הציבור עם גורמי חוץ וכן על נסיעות ראש העיר לחו"ל. במשרד התמ"ת המשיכה ריסבי-רז לעסוק בעניינים אלה וכן במטלות מזכירות נוספות, בתאום בין גורמים שונים ובהתכתבויות וקשרים בשפה האנגלית. בכל תפקידיה הייתה ריסבי-רז כפופה מבחינה ניהולית לנאשמת.

ההדרכה מריקי פרלמן

51. בתחילת עבודתה בלשכת הנאשם בעירייה, קיבלה ריסבי-רז הדרכה בנושא הנסיעות מריקי פרלמן, קודמתה בתפקיד (עמ' 7642) (גם עדת התביעה רייצ'ל מור, ששימשה באותו תפקיד בעבר, אמרה שאת ההדרכה על הטיפול בנסיעות, היא קיבלה מג'ואנה, קודמתה בתפקיד (עמ' 9757)). ריקי פרלמן הורתה לה כיצד להכין לוח זמנים; מה אמור להכיל קלסר נסיעה; מה נדרש מארגון המבקש להזמין את הנאשם לאירוע; סוכנות הנסיעות ראשונטורס היא סוכנות הנסיעות שדרכה מזמינים את טיסות הנאשם; המחלקה שבה טס הנאשם היא מחלקה ראשונה ועוד. ריקי פרלמן גם הנחתה אותה כי יש לדרוש ולגבות מכל ארגון המזמין את הנאשם לאירוע בחו"ל את הוצאות הנסיעה, וזאת גם אם מדובר בנסיעה עבור מספר ארגונים (עמ' 7643).

המעבר מהעירייה למשרד התמ"ת

52. בתקופת כהונתו של הנאשם כראש עיריית ירושלים ולאחר מכן כשר התמ"ת, נהג הנאשם לנסוע לחו"ל לעתים תכופות מאוד. בתחילה, בשנת 2002, ריסבי-רז הייתה עדיין

חדשה בתפקיד ובנושא הנסיעות טיפלה גם הנאשמת. בתקופה זו, האחריות על נושא מימון הנסיעות הייתה מוטלת בעיקר על הנאשמת. בשנים 2003-2005 מיומנותה ותפקודה של ריסבי-רז השתפרו, הנאשמת הייתה עסוקה יותר והטיפול בנושא הנסיעות הוטל כמעט במלואו על ריסבי-רז (עמ' 5748, 6377, 8132). כתוצאה מכך עומס העבודה על ריסבי-רז היה מאוד כבד (עמ' 6024).

הנסיעות הרבות לחו"ל

53. במשך שלוש שנים וחצי, משנת 2002 עד למינויו של הנאשם לראשות הממשלה בשנת 2006, נסע הנאשם לחו"ל מעל ל-70 פעמים, כמעט מדי חודש בחודשו ולעתים קרובות פעמיים בחודש. הנאשם היה אורח כבוד ונואם מאוד מבוקש בקרב ארגונים שונים, שרובם היו בעלי זיקה לישראל וליהדות. הוא הוזמן על ידם להשתתף בכנסים וערבי תרומות שארגנו. לעתים קרובות נוצלו נסיעות הנאשם עבור ארגונים, גם לפגישות הקשורות למשרד התמ"ת ולקידום ענייני המדינה, ולעתים נסע הנאשם לחו"ל רק עבור משרד התמ"ת או משרד ממשלתי אחר בו כיהן. הנאשם לא נהג לצרף לנסיעותיו עוזרים. הוא נסע בדרך כלל לבד. לעתים צורפה אשתו לנסיעות רשמיות ואחרות. נסיעותיו של הנאשם היו בדרך כלל קצרות מאוד. הנאשם נהג לחזור ארצה מיד עם תום האירועים. סדר יומו של הנאשם היה עמוס וגדוש בפגישות רצופות. מכיוון שהנסיעות היו רבות ותכופות וסדר היום בנסיעות גדוש, תיאום מועדי הטיסות היה מבחינת ריסבי-רז בעל חשיבות עיקרית (עמ' 5752).

העדר משנה סדורה

54. לדברי ריסבי-רז, בלשכת הנאשם בעירייה ובמשרד התמ"ת, לא הייתה בנושא הנסיעות משנה סדורה. לא היו נהלים או הנחיות כתובים (עמ' 4713, 7643).

טיסה במחלקה ראשונה

55. הנאשם נהג לטוס במחלקה ראשונה. הדבר נעשה כדי לחסוך זמן, לנצל את הטיסה באופן מיטבי ולהמשיך בפעילות מיד לאחר מכן (עמ' 6873).

הלשכה כמרקחה

56. הנאשם עבד מבוקר עד ליל. הלשכה רחשה פעילות כל העת. עוזרים ויועצים נכנסו ויצאו מלשכתו, טלפונים צלצלו ומיד נענו, פגישה רדפה פגישה. הנאשם כיהן בו זמנית בתפקידים רבים וזאת בנוסף לנסיעות התכופות לחו"ל. הנאשם כיהן בתפקיד ממלא-מקום ראש הממשלה ובתפקיד שר התמ"ת. כמו כן, בחלק ניכר מתקופה זו, כיהן הנאשם גם בתפקיד שר התקשורת ובתפקיד השר הממונה על מינהל מקרקעי ישראל, ומשלב

מסוים, גם בתפקיד ממלא-מקום שר האוצר. החל מראשית ינואר 2006, שימש הנאשם ראש ממשלה בפועל (עמ' 6380).

שולה ואהוד – "בן אדם אחד כמעט"

57. לשכת הנאשם נוהלה על ידי הנאשמת ביד רמה וביעילות רבה. הנאשמת הייתה מנהלת ריכוזית ובעלת דרישות. ריסבי-רז נזקקה לזמן כדי ללמוד להסתגל לעבודה עמה (עמ' 7638). הנאשמת הייתה יד ימינו של הנאשם. היא הייתה מעורבת בכל ענייני הלשכה. היא טיפלה גם בענייניו האישיים של הנאשם. הנאשמת שילמה את חשבונותיו, ניהלה את ענייניו אצל רופא השיניים וטיפלה בחשבונו בבנק (עמ' 6384). נוכח קרבתה הרבה של הנאשמת לנאשם, ראתה בהם ריסבי-רז "**כאילו - בן אדם אחד כמעט**" (עמ' 7636). כשהנאשם הורה לה הוראה, היא הניחה שהדבר ידוע לנאשמת, וכשהנאשמת נתנה לה הנחיות, היא הניחה שהדבר הוא על דעת הנאשם. היא ראתה בשניהם את הגורם הממונה עליה (עמ' 7657). כאשר ביקשה ריסבי-רז להעביר מסמך או תרשומת לנאשם, היה עליה, כמו על כל שאר העובדים, לעשות כן באמצעות הנאשמת ולא באופן ישיר (עמ' 7903).

הקשר עם הנאשם

58. הקשר של ריסבי-רז עם הנאשם התנהל בכתב ובפגישות חטופות בעל-פה. ריקי פרלמן הדריכה אותה כי אין להעביר לנאשם מסמך באופן ישיר, אלא תמיד רק באמצעות הנאשמת (עמ' 7903). ריסבי-רז העידה, כי היא מעולם לא הניחה מסמך כלשהו על שולחנו של הנאשם אלא תמיד באמצעות הנאשמת (עמ' 7897). המסמכים הופנו על ידה בדרך כלל ל"שולה/אהוד", אך גם מסמכים שהופנו על ידה ל"אהוד" בלבד, הונחו על ידה תמיד במגש המיועד לנאשמת (עמ' 4178, 4452, 6499).

> "**זה נכון באופן כללי במשרד כל מסמך היינו – כל מסמך שיצא ממני בכיוון המשרד של שולה וגם של אהוד, היינו כותבים "אהוד/שולה" והמסמך היה הולך ממני למשרד של שולה**" (עמ' 4452).

הפגישות עם הנאשם

59. הכניסה לחדרו של הנאשם חייבה את אישור הנאשמת. הואיל והנאשם היה מאוד עסוק, הנאשמת בדרך כלל אפשרה לריסבי-רז להיכנס לחדרו של הנאשם למספר דקות בלבד, בין פגישה לפגישה. הפגישות של ריסבי-רז עם הנאשם היו תמיד קצרות (עמ' 6100) ולריסבי-רז לא התאפשר לפרוש לפני הנאשם את כל מסמכי הנסיעה ולדון עמו עליהם. היא בדרך כלל הפנתה אליו שאלה נקודתית וקיבלה תשובה נקודתית (עמ' 6046, 7691). בכל נסיעה היה צורך לקבל תשובות בתחומים שונים ואלה ניתנו לה על ידי הממונים עליה, קרי הנאשם והנאשמת (עמ' 7923). עם סיום הפגישה עם הנאשם, היא דיווחה לנאשמת לגבי תוכנה (עמ' 7691-7698).

הגבייה מכל ארגון "כאילו הוא בא רק בשבילו"

60. ריסבי-רז למדה מריקי פרלמן, כי עליה לגבות את הוצאות הנסיעה מכל ארגון כאילו הנאשם מגיע רק עבורו, וזאת, אף אם הנאשם מופיע באותה נסיעה עבור מספר ארגונים (עמ' 4260, 4571, 4713, 7643). ריסבי-רז הבינה שאין בהכרח קשר ישיר בין עלות הנסיעה בפועל לבין הסכום הנגבה מהארגונים (עמ' 4571, 6054), שכן מדובר במעין "תשלום" ולאו דווקא בכיסוי הוצאות ריאליות (עמ' 4956). בעקבות זאת, נהגה ריסבי-רז בדרך כלל לדרוש ולגבות מכל ארגון שהזמין את הנאשם לאירוע מרכזי (גאלה) – וזאת אף אם השתתפו בנסיעה מספר ארגונים – תשלום עבור הוצאות הנסיעה, הכולל טיסה במחלקה ראשונה, שהות במלון מדרגה גבוהה והעמדת רכב עם נהג לרשות הנאשם. ריסבי-רז הניחה, לדבריה, כי הארגונים מבינים שהם משלמים מעין "תשלום" עבור השתתפותו של הנאשם באירוע, "כאילו הוא בא רק בשבילם" (עמ' 6059).

העדר מודעות מצד ריסבי-רז לפגם בהתנהלותה

61. ריסבי-רז האמינה, כי אין כל פגם בדרך התנהלותה. רק בעקבות החקירה והמשפט היא הבינה שאופן התנהלותה, כנראה, לא היה נכון. בעת ההיא, סברה ריסבי-רז, כי הדרך הנכונה לטפל בנושא היא לדרוש מכל ארגון לשלם עבור ההוצאות כאילו הנאשם מגיע רק עבורו. "**כשהם מזמינים אותו...זה המחיר להביא את מר אולמרט לאירוע הזה**" (עמ' 6065-6067).

62. ריסבי-רז הסבירה בעדותה, שהזמנה להשתתפות באירוע, הייתה מגיעה בדרך כלל חודשים רבים לפני מועד האירוע. בשלב מוקדם זה, לא ניתן היה עדיין לדעת מה תהא תכנית הנסיעה. לעתים קרובות חלו שינויים בנסיעה בסמוך למועדה. לעתים הגורם המזמין השתנה, לעתים ההזמנה בוטלה, לעתים מחיר הטיסה או מסלול הטיסה השתנה (עמ' 5693). ריסבי-רז סברה כי רק באופן שבו פעלה, ניתן היה למנוע מצב שבו נסיעה תישאר ללא מימון מלא. כמו כן, היה בכך כדי למנוע מצב שבו אנשי הארגונים מצפים שההוצאות תתחלקנה ביניהם, ולבסוף, בשל שינויים של הרגע האחרון, לדוגמא בשל ביטול האירוע של אחד מהם, ההוצאה כולה תוטל על ארגון אחד (עמ' 6574).

ריסבי-רז אמרה בעדותה, כי במהלך המשפט חשבה רבות על הנושא והיא סבורה כי גם אילו רצתה לנהוג בדרך אחרת ולחלק את ההוצאות באופן שווה בין הארגונים המשתתפים בנסיעה, הדבר לא היה עולה בידה. זאת בשל המשתנים הרבים שהיה עליה להתחשב בהם. ארגונים שונים הזמינו את הנאשם לאירועים מסוגים שונים. לארגון אחד יש אירוע מרכזי, לשני פגישה בלבד ולשלישי אירוע יחסית קטן. כמו כן, מספר הארגונים המשתתפים בנסיעה משתנה ויכולתם הכספית של הארגונים אף היא אינה זהה (עמ' 6061). בנסיבות אלה, כדי לחלק את ההוצאות השונות באופן שווה בין הארגונים, היה

עליה להתחשב בכל כך הרבה משתנים, שהיא לא הייתה מצליחה לעשות זאת. וכך היא אמרה:

> **"אני חושבת שבאופן כללי כל הנסיעות של הרעיון הזה לחלק, זה בלתי אפשרי... אין שום דרך הגיונית לעשות דבר כזה, אין שום דרך לוגיסטית לעשות דבר כזה ובמיוחד במשאבים שהיו לי והידע שלי – אני לא סוכנת נסיעות, אני לא רואה חשבון, אני לא זה, אין שום דרך לעשות את זה, שוב, מישהו שאומר לך שיש דרך לעשות זה, משקר"** (עמ' 6057).

המצג לארגונים

63. ריסבי-רז לא יידעה את הארגונים על כך שאין למעשה קשר ישיר בין עלות הטיסה בפועל לבין התשלום הנדרש מהם (עמ' 4572). היא גם לא יידעה אותם כאשר יותר מארגון אחד נשא בהוצאות הטיסה. עם זאת, היא, לדבריה, מעולם לא שיקרה לארגונים. היא אמרה בעדותה, בתשובה לשאלה אם שיקרה לאנשי הארגונים "**חד משמעית לא**" (עמ' 4606). כאשר בנסיעה כלשהי השתתף הנאשם באירועים של מספר ארגונים, היא לא הסתירה זאת מהארגונים (עמ' 8292). היא לא אמרה לארגון כלשהו שהוא בלבד נושא בהוצאות הנסיעה. להערכתה, גם לא ניתן היה להסתיר מהארגונים את דבר השתתפותו של הנאשם באירוע הנערך במקום כלשהו, שכן מדובר באירועים עם משתתפים רבים ובקהילה יהודית מתוקשרת. לדבריה, לא אחת היא נתקלה במצב שבו ארגון פלוני שמע על השתתפותו של הנאשם באירוע כלשהו, וביקש לנצל את ההזדמנות שהנאשם מגיע למקום ולהזמינו גם לאירוע מטעמו (עמ' 6336).

הנושאים בהם החליט הנאשם בלבד

64. במהלך עבודתה קיבלה ריסבי-רז הנחיות מהממונים עליה (קרי: הנאשם והנאשמת (עמ' 7015, 7652)). כאמור, היו נושאים שהנאשם נהג להחליט בהם בעצמו, כגון האם לאשר או לדחות הזמנה לאירוע, הפגישות אותן הוא מקיים, אישור לוח הזמנים הסופי של כל נסיעה (עמ' 4808), שדרוג כרטיס טיסה באמצעות נקודות "נוסע מתמיד" שנצברו לזכותו (עמ' 7904-7905) ועוד. בסיום כל נסיעה, נהגה ריסבי-רז להעביר לנאשם את לוח הזמנים של הנסיעה ולבקש שיסמן אילו פגישות ואירועים אכן התקיימו (עמ' 6100-6101).

נהלים חדשים במשרד התמ"ת

65. עם המעבר למשרד התמ"ת, הטיפול במימון הנסיעות עבר בהדרגה אל ריסבי-רז (עמ' 6377). במשרד התמ"ת, נתקלה ריסבי-רז בנהלים שלא היו מוכרים לה ולא היו נהוגים בעירייה. כך למשל, נסיעות הממומנות על ידי המדינה, ניתן להזמין רק באמצעות סוכנות נסיעות שזכתה במכרז שפורסם על ידי המדינה. הואיל וסוכנות הנסיעות ראשונטורס לא נמנתה על הזוכים במכרז, לא ניתן היה להמשיך ולעבוד עמה במתכונת הקודמת; הואיל והמדינה נהגה לממן טיסות במחלקת עסקים בלבד (עמ' 4586) והנאשם

נהג לטוס במחלקה ראשונה, היה צורך, בנסיעות שמומנו על ידי המדינה, לדאוג למימון עבור שדרוג כרטיס הטיסה ממחלקת עסקים למחלקה ראשונה. ריסבי-רז לא הייתה מודעת לנהלים החדשים. היא נאלצה ללמוד אותם ולהכירם תוך כדי עשייה. היא פעלה תמיד בתום לב (עמ' 6943) כשהיא לעתים מפעילה שיקול דעת ומחליטה לבד ולעתים שואלת את הנאשם והנאשמת.

המכרז

66. ריסבי-רז לא זכרה שיחות בעל פה, או מפגשים עם מי מהגורמים הנוגעים בנושא המכרז, אשר ביחס אליהם נשאלה. כאשר הוצגו לה מסמכים שכתבה, או שהועברו אליה, היא אישרה שכתבה אותם, או קיבלה אותם, אך לא ידעה להוסיף פרטים הזכורים לה "מזמן אמת".

ריסבי-רז אמרה, כי ערב יציאתה לחופשת לידה, באפריל 2003, היא טיפלה בנסיעותיו של הנאשם מלשכתו בעירייה, וכי גם בתקופת חופשת הלידה ועד שהחלה לעבוד כעובדת משרד התמ"ת, באוגוסט 2003, היא המשיכה לטפל בנסיעות הנאשם ולהזמינן באמצעות ראשונטורס. בתקופה זו, היא לא ראתה בעיה בהוצאת חשבוניות של ראשונטורס עבור משרד התמ"ת. היא לא הייתה עובדת משרד התמ"ת וממילא לא ידעה על המכרז ועל החובה להזמין נסיעות רק באמצעות סוכנויות הנסיעות שזכו בו (עמ' 6034, 6047). לדבריה, רק כשמשרד התמ"ת עבר לבניין החדש (בחודש אוקטובר 2003), היא הבינה שאת נסיעותיו של הנאשם יש להזמין דרך סוכנות מורשית, ולגבי טיסות מאבטחים הבינה זאת רק בשלב מאוחר עוד יותר (עמ' 6103-6104, 6107).

בחקירתה הראשית, נשאלה ריסבי-רז מדוע לא סיפרה לחשב שחשבוניות "איילה" הן חשבוניות של נסיעות שבוצעו על ידי ראשונטורס, והשיבה "**אני לא זוכרת אם סיפרתי לו או לא**". בהמשך הוסיפה כי הניחה שהחשב יודע על כך (עמ' 4853-4871, 4892-4895). בחקירה הנגדית, הוסיפה במפורש כי אמרה זאת לחשב (עמ' 6297-6298). לדבריה, היא פעלה בתום לב ולא ניסתה להסתיר דבר מהחשב או מאחרים (עמ' 6128, 6133-6134, 6238, 6239). כמו כן, לדבריה, הנאשמים הורו לה לעבוד לפי נהלי משרד התמ"ת (עמ' 7836) ולא נאמר לה על ידי הנאשמים להסתיר מהחשב שהיו נסיעות שבוצעו דרך ראשונטורס (עמ' 6239, 6255).

ריסבי-רז אישרה, שהיא זוכרת שטיפלה בבעיה של העברת הכסף לראשונטורס באמצעות חשבוניות של "איילה" ו"הלל". זאת, על אף שלא זכרה את הטיפול במסמכים הרלוונטיים מול זלצמן ומול החשב (עמ' 4853-4871). ריסבי-רז לא זכרה ששוחחה אי-פעם עם מר אזולאי, מנכ"ל "איילה", בקשר לכתיבת מכתב המציג מצג של מרמה כלפי החשב. היא גם לא זכרה שהעבירה את המכתב לאישורה של הנאשמת (עמ' 7878).

ריסבי-רז נשאלה, ביחס לסעיפים 50-52 לכתב האישום, האם הייתה לה כוונה לעקוף את המכרז כאשר המשיכה להזמין את טיסותיו של הנאשם באמצעות ראשונטורס? היא

השיבה: "**... אני חושבת שזה היה כמו למה קוראים לזה בלגן... לא היה שום כוונה או מטרה לעשות משהו שלא בסדר, דווקא ההיפך, הכוונה היה לסדר דברים שהם יהיו בסדר ו- כן. כאילו ההיפך, המטרה היה לסדר את זה שיהיה בסדר, שלא יהיה שום אי סדר בכל העניין הזה**" (עמ' 6296-6297).

המימון

67. בנושא מימון הנסיעות, בנוסף להנחיות האמורות שקיבלה מריקי פרלמן, ולעבודתה המשותפת עם הנאשמת בתחילת תקופת עבודתה בעירייה, היה ברור שיש לדאוג שהוצאות הנסיעה תמומנה במלואן, טיסת הנאשם תוזמן במחלקה ראשונה, בית המלון יהיה בדרגת חמישה כוכבים, והטיסות תוזמנה בדרך כלל באמצעות ראשונטורס (עמ' 6944-6945). פרט לכך, כאמור, לא היו הנחיות סדורות וריסבי-רז נדרשה מדי פעם לקבל הנחיות מהנאשם ומהנאשמת (עמ' 8083).

הנחיות כלליות לפי רמת מימון

68. ההנחיות שקיבלה ריסבי-רז מהנאשמים בנושא המימון היו בדרך כלל ברמה כללית (עמ' 7015). הנאשם לא היה נוקב במספרים בסכום אותו יש לגבות מהארגונים, אלא עונה לה באופן כללי לפי רמת המחלקה (עמ' 6465). ההנחיות התייחסו לרמת המימון שבה אמור לשאת כל ארגון, לסוג החיוב. כשכתב הנאשם בתשובה לשאלה,"**BC**" – כוונתו הייתה כי יש לגבות מהארגון סכום לפי רמה של כרטיס טיסה במחלקת עסקים. כשכתב הנאשם "**FC**" – כוונתו הייתה כי יש לגבות מהארגון סכום לפי רמה של מחלקה ראשונה. הנחיות אלה, אין פירושן הוראה לגבות מכל ארגון את מלוא התשלום, אלא לציין את רמת המימון שבה משתתף ארגון, ולדאוג שהנסיעה תמומן במלואה (עמ' 6576). ריסבי-רז הדגישה כי לא קיבלה מהנאשמים הנחיות לגבות תשלום עודף, או לשקר לארגונים.

כל נסיעה שונה – מתן הנחות

69. ריסבי-רז נהגה לדרוש מכל ארגון לשאת בתשלום עבור הטיסה, המלון והרכב, אך נוהג זה לא התקיים בכל הנסיעות (עמ' 4612). בפועל כל נסיעה הייתה שונה מרעותה. מסלול הנסיעה, מספר האירועים, שמות הארגונים, גובה המימון, יכולתם הכספית של הארגונים ועוד, השתנו מנסיעה לנסיעה. מטעם זה נאלצה לשאול את הנאשם שאלות (לדבריה, אם הייתה שיטה ליצירת עודפים, לא היה צריך לשאול שאלות, היה צריך לגבות כמה שיותר מכל אחד (עמ' 6940)). כמו כן, הנאשם ולעתים גם הנאשמת, נהגו לחלק את המימון בין הארגונים השונים, "לתת הנחות", בהתאם למצבו הכספי של הארגון (עמ' 4983), סוג האירוע הנערך על ידי הארגון, וכדומה.

מבט שנתי ולא מעקב שוטף אחר התשלומים

70. ריסבי-רז הייתה עמוסת עבודה. ארגון הנסיעות תפס רק שליש מתפקידה (עמ' 6375). נסיעה בדרך כלל תוכננה סביב אירוע מרכזי שערך אחד הארגונים. לאירוע האמור נהגה ריסבי-רז לצרף בקשות נוספות לאירועים ופגישות שנשמרו אצלה ב"רשימת המתנה".

העבודה על כל נסיעה הייתה רבה. כל פגישה הצריכה תיאומים עם עשרות גורמים. כל לוח-זמנים חייב מאות שעות עבודה (עמ' 6378). הואיל והנסיעות היו תכופות ורבות, היא נאלצה לעבוד בו זמנית על מספר נסיעות (עמ' 6330). לעתים קרובות חשבוניות עבור נסיעה לא הוצאו יחדיו אלא במועדים שונים שבהם גם הוצאו חשבוניות של נסיעות אחרות.

נוכח עומס העבודה הרב שהיה מוטל עליה, היא לא נהגה לעקוב אחר התשלומים של נסיעה מיד לאחר ביצועה. היא לא הייתה מסוגלת לעשות זאת בלי עזרה (עמ' 6080). הדבר אף לא היה אפשרי מכיוון שבדרך כלל בשלב זה עדיין לא היו בידה כל הנתונים הדרושים. כמו כן, בחלק מהנסיעות התשלומים התקבלו רק לאחר שהנסיעה בוצעה. גם לא היה לה מעקב שוטף אחר התשלומים האמורים להתקבל בכל נסיעה ונסיעה (עמ' 5703, 5753, 6498).

71. מדי תקופה מסוימת נהגה ריסבי-רז לערוך טבלה ("טריפלוג") ובה רשמה את הפרטים שהיו בידה עד אותה עת לגבי כל הנסיעות שהתקיימו במהלך אותה תקופה (עמ' 4445). בדרך כלל נהגה ריסבי-רז לרכז את כל הנתונים ולעדכן את הטבלה רק לקראת הפגישה התקופתית שהנאשמת קיימה עמה ועם נציגי ראשונטורס. לקראת הפגישה, הייתה ריסבי-רז פונה לזלצמן, האחראית על נסיעות הנאשם בסוכנות הנסיעות ראשונטורס, ומבקשת ממנה לעדכן אותה בכל הנוגע לקבלת התשלומים (עמ' 6039). רק בשלב זה התעניינה ריסבי-רז בעלות הנסיעה ובתשלומים (עמ' 6096).

72. ריסבי-רז לא ידעה בכל רגע נתון מה מצב החשבון של כל נסיעה ונסיעה, האם היא שולמה והאם נותר בה עודף או חוסר. היא אמנם ידעה שיש נסיעות שתסתיימנה בעודף, אך המעקב אחר תשלומי הנסיעות היה כדבריה "**במבט שנתי**" (עמ' 5703, 5753, 6498). היא ראתה את הדבר כמו חשבון מכולת שבו נרשמים החיובים "**ובסוף של השנה אתה מיישר חשבון עם המוכר**" (עמ' 4448). זו הייתה, לדבריה, נקודת מבט שנתית. ההסתכלות לא הייתה על נסיעות פרטניות, אלא על מצב הנסיעות במשך שנה-שנתיים (עמ' 6068). לאחר עריכת הטבלה, קבלת המידע וסיכום הנתונים, היא ידעה מה מצב חשבון הנסיעות של הנאשם (עמ' 8099). רק בחלק מהנסיעות ניתן היה לדעת מראש שנסיעה עשויה להסתיים בעודף (עמ' 8110). היא ראתה זאת כחשבון רץ שיש בו עודפים וחוסרים ובסוף שנה עורכים סיכום ומקבלים מספר סופי (עמ' 8099, 8101-8104).

73. ריסבי-רז אישרה בעדותה כי הנאשמת ידעה שיש "**מינוסים ופלוסים ועושים קיזוז**", שכן היא השתתפה בפגישות שהתקיימו עם אנשי ראשונטורס (עמ' 8111). ריסבי-רז אישרה כי במגעיה עם הנאשמת וגם עם הנאשם היא הניחה שהם יודעים שיש נסיעות שמסתיימות בפלוסים ונסיעות שמסתיימות במינוסים (עמ' 8114), היא הניחה שהנאשם ידע שהם ערכו חשבון שנתי "A YEARLY BALANCE SHEET" ואיזון בין הפלוסים למינוסים (עמ' 4749), היא לא הסתירה זאת ממנו וכשהיא התכתבה איתו היא יצאה מהנחה שהדבר ידוע לו (עמ' 4751).

ראשונטורס והקשר עם זלצמן

74. במשך שנים רבות נהג הנאשם להזמין את נסיעותיו לחו"ל באמצעות סוכנות הנסיעות ראשונטורס ולרכז שם את כל ענייני הנסיעה (עמ' 4477). נוהג זה החל שנים רבות לפני התקופה שבה עוסק כתב האישום.

עם בחירתו לראשות עיריית ירושלים, המשיך הנאשם להזמין את נסיעותיו לחו"ל באמצעות סוכנות הנסיעות ראשונטורס. שם רוכזו הן הנסיעות הציבוריות שאליהן הוזמן הנאשם על ידי הארגונים והן הנסיעות הפרטיות שלו ושל אשתו וחלק מנסיעות ילדיו ובני משפחותיהם. הטיפול בנסיעות הציבוריות ובנסיעות הפרטיות היה משותף, אך ההתחשבנות, ככל הידוע לריסבי-רז, כפי שיפורט להלן, הייתה נפרדת (עמ' 5953). ריסבי-רז הניחה שהייתה בראשונטורס הפרדה בין החשבון האישי של הנאשם לבין חשבון הנסיעות הציבוריות. היא ערכה רישומים ומעקב על מצב התשלומים לראשונטורס בגין הנסיעות הציבוריות. החובות בגין הנסיעות הפרטיות לא היו בתחום אחריותה, הם נרשמו בראשונטורס. היא לא ערכה מעקב אחר חובות אלה (עמ' 5955), אם כי ציינה את חלקם ברישומיה.

כשהתמנה הנאשם לשר התמ"ת, נסיעות שמומנו על ידי המדינה היו אמורות להתבצע רק באמצעות סוכנויות נסיעות מורשות, שזכו במכרז. עם זאת, ראשונטורס נותרה סוכנות הנסיעות של הנאשם. גם בתקופה זו, במקרים בהם לא מומנה הנסיעה על ידי המדינה, נסיעות הנאשם הוזמנו באמצעות ראשונטורס.

75. ריסבי-רז לא ידעה שהנהלת ראשונטורס החליטה, מטעמי נוחות שלה, החל מיום 13.8.04, לרכז את כל תיקי הנסיעות ("דוקטים") של הנאשם ובני משפחתו בכרטיס אחד, שכונה על ידי ראשונטורס, כרטיס "אולמרט פרטי" (עמ' 5675). היא מעולם לא הורתה להעביר אליו כספים (עמ' 5680). היא שמעה לראשונה על קיומו של כרטיס "אולמרט פרטי" (נ/255, עמ' 42-45), רק במהלך המשפט (עמ' 7520). כשנשאלה בחקירה במשטרה על כרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס, סברה שהחוקר מתכוון לכרטיס האשראי של הנאשם (עמ' 5823).

76. הקשר של ריסבי-רז עם סוכנות הנסיעות ראשונטורס, התבצע בדרך כלל באמצעות זלצמן. זלצמן הופקדה מטעם ראשונטורס על הטיפול בנסיעות הנאשם. זלצמן שהינה סוכנת נסיעות מקצועית ומנוסה מאוד טיפלה בנסיעות הנאשם שנים רבות והכירה את העדפותיו בכל הקשור לטיסות. ריסבי-רז העריכה מאוד את יעילותה ומקצועיותה והעדיפה תמיד לעבוד עמה ולא עם סוכני נסיעות אחרים. עם מנהל ראשונטורס, יוסי קלינגר, היה לה קשר רק כשנזקקה בדחיפות למידע וזלצמן נעדרה מהמשרד. אשר למנק, הבעלים של ראשונטורס, היה לה קשר איתו לעתים נדירות בלבד (עמ' 7798).

77. משהתקבלה החלטה על נסיעת הנאשם לחו"ל, נהגה ריסבי-רז להתקשר לזלצמן ולבקש ממנה להזמין את הטיסה עבור הנאשם. ריסבי-רז הודיעה לזלצמן את מועד הנסיעה המבוקש ואת מסלולה. בשלב זה ריסבי-רז ייחסה חשיבות בעיקר למועד הטיסה ולרמת המחלקה (עמ' 6096). המטרה הייתה לאפשר לנאשם להגיע לחו"ל בדרך מהירה ונוחה, ועם תום האירועים והפגישות, לחזור מיד לישראל. כמו כן, במקרים לא מעטים, מחיר הטיסה הסופי, בשלב הזמנת הטיסה, עדיין לא היה ידוע (עמ' 5772). לעתים ההזמנה נכללה ברשימת המתנה ולעתים היו בה שינויים ומחיר הטיסה התברר רק חודשים לאחר מכן (עמ' 5679).
החשבוניות נערכו על ידי זלצמן בהתאם לפרטים שריסבי-רז מסרה לה. ריסבי-רז הודיעה לזלצמן את שם הארגון המשלם, את מסלול הטיסה ואת רמת המחלקה (עסקים או ראשונה) וזלצמן הייתה רושמת את הפרטים בחשבונית לפי מידע זה (עמ' 4556). ריסבי-רז, בדרך כלל, בשלב זה לא התעניינה במחיר הטיסה (עמ' 6075). היא סמכה על זלצמן שתציע לה כרטיס מתאים בתנאים הטובים ביותר.
מחיר הטיסה, בדרך כלל, היה נרשם בחשבוניות על ידי זלצמן בהתאמה לפרטים שמסרה לה ריסבי-רז. רק במקרים בודדים הורתה ריסבי-רז לזלצמן את המחיר שעליה לרשום בחשבונית (עמ' 4567). היו מקרים בהם זלצמן אמרה לריסבי-רז שיש מספר אופציות למחיר הכרטיס וריסבי-רז החליטה על המחיר בהתחשב, בין השאר, בארגון המשלם, בסוג האירוע שהוא עורך, וכדומה (עמ' 6070-6072).

78. הקשר בין הארגונים ובין זלצמן התנהל באמצעות ריסבי-רז. לזלצמן לא היה קשר ישיר עם הארגונים, למעט באותם מקרים בהם ביקשה ממנה ריסבי-רז ליידע את הארגון באשר לאופן התשלום (עמ' 7810-7812). זלצמן הייתה שולחת את החשבונית לריסבי-רז, אשר הייתה שולחת אותה לארגון (עמ' 4721). התשלום היה נשלח על ידי הארגון ישירות לראשונטורס וריסבי-רז הייתה מקבלת את הקבלה מזלצמן ושולחת אותה לארגון.

79. מסלול הטיסה היה נרשם בחשבונית בהתאם לחיוב שהוטל על הארגון. ריסבי-רז הסבירה בעדותה, כי ריקי פרלמן ואולי גם הנאשמת ("**אני לא שוללת גם הקטע שהייתה**

מעורבות של הגברת זקן בעניין זה" (עמ' 8143)), לימדו אותה לרשום בדרך זו את המסלול. לדוגמה, אם ארגון חויב בתשלום עבור טיסה הלוך ושוב מישראל לניו יורק, המסלול שזלצמן התבקשה לרשום בחשבונית הוא תל-אביב – ניו יורק – תל-אביב, וזאת, גם אם הנאשם המשיך מניו יורק ליעד אחר ולא שב ארצה מניו יורק וגם אם ארגון נוסף חויב בכרטיס הלוך ושוב ליעד זה. ריסבי-רז אישרה שהמסלול בחשבונית נרשם כאילו הנאשם טס מישראל וחזרה עבור אותו ארגון שקיבל את החשבונית. כמו כן, הרישום על החשבונית הן לגבי המחיר והן לגבי המסלול לא היה בהכרח קשור לעלות הטיסה בפועל (עמ' 4711).

מאבטחים

80. הנאשם נכלל ברשימת האישים המאובטחים על ידי שירותי הביטחון. לפיכך המדינה הייתה אמורה לממן את טיסות המאבטחים המלווים אותו, הן בנסיעות מטעם המדינה והן בנסיעות פרטיות. למרות זאת, בחלק מהנסיעות, כשהדבר היה אפשרי וכדי לחסוך למדינה את ההוצאה, הארגונים, ולא המדינה, מימנו את טיסת המאבטחים. ההחלטה בנושא זה הייתה של הנאשם (עמ' 4953) ובמקרים אלה ריסבי-רז לא ביקשה מימון מהמדינה. הואיל וריסבי-רז העדיפה לעבוד מול זלצמן, הדבר גם אפשר לה להזמין את הטיסה באמצעות ראשונטורס ולא באמצעות אחת מסוכנויות הנסיעות שזכו במכרז שהיו, לדברי ריסבי-רז, ברמה מקצועית נמוכה (עמ' 7835).

שדרוגים

81. בתקופת עבודתה של ריסבי-רז בעירייה, נסיעות הנאשם לחו"ל מומנו על ידי הארגונים המזמינים. הארגונים שילמו את הוצאות הנסיעה ובכלל זה כרטיס טיסה במחלקה ראשונה. לאחר מינויו של הנאשם לשר התמ"ת, חל שינוי בנושא מימון כרטיסי הטיסה של הנאשם. הנאשם נסע לחו"ל גם בתוקף תפקידו כשר בממשלה, אך המדינה מימנה טיסות במחלקת עסקים בלבד. על פי תקנון הממשלה, שר חייב לקבל את אישור הממשלה לכל נסיעה לחו"ל. כאשר הנסיעה בתפקיד, המדינה משלמת עבור כרטיס הטיסה של השר במחלקת עסקים ולא במחלקה ראשונה (עמ' 4585). הואיל והנאשם נהג לטוס במחלקה ראשונה, היה עליו לממן – בנסיעות מטעם המדינה – את עלות ההפרש בין כרטיס טיסה במחלקת עסקים לבין עלות כרטיס טיסה במחלקה ראשונה. אשר לאשת שר – בדרך כלל המדינה איננה מממנת כרטיס טיסה לאשת שר המצטרפת לטיסת בעלה, אלא אם התקבל על כך אישור מאת ראש הממשלה. בלשכת הנאשם לא היו נהלים בנושא ולא היה ברור על מי חלה האחריות לדאוג לקבלת אישור במקרים בהם ביקש הנאשם לצרף את אשתו לנסיעה (עמ' 6811-6812). בדרך כלל מגעים מול לשכת ראש הממשלה היו בטיפולה של הנאשמת והיא זו שביקשה את אישור ראש הממשלה (עמ' 8262). לעתים גם ריסבי-רז עסקה בקבלת אישור ראש הממשלה (עמ' 7889) וגם המינהל לסחר חוץ עשוי

היה לטפל בנושא. במקרים בהם אשת הנאשם התלוותה לנסיעת הנאשם בענייני משרדו, ונתקבל אישור ראש הממשלה להצטרפותה, היה על הנאשם לשאת במימון הפרש המחיר שבין כרטיס במחלקת עסקים אותו מממנת המדינה, לבין מחירו של כרטיס במחלקה ראשונה בה טסה אשתו.

82. ריסבי-רז לא קיבלה הנחיות בנושא מימון שדרוג כרטיסי טיסה ממחלקת עסקים למחלקה ראשונה (עמ' 6902-6905). היא הניחה, כי כאשר הנאשם טס בתפקיד משרדו ומשתתף באותה נסיעה גם באירוע של ארגון שמקדם את ענייני מדינת ישראל או העם היהודי, מדובר בנסיעה ציבורית ולא פרטית. בנסיעה כזו, סברה ריסבי-רז, כי מן הראוי שהארגון יישא במימון שדרוג טיסת הנאשם ממחלקת עסקים הממומנת על ידי המדינה, למחלקה ראשונה (עמ' 6902). כך גם כאשר אשת הנאשם מצטרפת לנסיעת בעלה לאירוע הסברה או התרמה של ארגון. לעומת זאת, ריסבי-רז הניחה כי נסיעות של בני המשפחה (למעט נסיעה של אשת הנאשם באישור ראש הממשלה) הן נסיעות פרטיות שבני המשפחה, או הנאשם, אמורים לממן. כמו כן, שדרוג טיסה של הנאשם ממחלקת עסקים למחלקה ראשונה בנסיעה בענייני המדינה, ללא אירוע של ארגון, הוא הוצאה פרטית שעל הנאשם לשאת במימונה (עמ' 6902-6903).

נקודות "נוסע מתמיד"

83. הואיל והנאשם נהג לטוס טיסות רבות ותכופות במחלקה ראשונה, נזקפו לזכותו בחברות התעופה נקודות "נוסע מתמיד" רבות (עמ' 5897, 6017) (להלן – **נקודות** או **נקודות נוסע מתמיד**).

84. ריסבי-רז הייתה מופקדת על השימוש בנקודות. בנקודות שנצברו לנאשם בחברת אל-על טיפלה גם זלצמן אך זאת רק לפי הוראה של ריסבי-רז (עמ' 4546, 5890). ריסבי-רז הכינה טבלה ובה פירוט הנקודות שנזקפו לזכות הנאשם בחברות התעופה השונות (כולל בתי המלון) (נ/185) ועדכנה אותה מעת לעת (עמ' 5558, 5573).

85. השימוש בנקודות נעשה רק באישור הנאשם. ריסבי-רז לא עשתה שימוש בנקודות בלי אישור הנאשם (עמ' 5890). לנקודות היה מועד תפוגה (עמ' 5652) וריסבי-רז השתדלה לנצל אותן באופן מיטבי. רוב הנקודות שימשו לנסיעות בני משפחתו של הנאשם. כל אימת שהגיעה אליה פנייה מבן משפחה להזמין עבורו טיסה, היא באופן אוטומטי בדקה אם ניתן לממנה בנקודות (עמ' 4649). פניות ילדי הנאשם נעשו בדרך כלל דרכה, כי המידע בנושא היה אצלה והם ביקשו לברר אם ניתן לעשות שימוש בנקודות (עמ' 5896). ריסבי-רז אישרה בעדותה, כי הנאשם הנחה אותה לשלם עבור כרטיסי הטיסה של בני משפחתו בנקודות שנצברו לזכותו. כאשר לא ניתן היה להשתמש בנקודות, הוא הורה לה לא לרכוש

כרטיס טיסה, אלא אם הוא מאשר זאת (עמ' 4549). במקרים בהם אישר הנאשם רכישת כרטיס טיסה שלא בנקודות, היא הזמינה את כרטיס הטיסה באמצעות ראשונטורס ושמרה את העתק ההזמנה (עמ' 4547). במקרים אלה, ריסבי-רז לא טיפלה בתשלום עבור הכרטיס (עמ' 4551). היא הניחה שהחוב יצורף לחשבון הפרטי של הנאשם בראשונטורס וישולם בסוף השנה (עמ' 4552, 6013). רכישת כרטיס טיסה כרוכה תמיד בתשלום עבור מסי נמל. כאשר ריסבי-רז רכשה כרטיס טיסה באמצעות נקודות שנצברו באל-על, היא לא טיפלה בתשלום המסים, והחוב בגינם צורף לחשבונו הפרטי של הנאשם בראשונטורס (עמ' 5954-5955). כאשר כרטיס טיסה נרכש בנקודות שנצברו לזכות הנאשם בחברת תעופה אחרת, קיבלה ריסבי-רז מבן המשפחה אמצעי לתשלום (כרטיס אשראי) ושילמה עבורו את מסי הנמל. ריסבי-רז אישרה בעדותה, כי הנאשם מעולם לא הורה לה לחייב ארגונים בתשלום עבור נסיעות פרטיות של בני משפחתו, אלא רק לשלם בנקודות שנצברו לזכותו בחברות התעופה, או לחייב את חשבונו הפרטי בראשונטורס (עמ' 6013). כאשר הנאשם היה מורה לה "לחייב את משרד ראשנוטורס", ריסבי-רז הבינה שכוונתו שהחוב יצורף לחשבון שוטף פרטי שלו בראשונטורס (עמ' 7613).

נסיעות אשת הנאשם ובני המשפחה

86. ריסבי-רז לא הייתה אחראית על הנסיעות הפרטיות של אשת הנאשם ובני המשפחה. היא הזמינה כרטיסי טיסה עבורם במקרים בהם נתבקשה על ידם, או על ידי הנאשם. במקרים אלה, כאמור, היא השתדלה להשתמש בנקודות שנצברו לזכות הנאשם בחברות התעופה (עמ' 5890), לאחר שקיבלה את אישורו לכך. ריסבי-רז לא טיפלה בתשלום עבור נסיעות פרטיות שלא מומנו בנקודות. היא הניחה שהתשלום לראשונטורס ייעשה על ידי הנאשם בסוף השנה (עמ' 5814), באמצעות הנאשמת שטיפלה בכל ענייניו הכספיים. הטיפול של ריסבי-רז בנסיעות פרטיות שלא מומנו בנקודות, הצטמצם להזמנת הטיסה. היא שמרה את המסמכים שנגעו לנסיעות אלה בניילונית נפרדת (עמ' 5873, 5877) (נ256/1) וערכה רשימה שלהן (נ255/1, עמ' 41). היא ערכה זאת מיוזמתה, כדי שלנאשם תהא תמונה על נסיעות בני המשפחה שהוזמנו דרכה באותה שנה (עמ' 5816). רשימה זו לא כללה את כל נסיעות בני המשפחה. לעתים בני המשפחה הזמינו כרטיסי טיסה ישירות מראשונטורס (עמ' 5888, 5913) ושילמו עבורם ועבור מסי הנמל בכרטיסי אשראי שלהם (עמ' 6010-6011).

87. הנאשם בדרך כלל היה מחליט כיצד ימומן כרטיס הטיסה של אשתו, כשהיא הצטרפה אליו לנסיעה לחו"ל. בנסיעות רשמיות שאליהן הצטרפה אשת הנאשם, היה כאמור צורך באישור ראש הממשלה למימון טיסתה על חשבון המדינה. אישור ראש הממשלה בדרך כלל התקבל בסמוך למועד הנסיעה (עמ' 7061). להערכתה של ריסבי-רז, ראש הממשלה היה מאשר כל בקשה לצירופה של אשת הנאשם לנסיעה רשמית של

הנאשם לחו"ל. הערכתה זו נבעה מהיכרותה את תהליך האישור שהיה בעיקרו פורמלי (עמ' 7922) ומכיוון שלראש הממשלה הייתה חיבה אישית לאשת הנאשם (עמ' 8266). ריסבי-רז לא זכרה מקרה שבקשה כזו סורבה על ידו (עמ' 7049). כפי שיפורט להלן בפרק העוסק בכך, ריסבי-רז העידה כי במקרים בהם אשת הנאשם הצטרפה לנסיעה רשמית, ולא הוגשה בקשה לאישור ראש הממשלה, היה זה כנראה בשל טעות.

ארגונים מסוימים נהגו להזמין את אשת הנאשם להשתתף באירוע שאליו הוזמן הנאשם ולממן עבורה כרטיס טיסה במחלקה ראשונה (למשל, ארגון AEI וארגון הבונדס). במקרים אלה, כשהיה מדובר בנסיעה משולבת שהייתה גם נסיעה רשמית לטיפול בענייני המדינה, מימון כרטיס הטיסה של אשת הנאשם הוטל על הארגון ולא על המדינה. זאת, לדברי ריסבי-רז, בהוראת הנאשם, וכדי לחסוך למדינה את ההוצאה (עמ' 7054-7055). ריסבי-רז מעולם לא קיבלה הוראה לממן את נסיעת אשת הנאשם מכספים עודפים של נסיעות אחרות.

פגישות תקופתיות - TRIPLOGS

88. ריסבי-רז העידה כי מדי שנה, או כל תקופה ארוכה יותר, נהגה הנאשמת לזמן את אנשי ראשונטורס לפגישה במשרדה. בפגישה השתתפו הנאשמת, ריסבי-רז, מנק וזלצמן. הפגישות נועדו לתאם בין הרישומים של לשכת הנאשם ובין רישומי ראשונטורס (עמ' 5969) ולברר כמה כסף חייב הנאשם לראשונטורס.

לקראת כל פגישה עם אנשי ראשונטורס, נהגה ריסבי-רז לרכז את כל המסמכים הנוגעים לנסיעות שהוזמנו על ידה דרך ראשונטורס ובוצעו עד למועד הפגישה. היא ערכה טבלה (טריפלוג) ובה רשמה את כל הנתונים שהיו בידה לגבי הנסיעות שהתקיימו באותה תקופה. טבלאות אלה לא כללו נסיעות שהוזמנו על ידי בני המשפחה ישירות מראשונטורס וגם לא נסיעות שהוזמנו עבור הנאשם על ידי המינהל לסחר חוץ במשרד התמ"ת (עמ' 6087).

ריסבי-רז לא קיבלה הוראה להכין את הטבלאות. הייתה זו יוזמה שלה לצורך מעקב אישי שלה (עמ' 4445, 8008). בחקירתה במשטרה מיום 24.6.08, הסבירה ריסבי-רז כי זו הסיבה לכך שהטבלאות נערכו על ידה באנגלית ולא בעברית.

89. הפגישות לא נערכו במועד קבוע. ריסבי-רז זכרה שהיו אמורות להיות פגישות שנתיות. היא לא זכרה כמה פגישות התקיימו בתקופה הרלוונטית. היא זכרה משנת 2002 עד ינואר 2006 רק שתי פגישות: פגישה אחת בעירייה (עמ' 5749-5750) ופגישה נוספת בבניין החדש של משרד התמ"ת (עמ' 5871, 6550, 8198). מרישומיה של ריסבי-רז אכן עולה כי בתקופה זו התקיימו, ככל הנראה, שתי פגישות: פגישה אחת בתקופת העירייה בשנת 2002 ופגישה שנייה ביום 17.11.04.

מתקופת עבודתה בעירייה לא נותרו מסמכים. עם זאת, ברישומיה של ריסבי-רז (ת/216, מסמך 34) נכתב על ידה כי בסוף שנת 2002 עמד חובו של הנאשם לראשונטורס על סכום

של 17,187 דולר (ריסבי-רז אכן ידעה שבסוף שנה זו נותר "מינוס" משמעותי בנסיעות עבודה, עמ' 5753). רישום זה מלמד, כי בסוף שנת 2002, או במועד סמוך לכך, התקיימה ככל הנראה פגישה שבה סוכם גובה החוב.

הפגישה השנייה עם ראשונטורס התקיימה ביום 17.11.04. בפגישה זו נדונו כל הנסיעות שהתקיימו בשנת 2003 וכן הנסיעות שהתקיימו בשנת 2004 עד מועד הפגישה בחודש נובמבר.

בשנת 2005 לא התקיימה פגישה הואיל וביום 4.1.06 מונה הנאשם במפתיע לראשות הממשלה בפועל (עמ' 7802).

ביום 13.2.06 שלחה ריסבי-רז לזלצמן מסמך שכותרתו "טריפלוג 5-2004". מדובר במסמך שהכינה בנוגע לנסיעות שהתקיימו מאז הפגישה ביום 17.11.04 ועד סוף שנת 2005. המסמך צורף להודעת דוא"ל, שבה ביקשה ריסבי-רז מזלצמן לשלוח אליה מסמך רשמי באשר לגובה חובו של הנאשם לראשונטורס (עמ' 6874) (נ/255, עמ' 60-ד60). יומיים לאחר מכן, יצאה ריסבי-רז לחופשת לידה.

90. ריסבי-רז החלה להכין את הטבלאות (טריפלוגס) בתקופת עבודתה במשרד התמ"ת. היא הכינה טבלה אחת לנסיעות שבוצעו בשנת 2003 (להלן – **טריפלוג 2003**), טבלה שנייה לנסיעות שבוצעו בשנת 2004 עד מועד הישיבה ב-17 לנובמבר 2004 (להלן – **טריפלוג 2004**) וטבלה שלישית לנסיעות שבוצעו לאחר הישיבה ב-17 לנובמבר 2004 ובמשך שנת 2005 (להלן – **טריפלוג 5-2004**) (עמ' 6530). כמו כן, הכינה ריסבי-רז טבלה (נ/255, עמ' 41, נומרטור 1349) ובה רשימת נסיעות של בני המשפחה משנת 2002 עד סמוך לישיבה שהתקיימה בנובמבר 2004 (להלן – **טבלת נסיעות בני המשפחה**) (עמ' 6547) וטבלת נסיעות "נסיעות עבודה", שבה סיכמה את העודפים והחוסרים מנסיעות ציבוריות משנת 2002 ועד סמוך לישיבה זו (נ/255, עמ' 56, נומרטור 1330).

בתקופת העירייה ריסבי-רז לא ערכה טריפלוג לנסיעות. הואיל ובתקופה זו הן ריסבי-רז והן הנאשמת טיפלו בנסיעות, ריסבי-רז העריכה שהחוב הגדול בסך 17,178 דולר בסוף שנת 2002, נוצר כתוצאה מהטיפול של שתיהן בנושא (עמ' 8168).

91. הרישום בטריפלוגס נעשה על ידי ריסבי-רז לעתים גם במהלך התקופה, אך היא ריכזה את הנתונים והחלה להתעניין בנושא התשלומים רק לקראת הפגישה עם ראשונטורס. עד אז עיסוקה היום יומי התרכז בארגון הנסיעות ובתיאומים שנדרשו. ריסבי-רז ניסתה לעקוב אחר הוצאת החשבוניות שנשלחו לארגונים עוד קודם לכן, אך הסיכום הכספי של כל נסיעה ונסיעה והבדיקה אם התקבל מימון לכל נסיעה, החלו לעניין אותה רק כשהכינה את הטבלה לקראת הפגישה עם ראשונטורס (עמ' 7765).

הטבלאות לא תמיד הושלמו באותה שנה משום שהיו חסרים לריסבי-רז נתונים או משום שהתקבלו תשלומים עבור הנסיעה גם תקופת זמן ארוכה אחרי שנערכה. כך למשל,

הטריפלוג לשנת 2003 הושלם רק בינואר 2005 (עמ' 8009); הטריפלוג לשנת 2004 הושלם בסוף 2004 והטריפלוג לשנת 2004-5 נשלח לזלצמן בפברואר 2006.

92. ריסבי-רז שמרה את המסמכים הקשורים לנסיעות הציבוריות בנפרד מהנסיעות הפרטיות (עמ' 6868). כשהיא ערכה את הטריפלוג לקראת ישיבה עם ראשונטורס, היא רשמה בו גם נסיעות פרטיות של בני משפחה, אך ציינה שמדובר בנסיעה פרטית, בין על ידי רישום "**פרטי**", או על ידי ציון שם בן המשפחה שנסע באותה נסיעה. בטריפלוג רשמה ריסבי-רז את כל הנסיעות שהתקיימו באותה תקופה בסדר כרונולוגי וליד כל נסיעה ציינה את מועד הנסיעה, יעד הנסיעה, החשבוניות שנשלחו, התשלומים שהתקבלו, הגוף המשלם, עלות הנסיעה בפועל וסכום העודף או החוסר שנותר בנסיעה. ריסבי-רז השלימה את הנתונים בעזרתה של זלצמן, לעתים לפני הישיבה ולעתים במהלכה. בשלב זה ידעה ריסבי-רז שיש הבדל, לגבי חלק מהטיסות, בין מחיר הטיסה לבין הסכום שהתקבל. היא גם ראתה שבמספר נסיעות התקבל תשלום עודף.

93. במהלך הפגישות תחילה נדונו הנסיעות הציבוריות ולאחר מכן הנסיעות הפרטיות (עמ' 4534). לנאשמת לא היו נתונים משלה והיא השתמשה בטבלאות שהכינה ריסבי-רז. בפגישות נהגו הנאשמת וריסבי-רז להשוות נתונים עם זלצמן. ריסבי-רז והנאשמת רשמו, כל אחת מהן על טבלה שהייתה בידה, את הנתונים שסוכמו (ר' עמ' 6546, 6551 וכן נ255/1, עמ' 22, נומרטור 1321-1323; עמ' 25, נומרטור 1360-1362; עמ' 35, נומרטור 1356-1359). חלק מהנסיעות היו מאוזנות, חלקן נותרו בעודף וחלקן בחוסר. הסיכום לגבי הנסיעות הציבוריות, נעשה בנפרד מהסיכום לגבי הנסיעות הפרטיות. בסופו של יום נותר מספר מסכם לגבי החוב בגין הנסיעות הציבוריות (עמ' 5838). כאשר התברר בפגישה שחשבונית מסוימת לא שולמה, הנאשמת הייתה מורה לריסבי-רז לטפל בנושא ולדאוג שהחשבונית תשולם (עמ' 7933). כך יום לאחר הישיבה מיום 17.11.04, הורתה הנאשמת לריסבי-רז לגבות משני ארגונים תשלום בגין חשבוניות שלא נפרעו (ר' בעניין זה דיון בנסיעה 5 לכתב האישום). כמו כן, יום לאחר הישיבה רשמה ריסבי-רז את הסבריה לשלוש נסיעות בהן לא נתקבלו תשלומים עבור הנסיעות (נ255/1, עמ' 56, נומרטורים 1331, 1345, 1336).

94. לאחר הפגישה נהגה ריסבי-רז לערוך טבלה סופית ובה לכלול את הנסיעות הציבוריות בלבד נ255/1, עמ' 55, נומרטור 1329) (עמ' 8232). הסיכום של הנסיעות הציבוריות שנתקבל בפגישה, המספר הסופי (עמ' 5827), שהוא גובה החוב עד אותו מועד, היה נשמר על ידה לפגישה הבאה ומועבר לטריפלוג הבא (עמ' 8172, 8174-8175). סיכום החוב בגין הנסיעות הפרטיות נעשה בנפרד מהנסיעות הציבוריות ולא היה מועבר לפגישה

הבאה. ריסבי-רז הניחה שלאחר הפגישה עם ראשונטורס הנאשמת טיפלה בחוב בגין הנסיעות הפרטיות (עמ' 5658).

> "**אני הנחתי שאחרי הפגישה עם ראשונטורס, כשהתברר הסכום שמר אולמרט חייב עבור הנסיעות של המשפחה שלו לראשונטורס, זה דבר שהיה מטופל ובוודאי שאני – שחלק מהטיפול היה החלק של שולה זקן בגלל שהיא טיפלה בכל הדברים הכספיים שלו**" (עמ' 8032).

95. ריסבי-רז זכרה שהטריפלוג לשנת 2004-5 (נ/255, עמ' 60א, נומרטור 998) אינו מסמך סופי, אלא מסמך בעבודה. הטריפלוג הזה היה שונה משני הטריפלוגס של שנת 2003 ושנת 2004 הואיל ומדובר בטיוטה שטרם סוכמה. בתחילה, בחקירה הראשית, היא סברה בטעות כי צירפה במסמך הזה שתי טבלאות נפרדות: אחת, הכוללת את הנסיעות הפרטיות, והשנייה, הכוללת את נסיעות העבודה (עמ' 4177, 4337). היא אמרה שעשתה זאת הואיל והנאשמת דחקה בה למסור את החומר והיא עמדה לצאת לחופשת לידה. לאחר שהוצגו לה בחקירה נגדית כל המסמכים, היא הבינה שטעתה, שכן היא לא צירפה במסמך הזה שתי טבלאות, אלא כללה בו את כל הנסיעות, הן הפרטיות והן הציבוריות, ולא הספיקה להפריד ביניהן. אילו הייתה מתקיימת פגישה עם ראשונטורס לגבי המסמך הזה, היא הייתה מוציאה את הנסיעות הפרטיות מההתחשבנות בגין הנסיעות הציבוריות (עמ' 6889), כפי שנעשה בדרך כלל בפגישות עם ראשונטורס (עמ' 7618).

96. לאחר מינויו של הנאשם לראשות הממשלה בפועל, שלחה ריסבי-רז לזלצמן, ביום 13.2.06, את הטריפלוג לשנת 2004-5 וביקשה ממנה שתעבור עליו (עמ' 8010-8013) ותודיע לה במכתב רשמי מהו חובם לראשונטורס. היא התכוונה שזלצמן תיתן לה חשבון נפרד עבור הנסיעות הציבוריות וחשבון נפרד עבור הנסיעות הפרטיות (עמ' 5957). היה ברור לה שהנאשם חייב כסף לראשונטורס (עמ' 6874). הם רצו לסיים את הכל, כדי שלא יהא פגם בהתנהלות הנאשם שהתמנה לראשות הממשלה בפועל (עמ' 7623). יומיים לאחר משלוח המסמך לזלצמן, ריסבי-רז יצאה לחופשת לידה (עמ' 7615).

97. ריסבי-רז לא הייתה מעורבת בתשלום החוב של הנאשם לראשונטורס. נושא זה היה בטיפולה של הנאשמת.

> "**זה מה היה שמעניין אותה כי היא זאתי שצריך להעביר את הכסף...מהשר**" (עמ' 8024).

ריסבי-רז לא ידעה אם הנאשמת דיברה עם הנאשם על החוב הפרטי שלו לראשונטורס והיא גם לא ידעה כיצד שולם החוב הפרטי. הנאשמת טיפלה בתשלום עבור הנסיעות הפרטיות (עמ' 4345). ריסבי-רז הניחה שהחוב הזה מצטרף לחשבונו הפרטי של הנאשם

בראשונטורס (RUNING TOTAL) שכולל את נסיעות בני המשפחה וכן נסיעות של הנאשם ושדרוג כרטיסי טיסה שלא מומנו על ידי המדינה, או על ידי הארגונים (עמ' 8030).

98. ריסבי-רז לא ידעה אם הנאשם ידע על תשלומים עודפים (עמ' 4450). בכל נושא הטריפלוגס עבדה ריסבי-רז מול הנאשמת (עמ' 6396). היא לא ערכה את הטבלאות עבור הנאשם, לא הראתה לו אותן ולא דנה עמו עליהן (עמ' 6394, 6402).

> "**אני אמרתי שבדרך כלל אני מעדכנת את שולה ואני מאמינה שגם עדכנתי את אהוד אבל אני לא זוכרת מקרה ספציפי שזה קרה**" (עמ' 4484).

היא לא נתנה לנאשם באופן אישי את הטבלאות ולא ראתה אותו מעיין בהן. היא העריכה שהנאשמת, שהייתה איתה בפגישות עם ראשונטורס, הראתה לו אותן. במשטרה היא אמנם אמרה שהנאשם ראה את הטבלאות, אך בבית המשפט הבהירה כי אמרה זאת מכיוון שהניחה שהנאשמת הראתה לו אותן (עמ' 4462-4475).

תשלום בשיקים של ראשונטורס

99. במספר מקרים שילמה ריסבי-רז לצדדים שלישיים שיקים של ראשונטורס עבור תשלומים בגין טיסות של הנאשם ואשתו. הואיל וכל ענייני הנסיעות של הנאשם, הן הנסיעות הציבוריות והן הנסיעות הפרטיות, רוכזו מבחינת לשכת הנאשם בראשונטורס, ריסבי-רז לא סברה שיש לתמוה כשהוצא שיק של ראשונטורס במקום שיק של הנאשם, עבור תשלום כלשהו שקשור לנסיעות. הדבר נראה לה בהחלט סביר (עמ' 4477). לדבריה, לא ניתן היה לפנות לנאשם בכל פעם שצריך היה לשלם סכום כלשהו, אלא כל ענייני הנסיעות רוכזו בראשונטורס ובסוף נעשה סיכום שנתי.

> "**אנחנו לא היינו במצב שכל חמש דקות היינו רצים למר אולמרט להגיד תוציא לי שיק לחמישים דולר למסים פה, או ממאה דולר פה לנקודות, הכל היה בראשונטורס ומה שאני הבנתי שבסוף השנה זה חלק מהסיכום השנתי שהם עשו**" (עמ' 4478).

לדברי ריסבי-רז, היא מעולם לא הוציאה שיק מראשונטורס בלי אישור מהנאשם או מהנאשמת (עמ' 8259).

שימוש בכספים עודפים למימון נסיעות ציבוריות בלבד

100. ריסבי-רז הייתה ערה לכך שכתוצאה ממשלוח החשבוניות לכל גוף "**כאילו הנאשם מגיע רק בשבילו**", נוצרים בחלק מהמקרים כספים עודפים (עמ' 4486, 4492). ריסבי-רז אישרה כי בחלק מהנסיעות נותרו כספים עודפים ובחלק מהנסיעות נותרו חוסרים ובמבט שנתי הם קוזזו (עמ' 4682, 4711, 4979).

101. גם הנאשמת, לדברי ריסבי-רז, ידעה זאת, משום שהיא נכחה עמה בפגישות עם ראשונטורס ועשתה יחד איתה את החישובים (עמ' 4644).
ריסבי-רז הניחה שגם הנאשם מודע לכך. בשיחות ובהתכתבויות עמו היא התנהלה עמו כמי שיודע שהיא גובה מכל ארגון כאילו הוא טס במיוחד בשבילו, ללא קשר לעלות הטיסה בפועל, וכמי שיודע שיש עודפים שמשמשים לנסיעות אחרות (עמ' 4979, 4986, 5004).

102. ואולם, ריסבי-רז הדגישה בעדותה במשפט כי כוונתה לנסיעות ציבוריות בלבד. לדבריה, לא היה ידוע לה על שימוש בעודפים מנסיעות ציבוריות למימון נסיעות פרטיות. עודפים שנוצרו בחלק מהנסיעות הציבוריות – ובכלל זה גם נסיעות ציבוריות שאליהן הצטרפה אשת הנאשם – קוזזו רק עם חוסרים שנוצרו בנסיעות ציבוריות אחרות ולא עם נסיעות פרטיות.

> "**אני לא יכולה להעיד פה היום שאני יודעת בוודאות שהיה נסיעות של המשפחה של מר אולמרט ומומנו מהעודפים של הנסיעות הציבוריות שלו, אני לא יכולה ואני לא מוכנה לשקר בעניין הזה** " (עמ' 4479).

ריסבי-רז חזרה ואמרה שלא קיבלה כל הנחייה להשתמש בכספים עודפים מנסיעות ציבוריות לצורך זה (עמ' 6010). משהוצגה לה הגרסה שמסר הנאשם בחקירתו במשטרה, אישרה את דבריו. לדבריה, הנאשם מעולם לא הורה לה לשלם עבור נסיעות פרטיות של בני משפחתו על חשבון ארגונים, אלא רק בנקודות שנצברו לזכותו, או מחשבונו הפרטי בראשונטורס. היא הבינה שהנאשם לא משלם מיד עבור כל הוצאה, אלא מדובר בהתחשבנות תקופתית (עמ' 6013).

<u>סעיף 10 א לפקודת הראיות</u>

103. המאשימה מבקשת כי נקבל את הודעותיה של ריסבי-רז במשטרה, על פי סעיף 10א לפקודת הראיות, ונעדיף את האמור בהן על פני עדותה במשפט, בעיקר בשני נושאים אלה: דברי ריסבי-רז במשטרה, לפיהם אישרה כי נעשה שימוש בכספים עודפים לשם מימון נסיעות פרטיות, ודברי ריסבי-רז במשטרה, לפיהם הנאשמים נתנו לה את ההנחיות לגבי מימון הנסיעות (סיכומי המאשימה, עמ' 22, פסקה 9).

104. לטענת המאשימה, יש להעדיף את דברי ריסבי-רז במשטרה, מנימוקים אלה: גרסתה של ריסבי-רז בעניין זה עולה בקנה אחד עם המסמכים ומתיישבת איתם; לריסבי-רז אין אינטרס להעליל על הנאשמים אשר בטובתם היא חפצה. לכן, יש לייחס לכל אמירה מפלילה שלה משקל ראייתי גבוה; כמו כן, בשלב שבו אמרה ריסבי-רז את הדברים במשטרה, טרם ראתה את חומר החקירה, עדיין לא נועצה בעורך-דין וטרם גובשה הגרסה עמה הגיעה לבית המשפט. המאשימה מוסיפה כי אותות האמת נעדרו מדברי ריסבי-רז

בעניין זה בעדותה במשפט, ולעומת זאת, הם ניכרו היטב בתוכן דבריה בחקירת המשטרה מיום 24.6.08.

105. כפי שיבואר בהמשך, אין אנו רואים לנכון להיעתר לבקשת המאשימה ולהעדיף בנושאים האמורים את דבריה של ריסבי-רז בחקירתה במשטרה על פני הדברים שאמרה בעדותה במשפט. בנושא שימוש בכספים עודפים לשם מימון נסיעות פרטיות – אנו מעדיפים את דברי העדה במשפט מהטעמים שיבוארו להלן. בנושא ההנחיות לגבי מימון הנסיעות – איננו סבורים כי מדובר בגרסה שונה, המצדיקה שימוש בסעיף 10א לפקודת הראיות.

נושא ראשון: שימוש בכספים עודפים למימון נסיעות פרטיות

106. בתחילת עדותה של ריסבי-רז במשפט, הצביע ב"כ המאשימה על סתירה בין דבריה בחקירתה במשטרה לבין דבריה במשפט. ב"כ המאשימה הפנה לדברי ריסבי-רז בחקירה במשטרה מיום 24.6.08 (עמ' 59, שו' 1-3), לפיהם אישרה כי כספים עודפים שנגבו מארגונים, שימשו למימון נסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו. מנגד, הפנה ב"כ המאשימה לדבריה במשפט, בהם טענה כי היא אינה יודעת כיצד מומנו הנסיעות הפרטיות של הנאשם. עקב כך הוכרזה ריסבי-רז "עדה עוינת" לפי סעיף 179 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב–1982.

107. חרף סתירה זו, משנפרשה לפנינו התמונה בשלמותה, לאחר שעיינו בכל תמלילי חקירתה של ריסבי-רז, שמענו את עדותה במשפט ועיינו במסמכים שהוצגו במהלך המשפט, אין אנו רואים לנכון לעשות שימוש בסעיף 10א ולהעדיף את דבריה במשטרה על פני עדותה במשפט.

נימוק ראשון

108. נימוק ראשון להחלטתנו זו, מתבסס על המסמכים מזמן אמת. בניגוד לטענת המאשימה, הטבלאות שערכה ריסבי-רז (נ/255, ת/216) תומכות בגרסתה, לפיה הנסיעות הפרטיות לא היו אמורות להיות ממומנות באמצעות כספים עודפים. המסמכים מלמדים שריסבי-רז ברישומיה, והנאשמת יחד עם ריסבי-רז בישיבות המשותפות עם זלצמן ומנק, הפרידו בין הנסיעות הציבוריות שלגביהן נערך קיזוז עם כספים עודפים ובין הנסיעות הפרטיות והחוב הפרטי שהוצא מהטריפלוג ולדברי ריסבי-רז הועבר להתחשבנות נפרדת.

109. ההפרדה האמורה נלמדת מכך שעל גבי גרסאות מוקדמות של הטריפלוג לשנת 2003 והטריפלוג לשנת 2004, שכללו הן נסיעות ציבוריות והן נסיעות פרטיות, סיכמו הנאשמת וריסבי-רז את הנסיעות הציבוריות בנפרד מהנסיעות הפרטיות (נ/255, עמ' 22,

נומרטור 1321-1323; עמ' 25, נומרטור 1360-1362; עמ' 35, נומרטור 1356-1359). כמו כן, הגרסאות הסופיות של שני הטריפלוגס לשנים אלה, כללו רק נסיעות ציבוריות (נ/255, עמ' 31, נומרטור 1223-1225; עמ' 39, נומרטור 1342-1343). הנסיעות הפרטיות הוצאו מהן. על גבי גרסאות סופיות אלה חושבו מספרים סופיים שכללו נסיעות ציבוריות בלבד. מספרים אלה בלבד ולא המספר המסכם בגין הנסיעות הפרטיות, הועברו לאחר מכן לטריפלוג 5-2004 (נ/255, עמ' 47, נומרטור 1327).

זאת ועוד, ריסבי-רז ערכה שתי טבלאות מסכמות נפרדות, אחת לנסיעות עבודה ואחת לנסיעות פרטיות (נ/255 עמ' 56, נומרטור 1330; עמ' 41, נומרטור 1349). אמנם בגרסה קודמת בכתב יד של טבלאות אלה (נ/255, עמ' 58, נומרטור 1385) צוין גם מספר מסכם אחד, אך בטבלאות המסכמות המאוחרות יותר, נעשתה הפרדה בין סכום החוב הפרטי וסכום החוב בגין הנסיעות הציבוריות. על גבי הטבלה המסכמת את החוב בגין הנסיעות הציבוריות, הוסיפה הנאשמת בכתב ידה התייחסות נפרדת לחוב הפרטי (נ/255, עמ' 55, נומרטור 1329), תוך שהיא מציינת שמדובר בחוב פרטי ומבלי שסכמה אותו עם החוב הציבורי על גבי הטבלה המסכמת את החוב בגין הנסיעות הפרטיות. כמו כן, על גבי הטבלה של הנסיעות הפרטיות (נ/255, עמ' 46, נומרטור 1328) כתבה הנאשמת ליד הסיכום של החוב הפרטי את סיכום החוב בגין נסיעות ציבוריות, מבלי שסכמה אותו עם סיכום החוב הפרטי.

ההפרדה בין הנסיעות הפרטיות ובין הנסיעות הציבוריות בטריפלוגס ובטבלאות האמורים, תומכת בדברי ריסבי-רז בעדותה במשפט, לפיהם ידוע לה רק שנסיעות ציבוריות מומנו בכספים עודפים, ולא ידוע לה כי נסיעות פרטיות מומנו בכספים עודפים. אילו, כטענת המאשימה, נועדו הכספים העודפים לממן נסיעות פרטיות, מה טעם ראו הנאשמת וריסבי-רז להפריד בין השניים ולערוך חישוב נפרד לחוב הציבורי ולחוב הפרטי? אם ממילא משמשים העודפים גם למימון נסיעות פרטיות, אין כל צורך לערוך טבלאות וחישובים נפרדים לנסיעות פרטיות. לעומת זאת, אם מתכוונים לשלם עבור הנסיעות הפרטיות באופן שונה מהתשלום עבור הנסיעות הציבוריות, כלומר, ולא מכספים עודפים, אזי יש הגיון בעריכת ההפרדה בין החוב הציבורי לבין החוב הפרטי.

110. אכן, הטריפלוג לשנת 5-2004 כלל גם נסיעות ציבוריות וגם נסיעות פרטיות ונערכו בו סיכומים ללא אבחנה בין השניים (נ/255, עמ' 60א). כמו כן, המסמך נשלח לזלצמן בצירוף בקשה להודיע לריסבי-רז מה גובה חובו של הנאשם לראשונטורס. ואולם כאמור, ריסבי-רז הסבירה בעדותה כי מדובר בטיוטה, במסמך בעבודה, שטרם נדון בישיבה משותפת עם אנשי ראשונטורס, ולכן, טרם הוצאו ממנו הנסיעות הפרטיות. זאת, בניגוד לטריפלוג 2003 ולטריפלוג 2004, שמהם הוצאו הנסיעות הפרטיות מיד לאחר הישיבה עם ראשונטורס מיום 17.11.04, שבה הושוו הנתונים שהיו בידי הצדדים. הואיל ומהראיות עלה כי לא התקיימה ישיבה עם נציגי ראשונטורס בשנת 2005, אין לשלול כי לו הייתה

מתקיימת ישיבה, הייתה מתבצעת ההפרדה האמורה גם בטריפלוג זה, ולכן, אין לשלול את הסברה של ריסבי-רז. לכן, אין בטריפלוג לשנת 2004-5 כדי לבסס טענה שעודפים שימשו למימון נסיעות פרטיות.

111. יודגש כי למרות שריסבי-רז אמרה לחוקרים בתחילת חקירתה, כי היא איננה זוכרת את פרטי הטיפול בנסיעות ללא עיון במסמכים, לא הוצגו לה בחקירת המשטרה ובחקירה הראשית במשפט מסמכי הטריפלוגס המלאים לשנים 2003 ו-2004 ולא ניתנה לה הזדמנות להתייחס אליהם. בחקירת המשטרה הוצגו לה בתחילה טריפלוג 2003 בגרסה ראשונית וטריפלוג 2004-5, ורק בשלב שכבר שתקה בחקירתה, הוצג לה נוסח סופי של טריפלוג 2003, בלי כל המסמכים המבהירים את התמונה (ר' עדות לימור חקק, עמ' 9251); בחקירתה הראשית בבית המשפט הוצגו לה טריפלוג 2003 בגרסה ראשונית וטריפלוג 2004-5 ואילו טריפלוג 2003 בגרסה סופית הונח לפינה והיא נשאלה לגביו בנושא נקודתי של תשלום שהתקבל בנסיעה ספציפית אך לא ניתנה לה הזדמנות ללמוד ולנתח אותו. מן הראוי לציין בהקשר זה, כי מטעם זה היה גם הבדל בין דברי ריסבי-רז בנושא זה בחקירה הראשית ובין דבריה בחקירה הנגדית, לאחר שהוצגו לה כל המסמכים ונפרשה לפניה התמונה המלאה של השתלשלות הדברים. אמנם גם בחקירה הראשית סירבה ריסבי-רז לאשר כי נסיעות פרטיות מומנו מכספים עודפים, אך כשראתה את המסמכים המלאים בחקירה נגדית, דבריה היו נחרצים יותר. היא הבינה כי זכרונה לא בגד בה וכי דבריה, לפיהם לא ידוע לה כי הכספים העודפים שימשו לכיסוי נסיעות פרטיות, היו נכונים.

112. הואיל והמסמכים המלאים של הטבלאות לשנים 2003 ו-2004 תומכים בעדותה של ריסבי-רז במשפט, ולא ניתן לנו הסבר משכנע אחר להפרדה בין נסיעות ציבוריות ופרטיות כפי שהיא נלמדת ממסמכים אלה, אנו מעדיפים בנושא זה את דברי ריסבי-רז בעדותה במשפט.

נימוק שני

113. הנימוק השני להחלטתנו, שלא לעשות שימוש בסעיף 10א, נוגע לנסיבות שבהן נאמרו הדברים בחקירת המשטרה ולעובדה שעוד בחקירה זו טענה העדה פעמים רבות, כי לא ידוע לה על שימוש בכספים עודפים למימון נסיעות פרטיות.

114. המאשימה הפנתה בסיכומיה לדברי ריסבי-רז בחקירה, כפי שנרשמו בהודעות וגם בתמלילים. בעניין זה נציין שניים אלה: אנו מעדיפים להסתמך על התמלילים, שהם מדויקים ומלאים יותר, ולא על ההודעות. התמלילים שיקפו את כל הדברים שנאמרו מפי הנוכחים בזמן החקירה ואילו ההודעות משקפות את עיקרי הדברים כפי שהחוקרים הבינו ורשמו בזמן החקירה. אכן, ריסבי-רז חתמה על הדברים שנרשמו על ידי החוקרים

בהודעותיה ופה ושם היא אף טרחה לתקנם. ואולם, אחרי שעות ארוכות של חקירה משטרתית, וכשהיא ממהרת לחבור למשפחתה (ת/207, תמליל מיום 24.6.08, עמ' 108), אין לצפות ממנה שתקרא את ההודעות הארוכות בסבלנות ובדקדקנות ותתקן כל פרט שגוי או לא מדויק, זאת במיוחד כאשר עברית איננה שפת-אם שלה.
זאת ועוד, המאשימה הפנתה בסיכומיה לדברי העדה, הן בהודעות והן בתמלילים, בלי לטעון כי מדובר בתוכן שונה. כאשר מדובר, לפי הטענה, בתוכן דומה, איננו רואים מקום לציטוט מהתמליל ובנוסף מההודעה. הקורא עלול לטעות ולסבור כי מדובר בדברים שאמרה העדה פעמיים, בעוד שמדובר בדברים שאמרה פעם אחת ורק תועדו בצורות שונות. לעומת זאת, אם מדובר בתוכן שונה, יש לצטט משני המקורות ולציין שמדובר בתוכן שונה.

115. החוקרים הבהירו לריסבי-רז את עמדתם לפיה נסיעות פרטיות מומנו בכספים עודפים שנגבו בנסיעות אחרות וניסו לשכנעה לאשר זאת. ריסבי-רז טענה לאורך עדותה, שהיא אינה יודעת כיצד שולמו הנסיעות הפרטיות ואמרה כי למיטב ידיעתה נסיעות פרטיות לא מומנו מכספים עודפים. עם זאת, לאחר שהחוקרים חזרו ואמרו לה כי ידוע להם שהנסיעות הפרטיות מומנו מכספים עודפים שנגבו בנסיעות אחרות, שעובדה זו מוכחת מהמסמכים שבידם, שהם מכירים את כל התמונה ושהדבר עולה גם מדברי ריסבי-רז עצמה ומהמסמכים שהיא ערכה, קיבלה ריסבי-רז את דבריהם כנכונים ואישרה אותם (תמליל מיום 24.6.08, עמ' 59, שו' 1-3).

116. על רקע זה ולמקרא ההשתלשלות המלאה של הדברים כפי שתפורט להלן, אנו סבורים כי לא ניתן לשלול, שריסבי-רז אכן לא ידעה כיצד שולם החוב הפרטי וכי כאשר אמרה שהעודף שימש לנסיעות פרטיות, היא לא אמרה זאת מידיעתה היא, אלא קיבלה את עמדת חוקריה ואישרה אותה מתוך מצוקה ורצון לרצותם. הנחה זו נתמכת גם בעובדה שלאורך כל חקירתה במשטרה מתחילתה ועד סופה, כשנשאלה ריסבי-רז שאלות והשיבה לתומה, היא חזרה וטענה שלא ידוע לה כיצד שולמו הנסיעות הפרטיות, שהטיפול בחוב הפרטי היה תפקידה של הנאשמת ולא שלה, ושלמיטב ידיעתה העודפים לא מימנו את הנסיעות הפרטיות.

117. אך מובן הוא כי בעת חקירתה של ריסבי-רז במשטרה, היא חששה והייתה לחוצה ומתוחה. חקירה במשטרה, גם לאזרח שומר חוק, איננה דבר של מה בכך. היא גורמת להתרגשות, למתח נפשי ולחשש מפני טעות או מעידה. קל וחומר כאשר ראש הממשלה, אדם שהיא מעריצה ועבדה עמו במשך שנים, נחשד בביצוע עבירות פליליות ונחקר על ידי המשטרה. ריסבי-רז ניסתה להפיג את המתח ולהתחבב על חוקריה. היא התבדחה עמם מדי פעם, חייכה ושוחחה איתם על עניינים שונים. עם זאת, מקריאת הדברים ומהתבוננות

בקלטות המצולמות, ניכר היה בה, לדעתנו, כי המעמד היה קשה לה מאוד, וכי מתחת לארשת הרגועה כביכול, היא הייתה מתוחה מאוד. בנוסף לכך, ריסבי-רז הייתה נתונה בלחץ נוסף כתוצאה מדברי החוקרים. החוקרים נתנו לה להבין, כי אם היא פעלה "על דעת עצמה", היא עלולה להיחשב כחשודה, אך אם היא רק ביצעה את הוראות הנאשמים, היא איננה חשודה, אלא עדה בלבד, וניתן להמשיך ולחקור אותה שלא באזהרה (ר' ת/207, חקירה מיום 24.6.08 עמ' 58-61 ; חקירה מיום 8.7.08, עמ' 27).

118. ריסבי-רז נחקרה במשטרה לראשונה ביום 30.4.08. במועד חקירתה הראשונה ובשלוש חקירות נוספות בימים 1.5.08, 11.5.08 ו-12.5.08 (שתי האחרונות לאחר שפרשת טלנסקי פורסמה באמצעי התקשורת והוגשה על ידי המאשימה בקשה לגביית עדות מוקדמת), נחקרה ריסבי-רז בנושא קשריו של הנאשם עם משה טלנסקי, פרשה שאיננה קשורה ישירות לאישום הנדון כאן. ריסבי-רז נחקרה כעדה הואיל ועבדה בלשכת הנאשם, ולא משום שנחשדה במעורבות פלילית כלשהי. ריסבי-רז השיבה על כל השאלות ושיתפה פעולה עם חוקריה. החקירות כללו גם שאלות בקשר לנסיעות שנסע הנאשם לחו"ל ובקשר לפגישות שנפגש הנאשם עם טלנסקי. בחקירות אלה, חזר החוקר ואמר לריסבי-רז שהם לא חושדים שהיא עשתה מעשה פלילי כלשהו ולכן היא לא הוזהרה והיא נחקרת כעדה ולא כחשודה.

119. החקירה החמישית, שהתקיימה ביום 24.6.08, התמקדה לראשונה בפרשת ראשונטורס ונסיעות הנאשם לחו"ל. כבר בפתח החקירה, אמר החוקר לריסבי-רז, כי בחקירות הקודמות היא אמנם אמרה את **רוב** מה שהיא יודעת, אך הפעם הם רוצים שהיא תשיב את **כל** מה שהיא יודעת ו"**אם צריך להתחיל לחפור, אנחנו נחפור אבל זה יהיה פחות נעים**". ריסבי-רז השיבה שהיא תענה על כל שאלה כפי שעשתה עד כה. החוקר אמר לריסבי-רז שכדאי שהיא תשתף עמם פעולה וריסבי-רז השיבה שהיא תמיד שיתפה איתם פעולה.

120. תמליל החקירה החמישית מיום 24.6.08 משתרע על פני כמאה ועשרים עמודים. ריסבי-רז השיבה על שאלות החוקרים, ותשובותיה, בעיקרן, תואמות את גרסתה במשפט. יודגש, כי גם לעמדת המאשימה (סיכומי המאשימה, עמ' 22, פסקה 6), עיקרי גרסתה של ריסבי-רז במשפט, נמסרו כבר בעדותה במשטרה כשנחקרה לראשונה בפרשה זו. ריסבי-רז אישרה לחוקרים, כבר בחקירה זו, גם פרטים התומכים לכאורה בגרסת המאשימה. כך למשל, אישרה ריסבי-רז לחוקרים, כי היו נסיעות שנותרו בהן כספים עודפים, שהכספים העודפים נשארו בראשונטורס ומימנו נסיעות אחרות ושהיא טיפלה גם בהזמנת נסיעות פרטיות של בני המשפחה. ואולם, ריסבי-רז סירבה לאשר לחוקרים שנסיעות פרטיות מומנו בכספים עודפים. אכן, בשלב מסוים, כשניסו החוקרים לקבל את אישורה של

ריסבי-רז לכך שכספים עודפים מנסיעות ציבוריות מימנו נסיעות פרטיות, היא אישרה את הדבר. ואולם, מיד בהמשך החקירה התברר, כי הדבר נבע מאי הבנה בין החוקר לבין ריסבי-רז. החוקר סבר שהוא שואל אותה אם העודפים מימנו גם נסיעות פרטיות, והיא חשבה שהוא שואל אותה על קיומן של נסיעות פרטיות ולא על דרך המימון של נסיעות פרטיות.

121. וכך התנהלה החקירה (עמ' 42-51):

תחילה שאלו החוקרים את ריסבי-רז על כספים עודפים שמתקבלים בנסיעות באופן כללי. הם שאלו את ריסבי-רז מה קורה אם נשאר עודף בנסיעה כלשהי. הם לא התייחסו לנסיעה פרטית, אלא שאלו באופן כללי על אפשרות של יתרת עודף בנסיעה כלשהי. ריסבי-רז השיבה שהיא איננה זוכרת את זה, אך היא לא פוסלת אפשרות שהדבר קרה (עמ' 43).

מכאן עברו החוקרים לשאול על נסיעות פרטיות. הם שאלו את ריסבי-רז, אם היא טיפלה גם בנסיעות פרטיות של בני המשפחה, והיא השיבה בחיוב.

בשלב זה, לראשונה בחקירתה, שאלו החוקרים את ריסבי-רז, כיצד מומנו הנסיעות הפרטיות של בני המשפחה. ריסבי-רז השיבה, שברוב המקרים הן מומנו באמצעות נקודות בונוס של חברות התעופה. החוקרים שאלו אותה, אם היו אופציות נוספות למימון הנסיעות הפרטיות, כשהם מתכוונים למימון באמצעות כספים עודפים, בלי שהזכירו את הדבר במפורש. תחילה הם אמרו לה, שמדובר באופציה שלא יכולה הייתה להיעלם מעיניה ושלא יתכן שהיא לא ידעה עליה. לאחר מכן, הם אמרו לה, שהם ראו זאת ברישומים שלה על מצב החשבון בראשונטורס. בהמשך, חזר החוקר לנושא הכספים העודפים שנותרו בראשונטורס. הוא אמר לריסבי-רז, שהיא כבר אמרה להם, שכאשר נשארת יתרה מנסיעה, הם לא מחזירים אותה לגורם המממן, אלא מממנים בה טיסות אחרות. החוקר דרש מריסבי-רז "**תשובה מאוד ברורה**", האם הנסיעות שמומנו לדבריה, מכספים עודפים, כוללות גם נסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו.

ריסבי-רז השיבה "**כן**" והחוקר המשיך ושאל אותה כמה מקרים היא זוכרת. ריסבי-רז שאלה למה כוונתו, האם לנסיעות הנאשם, או לנסיעות בני משפחתו. החוקרים השיבו, כי הכוונה לנסיעות פרטיות של הנאשם וגם של בני משפחתו. החוקרת הבהירה שכוונתם לנסיעות משפחתיות של כל בני המשפחה.

ריסבי-רז סברה שהיא נשאלת כמה נסיעות משפחתיות היו לנאשם והשיבה שהיא זוכרת רק נסיעה משפחתית אחת, ליוון, שהתקיימה באוקטובר 2004.

החוקרים אמרו לה שהם יודעים שלנאשם הייתה נסיעה משפחתית אחת ליוון, שמומנה מעודף, והחוקרת שאלה אותה אם היא מומנה למעשה מחשבון ראשונטורס. ריסבי-רז השיבה בשלילה ואמרה שדווקא במקרה זה היא זוכרת שהם העבירו שיק.

החוקר שלל את דבריה ואמר כי היא עצמה אמרה להם שהיא זוכרת מספר נסיעות פרטיות שמומנו מכספים עודפים בראשונטורס. ריסבי-רז הכחישה את הדברים (והוסיפה

דברים שלא נקלטו במלואם בהקלטה). היא אמרה, שבסוף שנה היה נערך חשבון כמה הנאשם חייב לראשונטורס עבור הוצאות המשפחה והוא היה משלם את החוב. החוקר אמר לריסבי-רז, שהתשלום היה מהעודף וריסבי-רז חלקה על דבריו (והשיבה תשובה שלא נקלטה במלואה בהקלטה). החוקר גער בריסבי-רז להפסיק להיתמם ואמר לה שהיא כבר אמרה להם שהיו נסיעות שמומנו מהעודף בראשונטורס ואף נתנה כדוגמה את הנסיעה המשפחתית ליוון.

ריסבי-רז הכחישה את הדברים וטענה שזו לא הייתה תשובתה, שהיא לא אמרה שהנסיעה מומנה בכספים עודפים. החוקר העיר לה, שהוא לא מבין את אי ההבנה ביניהם. הוא אמר שהם דיברו על העודף בראשונטורס והאם השתמשו בו לנסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו וריסבי-רז, לדבריו, השיבה בחיוב ואמרה שהיו מספר פעמים כאלה וכאשר היא התבקשה לתת דוגמה לכך, היא ציינה את הנסיעה ליוון.

ריסבי-רז חזרה ושללה את דברי החוקר ואמרה שציינה את הנסיעה ליוון כדוגמה לנסיעה פרטית ולא כדוגמה לנסיעה פרטית שמומנה מעודפים שהיו בראשונטורס.

החוקר חלק על דבריה וריסבי-רז חזרה וטענה שהדוגמה הייתה לנסיעה פרטית. בשלב זה פנתה ריסבי-רז לחוקר ואמרה לו שחשוב לה לדייק בדבריה.

החוקר חזר ואמר שהיו נסיעות פרטיות של הנאשם שמומנו מעודף בראשונטורס, והוסיף שריסבי-רז לטענתו אמרה את זה ושהם גם יודעים זאת.

ריסבי-רז השיבה "**יכול להיות**".

החוקר ביקש מריסבי-רז לציין לפי זיכרונה מקרה כזה ואמר שהנסיעה ליוון הייתה "**פשוט מאוד בולטת**" ולכן היא עלתה לה ישר לראש.

ריסבי-רז שוב ניסתה לחלוק על דבריו וחזרה ואמרה שציינה את הנסיעה ליוון כדוגמה לנסיעה משפחתית ולא כדוגמה לנסיעה שמומנה מעודף בראשונטורס.

החוקר שוב חלק על דבריה ולבסוף שאל אותה: "**האם את זוכרת נסיעה משפחתית שלו, שמומנה מהעודף בראשונטורס?**"

ריסבי-רז השיבה בשלילה ואמרה שהיא לא יודעת שהנסיעה מומנה על ידי ראשונטורס.

החוקר חזר ואמר לה שהנסיעה ליוון לא סתם קפצה לה לראש. ריסבי-רז השיבה, שהיא ציינה אותה כי נשאלה על נסיעה משפחתית וזו הנסיעה המשפחתית היחידה שהייתה לנאשם בכל אותן שנים.

החוקר הסכים שזו הנסיעה המשפחתית היחידה שהייתה לנאשם, אך חזר וחלק על דבריה הקודמים. החוקר אמר לה, שלא רק שהיא אמרה שהנסיעה שולמה מעודפים, אלא שזה גם מופיע בטבלאות שהיא עצמה ערכה.

ריסבי-רז חלקה על דבריו. היא השיבה שלפי זיכרונה הועבר שיק בנושא זה לראשונטורס. החוקר השיב לה שכנראה זיכרונה איננו טוב.

122. בשלב זה עבר החוקר לשאול את ריסבי-רז, אם בפגישות עם ראשונטורס, הם ערכו התחשבנות כוללת וסיכמו את הכספים שהתקבלו בנסיעות הציבוריות יחד עם הנסיעות הפרטיות. ריסבי-רז השיבה בשלילה. היא אמרה שהם דנו בנסיעות הפרטיות בנפרד מהנסיעות הציבוריות (עמ' 52).
החוקר ביקש מריסבי-רז לרשום כיצד הם פעלו וריסבי-רז הפנתה אותו לטבלאות שערכה בזמן אמת (עמ' 53).
החוקר שאל אותה כיצד שולמו נסיעות בני המשפחה ששמם צוין בטבלה וריסבי-רז השיבה שהן שולמו בשיק.
החוקר טען בכעס שהנאשם לא שילם בשיק, שאין אפילו שיק אחד שלו. ריסבי-רז השיבה שהיא זוכרת שיקים.
החוקרים אמרו לה שמשנת 2003 הנאשם לא שילם דבר, שעליה להניח שלא קיימים שיקים של הנאשם, שבמשך כל תקופת התמ"ת הנאשם לא שילם דבר, שהם בדקו ובמשך כל שלוש השנים הללו, אין כל תשלום (עמ' 55). ריסבי-רז השיבה שאם כך הם אומרים לה, היא מקבלת את דבריהם.
החוקרים אמרו לה שהיא יודעת את זה כי היא הייתה שם והיא זו שערכה את החישובים. החוקר הוסיף ואמר שהדבר ידוע לו כי הוא דיבר עם אנשים אחרים שהיו שם, אבל גם ריסבי-רז עצמה הייתה שם והוא לא רוצה לכתוב מפיה דברים לא נכונים ו"להוציא" אותה שקרנית. ריסבי-רז השיבה שהיא לא שקרנית והם יודעים זאת.
החוקר חזר ואמר שזה מה שהיה, זה מה שקרה "**את האמת אי אפשר לשנות. גם אם היא לא נעימה. ושקרנית את לא, זה אנחנו יודעים**". החוקר שב וביקש מריסבי-רז לומר להם איך מימן הנאשם את הנסיעות הפרטיות.

123. לא מן הנמנע, כי בשלב זה השתכנעה ריסבי-רז מדברי החוקרים לפיהם נסיעות פרטיות מומנו מעודפי כספים שהתקבלו מהארגונים וחששה שמא ללא ידיעתה היא הייתה מעורבת במעשים בלתי חוקיים. היא נזכרה בעצה שקיבלה מאחת היועצות המשפטיות במשרד ראש הממשלה (עמ' 5973-5976 לפרוטוקול) ואמרה לחוקרים שהיא מסרבת להשיב מחשש שתפליל את עצמה (עמ' 55 להודעה).
החוקרים אמרו לריסבי-רז שהיא חייבת להשיב כי היא נחקרת כעדה ולא כחשודה. שאם היא אומרת שהיא חשודה, הם חייבים לחקור אותה באזהרה. ריסבי-רז השיבה שהיא לא מכירה את החוק בישראל, שעכשיו הם טוענים שהיא לא חשודה, אך הם עלולים לפתע להחליט שהיא עברה עבירה פלילית ללא ידיעתה (עמ' 57) ולהשתמש בדבריה נגדה.
החוקרת אמרה לה שהדבר בלתי אפשרי, שהיא נחקרת בעדות פתוחה, שתספר מה היה, שהם יודעים את התמונה ועל פיה החליטו לחקור אותה בסטטוס של עדה ולא של חשודה. החוקר שאל אותה, אם היא חוששת שאולי עברה עבירה פלילית. ריסבי-רז השיבה

בשלילה, אך הוסיפה כי בדרך שבה היא נחקרת, הם משדרים לה שהיא עשתה מעשה אסור.

החוקרת אמרה לה שהיא מרגישה כך מכיוון שהיא לא מספרת את כל מה שהיא יודעת. ריסבי-רז השיבה שהיא אמרה את מה שהיא יודעת. ריסבי-רז חזרה ושאלה את החוקרים אם בעתיד הם עלולים להשתמש בדבריה בהליך פלילי נגדה והחוקר השיב שהוא לא בקיא בהוראות החוק והוא צריך לברר את הדבר.

ריסבי-רז אמרה שהיא ביצעה את תפקידה ומבחינתה היא לא עשתה משהו פלילי אלא רק עשתה את עבודתה. היא התלוננה שהחוקרים רומזים שנעשה דבר אסור ושהיא ידעה על כך. החוקר אמר שהם רוצים שהיא תגיד את האמת והיא השיבה שהיא אומרת את האמת.

החוקרת שאלה מה האמת וריסבי-רז שאלה באיזה עניין היא נשאלת.

בהמשך ניתן היה להתרשם כי היא רוצה לרצות את חוקריה, ולכן, אישרה כי הכספים העודפים שימשו למימון נסיעות פרטיות. ואולם, מיד לאחר מכן, כאשר החוקרים ביקשו שתפרט כיצד היה הדבר ומי הנחה אותה בעניין, היא לא ידעה להשיב ואמרה כי אין לה תשובה שתרצה אותם. כאשר המשיכו החוקרים בשאלותיהם, חזרה ריסבי-רז לעמדתה לפיה היא אינה יודעת כיצד מומנו נסיעות פרטיות. וכך התנהל המשך השיח ביניהם:

"**ריסבי-רז: מה השאלה? מה האמת (לא ברור)**
חוקר: לא.
חוקרת: האמת היא,
ריסבי-רז: צריך שאלה ספציפית.
חוקרת: האמת היא כפי שציינו ש...
חוקר: נתקעתי פה (מצביע לדף). נתקעתי פה עם הטבלאות.
חוקרת: שהנסיעות.
ריסבי-רז: אמרתי אם, אם המחירים,
חוקרת: כחלק מהעודף.
ריסבי-רז: של העודף, היה להשתמש לממן נסיעות של המשפחה, אני אומרת כן.
חוקר: כן?
ריסבי-רז: כן
החוקר: כן?
ריסבי-רז: כן.
חוקרת: ממי קיבלת את ההנחיות?
ריסבי-רז: ל..לעשות מה? להשתמש בעודף הזה? לא חושבת שקיבלתי הנחיה ספציפית.
חוקרת: (לא ברור)
חוקר: את לא היית שם לבד א', את לא היית בפגישות האלה לבד, את היית עם שולה.
ריסבי-רז: הייתי עם שולה, כן.
חוקר: יפה. אז היא החליטה, את החלטת, החלטתם ביחד?
ריסבי-רז: אני לא חושבת שהיה החלטה, פשוט כל הזמן זה היה ככה.
חוקרת: שכל הזמן מה?
ריסבי-רז: אני לא יודעת, זה לא תשובה טובה, אבל בסדר. (צוחקת)." (עמ' 59).

אין לשלול כי ריסבי-רז קיבלה את דברי החוקרים לפיהם כספים עודפים מימנו נסיעות של בני המשפחה ואישרה את הדבר מטעם זה ולא מכיוון שידעה שאכן כך היה. העובדה שמיד לאחר מכן, כשנשאלה על ידי חוקריה, מי נתן לה את ההנחיה להשתמש בעודפים למימון הנסיעות הפרטיות, היא לא ידעה לומר מי נתן לה הנחיה כזו, תומכת באפשרות זו.

124. החוקרת הציגה לה שהיא או הנאשמת אמרו לזלצמן לקחת את העודף שנשאר מנסיעה אחת ולהעבירו לשנייה וריסבי-רז השיבה שהם לא עשו זאת.

> "**חוקרת: (את) אומרת לה (לזלצמן), נותנת לה הנחיות א', ב', ג' או נפגשת איתה, או שולה נפגשת איתה ואתם בעצם אומרות לה, האלפיים דולר שנשארו מהנסיעה הזאת, תעבירו אותם לכאן**
> **ריסבי-רז: לא, לא עשינו כזה, זה היה יותר שנתי כזה**" (עמ' 64).

החוקרים המשיכו לנסות ולשכנע את ריסבי-רז לאשר, כי קיבלה הנחיה לממן נסיעות פרטיות מעודפים של נסיעות אחרות, כשהם אומרים לה כי ידוע להם שזו לא הייתה החלטה שלה. ריסבי-רז חזרה ואמרה שהיא לא קיבלה הנחייה לממן נסיעות פרטיות מעודפים, שהנסיעות הפרטיות למיטב ידיעתה מומנו מחשבון של הנאשם בראשונטורס שלא היה בטיפולה.

> "**חוקרת: או קיי, אז בשנתי, את יודעת ש...זה לא משנה, אז בשנתי את יודעת שיצאו X נסיעות מהמשרד, ונותר בהם Y אה יתרת כסף.**
> **ריסבי-רז: ממם**
> **חוקרת: זאת אומרת ש...**
> **חוקר: הייתם בעצם מכסים את הפער.**
> **חוקרת: אתם בעצם מכסים את הפער.**
> **חוקר: אבל זה בעצם את, זה בעצם שולה, ולא החלטת על זה על דעת עצמך.**
> **ריסבי-רז: ברור.**
> **חוקר: זה לא שאולמרט לא שאל, אז אני עשיתי את זה. אולמרט ידע, ושולה בטח ידעה כי היא הייתה איתך. והיא ראתה שהכסף עובר מפה לשם. זה מה שאנחנו מחפשים, אנחנו יודעים שזה לא יוזמה של רייצ'ל, אנחנו יודעים שזה לא משהו שאת אמרת, וואלה אני אפנק את הבוס שלי. נכון?**
> **ריסבי-רז: לא.**
> **חוקר: אלא אם כן תגידי לי עכשיו משהו אחר. זה מה שאנחנו יודעים, זה מה שאנחנו חושדים.**
> **ריסבי-רז: אני לא חושבת שזה כל כך שחור לבן.**
> **חוקר: אז מה, אז מה זה?**
> **ריסבי-רז: א' כל אמרתי, היחסים עם ראשונטורס מתחיל לפניי. ואני חושבת שזה כאילו החשבון בראשונטורס, מתחייב זה לחשבון. מה קרה בסוף של דבר, מה איך מטפלים בחשבון זה לא החלטה שלי.**
> **חוקר: אנחנו יודעים, שזה לא החלטה שלך. זה מה שאנחנו מנסים אה להבין פה.**

> **ריסבי-רז: אבל לא קיבלתי איזשהו הוראה מפורטת, לכל נסיעות פרטיות תיקח כסף מהנסיעות השניות. זה היה פשוט החשבון בראשונטורס**" (עמ' 64).

125. בהמשך החקירה נשאלה ריסבי-רז שאלות שהכילו מספר פרטים. נראה כי ריסבי-רז לא הייתה ערה לכך שהשאלה כוללת מספר פרטים ותשובותיה לא בהכרח מתייחסות לכל הפרטים שהובלעו בשאלות.

החוקרים ערכו הפסקה קצרה בחקירה ועם חידושה אמר החוקר לריסבי-רז שהוא רוצה לשאול שאלה קצרה שמתייחסת לנושא שעליו הם דיברו לפני כן: "**שאלה קטנה שמתייחסת למה שדיברנו לפני כן. זה ברור שגם שולה ידעה, והייתה מעורבת בהעברת העודף לנסיעות הפרטיות. נכון? לזה אין שום אה, זה לא שהיא ישבה בפגישות ככה. והיא לא רואה, לא שומעת, לא יודעת. זה שאלת קיטבג, אבל אני צריך שתעני עליה**" וריסבי-רז השיבה: "**אני מאמינה ששולה ידעת, ידעה**" (עמ' 66).

החוקר הציג את הדברים לריסבי-רז בצורה זו, חרף העובדה שבחקירה שקדמה להפסקה, ריסבי-רז טענה שלא קיבלה הנחייה להעביר עודף לנסיעות הפרטיות (עמ' 64). ריסבי-רז השיבה שהיא מאמינה שהנאשמת ידעה, אך אין לשלול כי היא השיבה על החלק האחרון של השאלה ואישרה כי הנאשמת הייתה ערה לנעשה בפגישה בקשר לכספים העודפים ולא שמה לב שהשאלה כוללת גם קביעה שעודף הועבר לנסיעות פרטיות. אי בהירות מעין זו חזרה על עצמה גם בהמשך החקירה בקשר לידיעתו של מנק.

126. החוקרת הציגה לריסבי-רז, שמנק ידע שהם מטפלים כמקשה אחת, באותו חשבון, בנסיעות בתפקיד ובנסיעות הפרטיות. החוקרת הציגה זאת לריסבי-רז למרות שריסבי-רז הדגישה קודם לכן בדבריה, שהם לא דנו בכל הנסיעות באותו חשבון, אלא ערכו חשבון נפרד לנסיעות הפרטיות וחשבון נפרד לנסיעות בתפקיד. ריסבי-רז השיבה שהיא מעריכה שמנק ידע, אבל בהמשך אמרה במפורש שמנק נכח בפגישות באופן סמלי ולא היה בקיא בפרטים. כאן, כמו גם בשאלה לגבי ידיעתה של הנאשמת, נראה כי ריסבי-רז לא הייתה ערה לשאלה המלאה שנשאלה, ולא ברור למה התכוונה כשהשיבה שהיא מניחה שמנק ידע.

וכך נאמרו הדברים:

> "**חוקרת: אבל מנק ידע, הוא ישב איתכם בישיבות התחשבנויות האלה. והוא ידע שאתם בעצם מטפלים כמקשה אחת, בנסיעות אולמרט הפרטיות וה-אח בתפקיד, ובעצם הכל הוא באותו חשבון.**
> **ריסבי-רז: מה השאלה?**
> **חוקרת: אני אומרת (לא ברור)**
> **ריסבי-רז: אם אני, אם אני יודעת שמנק יודע?**
> **חוקרת: כן**
> **ריסבי-רז: אני יכולה לנחש שמנק יודע, כן.**
> **...**

ריסבי-רז: הגיוני לי לחשוב, בתור בעל החברת נסיעות שהוא היה מודע ל...
חוקרת: לא רק בתור בעל חברת,
ריסבי-רז: ל..ל..
חוקרת: נסיעות הוא ישב איתכם,
ריסבי-רז: כן אבל לא, הוא לא...
חוקרת: בפגישות שעשיתם התחשבנויות.
ריסבי-רז: כמו אמרתי, הוא היה שם (לא ברור)
חוקרת: אבל הוא היה בקיא בפרטים, זה ברור.
ריסבי-רז: כאילו סימלי. הוא לא ישב שם, אמר לי רייצ'ל דה, דה, דה זה המחיר,
חוקרת: לא, ברור.
ריסבי-רז: כלומר זה הדר.
חוקרת: הוא לא היה בקיא בפרטים. אבל אה או קיי." (עמ' 70).

127. בהמשך הציגו החוקרים לריסבי-רז את טבלת נסיעות בני המשפחה (נ255/1, עמ' 41, נומרטור 1349) לשנים 2002 עד ספטמבר 2004 וביקשו שתסביר את המסמך. ריסבי-רז השיבה שמדובר בנסיעות של בני משפחה, שהוזמנו על ידה באמצעות ראשונטורס. לשאלה איך שולמו נסיעות אלה, השיבה ריסבי-רז שהיא אינה יודעת (עמ' 100).
החוקר שאל את ריסבי-רז כיצד שולמה הנסיעה המשפחתית ליוון. הוא אמר לה שהיא לא שולמה בשיק פרטי ולא בכרטיס אשראי וביקש מריסבי-רז לאשר שהנסיעה שולמה מהיתרה בראשונטורס. ריסבי-רז השיבה שהיא לא יכולה לאשר את זה בוודאות, כי היא אינה יודעת (עמ' 101).

128. לבסוף אמרו החוקרים לריסבי-רז שחומר החקירה מלמד כי נסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו מומנו מאותן יתרות שהצטברו בראשונטורס והיא התבקשה לאשר זאת. וכך השיבה ריסבי-רז:

"**יכול להיות... אני לא יודעת מה, מה קרה בחשבון לפני עשר שנים. יכול להיות שזה חשבון שיש לו יתרה... (לא ברור) הוא שם איזשהו חמישים אלף שקל בהתחלה ו... אני לא יודעת, אני לא, אני אומרת את זה בכל הרצינות.. זה המצב, כי אני לא רוצה לשקר...אני לא יודעת אם היה תשלום, אחר של משפחת אולמרט לראשונטורס, אני לא יודעת... אתה אל תלחץ אותי להגיד את הדברים ש... אני לא בטוחה עליהם. אם אני לא, אם אני יודעת, אני אומרת לך כן... אני, אני לא יודעת מה היחסים של שאול וורדית ומיכל ואורי מול ראשונטורס... אני לא יודעת מה היה התשלומים...אז אני לא יודעת מי, במאה אחוז, בוודאות, מי מימן או מי שילם ... עבור הנסיעות הפרטיות**" (עמ' 103-105).

בעדותה במשפט חזרה ריסבי-רז על דברים אלה ואמרה:

"**אני לא יכולה להעיד פה היום שאני יודעת בוודאות שהיה נסיעות של המשפחה של מר אולמרט ומומנו מהעודפים של הנסיעות הציבוריות שלו, אני לא יכולה ואני לא מוכנה לשקר בעניין הזה**" (עמ' 4479).

דבריה של ריסבי-רז בחקירה שהובאו לעיל מלמדים, כי היא חזרה ואמרה לחוקריה, כבר בחקירתה במשטרה, כי לא ידוע לה שנסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו מומנו מעודפים שנותרו מנסיעות אחרות. בחקירה במשטרה ניתן אמנם למצוא גם אמירה, שבה אישרה ריסבי-רז כי נעשה שימוש בעודפים למימון נסיעות פרטיות, אך בשים לב למכלול הנסיבות כפי שפורטו לעיל, ולכך שדבריה אלה אינם נתמכים במסמכים, לא ניתן לשלול שבמקרה זה ריסבי-רז לא אמרה את הדברים מידיעתה היא, אלא שוכנעה לקבל את דברי החוקרים ולאשר אותם.

נימוק נוסף

129. נימוק נוסף להחלטתנו שלא להעדיף בנושא זה את דברי ריסבי-רז בחקירתה במשטרה על פני דבריה בעדות במשפט, נובע מסימני האמת שניכרו בדבריה הן בנושא זה והן בכלל, כפי שבואר לעיל לעניין מהימנותה.

נושא שני: הנחיות בקשר למימון הנסיעות

130. נושא שני לגביו ביקשה המאשימה כי נעדיף את דברי ריסבי-רז בחקירת המשטרה על פני עדותה במשפט, הוא נושא ההנחיות בקשר למימון הנסיעות. המאשימה טוענת (סיכומי המאשימה, עמ' 22, סעיף 9; עמ' 34), כי בחקירה אמרה ריסבי-רז, שהנאשמים הם אלה שנתנו לה את ההנחיות לגבי מימון הנסיעות (קרי, מי ישלם וכמה). לאחר קבלת הנחייה זו היא הנפיקה, באמצעות ראשונטורס, חשבונית לגורם המממן. לעומת זאת בעדותה במשפט, הוסיפה את גרסת ברירת המחדל (DEFAULT) ושיטת ההנחות, לפיה היא דרשה מכל ארגון לממן את הוצאות הנסיעה כאילו הנאשם בא רק עבורו ומעורבות הנאשמים התמצתה במתן "הנחות". בכך, לטענת המאשימה, חזרה בה העדה מגרסתה, לפיה קיבלה את ההנחיות לגבייה עודפת מאת הנאשמים. עוד טוענת המאשימה, כי כדי להסביר את שיטת ה- DEFAULT, הוסיפה ריסבי-רז בעדותה במשפט טענה חדשה, לפיה הייתה להם נקודת מבט שנתית על כלל היתרות והסכומים העודפים והחסרים בנסיעות שנערכו במהלך אותה שנה, ולא הסתכלות פרטנית על נסיעה זו או אחרת.

131. אין לקבל טענות אלה. ריסבי-רז לא חזרה בה במשפט מהטענה שהנאשמים הם אלה שנתנו לה הנחיות בנושא המימון. היא אמרה כי רוב ההנחיות בקשר למימון שיש לגבות מהארגונים, כגון מי אמור לשאת במימון וכמה הוא אמור לשלם, ניתנו לה על ידי הנאשם (עמ' 5512, 8084-8085) ולפעמים גם על ידי הנאשמת (עמ' 5643-5644). אכן, ריסבי-רז הוסיפה בעדותה במשפט על דברים אלה את גרסתה בעניין "ברירת המחדל", "הנחות" ו"המבט השנתי". ואולם, ל"תוספות" אלה קיימים עיגונים כבר בדבריה בחקירה במשטרה. אשר ל"הנחות", למרות שהיא לא הזכירה את המילה "הנחות", ריסבי-רז אמרה בחקירה כי נסיעה נבנית סביב ארגון שהזמין את הנאשם וכאשר מצטרפים לנסיעה

ארגונים נוספים, נשקלים על ידם שיקולים שונים בנושא המימון ובכללם מצבם הכספי של הארגונים. משמעות הדברים היא, כי לא תמיד גובים את מלוא ההוצאות מכל אחד, אלא נותנים הנחות (ר' למשל חקירה מיום 24.6.08, עמ' 14-20, ובמיוחד עמ' 14, שו' 1-8 מלמטה; עמ' 16, שו' 9-10; עמ' 17, שו' 1-3 מלמטה; עמ' 18, שו' 2, 10 מלמטה; עמ' 19, שו' 25, שם נזכרת במפורש המילה "**התחייבות**", שחזרה בעדות במשפט לגבי שיטת ה-DEFAULT; עמ' 38). מן הראוי לציין, כי תשובותיה אלה ניתנו על ידה בטרם היה בידיה סיפק לרענן את זיכרונה ולעיין במסמכים.

אשר ל"נקודת המבט השנתית", הרי שגם עניין זה נזכר על ידה כבר בחקירה במשטרה. ריסבי-רז אמרה בחקירה, כי הם לא נהגו לערוך סיכום כספי לאחר כל נסיעה, אלא הסיכום היה שנתי ובמועד זה סוכמו על ידם היתרות והכספים החסרים בכל הנסיעות שבוצעו במהלך אותה שנה (ר' תמליל מיום 29.6.08, עמ' 21).

כמו כן, תוספות אלה אינן עומדות בסתירה לדברי העדה לפיהם הנאשמים הם אלה שהנחו אותה בנושא המימון. בחקירת המשטרה, החוקרים ביקשו שריסבי-רז תאשר כי הנאשם הוא זה שנתן לה הנחיות כיצד לפעול בנושא המימון והיא אכן אישרה זאת. בעדותה במשפט, היא תיארה את דרך פעולתה, מטבע הדברים, בפירוט ובמיקוד רבים יותר, וציינה גם את ההנחיות שקיבלה מקודמתה בתפקיד לעניין "ברירת המחדל". מדבריה עולה כי היא באופן כללי פעלה בהתאם להנחיית ריקי פרלמן וביקשה מכל ארגון להתחייב לממן את כל הוצאות הנסיעה. עם זאת, כשהיה מדובר בנסיעות מורכבות שבהן השתתפו מספר גופים, היא לעתים פנתה לנאשמים וביקשה הנחיה ספציפית לגבי מימון הנסיעה. לעניין זה יודגש שוב כי ריסבי-רז לא אמרה, במשטרה או בבית המשפט, כי הנחיות הנאשמים כללו הנחיה לגבות מימון עודף.

132. המאשימה הפנתה בסיכומיה לדברים הבאים בחקירת ריסבי-רז במשטרה:

> **"חוקר: ארגונים בעולם?**
> **ריסבי-רז: כן**
> **חוקר: אז זה באותה מתכונת של עיריית ירושלים?**
> **ריסבי-רז: (הנהון) לפעמים היה שילוב ביניהם שחלק המשרד משלם, כאילו חלק מההוצאות המשרד שילם וחלק מההוצאות תלוי על ההנחיות של החשב הכללי של משרד ה..**
> **חוקר: זה תלוי בהנחיית?**
> **ריסבי-רז: ה..חשב.**
> **חוקר: החשב של מי?**
> **ריסבי-רז: של משרד התמ"ת. בוא נגיד שהוא נסע למשהו של התמ"ת איזשהו כנס או פגישות או משהו רשמי אחרי זה כאילו במילא הוא שמה אז הוא המשיך לבוא נגיד שהוא היה בניו יורק או משהו, למשהו של התמ"ת איזשהו כנס מסחר או קונפרנס או משהו כזה ואחרי הוא ממשיך לעשות אירוע בפאלם ביץ או בונדס אז כאילו הטיסה מניו יורק לפאלם ביץ לא היה על חשבון המשרד אלא על חשבון של מי שמזמין".**
> (תמליל 30.4.08, עמ' 11).

"חוקר: תגידי לי כשיש מספר גורמים מממנים כמו כנראה בנסיעה הזאת. איך זה, איך משלבים, איך משלבים את הסכומים האלה?
ריסבי-רז: תשמע עושים חצי חצי.
חוקר: מה זה חצי חצי. אומרים זה תתן 1000 דולר ואתה תתן 1000 דולר?
ריסבי-רז: או חמש לילות בבית מלון וחש לטיסה. תשמע יש השיקול ש הגודל של הארגון. אם זה ארגון ש..
חוקר: מי מחליט מי ישלם כמה?
ריסבי-רז: אני, שולה, ראש הממשלה, אולמרט.
חוקר: אפשר לחלק שאחד ישלם את הטיסות ואחד את הבית מלון.
ריסבי-רז: זה נדיר שיש מקרים שמישהו שילם פחות.
חוקר: וגם..
ריסבי-רז: בדרך כלל חצי, חצי.
חוקר: תלוי בארגון (לא ברור).
ריסבי-רז: תשמע אם זה ארגון מסכן, עמותה שאין להם כסף והם מטפלים בילדים חולי סרטן אנחנו לא נבקש מהם לשלם את המחיר המלא.
חוקר: לא נבקש מהם לשלם...
ריסבי-רז: כמו להגיד להם אם אפשר לשים כסף על ה...על איזה ארגון ענקי, עשיר אמריקאי.
חוקר: על ארגון, ענקי ועשיר...ענק ועשיר.."
(תמליל חקירה מיום 1.5.08, עמ' 26).

133. המאשימה טוענת, כי בדבריה אלה הציגה ריסבי-רז מצג לפיו בוצעה "חלוקת עוגת ההוצאות" ואף הדגימה בכזב כיצד מספר גופים יוצרים מימון "שלם". כמו כן, ריסבי-רז אישרה בחקירתה במשטרה שההחלטה לגבי מימון הנסיעות התקבלה גם על ידי הנאשמים. לעומת זאת במשפט, בתחילה, כדי שלא תוכרז עדה עוינת, אישרה כמעט את כל דבריה במשטרה ובכלל זה בעניין קבלת ההנחיות מהנאשמים בשאלה מי הגופים שמימנו את הוצאות הנאשם בנסיעותיו וכמה ישלם כל גוף, ולאחר מכן הוסיפה את גרסת ברירת המחדל ושיטת ההנחות.

הדברים שצוטטו לעיל, אליהם הפנתה המאשימה, מהחקירה מיום 30.4.08, אין עניינם בשאלה מי הנחה את ריסבי-רז ונתן לה הוראות, אלא עניינם אופן התשלום. כמו כן, החקירה התייחסה לפרשת טלנסקי ולא לפרשת ראשונטורס הנדונה כאן, שלפי המאשימה נודע על החשדות לגביה רק לפני החקירה מיום 24.6.08 (סיכומי המאשימה, עמ' 26, מראה מקום 11). בקטע שצוטט לעיל, לא טענה ריסבי-רז כי לא קיבלה הנחיות בנושא המימון מהנאשמים. הדברים התייחסו למקרים שבהם הנסיעה נועדה עבור ענייני משרד התמ"ת, אך הנאשם השתתף גם באירועים עבור ארגון. ריסבי-רז אמרה, כי לעתים התשלום חל רק על הארגון ולעתים חלק שולם על ידי הארגון וחלק על ידי המשרד.

אשר לציטוט מהחקירה מיום 1.5.08, שאף הוא היה במסגרת חקירת פרשת טלנסקי, השיבה ריסבי-רז על השאלה איך משלבים את הסכומים כשיש מספר גורמים מממנים

באותה נסיעה. היא השיבה, כי בדרך כלל זה מתחלק חצי חצי, אך מיד בהמשך, הסבירה שזה לא בהכרח כך, שכן יש חשיבות גם לגודל הארגון וגם ליכולתו הכספית.

אשר לנושא ההנחיות, החוקר שאל אותה "**מי מחליט מי ישלם כמה?**" והיא השיבה: "**אני, שולה, ראש הממשלה אולמרט**". תשובתה זו, אינה שונה מעמדתה במשפט, וכפי שהוסבר לעיל, היא אינה עומדת בסתירה לגרסת ברירת המחדל. ריסבי-רז לא טענה בחקירת המשטרה, שהיא קיבלה מהנאשם הנחיה לגבות כספים עודפים. היא אמרה בעדותה במשפט, כי פעלה במסגרת ההנחיות שקיבלה ולא התנערה מדבריה בחקירה, לפיהם קיבלה הנחיות בנושא המימון מהממונים עליה קרי, הנאשם והנאשמת. כשריסבי-רז דיברה לתומה, בקטע שצוטט לעיל, עוד בטרם עלה החשד בנוגע לפרשת ראשונטורס, היא אמרה, כי החלטות בנושא המימון ניתנו על ידה, על ידי הנאשמת ועל ידי הנאשם.
על עמדתה זו, לפיה ההחלטות בנושא המימון התקבלו על ידי הנאשם, הנאשמת וגם על ידה, חזרה ריסבי-רז גם בשלבים מאוחרים יותר בחקירה וכן בעדותה במשפט (ר' תמליל מיום 24.6.08, עמ' 14, שו' 15-19; עמ' 17; וכן עמ' 4226 לפרוטוקול, בתשובה לשאלת בית המשפט).
במהלך החקירה בנושא ראשונטורס ניסו החוקרים פעמים רבות לקבל מריסבי-רז תשובה לפיה הנאשם הוא זה שהחליט בנושא המימון (תמליל מיום 24.6.08, עמ' 15, שו' אחרונה; עמ' 18, שו' 13; עמ' 19, שו' 14-15; עמ' 38, שו' 22-23; עמ' 58-61; עמ' 96, שו' 13-14 מלמטה; תמליל מיום 29.6.08, עמ' 23; תמליל מיום 8.7.08, עמ' 26-27, 32). בשלב מסוים, הבהירו לה החוקרים, כי אם היא פעלה מיוזמתה, אזי היא תיחקר כחשודה ולעומת זאת, אם היא קיבלה הוראות מהנאשמים, היא תיחקר כעדה ולא יהיה צורך לחקור אותה באזהרה. לנוכח דברי החוקרים, לא חזרה ריסבי-רז על כך שהחלטות נתקבלו גם על ידה, וחזרה ואמרה שהנאשמים נתנו לה הנחיות כיצד לפעול. וכך לדוגמה, התנהלה אחת החקירות בנושא זה:

> "**חוקר: אנחנו צריכים לקבל החלטה האם את זאתי שכאן חשודה בכל הסיפור הזה זה אומר שאת הוצאת מיוזמתך שאת עשית הדברים.**
> **ריסבי-רז: אתם יודעים שלא עשיתי את זה מיוזמתי.**
> **חוקרת: אז תגידי את זה. מה זה אתם יודעים? אנחנו לא יודעים על שום דבר שאין לנו ראיות.**
> **חוקר: אז ככה תגני על עצמך, ככה...**
> **ריסבי-רז: אמרתי עכשיו, אמרתי שלא..**
> **חוקר: ככה את מגנה על עצמך**
> **ריסבי-רז: או קי**
> **חוקר: לא איך שאת מתנהגת עכשיו. ככה את מגנה על עצמך.**
> **...**
> **חוקרת: אבל רייצ'ל את תקשיבי ככה את לא מגנה על עצמך. אנחנו נשאר עם עדות של ראשונטורס..**
> **ריסבי-רז: כן**

חוקרת: שאומר במפורש שאנחנו קיבלנו הנחיה מרייצ'ל. כי על פי רוב, 99% מהמקרים...
חוקר: רייצ'ל את לא מספרת לנו מה קרה שם.
חוקרת: (לא ברור).
ריסבי-רז: אבל אמרתי לכם שקיבלתי הנחיות מהזה. מהממונים עליי.
חוקרת: אוקי אבל את צריכה להגיד את זה. את צריכה להגיד את זה.
ריסבי-רז: אמרתי הנה. אמרתי פה מהממונים עלי שזה אולמרט ושולה מה הבעיה"
(תמליל החקירה מיום 8.7.08, עמ' 27).

נוכח האמור לעיל, אין לפנינו, כאמור, גרסה שונה העומדת בסתירה לדברים שאמרה ריסבי-רז בעדותה במשפט.

סיכום

134. לאור כל האמור לעיל, אין אנו רואים לנכון לעשות שימוש בסעיף 10א לפקודת הראיות: בשאלת מימון הנסיעות הפרטיות בכספים עודפים, אנו מעדיפים את דברי ריסבי-רז במשפט, מהטעמים שפורטו על ידינו לעיל.
בנושא ההנחיות, איננו סבורים כי מדובר בעדות הסותרת את הגרסה שהורחבה ופורטה במשפט, באופן המצדיק עשיית שימוש בסעיף 10א לפקודת הראיות.

<u>האם הנאשם ראה את הטבלאות (TRIPLOGS)</u>

המחלוקת

135. נושא נוסף המתקשר לדברי ריסבי-רז בחקירת המשטרה, נוגע לטענת המאשימה (סיכומי המאשימה, עמ' 55), לפיה עולה מדברי ריסבי-רז בחקירה במשטרה, כי היא עדכנה את הנאשמים כל שנה באמצעות הטריפלוגס וממילא, הנאשמים היו מודעים לכספים העודפים. מנגד, טוענת ב"כ הנאשם, כי ריסבי-רז אמרה בחקירה, בדומה לעדותה בבית המשפט, כי היא רק מעריכה שהנאשם ראה את הטבלאות, אך היא אינה יודעת אם הוא אכן ראה אותן.
כפי שיובהר להלן, בנושא זה מקובלת עלינו עמדת ב"כ הנאשם.

136. הטריפלוגס שערכה ריסבי-רז כללו, כאמור, סיכום של כל הנסיעות שהתקיימו באותה שנה וליד כל נסיעה צוינו, בין השאר, התשלומים שהתקבלו, עלות הנסיעה בפועל וסכום העודף או החסר שנותר בנסיעה. לכן, אם ראו הנאשמים את הטבלאות, הרי שסביר להניח כי הם גם ידעו על קבלת הכספים העודפים.

137. בתמיכה לעמדתה, לפיה הנאשם ראה את הטריפלוגס, מפנה המאשימה לדברי ריסבי-רז בחקירה כפי שנרשמו בהודעות ובתמלילים: תמליל החקירה מיום 24.6.08, עמ' 44 (ולאותם דברים כפי שנרשמו בהודעה בשורות 109-116); תמליל החקירה מיום

24.6.08, עמ' 94-95 (ולאותם דברים כפי שנרשמו בהודעה בעמ' 10); תמליל החקירה מיום 29.6.08, שורות 66-78 (ולאותם דברים כפי שנרשמו בהודעה בעמ' 17). כמו כן, מפנה המאשימה לאחד הרישומים שרשמה לעצמה ריסבי-רז במהלך החקירה מיום 29.6.08 (ת/207, קלסר 2, נספחים, עמ' 3, סעיף 13).

המאשימה הפנתה בסיכומיה לדברי ריסבי-רז בחקירה כפי שנרשמו בהודעות וגם בתמלילים. בעניין זה נחזור ונציין, כי אנו מעדיפים להסתמך על התמלילים, שהם מדויקים ומלאים יותר, ולא על ההודעות. למרות האמור לעיל, בשים לב להבדלים בין ההודעות לתמלילים בנושא זה, וכדי שלא נימצא מחסירים, נביא להלן את הקטעים האמורים הן בהודעות והן בתמלילים, שאליהם הפנתה המאשימה בסיכומיה. לאחר מכן, נפנה גם לדברי ריסבי-רז במשפט ולחקירתה על ידי ב"כ המאשימה בנושא.

ריסבי-רז בחקירה

138. 1. ת/207, תמליל חקירה מיום 24.6.08, עמ' 44:

"חוקרת: אז אה, כאילו ראינו ש...שניהלת אה תרשומות על כל נסיעה כמה כסף, בין אם קיבלת את המידע מהדר, בין אם קיבלת אותו, זאת אומרת אחר כך כמה כסף עלתה הנסיעה, כמו שולם עבורה ומה, מה היתרה, או מה המצב אם במינוס, בפלוס ואת הרשומות האלה העברת למי?
ריסבי-רז: למי העברתי?
חוקרת: את התרשומות האלה, את המעקבים האלה שניהלת למי העברת?
ריסבי-רז: <u>זה היה אצלי</u>.
חוקר: זה היה בעקבות הפגישות האלה?
ריסבי-רז:לא, זה כאילו בנפרד לפגישות. כאילו עשינו את זה (לא ברור), עשינו מעקב על הכסף. על החשבוניות והכל.
חוקרת: או קי.
ריסבי-רז: ובסוף כאילו כל שנה (לא ברור) עם מ... מנק והדר, ובדקנו שקיבלנו את כל הכסף והכל היה מתאים, שסגרנו את השנה, שכל גורם משלם.
חוקרת: ו..ו.. ולמי העברת דיווח, כל התרשומות האלה שרשמת, ניהלת מעקבים. לא העברת דיווח לאף אחד בעניין הזה? <u>זה לא עניין את אה אולמרט מה המצב?</u>
ריסבי-רז: <u>בדרך כלל לא</u>.
חוקר: <u>את שולה?</u>
ריסבי-רז: <u>בדרך כלל</u>
חוקרת: (לא ברור)
ריסבי-רז: <u>ישבתי עם שולה על זה</u>.
חוקרת: ועם אולמרט? תחשבי טוב, תנסי להיזכר.
ריסבי-רז: מה ש.., שהוא ראה את הרישומים האלה? אני <u>מאמינה</u>,
חוקר: לא, לאו דווקא שהוא צריך,
ריסבי-רז: ששולה גם (לא ברור) אותו.
חוקר: לראות את הטבלאות, אלא אחרי שאת עושה את החשבון את אומרת לו, תקשיב המצב הוא ככה וככה, או אנחנו חייבים לראשונטורס איקס כסף.
חוקרת: איקס כסף (לא ברור)

חוקר: או יש לנו יתרה, מראשונטורס איקס כסף.
ריסבי-רז: לא, בדרך כלל זה עשיתי אה מול שולה.
חוקר: בדרך כלל, זה הבנו עוד לפני ששאלנו שוב. כשאנחנו שואלים שוב, אנחנו רוצים לדעת במאה אחוז אם היה אפילו מקרה אחד בודד שעדכנת.
ריסבי-רז: שראש הממשלה, הוא ראה את החשבוניות כאלה?
חוקר: או שהוא ראה, או שעדכנת אותו בעל-פה.
ריסבי-רז: אני מאמינה שכן. אבל בדרך כלל
חוקרת: היו מקרים
ריסבי-רז: על ה- על רשימות והתשלומים, עבדתי מול שולה.
חוקרת: או קי . אבל היו מקרים,
חוקר: היו מקרים
חוקרת: (לא ברור)
חוקר: שעדכנת אותו גם?
חוקרת: שעדכנתי אותו
ריסבי-רז: אני מאמינה שכן.
חוקרת: גם לשולה היו את הרישומים שלה?
ריסבי-רז: מה, בנפרד מהרישומים שלי? לא שידוע לי.
חוקרת: או קי" (ההדגשות הוספו).

בקטע זה לא אמרה ריסבי-רז כי עדכנה את הנאשם, אלא כי היא **מאמינה** שהיו מקרים שעדכנה גם את הנאשם. כמו כן, ריסבי-רז חזרה והדגישה שהטבלאות היו אצלה והן שימשו אותה ואת הנאשמת בפגישות התקופתיות עם זלצמן ומנק. בנושא הטבלאות, היא עבדה מול הנאשמת ולא עם הנאשם. הנאשם, לדבריה, לא התעניין בכך.

בהודעה נרשמו הדברים כך (ת/207, הודעה מיום 24.6.08, שורות 109-116):

"**חוקר: אנחנו יודעים שניהלת רשומות בדבר מצב החשבון שלכם בראשונטורס, מה תגובתך?**
ריסבי-רז: עשיתי את זה באופן שוטף.
חוקר: את מי עדכנת בקשר למצב החשבון בראשונטורס?
ריסבי-רז: בדרך כלל שולה. היו מקרים שעדכנתי גם את אולמרט ישירות.
חוקר: האם שולה ניהלה רישום משלה?
ריסבי-רז: לא שאני יודעת" (ההדגשות הוספו).

הודעה זו מדגימה את הטעם להחלטתנו להעדיף את התמלילים על פני ההודעות: על פי התמליל ריסבי-רז חזרה ואמרה שבנושא הטבלאות היא עבדה מול הנאשמת ולא מול הנאשם. היא גם לא אמרה שהיא עדכנה את הנאשם **ישירות**, אלא שהיא **מאמינה** שעדכנה אותו. בהודעה לעומת זאת, האמירה המסויגת הזו "**אני מאמינה**", נרשמה כקביעה בלתי מסויגת: "**עדכנתי גם את אולמרט ישירות**".

2. ת/207, תמליל חקירה מיום 24.6.08, עמ' 94-95:

"**חוקרת: ...למי את מעבירה את המסמך הזה אחרי שאת מכינה אותו (הכוונה לטריפלוג 5-2004)?**
ריסבי-רז: להדר ו-ל (מצביעה על המסמך)
חוקר: לאהוד ושולה.
ריסבי-רז: לא לפי הפרוטוקול לשולה ואהוד...(לא ברור)
חוקרת: או קי. בעצם כל שנה העברת להם אה כזה מן סיכום? את של 2003 ראינו, סי, סיכום של מצב החשבון בראשונטורס?
ריסבי-רז: אני <u>מאמינה</u> שכן.
חוקרת: או קי, ואחרי, אחרי זה היו, או, או לפני זה היו פגישות ביניכם בעניין, של מצב החשבון?
חוקר: רגע, אני מאמינה שכן אמרת לגבי מה, שהעברת למי?
ריסבי-רז: ש-אה כל שנה ש-,
חוקר: למי? להדר?
חוקרת: אני <u>מאמינה</u> שכל שנה העברתי, לא, לא
ריסבי-רז: דו"ח,
חוקרת: ל- לאהוד,
ריסבי-רז: לממוני.
חוקר: לאהוד ושולה?
ריסבי-רז: כן
חוקרת: לאהוד ושולה על אה, נתו...מסמך דומה.
ריסבי-רז: כן
חוקרת: ומסמך זה על ה-
ריסבי-רז: האמת היא לא יודעת אם עשיתי זה בעירייה אבל בתמ"ת כן" (ההדגשות הוספו).

בהודעה (ת/207, הודעה מיום 24.6.08, עמ' 10) נרשמו הדברים בזו הלשון:

"**שאלה: למי העברת את המסמך הזה?**
תשובה: להדר וגם לשולה ואהוד כמו שרשמתי בראש הטבלה. אני מאמינה שכל שנה העברתי לאהוד ושולה מסמך דומה על מצב החשבון בראשונטורס".

בדבריה אלה בחקירה מיום 24.6.08, לא אמרה ריסבי-רז, כי העבירה את המסמך לנאשם, אלא לממונים עליה. כאשר נשאלה אם העבירה את המסמך לנאשם, היא תיקנה את דברי החוקרת ואמרה שהעבירה את המסמך לממונים עליה, קרי, לנאשמת ולנאשם.
ההבדל האמור אינו נטול חשיבות, שכן, כאמור, בעדותה אמרה ריסבי-רז כי לא העבירה מסמכים ישירות לנאשם, אלא תמיד לנאשמת. זאת, גם לגבי מסמכים שעליהם רשמה, כי הם מופנים ל"אהוד/שולה" וגם לגבי מסמכים שהופנו רק ל"אהוד" בלבד.

"**זה נכון שהיה באופן כללי במשרד כל מסמך היינו – כל מסמך שיצא ממני בכיוון המשרד של שולה וגם של אהוד, היינו כותבים אהוד/שולה, והמסמך היה הולך ממני למשרד של שולה**" (עמ' 4452).

המסמכים שהועברו על ידי ריסבי-רז אל הנאשמת, לא בהכרח הועברו על ידי הנאשמת אל הנאשם. על פי העדויות (עדות הנאשם, עמ' 12538-12539, 12541; עדות עובד יחזקאל, עמ' 9012) הנאשמת לא העבירה לנאשם את כל המסמכים שהופנו אליו, אלא החליטה, לפי שיקול דעתה, אם לטפל במסמך בעצמה, להעבירו לגורם אחר או להעבירו לנאשם.

3. ת/207, תמליל חקירה מיום 29.6.08, עמ' 17:

"**חוקר: אה-ה, כן. היה פה עוד משהו. בעדות הקודמת שלך ב- 24 לשישי את אמרת שלפני כל הנסיעה**
ריסבי-רז" מתי בערך (לא ברור) שבע
חוקר: כן
חוקרת: יום שלישי
ריסבי-רז: אוקי. כן.
חוקר: שלפני כל נסיעה אולמרט הוא זה שהיה קובע כמה כל גוף מממן.
ריסבי-רז: כן.
חוקר: בסדר? שאלה שלי אם אולמרט ידע שנשאר כסף אחרי שהגופים האלה ממנו את הטיסות?
ריסבי-רז: איך אני יודעת מה הוא ידע ומה הוא לא ידע
חוקר: מה?
ריסבי-רז: אני מניחה שכן.
חוקר: למה? הוא, אנחנו מסכימים איתך אנחנו גם מעריכים שכן
ריסבי-רז: הוא ראה, הוא ראה את
חוקרת: החשבוניות.
ריסבי-רז: החשבוניות
חוקר: חשבוניות עם ראשונטורס נכון?
ריסבי-רז:טבלאות".

וכך נרשמו הדברים בהודעה, ת/207, מיום 29.6.08, שורות 66-78 (הקטע המקביל לתמליל מופיע בשאלה ובתשובה האחרונות; השורות הראשונות מתייחסות לשאלה אחרת הנוגעת לשתי קבלות שהתקבלו בינואר 2005):

"**חוקר: אנו מציגים לך את מסמך 79 קבלה לעלה עבור אותה נסיעה. של מי סימון הוי שמסומן בשחור?**
ריסבי-רז: של אולמרט
חוקר: מדוע שאולמרט יעבור על הקבלות?
ריסבי-רז: מדובר בשתי קבלות 78-79 ששולמו באיחור רב ע"י עלה ושמעון ויזנטל בתחילת 2005. אני מעריכה שכאשר הצגתי לאולמרט סיכום שנתי ראיתי שחסר תשלומים. אני התכתבתי עם שלמה ברגר בנובמבר 2004 בקשר לתשלום. לשאלתכם אני מניחה שהקבלות הגיעו אל אולמרט משום שהוא ביקש לראות שהם שילמו כמו שצריך. זה ניחוש אני לא זוכרת את המקרה.
שאלה: בעדותך מיום 24.6.08 מסרת כי לפני כל נסיעה אולמרט היה זה שקובע כמה כל גוף יממן. האם אולמרט ידע על המימון העודף?
תשובה: אני מעריכה שכן משום שהוא ראה את ההתחשבנויות עם ראשונטורס בסוף השנה את אותם טבלאות שאני הכנתי".

4. בעמ' 62, לאותו תמליל מיום 29.6.08:

"**חוקר: אולמרט ידע שנשאר עודף מה- AEI את לא יודעת?**
ריסבי-רז: לא יודעת.
חוקר: לפי הסיכומים השנתיים? הוא לא היה יודע מזה?

> **ריסבי-רז: אני מאמינה שהוא ראה את הסיכום השנתי. אם הוא ראה את הסיכום השנתי בשנה זו הוא יכול להבין מה...אני לא יודעת תראי לי את הסיכום השנתי לפני שאני מדברת. אני צריכה לראות את זה אם זה כתוב בסיכום השנתי יש עודף".**

מהדברים שהובאו לעיל מהתמליל מיום 29.6.08, אכן עולה, לכאורה, כי ריסבי-רז אכן אמרה כי הנאשם ראה את הטבלאות (אם כי בהם אמרה בין היתר שהיא מאמניה שראה). ואולם, בסוף חקירתה היא ביקשה לתקן את הרישום, לפיו אמרה כי הנאשם ראה את הטבלאות, ולציין כי היא רק מאמינה שהציגה לו את הטבלה, אך היא אינה יודעת זאת בוודאות.

> "**מדובר בזה, כשהצגתי לאולמרט סיכום שנתי, זה סתם שטויות. לא אמרתי אני מאמינה שכשהצגתי לו, אני לא אמרתי כאילו זה בוודאות, כי אני לא יודעת... אני מאמינה שזה כשזה.. אני מעריכה, אני מניחה, אני מנחשת (לא ברור) זה כאילו אתה עושה את זה עובדה שזה לא עובדה**" (ת/207, תמליל מיום 29.6.08, חלק שני, עמ' 32).

5. המאשימה הפנתה בסיכומיה (סיכומי המאשימה, עמ' 60) גם לרישומים (ת/207, קלסר 2, הנספחים להודעה מיום 29.6.08, עמ' 3, סעיף 13) שריסבי-רז רשמה לעצמה, תוך כדי החקירה, שאלות שנשאלה ותשובות שהשיבה. ברישום זה, נכתב, בין היתר:

" **?EO KNEW, מעריכה שכן, ראה ה-TABLES ראשונטורס**".

(רישום זה מתייחס לקטע הראשון בהודעה מיום 29.6.08, שורות 66-78).

עד כאן דברי ריסבי-רז בחקירה.

ריסבי-רז במשפט

139. כפי שצוין לעיל, בעדותה במשפט אמרה ריסבי-רז, כי העבירה כל שנה את הטבלאות אל הנאשמים (עמ' 4452), אך היא אינה יודעת אם הנאשם ראה אותן. זאת, משום שכל מסמך שהופנה אליו, לא הועבר אליו ישירות, אלא נשלח אל הנאשמת (עמ' 4452). לדבריה, היא לא ערכה את הטבלאות עבור הנאשם, לא הראתה לו אותן ולא דנה עמו עליהן (עמ' 6394, 6402). בכל נושא הטבלאות, היא עבדה מול הנאשמת (עמ' 6396), שהייתה עמה בפגישות עם נציגי ראשונטורס וראתה את הטבלאות (עמ' 4450). היא העריכה, כי הנאשמת הראתה אותן לנאשם, אך אין לה ידיעה על כך.

140. ריסבי-רז נחקרה על ידי ב"כ המאשימה על דבריה בחקירה בקטעים שצוטטו לעיל. ב"כ המאשימה הפנה אותה לדבריה בחקירה במשטרה, לפיהם הנאשם ראה את הטבלאות, אך ריסבי-רז חזרה וטענה, כי אין לה ידיעה שהנאשם ראה את הטבלאות. היא רק הניחה שהוא ראה אותן.

וכך התנהלה החקירה:

ריסבי-רז נשאלה אם הדברים שאמרה בחקירת המשטרה מיום 29.6.08 נכונים. היא השיבה כי מדובר בהערכה, בניחוש בלבד ולא בידיעה:

> "**אני מסכימה עם מה שאמרתי פה, שאני מעריכה בניחוש ואני לא זוכרת את המקרה**"
> "**כמו אמרתי בחקירה, אני לא זוכרת את המקרה שישבתי איתו ודיברתי על הסיכומים. זה בדיוק מה אמרתי בחקירה**"
> "**אני לא יודעת אבל אני באמת מעריכה**" (עמ' 4455).
> "**אני לא נתתי לו אישית את הטבלאות**".
> "**אני מעריכה שהוא ראה את הטבלאות**".
> "**אני לא יודעת, אני מעריכה**" (עמ' 4456).

ב"כ המאשימה ביקש, שריסבי-רז תתייחס גם לדבריה הנ"ל בתמליל מיום 29.6.08, עמ' 62. ריסבי-רז השיבה, שגם בדבריה אלה לא התכוונה לומר, כי היא יודעת שהנאשם ראה את הטבלאות. כוונתה הייתה רק לומר שהעריכה, שאם הנאשם ראה את הטבלאות, אז הוא יכול היה להבין כי יש עודף.

> "**עו"ד קורב: שואלים אותך על נסיעה ספציפית. בנסיעה הספציפית את עונה אם זה מופיע בטבלה, אז אני מניחה שהוא ידע גם על העודף הספציפי הזה, נכון?**
> **ריסבי-רז: לא, אני עונה שאני מאמינה שהוא ראה את הסיכום השנתי ואחרי זה אני נותן פרשנות שאם הוא ראה את הסיכום השנתי אז הוא יכול להבין מה הסיכום השנתי שביקשתי לראות אותו שהיה עודף מהנסיעה הזאת**" (עמ' 4459).

> "**מה שאמרתי פה שאני מאמינה שהוא ראה את הסיכום השנתי ואם הוא ראה את הסיכום השנתי בשנה זו הוא יכול להבין ואחרי זה אני לא יודעת מה הוא יכול להבין, כי אני צריכה לראות את המסמך. אבל אם הוא ראה את המסמך, אני מאמינה שהוא יכול להבין מהמסמך שהיה עודפים בחלק מהנסיעות**" (עמ' 4459-4460).

ב"כ המאשימה הפנה את העדה לרישום הנ"ל שערכה לעצמה במהלך החקירה מיום 29.6.08: "**EO KNEW, מעריכה שכן, ראה ה-TABELS ראשונטורס**". הוא הציג לה, כי היא כתבה, שהיא מעריכה שהנאשם ידע (על העודף), משום שהוא ראה את הטבלאות. ריסבי-רז השיבה, שבדברים שכתבה התכוונה לומר, שהיא העריכה שהנאשם ידע, כי העריכה שראה את הטבלאות.

> "**עו"ד קורב: ...השאלה היא כזאת, כשאת אומרת שאת מעריכה שהוא ידע, כי הוא ראה את הטבלאות. ככה את כותבת לעצמך, את מעריכה שהוא ידע, כי הוא ראה את הטבלאות.**
> **ריסבי-רז: לא, אני כותבת לעצמי כל מה עניתי, אני חושבת מה עניתי אחרי שראיתי את כל שנתתי עכשיו, אני מעריכה שפה כתבתי מה שעניתי לחוקרים שזה בדיוק מה עניתי, שאני מעריכה שכן. שאני מעריכה שהוא ראה את הטבלאות של ראשונטורס**" (עמ'4461).

ב"כ המאשימה אמר לריסבי-רז, כי בנוגע לידיעת הנאשם, היא העריכה כי ידע, אך לגבי הטבלאות, היא לא אמרה שהיא מעריכה, אלא אמרה שהנאשם ראה אותן. ריסבי-רז השיבה שאין כל מקום לבנות תיאוריה שלמה על "קשקושים" שרשמה לעצמה במהלך החקירה.

> "**אני חושבת שהתובע באמת הולך מאוד רחוק עם הפרשנות שלו. על מסמך ש- אני לא זוכרת מה היה הכוונה שלי כשכתבתי קשקושים**" (עמ' 4462).

ריסבי-רז הופנתה לכך שכתבה כי הנאשם "ראה את הטבלאות" והיא הסבירה כי אמרה זאת מכיוון שהעבירה את הטבלאות ל"אהוד/שולה" והניחה שהוא ראה אותן "**בגלל אני העברתי את הטבלאות ל"אהוד/שולה**" (עמ' 4463).

141. בהקשר זה, ב"כ הנאשם ציינה (עמ' 6399), כי כזכור, ריסבי-רז ביקשה לתקן את הודעתה בנושא זה. ב"כ המאשימה טען, כי התיקון שעשתה ריסבי-רז, התייחס לדבריה בעניין שתי הקבלות והמסמך המסכם, ולא לדבריה בסוף הציטוט, המתייחסים לשאלה הכללית באשר לידיעת הנאשם על הכספים העודפים. ב"כ המאשימה הציג לריסבי-רז, כי לא תיקנה את דבריה בסוף הציטוט, לפיהם הנאשם ראה את הטבלאות ולכן הניחה שידע על הכספים העודפים. ריסבי-רז השיבה שהיא לא יכולה לומר בוודאות שראתה את הנאשם רואה את הטבלאות.

> "**אני לא יכולה להגיד בוודאות שאני ראיתי ראש הממשלה רואה את הטבלאות**" (עמ' 4472).

בתשובה לב"כ הנאשם, בחקירה נגדית, חזרה ריסבי-רז ואמרה, כי בדבריה בחקירת המשטרה, התכוונה לכך שהיא רק העריכה שהנאשם ראה את הטבלאות, אך היא אינה יודעת אם הוא ראה אותן (עמ' 6401-6408).

דיון ומסקנה

142. דבריה של ריסבי-רז בחקירה ובמשפט מלמדים, כי היא העריכה שהנאשם ראה את הטבלאות, אך לא הייתה לה ידיעה על כך.

כבר בחקירתה הראשונה במשטרה בפרשת ראשונטורס מיום 24.6.08, כאשר נשאלה ריסבי-רז למי העבירה את המסמכים (הכוונה לטבלאות), השיבה כי נושא זה בדרך כלל לא עניין את הנאשם. בנושא הטבלאות היא דנה עם הנאשמת ולא עם הנאשם. ריסבי רז נשאלה על ידי החוקר אם קרה ולו פעם אחת שהנאשם ראה את הטבלאות, או שהיא עדכנה אותו על כך בעל-פה. היא השיבה שהיא מאמינה שכן, אך היא אינה יודעת אם הוא ראה אותן, היא רק מעריכה כך (תמליל מיום 24.6.08, עמ' 44).

העובדה כי כבר בחקירתה הראשונה בפרשה זו ציינה ריסבי-רז, כי היא מעריכה שהנאשם ראה את הטבלאות, אך אין לה ידיעה על כך, תומכת בגרסתה במשפט ומלמדת שאין מדובר בהמצאה מאוחרת.

143. כמו כן, העובדה שריסבי-רז תיקנה את הודעתה מיום 29.6.08 מיד עם סיום חקירתה וציינה כבר במועד זה, כי אינה זוכרת שהציגה לנאשם את הטבלאות, אף היא תומכת בעדותה במשפט. השאלה, אם היא תיקנה שני קטעים, בהם נרשם בהודעה כי אמרה שהנאשם ראה את הטבלאות ולא צוין כי מדובר בהשערה בלבד, או תיקנה רק את אחד הקטעים, אין בה כדי לשנות. די בכך שראתה לנכון לתקן את הדברים ולציין במפורש כי היא אינה יודעת אם הנאשם ראה את הטבלאות, כדי שדבריה יחולו על הנושא בכללותו, כפי שחזרה והבהירה בעדותה במשפט.

144. אכן, בחקירה מיום 29.6.08, לא הקפידה ריסבי רז לומר תמיד כי מדובר בהנחה ולא בידיעה, אך אין בכך כדי לסתור את גרסתה. לא ניתן לקרוא את הדברים במנותק מדבריה במהלך כל החקירה, שבה חזרה והבהירה לחוקרים, כי היא אינה יודעת אם הנאשם ראה את הטבלאות, אלא היא רק מעריכה, "מאמינה" כדבריה, שהוא ראה אותן. יש לבחון את דבריה במלואם ולא לנתקם ממכלול דבריה כבר בחקירה.

145. זאת ועוד, מכיוון שהניחה כי הנאשמת הראתה את הטבלאות לנאשם, אין זה בלתי סביר, כי בתשובה זו או אחרת לחוקרים, אמרה כי הנאשם ראה את הטבלאות ולא ציינה, כי היא רק מעריכה שהוא ראה אותן. ריסבי-רז אישרה בעדותה, כי העבירה לממונים עליה, קרי, "אהוד/שולה", את הטבלאות מדי שנה (עמ' 4452). ואולם, לדבריה, היא לא העבירה אותן ישירות אל הנאשם, אלא אל הנאשמת (עמ' 4452). מסמכים המיועדים אל הנאשם, היו מועברים אל הנאשמת, אשר החליטה, על פי שיקול דעתה, אם להעבירם אל הנאשם, לטפל בהם בעצמה, או להעבירם לטיפולו של גורם אחר. בנסיבות אלה, מובנת הסתייגותה של ריסבי-רז מלומר בוודאות כי הנאשם ראה את הטבלאות ומובנת גם הנחתה כי הנאשם ראה אותן, שכן היא העבירה אותן אליו באמצעות הנאשמת והניחה כי היא הראתה לו אותן. כמו כן, בשים לב לקשר ההדוק בין הנאשם לנאשמת, אין תמה שריסבי-רז העריכה כי הנאשמת הראתה לו את הטבלאות ולכן העריכה שהוא ראה אותן.

146. בנסיבות שתוארו לעיל, משסייגה ריסבי-רז את דבריה ואמרה, עוד בחקירת המשטרה, כי היא רק מעריכה שהנאשם ראה את הטבלאות, אך היא אינה יודעת אם הוא ראה אותן, ומשחזרה על כך גם בעדותה במשפט, והדגישה כי מדובר בהערכה ולא בידיעה,

לא ניתן לקבוע, על יסוד דבריה, כי הנאשם ראה את הטבלאות ולפיכך היה מודע לכספים העודפים.

סיכום עדותה של ריסבי-רז

147. התרשמנו כי ריסבי-רז היא עדה אמינה. היא אוהדת מאוד את הנאשם. היא השתדלה לא להזיק לנאשם, אך גם סירבה להעיד עדות שקר. דוגמא לכך היא שכבר בחקירת המשטרה אישרה ריסבי-רז, כי בחלק מהנסיעות נגבו מהארגונים כספים עודפים, ששימשו למימון נסיעות ציבוריות אחרות, למרות שמדובר בדברים שיש בהם כדי להזיק לנאשם.

148. ריסבי-רז גם אישרה בעדותה, כי לא היה בהכרח קשר בין מחיר הטיסה בפועל, לבין המחיר שנגבה מהארגונים. היא אף אישרה, כי דרשה מהארגונים לשלם עבור טיסה, מלון ורכב, ולא אמרה להם, שהם משלמים סכומים עודפים. ריסבי-רז הסבירה, כי פעלה בדרך זו לפי הדרכתה של ריקי פרלמן, קודמתה בתפקיד. ריקי פרלמן אמרה לה, כי יש לגבות מכל ארגון המזמין את הנאשם לאירוע את מלוא הוצאות הנסיעה, וזאת, גם אם הנאשם משתתף באותה נסיעה במספר אירועים של ארגונים שונים וכתוצאה מכך נגבים כספים עודפים (יצוין כי ריקי פרלמן נרשמה בכתב האישום כעדת תביעה, אך לא נקראה להעיד במשפט). ריסבי-רז אישרה, כי באותן נסיעות שהתקיימו בהן מספר אירועים של ארגונים שונים, היא הורתה לזלצמן להוציא חשבוניות שלא שיקפו את המסלול האמיתי ואת מחיר הטיסה בפועל, אלא את מחיר הטיסה והמסלול שהיו מתקיימים אילו הנאשם היה מגיע רק לאירוע של אותו ארגון. ריסבי-רז ידעה שעליה לדאוג לכך שכל נסיעה תמומן באופן מלא ולא יהיה מצב שבו נסיעה איננה מכוסה. הדרך שבה פעלה הייתה מבחינתה היחידה בה ניתן היה בנסיבות הקיימות להשיג תוצאה זו. היא לא חשבה שהדבר אינו ראוי או אסור. היא פעלה בגלוי ולא בהסתר ושמרה את כל המסמכים הנוגעים לנסיעות בתיק נסיעות מסודר שאותו מסרה מיוזמתה לחוקרי המשטרה.

149. בד בבד עם אופן ההתנהלות האמור, ריסבי-רז, בעיקר בנסיעות מורכבות, גם קיבלה הנחיות מהנאשמים בנושא מימון הנסיעות. היא נהגה לפנות אל הנאשמים בשאלות נקודתיות, בנושא מימון נסיעה מסוימת ולקבל מהם הנחיות.

150. ריסבי-רז הייתה עובדת מסורה, וכפי שהמאשימה טענה בסיכומיה, מסודרת ומאורגנת. היא ערכה מיוזמתה טבלאות שנתיות, בהן רשמה פרטים לגבי כל הנסיעות שהוזמנו על ידה מראשונטורס באותה שנה. בין היתר, היא רשמה בטבלאות את הכספים העודפים שהתקבלו ואת הסכומים החסרים. חרף היותה מסודרת, הואיל ועומס העבודה שהיה מוטל עליה היה כבד מאוד, היא השתדלה להשקיע את מירב מאמציה בתכנון

הנסיעה ובכלל זה בהזמנת הטיסות, בסדר יומו של הנאשם ובפגישות שהוא אמור לקיים. לעומת זאת, בנושא המימון, התעניינה בעיקר לקראת הפגישות התקופתיות עם נציגי ראשונטורס. בשל עומס העבודה הרב, היא לעתים טעתה וגם לא הייתה מסוגלת לעקוב אחר קבלת התשלומים בסמוך להוצאת החשבוניות, כפי שנדרשה על ידי הנאשמת.

151. הקשר שלה עם הנאשם היה באמצעות הנאשמת. הנאשמת הייתה ממונה עליה וכל מסמך שביקשה להעביר לנאשם, לא נשלח על ידה אליו אלא אל הנאשמת. מטעם זה אמרה ריסבי-רז בחקירה ובמשפט כי אין לה ידיעה אם הטבלאות שהכינה הועברו אל הנאשם והאם הוא ראה אותן. היא הניחה שהוא קיבל אותן, אך לא הייתה לה ידיעה על כך. היא גם הניחה כי הנאשם ראה את הטבלאות ולכן ידע כי מתקבלים כספים עודפים המשמשים למימון נסיעות ציבוריות אחרות, אך לא הייתה לה ידיעה, שהוא אכן ראה את הטבלאות וידע על הכספים העודפים ועל השימוש שנעשה בהם.

152. ריסבי-רז סברה כי לנאשם יש חשבון פרטי בראשונטורס המצוי ביתרת חובה והיא הניחה שהנאשמת, המטפלת בענייניו הפרטיים של הנאשם, דואגת כל תקופה מסוימת להסדרת החוב האישי שהיה לנאשם בראשונטורס. היא לא ידעה שהכספים העודפים מקוזזים בראשונטורס עם חובות בגין נסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו.

עדותה של הדר זלצמן-שיפוני

הערכת העדות

153. נקדים ונאמר כי עדת התביעה הדר זלצמן-שיפוני היא עדה אמינה. התרשמנו שהיא עדה אובייקטיבית וסוכנת נסיעות מקצועית ומנוסה. זלצמן שיתפה פעולה עם חוקרי המשטרה כבר מתחילת החקירה והשתדלה לדייק בדבריה ולתאר את הדברים לפי מיטב זיכרונה. עדותה ברובה מתיישבת עם עדותה של ריסבי-רז ועולה בקנה אחד עמה.

בנושא אחד עדותה של זלצמן לא הייתה עקבית: בחקירתה הראשונה במשטרה אמרה זלצמן, כי אין לה ידיעה על כך שכספים עודפים שימשו למימון נסיעות פרטיות (להלן – **הגרסה המקורית**). ואולם, בחקירתה השלישית במשטרה וכן בעדותה בבית המשפט, אמרה זלצמן כי הכספים העודפים מימנו נסיעות פרטיות מכיוון שבפגישות התקופתיות קיזזה הנאשמת את הכספים העודפים מתשלומים של נסיעות פרטיות שלא שולמו (להלן – **הגרסה המאוחרת**). גרסתה המאוחרת של זלצמן איננה מתיישבת עם מסמכים מזמן אמת. מטעם זה ומנימוקים נוספים שיפורטו בהמשך, אנו סבורים כי זלצמן טעתה בלא משים וכי למעשה לא הייתה לה ידיעה על כך שכספים עודפים מימנו נסיעות פרטיות. כמו כן, היא טעתה כשהעידה, כי הנאשמת קיזזה את הכספים העודפים מהחיוב בגין הנסיעות הפרטיות.

העדפת התמלילים על פני ההודעות

154. אשר לעדותה של זלצמן במשטרה, אנו מעדיפים – בנסיבות שלפנינו – את האמור בתמלילים על פני ההודעות. התמלילים מדויקים יותר ולהבדיל מההודעות, ניתן ללמוד מהם על הביטויים המדויקים בהם השתמשה העדה ועל ההקשר המלא שבו ניתנו תשובותיה.

נציין כי בחקירתה החוזרת (עמ' 3233) אמרה זלצמן שהיא הייתה נתונה במצב מלחיץ בחקירת המשטרה. היא אמנם חתמה על ההודעות אך כשהיא קוראת אותן עתה, היא רואה שהן כוללות דברים לא מדויקים.

להלן נפנה למספר דוגמאות מהן עולה כי התמלילים, בנסיבות שלפנינו, מדויקים יותר ומשקפים באופן מלא את דברי העדה וההקשר בו הם נאמרו.

בהודעה מיום 16.6.08 נרשם מפי זלצמן בשורות 57-58: "**כאשר לא היה גורם ממנו אז אולמרט היה משלם מהיתרה שלו ופרופיל היה נרשם אולמרט פרטי**". זלצמן לא אמרה שהנאשם היה משלם מהיתרה שלו. היא אף העירה על כך לחוקרים למחרת היום, לאחר שקראה את ההודעה וציינה שלנאשם לא היה שמץ של מושג, שהוא אפילו לא ידע כמה עולה כרטיס טיסה (נ/186, תמליל מיום 17.6.08, עמ' 3).

בהודעה מיום 16.6.08, שורה 97, מופיע הביטוי "**חשבוניות כפולות**" מפיה של זלצמן. ואולם היה זה החוקר שהשתמש בביטוי "חשבוניות כפולות". זלצמן לא השתמשה בביטוי הזה אבל אישרה בעמ' 49 לתמליל מיום 16.6.08, כי השיטה הייתה "**שתי חשבוניות לאותה נסיעה**". כאשר החוקר השתמש בביטוי "קבלות כפולות", היא אף העירה לו על כך וטענה שהביטוי איננו נכון (תמליל 17.6.08, עמ' 4).

בהודעה מיום 22.6.08 נשאלה זלצמן מה הייתה מטרת הפגישות התקופתיות ותשובתה נרשמה בשורה 127 במילים אלה: "**זה היה ברור למטרות התחשבנות. אני הייתי בודקת עם מנק**". לא כך השיבה זלצמן. ממילים אלה ניתן בטעות להניח שזלצמן בדקה עם מנק דבר מה הקשור להתחשבנות. אך זלצמן אמרה (בעמ' 80 לתמליל) שהיא בדקה עם מנק את מועד הפגישה. היא לא אמרה שבדקה איתו דבר מה בנוגע להתחשבנות.

בהודעה מיום 25.6.08, שורות 94-96, נרשם מפי זלצמן כך: "**אני רוצה להבהיר שבשנים האחרונות שולה כמעט ולא התקשרה אליי וביקשה ממני להוציא חשבונית כזאת או אחרת. למיטב זכרוני שולה הייתה בתמונה רק בפגישות בשוטף עבדתי בעיקר עם**

רייצל". בתמליל, דבריה של זלצמן היו נחרצים הרבה יותר. זלצמן אמרה, בין השאר, את הדברים הבאים (עמ' 83 לתמליל):

> "**בשנים האחרונות שלה** [הנאשמת] **לא התעסקה עם ה.. היא לא דיברה איתי ישירות אף פעם, אמרה לי תוציאי חשבונית, כאילו בשנים האחרונות... היא הייתה עסוקה מדי לזה. היא הייתה עסוקה מדי בשביל הדברים האלה... היא נתנה לה** [לריסבי-רז] **כאילו את כל הבמה הזאת.... היא נתנה לה את המושכות בעניין הזה. ו...היא** [הנאשמת] **כאילו יצאה מחוץ לתמונה... היא הייתה בפגישות... בשוטף לא, ממש לא**".

בהודעה מיום 30.6.08, שורה 27 נשאלה זלצמן ממי קיבלה את ההנחיה לחייב את חשבון "אולמרט פרטי" ובתשובתה נרשם, בין השאר, "**מרייצל או משולה**". בתמליל, אמרה זלצמן, כי אף אחד לא נתן לה הוראה כזו (עמ' 16). הרישום בהודעה, כפי שיפורט בהמשך, לא שיקף את שנאמר מפי זלצמן. בסוף החקירה כשנתבקשה זלצמן לקרוא את ההודעה ולחתום עליה היא העירה על כך (עמ' 70-71 לתמליל) ואף אמרה, בין השאר: "**ההנחיה הזאת לא, לא קיבלתי ממישהו, את מבינה? זה כאילו לא קיבלתי הנחיה מאף אחד. זה, זה התשובה הנכונה**". למרות זאת תשובתה כפי שנרשמה בהודעה לא תוקנה והחוקרת הרגיעה אותה בכך שאמרה לה שנרשם בהודעה כי לא מדובר בהנחיה ספציפית אלא ב"**משהו כללי**".

אך מובן הוא, כי לא ניתן לרשום בהודעה את כל המילים היוצאות מפיו של עד בחקירה במשטרה. זאת להבדיל מתמליל, שבו אמורות להירשם במדויק כל המילים שנאמרות בחקירה. כמו כן, אין בדוגמאות שהובאו לעיל כדי לומר כי החוקרים לא מילאו את תפקידם כראוי. הדוגמאות הובאו על ידינו כאן כדי להסביר את החלטתנו להעדיף במקרה זה את התמלילים על פני ההודעות.

עדות זלצמן במשפט

התפקיד ואופן ביצועו

155. זלצמן עבדה כסוכנת נסיעות במשרד ראשונטורס משנת 1989. בתחילת שנות התשעים הופקדה זלצמן על הטיפול בנסיעות הנאשם (עמ' 2643). הקשר השוטף בין ראשונטורס לבין לשכת הנאשם התנהל באמצעות זלצמן וריסבי-רז. הואיל וזלצמן טיפלה בנסיעותיו של הנאשם במשך שנים רבות, היא הכירה את צרכיו והעדפותיו בנושא (תמליל 17.6.08, עמ' 60-61; עמ' 3137 לפרוטוקול) וריסבי-רז העדיפה, מסיבה זו, לעבוד מולה. בתקופה הרלוונטית, פרט לפגישות התקופתיות, עבדה זלצמן מול ריסבי-רז ולא מול הנאשמת (עמ' 3111 ; 3114 ; 3127 ; 3137).

זלצמן, כמו ריסבי-רז, לא חשבה שהטיפול בנסיעות הנאשם, כפי שהתנהל על ידה, או על ידי לשכת הנאשם, היה בלתי תקין (עמ' 3095). היא לא סברה שנעשה כאן "**משהו שיטתי**" בלתי ראוי (עמ' 3270).

כל המגעים בנושא הנסיעות התנהלו בינה ובין ריסבי-רז בשקיפות ובאופן גלוי. הן החליפו ביניהן מסמכים בפקסימיליה ותרשומות בדוא"ל ולא ניסו להסתיר דבר (עמ' 3164-3165). זלצמן חזרה ואמרה כי בראשונטורס כל דבר מתועד וכל פעולה נרשמת ולכן ניתן לעקוב אחר כל רישום וכל מסמך (תמליל 17.6.08, עמ' 33, 46; תמליל 30.6.08, עמ' 73; עמ' 3013 לפרוטוקול).

הנאשם היה לקוח חשוב מאוד של ראשונטורס. היו לו נסיעות רבות מאוד, חלק ניכר מהן במחלקה ראשונה. לכן, היה ידוע בראשונטורס שיש להיענות לבקשות של לשכת הנאשם. ההנחיה הייתה כללית והתייחסה, כמובן, לבקשות לגיטימיות ולא לעניינים בלתי תקינים (עמ' 3150). לזלצמן לא היה קשר ישיר עם הנאשם (עמ' 2596).

נסיעות הנאשם היו מורכבות (עמ' 3003), מדובר בנסיעות רבות, למספר יעדים בכל נסיעה. המימון נעשה על ידי מספר גורמים. לראשונטורס לא היה קשר ישיר עם גורמים אלה (עמ' 3039-3040). בחלק מהמקרים, כאשר מספר גופים שילמו עבור הטיסה, הסכום הכולל שהתקבל עלה על מחיר הטיסה, והמסלולים שנרשמו בכל אחת מהחשבוניות, לא תאמו את המסלול המדויק של הטיסה (עמ' 2491). עם זאת, זלצמן לא ידעה מה הוסכם בין הנאשם לבין הארגונים השונים ולא התעניינה בכך. היא ידעה שהנאשם הוא אישיות בכירה והניחה שאין כל פגם בהתנהלותו (עמ' 2162). היא אמרה זאת לחוקרי המשטרה וחזרה על כך גם בעדותה במשפט (עמ' 2156, 2579, 2601).

זלצמן הייתה ממונה על הזמנת כרטיסי הטיסה והוצאת החשבוניות. היא לא טיפלה בהנהלת החשבונות ולא הייתה מצויה בנושא. היא גם לא טיפלה בגביית התשלומים ובבדיקתם (עמ' 2626). גם נושא הקבלות לגבי לקוחות עסקיים, בדרך כלל לא היה במסגרת תפקידה. עם זאת, כאשר לקוח העביר לה תשלום, היא הנפיקה עבורו קבלה, ולא הפנתה אותו לשם כך להנהלת החשבונות (עמ' 2628).

זלצמן רשמה בחשבוניות את הפרטים ושלחה את החשבוניות לריסבי-רז על מנת שתעבירן לארגונים. לזלצמן לא היה קשר ישיר עם הארגונים (עמ' 2103; 2255). התשלומים היו נשלחים על ידי הארגונים לראשונטורס וזלצמן הייתה שולחת את הקבלות לריסבי-רז. בכל הנוגע לטיסות הנאשם ולטיסות בני משפחתו שהוזמנו באמצעות ריסבי-רז, זלצמן

פעלה על פיה הנחיותיה של ריסבי-רז (עמ' 3112). היא קיבלה ממנה את הפרטים הרלוונטיים ובהתאם לכך הזמינה את כרטיס הטיסה מחברת התעופה.

מימון נסיעות בני המשפחה באמצעות נקודות "הנוסע המתמיד"

156. לנאשם נצברו בחברות התעופה נקודות נוסע מתמיד רבות. זאת, בגין הטיסות הרבות וכן מכיוון שמרביתן הוזמנו במחלקה ראשונה, שצבירת הנקודות בגינה גדולה מזו שבמחלקת תיירים (עמ' 2985).

זלצמן וריסבי-רז השתדלו, עד כמה שהדבר היה אפשרי, לממן את הנסיעות הפרטיות באמצעות נקודות שנצברו לנאשם בחברות התעופה, קרי, בכרטיסי בונוס (עמ' 2129, 2134, 2978). זלצמן השתמשה בנקודות שנצברו לזכות הנאשם בחברות התעופה רק בתיאום עם ריסבי-רז (עמ' 2130, 2523).

לעתים בני המשפחה הזמינו כרטיסי טיסה ישירות מראשונטורס ושילמו עבורם (עמ' 2525). נסיעות אלה לא נדונו בפגישות התקופתיות עם לשכת הנאשם ולא נרשמו בכרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס (עמ' 2721). נסיעות שלא שולמו על ידי בני המשפחה "**שולמו במסגרת ההתקזזות שלנו מול היתרות**" (עמ' 2130).

רכישת כרטיס טיסה באמצעות נקודות מחייבת בתשלום מסי נמל שמסתכמים בעשרות דולרים. כאשר בן משפחה הזמין באמצעות זלצמן כרטיס טיסה שמומן בנקודות, היא לא יידעה אותו כי קיים גם חיוב בגין מסי נמל, אלא נהגה לרשום חיוב זה בכרטיס "אולמרט פרטי" (עמ' 2137, 2742).

הפגישות התקופתיות

157. זלצמן השתתפה בפגישות התקופתיות עם הנאשמת וריסבי-רז. מטעם ראשונטורס הגיע לפגישות גם מנק, הבעלים של המשרד, אך הוא לא היה מצוי בפרטי העניין ולא נטל חלק בדיונים (תמליל 22.6.08, עמ' 80; עמ' 3044 לפרוטוקול). הנאשם לא השתתף בפגישות ולא נטל בהן כל חלק (עמ' 2120).

היוזמה לפגישות הייתה של לשכת הנאשם (תמליל 16.6.08, עמ' 16; עמ' 3018, 3050 לפרוטוקול). מטרת הפגישות הייתה לברר את כל הפרטים לגבי עלות כרטיסי הטיסה בפועל, החשבוניות שנשלחו והתשלומים שנתקבלו. הנאשמת רצתה לדעת מה מצב החשבון, מה גובה חובו של הנאשם לראשונטורס, "**היא רצתה לדעת כמה כסף הוא חייב לנו**" (תמליל 16.6.08 עמ' 7, 10, 19-20, 38-39; עמ' 2121, 3068, 3051-3055 לפרוטוקול). הואיל ולראשונטורס לא היה קשר ישיר עם הארגונים, לשכת הנאשם נזקקה לקבל נתונים מראשונטורס כדי לערוך בירורים עם הארגונים (עמ' 3048).

הישיבות נוהלו על ידי הנאשמת. במהלך כל ישיבה עברו המשתתפים על כל הנסיעות שהתקיימו מאז הפגישה הקודמת. זלצמן הביאה עמה את המסמכים הרלוונטיים והם בדקו בישיבה את מסלולי הנסיעה, עלות הטיסה בפועל, החשבוניות שנשלחו, התשלומים שהתקבלו והקבלות שהונפקו. ריסבי-רז הייתה מאוד מסודרת. היא הגיעה לישיבה עם ניילוניות מסודרות עבור כל נסיעה ואימתה את הנתונים. הנאשמת ערכה טבלה במחברת צהובה. היא רשמה בה את הנתונים של "זכות וחובה", קרי, עמודה של נסיעות שנותר בהן "פלוס" ועמודה של נסיעות שנותר בהן חוסר (תמליל 16.6.08, עמ' 38-39).

כאשר התברר כי חשבונית מסוימת לא שולמה, הנאשמת נהגה להורות לריסבי-רז לברר את פשר הדבר ולדאוג שהתשלום יתקבל (תמליל 16.6.08, עמ' 41 ; תמליל 22.6.08, עמ' 89-86 ; עמ' 2121 לפרוטוקול).

זלצמן הגיעה לישיבות התקופתיות עם מסמכים גולמיים מתיק הנסיעות (דוקט), הכוללים נתונים באשר למסלול הטיסה, זהות הנוסע, עלות הטיסה בפועל, החשבוניות שיצאו והקבלות שנרשמו. היא לא הביאה עמה לפגישה מסמכים מהנהלת החשבונות כגון כרטיס לקוח או דו"ח חייבים (עמ' 3052-3053). זלצמן עצמה לא סיכמה דבר בישיבה. היא עסקה בהזמנת הטיסות ולא בהנהלת החשבונות (עמ' 2140, 3045, 3055, 3057-3058). הצגת הנתונים על ידי זלצמן בפגישה, נועדה עבור לשכת הנאשם. הם נזקקו לנתונים כדי לערוך את הבירורים מול הארגונים. לזלצמן לא היה קשר ישיר עם הארגונים (עמ' 3048). עם תום הישיבה, זלצמן לא קיבלה כל הוראה ולא שינתה דבר במסמכי ראשונטורס (עמ' 3087). היא לא דיווחה על הפגישה להנהלת החשבונות, לא הוציאה כל חשבונית ולא סגרה תיקי נסיעות (תמליל 16.6.08, עמ' 22 ; תמליל 30.6.08, עמ' 22 ; עמ' 2143, 3055 לפרוטוקול). המצב ברישומי הנהלת החשבונות בראשונטורס לא השתנה בעקבות הפגישה עם הנאשמת וריסבי-רז והרישומים נותרו כמות שהם (עמ' 3087, 3093-3094).

158. לדברי זלצמן, בלשכת הנאשם לא ידעו כיצד מתנהלים הרישומים בראשונטורס. לא היה קשר בין הרישומים בראשונטורס לרישומי הלשכה (תמליל 7.6.08, עמ' 36). ריכוז תיקי הנסיעות (דוקטים) של הנאשם בכרטיס אחד, שכונה על ידי הנהלת החשבונות בראשונטורס כרטיס "אולמרט פרטי", נעשה על ידי הנהלת החשבונות בראשונטורס מטעמי נוחות והדבר לא היה ידוע ללשכת הנאשם (עמ' 2111, 2680, 3205).

159. לעניין זה יצוין, כי המאשימה מסכימה בסיכומיה (עמ' 164) כי חשבון "אולמרט פרטי" הוא חסר חשיבות מכיוון שמדובר ב"דרך טכנית" בלבד שבה נשמרו הכספים העודפים לזכותו של הנאשם במשרד ראשונטורס. לעמדתה, אין לחשבון "אולמרט פרטי"

כל השלכה על הראיות בתיק שכן לנאשמים ולריסבי-רז לא היה בו כל עניין. הם ידעו כי הם מנהלים "מעין חשבון בנק" ובו זכות וחובה, והאופן שבו הדבר נרשם במשרדי ראשונטורס לא עניין אותם כלל ועיקר.

אכן, לאחר שמיעת הראיות התברר כי חשבון "אולמרט פרטי" הינו כרטיס בהנהלת החשבונות של ראשונטורס, שנפתח ונוהל ללא ידיעת הנאשמים וריסבי-רז. הנאשם ואנשי לשכתו לא ידעו על קיומו של חשבון בראשונטורס שנקרא "אולמרט פרטי" ולא היה להם קשר לפתיחת הכרטיס על ידי ראשונטורס ולשם "אולמרט פרטי" שניתן לו. הכרטיס נפתח על ידי הנהלת החשבונות של ראשונטורס מטעמי נוחות בלבד. הנהלת החשבונות ביקשה לרכז את המידע הקשור לתיקי הנסיעות של הנאשם בכרטיס אחד במקום בתיקי נסיעות רבים, כפי שהיה עד לפתיחת הכרטיס. ואולם, לא כך הציגה המאשימה את החשבון כשתיארה אותו בכתב האישום. בכתב האישום ניתן ל"כרטיס אולמרט פרטי" מעמד בעל חשיבות. הוא אף זכה לכותרת נפרדת ומיוחדת (בפרק ב', עמ' 12 לכתב האישום). מכתב האישום ניתן להבין שמדובר בחשבון לשימושו של הנאשם שנפתח בידיעתו ועבורו כדי שיוכל להכניס אליו את הכספים העודפים שקיבל במרמה ולהשתמש בהם למימון נסיעותיו הפרטיות. בכתב האישום נטען כי הכספים העודפים שקיבל הנאשם במרמה, "נזקפו ונרשמו לזכותו של הנאשם בכרטיס אישי שנוהל **עבורו** ב'ראשונטורס'. עודפים אלה עמדו לרשותו של הנאשם למימון הוצאות פרטיות שלו ושל משפחתו" (ס' 34 לכתב האישום; ההדגשה הוספה). מכתב האישום ניתן להבין שבפגישות התקופתיות עם אנשי לשכתו של הנאשם, "נבדק מצב חשבונו של הנאשם בראשונטורס" קרי, "חשבון העו"ש ... שכונה 'אולמרט פרטי' (ס' 37, 38 לכתב האישום). עוד נאמר בכתב האישום, כי "במהלך השנים 2002-2007 עשה הנאשם שימוש ב'חשבון העו"ש' הנזכר לעיל ובכרטיס "אולמרט פרטי", ומימן באמצעותם, באופן מלא או חלקי – ביודעו כי מדובר בעודפי המימון של נסיעותיו עבור המדינה והארגונים – עשרות טיסות פרטיות שלו ושל בני משפחתו" (ס' 30 לכתב האישום). עתה, משהתברר כי מדובר בפעולה טכנית גרידא שנעשתה מטעמי נוחות של הנהלת החשבונות בראשונטורס, ללא ידיעת הנאשם ואנשי לשכתו וללא מעורבותם, וכי לא היה כל קשר בין הנהלת החשבונות בראשונטורס ובין זו שבלשכת הנאשם, מאשרת המאשימה בסיכומיה כי מדובר ב"דרך טכנית", "עניין של נוחות משרדית בלבד הקשורה אך ורק להנהלת החשבונות הפנימית של ראשונטורס" (עמ' 165, ס' 35 לסיכומי המאשימה) ש"אין לה כל השלכה על הראיות בתיק".

<u>שימוש בכספים עודפים לצורך מימון נסיעות פרטיות</u>

160. עיקר המחלוקת בין המאשימה להגנה בקשר לעדותה של זלצמן נגעה לשאלה מה הייתה גרסתה של זלצמן בשאלת השימוש בכספים עודפים לצורך מימון נסיעותיהם הפרטיות של הנאשם ובני משפחתו. מכיוון שאחד האדנים המרכזיים לגרסת התביעה

נשען על עדותה של זלצמן בעניין זה, נפרט להלן באריכות את דבריה של זלצמן במשטרה ובבית המשפט בנושא זה, ונראה כי יש להעדיף את גרסתה הראשונה של זלצמן, לפיה לא ידוע לה על שימוש בכספים עודפים שנצברו בחשבון "אולמרט פרטי" לצורך מימון נסיעות פרטיות, על פני גרסתה המאוחרת. עוד נראה, כי זלצמן טעתה כשאמרה כי הנאשמת קיזזה בפגישות את הכספים העודפים מהחיוב בגין הנסיעות הפרטיות.

חקירת זלצמן במשטרה – מימון נסיעות פרטיות

161. חקירת זלצמן במשטרה התנהלה כשהחוקרים סבורים, על בסיס חומר חקירה שהיה לפניהם באותה עת, כי לשכת הנאשם בשיתוף עם הנהלת ראשונטורס, פעלו באופן שיטתי לגבות כספים עודפים למימון נסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו. על בסיס הנחה זו, התנהלה חקירתה של זלצמן. החוקרים ניסו לקבל מזלצמן אישור להנחתם כי היא קיבלה הנחיה לקזז את הנסיעות הפרטיות מהכספים העודפים. זלצמן מבחינתה, לא הבינה לאן חותרים החוקרים. היא לא ידעה על קיומה של שיטה ליצירת עודפים כדי לממן נסיעות פרטיות, היא לא קיבלה הוראה לעשות זאת והיא לא חשבה בזמן אמת שיש פגם כלשהו בניהול נסיעות הנאשם. כאשר תשובותיה של זלצמן לא תאמו את הנחת החוקרים, הם המשיכו לחקור אותה באותו עניין שוב ושוב כשהם אינם מסתירים ממנה את דעתם ומשתמשים שוב ושוב בביטויים שתואמים את הנחתם כגון, "פיקטיבי", "מימון כפול ומשולש", "חשבוניות כפולות" "שיטה", "חריג". זלצמן נשארה בעמדתה כפי שהיא זכרה אותה. ואולם, תוך כדי החקירה החלו להיטשטש אצל זלצמן הגבולות בין זיכרונה לבין הדברים שעלו בחקירה.

162. עיון בתמלילי החקירות במשטרה מלמד, כי זלצמן אמרה לחוקריה, שהיא אינה מצויה בנושא הנהלת החשבונות. עיקר עיסוקה התמקד בנושא הזמנת הטיסות והוצאת החשבוניות. היא לא עקבה אחר מצב חשבונו של הנאשם בראשונטורס ולא התעניינה בכך. היא השתתפה בפגישות התקופתיות עם אנשי הלשכה, והמסמכים שהביאה עמה לפגישות, היו מסמכים מתיקי הנסיעות ולא מהנהלת החשבונות. זלצמן ידעה שבחלק מהנסיעות נוצרו כספים עודפים, מכיוון שהנאשם הוזמן להרצות במספר יעדים וכרטיס הטיסה שלו מומן על ידי מספר גורמים. היא לא ייחסה לדבר חשיבות בזמן אמת ולא סברה כי יש בכך פגם כלשהו, הואיל ולא ידעה מה הוסכם בנושא זה בין לשכת הנאשם והגופים המממנים. זלצמן גם זכרה, שהיא העבירה מדי פעם לכרטיס "אולמרט פרטי" חיוב עבור מסי נמל שלא שולמו, בגין כרטיסי בונוס שהוצאו לבני משפחתו של הנאשם, או חיוב בגין נסיעה זו או אחרת, שלא נאמר לה מי הגוף שאמור לשאת בתשלומה. זלצמן אף נכחה בפגישות התקופתיות וראתה שהנאשמת מקזזת פלוסים ומינוסים. לכן היא הניחה שחיובים אלה, שאינם גבוהים, קוזזו בפגישות עם הכספים העודפים שלא עלו, למיטב ידיעתה, על כעשרת אלפים דולר. זלצמן לא ידעה בברור מהו סכום הכספים העודפים שנזקפו לזכות הנאשם

בכרטיס "אולמרט פרטי" ולאיזו מטרה הם שימשו. למיטב הבנתה הסכומים העודפים לא היו גבוהים וכיסו בהם את "הזנבות", כפי שכינתה את החיובים האמורים. היא לא הייתה מצויה בכרטיס "אולמרט פרטי" ובשאר מסמכי הנהלת החשבונות ולא ידעה שכספים עודפים משמשים למימון נסיעות פרטיות של בני המשפחה. רק במהלך החקירה המשטרתית, לאחר שהחוקרים עברו איתה על מסמכי הנסיעות, ובכללן נסיעות שבהן נותרו עודפים, והציגו לה את כרטיס "אולמרט פרטי", שבו נרשמו החיובים השונים של בני המשפחה שלא שולמו, ולאחר שהחוקרים חזרו ושאלו אותה שוב ושוב למה שימשו הכספים העודפים ואילו "מינוסים" קיזזה הנאשמת כנגד ה"פלוסים" בפגישות התקופתיות, זלצמן הסיקה את המסקנה, כי הכספים העודפים שימשו כנראה לכיסוי נסיעות פרטיות, ואמרה זאת לחוקריה.

163. להלן נפרט את דברי זלצמן בחקירותיה במשטרה תוך התמקדות בשאלה האם נסיעות פרטיות שולמו מכספים עודפים.

כבר בחקירה הראשונה (16.6.08) שיתפה זלצמן פעולה באופן מלא עם חוקריה ואמרה להם את עיקרי הדברים הידועים לה. זלצמן אמרה לחוקריה, כי הנסיעות היו מורכבות, עם מספר יעדים, וכי כאשר הנאשם היה מוזמן להרצות על ידי כמה גופים שמימנו את כרטיס הטיסה, לעתים נוצרו כספים עודפים (נ186/1, תמליל 16.6.08, עמ' 36) שאיתם היו "**סוגרים את הזנבות**" כלשונה (תמליל 16.8.08, עמ' 38). לדבריה, היו מקרים שלא היה ידוע לה מי מממן את כרטיס הטיסה וכדי לסגור את תיק הנסיעה, זלצמן הייתה מעבירה את החיוב ל"אולמרט פרטי" והוא היה ממומן מעודפים (תמליל 16.6.08, עמ' 31). זלצמן עשתה זאת, מבלי שקיבלה על כך הוראה מלשכת הנאשם. זלצמן אמרה לחוקרים, כי היא לא ידעה כיצד זה נעשה מבחינה חשבונאית, שכן נושא הנהלת החשבונות לא היה בטיפולה והיא לא הייתה בקיאה בו. זלצמן גם לא ראתה בכספים העודפים שמתקבלים מדי פעם, שיטה ליצירת עודפים. היא הדגישה שמדובר בסכומים לא גבוהים "**אני לא חושבת שיותר מעשרת אלפים דולר לפה או לשם, כאילו לא סכומים...**" (תמליל 16.6.08, עמ' 57-58). מדי פעם הם היו מקיימים פגישה עם ריסבי-רז והנאשמת כדי "**לעשות תיאום, לראות מה המצב, מי לא שילם, מה לא שילם**" (תמליל 16.6.08, עמ' 7).

> "**לשבת על החשבונות לראות אהה, סך הכל אהה, יש לו כמות נסיעות נכבדת, יש לו הרבה... הייתה לו כמות נסיעות נכבדת, לעקוב אחרי התשלומים לראות מי שילם מה, איפה אנחנו עומדים, כמה אנחנו חייבים, כמה למי, איפה צריך לתת מה, לפעמים היו דברים שלא שולמו מיידית זה לקח איזה חודשיים שלושה או חצי שנה עד שקיבלנו מהם כסף כי היה צריך ללחוץ והיה זאת אומרת לעשות סדר לראות א, איפה הדברים עומדים**" (תמליל 16.6.08, עמ' 10).

בתקופה שבה היה הנאשם שר במשרד התמ"ת, תכיפות הפגישות פחתה והן התקיימו כפעם בשנה (תמליל 16.6.08, עמ' 9, 17).

החוקרים עברו עם זלצמן על מסמכים של מספר נסיעות, כולל נסיעות שנותר בהן עודף.

164. בחקירה השנייה מיום 17.6.08, נשאלה זלצמן על ידי החוקרים לאן הועבר כסף שנותר בעודף, וזלצמן השיבה שהיא **איננה יודעת**. היא אמרה שאם היה לה מחשב היא הייתה יכולה להסתכל ולומר להם למה זה שימש. שהיא **משערת** שזה הלך "**ל – יתרה**". החוקרת אמרה לה "**לחשבון עודפים?**" וזלצמן השיבה שהיא **משערת**.

> "**חוקרת: כסף שנותר ביתרת זכות...**
> **חוקר: שהועבר...**
> **הדר: תשמעי אני פשוט אין לי, אם היה לי כאן מחשב הייתי אומרת לך לאן זה הלך. בגדול אני יכולה לשער שזה הלך ל-יתרה...**
> **חוקרת: לחשבון, לחשבון העודפים נקרא?**
> **הדר: כן. זה כאילו אני משערת, אין דרך אחרת, כאילו אין.**
> **חוקר: ...של אולמרט**
> **חוקר: נראה שהוא מקבל משכורת יש לו שם 106 בראשונטורס.**
> **חוקרת: טוב זהו הלאה.**
> **הדר: אין לי מה להגיד על זה יותר. לא ברצינות אני...**" (תמליל 17.6.08, עמ' 31).

זלצמן הוסיפה ואמרה לחוקריה, כי אין כל בעיה לבדוק לאן הכסף הלך מכיוון שבראשונטורס אין פעולה חשבונאית שלא נרשמת והכל מתועד (תמליל 17.6.08, עמ' 33).

165. החוקרים חזרו והשתמשו במילה "שיטה" וזלצמן אמרה שזו לא הגדרה שלה (תמליל 17.6.08, עמ' 31, 33, 34). החוקרים אמרו לה, שזו שיטה ושמנק ידע עליה וזלצמן טענה, שהם מנסים לגרור אותה בכוח לומר זאת.

> "**אני פחות מתעסקת עם הדברים האלה ואתם כאילו מנסים לגרור אותי בכוח ל...**" (17.6.08, עמ' 34).

החוקרים אמרו לזלצמן, שהם שואלים אותה, כדי שלא יצא שהיא יזמה את זה והיא פעלה על דעת עצמה והייתה "אבי השיטה". החוקרים אמרו לזלצמן שמישהו בראשונטורס אמר לה לעשות את זה (תמליל 17.6.08, עמ' 34). זלצמן השיבה שההנחיה הכללית שקיבלה הייתה לעשות מה שהלשכה מבקשת. החוקרים הקשו ושאלו מה היא עשתה כשקרה מקרה קונקרטי בעייתי שאמור היה לעורר אצלה תהייה, מי בראשונטורס נתן לה את ההנחיה לאן להעביר את הכסף, האם זו יהודית, או מנק, או יוסי, או מישהו אחר. זלצמן השיבה ש"**בגדול**" כל היתרות "**הלכו כדי לכסות נסיעות, כאילו את החובות של הנסיעות שלא שולמו**" אבל זו לא הייתה שיטה.

"**...תשמע בגדול כל היתרות הלכו כדי לכסות נסיעות, כאילו את החובות של נסיעות שלא שולמו. אבל אתם רואים שזה, שזה ככה לאורך זמן, לא משהו כאילו חד פעמי. נכון שנסיעה שבוטלה, זה.. זה לא היו זה..זה באופן, ממש אני לא מוכנה שתכתבו שזה היה באופן שיטתי כי זה לא היה**" (תמליל 17.6.08, עמ' 35).

"**דרך אגב אני אומרת לכם שוב, דרך אגב זה לא היה יתרה כל הזמן. רוב הזמן זה היה פחות, כאילו זה היה...**" (עמ' 35).

זלצמן אמרה לחוקרים שהיא לא יודעת עבור מה שימשו הכספים אך אם הם רוצים לדעת ספציפית לאן הם הלכו, היא יכולה לבדוק זאת (תמליל 17.6.08, עמ' 35).

החוקרים חזרו ושאלו את זלצמן, מי נתן לה את ההוראה להעביר את היתרות שנצברו בדוקטים לחשבון "אולמרט פרטי" וזלצמן אמרה שלשכת הנאשם לא ידעה איך הפעולות מתבצעות בראשונטורס "**תראי, הם לא יודעים. נכון אבל הם ת'כלס שמה בירושלים הם לא יודעים איך ה- מחשבים עובדים שמה אצלנו**" (עמ' 36). החוקרים שאלו את זלצמן, מי הגורם בראשונטורס שאמר לה לאן להעביר את הכסף וזלצמן השיבה, שלא הייתה הנחיה להעביר את הכסף מפה לשם. זלצמן אמרה לחוקרים, שהיא לא יורדת לסוף דעתם, ושהיא לא רוצה לומר דברים שאיננה יודעת. "**אני לא יורדת לסוף דעתכם ואני לא רוצה להגיד דברים**" (עמ' 36).

החוקרים חזרו ואמרו לזלצמן שמנק ידע איך פועלת השיטה לפיה יש כפל של תשלומים. זלצמן השיבה ש"**זה לא היה משהו ברוטינה. זה אני לא יכולה להכניס את זה למשהו סיסטמטי**" (עמ' 36-37).

166. החוקרים עברו עם זלצמן על מסמכים הקשורים לנסיעות וזלצמן הסבירה אותם והדגישה שהכל מתועד (עמ' 46). החוקרים הציגו לזלצמן מסמכים הנוגעים לנסיעה שלא שולמה וזלצמן הסבירה שכאשר לא התקבל תשלום עבור נסיעה, החיוב נרשם בכרטיס "אולמרט פרטי". החוקרים "תיקנו" את דבריה ורשמו "מהיתרה" וכן רשמו "**אין קבלה זה שולם כנראה מהיתרה של אולמרט אצלנו**", למרות שזלצמן לא אמרה זאת (עמ' 49).

167. החוקרים שאלו את זלצמן אם היו מקרים שכרטיסי טיסה של בני משפחה מומנו "**מהיתרה של אולמרט הפרטית**" וזלצמן השיבה "**יכול להיות שבחלקן הקטן כן**". זלצמן הסבירה שהיא אומרת את זה כי היא זוכרת לשם הדוגמה שהיא הוציאה לבנו של הנאשם כרטיסי בונוס, אך את המסים שהיו אמורים להיות משולמים עבור כרטיסי הבונוס הללו, בסכום של כששים או שבעים דולרים, היא הייתה "**סוגרת מהיתרה**" (תמליל 17.6.08, עמ' 51). החוקרת שאלה את זלצמן, אם טיסות משפחתיות גם "שולמו מהיתרה" וזלצמן

השיבה שהיא **לא יודעת** שהיא צריכה לבדוק אם זה שולם מהיתרה, או שהיא קיבלה עבור זאת כסף. **שהיא לא רוצה לומר דברים לא מדויקים.**

> "**אני, אני צריכה לבדוק, אני לא יכולה להגיד לך אם זה מהיתרה או שקיבלתי כסף ממנו. אני לא יכולה להגיד לך בבהירות את זה...אני לא רוצה להגיד דברים שאחרי זה...**" (עמ' 51).

168. בחקירה השלישית מיום 22.6.08 המשיכו החוקרים לעבור עם זלצמן על מסמכי נסיעות. לאחר מכן חזרו לנושא הפגישות התקופתיות. זלצמן אמרה שהנאשמת הייתה "**מנהלת את העניינים**" (עמ' 86). הייתה לה מחברת צהובה והיא רשמה טבלה שבה פורטו הנסיעות, מועד הנסיעה, החשבוניות שהוצאו בגינה, מי שילם, מה לא שולם, בהתאם למידע שהיא עצמה נתנה לה (עמ' 88). לעתים היו תשלומים שהתעכבו, והנאשמת הייתה מורה לריסבי-רז לברר את פשר הדבר, "**רייצל תרימי טלפון לזה, תראי למה הם לא שילמו או משהו כזה**" (עמ' 87). החוקרים שאלו את זלצמן מה הורתה לה הנאשמת לגבי הכספים העודפים וזלצמן השיבה שהנאשמת לא אמרה לה לקזז נסיעה כנגד נסיעה אחרת. הנאשמת מבחינתה "**עושה כאילו מינוס ופלוס**" אך היא לא הורתה לה ספציפית לעשות דבר (תמליל 22.6.08, עמ' 89).

169. החוקרים אמרו לזלצמן שהם עברו איתה על המסמכים של הנסיעות ובכל הנסיעות הם ראו רק עודף של מימון, הם לא ראו אף פעם שחסר מימון. החוקרים הקשו ושאלו אותה, היכן החוסר, מה מומן באמצעות הכספים העודפים. זלצמן השיבה, כי היא אינה יודעת. היא הוסיפה, שאם יביאו לה את כרטיס הלקוח העסקי של הנאשם, היא תוכל לראות מה רשום שם, כי היא לא יודעת, זה נסגר באופן שרירותי, אלה פעולות שהיא עצמה לא עשתה אותן והיא איננה יודעת מה לומר להם בקשר לכך. אלה פעולות שנעשות על ידי הנהלת החשבונות ולא על ידה. החוקר שאל את זלצמן מי עשה את הפעולות האלה והיא השיבה שהנהלת החשבונות. החוקר הקשה ואמר, שהם היו צריכים לסגור את תיקי הנסיעות שבהם היה חוסר ולכן עליה לדעת באילו חוסרים מדובר.

> "**חוקר: מה היא אומרת לכם לעשות עם הכסף**
> **חוקרת: לא, כאילו..**
> **הדר: לא, היא לא היא לא אומרת, כאילו ספציפית, אמרתי לכם שוב, תסגרו את זה עם זה, הם יודעים שאת ה... היא מבחינתה עושה כאילו מינוס ופלוס**
> **חוקרת: הם יודעים שהעודפים סוגרים**
> **הדר: כאילו עם הנסיעה הזאתי, א...אני זוכרת, כאילו יש לי מינוס של אלפיים דולר, בנסיעה הזאת יש לי פלוס של חמשת אלפים דולר, כאילו...**
> **חוקרת: היא הייתה עושה מינוס פלוס? מה..לא..**
> **הדר: כן, והייתה...**
> **חוקר: בואי אני אגיד לך רק משהו,**
> **הדר: זה מה שאני זוכרת פשוט**

חוקר: בינתיים בנסיעות שאנחנו עברנו עליהם
הדר: נו.
חוקר: לא ראינו מינוסים, ראינו רק פלוסים, אז איפה המינוסים?
הדר: מה ז...מה זאת אומרת? לא, לא, לא הבנתי...
חוקר: כל הנסיעות שעברנו עליהם עד היום והיום השלמנו את שאר הנסיעות ראינו רק עודף של מימון, לא ראינו אף פעם ש...
חוקרת: חסר מימון.
חוקר: חסר מימון. אז איפה החוסר הזה?
חוקרת: מה מומן באמצעות הפלוסים האלה?
חוקר: מה מומן באמצעות ה...פלוסים?
חוקרת: לא נסיעות אחרות של אולמרט.
הדר: תביאי את הלקוח שלו העסקי... תביאי את הכרטיס אני אגיד לך מה רשום שם נו אני לא יודעת.
חוקר: בסדר, אני יודע, אני רוצה שגם את ת...
הדר: אבל אני, אני שוב, אני לא יודעת מה להגיד לכם, זה נסגר באופן שרירותי וזה לא לא פעולות שאני פיזית הייתי עושה אותם.
חוקר: אז מי היה עושה אותם?
הדר: מה? אני לא יכולה לעשות את הדברים האלה. אני לא עושה את הפעולות האלה פיזית.
חוקר: אז מי היה עושה אותם, מי? מי היה עושה אותם?
הדר: בהנהלת חשבונות.
חוקר: נו, אז צריך לסגור פה דוקטים, זה לא ככה" (תמליל 22.6.08, עמ' 89-90).

בשלב זה נענו החוקרים לבקשתה של זלצמן והציגו לה את כרטיס "אולמרט פרטי". זלצמן עיינה במסמך וראתה שרשומים בו שמות של בני משפחתו של הנאשם ולידם מצוינים סכומים שלא נתקבל עבורם תשלום ובכללם גם סכומים נמוכים שמתאימים למסי נמל. העיון בכרטיס "אולמרט פרטי" נתן לזלצמן את התשובה לשאלת החוקר, עבור מה שימשו הכספים העודפים והיכן קיימים "מינוסים", שכן לדברי החוקר, הם ראו במסמכים רק "פלוסים" ולא "מינוסים". זלצמן אמרה לחוקר שעכשיו, לאחר העיון במסמך, כשהיא חושבת על זה, היא מבינה שנסיעות שלא היה "גוף שעמד מאחוריהם" והועברו לכרטיס "אולמרט פרטי", אלו הם ה"מינוסים" שמומנו באמצעות הכספים העודפים.

"**הדר: עכשיו שאני חושבת על זה. אה יודע למה? היו נסיעות שיצאה שם חשבונית פרטית ולא היה גוף שעמד מאחוריהם.**
חוקרת: כי הנסיעה הייתה פרטית.
הדר: נכון, אתה אומר כל הזמן היה פה פלוס ופלוס ופלוס, אז זה..
חוקר: זה, ז..זה חלק מהעניין שכל הפלוסים מה הם מימנו? איזה נסיעות?
הדר: כאילו פרטיות.
חוקר: נסיעות פרטיות, נכון?
הדר: כן, כאילו כן.
חוקר: שלו ושל בני המשפחה שלו. את רואה פה שם שהוא...שאת לא מכירה?
הדר: ניינשטיין אורי, אולמרט עליזה, אולמרט דנה, אולמרט-ניינשטיין זה מיכל, אין פה....גרוס...מה?! אה, גרוס-אולמרט.
(קוראת וממלמלת) לא. לא.

> **חוקרת: 'שהועברו לחשבון אולמרט פרטי, מימנו נסיעות פרטיות של אולמרט ובני משפחתו' אני לא זוכרת איך סגרנו... יש לך עוד שאלות (לא ברור)....?**
> **חוקר: לא, רק אה...השורה התחתונה היא שלא ראינו פה נסיעות שכאילו בתפקיד, שנגיד אם ב- 2003 היה פלוס, בנסיעה רשמית הוא קיזז את זה עם נסיעה רשמית, זה הכל רק נסיעות פרטיות.**
> **הדר: תשמע, מה זה...**
> **חוקר: זה שורה תחתונה את לא צריכה לענות על זה.**
> **חוקרת: כן, את לא צריכה להסביר את ה..**
> **הדר: נסיעות שבתכלס לא היה לי ...היה לי חוסר של תשלום בהם. זה, זה העניין, ז'תומרת. אם זה כרטיס של אשתו או...**" (תמליל מיום 22.6.08, עמ' 90-91).

החוקרים ציינו שביקשו מהאחראית על הנהלת החשבונות להנפיק להם את כל תיקי הנסיעות של בני המשפחה שמומנו באמצעות כרטיס "אולמרט פרטי". בהמשך זלצמן אמרה, כי יכול להיות שחלק מהנסיעות הפרטיות שולמו על ידי בני המשפחה, שלמיכל (בתו של הנאשם) היא נתנה פעמיים קבלה אך היא איננה יכולה לזכור את הפרטים (תמליל 22.6.08, עמ' 93).

170. בחקירה הבאה (מיום 25.6.08) לקראת סוף החקירה, שוחחה החוקרת עם זלצמן ואמרה לה (תמליל מיום 25.6.08, עמ' 85), שזה לא הגיוני שמנק לא ידע מה קורה, שהוא לא הכיר בגדול "את השיטה", וזלצמן השיבה שהוא לא יודע, שהוא לא מעורה בעניינים. זלמן והחוקרת המשיכו לדבר ביניהן וזלצמן אמרה, שהנאשם הוזמן להרצות על ידי מספר גופים במקומות שונים והם שילמו עבור הנסיעה. החוקרת השיבה, שהוא לא חילק את הוצאות הנסיעה בין כולם וזלצמן אמרה, שיתכן שהנאשם כלל לא היה מודע לכך.

> "**הדר: לא הוא פשוט, לא יודעת אם זה הוא, או זה הוא או זה (לא ברור) של מישהו, אני לא יודעת (לא ברור - מדברות בו זמנית)**
> **...**
> **חוקרת: (לא ברור) והיתרה לאן הולכת?**
> **הדר: לכס... לכסות את ה... לכסות את הבור. את ה... זה, זה לכסות אה נסיעות פרטיות. זאת אומרת, לא שהיו שלו כל כך טיסות פרטיות אלא יותר אה. את רואה שזה פחות, אין אצ... אין אצלו כל כך אה (מדברות בו זמנית)**
> **חוקרת: (לא ברור) הרבה ש... הרבה, הרבה אריאל.**
> **הדר: אריאל אה, הרבה פעמים בונוס. יש פה הרבה בונוסים, תראי גם את הסכומים הם לא כאלה גדולים**" (תמליל מיום 25.6.08, עמ' 87-88).

171. בחקירה הבאה (מיום 30.6.08), החוקרים שבו וחקרו את זלצמן בנושא כיסוי החובות מנסיעות פרטיות באמצעות הכספים העודפים (תמליל חקירה מיום 30.6.08 עמ' 16-25).

החוקרים שאלו את זלצמן מי נתן לה הנחיה לחייב את חשבון "אולמרט פרטי" והיא השיבה שאף אחד לא נתן לה הנחיה כזו. בכרטיס "אולמרט פרטי" היו חיובים וזיכויים והנהלת החשבונות טיפלה בזה. זלצמן הוסיפה, שהיא לא עשתה את הפעולה הטכנית הזו, היא אפילו לא יודעת מתי נפתח כרטיס "אולמרט פרטי", היא לא מטפלת בהעברות כספים ובדברים כאלה, שכן זה לא תחום האחריות והעיסוק שלה (תמליל מיום 30.6.08, עמ' 16-17).

> "**הדר: קודם כל, אני לא עשיתי את כל ההתאמות האלה. אני לא עושה אותם. אני אמרתי, אתם פשוט לא מבינים את זה. אני לא מתעסקת בהעברות...**
> **חוקר: אני לא מדבר על הפ...**
> **הדר: דוקטים, בהעברות כספים, וכל הדברים האלה...**
> **חוקר: אני לא מדבר על הפעילות...**
> **הדר: זה לא תחום שלי, בכלל...**" (30.6.08, עמ' 17).

החוקרים שאלו את זלצמן מי התקשר איתה כדי להזמין טיסה עבור בן משפחה, האם היו אלה ריסבי-רז או הנאשמת. זלצמן השיבה, שהיו מקרים שהיא דיברה עם בני המשפחה. החוקרים שאלו: "**מי אומר לך על מי להוציא חשבונית?**" וזלצמן השיבה שהן (הנאשמת וריסבי-רז) לא יודעות על קיומו של כרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס.

> "**חוקרת: מי אומר לך על מי להוציא חשבונית?**
> **הדר: (לא ברור) אני מוציאה חש...אני מוציאה חשבונית פרטית. עכשיו, הם לא יודעים, כאילו, שיש לנו כזה דו"ח, אולמרט פרטי...**
> **חוקרת: בסדר, אנחנו יודעים. אנחנו יודעים שהם לא יודעים...**
> **הדר: או קי? הם לא...**
> **חוקר: עזבי את האולמרט פרטי.**
> **הדר: כן, הם לא יודעים.**
> **הדר: אני מוציאה חשבונית...**
> **חוקר: אנחנו רוצים לדעת דרך אחרת...**" (תמליל מיום 30.6.08, עמ' 18).

החוקרים אמרו לזלצמן שהם לא שואלים על כרטיס "אולמרט פרטי", שהם רוצים לדעת "דרך אחרת". לזלצמן לא הייתה תשובה אחרת לשאלתם, מי הורה למי להוציא חשבונית, שכן היא כבר חזרה ואמרה להם, שכאשר היא מתבקשת להזמין כרטיס טיסה ולא נאמר לה למי להוציא את החשבונית, היא מעבירה את החיוב לכרטיס "אולמרט פרטי" וסוגרת את תיק הנסיעה. ואולם, משנדרשה זלצמן על ידי החוקר להשיב על "דרך אחרת", היא אמרה שהיא מוציאה חשבונית פרטית לחיוב והוסיפה, שהיא אמנם **לא זוכרת** זאת, אך היא בטוחה שבפגישות עם הנאשמת וריסבי-רז עלה גם הנושא של הנסיעות הפרטיות.

> "**אני מוציאה חשבונית פרטית לחיוב. זאת אומרת, כשאנחנו יושבים גם איתם, כשישבנו איתה, אני בטוחה שגם עלו, אני לא זוכרת, כן? אבל אני בטוחה, שגם עלה הנושא של נסיעות פרטיות. כאילו...**"
> (תמליל מיום 30.6.08, עמ' 18).

במילים אלה זלצמן, למעשה, אמרה לחוקרים, שהיא לא זוכרת שבפגישות עם הנאשמת וריסבי-רז עלה נושא הנסיעות הפרטיות, שהיא רק משערת שכך היה. בהמשך חזרה זלצמן ואמרה לחוקריה, שהיא לא קיבלה בפגישה הוראה לקזז נסיעה מסוימת מנסיעה אחרת.

172. תשובותיה של זלצמן לחוקריה מלמדות, כי היא לא קיבלה הוראה מאדם כלשהו לממן את הנסיעות הפרטיות מכספים עודפים. לדבריה, חיובים מנסיעות שלא שולמו, הועברו על ידה לכרטיס "אולמרט פרטי" כדי לאפשר לה לסגור את תיקי הנסיעות. בכרטיס "אולמרט פרטי" נרשמו חיובים בגין כספים שלא שולמו וזיכויים בגין כספים ששולמו, והטיפול בעניין זה לא היה בתחום טיפולה, אלא עבר להנהלת החשבונות. אשר לפגישות התקופתיות, הרי שהן לא נועדו עבורה, אלא עבור הנאשמת וריסבי-רז. הקשר בין הגופים המממנים וראשונטורס לא היה ישיר והן רצו לוודא שכל החשבוניות נשלחו לארגון המממן וכל הכספים נתקבלו, כדי שאם תשלום כלשהו התעכב, הן תוכלנה לפנות לארגון הרלוונטי ולהזכיר לו לשלם את חובו, וכדי שהנאשמת תוכל לדעת מה גובה חובו של הנאשם לראשונטורס. ואולם החוקרים, שהניחו כי מדובר בשיטה משותפת להנהלת ראשונטורס וללשכת הנאשם לייצר עודפים כדי לממן נסיעות פרטיות, לא קיבלו את תשובותיה של זלצמן. על פי הנחתם, זלצמן הייתה אמורה לקבל הוראה לקזז את הנסיעות הפרטיות מהכספים העודפים. לכן, הם חזרו ושאלו אותה, שוב ושוב, מי נתן לה הוראה לכסות את הנסיעות הפרטיות מהכספים העודפים. זלצמן לא ידעה מה עוד ניתן לומר וכיצד ניתן להסביר זאת.

173. זלצמן חזרה ואמרה שלא הייתה הוראה לממן נסיעה מסוימת מנסיעה אחרת, שהחיובים של הנסיעות הפרטיות והכספים שנותרו בזכות היו רשומים בכרטיס "אולמרט פרטי" וכך ניתן היה לקזז ביניהם. החוקר שאל, אם היא עשתה זאת על דעת עצמה והיא השיבה, שהיא כבר אמרה להם שהיא אישית לא עשתה את זה, כי זו פעולה חשבונאית שלא הייתה בתחום טיפולה. החוקרים אמרו לזלצמן, שהם שואלים אותה את השאלות האלה, הואיל והיא זו שהשתתפה בפגישות עם ריסבי-רז והנאשמת והיא זו שראתה את הטבלאות, וזלצמן חזרה ואמרה שאף אחד לא אמר לה לסגור נסיעה מסוימת עם נסיעה אחרת. החוקרים אמרו לה שהם לא שואלים ספציפית, אלא מבקשים תשובה כללית וזלצמן השיבה שהיא לא יודעת מה להגיד להם "**...אני לא יודעת, כאילו, מה להגיד לכם? מה?**" (תמליל 30.6.08, עמ' 19). החוקר ביקש שתסביר את השיטה. וזלצמן חזרה ואמרה שלא קיבלה הוראה לעשות זאת. החוקר השיב: "**הדר, את כל הזמן חוזרת לזה, וזה מתחיל להרגיז אותי**" (עמ' 19). וזלצמן אמרה שהיא לא יודעת מה לומר לו. לא נאמר לה לסגור את הנסיעות הפרטיות עם היתרות אך זה היה כאילו מובן מאליו, "**מה אני אעשה איתם** [עם הכספים העודפים]**? אני אלך לחגוג איתם?**" (עמ' 20).

174. החוקרים שאלו, כיצד בנסיבות שתיארה, היא יכולה הייתה לדעת אם בן משפחה רוצה לשלם בעצמו, וזלצמן השיבה: "**זה לא הדברים, שעלו על הפרק. כשהיו רוצים לשלם בעצמם, הנה, תיכף תראה, אז קיבלתי גם תשלום. אני ...זאת אומרת, אתם מנסים לכוון אותי למשהו, ואני לא, אני לא מנסה..לא יודעת לְמַה?**" (עמ' 20) החוקרת אמרה לה שהם הבינו שברשימות ההתחשבנות היו רישומים של זכות וחובה והם הבינו שהזכות נוצרה ממימונים עודפים. זלצמן אמרה: "**נכון**" והחוקרת המשיכה ואמרה שמישהו היה אמור לתת לה הנחייה איך לעשות את החשבון. זלצמן חזרה ואמרה שהיא לא זוכרת שקיבלה הוראה מפורשת כזו, שאת הנאשמת וריסבי-רז עניינה "השורה התחתונה". עשו פלוס או מינוס וזה היה מובן מבחינה הגיונית שגם בראשונטורס הם יעשו כך. החוקרים שאלו אם היו להם העדפות כלשהן והם הורו לה "**מה לסגור, מה להשאיר פתוח?**" וזלצמן חזרה ואמרה שלא קיבלה הוראה חד משמעית, "**מה לסגור, ומה לפתוח**" (עמ' 21). החוקר שאל אותה, אם היא עשתה זאת כרונולוגית, וזלצמן השיבה שהיא לא עשתה את זה, שבהנהלת החשבונות עשו את הפעולות האלה, שהיא כבר אמרה להם שזה לא בתחום טיפולה, שהיא עוסקת בהזמנת טיסות והוצאת חשבוניות ולא ב"**מאזנים האלה**". החוקר שאל אם היא הורתה למנהלת החשבונות מה לעשות, שהרי היא זו שהשתתפה בישיבות הסיכום, וזלצמן השיבה בשלילה ואמרה שזה היה ברור למנהלת החשבונות, מבלי שהיא עצמה תיתן לה הוראה על כך (עמ' 22).

"**חוקר: ואז בישיבות האלה, היית אומרת, נגיד, יש לי חובה...**
הדר: אין...
חוקר: ככה וככה...
הדר: אף אחד לא אמר לי, את זה... אמרתי לכם פעם, אף אחד לא אמר לי, את זה מזה, ואת זה מזה...
חוקרת: נכון...
הדר: ואת זה מזה.
חוקרת: נכון, אבל...
הדר: לא, זה לא נאמר במפורש. זה לא נאמר על דבר כזה.
חוקרת: בסדר, אבל, כשישבתם על...
הדר: אבל אם...
חוקרת: ההתחשבנויות, היה ברור את הנסיעות הפרטיות מממנים מהעודפים?
הדר: נכון.
חוקרת: או קי...
הדר: אבל זה לא היה הוראה, כאילו, את זה תסגרי...
חוקר: לא אחד לאחד...
הדר: לא אחד לאחד...
חוקר: כי הסכום הזה שנתי, והיו כמה נסיעות.
הדר: נכון, נכון. אז כל ה...כאילו, כל החובות האלה, של הפרטיים, אנחנו העברנו לדבר הזה, שנקרא אולמרט פרטי, או קי? עכשיו, שמה היה גם את הח...את הח...זכות, אז הם [הנהלת החשבונות] **יכלו לסגור לפי, לפי הישנים, לפי מה שכאילו, כל פעם משהו אחר.**
חוקר: בסדר, אבל אנחנו רק רוצים לוודא, שאת לא עשית את זה על דעת עצמך. זאת אומרת, שמישהו...

הדר: אני...
חוקר: אמר לך לסגור את החובות האלה. זה לא החלטה של הדר.
הדר: לא, קודם כל, אני לא סגרתי את החובות האלה (מגחכת). אני אומרת לכם שוב, אני, מבחינה חש...(מגמגמת) מבחינת חשבונאי, מבחינה...כל ההנהלת חשבונות. זה לא התחום שלי. זה לא התחום שלי בכלל...
חוקרת: בסדר, אבל את מוציאה חשבונית, תביני
חוקר: יהודית לא הייתה בישיבות האלה, בירושלים.
הדר: יהודית לא הייתה בישיבות.
חוקר: יופי, יהודית לא ראתה את הטבלאות האלה...
הדר: אף אחד לא אמר...תסגרי את זה...
חוקר: שרייצל הכינה...
הדר: עם הצ'יק, שההוא שילם משמה...
חוקרת: לא, אנחנו לא מדברים אחד על אחד...
הדר: או קי?
חוקרת: אבל באופן כללי...
חוקר: אנחנו רוצים תשובה כללית...
הדר: זה מין שיט...זה..אה...זה...אני לא יודעת, כאילו, מה להגיד לכם? מה? אני...
חוקר: תסבירי את השיטה...
הדר: כל, כל דב...כל, כל אה...כל נסיעה אה...לא קיבלתי הוראה לסגור את זה ככה או לסגור את זה ככה או קי?
חוקר: אה...הדר, את כל הזמן חוזרת לזה, וזה מתחיל להרגיז אותי...
הדר: כי אני לא יודעת מה? אבל אני לא יודעת מה לחב(לא ברור)
חוקר: אתם עולים, אתם עולים
הדר: או קי...
חוקר: לירושלים, פעם...
הדר: כן...
חוקר: פעמיים, בשנה...
הדר: כן...
חוקר: אתם עושים סיכום שנתי...
הדר: או קי
חוקר: נכון? אה...יכול להיות, שאתם לא עוברים על כל נסיעה. את לא אומרת לה, דפנה חייבת מסי נמל, ו...
הדר: בטח שאני אומ...אני בטוחה שאני אומרת.
חוקר: אז את כן אומרת. את מפרטת את הנסיעות?
הדר: למה שאני ...בח...ו..הם צריכים לדעת מה הם חייבים?
חוקר: יופי, אז...
הדר: למה שאני לא אגיד?
חוקר: ואז...
הדר: או קי...
חוקר: מה הם אומרים לך? מה...
הדר: מה? הם לא אומרים לי תכל'ס את ה...זה. זה כאילו, מובן מאליו. זה לא משהו ש...
חוקרת: שמה?
הדר: מה... מפורשות. אם זו השאלה שלך?
חוקרת: שמה? מובן מאליו שמה?
הדר: ש...שאותה...נו, את הנסיעות הפרטיות, אני אני, סוגרת עם ה...
חוקרת: עוד...
הדר: יתרות. זה לא משהו...
חוקר: היתרות מאולמרט פרטי?

הדר: כן, מהיתרות שהוא, שהוא...צבר. מה אני אעשה איתם? אני אלך לחגוג איתם? זה, זה...
חוקר: טוב, אולי אה...דפנה רוצה לשלם בעצמה?
הדר: מה?
חוקר: או אולי דנה רוצה לשלם בעצמה?
הדר: זה לא הדברים, שעלו על הפרק. כשהיו רוצים לשלם בעצמם, הנה, תיכף תראה, אז קיבלתי גם תשלום. אני...זאת אומרת, אתם מנסים לכוון אותי למשהו, ואני לא, אני לא מנסה...לא יודעת למה?
חוקרת: ר...רק מאמת, כאילו...
הדר: אני, אני לא יודעת אם...
חוקרת: את...יש לך רשימות התחשבנות. יש זכות, ויש חובה. אז את הזכות הבנו עד היום שנוצרה כתוצאה ממימונים עודפים...
הדר: נכון...
חוקרת: ודיברנו עליהם...
הדר: נכון...
חוקרת: עכשיו, מישהו צריך לתת לך הנחייה, מה לשלם?
הדר: זה (לא ברור)
חוקרת: איזה נסיעה כן? איזה נסיעה לא? יש פה, למשל, נסיעות של א...אהוד אולמרט,
הדר: נכון
חוקרת: עצמו
הדר: נכון, נכון
חוקרת: איך את יודעת שאת זה כן אה...ל...להכניס לחשבון הזה במקרה
הדר: ל...לא, אני לא זוכרת, שקיבלתי הוראה מפורשת בנו...בנדון. זאת אומרת, זה היה מן...
חוקר: לא מפורשת, אבל כמו שאמרת לי...
הדר: סטאטוס קוו כזה, כאילו...
חוקר: פרטת את כל החובה...
הדר: פרטתי את כל החובה...
חוקר: ואז אמרו לך, באופן כללי, מה שיש ב...
הדר: ה, הם לא..זא אומרת, הם, הם, מבחינתם...אני, אני אומרת לכם, מבחינת הראש...
חוקר: כן...
הדר: אנחנו , יש לנו חובה ככה, יש לנו זכות ככה...
חוקר: כן...
הדר: אותם מעניין, כאילו, השורה התחתונה, מה יש לה פה?
חוקר: או קי, זה הכל...
הדר: מינוס או פלוס? זהו.
חוקר: אז זה מה, זה, זה מה שהיה, זה מה שתגידי...
הדר: אני...זה לא שקיבלתי הוראה חד משמעית, אתה מבין? זה לא שקיבלתי...זה, זה מה שאני מנסה להסביר לכם. זה מן...זה היה מובן, כאילו, שגם אני אעשה את זה, שנעשה את זה, מבחינה הגיונית.
חוקר: נכון, אחרי שפירטת את כל נסיעות...
הדר: כן?
חוקר: ש... אה...הפתוחות, נקרא לזה, בחובה, שעדיין לא שולמו, אחרי שפירטת, הם עשו סכם, ככה אני מבין, אני מנסה להבין את מה שאת אומרת. הם עשו סכם של מה שנשאר עודפים, ואמרו לך, או קי , יש עודף ככה וככה, תכסי את הנסיעות. זה מה שהיה שם?
הדר: לפעמ...הרבה פעמים גם היה חוסר, דרך אגב, כשהרבה פעמים חיכינו לתשלומים, אה...
חוקרת: אבל אה...בסדר, חישבתם...

הדר: כן...
חוקרת: תשלומים עתידיים כתשלומים שהתקבלו.
הדר: כן. היו מקרים...
חוקרת: נו?
הדר: שהיא חישבה אותם בתור כאלה, שהתקבלו, שאפילו עוד לא...זאת אומרת, שעוד לא קיבל...
חוקרת: התקבלו?
הדר: כן. כאילו, ב...ראש שלה ב...בחישובים שלה, כי היית צריך לקבל, אז אה...צריך לדאוג לתשלום. וזהו, כאילו, אני אומרת, הראש שלהם היה...א...אין לי מושג מי מעביר מדוקט, כאילו, פלוס, מינוס, ושו...ומה, מה, מה, מה הש
חוקר: השורה התחתונה?
הדר: השורה התחתונה, זהו.
חוקר: זאת אומרת, יכול להיות, גם אחרי הישיבות האלה, הם עדיין בחובה, את אומרת, אבל...
הדר: בטח...
חוקר: כן.
הדר: בטח, הם...
חוקר: ברור...
הדר: כן, בדיוק...
חוקר: סוגרים את מה שאפשר, אבל.
הדר: היו הרבה מקרים
חוקר: איך הם אה...בסדרי עדיפויות, למשל, אומרים לך, מה לסגור, מה להשאיר פתוח?
הדר: אין, אין, לא קיבלתי הוראה חד משמעית, מה לסגור, ומה לפתוח.
חוקר: אין? אז מה, איך עשית את זה? כרונולוגית?
הדר: אני קודם כל, אני לא עשיתי. הם עשו את זה. הם י, הם ידעו...
חוקר: אז כן קיבלת הוראה מה לסגור? מה זה הם עשו את זה ו....אני לא מבין מה שאת אומרת...
הדר: הם בהנהלת חשבון...אני אומרת לכם, שבהנהל...אני, תכל'ס, את הפעולות האלה, לא יכולה לעשות במחשב. רק הנהלת חשבונות. או קי?
חוקר: לא את הפעולה הטכנית.
הדר: או קי...
חוקר: כשאת יושבת שם בישיבות...
הדר: גם את ההוראות...נו?
חוקר: ויש עשרים נסיעות, שהם צריכים לשלם עליהם, אבל יש להם ביתרה מספיק רק לעשרה נסיעות או לשתיים עשרה?
הדר: אה, אני לא יודעת אם היה כאלה מן...לא משנה, נו?
חוקר: היו מקרים כאלה? או שהם תמיד כיסו את כל הנסיעות?
הדר: ת...זה אף פעם לא היה מאוזן באפס. זה היה תמיד כמה אלפים...
חוקרת: או בפלוס או במינוס
הדר: למינוס
חוקר: או בפלוס או במינוס
הדר: או כמה אלפים בפלוס
חוקרת: כן
הדר: בגלל זה גם שאלתם אותי, איזה סכומים היו? אז זה מה אני זוכרת מהישיבות האלה, שלא היה, לא היה את הסכומי העתק האלה. היה כמה אלפי דולרים הנה, ואלפי דולרים הנה. לא היה אף פעם מצב שפתאום, הוא...יש לו בפלוס מאה אלף או שהוא חייב לנו מאה אלף דולר, כן? לא הי...לא היה ס...

חוקר: לא, לא, מעולם לא אמרנו את זה, לפי דעתי...
הדר: לא, שאלתם אותי בהתחלה, עוד אני זוכרת, כי אני, אני משחזרת, כאילו, מה היה אז בישיבות? כי אני, אף פעם, את המאזנים האלה, לא הייתי עושה. זה לא, זה לא, זה לא ענייני. אני...טיסות, שירות, זה...כל ההטרדות האלה. זה פחות, פחות הצד שלי כאילו
חוקר: אבל התעסקת בזה?
הדר: התעסקתי בהוצאת חשבוניות בלבד. מה שביקשו ממני מבחינ...אתם...כשאתם צריכים להבין את זה. ביקשו ממני תוציא את ה- x,y,z ...
חוקר: וגם בישיבות הסיכום האלה...
הדר: בישיבות עשי...
חוקר: מדובר בסגירת אה...חובות.
הדר: אבל...מה...ברור שזה סגירת...
חוקר: לא הוצאת את הניירת...
הדר: הוא רצה לדעת מה המצב חשבון?
חוקר: אבל את אמרת ליהודית...
הדר: הוא רצה לד...
חוקר: בסופו של דבר, מה, מה צריך? והיא עשתה את ה...
הדר: אני לא אמרתי...
חוקר: עבודה המקצועית שלה...
הדר: אני לא, אני לא אמרתי ליהודית. זה היה ברור, כאילו, ש...
חוקר: אבל זה היה בדוקט, ויהודית קיבלה את זה אליה.
הדר: ז...זה היה ברור שאם יש אה...אם יש לו כרטיס לקוח ככה, ויש זכות וחובה, צריך לסגו...לעשות התאמה. היא...את ההתאמות האלה, היא עושה. היא, היא לא קיבלה הוראה חד משמעית מה לעשות" (תמליל מיום 30.6.08, עמ' 18-22).

175. החוקרת שאלה את זלצמן האם כאשר בן משפחה ביקש ממנה להזמין עבורו טיסה הוא הורה לה לחייב את כרטיס "אולמרט פרטי", וזלצמן השיבה שבני המשפחה לא ידעו על קיומו של כרטיס "אולמרט פרטי". החוקרים המשיכו להקשות וזלצמן אמרה להם:

"**לא ת... פה זה, כאילו, ממש להכניס לי מילים... הקטע הזה, לא, לא מוצא חן בעיני. אני אומרת לך את האמת. כאילו, זה לא, זה... לא רוצה שיכניסו לי מילים לפה... לא מוכנה לזה. עד כאן. אני אומרת לך את האמת. לא, באמת**" (עמ' 24).

החוקרת ביקשה מזלצמן לומר מה שהיא זוכרת וזלצמן אמרה שהיו מקרים שאחד במני המשפחה הזמין כרטיס טיסה, כגון ורדית, ושילם עבור הכרטיס. היו מקרים שהיא רכשה עבור בני המשפחה כרטיסי בונוס והם לא ידעו שיש גם חובה לשלם על כך מסי נמל של כשבעים דולר, אז אלה ה"**הזנבות הקטנים**" (עמ' 24). החוקרת שאלה את זלצמן, אם באותם מקרים שבני המשפחה לא שילמו עבור כרטיס הטיסה, היא דיברה איתם על התשלום וזלצמן השיבה בשלילה. החוקרת שאלה, אם ריסבי-רז והנאשמת הורו לה, כיצד ישולם הכרטיס וזלצמן השיבה בשלילה ואמרה שלא דובר על זה שכרטיס הטיסה נרשם כחוב בכרטיס "אולמרט פרטי". החוקרים הביעו תמיהה, כיצד היא יכולה לחייב את

הנאשם בלי שמישהו מורה לה לעשות זאת וזלצמן השיבה, שמרבית הנסיעות של בני המשפחה הוזמנו דרך ריסבי-רז או הנאשמת (עמ' 25).

176. בסוף חקירת המשטרה שהייתה ארוכה ונמשכה מעל שלוש שעות, זלצמן התבקשה לקרוא את הודעתה ולחתום עליה. היא הייתה כבר עייפה והעירה ש"**זה השלב הכי מעצבן**" (עמ' 70).

וכך נרשם הקטע הארוך שצוטט לעיל בהודעה מיום 30.6.08, שורות 27-32:

"שאלה: ממי קיבלת הנחייה לחייב את חשבון אולמרט פרטי בנסיעות אלה?
תשובה: מרייצל או משולה. הין פעמים שדיברתי ישירות עם בני המשפחה. בישיבות ההתחשבנות שהיו לנו בירושלים, אני פירטתי את כל החובות והם הנחו אותי באופן כללי לחייב את הנסיעות הפרטיות מהעודפים שנוצרו ממימון הנסיעות העודף. אני פרטתי את כל הנסיעות הפרטיות שלא שולמו וההוראה הכללית שקיבלתי זה לחייב נסיעות אלה מהעודפים. אף פעם מצב החשבון לא היה מאוזן".

זלצמן העירה שהדברים שנרשמו אינם נכונים.

"הדר: (לא ברור) את שואלת אותי ב- 27, ממי קיבלת הנחיה לחייב את חשבון אולמרט פרטי, היא אומרת לי...
...
חוקרת: נו?
הדר: את יודעת מרייצל או משולה. זה לא שזה נאמר מפורשות...
חוקרת: תמשיכי לקרוא ותראי, אבל כתבתי זה לא נא...מה שאמרת זה לא נאמר במפורשות, אבל הנחייה הייתה שם?
הדר: זה מעין מן כזה לא יודעת מי הנחיה זה (לא ברור), כאילו ז...כאילו, זה היה מובן מאליו, זה לא משהו שדובר עליו בשוטף, את מבינה? זה לא משהו שכל פעם אמרנו, טוב תסגרי [את?!] זה עם זה. תסגרי [את?!] זה עם זה. זה, זה לא...
חוקרת: בסדר, את זה, את זה אמרנו...
הדר: כן, וזה...
חוקרת: את זה אמרנו עשרים פעם, הדר, וכתבנו בכל מיני חקירות שלא היה דוקט מול דוקט, לא היה נסיעה מול נסיעה, אבל באופן כללי היה ברור שהיתרות...
(צלצול של פלאפון נשמע)
הדר: לא סגרתי את הטלפון...
חוקרת: שהיתרות מכסות אה...
(הדר ממשיכה לעבור על העדות)
הדר: [לא?!]. שנייה, ההנחיה הזאת לא, לא קיבלתי ממישהו, את מבינה? זה כאילו לא קיבלתי הנחיה מאף אחד. זה, זה התשובה הנכונה.
חוקרת: אז עשית את זה על דעתך? מה התשובה הנכונה?
הדר: מה זה על דע...כאילו...
חוקרת: עשית את זה על דעתך? החלטת, שאת מחייבת את הנסיעות של בני משפחה, מהכסף של אולמרט? מי נתן לך אישור לעשות את זה? כאילו, מה? או שתסבירי לנו, אני לא יודעת.

הדר: אין אה...זאת אומרת, זה, זה ההגי...זה היה...זה דבר שהתבקש, כאילו...
חוקרת: מה זה דבר שהתבקש?
הדר: מה?
חוקרת: לא, למה זה התבקש? אם אני לקוח, ואני באה, ושמה לך עשרים אלף דולר בקופה, ואני אומרת, זה כסף של הנסיעות שלי, למה את מחייבת אנשים אחרים?
הדר: כי הם ידעו על (לא ברור)...תשמעי, דברים ש...ש...(מגמגמת) ש... הוזמנו דרכם, הם ידעו, סך הכל, גם את הפירוט העלויות של הדברים האלה.
חוקרת: מי ידע?
הדר: ב... בהתחשבנות איתם.
חוקרת: מי?
הדר: שולה, רייצל.
חוקרת: ידעו... על ה... או קי, אבל, אבל ממי קיבלת...
הדר: זה...
חוקרת: את ההנחיה ל... לחייב את היתרות האלה...
הדר: (לא ברור) אומרת לך. זה לא בא בתור הנחיה, כאילו... זה היה משהו, כאילו, זה היה משהו שהוא, שהוא כללי יותר. זה לא...
חוקרת: או. קי, משהו כללי. אנחנו לא מדברים על משהו ספציפי, פר נסיעה. לא אמרנו. פה, שאת קיבלת הוראה לנסיעה ספציפית. אמרנו פה משהו כללי. כתבנו פה משהו כללי, שאת אה...התבקשת, באופן כללי, לחייב את, את היתרות, ואמרת את זה היום, את היתרות, שנוצרו מהמימון העודף, התבקשת לחייב. (לא ברור) את הנסיעות של בני המשפחה. זה מה שכתוב כאן.
הדר: טוב" (תמליל מיום 30.6.08, עמ' 70-71).

<u>עדות זלצמן במשפט – מימון נסיעות פרטיות</u>

177. בעדותה של זלצמן בבית משפט בנושא הנדון (עמ' 2540; 2546), נתבקשה זלצמן לרענן את זכרונה משורות 33-27 בהודעה מיום 30.6.08. ב"כ הנאשם התנגדה וטענה שהקטע בהודעה לא משקף את הדברים שאמרה העדה בעמ' 16-25 בתמליל. העדה רעננה את זיכרונה מהקטעים הרלוונטיים הן בהודעה והן בתמליל ונשאלה על ידי ב"כ המאשימה, מי הנחה אותה לפעול בשיטה של קיזוזים מבחינת העבודה שלה מול לשכת הנאשם ובאיזה אופן הייתה ההנחיה הזאת, אם הייתה. מתשובת העדה עלה, שהיא לא קיבלה מהנאשמת, או מריסבי-רז, הוראה לבצע את הקיזוזים, אלא שבפגישות התקופתיות הנאשמת הייתה עורכת קיזוז בין זיכויים וחיובים שנוצרו בגין הנסיעות, כולל הנסיעות הפרטיות, ובסוף היה מתקבל מספר כולל אחד.

וכך השיבה העדה:

"**אני חוזרת שוב על השיטה שזה עבד, כי אין לי, אין לי פשוט, אני לא יודעת איך להסביר את זה אחרת בצורה ש- ...הייתה התחשבנות תקופתית כולל כל הנסיעות הפרטיות שבסופה נשארנו עם שורה אחת, בין הטור של הזיכויים לבין הטור של החיובים...את הקיזוז עשתה שולה**" (עמ' 2545).

178. במהלך עדותה בבית המשפט אמרה זלצמן, כי העודפים שימשו לכיסוי נסיעותיו הפרטיות של הנאשם ובני משפחתו. המאשימה הפנתה לעניין זה לשלושה קטעים בפרוטוקול (סיכומי המאשימה, עמ' 161-163):

"שאלה: לא ספציפיות, גם כלליות. מה נתבקשת לעשות בישיבה הזאת, מה עשית בהתאם להוראה של מי?
תשובה: בישיבה הזאת נעשו אני אמרתי ואני אומרת שוב, נעשתה התחשבנות מול לשכת, הלשכה וכל הנספחים, או קי? בין אם זה נסיעות עסקיות בין אם זה נסיעות פרטיות, בדף אחד מרוכז. או קיי, שבסופו –
שאלה: ומה קורה עם ההתחשבנות, מה קורה בסוף, יש פלוסים, יש מינוסים, מה עושים בישיבה הזאת?
תשובה: בסופו של דבר, הרי אני לא אגיד כל הזמן, אבל 99.9% מהזמן הוא היה חייב לנו כסף, או קיי?
שאלה: כן,
תשובה: בסופו של דבר היא רצתה לדעת בדיוק מה – נעשה קיזוז בין – או קיי, בין היתרות לזכויות.
שאלה: או קיי, ומי בהוראת מי נעשה הדבר הזה של הקיזוז, שמעבירים מפלוסים למינוסים.
תשובה: מה זאת אומרת בהוראת מי? יש שורה. מבחינתי כשאני יוצאת משם מהלשכה, יש שורה תחתונה. או קיי? יש שורה תחתונה מינוס אלף מינוס חמשת אלפים או פלוס עשרים וחמש, זה לא –
שאלה: אתם מגיעים לזה, כבר סיפרת לנו, באמצעות הפלוסים שיש מהנסיעות העודפות מול הנסיעות שלא שולמו.
תשובה: נכון" (עמ' 2122-2123).

"תשובה: היו נסיעות שהוזמנו ישירות על ידי ילדיו וגם שולמו לי ישירות על ידיהם.
שאלה: כן,
תשובה: יש מקרים לכאן ולכאן, והיו -
שאלה: אז בואי תפרשי את כל המקרים .
תשובה: והיו נסיעות ש- שלא היו תמורת נקודות, הוצאנו כרטיסים ו- והם לא שולמו, זאת אומרת הם לא שולמו על ידי בני המשפחה.
שאלה: אז איך הם שולמו בסופו של יום?
תשובה: הם שולמו במסגרת ההתקזזות שלנו מול היתרות. או קיי?
...
תשובה: כן, היו נסיעות, שוב אמרתי היו נסיעות שהוזמנו ישירות גם של ילדיו ושולמו לי ישירות על ידיהם.
שאלה: כן, אני שואל על אלה שלא שולמו.
תשובה:היו נסיעות שהיו חלק חלק שהם שילמו וחלק שלא שולמו,
שאלה: כן,
תשובה: יש כאן –
שאלה: אם לא שולמו, איך זה עובד, אמרת לפני רגע, בסדר, לא חשוב, אז אני שואל –
תשובה: זה קוזז במסגרת ההתחשבנות הכוללת, או קיי" (עמ' 2131-2129).

"תשובה: עוד פעם, או קיי? נניח שיש נסיעה של אחד מבני המשפחה בחברת תעופה שאין לו בו נוסע מתמיד או אין לו בה נקודות, זאת אומרת יוצא כרטיס שעולה כסף, או קיי? שהוא לא בונוס.

שאלה: כן ואז מה קורה, אני שואל בהזמנות דרך הלשכה.
תשובה: או קיי, זה מה שאני אומרת, זה בהתחשבנות הכללית שנערכת כל תקופה, הכרטיס הזה בין, אני אומרת שוב, כשאנחנו עוברים בהתחשבנות שלנו, אנחנו עוברים גם על נסיעות שמומנו וגם על נסיעות פרטיות שהוזמנו דרך הלשכה בהתחשבנות הכוללת.
שאלה: אז הכרטיס הזה משולם מאיפה?
תשובה: מה?
שאלה: אז הוא משולם מאיפה, זה מה שאני שואל.
תשובה: מהיתרות או קיי. או מהקיזוז במסגרת היתרות והקיזוזים שלנו עם הכרטיס, או קיי? אולמרט פרטי.
שאלה: מצוין, עכשיו אני שואל לגבי הישיבות האלה שכבר התייחסנו אליהן, את אמרת השתמשת לפני כן, לא בהקשר של הישיבות, אבל באופן כללי זה קוזז באופן שרירותי.
תשובה: נכון.
שאלה:אני שואל שוב, מי נתן את ההנחיה לפעול כך, בישיבות האלה?
תשובה: או קיי. אני אמרתי ואני אגיד שוב שלא הייתה הנחיה מפורשת קזזי את איקס תמורת וואי. מעולם לא הייתה הנחיה כזאת. או קיי.
שאלה: אלא מה?
תשובה: אבל נערכה התחשבנות כוללת של כל החובות וכל הזכויות, כולל הפרטיים ומה שאנחנו יצאנו משם הייתה שורה תחתונה מינוס איקס כסף, אחרי שקיזזנו את כל החובות והזכויות. זאת אומרת לא הייתה דרך אחרת להבין את זה. זה נסגר באופן שרירותי, או קיי?
שאלה: אני רוצה, זה הביטוי שאני רוצה להבין, מה זה שרירותי, מה פירוש שרירותי, את יושבת מול רייצל ושולה ואתן עושות את ההתחשבנות האלה, את שיטת - איך קראת לזה?
תשובה: מה,
שאלה: תני לי מילה, שלך,
תשובה: מה, קיזוזים, התקזזות" (עמ' 2137-2138).

אכן, בקטעים שצוטטו לעיל מעדותה של זלצמן בבית המשפט, זלצמן אמרה, כי בישיבות עם הנאשמת וריסבי-רז נערכה התחשבנות שכללה נסיעות עסקיות ונסיעות פרטיות בדף מרוכז שבסופו יש "שורה תחתונה" אחת. ברם, כפי שיבואר להלן, אנו סבורים כי בעניין זה זלצמן כנראה שגתה.

<u>המסקנה - לזלצמן אין ידיעה על מימון נסיעות פרטיות בכספים עודפים</u>

179. אנו מעדיפים את גרסתה של זלצמן, כפי שנלמדת מדבריה בחקירתה הראשונה במשטרה, לפיה לא הייתה לה ידיעה על כך שכספים עודפים מממנים נסיעות פרטיות, וזאת על פני גרסתה המאוחרת בחקירות הבאות ובעדותה בבית המשפט. אנו סבורים כי זלצמן טעתה כאשר אמרה, בגרסתה המאוחרת, כי בפגישות התקופתיות קיזזה הנאשמת את הכספים העודפים גם מתשלומים שלא שולמו בגין נסיעות פרטיות.

ואלה הטעמים לכך:

ראשית, גרסתה המאוחרת של זלצמן עומדת בסתירה למסמכים מזמן אמת. מסמכי הטריפלוגס מזמן אמת מלמדים כי הנאשמת לא סיכמה את הנסיעות הציבוריות יחד עם

הנסיעות הפרטיות, אלא דנה בהן בנפרד. המסמכים גם מלמדים, כי המספר הסופי והמסכם שהועבר לפגישה הבאה לא כלל נסיעות פרטיות, אלא כלל רק נסיעות ציבוריות. הטריפלוג לשנת 5-2004 כלל אמנם נסיעות ציבוריות ופרטיות ללא הפרדה ביניהן, אך מסמך זה, כפי שהעידה ריסבי-רז, היה בבחינת טיוטה שטרם נדונה בישיבה התקופתית ולפיכך טרם הוצאו ממנו הנסיעות הפרטיות. כמו כן, המספר הסופי שאליו הגיעו בסיכום של הישיבה הקודמת, שנרשם על העמוד הראשון של הטריפלוג לשנת 5-2004, כלל רק את הנסיעות הציבוריות ולא את הנסיעות הפרטיות. המסמכים מלמדים כי בישיבה התקופתית נדונו אמנם גם הנסיעות הפרטיות, אך הסיכום שנערך על ידי הנאשמת, לא נערך במשותף לכל הנסיעות, אלא לנסיעות ציבוריות לחוד ולנסיעות פרטיות לחוד וכי רק סיכום הנסיעות הציבוריות נשמר והועבר לפגישה הבאה.

שנית, גרסתה המאוחרת של זלצמן לא נאמרה מתוך זיכרונה, אלא הייתה זו מסקנה אליה הגיעה זלצמן מתוך החומר והשאלות שהוצגו לה בחקירתה במשטרה.
בחקירתה הראשונה במשטרה מיום 16.6.08, אמרה זלצמן, שאין לה ידיעה שכספים עודפים שימשו למימון נסיעות פרטיות. לפי זיכרונה של זלצמן, הכספים העודפים לא היו בסכומים גבוהים והשתמשו בהם "לסגור את הזנבות" (תמליל 16.6.08, עמ' 38; תמליל 30.6.08, עמ' 24). זלצמן זכרה שבפגישות התקופתיות הנאשמת הייתה מסכמת את היתרות והחובות של כלל הנסיעות, אך לפי זיכרונה היה מדובר בחובות זניחים, "זנבות" כפי שהיא כינתה אותם, ולא בכספים שאמורים לכסות את הנסיעות הפרטיות של בני המשפחה. בהמשך חקירתה חזרה זלצמן ואמרה, שהיא איננה יודעת כיצד מומנו הנסיעות הפרטיות. רק בחקירה השלישית מיום 22.6.08, לאחר שהחוקרים עברו עם זלצמן על מסמכי הנסיעות ובכללם הכספים העודפים שנתקבלו, והראו לה את כרטיס "אולמרט פרטי", שבו פורטו נסיעות בני המשפחה שלא שולמו, ומכיוון שזלצמן זכרה כי בפגישות התקופתיות הנאשמת נהגה לערוך קיזוזים בין עודפים וחוסרים, הניחה זלצמן שהכספים העודפים קוזזו בפגישות כנגד הנסיעות הפרטיות של בני משפחה שלא שולמו. עדותה זו, לא נבעה מזיכרונה, אלא ממסקנה שהסיקה כתוצאה מהחומר שראתה בחקירה והשאלות שנשאלה על ידי חוקריה.

שלישית, אין זה בלתי סביר להניח שזלצמן טעתה באשר לפרטים הנוגעים להתחשבנות ולקיזוזים שערכה הנאשמת בפגישות התקופתיות. תשומת לבה של זלצמן בפגישות התקופתיות הייתה נתונה למסירת הנתונים המדויקים כפי שעלו ממסמכי הנסיעות, ולא לחישובים ולסיכומים שערכה הנאשמת. מסירת הנתונים שעלו מתיקי הנסיעות הייתה קשורה לתפקידה של זלצמן שהתמקד בהזמנת הנסיעות, זאת בשונה מנושא החשבונות והכספים, שלא היה בטיפולה ולא עמד במרכז התעניינותה. הנחה זו מתחזקת נוכח העובדה שזלצמן לא נדרשה לעשות דבר בעקבות הפגישה והסיכום אליו הגיעה הנאשמת.

הסיכום שהתקבל היה מיועד ללשכת הנאשם, שביקשה לדעת מה גודל חובו של הנאשם לראשונטורס ולא להנהלת החשבונות בראשונטורס, שלא נסמכה על הפגישות התקופתיות עם לשכת הנאשם ורישומיה היו נפרדים ועצמאיים.

כפי שניתן לראות בקטעים שצוטטו לעיל מעדותה של זלצמן בבית המשפט, היא מערבבת בין ההתחשבנות בישיבות עם הנאשמת וריסבי-רז ובין הקיזוז בכרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס. היא איננה יודעת במדויק כיצד קוזזו הכספים.

> "**שאלה: אז הוא** [כרטיס טיסה של בן משפחה שלא שולם] **משולם מאיפה, זה מה שאני שואל.**
> **תשובה: מהיתרות או קיי. או מהקיזוז במסגרת היתרות והקיזוזים שלנו עם הכרטיס, או קיי? אולמרט פרטי**" (עמ' 2138).

זלצמן לא יודעת להשיב במדויק, מכיוון שנושא הגבייה והחשבונות לא היה בתחום טיפולה. היא ידעה שמתקבלים לעתים כספים עודפים והניחה שהם מתקזזים כנגד חוסרים כאלה ואחרים, כגון נסיעה שהיא לא ידעה מי הגורם שממנה, או מסי נמל שלא נדרשו. מטעם זה גם סביר להניח כי זלצמן לא הייתה ערה לאופן שבו ערכה הנאשמת את הקיזוזים ורשמה את הסיכומים במחברתה.

זאת ועוד, טעותה של זלצמן היא מצומצמת: זלצמן זכרה נכון כי בפגישות התקופתיות נדונו גם נסיעות פרטיות של בני המשפחה והיא זכרה נכון שהנאשמת סיכמה גם את הנסיעות הפרטיות. דבריה אלה תואמים את עדותה של ריסבי-רז בנושא והם נתמכים במסמכים מזמן אמת. אכן הייתה התחשבנות גם לגבי נסיעות ציבוריות וגם לגבי נסיעות פרטיות, אך ההתחשבנות הייתה נפרדת ולא משותפת ובסופה התקבל מספר מסכם לחוב בגין הנסיעות הציבוריות, שנשמר לישיבה הבאה, ומספר מסכם לחוב בגין הנסיעות הפרטיות. טעותה של זלצמן נוגעת רק לטענתה כי הסיכום שערכה הנאשמת היה משותף לנסיעות הציבוריות והפרטיות והמספר הסופי התייחס לכל הנסיעות כולל הנסיעות הפרטיות.

כמו כן, אין לשלול כי הנאשמת אף אמרה לזלצמן בסוף הישיבה, מהו הסיכום הכולל של החוב לראשונטורס, שנבע מחיבור סיכום החוב בגין הנסיעות הציבוריות וסיכום החוב בגין הנסיעות הפרטיות. זאת מכיוון שמבחינת ראשונטורס, אין כל משמעות להפרדה בין החוב בגין הנסיעות הציבוריות ובין החוב הפרטי, שכן הנאשם אמור לשלם את שני החובות גם יחד (כפי שאכן נעשה – אמנם ללא ידיעת הנאשמת וריסבי-רז – בפתיחת כרטיס "אולמרט פרטי" על ידי ראשונטורס). לאבחנה בין החוב הפרטי ובין החוב הציבורי יש משמעות וחשיבות רק מבחינת הנאשמת וריסבי-רז שאמורות לשלם כל חוב ממקור כספי אחר: הנסיעות הפרטיות מכיסו של הנאשם, והנסיעות הציבוריות מכיסם של

הגופים שהתחייבו לשאת במימון הוצאות הנסיעה. אבחנה זו לא עניינה את ראשונטורס, שאמורה לקבל את הסכום הכולל.

180. המאשימה טוענת בסיכומיה (עמ' 137, ס' 8) כי גרסתה של זלצמן נמסרה כבר בארבעת העמודים הראשונים של הודעתה הראשונה. אנו תמימי דעים עם המאשימה, כי עיקרי גרסתה של זלצמן מצויים בחקירתה זו (תמליל מיום 16.6.08, נ186/1א'). ואולם, בחקירתה זו, כפי שפורט לעיל, לא אמרה זלצמן שהנסיעות הפרטיות מומנו מכספים עודפים.

כפי שפירטנו, זלצמן אמרה כבר בחקירה זו, כי בנסיעה שמומנה על ידי מספר גופים, התקבלו לעיתים כספים עודפים (עמ' 36); כאשר לא היה גורם מממן לנסיעה, זלצמן העבירה את החיוב לכרטיס "אולמרט פרטי", באופן שהחיוב היה ממומן מהעודפים. זלצמן עשתה זאת כדי לסגור את תיק הנסיעה ומבלי שקיבלה על כך הוראה מלשכת הנאשם (עמ' 31, 56); זלצמן אמרה, שלמיטב ידיעתה, לא היה מדובר בשיטה מכוונת ובסכומים גבוהים של עודפים או חוסרים (עמ' 58) אלא בסגירת "זנבות" (עמ' 38); הנאשם היה רוב הזמן ביתרת חובה לא בזכות (עמ' 57); הפגישות התקופתיות לא התקיימו על מנת "לכסות את הגרעונות", אלא בשל כך שהנאשמת רצתה לדעת מה מצב החשבון של הנאשם בראשונטורס; הנאשמת לא הורתה לזלצמן לקזז נסיעה פלונית כנגד נסיעה אחרת (עמ' 39); זלצמן מעולם לא הוציאה חשבונית כלשהי בעקבות הפגישה התקופתית (עמ' 22); מנק לא היה מעורה בפרטים והוא לא נתן לה הוראה כלשהי (עמ' 43); הם לא נהגו לתת לנאשם הנחות, או לממן עבור הנאשם נסיעות (עמ' 50, 51); בני המשפחה טסו דרך ראשונטורס (עמ' 68); הנאשם צבר נקודות נוסע מתמיד (עמ' 71); היא זוכרת שהשתמשה בנקודות להוציא כרטיסי בונוס לאריאל בנו של הנאשם; היא איננה זוכרת למי עוד שימשו הנקודות אך ניתן לברר זאת בקלות על ידי כניסה לאתר חברת התעופה שם מצוי כל המידע בנושא (עמ' 72).

מחקירתה הראשונה של זלצמן במשטרה ניתן ללמוד שזלצמן, בזמן אמת, לא חשבה שיש פגם כלשהו בהתנהלות ראשונטורס, או לשכת הנאשם, בנושא הנסיעות. היא לא הכירה את הסיכומים בין הנאשם לארגונים ולא התעמקה בנושא. עם זאת, עצם חקירתה במשטרה, לאחר שהחלו הפרסומים באמצעי התקשורת בנוגע לחשדות לביצוע מעשים פלילים על ידי הנאשם בפרשת טלנסקי (תמליל 22.6.08, עמ' 22), כמו גם המעבר עם החוקרים על מסמכי הנסיעות, העלו בה כנראה חשש שמדובר בגביית כספים עודפים משמעותיים ולא בסגירת "זנבות" בלבד כפי שחשבה. בעקבות זאת, החל לחלחל בה ספק שמא המעשים לא היו תקינים. לכן, כאשר החלו החוקרים לחקור אותה על כך שהוצאו מספר חשבוניות לגופים שונים בגין אותה טיסה, אמרה זלצמן לחוקרים "**אין ברירה נגיע**

לזה anyway" (תמליל 16.6.08, עמ' 35). ואולם, זלצמן לא אמרה בחקירה הראשונה שהכספים העודפים מימנו באופן שיטתי את הנסיעות הפרטיות של בני המשפחה ומחקירה זו לא ניתן ללמוד שהיא חשבה שכך היה.

181. בנוסף, אין בידינו לקבל את טענת המאשימה בסיכומיה (ס' 8, עמ' 137), לפיה משתקף מצילום החקירה, שהאווירה בזמן החקירה הייתה טובה וזלצמן נראית נינוחה ובהזדמנויות רבות היא אף נראית צוחקת.
חקירת משטרה מעצם טיבה איננה נינוחה. זלצמן, כמו ריסבי-רז, נראתה צוחקת בחקירות. המדובר ברצון להפיג את המתח ולהתחבב על החוקרים ולא ב"נינוחות". זלצמן אמרה בעדותה, שהיא הייתה מתוחה ומפוחדת בחקירתה (עמ' 3299), שהיה לה "**קשה קשה**", שהיא "**לא מאחלת לאף אחד להגיע לשם**" (עמ' 3297), "**אני ראיתי בתמלילים כמה פעמים שכתוב שאני מגחכת וצוחקת, ראיתי את זה... בסדר, אני לא אומרת שזה סרט אימה? או קיי, אבל יש גם הרגשה פנימית שאי אפשר לבטא אותה ויש... ומכניסים אותך לבועה שאסור לך לדבר עם אף אחד ו- זה תחושות פנימיות שלי, או קיי**" (עמ' 3299).

182. המאשימה הוסיפה וציינה בסיכומיה (עמ' 135, ס' 3), כי זלצמן חשה מצוקה על דוכן העדים. המאשימה הפנתה לכך שזלצמן בכתה מספר פעמים (עמ' 2819-2820). אכן, יש להניח שהיה קשה לזלצמן להעיד בבית משפט. די במתן עדות בבית משפט לאדם שלא התנסה בכך מעולם, כדי ליצור אי נוחות מסוימת. בנוסף לכך, כמובן שהסיטואציה שבה היא נדרשה להעיד, לא הייתה קלה לה והוסיפה לתחושתה הקשה. אשר לקטע אליו הפנתה המאשימה, סביר להניח, כי הסיבה לבכייה של העדה מקורה בכך שההגנה הציגה לה שהיא עברה תהליך בחקירה ואמרה דברים שלא התכוונה להם. העדה אמרה שהיא מרגישה מבולבלת "**מכל מה שאתם מציגים בפני. מהתמלילים שאתם מראים לי. מהעדויות שאני קוראת כאן. אני אף פעם לא עשיתי את העבודת מחקר הזאתי בשביל לראות, כאילו לראות מה הם עשו לעומת מה שנאמר שמה**" (עמ' 2820).

183. המאשימה טוענת בסיכומיה (סיכומי המאשימה, עמ' 137, ס' 7) כי עדות זלצמן מחזקת את שנלמד בעליל מהמסמכים הרבים בכל נסיעה ונסיעה ויש בה כדי לבסס, כשלעצמה, יחד עם המסמכים, את הרשעת הנאשמים בתיק.

לנוכח כל האמור לעיל, אין בידינו לקבל קביעה זו. עדות זלצמן בכללותה – למעט דבריה בנושא מימון הנסיעות הפרטיות בכספים עודפים – היא אכן עדות אמינה וניתן לבסס עליה ממצאים. ואולם המסקנה הנלמדת מהעדות, ואשר מתבקשת גם מהמסמכים, אין בה כדי להוביל להרשעת הנאשם.

מסמך הרענון

184. לעדותה של זלצמן בבית המשפט קדמו מספר פגישות הכנה בפרקליטות. בפגישה האחרונה, נמסר לזלצמן מסמך מעובד, בן 32 עמודים, הערוך כשאלות ותשובות. המסמך כולל ציטוטים מהודעת העדה ומתמלילי החקירות, אך גם הערות פנימיות של הפרקליטים ופרפראזות, שאינן ציטוטים מדויקים מדברי העדה, כפי שנרשמו בהודעות ובתמלילים (נ/181). בנוסף, נמסרו לעדה שני מסמכים, בהם נרשמו "נקודות שהוספו בפגישות עם העדה" (נ/187; נ/188). בעקבות זאת, פנו סנגוריו של הנאשם בתלונה ליועץ המשפטי לממשלה ובעקבותיה ניתנה חוות דעת מאת עו"ד רחל גוטליב, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (פלילי) (נ/260). עו"ד גוטליב קיבלה את טענת הפרקליטים, כי מסירת המסמך הייתה תולדה של טעות בתום לב, ולפיכך, לא מצאה כי יש בסיס לפתיחה בחקירה פלילית בנושא. עם זאת ציינה עו"ד גוטליב כי:

> **"...ישנו הבדל מהותי בין מסירת עותק מדויק של הודעותיו של עד במשטרה ותמלילי חקירותיו לידיו, לבין מסירת מסמך מן הסוג האמור, שהוא אגד של ציטוטים מתוך דבריו, שנערך על ידי הפרקליט. הסיבה לכך היא, שלמרות כל הזהירות והמאמץ לעריכה אובייקטיבית – קיים חשש שבחירת הנושאים ודרך ליקוט קטעי ההודעות הנוגעות לנושא תושפע במישרין או בעקיפין מנקודת מבטו של עורך המסמך, ועם כל המאמץ והזהירות אין תמיד אפשרות ליצור מסמך שכמוהו כמסירת ההודעות והתמלילים עצמם. קיים חשש שמסירת מסמך כזה לידי העד תביא לכך שהעד ישנן את האמור במסמך, כפי שנערך, גם אם לא זו כוונת עורך המסמך. בעיני חשש זה יכול להיות גדול יותר דווקא במקרים בהם עולה מהחומר מורכבות עובדתית רבה..."**

אנו מצטרפים לדבריה של עו"ד גוטליב וקובעים כי אין למסור מסמך מסוג זה לעד בפגישת הכנה בפרקליטות. ניתן לרענן את זכרונו ולאפשר לו לעיין באמרותיו במשטרה ובתמלילי חקירתו, אך אין למסור לו חומר לא מקורי שעובד על ידי הפרקליט, וזאת, בשל הסכנה שהדבר יגרום לעד להעיד בהתאם לאמור בחומר המעובד ולא על פי זכרונו הוא. על החוקרים והפרקליטים כאחד לעשות כל מאמץ כדי להימנע מלהנחות את העד ולהשפיע על תוכן דבריו כדי שבית המשפט ידע להבחין בין דבריו הוא לדבריהם של אחרים ולא יתקשה לעמוד על אמיתות עדותו.

185. אשר להשפעת מסמך הרענון על עדותה של העדה במשפט, נציין את הדברים הבאים: רוב הציטוטים המופיעים במסמך נלקחו מההודעות ולא מהתמלילים. מרביתם מיועדים לתמוך בעמדת המאשימה. במסמך חוזרים ומופיעים ביטויים שחזרו ונשנו מפי החוקרים בחקירותיה של העדה: "כרטיס כפול", "חשבוניות כפולות", "פיקטיבי", "שיטה", "חריג". כמו כן, משפטים מסוימים מופיעים במסמך שוב ושוב, כגון המשפט לפיו עם היתרה סוגרים את הזנבות של טיסות אחרות (עמ' 9, 12); המשפט לפיו ראתה

זלצמן במעשיה "טעם לפגם" (עמ' 10, 15); קבלת הנחיות מריסבי-רז, או מהנאשמת, לחייב את חשבון "אולמרט פרטי" בגין הנסיעות הפרטיות (עמ' 13, 27); המעשים צרמו לה בעיניים (עמ' 9, 10) ועוד. גם נושא המחלוקת, קרי, מימון נסיעות פרטיות בכספים עודפים, חוזר מספר פעמים במסמך, לעתים תוך ציטוט קטע מהודעה שהעדה חלקה על נכונותו בתמליל (כך לדוגמה, בעמ' 6, 8, 13, 27 למסמך).

186. המאשימה טוענת בסיכומיה כי מסמך הרענון ניתן לזלצמן בטעות, שכן היא התכוונה לתת לעדה מסמך אחר. המאשימה טוענת, כי מכל מקום אין במסירתו לזלצמן לפני מתן עדותה, כדי להשפיע בכל צורה שהיא על תוכן עדותה.

אנו מקבלים את טענת המאשימה לפיה נמסר המסמך לעדה בטעות וללא כוונה. עם זאת, כפי שכבר ציינו, חל איסור על הפרקליטות לתת לעד לרענן את זכרונו ממסמך מעובד, להבדיל מהמסמך המקורי והשלם של ההודעות והתמלילים עצמם. המאשימה טענה בהקשר זה, כי המסמך נמסר לעדה הואיל ואמרה שאין בכוונתה לקרוא את התמלילים בשל אורכם. יתכן שהמסמך שאותו התכוונה המאשימה למסור לעדה, לא כלל ציטוטים מההודעות, ואולם, במסמך שנמסר לעדה, מרבית הציטוטים אינם לקוחים מהתמלילים אלא דווקא מההודעות, שאותן העדה לא סירבה לקרוא.

187. המאשימה טוענת, כי המסמך לא השפיע על עדותה של זלצמן בבית המשפט. המאשימה הפנתה לדברי העדה, שאמרה בעדותה, כי להבנתה מדובר במסמך שריכז ותמצת את דבריה בחקירות במשטרה ונועד להקל עליה ולרענן את זיכרונה (עמ' 3171). ואולם, בדברי זלצמן אין כל ראיה לכך שלא הושפעה מהמסמך, שכן העד עצמו, בדרך כלל, איננו ער להשפעה שחלה עליו. הוא מאמץ את הדברים מבלי משים ומאמין בנכונותם. הדברים משתרגים לתוך גרסתו והופכים לגרסת אמת, כפי שהוא רואה אותה.

המאשימה מוסיפה ואומרת כי העדה אישרה שאמרו לה בפרקליטות לומר רק את האמת. גם טענה זו אין בה כדי לשלול השפעה על העדה. משהושפע העד, בדרך כלל אין הוא מבחין בכך. הוא מאמץ את הדברים ומאמין שהם משקפים את האמת.

לטענת המאשימה, הביטויים שהופיעו במסמך, ובהם הביטויים "פיקטיבי", "חשבוניות כפולות", "שיטה", "חריג" לא השפיעו על העדה, שכן גם אם היא לא השתמשה בביטוי זה או אחר, היא לא אחת אישרה את תכנו של הביטוי במילים דומות בחקירות במשטרה (עמ' 185-186 לסיכומי המאשימה).

אין בידינו לקבל טענה זו. הביטויים "פיקטיבי", "חשבוניות כפולות", "מימון כפול", "שיטה", "חריג" חזרו ונשנו שוב ושוב בחקירות המשטרה, אך היה זה מפיהם של החוקרים, ולא מפיה של זלצמן. זלצמן לא תארה את הדברים באופן שלילי ולא בחרה בביטויים שמשתמעת מהם נימה קשה ומבקרת. זלצמן אף סירבה במפורש לאמץ ביטויים אלה (לגבי שלילת המילה "פיקטיבי" ר' תמליל מיום 16.6.08, עמ' 133, שו' 1-8; לגבי שלילת המילה "קבלות כפולות" ר' תמליל 17.6.08 עמ' 4; לגבי שלילת המילה "שיטה" ר' תמליל 17.6.08 עמ' 31, 33, 34 ופרוטוקול עמ' 3270; לגבי שלילת המילה "חריג" ר' עמ' 3280).

והעיקר: לא הרי ביטוי שבו בוחר החוקר, כהרי ביטוי שבו בוחר העד. יש חשיבות מירבית לדרך שבה העד עצמו מציג את הדברים, כיצד הוא רואה אותם, ובאילו מילים הוא בוחר לתאר אותם. כך למשל, העדה הסבירה בחקירתה (תמליל 16.6.08, עמ' 54), כי מבחינתה אין מדובר בקבלות כפולות, מכיוון שלא מדובר בקבלות שהוצאה פעמיים לאותו גורם, בגין אותו תשלום. העדה גם לא השתמשה במילה "חריג", כי מבחינתה היה מדובר במצב מיוחד ולא שגרתי, בשל הנסיעות הרבות, הגופים המממנים הרבים והעדר הקשר של ראשונטורס עם הגופים המממנים. לכן, כאשר המאשימה טוענת בסיכומיה, כי אין חשיבות לביטויים שהופיעו במסמך מכיוון שהעדה אישרה את הדברים במילותיה היא, אין לקבל זאת.

ולבסוף, אין לשלול כי הביטויים שחזרו ונשנו מפי החוקרים ואף הופיעו במסמך שנמסר לעדה על ידי הפרקליטות, אכן השפיעו על העדה ועל החומרה שבה היא ראתה את הדברים בעקבות הביטויים הללו. בחקירה מיום 16.6.08, ניתן לראות כיצד די בעצם קיום החקירה, כדי להשפיע על הדרך שבה בוחן העד את הדברים. בתחילה אמרה העדה במפורש (תמליל 16.6.08, עמ' 41), כי מעולם לא ראתה בהתנהלות לשכת הנאשם בנושא הנסיעות פגם כלשהו. ואכן, המלים בהן בחרה לתאר את הדברים לחוקרים, תומכות בדבריה. ואולם, כבר בהמשך החקירה כשהחוקר הקשה עליה, שהיא, עובדת מנוסה וותיקה, עשתה מה שהורו לה בלי לבחון את הדברים, אמרה העדה שיש בכך טעם לפגם (עמ' 43). בהמשך, לאחר שחקרו אותה והקשו עליה על שהוציאה חשבוניות בסכומים גבוהים ממחיר הכרטיס, היא כבר אמרה שההתנהלות צרמה לה בעיניים (עמ' 96). בחקירתה הנגדית הסבירה זלצמן, כי לאחר שהחוקרים חקרו אותה ועברו איתה על הנסיעות היא ראתה את הדברים אחרת וכי מסיבה זו אמרה שזה צרם לה בעיניים:

> **"אני מניחה שתוך כדי אימות הנתונים ומעבר על המסמכים, אז זה מה שגרם לי להגיד את זה. כי מעולם לא ישבתי כמו שישבתי במשטרה או כמו שישבתי פה ועשינו את הניתוחים המדוקדקים האלה לכל נסיעה ונסיעה וברגע שמאמתים איתך דברים ויושבים, הדברים יושבים לך על הראש ופשוט הדברים נראים אח - אלי יכול**

> **להיות שאז ראיתי רגע, הופס, מה עשיתי. אז בגלל זה כתבתי זה צרם לי בעיניים. אבל במהלך העבודה השוטפת, אני אומרת שוב...במהלך העבודה השוטפת, זה מעולם לא הטריד את מחשבותיי"** (עמ' 3284- 3283).

מכאן, שעל אף שאנו מקבלים את דברי ב"כ המאשימה לפיהם נמסר המסמך לעדה בטעות וכי לא הייתה כוונה למסרו לה, לא מן הנמנע שעדותה של זלצמן הושפעה ממסמך זה.

<u>סיכום עדותה של זלצמן</u>

188. עדותה של זלצמן מלמדת, כי בנסיעות משולבות, כאשר השתתפו מספר גורמים במימון הנסיעה, נשלחו על ידה לעתים חשבוניות שהמחיר והמסלול שנרשמו בהן, לא תאמו את מחיר הטיסה בפועל והמסלול הנכון של הטיסה. כתוצאה מכך, נתקבלו כספים עודפים. למיטב ידיעתה של זלצמן, הכספים העודפים לא היו בסכומים גבוהים והיא הניחה, כדבריה, שהם שימשו ל"סגירת זנבות", כשכוונתה לכיסוי נסיעה שלא שולמה, או לכיסוי מסי נמל שנותרו ללא מימון והועברו על ידה לחשבון "אולמרט פרטי", כדי לסגור את תיק הנסיעה.

בפגישות התקופתיות זלצמן מסרה לנאשמת ולריסבי-רז את הנתונים הקשורים לנסיעות, ובכללם הכספים העודפים שהתקבלו עבור כל נסיעה, והתשלומים שלא שולמו בכל נסיעה. הנאשמת רשמה נתונים אלה במחברתה וקיזזה "פלוסים ומינוסים". לבסוף התקבל מספר סופי שהועבר לפגישה התקופתית הבאה.

זלצמן טעתה כאשר אמרה בעדותה כי הנאשמת ערכה בפגישות חישוב משותף לנסיעות הפרטיות ולנסיעות הציבוריות והסיכום שנתקבל מהחישוב המשותף, הוא זה שנשמר לפגישה התקופתית הבאה.

לא היה קשר בין הנהלת החשבונות של ראשונטורס ובין הרישומים והחשבונות שנערכו על ידי לשכת הנאשם וכל אחד מהם התנהל באופן עצמאי ונפרד. זלצמן לא טיפלה בנושא הגבייה והחשבונות בראשונטורס והיא לא הייתה מצויה בפרטיו. כמו כן, זלצמן לא קיבלה הוראה מהנאשמת, או מריסבי-רז, או ממי מאנשי ראשונטורס לממן את הנסיעות הפרטיות של הנאשם ובני משפחתו בכספים העודפים, או לקזז את ההוצאות האמורות מכספים אלה.

הטיפול בנושא הנסיעות נעשה בגלוי וללא כל כוונת מרמה.

לזלצמן לא היה קשר ישיר עם הנאשם, הוא לא השתתף בפגישות התקופתיות שהתקיימו בין ראשונטורס ובין הנאשמת וריסבי-רז והוא לא נתן לה הוראה כלשהי.

עדותה של רייצ'ל מור

189. נקדים ונאמר כי מדובר בעדה שלא ניתן לבסס ממצא של ממש על דבריה. זאת, בשים לב לתוכן עדותה, הואיל ולא זכרה במידה מספקת את האירועים שעליהם העידה, והואיל והעידה, לגבי הנושאים שבמוקד עדותה, בהתבסס על הנחות ולא על ידיעה. כמו כן, התרשמנו כי מדובר בעדה שקיים ספק באשר לאמינותה ושלא ניתן לשלול כי עדותה הושפעה, ואף הונעה, משיקולים שאינם עולים בקנה אחד עם החובה להעיד עדות אמת. משכך, ההתייחסות לעדות זו תהיה בקצרה בלבד.

190. להלן עיקרי עדותה של רייצ'ל מור:

רייצ'ל מור עלתה מארה"ב לישראל בשנת 1995. כעבור מספר חודשים, בחודש מאי 1995, החלה לעבוד בלשכת הנאשם בעיריית ירושלים. היא עבדה בלשכת הנאשם כשנה וחצי, עד נובמבר 1996. במסגרת תפקידה, טיפלה בנסיעות הנאשם לחו"ל (להערכתה דובר בכמות של ארבע עד שמונה נסיעות). העדה טיפלה בנסיעות ציבוריות בלבד ולא עסקה בצד הכספי של הנושא. בשלב מסוים פורסם מכרז על משרתה והואיל וסברה כי הנאשמת אינה מעוניינת בהמשך עבודתה, לא ניגשה למכרז ועזבה את העבודה. בשנת 1998 היא נישאה וחזרה עם בעלה לארה"ב.

העדה קראה, לדבריה, כתבה בנושא חקירת הנאשם במשטרה בקשר לנסיעות. היא סברה כי יש בידה מידע רלוונטי לחקירה. לכן, התקשרה ביום 28.7.08 ללשכת היועץ המשפטי לממשלה בישראל וציינה את שמה, את התפקיד שמלאה בלשכת הנאשם בעירייה ואת הדרך ליצור עמה קשר בארה"ב.

רייצ'ל מור מסרה את עדותה במסגרת ועידה חזותית הואיל וסירבה למסור עדות בישראל.

191. העדה אמרה בעדותה, כי בתקופת עבודתה בלשכת הנאשם בעירייה, לפני כ-13 שנים, במקרים שבהם נסע הנאשם לארה"ב עבור מספר ארגונים, הורתה לה הנאשמת לבקש מראשונטורס, עבור כל ארגון, חשבוניות שצוינה בהן טיסה במסלול הלוך חזור מתל-אביב לעיר שבה התקיים האירוע של אותו ארגון. העדה העריכה כי התנהלות זו הביאה לגביית מימון עודף מהארגונים. עם זאת, העדה לא עסקה בכל הנושא הכספי הכרוך בנסיעות ולא ידעה דבר לגבי העלות בפועל של הנסיעה, או לגבי הסכומים שהתקבלו בפועל מהארגונים. היא רק הניחה, בהתבסס על ניסיונה באשר לטיסות אישיות שלה לארה"ב, כי הסכום הכולל שנרשם על גבי החשבוניות היה גדול מעלות הטיסות בפועל. אשר לניסיון אישי זה, העדה לא ידעה לומר, ולו על דרך של הערכה, מה הייתה העלות, בתקופה הרלוונטית, של כרטיס טיסה במחלקה ראשונה מישראל לארה"ב (או של טיסת פנים בתוך ארה"ב). העדה גם אישרה, כי מעולם לא טסה במחלקה ראשונה לארה"ב, או בתוך ארה"ב. כמו כן, דברי העדה באשר לפרטים שנכתבו בחשבוניות נאמרו

לראשונה בבית המשפט, בעוד שבראיון שנערך לה על ידי חוקרות המשטרה, לא הוזכרו דברים אלה, ואף ניתן היה להבין מדבריה שם, כי הנאשמת לא קבעה מה יירשם בחשבונית שיש לבקש מראשונטורס (נ/378/1, עמ' 45).

העדה הוסיפה, כי באותה תקופה, אירעו גם מקרים שבהם סוכם מלכתחילה עם ארגון אחד (או יותר) שהנאשם ישתתף באירוע שלו ונשלחה לאותו ארגון חשבונית. לאחר ששולמה החשבונית, צורף ארגון נוסף לנסיעה, שגם לו נשלחה חשבונית ואף היא שולמה. התנהלות זו הטרידה את העדה, הואיל וסברה, כי הדבר הוביל לגביית מימון עודף בגין הנסיעה. עם זאת, בחקירתה הנגדית של העדה התברר, כאמור, כי העדה לא ידעה מה עלות הנסיעות בפועל; היא לא ידעה, למעשה, האם החשבוניות אכן שולמו ואילו סכומים שילמו בפועל הארגונים; היא לא ידעה, לפיכך, אם אכן התקבל מימון עודף.

עוד אמרה העדה בעדותה, כי בתקופה האמורה התקבלו אצלה שתי תלונות מארגונים (לגבי שתי נסיעות שונות), שעניינן גובה הסכום שנדרש מהארגון עבור הזמנת הנאשם. הארגונים טענו, לדבריה, כי לפי הבנתם הנאשם מגיע באותו מועד ממילא לארה"ב כדי להשתתף באירוע של ארגון אחר, שכבר מממן את הגעתו, ולכן, הסכום הנדרש מהם בגין הזמנת הנאשם גבוה מדי. העדה שאלה את הנאשמת מה להשיב, והנאשמת הורתה לה לומר כי זה הסכום שיש לשלם. באחד הימים כאשר הנאשם חלף ליד שולחנה, היא ניצלה את ההזדמנות כדי ליידע אותו בדבר אחת התלונות ולשאול אותו כיצד עליה לטפל בנושא. הנאשם אמר לה, לדבריה, להשיב לארגון כי זה הסכום שעליו לשלם, אם ברצונו כי הנאשם ייענה להזמנה. העדה לא זכרה פרטים כלשהם הנוגעים לאותן תלונות (דוגמת זהות הארגונים המתלוננים, היעדים הרלוונטיים ועוד). כמו כן, גם לגבי תלונות אלה, העדה לא ידעה, אלא רק הניחה, כי אכן נדרש מהארגונים מימון עודף.

העדה, לטענתה, העלתה לפני הנאשמת את תחושתה הבלתי נוחה מהסכומים הנדרשים מהארגונים והנאשמת השיבה לה, כי אין לה מה לחשוש, מכיוון שהכספים מיועדים לירושלים. הנאשמת לא אמרה לה, כי מתקבל מימון עודף והעדה רק סברה, נוכח האמור לעיל, כי אולי זה המצב. העדה גם אמרה, שסברה בזמן אמת, כי יתכן שעיריית ירושלים היא שמשלמת לראשונטורס (סברה שאינה סבירה), או כי הכסף מועבר לקרן החדשה לירושלים (סברה המעוררת אף היא תהיות, שכן הקרן טרם הוקמה באותה עת).

192. האמור לעיל מלמד כי, דבריה של העדה בכל הנוגע לקבלת מימון עודף עבור הנאשם התבססו על הנחות ולא על ידיעה. העדה עצמה אמרה (עמ' 10015) (בתרגום חופשי), כי בשלב מסוים הייתה לה "תחושה" ש"אולי" נגבה מימון עודף. הואיל והעדה לא טיפלה בנושא הכספים ולא היה לה בתקופה הרלוונטית כל מידע על עלותן של הנסיעות ועל גובה הסכומים שנדרשו מהארגונים, אין בעדותה כדי להוסיף נדבך ממשי לראיות המאשימה בדבר גביית מימון עודף בגין נסיעות. אם כבר, יש בעדותה לאשש את דבריהם

של הנאשם וריסבי-רז כי הגעת הנאשם להשתתפות באירועים של מספר ארגונים לא הייתה בבחינת סוד נוכח האופן בו הדברים מתפרסמים בקהילה היהודית.
יתרה מכך, אין לשלול כי ארגונים שהזמינו את הנאשם לאירועים, ככל שאכן התלוננו לפני העדה לגבי גובה התשלום הנדרש מהם וככל שאכן סברו כי גובה התשלום צריך להיות נמוך יותר מקום בו מעורב בנסיעה עוד ארגון, עשו כן, נוכח העלויות הגבוהות הכרוכות בנסיעות הנאשם, אך מבלי שנגבה מהם מימון עודף. אין לשלול גם, כי על גבי החשבוניות שנשלחו לארגונים אלה, אכן נרשמו מסלולי טיסה באופן דומה לזה שציינה העדה, אך בלא שנגבה מהארגונים מימון עודף (כלומר, שאכן נרשמה טיסת הלוך חזור במסלול ישראל-ארה"ב-ישראל בחשבוניות של שני ארגונים שונים, אך סכום החשבוניות היה כזה שהעלות הכוללת של הנסיעה התחלקה ביניהם ולא נוצר מימון עודף). אשר להצגת התלונות לפני הנאשמים, גם בהנחה שהעדה אכן עשתה זאת, הרי שבהעדר ראייה כי נגבה מימון עודף מהארגונים המתלוננים ובהעדר ראייה כי זה היה נושא התלונה, אין כל פסול בתשובה שהנחו הנאשמים את העדה (לטענתה) ליתן לארגונים.

193. בנוסף, בעדות נתגלו אי דיוקים לא מעטים. בין היתר, טענה העדה כי למיטב ידיעתה הארגונים נדרשו לשלם את הכסף לחשבון בנק ישראלי בניו-יורק, אך הטענה אינה עולה בקנה אחד עם העדויות במשפט, לפיהן הארגונים נדרשו לשלוח את התשלום ישירות לראשונטורס ועם העובדה כי לא הוכח במשפט קיומו של חשבון בנק מעין זה; העדה טענה, כי היא זוכרת שהנאשם היה חבר כנסת בתחילת עבודתה ולאחר מכן פסקה חברותו בכנסת, אך אין חולק, כי הנאשם היה חבר כנסת בכל תקופת עבודתה של העדה בעירייה; העדה טענה כי הנאשם נסע בתקופה הרלוונטית לסין, בעוד שאין חולק כי לא התקיימה, באותה תקופה, נסיעה ליעד זה.
דברי העדה בעדותה גם לא תאמו, לגבי מספר לא קטן של פרטים, את דבריה כפי שנמסרו לחוקרות המשטרה לימור חקק ואיריס ברק (נ/378). כך למשל, לחוקרות המשטרה אמרה, שהנאשמת נפגשה עם נציגי ראשונטורס, ואילו בעדות טענה שגם הנאשם נכח בפגישות, דבר העומד בסתירה, בין היתר, לעדות זלצמן, שעבדה מול הלשכה בתקופה הרלוונטית, והעידה כי הנאשם לא נכח בפגישות. מדובר, כאמור, בסתירה בין הראיון המוקדם לעדות המאוחרת. העדה התעקשה בעדותה, כי דווקא דבריה המאוחרים יותר, בעדות, הפועלים נגד הנאשם, והעומדים בניגוד לעדויות אחרות בתיק, הם הנכונים.
דברים אלה מעוררים ספק באשר למהימנות ולמשקל שניתן לייחס לדברי העדה.

194. לבסוף, עדותה של העדה עוררה ספקות של ממש גם בשל העובדה שהסתירה מחוקרות המשטרה ומהפרקליטים את יחסו של בעלה לנושא. העדה אמרה לחוקרות המשטרה כי פנתה ליועץ המשפטי לממשלה בשל שתי סיבות: האחת, רצונה שההיסטוריה תראה אותה כגורם מסייע ולא כגורם מכשיל, והשנייה, מחויבותה המוסרית לעשות את

הדבר הנכון. במהלך חקירתה התברר לב"כ הנאשמים, כי באותם ימים בהם החליטה העדה להתקשר ללשכת היועץ המשפטי לממשלה בישראל, כתב בעלה בלוג באינטרנט, המזוהה עם עמדות המיוחסות לימין הפוליטי בישראל, ובו הטיח ביקורת קשה על התנהלות הנאשם כראש ממשלה. הוא טען, בין היתר, כי ממשלתו של הנאשם עורכת מכירת חיסול של בטחון דרום המדינה וציין כי יש להדיחו מראשות הממשלה. עוד צוין במאמר, כי קיים מקור סודי המאשר את החשדות נגד הנאשם בקשר למימון כפול של הנסיעות, וזאת מבלי שצוין שם, כי העדה עצמה היא, למעשה, כפי שאישרה בחקירתה הנגדית, המקור הסודי האמור (נ1/382; נ1/383; נ1/384). העדה נמנעה מלגלות פרטים אלה לחוקרותיה או לפרקליטים. רק בתשובה לשאלות ב"כ הנאשם, נאלצה לאשרם ולומר כי ידעה שבעלה מתנגד פוליטית להחלטות הנאשם וכי הוא תמך בה בהחלטתה להתקשר מיוזמתה ליועץ המשפטי לממשלה ולהציע את המידע שברשותה.

בהקשר זה, אישרה העדה כי התייעצה עם רב מישראל בטרם נפגשה עם חוקרות המשטרה בנדון. כמו כן, אישרה כי בעת שעלתה לישראל ביקשה לעבוד במחיצת הנאשם הואיל והתעניינה בפוליטיקה והזדהתה עם דעותיו הפוליטיות. בעת מסירת הודעתה למשטרה, היא הייתה מודעת לשינוי המהותי שחל בעמדותיו הפוליטיות של הנאשם.

בכך כמובן אין כדי לומר כי עדותה של העדה נדחית בשל דעותיהם הפוליטיות של בעלה ושלה, השונות משל הנאשם. הבעייתיות שבעדות נעוצה בכך שהעדה הסתירה את המידע האמור, שנחשף רק כתוצאה מחקירתה הנגדית.

195. לנוכח כל האמור לעיל, לא ראינו לנכון להוסיף ולדון בעדות העדה לפרטיה.

עדות הנאשם

החקירה במשטרה

196. הנאשם נחקר במשטרה בפרשת ראשונטורס לראשונה ביום 11.7.08 (ת/152). באותה עת, הנאשם היה נתון בעיצומן של חקירות בחשד לביצוע עבירות ובכללן עבירת שוחד בפרשת טלנסקי. החקירה ביום 11.7.08 החלה אף היא בפרשת טלנסקי. תוך כדי החקירה, עברו החוקרים לחקור את הנאשם בנושא חדש: פרשת ראשונטורס.

החוקרים הציגו לנאשם שאלות בקשר לנסיעותיו ולנסיעות בני משפחתו לחו"ל בשנים 2002-2005. כמו כן, הציגו החוקרים לנאשם מסמכים הנוגעים לנסיעות שונות ודרשו את התייחסותו הקונקרטית למסמכים אלה.

197. לחקירת הנאשם במשטרה יש חשיבות רבה לעניין מהימנות גרסתו שכן, הנאשם נדרש לראשונה למסור את גרסתו בפרשת ראשונטורס. עוד נציין כי ביום חקירתו של הנאשם בפרשת ראשונטורס, לפני שהחלה החקירה, פורסם באמצעי התקשורת, בין

השאר, כי הנאשם עומד להיחקר ולאחר מכן הוא יחדל לכהן כראש הממשלה (עמ' 11184-11182). הנאשם נפגע מהדברים וחש חוסר אמון בגורמי המשטרה. הוא הניח כי עמדתם כבר גובשה והתהליך הוא בלתי הפיך. על רקע זה נערכה חקירתו. בכך היה כדי להשפיע על התנהלות הנאשם בחקירה, כפי שתתואר להלן.

198. תשובותיו של הנאשם בחקירת המשטרה, היו זהירות ומדודות. כאשר נשאל הנאשם שאלות שהניחו הנחות עובדתיות, הוא ביקש לראות תחילה את המסמך שעליו הן נשענות. הנאשם התייחס לחוקריו בחשדנות. הוא נמנע ככל האפשר מתשובות כלליות. הוא ביקש לראות כל נסיעה באופן ספציפי ולהתייחס אליה כדי להשיב נקודתית. לעתים הוא טען כי איננו זוכר או העלה השערות והדגיש כי לא מדובר בידיעה, אלא בהנחה בלבד. עם זאת, הנאשם שיתף פעולה עם חוקריו והשיב על כל שאלותיהם. הוא מסר גרסה מלאה שהייתה בעיקרה עקבית ותאמה בדרך כלל את עדותו במשפט.

199. גרסת הנאשם לא הייתה עקבית בעניין אחד, שנגע למידת מעורבותה של הנאשמת בטיפול בנושא הנסיעות. בעוד שבחקירתו במשטרה עלה מדבריו כי הנאשמת מצויה בנושא, ממונה על ריסבי-רז ואמורה לדעת מה אירע וכיצד טופל הנושא בלשכתו, הרי שבעדותו בבית המשפט השתדל הנאשם להרחיק את הנאשמת מאחריותה לנושא הנסיעות ולצמצם את נגיעתה בו.

200. להלן נתייחס לעיקרי גרסת הנאשם בחקירותיו במשטרה לגבי אישום זה.

201. הנאשם טען כי מעולם לא נתן הנחייה להוציא חשבוניות כפולות, או לגבות כספים עודפים. הוא אמר שהוא לא ידע כי התקבלו כספים עודפים והוא שמע על כך לראשונה רק בחקירה. ריסבי-רז טיפלה מטעמו בנושא הנסיעות. הוא לא טיפל בפרטים. הוא, כדבריו, לא ירד לרזולוציות האלה. הוא נדרש לנושא המימון רק כאשר ריסבי-רז פנתה אליו בשאלה ספציפית וביקשה הנחיה.
הנאשם אמר, כי שאלותיה של ריסבי-רז נגעו בעיקר לנסיעות משולבות, בהן הוא השתתף במספר אירועים עבור גופים שונים. אכן, המסמכים מלמדים כי לרוב הנאשם התערב בנושא מימון הנסיעות כאשר ריסבי-רז פנתה אליו בשאלות נקודתיות שהתייחסו לנסיעות שהיו להן מספר גופים מממנים.

202. באופן כללי, ההנחיה הייתה לדרוש מכל ארגון המבקש להזמינו לאירוע, להתחייב לשאת בהוצאות הנסיעה. הוצאות הנסיעה היו אמורות להיות מכוסות במלואן בהתאם לרמה הגבוהה שבה הוא נהג לנסוע. הנאשם הסביר בחקירתו, כי ההזמנות מהארגונים לא הגיעו בבת אחת. בשלב הראשון עדיין לא היה ברור אילו אירועים יתקיימו ומי יישא

בסופו של דבר בהוצאות. לכן, כל ארגון היה אמור להתחייב מראש לממן את הוצאות הנסיעה. כאשר תמונת הנסיעה התבהרה והיה ידוע מספר האירועים והגופים המממנים, ריסבי-רז אמורה הייתה לחשב את כל ההוצאות ולחלק אותן בין כל הגופים המשתתפים בנסיעה. אשר לכרטיסי טיסה של בני משפחתו, הרי שהוא צבר נקודות "נוסע מתמיד" רבות וככלל טיסותיהם היו אמורות להיות ממומנות באמצעות הנקודות שנצברו לזכותו. הנאשם טען כי מעולם לא הורה לריסבי-רז לשלם בכספים שאינם שלו עבור נסיעות פרטיות. כאשר לא ניתן היה להשתמש בנקודות, הוא הורה לריסבי-רז לחייב את חשבונו האישי בראשונטורס.

203. לשאלה מדוע לא הורה להחזיר כספים עודפים, השיב הנאשם, כי אף אחד לא אמר לו שהתקבלו כספים עודפים. הנאשם חזר ואמר, שהוא לא טיפל בפרטים ובחשבונות והניח שכל גוף משלם את חלקו.

> **"אני לא חושב שאני התעסקתי ברזולוציות האלה שבין הגורם הזה לגורם הזה, מה תאמרי לפה, מה תאמרי לשם... תוציאו מהסכום הזה ותוציאו מהגורם הזה, ותוציאו מהגורם הזה, אני חשבתי בצדק שכל גורם שאני... פעיל למענו צריך לעסוק בכיסוי הוצאות הנסיעה"** (ת/152, עמ' 29).

החוקרים הציגו לנאשם מסמכים הקשורים לנסיעה מס' 5 לכתב האישום, שבה התקבל תשלום עודף, והנאשם אמר לחוקריו שהוא מצטער, אך אינו יודע "**איך זה הוצא**" ו"**מי נתן את ההוראה להוציא**".

> **"אני מניח שבאופן עקרוני כמו שאמרתי קודם, הייתה הנחייה לחייב כל גוף שאני מופיע בו בהוצאות הנסיעה, אני מניח, לחלק... אני אומר שבאופן עקרוני הנחיה שלי הייתה שכל גוף שאני מופיע בשבילו צריך להשתתף בהוצאות הנסיעה, עכשיו למה הוציאו כאן מכל אחד מהגופים לפי הקבלות שאת מראה לי את כל ההוצאות מהגוף הזה עבור כל הנסיעה, זה אינני יודע, אני לא זוכר את זה, אני לא זוכר שנתתי הנחיה ספציפית בעניין הזה... יכול להיות שזה נעשה מתוך טעות... וגם אני לא זוכר שזה דווח לי... אני אמרתי לך דבר אחד, שהנחיה שנתתי שאני חושב שהיא הנחיה נכונה ומוצדקת גם מבחינה ציבורית, שאני נוסע בשרות כמה גופים אז אני צריך לחייב כל אחד מהגופים כדי לממן את ההוצאות שקשורות בו.... עכשיו, עכשיו אני לא הייתי עוסק בחילוק ולא הייתי יושב עם חשבונית או עם מחשב, ומחלק את הסכומים האלה, מה קרה שביקשו מאותו ארגון את שלושת הסכומים, אני בטוח בדבר אחד שזה לא נעשה מתוך כוונה, לא ראויה, עובדה היא שכל העניין הזה דווח וזה בוודאי נמצא בניירת שלנו ומדווח אצלנו כלומר זה לא איזה שהוא דבר שמישהו העלים או מישהו הטעה, או משהו הסתיר, זה הכל נמצא אצלנו כי ההנחיה הייתה באופן עקרוני לנהוג בשיקוף מלא, בידיעה מלאה, בפרוט מלא במסירת כל הפרטים"** (ת/152, עמ' 30-31).

204. הנאשם אמר, כי ריסבי-רז הייתה אמנם הגורם המרכזי שטיפל בנסיעות, אך היו גם גורמים נוספים שהיו מודעים או מעורבים בנושא: "**אני מניח שגורמים שונים במשרד היו מודעים לנסיעות או מעורבים בנסיעות**" (ת/152, עמ' 9). הנאשם השתדל בתחילה לא לנקוב בשמה של הנאשמת כמי שמעורבת בנסיעות, אך בהמשך אישר, כי הנאשמת הייתה מעורבת בנושא. הנאשם אמר לחוקריו, שלו עצמו לא היה קשר עם ראשונטורס:

> "**אני לא חושב שאני התעסקתי, אני לא חושב שאני אי פעם אני דיברתי עם ראשון טורס... אני יודע מי מנהל את ה...אהה, את המשרד הזה. אבל אני חושב ששנים לא ראיתי אותו ולא דיברתי איתו**" (ת/152, עמ' 35).

205. החוקרים הציגו לנאשם כי בנסיעה מסוימת (נסיעה 12 בכתב האישום) ריסבי-רז כתבה בכתב ידה כי נשאר כסף עודף: "**total extra $7,606.79**" והנאשם רשם בכתב ידו: "**לשיחתנו**". הנאשם נשאל כיצד הוא מסביר את היתרה הזו. הנאשם השיב שאין לו הסבר לכך ומי שאמורה להשיב על כך היא ריסבי-רז. הוא הניח, כי כתב "**לשיחתנו**" בגלל שלא הבין את פשר הדבר. החוקרים שאלו את הנאשם, איזה שימוש נעשה בכסף והנאשם השיב שאין לו שום מושג. הוא נשאל, אם הנחה את ריסבי-רז באשר לשימוש בכסף העודף הזה והשיב, כי הוא איננו זוכר שריסבי-רז דיווחה לו על הבירור שעשתה. הנאשם חזר ואמר, כי לא ידע שהתקבלו כספים עודפים והוסיף:

> "**באופן עקרוני אני מניח, אני אומר את זה רק כהנחה אבל בהחלט לא כאמירה מחייבת שייתכן מאוד שסכומים שנשמרו ממימון של גופים ציבוריים שהם לא ממשלת ישראל, נוצלו לצורך מימון נסיעות אחרות למען גופים ציבוריים שלא בממשלת ישראל... נדמה לי כך אבל אני אומר את זה** (ל)**א מתוך ידיעה קונקרטית על נסיעה מסוימת... אלא על גישה. מאוד יכול להיות**" (ת/152, עמ' 38).

הנאשם נשאל שנית, עבור מה נועד המימון העודף והשיב כי לא ידע על הסכומים העודפים ולאחר שיבדוק את הדבר ייתכן שיוכל לומר משהו יותר קונקרטי. הנאשם חזר והעלה את הסברה, כי אנשי לשכתו שמרו את הכספים מתוך הנחה שיסייעו למימון נסיעה למען גוף ציבורי אחר "**שיהיו בו הפרשי טיסה**" (ת/152, עמ' 39).

הנאשם נשאל, אם כאשר נוצר עודף, הוא הורה להחזירו לארגונים. הנאשם השיב, שלא קיבל כל דיווח על כספים עודפים וכי דבריו אלה נאמרו כהנחה ובאופן עקרוני בלבד.

> "**אני לא מדווח אם יש יתרות או כמה יתרות או משהו. אמרתי רק שבאופן עקרוני אם נוצר מצב שיש יתרה כתוצאה מנסיעה עבור גוף ציבורי, היא מנוצלת לנסיעה עבור גוף ציבורי אחר, שלא משלם את כל הכסף, אני לא רואה בזה בעיה**" (ת/152, עמ' 41).

החוקרים חזרו ושאלו את הנאשם למה שימש הכסף העודף והוא חזר על תשובתו ואמר:

> **"אני נותן הנחיה, קודם כל על הכל לדווח ועל הכל לרשום. שום דבר (ל)א נשמר פה בסודיות וגם לא ב- אף אחד לא ניסה להעלים את זה וגם אף אחד לא ניסה מלכתחילה לא בדיעבד שאתה יודע שיש חקירה, אלא זה היה מתויק ומסודר ונוהל בצורה מסודרת. עכשיו ההנחיה, אני מניח אני אמרתי, ההנחיה היא שהכל יעשה בצורה מסודרת, גלויה וחשופה. ...עכשיו במה שקשור לגבי ה-אהה אפשרות של עודפים, אני אמרתי, אני אומר לך כהנחה, אני מניח שההנחה הייתה שאם נוצר עודף בנסיעה מסוימת כתוצאה, לא מתשלום של המדינה אלא כתוצאה מתשלום של גוף ציבורי שהופעתי בעדו, אז יתכן מאוד ש... אהה... זה שימש, עשוי היה לשמש למימון נסיעה ציבורית אחרת... או למימון נניח צירופה של אשתי לנסיעה ציבורית שאני לא רציתי לבקש מהממשלה"** (ת/152, עמ' 41-42).

יצוין כי בעדותו במשפט (עמ' 11755), הסביר הנאשם, כי בדבריו אלה לגבי מימון צירופה של אשתו לנסיעה ציבורית שלא רצה לבקש בגינה מימון מהממשלה, כוונתו הייתה לנסיעה משולבת, שבה נסע לצרכי משרדו וכן להשתתף באירוע של ארגון. במקרים אלה, העדיף הנאשם שמימון נסיעת אשתו יוטל על הארגון, בהסכמתו, ולא על המדינה. הנאשם הוסיף כי ברוב נסיעותיו עבור ארגונים, הוא טיפל גם בענייני המדינה, בלי להטיל עליה הוצאות כלשהן.

בחקירה (ת/154), סייג הנאשם את דבריו בקשר לשימוש בכספים עודפים של נסיעה ציבורית אחת כדי לממן חוסר בנסיעה ציבורית אחרת. כאשר הפנו החוקרים את הנאשם לדבריו, לפיהם הוא העלה את הסברה כי נעשה שימוש בכספים העודפים למימון נסיעות ציבוריות, חזר הנאשם והבהיר, כי מדובר בסברה שעלתה על דעתו רק בחקירה, לאחר שהחוקרים טענו כי נגבו כספים עודפים, דבר שלא היה ידוע לו.

> **"לא כך אמרתי. אני מזכיר לך מה אמרתי. אמרתי שאני פעם ראשונה שומע את הדברים האלה אבל אם יתברר שהיה דבר כזה ואם יתברר ש...** (נכנסים לדבריו) **שהיה דבר כזה ושנותרו אהה... סכומים עודפים והם נוצלו לצורך נסיעה ציבורית, זה יכול להראות אחרת מכפי שזה מוצג כ... ניצול לצרכים פרטיים.**
>
> **...**
>
> **אני הדגשתי שאת כל הדברים האלה אני אומר בדיעבד כשאני שומע מכם על הדברים הללו ולא כשאני יודע מלכתחילה.**
>
> **...**
>
> **שבכל מה שקשור לנסיעות פרטיות ההנחיה החד משמעית שהיתה ושנתנה על ידי למי שעסק בנושאים האלה אצלי היתה, שצריך לחייב את הנקודות שלי... מימון היה צריך לבוא או מנקודות או מחיוב אישי שלי במשרד הנסיעות שדרכו התבצעה הנסיעה. זו הייתה ההנחיה, זו הייתה ההנחיה זו הייתה הגישה שלי וכך האמנתי שהדבר מתנהל ואכן היו הרבה מאוד נסיעות של בני משפחתי על חשבון נקודות, גם של רעיתי וגם של ילדיי במשך השנים"** (ת/154, עמ' 9-10).

> **"זה לא מייצג את ה- state of mind שלי אז, כי אני לא ידעתי אז. ואני מדגיש כי אני לא ידעתי אז. ואני לא הייתי מודע לעניין הזה, עכשיו שאתם שואלים אותי עכשיו, אתם אומרים לי תראה נוצרה יתרה והיתרה הזאת נוצלה באופן כזה או באופן אחר אז אני אומר לכם שהמחשבה שאני מנסה לחשוב עכשיו, מה המשמעות של העניין?"** (ת/153, עמ' 55).

בעדותו בבית המשפט (עמ' 11752-11753), שב הנאשם והדגיש כי לא היה לו כל מידע על כספים עודפים והוא הופתע כשהחוקרים הציגו לו כי כך קרה. הואיל והוא היה משוכנע, כי ריסבי-רז והנאשמת לא עשו כל מעשה רמייה, הוא ניסה, בתשובותיו לחוקרי המשטרה, להעריך מה עשוי היה להיות ההיגיון של מי שטיפל בנושא. הוא העלה את הסברה שהיה מי שחשב שאם נותר כסף מנסיעה ציבורית אחת, ניתן להשתמש בו לכיסוי גרעון בנסיעה ציבורית אחרת. הנאשם הביע דעתו, כי זו אמנם התנהלות בלתי ראויה, אך אין בה רמייה או הולכת שולל.

206. הנאשם נשאל, אם הוא עשה בכספים עודפים שימוש לצרכיו הפרטיים והשיב בשלילה. הנאשם אמר, כי הנחה לממן את כרטיסי הטיסה של בני משפחתו בנקודות, או בתשלום (ת/152, עמ' 42).

החוקרים אמרו לנאשם שהמימון העודף נשמר עבורו בראשונטורס ושימש לשדרוג טיסותיו לחו"ל וכן למימון נסיעות פרטיות שלו ושל בני משפחתו. הנאשם השיב, שבכל הקשור לשדרוג טיסותיו, הוא לא רואה כל בעיה. אשר למימון הטיסות של בני משפחתו, אמר הנאשם, כי ריסבי-רז הייתה אחראית על הטיפול בנסיעות והוא לא זוכר שאי פעם הוא הורה לה לשלם מכספים שאינם שלו עבור נסיעות פרטיות שלו. לשאלת החוקרים, כיצד הורה לריסבי-רז לשלם עבור הנסיעות הפרטיות, השיב כי נצברו לזכותו נקודות "נוסע מתמיד" רבות וכי הוא נסע נסיעה פרטית אחת בלבד, ליוון. החוקרים השיבו שהנסיעה ליוון עלתה כשמונת אלפים דולר עבורו ועבור בני משפחתו והיא לא מומנה בנקודות. הנאשם השיב: "**זה מפתיע אותי מאוד**". החוקרים אמרו לנאשם כי הנסיעה שולמה מהיתרות שנשמרו עבורו בראשונטורס והנאשם השיב: "**זה באמת מפליא אותי מאוד**" (ת/152, עמ' 47).

החוקרים הציגו לנאשם את הטבלה שערכה ריסבי-רז לגבי נסיעות בני המשפחה בשנים 2002 עד 2004 (נ/1, 255, עמ' 41) והנאשם אמר שלא ראה את הטבלה "**...אני פעם ראשונה רואה את הטבלה הזאת. אף פעם לא ראיתי את הטבלה הזאת**" (ת/152, עמ' 49).

החוקרת הציגה לנאשם את טריפלוג 5-2004 וביקשה את התייחסותו לדברי ריסבי-רז לפיהם העבירה את הטבלה לעיונו וגם נרשם עליה שהיא מופנית ל"שולה/אהוד". הנאשם

השיב, שזה מאוד סביר שהמסמך הופנה אליהם ונעצר אצל הנאשמת, שכן הוא לא זוכר שאי פעם הוא ראה אותו. הנאשם הציע לחוקרת לשאול על כך את ריסבי-רז והחוקרת השיבה שריסבי-רז אמרה שהיא מאמינה שכל שנה העבירה לו ולנאשמת מסמך דומה על מצב החשבון בראשונטורס. הנאשם השיב שהוא משוכנע שריסבי-רז אומרת אמת אך כנראה הייתה אי הבנה. מכל מקום, הנאשם אמר, שהוא זוכר שהיו לו נקודות רבות והוא הורה לריסבי-רז לממן נסיעות פרטיות באמצעות נקודות, או לחייב את חשבונו האישי. הנאשם הוסיף ואמר:

> "**עכשיו, הכל נרשם, איפה שהיה נקודות היה נקודות, איפה שלא היה נקודות היה צריך להירשם כחובתי האישית ולגבות ממני את הכסף, עכשיו אם נעשה שימוש אחר בעניין הזה אז זה נעשה לצערי, וזה אה... חבל מאוד ו... זה לא נעשה על פי הוראה שלי. מה שכן זה שהעובדה שכתוב שולה ואהוד, תראו, יש באין ספור מסמכים יום יום שאנשים מתקשרים איתי ואומרים העברתי לך מסמך, הוא נעצר אצל אחד מן האנשים שלי כי לא מעבירים לידיעתי כל מסמך ולא מראים לי בעין ואני יושב ובודק כל מסמך**" (ת/152, עמ' 55).

207. לשאלה מי היה חותם על השיקים שלו השיב הנאשם שפעמים רבות הנאשמת חתמה על השיקים שלו. היא יודעת לכתוב את חתימתו ויש לו אמון בה.

> "**הנאשם: הרבה מאוד פעמים שולה הייתה חותמת על השיקים שלי**
> **חוקרת: היא מורשית חתימה בחשבונות שלך?**
> **הנאשם: היא... יודעת לכתוב את החתימה שלי ויש [לי] בה אמון אז אם היא הייתה רושמת אהוד אולמרט בשמי אז זה היה בסדר.**
> **חוקרת: אתה הרשית לשולה לחתום בשמך על שיקים?**
> **הנאשם: כן, כן.**
> **חוקרת: כן? היה אישור שלך לשולה?**
> **הנאשם: כן, כן. היא הייתה לפעמים שואלת אותי אבל לפעמים חותמת, אומרת חתמתי בשבילך שלושת אלפים שקל היית צריך לתת למישהו XY. לא הייתה בעיה**" (ת/152, עמ' 60).

208. בחקירה מיום 1.8.08 (ת/153) אמרה החוקרת לנאשם, כי הוא קיבל דיווחים על הסכומים שנתבקשו מהארגונים ועל השיחות שהתקיימו איתם. הנאשם השיב, שהוא לא קיבל דיווחים מסוג זה כדבר שבשגרה וביקש שיפנו אותו למקרים קונקרטיים כדי שיוכל להשיב.

> "**לא כ... לא כדבר שבשגרה, לא קיבלתי דיווחים. יש לכם מקרים קונקרטיים שאתם חושבים שקיבלתי דיווחים, תראו לי. אני אתייחס לזה. אני לא רוצה... צריך להבין דברים שקרו לפני ארבע, חמש שנים, הכל מעורבב, מיליון דברים קרו. אתם באמת לא מצפים שאני אזכור על כל נסיעה והיו לא מעט נסיעות, שאני אזכור בדיוק איך היה הדיון אם היה דיון, אם היה דיון איתי וכדומה**" (ת/153, עמ' 20).

הנאשם חזר ואמר שהוא לא התעסק בניהול החשבונות והכספים, ולא קיבל דיווח על כל חשבונית שנשלחה וכל קבלה שהתקבלה.

> "**אני מכל מקום אומר לכם שברוב המקרים אני לא התייחסתי לעניין הזה, ולא התייחסתי לפירוט הזה, ולא שא...לא שאלו אותי, ולא עסקתי בזה, וזה גם לא עניין אותי. ידעתי שבסוף אני אטוס, בדרך כלל, במטוס שיביא אותי למקום הנכון, בזמן הנכון, בתנאים הנכונים, להגיע למלון הנכון, ויהיה לי נהג בדרך, וזה מה שעניין אותי**" (ת/153, עמ' 63).

> "**...מעט מאוד הייתי מעורב בעיסוק בפרטים שלהם. אני אמרתי אני רוצה לנסוע, אמרתי יש גופים כאלה שאני רוצה להיפגש איתם. יש גופים שאני לא רוצה להיפגש איתם. אבל לא נכנסתי לרזולוציות של אה סכומים ולא עסקתי בסכומים**".
> "**קבעתי הנחיה כללית**" (ת/153 עמ' 25).

209. הנאשם נשאל, אם ריסבי-רז עדכנה אותו והשיב שלעתים היא עדכנה אותו ולעתים לא.

> "**הנאשם: היו מקרים שהיא עדכנה אותי. היו הרבה מאוד מקרים שהיא לא עדכנה אותי. לא אה היה מצב על, שעל כל נסיעה, או על כל פרט, או על כל leg בנסיעה, או על כל אה, חיבור בנסיעה אני הייתי מקבל עדכון ממנה.**
> **...**
> **הנאשם: היא לא הייתה היחידה שעסקה בזה. ה...הייתה מערכת במשרד שעסקה בזה.**
> **חוקרת: מי עוד?**
> **הנאשם: כל מיני אנשים שאתם וודאי מכירים את שמם, וראיתם גם את שמותיהם, אני בטוח בזה.**
> **חוקרת: מחומר החקירה שלנו עולה שרייצ'ל אה. בעיקר התעסקה עם העניין, וגם שולה מעל.**
> **הנאשם: נו הנה,**
> **חוקר: מעט**
> **הנאשם: למשל את מזכירה את השם, אני...**
> **חוקרת: יש שמות נוספים?**
> **הנאשם: לא יודע, אתם אה, אתם חקרתם את שולה? ביקשתם את עדותה בעניין הזה?**
> **חוקר: אדוני אנחנו,**
> **חוקרת: ש...**
> **חוקר: שאלנו אותך את אותה שאלה בחקירה הקודמת. אתה אישרת שרייצ'ל בעיקר טיפלה בנסיעות, וגם שולה הייתה מעורבת. אנחנו מחומר החקירה שלנו עולה, מההתכתבויות ומעדויות של סוכנות הנסיעות שבעיקר ברוב המקרים אם לא בכולם ריסבי-רז היא זאת שהייתה בקשר עם משרד הנסיעות.**
> **הנאשם: יכול להיות, אבל אה, במשרד מי טיפל בזה?**
> **חוקר: רייצ'ל בעיקר**
> **הנאשם: יכול להיות, מכל מקום, אני לא טיפלתי מול מס... גורמים מממנים אף פעם**" (ת/153, עמ' 28-29).

הנאשם אמר לחוקריו, כי מדי יום זורמים למשרדו מסמכים רבים מאוד ולא את כולם הוא רואה.

> "**והאמת, לצערי, בהרבה מקרים, אני לא רואה את המכתב. גם ניירת שזורמת בתוך הלשכה יש בה כל מיני תחנות וזה שכתוב** [כאן נקטע הנאשם על ידי החוקרים והוא ממשיך] **אז יש הרבה מאוד מקרים שיכול להיות כתוב 'לכבוד שולה ואהוד' והמסמך לא מגיע אלי בכלל ואני לא רואה אותו**" (ת/153, עמ' 40).

210. החוקרת הציגה לנאשם, שהוא ידע כי נשמרים לזכותו כספים בראשונטורס והנאשם השיב בשלילה ואמר שהוא ידע שיש חשבון אישי שלו. החוקרת אמרה לנאשם שהוא הנחה מספר פעמים את ראשונטורס להוציא שיק, למימון הוצאות שהיה אמור לממן מכיסו. הנאשם אמר שהשיקים הוצאו במסגרת ההתחשבנות האישית אתו וכי לא הנחה להוציא שיק מכספים עודפים שהוא כלל לא ידע על קיומם (ת/153, עמ' 44).

211. החוקרת אמרה לנאשם כי ריסבי-רז טענה שכל אימת שהיה עליה לקבל החלטה בקשר למימון, היא הייתה פונה אליו. הנאשם השיב שהיו מקרים ספציפיים שבהם היא פנתה אליו אך במרבית המקרים, הוא לא נשאל כלל (ת/153, עמ' 53). החוקרת המשיכה ושאלה האם במרבית המקרים ריסבי-רז פעלה על דעת עצמה והנאשם השיב בשלילה ואמר שהיא פעלה על פי סמכותה ועל פי ניסיונה. החוקרת חזרה ושאלה אם היא פעלה על דעת עצמה והנאשם השיב שהיא לא ביקשה ממנו הנחייה על כל צעד ושעל שעשתה והוסיף:

> "**הנאשם: והיא בינה לביני הייתה גם גורם נוסף שלא אחת התייעצו איתה ולא אחת היא התייחסה לעניין והיא בהחלט לא הייתה גורם פסיבי.**
> **חוקר: אתה מדבר על שולה?**
> **הנאשם: אתם הזכרתם אותה קודם.**
> **חוקר: לא...**
> **הנאשם: אז אני מציין את זה.**
> **חוקר: לא, אנחנו, אנחנו לא הזכרנו אותה כי...**
> **הנאשם: כן, אתם הזכרתם.**
> **חוקר: אוקי, יכול להיות שאנחנו הזכרנו אותה, המעורבות שלה הייתה מינורית, אנחנו רוצים להדגיש את זה. אנחנו רוצים להבין, רייצ'ל העלתה את הדברים על הכתב, אמרת שאין ראיה, היא העלתה את הדברים על הכתב באותם טבלאות שאתה טוען שלא ראית הדברים היו ברורים...**
> **הנאשם: הם הופנו משום מה לא רק אלי**" (ת/153 עמ' 53).

212. בהמשך הציגו החוקרים לנאשם הזמנה מאת יו"ר "יד ושם" (בקשר לנסיעה 9 בכתב האישום). הנאשם אמר שהוא זוכר שנסע לאירוע של "יד ושם", אך הוא אינו זוכר את ההזמנה. הנאשם ראה לנכון להפנות את החוקרים לכך שכתב ידן של הנאשמת

וריסבי-רז מופיע על ההזמנה ומכאן שהן עסקו בזה ולא הוא "**הנה את רואה, שאני בכלל לא עסקתי בזה, זה שולה ורייצ'ל עסקו בזה**" (ת/153, עמ' 64). בהמשך אף הפנה הנאשם את החוקרת להזמנה שעליה כתבה הנאשמת לריסבי-רז: "**אישרתי להם**" את ההזמנה ושהם "**משלמים מלון פלוס חלק מהטיסה**", וזאת, ללא שכתבה כי הנאשם אישר או הנחה אותה לאשר.

> "**חוקרת: אז למעשה, מה שאתה אומר, שבמקרה הזה, רייצ'ל אה...סליחה, שולה, אישרה על דעת עצמה?**
> **הנאשם: אני לא יודע להגיד לך יותר מזה, ממה שאני קורא. אני לא רוצה להגיד על שולה שום דבר. אני רק אומר, את מראה לי נייר, ועכשיו את מראה לי, ה...הכל מתחבר לאותו דבר...**" (ת/153, עמ' 64).

213. הנאשם הסביר לחוקרים כי הנסיעות שלו היו עמוסות באירועים תכופים והוא נהג לשוב מיד, בדרך כלל עוד באותו לילה, לארץ, ולכן עמד על כך שתנאי הנסיעה יהיו אופטימאליים והטיסה תהיה במחלקה ראשונה. ההנחיה שלו הייתה לדאוג לכך שהדבר יתבצע והגורמים המזמינים יממנו זאת, אך הוא לא הורה לגבות סכומים העולים על ההוצאות, הוא לא הורה לגבות סכומים עודפים. החוקרים שאלו את הנאשם, אם כאשר ארגון כלשהו אינו מוכן לשלם את הסכום הנדרש, אפשר לגבות מארגון נוסף את ההשלמה הנדרשת כדי למלא אחר התנאים שהציב והנאשם השיב: "**כן, אבל בלי... סכומים עודפים**" (עמ' 68). הנאשם הדגיש שזו סברתו עתה.

> "**אני אומר לך, בוודאות, באחריות, ביושר, שה state of mind שלי היה שאני צריך לטוס first class בתנאים הנוחים ביותר האפשריים ביותר, ו... אה... כך פעלתי. state of mind שלי אז, לא היה, תשמעו, תארגנו שיהיה סכום עודף, ואם הייתי חושב על זה, אז אני מניח, בהיותי, בכל זאת, אדם עם איזה שהוא טיפ טיפה ניסיון, הייתי שואל אותה מה את רושמת? מה הוא רושם? אם הייתי כבר לפי גרסתכם מעורב בכל פרטי הפרטים האלה, נו, אז לא הייתי עושה את המאמץ המינימלי, להסתיר שלא ידעו, שאני מקבל מימון עודף, שאני יכול להשתמש בו באופן פרטי...**" (ת/153, עמ' 68-69).

214. החוקרים אמרו לנאשם, שאי אפשר לנתק את המימונים העודפים מהשימוש שנעשה בכסף והשימוש היה לצרכיו ולצרכי בני משפחתו. הנאשם השיב, שהשימוש שנעשה בכסף מפתיע אותו, שכן אם כל הנסיעות מומנו על ידי הגופים שעבורם הוא טס, אז מדוע שיעלה בדעתו שהוא זקוק למימון נוסף? החוקר השיב, שרוב הכסף שימש לטיסות של אשתו והנאשם אמר, שהוא היה משוכנע שהן מומנו בנקודות שנצברו לזכותו. הנאשם אמר לחוקריו, שאם הם יבדקו את מספר הנקודות שהוא צבר, הם ישתכנעו שזה נכון. הנאשם הפנה את חוקריו גם לתרשומת של ריסבי-רז שבה היא כתבה לו שעומדות לזכותו נקודות רבות. החוקרת אישרה שריסבי-רז אכן השתדלה לנצל את הנקודות, אך היו מקרים רבים שהדבר לא התאפשר. החוקרת הוסיפה שלדברי ריסבי-רז, היא השתמשה

בנקודות רק באישורו. הנאשם השיב שהדבר מוכיח שהוא הנחה לעשות שימוש בנקודות ושנעשה שימוש בנקודות. הנאשם אמר, שלא היה ידוע לו כי בני משפחתו טסו שלא על חשבון הנקודות. הנאשם אמר שריסבי-רז כנראה טעתה בתום לב מכיוון שהיה עליה לחייב את חשבונו האישי באותם מקרים שלא ניתן היה להשתמש בנקודות. החוקרים הסבו את תשומת לבו לכך שחובו לא שולם כלל למעט סכום קטן בשנת 2007, והנאשם השיב שצריך לשאול את הנאשמת בנושא ושהיו עשרות מקרים שהיא חתמה עבורו על שיקים. הוא עצמו לא בדק זאת ולא ידע מה מצב חשבונו בבנק.

> "**תשאלו את אה...לצורך העניין, את שולה. אתם יודעים שהיו עשרות מקרים ששולה חתמה על שקים שלי, שאני אפילו לא חתמתי עליהם** (מפריעים לו)**... לבדי, ואני לא בדקתי את זה. אני לא ידעתי מה מצב החשבון הבנק שלי. לא עקבתי אחרי זה...**" (ת/153, עמ' 74).

215. כאשר הוצג לנאשם כי במאי 2007 הוא שילם לראשונטורס סכום של 2,898 דולר, בחמישה שיקים פרטיים שלו, הוא לא זכר זאת. כאשר הוצג לו שסכום זה לא תואם את החוב האמיתי שהיה לו בראשונטורס, אמר "**זה מה שאמרו לי כנראה, אז זה מה ששילמתי**" (עמ' 75).

216. החוקרת אמרה לנאשם שנציגים של מספר ארגונים אמרו, שריסבי-רז אמרה להם שאין גוף נוסף המעורב בנסיעה והנאשם השיב שלא ידוע לו מה נאמר לאנשי הארגונים. הנאשם הוסיף, כי לא ניתן להסתיר אירועים מהסוג הנדון, שכן מדובר בקהילות יהודיות ובאירועים סמוכים ורבי משתתפים ולכן הדבר איננו סביר כלל (ת/153, עמ' 80).

217. הנאשם אמר לחוקריו כי ביום רגיל מגיעים למשרדו מאות מסמכים שמופנים אליו, אך לא מגיעים אליו, מכיוון שהם לא מחייבים ידיעה או פעולה מצדו. לכן, הוא לא בהכרח רואה כל מסמך שמופנה אליו (ת/154, עמ' 13).

החוקרת הציגה לנאשם מסמך הקשור לנסיעה לאוסטרליה שאמורה הייתה להיערך בשנת 2005. הנאשם אישר, כי ביקש שהטיסה כולה תהיה במחלקה ראשונה והוסיף כי במסמך כתבה הנאשמת "**רייצ'ל דברי איתי**", וזאת, למרות שהמסמך הופנה אליו ולא אליה. הנאשם הסביר, שהוא מסב את תשומת לב החוקרת לכך, כדי להראות לה שלא כל המסמכים מגיעים ישר אליו, ולראיה, מסמך זה מופנה רק אליו ובכל זאת הוא עובר "תחנות בדרך". החוקרת שאלה את הנאשם, אם כל מסמך עובר לנאשמת לפני שהוא מגיע אליו והנאשם השיב: "**מסמכים בדרך כלל עוברים כמה תחנות. לא קורה כמעט...אני לא זוכר דבר שהוא לא עובר קודם יותר מתחנה אחת [לפני] שהוא עובר אלי**" (ת/154, עמ' 15).

218. החוקרים אמרו לנאשם, כי מדובר בשיטה לגביית עודפים והנאשם הקשה ושאל, אם זה נראה בעיניהם סביר, שהוא יקיים שיטת מרמה יחד עם קבוצה גדולה של אנשים, הן בלשכתו והן בסוכנות הנסיעות וכי כולם יעסקו במלאכת ההטעיה והמניפולציה ואף יקפידו לערוך מסמכים מפורטים ולשמור אותם? החוקרים השיבו שהנאשם היה הנהנה היחיד מהכספים העודפים והוא השיב כי הדבר אינו נכון (ת/154, עמ' 20).

החוקרת אמרה לנאשם שריסבי-רז לא הייתה כותבת לו הצעות והסברים פעם אחר פעם אילו הוא לא היה מוצא לנכון לעיין בהם. הנאשם השיב שהמסמכים קיבלו מענה, אך הוא לא בהכרח הגיע ממנו.

> "**לא, מישהו היה מגיב לה בוודאי על העניין, במסגרת התחנות שהעניין הזה היה עושה בדרך...**" (ת/154, עמ' 23).

החוקרת אמרה לנאשם, שאין על המסמך תגובה של אדם אחר והנאשם השיב שאין עליו גם תגובה שלו "**מה שאת מראה לי בעיקר זה הנחיות לגבי הלו"זים ושאלות כלליות לגבי המימון אבל לא לגבי הטכניקה הספציפית הזאת שאת קוראת לה 'שיטה' שעליה את מדברת**" (ת/154, עמ' 23).

הנאשם חזר ואמר שהוא לא התעמק בפרטים הקשורים לטיפול בנסיעות. הוא היה עסוק ומוצף במסמכים והיו לו אנשים שהיו מופקדים על הנושא וזה היה תפקידם.

> "**לשכת שר מוצפת מהבוקר עד הערב במיליון דברים... שר שהוא גם שר תמ"ת והוא גם שר תקשורת והוא גם אחראי על מינהל מקרקעי ישראל והוא גם איש ציבור והוא גם נואם מבוקש שמופיע בכל העולם. הוא מוצף באין ספור מסמכים, גם כשמדובר בנסיעות הוא מוצף באין ספור מסמכים, מי שמעלה בדעתו ברצינות שאני ישבתי ועשיתי את הבוכלטריה על כל דבר הוא מגזים. אז היו פניות. זה היה יכול לשבת על שולחני בדיוק דקה, הייתי מסמן וי או הייתי כותב BC שתי טיסות ככה או משהו כזה, לא מעמיק בזה, לא יושב ועושה עם מחשבון בודק אתה מספר הזה ואת המספר ההוא וכו'. עכשיו אני אומר לך שהיו שני דברים שהיו ידועים ושהם היו הנחייה. אחד שמעולם לא נתתי הנחייה לא במישרין ולא בעקיפין לגבות תשלומים כפולים ממישהו ומעולם לא אמרתי שיחייבו על חשבון מישהו נסיעות פרטיות של בני משפחתי אלא על חשבון הנקודות או על חשבוני**" (ת/154, עמ' 40).

219. החוקרים אמרו לנאשם, כי מדובר בסכום כולל של 103,500 דולר ששולם מכספים עודפים עבור נסיעות פרטיות שלו ושל בני משפחתו. מתוך סך זה, סכום של 54,547 דולר שולם עבור נסיעות אשתו. החוקרים מנו לנאשם נסיעות של ילדיו והנאשם אמר שזה מפתיע אותו. הוא הוסיף, כי לנאשמת היה אישור כללי לנהל את חשבונו האישי, כי היא

הייתה מעורבת בענייניו הפרטיים וכי היא טיפלה בחשבונו בבנק ולעתים קרובות חתמה במקומו.

> "**הרבה מאוד פעמים הייתה מודיעה לי, הוצאתי צ'יק פה, הוצאתי צ'יק שם**" (ת/154, עמ' 52)
> "**לשולה הייתה מעורבות גדולה מאוד בעניינים הפרטיים האלה שלי, כן היא הייתה עומדת עם הקשר מהבנק, היא הייתה מסוגלת להתקשר אלי ולומר לי תשמע, הבנק הודיעו שיש לך אובר מעל סכום מסוים, צריך לכסות את זה אני אקח הלוואה, אני אגדיל את האשראי, אני אחתום להם וכו', הרבה פעמים הייתה חותמת לבד**" (ת/154, עמ' 52).

החוקרת שאלה את הנאשם, אם הוא הנחה את הנאשמת לשלם עבור טיסות שהוזמנו עבורו בראשונטורס והנאשם השיב ש"**אם היה חיוב שהיה קשור לחשבון האישי שלי, בהחלט היא הייתה יכולה לשלם את זה, כן**" (ת/154 עמ' 52).

בתשובה לשאלת החוקרים אמר הנאשם כי מי שמטפלת עתה בענייניו איננה חותמת על שיקים עבורו. עם הנאשמת היו לו יחסים מיוחדים.

> "**לא. לא. לא... היה לי קשר אחר עם שולה בעניין הזה, כי שולה עבדה איתי עשרים וחמש כמעט שלושים שנה,שלושים שנה. אז היא הייתה מעורה, אני חושב שאמרתי לכם את זה אפילו, הבאתי לכם את זה כדוגמה, שהייתה הייתה לנו דירה שקנינו עבור שתי הבנות שלנו**" והיא טיפלה בכל הטרנסאקציות (ת/154, עמ' 53).

הנאשם נשאל, אם גם הנחה אותה לשלם עבור הטיסות שהוזמנו בראשונטורס והוא השיב ש"**אם מתעורר דבר כזה, בהחלט**" (ת/154, עמ' 54). הנאשם נשאל, אם לשם כך הוא גם נתן לה הוראה לחתום על שיקים והשיב כי "**זה מה שהיה המשמעות של התשלום על ידה**" (שם).

220. הנאשם אמר, כי ידע שאמורה להיות התחשבנות עם ראשונטורס לגבי כרטיסים שנרכשים שלא באמצעות נקודות. הוא אמנם לא ידע איך מנוהלים העניינים הכספיים בראשונטורס, אך סביר בעיניו שהייתה הפרדה בין חשבונו הפרטי לבין חשבון הנסיעות שמומנו על ידי גופים אחרים. לשאלת החוקרת, אם ידע על חשבון שנקרא "אולמרט פרטי", השיב הנאשם כי לא ידע באופן ספציפי, אך זה לא מפתיע אותו כשאומרים לו שהיה קיים דבר כזה (ת/154, עמ' 54).

221. החוקרים אמרו לנאשם כי ריקי פרלמן (קודמתה של ריסבי-רז בתפקיד האחראית על הנסיעות) אמרה בחקירתה במשטרה כי לא קיבלה הנחיות מהנאשם, אלא מהנאשמת, והנאשם אמר שהוא שמח שתשובותיה תואמות את גרסתו (ת/157, עמ' 20).

222. הנאשם אמר לחוקריו, כי המסמכים שהם הציגו לו תומכים בטענתו, לפיה הוא הורה לשלם בנקודות טיסות ושדרוגים שלו ושל אשתו. הנאשם הוסיף, שאין ולו מסמך אחד שבו צוין כי אין לו נקודות מספיקות והוא הורה לשלם בכספים עודפים (ת/157, עמ' 44).

סיכום גרסת הנאשם בחקירת המשטרה

223. בחקירה המשטרתית מסר הנאשם לראשונה את גרסתו. הנאשם אף נחקר עליה בידי מיטב החוקרים. הוא התבקש להשיב על שאלות נוקבות ולהתייחס קונקרטית למסמכים רבים שהוצגו לו. הוא שיתף פעולה עם חוקריו והשיב על שאלותיהם. גרסתו הייתה בעיקרה עקבית ותאמה את עדותו במשפט. בנושא אחד, בעניין מעורבותה של הנאשמת בטיפול בנסיעות, עמדתו בבית המשפט הייתה שונה.

גרסת הנאשם בחקירה, בקצרה, היא כי הוא הנחה לגבות הוצאות מכל מי שמזמין אותו לאירוע באופן שכל הוצאותיו יכוסו, אך הוא לא ידע על גביית כספים עודפים ולא נתן כל הוראה לגבות כספים עודפים. הנאשם חזר והבהיר, כי שימש באותה עת בתפקיד שר התמ"ת וגם נשא בתפקידים רבים נוספים ונסע לנסיעות רבות, ולכן, לא טיפל בפרטים הקשורים בנושא, ובלשונו, לא "**ירד לרזולוציות האלה**". נסיעות בני משפחתו ובכלל זה שדרוג טיסותיו וטיסות אשתו היו אמורים להיות ממומנים בנקודות הרבות שנצברו לזכותו בחברות התעופה. כאשר לא ניתן היה לממנם בדרך זו, הם היו אמורים להיזקף לחובתו בחשבונו האישי בראשונטורס.

224. הטיפול בנושא הופקד בידי אנשי לשכתו: בידי ריסבי-רז שריכזה את הטיפול בנושא, ובידי הנאשמת שהייתה ממונה עליה. הנאשמת טיפלה בכל ענייניו האישיים והיא הייתה אמורה לטפל עבורו גם בחובו הפרטי לראשונטורס. הנאשמת טיפלה עבורו בכל הנוגע לחשבון הבנק שלו, בכל התשלומים שלו, היא לקחה הלוואות מהבנק בשמו, היא טיפלה בכל הקשור לרכישת דירה לבנותיו מטעמו והיא אף חתמה על שיקים שלו במקומו. הנאשמת עבדה עמו קרוב לשלושים שנה והיו ביניהם יחסים מיוחדים.

בעדותו בבית המשפט, כפי שיוצג בהמשך, שינה הנאשם את דבריו בכל הנוגע למעורבותה של הנאשמת בנושא הנסיעות. בעדותו בבית המשפט, השתדל הנאשם להימנע מלהטיל על הנאשמת אחריות כלשהי לטיפול בנסיעות, וניסה, ככל הניתן, להרחיק אותה ממעורבות בנושא.

דבריו של הנאשם, בחקירתו במשטרה, בכל הנוגע לנאשמת, עשויים לתמוך בגרסתו חרף העובדה שניסה לחזור בו מהם בעדותו במשפט. למקרא הדברים, ניתן לראות בברור כי

הנאשם לא רצה להטיל את האשמה על הנאשמת. הוא התנהג כמי שנודע לו זה עתה כי בלשכתו נגבו כספים עודפים ואין לו מידע על כך. הואיל ולא טיפל בפרטי הנושא, אין לו תשובה לדבר. הדבר הטבעי הראשון שהוא ביקש לעשות זה להפנות את החוקרים למי שאמורה לדעת מה קרה, למי שמצויה בנושא, למי שאחראית על ריסבי-רז שהופקדה על הטיפול בנושא ולמי שניהלה ביד רמה את לשכתו וידעה כל מה שנעשה בה. אין לשלול, כי הנאשם האמין שהנאשמת לא ביצעה כל עבירה ויש לה הסבר לדבר. לכן הוא רצה להפנות את החוקרים אליה. יחד עם זה, הוא התחיל לחשוש שמא בכל זאת מעשיה לא היו כשרים ולכן הוא היסס. הוא רצה להפנות את החוקרים אליה כדי לקבל מענה לשאלותיהם, אך הוא לא רצה להזיק לה אם יתברר שהיא מעורבת בדבר עבירה.

בכל הנוגע למעורבותה של הנאשמת בנושא הנסיעות, אנו סבורים כי דבריו בנושא זה בחקירה – ולא התיאור המצמצם שאמר בנושא זה בבית המשפט – שיקפו בנושא זה את המצב לאשורו. מכלול הראיות שהוצגו לפנינו במשפט מלמד, כי ריסבי-רז אכן הייתה מופקדת על נושא הנסיעות והיא זו שעמדה בדרך כלל בקשר עם נציגי הארגונים ועם אנשי ראשונטורס. ואולם, מעליה בהיררכיה עמדה הנאשמת שניהלה את הלשכה בצורה מאוד ריכוזית, קיבלה דיווח שוטף ומפורט מריסבי-רז, נתנה לה הוראות בנושא והכירה את התנהלותה. נראה כי בשלב המשפט ביקש הנאשם בכל מאודו להרחיק את האשמה מהנאשמת, ולכן, שינה את דבריו בנושא.

<u>עדות הנאשם במשפט</u>

הנסיעות

225. הנאשם היה מרצה מאוד מבוקש בקרב ארגונים יהודיים בעולם. הם הזמינו אותו לעתים תכופות להרצות באירועיהם והוא נהג להיענות להזמנותיהם. הנאשם, לדבריו, ראה בכך "**שליחות מהמעלה הראשונה**" (עמ' 11247). הופעותיו במסגרת הנסיעות נועדו לייצג את העמדה הישראלית וכן לעזור בגיוס כספים לנושאים ישראליים. הנאשם ניצל את הנסיעות שמומנו על ידי הארגונים, כדי לקדם גם את ענייני המדינה (עמ' 11546). כמעט בכל נסיעה עבור ארגון כלשהו, הוא קיים פגישות ופעל גם עבור ענייני הממשלה ומשרד התמ"ת שבראשו עמד.

המפגשים עם ראשי הארגונים ואורחיהם, אפשרו לנאשם להכיר אנשים שונים שעזרו לו בצמתים חשובים במהלך הפעילות הפוליטית האישית שלו וכן בתפקידיו הרשמיים עבור המדינה. בנוסף לנסיעות לחו"ל, נהג הנאשם להיענות לבקשות של ארגונים ישראליים להשתתף באירועים ובכנסים שקיימו בישראל. הוא עשה זאת לאורך שנים וללא כל תמורה.

נסיעות הנאשם היו בדרך כלל קצרות וכללו סדר יום עמוס. הוא קיים פגישות רבות בלוח זמנים צפוף כדי שכל דקה תנוצל (עמ' 11323-11324). הנאשם לא נשאר לבלות בחו"ל (עמ' 11526), אלא נהג לשוב ארצה מיד עם תום האירוע. הנאומים והמפגשים באירועים השונים הצריכו מאמץ פיזי ונפשי רב. הואיל והנאשם רצה להיות במיטבו ולתפקד ברמה גבוהה (עמ' 12625), הוא עמד על כך שהנסיעה תערך ב"תנאים אופטימליים": טיסה במחלקה ראשונה, מלונות ברמה גבוהה שניתן לקיים בהם פגישות ורכב צמוד העומד לרשותו.

מצבו הכלכלי של הנאשם

226. חשבונו של הנאשם בבנק היה מצוי באופן תמידי ביתרת חובה. מאז שחדל לעסוק בעריכת דין, הוא קיבל משכורת מהמדינה או מהעירייה ומצבו הכלכלי היה דחוק. הוא ואשתו גידלו ארבעה ילדים, חלקם למדו באוניברסיטאות בחו"ל, הוצאותיו היו גבוהות ותמיד היו לו חובות: חוב לבנק, חוב לאלמליח חברו, חוב לגב' דמפה, חוב לרופא השיניים, חוב לראשונטורס ועוד. לדבריו "**זה היה מאוד–מאוד מכווץ ומאוד לחוץ ותמיד עם אוברדרפטים**" (עמ' 11260).

הגורם המופקד על הטיפול בנסיעות

227. הטיפול בנסיעות הנאשם לחו"ל הוטל בתחילת הדרך על הנאשמת. לאחר מינויו של הנאשם לראשות עיריית ירושלים, תחום הנסיעות לחו"ל התרחב, היה צורך בהתכתבויות באנגלית, והטיפול בנושא הוטל על עובד אחר. במהלך השנים מילאו את התפקיד עובדים שונים. בשנת 2000 טיפלה בנושא ריקי פרלמן ואחריה הופקדה על המלאכה ריסבי-רז.

הנאשם נהג להזמין את נסיעותיו לחו"ל באמצעות ראשונטורס. הוא הגיע לסוכנות הנסיעות בעקבות המלצת חבר לפני למעלה משלושים שנה ומאז נסע באמצעותה. הקשר שלו עם מנק, הבעלים של סוכנות הנסיעות, היה מקצועי בלבד. את המנכ"ל, יוסי קלינגר, הוא לא הכיר כלל וגם עם העובדת שהופקדה מטעם סוכנות הנסיעות על הטיפול בענייניו, הדר זלצמן, לא היה לו קשר (עמ' 11267).

בכל הנוגע למגעים עם הארגונים אמר הנאשם כי נציגי הארגונים לא דנו עמו בנושא המימון. נושא זה טופל בין ריסבי-רז לאיש המופקד על כך מטעם הארגון (עמ' 11333).

הקשר עם ריסבי-רז

228. הנאשם לא הכיר את ריסבי-רז לפני שהתקבלה לעבודה בלשכת ראש העירייה. הקשר ביניהם החל לאחר שהחלה לעבוד עמו. ריסבי-רז טיפלה בנסיעותיו לחו"ל אך היו

לה גם תפקידים נוספים בלשכה. היא הייתה עובדת מסורה ויעילה וטיפלה בנושא לשביעות רצונו.

הנאשם נהג לתת מרחב פעולה לאנשיו. הוא התרכז בדברים העיקריים ולא בפרוצדורות. אשר לריסבי-רז, הנאשם לא הנחה אותה כיצד לטפל בנסיעות. הוא הניח שריקי פרלמן, קודמתה בתפקיד, עשתה זאת. הנאשם גם לא קיים איתה ישיבות עבודה מסודרות.

> "**...מעולם לא היה מצב, שאני ישבתי ושהוצגה בפני תמונה כוללת של כל הנסיעה, על כל מרכיביה, על כל ניירותיה, על כל התשובות הלוך ושוב על כל התיאומים בין רייצ'ל לבין התורמים השונים שהזמינו אותם, לא היה כדבר הזה. זה לא התנהל ככה**" (עמ' 13485).
>
> "**לא היו לנו אף פעם ישיבות על נושא התשלומים...לא היו ישיבות ודיונים על תשלומים**" (עמ' 13495).

הקשר בין הנאשם לריסבי-רז התנהל בכתב או בפגישות קצרות. ריסבי-רז נהגה לשלוח אליו מסמך זה או אחר או להיכנס לחדרו לדקות ספורות בין פגישה לפגישה ולשאול אותו שאלה נקודתית. היא לא פרשה לפניו את תמונת הנסיעה הכוללת וברוב המקרים טיפלה בנסיעות בעצמה (עמ' 11320). היו עניינים הקשורים לנסיעות שהנאשם היה מעורב בהם וריסבי-רז נדרשה לקבל את אישורו לגביהם. כך למשל, אישורו נדרש לכל השתתפות באירוע, קיום פגישה, לוח-זמנים לנסיעה ועוד. הנאשם לא עסק בפרוצדורות ולא בפרטים ובחישובים של מימון הנסיעות.

> "**...אתה שר, שאחראי על משרד תמ"ת מורחב, על מינהל מקרקעי ישראל, שר התקשורת, אחראי על רשות השידור, חבר הקבינט, אחראי על הרשות השנייה, חבר הועדה למשא ומתן, נוסע בשליחויות מיוחדות של ראש הממשלה, אני לא נכנסתי בכלל לזה, לא דיברנו על זה. אני לא יודע איפה הנסיעות האלה רשומות... מה שקרה... שפה ושם רייצ'ל הייתה שואלת אותי שאלות ספציפיות. הייתי מתייחס לשאלות הספציפיות האלה. גם כן עד גבול מאוד מוגדר, זה צריך להיות מובן, הרי באמת מישהו מעלה בדעתו שממלא מקום ראש הממשלה עם כל העומס שרבץ עליו,... ישב אחרי זה עם מחשבון ויעשה חישובים בדיוק איך ומה וכו'? בשביל מה צריך את האיש שעובד בעניין, אתה הרי לוקח מישהו עם שיקול דעת עם אחריות וכו'..**" (עמ' 11284-11285).

מימון הנסיעות

229. הוצאות בגין נסיעות עבור ארגונים, היו אמורות, על פי גישת הנאשם, להיות ממומנות במלואן על ידי הארגון הנוגע בדבר. כל ארגון שביקש את השתתפות הנאשם באירוע, היה אמור להתחייב לשאת בהוצאות הנסיעה.

הוצאות בגין הנסיעות הפרטיות של הנאשם ובני משפחתו, היו אמורות להיות ממומנות מכיסו. הדבר נעשה בדרך כלל באמצעות נקודות "נוסע מתמיד" שנצברו לזכותו בחברות התעופה. כאשר לא ניתן היה לשלם בנקודות, המימון היה מחשבונו האישי בראשונטורס או בשיק אישי שלו או בכרטיס אשראי שלו (עמ' 11327). הנאשם עצמו לא עסק בכך (עמ' 11270). כאשר הנאשמת הודיעה לו כי עליו לשלם, הוא היה עושה כן.

הוצאות בגין נסיעות הנאשם בתפקיד עבור ענייני משרדו או ענייני המדינה, מומנו על ידי המדינה, במחלקת עסקים בלבד, אם נתקבל לנסיעה אישור ממשלה. הנושא היה נרשם בדרך כלל בסוף סדר היום של ישיבת הממשלה והאישור היה ניתן כדבר שבשגרה. השרים הצביעו ונהגו לאשר את הנסיעה. הנאשם לא זכר מקרה שבו לא התקבל אישור לנסיעת שר (להוציא מקרה אחד בתקופת כהונתו של הנאשם כראש ממשלה) (עמ' 11278). נסיעות בתפקיד שאליהן הצטרפה אשתו, מומנו אף הן על ידי המדינה, אם ניתן להן אישור מאת ראש הממשלה. לדברי הנאשם, לא היה כל קושי לקבל את אישור ראש הממשלה עבור הנסיעות שאליהן הצטרפה אשתו. הנאשם בדרך כלל לא טיפל בנושאים אלה.

230. הואיל וההזמנות מטעם הארגונים לא הגיעו בבת אחת באותו מועד, כאשר נקבע מועד לנסיעה, עדיין לא היה ברור כמה ארגונים יקיימו אירוע באותה עת ומי יישא במימון הנסיעה. מטעם זה, כל ארגון שהזמין את הנאשם, נדרש לממן את הוצאות הנסיעה. כאשר התבהרה התמונה ונודע אילו אירועים מתקיימים ומי הגופים המממנים, ריסבי-רז הייתה אמורה לחלק ביניהם את ההוצאות ולדאוג לגבייתן.

> "**כשהייתה התשובה כן ושהוא** [הנאשם] **נוסע, אז גם הוגדרו מהם תנאי הנסיעה והיכן נאמר להם, אתם צריכים לשלם מחלקה ראשונה, אני יודע אשתו באה איתו, אתם משלמים עבור האישה, אתם משלמים עבור המלון וכו' וכו'...**"

ובהמשך הבהיר הנאשם:

> "**ההנחיה הגישה הרוח המפקד, היחס כפי שאמרתי אותו קודם לכן היה שבסופו של דבר כל ארגון שאני מופיע עבורו, צריך להשתתף בהוצאות באופן שמכסה את כל ההוצאה**" (עמ' 11334).

הנאשם לא הורה לריסבי-רז לחלק את ההוצאות בין הארגונים, אך זה היה "**ההיגיון של התהליך**" (עמ' 11348), "**זאת הייתה הגישה, זה היה ה- attitude זאת הייתה ההתייחסות וכך הדברים היו ברורים והם היו ברורים היטב לרייצ'ל כמו לכל אחד אחר**" (עמ' 13563).

הנאשם גם לא עסק בחלוקה הספציפית של ההוצאות בין הארגונים. הוא לא הורה לריסבי-רז מה לגבות מכל ארגון וארגון (עמ' 13496). ריסבי-רז הופקדה על הטיפול

בנסיעות והיא הייתה אמורה לעסוק בזה (עמ' 11328). ריסבי-רז מעולם לא אמרה לנאשם כמה עלתה נסיעה ספציפית ואיזה סכום במדויק שילם כל ארגון. הנאשם לא עסק במספרים המדויקים.

231. במספר מקרים מועט יחסית, בשים לב לכך שהיו למעלה משבעים נסיעות, ריסבי-רז פנתה אל הנאשם בשאלות ספציפיות בנושא המימון. הנאשם השיב לה תשובה ספציפית, אך ברמה כללית. הוא נהג להשיב לפי רמת מימון ולא ירד לפרטים. כך למשל, אמר שארגון כלשהו לא ישלם, או ש"**אלה ישלמו BC, ואלה ישלמו FC, כל אחד בגזרה שלו ובלבד שבסך הכל ההשתתפות של כולם תהיה במסגרת ההוצאה הכוללת**" (עמ' 11347), שהסכום הכולל יתחלק באופן שעלות הנסיעה תכוסה. תשובותיו היו תמיד כלליות ולא במספרים מדויקים. הוא לא נכנס לפרטים, הוא לא ירד "לרזולוציה" הזאת (עמ' 11327). זה לא היה תפקידו.

> "**אבל באמת לא רציתי להיכנס לזה גם לא רציתי לקחת אחריות על דבר שאני לא מתמצא בו, לא מבין בו, לא יודע בו, ולא יודע לתת בו תשובה אינטליגנטית** ...
> **אף פעם לא נכנסתי לדקויות האלה**" (עמ' 11458).

שאלותיה של ריסבי-רז התייחסו בדרך כלל לנסיעות משולבות שכללו מספר ארגונים ואירועים במקומות שונים. הנאשם נהג להשיב על שאלות אלה באופן נקודתי ובלי לרדת למספרים ולפרטים.

> "**תראו, הרי היו באמת פה דברים קצת מוטרפים. כשאתה חושב על הנסיעה הזאת, אתה טס ללאס וגאס, מלאס וגאס אתה טס לסינסנטי, מסינסנטי אתה טס לטורונטו, מטורונטו אתה טס למונטריאול ממונטריאול או לאוטווה, מאוטווה אתה טס לטורונטו מטורונטו אתה טס לשיקאגו, משיקאגו אתה טס ליפן ומיפן אתה טס לישראל. לא פשוט כל כך, אז אתה אומר בסדר, או.קיי., רייצ'ל היא מצוינת ונהדרת, אבל זה לא בלתי אנושי שיהיו לה גם פה ושם כמה שאלות וזה סביר מאוד שהיא באה לשאול. האמת היא שבסוף המבחן הוא לראות כמה מתוך המקרים, את הבאת מקרים מתוך שבעים הנסיעות... אני אומר לך שאני טסתי עם רייצ'ל איזה 150 נסיעות, רק שהיו עוד או מאה נסיעות, לא חשוב, אבל היו נסיעות שלא מוזכרות. אני טסתי אצל ריקי ואצל אחרים בסך הכול איזה 300 נסיעות. אז זה צפוי שפה ושם במורכבויות האלה יבואו לשאול אותך שאלה ספציפית, וכפי שאמרתי ההנחיה שלי הייתה נקודתית לאותה שאלה, אבל ברזולוציה שהתאימה לרמת המעורבות המוגבלת שלי ולא לאיזה שהיא רמה שיורדת עד לסנט האחרון. לא עסקתי בזה, מה לעשות? לא עסקתי בזה, לא חשבתי שזה תפקידו של ממלא מקום ראש הממשלה**" (עמ' 11342-11343).

232. קיומו של חוב כלשהו בגין נסיעות ציבוריות כלל לא עלה על דעתו של הנאשם. זאת מכיוון שהנסיעות הציבוריות היו אמורות להיות ממומנות על ידי המדינה או על ידי הארגון המזמין (עמ' 11459). אשר לנסיעות הפרטיות, הנאשם ידע שיש לו חוב

לראשונטורס בגינן, אבל העריך שלא מדובר בסכום גבוה כי רוב הנסיעות הפרטיות מומנו בנקודות.

233. הנאשם לא ידע כי נגבו מהארגונים כספים עודפים. הדבר מעולם לא נאמר לו. הנאשם גם לא ידע כי היו נסיעות ציבוריות שלא שולמו במלואן והסתיימו בחסר. לדבריו, אילו ידע זאת, היה גם מעלה בדעתו כי מתקבלים כספים עודפים והיה בידו להתריע על כך. ואולם, הדבר לא נאמר לו והוא לא ידע על כך (עמ' 11350).

הנאשם התבקש על ידי ב"כ המאשימה לאשר כי שוחח עם ריסבי-רז על הכספים העודפים ואף ביקש ממנה לבדוק מדוע נוצרו חוסרים. הנאשם השיב כי לא ידע על קיומם של עודפים או על חוסרים. הנאשם הוסיף, שלא הייתה כל סיבה שהוא יחשוב שיש חוסרים בנסיעות ציבוריות מכיוון שהוא השתתף רק באירועים של ארגונים שהתחייבו לשאת בהוצאות המלאות של הנסיעה.

> "**מעולם לא דיברתי איתה על הנושא של החוסרים, אמרתי פעם שאילו הייתי יודע שיש חוסרים הייתי נכנס לעניין ועושה בדיקה כי אמרתי שמי שעושה חוסרים או אם היו נוצרים חוסרים וזה היה ידוע לי, הרי ממילא זה היה מסב את תשומת ליבי, מעורר את הערנות שלי לגבי האפשרות שכמו שיש עודפים, יכול להיות גם מצב אחר. לא היה סיבה, חוסרים יכול להיות מצב אחר. לא הייתה שום סיבה בעולם שיהיו חוסרים, אני אף פעם לא נסעתי שלא היה מובטח מראש, לא תמיד הכסף שולם מראש, אבל ארגונים שנסעתי עבורם התחייבו לשלם, אז לא נסעתי אילו ידעתי שיש חוסרים ולא עלה בדעתי שצריכים להיות חוסרים ולא דווח לי על כך. אני לכן גם לא דיברתי על כך עם רייצ'ל ואני לא זוכר פעם אחת שרייצ'ל הזכירה בכל עדותה שאני דיברתי איתה על חוסרים**" (עמ' 13479).

הנאשם טען כי מעולם לא הורה לגבות הוצאות עודפות.

> "**מעולם [לא] אמרתי את זה אני אחזור על זה, אני אמשיך לזעוק את זה עד בלי די, מעולם לא נרמז, לא נאמר, לא נלחש, לא נקרץ, באיזה שהוא אופן, שצריך לגבות כך שיישארו עודפים. לא היה דבר כזה. לא נאמר דבר כזה, אף פעם אחת**" (עמ' 11334).

234. הנאשם אמר כי ארגונים כמו "עלם", "עלה", "האגודה למען החייל" ו"יד ושם" היו במיוחד קרובים ללבו. הוא פעל למענם במשך שנים, נסע עבורם פעמים רבות והשתדל לעזור להם ככל יכולתו. לכן הוא נסער כשהוא חושב על הטענה שהוא כביכול רימה אותם כדי לגבות מהם כספים עודפים (עמ' 11520, 11566).

> "**...להאשים אותי בתכנון מערכת שתפקידה בין היתר לגזול את 'יד ושם'... לרמות אותם, אני שאני כראש ממשלה היחידי בשישים שנות מדינת ישראל, לא כשהתחילה החקירה הזאת, שנה קודם, הקציתי שניים וחצי מיליארד שקל, כדי לשלם לניצולי שואה, אני**

> **שעמד פה יושב-ראש 'יד ושם' וסיפר שלא היה מישהו שאסף בשביל 'יד ושם' יותר אמצעים מכפי שאני אספתי, שביליתי, הוא אמר, שעות משמימות לאין סוף בשיחות עם תורמים, שליוויתי כל פרויקט, שהופעתי בשבילם באין ספור מקומות ואין ספור פעמים, מדברים על הנסיעה הזאת לקנדה, שהם אומרים שהיא הייתה נסיעה שאספה הכי הרבה כסף אי פעם ל'יד ושם', מה עם כל הנסיעות לניו-יורק, שהיה להם שם, היה להם שם נציג... שהיה מתקשר איתי לארץ, היה מזעיק אותי לאירועים שלהם, שגייסנו שם מיליוני דולרים וכו', אז... להאשים אותי בזה שאני רציתי לגזול את 'יד ושם'?"** (עמ' 11591-11592).

235. הנאשם התבקש על ידי ב"כ המאשימה לאשר את דברי ריסבי-רז (עמ' 5514) לפיהם ההנחיות לגבי התשלומים עבור הנסיעות ניתנו לה מאת הממונים עליה, על פי רוב מהנאשם ולעתים מהנאשמת, אבל תמיד מהממונים עליה. הנאשם השיב שהיו הנחיות כלליות, במקרים לא רבים היו הנחיות ספציפיות וברוב המכריע של הנסיעות בכלל לא הייתה אליו פנייה.

> "**ככלל רייצ'ל פעלה על פי סמכותה בשיקול דעת וניהלה את הדברים ועשתה אותם. היו פה ושם מקרים שהיא פנתה ובמקרים שהיא פנתה היא נענתה. הרוב המכריע של המקרים האלה היו בכתב והם מתועדים וגם מצוין מה אני התייחסתי אליהם. יתכן שהיו גם מקרים בעל פה בהחלט יתכן, סביר שבהם נשאלו דברים. ברוב המכריע של המקרים היא בכלל לא פנתה, היא לא שאלה, היא פעלה לבד. היא עשתה את הדברים בשיקול דעת, לפעמים שיקול דעת נכון, מסתבר שלפעמים שיקול דעת לא נכון. זה התיאור הנכון ההוגן המאוזן של הדברים האלה**" (עמ' 13503-13504).

236. בסוף חקירתו הראשית אמר הנאשם כי היום הוא מבין שנעשו טעויות, נגבו כספים עודפים והופעל שיקול דעת מוטעה על ידי הכפופים לו. הוא מצר על כך מאוד. הוא חש מבוכה רבה. "**ההרגשה שלי הייתה הרגשה של כאב עמוק, יותר מכל דבר אחר, כאב עמוק וצער עמוק ומבוכה גדולה מאוד שהדברים האלה אכן התרחשו**" (עמ' 11770-11769).

נקודות "נוסע מתמיד"

237. הנאשם לא היה בקיא בצבירה המדויקת של נקודות "נוסע מתמיד" שנזקפו לזכותו בחברות התעופה, אך הניח כי מדובר בנקודות רבות. הוא ידע שהוא טס בעשרות טיסות, במחלקה ראשונה, שבה צבירת הנקודות רבה יותר, ולכן, האמין שיש לו נקודות רבות (עמ' 13604).

> "**אני יודע דבר אחד, מה שיודע אדם סביר, שבאמת לא מעסיק את הראש שלו יום יום, כל היום מהבוקר עד הערב בקלקולציות כאלה, אני יודע שמי שנוסע כמוני, ויש מעט מאוד אנשים לא רק בארץ,**

בעולם, שנוסעים כמו שאני נסעתי והוא טס תמיד במחלקה ראשונה, הוא חייב לצבור הרבה מאוד נקודות" (עמ' 13606).

כמו כן, גם ריקי פרלמן ולאחר מכן ריסבי-רז אמרו לו כי נצברות לזכותו נקודות רבות (עמ' 13848-13849). הנאשם לא קיבל עדכון על מצב הנקודות. הוא לא ראה את טבלת נסיעות בני המשפחה לשנים 2002-2004 (עמ' 11385, 13414). נושא הנקודות עלה מבחינתו בדרך כלל בנוגע לעניין ספציפי, כשריסבי-רז הציעה לו לשדרג נסיעה בנקודות, כשהורה לריסבי-רז לממן טיסה עבור אשתו בנקודות, או כשאחד מבני המשפחה רצה לנסוע לחו"ל והנאשם ביקש לבדוק אם ניתן לממן את הטיסה בנקודות (עמ' 11359). נושא מימון כרטיסי הטיסה של ילדיו טופל בדרך כלל על ידו באמצעות ריסבי-רז (עמ' 13621). הנאשם נמנע מלאשר כי לפני כל שימוש בנקודות ריסבי-רז תמיד קיבלה את אישורו (עמ' 13594-13593). ההנחיה הייתה שטיסות של בני משפחה, מממנים בנקודות (עמ' 11394). כאשר הדבר איננו אפשרי, הנסיעה נשקלת שנית. אם הוא מחליט לאשרה, הכוונה שתמומן מחשבונו האישי ולא בשום דרך אחרת. לצורך זה אף נמסר לריסבי-רז מספר כרטיס האשראי שלו. הנאשם הפנה לדוגמאות לשימוש בכרטיס האשראי עליהן למד מחומר החקירה: נ1/255, עמ' 61-62, המלמד כי בנובמבר 2002 שולמו לחברת התעופה אייר פרנס שני תשלומים בכרטיס האשראי שלו ומסמך נ1/257 המלמד כי שולמו מסי נמל בכרטיס אשראי של אשתו.

> "**היה ברור שהילדים נוסעים על נקודות, נקודה. אם יש נקודות טוב, אם אין נקודות לא נוסעים, אלא אם יש מקרה מיוחד שאנחנו מממנים את הנסיעה הזאת מכספינו מחשבוננו הפרטי. כך זה היה ולא היה אחרת ומעולם, מעולם לאף אדם לא שמע ממני לא במישרין, לא בעקיפין לא באיזה שהוא דרך שאפשר לא להבין אותה, שאני מבקש ממנו שיצבור עבורי עודפי כספים**" (עמ' 11260-11261).

בני משפחתו נהגו לנסוע לחו"ל במספר דרכים. לעתים על חשבון נקודות באמצעות ריסבי-רז וראשונטורס, לעתים בכספם האישי ישירות דרך ראשונטורס (עמ' 11374; נ1/396). היו מקרים בודדים שריסבי-רז אמרה לו כי לא ניתן להשתמש בנקודות, בין משום שמועד הטיסה לא התאים או מטעם אחר, אך בדרך כלל זה לא קרה (עמ' 13598).

שדרוגים

238. שדרוג טיסותיו של הנאשם לא נעשה על פי נוהל מגובש. על פי גישתו, בנסיעה עבור ארגון, או בנסיעה משולבת עבור ארגון ועבור המדינה, השדרוג בדרך כלל ממומן על ידי הארגון. כאשר מספר ארגונים משתתפים בנסיעה, כל ארגון אמור לשלם על חלקו. בנסיעות עבור המדינה, המדינה מממנת מחלקת עסקים בלבד. במקרים אלה, על פי הנחיתו, מימון השדרוג למחלקה ראשונה נעשה בנקודות. אם הדבר בלתי אפשרי, אז התשלום הוא מכיסו בשיק או על ידי חיוב חשבונו האישי בראשונטורס (עמ' 11453).

בחקירה נגדית הציג ב"כ המאשימה לנאשם מסמכים הנוגעים לשש טיסות (ת/313) מהם עולה כי הנאשם ידע עוד בזמן אמת שהמדינה מממנת טיסות במחלקת עסקים בלבד. ב"כ המאשימה שאל את הנאשם מדוע בחקירתו במשטרה היתמם והציג לחוקריו כאילו הוא איננו מודע לכך. בהקשר זה שאל את הנאשם, מדוע לגבי נסיעה שנועדה לענייני משרד התמ"ת בלבד ללא השתתפות של ארגון, אמר הנאשם לחוקריו: "**למה אני צריך לשלם את השדרוג מכיסי הפרטי? אני לא נוסע בנסיעה פרטית. המדינה לא מימנה את השדרוג? ...איננו יודע למה המדינה לא שילמה את השדרוג, אני כנראה הנחתי שהמדינה צריכה לשלם את זה**". בפי הנאשם לא הייתה למעשה תשובה לכך. הוא אמר: "**זה מה שאני השבתי שנשאלתי על השאלה הזאת יכול להיות שבאותן נסיבות, באותה שאלה זה מה שאני חשבתי שהיה הסידור באותה עת וכך השבתי**" (עמ' 13348). ב"כ המאשימה הקשה על הנאשם ואמר כי אם הניח שהמדינה צריכה לשלם עבור השדרוג, מדוע כתב לריסבי-רז על המסמך (ת/313, מסמך 2) שבו התבקש לשלם עבור שדרוג הטיסה, "**לחייב את משרד ראשון טורס?**", הנאשם השיב כי היה לו חשבון אישי בראשונטורס וכאשר הפנה את ריסבי-רז לראשונטורס התכוון לחשבונו האישי שם.

> "**לי היה חשבון אישי בראשונטורס ואני עשרים פעם אמרתי שראשונטורס בחשבונות אישיים עניינים אישיים צריכה להתחשבן עם המדינה או שהיא צריכה להתחשבן איתנו, כשיש חשבון אישי שהיה לי, ששילמתי, שהיה ידוע, שהיה הרבה לפני שנסעתי מטעם המדינה במשך שלושים שנה וכו', כך שההפניה לראשונטורס ככלל, בהרבה מאוד מקרים, למעט באותם מקרים שברור שראשונטורס הייתה הצינור שדרכו שילמו ארגונים, מתייחסת לחשבון האישי שלי. זה ברור לחלוטין וזה מובן לחלוטין והתובע יודע את זה היטב**" (עמ' 13356).

> "**אני אומר ברור שיש התחשבנויות שרייצ'ל עושה מטעמי, כל הניהול של הנסיעות, כולל גם החשבונות הפרטיים, נעשה על ידי רייצ'ל אז אני מניח שזה בהחלט במסלול הזה במידה שיש התחשבנויות, יש התחשבנויות אם יש פער בין תשלום לבין תשלום של המדינה ויש נדרש תשלום אישי שלי, אז זה נעשה דרך ראשונטורס שממילא טיפל בכל העניין. אבל זה נוגע לעניינים של החשבונות האישיים שלי**" (עמ' 13357).

נסיעות אשת הנאשם

239. אשת הנאשם העדיפה לא להצטרף לנסיעות הנאשם. כאשר הצטרפותה הייתה חשובה בעיניו, היה עליו לשכנעה לעשות כן (עמ' 13511, 11281).

> "**לא היה דבר יותר קשה שהיה גורם לא פעם למתח ביחסים שביני לבין רעייתי, מאשר הצורך לשכנע אותה להסכים לנסוע איתי, זה היה המצב. זאת אומרת אני בכלל לא היה במצב שבו הייתי לחוץ בזה אלא שהצוות שלי, שהאנשים שלי, שזה רצו או שלפעמים זה היה באמת צורך אישי אגואיסטי שלי לא להיות לבד בימים שאני נוסע, נמצא בחוץ לארץ וגומר יום עבודה ומוקף באלפי אנשים או במאות אנשים ובסוף רוצה איזה שהיא אינטימיות של יחסים שרק יכולה**

> **להתקיים כשאתה נמצא עם אשתך. אז היה נורא קשה לשכנע את אשתי, זה היה תמיד מעמסה והיא תמיד אמרה עזוב אני לא רוצה ואני לא רוצה. אני אספר לכם כראש ממשלה, נסעתי לא מעט פעמים. נסעתי פעמיים לצרפת, נסעתי פעמיים לאנגליה, נסעתי איזה שלוש פעמים לגרמניה, נסעתי איזה שלוש פעמים לתורכיה, נסעתי לרוסיה. באף אחת מהנסיעות האלה אשתי לא נסעה, למה? היא אמרה עזוב אותי, לא רוצה, לא רוצה, לא רוצה את הטקסים לא רוצה את החשיפות לא רוצה את זה**" (עמ' 13511).

240. כאשר ניתן אישור להצטרפות אשתו לנסיעה, הוצאות הנסיעה במחלקת עסקים מומנו על ידי המדינה. בנסיעה עבור ארגון, הוצאות נסיעתה מומנו על ידי הארגון או באמצעות נקודות "נוסע מתמיד" שנצברו לזכותו בחברות התעופה. בנסיעה משולבת, עבור ענייני המדינה ועבור ארגון, העדיף הנאשם שנסיעת אשתו תמומן על ידי הארגון ולא מכספי המדינה (עמ' 13508-13511). בנסיעות פרטיות המימון בדרך כלל היה בנקודות (עמ' 13512).

241. הנאשם נשאל בחקירה ראשית בקשר למימון כרטיסי הטיסה של אשתו במספר נסיעות, ואלה היו דבריו:

הנסיעה לארה"ב בדצמבר 2003 (נסיעה 34 כרונולוגית) (עמ' 11287) - נועדה להשתתפות במכירה של פסלי אריות עבור הקרן החדשה לירושלים, רעיון אותו הגתה ויזמה אשתו. כרטיס הטיסה שלו מומן על ידי הקרן החדשה לירושלים. לא הייתה כל מניעה לכך שכרטיס הטיסה של אשתו ימומן אף הוא על ידי הקרן החדשה לירושלים, אך הנאשם החליט שהוא ימומן בנקודות;

הנסיעה בספטמבר 2003 (נסיעה 28 כרונולוגית) (עמ' 11292) - נועדה להשתתפות בחתונה במיאמי אליה הוזמן עם אשתו ולמקסיקו לוועידה של ארגון הסחר העולמי. אשתו הצטרפה למשלחת הרשמית במקסיקו בתוקף מעמדה כאשת שר (היא התבקשה להשתתף באירועים ונשלחה אליה תכנית שהוכנה עבור בני זוגם של השרים). כרטיס הטיסה של הנאשם למיאמי מומן על ידי רונלד בקלרז' שהזמינם לחתונה. לא הייתה כל מניעה שבקלרז' יממן גם את כרטיס הטיסה של אשתו. הנאשם נשאל על ידי ריסבי-רז, אם בקלרז' יממן גם את כרטיס הטיסה של אשתו, אך הואיל והניח כי הכרטיס ממומן על ידי המדינה, השיב לה בשלילה;

הנסיעה לרומא ללילה אחד באוקטובר 2003 (נסיעה 30 כרונולוגית) (עמ' 11296) - נועדה לקידום ענייני משרד התמ"ת. הנאשם ערך ברומא קבלת פנים רשמית והשתתפות אשת השר באירוע הייתה חשובה. היה ברור לנאשם כי כרטיס הטיסה של אשתו ממומן על ידי המדינה. לדבריו, לא היה כל קושי לקבל את אישור ראש הממשלה להצטרפות אשתו.

מסיבה שלא הובהרה לא נתבקש אישור ראש הממשלה לנסיעה וכרטיס הטיסה של אשתו לא מומן על ידי המדינה;

הנסיעה לקוריאה והונג-קונג בינואר 2005 (נסיעה 55 כרונולוגית) (עמ' 11300) - נועדה עבור משרד התמ"ת. המינהל לסחר חוץ ביקש כי אשתו תצטרף לנסיעה (משרד התמ"ת נשא בהוצאות אשתו עבור כיבוד, שכירת רכב, ארוחת צהריים, טלפון נייד וטיסות פנים). בנובמבר 2004, כחודשיים לפני הטיסה, הציעה לו ריסבי-רז כי שדרוג כרטיסי הטיסה שלו ושל אשתו ימומן באמצעות נקודות והוא אישר את הדבר. הנאשם הניח שכרטיס הטיסה של אשתו, כמו כרטיס הטיסה שלו– להבדיל משדרוג הכרטיסים – ממומן על ידי המדינה. מסיבה שלא הובהרה, לא התבקש אישור ראש הממשלה לנסיעת אשתו וכרטיס הטיסה שלה לא מומן על ידי המדינה. כחודשיים לאחר הנסיעה, ריסבי-רז כתבה לו שיש צורך לשלם עבור כרטיס הטיסה של אשתו. הוא רשם על גבי תרשומתה "לשיחתנו". הנאשם לא זכר את המקרה ואת שיחתו עמה בנושא אך הניח כי הופתע כשראה את התרשומות והורה לה לברר את פשר הדבר ושהבעיה נפתרה (עמ' 13526);

הנסיעה לארגנטינה וברזיל במרץ 2005 (נסיעה 58 כרונולוגית) (עמ' 11305) – נסיעה רשמית עבור משרד התמ"ת. אשתו התבקשה להצטרף לנסיעה בתפקידה הרשמי כאשת שר (הוכן עבורה סדר יום ומשרד התמ"ת מימן את הוצאותיה עבור מדריך, רכב, מלון-יום וכו'). הנאשם הניח שכרטיס הטיסה של אשתו ממומן על ידי המדינה. מסיבה שלא הובהרה, לא התבקש אישור ראש הממשלה והמדינה לא מימנה את כרטיס הטיסה.

242. לדברי הנאשם, לא היה כל קושי לקבל את האישורים מראש הממשלה גם לאחר הנסיעה והוא איננו יודע מדוע הדבר לא נעשה (עמ' 13526). הוא מניח שהדבר קרה כתוצאה מטעות או רשלנות. הנאשם נשאל מי אמור היה לטפל בקבלת האישורים מאת ראש הממשלה והשיב שריסבי-רז או הנאשמת. בהמשך אמר, כי יותר סביר שריסבי-רז הייתה אמורה לעשות זאת כי היא זו שהייתה מופקדת על הטיפול בנושא. הנאשם אמר שהוא לא היה אמור לבדוק אם התקבל האישור, אלא העובדת שהופקדה על כך הייתה אמורה לדאוג לקבלת האישור ולמימון הנסיעה על ידי המדינה (עמ' 11311).

243. ב"כ המאשימה חלק על טענת הנאשם, לפיה הוא לא ידע שלא התקבל אישור ראש הממשלה לנסיעות רעייתו, כמו הנסיעה לקוריאה ולהונג-קונג והנסיעה לברזיל ולארגנטינה. ב"כ המאשימה טען שלא מדובר בטעות של ריסבי-רז או של הנאשמת, אלא בהחלטה מודעת של הנאשם. ב"כ המאשימה הפנה את הנאשם לדבריו בחקירה במשטרה (ת/152, עמ' 41 ו-ת/153, עמ' 36), שם הזכיר הנאשם, כמפורט לעיל, נסיעות שרעייתו התלוותה אליו באישור. ב"כ המאשימה אמר כי הדבר מלמד שהנאשם ידע כי יש גם

נסיעות ללא אישור. הנאשם השיב כי בדבריו בחקירה התכוון לנסיעות שנועדו גם עבור ארגון שנשא בהוצאות אשתו ולכן לא היה צורך באישור (עמ' 13511).
ב"כ המאשימה הקשה ואמר לנאשם כי הנסיעה להונג-קונג וקוריאה והנסיעה לברזיל וארגנטינה לא היו עבור ארגון אלא רק עבור המדינה וכי למרות זאת, לא התבקש אישור ראש הממשלה. הנאשם השיב כי בנסיעות אלה היה לאשתו תפקיד רשמי מובהק ולכן היה לו ברור כי הן ממומנות מכספי המדינה (עמ' 13514-13515).
ב"כ המאשימה אמר לנאשם כי הוא זה שתמיד החליט כיצד תמומן נסיעת אשתו ולכן כאשר לא התבקש אישור ראש הממשלה להצטרפותה, היה זה בידיעתו ועל פי החלטתו. הנאשם נמנע מלהשיב תשובה ברורה ולבסוף חזר ואמר כי בנסיעה רשמית מובן מאליו שיש לבקש אישור ראש הממשלה, המימון חל על המדינה ואין צורך בהחלטתו. במקרים אחרים של נסיעות משולבות עם ארגונים, הוא השתדל לא לבקש אישור כדי שהמדינה לא תישא במימון (עמ' 13537). ב"כ המאשימה הקשה ואמר לנאשם כי גם בנסיעות רשמיות ריסבי-רז שאלה שתי שאלות: האחת האם אשתו מצטרפת לנסיעה והשנייה, מי מממן את הנסיעה. הנאשם השיב שמדובר בשאלה אחת. בנסיעה רשמית הוא אמור לומר אם אשתו מצטרפת לנסיעה, אך אין כל צורך בהוראה נוספת מכיוון שברור שצריך לבקש אישור ולממן את הנסיעה על חשבון המדינה (עמ' 13545).

ההתחשבנות מול ראשונטורס

244. הנאשם לא עסק בהתחשבנות מול ראשונטורס. כאשר נאמר לו על ידי הנאשמת כי יש לו חוב ועליו לשלמו, הוא עשה כן.
הנאשם לא ראה את הטריפלוגס שהכינה ריסבי-רז (עמ' 11462-11463, 13470, 13787), לא נמסרו לו פרטי הישיבות עם ראשונטורס (עמ' 13781), הוא לא ידע כי נפתח בראשונטורס חשבון בשם "אולמרט פרטי", שבו רוכזו יתרות הזכות והחובה שבתיקי הנסיעות שלו, הוא לא שמע מעולם כי נגבו כספים עודפים ולא ידע עבור מה הם שימשו (עמ' 13608). לשאלה מדוע הוא לא שילם לראשונטורס משנת 2003 עד שנת 2007 השיב הנאשם, כי לא נאמר לו שהוא חייב והוא לא נתבקש לשלם. הוא אמנם ידע כי יש לו חוב לראשונטורס אך העריך שמדובר באלפי דולרים בודדים ולא יותר. הוא לא העלה בדעתו כי יש לו חוב כלשהו בגין נסיעות ציבוריות מכיוון שנסיעות אלו היו אמורות להיות מכוסות על ידי הגוף שעבורו בוצעה הנסיעה (עמ' 11481).

בתשובה לשאלת ב"כ המאשימה, אמר הנאשם כי הנאשמת נהגה לדווח לו על חובותיו. אמנם לא תמיד מיד, ולעתים אף כעבור זמן רב, אך היא דיווחה לו על כך. הנאשם נשאל האם בתום ישיבה עם ראשונטורס דיווחה לו הנאשמת כי יש לו חוב ומה פשרו. הנאשם השיב כי באיזה שהוא שלב, לאו דווקא מיד עם תום הישיבה או בתקופה כלשהי לאחר מכן, היא בוודאי אמרה לו שיש לו חוב פרטי בגובה כזה וכזה, אך הוא לא זוכר שאי פעם

הוא דווח על חוסרים בנסיעות ציבוריות (עמ' 12650-12651). הנאשם הניח כי קיבל מהנאשמת דיווח בשנת 2003 על החוב האישי שלו אך הוא לא זכר באיזה מועד היה הדבר (עמ' 13422). הנאשמת לא דיווחה לו על חוב בסכום של כ-17,000 דולר בשנת 2002 (עמ' 13422). הוא גם לא דווח על ידי הנאשמת כי יש לו חוב אישי של 11,600 דולר לראשונטורס (עמ' 13635).

> **"הרי אמרתי שעל חובותיי האישיים שולה הייתה בדרך כלל מעדכנת אותי ואומרת לי מה צריך לשלם, נקודה. אני לא זוכר שום מעמד שבו שולה באה אלי וסיפרה לי שאני חייב לשלם או שאני חייב באופן אישי 11,000 דולר** " (עמ' 13635).

245. הנאשם נשאל על ידי ב"כ המאשימה, מדוע הפנה את ריסבי-רז לראשונטורס לקבל שיק עבור תשלום שהוא אמור לשאת בו באופן אישי ובפרט כשמדובר בנסיעה שלא הוזמנה כלל על ידי ראשונטורס (עמ' 13363, 13389). הנאשם השיב, כי כאשר הפנה את ריסבי-רז לראשונטורס, כוונתו הייתה להפנותה לחשבונו שם (עמ' 13371), לחשבונו האישי בראשונטורס (עמ' 13388). הנאשם הסביר כי משרד הנסיעות ראשונטורס טיפל בכל ענייני הנסיעות שלו במשך כשלושים שנה. הוא נסע דרך ראשונטורס מאות נסיעות. היה לו חשבון בראשונטורס, שבו נצבר חוב והוא נהג לשלם אותו מדי פעם. חשבונו בבנק היה מצוי באופן תמידי ביתרת חובה והוא העדיף לצבור חוב בראשונטורס מאשר להגדיל את חובו בבנק.

> **"מדובר בחשבון, בחשבון אישי שלי, שסוכנות שמנהלת את ענייני הטיסות שלי לאורך שנים רבות, במשך שנים רבות וזה היה טבעי... היו מקרים שעוד הכנסתי יד לכיסי וגם אותם הראו כאן, עם השיק בערך באותה תקופה. היו מקרים ששילמתי מכרטיס האשראי שלי, וגם אותם הראו אפילו דרך זכ"ד של המשטרה שבמקרה גילינו... אני מדבר על הפרקטיקה היה גם ככה והיה גם ככה. כי ראשונטורס ניהלה את כל חשבונות נסיעותיי האישיות במשך שנים רבות ואמרתי כבר וזה היה לי נוח, נקודה, זה היה לי נוח"** (עמ' 13389).

> **"הפניתי ככה, הפניתי ככה, והפניתי גם ככה. כשהיה לי נוח, היה לי נוח. היות מדובר על חשבוני הפרטי, יש לי חשבון פרטי אני בסופו של דבר משלם, היה לי נוח. אולי אני אצבור חוב, אז מה?"** (עמ' 13390).

> **"משרד נסיעות ראשונטורס טיפל בנסיעותיי שלושים שנה, אני מניח שהוא עשה את זה כי זה היה טוב לעסקיו, וזה בהחלט היה נוח לי. ולכן לא הייתי צריך לשאול אותו אם אני מניח שאם לא היה לו נוח אז הוא היה אומר לי. הוא ייצג אותי שלושים שנה, נסעתי דרך המשרד הזה מאות נסיעות, אני חושב שהייתי לקוח טוב, בין אם פעם אחת זה שולם על ידי ארגון כזה, בין אם זה שולם על ידי שני ארגונים בין אם זה שולם על ידי שלושה ארגונים ובין אם זה שולם על ידי באופן אישי..."** (עמ' 13391).

> **"אני אף פעם לא שילמתי לראשונטורס בזמן אמיתי כחלק מדפוס ההתנהלות מול ראשונטורס ואני אמרתי את זה מספר רב של פעמים, צברתי שם חוב ושנאמר לי שאני צריך לשלם אז שילמתי ולא תמיד כשנתבקשתי לשלם שילמתי את מלוא החוב במכה אחת אלא פרשתי אותו או שילמתי חלק ממנו... וצברתי אותו בדיוק כמו שאני עושה עם רופא השיניים שלי או עם חנות המכולת שלי... אני מטפל אצל רופא השיניים שלי אני חושב יותר שנים מאשר אני מטפל בנסיעות שלי אצל ראשונטורס, היו תקופות ארוכות שהייתי חייב לו כסף והוא - והתגלגלנו עם זה כמו שהתגלגלתי עם יתר החובות שלי"** (עמ' 13668-13667).

246. הנאשם נשאל על ידי ב"כ המאשימה אם שילם לראשונטורס עבור השיקים שהוציאו עבורו, עבור החוב הגדול שהיה לו לראשונטורס (עמ' 13393). הנאשם השיב שהוא ידע שיש לו נקודות רבות שממנות חלק מההוצאות הפרטיות. לכן הניח שהחוב אינו גדל ולנוכח מצבו הכספי הדחוק, היה לו נוח לקחת מעין "אשראי" מראשונטורס.

> **"הרי כבודכם יודעים שזה לא סוד גם לתובע שהיה לי חשבון גדול מאוד של נקודות, שאני ידעתי עליו ושהוצג בפני וכדומה. בכמה הקשרים שונים פעם זה בהקשר של נסיעת בני שהוא פנה לרייצ'ל פעם זה בהקשר של הנסיעה לגרמניה שרייצ'ל הציגה את זה לפני וכדומה. אז קודם כל ידעתי שהדברים הללו קיימים וידעתי גם שמצטבר חשבון חיובים שלי ואני מניח שבאותו זמן במקום להוציא את השיק הפרטי שלי, היה לי נוח שזה ישולם מהחשבון שלי בראשונטורס שזה סוג של אשראי, נראה לי סביר מאוד"** (עמ' 13393).

> **"אני הרי לא מכחיש שבמידה ששולה הייתה יודעת על איזה שהיא התחייבות שלי, כמו שאמרתי וסיפרתי כאן, שכשהיו מתקשרים מהבנק ואומרים תשמעו, הוא עבר עם האובר שלו מעבר למה שמותר לו, - שייקח הלוואה או משהו היא כבר הייתה מארגנת לי את זה וכו', כי היא טיפלה בזה. אז אני מניח שאם היה נודע לה על בעקבות ישיבה על חוב לראשונטורס באיזה שהוא שלב היא הייתה מעדכנת אותי. להגיד לך שזה היה שבוע אחרי זה, שלושה שבועות אחרי זה, חודש אחרי זה, מתי שהוא הייתי יודע שאני חייב לראשונטורס ואני אמרתי קודם, היות וכבודכם ראו כבר את מצבי הכלכלי, כפי שתיארתי אותו אבל הם גם נחשפו לפרטיו וראו שאני הייתי כל הזמן באוברדרפט, היה לי נוח ידעתי שיש לי אוברדרפט בראשונטורס וכמו שלכולנו יש לפעמים אוברדרפט במכבסה ואוברדרפט אצל רופא שיניים או חוב אצל רופא שיניים וחוב במכבסה וחוב במכולת, אז זה היה לי נוח במערכת האילוצים שלי שאני יודע שיש לי נוח שם, שיש לי חוב שם, זה היה לי די נוח עם זה, נקודה. זה אלה היו הקונטקסטים. אבל שזה חוב שלי"** (עמ' 13399).

247. הנאשם נשאל אם אי פעם התעניין אם חובו נפרע והשיב שכאשר נאמר לו לשלם, הוא שילם. **"אני שילמתי מה שבסופו של דבר באו אלי ואמרו לי שהחוב שנותר לי ואותו שילמתי"** (עמ' 13393). **"כשנתבקשתי לשלם עבור חובותיי שילמתי עבור חובותיי את מה שאמרו לי שאני חייב, נקודה. שילמתי את זה בשיקים מכספי"** (עמ' 13394).

248. הנאשם חזר ואמר שהוא ידע שהוא טס טיסות רבות בסכומי כסף גבוהים ולכן נצברו לזכותו נקודות רבות.

> "**מי שטס כל כך הרבה כמוני, וטיסות שאין ספק שהן שולמו בסכומי כסף גדולים מאוד, לארצות הברית לקנדה, לאירופה, במחלקה ראשונה, לא יכול היה שלא להניח שיש לו הרבה מאוד נקודות בוודאי כשנאמר לו גם שיש לו הרבה מאוד נקודות. אם נאמר לו פעם אחת שהוא יכול לטוס ארבע פעמים הלוך וחזור לאוסטרליה ב first class אם נאמר לו שהוא יכול לטוס ארבע פעמים לגרמניה ב first class אז איך אפשר לטעון שהוא לא ידע שהוא לא לפחות ב state of mind שלו, הרי אני לא בדקתי אף פעם ולא הלכתי לראשונטורס ושאלתי אותם תגידו לי כמה יש, כמה אין וכו'. אבל מה שהוצג לי, ומה שאני ידעתי שאני נוסע שמותר לי לצבור בנקודות...**" (עמ' 13395).

ב"כ המאשימה אמר לנאשם שידוע כי לא ניתן לשלם בנקודות עבור טיסה שכבר בוצעה ושולמה בכסף והנאשם השיב שהוא איננו יודע אילו הסדרים יש לסוכנויות הנסיעות בנושא, ושידוע לו באופן כללי כי "**משרדי נסיעות סוחרים בנקודות, וזה חלק מהשיטה... שמשתמשים סוחרים בנקודות תמורת תשלום שזה חלק בלתי נפרד משיטת העבודה של משרדי נסיעות**" (עמ' 13396).

מימון נסיעות ציבוריות

249. הנאשם נשאל על ידי ב"כ המאשימה לגבי דבריו בחקירה בנוגע לכספים העודפים ולשימוש בהם וחזר על ההסבר שניתן על ידו. הנאשם אמר, כי בחקירה הודע לו לראשונה מפי החוקרים כי נגבו כספים עודפים. הוא לא האמין שהדבר נעשה מתוך כוונת מרמה. כשניסה לחשוב כיצד קרה הדבר, עלה בדעתו שמא מי שטיפל בנושא, האמין כי כל עוד כספים עודפים שמתקבלים מנסיעות ציבוריות, משמשים עבור נסיעות ציבוריות אחרות, אין בכך פגם. הנאשם הדגיש, כי לא ידע שנתקבלו כספים עודפים וזו סברה שעלתה בדעתו רק כשנודע לו על כך בחקירה מפי חוקריו.

> "**קודם כל אני אומר לא ידעתי, נקודה. אני מדגיש את זה בתשובה באותו חלק שלא מקריא התובע, אבל זה מופיע שם אבל אתם תראו את זה אז אני לא רוצה לחזור על זה. חד משמעית, אני אומר, אל תתפסו אותי במילה, אני לא ידעתי, אני עכשיו מסתכל על מה שאתם אומרים אז אני מנסה להסביר לנסות לפענח מה יכול היה להיות ההסבר לעובדה שהיו עודפים, אז אני אומר אולי מישהו חשב ואני אומר אני לא רואה את זה באותה דרגה של חומרה, זאת אומרת אני לא רואה את זה כשמשתמשים בכסף הזה, לנסיעה ציבורית אחרת אני לא אומר שזה מוצדק, אני לא אומר שזה נכון, אני רק לא אומר שזה נעשה מתוך כוונת רמייה או גניבה. אבל אני אומר את זה אני מדגיש, לא כמשהו שידעתי אלא כמשהו שאני נחשף לו עכשיו ואני מנסה לפענח אותו. מה פה קורה**" (עמ' 13509).

עקיפת המכרז

250. הנאשם לא ידע שהזמנת הנסיעות באמצעות ראשונטורס כרוכה בבעיה כלשהי. הוא לא עסק בזה (עמ' 11501). הוא לא ידע כי ראשונטורס לא זכו במכרז, לא ידע על סוכנויות הנסיעות "הלל" ו"איילה", ולא היה לו כל קשר לזה.

מעורבות הנאשמת בנושא הנסיעות

251. ההיכרות בין הנאשם לנאשמת החלה לפני למעלה משלושים שנה. הנאשמת הייתה מזכירה צעירה במשרד עורכי הדין שבו עבד. כשפתח הנאשם משרד משלו, ביקש אותה, בשל מעלותיה הרבות, לשמש מזכירתו. בהמשך הדרך היא התלוותה אליו והייתה יד ימינו בכל המשרות והתפקידים שנשא, מעיריית ירושלים, דרך משרד התמ"ת ועד ראשות הממשלה.

כאשר תיאר הנאשם את מעמדה ותפקידה של הנאשמת באופן כללי ולאו דווקא בנושא הנסיעות, עלה מדבריו כי לנאשמת הייתה סמכות רחבה בכל ענייני הלשכה. היא הייתה הצומת המרכזי ובעלת סמכות להחליט בעצמה מה יגיע לידיעת הנאשם ומה יטופל על ידה או על ידי גורם אחר, אף ללא ידיעתו. לעומת זאת, כאשר נתבקש לתאר את מעורבותה של הנאשמת בנושא הנסיעות, התמונה הייתה שונה מזו שהוצגה על ידו בחקירה והוא תיאר את מעורבותה באופן מצומצם ואילו את ריסבי-רז כבעלת סמכות רחבה.
הנאשם הפליג בשבחה של הנאשמת וציין כי היא יעילה, נבונה, נמרצת, אדיבה, נאמנה ומסורה. הוא אמר שהנאשמת הייתה הצומת של כל הדברים שבהם עסק. הכל התרכז בה. הנאשם ציין כי הנאשמת הכירה אותו וידעה לטפל בעניינים בלי להטריח אותו.

> **"היא הייתה המוציאה והמביאה... הכל זרם דרכה אלי וממני דרכה אל הגורמים השונים שעבדו איתי בעירייה... היא הייתה הצומת שדרכה זרמו כל הדברים... באופן טבעי הכל היה זורם לשולה. הרבה מאוד פעמים היו אלי פניות, הייתי מעביר את זה לשולה, כדי שהיא תטפל בעניין. הרבה מאוד פעמים היא לא הייתה זקוקה להפניה שלי, כלומר על סמך ההיכרות והמעורבות שלה והידיעה שלה היא ידעה לנתב את הדברים. מתי שזה חלק חשוב מאוד וזה מה שאנחנו מצפים תמיד מעוזר או ממזכיר שהוא יותר ממזכיר טכני, והיא בהחלט הייתה יותר ממזכירה טכנית, זה לדעת מתי לעצור את זה לפני שזה מגיע אליך, כי מישהו אחר צריך לטפל בזה והיא ידעה לעשות את זה בצורה מאוד נכונה ויעילה"** (עמ' 12538-12539).

בעת כהונתו כשר התמ"ת, מילא הנאשם בו זמנית תפקידים רבים נוספים. הוא היה ממלא מקום ראש הממשלה, שר התקשורת, השר האחראי על מינהל מקרקעי ישראל ורשות השידור, חבר הקבינט, חבר בגופים ממשלתיים נוספים, ומאוגוסט 2005 גם ממלא מקום שר האוצר. הנאשמת הייתה יד ימינו בכל התפקידים ושימשה צומת מרכזי בכל הנושאים. בעניינים רבים היא גם פעלה באופן עצמאי בלי צורך לשאול אותו ולידעו.

> "**התפקיד שלה הוא להיות הצומת שדרכה העניין הזה זורם. בין היתר על מנת לצמצם ככל שניתן את העומסים שמועברים אלי למינימום החיוני בהתאם לסדרי עדיפויות שאני הייתי מגדיר אותם, אבל שבמהלך הזמן ולאורך ההיכרות של שנים שולה ידעה לזהות אותם ובהרבה מקרים גם לפעול בדברים האלה מבלי שהיא נזקקה לשאול אותי על [כל] צעד ושעל**" (עמ' 12541).

הנאשמת אף הייתה מוסמכת, לדוגמה, להורות לריסבי-רז כי ארגון כלשהו לא ישלם כלל עבור השתתפות הנאשם.

> "**שולה הבינה שאין צורך בזה ואני לא זוכר אם היא שאלה אותי או לא שאלה אותי** [לגבי תשלום מאסף הרופא]**. אבל בניסיון שהיא צברה במשך השנים, היה בהחלט מסוג הדברים שהיא יכלה לקבל החלטה לבד**" (עמ' 13694).

הנאשמת רצתה בכל מאודה בהצלחת הנאשם. "**באופן טבעי כשאני מצליח ומעמדי מתחזק, אז גם מי שנמצא לידי משתדרג... בוודאי שהיא רצתה שאני אצליח והיא רצתה להצליח בעצמה**" (עמ' 12546). לנאשם היה אמון מלא בנאשמת והוא הפקיד בידה גם את הטיפול בענייניו האישיים. בכלל זה טיפלה הנאשמת בכל הנוגע לחשבון הבנק, המכונית, תשלום כל החשבונות, נטילת הלוואה מהבנק בשמו ואף חתימה על שיקים שלו במקומו.

> "**היה לי אמון בה, היא הייתה מעורבת בעניינים אישיים שלי, היא טיפלה גם בעניינים כספיים שלי, היא הייתה בקשר עם המשפחה שלי, אנחנו היינו בקשר עם המשפחה שלה. זו הייתה מערכת יחסים שהיא יצרה קשר אישי בהחלט טבעי אבל בהחלט מעמיק עם מישהו שעובד איתך**" שנים רבות מאוד (עמ' 12552).

הנאשמת טיפלה בחובותיו האישיים. הנאשם נתבקש על ידי ב"כ הנאשמת לאשר כי הנאשמת נהגה לדווח לו על כל חוב אישי שהיה לו ועל אופן תשלומו והנאשם השיב: "**היא הייתה מסבה את תשומת ליבי לחובות שהיא ידעה עליהם ושהיא חשבה שמן הדין שאני אדע עליהם**" (עמ' 12554).

252. הנאשם נתבקש על ידי ב"כ הנאשמת לאשר, כי עד לשלב הישיבות עם אנשי ראשונטורס, מעורבותה של הנאשמת בנושא הנסיעות הייתה "**פחות או יותר אפס**" והתמצתה לכל היותר בהערה זו או אחרת. הנאשם השיב, כי הייתה לה מעורבות מסוימת בנושא הנסיעות (עמ' 12607). הנאשם הסתייג מהתיאור הממעט שהציג ב"כ הנאשמת. הנאשם אמר, כי בשים לב לאישיותה הידועה של הנאשמת והדרך שבה נהגה להתנהל, אם הוא יאשר את דבריו, הוא לא יהיה אמין. עם זאת, הנאשם השתדל להמעיט במעורבותה של הנאשמת בנושא הנסיעות ולתאר אותה בצורה מצומצמת ומופחתת מזו שתיאר בחקירתו במשטרה. וכך הוא אמר:

"תראה, מי שטיפל בנסיעות הייתה רייצ'ל, האם שולה הייתה מנותקת מזה? היא לא הייתה מנותקת מזה. א' בגלל שהיא קבעה את סדר היום, ב' בגלל שהיא ידעה לאיפה שאני נסעתי, ג' משום שעברו דרכה מסמכים ולפעמים גם היא העירה על המסמכים האלה. האם התפקיד שלה היה מרכזי? הוא היה מינורי, האם התפקיד של רייצ'ל היה תפקיד דומיננטי? בעניין הזה? כן, אז זה התחלק. אבל שולה הייתה מעורבת בכל דבר במשרד זה לא הגיוני זה לא אמין אם אני אגיד לך שהיא לא ידעה או שרייצ'ל פה ושם לא שאלה אותה, או שאני לא שאלתי אותה או שהיא לא שאלה אותי, כי זה לא יהיה נכון. היות והיא רצתה להיות מעורבת בכל דבר, אז היא ידעה, אז היא ידעה אם אני נוסע לאמריקה, אם אני נוסע ל- מופיע בפני הארגונים האלה והיא התעקשה על סדר היום ולפעמים היא אמרה לי, פה אל תופיע, פה כן תופיע וכו'. כי זה שולה, צריך להבין את זה, אם אני אתאר את שולה באופן שלא תואם את אישיותה, אף אחד לא יאמין לי, אני סתם אומר דברים לא ראויים, היא הייתה אקטיבית והיא הייתה יוזמת והיא הייתה פעלתנית. ורייצ'ל ידעה שהיא בוסית גדולה שולה וכו' וכו', אבל, נכון, שהפרטים של כל הדברים האלה היא הייתה מינורית משום שהיו לה מיליון דברים אחרים לעשות ובשביל זה רייצ'ל מונתה לתפקיד הזה.
אבל האם לא קרה מקרה ששולה כתבה לה, אנחנו ראינו את זה גם במסמכים, אז מה הטעם שלנו לנסות. צריך כל דבר לשים אותו במקום. היא הייתה המנהלת הגדולה, מי שטיפל בנסיעות הייתה רייצ'ל כמו שבעניינים אחרים של המשרד, שהיו להם ממונים אחרים. הרי אנחנו כל הזמן מדברים על נסיעות כאילו כל משרד התמ"ת כל החיים שלו עסק רק בנסיעות, זה הרי הבל ביחס להיקף העצום של כל הדברים שעסקנו בהם. אז היו גם בתחומים אחרים דברים שעברו דרכה ושהיא העירה ושאלה שאלות, כמו שהיה עם רייצ'ל. אז בעניין של הנסיעות כן שאלה שאלות לפעמים, כן העירה הערות, כן אמרה לה ככה או אחרת וזה היה בסדר. ורייצ'ל הייתה הגורם המרכזי, כמו שזה היה עם אנשים אחרים שעבדו במשרד. מכאן ואילך אתה יכול לשאול כל שאלה, בסוף נחזור לנקודה הזאת. זה היה המיקום שלה" (עמ' 12609-12610).

253. הנאשם נשאל על ידי ב"כ הנאשמת על צורת הקשר שלו עם ריסבי-רז. הנאשם לא חזר על דבריו בחקירת המשטרה, לפיהם כל מסמך מכל סוג שהוא הגיע תחילה אל הנאשמת והוחלט על ידה כיצד יטופל, אלא השיב כי הדבר תלוי בנסיבות וכי ברוב המקרים ריסבי-רז, היא זו שהחליטה. הוא לא חזר על דבריו במשטרה מהם ניתן היה ללמוד כי ריסבי-רז אחראית על הביצוע בכל הקשור לנושא הנסיעות, אך מעליה עומדת הנאשמת בעלת הסמכות והמעורבות, אלא השתדל לצמצם את מעורבותה של הנאשמת ולהרחיב את סמכותה של ריסבי-רז בנושא.

"תלוי בהתאם לנסיבות, היו מקרים ששולה החליטה, ברוב המקרים רייצ'ל החליטה, משום שהיא הייתה באה אלי או הייתה נכנסת אלי או הייתה שואלת אותי או הייתה מעבירה לי" (עמ' 12611).

254. ב"כ הנאשמת אמר לנאשם כי יש לכאורה סתירה בין הדברים שאמר הנאשם בחקירה במשטרה בנוגע למעורבות הנאשמת בנושא הנסיעות, לבין דבריו בנושא זה בבית המשפט:

> "**ש. בחקירה באחת החקירות במשטרה, כרגע לא חשוב אפילו איפה היא, אני הקראתי את זה לחוקרים מספר פעמים, שאתה שולח את החוקרים לחקור על נושא ראשונטורס את הגברת זקן. יכולים לחשוב שיש סתירה בין השניים, יכול התובע להציג לך את זה, שזה בכלל תהיה סתירה, אני לא חושב כך אבל אני רוצה שאתה תסביר לי למה במקום אחד אתה שולח אליה ובמקום שני אתה אומר שהמעורבות שלה היא מינורית.**
> **ת. קודם כל המעורבות שלה היא מינורית, אבל אני חושב אמרתי את זה ויחד עם זה אמרתי שהיא לא הייתה נטולת מעורבות בכלל ואני חושב שאם מנסים להציג את זה כמו גם בדברים אחרים, עושים לה עוול, בראש ובראשונה, כי תחליטו או שהיא הייתה מנהלת הלשכה ביד רמה, כפי שאני חושב שהיא הייתה או שהיא הייתה איזה מין מישהי ששמה מרפרפת. היא לא הייתה רפרפרה**" (עמ' 12616).

255. כאשר נשאל הנאשם, מי הייתה אחראית על קבלת אישור ראש הממשלה להצטרפות אשתו לנסיעה בתפקיד, טען תחילה כי הייתה זו ריסבי-רז. בהמשך אישר, כי לא מן הנמנע שהנאשמת הייתה צריכה לטפל בכך "**יתכן מאוד ששולה הייתה צריכה לטפל בזה, אינני יודע את החלוקה הפנימית בינה לבין רייצ'ל בעניין הזה, איך זה הסתדר. מישהו היה צריך לטפל בזה ומן הסתם בשתי הנסיעות הללו הוא לא טיפל בזה**" (עמ' 13531). בהמשך חזר והדגיש כי גם ריסבי-רז הייתה מוסמכת לעשות זאת (עמ' 13532).

256. הנאשם אמר שהוא מניח כי הכספים העודפים נגבו כתוצאה מטעותה של ריסבי-רז. הנאשם דחה את האפשרות שהייתה זו טעותה של הנאשמת (עמ' 11769-11772).

הנאשם נשאל על ידי בית המשפט, אם יתכן כי הנאשמת ראתה שהתקבלו כספים עודפים וכי נוצרו גירעונות וכדי שחובו של הנאשם לא יגדל, היא ערכה ביניהם קיזוז ופתרה את הבעיה. הנאשם השיב בשלילה ואמר:

> "**...התשובה שלי ברמת הידיעה, היא שלא יכול היה להיות דבר כזה ושאני לא יודע שהיה דבר כזה ושאני לא מאמין שהיה דבר כזה ואני לא חושב שזה יהיה הוגן כלפיה שאני אעלה בדעתי אפשרות אחרת...**" (עמ' 12649).

הנאשם אמר, כי לא ידע על קיומם של גירעונות או עודפים, שהוא לא יודע אם הנאשמת ידעה, שהוא מניח שהדבר נוצר כתוצאה מטעות ומחוסר תשומת לב ולא כתוצאה משיטה ליצירת עודפים (עמ' 12649-12650). הנאשם הוסיף, כי מי שטיפל בנושא הייתה ריסבי-רז

והבעיה להערכתו הייתה בחוסר מיומנות נקודתית ולא במעשה מכוון (עמ' 12652). בחקירה נגדית בתשובה לב"כ המאשימה אמר הנאשם לגבי מעורבותה של הנאשמת:

> **"אתם אמרתם באחת החקירות שהשותפות שלה הייתה מינורית ואני בהחלט חושב שהיא הייתה שותפה אבל היא לא הייתה הגורם המרכזי שניהל את ההתדיינות היום יומית"** (עמ' 13476).

סיכום גרסת הנאשם

257. תמצית גרסת הנאשם הנלמדת מעדותו היא זו:

הנאשם לא ידע כי נגבו כספים עודפים מהארגונים. הוא גם לא ידע עבור מה הם שימשו. הנאשם היה מאוד עסוק. הוא בדרך כלל לא טיפל בנושא המימון. הוא ידע שריסבי-רז מופקדת על הנושא. הוא לא התערב בו אלא כשנשאל שאלה ספציפית על ידי ריסבי-רז. תשובותיו היו בדרך כלל נקודתיות, אך ברמה כללית ובלי להיכנס לפרטים. לפי הנחתו, הנסיעות הציבוריות היו אמורות להיות ממומנות על ידי הגופים הציבוריים. "רוח המפקד" הייתה שיש לדרוש מכל ארגון להתחייב לממן את הוצאות הנסיעה וכאשר מתבררת התמונה הסופית של הנסיעה, לחלק את ההוצאות בין כל הארגונים. לכן לא היה אמור להיות לו חוב כלשהו בגינן ולא היה לו כל מניע לגבות כספים עודפים כדי לממנן. הנסיעות הפרטיות היו אמורות להיות ממומנות מכיסו. הן מומנו בנקודות ומחשבונו הפרטי בראשונטורס. היה לו חוב לראשונטורס, אך הוא לא היה אמור להיות גבוה. זאת מכיוון שנסיעות בני משפחתו ושדרוג כרטיסי הטיסה שלו ושל אשתו היו אמורים להיות ממומנים בעיקר באמצעות נקודות. הנאשם הניח שהיו לו נקודות רבות לאור מספרן הרב של הנסיעות והעובדה שרובן היו במחלקה ראשונה. נוכח מצבו הכספי הדחוק, הוא העדיף שלא לשלם את חובו לראשונטורס מיד, אלא מדי תקופה. הנאשמת טיפלה בענייניו הפרטיים ובכללם בתשלום חובותיו וכאשר היא הייתה מודיעה לו כי עליו לשלם, הוא היה עושה כן.

כיום יודע הנאשם כי נגבו כספים עודפים מהארגונים והוא מאוד מצר על כך. הוא מאמין שהדבר נעשה על ידי ריסבי-רז בטעות ולא מתוך כוונת מרמה כלשהי.

הערכת עדות הנאשם

258. עדות הנאשם הייתה עקבית ותאמה בעיקרה את דבריו בחקירה. בתחילת דבריו היה ניכר בנאשם כי הוא נסער ונרגש. בהמשך, ההתרגשות פחתה והעדות נמסרה באופן שוטף ומתוך שכנוע עצמי רב. הנאשם הכיר היטב את חומר החקירה ושלט בו. לעתים נמנע הנאשם מלהשיב לעניין. בנושאים מסוימים, כגון בשאלת מידת מעורבותה של הנאשמת בטיפול בנסיעות, דבריו לא היו משכנעים. בחלק מהמקרים התרשמנו כי הנאשם נמנע מלהשיב לעניין לא בשל העדר תשובה, אלא בשל חשש שהדבר יוצג שלא כראוי באמצעי התקשורת (ר' למשל עמ' 13586). במקרים אחרים היו דבריו משכנעים ואף נתמכו במסמכים ובעדויות.

נסיעות כתב האישום

מבוא

259. בפרק זה נסקור בפירוט רב יחסית, אם כי לא מלא, את המסמכים והעדויות הנוגעים ל- 17 הנסיעות שפורטו בסעיף 36 ובנספח א' לכתב האישום. הואיל והנאשם נסע בתקופה הרלוונטית 71 נסיעות, המסמכים שיפורטו להלן מהווים רק חלק מהמסמכים הרבים שנתפסו בראשונטורס ובתיקי הנסיעות של ריסבי-רז ואשר מלמדים על הטיפול בנסיעות הנאשם על ידי הנאשם ואנשי לשכתו בשנים הרלוונטיות. אף כי הפירוט המתואר להלן הוא במידה לא מעטה מכביד, הואיל ומדובר בנסיעות העומדות במוקד כתב האישום, לא ניתן להימנע מכך.

260. בחינת המסמכים מלמדת, כי הטיפול בנסיעות היה מורכב ועורר קשיים שונים כפי שגם עלה מעדותה של ריסבי-רז. כמו כן, נלמד מהמסמכים כי הטיפול בנסיעות לא נעשה על פי נוהל מסודר וברור, דבר שהקשה על עבודתה של ריסבי-רז והביא אותה לפנות מדי פעם לנאשמים בשאלה ספציפית זו או אחרת. המסמכים משתלבים עם עדותה של ריסבי-רז. הם מלמדים כי הנסיעות שבהן נגבו כספים עודפים הן נסיעות מורכבות, שבהן היו מספר גורמים מממנים. עוד הם מלמדים, כי הכספים העודפים נגבו כתוצאה מדרך פעולתה של ריסבי-רז, אשר, כפי שהעידה, בדרך כלל דרשה מכל ארגון לשאת במלוא התשלום עבור הוצאות הנסיעה (אם כי לעתים קרובות, בהתאם לשיקולים שונים, הסכום הופחת). עם זאת, המסמכים מלמדים, כי הכספים העודפים לא נגבו כתוצאה משיטה מכוונת ליצירת כספים עודפים. זאת, בין היתר, הואיל ובמקרים לא מעטים ניתן היה לגבות סכומים גבוהים יותר. אשר לנאשם, המסמכים מלמדים כי תשובותיו לפניות ריסבי-רז היו קצרות מאוד ולא תמיד ברורות. כתוצאה מכך, קיימים מסמכים ספורים שעל פירושם חלוקים הצדדים. הפירוש שניתן להם על ידי המאשימה הינו פירוש סביר. כמו כן, ריסבי-רז פירשה חלק מהמסמכים באופן דומה לזה שפירשה אותם המאשימה. עם זאת, גם פירושו של הנאשם, בשים לב לנסיבות, איננו בלתי סביר. זאת במיוחד אם מתחשבים בכך שסבירות הפירושים נבחנת כשאנו כבר יודעים על גביית הכספים העודפים, עובדה שלטענת הנאשם לא הייתה ידועה לו בעת שהשיב לפניות ריסבי-רז. כמו כן, יש להתחשב בכך שאנו רואים את כל המסמכים יחדיו ומקבלים תמונה שלמה ואילו הנאשם ראה כל מסמך לחוד, ללא שאר המסמכים הנוגעים בדבר. זאת ועוד, לא ניתן להתעלם מטענתו הסבירה של הנאשם, לפיה, נוכח עיסוקיו הרבים, הוא עיין במסמכים ברפרוף ולא התעמק בפרטיהם, כפי שאנו עושים עתה. המסקנה היא שאין במסמכים כדי להוכיח, מעבר לספק סביר, כי הנאשם הורה על גביית כספים עודפים, או ידע על קיומם.

261. נציין כי עדי התביעה נציגי ארגונים לא טענו בעדותם כי היה להם מגע עם הנאשם בקשר למימון הנסיעות. נושא זה טופל בעיקר בינם ובין ריסבי-רז ובמקרים בודדים בינם לבין הנאשמת. לפיכך, לא נרחיב לגבי עדים אלה בפרק זה.

נסיעה 1 לכתב האישום

262. המסמכים הנוגעים לנסיעה סומנו ת/183, נסיעה 1. בנסיעה זו טס הנאשם לבריסל ולניו-יורק בתאריכים 22.4.02-24.4.02 (נסיעה 5 הכרונולוגית). בבריסל הופיע הנאשם עבור ארגון World Jewish Congress. בניו יורק השתתף הנאשם בכנס של American friends of the IDF (ידידי האגודה למען החייל בארה"ב). טיסותיו של הנאשם הוזמנו באמצעות סוכנות ראשונטורס.

263. להלן פירוט המימון שהתקבל בנסיעה זו:

ארגון World Jewish Congress שילם סכום של 2,804.9 דולר באמצעות העברה בנקאית. התשלום בוצע כנגד חשבונית של ראשונטורס, שמספרה 51817, אשר הונפקה לארגון ביום 25.4.02, יום לאחר הנסיעה, בגין טיסתו של הנאשם. החשבונית שולמה ארבעה ימים לאחר מכן, ביום 29.4.02. המסלול שנכתב על החשבונית הוא ת"א – בריסל – פרנקפורט – ת"א.

הארגון השני שהשתתף במימון הנסיעה, American friends of the IDF (להלן – **FIDF**), שילם סכום של 6,689.9 דולר. התשלום בוצע כנגד חשבונית של ראשונטורס, שמספרה 51820. גם חשבונית זו הונפקה לארגון יום לאחר הנסיעה. החשבונית שולמה ביום 6.5.02 באמצעות שיק. המסלול שנכתב על החשבונית הוא בריסל – פרנקפורט – ניו-יורק – ת"א. המאבטחים שהתלוו לנאשם מומנו על ידי משרד הביטחון.

על פי מסמך ה-Statment of Account (להלן גם - **SOA**), מנסיעה זו נותר עודף בסך 1,254 דולר. סכום זה הועבר לחשבון "אולמרט פרטי" ביום 16.11.04.

264. לטענת המאשימה, המימון העודף התקבל במסגרת שיטת המרמה שהפעילו הנאשמים וריסבי-רז. מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, מהמסלולים שנרשמו על גבי החשבוניות שנשלחו לארגונים, ומעדותה של ריסבי-רז (עמ' 5677) עולה כי הייתה כוונה לבצע חלוקה במימון, וכי העודף נוצר כתוצאה מחוסר תשומת לב ומתמונה לא מלאה ולא מתוך כוונה לרמות.

265. נסיעה זו אירעה כאמור בתקופה בה שימש הנאשם ראש העירייה. המאשימה לא הגישה מסמכים הנוגעים לנסיעה זו, למעט מסמכי ראשונטורס. משכך, אין כל ראיה

בכתב (או בעל פה) ממנה ניתן ללמוד שהנאשם ידע על כספים עודפים שהתקבלו מהארגונים.

נסיעה 2 לכתב האישום

266. המסמכים הנוגעים לנסיעה סומנו ת/183, נסיעה 2 וכן ת/249. בנסיעה זו טס הנאשם ליעדים שונים בארה"ב – לוס אנג'לס, ניו-יורק, שיקגו, קולמבוס-אוהיו ופילדלפיה – בתאריכים 25.5.02-18.5.02 (נסיעה 7 הכרונולוגית). הנאשם העיד (עמ' 11518) על פי זכרונו, כי בלוס אנג'לס הוא השתתף בכנס של ארגון **International fellowship of Christians and Jewish**, בשיקגו השתתף באירוע של ארגון על"ם, ולקולומבוס ופילדלפיה טס עבור ארגון **Media watch**. הנאשם טס את כל טיסותיו בנסיעה זו במחלקה ראשונה, למעט הטיסה חזרה ארצה מניו-יורק, שהייתה במחלקת עסקים. רעייתו של הנאשם הצטרפה אליו לחלק מהנסיעה, מיום 20.5.02 ועד לשובה ארצה ביום 26.5.02, במסלול ת"א – ניו-יורק – פריז – ת"א. לטיסותיו של הנאשם התלוו שלושה מאבטחים, שטיסותיהם מומנו, ככל הנראה, על ידי משרד הביטחון. כל טיסותיהם של הנאשם, רעייתו והמאבטחים בוצעו באמצעות סוכנות ראשונטורס.

267. להלן פרטי המימון שהתקבל מהארגונים במסגרת נסיעה זו:

ארגון על"ם שילם סכום של 6,674 דולר באמצעות העברה בנקאית, כנגד חשבונית שמספרה 51602, שהונפקה על שם הנאשם, וסכום נוסף, זהה, באמצעות כרטיס אשראי, כנגד חשבונית שמספרה 51914, שהונפקה על שם אשת הנאשם. החשבונית הראשונה, שהונפקה עבור טיסתו של הנאשם, הונפקה ביום 14.4.02 ושולמה עשרה ימים לאחר מכן, ביום 24.4.02. החשבונית השנייה, שהונפקה עבור טיסתה של אשת הנאשם, הונפקה ביום 30.4.02 ושולמה שלושה ימים לאחר מכן, ביום 2.5.02. המסלול שנרשם על שתי החשבוניות הללו היה זהה: ת"א – ניו-יורק – ת"א. יצוין, כי שובר הטיסה של עליזה (שובר מספר 76551) מלמד כי עלות הטיסה הכוללת של עליזה הייתה 7148.5 דולר (חזרה לארץ דרך פריז). ברם, ארגון עלם התבקש לשלם על נסיעתה 6674 דולר בלבד. מכאן, שניתן היה, לכאורה, לקבל מימון גבוה יותר עבור הנסיעה (עמ' 5698), דבר העומד בניגוד לתזת המאשימה בנוגע לשיטה מאורגנת לגביית כספים עודפים.

ארגון **International fellowship of Christians and Jewish** שילם סכום של 9,827 דולר באמצעות כרטיס אשראי. התשלום בוצע כנגד חשבונית של ראשונטורס שמספרה 52091 (החשבונית הוצאה לארגון עבור טיסת הנאשם בלבד). החשבונית הונפקה לארגון ביום 2.5.02 ושולמה ביום 14.5.02. המסלול שנרשם על החשבונית היה: ת"א – פרנקפורט – לוס אנג'לס. יצוין, כי תחילה הונפקה חשבונית בסכום גבוה יותר עבור ארגון זה, אך זו בוטלה לאחר מכן: ביום 14.4.02 (היום בו הונפקה החשבונית לארגון על"ם עבור טיסתו של הנאשם) הונפקה חשבונית בסך 10,534 דולר, עליה נרשם מסלול ארוך יותר,

הכולל גם את הטיסה חזרה: ת"א – ניו-יורק – לוס אנג'לס – ניו-יורק – ת"א. עובדה זו מעידה על כך, שניתן היה, לכאורה, להגדיל את המימון שנגבה בגין הטיסה. דבר זה עומד גם הוא בניגוד לגרסת המאשימה בדבר שיטה ליצירת עודפים.

ארגון **Media watch** שילם סכום של 403.27 דולר באמצעות כרטיס אשראי (עבור טיסתו של הנאשם בלבד). החשבונית, שמספרה 52425, הונפקה לארגון ביום 14.5.02 ושולמה ביום 2.6.02. המסלול שנרשם על החשבונית היה: שיקגו – קולומבוס-אוהיו.

מנסיעה זו נותר עודף בסך 4,000 דולר, שהועבר לכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 16.11.04.

268. ריסבי-רז התייחסה לנסיעה זו בחקירתה הנגדית ואמרה שחלוקת המימון בנסיעה זו נעשתה כך שכל אחד משלם את החלק הרלוונטי לו כאילו הנאשם בא רק בשבילו (עמ' 5701-5702).

269. לטענת המאשימה, עודף המימון בנסיעה זו התקבל כתוצאה משיטת המרמה של הנאשמים וריסבי-רז. מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, מהחשבוניות עולה כי ריסבי-רז ניסתה לחלק את עלויות הנסיעה בין הגופים שהשתתפו בה: ארגון אחד שילם על טיסת פנים, ארגון שני על טיסה ללוס אנג'לס בכיוון אחד וארגון שלישי על טיסה לניו-יורק בלבד.

270. גם בנסיעה זו הוגשו מסמכי ראשונטורס בלבד ואין כל ראיה בכתב או בעל פה ממנה ניתן ללמוד שהנאשם הנחה לגבות מימון עודף מהארגונים או ידע על המימון העודף שהתקבל.

<u>נסיעה 3 לכתב האישום</u>

271. המסמכים הנוגעים לנסיעה זו סומנו ת/183 נסיעה 3 וכן ת/254. בנסיעה זו טס הנאשם לארה"ב (אינדיאנפוליס), לונדון ודיסלדרוף, בתאריכים 1.10.02-5.10.02 (נסיעה 15 הכרונולוגית). לאינדיאנפוליס נסע הנאשם בהזמנת הפדרציה היהודית של אינדיאנפוליס, בלונדון הופיע עבור ארגון אורט בריטניה, ובדיסלדרוף הופיע עבור ארגון יהודי-גרמני. טיסות הנאשם והמאבטחים הוזמנו באמצעות סוכנות ראשונטורס.

272. להלן פרטי המימון שהתקבל בנסיעה זו:

ארגון אורט שילם סכום של 3,363.1 דולר באמצעות כרטיס אשראי. חשבונית שמספרה 55691, הונפקה לארגון ביום 27.8.02 (כחודש לפני הנסיעה) ושולמה ביום 10.12.02. מסלול הטיסה שצוין על החשבונית היה: ת"א – לונדון – ת"א (מחלקה ראשונה).

הארגון הגרמני שילם סכום של 1,528 דולר באמצעות העברה בנקאית. גם חשבונית זו הונפקה לארגון ביום 27.8.02 ושולמה כחודש לאחר מכן, ביום 25.9.02. המסלול שנרשם על החשבונית היה: ת"א – דיסלדרוף – ת"א (מחלקת עסקים).
ארגון הפדרציה היהודית שילם סכום של 10,152.7 דולר באמצעות המחאה. גם חשבונית זו, השלישית במספר, הונפקה לארגון ביום 27.8.02 ושולמה ביום 24.10.02. המסלול שנרשם על החשבונית היה: ת"א – אינדיאנפוליס – ת"א (מחלקה ראשונה). עלות הטיסות בכל מסלול הנסיעה (9,332.74 דולר) הייתה נמוכה יותר מהסכום שנתבקש ארגון זה לשלם.
מנסיעה זו נותר עודף בסך 5,658 דולר, שהועבר לכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 16.11.04.

273. גם לגבי נסיעה זו הוגשו ראיות מעטות בלבד. ממכתב ההזמנה לאירוע של אורט בריטניה (ת/254(1)), ניתן ללמוד כי בשלהי חודש מאי 2002 הוזמן הנאשם לאירוע, ע"י יו"ר הארגון, דיוויד וולף. ממכתב ההזמנה עולה כי דיוויד וולף ידע שהנאשם כבר הוזמן לאירוע אחר בגרמניה באותו מועד (עמ' 5729-5730).

274. ריסבי-רז העידה, כי היא אינה זוכרת את גביית התשלום מהארגונים, אך מהמסמכים היא למדה שכוונתה הייתה שכל ארגון ישלם עבור טיסות הנאשם כאילו הנאשם מגיע רק עבורו (עמ' 5732).

275. לטענת המאשימה, המימון העודף בנסיעה זו נגבה במסגרת שיטת המרמה של הנאשמים וריסבי-רז. מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, מן החשבוניות עולה כי נעשה ניסיון שכל חשבונית תשקף חלק מסוים מהטיסה.

276. גם בנסיעה זו אין כל ראיה בכתב או בעל-פה ממנה ניתן ללמוד שהנאשם הנחה לגבות מימון עודף מהארגונים או על מודעותו לכך.

נסיעה 4 לכתב האישום

277. המסמכים הנוגעים לנסיעה סומנו ת/183 נסיעה 4. בנסיעה זו טס הנאשם לניו-יורק למשך יום אחד, בתאריכים 5.12.02-6.12.02 (נסיעה 21 הכרונולוגית). הנאשם התראיין עבור ארגון ג'רוזלם פוסט ונכח בחנוכת בית כנסת על שם אדמונד ספרא, שאליה הוזמן על ידי משפחת ספרא (עמ' 11528). הטיסות כולן הוזמנו באמצעות סוכנות ראשונטורס.

278. להלן פרטי המימון בנסיעה זו:

משפחת ספרא שילמה סכום של 7,443 דולר באמצעות העברה בנקאית, כנגד חשבונית שמספרה 58383. החשבונית הונפקה שלושה ימים לפני הנסיעה, ביום 2.12.02, ושולמה שישה ימים לאחר מכן, ביום 8.12.02, באמצעות העברה בנקאית. המסלול שצוין על החשבונית היה: ת"א – ניו-יורק – ת"א. מסמך ה- SOA של נסיעה זו מלמד כי סכום חשבונית זו משקף במדויק את עלות הטיסה בפועל (עמ' 2284).
ארגון ג'רוזלם פוסט שילם סכום של 4,925 דולר באמצעות המחאה. החשבונית שכנגדה בוצע התשלום, שמספרה 59307, הונפקה לארגון ביום 5.1.03 ושולמה כשלושה חודשים לאחר מכן, ביום 2.4.03. המסלול שצוין על החשבונית היה: ת"א – ניו-יורק – ת"א (מחלקת עסקים). יצוין כי בפועל הנאשם טס בכיוון אחד במחלקה ראשונה, וייתכן, לפיכך, שניתן היה לחייב את הארגון בתשלום גבוה יותר, המשקף עלות טיסה במחלקה ראשונה. העובדה כי לא כך נעשה, אינה מתיישבת עם גרסת המאשימה בדבר שיטה מאורגנת ליצירת עודפים.
בנסיעה זו נותר עודף בסך 4,925 דולר (כל הסכום ששולם על ידי ארגון ג'רוזלם פוסט). סכום זה הועבר לכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 16.11.04.

279. בחקירתה הנגדית (ר' עמ' 5746-5747), הסבירה ריסבי-רז את יצירת העודף, בכך שהוזמנו שני כרטיסי טיסה הלוך-חזור, האחד בחברת אל-על והאחר בחברת קונטיננטל, ואילו בפועל היה שימוש בכל כרטיס טיסה רק באחד הכיוונים. ריסבי-רז הסבירה, כי יתכן שהוזמנו מראש שני כרטיסים בשתי חברות תעופה שונות, משום שהנאשם לא היה יכול לחזור ארצה עם חברת אל-על, הואיל והיה זה יום שישי סמוך לשעת כניסת השבת, מועד בו אין טיסות של חברת אל-על. לדברי ריסבי-רז, יתכן כי למרות שהוזמנו שני כרטיסים הלוך חזור, התוכנית הייתה שייעשה שימוש בכל כרטיס רק בכיוון אחד. עוד אמרה ריסבי-רז, כי לפעמים זול יותר להזמין כרטיס הלוך-חזור מאשר להזמין כרטיס בכיוון אחד בלבד.

280. לפי הסבר זה של ריסבי-רז, הונפקו שתי חשבוניות לשני גורמים שונים, משום שכל גורם היה אמור לממן טיסה הלוך-חזור בחברת תעופה אחרת. הסבר זה מעורר קושי, הואיל ובכל אחת מהחשבוניות שהונפקו צוין, כי הטיסה הלוך הוזמנה באמצעות חברת אל-על והטיסה חזור הוזמנה באמצעות חברת קונטיננטל.

281. התוצאה היא, כאמור, שבנסיעה זו מימן ארגון אחד את מלוא עלות הטיסות, והאחר חויב לשלם סכום שהיווה כולו מימון עודף. תוצאה זו מתיישבת עם גרסתה הכללית של ריסבי-רז, לפיה היא נהגה לחייב כל ארגון בתשלום עבור הנסיעה "כאילו הנאשם בא רק בשבילו", וללא קשר לעלות הנסיעה בפועל.

282. מלבד האמור לעיל, גם בנסיעה זו אין כל ראיה בכתב או בעל-פה ממנה ניתן ללמוד שהנאשם הורה לגבות מימון עודף מהארגונים או ידע על כך.

נסיעה 5 לכתב האישום

283. המסמכים הנוגעים לנסיעה סומנו ת/183 נסיעה 5 וכן ת/324 נסיעה 2. בנסיעה זו טס הנאשם לפריז ולניו-יורק בתאריכים 13.5.03-29.4.03 (נסיעה 23 הכרונולוגית). מדובר בנסיעתו הראשונה של הנאשם בתפקיד שר התמ"ת.

הנאשם טס לפריז בענייני משרד התמ"ת (בין היתר השתתף בכנס שרים של ה-OECD). משם המשיך הנאשם לניו-יורק, שבה השתתף באירועים של מספר ארגונים: הבונדס, עלה, מרכז שמעון ויזנטל, הליגה לידידות אמריקה ישראל (AIFL) וארגון J2J. על פי טיוטת הלו"ז של הנאשם (נומרטור 57), הנאשם גם השתתף במספר פגישות בניו-יורק הנוגעות לתפקידו כשר התמ"ת (עמ' 11532-11534). לנסיעה התקבל אישור ממשלה (כנדרש בנסיעותיו של הנאשם בעת שהיה שר בממשלה) מיום 14.3.03, בגדרו אושרה הנסיעה "**לצרפת בענייני משרדו... לארצות הברית, מטעם הבונדס, הליגה לידידות ישראל-ארצות-הברית ולשכת המסחר ישראל – ארצות-הברית**". חרף קיומו של אישור הממשלה האמור, והעובדה כי הנאשם קיים, כאמור, פגישות בניו יורק עבור משרד התמ"ת, המשרד לא התבקש לשלם עבור טיסתו של הנאשם לניו-יורק, אלא עבור טיסתו לפריז בלבד (עמ' 6040), עובדה שאינה מתיישבת עם גרסת המאשימה בדבר שיטה מאורגנת ליצירת עודפים.

בחלק מן הנסיעה (בתאריכים 25.5.03-6.5.03) התלוותה לנאשם רעייתו. כמו כן התלוותה לנסיעה הנאשמת (אשר הוזמנה על ידי הבונדס לאירוע בניו-יורק).

טיסותיהם של המאבטחים שהתלוו לנאשם מומנו על ידי משרד התמ"ת, כפי שהיה נהוג בעת שהנאשם היה שר התמ"ת. כל הטיסות הוזמנו באמצעות סוכנות ראשונטורס.

בתקופה שבה אורגנה נסיעה זו שהתה ריסבי-רז בחופשת לידה, אך חרף זאת היא טיפלה בנסיעה בהיותה בביתה. ניתן לראות, למשל, שאת טיוטת לו"ז הנסיעה (נומרטור 57 לאסופה) הכינה ריסבי-רז ביום 23.4.03, שישה ימים לאחר הלידה.

284. להלן פרטי המימון בנסיעה זו:

משרד התמ"ת שילם סכום של 1,455 דולר (התשלום התבצע לסוכנות "איילה"). חשבונית של ראשונטורס (שמספרה 65691) למשרד התמ"ת הונפקה ביום 9.9.03 (לאחר שריסבי-רז שבה לעבודתה מחופשת הלידה בתחילת חודש אוגוסט 2003), ושולמה ביום 6.6.04 (המועד בו שולמו כל חשבוניות "איילה" – כפי שיבואר להלן בחלק של הכרעת הדין העוסק בנושא המכרז). המסלול שנרשם על החשבונית היה: ת"א – פריז – ת"א.

ארגון עלה שילם סכום של 5,675.4 דולר באמצעות העברה בנקאית, כנגד חשבונית שמספרה 61278. החשבונית הונפקה ביום 1.4.03 ושולמה רק ביום 12.1.05, קרי, למעלה

משנה וחצי לאחר מכן. על החשבונית, במקום מסלול טיסה, נכתב: "**מחלקה ראשונה לניו-יורק**". לדברי זלצמן, מדובר בחשבונית שמשקפת מסלול טיסה מת"א לניו-יורק (עמ' 2293-2294).

מרכז שמעון ויזנטל שילם גם הוא סכום זהה של 5,675.4 דולר, באמצעות שיק. התשלום בוצע נגד חשבונית שמספרה 61306. החשבונית הונפקה יום לאחר שהונפקה החשבונית לעלה, ביום 2.4.03, ושולמה רק ביום 6.1.05, גם כן למעלה משנה וחצי לאחר הנפקתה. המסלול שנרשם על החשבונית היה: ת"א – ניו-יורק – ת"א.

ארגון הבונדס שילם סכום של 11,350.8 דולר עבור טיסותיהם של הנאשם ורעייתו (כנגד חשבונית אחת שהתייחסה לנאשם ולרעייתו), וכן סכום של 3,425.4 דולר עבור טיסתה של הנאשמת. שתי החשבוניות (עבור טיסות הנאשם ורעייתו ועבור טיסתה של הנאשמת, חשבוניות שמספריהן 61275 ו-61273) שולמו בתשלום אחד (14,776.2 דולר), באמצעות העברה בנקאית. על החשבונית של הנאשם ורעייתו נכתב המסלול: ת"א – ניו-יורק – ת"א (מחלקה ראשונה) ואילו על החשבונית של הנאשמת נכתב המסלול: ת"א – ניו-יורק – ת"א. שתי החשבוניות הונפקו גם הן ביום 1.4.03 (אותו יום שבו הונפקה החשבונית לארגון עלה), ושולמו ביום 13.4.03, קרי, כשבועיים לפני מועד הנסיעה.

מכל האמור לעיל עולה, כי כל החשבוניות הקשורות לנסיעה, למעט החשבונית שהונפקה לבסוף למשרד התמ"ת, הוצאו כחודש לפני הנסיעה, ביום 1.4.03, או למחרת.

משוברי הטיסות של הנאשם ורעייתו עולה כי עלות הטיסות בפועל של שניהם הייתה 11,799 דולר. סכום זה גבוה בכ-450 דולר בלבד מן הסכום ששילם ארגון הבונדס לבדו, כאמור, שבועיים לפני הנסיעה. מכאן, שבמועד הנסיעה כבר היה כיסוי כמעט מלא לעלות הנסיעה.

עם זאת, עולה גם כי מבין הגופים שהנאשם הופיע עבורם, ארבעה בלבד השתתפו במימון הנסיעה. ארגון J2J וארגון AIFL לא נתבקשו לשאת במימון הנסיעה (עמ' 6036-6037, 6041). גם עובדה זו עומדת בניגוד לגרסת המאשימה בדבר יצירת שיטה מאורגנת לגביית עודפים.

מנסיעה זו נוצר עודף בסך 12,290 דולר. הסכום העודף הועבר לחשבון "אולמרט פרטי" בשלוש הזדמנויות שונות: סך של 939.3 דולר הועבר ביום 16.11.04, סך של 5,675.4 דולר הועבר ביום 6.1.05 וסך נוסף של 5,675.4 דולר הועבר ביום 12.1.05.

285. ממסמכי הנסיעה ניתן לראות מעורבות של הנאשם בתכנון הנסיעה רק בעניין הופעתו באירוע של ארגון J2J: על גבי מכתבו של יו"ר הארגון מיום 10.4.03, שעוסק באירוע של הארגון שעתיד היה להתקיים ביום 6.5.03, כתבה ריסבי-רז לנאשם, ביום 13.4.03: "**אהוד. האם אתה רוצה ללכת לאירוע הזה – (זה אפשר בלו"ז) רייצ'ל 13/4**". הנאשם השיב באותו היום: "**רייצ'ל – אם יש זמן – אז כן!**" (נומרטור 76). כזכור, ארגון זה לא נתבקש כלל לשלם עבור הנסיעה.

286. אשר לריסבי-רז, הרי שהיא ככל הנראה, לא הייתה מודעת לכך שהגופים הנוספים (מלבד הבונדס) שהיו אמורים להשתתף במימון הנסיעה, לא שילמו תקופה ארוכה לאחר הנסיעה. כך עולה מהודעת פקס ששלחה לזלצמן, ביום 2.9.03 (נ/255, עמ' 4), שבה ביקשה העתקים של החשבוניות שנשלחו לגופים המממנים בנסיעה זו תוך שציינה: "**I think they have all been paid – is this correct?**". כמו כן, ממסמך זה עולה כי במועד שבו נכתב, למעלה מארבעה חודשים לאחר הנסיעה, לא הייתה ריסבי-רז מודעת לעלות הנסיעה בפועל, שכן כתבה לזלצמן לשלוח לה את "**THE REAL PRICE FOR THE FLIGHTS**" (נומרטור 1223). גם בגרסאות המוקדמות של הטריפלוגס לשנת 2003 שערכה ריסבי-רז, נסיעה זו נשארה "פתוחה", קרי, חסרים בה פרטים הקשורים למימון, עוד זמן רב לאחר הנסיעה (ראה עמ' 5, 19, 25, 28, בנ/255) (עמ' 6038).

287. רק בעת הישיבה עם אנשי ראשונטורס, שהתקיימה ביום 17.11.04, נודעו לריסבי-רז ולנאשמת הפרטים החסרים בנוגע לעלות הנסיעה ולמימונה על ידי הגופים השונים. בטריפלוג 2003 ששימש את הנאשמת וריסבי-רז בעת הישיבה, ציינה הנאשמת ליד נסיעה זו "**12,169**+" (נומרטור 1321). ריסבי-רז ציינה ליד נסיעה זו "**12,169/ 15,594**+$" (נומרטור 1360). לכיתוב זה ולמשמעותו מבחינת מודעות הנאשמת לכספים העודפים בנסיעה זו, נתיחס בהמשך. יצוין כי מדובר בסכומים המשקפים את הכספים העודפים שיתקבלו בגין נסיעה זו לאחר שיתקבל התשלום מכל הגורמים המממנים (ההבדל בין הסכומים שנרשמו נובע מכך שריסבי-רז כללה גם את הסכום שהתקבל בגין טיסת הנאשמת). העובדה שרק בעת הישיבה עם ראשונטורס נודעו לריסבי-רז הנתונים אודות התשלום, מתאימה לעדותה לפיה לא היה לה עניין במחיר הנסיעה בפועל, וכן לכך שלא ערכה מעקב צמוד אחר כל נסיעה, כדי לבדוק האם ומתי התקבל התשלום בגינה. רק לקראת הישיבות עם ראשונטורס, בעת שערכה את הטריפלוג, נזקקה לנתונים אלו, ולכן, יצרה קשר עם זלצמן וביקשה ממנה את הפרטים ביחס לכל נסיעה (ר', למשל, עמ' 6039).

288. עם זאת, ריסבי-רז, הייתה מודעת, במועד מוקדם יותר, לכך שהבונדס שילם את חלקו במימון הנסיעה בסמוך למועד הנסיעה. כך עולה מטבלה שהכינה ריסבי-רז ביחס לנסיעה זו (בלבד), שקיבלה כותרת "**Trip Log 2003**" (ת/206, נומרטור 63) (ושאין לבלבל בינה לבין טבלת טריפלוג 2003 שהוכנה לצורך הפגישות עם ראשונטורס). בטבלה צוינו כל הגופים שאמורים לממן נסיעה זו: "OFFICE" (כלומר התמ"ת), עלה, אבי הייר, בונדס, "עליזה" (כלומר אשת הנאשם). ליד הבונדס כתוב "**PAID**". ריסבי-רז אמנם העלתה את האפשרות שכתבה זאת מכיוון שהניחה שהבונדס ישלם, אך לשאלת בית המשפט, "**את מסודרת ואין להניח שכתבת paid לפני שראית שזה paid**", השיבה בחיוב (עמ' 4919).

מכאן, לשיטת התביעה, שהמסמך נערך אחרי יום 13.4.03 (אך לפני הישיבה עם ראשונטורס בשנת 2004), המועד בו שולמה החשבונית של הבונדס (עמ' 4918-4920).
כמו כן, ממזכר שכתבה ריסבי-רז על גבי נייר מכתבים של עיריית ירושלים (ומכאן שנכתב לפני יציאתה לחופשת לידה – בחודש אפריל 2003), שבו רשמה ריסבי-רז בכתב ידה את מספרי החשבוניות והגורם אליו משויכת כל חשבונית, ניתן ללמוד כי חלוקת המימון בין הארגונים הייתה מתוכננת מראש (נומרטור 87).
לא זו אף זו, נוכח האופן שבו "חולק" נטל המימון בנסיעה זו – כך שמספר גורמים משלמים עבור טיסות הנאשם לארה"ב – יש להניח כי ריסבי-רז, גם אם לא ידעה בעת משלוח החשבוניות לארגונים את העלות המדויקת של הנסיעה – הייתה מודעת לכך שייווצר עודף מימון בנסיעה זו .
כפי שיבואר בהמשך, במועד הישיבה עם ראשונטורס, ביום 17.11.04, לא זו בלבד שהיה ידוע לריסבי-רז ולנאשמת שארגון הבונדס מימן כמעט את כל עלות הנסיעה, אלא אף היה ידוע להן שהנסיעה מומנה בעודף של כ-800 דולר, שכן כאמור, בחודש יוני 2004 כבר התקבל תשלום ממשרד התמ"ת בגין הנסיעה.

289. ביום 18.11.04, יום לאחר הישיבה עם ראשונטורס, שלחה ריסבי-רז הודעת דוא"ל לשלמה ברגר מארגון עלה, שבה שאלה אותו האם החשבונית שנשלחה לארגון במאי 2003 שולמה על ידו. משלא נענתה, שלחה ריסבי-רז הודעה נוספת, ביום 6.12.04, שבה שאלה האם יש חדש בקשר לחשבונית. באותו היום נשלחה תשובתו של מר ברגר, לפיה ביקש מריסבי-רז לשלוח לו שוב את החשבונית (נומרטורים 80 ו-81). לבסוף, כזכור, שולמה חשבונית זו ביום 12.1.05, כשנה וחצי לאחר הנסיעה. באותו היום הונפקה קבלה לארגון עלה. על גבי העתק הקבלה כתבה ריסבי-רז לנאשמת: "**שולה – הכסף האחרון מ-2003!!**" (נומרטור 79). יש סימון של "וי הפוך" על גבי החשבונית. מדובר, כנראה, בסימון של הנאשם (עמ' 13342). ריסבי-רז העידה שאולי זה סימון שלה (עמ' 4927), אם כי בחקירתה במשטרה אמרה שמדובר בסימון של הנאשם (חקירתה מיום 29.6.08, עמ' 4, שורה 66).
בדומה, באותו היום (18.11.04) שלחה ריסבי-רז הודעת דוא"ל למר אבי הייר ממרכז שמעון ויזנטל, ושאלה האם החשבונית שנשלחה לארגון שולמה. לאחר שלא נענתה, שלחה ריסבי-רז ביום 6.12.04 הודעת דוא"ל נוספת למר הייר (ת/333). כזכור, ביום 6.1.05, גם כן כשנה וחצי לאחר הנסיעה, שילם ארגון זה את החשבונית לתשלום עבור הנסיעה. באותו היום הונפקה קבלה לארגון, ועל גבי העתק הקבלה כתבה ריסבי-רז לנאשמים: "**אהוד/שולה לידיעתכם – החשבון מ-2003!**". יצוין כי על החשבונית נכתב "**מה זה?**", אך כתב היד אינו של הנאשם (עמ' 11536).

290. ריסבי-רז העידה כי ארגון הנסיעה נעשה עוד בעת שעבדה בעירייה (עמ' 4910). לדבריה, היא המשיכה לעבוד על הנסיעה גם בהיותה בחופשת לידה בביתה (עמ' 4916,

6032-6031). עוד אמרה ריסבי-רז, כי היא אינה זוכרת מי אמר לה באיזה סכום יש לחייב כל ארגון, וכי היא אינה יודעת אם עשתה זאת על דעת עצמה (עמ' 4912). ריסבי-רז נשאלה (בחקירתה הראשית), מדוע ראתה לנכון לדווח לנאשמים על קבלת התשלום המאוחר משני הארגונים הללו, והשיבה כי המיוחד במקרה זה הוא שהתשלום הגיע שנה וחצי לאחר הנסיעה. כפי שיבואר בהמשך, ריסבי-רז העידה כי הנאשמת שלחה אותה לגבות את החשובניות מארגון עלה ומארגון שמעון ויזנטל לאחר שבישיבה עם ראשונטורס מיום 17.11.04 התברר כי אלה לא שולמו (עמ' 4926, 7933)

בחקירתה הנגדית אישרה ריסבי-רז שככלל, על פי שגרת העבודה שלה, היא לא נהגה להעביר קבלות או חשבוניות לנאשם (עמ' 6046). בהמשך חקירתה הנגדית, אישרה ריסבי-רז כי ידעה שנסיעה זו תסתיים בעודף רק בשנת 2005, כאשר ידעה את כלל הנתונים. לעומת זאת, בחקירתה החוזרת אישרה שכאשר פנתה לשני הארגונים בסוף שנת 2004, כבר הייתה לה תמונה מלאה לגבי מימון הנסיעה, בעקבות הנתונים שעלו בישיבה עם ראשונטורס (עמ' 8198-8199).

291. בחקירתו הראשית אמר הנאשם, כי לא היה מודע להסדרי התשלום בנסיעה זו ואף לא ידע מה שולם בפועל ומתי. הוא הוסיף כי גם אם ראה בזמן אמת את הקבלה למרכז שמעון ויזנטל, הוא בוודאי לא קישר אותה לקבלה לארגון עלה, וכן לא קישר אותה לנסיעה הספציפית הזו. תמונת הנסיעה כולה לא הייתה נגד עיניו. לשאלת בית המשפט, מדוע ריסבי-רז הראתה לו את הקבלות, השיב הנאשם כי הוא מניח שריסבי-רז רצתה להראות שהיא ממלאת את תפקידה כהלכה ואינה שוקטת על שמריה, ולראיה היא הצליחה לקבל מהארגונים את הסכום שהתחייבו לשלם, גם אם שנתיים לאחר הנסיעה (עמ' 11536-11540). הנאשם חזר על גרסתו זו גם בחקירתו הנגדית (עמ' 13783-13787, 13342-13344). בחקירתו הנגדית נשאל עוד האם אכן הוא הורה לריסבי-רז לפנות לארגונים ולדרוש מהם את התשלום, בעקבות הישיבה עם ראשונטורס. הנאשם השיב, כי לא ראה את הטריפלוגס ולא היה מודע לכל הפרטים, ושלל את האפשרות שנתן הוראה כזו (עמ' 13566-13569).

292. לטענת המאשימה, נסיעה זו מוכיחה את קיומה של שיטת מרמה ליצירת עודפים. זאת, בין היתר, משום שיום לאחר הישיבה עם ראשונטורס, שבה נודע לנאשמת שארגון עלה ומרכז שמעון ויזנטל לא שילמו את חלקם במימון הנסיעה, שלחו הנאשמים את ריסבי-רז לדרוש מהארגונים הללו את התשלום, וזאת, למרות שהנסיעה כבר מומנה במלואה ואף נגבה בגינה סכום עודף של כ- 800 דולר.

293. מנגד, לטענת ההגנה, לא הייתה מעורבות של הנאשם בתכנון הנסיעה או במימונה, והוא לא שלח את ריסבי-רז לגבות מימון עודף מהארגונים. עוד טענה ההגנה, כי הנאשם

לא היה יכול לקבל תמונה מלאה על מימון הנסיעה מהקבלות שהציגה לו ריסבי-רז בשנת 2005 וכי לא ניתן ללמוד מהן על קיומו של עודף מימון בנסיעה.

294. מסקנתנו היא כי אין בראיות הנוגעות לנסיעה זו כדי לבסס, מעבר לספק סביר, מתן הנחייה מצד הנאשם לגביית כספים עודפים, כשנה וחצי לאחר הנסיעה, או אף את מודעותו לגביית עודפים אלו במועד זה.

295. אמנם, מהראיות שהוצגו עולה כי עוד במועד שליחת החשבוניות לארגונים ניתן היה לצפות כי יתקבל מימון עודף בגין הנסיעה וכי כבר במועד הנסיעה היה מימון כמעט מלא לנסיעה, כיוון שהבונדס שילם עוד קודם לנסיעה כמעט את מלוא עלותה. עובדה אחרונה זו אף הייתה, כאמור, ידועה בפועל לריסבי-רז, כפי שעולה מהטריפלוג שערכה (נומרטור 63), שבו ציינה "**Paid**" ליד החשבונית של הבונדס. יתרה מזאת, פנייתה של ריסבי-רז לארגון עלה ולמרכז שמעון ויזנטל, נעשתה, כאמור, יום לאחר הישיבה עם ראשונטורס, שבה התברר כי החשבוניות שהונפקו לשני ארגונים אלו לא שולמו, וכי אם תשולמנה, ייווצר עודף בנסיעה בסך 12,169 דולר. לנוכח זאת, במועד הפנייה לשני הארגונים הללו היה ברור כי מדובר בתשלום עודף על הנסיעה. כידוע, בפגישה זו נכחה גם הנאשמת, שסימנה בכתב ידה את העודף האמור על הטריפלוג (נ/255, עמ' 22), ומכאן שאף הנאשמת הייתה מודעת לגביה בעודף ואף הורתה לריסבי-רז לפעול לגבות כספים משני הארגונים שטרם שילמו. לא זו אף זו, ריסבי-רז העבירה דיווח לנאשמים על קבלת התשלום מהארגונים הללו, לאחר שזה התקבל.

296. העובדה שריסבי-רז פנתה לארגונים לצורך קבלת מימון עבור הנסיעה, למרות שהנסיעה כבר הייתה ממומנת במלואה, מתאימה לגרסתה של ריסבי-רז שלפיה לא היה קשר בין העלות בפועל של הנסיעה לבין התשלום שכל ארגון התבקש לשלם, ולפיה היא ביקשה מכל ארגון לשלם עבור הנסיעה כאילו הנאשם הגיע רק בשבילו.

297. אשר לנאשם, בשונה מהנאשמת, לא הוכח מעל לספק סביר כי הוא זה שהורה לריסבי-רז לפנות לארגונים על מנת לגבות מהם את המימון העודף לנסיעה, ואף לא הוכח כי כאשר קיבל הנאשם דיווח מריסבי-רז על קבלת התשלום (ככל שאכן ראה את הדיווח שנכתב על הקבלה ממרכז שמעון ויזנטל) הוא הבין שמדובר במימון עודף. כזכור, הקבלות הללו הועברו לנאשם בהפרש של שבוע זו מזו, כאשר כל שדווח לו הוא שמדובר בתשלום עבור נסיעה משנת 2003. ריסבי-רז לא דיווחה לנאשם שמדובר בשתי קבלות המתייחסות לאותה נסיעה, ואף לא דיווחה לו כי מדובר בתשלומים שהתקבלו לאחר שהנסיעה כבר מומנה כמעט במלואה. מכאן, שאין לשלול כי הנאשם עשוי היה לחשוב כי ריסבי-רז מצאה לנכון לדווח לו על קבלת תשלום משני ארגונים אלה, על מנת להראות לו כי הצליחה לגבות

מהארגונים חרף חלוף הזמן, ולא העלה על דעתו כי מדובר בתשלום עודף (ויתכן כי הנאשם אף סבר כי מדובר בתשלומים בגין שתי נסיעות שונות).

נסיעה 6 לכתב האישום

298. מסמכי הנסיעה סומנו ת/183 נסיעה 6, וכן ת/324 נסיעה 5. בנסיעה זו טס הנאשם לניו-יורק ולוס אנג'לס בתאריכים 13.8.03-17.8.03 (נסיעה 26 הכרונולוגית). בניו-יורק השתתף הנאשם באירוע של הבונדס (אליו הוזמן כחודש קודם לכן – נומרטור 151) ובלוס אנג'לס השתתף באירוע של ארגון "YOUTH TOWNS OF ISRAEL" (שאיש הקשר שלו היה יורם אורן). בנוסף, קיים הנאשם פגישות, בשני יעדים אלו, במסגרת תפקידו כשר התמ"ת. ביום 20.7.03 התקבל אישור ממשלה לנסיעה (נומרטור 1089 לאסופה), שבו נכתב כי הנסיעה היא "**בשליחות הבונדס לארצות הברית**". חרף קיום הפגישות של התמ"ת בנסיעה, לא נתבקש מימון של התמ"ת לנסיעה זו (עמ' 6098, 11545-11546). עובדה זו עומדת בניגוד לגרסת המאשימה בנוגע לקיומה של שיטה ליצירת עודפים. סוכנות הנסיעות שביצעה את ההזמנה הייתה ראשונטורס.

299. להלן פרטי המימון בנסיעה זו:

הבונדס שילם סך של 5,674.4 דולר באמצעות העברה בנקאית. החשבונית שנגדה בוצע התשלום (חשבונית מס' 64890) הונפקה ביום 11.8.03 ושולמה יום לאחר מכן (יום לפני הנסיעה). מסלול הטיסה שנרשם על החשבונית היה: ת"א – ניו-יורק – ת"א. החשבונית הוצאה לבונדס, עבור נסיעתו של הנאשם. סכום זה הוא הסכום המלא ששולם בפועל על הטיסות במסלולים ת"א – ניו-יורק; לוס אנג'לס – ת"א (לפי שובר הטיסה המסומן 6.13).

הארגון השני שהשתתף במימון הנסיעה, YOUTH TOWNS OF ISRAEL, שילם סכום של 3222.38 דולר באמצעות המחאה. החשבונית שנגדה בוצע התשלום (חשבונית מס' 64935) הונפקה יום לאחר הנפקת החשבונית לבונדס, ביום 12.8.03, ושולמה ביום 21.8.03. החשבונית הוצאה לארגון, עבור נסיעתו של הנאשם. מסלול הטיסה שנרשם על החשבונית אינו ברור. זלצמן, בעדותה, שיערה כי מדובר במסלול ניו-יורק – לוס אנג'לס – ניו-יורק (עמ' 2308, 2937-2938), אך לאחר מכן ציינה כי ייתכן שמדובר בכיוון אחד: ניו-יורק – לוס אנג'לס (עמ' 2944). יצוין כי על פי שובר הטיסה של הנאשם, עלות טיסתו במסלול ניו-יורק – לוס אנג'לס היה 2,113.46 דולר (השובר המסומן 6.14).

בנסיעה זו הונפקו מספר חשבוניות נוספות, שבוטלו לאחר מכן. הסכומים שנרשמו בחשבוניות מבוטלות אלה, היו גבוהים יותר מסכומי החשבוניות שנשלחו בסופו של יום לארגונים:

ביום 11.8.03, במועד שבו הונפקה החשבונית לבונדס, הונפקה חשבונית אחרת בסך 11,453.4 דולר. המסלול שנרשם על חשבונית זו היה: ת"א – ניו-יורק – לוס אנג'לס – ת"א, ולמעשה חשבונית זו משקפת את עלות הטיסה במסלול שבו טס הנאשם בפועל (אך לא את מחיר הטיסות שטס בפועל) (עמ' 6095-6094). לשאלת בית המשפט השיבה ריסבי-רז, כי היא מצידה לא ביקשה מזלצמן להוציא חשבונית אחת על כל המסלול, והיא לא יודעת מדוע זלצמן עשתה זאת (עמ' 6095). יצוין, כי הסך של שתי החשבוניות שהונפקו לשני הארגונים בסופו של דבר (לבונדס – חשבונית בסך 5,674 דולר ול - YOUTH TOWNS OF ISRAEL חשבונית בסך 3,222 דולר) הוא נמוך מהסך של החשבונית המבוטלת בסך 11,453.4 דולר, כך שיתכן כי ניתן היה לגבות מהארגונים מימון בשיעור גבוה יותר (עמ' 6092).

מוקדם יותר באותו יום שבו הונפקה החשבונית לארגון YOUTH TOWNS OF ISRAEL, הונפקה חשבונית נוספת, על סך 4,128.42 דולר, סכום הגבוה בכ-900 דולר מהחשבונית שהוצאה לבסוף. המסלול שנרשם על חשבונית זו אינו ברור, וככל הנראה מדובר בחברת תעופה אחרת (עמ' 2939, 6092). גם עובדה זו מלמדת, לכאורה, כי ניתן היה לגבות מהארגון סכום גבוה יותר.

העודף בסך 1,076.37 דולר, הועבר לכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 16.11.04.

300. במסמכי הנסיעה ניתן לראות מעורבות של הנאשם, אך מעורבות זו מתבטאת בתכנון פגישותיו בלבד ולא בענייני מימון הנסיעה. גם הנאשמת הייתה מעורבת בתכנון הפגישות בנסיעה. כמו כן, נתנה הנאשמת לריסבי-רז הנחיות מסוימות לגבי מימון הנסיעה: "**יהושע מצא – בונדס ישלם כרטיס מחלקה ראשונה ומלון על היום שלו. תגישי כבר חשבונות על מנת שישלמו כבר. הנסיעה ללוס אנג'לס קשורה ליורם אורן – לידיעתך**" (נומרטור 0178, בת/206, המסמך נמצא בקלסריה של ריסבי-רז – עמ' 4931). כך גם עולה מכיתוב של הנאשמת בנוגע למימון חלקו של ארגון YOUTH TOWNS OF ISRAEL בנסיעה: על גבי החשבונית שהוצאה לארגון זה ביום 12.8.03, כתבה הנאשמת (בחלק העליון של החשבונית) "**לרייצ'ל**" והוסיפה (בחלק התחתון) "**הצ'יק יהיה ביד של אהוד צריך רק אח"כ לדאוג לקבלה**", וריסבי-רז השיבה לנאשמת בשאלה "**האם שלחת ליורם** [אורן]**?**" (ת/206, נומרטור 1372). בחקירתו אמר הנאשם כי לא זכור לו דבר בעניין זה, אך על פי "הקומנסנס" הוא מסיק שהוא היה "**השליח שנשא איתו במזוודה את השיק שמיועד למשרד הנסיעות**" (עמ' 11550).

301. מהטריפלוגס ומהתכתובת עם זלצמן, עולה כי במשך תקופת זמן לאחר הנסיעה, ריסבי-רז עדיין לא ידעה את כל הפרטים בנוגע למימון הנסיעה. ביום 2.9.03 שלחה ריסבי-

רז לזלצמן הודעת פקס בקשר לטריפלוגס (נ255/1, עמ' 4, נומרטור 1223), שבה כתבה כי היא מבקשת שזלצמן תשלח לה את "**The real price for the flights**". על פי נ255/1 בעמ' 6, נלמד כי בטריפלוג הראשון של 2003 עדיין חסרים הפרטים על "המחיר האמיתי של הנסיעה" ועל העודף מהנסיעה. יתכן שרק בשלב הישיבה עם ראשונטורס (בנובמבר 2004, כשנה ושלושה חודשים לאחר הנסיעה) התבררו הפרטים הללו (בעמ' 25 לנ255/1, ריסבי-רז הוסיפה את הפרטים החסרים בכתב ידה).

302. לטענת ב"כ הנאשם, שאינה בלתי סבירה, העודף שהצטבר בנסיעה זו, בסך 1,076 דולר, נוצר בעקבות העובדה שבפועל עלות טיסת הפנים בארה"ב (ניו-יורק – לוס אנג'לס) הייתה זולה יותר מן הסכום שהתבקש הארגון לשלם עבור טיסה זו. בהקשר זה, טוענת ההגנה כי ייתכן שתוכננה טיסת פנים הלוך חזור מלוס אנג'לס לניו-יורק ולבסוף הייתה רק טיסה בכיוון אחד, או שבסופו של דבר טיסת הפנים הייתה זולה יותר מהמחיר שנלקח בחשבון מלכתחילה (עמ' 2945-2946). ב"כ הנאשם הצביעו על כך שעלות הטיסה הפנימית הוזלה ביום הכרטוס, כאשר כבר התקבל התשלום מהארגונים (עמ' 6093; סיכומי הנאשם, עמ' 18). כמו כן, לטענתם, העובדה שבנסיעה זו הונפקו חשבוניות בסכום גבוה יותר שבוטלו לאחר מכן, סותרת את הטענה של שיטה מכוונת ליצירת העודפים, ומתיישבת יותר עם המסקנה שהעודף שנוצר מקורו בטעות.

303. הגביה העודפת בנסיעה זו מוסברת נוכח עדותה הכללית של ריסבי-רז, שלפיה היא לא ראתה, כאמור, קשר ישיר בין עלות הנסיעה למימון שנגבה מהארגונים בגינה. הואיל וניתן היה, לכאורה, לגבות מימון בשיעור גבוה יותר מהארגונים, לא הוכחה, לגבי נסיעה זו, התנהלות שיטתית שעניינה גביית כספים עודפים במרמה.

304. מעבר לאמור לעיל, לא הוכח בנסיעה זו כי הנאשם הנחה לגבות מימון עודף או כי היה מודע לכך. כל שהוכיחה המאשימה הוא מעורבות של הנאשם בענייני סדר יומו בנסיעה.

נסיעה 7 לכתב האישום

305. מסמכי הנסיעה סומנו ת/183 נסיעה 7 וכן ת/184 נסיעה 22. לשיטת המאשימה, נסיעה זו מהווה נסיעת עודף (על פי האמור בכתב האישום הסכום העודף הוא 3,153 דולר), בעוד שלמעשה בנסיעה זו נוצר חוסר במימון הנסיעה, בסך 5,480 דולר.

306. בנסיעה זו טס הנאשם למיאמי ולמקסיקו בין התאריכים 6.9.03 – 13.9.03 (נסיעה 28 הכרונולוגית). במיאמי השתתף הנאשם בחתונת בנו של ידידו מר רונלד בקלרז' ובמקסיקו השתתף בכינוס של ארגון הסחר העולמי, בתפקידו כשר התמ"ת (אליו הוזמן

ביום 18.5.03). במיאמי נפגש הנאשם גם עם גורמים שונים עבור הקרן החדשה לירושלים, אשר לא התבקשה לשלם עבור טיסתו. במקסיקו נפגש הנאשם גם עם גורמים שונים מטעם ארגונים יהודיים (הבונדס, קרן היסוד, ידידי ביה"ח אסף הרופא, אקים, קק"ל), אך ארגונים אלו לא נתבקשו לשלם עבור הוצאותיו. קיומם של ארגונים נוספים הקשורים לנסיעה זו, אשר לא נתבקשו לשלם עבור טיסתו של הנאשם, אינו תומך בקיומה של שיטה מכוונת ליצירת עודפים.

307. אישור הממשלה לנסיעת הנאשם התקבל ביום 1.9.03 (ת/94, נומרטור 1102), ובו נכתב כי הנסיעה היא "**לארצות הברית ולמכסיקו, בענייני משרדו ולכינוס ארגון הסחר העולמי**". רעייתו של הנאשם הצטרפה אליו בנסיעה זו, והצטרפותה היא שגרמה לחוסר שנגרם בסופו של דבר במימון הטיסה. כך, משום שלא התבקש אישור ראש הממשלה לנסיעתה. רעיית הנאשם טסה ארצה דרך ניו-יורק ושהתה שם ארבעה ימים בטרם חזרה לישראל. סוכנות הנסיעות שביצעה את הזמנת הטיסות הייתה ראשונטורס.

308. מימון בגין הנסיעה התקבל ממר בקלרז' וממשרד התמ"ת באופן הבא:
מר בקלרז' שילם סכום של 10,317.12 דולר באמצעות כרטיס אשראי, כנגד חשבונית שמספרה 65445. החשבונית הונפקה ביום 1.9.03 ושולמה יומיים לאחר מכן, ביום 3.9.03 (כשלושה ימים לפני הנסיעה). מסלול הטיסה שנרשם על החשבונית היה: ת"א – פרנקפורט – מיאמי – פרנקפורט – ת"א. החשבונית הוצאה עבור הנאשם והתייחסה לטיסתו בלבד (ולא לטיסת רעייתו) יצוין כי הסכום ששילם מר בקלרז' שיקף באופן כמעט זהה את עלות כל הטיסה של הנאשם (כולל הטיסה למקסיקו) (ראה שובר הטיסה, מסמך 7.7 וכן זלצמן בעמ' 2320).
משרד התמ"ת שילם סכום של 3,153.6 דולר. החשבונית של ראשונטורס, שמספרה 65693, הונפקה ביום 9.9.03 (במהלך שהותו של הנאשם בחו"ל). החשבונית שולמה ביום 6.6.04. מסלול הטיסה שנרשם על גבי החשבונית היה: ת"א – מקסיקו – ת"א (בהערות נכתב: "מחלקת עסקים").

309. הצדדים חלוקים, כאמור, בשאלה האם יש לראות בנסיעה זו נסיעת עודף או נסיעת חוסר: לטענת התביעה, בנסיעה זו נוצר עודף בסך 3153.6 דולר, מכיוון שנגבו כספים ביתר, בסכום זה, עבור נסיעתו של הנאשם. מנגד, לטענת ההגנה, בנסיעה זו נוצר חוסר בסך 5480.36 דולר, שנרשם לאחר מכן בכרטיס "אולמרט פרטי". החוסר נוצר מכיוון שאף גורם לא מימן את נסיעתה של רעיית הנאשם ולנאשם נותר חוב בראשונטורס בגין נסיעה זו.

310. בנסיעה זו ניתן לראות מעורבות מצד הנאשמת בתכנון הנסיעה ובאישורי הגעה של הנאשם לאירועים השונים שנתבקשו על ידי הארגונים. ריסבי-רז, מצידה, פנתה לרעיית הנאשם במספר הזדמנויות ושאלה אותה שאלות לגבי השתתפותה בפגישות ובאירועים שתוכננו בנסיעה זו (ראה למשל נומרטור 255: מסמך תוכניה (בספרדית) שעליו כתבה ריסבי-רז לרעיית הנאשם ביום 26.8.03: "**עליזה – מצ"ב תוכנית לבני זוג של השרים לקנקון האם את רוצה להשתתף. אני צריכה לדעת בהקדם האפשרי**").

311. בנסיעה זו נשאל הנאשם על ידי ריסבי-רז, במזכר שכתבה לו: "**האם רונלד בקאלרז צריך לשלם <u>גם</u> על טיסה של עליזה? (לידיעתך הטיסה שלך היה 9490$) (שלחנו את החשבון ונקבל את הכסף לפני אתה אטוס)**". הנאשם השיב בסמוך לשאלה הראשונה "**שלילי**", קרי, הוא הורה שבקלרז' לא ישלם גם על טיסתה של אשתו (נומרטור 227 לאסופה).

312. בקלרז' מצידו אמר בחקירתו (הטלפונית) במשטרה כי הוא הציע לכסות גם את הוצאותיה של רעיית הנאשם בהגעתה לחתונה, וכי על פי זכרונו הוא מימן לנאשם ולרעייתו עלותם של כרטיסי טיסה במסלול ת"א – פרנקפורט – מיאמי ובחזרה, וכן שהות של יומיים בבית מלון במיאמי (נ557/1). בפועל, בקלרז' לא שילם עבור נסיעתה של רעיית הנאשם.

313. לאחר שהתקבל התשלום ממר בקלרז', ביום 3.9.03 (כשלושה ימים לפני הנסיעה), כתבה ריסבי-רז לנאשם, על גבי הקבלה (Transfer Receipt, נומרטור 1371): "**אהוד, לידיעתך - קבלה מרונלד בקאלרז לנסיעה למיאמי**".

314. בחקירתה הראשית נשאלה ריסבי-רז מדוע מצאה לנכון לדווח לנאשם על קבלה זו, והשיבה כי אינה יודעת. גם בחקירתה הנגדית השיבה תשובה דומה (עמ' 4944, 6114). עוד נשאלה ריסבי-רז, מדוע הנאשם השיב שמר בקלרז' לא צריך לממן את הטיסה של רעייתו, והשיבה "**אני לא יכולה להעיד על מה הוא חשב לעצמו. אני לא, לא יודעת מה היה ה-** state of mind **שלו כשהוא כתב שלילי**" (עמ' 6115). עם זאת, היא אישרה שייתכן שהנאשם חשב שטיסתה של רעייתו תמומן על ידי הממשלה (או על ידי הבונדס). כמו כן היא אישרה שעל פי אופי הנסיעה ותוכנה, סביר היה לבקש אישור ממשלה להצטרפות רעייתו של השר, וגם היה מתקבל אישור כזה. לדבריה, היא לא רואה סיבה לכך שלא התבקש אישור. ריסבי-רז נשאלה מי היה צריך לדאוג לכך, והשיבה כי בדרך כלל הנאשמת הייתה דואגת לאישורי ממשלה (עמ' 6114-6115).

315. בחקירתו הראשית אמר הנאשם כי הוא אינו זוכר אם ראה את הקבלה. בהקשר זה אמר: "**הרי כשהדברים רצו, זה היה בדיוק 12 שניות חולף ורץ קדימה, למי היה זמן לטפל בזה?**". הוא נשאל מדוע ריסבי-רז ראתה לנכון להציג לו את הקבלה, והשיב כי לפי דעתו מקרה זה היה חריג משום שדובר באדם פרטי שהזמין אותו על בסיס "**אישי חברי**" ומימן מכיסו את עלות הנסיעה, וכי מדובר במקרה לא אופייני. הוא הוסיף כי כנראה ריסבי-רז מצאה לנכון לעדכן אותו משום שהתשלום התבצע לפני הנסיעה, והיא חשבה שאולי מר בקלרז' ישאל אותו בחתונה האם התשלום סודר, ולכן היא יידעה את הנאשם, כדי שיוכל להשיב בחיוב ולהודות לו (עמ' 11563-11565).

316. בחקירתו הראשית נשאל הנאשם מדוע השיב שמר בקלרז' לא צריך לממן גם את טיסתה של רעייתו, והשיב כי ידע שהנסיעה של אשתו משולמת על ידי המדינה, כיוון שבכל מקרה הדרך הקצרה ביותר לטוס למקסיקו היא דרך מיאמי. הוא הוסיף כי ידע שרעייתו נוסעת למקסיקו בתוקף מעמדה כאשת השר וכי היא עתידה להשתתף באירועים הטקסיים הקשורים בביקור. הוא גם ציין כי ידע שמר בקלרז' הוא אדם אמיד ולכן חשב שזה ראוי שהוא ישלם עבורו, אך עם זאת חשב שזה לא מוצדק לבקש ממנו לממן גם את טיסת רעייתו. כמו כן אמר, שאם היה רוצה לצבור עודפים, לא היה דבר קל מלבקש מבקלרז' לשלם גם עבור טיסת רעייתו (עמ' 11561-11562, וכן בחקירתו הנגדית בעמ' 13444). גם בעת שנחקר במשטרה, אמר הנאשם כי השיב כך לשאלת ריסבי-רז משום שהנסיעה של רעייתו אושרה על ידי הממשלה וביקש מהחוקרים לבדוק זאת במזכירות הממשלה (ת/157, חקירה מיום 7.11.08, עמ' 52 לתמליל).

317. ככל הנראה במועד הנסיעה, ריסבי-רז (כמו גם הנאשמת) לא ידעה שהנסיעה הסתיימה בחוסר. עובדה זו התגלתה לה רק בעקבות הפגישה עם ראשונטורס ביום 17.11.04. כך, ביום 2.9.03 כתבה ריסבי-רז לזלצמן בהודעת פקס כי היא מבקשת שזלצמן תשלח לה, בין היתר, את החשבונית לתמ"ס עבור הנסיעה, במסלול ת"א – מקסיקו – קנקון – ת"א (מחלקת עסקים) וכן את "**The real price for the flights**" (נ/255, עמ' 4, נומרטור 1223). בעת הישיבה עם ראשונטורס חישבה ריסבי-רז על גבי הטריפלוג את עלות הנסיעה והסכומים שהתקבלו, וכתבה את התוצאה: "**5,407-**". (נ/255, עמ' 26, נומרטור 1361). גם הנאשמת סימנה חישוב דומה על גבי הטריפלוג, אך ללא תוצאה סופית (נ/255, עמ' 23, נומרטור 1322).

יום לאחר הישיבה עם ראשונטורס, ביום 18.11.04, כתבה ריסבי-רז על גבי המזכר שכתבה לנאשם בנוגע למימון הנסיעה (נומרטור 227):

" 5 # 2003: * טיסה ביחד עם עליזה למיאמי ומקסיקו. (ב-FIRST)
*** הטיסות עלה 10,355$ לכל אחד**
*** רוני בקאלרז שלם לטיסה של השר**

* **המשרד שלם לטיסה ת"א – מקסיקו ב- BUSINESS - $2891**
* **לכן חייבים $5407 לטיסה של עליזה"** (ת/321, עמ' 3, נומרטור 1345).

ריסבי-רז, ככל הנראה, עשתה זאת כדי להסביר מדוע הסתיימה נסיעה זו בחוסר, למרות שהיה מימון ממר בקלרז' וממשרד התמ"ת לנסיעה. יצוין כי באותו יום כתבה ריסבי-רז סיכום דומה גם ביחס לשתי נסיעות נוספות שנגמרו בחוסר (ת/321). הדיווחים הללו נרשמו לפי מספר הנסיעה במסמך שערכה ריסבי-רז, שכותרתו " **Rishontours Expense Summary**" (נ/255, עמ' 56, נומרטור 1330). במסמך זה סומנו שלוש נסיעות החוסר בשנת 2003, כאשר הנסיעה הנדונה סומנה כנסיעה מס' 5. כל הדיווחים הללו נכתבו באותו עט, וכנראה נכתבו בסמיכות זמנים אחד לשני.

בחקירתו הנגדית (עמ' 13434-13435), אמר הנאשם כי אין כל ראיה לכך שראה את המסמך, וכי הניסוח של ריסבי-רז בגוף שלישי, "לטיסה של השר", יכול ללמד שהמסמך דווקא לא הופנה אליו (בניגוד לטענת המאשימה ביחס לעמ' השני בת/321, כי השימוש של ריסבי-רז בגוף שני, "**המאבטח צמוד שטס איתך**", מלמד שהמסמכים הללו הופנו לנאשם).

ריסבי-רז נשאלה בחקירתה הראשית מדוע ראתה לנכון לדווח לנאשם דיווח זה, והשיבה כי היא מנחשת שדיווחה לו הואיל ומדובר היה בחוב שלו, וזאת בדומה לנימוק שנתנה ביחס לשתי הנסיעות הנוספות שהסתיימו בחוסר, שעליהן דיווחה לאחר הישיבה עם ראשונטורס. לשאלת ב"כ המאשימה, האם ריסבי-רז דנה עם הנאשם באותו מעמד כיצד ישולמו החובות הללו, השיבה בשלילה (עמ' 4945-4946).

318. אופיה של הנסיעה למקסיקו אכן מלמד כי דובר היה באירוע רשמי וכי רעייתו של הנאשם הוזמנה להשתתף בו מתוקף היותה אשת השר. מזכיר הממשלה בתקופה הרלוונטית, ישראל מיימון, העיד כי מסמכי הנסיעה מלמדים שנסיעה זו הייתה יכולה לעמוד בתנאים המצדיקים קבלת אישור ראש ממשלה לנסיעת אשת-שר, וכי לו היה מתבקש אישור כאמור הבקשה הייתה מאושרת (עמ' 15124). מסיבה שלא התבררה, לא נתבקש אישור כזה בנסיעה זו וממילא גם לא נתקבל. לכן, נסיעתה של רעיית הנאשם לא מומנה על ידי הממשלה ונגרם חוסר בנסיעה זו בסך 5,480 דולר.

319. לטענת המאשימה, גם למשרד התמ"ת וגם למר בקלרז' הוצאו חשבוניות פיקטיביות עם מסלולים ומחירים פיקטיביים, שלא עמדו מאחוריהם כרטיסי טיסה אמיתיים. מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, העובדה שהנסיעה הסתיימה בחוסר מעידה על כך

שלא הייתה שיטה ולא הייתה כוונה ליצור עודפים, שכן לכאורה ניתן היה לגבות ממר בקלרז' מימון גם עבור נסיעתה של רעיית הנאשם. כך, גם מן הטעם שמר בקלרז' עצמו העיד, שהיה מוכן לשלם גם עבור טיסתה של רעיית הנאשם, ואף סבר שעשה כן בפועל. עוד טוענים ב"כ הנאשם, כי לפני הנאשם לא עמדה תמונה מלאה של מימון הנסיעה והוא לא הכיר את פרטי המימון. הדבר נלמד, לשיטתם, מכך שכאשר נשאל הנאשם על ידי ריסבי-רז, האם לבקש ממר בקלרז' לממן גם את טיסת רעייתו, הוא השיב בשלילה.

320. הראיות מלמדות כי ניתן היה לכאורה לקבל אישור לנסיעת אשת הנאשם ולמימונה על חשבון המדינה. העובדה שהאישור כלל לא התבקש, מתיישבת עם טענת ההגנה בדבר חוסר סדר והעדר ארגון. יתרה מזו, העובדה שהנסיעה הסתיימה בחוסר, למרות שניתן היה לכאורה לגבות כספים עודפים על ידי קבלת אישור להצטרפות אשת הנאשם וכן מימון כרטיס טיסתה על ידי בקלרז', אינה מתיישבת עם גרסת המאשימה בדבר שיטה לגביית כספים עודפים.

321. אכן, בנסיעה זו נגבה תשלום מידידו של הנאשם וממשרד התמ"ת באופן שיצר מימון עודף של 3,153 דולר. ואולם, הנסיבות כפי שפורטו והעובדה שהנסיעה בסופו של דבר הסתיימה בחוסר מתיישבת, כאמור, טוב יותר עם אפשרות של העדר ארגון ושיטה, מאשר עם אפשרות של כוונה לגבות כספים עודפים.

322. אשר לנאשם – אין בראיות כדי להוכיח כי הנאשם היה מודע למימון העודף והחסר שנוצר בנסיעה זו. לעניין זה, אין נפקות לעובדה שריסבי-רז שאלה את הנאשם האם בקלרז' צריך לממן גם את טיסתה של רעייתו, וכן לעובדה שיידעה את הנאשם – ככל שאכן ראה מסמך זה – על קבלת התשלום בגין טיסתו שלו. אין זה בלתי סביר שריסבי-רז נהגה כך, משום שדובר במקרה לא שגרתי של אירוע פרטי של חברו של הנאשם. אשר לדיווח של ריסבי-רז מיום 18.11.04, הרי שלא הוכח שהנאשם קיבל דיווח זה. כמו כן, גם בהנחה כי הנאשם אכן ראה זאת, אין בכך כדי ללמד על מודעותו לעודף שנוצר בנסיעה. ריסבי-רז אמנם דיווחה על מימון שהתקבל לנסיעה גם מצד מר בקלרז' וגם מצד משרד התמ"ת, אך הנאשם יכול היה להניח שמדובר בחלוקת המימון ביניהם, שכן את המשפט שכתבה ריסבי-רז "**רוני בקלארז שילם לטיסה של השר**" ניתן לפרש גם באופן שבו בקלרז' שילם רק עבור הטיסה למיאמי, שם התקיימה החתונה. זאת ועוד, מן הדיווח עולה במפורש שהנסיעה הסתיימה בחוסר, בשל היעדר מימון לנסיעתה של רעיית הנאשם. לפיכך, אף אם הנאשם ראה את הדיווח, אין ללמוד מכך על מודעותו לעודף שנוצר בנסיעה זו.

נסיעה 8 לכתב האישום

323. המסמכים הנוגעים לנסיעה סומנו ת/183, נסיעה 8. מדובר בנסיעה לניו-יורק בתאריכים 26.10.03-29.10.03 (נסיעה 31 הכרונולוגית). הטיסות הוזמנו דרך ראשונטורס בחברת אל-על. הנאשם השתתף כאורח כבוד ומרצה ב"אירוע גאלה" של ארגון אקי"ם ובאירוע של ארגון IJCR. כמו כן, ביצע הנאשם מספר פעולות עבור משרד התמ"ת (ר' אישור ממשלה מיום 19.10.03 לנסיעה "**לארצות-הברית, לכנס קרנות הון סיכון והשקעות בישראל**", מסמך מס' 12 לתוספת לאסופת מסמכי הנסיעה) והשתתף באירוע של חברת תמיר פישמן.

324. המימון שהתקבל לנסיעה היה כדלקמן:

סכום של 5675.40 דולר התקבלו בראשונטורס מארגון אקי"ם ביום 20.10.03. הסכום התקבל כנגד חשבונית מס' 66364, מיום 7.10.03, שבה פורטה טיסה ספציפית (במועדים ספציפיים) מתל אביב לניו-יורק וחזרה. לפי מסמך ה- SOA של הנסיעה, מדובר, כנראה, בעלות בפועל של הטיסות (לא כולל סכום הביטוח בסך של כ- 30 דולר). כלומר, אקי"ם כיסה בנסיעה זו את מלוא עלותה.

סכום של 2000 דולר התקבלו בראשונטורס מארגון ה- IJCR ביום 22.10.03. הסכום התקבל כנגד חשבונית מס' 66836, מיום 20.10.03, שבה נרשמה טיסה במסלול תל אביב-ניו-יורק-תל אביב, ללא פירוט מאפייני הטיסה.

מדובר בכספים עודפים בסך של 1970.96 דולר (הנסיעה מצוינת כנסיעת עודף – בסך של 2000 דולר – בטריפלוג 2003 (ת/183(324)).

ביום 16.11.04 הועבר עודף זה, לפי מסמך ה- SOA של הנסיעה, לכרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס.

325. הראיות הנוגעות לנסיעה זו, אינן מלמדות, מעבר לספק סביר, על הנחייה מטעם הנאשם לגביית כספים עודפים, או על מודעותו לכך:

326. ביום 24.7.03 העביר ארגון אקי"ם לנאשם הזמנה להשתתף באירוע (מסמך מס' 1 לתוספת). ביום 27.7.03 רשם הנאשם על המסמך "**שולה – לטיפול!**". ביום 29.7.03, הפנתה הנאשמת את המסמך לטיפול ריסבי-רז והורתה לה "**לאשר להם + הוצאות טיסה וכו' ולדאוג גם לפגישה במכסיקו**".

הזמנה זו נשלחה לנאשם בעקבות שיחה (שתידון להלן) בינו לבין דני ברעם, מנהל מחלקת קשרי חוץ בארגון אקי"ם, שבה אישר הנאשם את בקשת דני ברעם להשתתפותו באירוע.

327. בהמשך, פנתה ריסבי-רז לנאשם, לגבי אירועים נוספים שניתן לצרף ללוח הזמנים של הנסיעה. הנאשם אישר את חלקם ודחה את חלקם (בין היתר, דחה הנאשם, הזמנות מטעם הבונדס ו- UJC).

328. ביום 16.9.03 הפנתה ריסבי-רז מסמך לנאשם (מסמך מס' 4) ורשמה לו, בין השאר, לגבי האירוע של חברת תמיר פישמן: "**הבנתי שהם לא משלמים**" (ריסבי-רז העידה, בעמ' 4948, כי לא זכור לה ממי הבינה זאת). הנאשם רשם על כך, "**נכון**". עוד רשמה ריסבי-רז לנאשם "**נא לאשר שארגון אקים ישלם FIRST**" והנאשם רשם "**כן**".
ריסבי-רז העידה לעניין זה (עמ' 4948-4949), כי ברירת המחדל היא שהארגון שעבורו מגיע הנאשם ל"אירוע גאלה", משלם עבור טיסות הנאשם במחלקה ראשונה וכי הנאשם אכן אישר לה לפעול כך במקרה הנידון.
הנאשם העיד (עמ' 11572) כי לא עסק בנושא, ולכן, הוא אינו יכול לפרט מדוע אישר לחייב את אקי"ם במימון טיסות במחלקה ראשונה, ולא לחייב את חברת תמיר פישמן. הנאשם ציין (עמ' 13707), לעניין חיוב אקי"ם במימון טיסה במחלקה ראשונה, כי מדובר בשלב גיבוש הנסיעה, שבו נדרש (כל) ארגון להתחייב על תשלום כל ההוצאות הנדרשות (לאחר שלב זה יתכנו שינויים, הנגזרים משינויים בלוחות הזמנים). לדבריו, הוא סבר כי לאחר שמתבהרת תמונת הנסיעה (עמ' 13704-13711), קובעת ריסבי-רז את חלוקת המימון הסופית בין הארגונים.

329. ביום 17.9.03, שלחה ריסבי-רז מכתב לדן מרינוב, שבו הודיעה לו על הנסיעה. ריסבי-רז ציינה כי מדובר בנסיעה פרטית. כמו כן, ציינה ריסבי-רז, את עלות טיסות המאבטחים וביקשה את אישור החשב לתשלום עבור טיסות אלה. ריסבי-רז אישרה לעניין זה (עמ' 4956) כי בשלב שבו פנתה לחשב בנושא המאבטחים, תמונת הנסיעה כבר הייתה ידועה לה (בהמשך ישנה התכתבות נוספת בעניין המאבטחים, שאין צורך לפרטה).

330. ביום 24.9.03, פנה גארי טובין מארגון IJCR לנאשם (מסמך מס' 6 לתוספת) וביקש ממנו להשתתף באירוע בניו-יורק ביום 25.10.03 (ובאירוע נוסף במועד אחר). גארי טובין ציין, כי הארגון – מדובר בארגון הקשור לברונפמן – יכסה את כל הוצאות הנסיעה והלינה של הנאשם.
ביום 25.9.03 רשמה ריסבי-רז לנאשם על גבי המסמך: "**1. אתה בניו-יורק ב- 26.9** (מדובר בטעות בתאריך – הכוונה ליום 26.10) **ויש אירוע של אקים ב- 19:00 – אפשר לעשות שניהם ולקבל כסף? 2...**" הנאשם תיקן את הטעות האמורה והשיב לריסבי-רז "**לברר על 25.10 אם אפשר ב- 26.10**".
ריסבי-רז העידה (עמ' 4954-4956) כי ב"לקבל כסף", התכוונה לכסף הקשור לכיסוי הוצאות הנאשם. עם זאת, היא אישרה כי סברה נוכח הגבייה מכל ארגון "כאילו הנאשם

בא רק עבורו" שעל ארגון IJCR לשלם בגין הנסיעה, גם אם הנסיעה כבר "מכוסה" (עמ' 4956-4957). הנאשם, לדבריו, הבין שכוונתה של ריסבי-רז היא להשתתפות בהוצאות (עמ' 13702).

בסופו של דבר, הודיע גארי טובין לריסבי-רז, בהודעת דוא"ל מיום 29.9.03 (מסמך מס' 8 לתוספת), כי האירוע אכן נקבע ליום 26.10.03. ריסבי-רז עדכנה בכך את הנאשם על גבי המסמך, ושאלה את הנאשם, האם לבקש תשלום מהארגון ולגבי גובה התשלום. הנאשם רשם על גבי המסמך, ביום 30.9.03, "**לשיחתנו**".

ביום 20.10.03 – אותו יום שבו התקבל המימון עבור הנסיעה מאקי"ם – נשלחה, כאמור, חשבונית ל-IJCR על סך 2,000 דולר. החשבונית שולמה, כאמור, ביום 22.10.03.

העובדה כי הארגון הביע נכונות לכסות את כל הוצאות הנסיעה אך חויב בסכום של 2000 דולר בלבד, אינה מתיישבת עם טענת המאשימה בדבר שיטת מרמה לגביית כספים עודפים.

במאמר מוסגר יצוין לעניין זה כי גם חברת תמיר פישמן, שהנאשם השתתף באירוע עבורה בנסיעה זו, לא התבקשה להשתתף במימון הנסיעה. כמו כן, הנאשם דחה בנסיעה זו בקשות להשתתף באירועים מטעם הבונדס וארגון UJC (ר' מסמך מס' 4 לתוספת), למרות שגם מארגונים אלה ניתן היה, לכאורה, לגבות מימון בגין הנסיעה.

331. בהמשך, ביום 22.10.03, לאחר חלופת מסמכים בין ריסבי-רז לנאשם (ובין ריסבי-רז לגורמים נוספים), שאין צורך לפרטה, שעניינה לוחות הזמנים בנסיעה, כתבה ריסבי-רז מסמך (מסמך מס' 15 לתוספת) ל"**אהוד/שולה**", שכותרתו "**נסיעת אוקטובר – בקשות ועדכונים**". המסמך כולל למעלה מעשרה סעיפים, המתייחסים רובם ככולם ללוחות הזמנים ולפגישות הצפויות בנסיעה. סעיפים אלה זכו ברובם להתייחסות על גבי המסמך מהנאשם (בעיקר סימוני "V"). באחד הסעיפים האחרונים במסמך מצוין "**קיבלנו את כל הכסף – מאקים וגם 2,000$ מברונפמן**". הנאשם (סיכומי ההגנה, עמ' 24) כתב על כך "**OK**".

332. ריסבי-רז העידה, כאמור, כי סברה שעל הארגון לשלם בגין הנסיעה גם אם עלותה מכוסה במלואה. ריסבי-רז אישרה (עמ' 4979-4980), בהקשר של נסיעה זו, כי פנתה לעיתים לארגונים וגבתה מהם כספים בגין נסיעות הנאשם ללא קשר לעלות הנסיעה בפועל. ריסבי-רז הוסיפה ואישרה, כי פנתה לנאשם בעניין נסיעה זו, במסמכים האמורים, מתוך הנחה שהוא מודע לכך. עם זאת ריסבי-רז שללה בתוקף (שם ובעמ' 6324-6327) טענה לפיה היא והנאשם פעלו במטרה לייצר עודפים וכן שללה מתן הנחייה על ידי הנאשם לעשות כן. לדבריה (בעמ' 8288-8290), היא ביקשה מהארגון סכום של 2,000 דולר, כי זה מה שאמרו לה לעשות.

333. הנאשם, בעדותו (עמ' 11573-11574, 11589-11590), לא זכר האם אכן התקיימה שיחה שבה הנחה את ריסבי-רז לגבות את הסכום האמור של 2,000 דולר. עם זאת, לדבריו, יתכן מאוד שהנחה את ריסבי-רז לגבות סכום זה, המבטא, לגישתו, השתתפות מסוימת של הארגון בכיסוי סך הוצאות הנסיעה (בשונה ממימון עודף בגין הנסיעה). לדבריו, עיקר ההוצאה כוסה אמנם על ידי אקים, אך גם IJCR הוא ארגון שיכול להרשות לעצמו לשלם סכום מסוים בגין הוצאות הנסיעה, ואף הציע לממן את הנסיעה באופן מלא. אשר למסמך מס' 15 האמור, הנאשם העיד (עמ' 11578-11579, 13704-13711, 13721-13717), כי הבין את הדברים כדיווח על כך שהתקבל כל הכסף שנדרש לצורך כיסוי הוצאות הנסיעה – ולא מעבר לכך, קרי, הבין שהתקבל הכסף שאקי"ם היו אמורים לשלם עבור הוצאות הנסיעה וכן סכום של 2,000 דולר מ- IJCR, כאשר הסכום הכולל של שניהם אינו עולה על סכום ההוצאות. לדבריו, הוא הניח, לעניין זה, כי בסופו של דבר ריסבי-רז דאגה שתהיה השתתפות של שני הארגונים בהוצאות הנסיעה, באופן שיכסה את כל הוצאות הנסיעה, אך לא מעבר לכך.

334. דני ברעם מארגון אקי"ם העיד (עמ' 1081-1108) כי הוא נפגש עם הנאשם וביקש ממנו להשתתף באירוע עבור אקי"ם. הנאשם השיב בחיוב ואמר לו כי הוא אינו עוסק בסידורי הנסיעה, המוכתבים על ידי גורמי הביטחון. הנאשם ציין, כי ישהה באותה עת מספר ימים נוספים בניו-יורק, לצרכים פרטיים, דבר שהיה מקובל על העד. הנאשם לא הזכיר ארגונים נוספים המצויים בתמונת הנסיעה. היה ברור לו (לדני ברעם), כי אקים תממן את נסיעת הנאשם.
לדברי העד, בשיחה האמורה גם הציע הנאשם מיוזמתו לאקי"ם לערוך אירוע בנוכחותו במכסיקו סיטי, בחודש ספטמבר 2003, בזמן שישהה שם ממילא (ומבלי שאקי"ם תידרש לממן את הגעתו למקום). האירוע לא יצא לפועל בסופו של יום, אך הנאשם נעתר לבקשת הארגון וקיים, באותה הזדמנות, שיחה עם מספר תורמים, מבלי שביקש החזר הוצאות כלשהו מהארגון בגין זאת.

335. לטענת המאשימה, הראיות לגבי נסיעה זו מלמדות באופן ברור על מתן הנחייה מצד הנאשם לגבות סכום עודף בנסיעה זו ועל מודעותו לכך שסכום עודף אכן נגבה. מנגד, לטענת ההגנה, אין בראיות כדי ללמד על כך.

336. המסמכים האמורים, שהוחלפו בין הנאשם לבין ריסבי-רז, כשלעצמם, אינם כוללים הנחייה מפורשת מצד הנאשם לגבות כספים עודפים, או יידוע מפורש מצד ריסבי-רז את הנאשם כי עודפים כאלה אכן נגבו. הנאשם אישר לריסבי-רז לגבות מאקי"ם מימון לטיסות במחלקה ראשונה. הנאשם גם, ככל הנראה, בתשובה לפניית ריסבי-רז שלפיה

"**אפשר לעשות שניהם ולקבל כסף**" (מסמך מס' 6 האמור), הנחה את ריסבי-רז לגבות סכום של 2,000 דולר מ-IJCR. עם זאת, מעצם האמירה של ריסבי-רז "**לקבל כסף**", לא ברור כי הכוונה היא למימון עודף. בנוסף, כפי שצוין לעיל, אם הנאשם אכן היה מבקש לגבות מימון עודף בגין הנסיעה, לא ברור מדוע הסתפק, במיוחד בנסיבות של ארגון בעל אמצעים, שהציע לממן את כלל עלות הגעת הנאשם לאירוע, במתן הוראה לגבות סכום של 2,000 דולר בלבד. גם הודעת ריסבי-רז, שלפיה קיבלו את כל הכסף – מאקים וגם 2,000 דולר מברונפמן, אינה מעידה באופן מפורש על כך שמדובר בעודף. האמור במסמך יכול להתיישב עם פרשנות של גביית מימון עודף (שאכן נגבה בפועל). ואולם, פרשנות הנאשם, שלפיה מדובר, לגבי אקי"ם, בכל הכסף שאקי"ם אמור היה לשלם לצורך כיסוי בעין של הוצאות הנסיעה – לאחר שמובאים בחשבון גם אותם 2,000 דולר נוספים – ולגבי ברונפמן, בסכום של 2,000 דולר, מתיישבת אף היא עם הכתוב, במיוחד בשים לב למקף הבא לפני המילה "מאקים".

337. אשר לדברי הנאשם בחקירת המשטרה, כפי שנידון בהרחבה לעיל, עיון בחקירה מלמד כי הנאשם אישר את הדברים שהציגו לו החוקרים, לא כמי שהכירם מזמן אמת, אלא כמי שמקבל את הנתונים המוצגים לו בזמן החקירה. הנאשם ניסה, כמיטב יכולתו, לספק הסברים לנתונים אלה. לגבי נסיעה זו העלה סברה, שנשללה על ידי החוקרים, שלפיה ה"עודף" שימש להוצאות אחרות מלבד הטיסות באותה נסיעה, וסברה שלפיה העודף שימש לנסיעות ציבוריות אחרות.

338. אשר לעדות דני ברעם, לדבריו, הנאשם אמר לו בשיחתם כי הוא כלל אינו עוסק בסידורי הנסיעה. אשר לאמירת הנאשם כי הוא ישהה בניו-יורק גם לשם צרכיו הפרטיים, הרי שבשים לב לכך שהאירועים עבור הארגונים הנוספים נקבעו לאחר האירוע של אקי"ם, בהחלט יתכן כי דברים אלה נאמרו בטרם היה הנאשם מודע לקיומם של אירועים אלה.

נסיעה 9 לכתב האישום

339. המסמכים הנוגעים לנסיעה זו סומנו, ברובם, ת/183, נסיעה 9. מדובר בנסיעה לארה"ב (ניו-יורק ושיקגו) ולקנדה (טורונטו ומונטריאול), בתאריכים 10.11.03-15.11.03 (נסיעה 32 הכרונולוגית). הטיסות בנסיעה הוזמנו באמצעות ראשונטורס, ממספר חברות תעופה. בשיקגו השתתף הנאשם באירוע של ארגון הבונדס. כמו כן, השתתף הנאשם במספר פגישות עבור משרד התמ"ת (ר' מסמך מס' 6 לתוספת לאסופת מסמכי הנסיעה). בטורונטו השתתף הנאשם באירוע של "יד ושם – קנדה", באירוע של הבונדס ובפגישות עבור משרד התמ"ת. במונטריאול השתתף הנאשם באירוע עבור ארגון בשם CJA ובפגישות עבור משרד התמ"ת (ר', בין היתר, לו"ז הנסיעה – מסמכים מס' 23-28 לתוספת). אישור ממשלה התקבל ביום 19.10.03 (באותה ישיבת ממשלה – מיום 19.10.03

– שבה אושרה נסיעה 8 לכתב האישום), לנסיעה "**לארצות-הברית בשליחות הבונדס**" (מסמך מס' 5 לתוספת). רעיית הנאשמת אמורה הייתה להצטרף לנאשם (ר' למשל מסמך מס' 9 לתוספת), אך בחומר החקירה לא נמצאו מסמכים המעידים על הצטרפותה לנסיעה.

340. להלן פרטי המימון בנסיעה זו:

הבונדס כיסה את העלות הכוללת של הטיסות בנסיעה (כולל טיסות המאבטחים). "יד ושם" העביר לראשונטורס סכום של 2,000 דולר בגין הנסיעה, כך שבנסיעה זו נוצר עודף בסכום האמור (של 2,000 דולר).

הסכום של 2,000 דולר, שולם על ידי "יד ושם", ביום 25.11.03, כנגד חשבונית מס' 67131, מיום 30.10.03. על גבי החשבונית צוין כי מדובר ב"כרטיס טיסה", ללא פירוט נוסף.

סכומים של 9031.69 דולר, 6656.11 דולר, 2626.05 דולר, שולמו על ידי הבונדס, ביום 9.12.03, כנגד 3 חשבוניות (מס' 67496, 67499, 67686) – השתיים האמורות הראשונות מיום 11.11.03 והשלישית מיום 19.11.03. חשבונית 67496 הוצאה בגין טיסות הנאשם והשתיים האחרות בגין טיסות מאבטחים. על גבי החשבוניות פורטו הטיסות בפועל, שבהן טסו הנאשם ומאבטחיו.

העודף, בסך 2,000 דולר, הועבר, לפי מסמך ה-SOA של הנסיעה, לכרטיס "אולמרט פרטי", ביום 16.11.04 והוא מצוין גם בטריפלוג 2003.

341. מהאמור לעיל לגבי הגורמים המעורבים בנסיעה והמימון שהתקבל, מצטיירת תמונה, שגם אם כוללת קבלת כספים עודפים בסך 2,000 דולר, אינה מתיישבת עם טענת המאשימה בדבר שיטת מרמה שמטרתה הפקת כספים עודפים. זאת, ראשית, הואיל וניתן היה, לכאורה, לגבות מימון נוסף עבור הנסיעה ממשרד התמ"ת, שעבורו קיים הנאשם פגישות רבות במהלך הנסיעה (לו"ז הנסיעה, עמ' 23-28 לתוספת). כמו כן, לכאורה, ניתן היה לגבות מימון נוסף גם מ"יד ושם". כפי שיפורט להלן, הנאשם היה, במסגרת נסיעה זו, הדובר המרכזי באירוע חשוב של "יד ושם", ו"יד ושם" אף התחייבו לשאת בהוצאות הנדרשות של טיסה ואירוח הנאשם. בנוסף, ארגון CJA, שהנאשם השתתף עבורו באירוע במונטריאול, לא התבקש לשלם עבור הנסיעה.

342. הראיות הנוגעות לנסיעה גם לא מבססות את קיומה של הנחייה מטעם הנאשם לגבות מימון עודף, או את מודעותו לכך שמימון עודף אכן נגבה.

343. ביום 26.5.03, התקבלה בלשכת הנאשם הזמנה מיום 23.5.03, מאת יהושע מצא, נשיא הבונדס, להשתתף בשני אירועים של הבונדס: האחד, בניו יורק ביום 9.11.03 (הנאשם לא השתתף, בסופו של דבר, באירוע זה – ר' ריסבי-רז, עמ' 6334); השני, בשיקגו, ביום 11.11.03 (מסמך מס' 1 לתוספת).

ביום 11.7.03, התקבלה בלשכת הנאשם הזמנה מיום 10.7.03, מאת אבנר שלו, יו"ר הנהלת "יד ושם", להשתתף באירוע של "יד ושם" בקנדה, לציון 50 שנה ל"יד ושם", הצפוי להתקיים ביום 11.11.03. ביום 16.7.03 רשמה הנאשמת על גבי ההזמנה: "**רייצ'ל – אישרתי להם את ה-12.11 משלמים מלון + חלק מהטיסה**" (מסמך מס' 2 לתוספת). ריסבי-רז אישרה בעדותה הראשית (עמ' 5541), כי הנאשמת היא שקבעה עבורה ש"**זה**" מה שמשלם "יד ושם" עבור הנסיעה.

ביום 3.8.03, כתב שעיה בן יהודה מ"יד ושם" לנאשמת (ת/324, עמ' 48), בין היתר, כי "יד ושם" מתחייב לשאת בהוצאות המימון של טיסה ואירוח הנאשם בקנדה.

ביום 7.10.03 התקבלה (באמצעות פקסימיליה) בלשכת הנאשם הזמנה נוספת מאת יהושע מצא (מסמך מס' 4 לתוספת), להשתתף בשני אירועים של הבונדס בטורונטו (הנאשם השתתף לבסוף רק באחד מבין שני אירועים אלה). על גבי ההזמנה נרשם בכתב יד (לא הובהר של מי כתב היד) "**אהוד, אם אפשר אז לתאם?**". כמו כן נרשם, מוקף בעיגול, "**רייצ'ל הכניס ללו"ז 8.10.03**". לפי ריסבי-רז (עמ' 6336), יתכן שפנייה זו הגיעה לאחר שליהושע מצא נודע כי הנאשם ישהה בטורונטו באותו מועד.

על גבי קבלה מס' 45753, מיום 9.12.03 (ת/324, מסמך 49), שנשלחה לבונדס כנגד כל התשלום בגין הנסיעה, רשמה ריסבי-רז לנאשמת, "**שולה – כסף מהבונדס מנסיעת השר לארה"ב + קנדה – הדר לא קיבלה כסף של הבית מלון בניו יורק 600$**".

344. להשתתפות הנאשם באירוע של "יד ושם" בקנדה, שילם ארגון "יד ושם", על פי דרישת ריסבי-רז,סכום של 2000 דולר בגין השתתפות בהוצאות הנסיעה (מסמכים 18-20 לתוספת).

345. לגבי נסיעה זו קיימים מסמכים שעניינם "בניית" הנסיעה (שאינם עוסקים בהיבט המימוני) על ידי ריסבי-רז ומסמכים המלמדים על מעורבות של הנאשם באישור אירועים ופגישות ובמידה מסוימת גם בסידורי הלינה בנסיעה (למשל, מסמך מס' 8 לתוספת).

346. ריסבי-רז, בעדותה הראשית (עמ' 5541-5545), התבקשה להתייחס לחלק ממסמכי הנסיעה, ואולם, מלבד האמור לעיל באשר למסמך 2 לתוספת, כמעט שלא נשאלה על מימון הנסיעה. ריסבי-רז אישרה כי ת/324, מסמך 48 האמור, הוא מסוג ההתחייבויות שנהגו לדרוש מהארגונים. עוד אישרה ריסבי-רז, כי הפנתה את הקבלה שנשלחה לבונדס לנאשמת (היא לא ידעה לומר לשם מה) וכי למרות שהבונדס שילמו עבור כל הנסיעה, נגבו 2,000 דולר נוספים מ"יד ושם", אם כי לדבריה, הכסף מ"יד ושם" נגבה לפני שהבונדס העבירו את התשלום. בחקירתה הנגדית, העידה ריסבי-רז כי מדובר בנסיעה מורכבת (עמ' 6334). בהמשך, העידה ריסבי-רז, כי קשה לה לזכור מה הייתה הכוונה בזמן אמת בחיוב "יד ושם" בסכום של 2,000 דולר (עמ' 6348-6349). היא כנראה חשבה שהואיל ומדובר

באירוע חשוב, מן הראוי ש"יד ושם" ישלם עבור כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה, אך כנראה שהוחלט להוריד מהארגון את הנטל ולחייבו בסכום של 2,000 דולר בלבד. לדברי ריסבי-רז, היא חושבת שההנחיה לגבות מ"יד ושם" סכום של 2,000 דולר הגיעה מהנאשם או מהנאשמת, אם כי הנאשמת כתבה לה ש"יד ושם" משלמים "**חלק מהטיסה**", והנאשם לא אמר לה לגבות 2,000 דולר יותר ממחיר הנסיעה בפועל.

347. הנאשם העיד (עמ' 13726-13727, 13732-13733, 11587-11590), כי הוא אינו זוכר מעורבות שלו בקביעת המימון בנסיעה זו. עם זאת, לדבריו, השתתפות מינורית יותר של "יד ושם" בהוצאות הנסיעה, מאשר של הבונדס, היא טבעית. הוא לא ידע בזמן אמת שנוצר עודף מימון בנסיעה זו. הוא לא הורה על כך והוא לא רואה כיצד יצירת עודף עולה מהמסמכים, שמדברים על השתתפות מסוימת של "יד ושם" בהוצאות. לדברי הנאשם, הוא אינו יודע, גם בדיעבד, כיצד ארע שנגבה עודף בנסיעה. הנאשם (עמ' 11584-11585) גם לא ידע לומר מדוע לא חויב משרד התמ"ת להשתתף במימון הנסיעה, למרות שהנסיעה כללה פגישות עבור המשרד. עם זאת, לדבריו, הדבר מתיישב עם גישתו הכללית, שהייתה ידועה גם לריסבי-רז, שלפיה יש להימנע, ככל הניתן, מהטלת הנטל של מימון נסיעותיו על המשרד. בחקירת המשטרה מיום 11.7.08, ת/152, עמ' 15-16, כשהוצגו לנאשם מסמכים המעידים על גבייה עודפת של 2,000 דולר בנסיעה זו מ"יד ושם", לאחר שמלוא עלות הטיסות מומנה על ידי הבונדס, לא ידע הנאשם להסביר זאת והעלה השערה שלפיה מדובר בסכום שנועד לכסות הוצאות אחרות שהיו לו באותה נסיעה. בחקירתו מיום 1.8.08, ת/153, עמ' 63-64, אמר הנאשם, בתגובה למסמך מס' 2, כי מי שעסקו בנושא מימון נסיעה זו היו הנאשמת וריסבי-רז וכי הוא כלל לא עסק בכך.

348. הראיות בנסיעה זו אינן מבססות, כאמור, הנחייה מטעם הנאשם לגבות כספים עודפים או ידיעה שלו על כך. לא הוצגו בנסיעה זו ראיות לעיסוק של הנאשם בהיבט של מימון הנסיעה. זאת, למעט אמירה של ריסבי-רז, שכשלעצמה אין בה כדי לבסס את מודעות הנאשם לנושא העודפים, שלפיה היא חושבת שהנאשם או הנאשמת הם שנקבו בסכום של 2,000 דולר בהקשר של "יד ושם". מעבר לכך אין במסמכי הנסיעה, כאמור, עדות כלשהי למעורבות הנאשם בנושא מימונה, לא כל שכן למתן הוראה לגביית סכום עודף או ידיעה על כך.

<u>נסיעה 10 לכתב האישום</u>

349. המסמכים הנוגעים לנסיעה זו סומנו, ברובם, ת/183, נסיעה 10. מדובר בנסיעה לארה"ב (דנוור) וסין (הנאשם הגיע לבייג'ין לאחר שטס קודם לכן מדנוור לסן פרנסיסקו), בתאריכים 17.6.04-28.6.04 (נסיעה 43 הכרונולוגית). אשת הנאשם הצטרפה לנסיעה. טיסות במחלקה ראשונה עבור הנאשם, רעייתו ומאבטח, הוזמנו באמצעות משרד התמ"ת

בחברת אל-על (אם כי בסופו של יום טס הנאשם חלק מהמסלול בחברות תעופה אחרות וכן טס מדנוור לסן פרנסיסקו במטוס פרטי). בארה"ב השתתף הנאשם בכנס של ארגון AEI ולסין נסע הנאשם לביקור רשמי מטעם המדינה. הנסיעה כולה הוזמנה על ידי משרד התמ"ת (אם כי מימון בגין הנסיעה הועבר גם על ידי AEI – ר' להלן). לנסיעה התקבלו שני אישורי ממשלה נפרדים. האחד, מיום 6.6.04, לארה"ב, לכנס של ארגון AEI. השני, מיום 13.6.04, לביקור הרשמי בסין. כמו כן, התקבל, באותו מועד, אישור ראש ממשלה להצטרפות רעיית הנאשם לביקור הרשמי בסין (ר' מסמכים 2-5 לתוספת לאסופת מסמכי הנסיעה).

350. להלן פרטי המימון בנסיעה זו:

אין מחלוקת כי משרד התמ"ת שילם עבור כל הטיסות בנסיעה (סכום של 104,972 ש"ח).

ארגון AEI העביר לראשונטורס, ביום 12.12.04, שיק על סך של 9,384 דולר. הסכום שולם כנגד חשבונית מס' 76901, שהוצאה ביום 31.10.04. החשבונית הוצאה ל-AEI, עבור מר וגב' אולמרט. בעמודת ה"שירות" בחשבונית, מפורטות טיסות מתל אביב לדנוור (דרך ניו יורק). בעמודת ההערות מצוין, לעומת זאת, כי מדובר בשני כרטיסים במחלקת עסקים במסלול תל אביב-דנוור-תל אביב.

על פי מסמך ה- SOA של ראשונטורס לגבי הנסיעה, מתוך הסכום האמור (של 9,384 דולר), הועברו, ביום 15.12.04, לזכות הנאשם ("Refud to client"), שני סכומים: סכום של 21,579.60 ש"ח וסכום של 3,134.24 ש"ח. באותו גם יום הוצאו, כפי שיפורט להלן, שני שיקים של ראשונטורס, האחד למשרד התמ"ת, בגין נסיעה זו, והשני למשרד התקשורת, בגין נסיעה משפחתית ליוון. ביום 6.1.05 נרשמה יתרת הסכום האמור, בסך של 3,779.96 דולר, לזכות הנאשם בכרטיס "אולמרט פרטי".

בטריפלוג 2004 (נ/255, עמ' 39) מצוינת נסיעה זו כנסיעת עודף. בטריפלוג מצוין הסכום האמור שהעביר AEI בגין הנסיעה וכן הסכום שהועבר למשרד התמ"ת בשיק של ראשונטורס (הסכום בטריפלוג מחולק לשני סכומים – האחד עבור טיסות הנאשם והשני עבור טיסות רעייתו). לא מצוין בטריפלוג הסכום ששולם בגין "נסיעת יוון", ובהתאם, העודף המצוין שם – כ-4392 דולר – הוא גדול יותר מהסכום שהועבר לזכות הנאשם בכרטיס "אולמרט פרטי". לעניין הרישום בטריפלוג 2004, אישרה ריסבי-רז (עמ' 6485), כי מדובר ב"נסיעת העודף" היחידה לשנה זו.

351. להלן פירוט השתלשלות העניינים הנוגעת לנסיעה:

בחודש נובמבר 2003 הוזמן הנאשם לביקור רשמי בסין (ת/206, נסיעה 10, נומרטור 351).

ביום 19.1.04, הודיעה ריסבי-רז לדן מרינוב על הנסיעות המתוכננות לנאשם בשנת 2004, ובין היתר, על נסיעה זו (מסמך מס' 1 לתוספת).

ביום 13.6.04, שלחה ג'וזי כהן מאל-על הודעת דוא"ל לריסבי-רז, שבה פורטו מחירי טיסות בכל המסלול, לרבות (כנראה) הטיסות הפנימיות בארה"ב ובסין (טיסות במסלול – תל אביב – ניו יורק – דנוור – סן פרנסיסקו – ביג'ין – שנחאי – חרבין – ביג'ין – פרנקפורט – תל אביב). על פי האמור בהודעה, מחירי כרטיסי הטיסות במחלקה ראשונה (עבור מסלול הכולל טיסת חזור מסין לתל אביב דרך פרנקפורט), הם למעלה מ-11,000 דולר לכל נוסע. כמו כן, עלות טיסות המאבטח היא כ-10,000 דולר (מסמך מס' 6 לתוספת).
לדברי ריסבי-רז (עמ' 6445-6446), וכפי שאכן עולה מהמסמך, המעיד על עצמו כי הוא אינו פשוט להבנה, מדובר בנסיעה מורכבת שחישוב המחירים בה מורכב. בנוסף, לדבריה, חרף האמור במסמך, נוכח סיבוכים שונים בנסיעה, הנאשם טס, בסופו של יום, מדנוור לסן פרנסיסקו במטוס פרטי (שכן הייתה בעיה ביציאה משדה התעופה בדנוור). כמו כן, הנאשם טס, בסופו של יום, מסין לישראל, באמצעות חברת תעופה אחרת. יתכן גם, שהיו טיסות בנסיעה שהנאשם לא טס, בסופו של יום, במחלקה ראשונה (עמ' 6464).
בפועל, אין למעשה חולק (והדבר מתיישב עם הסכומים ששולמו על ידי משרד התמ"ת, המפורטים במסמכים 10 ו-12 לתוספת), כי משרד התמ"ת אכן רכש כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה עבור הנאשם ורעייתו במסלול שפורט במסמך מס' 6.
בתאריך לא ידוע (אך לפי נוסח המכתב, מדובר במכתב שנשלח לפני הנסיעה), שלח מרדכי מזרחי ממינהל סחר חוץ מכתב לדן מרינוב בנוגע ל"מסגרת תקציב לביקור השר בסין" (ת/206, נומרטורים 314-315). על פי האמור במכתב, עלות טיסות הנאשם (לא כולל טיסות פנימיות בסין) היא 15,000 דולר, במסלול – תל אביב – ניו יורק – דנוור – סן פרנסיסקו – ביג'ין – פרנקפורט – תל אביב. לא הובהר מדוע העלות המצוינת במכתב זה אינה זהה לעלות שצוינה במסמך 6 האמור (יתכן כי מדובר במחיר עבור הנאשם ורעייתו במחלקת עסקים).

352. ביום 30.6.04, בסמוך לאחר הנסיעה, השיבה אליזבת בואן מ-AEI, בדואר אלקטרוני, להודעת דואר אלקטרוני של ריסבי-רז מיום 21.6.04 (ת/206, נסיעה 10, נומרטור 382). ריסבי-רז שאלה את אליזבת בואן, כיצד לנהוג עם החשבוניות בגין הטיסות – מה הארגון מכסה, למי לשלוח אותן וכו'. אליזבת בואן השיבה, כי היא יודעת שהנאשם היה "בטרנזיט" ושאלה את ריסבי-רז מה היא מציעה שיכסו.

353. ביום 6.7.04 (לאחר הנסיעה), פנתה ריסבי-רז לדן מרינוב והודיעה לו על הנסיעה. ריסבי-רז ציינה, כי כל הוצאות הנסיעה (לרבות טיסות הנאשם ומאבטחיו) תחויבנה

מתקציב המשרד (למעט הוצאות לינה ורכב של הנאשם בארה"ב) (מסמך מס' 7 לתוספת). ריסבי-רז אישרה בעדותה (עמ' 6439), כי ממסמך זה עולה כי משרד התמ"ת נדרש לממן גם את הנסיעה לדנוור (במחלקת עסקים).

354. ביום 24.10.04, שלחה ג'וזי כהן הודעת דואר אלקטרוני לריסבי-רז (מסמך מס' 14 לתוספת), שבה פורטו מחירי "לגים" שונים בנסיעה. בין היתר פורט שם מחיר הטיסות, במחלקת עסקים, במסלול תל אביב – ניו יורק / ביג'ין – הונג קונג – תל אביב (7,862.59 דולר), ובמסלול סן פרנסיסקו – ביג'ין (1,498.15 דולר). כמו כן, פורטו המחירים לטיסות, במחלקה ראשונה, מניו יורק לדנוור ובתוך סין. ג'וזי כהן ציינה בהודעה, כי מדובר במחירים נכון למועד כתיבת ההודעה וכי אין אפשרות לחשב את המחירים נכון למועד הנסיעה. בעדותה (עמ' 4992-4993), אישרה ריסבי-רז, כי מסמך זה נועד לברר את עלות שדרוג טיסות הנאשם ורעייתו ממחלקת עסקים למחלקה ראשונה.

355. מהמסמכים שפורטו לעיל עולה, כפי שטענו ב"כ הנאשם, כי עד לשלב זה, אין ראיה כלשהי למעורבות הנאשם בנושא מימון הנסיעה.

356. באותו מועד (24.10.04), לאחר שקיבלה את מסמך 14 האמור, העבירה ריסבי-רז מזכר לנאשם (מסמך מס' 13 לתוספת), שכותרתו "**תשלום עבור נסיעה לסין**":

> **"1. המשרד שילם: השר $11,997.57**
> **עליזה $11,355.63**
> **מאבטח $10,270.06**
> **2. המחיר (עם אל על) למסלול TLV-NYC / PEK-HKG-TLV במחלקת עסקים הוא $7682.59**
> **3. גם יש הטיסה מסן פרנסיסקו לביגינג במחלקת עסקים שעלה: $1498.15**
> **4. מה המשרד צריך לשלם? (גם 2 וגם 3 או רק 2) AEI ישלם השאר (בשנה שעברה הם שלמו קרוב ל-$7000)**
> **5. כמה לחייב ל-AEI? אני מתכוונת לשלוח להם חשבונית של ראשונטורס ולבקש תשלום בצ'ק עבור משרד התמ"ת."**

באותו יום, השיב הנאשם לריסבי-רז, על גבי המזכר, כדלקמן: הנאשם סימן "**V**" ליד הסכומים שרשמה ריסבי-רז בשאלות מס' 2 ו-3. לשאלה מס' 4 השיב הנאשם "**BC X 2**". לשאלה מס' 5 השיב הנאשם "**כמו 2 כרטיסי BC לשני הכיוונים**". כמו כן, רשם הנאשם, בתחתית המסמך, "**לשיחתנו**".

357. ריסבי-רז העידה לגבי מסמך זה, בחקירתה הראשית (עמ' 5009). לדבריה, אשר לשאלה מס' 4, הנאשם קבע במסמך, כי על המשרד לממן את שני חלקי המסלול שצוינו במסמך (בסעיפים 2 ו-3). לגבי שאלה מס' 5, אישרה ריסבי-רז (עמ' 4995-4999), כי

להבנתה, הנאשם קבע במסמך את המימון שיידרש מהארגון, לאחר שידע שמשרד התמ"ת שילם על כל המסלול במחלקה ראשונה, ומבלי שבירר (במסמך זה) מה ההפרש בין העלות ששילם המשרד לבין העלות במחלקת עסקים. ריסבי-רז (עמ' 5006), אישרה כי הואיל והמשרד שילם על כל המסלול במחלקה ראשונה, נותר רק להחזיר למשרד את עלות ה"שדרוג". לדבריה, הנאשם גם לא רשם לה לחייב את הארגון בגין ההפרש האמור, אלא, להבנתה, קבע כי יש לחייב את הארגון בגין שני כרטיסי טיסה במחלקת עסקים לדנוור ובחזרה לישראל. ריסבי-רז, הבינה את ההוראה לחייב את הארגון "**כמו 2 כרטיסי BC לשני הכיוונים**", כמתייחסת לחיוב הארגון, כאילו הנאשם נסע עבורו בלבד (עמ' 5002-5001). לגישתה, הואיל והנאשם הגיע עבור הארגון, על הארגון לממן את הגעתו. לשם כך נשלחת לארגון חשבונית מראשונטורס והארגון נדרש להעביר את התשלום לראשונטורס. בהקשר זה אישרה ריסבי-רז (עמ' 5003), כי בדרך כלל כשכתבה לנאשם ושוחחה עימו, היא הניחה כי הוא מודע לקיומם של כספים עודפים וכי כנראה שהניחה כך גם לגבי המקרה הנוכחי. עם זאת, לדבריה, פעמים רבות הנאשם לא הבין את דבריה (עמ' 5004). לגבי התשלום בשיק הנזכר בשאלה מס' 5, בתחילה ציינה ריסבי-רז כי היא מבינה את המסמך כמדבר על תשלום בשיק של הארגון, אך לאחר מכן אישרה כי מדובר בשיק של ראשונטורס (שם וכן עמ' 5002). אשר לכיתוב "**לשיחתנו**", העידה ריסבי-רז, כי היא מניחה שהתקיימה שיחה. עם זאת, היא אינה זוכרת זאת ולא בכל פעם שנרשם "**לשיחתנו**" אכן התקיימה שיחה (5007 ור' גם 6456).

בחקירתה הנגדית אישרה ריסבי-רז, כי המסמך מדבר, למעשה, על חלוקה או התחשבנות בנושא מימון הנסיעה בין משרד התמ"ת ל-AEI (עמ' 6447, 6453). מדובר בחלוקה מורכבת שהיא התקשתה לבצע (עמ' 6467). עוד אישרה ריסבי-רז, כי הסכומים המצוינים במסמך מבוססים, ככל הנראה, על המחירים שקיבלה מג'וזי כהן במסמך 14 האמור. אין מדובר, לפיכך – והדבר אינו מצוין על גבי המסמך הנוכחי (6453) – במחירים נכון לזמן רכישת כרטיסי הטיסה, אלא במחירים נכון למועד כתיבת המסמך. כמו כן, יתכן כי המחירים במסמך זה (המתייחסים לחברת אל-על) אינם מחירי חברות התעופה שבהן טס הנאשם בפועל (עמ' 6446-6451). לדברי ריסבי-רז, היא ביקשה לברר, בשאלה מס' 4, האם המשרד צריך לשלם גם את קטע הנסיעה מארה"ב לסין. הנאשם לא השיב לה על שאלה זו (עמ' 6452-6455, 6462-6463). היא גם כנראה לא הבינה, לפני החקירה הנגדית, כי הנאשם השיב לה לחייב בגין שני כרטיסי מחלקת עסקים גם את המשרד וכי לא התייחס בתשובותיו ל-AEI בלבד. היא עצמה סברה (עמ' 6468), שעל המשרד לממן את הבאת השר ליעד מכל מקום שהוא נמצא בו, ובהמשך (עמ' 6470), למרות שהנאשם לא ענה לה על שאלה זו, היא הטילה על המשרד גם את עלות הבאת הנאשם לסין מארה"ב. אשר לשאלה לגבי AEI, הואיל וקיים הפרש בין המחיר הכולל של הנסיעה, ששילם המשרד, לבין העלות שעל המשרד לשאת בה, יש לחייב את הארגון בגין הפרש זה ולהעביר סכום זה

למשרד (עמ' 6454, 6461). כלומר (עמ' 6455-6456, 6464), הארגון אמור היה לכסות את ה"חוסר" בנסיעה (ולא לייצר מימון עודף). גם תשובת הנאשם אינה מתייחסת לייצור עודפים (עמ' 6466) והשימוש בביטוי "כמו", נובע, להבנתה, מכך שיש לגזור לשם כך חלק מהמסלול (עמ' 6454, 6466). לבסוף, הנאשם לא דרש תשלום עבור כרטיסי מחלקה ראשונה למרות שהארגון היה מוכן לשלם על כך (עמ' 6463, 6466).

358. הנאשם העיד (עמ' 11600-11602), בחקירה ראשית, כי לא ענה לשאלה מס' 4 במסמך, לגבי ה"לגים" שצריך המשרד לממן. הוא ידע, באופן כללי, שמשרד התמ"ת מממן כרטיסי טיסה במחלקת עסקים עבורו ועבור רעייתו, ולכן, רשם לריסבי-רז לחייב את המשרד לממן שני כרטיסי טיסה במחלקת עסקים (בלי לקבוע את המסלול שעבורו צריך המשרד לשלם). הוא גם ידע שהארגון אמור לממן את יתרת עלות הנסיעה. ריסבי-רז כנראה פנתה אליו על מנת שייקבע, האם לחייב את הארגון על בסיס כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה, או על בסיס כרטיסי טיסה במחלקת עסקים. הוא כנראה הניח, אולי על בסיס מידע שמסרה לו ריסבי-רז, שעלות שני כרטיסים במחלקת עסקים במסלול תל אביב-דנוור היא שוות ערך ליתרה האמורה. לכן, הורה לחייב בכך את הארגון. זאת, למרות שיכול היה, אם היה מבקש להפיק כספים עודפים מהנסיעה, לבקש מהארגון מימון עבור כרטיסי מחלקה ראשונה. לדברי הנאשם, הוא לא הבין שנוצר, או שיכול היה להיווצר, עודף בגין נסיעה זו. הנאשם (גם בחקירתו הנגדית) לא ידע להסביר מדוע לא כתב לחייב את הארגון ב"יתרה" או ב"הפרש", ובמקום זאת כתב את הדברים האמורים. לדבריו, הוא, כאמור, הניח, שחיוב לפי שני כרטיסי מחלקת עסקים, הוא שווה ערך ליתרה. כמו כן, לדבריו פירוש התיבה "כמו", הוא "על בסיס", קרי, כי יש לגבות את היתרה, על בסיס שני כרטיסים במחלקת עסקים (שכן הניח שעלות כרטיסים אלה היא שוות ערך ליתרה). הנאשם גם ציין כי לא ידע באיזה משרד נסיעות הוזמנה הנסיעה.

בחקירתו הנגדית (עמ' 13736-13765) אמר הנאשם כי קריאת המאשימה את המסמך נובעת מכך שכבר ידוע כי בפועל נוצרו עודפים ומניסיון להתאים את המסמך לטענה, שלפיה עודפים אלה נוצרו על ידו במכוון. לדבריו, על מנת לפרש את המסמך נכונה, יש לקראו מבלי להניח הנחה מוקדמת שלפיה ידע על קיומם של עודפים. הנאשם עמד על עמדתו שלפיה לא השיב לשאלות מס' 2 ו- 3 וכי סימון ה-"V" ליד שאלות אלה אין פירושו מתן תשובה, אלא רק שראה את הדברים. הוא כתב לחייב את המשרד לממן שני כרטיסי מחלקת עסקים, מבלי לקבוע את המסלול. כל השאלה במסמך היא לגבי AEI, האם לגבות מהם על בסיס כרטיסי טיסה במחלקת עסקים, או על בסיס טיסה במחלקה ראשונה. הוא הבין כי עלות שני כרטיסים במחלקת עסקים הם בערך "ההפרש". לדבריו, הוא לא ירד לעומקם של החישובים הכרוכים בקביעת עלות הנסיעה. הוא כנראה הניח, שאם סך העלות שהמשרד שילם היא כ-12,000 דולר לכרטיס, וכי המשרד צריך היה לשלם

7600 דולר (לפי סעיף 2 במסמך), אזי שיעור ההפרש הוא בערך כעלות שני כרטיסים במחלקת עסקים (ואילו שני כרטיסים במחלקה ראשונה עולים כ-15,000 דולר, סכום שנראה לו מוגזם בנסיבות העניין). לדבריו, גם ההפרש בין הסכום ששילם המשרד בפועל לסך הסכומים שציינה ריסבי-רז בסעיפים 2 ו-3 למסמך, הוא (בערך) שווה ערך לעלות שני כרטיסים במחלקת עסקים. בנסיבות אלה, הוא כתב לחייב את הארגון על בסיס זה, ולא על בסיס כרטיסים במחלקה ראשונה. הוא כתב "**כמו**", על מנת שהגבייה תתאים בפועל לסכום שאותו יש לגבות. הוא אמנם לא כתב לגבות "את ההפרש", אך אם היה רוצה לגבות יותר מהעלות בפועל, הוא יכול היה להורות לדרוש מימון לשני כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה. זאת, הואיל והארגון שילם כל שנה עבור כרטיסי מחלקה ראשונה והיה עושה כן גם הפעם. הנאשם הוסיף, כי הוא אינו סבור שהמהלך של ביצוע התשלום מ-AEI לראשונטורס, והעברתו משם למשרד התמ"ת, הוא בעייתי. בכל מקרה, אין מדובר ברעיון שלו והוא לא עסק בכך.

הנאשם לא אישר (ר' גם עמ' 13330) שידע כי כל שנותר הוא להשיב למשרד התמ"ת הוא את עלות שדרוג טיסותיו. לדבריו, המשרד נדרש לשלם את חלקו בנסיעה, במסלול הרלוונטי לגביו (לגבי המשרד) בלבד (ולא עבור כל המסלול), ואילו הארגון נדרש לשלם עבור החלק הרלוונטי לגביו (ולא עבור השדרוג בלבד). הנאשם סבר, כאמור, כי הסכום שעל המשרד לשלם הוא שווה ערך לשני כרטיסי טיסה במחלקת עסקים. הנאשם ציין לעניין זה, כי העלויות שאליהן התייחסה ריסבי-רז בסעיפים 2 ו-3 למסמך, של כרטיסי טיסה בחברת אל-על במחלקת עסקים, אינן משקפות את עלויות הטיסות שבהן טס בפועל והן למעשה "פיקטיביות". הנאשם גם אמר, כי הוא אינו רואה סיבה מדוע על המשרד לשלם על טיסה מסן פרנסיסקו לסין, כשהנסיעה שאושרה היא מישראל לסין.

לנאשם הוצגו בחקירתו הנגדית דברים שאמר בעניין מסמך זה בחקירת המשטרה מיום 8.8.08 (ת/154, 29-31). בתחילת חקירתו במשטרה בנושא זה העלה הנאשם, שפירש את המסמך כעוסק בחלוקת המימון בגין הנסיעה בין הגופים, סברה שלפיה המסמך מדבר על כך שיטוס במחלקת עסקים לכל אחד מהיעדים וכל גוף יממן את החלק שלו בנסיעה. בהמשך, כשהבין הנאשם כי מדובר בטיסות שכבר בוצעו במחלקה ראשונה, אמר כי הואיל והמשרד מממן רק טיסות במחלקת עסקים, צריך היה להשיב למשרד את ההפרש, וכי הוא אינו יודע מדוע בחרה ריסבי-רז לעשות כן באמצעות ראשונטורס – אולי הואיל ודרכם הוזמנה, כך שיער הנאשם, הטיסה לדנוור. בכל מקרה, לדבריו, הוא הנחה את ריסבי-רז לגבות מימון בגין כרטיסי טיסה במחלקת עסקים ולא מימון עודף. כשהוטח בנאשם כי בכך הורה למעשה לריסבי-רז להוציא חשבוניות פיקטיביות, אמר הנאשם כי זה המסלול שאותו התחייב הארגון לממן, כי מסלול זה אינו בהכרח יקר יותר מטיסה

מארה"ב לסין וכי מדובר בנושאים שריסבי-רז עסקה בהם (ולא הוא עצמו). בתגובה לדברים אלה, חזר הנאשם על גרסתו האמורה מחקירתו בבית המשפט לגבי המסמך.

359. לטענת המאשימה, ממסמך זה עולה בבירור כי הנאשם הנחה את ריסבי-רז לייצר עודפים – כפי שאכן עשתה בפועל – וכי הוא מודע לקיומם. הסבר אחר, שלפיו יש לחייב את AEI בגין "ההפרש" בלבד, אינו מתיישב עם תשובת הנאשם, שרשם לחייב את AEI בגין שני כרטיסי טיסה במחלקת עסקים. הוא גם אינו מתיישב עם עצם פניית ריסבי-רז לנאשם, שכן בהעדר שיטה לגביית כספים עודפים, צריך היה להיות ברור כי יש לגבות מהארגון רק את ההפרש. הנאשם גם כתב, לגבי הגבייה מהארגון, "כמו", דבר המעיד על כך שהוא מודע להתנהלות באמצעות חשבוניות פיקטיביות. כמו כן, בהעדר כוונה לגבות עודפים, ניתן היה לבקש מהארגון להעביר ישירות את המימון למשרד התמ"ת, ולא היה צורך במעורבות מצד ראשונטורס בנסיעה (שכלל לא הוזמנה דרכו). דבריה של ריסבי-רז באשר לחשבונית של ראשונטורס והוצאת שיק מראשונטורס למשרד התמ"ת, מובנים רק למי שמכיר את שיטת ההתנהלות של יצירת כספים עודפים באמצעות ראשונטורס. לחיזוק טענותיה, מפנה המאשימה לדבריה של ריסבי-רז בחקירה ראשית, שלפיהם הקביעה שהארגון ישלם כמו שני כרטיסי BC לשני הכיוונים, מבטאת את הגישה שלפיה יש לגבות מהארגון כאילו הנאשם מגיע עבורו בלבד, ולדבריה שלפיהם תקשרה עם הנאשם מתוך הנחה כי הוא מודע לקיומם של עודפים. כמו כן, מפנה המאשימה לגרסת הנאשם בחקירת המשטרה, שהיא, לשיטתה, משוללת כל הגיון.

360. מנגד, לטענת ההגנה, עניינו של המסמך הוא בכך שהנסיעה כולה הוזמנה על ידי משרד התמ"ת, ולכן, צריך היה להחזיר למשרד את חלקו של AEI במימון הנסיעה. כלומר, מדובר במסמך, גם לפי עדות ריסבי-רז בחקירה נגדית, שעניינו חלוקת נטל המימון וכיסוי הוצאות ולא יצירת עודפים. הדבר נלמד גם מהעובדה שריסבי-רז עושה שימוש בתיבה "השאר", ביחס לסכום שיש לגבות מ-AEI. הנאשם, בתשובה שרשם לריסבי-רז, לא הורה על גביית עודפים. תשובתו הייתה כללית והוא לא נכנס לפרטים. הנאשם ביקש לגזור את החלק של AEI במימון הנסיעה מהעלות הכוללת של הנסיעה. הנאשם סבר שחלק זה הוא שווה ערך לשני כרטיסי טיסה במחלקת עסקים ולא התכוון לגבות יותר מהעלות הכוללת של הנסיעה. העובדה שהנחה לגבות מהארגון לפי העלות של כרטיסים במחלקת עסקים ולא במחלקה ראשונה, מלמדת כי לא הייתה לו כוונה לייצר עודף.

361. ביום 25.10.04 העבירה ריסבי-רז לדן מרינוב, באמצעות דואר אלקטרוני, את הודעת ג'וזי כהן (מסמך מס' 14 האמור) וכתבה לו (מסמך מס' 15 לתוספת), בהתבסס על

המחירים האמורים של טיסות מחלקת עסקים ששלחה לה ג'וזי כהן (ר' גם ריסבי-רז, עמ' 6468), כדלקמן:

> **"לפי חישובים שלי, מהמחיר שהשר צריך לשלם עבור הנסיעה ביוני לארה"ב וסין הוא:**
> **1. השר – 11997.57$ (מחיר המלא) פחות 7682.59$ (המחיר למסלול ת"א – ניו יורק – ביג'ינג – הונג קונג – ת"א במחלקת עסקים) פחות 1498.15$ (המחיר למסלול סן פרנסיסקו-ביגינג במחלקת עסקים) = 2816.83 דולר$**
> **2. גב' אולמרט – 11355.63 (מחיר המלא) פחות 7682.59$ (המחיר למסלול ת"א-ניו יורק-ביג'ינג- הונג קונג-ת"א במחלקת עסקים) פחות 1498.15$ (המחיר למסלול סן פרנסיסקו-ביגינג במחלקת עסקים) = 2174.98$**
> **נא לאשר את המחירים הנ"ל ודרך לתשלום (צ'יק למשרד התמ"ת??)"**

כלומר, על פי החישוב של ריסבי-רז, יש להשיב למשרד התמ"ת את ההפרש בין הסכום ששילם המשרד בפועל, לבין הסכום שהמשרד צריך לשאת בו (עמ' 6469), קרי, את ההפרש בין הסכום ששולם בפועל, לבין העלות במחלקת עסקים של קטעי הטיסה האמורים (מס' 2 ו-3 ממסמך 13 האמור), שהוא, למעשה, עלות השדרוג למחלקה ראשונה של אותם קטעי טיסה (עמ' 6470).

לשיטת המאשימה (ר' עמ' 13763-13765), בסופו של יום אכן מימן משרד התמ"ת סכום השווה למכפלה ב-2 של הסכומים שפורטו בסעיפים 2 ו-3 האמורים במסמך מס 13: המשרד שילם מראש בגין כרטיסי טיסה בכל המסלול במחלקה ראשונה; מעלות זו, נגזר לאחר מכן המחיר במחלקת עסקים, של הטיסות האמורות, בהתאם לחישוב האמור של ריסבי-רז; מחיר זה במחלקת עסקים הופחת מסך הסכום ששילם המשרד בגין כל המסלול, והנאשם נדרש להשיב למשרד (ואכן השיב למשרד בשיק של ראשונטורס) סכום השווה לתוצאת חישוב זה.

ואולם, לעניין זה יש לציין, כי מלבד קטעי טיסה אלה, היו בנסיעה, כאמור, קטעי טיסה נוספים (טיסות פנימיות בסין ובארה"ב). אי הכללת עלות טיסות נוספות אלה בסכום שאותו יש להפחית מהעלות המלאה של הטיסות, משמעה היא, לכאורה, כי יש להשיב למשרד גם את עלות טיסות אלה. אפשרות זו נתמכת, בכך שיתכן כי הסיכום הראשוני בין ריסבי-רז לחשב, היה כי המשרד לא ישלם בנסיעה זו עבור טיסות פנימיות בארה"ב (ר' להלן ההתייחסות למסמך מס' 18 לתוספת). ואולם, נקודה זו לא הובהרה עד תום במשפט. ראשית, כפי שצוין לעיל, הטיסה הפנימית בארה"ב, מדנוור לסן פרנסיסקו, בוצעה בסופו של יום באמצעות מטוס פרטי (ולא הובהר האם המשרד שילם בפועל עבור טיסה זו). כמו כן, על פי עדות ריסבי-רז (עמ' 5009), מטרת מסמך 14 האמור היא לקבוע את עלות השדרוג (והיא אינה מתייחסת לכך שיתכן כי חישוב זה מטיל על הנאשם עלויות נוספות).

לדברי ריסבי-רז (עמ' 6470-6471), העובדה שהחישוב שהועבר לחשב אינו מתבסס על עלויות מזמן אמת (שכן הוא מבוסס על הודעתה האמורה של ג'וזי כהן), אינה בעייתית, הואיל ולא הייתה דרך אחרת לבצע את החישוב. כמו כן, הואיל והודעת ג'וזי כהן צורפה לפנייתה לחשב, הרי שהדבר גם לא הוסתר ממנו.

362. ביום 31.10.04 הוצאה, כאמור, החשבונית לארגון AEI.
על פי עדות ריסבי-רז (עמ' 5010) סכום החשבונית נקבע כנראה בהמשך לקביעת הנאשם במסמך מס' 13 האמור.

363. ביום 1.11.04, השיב דן מרינוב לריסבי-רז (המסמך, עם הערות של ריסבי-רז על גביו – ר' להלן – סומן מסמך מס' 17 לתוספת). החשב קיבל את חישוביה של ריסבי-רז לגבי הסכום שיש להשיב למשרד בגין טיסות הנאשם ורעייתו. עם זאת, דרש החשב החזר גם בגין הפרש "**עלות הטיסה ... של המאבטח הצמוד**". החשב ציין על גבי המכתב, את פירוט הסכומים שיש להשיב למשרד לגבי כל אחד מהשלושה האמורים, הנאשם, רעייתו והמאבטח, וכן את הסכום הכולל – 7,808.64 דולר (ר' גם ריסבי-רז עמ' 6471-6472).

364. ביום 4.11.04, כתבה ריסבי-רז (מסמך מס' 17 לתוספת), על גבי המסמך האמור, ל-"**אהוד/שולה**" (בעיפרון):

> **"1. בקשתי מהחשב לשלוח לי במכתב רשמי מה אתה צריך לשלם לנסיעה לסין.**
> **2. שלחתי חשבונית בסך 9384$ ל AEI**
> **3. לפי דעתי – אתה לא צריך לשלם למאבטח?"**

מתחת לסעיף מס' 3 חתמה ריסבי-רז ומתחת לחתימה רשמה:

> **"4. האם לבקש מראשונטורס לשלוח צ'ק או צ'ק שלך?**
> **5. אנחנו גם צריכים לשלם לאשת טורס משהו כמו 760$ לטיסות ליוון. אני מחכה למחיר סופי".**

מתחת לסעיף 5 חתמה ריסבי-רז פעם נוספת. סעיף 5 נרשם בתחתית המסמך, מתחת לפירוט הסכומים שרשם דן מרינוב, ואילו יתר הסעיפים נרשמו בראש המסמך, מעל הפירוט האמור. ריסבי-רז חיברה את סעיפים 4 ו-5 עם סימון של מעין חץ.
בראש המסמך, מעל יתר הדברים, נרשם, במודגש, "**רענן**", בעט סגול.
ריסבי-רז התייחסה בעדותה לסעיף מס' 4 למכתב. לדבריה (עמ' 5011), כפי שאמרה גם כשנשאלה על עניין זה בהקשר של "נסיעת יוון" – סעיף מס' 4 מתייחס לסעיף מס' 5, קרי, לשיק בגין הנסיעה ליוון, ולא לסעיף מס' 3 (לא לשיק בגין נסיעה זו). עם זאת, בהמשך אמרה ריסבי-רז (עמ' 6472), כי יתכן גם שסעיף מס' 4 מתייחס לסעיפים מס' 1-3 ושאי

אפשר לדעת למה התכוונה. עוד הוסיפה ריסבי-רז לגבי נושא השיק, כי היא לא הוציאה שיקים על דעת עצמה.

ריסבי-רז העידה גם לגבי הכיתוב "**רענן**". לדבריה, היא אינה יודעת אם כיתוב זה הוא בכתב ידה (הנאשם העיד כי אין מדובר בכתב ידו ולא הוכח במשפט מי רשם זאת; מדובר ברישום בעט עם דיו סגולה, צבע שבו עשתה שימוש, מדי פעם, ריסבי-רז). לדבריה, נאמר לה להפנות את נושא המאבטח לטיפול רענן דינור, מנכ"ל המשרד. היא לא סברה שהנאשם צריך לממן מאבטח והנאשם אמר לה שהמנכ"ל יכריע (עמ' 6474-6475, 6484-6483).

בחקירתו הנגדית, הוטח בנאשם, כי מסמך זה, שבו צוין הסכום (המכסימלי) שעליו להשיב למשרד וכן צוין הסכום שנגבה מ-AEI, מלמד על מודעתו לקיומם של כספים עודפים. הנאשם השיב (עמ' 13337-13340), כי הוא אינו זוכר שראה מסמך זה. לדבריו, האפשרות שריסבי-רז העבירה אליו את המסמך והוא הורה על העברתו לרענן דינור, היא ספקולציה בלבד וסביר יותר כי המסמך הגיע לנאשמת והיא שהעבירה את הנושא לטיפול רענן דינור. הנאשם הוסיף, כי גם אם ראה את המסמך, הרי שלא ניתן להבין ממנו, כשהוא מנותק מההקשר של יתר מסמכי הנסיעה, כי נוצר עודף מימון. זאת, הואיל ולא ברור מהמסמך כי הוא עוסק בכל הסכום שיש להעביר למשרד ולא ברור בדיוק מה מכסה הסכום שבו חויב הארגון (עמ' 13769-13770).

לטענת המאשימה, אך מובן הוא, נוכח הרישום "**רענן**" בדיו סגולה, כי הנאשם ראה מסמך זה, וכי היה מודע, נוכח תוכן המסמך, לקיומם של כספים עודפים.

מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, לא הוכח כי הנאשם ראה את המסמך וסביר יותר כי הנאשמת (כפי שעולה ממסך מס' 18 להלן) היא שראתה אותו והפנתה את הנושא לרענן דינור.

365. ביום 18.11.04 כתבה ריסבי-רז מזכר לרענן דינור (מסמך מס' 18 לתוספת). במזכר ציינה ריסבי-רז כי הנאשם נסע בחודש יוני לביקור רשמי בסין ובדרך השתתף בכנס בדנוור; כי לפני הנסיעה היא הגיעה לסיכום עם החשב, שלפיו הנאשם ישלם מכיסו עבור הטיסות הפנימיות בארה"ב ועבור ההפרש בין עלות כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה לבין עלותם במחלקת עסקים; כי הגיעה עם החשב להסכמה לגבי הסכום שהנאשם צריך לשלם, אך החשב דורש תשלום גם בגין "ההבדל במחיר" עבור מאבטח. ריסבי-רז ציינה כי לדעתם הנאשם לא צריך לשלם למשרד בגין המאבטח וכי הנאשמת מבקשת את טיפולו בנושא.

ריסבי-רז נשאלה בחקירתה הנגדית (עמ' 6476-6478), על ההסכמה עם החשב, שצוינה בפנייתה לרענן דינור. לדבריה, אכן מדברים אלה עולה כי לכאורה היה ברור, עוד לפני פנייתה לנאשם במסמך מס' 13 האמור, מה המשרד משלם. היא כנראה הפנתה שאלה זו לנאשם, הואיל והתעוררה אצלה שאלה לגבי מימון הטיסה מארה"ב לסין (בשונה מטיסות פנימיות). ריסבי-רז לא ידעה להסביר את הפער, לגבי המימון מאת המשרד, בין האמור

במסמך זה, לבין האמור במסמך מס' 7 (שממנו עולה כי המשרד ממן את כל הטיסות). ריסבי-רז הוסיפה, כי יתכן שעלתה, לגבי המימון מהמשרד, גם האפשרות שהמשרד יממן מסלול תל אביב-סין-תל אביב. כך או כך, ריסבי-רז אישרה כי מטרת הסיכום עם החשב הייתה חלוקת נטל המימון בין הגורמים הרלוונטיים ולא יצירת רווח עבור הנאשם.

366. ביום 8.12.04 פנתה ריסבי-רז (מסמך מס' 19 לתוספת), גם הפעם על גבי מכתבו האמור של דן מרינוב (על גבי עותק שאינו כולל את רישומיה ממסמך 17 האמור), ל"**אהוד/שולה**", וביקשה "**להכין מחאה בסכום 21,579.60 שקל לכבוד משרד התמ"ת עבור הנסיעה לסין**". ריסבי-רז גם ציינה על גבי המסמך את החישוב שהוביל לסכום האמור (מכפלה של שער הדולר בסך הסכומים שיש לשלם בגין טיסות הנאשם (2,816.83 דולר) ורעייתו (2,174.98 דולר). מהחישוב עולה, כי העמדה שלפיה הנאשם אינו אמור לשאת בעלות הנוגעת למאבטח – התקבלה (שכן עלות המאבטח אינה חלק מהסכום שאותו יש להעביר, לפי חישוב זה, למשרד – ר' ריסבי-רז, עמ' 6479). מסקנה זו נתמכת גם בעדות רענן דינור, שלא זכר את המקרה הספציפי, אך העיד כי בכל מקרה, הממשלה היא הנושאת בעלות טיסות מאבטחי השר, בכל מחלקה שבה הם טסים (עמ' 14393-14394). ריסבי-רז העידה (עמ' 5013), כי במסמך זה היא אומרת לנאשמים להכין שיק. ריסבי-רז הוסיפה (עמ' 6479), כי היא אינה יודעת אם התכוונה במסמך זה לשיק של הנאשם, או לשיק של ראשונטורס, וכי מה שעניין אותה היה שיבוצע התשלום למשרד.
הנאשם העיד (עמ' 11605-11606, 13774) כי הוא אינו זוכר אם שותף בדיון הנוגע לתשלום בגין מאבטח, כי לא דן בנושא עם המנכ"ל וכי הוא אינו זוכר את מסמכים 17-19. הוא אינו יודע אם ראה את מסמך מס' 19 ואם ידע לחברו לסכומים האחרים הרלוונטיים לנסיעה.

367. ביום 12.12.04 התקבל, כאמור, התשלום מארגון AEI.

368. ביום 13.12.04 כתבה ריסבי-רז (מסמך מס' 20 לתוספת), על גבי הקבלה שהוציא ראשונטורס ל- AEI, "**לידיעתך** [לא ברור אם הכוונה כאן ללשון זכר או ללשון נקבה, לנאשם או לנאשמת], **קיבלנו הכסף מ-AEI אני אבקש צ'ק מראשונטורס למשרד התמ"ת עבור הנסיעה לסין**".
לריסבי-רז הוצג, בחקירתה הנגדית (עמ' 6481), כי כאשר היא מתייחסת לשיק במסמך מיום 8.12.04 (מסמך מס' 19 האמור), לפני שהתקבל הכסף מהארגון, היא מתכוונת לשיק של הנאשם, ואילו רק במסמך זה, לאחר שנודע לה כי התקבל הכסף מהארגון, כך שיש מימון בראשונטורס, שמקורו בנסיעה זו, שניתן להעביר למשרד התמ"ת, היא מתייחסת, מיוזמתה, לשיק של ראשונטורס. זאת, הואיל והיא אינה מתנהלת כאילו קיים עודף בראשונטורס שיכול לממן חוסרים. ריסבי-רז אישרה כי דברים אלה "הגיוניים", והוסיפה

כי הכסף שהתקבל מהארגון נועד לכסות את החוסר שנוצר באותה נסיעה וכי רוב הזמן הם היו בחוב כלפי ראשונטורס. היא גם אישרה כי היא אמרה מיוזמתה שתבקש שיק.
הנאשם העיד (עמ' 11603, 13341) כי הוא אינו זוכר מסמך זה ואינו יודע אם ראה אותו. ככל שראה את המסמך, הבנתו היא כי משרד התמ"ת שילם בגין כל הטיסות בנסיעה, ולכן, יש להעביר למשרד את חלקו של הארגון במימון הטיסות. הואיל והארגון, מסיבות שאינן ידועות לו ושלא עסק בהן, העביר את התשלום לראשונטורס, יש להעבירו משם למשרד התמ"ת.
לטענת המאשימה, ממסמך זה עולה מודעות של הנאשם לשיטה הנטענת. מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, אין אינדיקציה כי הנאשם קיבל מסמך זה.

369. ביום 15.12.04, הוצאו, כאמור, השיקים האמורים מראשונטורס.
ריסבי-רז העידה (עמ' 4688-4690, 5014) כי היא אינה זוכרת מי ביקש מראשונטורס להוציא את השיקים ומי הביא אותם משם.
לטענת ההגנה, השיק בנסיעה זו, שהוא הראשון שהוצא מראשונטורס, הוא בגדר סידור לוגיסטי שיזמה ריסבי-רז ושהנאשם לא עסק בו.

370. בסיכומו של דבר, לא הסכימה ריסבי-רז, בחקירתה הראשית (עמ' 5015), כי ההתנהלות בנסיעה זו מבטאת שיטה כנטען על ידי המאשימה. לדבריה, לו היו מבקשים להפיק כספים עודפים עבור הנאשם, הם היו עושים כן בכל הנסיעות. ריסבי-רז הוסיפה, כי לפעמים נוצר עודף בנסיעה ולפעמים נוצר חוסר. ההסתכלות על נושא הנסיעות הייתה שנתית ונעשו "קיזוזים". עם זאת, לדבריה, היא הייתה מודעת מראש, לגבי מספר נסיעות, כי הן צפויות להניב עודף והניחה שגם הנאשם ידע זאת.

371. הראיות הנוגעות לנסיעה זו אינן מבססות את קיומה של שיטת מרמה ליצירת כספים עודפים עבור הנאשם. כמו כן, אין בראיות הנוגעות לנסיעה זו כדי לבסס, מעבר לספק סביר, מתן הנחייה מצד הנאשם ליצירת כספים עודפים או את מודעותו לקיומם של עודפי מימון.

372. אשר לקיומה של שיטה כאמור, לכאורה, לו היה מבקש הנאשם לייצר כספים עודפים בנסיעה זו, יכול היה הנאשם להורות לבקש מימון מ-AEI בגין כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה. הנחה זו נתמכת בעדויות הנאשם וריסבי-רז שפורטו לעיל. היא נתמכת גם בדברי אליזבת בואן מ-AEI (ת/242, עמ' 13, 20, 24), שלפיה מימון כרטיסי טיסה לנאשם ולאשתו במחלקה ראשונה, אינם יוצאי דופן. כמו כן, AEI אכן העביר מימון לכרטיסי טיסה של הנאשם ורעייתו במחלקה ראשונה, בשנת 2005, בסכום העולה משמעותית על הסכום שהעבירו בנסיעה זו (במסגרת נסיעה 15 לכתב האישום). ואולם,

הנאשם, כאמור, לא הורה ש- AEI ישלם עבור כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה, אלא הורה לגבות מהארגון "**כמו**" שני כרטיסי טיסה במחלקת עסקים. התנהלות זו, אינה מתיישבת עם הטענה בדבר קיומה של שיטת מרמה שנועדה להפיק עבורו כספים עודפים.

373. אשר למודעות הנאשם ליצירת עודפים, המסמך העיקרי הדורש התייחסות לעניין זה, הוא מסמך מס' 13 האמור.

374. פרשנות שלפיה מסמך זה אינו כולל הנחייה של הנאשם לייצר עודפים ואינו מעיד על מודעות לקיומם, אינה בלתי סבירה. זאת, אף מבלי להידרש לכל הסברי הנאשם לעניין זה, המהווים, לדבריו, ניסיון לפרש מסמך שאותו הוא אינו זוכר.

375. אין לשלול כי הנאשם אכן סבר שכל הנסיעה (במחלקה ראשונה) צריכה להיות מכוסה על ידי הגורמים שעבורם הוא נוסע וכי יש לחלק עלות זו ביניהם. כמו כן, אין לשלול, כי בהתאם לכך, מבלי להקדיש לכך תשומת לב רבה ומבלי שהעלה על דעתו כי ריסבי-רז עלולה, בין היתר, בעקבות תשובותיו, לגבות מהגופים סכום העולה על עלות הנסיעה בפועל, השיב הנאשם לריסבי-רז את שהשיב.

376. אין לשלול כי תשומת הלב שהנאשם הקדיש למסמך זה, לרבות למתן התשובות האמורות לריסבי-רז, הייתה מוגבלת. בנוסף, הנאשם ראה מסמך זה במנותק ממסמכים אחרים הקשורים לנסיעה. בנסיבות אלה, יתכן כי תשובות הנאשם לא התבססו על הבנה מלאה ומעמיקה של המסמך והנסיעה.

377. אשר לשאלות 1-4 למסמך, פרשנות הנאשם, שלפיה לא קבע את המסלול שאותו יממן המשרד, וכי במובן זה לא ענה לשאלה מס' 4, אלא רק כתב, באופן כללי, 2 כפול BC, כשכוונתו הייתה כי המשרד יממן את המסלול הרלוונטי לגביו – מבלי לקבוע את המסלול – סבירה פחות. דומה כי קריאה סבירה של המסמך מובילה למסקנה כי כוונת הנאשם בזמן אמת הייתה כי המשרד יממן את שני חלקי המסלול שצוינו בסעיפים 2 ו-3, קרי, הן את הטיסות לארה"ב והן את הטיסות מארה"ב לסין (כך גם הבינה, כאמור, ריסבי-רז). עם זאת, כוונה זו של הנאשם, עשויה להתבסס על עמדה (שבה החזיקה גם ריסבי-רז) שלפיה על המשרד לממן את הגעתו לביקור רשמי מכל יעד שבו הוא נמצא באותה עת (ולאו דווקא מישראל) ואין בה כשלעצמה כל פסול.

378. אשר לסעיף 5 למסמך, אין לשלול כי הנאשם כתב לריסבי-רז לגבות מ-AEI "**כמו 2 כרטיסי BC לשני הכיוונים**", מבלי להקדיש לכך מחשבה יתרה. כמו כן, אין לשלול כי

סבר שמדובר בסכום המכסה, בקירוב, את ההפרש בין הסכום ששולם בפועל על ידי משרד התמ"ת, לבין המימון שאותו נדרש המשרד להקצות לנסיעה.

אפשרות זו, שלפיה הנאשם ביקש כי עלות הנסיעה כולה תהיה מכוסה, אך לא ביקש לגבות מעבר לעלות הנסיעה, ולא סבר כי זו תהיה התוצאה, נתמכת, כאמור, בכך שהנאשם, אילו רצה להפיק כספים עודפים מהנסיעה, יכול היה, לכאורה, לגבות כסף רב יותר מהארגון (להורות לחייבו בגין טיסות במחלקה ראשונה).

אכן, יתכן כי לו היה הנאשם מקדיש תשומת לב רבה יותר למסמך ולתשובותיו לריסבי-רז, הוא יכול היה להבין כי חיוב הארגון בגין שני כרטיסי טיסה במחלקת עסקים, בהתחשב בזה שהמשרד מממן, לכאורה, את כל המסלול במחלקת עסקים, יניב עודף מימון. עם זאת, ראשית, אין לשלול, כאמור, כי הנאשם לא הקדיש למסמך תשומת לב רבה. שנית, כפי שפורט לעיל, המסלול שציינה ריסבי-רז במסמך, אינו מסלול מלא (אינו כולל טיסות פנימיות) ומדויק, כך שהנאשם עשוי היה לסבור כי החלק בעלות הנסיעה שאינו ממומן על ידי המדינה, ושבגינו יש לחייב את הארגון, הוא גדול יותר מאשר ההפרש בין עלות קטעי הטיסה שציינה ריסבי-רז במחלקה ראשונה לבין עלותם במחלקת עסקים.

אשר לתהייה מדוע רשם הנאשם בסעיף זה "**כמו**", רישום שלטענת המאשימה מעיד על מודעותו לשיטת פעולה הכוללת שימוש בחשבוניות פיקטיביות, הרי שפרשנות הנאשם, שלפיה רשם זאת במסגרת הוראה לחייב את הארגון בגין חלקו בנסיעה "על בסיס" שני כרטיסים במחלקת עסקים, הואיל ונודע לו מריסבי-רז כי בפועל המשרד כבר שילם בגין (כל) הנסיעה, אינה בלתי סבירה.

תהייה נוספת היא מדוע לא רשם הנאשם לחייב את הארגון בגין ה"הפרש", הוראה שבהעדר כוונה לייצר עודפי מימון, הייתה פשוטה וטבעית יותר מאשר ההוראה שנתן הנאשם. תהייה זו מתקשרת לתהייה, מדוע, בהעדר שיטה לייצור עודפים, יש לחייב את הארגון באמצעות ראשונטורס (בשונה, למשל, מהעברת המימון ישירות מהארגון למשרד התמ"ת). אשר לתהייה השנייה האמורה, הרי שעצם קבלת המימון מהארגון באמצעות ראשונטורס, גם בנסיעה זו, שלא בוצעה באמצעות ראשונטורס, אינה בלתי סבירה. הארגונים נהגו להעביר מימון בגין נסיעות כנגד חשבוניות המתארות את השירותים שמומנו. לפיכך, יתכן שפנייה לארגון באמצעות חשבונית של סוכנות הנסיעות, נראתה לריסבי-רז טבעית יותר, מאשר פנייה לארגון בבקשה כי ישלמו סכום מסוים, שאופן חישובו אינו פשוט, ישירות למשרד התמ"ת. בפנייה לארגון באופן הזה גם אין, לכאורה, פסול (כל עוד לא נגבה מימון עודף). ודוק, הנאשם אכן טס בפועל עבור הארגון והארגון נטל על עצמו לשאת בהוצאותיו בעין בגין הנסיעה. העברת חשבונית של ראשונטורס לארגון, עשויה להיות בגדר סידור טכני, שנועד לאפשר את גביית המימון מהארגון בנסיעה שחלוקת המימון בה מורכבת. מכאן שאין מדובר בהתנהלות שמלמדת, כשלעצמה, על כוונה לייצר כספים עודפים. אשר לתהייה הראשונה האמורה, ראשית, העובדה כי ניתן היה לענות תשובה פשוטה יותר, אינה מלמדת, כשלעצמה, כי מטרת התשובה שניתנה היא

ייצור כספים עודפים (כאמור, לו היה הנאשם מבקש לייצר עודפים, הוא יכול היה להנחות לגבות מימון בגין כרטיסי מחלקה ראשונה). שנית, לצד השימוש במילה "כמו" על ידי הנאשם, כתבה לו ריסבי-רז (בשאלה מס' 4) כי "**AEI ישלם השאר**", ביטוי המצביע מבחינה לשונית דווקא על חלוקת ההוצאה ולא על תשלום כפול. שלישית, ריסבי-רז יידעה את הנאשם כי היא מתכוונת לשלוח לארגון חשבונית של ראשונטורס (התנהלות, שכאמור, אינה בלתי סבירה). יתכן כי הנאשם מצדו סבר, באופן שאינו בלתי סביר, כי על גבי חשבונית מעין זו יש לציין טיסות (ולא סבר כי ניתן לרשום על גביה שמדובר ב"הפרש" כלשהו בין שני סכומים, או לנקוב באופן סתמי בסכום), ולכן, קבע שיש לחייב את הארגון על בסיס כרטיסי טיסה שסבר כי עלותם שווה להפרש האמור.

תהייה נוספת היא מדוע מפנה ריסבי-רז את שאלה מס' 5 לנאשם, שהרי לכאורה צריך היה להיות ברור כי יש לחייב את הארגון בגין ההפרש בלבד. התשובה לתהייה זו, כמו גם לשאלה מדוע פירשה ריסבי-רז את הוראות הנאשם על גבי המסמך כמאפשרות גביית מימון עודף (ומדוע גבתה בפועל מימון עודף), נעוצה באופן ההתנהלות של ריסבי-רז, שסברה, כפי שפורט לעיל, כי ארגון המזמין את הנאשם לאירוע גאלה צריך שיממן, בין היתר, וללא קשר לעלות הנסיעה בפועל, את טיסות הנאשם במחלקה ראשונה, אלא אם החליטו הנאשמים אחרת.

379. מכאן שאין במסמך האמור כדי לבסס מעל לספק סביר מתן הנחייה מצד הנאשם לייצר עודפי מימון או מודעות מצדו לקיומם.

380. אשר למסמכים 17, 19 ו-20 האמורים, הרי שבהעדר התייחסות של הנאשם על גבי המסמכים, לא הוכח כי מסמכים אלה הגיעו לידי הנאשם וקיימת אפשרות כי "נעצרו" אצל הנאשמת, שלקחה על עצמה את הטיפול בעניין והעברתו לטיפול רענן דינור.

381. לפיכך, כפי שפורט לעיל, אין בראיות הנוגעות לנסיעה זו כדי לבסס את קיומה של שיטה לגביית עודפי מימון, או את מודעות הנאשם לגביית עודפי מימון.

נסיעה 11 לכתב האישום

382. המסמכים הנוגעים לנסיעה זו סומנו, ברובם, ת/183, נסיעה 11. מדובר בנסיעה לארה"ב (וושינגטון וניו-יורק), בתאריכים 28.11.04-30.11.04 (נסיעה 50 הכרונולוגית). הטיסות הוזמנו מאל-על באמצעות סוכנות הנסיעות הממשלתית. הנאשם טס במחלקה ראשונה. מדובר ב"נסיעה משולבת", חלקה עבור משרד התמ"ת וחלקה עבור הליגה לידידות אמריקה ישראל (AIFL). בוושינגטון חתם הנאשם על הסכם סחר עם מושל מדינת מרילנד. בניו-יורק נאם הנאשם בדינר עבור הליגה לידידות AIFL. התקבל אישור

ממשלה לנסיעה – "**לארה"ב, בענייני משרד התעשיה, המסחר והתעסוקה**" – בישיבת הממשלה מיום 28.11.04 (מסמך מס' 5 לתוספת לאסופת מסמכי הנסיעה).

383. להלן פרטי המימון בנסיעה זו: הטיסות, במחלקת עסקים, מומנו על ידי המדינה. בפועל, משרד התמ"ת רכש עבור הנאשם (במועד שאינו ידוע במדויק – ר' להלן) את כרטיסי הטיסה במחלקה ראשונה, כך שנוצר צורך להעביר למדינה את הסכום בגין שדרוג הטיסות (ההפרש בין עלות הטיסות במחלקה ראשונה, לבין עלות הטיסות במחלקת עסקים) – כ-211 דולר. ביום 5.12.04, העביר הנאשם למשרד התמ"ת שיק אישי כום זה (כ- 923 ש"ח). במקביל, העבירה גם הליגה לידידות אמריקה ישראל סכום של 9633 דולר לראשונטורס. סכום עודף זה, הועבר לראשונטורס ביום 2.2.05, כנגד חשבונית מס' 77452 של ראשונטורס, מיום 21.11.04. על גבי החשבונית צוינה טיסה במסלול תל-אביב-ניו-יורק-תל-אביב במחלקה ראשונה (אם כי לא צוין מספר הטיסה). סכום זה הועבר לכרטיס "אולמרט פרטי" ביום שהתקבל מהארגון (2.2.05).

384. ביום 15.10.04 הזמין מושל מדינת מרילנד את הנאשם לחתום על הסכם סחר (מסמך מס' 12 לתוספת לאסופת מסמכי הנסיעה). המושל הציע כי ההסכם ייחתם במועד (4.11.04) שבו אמור הנאשם להימצא בבולטימור לצורך אירוע של הבונדס (בנסיעה 49 הכרונולוגית). לדברי ב"כ הנאשם (סיכומי הנאשם, עמ' 54) – שאינם במחלוקת – נסיעה 49 הכרונולוגית קוצרה בשל אילוצים והחתימה על ההסכם נדחתה לסוף חודש נובמבר.

ביום 10.11.04, כתב קנת ביאלקין, ראש ארגון AIFL, לנאשם (מסמך 13 לתוספת), בהמשך לשיחתם בנושא באותו יום (שהוזכרה במכתב), כי הארגון מבקש להזמינו לנאום ב"דינר" שנקבע ליום 30.11.04.

לטענת ההגנה (סיכומי הנאשם, עמ' 55), הזמנה זו הגיעה, ככל הנראה, לאחר שהנאשם כבר הוזמן קודם לכן לאירוע האמור, הודיע שלא יוכל להגיע, ולאחר מכן, כשהוחלט על נסיעה לוושינגטון במועד האמור, יצר קשר עם קנת ביאלקין והביע בכל זאת את נכונותו להשתתף באירוע (ראובת שמיר, עמ' 1159-1160). לעניין זה הפנתה ההגנה לכך שמדובר בארגון שהיה קרוב לליבו של הנאשם ושהנאשם מעולם לא סירב לסייע לו בעבר (ראובת שמיר, עמ' 1145-1146).

ביום 15.11.04, השיבה ריסבי-רז למכתב זה (מסמך 14 לתוספת) וציינה כי אפשרות הימצאותו של הנאשם בניו-יורק במועד האירוע מצויה כעת בבדיקה. כמו כן, ביקשה ריסבי-רז, כי קנת ביאלקין יעמוד עימה בקשר באמצעות דוא"ל לגבי סידורי הנסיעה.

ביום 16.11.04 השיב קנת ביאלקין לריסבי-רז, באמצעות הדוא"ל (ת/206, נסיעה 11, נומרטור 70), וציין, בין היתר, כי הארגון יכסה את עלות הטיסות ושהות הנאשם בניו-יורק.

ביום 21.11.04 הוצאה, כאמור, החשבונית הנ"ל ל-AIFL בגין הנסיעה.

385. באותו יום (קרי, ביום 21.11.04, לא ידוע אם לפני או אחרי משלוח החשבונית לארגון), העבירה ריסבי-רז לנאשם מסמך (מס' 15 לתוספת), שנרשם על גבי לוח זמנים של הנסיעה, שזו לשונו:

> **"1. הנסיעה על חשבונו של המשרד אבל רק במחלקת עסקים.**
> **2. נחייב ל AIFL לטיסות ב-FIRST (Full Fare) בערך – $9633**
> **3. אפשר לעשות UPGRADE עם נקודות. יש לך 4128 וצריכים 1400.**
> **4. מכווין שההזמינה ביצעת מאחר המחיר ב- BUSINESS הוא $5650 אז יש הבדל של $500 בלבד: לכן חבל להשתמש נקודות (הן שוות $1 לנקודות)**
> **5. המחיר ב-FIRST לא Full הוא $6150**
> **6. האם להשתמש נקודות או לשלם $500**
> **7. האם עליזה נוסעת?"**

הנאשם רשם ליד סעיף מס' 6 למסמך "**כן**" וליד סעיף מס' 7 למסמך "**לא**".

386. ריסבי-רז, בחקירתה הראשית (עמ' 4246-4254), התייחסה למסמך. לדבריה, מדובר במסמך המדגים עד כמה עניין הנסיעות היה מסובך (כמו כן, ריסבי-רז לא זכרה למה בדיוק הכוונה ב- "**Full Fair**". מדובר, אולי, בביטוי המתייחס לעלות כרטיס טיסה במחלקה ראשונה, הקשור לעיתוי ההזמנה). ריסבי-רז גם העידה כי היא אינה זוכרת את הנסיעה המדוברת וכי תשובותיה מתבססות על המסמכים בלבד.

בתשובה לשאלה מי החליט בעניין מימון הנסיעה, ובפרט מי החליט לגבות סכום של 9633 דולר, כשכל שנדרש לצורך כיסוי הוצאות הטיסה במחלקה ראשונה, הוא השלמת ההפרש בין עלות טיסה במחלקה ראשונה לעלות טיסה במחלקת עסקים (הממומנת על ידי המדינה), אמרה ריסבי-רז שחייבה, באופן טבעי, את הארגון, בגין טיסה במחלקה ראשונה, מלון ורכב. לדבריה, מדובר בדוגמה טובה לאופן פעולתה (שאותו ירשה מקודמתה בתפקיד, עמ' 4260-4261), שבו כל ארגון שמזמין את הנאשם לאירוע גאלה מחויב באופן "אוטומטי" בגין עלויות אלה. לדבריה, היא כתבה זאת לנאשם על מנת לעדכן אותו. ריסבי-רז הוסיפה, כי במקרים שבהם ראתה התייחסות של הנאשמים להחלטה בדבר המימון, היא מוכנה להעיד שהם אלה שהחליטו בעניין זה. במקרה הזה, היא לא רואה החלטה כזאת. על דברים דומים חזרה ריסבי-רז גם בתחילת חקירתה הנגדית (למשל, עמ' 6781).

לאחר מכן הוסיפה ריסבי-רז (עמ' 6782-6783), כי קשה לה לומר מזיכרון, או לפי המסמכים, אם בעת כתיבת המסמך היא כבר ידעה אם היא מזמינה את הנסיעה דרך משרד התמ"ת או דרך ראשונטורס (לדבריה, בעמ' 6790, במועד זה עוד לא הזמין משרד התמ"ת את הטיסות (וכן טרם התקבל אישור ממשלה לנסיעה)). יתכן שבתחילה היא לא

סברה שהמשרד יממן את הנסיעה וביקשה לחסוך לממשלה הוצאות ולחייב את הארגון בגין מימון הנסיעה (ולהזמין את הנסיעה דרך ראשונטורס), אם כי, במועד כתיבת המסמך היא, לדבריה, כבר ידעה, לפי האמור במסמך, שהמדינה תעמיד מימון לטיסות במחלקת עסקים. ריסבי-רז לא ידעה להסביר, בהנחה שהתשלום מהארגון הוא תשלום עודף, מדוע נדרש הנאשם לשלם מכיסו בגין השדרוג (עמ' 6785). לעניין זה ציינה ריסבי-רז כי לא היה עודף בראשונטורס, אלא הנאשם היה חייב כסף לראשונטורס.

לאחר מכן (עמ' 6791), התייחסה ריסבי-רז לפרשנות של המסמך, שהוצגה לה על ידי ב"כ הנאשם, שלפיה במסמך מוצגות שתי אפשרויות – האחת, של טיסה במחלקת עסקים על חשבון המשרד ושדרוגה למחלקה ראשונה באמצעות תשלום או נקודות, והשנייה, של טיסה במחלקה ראשונה במימון הארגון. לדברי ריסבי-רז, אפשר לקרוא כך את המסמך ואף יתכן שלכך התכוונה כשכתבה אותו (נראה כי דברים אחרונים אלה בגין כוונתה בעת כתיבת המסמך, מהווים "הפרזה" של ריסבי-רז, שכידוע, חייבה, בסופו של יום הן את משרד התמ"ת והן את הארגון בגין הטיסות – ואת הנאשם בגין השדרוג – ואף תיעדה כל זאת בטריפלוג 5-2004). לבסוף (עמ' 6800), אישרה ריסבי-רז כי הנאשם התייחס רק לסעיפים מס' 6 ו- 7 במסמך.

387. הנאשם התייחס בעדותו בהרחבה למסמך זה (עמ' 11614-11623, 13450-13466, 13486-13492, 13775-13781). גרסתו היא, בתמצית, כי הוא אינו זוכר כיצד הבין את המסמך בזמן אמת. הערכתו היא, כי הבין את המסמך כך שריסבי-רז מציגה לפניו שתי אפשרויות: האחת, מימון הנסיעה על ידי משרד התמ"ת, במחלקת עסקים, ושדרוג הנסיעה למחלקה ראשונה על חשבונו, באמצעות שימוש בנקודות, או באמצעות תשלום סכום של 500 דולר (מכספו); השנייה, מימון הנסיעה, במחלקה ראשונה, על ידי הארגון. לדברי הנאשם, בכך שענה "**כן**" על סעיף מס' 6 למסמך, בחר באפשרות הראשונה מבין השתיים (ומכך שיצא שיק שלו לצורך מימון השדרוג עולה כי בחר לממן את השדרוג באופן זה ולא בנקודות). הוא לא התכוון שהארגון ישלם במקביל בגין טיסות במחלקה ראשונה ושייווצר עודף. הוא גם לא היה מודע לתוצאה זו, הנובעת, לדבריו, מטעות – במודע או שלא במודע – של ריסבי-רז. לדברי הנאשם, העובדה שמימן את השדרוג מכיסו, אינה מתיישבת עם מודעות לקיומו של מימון עודף בנסיעה. הנאשם נשאל גם מדוע, בהנחה שלא התכוון לגבות מימון עודף מהארגון, ולא היה מודע לכך, מימן את השדרוג מכיסו, ולא הטיל את עלות השדרוג (בלבד) על הארגון. הנאשם השיב כי הוא אינו זוכר, אך ככל הנראה, הואיל ומדובר בנסיעה שאורגנה מלכתחילה על ידי המדינה ובמימונה והואיל ומדובר בסכום קטן יחסית (עבור השדרוג), לא רצה "**לבלבל את המוח**" לארגון בעניין זה. עוד נשאל הנאשם, מדוע אישר לגבות מהארגון סכום של 9633 דולר, העולה כשלעצמו על העלות של כרטיס במחלקה ראשונה, שהרי אם משרד התמ"ת רוכש עבורו את הכרטיס במחלקה ראשונה בסכום של כ- 6,000 דולר, זה גם הסכום שיש לחייב בו את

הארגון. הנאשם השיב לכך כי הוא אינו סוכן נסיעות וכי הבנתו היא שהמחיר שנדרש לשלם הארגון עבור כרטיס מחלקה ראשונה, שונה, בשל עיתוי הזמנת הטיסה, מהעלות שבה יישא המשרד בגין כרטיס מחלקה ראשונה (שיתקבל באמצעות שדרוג כרטיס מחלקת עסקים).

388. בהמשך, ביום 25.11.04, התכתבה ריסבי-רז עם ג'וזי כהן מאל-על ושפרה לוי מחשבות משרד התמ"ת, בדוא"ל, על מנת לקבל מג'וזי כהן את הסכום שעל הנאשם לשלם עבור שדרוג טיסתו למחלקה ראשונה (מסמכים מס' 9-10 לתוספת). סכום זה חושב באמצעות הפחתת עלות טיסת אחד המאבטחים, שטס במחלקת עסקים, מעלות טיסת הנאשם במחלקה ראשונה. תוצאת החישוב הייתה כי הנאשם נדרש לשלם למשרד התמ"ת סכום של 211 דולר ולא סכום של 500 דולר כפי שסברה ריסבי-רז בתחילה (מדובר בחישוב מורכב יחסית, שכן, לפי הנאמר שם, הואיל והטיסה הייתה "אובר אובר בוקט", ההפרש בין העלות במחלקה ראשונה למחלקת עסקים הוא קטן יחסית, וכן עלות טיסת המאבטח האמור השתנתה בעקבות שינוי בטיסה (עמ' 6582-6583)). ביום 2.12.04 העבירה ריסבי-רז מסמך ל"**אהוד/שולה**" בדבר הצורך להוציא שיק בסך 923.84 ש"ח, למשרד התמ"ת, בגין "**ההבדל בין מחלקת עסקים וראשונה בנסיעה אחרונה לוושינגטון וניו יורק**" (מסמך מס' 17 לתוספת). ביום 5.12.04, הוצא השיק של הנאשם והועבר, בצירוף מכתב נלווה של ריסבי-רז, לדן מרינוב (מסמך מס' 11 לתוספת) .

389. טענות הצדדים באשר לנסיעה זו התמקדו במסמך מס' 15 האמור. לטענת המאשימה, מסמך זה מלמד באופן ברור כי הנאשם מודע לעובדה כי נגבה עודף מימון, בסך של 9633 דולר, בגין נסיעה זו. עם זאת, למאשימה לא היה הסבר של ממש מדוע, אם כן, מימן הנאשם מכיסו את עלות השדרוג בנסיעה זו. מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, עובדה אחרונה זו מלמדת כי הנאשם לא היה מודע לעודף המימון שנוצר בנסיעה זו.

390. נוסחו של מסמך מס' 15 האמור, לכאורה, אינו עולה בקנה אחד עם פרשנות הנאשם, שלפיה במסמך מוצגות לו שתי אפשרויות למימון הנסיעה – האחת על ידי משרד התמ"ת והשנייה על ידי הארגון. כמו כן, העובדה כי הנאשם יודע במסמך זה על כוונה לגבות מהארגון מימון בסך 9633 דולר, העולה על עלות נסיעתו במחלקה ראשונה כפי שמשולמת על ידי משרד התמ"ת (סך של כ- 6,000 דולר), היא בעייתית כשלעצמה (שכן לא ברור מדוע יש לגבות מהארגון סכום גבוה יותר מהעלות שבה ניתן לרכוש כרטיס מחלקה ראשונה) ואף מתיישבת עם מודעות לקיומו של מימון עודף.

391. למרות דברים אלה, אין במסמך זה כדי לבסס, מעבר לספק סביר, את מודעות הנאשם לגביית מימון עודף בנסיעה. ראשית, פרשנות הנאשם את המסמך, גם אם היא

מתיישבת פחות עם נוסח המסמך, אינה בלתי אפשרית. שנית, כפי שפורט לעיל, אין לשלול כי הזמן ותשומת הלב שהקדיש הנאשם למסמכים דוגמת מסמך זה, לא היו רבים. כמו כן, מדובר במסמך הכולל, מספר מורכבויות ואי בהירויות ושאינו מנוסח בקפידה. לפיכך, בהנחה כי הנאשם לא היה מודע לקיומם של עודפים לפני שהועבר אליו מסמך זה – מודעות שכפי שפורט לעיל ויפורט להלן, לא הוכחה מעבר לספק סביר – הרי שגרסת הנאשם, שלפיה לא הבין ממסמך מסוים זה כי ריסבי-רז גובה מימון עודף, אינה בלתי סבירה. תשובת הנאשם "כן" לסעיף מספר 6 במסמך, המציג לפני הנאשם בחירה בין שתי אפשרויות ("שאלת האם") אף היא סתומה למדי ועולה בקנה אחד עם כך שהנאשם לא התעמק במסמך ולא הקדיש מחשבה יתרה לתשובותיו. יתרה מכך, המאשימה לא הציעה תשובה של ממש לתהייה מדוע, אם אכן היה הנאשם מודע לגביית הכספים העודפים בנסיעה זו, שילם במקביל מכיסו עבור שדרוגה. אשר לעובדה שמדובר בגבייה מהארגון של סכום העולה על הסכום שנדרש התמ"ת לשלם לצורך רכישת כרטיס מחלקה ראשונה, ראשית, יתכן שהנאשם לא התעמק בנקודה זו ולא שם לב לכך. שנית, יתכן, חרף העובדה כי הוא נוהג לטוס במחלקה ראשונה, כי הנאשם סבר שנרכש עבורו על ידי משרד התמ"ת כרטיס במחלקת עסקים, שאותו ניתן לשדרג לכרטיס מחלקה ראשונה בעלות פחותה מעלות רכישת כרטיס מחלקה ראשונה על ידי הארגון. פרשנות זו נתמכת בדברי ריסבי-רז על גבי המסמך, שלפיהם ניתן לשדרג את הטיסה במחלקת עסקים בנקודות, אפשרות שאינה עולה בקנה אחד עם העובדה שעבור הנאשם נרכש, כנראה, כרטיס מחלקה ראשונה; ואכן – כפי שכבר צוין לעיל – לא ידוע מתי משרד התמ"ת רכש עבור הנאשם את כרטיסי הטיסה במחלקה ראשונה. גם העובדה שהנאשם בחר לשלם על השדרוג מכיסו ולא להטיל את עלות השדרוג (בלבד) על הארגון אין בה כדי לבסס את מודעותו לעודפים, שכן הסברו לעניין זה, שלפיו לא רצה להטריד את הארגון (הקרוב לליבו) בתשלום סכום קטן בנסיעה הממומנת על ידי המדינה, הוא סביר.

392. מכאן שאין בראיות הנוגעות לנסיעה זו כדי לבסס, מעבר לספק סביר, את מודעות הנאשם לכספים העודפים.

נסיעה 12 לכתב האישום

393. המסמכים הנוגעים לנסיעה זו סומנו, ברובם, ת/183, נסיעה 12. מדובר בנסיעה לבריסל, ארה"ב (לוס אנג'לס ופלורידה) ופריז, בתאריכים 15.2.05-8.2.05 (נסיעה 57 הכרונולוגית). נסיעה זו היא "נסיעה משולבת": בבריסל השתתף הנאשם בפגישות עבור משרד התמ"ת. בלוס אנג'לס השתתף הנאשם בערב גיוס תרומות עבור ארגון "מצעד החיים", בפגישה עבור מרכז שמעון ויזנטל ובפגישות עבור משרד התמ"ת. בפלורידה השתתף הנאשם באירועים עבור מספר ארגונים – בית חולים ביקור חולים, הבונדס וקרן הפנסיה העולמית (WPF). לפריז נסע הנאשם לצורך ביקור בנו אריאל. הטיסות הוזמנו

במספר חברות תעופה. קטעי הנסיעה מישראל לבריסל ומפריז לישראל הוזמנו באמצעות חברת אל-על על ידי סוכנות הנסיעות הממשלתית (והנאשם טס, כנראה, במחלקת עסקים). קטעי הנסיעה מבריסל לארה"ב, בתוך ארה"ב ומארה"ב לפריז, הוזמנו באמצעות ראשונטורס, והנאשם טס במחלקה ראשונה. לנסיעה התקבל אישור ממשלה (מסמך מס' 1 לתוספת לאסופת מסמכי הנסיעה) "**לאיחוד האירופאי ולארה"ב, בענייני משרדו**" (אישור מיום 6.2.05).

394. להלן פרטי המימון בנסיעה זו:

משרד התמ"ת (לפי מסמך מס' 3 לתוספת) שילם סך של כ- 4,280 ש"ח בגין טיסות הנאשם מתל אביב לבריסל (בדרך לארה"ב) ומפריז לתל אביב (לאחר שטס הנאשם מארה"ב לפריז). מדובר במחיר בפועל, עבור כרטיסי הטיסה והמסלול שטס הנאשם בפועל. כמו כן רכש המשרד כרטיסים עבור מאבטחים בטיסות אלה (מסמכים מס' 4-5 לתוספת).

הבונדס העביר לראשונטורס, ביום 28.4.05, באמצעות שיק, סכום של 1,500 דולר. הסכום שולם כנגד חשבונית מס' 79316 של ראשונטורס, מיום 15.2.05, ל"בונדס", עבור הנאשם בגין "**הוצאות נסיעה**". לדברי ריסבי-רז (עמ' 7292-7293) (ור' גם להלן), חשבונית זו מבטאת את חלקו של הארגון בכלל הוצאות הנסיעה.

ארגון WPF העביר לראשונטורס, ביום 21.2.05, סכום כולל של 20,852.80 דולר, באמצעות כרטיס אשראי. סכום זה שולם כנגד שתי חשבוניות (79319 ו-79320), שסכום כל אחת מהן 10,426.4 דולר. חשבונית 79320 הוצאה ביום 15.2.05, ל-WPF, עבור הנאשם, בגין טיסה במחלקה ראשונה במסלול תל אביב – מיאמי – תל אביב (לא פורטה טיסה ספציפית). חשבונית 79319 זהה לחשבונית 79320, לרבות מועד הוצאתה, ולמעט העובדה שמדובר בחשבונית עבור מאבטח.

ארגון מצעד החיים העביר לראשונטורס, בהעברה בנקאית מיום 7.3.05, סכום כולל של 19,557.8 דולר. סכום זה שולם כנגד שתי חשבוניות, שסכום כל אחת מהן 9,778.9 דולר. החשבונית האחת, שמספרה 79321, הוצאה למצעד החיים ביום 15.2.05, עבור הנאשם בגין טיסה במסלול תל אביב – לוס אנג'לס – תל אביב במחלקה ראשונה (בחשבונית לא צוינו פרטי טיסה ספציפיים). החשבונית האחרת שמספרה 79322, זהה לחשבונית 79321, לרבות מועד הוצאתה, ולמעט העובדה שהוצאה עבור מאבטח.

יצוין כי זמן קצר לפני שהוצאו לארגונים מצעד החיים ו-WPF החשבוניות ששולמו בפועל, הוצאו עבור ארגונים אלו חשבוניות אחרות, בסכומים גבוהים יותר, שלא נשלחו, בסופו של יום לארגונים. התנהלות זו, של חיוב הארגונים במחיר נמוך יותר מהמחיר שבו ניתן היה לחייבם בגין אותם מסלולים, לכאורה, אינה מתיישבת עם גרסת המאשימה בדבר שיטת מרמה שמטרתה ייצור כספים עודפים. לגבי שתיים מחשבוניות אלו – יופיע פירוט להלן.

אין חולק כי בגין נסיעה זו התקבל עודף מימון בשיעור של כ-8,065 דולר (שחלקו היה עבור טיסות מאבטחים ולא היה בידיעת ריסבי-רז). חלק מסכום זה הועבר לכרטיס "אולמרט פרטי" בחודש מרץ 2005 וחלק נוסף מהסכום הועבר בחודש אוגוסט 2005.

395. גם לגבי נסיעה זו הוגשו מסמכים, שאין צורך לפרטם, המלמדים על מעורבות של הנאשם, שאין עליה חולק, בנושא לוחות הזמנים של הנסיעה. להלן יפורטו בעיקר המסמכים הנוגעים להשתלשלות העניינים בהיבט של מימון הנסיעה. כפי שיפורט להלן, אין במסמכים אלה כדי לבסס את קיומה של שיטת מרמה לגביית כספים עודפים עבור הנאשם, ואין בהם כדי לבסס, מעבר לספק סביר, את מודעות הנאשם לעודפי המימון שנגבו.

396. ביום 21.9.04 העבירה ריסבי רז לנאשם בקשה מהאוניברסיטה העברית (מסמך מס' 6 לתוספת), מיום 16.8.04, להופיע עבורה באירועים שיתקיימו בפלורידה בחודש פברואר 2005. ריסבי-רז ציינה, כי אין לנאשם כרגע תוכניות לחודש זה וכי האוניברסיטה משלמת עבור כל ההוצאות. הנאשם השיב, ביום למחרת, על גבי המסמך, כי יש לברר יותר פרטים לגבי העניין – מספר ימים, תאריכים, מספר הופעות.
אירוע זה לא התקיים בסופו של דבר, חרף מוכנות הארגון אותה העלה על הכתב בבקשתו, לממן את כל הוצאות הנסיעה, דבר שלכאורה אינו מתיישב עם טענת המאשימה בדבר שיטת מרמה שמטרתה הפקת עודפי מימון לשימוש הנאשם (אם כי ריסבי-רז, בעדותה (עמ' 4610), לא זכרה מדוע לא התקיים האירוע, כך שלא ניתן להסיק מכך מסקנה מוצקה).

397. באמצע חודש נובמבר 2004, הוזמן הנאשם על ידי שמואל רוזנמן ממצעד החיים, לאירוע גיוס תרומות עבור הארגון בלוס אנג'לס ביום 10.2.05 (מסמך מס' 7 לתוספת הוא פנייה בכתב יד של רוזנמן ומסמך מס' 8 לתוספת הוא טיוטא מודפסת של מכתב הזמנה מודפס לאירוע). על גבי מסמך מס' 7 רשם הנאשם, באותו יום (17.11.04), "**OK**" (ועל גבי מסמך 8 נרשם על ידו ביום 13.11.04 – "**ליומן – לרייצ'ל**"). על גבי מסמך מס' 8 הוסיפה ריסבי-רז ביום 10.1.05: "**שולה – מי האיש הקשר לסדר את הנסיעה לל.א. למצעד החיים? מה הם משלמים?**". הנאשמת השיבה, על גבי המסמך "**רוזנמן משלם דברי איתי**".

398. בהמשך, בחודש דצמבר 2004, נקבעו לנאשם פגישות בלוס אנג'לס עבור משרד התמ"ת (מסמכים מס' 9 ו-11 לתוספת). כמו כן, שולבו בלוח הזמנים של הנסיעה (ר' מסמכים מס' 13 ו-28) אירועים עבור ביה"ח ביקור חולים ומרכז שמעון ויזנטל (כל הגורמים הנ"ל לא התבקשו, באופן שלכאורה אינו עולה בקנה אחד עם תזת המאשימה

האמורה, להעביר מימון בגין הנסיעה) ואירועים ופגישות נוספים. בנוסף (ר' מסמך 12 לתוספת), בשלב זה (ביום 20.12.04) יזם מינהל סחר חוץ את הוספת החלק של בריסל לנסיעה (חלק זה עמד, לאחר מכן, בסכנת ביטול – ר' מסמך מס' 22 לתוספת).

399. ביום 21.12.04 התקבל מכתב הזמנה עבור הנאשם לאירוע של WPF ביום 13.2.05 בפלורידה. על גבי המכתב ציינה ריסבי-רז כי מדובר ב"**הזמנה רשמית לאירוע בפלורידה ב- 13.2 הסכמת כבר**". הנאשם מצדו רשם "**OK**". לדברי ריסבי-רז, מטרת השתתפות הנאשם באירוע הייתה שהנאשם, במסגרת תפקידו כשר, יעניין ארגון זה, המשקיע כספים בהיקף רב ביותר, בהשקעות בישראל (עמ' 7258).

400. ביום 2.1.05, העבירה ריסבי-רז לדן מרינוב מסמך (מס' 2 לתוספת) שכותרתו "**עדכון נסיעות השר – 2005**". במסמך הודיעה ריסבי-רז לחשב, בין היתר, על נסיעה זו. ריסבי-רז התייחסה לנסיעות במסמך כאל שתי נסיעות נפרדות, האחת לבלגיה, "**של המשרד**", והאחרת לארה"ב, "**לא של המשרד**". באותו יום הודיעה ריסבי-רז לחשב על החלק של ארה"ב בנסיעה זו כעל נסיעה נפרדת (מסמך מס' 16 לתוספת) וציינה כי "**הטיסות והוצאות לינה של השר ושל המאבטחים לא יחויבו מתקציב המשרד**". כמו כן ציינה ריסבי-רז, כי "**השר יטוס לארה"ב ישר מביקור רשמי בבלגיה**". לדברי ריסבי-רז, הכוונה הייתה להטיל את הוצאות המאבטחים בחלק הנסיעה של ארה"ב על כתפי הארגונים (עמ' 4614).

401. ביום 18.1.05 פנה יהושע מצא מהבונדס לנאשם (מסמך מס' 18 לתוספת) וביקש כי הנאשם ישתתף בשני אירועים עבור הבונדס, בלוס אנג'לס ביום 10.2.05 או ביום 11.2.05, ובפאלם ביץ (פלורידה), ביום 12.2.05. ריסבי-רז הפנתה את הבקשה לנאשם (ביום 19.1.05) והנאשם רשם (ביום 23.1.05) "**לשיחתנו**" (בסופו של יום השתתף הנאשם באירוע השני בלבד, שנקבע ליום 13.2.05 – הנאשם אישר זאת לפניית ריסבי-רז מיום 24.1.05, על גבי מסמך מס' 19 לתוספת וכנראה גם בעל פה (עמ' 7262)).

402. ביום 23.1.05 פנתה ריסבי-רז לרוזנמן ממצעד החיים (מסמכים מס' 20-21 לתוספת) וביקשה ממנו לדאוג להזמנת חדר במלון ולרכב למשך שהות הנאשם בלוס אנג'לס. כמו כן, שלחה לו ריסבי-רז את לוח הזמנים של הנאשם ליום 10.2.05, הכולל הגעה מפרנקפורט ללוס אנג'לס, נסיעה לפגישה עבור משרד התמ"ת במקום אחר ("טאוסנד אוקס"), חזרה ללוס אנג'לס וקיום האירוע (בערב) עבור הארגון.

403. ביום 31.1.05, רשמה ריסבי-רז, על גבי פתק, לגבי המימון בנסיעה, כדלקמן:

"1. * מחיר אמיתי
2. TLV-LAX- TLV 1st
מצעד החיים
3. TLV-MIA- TLV 1st
IPF [מדובר בטעות – הכוונה ל-WPF]
4. TLV MIA TL 1st
BONDS
הדר 31/01"

(התאריך שבו רשמה ריסבי-רז את הפתק נלמד מהרישום האמור על גבי הפתק).

פתק זה שודך למסמך שרשמה הנאשמת לגבי מימון הנסיעה, כדלקמן:

"משרד – ת"א-בריסל-ת"א BC
רוזנמן – F.C. + מאבטח 1
בונדס – $1500
פאלם ביצ' – F.C. + מאבטח 1 + מלון + מכונית".

(מסמך מס' 25 לתוספת – המסמך שרשמה הנאשמת סומן נומרטור 785 והפתק נומרטור 786).

ריסבי-רז אישרה בחקירתה הראשית (עמ' 4618-4619), כי במסמך מדובר בהנחיות של הנאשמת לגבי מימון הנסיעה. לדבריה, הפתק האמור שרשמה שודך למסמך שרשמה הנאשמת, על ידי החוקרים בזמן שתפסו את החומר במשרדה ולא היה מוצמד אליו במקור (ר' גם עמ' 7269, שם אמרה שאולי היא זו שהצמידה אותם זה לזה בזמן החיפוש). כמו כן, אישרה ריסבי-רז, כי אין התאמה מלאה בין הכתוב בפתק לבין הנחיות הנאשמת, אך לא ידעה לומר מי קדם למי מבין השניים ולא ידעה לפרש את האמור בפתק. גם בחקירתה הנגדית התייחסה ריסבי-רז למסמך (עמ' 7270-7274). אשר לקביעה כי המשרד ישלם טיסת הלוך חזור מתל אביב לבריסל במחלקת עסקים, סברה ריסבי-רז כי הדבר מובן מאליו. יתרה מכך, גם בחלק הנסיעה של ארה"ב, התקיימו אירועים חשובים עבור המשרד, ולמרות זאת, המשרד לא התבקש לממן חלק זה. עוד אמרה ריסבי-רז, כי מדובר במסמך שקבע את הרמה או את הסטנדרט של החיוב עבור כל ארגון וכי המסמך אינו כולל התייחסות למסלולים. ריסבי-רז הוסיפה כי היא מאמינה שהמסמך מתייחס לשלב ההתחייבות וכי נקבע כי הבונדס ישלמו סכום של 1,500 דולר בלבד, כסוג של השתתפות בהוצאה, שכן לא התקיים עבורו אירוע מרכזי בנסיעה זו. זאת, למרות שאם היא הייתה מבקשת מהבונדס מימון בסכום גבוה יותר, הארגון היה משלם זאת. עוד אישרה ריסבי-רז כי מדובר במסמך שמטרתו כיסוי עלויות הנסיעה ולא יצירת עודפי מימון. אשר לפתקית, הרי שזו כוללת, בשונה מהמסמך, גם התייחסות למסלולים (עמ' 7274-7275). לדבריה, היא כנראה ביקשה מזלצמן את האמור בפתקית בתאריך שצוין עליה.

הנאשם העיד (ר' בין היתר עמ' 11639-11640) כי הוא אינו זוכר מסמך זה, אך הוא מניח כי הנאשמת שאלה אותו וכתבה את המסמך בהתאם להנחיותיו. לשיטת הנאשם, עניינו של המסמך הוא חלוקת נטל מימון הנסיעה בין הארגונים במסגרת עלותה הכוללת (כך שכל ארגון משלם בגזרה שלו) – ולא מימון עודף. אשר לפתק, הוא לא ראה אותו ואינו יודע כיצד להתייחס אליו. אשר למימון שהוטל על הבונדס, בנסיבות העניין, הוא כנראה סבר שמן הראוי שישתתפו בהוצאה, אך לא בסכום ניכר.

לטענת המאשימה, מדובר במסמך המדבר בעד עצמו ומעיד על השיטה, על מעורבות הנאשמת ועל ניסיונו של הנאשם להגן על הנאשמת. מנגד, הפנו ב"כ הנאשם לדברי ריסבי-רז, שלפיהם מדובר במסמך שעניינו חלוקה בין הארגונים (ולא יצירת עודפים).

404. ביום 1.2.05 פנתה ריסבי-רז ל"**אהוד**" (מסמך מס' 26 לתוספת), על גבי מסמך שעסק בשכירת רכב עבור הנאשם בעת שהותו בפריז, שאלה מי ישלם סכום של 300 אירו עבור הרכב ונענתה, גם כן על גבי המסמך, "**אהוד ישלם**". הנאשם העיד (עמ' 11641-11640, 13793-13795), שסבר כי הואיל ומדובר בביקור בפריז שמטרתו פרטית (ביקור בנו), מן הראוי כי הוא יישא בהוצאה הכרוכה בכך.

405. באותו יום (1.2.05), על גבי הודעת דוא"ל מג'וזי כהן מיום 31.1.05, המפרטת את טיסות הנאשם (וטיסות מאבטחו) מתל אביב לבריסל (בדרך לארה"ב) ומפריז לישראל (לאחר שהגיע לפריז מארה"ב), כתבה ריסבי-רז לנאשם (מסמך מס' 27 לתוספת):

"הנסיעה לבריסל:
ההזמנה באל על דרך המשרד (משרד החוץ)
כדי שהם יכולים לשלם הזמינו: TLV-BRU, CDG-TLV
באל על המחיר הוא 893.92$
אם אנחנו מבקשים מהמשרד לשלם TLV-BRU-TLV
המחיר יהיה 1150.00$
וממש קשה לבקש מהמשרד לחייב כסף לסוכן חיצוני.
אני ממליצה שהמשרד ישלם TLV-BRU, CDG-TLV
ונגמר העניין.
לאישורך"

הנאשם רשם על כך "**OK**".

ריסבי-רז (עמ' 4621-4627), העידה לגבי מסמך זה (עדות שאינה לגמרי ברורה), כי "הפתרון הטבעי" לחיוב המשרד בגין חלקו בנסיעה, היה לחייבו בגין טיסות במסלול תל אביב – בריסל – תל אביב, שאותן יש להזמין באמצעות סוכנות הנסיעות הממשלתית. ואולם, הואיל ועלות מסלול זה הייתה יקרה יותר מעלות הטיסות במסלול שבו טס

הנאשם בפועל (לבריסל בדרך הלוך לארה"ב ומפריז לישראל בחזור מארה"ב), היא המליצה שהמשרד יממן את הטיסות במסלול שבו טס הנאשם בפועל. ריסבי-רז העידה בתחילה כי האפשרות הראשונה הייתה יקרה יותר, שכן היא דרשה את פיצול הטיסות של הנאשם בין שתי סוכנויות נסיעות (הממשלתית וראשונטורס), ולכן, כוונתה באפשרות השנייה הייתה להזמין את כל הנסיעה באמצעות ראשונטורס. בהמשך, לאחר שהוצגו לה מסמכים נוספים, אישרה ריסבי-רז, כי המשרד אכן מימן טיסות במסלול שבוצע בפועל, כפי שהמליצה, אך הטיסות בוצעו באמצעות אל-על, ולא באמצעות ראשונטורס, שכן המשרד, כפי שכתבה לנאשם, סירב לשלם לסוכנות נסיעות חיצונית (קרי, לראשונטורס). בחקירתה הנגדית (עמ' 7276-7278), אישרה ריסבי-רז כי למעשה התייחסה לכך שהמשרד יכול לשלם רק לסוכנויות המורשות על פי המכרז. עוד אישרה ריסבי-רז, כי בשלב זה חלקו של המשרד במסלול כבר הוזמן באמצעות אל-על. ריסבי-רז לא ידעה להסביר מדוע, אם כן, העלתה בכלל את האפשרות (הפחות רצויה בעיניה) לחייב את המשרד לממן טיסת הלוך חזור לבריסל. לדבריה, מדובר במעין חלק "גזור" של הנסיעה, הרלוונטי למשרד. זהו מסלול "סימבולי", אך אינו נסתר ואינו פיקטיבי. בחקירתה החוזרת, העידה ריסבי-רז, כי במסמך הציעה לנאשם לחייב את המשרד בגין מסלול נכון ולא בגין המסלול שהציעה, קודם לכן, הנאשמת (עמ' 8284).

הנאשם העיד בחקירה ראשית (עמ' 11641-11644), כי לא הבין את המסמך לעומק ולא התעמק בו. הבנתו הייתה כי מוצעות לו שתי אפשרויות. האחת, הטבעית – לטוס מתל אביב לבריסל וחזרה. השנייה, ארוכה יותר ונוחה פחות – לטוס מתל אביב, לבריסל, לפריז, לישראל – אך זולה יותר. מבין שתי האפשרויות – הוא בחר בזולה יותר. לדבריו, הוא לא עשה באותה עת את הקישור בין הנסיעה לבריסל לבין הנסיעה לארה"ב וסבר כי במסמך מדובר בשתי אפשרויות לגבי נסיעה לבריסל בלבד. כמו כן, הוא לא הבין את ההתייחסות לקושי לחייב סוכן חיצוני – אלא פשוט המליץ על האפשרות הזולה יותר. בחקירתו הנגדית (עמ' 13800-13807) חזר הנאשם על גרסתו האמורה והעיד כי "**עברתי על זה בדיוק בשנייה**" וכי לא הבין שכוונת ריסבי-רז הייתה לקושי לשלם לראשונטורס, שלא זכו במכרז. הנאשם הוסיף, כי אין להניח כי הוא חיבר, באותו זמן, בין המסמך האמור שרשמה הנאשמת לריסבי-רז (שכלל הוראה לחיוב המשרד בגין טיסת הלוך חזור במחלקת עסקים לבריסל), לבין המסמך הנוכחי. הוא גם לא חיבר בין המסמך הנוכחי, לבין מסמכים אחרים – דוגמת מסמך מס' 26 האמור שהופנה אליו באותו יום – שמהם ניתן היה להבין כי הכוונה אינה לנסיעה נפרדת לבריסל, אלא לנסיעה שכללה גם הגעה לארה"ב.

לטענת המאשימה, מסמך זה מלמד על מודעת הנאשם לנושא חיוב הגורמים המממנים בגין מסלולים פיקטיביים ולקושי לעבוד מול סוכנות ראשונטורס, שלא זכתה במכרז.

מנגד, הפנו ב"כ הנאשם לעדות הנאשם שלפיה לא התעמק במסמך ואישר את האפשרות הזולה; לעדות ריסבי-רז שלפיה חיוב המשרד בגין טיסת הלוך-חזור לבריסל הייתה בעיניה טבעית ולא "פיקטיבית" (אם כי בסופו של יום המליצה על האפשרות האחרת); ולכך שהנאשם ממילא ידע, החל משלב מסוים, כי לא ניתן להזמין טיסות של המשרד באמצעות ראשונטורס.

406. ביום 6.2.05 שלחה ג'וזי כהן לריסבי-רז את כרטיס הטיסה האלקטרוני (ת/206, נסיעה 12, נומרטור 712), במסלול האמור (תל אביב – בריסל / פריז – תל אביב) שמימן משרד התמ"ת. מחיר הכרטיס – 1,065 דולר. ביום 7.2.05 הוצא פירוט של ראשונטורס לטיסות הנאשם במסלול הנ"ל שהוזמן דרך ראשונטורס (ת/206, נסיעה 12, נומרטור 727).

407. על גבי חשבונית מיום 15.2.05, המיועדת למצעד החיים, בסכום של 12,924 דולר, שמספרה 79317 (מסמך מס' 29 לתוספת), כתבה ריסבי-רז, בתאריך לא ידוע, לאחר הנסיעה:

> **"1. זה המחיר המלא בלופטהנסה (שהוא טס)**
> **2. בבריטיש – $6862 מבצא**
> **3. אל על גם סביבות $12,000**
> **4. TLV- NY $5419 + NY- LAX $4167 = $9586**
> **כמו כן נרשם על גבי המסמך "(6292)" ו-"$25849.90".**

ריסבי-רז בחקירתה הראשית (עמ' 4632-4633), לא זכרה מסמך זה ולא אישרה את טענת ב"כ המאשימה כי מדובר ב"דיון" שניהלה בינה לבין עצמה, או עם הנאשמים, לגבי גובה החיוב שיוטל על הארגונים. זאת, הואיל וסברה כי הדברים נרשמו לאחר שהחשבוניות לארגונים כבר נשלחו. בחקירתה הנגדית אישרה ריסבי-רז (ר' בעיקר עמ' 7287-7288), כי מדובר, כנראה, במספר אפשרויות של מחירים לחיוב מצעד החיים (שאותן רשמה, כנראה, בעקבות שיחה עם זלצמן – עמ' 7294). האפשרות הראשונה, היקרה ביותר (המחיר שנרשם על החשבונית המבוטלת שהוצאה לארגון זה), מתייחסת כנראה לטיסה שטס הנאשם בפועל. האפשרות הרביעית, שאינה הזולה ביותר, אך גם אינה היקרה ביותר, היא כנראה החיוב (לא כולל מס) שנשלח לארגון בפועל בגין טיסת הנאשם (בחשבונית 79321). ריסבי-רז הוסיפה ואישרה (עמ' 7289), כי נוכח המסלול המצוין באפשרות הרביעית, שאינו כולל טיסה חזרה מארה"ב, ואינו כולל טיסת חזור מלוס אנג'לס לניו-יורק, כוונתה הייתה כנראה, בהתאם לשיקול דעת עצמאי שהפעילה, כי כל אחד מהארגונים ישלם עבור טיסות בכיוון אחד – מצעד החיים ישלמו עבור טיסות ההלוך ו-WPF עבור טיסות החזור.

408. ביום 15.2.05 הוצאו, כפי שצוין לעיל, החשבוניות האמורות לארגון מצעד החיים. על גבי המקור של חשבונית 79321 נרשמה המילה "**נשלח**" וכן תאריך "**24/02**". ביום

21.2.05 הוצאה קבלה ל-WPF ; ביום 7.3.05 קיבלה ריסבי-רז מזלצמן קבלה עבור מצעד החיים ; ביום 28.4.05 הוצאה קבלה עבור הבונדס.

409. על גבי חשבונית מבוטלת אחת (חשבונית 79141, שהוצאה ביום 7.2.05 עבור אחד המאבטחים בגין טיסות במסלול המלא שטס הנאשם באמצעות ראשונטורס), רשמה ריסבי-רז (מסמך מס' 40 לתוספת):

"Total cost	**$34,303.81**
Income	**$20,852.80 WPF**
	$1,500 Bonds
	$19,557.80 MOFL
Total extra	**$7,606.79"**

הנאשם רשם על המסמך "**לשיחתנו**".

ריסבי-רז לא זכרה בחקירתה הראשית מדוע העבירה את המסמך לנאשם ולא זכרה אם התקיימה שיחה לגביו (עמ' 4635-4637). ריסבי-רז הוסיפה כי היא אינה יודעת אם הנאשם רשם "לשיחתנו" לפני או אחרי שרשמה את הדברים האמורים על החשבונית. לדבריה, אם הייתה נשאלת על המסמך ועל העודף המצוין בו על ידי הנאשם, הייתה כנראה עונה "אני אבדוק", שכן לא הייתה רוצה לענות כלאחר יד, מבלי שיש בידיה את כל המסמכים הנוגעים בדבר. בחקירתה הנגדית (עמ' 7299-7301) ציינה ריסבי-רז כי אין מדובר במסמך מסוג המסמכים שנהגה להעביר לנאשם (והוא אכן אינו מופנה אליו), אלא בסוג החישובים שהייתה עורכת לצורך הכנת הטריפלוגס. לדבריה, החישוב שלה על גבי המסמך כולל גם את טיסות המאבטחים. ריסבי-רז חזרה על דבריה שלפיהם היא אינה זוכרת שיחה בנושא המסמך. ריסבי-רז אישרה כי לא בכל פעם שנרשם "לשיחתנו" התקיימה, בסופו של יום, שיחה, בינה לבין הנאשם, שכן לעיתים דברים היו נשכחים נוכח האינטנסיביות של עבודתם של הנוגעים בדבר. ריסבי-רז גם לא ידעה לומר מתי רשמה את הדברים האמורים – האם לאחר שהתקבל התשלום מהארגונים, או לפני כן.

הנאשם העיד בחקירה ראשית, כי הוא אינו יודע מתי כתב "**לשיחתנו**" על המסמך, אם כי סביר יותר שכתב זאת על מנת לבקש הסבר, לאחר שכתבה ריסבי-רז את הדברים האמורים והוא ראה זאת (עמ' 11646-11650). הנאשם הוסיף, כי הוא אינו יודע מדוע "התגלגל" אליו המסמך, שלא הופנה אליו במקור, וכי הוא אינו יודע לפרש את הדברים האמורים בו. הנאשם ציין לעניין זה, כי מדובר בדברים הרשומים על חשבונית של מאבטח ומתייחסים, אולי, גם לטיסות מאבטחים. כמו כן, יתכן, כי הדברים אינם בגדר סיכום סופי של מימון הנסיעה. הנאשם גם לא זכר שיחה עם ריסבי-רז לגבי המסמך. לדבריו, אם

הייתה שיחה, יתכן שריסבי-רז אמרה לו שעליה לבדוק את העניין ולאחר מכן לא דיברה עימו פעם נוספת בעניין זה.
בחקירתו הנגדית, חזר הנאשם על דברים אלה (ר' למשל עמ' 13556-13557). לנאשם גם הוצגה (עמ' 13809-13819) גרסתו מחקירת המשטרה (ת/152) בעניין המסמך, שם ציין בתחילה כי לא ראה את המסמך. לאחר מכן, כשהופנה לכיתוב "**לשיחתנו**", אמר כי לא נראה לו סביר שהמשרד שילם סכום העולה על הנדרש וכי כנראה רשם "לשיחתנו" על מנת לשאול את ריסבי-רז בעניין זה, אך לא זכור לו שריסבי-רז אכן חזרה אליו עם תשובות. הנאשם גם אמר שהוא אינו יודע מה נעשה עם העודף, ככל שאכן היה כזה, אך הוא מניח, כי אם אכן נוצר עודף (בגין גביית מימון מארגונים ולא מהמדינה, ששילמה רק את הנדרש עבור הטיסות הקשורות אליה), הרי שהוא שימש למימון נסיעות אחרות עבור ארגונים. הנאשם הדגיש לעניין זה כי מדובר בהנחה בלבד ולא בידיעה. הנאשם הגיב לדברים אלה בבית המשפט, ואמר שבזמן אמת לא הייתה לו שום סיבה להניח כי המסמך, שלא ברור מדוע הגיע לידיו, אינו חלק מתהליך שביצעה ריסבי-רז וכי הבדיקה נסתיימה בכך שבסופו של דבר אכן נוצר עודף בנסיעה. כשהוצג לו כנתון על ידי החוקרים שאכן נוצר עודף, הוא ניסה להעלות השערה לגבי התנהלות ריסבי-רז בהקשר זה.

לטענת המאשימה, מסמך זה מלמד בבירור על מודעת הנאשם לקיומם של עודפי מימון וגרסתו של הנאשם לגבי המסמך אינה סבירה.
מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, מדובר, ככל הנראה, במסמך שהנאשם נתקל בו במקרה; הכיתוב "**לשיחתנו**" שעניינו מעין בקשת הסבר, מתיישב עם אי ידיעה על עודפים, שאחרת לא היה על מה לנהל שיחה; יתכן שהנאשם הבין שהמסמך הוא חלק מבדיקה של ריסבי-רז בנוגע למימון הנסיעה (בשונה ממסמך המלמד על כך שבסופו של יום אכן נוצר עודף בנסיעה), דבר העולה בקנה אחד עם ידיעתו על קיומם של שני שלבים נפרדים בגביית מימון לנסיעה – שלב ההתחייבות ולאחריו שלב הגבייה בפועל; ובנוסף, ריסבי-רז והנאשם לא זכרו שיחה על המסמך. בנסיבות אלה, ונוכח האינטנסיביות של עבודת הלשכה, יתכן שלא התקיימה שיחה. יתכן גם שהתקיימה שיחה, שבה כל שאמרה ריסבי-רז הוא שתברר את העניין, אך לא חזרה לנאשם בעניין זה לאחר מכן (והנאשם מצדו, שלא ראה את המסמך כ"דרמרטי", הניח, כך או כך, שהעניין טופל). בכל מקרה, אין להניח שהתקיימה שיחה שבמהלכה הסבירה ריסבי-רז לנאשם לגבי גביית העודפים.

410. מהראיות עולה כי ריסבי-רז ידעה, לכל המאוחר במועד כלשהו לאחר יום ה-7.2.05, כשכתבה את מסמך מס' 40 האמור – וככל הנראה עוד לפני כן – על הכספים העודפים שהתקבלו או יתקבלו בנסיעה זו. הטענה שלפיה חילקה ריסבי-רז את המימון בין הארגונים WPF ומצעד החיים, כך שכל אחד מהם יממן את טיסות הנאשם בכיוון אחד, אינה מתיישבת עם הפתק האמור שרשמה ריסבי-רז, שכלל התייחסות לחיוב כל ארגון

בגין מסלול הלוך חזור; עם תיאורי המסלולים (מסלולי הלוך-חזור) על גבי החשבוניות שנשלחו לארגונים אלה; ועם העובדה שבסופו של יום הייתה ריסבי-רז מודעת לכך שנגבה מימון עודף.
יחד עם זאת, העובדה כי ניתן היה, בנסיעה זו (כמו גם בנסיעות נוספות), לגבות מהארגונים מימון עודף בשיעור רב יותר, אינה מתיישבת עם גרסת המאשימה שעניינה שיטת מרמה שמטרתה גביית כספים עודפים.
ההסבר להתנהלות ריסבי-רז בנסיעה זו (כמו גם בנסיעות נוספות) עולה בקנה אחד עם עדותה שפורטה לעיל, שלפיה גבתה, כברירת מחדל, מכל ארגון "**כאילו הנאשם מגיע רק בשבילו**".

411. אשר למסמכי הנסיעה הנוגעים לנאשם, כפי שיפורט להלן, אין בהם כדי לבסס, מעבר לספק סביר, את מודעותו לגביית עודפי המימון.

412. אשר למסמך שרשמה הנאשמת (מסמך מס' 22 האמור), הרי שהנאשמת הייתה מודעת, כמו ריסבי-רז, לגביית כספים עודפים. לפיכך, גם אם אין במסמך זה לבדו כדי לבסס טענה לפיה ידעה והורתה על גביית כספים עודפים, אין לתמוה שהנחתה את ריסבי-רז לגבות בנסיעה זו מימון באופן שיביא ליצירת כספים עודפים. אשר לקשר של מסמך זה לנאשם, הרי שהנאשם העיד, כי הוא אינו זוכר מסמך זה, אך סביר כי הנחה את הנאשמת כיצד לחלק את נטל המימון בין הארגונים בנסיעה זו. הואיל והנאשם לא זכר את המסמך, והואיל ואין ראייה ישירה למעורבות הנאשם בחיבור המסמך ולתוכנם המדויק של הדברים שמסר לנאשמת, אין לשלול כי מבחינת הנאשם, הנחיותיו, גם במקרה זה, אכן התייחסו באופן כללי לרמת המימון שבה יש לחייב כל ארגון, כלומר, לאופן שבו יהיה על ריסבי-רז לבצע את חישוב חלוקת המימון בין הארגונים השונים לאחר שיתברר לה, בשלב מתקדם יותר, המצב הסופי של הנסיעה מבחינת מספר הגורמים המשתתפים במימונה. כך בין היתר, גם ההנחיה באשר לבונדס, שהתייחסה להשתתפות בהוצאות בסכום של 1,500 דולר, תוך שהנאשם סבר כי מדובר בחלק מסך ההוצאה הכולל ושבסופו של יום תדאג ריסבי-רז לחלוקת נטל המימון בין הארגונים באופן שלא יביא לגבייה עודפת. יתרה מכך, אין לשלול כי הנאשם לא הנחה את הנאשמת לגבי מסמך זה וכי העלה סברה זו על מנת להגן על הנאשמת. לעניין זה יצוין כי גם המאשימה העלתה בסיכומיה תהייה באשר לנכונותו של הנאשם לקשור עצמו למסמך וייחסה דברים אלה של הנאשם לרצונו של להגן על הנאשמת.

413. אשר למסמך מס' 27 האמור, אין לשלול כי הנאשם אכן לא הקדיש למסמך מחשבה יתרה והסתפק בלרשום "**OK**" על הצעת ריסבי-רז. כמו כן, גם בהנחה שהנאשם הבין מהמסמך כי לא ניתן להזמין את הטיסות בחלק הנוגע למשרד באמצעות ראשונטורס

בשל נושא המכרז, הרי שאין במסמך זה, כפי שיפורט להלן בחלק העוסק בנושא המכרז, כדי לבסס את מעורבות הנאשם בנושא זה, זאת בין היתר, הואיל ומדובר במסמך משנת 2005, שבה לא נעקף המכרז. בנוסף, העובדה שהוצגה לנאשם האפשרות לחייב את המשרד במסלול שבו לא טס בפועל – תל אביב – בריסל – תל אביב – אף היא, לכאורה, במובחן מנושא גביית המימון העודף, אינה בעייתית בשים לב לנסיבות המקרה. לנאשם אושר מימון לנסיעה לבריסל בענייני משרדו. אך מובן הוא כי העובדה כי הנאשם טס מבריסל היישר לארה"ב, ולא שב מיד ארצה, משיקולים של לוחות זמנים, אינה בעייתית כשלעצמה. בנסיבות אלה, אכן התעורר צורך "לגזור" את החלק שמימן משרד התמ"ת, שעניינו הנסיעה הרשמית לבריסל, מכלל עלות הנסיעה. האפשרות לעשות כן (שבמקרה הנוכחי לא התממשה בפועל) באמצעות חיוב המשרד בגין עלות טיסות במסלול תל אביב-בריסל-תל אביב (תוך שימוש בחשבונית המבטאת מסלול זה), ככל שאינה כוללת גביית מימון עודף, לכאורה, אינה בעייתית כשלעצמה. כך נעשה גם בנסיעה ליוון על דעתו של חשב משרד התקשורת.

414. אשר למסמך מס' 40 האמור, מסמך זה אינו מופנה לנאשם ואין לשלול כי אכן התגלגל לידיו במקרה. העובדה שהמסמכים אינם מלמדים על דיווח שוטף או שגרתי מצד ריסבי-רז לנאשם בנושא כספים עודפים (וכפי שפורט לעיל ויפורט להלן – לנאשם לא הועברו מסמכים נוספים דוגמת מסמך זה), תומכת באפשרות זו. בנסיבות אלה, הרי שלא ניתן לקבוע, מעבר לספק סביר, כי הנאשם התוודע לגביית כספים עודפים כתוצאה מהעיון במסמך זה. ראשית, אין מדובר במסמך הפורש בפני הנאשם תמונה מלאה של הנסיעה (שכן לא מוזכר בו התשלום של משרד התמ"ת); שנית, לא ברור מתי נכתבו הדברים על ידי ריסבי-רז (על גבי חשבונית מיום 7.2.05), האם לאחר שנשלחו החשבוניות לארגונים (ביום 15.2.05), או שמא עוד לפני כן. לפיכך, אין לשלול כי גם הנאשם, כשראה את המסמך (לא ידוע מתי ראה אותו), לא ידע זאת, ועשוי היה לחשוב כי מדובר בחלק מתהליך, או חישוב שנמצא בעיצומו וטרם הסתיים ושעניינו חלוקת המימון בין הארגונים, אשר התגלגל לידיו במקרה. מכאן שאין זה בלתי סביר כי הנאשם ראה מסמך שאינו לחלוטין ברור לו ורשם "**לשיחתנו**" על מנת לברר את הדברים. גם אין זה בלתי סביר כי לאחר מכן לא התנהלה שיחה בנושא (או לא התנהלה שיחה נוספת מעבר לאמירה של ריסבי-רז בנוסח של "אברר ואחזור אליך"), שכן אף אחד מהנוגעים בדבר, כולם בעלי סדר יום עמוס, לא ראה בכך, כל אחד מסיבותיו שלו, נושא בעל חשיבות יתרה. אפשרות נוספת היא שריסבי-רז שוחחה עם הנאשמת בעניין זה במקום עם הנאשם.

נסיעה 13 לכתב האישום

415. המסמכים הנוגעים לנסיעה זו סומנו, ברובם, ת/183, נסיעה 13. מדובר בנסיעה מורכבת, לארה"ב (לאס ווגאס) קנדה (טורונטו ואוטווה) ויפן, בתאריכים 14.4.05-5.4.05

(נסיעה 59 הכרונולוגית). הטיסות הוזמנו במספר חברות תעופה, בחלקן על ידי ראשונטורס (הטיסות מישראל לארה"ב, בתוך ארה"ב, מארה"ב לקנדה ובתוך קנדה) ובחלקן (מקנדה למזרח הרחוק וחזרה לישראל) על ידי סוכנות הנסיעות הממשלתית. לארה"ב ולקנדה נסע הנאשם עבור ארגונים (ארגון קרן היסוד וארגון "עלה קנדה" (להלן – "עלה")) וליפן עבור משרד התמ"ת. התקבל אישור ממשלה לנסיעה (אישור מיום 27.3.05) "**לארצות הברית, לקנדה וליפן, בענייני משרדו**" (מסמך מס' 1 לתוספת לאסופת מסמכי נסיעה זו). התקבל גם אישור ראש ממשלה לנסיעת רעיית הנאשם ליפן (מכתב של בהירה משולם ממזכירות הממשלה, מיום 3.4.05 – מסמך מס' 55 לתוספת), אך אין חולק (עמ' 4608) כי רעיית הנאשם לא הצטרפה, בסופו של יום, לנסיעה.

416. להלן פרטי המימון בנסיעה זו:
משרד התמ"ת שילם עבור הטיסות של הנאשם (ומאבטחיו) בקטע הנסיעה האמור (מקנדה ליפן וחזרה ארצה).

כפי שיפורט להלן, קרן היסוד ועלה העבירו מימון עבור טיסות הנאשם. כמו כן, כל אחד מהארגונים העביר מימון עבור טיסות מאבטח (לנאשם התלוו (לפחות) שני מאבטחים וכל ארגון שילם עבור טיסותיו של מאבטח אחד).

ארגון קרן היסוד שילם, ביום 31.5.05, סכום כולל של 13,049.29 דולר.
מתוך הסכום הכולל האמור, סכום של 8,391.65 דולר, שולם כנגד חשבונית מס' 80262, שהוצאה על ידי ראשונטורס ביום 24.3.05. החשבונית הוצאה עבור הנאשם, בגין טיסה במחלקה ראשונה (לא צוין מספר טיסה) במסלול תל אביב – לאס ווגאס – תל אביב.
סכום של 4,657.64 דולר, מתוך הסכום הכולל האמור, שולם כנגד חשבונית מס' 80646. החשבונית הוצאה על ידי ראשונטורס לקרן היסוד ביום 7.4.05, עבור טיסות שומר ראש (לא צוין מסלול הטיסה או מספרה).
קבלה בגין הסכום הכולל האמור יצאה מראשונטורס, עבור קרן היסוד, ביום 5.6.05.

ארגון עלה שילם (בשיק לטובת ראשונטורס), ביום 13.2.06, סכום כולל של 14,288.62 דולר.
סכום של 9,630.98 דולר, מתוך הסכום הכולל האמור, שולם כנגד חשבונית מס' 90056. החשבונית הוצאה ביום 6.12.05, לעלה קנדה עבור הנאשם.
סכום של 4,657.64 דולר, מתוך הסכום הכולל האמור, שולם כנגד חשבונית מס' 90058, שהוצאה לעלה קנדה עבור מאבטח.

כפי שיפורט להלן, הכוונה במסלולים שנכתבו על החשבוניות, הייתה לטיסה במסלול תל אביב – טורונטו – תל אביב.
קבלה בגין הסכום הכולל האמור יצאה מראשונטורס, עבור עלה, ביום התשלום.

על פי מסמך ה- SOA ושוברי הטיסות של ראשונטורס, עלותן בפועל של (שלוש) הטיסות שהוזמנו **עבור הנאשם** באמצעות ראשונטורס, הייתה כ-7,325 דולר.
המימון העודף בגין הנסיעה, בסכום של כ-10,696 דולר (שאין עליו חולק), הוא ההפרש בין סך הסכומים ששילמו הארגונים בגין טיסות הנאשם, לבין העלות בפועל האמורה. חלק הארי של סכום זה (כ-9,630 דולר) הועבר לכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 13.2.06.

יצוין כי הנסיעה מופיעה כנסיעת עודף גם בטריפלוג 5-2004. ריסבי-רז ציינה בטריפלוג את המימון שהעבירו הארגונים בפועל עבור הנסיעה. כמו כן ציינה, בקירוב, את המחיר של הטיסות שהוזמנו באמצעות ראשונטורס. עם זאת, סכום העודף שמצוין בטריפלוג (כ-6,920 דולר), נמוך יותר מהסכום שהועבר לזכות הנאשם בכרטיס "אולמרט פרטי". זאת, הואיל וריסבי-רז הפחיתה מסכום העודף שרשמה בטריפלוג את עלות שדרוג טיסות הנאשם – שדרוג שלא שולם בסופו של דבר (על כך ר' גם להלן).

417. כפי שיפורט להלן, אין בראיות הנוגעות לנסיעה זו כדי ללמד על מעורבות של הנאשם בקביעת המימון לנסיעה זו, וממילא אין בהן כדי ללמד על מודעותו לקיומם של כספים עודפים.

418. במסגרת מסמכי נסיעה זו הוגשו מסמכים רבים שאין צורך לפרטם. להלן יפורטו הראיות הנדרשות בלבד.

419. ביום 22.9.04 הוזמן הנאשם (מסמך מס' 20 לתוספת), "בהמשך לשיחתנו", על ידי יהודה מרמורשטיין, מנכ"ל עלה (ישראל), להשתתף כדובר בדינר של "עלה קנדה" בטורונטו, ביום 5.4.05. על פי ההזמנה, מדובר באירוע חשוב ביותר עבור הארגון. להזמנה צורף מכתבו של משה שפירא (מסמך מס' 19 לתוספת), עוסק עצמאי, שהיה אמון על ארגון האירוע מטעם עלה-קנדה, ליהודה מרמורשטיין. על גבי מסמך 20 האמור נרשמה בכתב יד (כנראה של הנאשמת, עמ' 7323) המילה "**מימון**". בחודש נובמבר 2004, שונה מועד האירוע: ביום 30.11.04, רשמה ריסבי-רז לנאשמת, על גבי מסמך 20 האמור: "**שולה, הם יכולים ב 06/04 (יום רביעי) במקום 05/04 (שלישי), לאישורך**". על כך נרשם (כנראה על ידי הנאשמת – ריסבי-רז, עמ' 7323), "**נהדר! תודה**".

420. ביום 20.12.04 הוזמן הנאשם (מסמך מס' 21 לתוספת), על ידי ארגון IVA, להשתתף כ"**אורח הכבוד בוועידת ההיי טק והון הסיכון של ישראל שתתקיים בטוקיו – יפן ב- 13-14 באפריל 2005**". הנאשם רשם על ההזמנה לריסבי-רז "**ליומן**" וריסבי-רז העבירה את המסמך לרונית קן (אירוע זה שולב לאחר מכן בלוח הזמנים של הנאשם בנסיעה ליפן). ביום 24.12.04 כתב שר הכלכלה, הסחר והתעשייה היפני לנאשם (מסמך מס' 23 לתוספת), כי נודע לו כי הנאשם מתעתד לבקר ביפן באביב וכי הוא מקווה לפגשו (ובכך השתכללה הנסיעה ליפן לנסיעה רשמית).

421. ביום 31.1.05 הוזמן הנאשם (מסמך מס' 24 לתוספת), על ידי אבי פזנר, יו"ר עולמי של קרן היסוד, להרצות בוועידת ה- ILR (ועידה משותפת לקרן היסוד ולארגון ה-U.J.C), שאותו הגדיר המזמין כ"**וועידה החשובה ביותר בעולם היהודי**". באותו יום כתב הנאשם, על גבי המסמך, "**לתאם עם הביקור בקנדה שמתחיל ב 6/04**". ריסבי-רז כתבה על המסמך, במועד לא ידוע, "**EO + 2 מאבטחים + מלון + רכב**". לדברי ריסבי-רז (עמ' 4574-4575), היא כתבה דברים אלה, ולא גבתה מהארגון מימון ב"אופן אוטומטי", הואיל והמימון בנסיעה זו כלל תשלום של הארגונים בגין טיסות מאבטחים, דבר שאינו שגרתי. ריסבי-רז הוסיפה כי היא אינה יודעת בוודאות שהנאשם קבע בנסיעה זו את התשלום עבור המאבטחים, אם כי בדרך כלל הוא היה קובע זאת.

422. על גבי לו"ז הנסיעה (לו"ז לא סופי) מיום 27.2.05 (מסמך מס' 18 לתוספת), מעט מעל הרישום לגבי האירוע של קרן היסוד, נרשם "**F.C**". לצד הרישום של האירוע הנ"ל, רשמה ריסבי-רז, "**EO, BC + 2 מאבטחים, מלון, רכב**". ליד הרישום לגבי האירוע של עלה רשמה ריסבי-רז, "**EO, FC + 2 מאבטחים, מלון לילה אחד**".
ריסבי-רז (עמ' 4579) אמרה כי הדברים נרשמו הואיל ומדובר בנסיעה עבור יותר מארגון אחד והיה צורך להחליט כמה ישלם כל אחד מהם. בקצה העמוד בצד שמאל למעלה נרשם "הדר 20/3" וכן, כנראה, האותיות en. ריסבי-רז לא ידעה האם רישום אחרון זה מתייחס להודעת דוא"ל – שתפורט להלן – ששלחה לזלצמן ביום 20.3.05 (עמ' 4579-4580). בחקירתה הנגדית (עמ' 7328), אישרה ריסבי-רז, כי מדובר ברישום שעניינו חלוקת מימון בין ארגונים, בשלב מוקדם של הנסיעה, בגין אירועים המתקיימים בשני מקומות שונים, ולא גביית מימון עודף (כמו כן אמרה שהכיתוב "**F.C**" מעל האירוע של קרן היסוד אינו שלה). ריסבי-רז הוסיפה (עמ' 7362), כי יתכן שכאשר דרשה מכל ארגון, בהמשך, התחייבות לתשלום בגין שני מאבטחים, היא עשתה כן הואיל ולא הייתה בטוחה בשלב זה ששני האירועים ייצאו לפועל (בסופו של דבר נגבה, כאמור, מכל ארגון מימון בגין מאבטח אחד). היא לא ביקשה את אישור הנאשם להתנהלות זו, של קבלת התחייבות למימון שני מאבטחים ולאחר מכן צמצום הדרישה למימון מאבטח אחד בלבד (ר' גם עמ' 7367-7368).

הנאשם, לא זכר אם עסק בקביעת המימון שהתקבל מהארגונים בנסיעה זו (עמ' 11660).

423. ביום 1.3.05, כתבה ריסבי-רז הודעת דוא"ל למייק ביילי, עם העתק לברכה הדר, שניהם מקרן היסוד, בנוגע לסידורי הנסיעה. בנוגע לטיסות כתבה ריסבי-רז כי השר מבקש שיכסו את עלות כרטיסי טיסה הלוך-חזור (עמ' 7332), מתל אביב ללאס ווגאס עבורו, במחלקה ראשונה, וכן עבור שני מאבטחים, במחלקת עסקים או תיירים (המחלקה שבה יטוס המאבטח תקבע בהתאם לחברת התעופה). לפי האמור בהודעה זו, רעיית הנאשם אינה מתעתדת להצטרף לנסיעה. לדברי ריסבי-רז, מדובר בשלב תכנון הנסיעה, שבו מתבקשת התחייבות מהארגונים לגבי מימונה (עמ' 7330).

424. בהמשך התקבלו בקשות אצל הנאשם, שאין צורך לפרטן, להשתתף באירועים שונים ולקיים פגישות שונות במסגרת הנסיעה. הנאשם קיבל את חלקן ודחה את חלקן. באחת מפניות אלה, מיום 6.3.05 (מסמך מס' 42 לתוספת), ציין הפונה כי הרב של חב"ד יידע אותו על דבר הגעת הנאשם ללאס ווגאס (ב"כ הנאשם הפנו לפנייה זו, לתמיכה בטענתם שלפיה ב"עולם היהודי הקטן" לא ניתן להסתיר את הגעת הנאשם לאירוע של ארגון זה או אחר).

425. ביום 7.3.05, עדכנה ריסבי-רז את דן מרינוב לגבי הנסיעה ולגבי חלקו של משרד התמ"ת במימון הנסיעה (מסמך מס' 3 לתוספת). בשלב זה כבר ידעה ריסבי-רז, אילו טיסות יוזמנו באמצעות ראשונטורס (וימומנו על ידי הארגונים) ואילו טיסות יוזמנו וימומנו על ידי המשרד (עמ' 4576).

426. ביום 10.3.05, שלח משה שפירא פנייה לנאשמת, שבה ביקש, בין היתר, לאשר את השתתפות הנאשם בשלושה אירועים של עלה בקנדה (הדינר האמור ביום 6.4 ושני אירועים נוספים, ביום 7.4 באוטווה וביום 8.4 בטורונטו). הנאשמת הפנתה את המסמך לריסבי-רז (עמ' 7334).

427. ביום 16.3.05, ביקשה ריסבי-רז את אישור הנאשם לביצוע שינוי לגבי הזמנת המלון שבו יתאכסן בעת שהותו בטורונטו, כך שישהה במלון זול יותר מזה שהוזמן עבורו מלכתחילה, והנאשם אישר זאת (ת/324, עמ' 142). לגבי המלון, העיד הנאשם (עמ' 11666-11665), כי הוא מניח שריסבי-רז יידעה אותו בעניין זה בשל רצונה לחסוך בעלויות (הגבוהות) של המלון.

428. ביום 20.3.05 שלחה ריסבי-רז הודעת דוא"ל לזלצמן, שבה ביקשה מזלצמן כי תעביר לה, בדחיפות, את המחיר האמיתי עבור הנסיעה ללאס ווגאס וקנדה עבור הנאשם

ושני מאבטחים. כמו כן, ביקשה ריסבי-רז מזלצמן, חשבונית עבור קרן היסוד, בגין כרטיסי מחלקה ראשונה לנאשם ולמאבטח אחד, וכרטיס במחלקת עסקים או תיירים עבור מאבטח נוסף, במסלול תל אביב – לאס ווגאס – תל אביב. עוד ביקשה ריסבי-רז, חשבונית לעלה, בגין כרטיסי מחלקה ראשונה לנאשם ולמאבטח אחד וכרטיס במחלקת עסקים או תיירים עבור מאבטח נוסף, במסלול תל אביב – טורונטו – תל אביב. לדברי ריסבי-רז, בשלב זה, היא לא ידעה כמה תעלה הנסיעה, אך העריכה כי החשבוניות שביקשה עבור הארגונים יספיקו כדי לממן את עלות הנסיעה, לרבות הטיסה הפנימית בקנדה, שאליה לא התייחסה בהודעת הדוא"ל האמורה (עמ' 7345).

429. ביום 22.3.05, שאלה ריסבי-רז את הנאשם – על גבי הודעת דוא"ל מנועה אשר ממינהל סחר חוץ, שלפי האמור בה לא מקובל לבקש מימון מהמארחים לטיסות אשת השר – האם רעייתו מצטרפת לנסיעה ליפן ועל חשבון מי (מסמך מס' 45 לתוספת). על גבי אותו מסמך נרשם גם – ככל הנראה בהמשך – "**אישור ממשלה**". לדברי ריסבי-רז, מדובר ברישום שלה (בסיכומי התביעה נטען, ללא ציון אסמכתא, כי המילה "ממשלה" נרשמה על ידי הנאשם) (עמ' 7349). על גבי אותו מסמך, רשמה הנאשמת "**תמתיני לי**". לדברי הנאשם, (עמ' 11658-11659), היה לו ברור כי אם רעייתו תצטרף לנסיעה, הרי שבהעדר מימון מהמארחים, הדבר ימומן על ידי המדינה. נושא הצטרפות רעייתו לנסיעות היה אמור להיות מטופל על ידי ריסבי-רז, אם כי סביר שגם הנאשמת עסקה בו. יתכן שלאחר שריסבי-רז כתבה על המסמך האמור "**אישור ממשלה**", הנאשמת כתבה לה "**תמתיני לי**", שכן בשלב זה היא (הנאשמת) כבר דיברה איתו ושמעה ממנו כי יתכן שרעייתו לא תצטרף לנסיעה.

430. ביום 23.3.05, כתבה ריסבי-רז לנאשם – על גבי מסמך המפרט את טיסות הנאשם בנסיעה, המוזמנות על ידי משרד התמ"ת, ואת הפרשי המחירים, לגבי טיסות אלה, בין מחלקת עסקים למחלקה ראשונה – כי ההבדל במחיר בין מחלקת עסקים למחלקה ראשונה בטיסות מקנדה ליפן הוא כ- 4,339 דולר. ריסבי-רז שאלה את הנאשם, האם הוא רוצה לשדרג באמצעות נקודות "**מקנדה ליפן עם U.A**" (מסמך מס' 47 לתוספת). הנאשם השיב, על גבי המסמך, "**אפשר אם זה ניתן ולא מסבך**" (המילה "מסבך" אינה לגמרי ברורה). על גבי המסמך מופיעים גם רישומים שונים של ריסבי-רז, המתייחסים, כנראה, למספר הנקודות של הנאשם בחברת יונייטד איירליינס ולקוד הגישה של הנאשם לצורך שימוש בהן (עמ' 7350-7352).

לדברי ריסבי-רז (עמ' 4585), היא פנתה לנאשם, שכן הוא צריך היה להחליט אם לשאת בעלות השדרוג בעצמו (עמ' 7349), או לשדרג עם נקודות. היא לא העלתה אפשרות של מימון שדרוג מהעודפים בראשונטורס (עמ' 7979). היא כנראה פנתה לנאשם, נוכח הרישום

האמור על המסמך, רק לאחר שביררה כי השדרוג באמצעות נקודות אפשרי (עמ' 7352-7350).

בהמשך (מסמכים מס' 43-44), שבה והודיעה ריסבי-רז לנאשם, על גבי מסמכים המתייחסים לעלויות כרטיסי הטיסה שלו ושל רעייתו במחלקה ראשונה ובמחלקת עסקים, את העלויות הכרוכות בשדרוג למחלקה ראשונה (הפעם גם עבור רעייתו) וביקשה את אישורו לכך (במסמכים אלה לא מוזכר שדרוג בנקודות). כאמור, לא הובהר במשפט, האם בסופו של יום טס הנאשם מקנדה ליפן ומיפן לישראל במחלקה ראשונה או במחלקת עסקים (עמ' 7352-7353, 7356-7357; מסמכים מס' 4, 48-49 לתוספת; רישום הנסיעה בטריפלוג 5-2004).

431. ביום 24.3.05 הוצאה חשבונית 80262 (מדובר, כאמור, בחשבונית שהועברה לאחר מכן על ידי ריסבי-רז לקרן היסוד ושהתקבל בגינה תשלום מהארגון). לדברי זלצמן (עמ' 2370), היא התבקשה על ידי הלשכה להוציא חשבונית במסלול זה (תל אביב – לאס וגאס – תל אביב) והעבירה אותה ללשכה (עמ' 2370). כמו כן, הוצאה באותו היום חשבונית 80263, עבור הנאשם, בגין טיסה (שמספרה לא צוין) במסלול תל אביב – טורונטו – תל אביב, במחלקה ראשונה, על סך 9,630 דולר. כפי שיפורט להלן, חשבונית אחרונה זו, שנועדה, כנראה, לעלה, בוטלה לאחר מכן לבקשת משה שפירא (שביקש חשבונית אחרת, מפורטת יותר, במקומה). לדברי ריסבי-רז, המסלולים שנרשמו בחשבוניות אלה, תואמים את שביקשה מזלצמן, אם כי, היא אינה בטוחה האם חשבונית 80263 היא זו שנשלחה על ידה לעלה (עמ' 4582).

מדברים אלה עולה, כי זמן מה – גם אם קצר – לפני הנסיעה ביקשה וקיבלה ריסבי-רז חשבוניות עבור הארגונים למימון טיסות הנאשם, וכי היה ידוע לה, לפיכך, מהו גובה הסכום הצפוי להתקבל מהארגונים למימון טיסות אלה.

432. ביום 3.4.05, התקבל, כאמור, אישור רה"מ להצטרפות רעיית הנאשם לנסיעה. בחקירתה הנגדית, התייחסה לכך ריסבי-רז ואמרה "**למדתי מטעויות**" (עמ' 7349-7350).

433. ביום 4.4.05 – זמן קצר לפני הנסיעה – הוציאה זלצמן שתי חשבוניות, שבוטלו לאחר מכן: 80522, 80535. שתי החשבוניות הוצאו עבור הנאשם, ומפורט בהן המסלול שטס הנאשם באמצעות ראשונטורס (תל אביב – ניו יורק – לאס ווגאס – סינסנטי – טורונטו – אוטווה – טורונטו). החשבונית האחת היא ע"ס 7727.34 דולר, והשנייה ע"ס 7455.43 דולר. זלצמן לא זכרה במדויק את נסיבותיהן של חשבוניות אלה (עמ' 2390). עם זאת, לדבריה, כנראה שחשבונית 80535, החליפה את חשבונית 80522, לאחר שהצליחה להזמין לנאשם את הטיסות במחיר זול יותר (עמ' 2393). זלצמן הוסיפה, כי ההחלפה הנ"ל, היא תוצאה של שיקול דעת עצמאי שלה, וכי לא בהכרח עדכנה בעניין זה את

הלשכה. עוד ציינה זלצמן, כי יתכן שלפני שביטלה את חשבונית 80522, היא העבירה אותה ללשכה כמשקפת את המחיר בפועל של הטיסות, אם כי היא אינה בטוחה בכך. תמיכה של ממש באפשרות זו מצויה בטריפלוג 5-2004, שם ציינה, כאמור, ריסבי-רז את הסכום של 7727.37 דולר, כמחיר טיסות הנאשם (בחלק של ראשונטורס) בנסיעה זו.
מהאמור לעיל עולה כי ריסבי-רז, ככל הנראה, לא רק ביקשה את המחיר בפועל של הטיסות עובר לנסיעה, אלא שמחיר זה (בנוסף לסכומים שאותם היא עתידה לגבות מהארגונים) אף היה בידיה לפני הנסיעה.
כלומר, עוד בטרם יצאה לדרך הנסיעה, הייתה ריסבי-רז מודעת לכך שתגבה מהארגונים סכום עודף בגין טיסות הנאשם (למעשה, כל אחד מהארגונים בנפרד שילם סכום העולה על העלות בפועל של טיסות הנאשם שהוזמנו באמצעות ראשונטורס).

434. ביום 11.4.05, (במהלך הנסיעה), שלחה ריסבי-רז לשני הארגונים חשבוניות בגין טיסות הנאשם וטיסות מאבטח:

ביום 6.12.05 (מסמך מס' 50 לתוספת), שלחה ריסבי-רז למשה שפירא את החשבוניות (90058 ו- 90056), בציינה כי עברה על נסיעות השנה החולפת והבחינה כי טרם קיבלו תשלום מ"עלה" עבור הנסיעה. לאחר התכתבות נוספת, הועבר, כאמור, (רק) ביום 13.2.06, התשלום מ"עלה" (כמעט שנה לאחר הנסיעה). באותו יום הוציאה זלצמן קבלה לעלה והעבירה אותה בדוא"ל לריסבי-רז. ריסבי-רז השיבה לזלצמן, בשמחה, כי עכשיו יש להם את כל הכסף, העבירה לזלצמן את טריפלוג 5-2004, וביקשה ממנה לעבור על המסמך ולשלוח להם מכתב רשמי לגבי כמה הם חייבים להם (נ/255/1, עמ' 60).

אשר לקרן היסוד, שלחה ריסבי-רז לארגון (נומרטור 957, נסיעה 13, ת/206) את החשבוניות האמורות, שכנגדן התקבלו התשלומים האמורים (עמ' 4589). ביום 25.5.05, פנתה ריסבי-רז לברכה הדר וביקשה לקבל תשלום בגין החשבוניות. ריסבי-רז נענתה, באותו יום, כי הנושא בטיפול (שם, נומרטור 1178). בסופו של דבר, כאמור, העבירה קרן היסוד את התשלום לראשונטורס ביום 31.5.05.

מדברים אלה עולה, אמנם, כפי שטענו ב"כ הנאשם, כי הארגונים (ובמיוחד עלה) שילמו את התשלומים שנדרשו מהם רק חודשים רבים לאחר הנסיעה. עם זאת, כפי שצוין לעיל, ריסבי-רז ידעה עוד לפני הנסיעה, את חלוקת הנסיעה בין משרד התמ"ת לארגונים (ר' גם עמ' 4598). כמו כן, עוד לפני הנסיעה, ולכל המאוחר ביום 11.4.05 (מועד שליחת החשבוניות לארגונים), ידעה ריסבי-רז את גובה הסכום שישלמו הארגונים (ר' גם עמ' 4597), כמו גם, ככל הנראה, את העלות של הטיסות.

435. הנאשם העיד כי הוא אינו מכיר את ברכה הדר ומשה שפירא וכי לא דיבר איתם על הנסיעה. הוא עצמו לא הסתיר מאיש את השתתפותו באירועים נוספים באותה נסיעה וכל הקהילה היהודית ידעה באילו אירועים הוא משתתף, כך שממילא גם לא ניתן להסתיר זאת (עמ' 11666-11669). לגבי מימון הנסיעה, הנאשם העיד כי הוא אינו זוכר אם הנחה את ריסבי-רז לגבי תמחור נסיעה זו וכי הוא אינו ידוע לפרש את הדברים שכתבה לעניין זה (עמ' 11656, 11660). לדבריו, לא הוצגה לו תמונה כוללת לגבי מימון הנסיעה, שממנה יכול היה ללמוד על קיומו של עודף מימון בנסיעה. כל שנשאל, הוא השאלה לעיל, לגבי שדרוג בנקודות (עמ' 11663).

436. לטענת המאשימה, בנסיעה זו רומו הארגונים והמדינה. הארגונים שילמו מחירים פיקטיביים עבור מסלולים פיקטיביים, ולא היו מודעים לתשלום של הארגון האחר או של המדינה. כמו כן, הם לא היו מודעים ליצירת עודף המימון. המדינה אמנם שילמה מחיר בפועל עבור מסלול נכון, אבל לא ידעה שהנאשם קיבל מימון נוסף עבור חזרתו ארצה (מטורונטו), או שנוצר מימון עודף בנסיעה.

437. לטענת ב"כ הנאשם, לא דווח לנאשם על קיומו של מימון עודף בנסיעה והוא לא ידע על כך. יתרה מכך, השיח בדבר שדרוג הטיסות בנקודות ובדבר עלויות השדרוג, שהתקיים בנסיעה זו, מבלי להזכיר את האפשרות של מימון השדרוג מכספים עודפים בראשונטורס, תומכים באפשרות של העדר מודעות מצד הנאשם לקיומם של כספים עודפים.

438. כפי שצוין לעיל, הראיות לגבי נסיעה זו אינן מלמדות על מעורבות הנאשם בנושא מימון הנסיעה (למעט בנושא שדרוג טיסות מסוימות בנסיעה באמצעות נקודות), ולכן, ממילא אין בהן כדי ללמד על הנחייה של הנאשם לגבות עודפי מימון או על מודעותו לכך שנגבו כספים עודפים.

נסיעה 14 לכתב האישום

439. המסמכים הנוגעים לנסיעה זו סומנו, ברובם, ת/183, נסיעה 14. מדובר בנסיעה לניו-יורק, בתאריכים 5.6.05-8.6.05 (נסיעה 63 הכרונולוגית). הטיסות הוזמנו מחברת אל-על באמצעות ראשונטורס. הנאשם השתתף בשני אירועים מרכזיים ("אירועי גאלה" – ריסבי-רז, עמ' 7489) – האחד עבור האגודה למען החייל (FIDF) והשני עבור "ישראל פוליסי פורום" (IPF). כמו כן, השתתף הנאשם באירועים של ארגון בני עקיבא ושל ארגון בשם CFR, בפגישות עבור ארגונים נוספים ובמספר פגישות עבור משרד התמ"ת. אישור ממשלה לנסיעה התקבל ביום 5.6.05, לנסיעה "**בענייני משרדו**" (ת/206, נסיעה 14, נומרטור 1183). למרות קיומן של פגישות עבור המשרד, והאישור האמור, משרד התמ"ת

לא נדרש, כפי שיפורט להלן, להעביר מימון כלשהו בגין הנסיעה, דבר שלכאורה אינו מתיישב עם הטענה של שיטת מרמה שמטרתה הפקת עודפי מימון עבור הנאשם.

440. להלן פרטי המימון בנסיעה זו:

FIDF שילם, ביום 20.7.05, בהעברה בנקאית לראשונטורס, סכום כולל של 10,975.30 דולר.
מתוך הסכום האמור, סכום של 6,612.65 דולר, שולם כנגד חשבונית מס' 81778. חשבונית זו הוצאה ביום 19.5.05, לאגודה למען החייל, עבור הנאשם. בחשבונית נרשם מסלול הטיסה בפועל של הנאשם ופורטו טיסות ספציפיות.
סכום של 4,362.65 דולר, מתוך הסכום האמור, שולם כנגד חשבונית מס' 81779. חשבונית זו הוצאה באותו יום (19.5.05) לאגודה למען החייל עבור "**מאבטח (מחלקת עסקים)**". בחשבונית צוינו מסלול וטיסות זהים לאלה של הנאשם.

IPF שילם, ביום 5.6.05 (בסמוך לפני הנסיעה), באמצעות כרטיס אשראי, סכום כולל של 15,627.30 דולר.
מתוך הסכום הכולל, סכום של 7813.65 דולר שולם כנגד חשבונית מס' 81876. חשבונית זו הוצאה ביום 24.5.05, ל- IPF, עבור מר אהוד אולמרט. בחשבונית צוין מסלול הטיסה של הנאשם ומפורטות טיסות.
סכום נוסף של 7813.65 דולר, מתוך הסכום הכולל האמור, שולם כנגד חשבונית מס' 81877. חשבונית זו הוצאה ל- IPF, עבור "מאבטח".

עלות טיסות הנאשם בפועל, לפי מסמך ה- SOA של הנאשם בנסיעה, הייתה 7,213.65 דולר.
עלות טיסות המאבטחים בפועל, לפי מסמך ה- SOA הנוגע להם, הייתה 6,430.30 דולר (כרטיסי הטיסה של האחד עלו 4,362.65 דולר ושל האחר 2,052.65 דולר).

עודף המימון, שנרשם לזכות הנאשם בגין נסיעה זו בכרטיס "אולמרט פרטי", הוא ההפרש בין הסכומים ששילמו הארגונים עבור טיסות הנאשם ומאבטחיו, לבין העלויות בפועל של טיסות אלה. מדובר בעודף מימון בסך 12,899 דולר, מתוכו סך של 5,746 דולר בגין טיסות המאבטחים. מרבית סכום העודף נרשם לזכות הנאשם בכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 30.10.05.

עודף מימון בגין נסיעה זו מצוין בטריפלוג 5-2004. עם זאת, ריסבי-רז לא ציינה שם את מלוא העודף בגין הנסיעה, אלא את העודף שנוצר בגין טיסות הנאשם בלבד (7212.65 דולר), קרי, את ההפרש בין סכום החשבוניות שהוצאו לשני הארגונים בגין טיסות הנאשם (6,612.65 דולר ו- 7,813.65 דולר), לבין העלות בפועל של טיסות (7,213.65).

ריסבי-רז התייחסה בעדותה לחשבוניות שהוצאו לארגונים ולפער בין רישום עודף המימון על ידה בטריפלוג לבין רישומו בראשונטורס.
אשר לחשבוניות, לדבריה, היא הנחתה את זלצמן לגבי מסלולי הטיסות והמחלקות שיש לרשום בחשבוניות, אך לא לגבי המחירים (עמ' 7515-7517).
אשר לפער האמור, לדברי ריסבי-רז, היא לא הייתה מודעת לכך שנגבה עודף מימון בגין טיסות המאבטחים ולכך שהועבר לזכות הנאשם בראשונטורס ונרשם בכרטיס "אולמרט פרטי". לדבריה, היא לא ידעה את המחירים בפועל של טיסות המאבטחים, היא לא הונחתה להוציא בגינן חשבוניות בסכום העולה על מחירן בפועל ולא ביקשה מזלצמן לעשות כן. היא מעריכה שביקשה עבור אחד מהמאבטחים חשבונית של טיסה במחלקה ראשונה, ועבור האחר, חשבונית של טיסה במחלקת עסקים. היא כנראה לא הייתה מודעת לכך שהוצאו חשבוניות בגין טיסות המאבטחים שאינן משקפות את המחיר בפועל של הטיסות. ברישום בטריפלוג, היא התייחסה לטיסות הנאשם בלבד, ולכן, עודף המימון המצוין שם, ושלקיומו הייתה מודעת – ר' להלן – הוא זה שנוצר מטיסות אלה בלבד (ר' עמ' 4234-4236, 4389, 4393-4394, 7517-7519).

441. גם לגבי נסיעה זו הוגשו מסמכים רבים ויפורטו אלה הנדרשים בלבד.

442. ביום 7.12.04 פנה מזכ"ל ארגון בני עקיבא לנאשם וביקש ממנו להואיל ולהקדיש מזמנו לטובת מפגש עם אנשים בעלי השפעה בניו יורק, שמטרתו לגייס כספים עבור הארגון. בפנייה לא צוין מועד קונקרטי והנאשם התבקש להורות לאנשי לשכתו ליצור קשר עם הארגון על מנת לתאם מועד. ביום 16.12.04, רשם הנאשם על גבי המסמך "**אפשר לתאום בנסיעה**" והמסמך הועבר לריסבי-רז (מסמך מס' 1 לתוספת למסמכי הנסיעה).

443. ביום 16.12.04, הוזמן הנאשם, על ידי מרווין לנדר מ-IPF, להיות הדובר המרכזי באירוע של הארגון הצפוי להתקיים בניו יורק, בחודש אפריל 2005. הנאשם כתב על המסמך, ביום 20.12.04, "**OK עקרוני לתאם**" (מסמך מס' 2 לתוספת). ריסבי-רז (מסמך מס' 3 לתוספת), השיבה לפנייה, באמצעות דוא"ל, כי "בעקרון" התשובה היא חיובית. ריסבי-רז ביקשה ממרווין לנדר לשלוח לה רשימת תאריכים אפשריים לקיום האירוע וכן ביקשה כי הארגון יתחייב לכסות את הוצאות הנאשם כדלקמן: כרטיסי טיסה הלוך-חזור במחלקה ראשונה לנאשם ולשומר ראש וכרטיס טיסה הלוך-חזור נוסף, במחלקת תיירים,

עבור שומר ראש נוסף (וכן מלון, רכב ונהג). לדברי ריסבי-רז, מדובר בשלב מוקדם של תכנון הנסיעה, שבו תמונת הנסיעה אינה ברורה ואף עמד על הפרק צירוף האירוע האמור לנסיעה אחרת. הדרישה מהארגון, בשלב זה, היא להתחייבות בלבד (עמ' 7482).

444. ביום 28.12.04 התקבלה הזמנה מהאגודה למען החייל, שבה התבקש הנאשם להיות אורח הכבוד באירוע התרמה של המנהיגות הצעירה של הארגון בניו יורק ביום 8.6.05. ביום 31.12.04 רשם הנאשם על גבי ההזמנה, "**לתאם**" (מסמך מס' 4 לתוספת).

445. על גבי אחד המסמכים הנוגעים לתיאום מועד האירוע (מסמך מס' 7 לתוספת), אישרה הנאשמת את מועד האירוע של IPF ושאלה "**הם משלמים?**" ריסבי-רז השיבה "**כן!**" (ר' גם ריסבי-רז, עמ' 7485-7487).

446. בהמשך, תואמו אירועים לשני ארגונים נוספים – שלא התבקשו להשתתף במימון הנסיעה.

אירוע אחד, עבור ארגון ISRAEL PROJECT, בנושא תוכנית ההתנתקות, תואם בחודש מרץ 2005. הנאשם, כנראה, שלל בתחילה את השתתפותו באירוע זה, אך ריסבי-רז שכנעה אותו לשנות את דעתו (מסמך מס' 13 לתוספת; ריסבי-רז, עמ' 7491).

אירוע שני, עבור ארגון CFR. ארגון זה, ביקש בעבר את השתתפות הנאשם באירוע עבורו, הנאשם הסכים עקרונית, ונעשה ניסיון (בחודשים פברואר-מרץ 2005) לתאם את האירוע לחודש אפריל 2005. הארגון הסכים לשאת בהוצאות הנאשם בסכום של 250 דולר בלבד; הנאשם ביקש, על גבי מסמך שהעבירה לו בעניין זה ריסבי-רז, "**שישלמו למשרד הנסיעות השתתפות כוללת בהוצאות של 1500$**"; הארגון סירב מטעמים תקציביים; ריסבי-רז הודיעה על כך לנאשם; הנאשמת (ריסבי-רז, עמ' 4217, 7493) רשמה בתגובה "**נעשה זאת בהזדמנות אחרת**" והאירוע לא יצא אל הפועל. לקראת הנסיעה דנן, בתחילת חודש מאי 2005, התכתבה שוב ריסבי-רז עם הארגון והציעה לנאשם לקיים ארוחת בוקר עימו. ריסבי-רז הזכירה כי "**אין להם מימון לתת**", הנאשמת רשמה על כך "**אז בשביל מה?**", אך הנאשם רשם "**אפשר!**" (ריסבי-רז, עמ' 4229-4230) ובסופו של דבר התקיים האירוע (מסמכים 11, 12, 15, 16 לתוספת).

הנאשם העיד, כי כוונתו בדרישה של תשלום בסך 1,500 דולר למשרד הנסיעות בגין השתתפות כוללת של CFR בהוצאות הנסיעה, לא הייתה לתשלום עודף (עמ' 11675-11673). לדבריו, הוא סבר שעל הארגון להשתתף במימון הוצאות הנסיעה, אך לא לשאת בנטל העיקרי הכרוך בכך, ולכן, הורה לחייבו בסכום ה"שרירותי" האמור, כשכוונתו לחייבו בסכום זה מתוך סך כל הוצאות הנסיעה, ולא מעבר לכך.

447. בהמשך, על גבי עמוד ראשון של טיוטת לו"ז הנסיעה (הלו"ז "נקטע" באמצע היום הראשון לנסיעה), שהפיקה ריסבי-רז ביום 5.5.05, רשמה ריסבי-רז, בעט עם דיו אדומה, את הכותרת "**מימון**" ותחתיה רשמה לנאשם "**אהוד – נא לציין מי צריך לשלם למה**". בהמשך, לצד האירוע של CFR, רשמה ריסבי-רז, "**1. יש להם רק 250$ לתת**". הנאשם רשם לצד זה "**שלילי, אנו לא מקבלים טיפים**" (האירוע, כאמור, התקיים בסופו של דבר, וכוונת הנאשם, בעדותו בעמ' 11681, הייתה כי אין לגבות מימון מהארגון, בשונה מאי קיום האירוע). לצד האירוע של בני עקיבא רשמה ריסבי-רז, "**2. אין להם כסף! נראה לי**". הנאשם רשם בתגובה "**לא לקחת**" (שוב אין הכוונה לביטול האירוע, אלא לאי גביית מימון – ר' שם). ליד אירוע של FIDF, שאותו מספרה "3", רשמה ריסבי-רז FC, EO מאבטח (הכוונה, לפי ריסבי-רז (עמ' 4218), למימון כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה לנאשם ולמאבטח). כן רשמה ריסבי-רז, "**חצי לינה**". הנאשם רשם ליד רישום זה "**OK**". מרישום זה מתחה ריסבי-רז חץ כלפי מטה ורשמה (בעט אחר, עם דיו בצבע שחור, וכנראה – ר' להלן – במועד אחר) "**הם טוענים שהם בדרך כלל משלמים שר FC, מאבטח BC (+ בית מלון) לאישורך 15.5 רייצ'ל**" (ריסבי-רז לא זכרה על סמך מה רשמה זאת לגבי **FIDF** (עמ' 4219)). באותו יום רשם הנאשם ליד רישום זה "**מאשר**". על גבי חלקו העליון של המסמך (מתחת לרישום האמור של ריסבי-רז "**מימון**" ו"**אהוד נא לציין...**" ומעל הרישומים הממוספרים האמורים של ריסבי-רז) רשם הנאשם גם "**לגבות מ IPF – 100% FC - Round Trip**" (מסמך מס' 47 לתוספת; סומן גם ת/324, עמ' 158).

448. ריסבי-רז העידה, כי להערכתה מסמך זה עבר בינה לבין הנאשם מספר פעמים (עמ' 4219, 7494) וכי חתימתה על המסמך היא מה"סיבוב השני" שבו עסקה במסמך (עמ' 7501). לדבריה, "**מה ש**[רשמה] **באדום**" (עמ' 7501), כמו גם ה- "**OK**" של הנאשם, נרשם ב"סיבוב הראשון", ומה שרשמה בדיו בצבע שחור, ביחס ל-FIDF, כמו גם ה-"**מאשר**" של הנאשם, נרשם לאחר מכן. כמו כן העריכה ריסבי-רז, כי למסמך היה עמוד נוסף. בחומר החקירה לא נמצא עמוד שני זה. עם זאת, תמיכה בקיומו של עמוד נוסף זה מצויה גם בעובדה כי המסמך, שנמצא בקלסריה של ריסבי-רז, כולל חורים של סיכת שדכן. ריסבי-רז ביססה הערכה זו על כך שמדובר רק בחלק מלוח הזמנים של הנסיעה, שנקטע באמצע היום הראשון, וכן על כך שעל גבי המסמך, מתחת לדברים שנרשמו בעט אדום ("בסיבוב הראשון"), לא מופיעה, בניגוד להרגלה, חתימה שלה בציון התאריך (היא חתמה על עמוד זה, כאמור, רק כשהפנתה לנאשם את המסמך פעם נוספת וביקשה את התייחסותו לנושא FIDF). לדבריה, סביר שחתמה על המסמך כבר בסיבוב הראשון וכי עשתה כן על גבי העמוד הבא (החסר). עוד העריכה ריסבי-רז, כי בעמוד הנוסף האמור של המסמך, צוין בלו"ז האירוע עבור IPF וכן התבקשה על ידה התייחסות הנאשם למימון שיש לגבות

מארגון זה. ריסבי-רז לא שללה את האפשרות שהנאשם התייחס לכל השאלות שהציגה לו במסמך (בעמוד הקיים בחומר) ורק לאחר מכן הבחין או נזכר כי עליו להתייחס גם ל-IPF, ואז רשם לגבות מארגון זה "100%", קרי, את כל עלות הנסיעה (עמ' 4219, 7496-7507). לדברי ריסבי-רז כוונתה שלה במסמך, הייתה לחלק את עלויות הלינה (ולכן רשמה "חצי לינה") והמאבטחים (כך שכל ארגון ישלם על מאבטח אחד מבין השניים) בין הארגונים. אשר לכך שגבתה מימון (מלא) בגין טיסות הנאשם משני הארגונים, וזאת, חרף העובדה שמדובר בנסיעה פשוטה יחסית, ליעד אחד בלבד, לדברי ריסבי-רז, היא לא קיבלה הנחייה לייצר עודף מימון בנסיעה ולא התכוונה לעשות כן, אלא פעלה מתוך הבנה שלפיה כל ארגון שמזמין את הנאשם לאירוע (או לכל הפחות כל ארגון שמזמין אותו ל"אירוע גאלה"), צריך לשלם בגין הגעתו, בין היתר, עבור כרטיס טיסה במחלקה ראשונה, אלא אם הנאשמים בוחרים להקל עליו וליתן לו הנחה (עמ' 4221-4223, 4237, 7520-7523).

449. הנאשם העיד לגבי המסמך, בחקירתו הראשית (עמ' 11684-11686), כי המסמך אינו זכור לו מזמן אמת (הנאשם זכר שבחקירת המשטרה, בעת שנשאל על המסמך, לא הוצג לו המסמך המקורי, עמ' 11681). הנאשם שיער (עמ' 11690-11692), כי ריסבי-רז פנתה אליו לשאול על המימון לנסיעה זו בשל רגישותה לנושא בני עקיבא, בשל נושא העדר המוכנות של ארגון CFR להשתתף במימון הנסיעה ולצורך השאלה שהפנתה אליו בעניין FIDF. לדבריו (עמ' 11684-11686), ככל הנראה, מדובר במסמך ש"עבר דרכו" יותר מפעם אחת ושכלל עמוד נוסף שבו צוין, כחלק מהלו"ז, האירוע עבור IPF. בשלב מסוים, לאחר שכתב את תשובותיו לשאלות ריסבי-רז, הוא הבחין בהתייחסות האמורה ל-IPF בעמוד הנוסף, ואז החליט שארגון זה, שהנו בעל אמצעים, יישא במלוא עלות הנסיעה (דבר שייתר את הצורך לחייב גורמים נוספים להשתתף במימונה). לפיכך, הוא רשם לגבות מהארגון "100%", ובכך ביטל את הוראותיו הקודמות בדבר גבייה מ-FIDF. לדבריו, נוסח זה, שבו לא עשה שימוש במקרים אחרים, מלמד על כוונתו, שכן אם יש לגבות מארגון זה "100%", קרי, את מלוא העלות, אין עוד מקום לגביית מימון נוסף ממקור אחר.
בחקירתו הנגדית (עמ' 13829-13833), הוצגו לנאשם דבריו מחקירת המשטרה, ת/152, עמ' 39-42. באותה חקירת משטרה הוצג לנאשם מסמך זה והוא התבקש להגיב לטענה שלפיה הורה לגבות מימון (מלא) בגין טיסותיו בנסיעה משני הארגונים. הנאשם הגיב לכך באומרו לחוקרים כי לא ידע מי מבין הארגונים ישלם בסופו של דבר על הטיסות, כי הוא אינו יודע כיצד הארגונים מחלקים את ההוצאה ביניהם, או כיצד ריסבי-רז מחלקת את ההוצאה ביניהם, וכי הוא מניח שלא כל אחד מהם בהכרח משלם בסופו של יום את מלוא העלות. לאחר מכן, באותה חקירה, העלה הנאשם, בהקשר זה, הנחה שלפיה אם נוצר עודף מימון, הוא משמש לנסיעה ציבורית אחרת, שבה לא נגבה מימון מספיק לכיסוי הנסיעה, דבר שלשיטתו, אינו מהווה בעיה. הנאשם התבקש, בהמשך לכך, להסביר את ההבדל בין

גרסתו במשטרה לגרסתו בחקירתו הראשית. לדברי הנאשם, גם במשטרה הוא דיבר על חלוקה בין הארגונים ודבריו לעניין עודפי מימון היו בגדר הנחה בלבד. הוא לא ידע ליתן במשטרה את הפירוש הנכון למסמך, הואיל ושם הוצג לו צילום בלבד, ולא המסמך המקורי, שמצבעי הדיו השונים המופיעים בו ניתן ללמוד כי מדובר במסמך שהועבר בינו לבין ריסבי-רז מספר פעמים ושכלל עמוד נוסף. בנוסף, הנאשם שלל אפשרות שהוצגה לו על ידי ב"כ המאשימה, שלפיה הוא רשם בתחילה רק את ה- "**OK**" בתשובה לשאלה מס' 3 במסמך, ולאחר מכן בבת אחת את כל יתר הדברים, לרבות ההתייחסות ל-IPF. כמו כן, שלל הנאשם ידיעה על האופן שבו פעלה ריסבי-רז, לאחר מכן, בפועל. הנאשם לא ידע ליתן הסבר מדוע, לאחר שהורה, לשיטתו, לגבות את מלוא עלות הנסיעה מ-IPF (וממנו בלבד), הוא לא מחק את יתר הדברים שרשם קודם לכן. לדבריו, יתכן שהדבר נעשה בהיסח הדעת ובכל מקרה, בכך שרשם לגבות "100%", הוא נתן הנחייה מדויקת, שלא הייתה אמורה להביא לגביית מימון עודף.

450. לטענת המאשימה, במסמך האמור, הנחה הנאשם את ריסבי-רז לגבות את מלוא עלות טיסותיו משני ארגונים במקביל. מכאן שהמסמך מלמד בבירור גם על מודעות הנאשם לגבייתם של עודפי מימון. מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, יש לאמץ את גרסת הנאשם.

451. אשר למסמך שעניינו גביית השתתפות כללית בהוצאות בסך 1,500 דולר מארגון CFR, הרי שגרסת הנאשם לגבי מסמך זה, שהובאה לעיל, היא סבירה, ואין בה כדי ללמד על מודעותו לקיומם של כספים עודפים. הראייה היחידה בנסיעה זו העשויה ללמד על מודעות הנאשם לגביית המימון העודף, היא מסמך מס' 47 האמור. ואולם, לעניין מסמך זה, ההסבר שהביאה ההגנה, אינו בלתי סביר. אין לשלול – בין אם היה עמוד שני למסמך האמור ובין אם לאו – כי הנאשם הבחין או נזכר בכך שארגון IPF מעורב אף הוא בנסיעה רק לאחר שהתייחס לכלל שאלותיה של ריסבי-רז (בדיו אדומה ובדיו שחורה), וכי רק אז רשם את שרשם לגבי ארגון IPF. אפשרות זו מתחזקת מכך שבעמוד הראשון (שהוא היחיד המצוי לפנינו) לא רשמה ריסבי-רז לנאשם מקום להתייחסות ל- IPF. אין לשלול שריסבי-רז העבירה לנאשם את המסמך, בתחילה, עם הרישומים בעט אדום בלבד, והנאשם התייחס אליהם; לאחר מכן, העבירה לו ריסבי-רז את המסמך, פעם נוספת, עם הרישום בעט שחור, והנאשם שב והתייחס אליו (אפשרות זו נתמכת, בין היתר, בכך שמדובר בדיו בשני צבעים ובכך שהשאלה בדיו שחורה לגבי ארגון FIDF היא במהותה שאלת המשך); לאחר מכן, כשנוכחה ריסבי-רז שאין התייחסות מצד הנאשם לארגון IPF, היא העבירה אליו פעם נוספת את המסמך והוא רשם לה לגבות מארגון זה "100%". זאת, מתוך כוונה כי גבייה זו תחליף את הגבייה, שעליה הורה קודם לכן, מארגון FIDF, ולא תבוא בנוסף לה. השתלשלות עניינים אפשרית זו, יש בה כדי להסביר גם מדוע לא מחק הנאשם,

כשרשם דברים אחרונים אלה, את יתר האמור במסמך. שהרי אם נרשם הדבר לאחר (מבחינת הזמן) כל יתר האמור במסמך, יכול היה הנאשם לצפות כי ריסבי-רז תבין כי הוראה אחרונה זו מחליפה את הקודמות לה. העובדה כי השניים לא זכרו התנהלות זו, שבזמן אמת עשויה הייתה להיראות להם טריוויאלית, אין בה כדי לשלול אפשרות זו.

נסיעה 15 לכתב האישום

452. המסמכים הנוגעים לנסיעה זו סומנו, ברובם, ת/183, נסיעה 15. מדובר בנסיעה לארה"ב (דנוור דרך ניו-יורק) ורוסיה, בתאריכים 30.6.05-23.6.05 (נסיעה 64 הכרונולוגית). הטיסות בנסיעה הוזמנו במספר חברות תעופה שונות. הטיסות מישראל לארה"ב ובתוך ארה"ב הוזמנו באמצעות ראשונטורס. הטיסות מארה"ב לרוסיה וחזרה לישראל הוזמנו על ידי משרד התמ"ת באמצעות אשת טורס. לארה"ב נסע הנאשם לכנס של ארגון AEI. לרוסיה נסע הנאשם לצורך ביקור רשמי. אישור ממשלה, מיום 19.6.05 (מסמך מס' 1 לתוספת לאסופת מסמכי הנסיעה), מתייחס לשני חלקי הנסיעה. אשת הנאשם הצטרפה לנאשם לאירוע בדנוור ומשם חזרה ארצה (דרך ניו-יורק).

453. להלן פרטי המימון בנסיעה זו:

משרד התמ"ת רכש עבור הנאשם, באמצעות אשת טורס, את כרטיסי הטיסה מארה"ב לרוסיה וחזרה לישראל, במסלול שבו טס הנאשם בפועל (קרי, מימן את הטיסות במקטע הנסיעה שלאחר הגעת הנאשם לדנוור).

ארגון AEI העביר לראשונטורס, ביום 6.12.05, סכום של 17,619.3 דולר (בשיק), כנגד חשבונית של ראשונטורס. מדובר בחשבונית מיום 31.7.05, שמספרה 84956. החשבונית הוצאה "ל-AEI", עבור הנאשם ורעייתו בגין "**שני כרטיסי מחלקה ראשונה לדנוור**".

בנסיעה נוצר מימון עודף בסך של 6,278.04 דולר, שהועבר לכרטיס "אולמרט פרטי" (ביום 6.12.05 הועבר סכום של 6,078.04 דולר, וביום 30.12.05 הועבר סכום נוסף של 200 דולר). טיסות המאבטחים מומנו, כנראה, על ידי משרד התמ"ת (ראה מסמכים מס' 3 ו- 19-21 לתוספת). בסיכומי המאשימה (עמ' 314), ישנה טענה, המופיעה שם ללא כל פירוט, ולכן לא ניתן להתייחס אליה, שלפיה משרד התמ"ת רומה לעניין זה, שכן גם "הגופים" מימנו מאבטחים בנסיעה זו.

454. הראיות לגבי נסיעה זו אינן כוללות ראיות בדבר עיסוק כלשהו של הנאשם בנושא המימון, ולכן, ממילא אין בהן כדי לבסס, כשלעצמן, ממצא בדבר הנחייה מטעם הנאשם לייצר עודפי מימון, או בדבר מודעותו לקיומם.

455. ביום 28.1.05 הזמין ארגון AEI (מסמך מס' 11 לתוספת) את הנאשם להשתתף בכנס הארגון בתאריכים 23-26 ביוני 2005 (בהמשך, ביום 22.5.05, נעתר הנאשם לבקשת הארגון לשאת את נאום הפתיחה בכנס – מסמך מס' 15 לתוספת).
ביום 2.5.05 הוזמן הנאשם להשתתף, כאורח הכבוד, באירוע של קק"ל במוסקבה בסוף חודש יוני. הזמנה זו, שנשלחה לנאשמת, הועברה על ידה לטיפול רונית קן (מסמכים 12 ו-13 לתוספת). הנאשם, על פי לו"ז הנסיעה (מסמכים 30-33 לתוספת), אכן השתתף בארוחת בוקר של קק"ל במוסקבה (אם כי לא ברור אם מדובר באירוע שאליו התייחסה ההזמנה).
ביום 6.6.05 העבירה ריסבי-רז לדן מרינוב מכתב עדכון לגבי הנסיעה. לפי האמור במכתב, הנאשם מתעתד לנסוע לדנוור עם אשתו והוצאות הנסיעה לא יהיו מתקציב המשרד. מדנוור ייסע הנאשם לרוסיה לביקור רשמי – נסיעה המצויה בטיפול מינהל סחר חוץ (מסמך מס' 2 לתוספת).

456. ביום 30.6.05 (לאחר הנסיעה) שלחה ריסבי-רז הודעת דוא"ל לזלצמן במספר עניינים (מסמך מס' 27 לתוספת). בין היתר כתבה ריסבי-רז, לעניין נסיעה זו:

> **"I need First class – TLV – DEN – TLV tickets for Ehud and Alisa made out to AEI – normal price".**

ביום 25.7.05 (גם כן לאחר הנסיעה), שלחה ריסבי-רז הודעת דוא"ל נוספת לזלצמן (מסמך מס' 28 לתוספת), שבה כתבה כי:

> **"I still need the real invoices for the trip to Denver on June 23rd as well as two invoices – TLV-DRN-TLV in First made out to AEI"**

ריסבי-רז העידה בחקירה ראשית (עמ' 4196, 4202), כי בחשבוניות אמיתיות כוונתה לחשבוניות המשקפות את העלות בפועל (עמ' 4198) של הנסיעה, שלא נועדו להישלח לארגון, ואילו החשבונית במסלול תל אביב –דנוור –תל אביב, נועדה להישלח ל- AEI, שהתחייב לממן את הנסיעה במחלקה ראשונה (ריסבי-רז ביקשה שתי חשבוניות נפרדות לעניין זה, אחת לנאשם ואחת לרעייתו וקיבלה, לבסוף, מזלצמן, חשבונית אחת עבור שניהם).

457. ביום 31.7.05, יצאה החשבונית האמורה, מס' 84956.

על פי עדות זלצמן (עמ' 2407-2408), היא הוציאה חשבונית זו, רשמה כי היא מיועדת ל-AEI ושלחה אותה ללשכה – הכל לבקשת הלשכה. לסכום שנרשם בחשבונית היא הגיעה, לבקשת הלשכה, לפי מחירים של שני כרטיסי מחלקה ראשונה לדנוור. ריסבי-רז, אישרה דברים אלה (לדבריה, היא זו שהייתה מבקשת את החשבוניות מזלצמן) (עמ' 4203).
במסמכי הנסיעה מצוי (ת/206, נסיעה 15, נומרטור 856) עותק של חשבונית זו, שעל גביו רשמה ריסבי-רז: "**מייל אליזבת? 31.7 רייצ'ל**".
לדברי ריסבי-רז, אליזבת הייתה אשת הקשר של הארגון והיא (ריסבי-רז) כנראה שלחה את החשבונית לארגון (עמ' 4200).
יצוין כי במקום אחר על החשבונית רשמה ריסבי-רז – במועד לא ידוע – את המספר 6,078.04 (מספר השווה להפרש בין הסכום ששילם AEI עבור הנסיעה לבין העלות בפועל של הטיסות שהוזמנו עבור הנאשם ורעייתו באמצעות ראשונטורס).
כמו כן, הוציאה זלצמן, באותו מועד (31.7.05), שתי חשבוניות נוספות, "מבוטלות", שמספריהן, 84954 ו-84955. חשבוניות אלה (ר' גם זלצמן, עמ' 2413) משקפות מסלולים ועלויות בפועל של מקטע הנסיעה שהוזמן, עבור הנאשם ורעייתו, באמצעות ראשונטורס: חשבונית מבוטלת 84954, הוצאה עבור הנאשם בגין מקטע הטיסה מתל אביב לדנוור. סכום החשבונית הוא 5,110.69 דולר; חשבונית מבוטלת 84955, הוצאה עבור רעיית הנאשם, בגין טיסות מתל אביב לדנוור וחזרה. סכום החשבונית הוא 6,430.57 דולר.
בחומר החקירה נמצאה (ת/206, נסיעה 15, נומרטור 1053) הודעת דוא"ל מזלצמן לריסבי-רז, מאותו יום, שאליו צורפה חשבונית 84954.

458. ביום 3.11.05 שלחה ריסבי-רז הודעת דוא"ל לאליזבת בוהן מ-AEI (מסמך מס' 29 לתוספת), שבו ציינה, כי טרם התקבל תשלום מ-AEI בגין הנסיעה וביקשה מאליזבת בוהן לבדוק זאת. ריסבי-רז גם ציינה כי היא "**שולחת שוב**" את החשבונית כדי לזרז את הנושא.
ביום 6.12.05 העביר, כאמור, AEI את התשלום האמור כנגד החשבונית האמורה.

459. מלבד המסמכים שפורטו לעיל, הוגשו לבית המשפט מסמכים נוספים הנוגעים לנסיעה זו, שאין צורך לפרטם, לגבי היבטים שונים של תכנון הנסיעה, ביניהם תכנון לוחות הזמנים וקביעת סוג המטוס.

460. ריסבי-רז העידה, בחקירה ראשית, כי ההתנהלות האמורה, שבמסגרתה שלחה לארגון חשבונית בגין טיסת הלוך חזור במחלקה ראשונה, ללא קשר לעלות בפועל של הנסיעה, מהווה דוגמא טובה (עמ' 4202-4208) לדרך פעולתה לפיה הארגון התבקש לשלם,

כנהוג, בגין שני כרטיסי מחלקה ראשונה לכנס ובחזרה ארצה, ללא קשר לעלות הטיסות בפועל בכל המסלול.

בחקירתה הנגדית (עמ' 7530), אישרה ריסבי-רז, כי מדובר בשתי נסיעות (לדנוור ולרוסיה), שאוחדו משיקולי יעילות (ולא משיקולים שעניינם יצירת עודפים). לדבריה (עמ' 7538), כשביקשה שני כרטיסי מחלקה ראשונה במסלול תל אביב – דנוור – תל אביב, התכוונה שהארגון צריך לשלם כאילו הנאשם מגיע רק בשבילו, ללא קשר לעלות של הטיסות (שגם יכולה להתברר בסופו של יום כגבוהה יותר ממה ששילם הארגון). ב"נורמל פרייס", התכוונה למחיר רגיל של טיסות אלה במחלקה ראשונה. היא לא התעניינה מה גובה הסכום שיירשם וסמכה על זלצמן לעניין זה (עמ' 7539). עם זאת, בהמשך (עמ' 7541), אמרה ריסבי-רז כי ציפתה שהמחיר יהיה דומה לעלות הנסיעה בפועל (שכן רעיית הנאשם טסה בפועל במסלול זה, והנאשם אמנם טס רק כיוון אחד מתוך מסלול זה, אך בדרך כלל נסיעה בכיוון אחד, אינה יקרה יותר מנסיעה במסלול הלוך חזור). כשעומתה ריסבי-רז עם העובדה שלפיה למעשה לא מדובר במחיר דומה, אלא במחיר גבוה יותר בכ- 6,000 דולר מהעלות בפועל, ונשאלה כיצד זה קרה, היא השיבה ששלחה לארגון את החשבונית שהעבירה לה זלצמן ותהתה מדוע זלצמן לא שלחה לה את המחיר שביקשה. היא אף הוסיפה (עמ' 7545), כי לא ציפתה לקבל מזלצמן מחיר שאינו מתאים למציאות – מציאות שבה הנאשם טס כיוון אחד בלבד. עם זאת, מיד בהמשך, הבהירה ריסבי-רז, שהארגון אכן צריך לשלם כאילו הנאשם מגיע רק עבורו, ולכן ביקשה לשלוח לו חשבונית במסלול הלוך-חזור, אם כי ציפתה שהמחיר יהיה קרוב למחיר של המסלול שבו טס הנאשם בפועל, כך שיהיה כיסוי לנסיעה (עמ' 7549). לדבריה, קשה לה להאמין שהייתה מודעת, בזמן אמת (הכוונה כנראה למועד שליחת החשבונית), להפרש הגדול בין המחיר ששולם על ידי הארגון למחיר בפועל ולעודף הגדול שנוצר, אך כי היא מעריכה שראתה זאת כשהחלה לעבוד על הטריפלוג. לדברי ריסבי-רז, היא לא שקלה להחזיר כסף לארגון ואף יתכן שסברה (בזמן אמת) כי אם יוותר עודף מימון מהגבייה האמורה, הוא יכסה הוצאות אחרות בנסיעה.

461. הנאשם העיד (עמ' 11700) כי לא ידע על מימון עודף כלשהו בנוגע לנסיעה זו. ציפייתו הייתה כי הארגון יממן את נסיעתו לארה"ב ומשרד התמ"ת את נסיעתו הרשמית לרוסיה.

462. צורת ההתנהלות של ריסבי-רז, של גביית מימון מהארגון שמזמין את הנאשם לאירוע מרכזי בגין טיסות הנאשם (ובמקרה זה גם אשת הנאשם) במחלקה ראשונה, ללא קשר לעלות בפועל של הנסיעה ("כאילו הוא בא רק בשבילו"), בולטת בנסיעה זו.

463. כפי שצוין לעיל, אין בראיות הנוגעות לנסיעה זו הוכחה למעורבות כלשהי של הנאשם בקביעת מימון הנסיעה, ולכן, ממילא אין גם ראייה באשר למתן הוראות מצדו לגביית כספים עודפים או מודעות לקיומם.

נסיעה 16 לכתב האישום

464. המסמכים הנוגעים לנסיעה סומנו ת/183, נסיעה 16. מדובר בנסיעה ללונדון ולניו-יורק, בתאריכים 8.9.04-10.9.04 (נסיעה 46 הכרונולוגית). הטיסות הוזמנו דרך ראשונטורס בחברת בריטיש איירווייז. בלונדון השתתף הנאשם בפגישות (עם ראש ממשלת בריטניה ועם שר החוץ הבריטי) בענייני משרד התמ"ת. בניו-יורק השתתף הנאשם באירוע של ארגון. הנאשם טס ללונדון במחלקת עסקים ואת יתר המסלול (מלונדון לניו-יורק וחזרה ארצה) במחלקה ראשונה (אם כי יתכן – ר' להלן – שהיה "שנמוך" של חלק מהמסלול). התקבל אישור ממשלה לנסיעה (אישור מיום 5.9.04 (מסמך מס' 2 לתוספת למסמכי הנסיעה) "**ללונדון ולארצות הברית בענייני משרדו**". עם זאת, המימון עבור כל טיסות הנאשם (וכן, בהנחיית הנאשם, עבור טיסות שני מאבטחים – ר' מסמך מס' 1 לתוספת) התקבל מהארגון. קרי, הארגון מימן את טיסותיו של הנאשם במסלול שבו טס בפועל ולא התקבל מימון בגין נסיעה זו מגורם נוסף כלשהו.

465. המסמכים מלמדים – ולמעשה אין חולק – כי הנסיעה תוכננה מלכתחילה כנסיעה מאוזנת וכי לא נגבו במסגרתה כספים עודפים מגורם כלשהו. עובדה זו, כשלעצמה, אינה מתיישבת עם טענה של שיטת מרמה שמטרתה יצירת עודף, שכן נוכח אופי הנסיעה, ניתן היה, לכאורה, לקבל עבורה, או למצער עבור הטיסה ללונדון, מימון גם ממשרד התמ"ת, ובכך ליצור עודף.

הטעם להכללת נסיעה זו בכתב האישום הוא שממסמכי הנסיעה ניתן ללמוד, כי ביום 27.9.04, התקבל בראשונטורס החזר מחברת התעופה בסך של 1,603 דולר בגין נסיעה זו (החזר זה יצר "עודף" בסך של כ- 1,300 דולר בגין הנסיעה). סכום זה מורכב, כנראה, מהחזר בסך של 1,336 דולר עבור טיסת הנאשם ומהחזר של 267 דולר עבור טיסת מאבטח (ר' התייחסות ריסבי-רז לכך בטריפלוג 2004 – נ/255, עמ' 40). הסכום של 267 דולר הועבר בתחילה על ידי ראשונטורס מהדוקט של טיסת הנאשם לדוקט של טיסת המאבטח, ובימים 16.11.04 ו-17.11.04 הועברו שני הסכומים לכרטיס "אולמרט פרטי" ונזקפו שם לזכות הנאשם (ר' שני מסמכי ה- SOA הנוגעים לנסיעה). הסיבה שבגינה התקבל ההחזר הנ"ל, לא הובהרה במדויק במשפט. מדובר, כנראה (גם לפי עדות ריסבי-רז לעניין זה, שתובא להלן), בהחזר או בפיצוי כלשהו, יתכן שבגין "תלונה" שעניינה "שנמוך" הטיסה (ר' כתב היד על גבי מסמך ההעברה הבנקאית של סכום זה מחברת התעופה לראשונטורס,

המתייחס ל"תלונה" ולחלוקת ההחזר, לפי הפירוט האמור, בין טיסת הנאשם לטיסת המאבטח).

466. הנאשם העיד (עמ' 11607-11608, 13695), כי הוא אינו זוכר דבר לגבי הנושא וכי לא היה לו שום מושג לגבי החזר זה.
ריסבי-רז העידה (עמ' 6501-6506), כי זכור לה "**איזה שהוא סיפור עם בריטיש איירוויז**" (חברת התעופה שבאמצעותה טס הנאשם בנסיעה זו), "**שהיה איזה שהוא בעיה עם הטיסה, אז הם קיבלו איזה שהוא פיצוי**". עם זאת, היא אינה זוכרת מה ידעה על כך בזמן אמת. כמו כן, היא לא ידעה דבר על העברת סכום זה בין הדוקטים השונים בראשונטורס ועל העברתו לכרטיס "אולמרט פרטי" (כרטיס שעל קיומו, כאמור, לא ידעה). ריסבי-רז אמרה שראתה את ההחזר כמעין פיצוי וכי ההחזר נכנס להתחשבנות השנתית מול ראשונטורס בגין נסיעות ציבוריות. ריסבי-רז גם אישרה כי ציינה את הסכום בטריפלוג לשנת 2004. לדבריה, אין מדובר ב"עודף" שנוצר במכוון.
העד מטעם הארגון העיד (עמ' 14865), כי לא ידוע לו על ההחזר האמור. מבחינתו, הואיל ומדובר בנסיעה קשה ואינטנסיבית של 48 שעות, הרי שאם אכן היה "שנמוך" של הטיסה, כתוצאה מרשלנות או בעיות של חברת התעופה, דבר שהקשה על הנאשם, אזי הגיוני שחברת התעופה תפצה את הנאשם.

467. לטענת המאשימה – שלא בוססה – ההחזר האמור התקבל בגין תקלה הקשורה בטיסתו של המאבטח (ולא של הנאשם). החזר זה צריך היה להיות מוחזר לארגון ולא להיזקף לזכות הנאשם. זאת, לשיטת המאשימה, גם אם מדובר היה בהחזר שהתקבל בגין "שנמוך" טיסת הנאשם עצמו. לעניין זה מפנה המאשימה לעדותו של אילן לוין, הממונה על השכר במשרד האוצר, שלפיה הוא לא היה מאשר לשר לשדרג מכספו (של השר) טיסה ממחלקת עסקים למחלקה ראשונה, כפי שלא היה מאשר "שנמוך" של טיסה למחלקת תיירים והעברת ההפרש בין עלות טיסה במחלקת עסקים, לבין עלותה במחלק תיירים, לידי השר. משכך, אי העברת הסכום האמור לארגון מהווה, לעמדת המאשימה, עבירה של הפרת אמונים (גם לדעת המאשימה, אין מדובר במרמה שכן אין חולק כי מקור הכסף בתקלה). לטענת המאשימה, התנהלות הנאשמים בנסיעה זו מהווה חלק ממכלול של קבלת טובות ההנאה האסורות המפורטות בכתב האישום.

468. לטענת ב"כ הנאשם, עדותו של אילן לוין, שהתייחסה לטיסות במימון המדינה, אינה רלוונטית למקרה הנוכחי, שבו מדובר בטיסה שמומנה על ידי ארגון; הנאשם כלל לא היה מודע להחזר; מדובר במקרה של החזר מקרי שניתן בדיעבד ושלא ניתן לראות בו, לפיכך, חלק משיטת מרמה; מדובר בפיצוי לגיטימי, בגין אי נוחות שנגרמה לנאשם, ולא ב"טובת הנאה אסורה".

469. אין כל מקום לייחס לנאשם עבירה של מרמה והפרת אמונים בגין נסיעה זו. כפי שצוין לעיל, הטעם המדויק שבגינו הועבר סכום זה מחברת התעופה לראשונטורס (שם נזקף לזכות הנאשם), לא הובהר במשפט. בכלל זה, לא נשללה האפשרות כי מדובר בפיצוי בגין אי נוחות כלשהי שנגרמה לנאשם במהלך הטיסה. ככל שאכן מדובר בפיצוי מעין זה, הרי שאין זה בלתי סביר כי הפיצוי ייזקף לזכות הנאשם, ולא יועבר לגורם שמימן את הטיסה. בנסיבות אלה, אך מובן הוא כי אין מדובר ב**עבירה פלילית** של מרמה והפרת אמונים. יתרה מכך, גם בהנחה שמדובר בהחזר מטעם אחר (למשל בגין תקלה הקשורה לטיסת המאבטח), הרי שלא הובאה כל ראייה לכך שהנאשם ידע על כך. ריסבי-רז אמנם אישרה בחקירתה כי ידעה על קבלת סכום זה (והוא גם צוין בטריפלוג האמור), אם כי לא זכרה, כאמור, את נסיבותיו המדויקות, אך לא הוכחה מעורבות כלשהי של הנאשם בקבלת סכום זה, או ידיעה על קבלתו, ומכאן שבכל מקרה לא ניתן לייחס לו ביצוע עבירה לעניין זה.

<u>נסיעה 17 לכתב האישום</u>

470. המסמכים הנוגעים לנסיעה סומנו ת/183, נסיעה 17. מדובר בנסיעה לברלין (דרך פרנקפורט) בתאריכים 11.12.04-13.12.04 (נסיעה 52 הכרונולוגית). הטיסות הוזמנו דרך ראשונטורס בחברת לופטהנזה. בברלין היה הנאשם הדובר המרכזי בכנס מדיני, שהתקיים בחסות ארגון אקסל שפרינגר (בכנס לקחו חלק פוליטיקאים ומדינאים גרמנים בכירים). התקבל אישור ממשלה לנסיעה (אישור מיום 5.12.04 (מסמך מס' 1 לתוספת)) "**לברלין, לדיאלוג הגרמני-ישראלי**". עם זאת, לא נגבה תשלום עבור הטיסה מהמדינה – דבר שאינו עולה בקנה אחד עם הטענה בדבר שיטת מרמה (שכן הואיל ומדובר בכנס בנושאים מדיניים, ניתן היה, לכאורה, לקבל מימון גם מהמדינה עבור הנסיעה). טיסות הנאשם מומנו, במלואן, מנקודות הנוסע המתמיד של הנאשם. מימון מלא לטיסות הנאשם התקבל גם מארגון אקסל שפרינגר (ששילם גם עבור טיסות המאבטחים). מכאן העודף בנסיעה זו, בסך של כ-3,181 דולר.

471. ביום 21.11.04, פנתה ריסבי-רז לנאשם (מסמך מס' 10 לתוספת), על גבי לוח זמנים של הנסיעה, וכתבה: "**1. אנחנו מנסים להזמין את כל הנסיעה עם נקודות של לופטהנזה (יש לך המון!). 2. לחייב לאקסל ספרינגר את המחיר המלא של הטיסות? 3...**". הנאשם השיב בכתב ידו, לשאלה השנייה, "**כן**".

ביום 23.11.04 כתבה ריסבי-רז לנאשם, על גבי הודעת דוא"ל מזלצמן לריסבי-רז בדבר אישור טיסות הנאשם על ידי לופטהנזה (מסמך מס' 11 לתוספת): "**אהוד – לידיעתך הזמנו את הנסיעה לברלין עם נקודות של לופטהנזה (יש לך 140,000 – הנסיעה הזו**

עלתה 40,000 בלבד) אנחנו נחייב את AXCEL SPRINGER למחיר מלא של הטיסות בערך 3,600$. הנאשם סימן "V" על גבי המסמך.

כמו כן, השתתף הנאשם בארוחת צהריים עבור ארגון משען. בתחילה סורבה בקשת משען לקיים את האירוע – כפי שסורבו בקשות לקיים אירועים נוספים במועדים קרובים למועד נסיעה זו – אולם בסופו של דבר נעתר הנאשם לבקשה. הנאשם נשאל על ידי ריסבי-רז אם לדרוש מימון ממשען עבור הנסיעה, והשיב בשלילה (מסמך מס' 10 לתוספת לאסופת נסיעה זו), דבר שאינו עולה בקנה אחד עם הטענה לשיטת מרמה לצורך הפקת כספים עודפים.

לאחר מכן, בחודש ינואר 2005, העביר הארגון תשלום עבור הטיסות. התשלום עבור טיסות המאבטחים, כיסה, כאמור את עלות הטיסות. הסכום שהתקבל עבור טיסות הנאשם, שכבר שולמו בנקודות, הועבר, ביום 7.2.05, לכרטיס "אולמרט פרטי" (ר' מסמך ה- SOA של נסיעה זו). המדובר בתשלום בסך של כ-3,150 דולר (ששולמו ביורו – ר' קבלה 310395 באסופה האמורה), ולא של 3,600 דולר, כפי שכתבה ריסבי-רז לנאשם.

472. ריסבי-רז אישרה בעדותה לעניין זה (עמ' 6824-6825), כי יתכן שמדובר בנסיעה שניתן היה לבקש עבורה מימון מהמדינה, אך בסופו של יום התבקש והתקבל מימון מהארגון. לדבריה, היא זיהתה הזדמנות לעשות שימוש בנקודות (שתוקפן עלול לפוג לאחר זמן) לצורך מימון הטיסה, מתוך מחשבה על טובת הנאשם, ולא כ"שיטה" שמטרתה המרת נקודות בכסף. ב"כ הנאשם הפנו גם לדברי ריסבי-רז במשטרה (ת/207, תמליל מיום 24.6.08, עמ' 87), שם אמרה ריסבי-רז, לגבי עניין זה, ש"**זה כאילו ראש הממשלה שילם אישי על הטיסה, והם החזירו לו את הכסף**".

הנאשם מצדו העיד (עמ' 11629-11630, 11365-11366), כי הורה לחייב את הארגון במחיר המלא של הטיסות, כשכוונתו הייתה להטיל את המימון על הארגון ולא על המדינה. כמו כן, הנאשם העיד, לעניין השימוש בנקודות וגביית תשלום במקביל מהארגון, כי קיבל "הצעה", לא בלתי סבירה, שהציעה לו ריסבי-רז לעניין זה. לדבריו, הוא שילם עבור הטיסה, באמצעי תשלום פרטי של נקודות, שהן, לעניין זה, שוות ערך לעלות הכספית של הטיסות. הואיל ולא הייתה לו שום סיבה לפטור את הארגון מתשלום ולממן את הטיסה בעצמו, הוא קיבל מעין החזר מהארגון עבור מימון הטיסה מנקודותיו הפרטיות. הסכום שהתקבל – שאינו "עודף" – עמד לרשותו בראשונטורס בחשבונו האישי, על מנת שישמש למימון נסיעות פרטיות שלו ושל בני משפחתו.

473. גם לגבי נסיעה זו טוענת המאשימה לעבירה של הפרת אמונים בלבד (ולא לעבירה של מרמה). לטענת המאשימה, הנאשמים וריסבי-רז נמנעו מלחשוף בפני הארגון את העובדה שטיסות הנאשם מומנו מנקודות ושהמימון שהועבר עבור הטיסות נותר בידי הנאשם. כמו כן, החשבונית שהוצאה לארגון בגין הטיסה הייתה פיקטיבית וכוזבת, שכן

הואיל והטיסה שולמה בנקודות, לא עמד מאחוריה תשלום כספי בגין הטיסה. גם מחיר הטיסה, כפי שנרשם בחשבונית, היה מחיר שנבחר באופן שרירותי, ולא מחיר אמיתי. רישום כוזב מעין זה עונה, לשיטת המאשימה, על הדרישה ההתנהגותית שבעבירת הפרת האמונים. המאשימה מציינת כי ההוראה לעשות שימוש בנקודות ניתנה על ידי הנאשם; כי נסיעה זו מהווה חוליה בשרשרת המעשים של צבירת עודפים ואופן הפעולה המדויק בלבד הוא שהשתנה; כי על פי עדות המומחית מטעם ההגנה, לא ניתן לסחור בנקודות, וכי מדובר לפיכך, למעשה, בהמרת נקודות לכסף מזומן ובקבלת טובת הנאה אסורה.

474. לטענת ב"כ הנאשם, הנאשם ראה את הסכום שהתקבל מהארגון עבור מימון טיסותיו כהחזר בגין השימוש בנקודותיו הפרטיות – נקודות, שגם אם לא ניתן לסחור בהן, אינן חסרות ערך. הנאשם אישר לעשות שימוש בנקודות כדי לרכוש את טיסותיו, ולקבל תמורה בגובה עלות הטיסה (ולא עבור עלות פיקטיבית כלשהי). הנאשם לא הורה לרשום דבר כזב, או להסתיר מידע כלשהו, מהארגון. גם העובדה כי הסכום ששילם הארגון לא היה 3,600 דולר, כפי שכתבה ריסבי-רז לנאשם בתחילה, אלא סכום קטן יותר (ביורו) שאינו עגול, מעידה שאין מדובר בסכום "דמיוני", אלא בעלות בפועל של כרטיס הטיסה.

475. אין מקום לייחס לנאשם עבירה של הפרת אמונים בגין נסיעה זו. טענת ההגנה, שלפיה לא הוכח כי הנאשם הורה לרשום דבר כזב כלשהו, או לומר דברים שאינם נכונים לארגון, מקובלת עלינו (וכאמור גם לא מיוחסת לנאשם עבירה של מרמה כלפי הארגון בנסיעה זו). מהמסמכים עולה כי הנאשם אישר לשלם עבור טיסותיו בנסיעה זו בנקודות ולגבות במקביל את המימון עבור הטיסות מהארגון. לא הוכח כי הנאשם הורה להסתיר זאת מהארגון (ובהעדר עדות מטעם הארגון, גם לא ידוע האם הארגון ידע על כך, וככל שלא ידע על כך, מה הייתה עמדתו לו היה הדבר נודע לו). אין גם כל אינדיקציה לכך שהנאשם הורה לגבות מהארגון מחיר מופרז ביחס לעלות הטיסות. אשר לעצם ההתנהלות של תשלום בגין טיסה בנקודות פרטיות וגביית מימון בגין הטיסה במקביל מהארגון באמצעות משלוח חשבונית, הרי שאין חולק כי מדובר בנקודות שהיו רכושו הפרטי של הנאשם. כמו כן, לא יכול להיות חולק שאין מדובר בנקודות נטולות ערך (אף אם לא ניתן לסחור בהן במובן של מכירה בשוק החופשי). מכאן שמדובר במעין נכס של הנאשם, שקשה להעריך את שוויו. בכלל זה, לא ניתן לקבוע כי שוויין המדויק של הנקודות זהה לסכום ששולם לצורך מימון הטיסות. משכך, אין לשלול כי שווי הנקודות נמוך במידת מה מהסכום שהתקבל. עם זאת, משניצל הנאשם את נקודותיו הפרטיות לצורך מימון הטיסה, וקיבל, כנגד נקודות אלה, מימון מהארגון בגין אותה טיסה, בסכום שלא הוכח שאינו משקף את עלות הטיסה, לא ניתן לקבוע כי מדובר בהתנהלות העולה כדי קבלת טובת הנאה אסורה, לא כל שכן כדי עבירה פלילית.

סיכום

476. כפי שפורט לעיל, בחינת הראיות הנוגעות לנסיעות כתב האישום העלתה, כי בנסיעות מורכבות, שמומנו על ידי יותר מגורם אחד, נגבו לעיתים כספים עודפים. זאת, כתוצאה מדרך הפעולה האמורה של ריסבי-רז, שלפיה נקודת המוצא היא שהגבייה מכל גורם מממן, היא "כאילו הנאשם בא רק בשבילו", ולאחר מכן נכנסים לתמונה שיקולים נוספים. הטיפול בנסיעות אלה היה מורכב ולא בוצע על פי נוהל מסודר. הכספים העודפים בנסיעות אלה, לא נגבו כתוצאה משיטה מכוונת ליצירת כספים עודפים. זאת, בין היתר, הואיל ואילו ביקשו הנאשמים וריסבי-רז להנהיג שיטה שמטרתה גביית עודפי מימון עבור הנאשם, הם יכולים היו, במקרים לא מעטים, לגבות סכומים גבוהים יותר. אשר לטענת המאשימה בדבר מודעות הנאשם לגביית כספים עודפים, הרי שזו נתמכת במספר מסמכים שהופנו אל הנאשם מתוך המסמכים הרבים מאוד שעברו תחת ידיו בקשר לנסיעותיו לחו"ל. עם זאת, גם פירושו של הנאשם לאותם מסמכים, בשים לב לנסיבות, איננו בלתי סביר. הנאשם ראה מסמכים אלה במנותק מכלל המסמכים הנוגעים לנסיעה; הוא לא התעמק בהם; הוא ראה את המסמכים, לדבריו, בשונה ממי שבא לפרשם כיום, כשהוא אינו מודע לקיומם של עודפי המימון. כמו כן, המסמכים האמורים, גם אם ניתן לפרשם באופן סביר כנוגעים לכספים עודפים, אינם כוללים התייחסות ברורה, מפורשת ושאינה נתונה לפרשנות אחרת לכך. המסקנה היא, שאין במסמכים האמורים כדי להוכיח, מעבר לספק סביר, כי הנאשם הורה על גביית כספים עודפים, או ידע על קיומם.

השימוש בכספים העודפים

מבוא

477. המאשימה טענה בכתב האישום כי הכספים העודפים שימשו את הנאשם למימון הוצאות פרטיות אלה: טיסות של אשתו כשהצטרפה אליו לנסיעות "ציבוריות", עבור המדינה ועבור ארגונים; טיסות פרטיות של ילדיו ובני משפחותיהם; שדרוג טיסותיו מטעם משרד התמ"ת ממחלקת עסקים שמומנה על ידי המשרד, למחלקה ראשונה שאינה ממומנת על ידי המדינה; טיסות פרטיות שלו ושל רעייתו; טיסות משנת 2002 שלטענת המאשימה נותר בגינן חוב פרטי של הנאשם.

לטענת המאשימה, שימוש הנאשמים בכספים העודפים למימון הוצאות פרטיות אלה, מהווה את אחת הראיות המרכזיות להוכחת שיטת המרמה לגביית כספים עודפים המיוחסת לנאשמים בכתב האישום. זאת, הואיל והנאשם אמור היה לשלם בגין שימושים אלה מכספו, ומשלא עשה כן, אין זאת אלא שידע כי התשלום היה מהכספים העודפים בראשונטורס.

כמו כן, מפנה המאשימה לכך שבמספר מקרים הנחה הנאשם את ריסבי-רז להוציא שיקים מראשונטורס על מנת לשלם לצדדים שלישיים בגין שימושים אלה (בעיקר עבור נסיעות

ציבוריות של רעייתו). לטענת המאשימה, גם התנהלות זו מעידה על כך שהנאשם ידע, למצער בדיעבד, על מימון שימושים אלה מכספים עודפים בראשונטורס.

478. ההגנה דוחה את עמדת המאשימה. לטענתה, לפי הבנת הנאשם, השימושים הנדונים היו אמורים להשתלם מכספי המדינה או הארגונים, מנקודות "נוסע מתמיד" שלו ומחשבונו הפרטי בראשונטורס. לטענת ההגנה, הנסיעות הציבוריות של רעיית הנאשם, היו אמורות להיות ממומנות על ידי המדינה ועל ידי הארגונים; הטיסות הפרטיות של ילדיו ובני משפחותיהם, היו אמורות, ברובן, להיות ממומנות בנקודות ונסיעה שבה לא ניתן לממן את הטיסה בנקודות והנאשם אישר אותה, הייתה אמורה להשתלם מחשבונו הפרטי בראשונטורס; אשר לשדרוגים, הרי שבמקרה של נסיעה עבור ארגון, או בנסיעה משולבת, הארגון היה אמור לשאת בהם; שאר ההוצאות, שלא היו אמורות להיות גבוהות, בגין נסיעות פרטיות של הנאשם ורעייתו, או שדרוג טיסה שלו בנסיעה עבור המדינה המשלמת עבור טיסה במחלקת עסקים בלבד, היו אמורות להיות ממומנות מנקודות, או מחשבונו האישי של הנאשם בראשונטורס, ובכל מקרה, לא מכספים עודפים.
ההגנה מוסיפה וטוענת, כי העובדה שניתן היה לממן חלק ניכר מהשימושים האמורים בדרכים אחרות, שוללת את הטענה לפיה שימושים אלה היו המניע ליצירת שיטת המרמה לגביית כספים עודפים. כמו כן, עובדה זו שוללת את טענת השיטה.
אשר לשיקים, לטענת ההגנה, הנאשם היה מודע רק לחלק קטן מהם, וסבר כי חויב בגינם בחשבונו האישי בראשונטורס (בשונה מחשבון עודפים, שעליהם לא ידע).

479. בחינת הראיות שהובאו לפנינו מלמדת כי לטענות ההגנה יש עיגונים בחומר הראיות והן אינן בלתי סבירות.

480. להלן נסקור את הפרטים הנוגעים לנושאים הבאים: נסיעות "ציבוריות" של רעיית הנאשם; טיסות ילדי הנאשם, שדרוגים ונקודות "נוסע מתמיד"; נסיעות פרטיות של הנאשם ורעייתו ונסיעה משפחתית ליוון; נסיעות משנת 2002 שנותר בגינן חוב; שיקים שהוצאו מראשונטורס.

נסיעות "ציבוריות" של רעיית הנאשם

כללי

481. חלק זה עניינו בנסיעות ה"ציבוריות" של רעיית הנאשם, קרי, נסיעות שבהן הצטרפה לנסיעה של הנאשם במסגרת תפקידו כשר או עבור ארגון (בתקופת כהונתו בתפקיד שר). זאת, במובחן מנסיעות פרטיות של רעיית הנאשם ומנסיעות שאליהן הצטרפה לנאשם בטרם מינויו לתפקיד שר, שהדיון לגביהן הוא נפרד.

482. רעיית הנאשם הצטרפה לנאשם, במהלך התקופה הרלוונטית, למספר נסיעות ציבוריות.

483. לחלק מהנסיעות האמורות לא התקבל מימון מגורם כלשהו – המדינה, ארגון, או הנאשם ורעייתו. בגין נסיעות אלה, נרשם חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס, שקוזז מול כספים עודפים, שנרשמו שם לזכות הנאשם (ומכאן הכללתן במה שכונו "נסיעות שימושים", או "נסיעות חוסר"). נסיעות אלה נחשבו על ידי ריסבי-רז נסיעות ציבוריות ולא נסיעות פרטיות וכך הן סווגו גם בטריפלוגס שערכה (עמ' 5609). עלותן קוזזה על ידי הנאשמת בישיבות התקופתיות כנגד כספים עודפים שהתקבלו מהארגונים ומהמדינה.

484. לטענת המאשימה, מחומר הראיות עולה כי הנאשם הוא זה שהחליט, בנסיעות שאליהן הצטרפה אשתו, כיצד ימומן כרטיס הטיסה שלה. לכן, הוא היה מודע לכך שלנסיעות הנדונות לא התבקש ולא התקבל מימון מהמדינה, או מארגונים, ולכך שעליו לממנן מכיסו הפרטי. הואיל והנאשם לא שילם עבור הנסיעות ולו פעם אחת, ומכיוון שמדובר בסכומים נכבדים, ההסבר היחיד לכך, לטענת המאשימה, הוא ידיעתו כי חובות אלה מכוסים באמצעות כספים עודפים העומדים לזכותו בראשונטורס. המאשימה הוסיפה לעניין זה, כי כבר מחקירתו הראשונה של הנאשם במשטרה בפרשת ראשונטורס, עולה כי הנאשם היה מודע לכך שלצורך קבלת מימון מהמדינה להצטרפות רעייתו לנסיעותיו עבור המדינה, יש צורך באישור ראש ממשלה וכי היו מקרים שבהם בחר שלא לבקש אישור זה, אלא לממן את הצטרפותה מכספים עודפים שנשמרו בראשונטורס. זאת, אולי, משיקולים של נראות ציבורית, או הואיל ולא רצה להכביד על תקציב הנסיעות, הדל ממילא, של משרד התמ"ת.

485. מנגד, לטענת ההגנה, הנאשם הניח, הנחה סבירה המעוגנת בעובדות הנוגעות לעניין, כי נסיעותיה של רעייתו, כשהצטרפה לנסיעה שלו עבור המדינה או עבור ארגון, מומנו על ידי המדינה, או על ידי הארגון המזמין. לטענתם, בכל אותם מקרים בהם לא היה מימון לנסיעת אשתו כשהצטרפה אליו בנסיעה עבור ארגון או עבור המדינה, מדובר בטעות של מי שהיה אחראי על ארגון הנסיעה ועל קבלת אישור ראש ממשלה. זאת, משום שניתן היה לממן את הנסיעה, באמצעות הארגונים שהשתתפו בנסיעה, או באמצעות משרד התמ"ת, ולא הייתה כל סיבה שהנסיעה לא תכוסה על ידי הגורמים שמטעמם היא נעשתה. זאת ועוד, העובדה כי ניתן היה לממן את הנסיעות ממקור אחר (שאינו עודפים), ושלמרות זאת הדבר לא נעשה, אינה עולה בקנה אחד עם טענת המאשימה בדבר שיטת מרמה שמטרתה גביית כספים עודפים עבור הנאשם.

486. כפי שיפורט להלן, לאחר שבחנו את הראיות הצריכות לעניין ושקלנו את טענות הצדדים, הגענו למסקנה כי אין זה בלתי סביר, שהנאשם אכן סבר שטיסותיה של רעייתו בנסיעות ציבוריות מומנו על ידי המדינה או על ידי ארגונים, ומכאן שהעובדה שלא שילם עבור טיסות אלה מכיסו הפרטי, אין בה כדי ללמד על מודעותו לכך שעלותן קוזזה אל מול כספים עודפים שעמדו לזכותו בראשונטורס.

487. במסקנה זו יש כדי להשליך על טענתה הכללית של המאשימה, שלפיה מודעותו של הנאשם לקיומם של עודפים בראשונטורס נלמדת, בין השאר, מכך שלאורך תקופה ארוכה, הוא לא שילם לראשונטורס בגין שימושים בסכומים נכבדים ביותר – התנהלות שבהעדר העודפים שמימנו שימושים אלה, הייתה בלתי סבירה ואף בלתי אפשרית. זאת, הואיל ועלות הנסיעות הציבוריות של רעיית הנאשם, שנרשמה לחובת הנאשם בראשונטורס (כ-25,000 דולר), היוותה חלק ניכר מהעלות הכוללת של השימושים הנדונים. במסקנה האמורה יש כדי להשליך גם על טענות המאשימה בדבר קיומה של שיטת מרמה שנועדה להפיק עודפי מימון עבור הנאשם, שכן, לכאורה, אין זה סביר שהנאשם ינחה לייצר עודפי מימון לצורך שימושים שניתן לשלם עבורם באמצעות קבלת מימון מהמדינה או מארגונים.

גרסת ריסבי-רז – כללי

488. ריסבי-רז ראתה בנסיעות אשת הנאשם, עבור ארגון שהזמין גם אותה לאירוע (כגון ארגון AEI וארגון הבונדס), או עבור משרד התמ"ת, נסיעות ציבוריות ולא פרטיות. כך גם סיווגה אותן בטריפלוגס שערכה.

ריסבי-רז ידעה כי המדינה מממנת כרטיס טיסה לאשת שר המצטרפת לטיסת בעלה כאשר יש לה תפקיד רשמי בנסיעה. היא אישרה (עמ' 7040-7041) כי כאשר רעיית הנאשם הצטרפה לנאשם לנסיעה רשמית, המשרד מממן זאת אם מתקבל אישור מאת ראש הממשלה לצרופה של אשת השר לנסיעה. בחקירתה הראשית אישרה ריסבי-רז (עמ' 4781), כי הנאשם הוא שהחליט, ב"רוב המקרים", כיצד תמומן נסיעת רעייתו. עם זאת, דברים אלה התייחסו באופן כללי למימון נסיעות רעיית הנאשם (לרבות עבור ארגונים) ולא באופן פרטני לבקשת אישור ראש ממשלה. כמו כן, כפי שיפורט להלן, כשהתבקשה להתייחס לנסיעות ספציפיות שבהן לא התקבל אישור ראש ממשלה, שיערה כי מדובר בטעות (שלה, של הנאשמת, או של מינהל סחר חוץ) ולא בהחלטה של הנאשם שלא לבקש אישור. לדבריה, בלשכת הנאשם לא היו נהלים בנושא ולא היה ברור על מי חלה האחריות לדאוג לקבלת האישור (עמ' 6799). בדרך כלל מגעים מול לשכת ראש הממשלה היו בטיפולה של הנאשמת (עמ' 8262) והיא זו שביקשה את אישור ראש הממשלה (עמ' 6799). לעתים גם ריסבי-רז עסקה בקבלת אישור ראש הממשלה (עמ' 7889) וגם המינהל לסחר חוץ אמור היה לטפל בנושא. אישור ראש הממשלה בדרך כלל התקבל בסמוך למועד

הנסיעה (עמ' 7061). להערכתה של ריסבי-רז, ראש הממשלה היה מאשר כל בקשה לצירופה של רעיית הנאשם לנסיעה רשמית של הנאשם לחו"ל. הערכתה זו נבעה מהכרותה את תהליך האישור שהיה בעיקרו פורמלי (עמ' 7922) ומכיוון שלראש הממשלה הייתה חיבה אישית לרעיית הנאשם (עמ' 8266). ריסבי-רז לא זכרה מקרה שבקשה כזו סורבה על ידו (עמ' 7049). ריסבי-רז ציינה בעניין זה, בדרך אגב (עמ' 4980-4982), כי "**ראש ממשלה לא יכול לאשר משהו אם אין תקציב**", אבל לא הסבירה אמירה זו ולא התבקשה להתייחס אליה על ידי מי מהצדדים.

בנסיעות משולבות, שנועדו הן עבור ענייני המדינה והן עבור ארגון שהזמין את הנאשם ואשתו לאירוע, מימון כרטיס הטיסה של אשת הנאשם הוטל על הארגון ולא על המדינה. זאת, כדברי ריסבי-רז, כדי לחסוך למדינה את ההוצאה (עמ' 7055).

ריסבי-רז מעולם לא קיבלה הוראה לממן את נסיעת אשת הנאשם מכספים עודפים של נסיעות אחרות (עמ' 7055).

גרסת הנאשם – כללי

489. כפי שפורט לעיל בחלק הכללי שעסק בעדות הנאשם, לנאשם היה ברור, לפי גרסתו, כי כאשר רעייתו מצטרפת אליו לנסיעה ציבורית עבור ארגון, או עבור משרד התמ"ת כשהיא ממלאת תפקיד רשמי, נסיעתה ממומנת על חשבון הארגון המזמין, או על חשבון משרד התמ"ת, לפי העניין. בנסיעה משולבת, עבור ענייני המדינה ועבור ארגון, העדיף הנאשם שנסיעת אשתו תמומן על ידי הארגון ולא מכספי המדינה (עמ' 13511- 13508; 13534). כפי שיצוין להלן, בחלק העוסק בכך, בנסיעות פרטיות המימון בדרך כלל היה בנקודות, או על חשבונו (עמ' 13512; 13535). הנאשם ידע כי בנסיעה בתפקיד עבור משרד התמ"ת היה צורך לקבל אישור מאת ראש הממשלה כדי שנסיעת אשתו תמומן על ידי המדינה. הוא הניח כי אנשי לשכתו טיפלו בסידורים הבירוקרטיים הנדרשים להסדרת המימון. הנאשם עצמו לא טיפל בסידורים הללו ולא סבר שהוא אישית צריך לעסוק בכך (עמ' 11311, 11284). לדברי הנאשם, לא קרה ולו פעם אחת שהתבקש אישור ראש הממשלה לנסיעת אשתו והאישור לא התקבל (עמ' 13540). הנאשם התייחס בעדותו לדבריו בחקירת המשטרה (ת/152), שם העלה סברה כי העודפים, ככל שהיו כאלה, שימשו למימון הצטרפות רעייתו לנסיעות ציבוריות שלא רצה לבקש עבורן אישור ראש ממשלה. הנאשם אמר, כי הוא התייחס לנסיעות משולבות, דוגמת נסיעה 10 לכתב האישום שהוצגה לו בחקירה, ולא לנסיעות עבור המדינה בלבד.

עדות עו"ד ישראל מימון

490. עו"ד ישראל מימון כיהן בתקופה הרלוונטית כמזכיר הממשלה. עדותו מלמדת כי לא היה כל קושי לנאשם לקבל אישור להצטרפות רעייתו לנסיעותיו בתפקיד.

העד התבקש להתייחס לסעיף 2(ב') לחוברת זכויות השרים לפיו "**בן/בת הזוג לא יצטרפו לנסיעות על חשבון המדינה אלא בנסיבות חריגות, באישור ראש הממשלה, מטעמים שינומקו על ידי השר בפניה בכתב לראש הממשלה (כגון טעמים רפואיים, או נסיבות טקסיות מיוחדות המחייבות הצטרפות בן/בת הזוג)**" וכן לס"ק ג' לפיו האמור לא חל על ראש הממשלה, שר החוץ ושר הביטחון שביקוריהם בתפקיד כוללים במהותם וכשגרה אירועים טקסיים (ת/324, מסמכים 63-64; נ/544/1). עו"ד ישראל מימון אמר, כי לעתים קרובות ביקורים של שרים בחו"ל כרוכים באירועים טקסיים ולרעיית שר, או ראש הממשלה, יש תפקיד טקסי. בנוסף לכך, יש חשיבות גם לצד החברתי ולקשרים שנוצרים בין המארחים לאורחיהם, ולרעיית שר או לרעיית ראש הממשלה יש תפקיד גם בנושא זה (עמ' 15113). לדברי עו"ד מימון, הפרוצדורה לקבלת האישור היא פשוטה ולא לוותה בתחקור, אלא בבקשה בכתב וציון הטעם לבקשה. העד הוסיף כי ההתייחסות לנאשם שכיהן גם כממלא מקום ראש הממשלה, הייתה בעניין זה דומה לזו שחלה על ראש הממשלה, שר הביטחון ושר החוץ. הנאשם אמנם לא היה פטור מלהגיש בקשה לצרוף רעייתו לנסיעה, אך הבקשות אושרו באופן כמעט אוטומטי ("כאילו זה טריוויאלי"). לדבריו, ראש הממשלה מעולם לא דחה בקשה לאישור צירוף אשת שר לנסיעה. האישור היה בעל חשיבות ללשכות השרים כי היה בו כדי להורות לחשב המשרד, שהנסיעה מאושרת ויש לממנה (עמ' 15116).

כפי שיפורט להלן, העד התייחס גם לנסיעות ספציפיות עבור משרד התמ"ת, שאליהן הצטרפה רעיית הנאשם ושלא התקבל (ולא התבקש) לגביהן אישור ראש ממשלה. העד אישר כי מדובר בנסיעות שאילו היה מתבקש לגביהן אישור, הייתה הבקשה נענית בחיוב.

<u>פירוט נסיעות אשת הנאשם שלא מומנו והסתיימו בחסר</u>

491. בחינת הנסיעות הרשמיות שאליהם הצטרפה רעיית הנאשם ואשר הסתיימו בחסר, מלמדת כי טענתם האמורה של ב"כ הנאשם אינה בלתי סבירה. הראיות מלמדות כי אין לשלול כי ניתן היה לממן את נסיעות אשת השר באמצעות מימון מהמדינה, לאחר קבלת אישור ראש הממשלה לדבר, או על ידי הגורם שלמענו בוצעה הנסיעה. הגבייה בחסר בנסיעות אלה מתיישבת עם גרסת הנאשם, לפיה מדובר בהעדר ארגון ונוהל ברור לטיפול בנושא.

נסיעה 24 הכרונולוגית

492. הנאשם ואשתו טסו ביוני 2003 לכנס של ארגון AEI בדנוור קולורדו. בדרך טס הנאשם לסן חוזה לפגישה מטעם משרד התמ"ת עם תעשיינים. ריסבי-רז טיפלה בהכנת ובתיאום הנסיעה בעת שהייתה בחופשת לידה בביתה. מספר חודשים לאחר הנסיעה, בספטמבר-אוקטובר 2003, טיפלה ריסבי-רז בהסדרת מימון הנסיעה. היא ביקשה ממשרד התמ"ת לשלם עבור טיסת פנים של הנאשם לסן חוזה ומארגון AEI לשלם עבור

טיסותיהם של הנאשם ואשתו לארה"ב. למרות שהנסיעה כבר נערכה וניתן היה לדעת במדויק כמה עלו כרטיסי הטיסה של הנאשם ואשתו לארה"ב, ריסבי-רז גבתה מארגון AEI סכום נמוך מעלות הכרטיסים בפועל. כתוצאה מכך נוצר בנסיעה זו חסר בסך 5,894 דולר. יצוין כי חסר זה אינו בהכרח נובע מטיסת רעיית הנאשם והוא יכול להתייחס גם לטיסת הנאשם.

493. גביית סכום נמוך ממחיר כרטיסי הטיסה מעוררת תמיהה. זאת, במיוחד נוכח הידיעה שארגון AEI נוהג להזמין לאירועיו גם את אשת הנאשם ולממן עבור הנאשם ורעייתו את מלוא הוצאותיהם (ר' נסיעות 43 ו- 64 הכרונולוגיות; עדות אליזבת בוהן, ת/242, 6-9). לריסבי-רז לא הייתה תשובה לשאלה, מדוע גבתה מהארגון סכום נמוך מעלות כרטיסי הטיסה בפועל. לדבריה, לא הייתה שום בעיה לגבות מהארגון מימון בשיעור גדול יותר עבור טיסות הנאשם וכן עבור טיסות רעייתו, שכן AEI נהגו לשלם עבור טיסות רעיית הנאשם. בדיעבד היא הייתה מחייבת את הארגון לשלם סכום גדול יותר עבור הטיסות (עמ' 6053-6059). מדובר בהתנהלות ובתוצאה המתיישבות עם טעות מצד ריסבי-רז ושאינה מתיישבת כלל עם גרסת המאשימה בדבר שיטת מרמה שמטרתה הפקת עודפי מימון עבור הנאשם.

494. לגבי נסיעה זו, אין כל ראייה לכך שהנאשם הורה לחייב את AEI בסכום הנמוך מעלות הנסיעה או שידע על כך.

נסיעה 28 הכרונולוגית (נסיעה 7 בכתב האישום)

495. נסיעה זו פורטה לעיל במסגרת ההתייחסות לנסיעות כתב האישום. מדובר בנסיעה מספטמבר 2003. הנאשם ואשתו טסו למיאמי ולמקסיקו. הנסיעה למקסיקו הייתה נסיעה רשמית במסגרת תפקידו של הנאשם כשר התמ"ת ומטרתה הייתה להשתתף בכנס שרים של ארגון הסחר העולמי. מטרת הנסיעה למיאמי הייתה להשתתף בחתונה משפחתית של מר בקלרז', ידידו של הנאשם.

496. הנסיעה טופלה במשותף על ידי ריסבי-רז, בעת שהייתה בחופשת לידה בביתה, וכן על ידי המינהל לסחר חוץ במשרד התמ"ת. אנשי מינהל סחר חוץ העבירו לאשת הנאשם באמצעות ריסבי-רז את בקשתם שתצטרף לנסיעה (ת/183 נסיעה 7, נומרטור 255, 259). מארגני הכנס במקסיקו הכינו "תכנית לבני הזוג של השרים" ובנסיעה תוכננו טקסים ומעמדים רשמיים (שם, נומרטור 252, 253).

497. לפני הנסיעה פנתה ריסבי-רז לנאשם ושאלה האם מר בקלרז' אמור לשלם גם עבור נסיעת אשת הנאשם. הנאשם השיב בשלילה (נומרטור 227). בעדותו אמר כי השיב בשלילה מכיוון שידע כי אשתו מצטרפת לנסיעה למקסיקו בתוקף מעמדה כאשת השר והיא עתידה להשתתף באירועים טקסיים הקשורים בביקור ולכן נסיעתה ממומנת על ידי המדינה. הנאשם אמר כי לא הייתה כל מניעה שבקלרז', שהזמינם לחתונה ומימן את כרטיס הטיסה שלו, יממן גם את נסיעת אשתו (עמ' 11561-11562, 13444). גם בחקירתו במשטרה, אמר הנאשם כי השיב כך לשאלת ריסבי-רז משום שהניח כי נסיעת רעייתו ממומנת על חשבון המדינה והוא אף ביקש מהחוקרים לבדוק זאת במזכירות הממשלה (ת/157, הודעה מיום 7.11.08, עמ' 52 לתמליל). בקלרז' מצדו אמר בחקירתו (הטלפונית) במשטרה כי הציע לכסות גם את הוצאותיה של רעיית הנאשם בהגעתה לחתונה, וכי על פי זכרונו הוא אכן מימן לנאשם ולרעייתו את הוצאות הטיסה למיאמי ובחזרה (נ/557/1).

498. בפועל בקלרז' לא נתבקש ולא שילם עבור נסיעת אשת הנאשם. כמו כן, גם משרד התמ"ת לא נתבקש לממן את נסיעת אשת הנאשם, למרות שהיה לה תפקיד רשמי. מתברר כי לא התבקש אישור ראש הממשלה להצטרפות אשת הנאשם לנסיעה ונוצר חסר של כ-5,480 דולר.

499. לריסבי-רז לא הייתה תשובה לשאלה מדוע לא נתבקש אישור ראש הממשלה לנסיעת אשת הנאשם, למרות שהיה לה תפקיד רשמי בנסיעה. ריסבי-רז לא ראתה סיבה סבירה לכך. לדבריה מדובר בנסיעה שלפי טיבה היה נהוג לבקש בגינה את אישור ראש הממשלה. היא אמרה כי בדרך כלל הנאשמת הייתה מטפלת באישורי הממשלה. עם זאת, הואיל והמינהל לסחר חוץ טיפל בנסיעה, נראה שהוא היה אמור לדאוג לזה במקרה הנדון, ולא עשה כן (עמ' 6117-6118).

500. מזכיר הממשלה עו"ד מימון אישר אף הוא בעדותו כי על פי תוכנה של הנסיעה, אילו היה מתבקש אישור להצטרפות אשת השר, הבקשה הייתה מאושרת (עמ' 15124).

501. לא זו אף זו, במהלך הנסיעה קיים הנאשם, מלבד פגישות רבות כשר התמ"ת, גם פגישות עבור ארגונים שונים ובכללם הקרן החדשה לירושלים, בי"ח אסף הרופא, אקי"ם, קק"ל, קרן היסוד והבונדס. ארגונים אלה לא התבקשו להשתתף במימון הנסיעה.

502. מהאמור לעיל עולה לכאורה, כי ניתן היה, בנסיעה זו, לדאוג למימון טיסות רעיית הנאשם, וכי לא הייתה כל סיבה שהנסיעה תסתיים בחסר. גם בנסיעה זו, מדובר בהתנהלות המתיישבת עם הסבר של טעות (אולי טעות שנבעה ממעורבות מינהל סחר חוץ בנסיעה ומצפייה שהוא יטפל בנושא האישור) ושאינה מתיישבת עם הסבר של שיטת

מרמה שמטרתה יצירת עודפי מימון עבור הנאשם. כמו כן, הנאשם הורה בנסיעה זו שלא לחייב את בקלרז' לממן את טיסת רעייתו. הוא לא התייחס כלל (לחיוב או לשלילה) לנושא של אישור ראש ממשלה. משלא הובא הנושא בפני הנאשם, אין לצפות כי היה עליו להניח כי אם לא יעשה כן מיוזמתו, תיוותר הנסיעה ללא מקור מימון.

נסיעה 30 הכרונולוגית

503. הנאשם ואשתו טסו באוקטובר 2003 ללילה אחד לרומא מטעם משרדי התמ"ת והתקשורת. אשת הנאשם הצטרפה למשלחת הרשמית והשתתפה, בין השאר, בקבלת פנים שערך הנאשם למשלחת העסקית ולנציגים בכירים מהמגזרים העסקי והציבורי באיטליה (ת/184 נסיעה 24, עמ' 2). הנסיעה טופלה על ידי משרד התמ"ת ומשרד התקשורת. ריסבי-רז טיפלה בהזמנת הטיסות. לא נתבקש אישור ראש הממשלה לנסיעה וטיסת אשת הנאשם בסכום של כ- 1,300 דולר לא מומנה.

504. ריסבי-רז אמרה בעדותה כי היא לא טיפלה בדרך כלל בנסיעות שהיו מיועדות לביקורים רשמיים של השר. המינהל לסחר חוץ במשרד התמ"ת טיפל בנושא (עמ' 6311). ריסבי-רז סברה כי היה על המינהל לסחר חוץ לדאוג לקבלת אישור ראש הממשלה לנסיעת אשת הנאשם (עמ' 6311).

505. הנאשם אמר בעדותו כי הוא ערך ברומא קבלת פנים רשמית והשתתפות אשת השר באירוע הייתה חשובה (עמ' 11298). היה ברור לו כי כרטיס הטיסה של אשתו ממומן על ידי המדינה. לדבריו, לא היה כל קושי לקבל את אישור ראש הממשלה להצטרפות אשתו והוא אינו יודע מדוע לא נתבקש אישור לנסיעה.

506. מזכיר הממשלה אמר בעדותו, לאחר שהוצגה לו תכנית הביקור, כי סביר שראש הממשלה היה מאשר את הצטרפות אשת הנאשם לנסיעה זו במימון הממשלה (עמ' 15126).

507. עדויות אלה מלמדות כי אין זה בלתי סביר שהעדר פנייה לקבלת אישור ראש ממשלה בנסיעה זו מקורו בטעות (אולי טעות שמקורה במעורבות מינהל סחר חוץ בנסיעה). אשר לנאשם, אין ראיה לכך שהיה מעורב בנושא מימון הנסיעה, כי פנו אליו בנושא אישור ראש ממשלה וכי נתן הנחייה שלא לבקשו. סביר יותר כי הנאשם, ככל שאכן הקדיש לכך מחשבה, סבר כי הנסיעה ממומנת על ידי המשרד, ולא סבר כי אם לא יעלה את הסוגיה מיוזמתו, תיוותר הנסיעה ללא מימון.

נסיעה 55 הכרונולוגית

508. נסיעה זו תידון ביתר הרחבה בהקשר של השיק שהוצא מראשונטורס במסגרתה. מדובר בנסיעה רשמית להונג-קונג וקוריאה בינואר 2005 בענייני משרד התמ"ת ומשרד התקשורת. המנהל לסחר חוץ טיפל בתכני הנסיעה ובטיסות ביחד עם ריסבי-רז.

509. אשת הנאשם נכללה בין חברי המשלחת הרשמית (ת/184 נסיעה 31, עמ' 39). הוכן עבורה לו"ז נפרד של פעילויות ואירועים (שם, עמ' 40-43). משרד התמ"ת מימן, כנראה, טיסות פנימיות להונג-קונג וקוריאה של אשת הנאשם וכן הוצאות שונות שלה כגון כיבוד, שכירת רכב, ארוחת צהרים וטלפון נייד (עמ' 7044-7047).

510. בנובמבר 2004, כחודשיים לפני הטיסה, הציעה ריסבי-רז לנאשם כי שדרוג כרטיסי הטיסה שלו ושל אשתו ימומן באמצעות נקודות והוא אישר את הדבר. הואיל וריסבי-רז פנתה אליו רק בנוגע לשדרוג כרטיסי הטיסה למחלקה ראשונה ומכיוון שהיה מדובר בנסיעה רשמית, הנאשם הניח, לדבריו (ר' לעניין זה ההתייחסות בחלק הכללי העוסק בפירוט עדות הנאשם), כי כרטיס הטיסה של אשתו, כמו כרטיס הטיסה שלו – להבדיל משדרוג הכרטיסים – ממומן על ידי המדינה. כחודשיים לאחר הנסיעה, כתבה ריסבי-רז לנאשם, כי יש צורך לשלם עבור כרטיס הטיסה של אשתו. הנאשם, לדברי ריסבי-רז (עמ' 6848-6849), כנראה הופתע, ורשם על גבי תרשומתה "**לשיחתנו**". הנאשם לא זכר את שיחתו עמה בנושא. הוא הניח כי הורה לה לברר את פשר הדבר, והואיל ולא חזרה אליו בנושא, הבין שהבעיה נפתרה (עמ' 13526).

511. מתברר כי לא נתבקש אישור ראש הממשלה להצטרפות אשת הנאשם לנסיעה וטיסותיה בסכום של למעלה מ- 5,000 דולר לא מומנו על ידי משרד התמ"ת (אלא, כפי שיפורט להלן, באמצעות שיק שהוצא מראשונטורס).

512. ריסבי-רז אמרה בעדותה כי הניחה שנסיעת אשת הנאשם ממומנת על ידי משרד התמ"ת הואיל ומדובר בביקור רשמי. עם זאת, לא היה לה הסבר מדוע לא נתבקש אישור ראש הממשלה להצטרפות אשת הנאשם לנסיעה (עמ' 6849).

513. עו"ד מימון אישר בעדותו, לאחר שהוצגו לו פרטי הנסיעה ותכניה, כי סביר להניח שראש הממשלה היה מאשר את הצטרפות אשת הנאשם לנסיעה, אילו היה מתבקש לעשות כן (עמ' 15126-15128).

514. גם לגבי נסיעה זו, שפרטיה יובאו, כאמור, ביתר הרחבה בהמשך, אין זה בלתי סביר כי העדר הפנייה לקבלת אישור ראש ממשלה מקורה בטעות (אולי כזאת הנובעת

ממעורבות מינהל סחר חוץ בנסיעה). אשר לנאשם, הנאשם לא נשאל מראש, וכאמור, אין להניח כי היה מעלה עניין זה מיוזמתו, כיצד תמומן נסיעת רעייתו (למעט השדרוג). הנאשם למד בדיעבד על הצורך לממנה, ולכך, כאמור, נתייחס בהמשך.

נסיעה 58 הכרונולוגית

515. גם נסיעה זו תידון ביתר הרחבה בהקשר של השיק שהוצא במסגרתה מראשונטורס. במרץ 2005 טסו הנאשם ואשתו לארגנטינה וברזיל במסגרת משלחת רשמית של משרד התמ"ת (ת/184 נסיעה 34, עמ' 29). משרד התמ"ת מימן עבור אשת הנאשם הוצאות שונות כגון תחבורה, מלון, מדריך וכו' (עמ' 7308). גם בנסיעה זו לא נתבקש אישור ראש הממשלה לנסיעת אשת הנאשם, ועקב כך נוצר חסר בסך של כ-35,000 ש"ח.

516. ריסבי-רז אישרה בעדותה כי היה ברור לה שהנסיעה ממומנת על ידי משרד התמ"ת. עם זאת, לא היה לה הסבר לכך שהנסיעה לא מומנה. היא העריכה שקרתה תקלה ("פשלה") בעניין ואף לא שללה את האפשרות שהדבר קרה בשל התרשלותה (עמ' 7308, 7316). הנאשם אף הוא העיד (ר' התייחסות בחלק הכללי הסוקר את עדותו) כי הניח שטיסות רעייתו ממומנות על ידי משרד התמ"ת.

517. עו"ד מימון, מזכיר הממשלה דאז, העיד, לאחר שהוצגו לו פרטי הנסיעה, ובכלל זה, צרופה של אשת הנאשם למשלחת הרשמית, ולו"ז הנסיעה שהוכן עבורה, כי אין לו ספק שראש הממשלה היה מאשר את הצטרפות רעיית הנאשם לנסיעה, אילו היה מתבקש לכך (עמ' 15128).

518. בנסיעה זו אין כל אינדיקציה למעורבות של הנאשם בנושא מימון נסיעת רעייתו וגם לגביה ההסבר של טעות מתיישב טוב יותר עם העובדות. הוצאת השיק מראשונטורס בנסיעה זו תידון, כאמור, להלן.

<u>נסיעות רעיית הנאשם שמומנו על ידי המדינה וארגונים</u>

519. במספר נסיעות עבור ארגונים, מומנו טיסותיה של רעיית הנאשם על ידי ארגונים. בנסיעה 24 הכרונולוגית, שנידונה לעיל, נתקבל מימון חלקי, וניתן היה לכאורה לקבל מימון מלא, לטיסות רעיית הנאשם מ-AEI; בנסיעות 2, 5 ו- 15 לכתב האישום, שנידונו לעיל, מימנו ארגונים את טיסות רעיית הנאשם; בנסיעה 34 הכרונולוגית (נסיעה מחודש דצמבר 2003 לניו יורק ומיאמי; ר' נ/182, נסיעה 7), ניתן היה, לכאורה (ר' מסמכים 3, 6, 10 לאסופה; ריסבי-רז, עמ' 6371-6372; הנאשם, עמ' 11288, 13679), להטיל את העלות של מימון נסיעת רעיית הנאשם על הקרן החדשה לירושלים, ולמרות זאת, הורה הנאשם

לממן את טיסותיה באמצעות נקודות (ר' גם עדות יהושע מצא, עמ' 2211-2213). עובדה זו מלמדת כי טענת הנאשם, שלפיה סבר כי כאשר רעייתו מצטרפת אליו לנסיעה עבור ארגון, הארגון הוא שמממן את הגעתה, אינה נטולת בסיס אובייקטיבי.

520. במספר נסיעות שנסע הנאשם עבור המדינה, ושאליהן הצטרפה רעייתו, התבקש והתקבל אישור ראש ממשלה (נסיעה 10 לכתב האישום; נסיעה 47 ונסיעה 51 הכרונולוגיות ונסיעה 13 לכתב האישום). המאשימה לא טענה כי קיים שוני, מבחינת אופי הנסיעה, בין נסיעות אלה, לנסיעות הנ"ל שבהן לא התבקש האישור האמור. מכאן שיש בעובדה זו כדי לתמוך בטענות ההגנה כי ניתן היה לבקש ולקבל אישור גם בנסיעות הנ"ל וכי במקרים שבהם לא התבקש האישור – הייתה זו תוצאה של טעות. כמו כן, בנסיעה 10 לכתב האישום (ששאלת מודעות הנאשם לעודף המימון שנגבה במסגרתה נידונה בנפרד), לא הוצגה ראייה בדבר מתן הנחייה מראש של הנאשם לקבלת אישור ראש ממשלה; בנסיעה 47 הכרונולוגית (ר' ההתייחסות גם במסגרת הדיון בנסיעה לחופשה משפחתית ביוון) טופל הנושא על ידי הנאשמת ואין ראייה למעורבות הנאשם בהליך קבלת אישור ראש הממשלה; בנסיעות 51 ו-59 הכרונולוגית (נסיעה 13 לכתב האישום), ריסבי-רז פנתה לנאשם בשאלה לגבי אישור ראש הממשלה, אך הנאשמת היא שהשיבה לה. כלומר, הראיות אינן מלמדות כי הנאשם הוא שקבע, לגבי כל נסיעה ונסיעה, אם לבקש אישור ראש ממשלה.

<u>הטענות בדבר נראות ציבורית והעדר כיסוי תקציבי</u>

521. המאשימה טענה, כאמור, כי סיבה אפשרית שבגינה העדיף הנאשם שלא לבקש אישורי ראש ממשלה, אלא לממן את הצטרפות רעייתו לנסיעות עבור המדינה מהעודפים בראשונטורס, היא משיקולים של נראות ציבורית, או משיקולים של העדר תקציב עבור נסיעות אלה.

522. מדובר בהשערה של המאשימה שלא הוכחה. אמנם, ריסבי-רז העירה בעדותה הערה אגבית התומכת בהשערה זו, ואולם, בין היתר נוכח העדויות האמורות, של ריסבי-רז עצמה וכן של עו"ד ישראל מימון ושל הנאשם, אין די בהערה האמורה כדי לבסס השערה זו. כמו כן, דן מרינוב העיד בעניין זה (עמ' 1858-1859), כי החלטת הממשלה בדבר אישור נסיעת שר (ויש להניח כי ההחלטה בדבר אישור נסיעת רעיית שר אינה שונה לעניין זה) אמנם אינה נכנסת לנושא הכיסוי התקציבי, אך כי באופן מעשי, גם בהעדר תקציב, החשב אינו יכול לומר לשר שלא לנסוע, אלא על המנכ"ל לפעול ולדאוג להגדיל את התקציב, על מנת לאפשר את הנסיעה. מדברים אלה עולה כי נסיעות במימון המשרד אכן עלולות להוות נטל תקציבי ולחייב עבודה מצד מנכ"ל המשרד, אך לא עולה כי היה בכך

כדי לסכל את הנסיעות, ובכל מקרה לא הוכח, כאמור, כי זו הייתה הסיבה לאי בקשת האישור.

דיון ומסקנות

523. מהאמור לעיל עולה כי לא הוכח שהנאשם היה מודע לחסרים שנוצרו עקב הצטרפות רעייתו לנסיעות עבור המדינה וארגונים בתקופה האמורה.

524. אשר לנסיעות עבור ארגונים, עולה, לכאורה, כי אכן ניתן היה לגבות במסגרתן מימון מלא מהארגונים עבור הצטרפות רעיית הנאשם וכי קיימת אפשרות סבירה כי מקום בו הדבר לא נעשה, היה זה כתוצאה מטעות ולא כתוצאה מכוונת של הנאשם.

525. גם בנוגע לנסיעות עבור המדינה, אין לשלול כי ניתן היה לקבל בנסיעות אלה מימון מהמדינה עבור הצטרפות רעיית הנאשם, וכי מקום בו הדבר לא נעשה, היה זה כתוצאה מטעות ולא כתוצאה מהחלטה מכוונת של הנאשם.

526. מדברי הנאשם האמורים במשטרה, אכן ניתן, לכאורה, ללמוד, כי קיימות נסיעות שאליהן הצטרפה רעייתו, שבהן החליט הנאשם שלא לבקש אישור ראש ממשלה. גם ריסבי-רז העידה כי באופן כללי הנאשם הוא שהיה מחליט כיצד תמומן נסיעת רעייתו. עם זאת, עדותה של ריסבי-רז הייתה, כאמור, כללית, וכשהתבקשה להתייחס לנסיעות ספציפיות, העלתה דווקא את הסברה שאי בקשת האישור היא תוצאה של טעות. כמו כן, אין לשלול לחלוטין את הסברו של הנאשם, שלפיו דבריו בחקירת המשטרה התייחסו לנסיעות משולבות בלבד.

527. הדברים האמורים משליכים, כאמור, על טענתה הכללית של המאשימה בנוגע לכך שהנאשם, הואיל וידע על הוצאות פרטיות נכבדות, והואיל ולא שילם עבורן, ידע גם שהוצאות אלה ממומנות מעודפים. זאת, משום שנסיעות רעיית הנאשם היוו נתח נכבד מהשימושים.

528. דברים אלו משליכים גם על גרסת ה"שיטה" של המאשימה. קיומם של שימושים שניתן היה לממן ממקור אחר, שאינו כיסו הפרטי של הנאשם, ושלא מומנו ממקור זה, אלא מעודפים, שלפי הטענה עמדו לרשות הנאשם, אינו מתיישב עם טענת השיטה.

טיסות ילדי הנאשם, שדרוגים ונקודות "נוסע מתמיד"

529. שני הצדדים התייחסו בטיעוניהם לטיסות ילדיו של הנאשם (ובני משפחותיהם), לשדרוגים של טיסות הנאשם ורעייתו, ובהקשר של שימושים אלה, גם לנושא של נקודות הנוסע המתמיד שעמדו לזכות הנאשם בחברות התעופה השונות (ובעיקר בחברת אל-על).

530. לטענת המאשימה, הנאשם ידע על הזמנת טיסות פרטיות עבור בני משפחתו מראשונטורס בסכומים גבוהים ולא שילם עבור טיסות אלה. כמו כן, לטענת המאשימה, לא נעשה שימוש בנקודות ללא אישור הנאשם. לכן, גם המקרים שבהם טיסות בני המשפחה לא מומנו בנקודות, היו בידיעתו ועל פי החלטתו. הנאשם אישר את הזמנת הנסיעות של בני המשפחה, ואת שדרוג טיסותיו וטיסות רעייתו, למרות שהיה מודע לכך שהוא אינו משלם עבור טיסות אלה מכיסו, מכיוון שידע שניתן יהיה לכסות את עלותן באמצעות הכספים העודפים הנגבים מהארגונים ומהמדינה. אשר לשדרוגים, הוסיפה המאשימה, כי גרסת הנאשם בעניין זה אינה אמינה ומעידה על העדר מהימנותו.

531. לטענת ב"כ הנאשם, ככל שהדברים אמורים בטיסות ילדיו של הנאשם ובני משפחותיהם, הרי שהנאשם סבר – סברה שלטענתם היא בעלת עיגונים אובייקטיביים שונים – כי טיסות אלה מומנו באמצעות נקודות (ובמקרים שבהם לא ניתן היה לממנן באמצעות נקודות – מחשבונו הפרטי). אשר לשדרוגים, הרי שבנסיעות עבור ארגונים, הוטל הנטל של מימון כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה על הארגונים. בנסיעות משולבות, עבור המדינה וארגונים, מקום בו המדינה מימנה את רכישת כרטיסי הטיסה במחלקת עסקים (בלבד), הוטלה עלות השדרוג למחלקה ראשונה על הארגונים. אשר לשדרוגים בנסיעות עבור המדינה בלבד, הרי שלגביהם סבר הנאשם כי מומנו על ידו באמצעות נקודות, או באמצעי תשלום אחרים, או מחשבונו הפרטי בראשונטורס. ב"כ הנאשם הוסיפו כי גרסת הנאשם במשטרה לגבי השדרוגים, מקורה בחוסר זיכרון.

532. כפי שיפורט להלן, טענות ב"כ הנאשם בנושא זה לא נשללו ונמצא להן עיגון בחומר הראיות.

אשר לטיסות ילדי הנאשם, הראיות מלמדות כי יש בסיס לטענה שהנאשם סבר כי עומדות לזכותו נקודות רבות וכי הן משמשות למימון טיסות ילדיו; כי חלק ניכר מטיסות ילדי הנאשם, שבוצעו באמצעות ראשונטורס, אכן מומנו באמצעות נקודות; כי ילדי הנאשם לא התנהלו כאילו עומדים לרשותם עודפי מימון בראשונטורס – חלק ניכר מטיסותיהם בתקופה הרלוונטית לא הוזמנו דרך ראשונטורס וחלק מהטיסות שהוזמנו באמצעות ראשונטורס שולמו על ידם; כי חלק מהחיובים שנוצרו בחשבון "אולמרט פרטי" בראשונטורס בגין טיסות הילדים, ככל הנראה, לא היו בידיעת הנאשם; כי עלות טיסות

ילדי הנאשם ובני משפחותיהם באמצעות ראשונטורס, שלא מומנו באמצעות נקודות, ושהיו ידועות לנאשם, לא עלתה על סכום של כמה אלפי דולרים – סכום שבנסיבות העניין אין לשלול כי הנאשם סבר שמחויב מחשבונו הפרטי בראשונטורס.

אשר לשדרוגים, הראיות מלמדות כי הצורך בשדרוג טיסות הנאשם ורעייתו התעורר פעמים בודדות בלבד בנסיעות עבור הממשלה (שכן בנסיעות עבור ארגונים כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה נרכשו על ידי ארגונים). מתוך נסיעות בודדות אלה (שבאחת מהן מימן הנאשם את השדרוג מכיסו הפרטי), בשתי נסיעות בלבד, נרשם חיוב בכרטיס אולמרט, בסכומים יחסית לא גבוהים, בגין השדרוג. אין לשלול כי הנאשם סבר, ששדרוגים אלה (שלגבי אחד מהם קיים ספק בשאלה האם ידע שמומן באמצעות ראשונטורס), מומנו מחשבונו הפרטי בראשונטורס.

עדותה של ריסבי-רז

533. ריסבי-רז העידה כי הנאשם טס לעתים קרובות ונצברו לזכותו בחברות התעופה נקודות רבות (עמ' 6017, 6019). ריסבי-רז אמרה כבר בחקירת המשטרה ולאחר מכן בעדותה במשפט כי טיפלה בחלק מנסיעות בני משפחת הנאשם וכי נסיעות אלה מומנו בדרך כלל באמצעות נקודות. היא אישרה כי כאשר הנאשם היה מבקש ממנה להזמין כרטיס טיסה לאחד מבני המשפחה, הוא היה מבקש ממנה לבדוק תחילה אם ניתן לממן אותו בנקודות (עמ' 6010). ברירת המחדל שלה לגבי נסיעות בני המשפחה, הייתה מימון באמצעות נקודות ואכן בפועל רוב הטיסות עבור בני המשפחה הוזמנו על ידה בנקודות (ר' ת/207, תמליל מיום 24.6.08, עמ' 46; עמ' 5890, 5893, 5894). ריסבי-רז הייתה מופקדת על השימוש בנקודות. היא החזיקה ברשותה את הקודים לכניסה דרך האינטרנט לחשבון הנקודות של הנאשם אצל חברות התעופה השונות (עמ' 6016), והכינה טבלה, שאותה עדכנה מדי פעם, ובה פירוט הנקודות שנזקפו לזכות הנאשם בחברות התעופה השונות (נ/185; ת/216, מסמך 32, נומרטור 1355). היא הניחה שהנאשם ראה את הטבלה. היא לא עדכנה אותו על מצב הנקודות באופן רצוף, אלא מדי פעם (עמ' 5558, 5652). היא השתמשה בנקודות רק באישור הנאשם (עמ' 4778, 5558, 5652). היא בדקה את מצב הנקודות כל פעם שעשתה בהן שימוש. היא לא בדקה את כדאיות השימוש בהן כל פעם שהזמינה כרטיס טיסה עבור בן משפחה. היא בדקה את הכדאיות לעתים לגבי שדרוג כאשר חשבה שיש משהו חריג בשדרוג (עמ' 5654-5655).

534. לעתים לא ניתן היה להזמין כרטיס בנקודות, בין משום שלא היו נקודות, או שלא ניתן היה לרכוש כרטיס עם נקודות. במקרים אלה, שלדבריה לא היו רבים, אם נתבקשה להזמין בכל זאת את הכרטיס, היא הזמינה את הכרטיס באמצעות ראשונטורס, והתשלום, לפי הבנתה, היה מחשבונו הפרטי של הנאשם בראשונטורס, ששולם על ידי

הנאשמת מדי כל תקופה. עד חודש ספטמבר 2004, הסתכם החיוב בגין נסיעות בני המשפחה של הנאשם, לשיטת ריסבי-רז, בסכום של כ- 2,800 דולר, לא כולל החופשה המשפחתית ביוון. (שהיא בגדר עניין נפרד). לשאלה כיצד משולם כרטיס שהזמינה עבור בן משפחה שלא באמצעות נקודות השיבה ריסבי-רז שהבינה כי "**בסוף השנה שיש חשבון והוא משלם את החשבון הזה לראשונטורס**" (עמ' 5657).

535. אשר לשדרוגים, כפי שיפורט להלן במסגרת ההתייחסות לשיקים שהוצאו מראשונטורס, ריסבי-רז העידה, בחקירתה הראשית (עמ' 4476-4486, 4981-4982), כי אירעו מקרים שבהם נדרש הנאשם להשיב כסף למשרד התמ"ת בגין שדרוג טיסותיו למחלקה ראשונה, שכן משרד התמ"ת אישר מימון לטיסות במחלקת עסקים בלבד, ואילו הנאשם טס במחלקה ראשונה באמצעות כרטיסי טיסה שנרכשו על ידי המשרד. בחלק ממקרים אלה, הוצאו, באישור הנאשם, שיקים מראשונטורס למימון השדרוג. ריסבי-רז התבקשה לאשר בחקירתה הראשית, כי השדרוגים בנסיעות אלה מומנו מהעודפים בראשונטורס. ריסבי-רז, ככלל, ראתה בשדרוגים אלה הוצאה פרטית, שעל הנאשם לממן מכיסו. כאמור, כבר בחקירתה הראשית, העידה ריסבי-רז כי היא אינה יודעת כיצד מומנו הנסיעות הפרטיות. עם זאת, בשלב זה, בעקבות חקירת המשטרה, והואיל וטרם הוצגו לה המסמכים המלאים של כל הטריפלוגס לשנים 2003 ו-2004, שבהם הופרדו הנסיעות הציבוריות מהפרטיות, הייתה ריסבי-רז איתנה פחות בדעתה באשר להפרדה בין הנסיעות הפרטיות לציבוריות והייתה מוכנה להניח – אם כי הדגישה כי היא אינה יודעת – כי השדרוגים מומנו מעודפים. בחקירתה הנגדית אמרה ריסבי-רז, כאמור, כי הייתה הפרדה מוחלטת בין נסיעותיו הפרטיות של הנאשם לבין נסיעותיו הציבוריות (ר' בין היתר עמ' 5690), כך שרק נסיעות ציבוריות מומנו מעודפי המימון בראשונטורס (לעניין זה ר' לעיל הדיון בנוגע לעדות ריסבי-רז, והשינויים שחלו בה בין החקירה הראשית לחקירה הנגדית, בנושא מימון נסיעות פרטיות). באופן כללי היא הניחה כי כאשר הנאשם נוסע עבור ענייני משרדו ומשתתף באותה נסיעה גם באירוע של ארגון, המימון עבור שדרוג כרטיס הטיסה שלו – וכאשר אשתו מצטרפת לנסיעה, גם שדרוג כרטיס הטיסה שלה – אמור לחול על הארגון. אשר לנסיעה עבור ענייני המדינה בלבד, ללא השתתפות של ארגון, ההוצאה בגין השדרוג למחלקה ראשונה היא, בעקרון, הוצאה פרטית שאמורה לחול על הנאשם והיא מעולם לא קיבלה הנחייה לממנה מעודפים. עם זאת, בהעדר הנחייה ברורה בנושא השדרוגים, לעתים לא היה ברור לה האם לסווג את השדרוג כהוצאה ציבורית או כהוצאה פרטית (ר' שם וכן עמ' 6891-6909).

לעניין זה יצוין, כי ריסבי-רז כללה רישום של חלק מהשדרוגים בטריפלוגס שערכה, דבר שלכאורה עשוי היה ללמד כי סברה שמדובר בהוצאה "ציבורית". עם זאת, השדרוג שנכלל בחישוב בטריפלוג 2004, התבצע בנסיעה 10 לכתב האישום, ומומן על ידי הארגון במסגרת אותה נסיעה, דבר העולה בקנה אחד עם עדות ריסבי-רז, שלפיה שדרוג בנסיעה עבור ארגון

הוא הוצאה שעל הארגון לשאת בה. שדרוגים אחרים נכללו בטריפלוג 5-2004. במסמך זה, כפי שפורט לעיל, טרם הופרדו הנסיעות הפרטיות מהציבוריות, כך שלא ניתן לדעת, על בסיס זה, אם סברה ריסבי-רז כי מדובר בהוצאה פרטית או אם לאו.

גרסת הנאשם

536. הנאשם טען בחקירתו במשטרה, ולאחר מכן בעדותו במשפט, כי הנסיעות הפרטיות של בני משפחתו ושדרוג כרטיסי הטיסה שלו ושל אשתו (באותם מקרים שבהם לא היה ארגון שיממן את השדרוגים), היו אמורים להיות ממומנים, ככלל, באמצעות נקודות "נוסע מתמיד" שנצברו לזכותו בחברות התעופה, וכי בזמן אמת סבר, כי אכן כך מומנו (ת/152 עמ' 42; ת/153 עמ' 36, 47-48; ת/154 עמ' 10; עמ' 11369 לפרוטוקול עדותו).

537. הנאשם הניח, לדבריו, כי עמדו לזכותו נקודות רבות מאוד. לדברי הנאשם, הנחתו זו התבססה על ידיעתו כי הוא טס עשרות טיסות כל שנה, מרביתן טיסות טראנס-אטלנטיות במחלקה ראשונה, או במחלקת עסקים, המקנות נקודות רבות (עמ' 11357, 11361-11360). כמו כן, ריסבי-רז שטיפלה בנושא מטעמו וגם קודמתה בתפקיד, ריקי פרלמן, אמרו לו במהלך השנים, במספר הזדמנויות, שעומדות לרשותו נקודות רבות. הנאשם גם הזכיר, עוד בחקירתו במשטרה, את נסיעה 17 לכתב האישום (שפורטה לעיל), שבעקבות השימוש בנקודות במסגרתה, נצבר כסף שהתקבל מאקסל שפרינגר בחשבונו בראשונטורס, שיכול היה לשמש למימון נסיעות פרטיות (ת/152, עמ' 25, שם הזכיר המרת נקודות לכסף שנשמר בראשונטורס באופן כללי; ת/153, עמ' 37, שם הזכיר המרת נקודות לכסף בהקשר של נסיעה זו).

538. הנאשם לא ראה את הטבלאות שהכינה ריסבי-רז בנוגע לנקודות (עמ' 11360-11359) ולא קיבל מריסבי-רז עדכון שוטף וקבוע על מצב הנקודות. ריסבי-רז דיווחה לו על מצב הנקודות בדרך כלל כשהנושא עלה באופן ספציפי לגבי נסיעה קונקרטית, כשהציעה לו להשתמש בנקודות כדי לשדרג כרטיס טיסה שלו או של אשתו, או כשאחד מבני משפחתו רצה לנסוע לחו"ל והנאשם ביקש לבדוק אם ניתן לממן את הכרטיס בנקודות.

539. הנאשם, לדבריו, הנחה את ריסבי-רז כי טיסות של בני המשפחה יש לממן בנקודות (עמ' 11369). רק במקרים מועטים נאמר לו על ידי ריסבי-רז כי לא ניתן לעשות שימוש בנקודות, בין משום שמועד הטיסה לא התאים, או מסיבה אחרת. בדרך כלל, כשביקש לעשות שימוש בנקודות, לא נאמר לו שהדבר בלתי אפשרי. במקרים בהם בכל זאת היה הדבר בלתי אפשרי מסיבה כלשהי, והוא החליט למרות זאת לאשר את הטיסה (בעיקר במקרים של בנו אריאל, שלמד באותה עת בצרפת ושהיה היחיד מבין ילדיו שלא היה

עצמאי מבחינה כלכלית) התשלום, כך סבר, התבצע מכיסו (ריסבי-רז החזיקה לצורך זה העתק מכרטיס האשראי שלו (עמ' 11327)) או מחשבונו האישי-פרטי בראשונטורס, ולא מכרטיס "אולמרט פרטי", או מעודפים, שעל קיומם לא ידע. הנאשם (עמ' 11368-11369, 13593-13594) לא סתר את דברי ריסבי-רז, שלפיהם עשתה שימוש בנקודות רק באישורו. הנאשם הוסיף כי יתכן שלעיתים הייתה ריסבי-רז מעדכנת אותו על כך בדיעבד וכי יתכן גם שאם היה מבקש מיוזמתו שטיסת אחד מילדיו תוזמן באמצעות נקודות, וריסבי-רז לא הייתה חוזרת אליו לאחר מכן בעניין זה, הרי שבמקרה מעין זה הוא הניח, גם בלא שאמרה לו זאת, שהטיסה אכן הוזמנה באמצעות נקודות.

540. אשר לשדרוגים, בחקירת המשטרה (ת/152, עמ' 20, 26) לא זכר הנאשם אם היו מקרים שבהם נדרש לממן שדרוגים מכיסו. הוא גם הביע תמיהה, כשהוצג לו מימון השדרוג באמצעות שיק של ראשונטורס בנסיעה 71 הכרונולוגית, מדוע עליו לממן את השדרוג בנסיעה ציבורית והעלה השערה (שאינה נכונה), שלפיה הסיבה למימון השדרוג בשיק של ראשונטורס היא שהנסיעה התבצעה באמצעות ראשונטורס. בחקירתו בבית המשפט (ר' למשל עמ' 11413-11415) לא חלק הנאשם על כך שידע (ידיעה הנלמדת, בין היתר, ממספר מסמכים שהועברו לעיונו בזמן אמת) כי המדינה מממנת טיסות במחלקת עסקים בלבד ולא הייתה לו למעשה תשובה לשאלה מדוע טען אחרת בחקירת המשטרה (עמ' 13348). לדבריו, במקרים שבהם היה מעורב בנסיעה עבור המדינה גם ארגון, השדרוג של טיסותיו למחלקה ראשונה אמור היה להיות ממומן על ידי הארגון (במקרים שבהם דובר בנסיעה עבור ארגונים בלבד, הרי שהארגונים נדרשו לממן כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה). במקרים שבהם מדובר היה בנסיעה עבור המדינה בלבד, אמור היה השדרוג להיות ממומן מנקודות, ובהעדר נקודות, ישירות מכיסו הפרטי, או מחשבונו הפרטי בראשונטורס. הנאשם העיד כי כך הנחה גם את ריסבי-רז (אם כי בהמשך אמר כי לא הייתה זו הנחייה מפורשת, אלא "**מציאות מסוימת שהפכה לשגרה**").

541. כאשר נאמר לנאשם על ידי חוקריו כי סכום של כמאה אלף דולר שולם בגין שימושים פרטיים שלו ושל בני משפחתו מחשבונו בראשונטורס, ללא קשר לנקודות שנעשה בהן שימוש, הגיב הנאשם בפליאה ואמר שהדבר מעולם לא נמסר לו: "**שאני לא יודע אותו ושאני חושב שהדבר הזה הוא מוזר מאוד, הוא אף פעם לא דווח לי על ידי ראשונטורס, אף פעם לא נמסר על ידי ראשונטורס**" (ת/153, עמ' 46). גם בבית המשפט הוטח בנאשם, על ידי ב"כ המאשימה, כי מלבד טיסות שמומנו באמצעות נקודות, היו טיסות שלא מומנו בנקודות, בסכום של כמאה אלף דולר, וכי הוא לא שילם עבורן. הנאשם השיב "**אני מניח שהיו נסיעות לא מועטות שבדיעבד התברר לי שהן לא שולמו. מה הסכומים המדויקים או מה הסכומים המדויקים שכן שולמו וכדומה, אני לא יודע להגיד**" (עמ' 13586-13587).

542. הנאשם, כפי שפורט לעיל בחלק שסקר את דבריו בחקירות המשטרה ובעדותו, העיד כי סבר שיש לו חשבון אישי-פרטי בראשונטורס, שבו מצטברים חובותיו הפרטיים (הלא גדולים), ושאותו היה משלם מדי פעם בפעם (בדומה לחוב למכולת או לרופא השיניים שלו), כאשר הגיעה דרישת תשלום מראשונטורס. הבנתו של הנאשם הייתה, נוכח האמור לעיל באשר לשימוש בנקודות (ונוכח סברתו שלפיה לא נוצר חוב בגין נסיעות ציבוריות), כי אין מדובר בחוב גדול, וכי הנאשמת, שדאגה להסדרת חובותיו הפרטיים, ואף נהגה לחתום עבורו על שיקים, דואגת להסדרת החוב, או כי החוב יוסדר כשתגיע דרישה לכך מראשונטורס, באמצעות ריסבי-רז או הנאשמת. הנאשם הוסיף כי סידור זה, שבמסגרתו לא נדרש לשלם לסוכנות הנסיעות באופן מיידי, היה נוח לו יותר מאשר הגדלת החוב לבנק, וכי בסופו של יום, שילם לראשונטורס את שנדרש ממנו.

מסמכים הנוגעים לנקודות שהועברו לנאשם בזמן אמת

543. במשפט הוצגו מסמכים שונים ודברים שכתבה ריסבי-רז לנאשם באשר לאפשרות השימוש בנקודות במקרים ספציפיים. מסמכים אלה מלמדים כי הנאשם אכן יכול היה לסבור, על בסיסם, כי נצברו לזכותו נקודות רבות בחברות התעופה, המספיקות למימון נסיעות רבות:

544. בנסיעה 50 הכרונולוגית – נסיעה לוושינגטון (עם חברת אל-על) בנובמבר 2004 (נסיעה 11 בת/183) – בסעיף 3 במסמך 15 לתוספת אסופה (נומרטור 697), כתבה ריסבי-רז לנאשם, כי הוא יכול לשדרג את טיסתו בנקודות. היא כתבה כי באותה עת יש לו 4,218 נקודות ולשדרוג נדרשות 1,400. ריסבי-רז הוסיפה כי הנקודות שוות 1 דולר לנקודה (סעיף 4). בנסיעה 52 הכרונולוגית, לגרמניה בדצמבר 2004 (ת/183, נסיעה 17), כתבה ריסבי-רז לנאשם, במסמכים 11-10 לתוספת לאסופה, כי יש לו המון נקודות בלופטהנזה – 140,000. היא הסבירה כי הטיסה לגרמניה במחלקה ראשונה מצריכה 40,000 נקודות בלבד.

בנסיעה 55 הכרונולוגית, למזרח הרחוק בינואר 2005 (ת/184, נסיעה 31), במסמך 24, כתבה ריסבי-רז לנאשם כי ניתן לשדרג את הטיסות שלו ושל רעייתו תמורת 2,800 נקודות.

בנסיעה 59 הכרונולוגית, נסיעה 13 בת/184, דובר על ביצוע שדרוג בנקודות לטיסות מקנדה ליפן (מסמך 47 באסופה).

בנסיעה 67 הכרונולוגית, נסיעה 38 בת/184, טיסת אשת הנאשם במחלקת עסקים לוושינגטון באוקטובר 2005 הוזמנה מנקודות, ומסי הנמל שולמו בכרטיס אשראי (נ/257).

בנסיעה 34 הכרונולוגית, נסיעה 7 בנ/182, טיסתה של אשת הנאשם הוזמנה מנקודות, בהתאם לבקשתו של הנאשם (מסמכים 5-3 לאסופה).

בנסיעה 35 הכרונולוגית, נסיעה 8 בנ182/1, הוזמן החדר במלון סנט רג'יס בנקודות (מסמך 6 באסופה).
באחת ההתכתבויות בין ריסבי-רז לשאול אולמרט, בנו של הנאשם, כתבה לו ריסבי-רז כי לאביו יש די נקודות לטוס במחלקה ראשונה לאוסטרליה ארבע פעמים (נ184/1 (2)). בסופו של יום אכן הוזמנו בעקבות זאת, באישור הנאשם (בנסיבות שאין צורך לפרטן במלואן ושחלקן יפורטו בהמשך) כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה לאוסטרליה על חשבון נקודות הנאשם.
מנ183/1 נלמד, כי בדצמבר 2004 ריסבי-רז הזמינה בנקודות כרטיס לאשת הנאשם במחלקת עסקים לניו יורק ועדיין נותרו די נקודות עבור הזמנת כרטיס טיסה לבנו אריאל לפריז.

ראיות המאשימה בנושא נקודות וחוות דעת המומחית מטעם הנאשם

545. השאלה שלפנינו אינה נוגעת למצב הנקודות של הנאשם למעשה, והאם הוא יכול היה לרכוש כרטיס טיסה ספציפי זה או אחר באמצעות הנקודות שעמדו לזכותו באותה עת, אלא היא מתייחסת להלך רוחו של הנאשם באותה עת, והאם הוא סבר כי טיסותיו צוברות נקודות רבות המאפשרות את מימון נסיעות בני משפחתו. מטעם זה נדון בראיות אלה בקצרה בלבד.

546. המאשימה ערכה טבלת סיכום נקודות על פי עדויות אנשי חברות התעופה והמסמכים שהוגשו (ת/342). מטבלה זו עולה, בין השאר, כי בחברות התעופה נותרו לנאשם מספר נקודות מצומצם שלא היה די בו כדי לרכוש אף לא כרטיס טיסה שלם אחד. זאת, למעט בחברת התעופה "בריטיש איירווייס" שבה נותרו לנאשם נקודות בכמות שאפשרה לרכוש חמישה כרטיסים במחלקת תיירים ללונדון.

547. מנגד, העידו ב"כ הנאשם את דנה קופל, שהגישה חוות דעת מומחה בנושא הנקודות (נ555/1). מחוות-דעת זו עולה, בין השאר, כי הנאשם טס מספר טיסות גבוה ביותר המקנה מספר רב מאוד של נקודות נוסע מתמיד. כמו כן, נעשה מימוש ניכר של נקודות בונוס בעיקר עבור בני משפחתו של הנאשם, אולם, ניתן היה לממש טיסות רבות יותר מאלה שמומשו בפועל. כך למשל, בחברות "בריטיש איירווייס" ו"אמריקן איירליינס" לא היה מימוש של נקודות כלל ובחלק מהחברות האחרות ניתן היה לנצל את הנקודות בצורה מיטבית יותר ולממש מספר טיסות רב יותר.

548. המאשימה טענה, כי עדותה של דנה קופל אין בה כדי לשנות, שכן התמונה שעמדה לנגד עיניו של הנאשם הייתה זו שעליה דיווחה לו ריסבי-רז. על פי עדותה של ריסבי-רז, הנאשם פנה אליה לפני הזמנת כרטיס טיסה לבן משפחה והיא עדכנה אותו, לאחר עריכת

בירור, על אפשרות רכישת הכרטיס באמצעות נקודות. ריסבי-רז לא ביצעה את עבודת הנמלים שביצעה דנה קופל ולא בחנה בצורה כה מדוקדקת כיצד ניתן לנצל את הנקודות באופן מיטבי, אלא רק פנתה אל החברה הרלוונטית וקיבלה ממנה את המספר המדויק של הנקודות. ממילא, הואיל וזו התמונה שהייתה בפני הנאשם בזמן אמת, אין חשיבות לשאלה מה יכול היה להיות מצב הנקודות אילו הייתה ריסבי-רז מצליחה לנצל את הנקודות באופן מיטבי יותר. המאשימה מתנגדת גם לרכיב העובדתי שעליו נסמכת חוות הדעת בטענת אי קבילות. התברר כי חלק מהנתונים עליהם הסתמכה גב' קופל מבוססים על תוכן שיחות שקיימה עם נציגי מוקדי חברות התעופה הרלוונטיות. לטענת המאשימה, היה על ההגנה להוכיח זאת באמצעות ראיות קבילות ולא באמצעות נתונים מפי המומחית שהם בחזקת עדות מפי השמועה. כמו כן אנשי חברות התעופה הרלוונטיים העידו במשפט ולא נשאלו דבר על הנושא ולא עומתו עם הטענה כי דו"חות החברה אינם משקפים את מצב הנקודות לאשורו. המאשימה מוסיפה כי המומחית נתבקשה לבדוק את נושא הנקודות ביחס לשימוש בעודפי המימון בראשונטורס לצורך מימון נסיעות ילדיו של הנאשם בלבד (בסך של כ-20,000 דולר). המומחית מצאה כי ניתן היה לממן רק חלק קטן מנסיעות אלה באמצעות נקודות. המומחית לא נתבקשה לבדוק גם את נושא הנקודות ביחס לנסיעות הפרטיות של הנאשם ושל אשתו כשלא היה גורם מממן, או את השדרוגים למחלקה ראשונה של הנאשם ושל אשתו. הטעם לכך הוא שבדיקה מעין זו הייתה מעלה כי לנאשם לא היו די נקודות על מנת לממן ולו חלק קטן משימושים אלה. המאשימה מציינת כי עלה מעדותה של דנה קופל כי לא ניתן לסחור בנקודות ולא ניתן לשלם טיסות בנקודות לאחר שכבר בוצעו. עדות זו סותרת את דברי הנאשם לדבריו בהקשר זה. לסיכום, בית המשפט התבקש על ידי המאשימה שלא לאמץ את האמור בחוות הדעת של גב' קופל מטעמים של העדר קבילות ומטעמים של הסתמכות על נתונים שגויים ועל שגיאות בניתוח הנתונים ובעיקר מן הטעם שחוות הדעת אינה משנה את התמונה שהייתה בראשו של הנאשם שניזונה כולה, ללא יוצא מן הכלל, מהנתונים שהביאה לפניו ריסבי-רז, לאחר שקיבלה אותם מנציגי החברות בזמן אמת, כפי שמשתקפים בטבלאות שערכה, וכפי שרוכזו על ידי המאשימה (ת/342).

נסיעות ילדי הנאשם – המצב בפועל

549. התמונה העובדתית הנלמדת מהראיות בנוגע לנסיעות ילדי הנאשם ובני משפחותיהם, מסוגלת להתיישב עם גרסת הנאשם שלפיה סבר כי נסיעות אלה ממומנות מנקודות, ובמקרה שלא ניתן לממנן מנקודות, והוא מאשר בכל זאת את הזמנת כרטיסי הטיסה על חשבונו (דבר שאירע, כאמור, בעיקר לגבי טיסות הבן אריאל אולמרט), הן ממומנות מחשבונו הפרטי בראשונטורס (ולא מעודפים).

550. חלק ניכר מטיסות בני המשפחה (מישראל לחו"ל, בתקופה הרלוונטית) לא בוצעו באמצעות ראשונטורס (וממילא לא שולמו מעודפי מימון שנשמרו שם). על פי סיכומי ב"כ הנאשם (המאשימה לא חלקה על דברים אלה) 6 טיסות מתוך 23 טיסות של שאול אולמרט בוצעו באמצעות ראשונטורס; 4 טיסות מתוך 13 טיסות של ורדית גרוס אולמרט (רעייתו של שאול אולמרט) בוצעו באמצעות ראשונטורס; 5 מתוך 10 טיסות של דנה אולמרט בוצעו באמצעות ראשונטורס; 6 מתוך 10 טיסות של דפנה בן צבי בוצעו באמצעות ראשונטורס; 4 מתוך 6 טיסות של מיכל אולמרט בוצעו באמצעות ראשונטורס; 12 מתוך 15 טיסות של אריאל אולמרט בוצעו באמצעות ראשונטורס. עובדות אלה כשלעצמן, מבטאות התנהלות שאינה עולה בקנה אחד עם מודעות מצד הנאשם לקיומה של פרקטיקה של מימון נסיעות פרטיות של בני משפחה מכספים עודפים בראשונטורס, שכן בהתקיים מודעות כזאת, ניתן היה להניח כי טיסות רבות יותר של בני המשפחה יבוצעו באמצעות ראשונטורס וימומנו מכספים עודפים.

יצוין כי מיסי הנמל שנגבו במסגרת מרבית נסיעות אלה, חויבו בכרטיס "אולמרט פרטי" (שכן לא ניתן לשלם מיסי נמל באמצעות נקודות). ריסבי-רז עדכנה חלק מחיובים אלה בלבד, בגין מיסי הנמל, ברישומיה (נ/255, עמ' 41) וככל הנראה לא ידעה על הנותרים. גם זלצמן העידה כי נהגה לחייב את חשבון "אולמרט פרטי" בתשלום המיסים הללו, ולא יידעה על כך את בני משפחת אולמרט. אין כל ראיה כי הנאשם היה מודע לחיובים אלה (שכן, כפי שפורט לעיל, לא הוכח כי ראה את הטריפלוגס). שאול אולמרט העיד (עמ' 14767-14768) כי לו היה מודע לקיומם של חיובים אלה, היה משלמם מכספו שלו, שכן היה ברור לו שאם יש חיוב בגין טיסה, ולא ניתן לממן את כולה או חלקה באמצעות נקודות, עליו לשלמו (ר' גם עמ' 14777-14778). עדות זו, שאותה מצאנו אמינה, מתיישבת עם גרסת הנאשם לעניין זה.

551. יתרה מכך, חלק ניכר מטיסות ילדי הנאשם ובני משפחתם, שבוצעו באמצעות ראשונטורס, מומנו באמצעות נקודות של הנאשם. המדובר בשתי טיסות של שאול אולמרט, טיסה אחת של ורדית גרוס אולמרט, 3 טיסות של דנה אולמרט; 3 טיסות של דפנה בן צבי; טיסה אחת של מיכל אולמרט; 7 טיסות של אריאל אולמרט (באחת מהן שולמו מיסי הנמל בכרטיס אשראי). עובדה זו מתיישבת עם גרסת הנאשם לעניין זה.

552. בנוסף, חלק מטיסות ילדי הנאשם ומשפחתו, שבוצעו באמצעות ראשונטורס, מומנו באמצעי תשלום "רגיל", קרי, לא מכספים עודפים בראשונטורס: 2 טיסות של ורדית גרוס אולמרט שולמו מכיסה באמצעות כרטיס אשראי; 2 טיסות של דנה אולמרט מומנו על ידה (אחת בשיתוף האוניברסיטה העברית) בשיק ובכרטיס אשראי; טיסה אחת של דפנה בן צבי שולמה על ידה בשיקים; טיסה אחת של מיכל אולמרט שולמה על ידה

מכיסה ונסיעה נוספת שלה שולמה בחלקה מכיסה והעלות הנותרת חויבה בכרטיס "אולמרט פרטי". עובדה זו תומכת בסבירות גרסת הנאשם.

553. לא זו אף זו, חלק מהחיובים שנרשמו בכרטיס "אולמרט פרטי" בגין טיסות בני משפחה הם חיובים שהנאשם, ככל הנראה, לא היה מודע לכך שהוא מממן (בדרך כלשהי), וממילא לא היה מודע לכך שמומנו באמצעות ראשונטורס.
דוגמא אחת לחיוב מעין זה היא, חיוב בסך כ-2,100 דולר בגין אחת מטיסות שאול אולמרט ורעייתו מארה"ב לישראל (ר' ת/184, נסיעה 15; נ/184/1). לנאשם היו נקודות רבות מאוד בחברת לופטהנזה. שאול אולמרט ביקש לטוס עם רעייתו טיסה ישירה מארה"ב לישראל (דבר שלא היה אפשרי באמצעות נקודות אלה). ריסבי-רז עצמה ביקשה לטוס לאוסטרליה והייתה באותה עת בהריון מתקדם. לעומת זאת, ניתן היה לטוס לאוסטרליה במחלקה ראשונה באמצעות נקודות אלה. משכך, הציעה ריסבי-רז לשאול "תוכנית", שלפיה היא תממן טיסה ישירה לו ולרעייתו במחלקת תיירים מארה"ב לישראל (במקום שיעשה שימוש בנקודות לצורך זה, שאז הטיסה תהיה טיסה לא ישירה), ואילו הנקודות ישמשו אותה לצורך טיסה במחלקה ראשונה לאוסטרליה. הנאשם, שלדברי ריסבי-רז, הסתייג בתחילה מתוכניתה, הסכים לכך לבסוף. במסגרת זו, שילמה ריסבי-רז לראשונטורס סכום של כ-1,700 דולר בגין טיסות שאול אולמרט ורעייתו. ואולם, מלבד סכום זה ששולם, חויב כרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס בסכום של כ- 2,100 דולר עבור טיסות שאול ורעייתו. איש מהנוגעים בדבר (ריסבי-רז, שאול אולמרט והנאשם) לא ידע על חיוב זה והוא לא הופיע במעקב שניהלה ריסבי-רז לגבי נסיעות בני משפחת הנאשם.
דוגמא נוספת לחיוב מעין זה, שאינה במחלוקת (ר' עמ' 114 לחלק א' לסיכומי המאשימה בעניין פרשת ראשונטורס, מראה מקום 81) היא חיוב כרטיס "אולמרט פרטי" בסכום של 911 דולר בגין טיסת שאול אולמרט לניו יורק בשנת 2003. במקרה זה הוזמן כרטיס הטיסה באמצעות נקודות, ובמקביל חויב, בטעות, גם כרטיס "אולמרט פרטי".

554. לגבי מספר חיובים נוספים, קיימות אינדיקציות שעשויות ללמד כי מדובר בטיסות שאמורות היו להיות ממומנות מנקודות, כך שלא ניתן לשלול שכך סברו גם ריסבי-רז והנאשם. כך למשל, בנסיעה 10 בת/184, טסה מיכל אולמרט עם בעלה לרומא. מיכל אולמרט שילמה על כל הוצאות הנסיעה, דוגמת ביטוח ורכב שכור, באמצעות כרטיס אשראי. לגבי עלות הטיסה בלבד, בסך של כ- 1,500 דולר, נרשם חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי". עובדות אלה מעידות על כך שיתכן כי הייתה כוונה להזמין את הטיסה באמצעות נקודות. כמו כן, חיוב זה לא נרשם במעקב שניהלה ריסבי-רז לעניין טיסות בני המשפחה. דוגמא נוספת היא נסיעה של דנה אולמרט ודפנה בן צבי ללונדון בחודש יוני 2005. בנסיעה זו שילמה דווקא דנה באמצעות כרטיס אשראי חלק מעלות כרטיס הטיסה שלה (החלק

הנותר שולם על ידי האוניברסיטה העברית) ואילו עלות כרטיס הטיסה של דפנה בן צבי, בסך של כ- 1,500 דולר, חויב מכרטיס "אולמרט פרטי" (חיוב שנרשם גם במסמכיה של ריסבי-רז). התנהלות זו מעוררת שאלה, שמא כרטיסה של דפנה בן צבי אמור היה להיות ממומן מנקודות, ובכל מקרה, העובדה שבנסיעה זו שחלקה מומן באמצעות חיוב כרטיס "אולמרט פרטי", חויב חלק נוסף מכרטיס אשראי, אינה מתיישבת, לכאורה, עם מודעות לקיומם של עודפי מימון בראשונטורס המשמשים למימון נסיעות פרטיות.

555. מלבד האמור לעיל, קיימים מספר חיובים נוספים בכרטיס "אולמרט פרטי" בגין טיסות ילדי הנאשם, שלא הופיעו במסמכיה של ריסבי-רז. יש להניח כי מדובר בחיובים שריסבי-רז לא ידעה עליהם (שאחרת הייתה מציינת אותם ברישומיה) ומכאן שגם הנאשם, כנראה, לא היה מודע לקיומם.

556. מרבית בני המשפחה גם לקחו חלק בנסיעה ליוון – שתידון בנפרד. המסקנה העולה מדיון זה, היא שאין לשלול כי הנאשם לא היה מודע לכך שעלות טיסות שאול אולמרט ובני משפחתו מארה"ב לישראל וחזרה – שהיא העלות העיקרית בנסיעה זו – חויבה מכרטיס "אולמרט פרטי".

557. בסך הכל, לגבי כ-20,000 דולר של "שימושים" עבור ילדי הנאשם ובני משפחתם (ר' ת/334) שחויבו בכרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס (קרי, בשימושים שהם נוספים על הטיסות שטסו ילדי הנאשם באמצעות נקודות), לא נשללה סבירות גרסתו של הנאשם לפיה לא היה מודע, אלא לשימושים בסכום שאינו עולה על כמה אלפי דולרים. לנאשם גם, כאמור, לא הוצגו עלויות מדויקות של טיסות ילדיו ובני משפחותיהם וחישובים מדויקים של סכומים אלה, ולכן, נוכח האמור לעיל, לא ניתן לשלול כי סבר שמדובר בסכום שהוא אף נמוך יותר מההפרש בפועל בין סך עלות השימושים של ילדיו ובני משפחותיהם לבין עלות השימושים שלהם לא היה מודע.

<u>שדרוגים – המצב בפועל</u>

558. בתקופה בה כיהן הנאשם כראש עיריית ירושלים ועד למינויו לתפקיד שר התמ"ת בשנת 2003, לא התעוררה, לכאורה, כל בעיה בקשר למימון שדרוג של כרטיסי טיסותיו למחלקה ראשונה. כל ארגון שהזמינו, התחייב לשאת בהוצאות הנסיעה כולל כרטיס טיסה במחלקה ראשונה. גם לדברי ריסבי-רז (עמ' 6891), נושא מימון שדרוג כרטיס הטיסה של הנאשם ממחלקת עסקים למחלקה ראשונה עלה לראשונה זמן מה לאחר מינויו לתפקיד שר התמ"ת. הואיל והמדינה אינה נוהגת לממן כרטיסי טיסה לשרים במחלקה ראשונה, אלא רק במחלקת עסקים, והואיל והנאשם נהג לטוס במחלקה ראשונה, התעורר צורך לממן את שדרוג כרטיס הטיסה של הנאשם.

559. הראיות מלמדות כי גם בשנת 2003 נרכשו כרטיסים למחלקה ראשונה עבור הנאשם (ועבור רעייתו מקום בו הצטרפה לנסיעה) על ידי הארגונים שעבורם נסע הנאשם. לכן, לא היה צורך בשדרוג כרטיסי הטיסה של הנאשם ורעייתו.

560. בשנת 2004 (עד יום 17.11.04, מועד סיום הטריפלוג לשנת 2004) התעורר צורך בשדרוג כרטיסי הטיסה של הנאשם פעם אחת בלבד, בנסיעה מס' 10 בכתב האישום, מיוני 2004, שנידונה בהרחבה לעיל. כאמור, הנאשם ואשתו נסעו תחילה לארה"ב להשתתף באירוע של ארגון AEI ומשם לסין עבור ענייני משרד התמ"ת. שדרוג כרטיסי הטיסה של הנאשם ואשתו מישראל וחזרה (כולל הנסיעה לסין), מומן, כפי שפורט לעיל, על ידי ארגון AEI. מנסיעה זו גם נותר, כאמור, מימון עודף. השאלה באשר למודעות הנאשם למימון העודף שהתקבל בנסיעה זו, נדונה בהרחבה לעיל. אשר לשדרוג, כפי שצוין לעיל במסגרת הדיון בנסיעה זו, המאשימה אינה מייחסת לנאשם עבירה בגין הטלת עלות השדרוג בנסיעה זו על הארגון.

561. בשנת 5-2004 (מיום 18.11.04 וכל שנת 2005) – היו ארבע נסיעות עבור המדינה שבהן נוצר צורך במימון שדרוג כרטיס הטיסה למחלקה ראשונה:
נסיעה מס' 11 בכתב האישום (50 כרונולוגית), מנובמבר 2004 – נסיעה לארה"ב. נסיעה זו פורטה בהרחבה לעיל בחלק העוסק בנסיעות כתב האישום. כפי שצוין שם, שדרוג כרטיס הטיסה של הנאשם בנסיעה זו שולם על ידו בשיק אישי שלו על סך 211 דולר. התנהלות זו, כפי שפורט לעיל, אינה עולה בקנה אחד עם טענת המאשימה בדבר מודעות הנאשם לקיומם של כספים עודפים בראשונטורס. בהקשר של השדרוג, היא אינה עולה בקנה אחד עם מודעות מצד הנאשם למימון השדרוגים מעודפים אלה.
נסיעה מס' 55 הכרונולוגית. מדובר בנסיעה מינואר 2005 להונג קונג וקוריאה עבור משרד התמ"ת. נסיעה זו תידון בפירוט במסגרת הדיון בשיקים שהוצאו מראשונטורס וכן נדונה במסגרת הדיון בנסיעות רעיית הנאשם הציבוריות. הדיון בנסיעה זו כאן יהיה בקצרה ובהקשר של השדרוג בלבד. בנסיעה זו הציעה ריסבי-רז לנאשם לממן בנקודות את שדרוג כרטיסי הטיסה של הנאשם (טיסתו במחלקת עסקים מומנה על ידי משרד התמ"ת) ורעייתו (שטיסתה, כפי שיפורט להלן, לא מומנה על ידי גורם כלשהו). הנאשם השיב בחיוב להצעה, אך למרות זאת, נוצר, בסופו של יום, חוב למשרד התמ"ת, שרכש עבור השניים כרטיסי טיסה במחלקה ראשונה, בגין שדרוג חלק מטיסות הנאשם, בסך של 408 דולר. כמו כן, נוצר חוב גדול יותר, בגין מימון טיסות רעייתו (שכן לא התקבל אישור ראש ממשלה הנדרש לצורך מימון נסיעתה על ידי המדינה). הנאשם עודכן לגבי קיומם של חובות אלו ורשם על גבי המסמך (ת/184, נסיעה 31, נומטור 1175) "**לשיחתנו**". לא ידוע האם התקיימה שיחה וממילא לא ידוע מה נאמר בה. החוב בגין טיסות רעיית הנאשם

שולם, בסופו של דבר, בשיק של ראשונטורס. כפי שיפורט להלן, לא הוכח מעבר לספק סביר כי הנאשם היה מודע לכך. גם בגין החוב בסך 408 דולר נרשם חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי" והוא שולם למשרד, באמצעות ראשונטורס, ביחד עם החוב בגין טיסות רעיית הנאשם. כאמור, וכפי שיפורט להלן, לא הוכח כי הנאשם היה מודע לתשלום באמצעות ראשונטורס בנסיעה זו. יתרה מכך, גם אם היה הנאשם מודע לתשלום באמצעות ראשונטורס בגין השדרוג, במובחן מהתשלום בגין טיסות רעייתו, הרי שאין לשלול כי הניח שתשלום זה, שאינו גדול, חויב מחשבונו הפרטי.

נסיעה מס' 13 בכתב האישום (59 כרונולוגית) מאפריל 2005 לארה"ב עבור ארגונים וליפן עבור ענייני המדינה. נסיעה זו נידונה בפירוט בחלק העוסק בנסיעות כתב האישום. כאמור שם, ריסבי-רז הציעה לנאשם לממן את שדרוג כרטיס הטיסה שלו בנקודות והנאשם אישר זאת. לא ברור, האם בסופו של יום אכן שודרגו כרטיסי הטיסה, ובפועל הנאשם לא נדרש להעביר סכום כלשהו למשרד התמ"ת בגין שדרוגם.

נסיעה 71 (כרונולוגית) מדצמבר 2005 להונג-קונג ובנגקוק עבור משרד התמ"ת. נסיעה זו תידון בפירוט במסגרת ההתייחסות לשיקים שהוצאו מראשונטורס. כפי שיפורט שם, מימון שדרוג טיסות הנאשם נעשה, בהנחיית הנאשם, בשיק של ראשונטורס על סך 562 דולר (למעשה הנאשם, כשהנחה לחייב את ראשונטורס בגין השדרוג, סבר, כפי שיפורט להלן, כי עלותו תהיה גבוהה יותר – כ- 1,500 דולר). גרסת הנאשם, שלפיה סבר כי שיק זה יחויב מחשבונו הפרטי בראשונטורס, אינה בלתי סבירה.

562. כלומר, מדובר במספר מצומצם של שדרוגים. אחד מהם מומן על ידי ארגון; אחד בשיק אישי של הנאשם; לגבי אחד קיימת אי בהירות אם וכיצד מומן; שניים נוספים בלבד מומנו באמצעות ראשונטורס, בסכום כולל של כ-1,000 דולר, ולגבי אחד מבין שניים אחרונים אלה, קיים ספק באשר למודעות הנאשם לכך.

<u>דיון ומסקנה</u>

563. הראיות מלמדות, כי הנאשם אכן טס עשרות טיסות כל שנה בעיקר במחלקה ראשונה. בגין טיסות אלה צבר הנאשם בפועל נקודות "נוסע מתמיד" רבות מאוד. במספר מקרים אמרה ריסבי-רז לנאשם כי עומדות לרשותו נקודות רבות. הנאשם לא טיפל בנושא הנקודות, אלא ריסבי-רז הייתה מופקדת עליו. ריסבי-רז, לפי הראיות, לא מסרה לנאשם דיווח מפורט ושוטף על מצב הנקודות הכללי, אלא הדבר נעשה בדרך כלל בהתייחס לנסיעה ספציפית זו או אחרת. ריסבי-רז הניחה כי הנאשם ראה את טבלת הנקודות שהכינה, אך לא ידעה לומר זאת לבטח, ואילו הנאשם הכחיש זאת. בנסיבות אלה, ונוכח עיסוקיו הרבים של הנאשם, אין לשלול כי לא ראה טבלה זו, וככל שאכן ראה אותה, לא התעמק בכך. ריסבי-רז עצמה סברה כי ברוב המקרים כרטיסי הטיסה של בני המשפחה

מומנו בנקודות, והראיות מלמדות כי כרטיסי טיסה רבים עבור בני המשפחה אכן נרכשו על ידה, על פי הוראת הנאשם, באמצעות נקודות.

564. בנוסף, כפי שפורט לעיל, התנהלות הנאשם וילדיו בהקשר זה, מתיישבת עם חוסר מודעות לקיומם של כספים עודפים העומדים לרשותם בראשונטורס. כפי שפורט לעיל, ילדי הנאשם טסו באמצעות נקודות, טסו שלא באמצעות ראשונטורס וטסו באמצעות ראשונטורס ושילמו מכיסם עבור הטיסה.

565. כמו כן, אין למעשה חולק, כפי שפורט לעיל, כי הנאשם ואנשי לשכתו לא ידעו על כרטיס "אולמרט פרטי" ועל הפעולות שביצעה בו ראשונטורס. במספר מקרים (המהווים שיעור שאינו מבוטל מהחיובים בגין טיסות ילדי הנאשם), אין לשלול את גרסת הנאשם לפיה לא היה מודע לכך שטיסות ילדיו ובני משפחותיהם מומנו על ידי ראשונטורס (ובחלקם גם ריסבי-רז לא הייתה מודעת לכך).

566. אשר לשדרוגים, מדובר, כאמור, בשני חיובים בלבד בגין שדרוגים מכרטיס "אולמרט פרטי" בסכומים יחסית לא גדולים. שאר השדרוגים מומנו בדרכים אחרות, לרבות שיק אישי של הנאשם.

567. אכן, על פי הראיות שהציגה המאשימה, לנאשם לא היו די נקודות על מנת לממן באמצעותן את כל השימושים הללו – טיסות ילדיו ובני משפחותיהם והשדרוגים. האמור בחוות דעת המומחית מטעם הנאשם (נ555/1), אינו סותר טענה זו, אלא קובע כי ניתן היה לעשות בנקודות שימוש רב יותר. כמו כן, נוכח התנגדות המאשימה וטעמיה, החלטנו להימנע מלהתבסס לעניין זה על חוות דעת זו. בנוסף, על פי עדות ריסבי-רז, שלא נסתרה למעשה על ידי הנאשם, נהג הנאשם לאשר כל שימוש בנקודות. מכאן שהנאשם ידע כי לעתים (אך לא תמיד) הוא מאשר את רכישת כרטיס הטיסה, ובמקרה אחד או שניים, שבהן דובר בסכומים נמוכים, גם את השדרוג, שלא באמצעות נקודות.

568. עם זאת, נוכח האמור לעיל, אין זה בלתי סביר כי הנאשם סבר כי מרבית טיסותיהם של ילדיו ובני משפחותיהם ממומנות מנקודות וכי בתודעתו של הנאשם, כמו בתודעתה של ריסבי-רז, מדובר היה במקרים לא רבים של טיסות שלא מומנו מנקודות ובסכומים שאינם מאוד משמעותיים. כמו כן, אין זה בלתי סביר כי הנאשם סבר שבאותם מקרים ישולמו כרטיסי הטיסה, או השדרוגים, מחשבונו הפרטי בראשונטורס.

569. הנאשם אמנם לא העביר סכומי כסף כלשהם לראשונטורס (למעט שיק אחד בסך 211 דולר) במשך תקופה זו, עד התשלום שהועבר בשנת 2007. ואולם, אין לשלול כי

הנאשם, כפי שפורט לעיל, לא היה מודע למלוא גובה החוב בגין נסיעות ילדיו ובני משפחותיהם, ואין לשלול כי סבר שמדובר בסכום לא גבוה. הנאשם היה, כאמור, עסוק מאוד וסבר שהנאשמת מטפלת עבורו בחובו הפרטי כלפי ראשונטורס. הוא העדיף לצבור חוב מסוים כלפי ראשונטורס מאשר להגדיל את חובו לבנק. מסיבה זו, הוא לא מיהר לפרוע את החוב. אנשי ראשונטורס מצדם לא נהגו לשלוח לנאשם חשבון על מצב חובו הפרטי ולעדכנו באשר לגובה חובו בגין הנסיעות הפרטיות, וגם כאשר פנתה אליהם ריסבי-רז בחודש פברואר 2006 וביקשה לקבל עדכון על מצב החוב, לא נמצאה תשובת ראשונטורס לפנייה זו.

570. בנסיבות אלה, לא ניתן לשלול את טענת הנאשם, שלפיה הוא האמין כי רוב הנסיעות הפרטיות שהוזמנו על ידי ילדיו בראשונטורס ולא שולמו על ידם ישירות לראשונטורס ממומנות בנקודות; כי החוב לראשונטורס בגין נסיעות ילדיו ובגין שדרוגים שלא מומנו בנקודות אינו גדול; כי חוב זה נזקף לחובתו בחשבונו הפרטי בראשונטורס, וכי כאשר תגיע דרישה לפירעון החוב, יטופל הדבר על ידי הנאשמת.

<u>נסיעות פרטיות של הנאשם ורעייתו ונסיעה משפחתית ליוון</u>

571. המאשימה טענה, כי הנאשם נסע ארבע נסיעות פרטיות יחד עם בני משפחתו (שלוש מהן עם רעייתו ואחת עם רעייתו וילדיו) ולא שילם עבורן. נסיעות פרטיות אלה מומנו מהכספים העודפים שנשמרו בראשונטורס (חיוב בגין עלותן נרשם בכרטיס "אולמרט פרטי"). לטענת המאשימה, העובדה שנסיעות אלה לא שולמו על ידי הנאשם מלמדת על מודעותו לקיומם של כספים עודפים ולשימוש בהם.

572. לטענת ב"כ הנאשם, הנאשם סבר כי נסיעות אלו מומנו מכיסו – בין באמצעות שימוש בנקודות הנוסע המתמיד ובין באמצעות חשבונו הפרטי בראשונטורס, והוא לא ידע על כך שבפועל נרשם בגין עלותן חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי", שקוזז מכספים עודפים.

573. להלן נבחן את עקרי הראיות הנוגעות לנסיעות הנדונות ולמודעות הנאשם באשר למימון באמצעות כספים עודפים. הנסיעות אליהן נתייחס הן נסיעה 47 הכרונולוגית ("נסיעת יוון"), נסיעה 60 הכרונולוגית ("נסיעת התערוכה הראשונה"), נסיעה 67 הכרונולוגית ("נסיעת התערוכה השנייה") ונסיעה 68 הכרונולוגית ("נסיעת הבריתי").

574. בחינת הראיות מלמדת כי טענת הנאשם, שלפיה סבר כי הנסיעות מומנו באמצעות נקודות, או באמצעות חשבונו הפרטי בראשונטורס, אינה בלתי סבירה. משכך, לא הוכח מעבר לספק סביר כי הנאשם היה מודע לכך שהנסיעות מומנו מכספים עודפים.

נסיעה 47 הכרונולוגית – נסיעת איטליה ויוון

575. המסמכים הקשורים לנסיעה זו סומנו ת/184 נסיעה 29 ונסיעה 30, וכן ת/324 נסיעה 26 ו-26א. בחלקה הראשון של נסיעה זו טסו הנאשם ורעייתו לרומא לביקור רשמי מטעם הממשלה, ובחלקה השני של הנסיעה טסו מרומא ליוון, לחופשה משפחתית באי סקיאתוס. יצוין כי על פי עדויות ריסבי-רז והנאשם מדובר בחופשה משפחתית יחידה של הנאשם ובני משפחתו בחו"ל בתקופה הרלוונטית. חלקה הראשון של הנסיעה הוזמן מסוכנות הנסיעות אשת טורס על ידי סוכנות הנסיעות הממשלתית, ואילו חלקה השני הוזמן מראשונטורס. הנסיעה נערכה בין התאריכים 29.9.04 עד 8.10.04. לחופשה המשפחתית ביוון הצטרפו גם שאול ומיכל אולמרט ובני משפחותיהם. בקלסרי ריסבי-רז, הנסיעה לאיטליה וליוון הייתה מפוצלת לשתי ניילוניות נפרדות (עמ' 6507). כפי שיפורט להלן, משרד התקשורת שילם עבור טיסותיהם של הנאשם ורעייתו בשני חלקי הנסיעה, וקיבל החזר מהנאשם עבור הטיסה מאיטליה ליוון. החזר כספי זה נעשה באמצעות שיק שהוצא מראשונטורס לפקודת משרד התקשורת. אשר לטיסותיהם של יתר בני המשפחה, הרי שאלו מומנו באמצעות חיוב חשבון "אולמרט פרטי".

576. להלן נדון בראיות ובטענות הצדדים בנוגע למימון טיסת הנאשם ורעייתו, וכן בנוגע למימון טיסות יתר בני המשפחה. ביחס לכל אחד משני אלו, נבחן האם ניתן להסיק על מודעותו של הנאשם בנוגע לעודפים שנצברו לזכותו בראשונטורס.

נסיעת יוון – טיסת הנאשם ורעייתו

577. ביום 26.9.04 התקבל אישור ממשלה לנסיעת הנאשם לאיטליה. כמו כן, בעקבות בקשתה של הנאשמת, במכתבה מיום 26.9.04, אישר ראש הממשלה את הצטרפות אשת הנאשם לנסיעה, וזאת "**מאחר שהביקור יכלול טקסים רשמיים וקבלות פנים שתשתתף בהם, בין היתר, רעיית שר התקשורת האיטלקי**".

578. משרד התקשורת, שארגן את חלקה הרשמי של הנסיעה, מימן את טיסות הנאשם ורעייתו לאיטליה. בפועל, משרד התקשורת שילם גם עבור טיסותיהם של הנאשם ורעייתו מאיטליה ליוון ומשם בחזרה לישראל. לפיכך, הנאשם אמור היה להשיב למשרד התקשורת את עלות חלקה הפרטי של הנסיעה ליוון. בני אומן מסוכנות הנסיעות הממשלתית הציע לחשב משרד התקשורת שלוש אפשרויות לתמחור הנסיעה (ת/184, מסמך מס' 24 לתוספת לאסופת מסמכי נסיעה 29), ולבסוף הוחלט שמשרד התקשורת ישלם עבור מסלול של ת"א – רומא – ת"א, למרות שהנאשם לא טס במסלול זה בפועל (עמ' 6513). כמו כן, הוחלט שהנאשם ישלם מכיסו עבור טיסתו וטיסת רעייתו מאיטליה ליוון. תשלום זה, עבור נסיעתו הפרטית של הנאשם ורעייתו, התבצע לבסוף, כאמור, וכפי שיפורט להלן בחלק העוסק בכך, באמצעות שיק של ראשונטורס למשרד התקשורת. יצוין

כי מסיבה לא ברורה, הנאשם לא חויב עבור תשלום זה (בשונה מהתשלום עבור טיסות ילדיו) במסגרת חשבון "אולמרט פרטי" (עמ' 6522).

579. מן המסמכים עולה, כי ריסבי-רז פעלה מול הגורמים השונים על מנת שהנאשם ישלם את חובו למשרד התקשורת בגין מימון חלקה הפרטי של הנסיעה. כבר בחלוף כשבועיים מיום ששב הנאשם מן החופשה המשפחתית, ביום 20.10.04, כתבה ריסבי-רז למר בני אומן הודעת דוא"ל, שבה ביקשה כי יעביר לה בהקדם את המחיר הסופי של נסיעת הנאשם ורעייתו לרומא וליוון, ויודיע לה "**כמה אנחנו צריכים לשלם ולמי**". מר אומן השיב באותו היום, וכתב לריסבי רז, כי הסכום שאושר לתשלום היה 1,860 דולר לאדם וכי הנאשם צריך לשלם 768.42 דולר עבור טיסתו וטיסת רעייתו. ריסבי-רז העבירה את תכתובת דוא"ל זו לנאשם, ביום 24.10.04, וכתבה לו: "**אהוד – איך אתה רוצה לשלם לאשת טורס?**". הנאשם השיב באותו היום, על גבי המסמך, "**לשיחתי עם רייצ'ל!**". הנאשם העיד, בחקירתו הנגדית, כי הוא לא הבין מה בדיוק נאמר במסמך. הוא הניח שמסיבה זו רצה לשוחח איתה. לשאלת ב"כ המאשימה, הבהיר הנאשם כי כנראה הבין שהוא צריך לשלם על חלק הטיסה שמאיטליה ליוון, אך לא הבין את יתר האמור במסמך (עמ' 13654-13655).

580. כעשרה ימים לאחר מכן, ביום 4.11.04, כתבה ריסבי-רז לנאשמים עדכון בקשר לנסיעה לסין (נסיעה 10 לכתב האישום), על גבי מכתב של חשב משרד התמ"ת, שבו הודיע לריסבי-רז מהו הסכום שהנאשם צריך לשלם עבור שדרוג טיסותיו בנסיעה לסין (נומרטור 1325). בין יתר הדברים שכתבה ריסבי-רז לנאשמים, היא ציינה: "**אנחנו גם צריכים לשלם לאשת טורס משהו כמו 760$ לטיסות ליוון. אני מחכה למחיר סופי**". כמו כן, שאלה ריסבי-רז "**האם לבקש מראשונטורס לשלוח צ'ק או צ'ק שלך?**". במהלך הדיונים בבית המשפט, התעוררה מחלוקת האם שאלה זו (הרביעית על פי המספור שערכה ריסבי-רז) שייכת לרשימת השאלות שקדמו לה, קרי, עניינה בנסיעה לסין (כשיטת התביעה), או שמא היא שייכת לתזכורת שכתבה ריסבי-רז אחריה (החמישית במספר), קרי, עניינה בנסיעה ליוון (כפי שסברה ריסבי-רז) (עמ' 4684-4686). כפי שיפורט להלן, הואיל ובסופו של דבר עלות טיסות הנאשם ורעייתו ליוון אכן כוסתה באמצעות שיק שהוצא מראשונטורס, והואיל והנאשם, ככל הנראה, היה מודע לכך – אין צורך להכריע במחלוקת האמורה בעניין מסמך זה.

581. שלושה ימים מאוחר יותר, ביום 7.11.04, כתבה ריסבי-רז הודעת דוא"ל נוספת לבני אומן וביקשה לקבל את המחיר הסופי של נסיעת השר ורעייתו, וכן למי עליה לשלם. גם כאן הוסיפה ריסבי-רז, כי תשמח "**לסגור את העניין בהקדם האפשרי**". ריסבי-רז שלחה העתק מהודעה זו גם לחשב משרד התקשורת. באותו יום השיב לה החשב, במכתב,

ובו פירט את ההתחשבנות הנוגעת למחירי הטיסות בנסיעה זו, וציין, בשורה התחתונה, כי היתרה לתשלום על ידי השר היא 718.86 דולר. עוד הוסיף, כי התחשיב נעשה על פי המידע שמצוי בידיו כעת, וכי אם יהיו שינויים הוא יעדכן אותה על כך. ביום 29.11.04 שאלה ריסבי-רז (על גבי אותו מכתב) את החשב: "**האם יש משהו חדש בעניין הזה? האם יש מחיר סופי? נא לעדכן אותי**".

582. ביום 13.12.04 כתבה ריסבי-רז מזכר לנאשמים (נומרטור 554, מסמך 91 בת/324) שעסק, על פי כותרתו, ב"**מחיר סופי עבור נסיעתך ליוון**". במזכר זה כתבה, כי המחיר הסופי הוא 718.86 דולר, וכי על פי חישוב בהתאם לשער הדולר, הסכום בשקלים הוא 3,134.23. ריסבי-רז הוסיפה: "**הכסף יכול לבוא מראשונטורס אבל אני ממליצה המחאה בשמו של השר (אפשר לבקש מראשונטורס להעביר את הכסף לשר)**".

583. בחקירתה הנגדית העידה ריסבי-רז, כי כשכתבה "**הכסף יכול לבוא מראשונטורס**" התכוונה כי הכסף יכול לבוא מחשבונו הפרטי של הנאשם בראשונטורס (עמ' 6517). היא אישרה בחקירתה, שניתן ללמוד על כוונתה זו גם מכך שהכניסה את החיוב בגין נסיעה זו לטבלת נסיעות בני המשפחה של הנאשם בראשונטורס, שאליה נתייחס גם להלן, תחת הכותרת "**Office Greece**" (נ/255, עמ' 41, נומרטור 1349) (עמ' 6158). בחקירתה הראשית נשאלה ריסבי-רז, למה התכוונה כשכתבה "**אפשר לבקש מראשונטורס להעביר את הכסף לשר**", והשיבה כך: "**אני מה שאני זוכרת מהעניין הזה שהיה באיזה שהוא שלב כסף של השר בחשבון בראשונטורס ואני לא מדברת על הכסף לפי התיאוריה של המקור על העודפים, היה נסיעה אחת או שתיים שהשר שילם לנסיעות עם הנקודות הפרטיות שלו והיה כסף שקיבל מהארגונים והכסף הזה בעיני היה כסף שלו. ... ששר יכול זה כסף שלו, איך אני ראיתי זה כסף שלו בראשונטורס אבל אני חושבת שבמקרה הזה חשבתי שזה לא נראה טוב, להוציא שיק מראשונטורס שאנשים חס וחלילה יחשבו שראשונטורס משלם על הטיסה ולא השר פרטי בנסיעה פרטית**" (עמ' 4681). ריסבי-רז נשאלה מדוע, לדבריה, "**זה לא נראה טוב**", אם הנאשם לא ישלם כסף מכיסו, שהרי במקרים אחרים היה שימוש בשיקים של ראשונטורס, והשיבה כי במקרה זה מדובר בנסיעה פרטית משפחתית (עמ' 4682). ריסבי-רז נשאלה האם כוונתה לכסף שהתקבל מאקסל שפרינגר (נסיעה 17 לכתב האישום), והשיבה "**יכול להיות, כן**". היא הוסיפה כי ראתה בסכום זה, שהתקבל בראשונטורס, "**הכסף הפרטי של ראש הממשלה**" (עמ' 4683). היא נשאלה, מדוע, אם כך, היא חשבה שהנאשם צריך לשלם מכספו ולא באמצעות שיק של ראשונטורס, והשיבה כי "**אני חושבת שזה מה שהיה לי בראש וזה, שלא רק שאנחנו עושים את הדבר הנכון, שיהיה ברור ופתוח לכולם שאנחנו עושים הדבר הנכון. בעיני זה היה שהשר היה צריך לשלם מהשיק שלו, שלא תהיה חס וחלילה אפילו חשד אחד שיש משהו לא תקין פה וזה**" (עמ' 4683-4684). עוד נשאלה ריסבי-רז, מדוע היא לא

אמרה לנאשם שיש לו כסף בראשונטורס שהגיע מאקסל שפרינגר, והיא השיבה שהניחה שהוא יודע, בשל הסמיכות בזמנים (עמ' 4687). ואכן, בחקירתה הנגדית של ריסבי-רז הוצג לה כי באותו היום שבו כתבה את המסמך, חזר הנאשם מנסיעתו לברלין (נסיעת "אקסל שפרינגר", נסיעה 17 לכתב האישום) (עמ' 6519, 6829-6830).

584. יומיים לאחר מכן, ביום 15.12.04 הוצא שיק מראשונטורס לפקודת משרד התקשורת, בסך 3,134.24 ש"ח.

585. בחקירתה הראשית נשאלה ריסבי-רז, האם ניתן ללמוד מהעובדה שלבסוף החוב למשרד התקשורת שולם על ידי שיק של ראשונטורס, כי הנאשם הוא זה שאמר לה להוציא שיק של ראשונטורס (ולא שיק פרטי) והשיבה: "**אני לא יודעת אם הוא אמר לי ואני לא יודעת אם זה שולה או אני שביקשה את השיק מראשונטורס**" (עמ' 4688). לשאלת בית המשפט, השיבה כי היא לא חושבת שעשתה זאת על דעת עצמה (עמ' 4688). הנאשם העיד, בחקירתו הנגדית, כי הוא לא זוכר שהפנה את ריסבי-רז לראשונטורס כדי לשלם עבור חלק הנסיעה מאיטליה ליוון, אבל סביר שעשה זאת (עמ' 13656-13657).

586. כפי שיפורט להלן בחלק העוסק בהוצאת השיקים מראשונטורס, אין בהוצאת השיק כשלעצמה, ובמודעות הנאשם לכך שיצא שיק כזה, כדי להוות אינדיקציה כבדת משקל למודעות הנאשם לעודפים בראשונטורס. ריסבי-רז (עמ' 6520-6521) והנאשם (עמ' 13664, 13667), העידו כי הם סברו שמדובר בהוצאה פרטית שעל הנאשם לשלם מכיסו וכי הסכום ששולם על ידי ראשונטורס ייזקף לחובת הנאשם במסגרת ההתחשבנות בינו לבין ראשונטורס על נסיעותיו הפרטיות. סברה זו, כפי שיפורט שם, לא נשללה.

נסיעת יוון - נסיעת ילדיו של הנאשם ובני משפחותיהם

587. התשלום עבור טיסותיהם של בנו של הנאשם, כלתו ונכדתו, וכן בתו של הנאשם, חתנו ונכדו נזקף לחובת הנאשם בחשבון "אולמרט פרטי", וזאת במועדים 13.10.04, 17.11.04 ו-7.2.05.

588. עלות טיסותיהם של בנו וכלתו של הנאשם הייתה 3,268.13 דולר כל אחת, במסלול ניו-יורק – ת"א – אתונה – סקיאתוס – אתונה – ניו-יורק. עלות טיסתה של נכדתו של הנאשם היה 220 דולר במסלול זהה. עלות טיסותיהם של בתו של הנאשם וחתנו הייתה 592.96 דולר כל אחת, במסלול ת"א – אתונה – סקיאתוס – אתונה – ת"א. עלות טיסת נכדו של הנאשם הייתה 78.50 דולר במסלול זהה. עלות הטיסה של הנאשם ורעייתו במסלול אתונה – סקיאתוס – אתונה היה 79.53 דולר כל אחד.

589. ניתן לראות כי ההוצאה העיקרית בגין הנסיעה ליוון, ואשר חויבה מחשבון "אולמרט פרטי", הייתה עלות טיסתם של בנו של הנאשם וכלתו, שטסו מניו-יורק לישראל, שהו בה שבוע ימים, ממנה המשיכו לאתונה לחופשה המשפחתית, ולבסוף שבו לניו-יורק. עלות טיסה זו הסתכמה בכ-6,536 דולר, וזאת מתוך הסך של 8,081 דולר, העלות הכוללת של הטיסות עבור כל בני משפחת הנאשם.

590. כך גם עולה מטבלת נסיעות בני המשפחה, שערכה ריסבי-רז, בחודשים ספטמבר – אוקטובר 2004, שכותרתה "**Rishontours Expense Summary**" וכותרת המשנה שלה היא "**Family Trips 2002 – 09/2004**" (נ/255, עמ' 41, נומרטור 1349). מסמך זה כולל שתי טבלאות: הטבלה הראשונה מתייחסת לנסיעות בני המשפחה משנת 2002, והטבלה השנייה מתייחסת לנסיעות בני המשפחה ליוון. בתחתית שתי הטבלאות ערכה ריסבי-רז טבלה נוספת, שבה סיכמה את הסכומים, ועל פיה חובו של הנאשם בגין נסיעות בני משפחתו בשנים 2002-2004 היה 2,862 דולר, חובו בגין עלות כל הטיסות של בני המשפחה ליוון היה 8,081 דולר, וחובו עבור נסיעתו מרומא ליוון, ששולמה על ידי משרד התקשורת, היה בסך 719 דולר. חוב זה שולם לבסוף בשיק של ראשונטורס, כאמור לעיל. סך כל חובו של הנאשם על פי טבלה זו היה 11,662 דולר. לדברי הנאשם הוא לא ראה מסמך זה בזמן אמת (עמ' 11385). ריסבי-רז אמרה, כאמור, כי היא אינה יודעת אם הנאשם ראה את הטבלה. היא הראתה אותה לנאשמת, שניהלה את הפגישות התקופתיות עם ראשונטורס, והניחה כי הנאשמת הראתה אותה לנאשם. הנאשמת, לעומת זאת, ראתה בוודאות את המסמך, שכן כתב ידה מופיע עליו (ת/324(172)).

591. בחקירתו הנגדית אמר הנאשם, שהבנתו הייתה, כי הנסיעה של כל בני המשפחה מהארץ ליוון (ולגביו ולגבי רעייתו לאי סקיאתוס) תשולם מנקודות, או מחשבונו הפרטי בראשונטורס (עמ' 11383, 11392). אשר למימון טיסותיהם של בנו שאול ומשפחתו – אשר, כזכור, היו המרכיב העיקרי בעלות הטיסות כולן – לנאשם הוצג בחקירתו במשטרה, שהטיסות מומנו מעודפי המימון בראשונטורס. הנאשם אמר בתגובה, כי הוא צריך לבדוק את זה וכי הוא מאוד יתפלא אם יתברר שהטיסות שולמו על ידו (ת/152, תמליל החקירה מיום 11.7.08, עמ' 48). בחקירתו הראשית אמר בעניין זה, כי הוא לא זוכר שאף אחד דיבר איתו על מימון הנסיעה של בנו, כלתו ונכדתו מניו-יורק ארצה. לדבריו, הוא לא זוכר שדובר על כך שמימון הנסיעה שלהם מניו-יורק יהיה על חשבונו, גם לא מנקודות (עמ' 11387-11388). הוא הוסיף כי ראה לראשונה את החיוב הגבוה בגין הנסיעה רק בחקירתו במשטרה, והיה "**לחלוטין מופתע**" (עמ' 11389-11391). הוא הניח שהם באים לחופשה מהארץ, וממילא הם הגיעו ארצה מניו יורק (עמ' 11391).

592. בחקירתו הראשית, אמר שאול אולמרט, כי הוא לא זוכר אם הוא ומשפחתו תכננו ממילא להגיע לארץ ולכן החופשה תואמה במועד סמוך להגעתם, או שהגיעו ארצה לרגל החופשה המשפחתית המתוכננת ביוון (עמ' 14793). בנו של הנאשם נשאל כיצד להבנתו מומנה נסיעת משפחתו, והשיב "**בנוהל הרגיל**", קרי, אם יש לנאשם נקודות – באמצעות ניצול נקודות, ואם לא – היה עליו (על שאול אולמרט) לשלם מכספו. לדבריו, בניגוד לנסיעות אחרות, שבהן לא היו די נקודות לצורך מימון כרטיס הטיסה, בנסיעה זו לא דובר איתו על מימון הנסיעה (עמ' 14793). לדבריו, ועל פי חשבון האשראי שהציג, ביום 23.9.04 הוא חויב בתשלום של 256 דולר עבור טיסת בתו בלבד (עמ' 14794). מכך הסיק, שהתשלום עבור טיסתו וטיסת רעייתו נעשה באמצעות נקודות, וכי הוא נדרש לשלם עבור טיסת בתו משום שלא ניתן לשלם עבור טיסת תינוקות באמצעות נקודות (עמ' 14795-14794). בנו של הנאשם ציין כי בנסיעה זו היו מרכיבים נוספים ששילם עליהם באופן פרטי: ביטוח הנסיעה, הזמנת לילה במלון באתונה (נ/507) ושכירת רכב (עמ' 14797-14798), דבר התומך אף הוא בסברתו כי מימון כרטיסי הטיסה נעשה באמצעות נקודות, שאם לא כן, היו פונים אליו ומבקשים ממנו תשלום עבורם.

לעניין טיסת הבת, יצוין כי גם חשבון "אולמרט פרטי" חויב בסך של 220 דולר עבור טיסת הבת התינוקת, כך שלמעשה היה חיוב כפול עבור אותה טיסה (כלומר, ראשונטורס חייבו את חשבון "אולמרט פרטי" בעוד שבנו של הנאשם שילם עבור הטיסה בכספו). לדברי בנו של הנאשם, הוא לא ידע על כך (עמ' 14795). לא הובהר עד תום האם החיוב הנ"ל בגין טיסת הבת, הוא בגין טיסה בכיוון אחד, מניו-יורק לתל אביב, או שמדובר בטיסה הלוך חזור (עמ' 14826-14827).

בחקירתו הנגדית, אמר בנו של הנאשם כי הוא מניח כי גם בנסיעה זו, כבכל נסיעותיו הרלוונטיות, הוא בדק האם יש נקודות בחשבון הנוסע המתמיד של אביו, כאשר ההנחה שלו הייתה שאם אין נקודות, יהא עליו לממן את הטיסה מכיסו. שאול אולמרט לא זכר את פרטי השיחה לגבי נסיעה זו ואישר כי יתכן שנאמר לו שאין נקודות (אחרת הטיסה הייתה ממומנת בנקודות). מנגד, הוא הוסיף כי לא הוצג לו דבר בעניין מימון הטיסה מכספו שלו, ועל כן, הוא מניח שהטיסה מומנה, בהתאם לדרך הפעולה הרגילה שהייתה נהוגה לעניין זה, קרי, באמצעות נקודות (עמ' 14818-14820). גם בחקירתו החוזרת הבהיר, כי בזמן אמת חשב שהטיסות מומנו באמצעות נקודות של אביו (עמ' 14822).

593. לדברי ריסבי-רז, היא לא זכרה ששוחחה עם הנאשם על מימון נסיעה זו (עמ' 4694).

594. מיד לאחר הנסיעה, ביום 14.10.04, ביקשה ריסבי-רז מראשונטורס הסבר בנושא. על גבי החשבונית שהונפקה לבנו של הנאשם (שמספרה 76428), מיום 13.10.04, כתבה ריסבי-רז, ביום 14.10.04, "**ביקשת[י] ממנק לשלוח פקס הסבר**" (מסמך 86 בת/324,

נ256/1). בחקירתה במשטרה, הוצגה לריסבי-רז חשבונית זו שלא בהקשר של הנסיעה ליוון, אלא בהקשר שבו נדונה השאלה האם מנק ידע על קיומם של עודפים לזכותו של הנאשם בראשונטורס. ריסבי-רז לא זכרה מדוע היא ביקשה הסבר ממנק ביחס לחשבונית זו, והוסיפה: "**כנראה במקרה הספציפי הזה, היה איזשהו סיבה שהם ביקשו ממני לבקש ממנק להסביר משהו. היה המחיר אולי, לא יודעת**" (עמ' 76-77 לתמליל החקירה מיום 24.6.08). גם בחקירתה בבית המשפט לא זכרה ריסבי-רז במה מדובר ומהו ההסבר שניתן לה, אם ניתן (עמ' 4668, 5879). הנאשם אמר, בחקירתו הנגדית, כי ריסבי-רז לא שיתפה אותו בבירורים שערכה לגבי כרטיס הטיסה של בנו (עמ' 13651). יושם לב, כי ריסבי-רז לא הפנתה את המסמך למי מהנאשמים.

פירוט העלויות הקשורות לנסיעת שאול אולמרט ובני משפחתו, כמו גם יתר בני המשפחה שלקחו חלק בנסיעה, צוין, לאחר מכן, בטריפלוג 2004 (נ255/1, עמ' 38, נומרטור 1359). הנסיעה הוצאה מהטריפלוג לאחר הישיבה עם ראשונטורס, בהתאם לעדות ריסבי-רז בדבר הפרדת החוב הפרטי מהציבורי (שם, עמ' 39-40, נומרטורים 1342-1343). ריסבי-רז לא נשאלה, האם עדכנה את הנאשם בדבר החוב שנוצר כתוצאה מנסיעה זו. עם זאת, ריסבי-רז העידה, כפי שפורט בחלק שסקר את עדותה, כי הטיפול בהסדרת חובותיו הפרטיים של הנאשם היה בתחום אחריותה של הנאשמת וכי היא עצמה לא עסקה בכך.

595. בחקירתה בבית המשפט, נשאלה זלצמן מדוע מיענה את החשבוניות של בנו של הנאשם, כלתו ונכדתו לחשבון "אולמרט פרטי", והשיבה כי כל הנסיעות שהוזמנו דרך הלשכה ולא היה להם גורם מממן הופנו לכרטיס זה, שבו "**רוכזה כל הפעילות של הלשכה... הפעילות של הדוקטים הפתוחים**". עוד הוסיפה כי היא לא חייבה את כרטיס "אולמרט פרטי", "**זאת לא פעולת חיוב, זה פעולה בסך הכול פעולה של הוצאת חשבונית ואז היתרת חובה עוברת לכרטיס הזה**". לדבריה, ככלל, ריסבי-רז הודיעה לה אם יש גורם מממן שהזמין את הנסיעה. אם לא היה גורם מממן נאמר לה שאת זה הם משלמים (עמ' 2498-2500).

596. לטענת המאשימה, הנאשם היה צריך לממן את נסיעת בני משפחתו מכיסו. במקום זאת, מימון הנסיעה נעשה באמצעות שימוש בעודפי מימון של טיסות אחרות. מנגד, לטענת ב"כ הנאשם, הנאשם לא היה מודע לכך שמימון הטיסות חויב מחשבון "אולמרט פרטי", שעל קיומו, לטענתו, כלל לא ידע. הוא גם לא היה מודע לכך שחויב על ידי ראשונטורס בגין עלות טיסתם של בנו ומשפחתו מניו-יורק ארצה – היא העלות המרכזית בנסיעה זו.

597. בראיות שהוצגו ביחס לנסיעה זו אין כדי לבסס, מעבר לספק סביר, את הטענה בדבר מודעות הנאשם לכך שהנסיעה מומנה מכספים עודפים בראשונטורס.

598. הראיות אינן שוללות את גרסת הנאשם, שלפיה סבר שהטיסות ימומנו באמצעות נקודות, או שעלותן תחויב בחשבונו האישי בראשונטורס. אין לשלול כי הנאשם אכן סבר שעלות כלל הטיסות של בני משפחתו אינה גבוהה, שכן הוא לא ידע שזו כוללת גם את נסיעת בנו וכלתו מניו-יורק לישראל ובחזרה. בעניין זה, העידו הנאשם ושאול אולמרט (ר' למשל, עמ' 14761), כאמור, על הגישה המשותפת לשניהם. גישה זו הייתה, כי שאול אולמרט, שעמד באותה עת ברשות עצמו מבחינה כלכלית (עבד בתפקיד בכיר בחברה מצליחה בארה"ב), היה רשאי, ככלל, לטוס על חשבון נקודות הנוסע המתמיד של הנאשם, וכשלא היו די נקודות, הטיסה הייתה על חשבונו (של שאול). שאול אולמרט מצדו סבר, כאמור, כי הטיסה מומנה באמצעות נקודות, סברה הנתמכת בעובדה ששילם עבור טיסתה של בתו מארה"ב בלבד. בנוסף, לא הוכח כי הנאשם ראה את החשבוניות שהונפקו בגין טיסותיהם של בנו וכלתו, כמו גם את הטבלה שהכינה ריסבי-רז, אשר ריכזה את סכום החוב בגין העלות הכוללת של הנסיעה, ובין היתר פירטה את עלות הנסיעה של בנו וכלתו של הנאשם. לא הוכח גם כי הנאשם עודכן בעניין החוב בגין נסיעה זו בדרך אחרת. כפי שצוין לעיל, גם ריסבי-רז ערכה בירור בקשר לתשלום מול מנק, בירור שתוצאותיו לא הובהרו. משכך, לא ניתן לשלול, כי הנאשם לא היה מודע לעלות הגבוהה של הנסיעה, ולעובדה שעלות זו קוזזה מכספים עודפים מנסיעות אחרות.

נסיעה 60 הכרונולוגית – נסיעת התערוכה הראשונה

599. בנסיעה זו נסעו הנאשם ורעייתו לניו-יורק בין התאריכים 20.4.05 ועד 26.4.05, לצורך השתתפות בתערוכה של אשת הנאשם.

600. הנסיעה הוזמנה באמצעות ראשונטורס. עלות הנסיעה הכוללת של שני בני הזוג הייתה 11,459.64 דולר. בגין עלות זו נרשם חיוב בחשבון "אולמרט פרטי" בראשונטורס.

601. ריסבי-רז שמרה בקלסר "נסיעות 2005", בניילונית נפרדת, את כל החשבוניות שהונפקו ביחס לנסיעה זו. ריסבי-רז אישרה, בחקירתה הנגדית, שעשתה כן משום שסברה שהנאשם יהיה צריך לשלם על הנסיעה מכיסו (עמ' 7385).

602. בטריפלוג של 2005-2004 סומנה נסיעה זו כפרטית ("Private") הן ביחס לנסיעת הנאשם והן ביחס לנסיעת רעייתו. בהתאם, סומן בטריפלוג כי הנסיעה הסתיימה בחוסר בגובה כל עלות הנסיעה (11,459.64 דולר) (נ/255, עמ' 60ב', נומרטור 999).

603. בחקירתה במשטרה נשאלה ריסבי-רז מי יזם את הנסיעה והשיבה כי מטרת הנסיעה הייתה לתערוכה של אשת הנאשם, וכן לחגוג את ליל הסדר עם המשפחה (עמ' 3

לתמליל). לשאלת החוקר האם מדובר בנסיעה פרטית, השיבה "**לא בדיוק, הוא גם עבד בנסיעה... הוא קיים סדרה של פגישות**". היא ציינה כי שרון צור מימנה את עלות השהות בבית מלון וכי הנאשם שילם על הטיסות מכספו או באמצעות נקודות (עמ' 2-3 לתמליל החקירה מיום 12.5.08).

604. אין מחלוקת כי מטרתה העיקרית של הנסיעה הייתה פרטית. ככזו, היה על הנאשם לשלם מכיסו עבור הנסיעה.

605. מן המסמכים שהוגשו בקשר לנסיעה זו עולה, כי ריסבי-רז ביררה עלויות לינה במספר מלונות בניו-יורק, ודיווחה לנאשם על ממצאיה (ראו מסמכים 2-5 ו-10 לאסופה המצורפת לנסיעה 35, ת/184). ביום 17.3.05, כתבה ריסבי-רז לנאשם, על גבי תכתובת דוא"ל בינה לבין מנהל המכירות של "מלונות תומפסון" (מסמך 2 לאסופה), את הדברים הבאים:

> **"אהוד – בקשר לבית מלון בניו-יורק**
> **אתה לא יקבל חדר במלון נורמאלי פחות מ-300$ +**
> **א. האם לבדוק עם Thompson 60?**
> **ב. לשאול את משפחת טיש?**
> **ג. למצוא איזה דירה של מישהו?**
> **ד. לסדר אירוע בזמן החופש לקבל מימון?**
> *** מצ"ב דוגמאות".**

ליד השאלה הרביעית השיב הנאשם, ביום 18.3.05, "**כן**" ובתחתית הדף כתב "**נשוחח!**".

606. מן המסמכים עולה גם כי ריסבי-רז והנאשם ניסו למצוא גורם שיממן חלק מן העלויות הכרוכות בנסיעה. לבסוף נקבעו לנאשם פגישות מטעם ארגון "מדיה ווטש" שאורגנו על ידי שרון צור (מסמכים 11-12 לאסופה). ארגון זה שילם על שהותו של הנאשם ורעייתו במלון.

607. בין המאשימה לנאשם התגלעה מחלוקת, האם הניסיון של ריסבי-רז והנאשם למצוא גורם מממן היה רק בקשר לעלות השהות במלון בלבד (כגרסת הנאשם) או לעלות הנסיעה כולה (כגרסת המאשימה). בהקשר זה העידה ריסבי-רז כי הם פנו לארגונים "**אני חושבת שכדאי לקבל סיוע במימון הנסיעה, אני מתכוונת לבתי מלון**" (עמ' 5516, 5523-5522). הנאשם העיד, בהתייחס לשאלתה של ריסבי-רז "**לסדר אירוע בזמן החופש לקבל מימון**", כי ריסבי-רז והוא חיפשו מימון למלון בלבד ולא לנסיעה. לדבריו, "**כל הקונטקסט של השאלות הללו זה רק בעניין של מלון, מי שקורא את זה אחרת, מעוות את הדברים**" (עמ' 13647). לגרסתו של הנאשם יש ביסוס בחומר הראיות. כך, משום שהאפשרות שהציעה ריסבי-רז לנאשם, הוצעה על גבי התכתבות דוא"ל בקשר למימון המלון בעת

השהות המתוכננת בניו-יורק, וכן משום ששלוש האפשרויות האחרות שהציעה ריסבי-רז התייחסו כולן למימון השהות במלון (ריסבי-רז הבהירה בחקירתה כי האפשרות הראשונה התייחסה לרשת מלונות תומפסון, האפשרות השנייה התייחסה למלון רג'נסי, ראה עמ' 13 לתמליל החקירה מיום 12.5.08). על זאת יש להוסיף כי גם מחקירתה בבית המשפט עולה כי שאלתה של ריסבי-רז בדבר האפשרות "**לסדר אירוע בזמן החופש כדי לקבל מימון**" נשאלה בהקשר של מימון לשהות במלון (עמ' 5516, 5522-5523, וראה גם עמ' 14-21 לתמליל חקירתה במשטרה מיום 12.5.08).

608. המאשימה טענה, כי הנאשם היה מודע לשימוש בכספי העודפים שנצברו בחשבון "אולמרט פרטי" לצורך מימון נסיעתו ונסיעת רעייתו. ב"כ הנאשם טענו, מנגד, כי הנאשם הניח שנסיעה זו תמומן מנקודות. עוד נטען בהקשר זה, כי לו היה הנאשם יודע על "חשבון עודפים" שנצברו לרשותו בראשונטורס, הוא לא היה מחפש מימון לנסיעה זו באמצעות ארגונים שיופיע עבורם. הנאשם טען בנוגע לכך, בחקירתו הנגדית, כי העובדה שריסבי-רז והוא חיפשו מימון לשהות הנאשם ורעייתו במלון, אך לא חיפשו מימון לטיסותיהם, מוכיחה כי הוא סבר שאינו צריך לשלם על הטיסות כיוון שהן ממומנות מנקודות (עמ' 13647).

609. מסקנתנו היא כי אין בראיות שהוצגו ביחס לנסיעה זו כדי לבסס, מעבר לספק סביר, את הטענה בדבר מודעות הנאשם לכך שכרטיסי הטיסה שלו ושל רעייתו מומנו מכספים עודפים בראשונטורס.

610. אמנם, טענת הנאשם לפיה סבר שנסיעה זו מומנה מנקודות אינה נקייה מספקות. זאת, משום שלא נמצאה כל תכתובת בינו לבין ריסבי-רז בנושא זה. עם זאת, כפי שנכתב לעיל, אין לשלול את טענת הנאשם שלפיה סבר שעלות הטיסה תמומן באמצעות נקודות, וכל שנותר לעשות כדי לכסות את עלויות הנסיעה, הוא למצוא מימון לעלות השהות במלון בלבד.

611. בנוסף, יצוין כי עלות הטיסות בנסיעה זו הייתה יקרה באופן משמעותי מעלות שני כרטיסי הלוך-חזור לניו-יורק, וזאת, בשל העובדה שהוזמנו, מסיבה שלא הובהרה במשפט, שתי טיסות שונות במסלול ניו-יורק – ת"א, הן עבור הנאשם והן עבור רעייתו, ולא הוכח שהנאשם ידע על כך (לא הוכח כי ראה את המסמכים הרלוונטיים או כי עודכן לעניין זה על ידי ריסבי-רז, שלא עסקה, כאמור, בהסדרת חובותיו הפרטיים של הנאשם) (עמ' 7378-7374). לפיכך, אף אם הנאשם היה מודע לכך שעליו לשלם בכסף (ולא באמצעות נקודות) עבור הנסיעה, אין לשלול כי מודעות זו לא התייחסה לסכום של כ-11,500 דולר, אלא

לסכום נמוך משמעותית (עלות הטיסות שהוזמנו באל-על, על פי מסמך ה-SOA, הייתה 4,813.20 דולר בלבד).

נסיעה 67 הכרונולוגית – נסיעת התערוכה השנייה

612. בנסיעה זו (ת/184, נסיעה 38; ת/208, ניילונית 46) נסעו הנאשם ורעייתו לוושינגטון, בתאריכים 19.10.05-14.10.05, כדי להשתתף בתערוכה של אשת הנאשם. עלות נסיעתו של הנאשם הייתה 5,498 דולר ונרשם בגינה חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי". טיסתה של רעיית הנאשם הוזמנה (בחברת תעופה אחרת מזו שבה הוזמנה טיסת הנאשם) באמצעות נקודות. יתרת התשלום בסך 300 דולר עבור מיסים שולמה בכרטיס אשראי של רעיית הנאשם (מסמך 8 לאסופה; עמ' 7581-7582 לפרוטוקול). בטריפלוג 2004-2005, הגדירה ריסבי-רז את הנסיעה כפרטית – "Private" (נ/1, 255, עמ' 60ג).

613. ב"כ הנאשם לא חלקו בסיכומיהם על כך שנסיעה זו היא נסיעה פרטית שהנאשם היה אמור לממן מכיסו. כמו כן, לא נטען כי טיסת הנאשם אמורה הייתה להיות ממומנת מנקודות, או כי כך סבר הנאשם. נוכח זאת, מתייתר הצורך לפרט את מלוא העובדות והראיות הנוגעות לנסיעה זו.

614. המחלוקת בין הצדדים היא בשאלה, האם הנאשם היה מודע לכך שהוא לא שילם על הנסיעה מכספו, אלא מהעודפים בראשונטורס, או שמא הנאשם לא היה מודע לכך, וסבר שהחיוב בגין הטיסה הוא מחשבונו הפרטי בראשונטורס, שאותו יפרע כאשר יידרש לעשות כן.

615. אין חולק כי הנאשם ידע שעליו לשאת בעלויות הטיסה בנסיעה זו. עם זאת, לא הוצגה לפנינו ראיה המלמדת, מעבר לספק סביר, על מודעותו למימון הנסיעה מכספים עודפים בראשונטורס. כך, משום שגרסתו של הנאשם, שנידונה לעיל ותידון להלן, לפיה היה לו חשבון פרטי נפרד בראשונטורס, שם נצברו חיובים בגין נסיעותיו הפרטיות, אינה בלתי סבירה.

616. לאור האמור, גם באשר לנסיעה זו לא ניתן לקבוע מעל לספק סביר כי יש בראיות שהוצגו ביחס לנסיעה זו כדי לבסס את הטענה בדבר מודעות הנאשם לכספים עודפים בראשונטורס.

נסיעה 68 הכרונולוגית – "נסיעת הברית"

617. בנסיעה זו טסו הנאשם ורעייתו לניו-יורק על מנת להשתתף בברית של נכדם איתמר (בנו של שאול). כמו כן, השתתף הנאשם בנסיעה זו בפגישות שונות הקשורות למשרד האוצר.

618. הנאשם נסע לניו-יורק בין התאריכים 22.11.05 ועד 26.11.05, במחלקת עסקים. נסיעה זו הוזמנה באשת טורס ומומנה על ידי משרד האוצר. עלות הטיסה הייתה 3545.14 דולר. רעיית הנאשם נסעה בין התאריכים 20.11.05 ועד 26.11.05. נסיעתה הוזמנה בראשונטורס (במחלקת עסקים, עמ' 7594), ומומנה באמצעות חיוב כרטיס "אולמרט פרטי". עלות הטיסה הייתה 3923.7 דולר. חשבונית עבור נסיעתה של רעיית הנאשם הונפקה לחשבון "אולמרט פרטי" ביום 21.11.05, בסכום זה (חשבונית מס' 89535). ריסבי-רז אישרה, בחקירתה הנגדית, שהניחה את החשבונית בניילונית נפרדת לצרכי התחשבנות עם ראשונטורס בסוף השנה (עמ' 7595).

619. בטריפלוג של 2004-2005 (טיוטה מיום 13.2.06) מופיעה הנסיעה כנסיעה מס' 16 ומסומנת "Private". נכתב כי עלות הנסיעה היא 3,923.7 דולר וכי הנסיעה הסתיימה בחוסר בגובה סכום זה (נ/255, עמ' 60ד'). ריסבי-רז אישרה, בחקירתה הנגדית, כי המונח "Private" מתייחס לנסיעתה של אשת הנאשם (במובחן מהנאשם) (עמ' 7597).

620. לטענת המאשימה, העובדה שהנאשם לא שילם מכספו עבור נסיעת רעייתו, אלא המימון לנסיעתה נעשה מחשבון "אולמרט פרטי" בראשונטורס, מלמדת על מודעותו של הנאשם לצבירת כספים עודפים בראשונטורס.

621. ב"כ הנאשם לא חלקו על כך שנסיעת רעיית הנאשם הייתה נסיעה פרטית. לטענת ב"כ הנאשם, על פי הבנתו של הנאשם, נסיעתה של רעייתו הייתה צריכה להיות ממומנת מכיסו – בין אם באמצעות נקודות הנוסע המתמיד ובין כחלק מחיובו בחשבונו הפרטי בראשונטורס (סיכומי ההגנה, עמ' 131).

622. טענת המאשימה בקשר לנסיעה זו היא, כאמור, ביחס למימון טיסת אשת הנאשם. המדובר בנסיעה פרטית, שעל הנאשם היה לשלמה מכיסו, ושלמרות זאת, מומנה באמצעות חיוב כרטיס "אולמרט פרטי". בעניין זה, דומה כי אין להניח שהנאשם סבר כי הטיסה ממומנת מנקודות, וזאת, בהעדר ראייה בדבר פנייה שנעשתה אליו בעניין זה או אינדיקציה אחרת שיכולה ללמד על כך. עם זאת, מסקנתנו היא כי אין בראיות שהוצגו ביחס לנסיעה זו כדי לבסס, מעבר לספק סביר, את הטענה בדבר מודעות של הנאשם לכך שנסיעת רעייתו תמומן מכספים עודפים שנשמרו עבורו בראשונטורס.

623. כאמור, ריסבי-רז סימנה את נסיעתה של רעיית הנאשם כנסיעה פרטית בטריפלוג, וכן שמרה את החשבונית של טיסת רעיית הנאשם בניילונית נפרדת, שבה שמרה את כל החשבוניות של הנסיעות הפרטיות, לצורך התחשבנות עם ראשונטורס. שני אלו מלמדים שהבנתה הייתה שמדובר בחוב פרטי של הנאשם, שיוסדר במסגרת ההתחשבנות הפרטית בינו לבין ראשונטורס. כפי שנדון לעיל בנוגע לטריפלוגס, לא הוכחה כוונה של ריסבי-רז, או של הנאשמים, לממן נסיעות פרטיות של הנאשם, ובכלל זה את עלות נסיעה זו, מהעודפים, ובכל מקרה לא הוכחה מודעות של הנאשם לכך.

<u>סיכום</u>

624. נוכח האמור לעיל, לא הוכח, מעבר לספק סביר כי הנאשם היה מודע לכך שנסיעות פרטיות אלה מומנו מהעודפים בראשונטורס, ולא מחשבונו הפרטי או מנקודות.

<u>נסיעות משנת 2002 שנותר בגינן חוב</u>

625. בשנת 2002 התקיימו שמונה נסיעות של הנאשם שהיו "נסיעות חוסר" ושלחלקן הצטרפה רעייתו. זאת, הואיל והן לא מומנו על ידי גורם כלשהו, או מומנו באופן חלקי בלבד, והמימון עבורן היה לבסוף מכרטיס "אולמרט פרטי" (ביום 27.8.04). כתוצאה מהחוסר שנוצר בשל העדר מימון לנסיעות אלו, עמד חובו של הנאשם בראשונטורס (לאחר שקוזז כנגד העודפים שנצברו בראשונטורס באותה עת) בסוף שנת 2002 על סך של כ-17,000 דולר.

626. המחלוקת שהתגלעה בין הצדדים בקשר לנסיעות אלו, נוגעת לשאלה האם מדובר בנסיעות פרטיות של הנאשם ורעייתו, שהנאשם היה צריך לממן מכיסו, או שמא מדובר בנסיעות ציבוריות של הנאשם, שהנאשם עצמו לא היה אמור לשאת במימונן, ומסיבה כלשהי לא היה להן מימון או שנגבה מימון חלקי בלבד. מחלוקת זו משליכה, כפי שיפורט להלן, על המחלוקת בשאלה האם ידע הנאשם על החוב בגין נסיעות אלה ועל כך ששולם באמצעות חיוב כרטיס "אולמרט פרטי".

627. לטענת המאשימה, נסיעות אלו היו נסיעות פרטיות של הנאשם, או שהיו נסיעות בעלות אופי "מעורב", ומכל מקום הנאשם בחר לטוס גם אם לא היה מימון מלא לטיסותיו. לשיטת המאשימה, הנאשמים היו מודעים לחוב שנצבר בראשונטורס בסוף שנת 2002 עקב נסיעות אלו. בהקשר זה טוענת המאשימה, כי הנאשמת ידעה על גובה החוב מהישיבות עם ראשונטורס, ומהטריפלוגס של שנת 2003. כמו כן, מבססת המאשימה את מודעות הנאשמת לחוב גם על עדותה של ריסבי-רז, ולשיטתה כך עולה גם מחקירתה של ריקי פרלמן, שלא הובאה להעיד, אך עדותה הוקראה לפרוטוקול. המאשימה טוענת, כי

ניתן לבסס את מודעות הנאשם לחוב בהתבסס על מודעותה של הנאשמת. המאשימה מוסיפה וטוענת, כי הנאשם היה צריך לממן נסיעות אלו מכיסו, ובמקום זאת מומנו הנסיעות – בידיעת הנאשם – מעודפי המימון שנצברו בראשונטורס. עוד טוענת המאשימה, כי אין די בעדות הנאשם על מנת לסתור מסקנה זו.

628. ב"כ הנאשם טוענים כי מדובר בנסיעות שנערכו לפני כעשור ושקיים לגביהן חסר ראייתי, דבר שאינו אמור לפעול לחובת הנאשם. בנוסף, מסמכי ראשונטורס, עדותה של ריסבי-רז ועדות הנאשם, תומכים בגרסתו, שלפיה הנסיעות בשנת 2002 היו נסיעות ציבוריות, שהיו אמורות להיות ממומנות על ידי הגורם המזמין, והנאשם לא ידע על כך שנוצר חוסר בגינן. לטענתם, עיקר החוסרים נבעו כנראה מכך שעלויות הנסיעה לא חולקו כראוי בין המשתתפים השונים ומקשיים בגביה. בנסיבות אלה, עצם קיומן של נסיעות חוסר שולל את טענת קיומה של שיטה ליצירת עודפים. כמו כן, הנאשם לא דווח על חוב ציבורי כלשהו (עמ' 12651), ולא ידע על סכום החוב שהיה לו בראשונטורס בסוף שנת 2002 (עמ' 13400).

629. לא נמצאו מסמכים המתייחסים לנסיעות אלו בקלסרי ריסבי-רז, שכן על פי עדותה, בתקופת העירייה היא עסקה יותר בנושא הלוגיסטיקה ולא בנושא מימון הנסיעות. לדבריה, בתקופה זו נושא מימון הנסיעות היה יותר בתחום אחריותה של הנאשמת (עמ' 6377, 8132-8134).

630. כפי שיפורט להלן, הראיות אינן שוללות את טענת ב"כ הנאשם, כי מדובר בנסיעות ציבוריות, שלגביהן סבר הנאשם כי קיים מימון מהגורמים שעבורם בוצעו, ולא היה מודע לחוסר שנוצר בגינן ולמימונו באמצעות רישום בכרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס.

נסיעה 4 הכרונולוגית (נסיעה 1 בת/184)

631. בנסיעה זו טס הנאשם עם רעייתו לפריז, ושהה בה יום אחד, בין התאריכים 14.3.02-15.3.02. רעיית הנאשם טסה באותו היום ושבה ארצה ביום 18.3.02. עלות הטיסות של הנאשם ורעייתו הייתה 2,533.9 דולר.

632. הונפקה חשבונית לארגון "Compagnie Financiere Du Vigan" על סך 1499.5 דולר. חשבונית זו הונפקה, על פי המצוין עליה, בגין נסיעתו של הנאשם. המסלול שצוין על החשבונית היה: ת"א – פריז – ת"א. החשבונית שולמה על ידי Pierre Berend. לא הוברר עד תום האם הארגון נתבקש לשלם עבור נסיעתו של הנאשם, או עבור נסיעתה של רעייתו. כך או כך, בנסיעה זו נותר חוסר בסך 1,034.4 דולר. הסכום שולם באמצעות רישום חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס ביום 27.8.04.

633. לפי עדות הנאשם, במועד הנסיעה התקיימה בפריז תערוכה של אומנים ישראליים, אשר רעיית הנאשם הוזמנה להשתתף בה. לדבריו, בנסיעה זו הוא נפגש עם ראש עיריית פריז והעניק לו את אחד מפסלי האריות של העיר ירושלים. הנאשם נשאל מי היה צריך לממן את הנסיעה, והשיב כי הוא אינו זוכר אך הוא מניח כי מארגני התערוכה היו צריכים לממן את נסיעתה של רעייתו ועיריית ירושלים, או הקרן החדשה, היו צריכים לממן את נסיעתו. מכל מקום, לדבריו, לא מדובר בנסיעה פרטית שכן "**לפאריז לא נוסעים ב- אני יודע ביום שני בבוקר וחוזרים ביום שלישי בצהריים, ושזה ייחשב כחופשה**". הנאשם ציין כי לא ידע על החוסר שנגרם בנסיעה זו (עמ' 11704-11705).

634. בנסיבות האמורות, ובין היתר, נוכח הסברו של הנאשם, והעובדה ששהה בפריז יום אחד בלבד, ובהעדר ראיות נוספות, אין לשלול כי מדובר בנסיעה ציבורית, שהייתה אמורה להיות ממומנת על ידי אחד או יותר מהגורמים הנ"ל וכי בזמן אמת סבר הנאשם כי אכן כך מומנה.

נסיעה 6 הכרונולוגית (נסיעה 3 בת/184)

635. בנסיעה זו טס הנאשם עם רעייתו לניו-יורק, ושהה בה יום אחד, בין התאריכים 29.4.02-30.4.02. רעיית הנאשם טסה באותו היום ושבה ארצה ביום 3.5.02. עלות הטיסות של כל אחד מבני הזוג הייתה 6,674 דולר.

636. הונפקה חשבונית ל"מוזיאון ארצות המקרא" על סך 2,000 דולר ששולמה על ידו. החשבונית הונפקה, על פי המצוין עליה, בגין טיסתו של הנאשם. לא צוין מסלול על החשבונית.

637. בנסיעה נותר חוסר בסך 11,394 דולר שנרשם כחיוב בכרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס ביום 27.8.04.

638. הנאשם העיד כי הוא זוכר שהופיע עבור מוזיאון ארצות המקרא בערב התרמה, ובאותו ערב הופיע עבור ארגון נוסף, שאת זהותו הוא אינו זוכר. הנאשם העיד כי לא ידע על החוסר שנגרם בנסיעה (עמ' 11705).

639. לנוכח הסברו של הנאשם בדבר אירוע נוסף שהתקיים בנסיעה, ולנוכח העובדה ש"מוזיאון ארצות המקרא" נתבקש לשלם רק 2,000 דולר, אין לשלול כי בנסיעה זו הופיע הנאשם עבור ארגון נוסף אשר מסיבה כלשהי לא שילם עבור הוצאות הנסיעה, וכי הנאשם סבר כי קיים מימון לנסיעה זו.

נסיעה 10 הכרונולוגית (נסיעה 4 בת/184)

640. בנסיעה זו טסו הנאשם ורעייתו לאיסטנבול, ושהו בה יום אחד, בתאריך 8.7.02. עלות הנסיעה של שני בני הזוג הייתה 1,378 דולר. לא היה כל מימון לנסיעה זו. הסכום שולם באמצעות רישום חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 27.8.04.

641. יצוין כי ביום 9.4.03 הונפקה חשבונית (שמספרה 61564) לגוף בשם "מיטב" בסכום זהה (1,378 דולר) אך על פי מסמכי ראשונטורס חשבונית זו לא שולמה (ראו הכיתוב של זלצמן על החשבונית וכן עמ' 250 לסיכומי ב"כ הנאשם).

642. הנאשם העיד כי הוא השתתף בכנס של ראשי ערים וכי הוא היה אורח פורמאלי של ראש עיריית איסטנבול, אך הוא לא זוכר מי היה צריך לשאת במימון הנסיעה (עמ' 11708-11709).

643. לנוכח העובדה שהונפקה חשבונית לגוף מסוים, אשר לא שולמה, ולנוכח הסברו של הנאשם בדבר מטרת הנסיעה, אין לשלול כי נסיעה זו הייתה אמורה להיות ממומנת על ידי ארגון או על ידי גורם ציבורי אחר וכי כך סבר הנאשם בזמן אמת.

נסיעה 12 הכרונולוגית (נסיעה 5 בת/184)

644. בנסיעה זו טס הנאשם לאורלנדו, ארגנטינה, ברזיל וקולרדו, בין התאריכים 1.8.02-23.7.02. עלות הנסיעה הייתה 18,155.55 דולר.

645. ממסמכי הנסיעה עולה כי "הסוכנות היהודית" שילמה ביום 21.3.03 סכום של 27,724.25 ש"ח, ארגון "הדסה" שילם ביום 21.7.02 סכום של 4,895 דולר וכן כי ארגון כלשהו שילם ביום 5.9.02 סכום של 2,000 דולר (סיכומי ההגנה, עמ' 250, יצוין כי הקבלה, יצאה על שמו של הנאשם). סך הכל בנסיעה זו שולם סכום של 12,576.2 דולר, כך שהנסיעה נותרה בחוסר בסך 5,579.35 דולר. סכום זה שולם על ידי רישום חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי" בראשונטורס ביום 27.8.04.

646. הנאשם העיד כי האירוע באורלנדו היה של הדסה וכי בארגנטינה ובברזיל נכח באירועים מטעם הסוכנות היהודית (עמ' 11711). ייתכן כי האירוע בקולרדו היה של ארגון בשם "אספן institute" (עמ' 11712). הוא לא יודע מדוע נוצר החוסר, ולא ידע עליו בזמן אמת (עמ' 11713).

647. לנוכח העובדה שחלק ניכר מעלות הנסיעה מומנה באמצעות ארגונים, לא ניתן לשלול כי הסכום החסר היה אמור להיות גם הוא משולם בידי ארגון כלשהו וכי הנאשם סבר, בזמן אמת, כי קיים מימון לנסיעה.

נסיעה 13 הכרונולוגית (נסיעה 6 בת/184)

648. בנסיעה זו טס הנאשם עם רעייתו לניס ולפריז בין התאריכים 9.8.02-11.8.02. עלות הנסיעה של שני בני הזוג הייתה 3,736.14 דולר. סכום זה שולם באמצעות רישום חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 27.8.04.

649. לדברי הנאשם, הוא נסע עם רעייתו לניס כדי להיפגש עם לילי ספרא לצורך גיוס כספים. הוא רצה להקים מרכז לאומנים בירושלים ורעייתו רצתה לגייס תרומות לעמותת "אור שלום" (עמ' 11713-11714). לדבריו, נסיעתו הייתה צריכה להיות ממומנת על ידי הקרן החדשה, ונסיעתה של רעייתו על ידי עמותת אור שלום, או גם כן על ידי הקרן החדשה (עמ' 11715). על פי עדותו, לא ידע שלא היה מימון לנסיעה (עמ' 11715).

650. לדברי ריסבי-רז, ייתכן שהנסיעה לפריז הייתה עבור האוניברסיטה העברית (עמ' 5722).

651. לנוכח עדות הנאשם, ולנוכח משכה הקצר של הנסיעה, לא ניתן לשלול כי נסיעה זו הייתה אמורה להיות ממומנת על ידי הגורמים הנ"ל וכי כך סבר הנאשם בזמן אמת.

נסיעה 14 הכרונולוגית (נסיעה 11 בת/184)

652. בנסיעה זו טס הנאשם לג'נבה למשך יום אחד, בין התאריכים 26.9.02-27.9.02. עלות הנסיעה הייתה 1,477.7 דולר. סכום זה שולם באמצעות רישום חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 27.8.04.

653. הנאשם לא זכר מטעם איזה ארגון נסע, אך היה לו ברור שמדובר בארגון כלשהו. הוא לא ידע בזמן אמת על החוסר שנגרם מהנסיעה (עמ' 11715-11716).

654. ריסבי-רז העידה, גם בנסיעה זו, שאולי מדובר באירוע של האוניברסיטה העברית (היא זכרה שהיה אירוע כזה בשנת 2002 באירופה, אך לא ידעה האם מדובר דווקא בנסיעה זו – עמ' 5724).

655. לנוכח העובדה שמדובר בנסיעה שנמשכה יממה אחת, ובשים לב לעדויות ריסבי-רז והנאשם, לא ניתן לשלול כי הנאשם הוזמן להופיע עבור ארגון כלשהו, שהיה צריך לממן את נסיעתו, וכי כך סבר בזמן אמת.

נסיעה 16 הכרונולוגית (נסיעה 12 בת/184)

656. בנסיעה זו טס הנאשם לפריז, ושהה בה יום אחד, בין התאריכים 7.10.02-8.10.02. עלות הנסיעה הייתה 1,516.3 דולר. סכום זה שולם באמצעות רישום חיוב בכרטיס "אולמרט פרטי" ביום 27.8.04.

657. הנאשם העיד כי בנסיעה זו השתתף בכינוס לעידוד העלייה של הקהילה היהודית שבו השתתפו ראשי ערים מישראל (עמ' 11716-11717). לדבריו, הוא לא היה צריך לממן את הנסיעה מכיסו (עמ' 11716).

658. לנוכח העובדה שמדובר בנסיעה למשך יום אחד, ולנוכח עדותו של הנאשם בדבר האירוע שהשתתף בו, לא ניתן לשלול כי הנסיעה הייתה אמורה להיות ממומנת על ידי גורם ציבורי כלשהו וכי כך סבר הנאשם בזמן אמת.

נסיעה 17 הכרונולוגית (נסיעה 13 בת/184)

659. בנסיעה זו טס הנאשם לניו-יורק, וושינגטון, יוסטון וסן דייגו בין התאריכים 11.10.02-17.10.02. רעיית הנאשם התלוותה אליו לניו-יורק ולוושינגטון. עלות הנסיעה של שני בני הזוג הייתה 21,904.86 דולר.

660. חשבונית בסכום של 8,315 דולר שהתייחסה לטיסתו של הנאשם, שולמה על ידי ארגון Mission Valley Christian Fellowship. חשבונית נוספת עבור הנאשם בסכום של 4,518 דולר שולמה ביום 15.9.02 על ידי American Society for Yad Vashem.

661. שני הארגונים הללו מימנו את הנסיעה באופן חלקי בלבד, כך שנוצר חוסר של 9,071.86 דולר. סכום זה נגבה מחשבון "אולמרט פרטי" ביום 27.8.04 (חשבונית מס' 75284).

662. הנאשם העיד כי ביוסטון הופיע עבור בית החולים הרצוג, וכי בסן-דייגו הופיע עבור הארגון Mission Valley Christian Fellowship (עמ' 11718). אשר לרעייתו, הוא העיד כי ארגון כלשהו היה צריך לממן את נסיעתה, שכן, לדבריו, "**אין דבר כזה שהיא תיסע איתי אם אין לה משהו שהיא צריכה איזה שהוא תפקיד שמתחייב ושמצדיק את**

נסיעתה" (עמ' 11719). ייתכן שבוושינגטון הופיע עבור AEI וארגון זה היה צריך לממן את נסיעת רעייתו (עמ' 11720). על פי עדותו, הוא לא ידע שנגרם חוסר בנסיעה (עמ' 11719).

663. לנוכח העובדה שמעל למחצית מעלות הנסיעה שולמה על ידי ארגונים, ולנוכח עדותו האמורה של הנאשם, לא ניתן לשלול שארגון כלשהו היה צריך לממן חלק נוסף בעלות הנסיעה וכי כך סבר הנאשם בזמן אמת.

נסיעת חוסר נוספת שלא נגבה בגינה מימון מכרטיס "אולמרט פרטי" - נסיעה 9 הכרונולוגית (נ1/254)

664. בנסיעה זו טס הנאשם לניו-יורק בין התאריכים 24.6.02-26.6.02. רעייתו של הנאשם הצטרפה לנסיעה זו, בין התאריכים 23.6.02-30.6.02. לנאשם התלוו שלושה מאבטחים בנסיעה.

665. מטרת הנסיעה הייתה השתתפות באירוע של הבונדס. שני בני הזוג טסו במחלקה ראשונה, אך הבונדס מימן רק את טיסתה של רעיית הנאשם במחלקה ראשונה, ואילו את טיסתו של הנאשם מימן במחלקת עסקים. דבר זה גרם לחוסר בנסיעה בסך 3,441 דולר. חוסר זה הושלם באמצעות עודף שהועבר (ביום 16.11.04) מהדוקט של המאבטחים בנסיעה זו, שכן משרד הביטחון חויב בטעות בעודף של 3,747.84 דולר. יצוין כי בסופו של דבר נותר בנסיעה זו עודף בסך 280 דולר, שהועבר ביום 16.11.04 לכרטיס "אולמרט פרטי" (ראה עמ' 5705 עד 5715).

666. טענת ב"כ הנאשם בהקשר זה, כי מדובר בטעות, כיוון שאם הבונדס היה מתבקש הוא היה משלם גם עבור טיסת הנאשם במחלקה ראשונה, היא טענה סבירה.

667. ריסבי-רז הסבירה בעדותה כי ייתכן שנסיעתו של הנאשם הוזמנה במחלקת עסקים משום שלא היה מקום במחלקה ראשונה בעת ההזמנה (עמ' 5711). היא העידה כי בזמן אמת לא ידעה על החוסר או על העודף שנגרמו בנסיעה זו (עמ' 5714-5715). הנאשם מצידו, העיד גם הוא, כי לא ידע על כך (עמ' 11707). בהעדר כל ראיה המלמדת אחרת, לא ניתן לקבוע שהנאשם היה מודע לחוסר שנגרם בנסיעה זו.

סכום של 9,900 דולר ששולם במזומן לראשונטורס

668. ב"כ הנאשם הפנו לכך שביום 21.3.03 שולם לראשונטורס סכום של 9,900 דולר במזומן והונפקה בגינו קבלה על שם הנאשם (נ1/175). סכום זה שויך על ידי ראשונטורס לדוקט של נסיעה משנת 2002, שעמד, כתוצאה מכך, ביתרת זכות בגובה סכום זה. המדובר בנסיעה שלא ברור אם התקיימה, שכן סכום נוסף ששולם על ידי ארגון בגינה, לפני המועד

שבו אמורה הייתה להתקיים, הוחזר לארגון. הסכום האמור לא הועבר לאחר מכן על ידי ראשונטורס לכרטיס "אולמרט פרטי" ולא קוזז נגד החיובים שנרשמו שם (זלצמן, עמ' 2714; יהודית לוצקי, עמ' 3770-3771). הנאשם העיד, בעמ' 11474-11475, כי לא העביר לראשונטורס סכום זה.

669. בנסיבות האמורות, אין לשלול כי מדובר בתשלום עבור נסיעה משנת 2002, שהועבר לראשונטורס על ידי אחד הגורמים שעבורו נסע הנאשם בתקופה זו. אין לשלול גם כי הנאשמים וריסבי-רז לא היו מודעים לסכום זה ולעובדה שיש לקזזו מול החוב בראשונטורס – החוב משנת 2002 שהועבר לטריפלוג 2003 היה, כאמור, כ- 17,000 דולר. מדובר בסכום דומה לסכום החוב בגין ה"שימושים" בשנת 2002 כפי שרוכזו על ידי רו"ח קדמי בת/334 על בסיס הרישום בכרטיס "אולמרט פרטי". לפיכך, אין לשלול כי הסכום האמור של 9,900 דולר לא נלקח בחשבון על ידי הנאשמת וריסבי-רז לצורך ההתחשבנות מול ראשונטורס (שאחרת היה מתקבל פער גדול יותר בין החוב כפי שחושב על ידי הנאשמת וריסבי-רז, לבין החוב לפי כרטיס "אולמרט פרטי"). בכל מקרה, מדובר בסכום לא מבוטל, ששולם לראשונטורס עבור נסיעות הנאשם, ושלא קוזז על ידי ראשונטורס, ועל ידי המאשימה, מה"חוסרים" או ה"שימושים" שיוחסו לנאשם בכרטיס "אולמרט פרטי".

סיכום

670. נסיעותיו של הנאשם בשנת 2002 בגינן נותר חוב לראשונטורס היו ברובן נסיעות קצרות מאוד, כאשר ברובם המכריע של המקרים שהה הנאשם בחו"ל במשך יום או יומיים. בחלק מן הנסיעות נגבה מימון חלקי מארגונים שונים, דבר שעשוי ללמד כי עלות הנסיעות הייתה אמורה להיות מכוסה על ידי הארגונים שעבורם נסע הנאשם, ומסיבה כלשהי נותר חלק מהנסיעה שאף אחד מן הארגונים לא נתבקש לשלם בגינו.

671. אמנם, בחלק לא מבוטל מן הנסיעות הללו הצטרפה לנאשם רעייתו, ולא ידוע מי היה אמור לשאת במימון נסיעתה, אך הנאשם העיד בהקשר זה כי רעייתו הצטרפה רק כאשר היה לה תפקיד בנסיעה, וכאשר לפי הבנתו נסיעתה מומנה על ידי הגורם שהזמין אותה. יש להוסיף, כי גם עדת התביעה רייצ'ל מור העידה שבתקופת עבודתה עם הנאשם הוא לא טס לנסיעות פרטיות אלא רק לנסיעות עבודה שמומנו על ידי הגורמים שעבורם נסע (עמ' 9911).

672. כאמור, ריסבי-רז העידה כי עיסוקה בגביית המימון עבור נסיעות אלה היה מינורי יותר וכי הנושא טופל בעיקר על ידי הנאשמת (עמ' 6377, 8132-8134). לפיכך, ריסבי-רז לא יכולה הייתה לשפוך אור על נושא זה. הנאשמת עצמה לא העידה במשפט וממילא לא שללה או אישרה את טענות הנאשם. כמו כן, לגבי נסיעות אלה קיימים מסמכים שנמצאו

בראשונטורס בלבד ולא הובאו עדים נוספים רלוונטיים על ידי מי מהצדדים. חסר ראייתי זה אינו אמור לפעול לחובת הנאשם.

673. לנוכח כל האמור, מסקנתנו היא כי לא ניתן לשלול את גרסת הנאשם, לפיה הנסיעות שנותרו בחוסר בשנת 2002 היו נסיעות שהיו אמורות להיות ממומנות על ידי ארגונים, או על ידי גורם ציבורי אחר (וכי לא התקבל עבורם מימון מלא, אולי, כתוצאה מרשלנות של הגורם המטפל בנושא בלשכת הנאשם בעירייה). אין לשלול גם כי הנאשם סבר בזמן אמת שכך אכן מומנו. המאשימה לא הוכיחה, מעל לספק סביר, כי היו אלו נסיעות פרטיות, או נסיעות שהנאשם היה צריך לממנן מכיסו, וכי הוא היה מודע להצטברות חוב בראשונטורס בגין היעדר מימון לנסיעות אלו.

שיקים שהוצאו מראשונטורס

כללי

674. במסגרת חמש נסיעות של הנאשם בתקופה הרלוונטית הוצאו שיקים של ראשונטורס לזכות גורמים שונים (משרד התמ"ת, משרד התקשורת וסוכנות הנסיעות אשת טורס), שלהם חב הנאשם כספים בגין נסיעות אלה. הנסיעות האמורות לא בוצעו באמצעות ראשונטורס וחלקן גם לא היו קשורות לראשונטורס בשום צורה מלבד הוצאת השיקים הנ"ל.

675. טענת המאשימה לעניין זה היא, בתמצית, כי על פי הראיות (עדות ריסבי-רז והמסמכים הרלוונטיים), הנאשם הוא זה שהורה לריסבי-רז להוציא את השיקים מראשונטורס, כדי לשלם עבור טיסות, שהוזמנו באמצעות גורמים אחרים (ולא באמצעות ראשונטורס). לא הייתה שום סיבה כי הנאשם ייתן הוראה מעין זו (כשבמקביל הוא אינו משלם לראשונטורס דבר), אלא אם סמך על הכספים העודפים שנצברו עבורו בראשונטורס שיכסו את התשלומים הללו. זאת, במיוחד לאור העובדה שבאותה עת חב הנאשם לראשונטורס כספים נוספים. הנאשם מצדו, בעדות לא קוהרנטית ומתחמקת, לא סיפק הסבר אלטרנטיבי מניח את הדעת להוצאת השיקים מראשונטורס.
לשיטת המאשימה, הנאשמים ביקשו בתחילה להימנע ממהלך בעייתי זה, של שימוש בעודפים באמצעות הוצאת שיקים לטובת צדדים שלישיים. הצורך לעשות כן נוצר, הואיל ובעקבות המעבר למשרד התמ"ת, לא יכול היה הנאשם לבצע את כל טיסותיו באמצעות ראשונטורס, ונדרש להעביר תשלומים לגורמים אחרים.

676. מנגד, טוענים ב"כ הנאשם, כי השיקים הנ"ל אינם מבטאים התנהלות שיטתית, אינם מקשה אחת ויש לבחון כל מקרה לגופו. במקרה אחד מדובר בשיק בגין תשלום של ארגון עבור חלקו במימון נסיעה, שאינו מעיד על מודעות לעודפים; בשני מקרים אחרים,

מדובר בשיקים בגין הוצאה פרטית של הנאשם, בסכומים נמוכים יחסית, שהיו אמורים להיות מחויבים לאחר מכן מחשבונו הפרטי בראשונטורס (ולא מעודפים); בשני המקרים הנוספים, מדובר בשיקים שנועדו לכסות תשלום בגין הצטרפות רעיית הנאשם לנסיעות ממלכתיות (מדובר, כפי שיפורט להלן, בנסיעות 55 ו- 58 הכרונולוגיות). על פי עדויות הנאשם וריסבי-רז, הנאשם סבר כי עלות הצטרפות רעייתו לנסיעות אלה מכוסה על ידי המדינה, לא הנחה להוציא שיקים אחרונים אלה ולא ידע עליהם.

677. ב"כ הנאשמת, ככלל, הצטרפו בטיעוניהם לטיעוני ב"כ הנאשם. ב"כ הנאשמת הוסיפו כי המסמכים הרלוונטיים מלמדים כי עיקר הטיפול בנסיעות נעשה על ידי ריסבי-רז. לגבי נסיעות 55 ו- 58, שם העלו ב"כ הנאשם את האפשרות כי ההוראה להוציא את השיקים ניתנה על ידי הנאשמת, טען ב"כ הנאשמת כי אין כל אינדיקציה לכך בראיות. בטריפלוג 5-2004, שאותו ראתה הנאשמת, אמנם מצוין, כאמור, ה"מינוס" בגין נסיעות אלה, אך בכך אין כדי ללמד על כך שהיא הורתה להוציא את השיקים הנ"ל.

678. לאחר שבחנו את העדויות והמסמכים הרלוונטיים ונתנו דעתנו לטענות הצדדים, הגענו למסקנה כי אין בשיקים הנ"ל כדי לבסס, מעבר לכל ספק סביר, את מודעותו של הנאשם לעודפים בראשונטורס. זאת, כפי שיפורט להלן, בין היתר, הואיל ולא הוכחה מעבר לכל ספק סביר מודעותו של הנאשם לשיקים שהוצאו במסגרת נסיעות 55 ו- 58 הכרונולוגיות, שהם הבעייתיים יותר מבחינת ההגנה.

679. אשר לנאשמת, כפי שיפורט להלן, הנאשמת הייתה, כנראה, מודעת, לכל הפחות, לחלק מהשיקים (כפי שפורט לעיל, מסמכים שהעבירה ריסבי-רז לנאשם "עברו דרך" הנאשמת). עם זאת, הואיל והנאשמת הייתה, כאמור, מודעת לעודפים בראשונטורס (שכן השתתפה בישיבות עם אנשי ראשונטורס וראתה את הטריפלוגס), מדובר בשאלה שאינה בעלת משמעות יתרה לגביה.

680. בטרם נפרט את המסמכים והעדויות הרלוונטיים לגבי כל אחד מהשיקים, פירוט שגם במסגרתו נתייחס לגרסאות ריסבי-רז והנאשם, נביא בתמצית את התייחסותם הכללית לנושא.

<u>גרסת ריסבי-רז – כללי</u>

681. אין חולק כי ריסבי-רז אישרה, במספר מקומות בעדותה (שחלקם בלבד יפורטו להלן), בתגובה לשאלות ב"כ המאשימה, כי הוצאת השיקים הייתה בהנחיית הנאשם וכי לא הוציאה שיקים ללא אישורו (אם כי היא אינה יודעת, האם קוזזו הסכומים שבשיקים כנגד העודפים בראשונטורס).

682. עם זאת, אשר לשיקים שהוצאו בנסיעות 55 ו- 58 הכרונולוגיות, הייתה עדותה – שלעניין זה נתייחס אליה ביתר פירוט בהמשך – מורכבת יותר. מחד גיסא, אמרה ריסבי-רז שהצטרפות רעיית הנאשם לנסיעות אלה הייתה אמורה להיות ממומנת על ידי משרד התמ"ת, כי היא אינה זוכרת הנחייה להוציא שיקים של ראשונטורס למימון נסיעות אלה וכי היא לא בטוחה שהייתה הנחייה כזאת. מאידך גיסא, העידה ריסבי-רז, גם בהקשר של נסיעות אלה, כי היא לא הוציאה שיקים ללא אישור הנאשם. ריסבי-רז גם עשתה אבחנה מסוימת, שלא הובהרה די צורכה, בין הנחיית הנאשם להוציא שיקים לצורך תשלום עבור שדרוגים, לבין הנחיית הנאשם להוציא שיקים לצורך תשלום עבור הצטרפות רעייתו לנסיעה. לבסוף, בחקירתה החוזרת, העידה ריסבי-רז, כי השיקים הוצאו באישור הנאשם **<u>או</u>** הנאשמת.

<u>גרסת הנאשם – כללי</u>

683. בחקירת המשטרה (ת/153, עמ' 26-37, 44), כשנשאל הנאשם באופן כללי על הוצאת שיקים מראשונטורס לצורך מימון הוצאות פרטיות, דוגמת שדרוג טיסותיו למחלקה ראשונה, או הצטרפות רעייתו לנסיעות שלא היה לגביהן אישור, אמר הנאשם ששיקים מעין אלה הוצאו מראשונטורס, הואיל ומדובר בגורם שריכז, במשך שנים רבות, את הטיפול בנסיעותיו, ושאצלו ניהל חשבון אישי לעניין זה. מדובר בשיקים שהיו אמורים להיות מובאים בחשבון, לאחר מכן, בהתחשבנות האישית שהתנהלה בינו לבין ראשונטורס, ולא להיות משולמים מכספי עודפים (התייחסות הנאשם במשטרה לאחד השיקים הספציפיים תובא בהמשך).

684. בעדותו בבית המשפט אמר הנאשם כי השיקים היו, בדרך כלל, יוזמה של ריסבי-רז וכי ריסבי-רז יידעה אותו על כך לעיתים מראש ולעיתים בדיעבד – ומכך ניתן היה להבין כי ידע על השיקים, לכל הפחות, בדיעבד (עמ' 13367-13369). ואולם, בהמשך הבהיר הנאשם כי היו שיקים – השיקים שהוצאו במסגרת נסיעות 55 ו- 58 הכרונולוגיות – שעליהם לא ידע כלל (גם לא בדיעבד). לגבי נסיעות אלה הוסיף הנאשם, כי סבר שהעלות של הצטרפות עליזה לנסיעות, כוסתה על ידי משרד התמ"ת. אשר לשלושת השיקים האחרים: אחד מהם (שהוצא במסגרת נסיעה 10 לאישום), נועד להעביר למשרד התמ"ת את חלקו של ארגון במימון נסיעה (ואין כלום בינו לבין עודפים); השניים האחרים, שכיסו הוצאות פרטיות שלו, אמורים היו ליצור חיוב בחשבונו האישי (בשונה מחשבון עודפים) בראשונטורס.

שיק מס' 1 – נסיעה 10 לכתב האישום

685. שיק בסך 21,579 ש"ח לפקודת משרד התמ"ת, נושא תאריך 15.12.04 (ת/324, 80). השיק הוצא במסגרת נסיעה 43 הכרונולוגית, היא נסיעה 10 לכתב האישום. מדובר בנסיעה לארה"ב, בשליחות ארגון AEI, ולסין, עבור משרד התמ"ת.

686. העובדות, המסמכים והטענות הנוגעים לנסיעה זו פורטו בהרחבה לעיל, במסגרת ההתייחסות לנסיעות כתב האישום. כמו כן, בקשר לשיק זה מקובלת עלינו טענת ההגנה, כי מדובר במקרה שונה מהמקרים הנוגעים לשיקים האחרים. מטעמים אלה נתייחס לשיק זה בקצרה בלבד.

687. כאמור, בנסיעה זו התקבלו האישורים הדרושים לקבלת מימון מאת המדינה לכל טיסות הנאשם ורעייתו במחלקת עסקים. בפועל טסו השניים במחלקה ראשונה ומשרד התמ"ת שילם עבור הטיסות (במחלקה ראשונה). נוכח זאת, נוצר צורך להחזיר למשרד את ההפרש בין עלות הטיסות במחלקה ראשונה לעלות הטיסות במחלקת עסקים (קרי, נוצר צורך לשלם עבור שדרוג טיסות השניים ממחלקת עסקים למחלקה ראשונה). במקביל, העביר ארגון AEI סכום של 9,384 דולר לראשונטורס, כנגד חשבונית של ראשונטורס, שבה צוינה טיסת הלוך חזור של השניים לארה"ב במחלקת עסקים (מסלול שלא בוצע בפועל). לאחר מכן נשלח השיק האמור מראשונטורס למשרד התמ"ת (כך שמנסיעה זו נותר בראשונטורס עודף בגובה ההפרש בין הסכום הנ"ל שהתקבל מ- AEI לסכום השיק האמור) (ר' המסמכים הרלוונטיים בת/183, נסיעה 10).

688. מהאמור לעיל עולה, כי במקרה זה (בשונה מבמקרים האחרים, שיפורטו להלן, שבהם הוציאה ראשונטורס שיקים לכיסוי חובות הנאשם לצדדים שלישיים), קיבלה ראשונטורס, כאמור, לפני הוצאת השיק, תשלום מארגון בגין אותה נסיעה. בנסיבות אלה, מודעותו של הנאשם (ומודעות הנאשמת) להוצאת השיק (או למצער לכוונה לבקש שיק מראשונטורס) – מודעות הנלמדת, לגבי הנאשם, מהתייחסותה של ריסבי-רז לכך במסמך 13 לתוספת לת/183 נסיעה 10 (מסמך שאין חולק כי הועבר לנאשם ושנדון בהרחבה לעיל) – אינה מלמדת, כשלעצמה, על מודעות לקיומם של עודפים בראשונטורס. ודוק, ככל שהנאשם היה מודע לכך שהתשלום אותו קיבל מארגון AEI הוא תשלום עודף – נושא שנידון בהרחבה לעיל – הרי שממילא גם היה מודע לכך שהשיק מראשונטורס למשרד התמ"ת משולם מתוך "עודפים". ואולם, בהנחה שהנאשם לא היה מודע לכך שמדובר בתשלום עודף, וסבר כי מדובר בחלקו של ארגון AEI במימון הנסיעה (כאשר סך החלקים אינו עולה על השלם), הרי שאין בהוצאת השיק כשלעצמה כדי לבסס מודעות לעודפים. זאת, הואיל ולפי חלופה זו, אין זה בלתי סביר כי הנאשם, ככל שהקדיש לכך תשומת לב,

אכן סבר שמטרת השיק היא להעביר למשרד התמ"ת, ששילם בפועל עבור כל הנסיעה, את חלקו של ארגון AEI במימון הנסיעה.

שיק מס' 2 – חופשה משפחתית ביוון

689. שיק בסך 3,134 ש"ח לפקודת משרד התקשורת, שגם הוא נושא תאריך 15.12.04 (ת/324, 93). הוצא במסגרת נסיעה 47 הכרונולוגית – נסיעה לחופשה משפחתית ביוון (ר' ת/184, נסיעות 29-30).

690. גם לנסיעה זו התייחסנו ביתר הרחבה לעיל והדברים שלהלן יעסקו בנושא השיק בלבד.

691. כפי שפורט בהרחבה לעיל, הנאשם טס עם רעייתו לחופשה משפחתית ביוון. הנאשם ורעייתו טסו ליוון מאיטליה, שם ביקרו לפני כן בשליחות משרד התקשורת. מיוון חזרו השניים ארצה. הנסיעה בוצעה באמצעות אל-על ואשת טורס (הטיסות הפנימיות ביוון בלבד בוצעו באמצעות ראשונטורס). השיק מבטא את ההפרש בין העלות בפועל של נסיעת הנאשם ורעייתו, לבין עלות נסיעה של השניים הלוך חזור מישראל לאיטליה (שלגביה בלבד התקבלו אישורים למימון מהמדינה).

692. גם בנוגע לנסיעה זו, אין בהוצאת השיק מראשונטורס כשלעצמה, ובמודעות הנאשם לכך שיצא שיק כזה, כדי להוות אינדיקציה כבדת משקל למודעות הנאשם לעודפים בראשונטורס.

693. תחילה יובהר כי הנאשם והנאשמת היו מודעים להוצאת השיק: ראשית, מדובר בנסיעה פרטית של הנאשם, כך שמטבע הדברים, היה עליו להניח כי יידרש לשאת בעלותה, ולפי עדותו, הוא אכן הניח כך.
שנית, הנאשם יודע על ידי ריסבי-רז בדבר הצורך לשלם בגין הנסיעה ונשאל כיצד הוא רוצה לשלם, וזאת, בין היתר, בפנייה אליו מיום 24.10.04 (ת/324, עמ' 89), שעל גביה רשם "**לשיחתי עם רייצ'ל**" (אמנם באותו מסמך ההתייחסות היא לחוב לאשת טורס – שלה לא חבו לבסוף בגין הנסיעה – ולא לאל-על, שהייתה בעלת החוב, אך המסמך מלמד כי הנאשם היה מודע לצורך להסדיר את החוב). בהמשך, פנתה ריסבי-רז לאהוד/שולה פעמיים נוספות, ביום 4.11.04 וביום 13.12.04 (ת/324, עמ' 90-91) בגין החוב ואף ציינה כי "**הכסף יכול לבוא מראשונטורס אבל אני ממליצה המחאה בשמו של השר (אפשר לבקש מראשונטורס להעביר את הכסף לשר)**". יומיים לאחר פנייה אחרונה זו יצא, בניגוד להמלצת ריסבי-רז, שיק מראשונטורס.

שלישית, הנאשם (עמ' 13392) וריסבי-רז (עמ' 4687-4688) אמנם לא זכרו שיחה בנושא, אך הנאשם לא שלל בעדותו (עמ' 13392) כי הורה לריסבי-רז לשלם למשרד התקשורת מחשבונו האישי בראשונטורס (אם כי בהמשך, בעמ' 13656, אמר כי אמנם הגיוני שהפנה לקבלת תשלום מראשונטורס, אך לא הורה על תשלום בשיק, אלא סבר כי מדובר בתשלום מנקודות או מחשבונו האישי). נוכח האמור לעיל, הנאשמים היו מודעים להוצאת השיק.

694. ואולם, לטענת ב"כ הנאשם, מעדויות ריסבי-רז (עמ' 6520-6521) והנאשם (עמ' 13664, 13667) עולה כי הם סברו כי מדובר בהוצאה שעל הנאשם לשלם מכיסו וכי הסכום ששולם על ידי ראשונטורס ייזקף לחובת הנאשם במסגרת ההתחשבנות בינו לבין ראשונטורס על נסיעותיו הפרטיות. ריסבי-רז, שמהמסמכים עולה כי פעלה באופן אינטנסיבי לבירור והסדרת החוב של הנאשם בגין נסיעה זו, אף זכרה בעדותה בהקשר זה, כי באותה עת עמד לזכות הנאשם בראשונטורס כסף פרטי מנסיעה 17 לכתב האישום (נסיעת אקסל שפרינגר – שנידונה בהרחבה לעיל). המדובר בכסף שהתקבל כתוצאה מיוזמה של ריסבי-רז, שבאמצעותו ניתן היה לשלם עבור נסיעת החופשה ביוון. טענה זו של ב"כ הנאשם, כפי שיפורט להלן, אינה בלתי סבירה.

695. אכן, מדובר בגרסה המעוררת תהיות מסוימות. מדובר בנסיעה שהקשר שלה לראשונטורס רופף למדי (רק טיסות הפנים ביוון של הנאשם ורעייתו וטיסות של בני משפחה אחרים בוצעו בנסיעה זו דרך ראשונטורס). הנאשם גם חב באותו זמן כספים נוספים לראשונטורס. בנסיבות אלה, ומשלא בוצעה הטיסה הרלוונטית באמצעות ראשונטורס, לא הייתה, לכאורה, סיבה עניינית שבגינה תישא ראשונטורס בעלות הטיסות, אלא אם ידע הנאשם כי עלות זו תקוזז כנגד הכספים העודפים.

696. ואולם, לעניין זה העיד הנאשם, לגבי נסיעה זו, ולגבי נסיעה 71 הכרונולוגית, שתידון להלן (עמ' 13663-13664, 13367-13368, 13391), כי היה לו נוח יותר להיות חייב כספים לראשונטורס מאשר לבנק; כי נהג להסדיר (או לפחות כך סבר) את חובותיו האישיים לראשונטורס מדי פעם בפעם (לא אחרי כל נסיעה); כי בקשה מראשונטורס להוציא שיק לצד שלישי שדרכו טס, לא נראתה בעיניו, בנסיבות העניין, לא הגיונית, שכן ראשונטורס היא שריכזה, במשך שנים רבות, את הטיפול בנסיעותיו. מדובר בגרסה אלטרנטיבית – שבנסיבות העניין, אינה בלתי סבירה – לגרסה שלפיה הנאשם הנחה להוציא את השיק האמור מראשונטורס מתוך ידיעה כי סכום זה יתקזז מול העודפים המצויים שם.

697. תמיכה בגרסה זו ניתן למצוא בכך שמניתוח הראיות הנוגעות לנושא מימון נסיעותיו הפרטיות של הנאשם, ובפרט של נסיעה זו, עולה, כפי שפורט בהרחבה לעיל, כי

לא הוכחה כוונה של ריסבי-רז או הנאשמת לממן נסיעות פרטיות של הנאשם, ובכלל זה את עלות נסיעה זו, מהעודפים, ובכל מקרה לא הוכחה מודעות של הנאשם לכך. לדברים אלה יש להוסיף את העובדה כי מדובר בשיק בסכום יחסית לא גבוה. כמו כן, מהראיות בתיק עולה כי הנאשם היה, לאורך השנים, נתון בחובות כלפי גורמים שונים – הבנק, אלמליח, דמפה (ר' דיון לגבי השניים האחרונים באישום השלישי) ועל פי עדותו גם רופא השיניים שלו, כך שאין מדובר באופן התנהלות יוצא דופן לגביו. צירוף עובדות אלה מוביל למסקנה כי אין לשלול את גרסת הנאשם, שלפיה סבר כי סכום השיק ייזקף לחובתו בחשבונו הפרטי (בשונה מחשבון "אולמרט פרטי", שאין חולק כי לא ידע על קיומו) בראשונטורס.

698. דברים אלה שנאמרו לעניין הנאשם, יפים גם לעניין הנאשמת (אם כי הנאשמת הייתה, כאמור, ממילא מודעת לקיומם של עודפים בראשונטורס).

<u>שיקים מס' 3 ו-4 – נסיעות 55 ו-58 הכרונולוגיות</u>

699. מדובר בשיקים על סכומים משמעותיים, המצויים במוקד המחלוקת בין הצדדים, ולכן, ההתייחסות אליהם תהיה מפורטת יותר.

<u>שיק מס' 3 – הראיות</u>

700. שיק בסך 23,432 ש"ח לפקודת משרד התמ"ת, נושא תאריך 14.7.05 (השיק סומן ת/324(115)). השיק הוצא במסגרת נסיעה 55 הכרונולוגית (המסמכים הרלוונטיים לנסיעה מצויים בת/184 נסיעה 31 ובת/208 נסיעה 34). מסמכי הנסיעה מלמדים (ואין חולק) כי מדובר בנסיעה למזרח הרחוק (קוריאה והונג-קונג), בשליחות משרד התמ"ת, בתאריכים 15.1.05-23.1.05. הנסיעה בוצעה באמצעות אל-על ואשת טורס. אשת הנאשם הצטרפה לנסיעה והשניים טסו, את רוב המסלול, במחלקה ראשונה (לא הייתה אפשרות של טיסה במחלקה ראשונה בקו סיאול-הונג קונג – ת/315(4)). התקבל אישור למימון מאת המדינה לטיסות הנאשם במחלקת עסקים (ת/184, נסיעה 31, עמ' 1). לא התקבל, וככל הידוע גם לא התבקש, אישור ראש הממשלה, הנדרש לצורך מימון טיסות אשת הנאשם על ידי המדינה (אם כי יתכן שחשבות משרד התמ"ת אישרה מימון לטיסות הפנימיות של אשת הנאשם (שם, עמ' 3)). בפועל, משרד התמ"ת שילם עבור כל הטיסות. לכן, כפי שפורט במסמך שהעבירה שפרה לוי מחשבות משרד התמ"ת לריסבי-רז ביום 14.3.05 (שם, נומרטור 1175), נוצר צורך להשיב למשרד חלק מהסכום ששולם על ידו – את עלות שדרוג חלק מטיסות הנאשם למחלקה ראשונה (כ- 408 דולר) ואת עלות טיסות אשת הנאשם באל-על ובאשת טורס (כ- 1748 דולר וכ- 2937 דולר) (מדובר בהפרש בין העלות בפועל של טיסות הנאשם ורעייתו לבין עלות טיסות הנאשם במחלקת עסקים (ר' גם שם, עמ' 31ב; ת/208, נסיעה 34, כיתוב על גבי חשבונית 34290, נומרטור 1100)).

701. ביום 29.11.04, מספר חודשים לפני הנסיעה, שאלה ריסבי-רז את הנאשם, על גבי תדפיס התכתבות בדואר אלקטרוני בין נועה אשר ממינהל לסחר חוץ לג'וזי כהן מאל-על (ת/184, נסיעה 31, עמ' 24), האם הוא מעוניין לשדרג את טיסתו וטיסת רעייתו להונג קונג למחלקה ראשונה באמצעות שימוש בנקודות. הנאשם השיב לכך, על גבי המסמך, "**O.K**".
ביום 13.12.04, כתבה ריסבי-רז לנאשם לגבי הנסיעה, כי הטיסה שודרגה למחלקה ראשונה בנקודות, אבל הם עדיין ברשימת המתנה.
בסופו של דבר, חרף האמור במסמכים אלה, לא מומנה מלוא עלות השדרוג באמצעות נקודות, והנאשם נדרש, כאמור, לשלם עבורו סכום של 408 דולר.
ביום 16.3.05, כחודשיים לאחר הנסיעה, רשמה ריסבי-רז בכתב ידה, על גבי המסמך נומרטור 1175 האמור, שבו פירטה שפרה לוי את חוב הנאשם בגין הנסיעה, "**אהוד – צריך לשלם עבור טיסות של עליזה להונג קונג וקוריאה**". הנאשם רשם בכתב ידו על המסמך "**לשיחתנו**".
ביום 11.4.05, בחלוף כחודש נוסף, כתבה ריסבי-רז דוא"ל (ת/208, נסיעה 34, נומרטור 1210) להדר זלצמן מראשונטורס (בתרגום חופשי): "**האם תוכלי בבקשה להכין שיק למשרד התמ"ת בסכום של 22,328.75 ש"ח ולשלוח לי אותו?**" (הפער בין סכום זה לבין סכום השיק שיצא לבסוף נובע, כנראה (עמ' 4816), מהפרשי שער).
ביום 30.6.05 כתבה ריסבי-רז דוא"ל (ת/208, נסיעה 34, נומרטור 977) נוסף לזלצמן, שבו ביקשה ממנה להוציא שיק לזכות אשת טורס (שיק מס' 4, שיידון בהמשך). כמו כן שאלה ריסבי-רז את זלצמן (בתרגום חופשי), "**מה קרה עם השיק למשרד התמ"ת?**".
ביום 14.7.05 יצאו שני שיקים – השיק האמור לזכות משרד התמ"ת והשיק, שיידון להלן, לזכות אשת טורס.

702. להשלמת התמונה יצוין כי בין מסמכי הנסיעה מצויה רשימה של חברי המשלחת הישראלית הרשמית בנסיעה, הכוללת את רעיית הנאשם. כמו כן, כוללים המסמכים את לוח הזמנים של רעיית הנאשם בנסיעה, שבו מצוינת השתתפותה באירועים רשמיים שונים (ר' ת/184, נסיעה 31, מסמכים 39-43).

703. הנאשם העיד לגבי שיק זה (עמ' 11302-11311, 11440, 13385), כי סבר שטיסות רעייתו ממומנות על ידי המדינה, וזאת, נוכח תכני הנסיעה וכן נוכח הדברים האמורים שהפנתה אליו ריסבי-רז לגבי שדרוג הטיסות בנקודות (דבר שגרם לו להבין שהטיסות עצמן ממומנות כנדרש). כמו כן, סבר כי השדרוגים ממומנים, כפי שהורה בתגובה לשאלת ריסבי-רז, באמצעות נקודות. הנאשם לא זכר (גם בחקירת המשטרה (ת/152, עמ' 24-25)) שיחה בעקבות מסמך נומרטור 1175 האמור, אך הניח כי רשם "**לשיחתנו**" על מנת לברר מדוע עליו לשלם עבור טיסות שלשיטתו אמורות היו להיות ממומנות על ידי המדינה

ובנקודות. עוד הניח הנאשם כי שאל על כך את ריסבי-רז בשיחה, ככל שהתקיימה, ואולי אף הורה לה להשיג מימון בדיעבד מהמדינה, ולאחר שלא חזרה אליו, הניח כי הנושא סודר. עם זאת, הנאשם לא ידע להסביר מדוע, אם אכן הורה כך לריסבי-רז, פעלה ריסבי-רז בדרך אחרת. הנאשם שלל מתן הנחייה מצדו להוציא את השיק האמור מראשונטורס ואף שלל ידיעה על כך. לדבריו, גם הנאשמת לא פנתה אליו בעניין זה.

704. ריסבי-רז העידה בחקירה ראשית (עמ' 4814-4815), כי היא אינה זוכרת, לגבי המקרה הזה, אם הנאשם הוא שאמר לה להוציא את השיק מראשונטורס. ריסבי-רז אף עמדה על דברים אלה, גם לאחר שעומתה עם עדותה הכללית שלפיה הוצאת שיקים של ראשונטורס הייתה בהנחיית הנאשם. עם זאת, מיד בהמשך אישרה ריסבי-רז כי היא לא נהגה להוציא שיקים מראשונטורס בלי אישור; כי במקרה הזה פנתה לנאשם והודיעה לו על הצורך להוציא שיק; כי הנאשם כתב "**לשיחתנו**" וכי אז ביקשה ממנו להוציא את השיק.

בחקירתה הנגדית העידה ריסבי-רז (עמ' 6849-6853, 6896), כי העובדה שנרשם ל"**שיחתנו**" אינה מבטיחה כי אכן התקיימה שיחה, כי היא אינה זוכרת האם התקיימה שיחה, אינה זוכרת את תוכן השיחה וכי היא חושבת שהנאשם ביקש לשוחח עימה הואיל ולא הבין מדוע הוא צריך לשאת בתשלום בגין הנסיעה. ריסבי-רז הוסיפה, כי היא אינה יודעת מדוע לא התבקש אישור ראש ממשלה לנסיעת רעיית הנאשם – נסיעה שלגביה סברה, נוכח מאפייניה, שסביר כי המדינה תישא בעלותה. ריסבי-רז הוסיפה כי היא אינה יודעת כיצד הגיעו למצב שבו הנאשם נדרש לשאת בעלות הנסיעה (ריסבי-רז לא זכרה האם המדינה מימנה את טיסות הפנים של רעיית הנאשם). ריסבי-רז העלתה השערה שלפיה יתכן כי המצב האמור נוצר הואיל ותקציב הנסיעות נגמר, אך מיד הוסיפה כי אין זה סביר, שכן הנסיעה התקיימה בשלב מוקדם של השנה. לדבריה, סביר להניח שנשאלה על כך ושערכה בירורים בנושא – אך הדבר אינו זכור לה והיא אינה זוכרת מה ארע בזמן שחלף מדרישת התשלום עד להוצאת השיק. כנראה שהיה חשוב לה שלנאשם לא יהיה חוב כלפי משרד התמ"ת והיא ביקשה לשלם למשרד בהקדם.

בחקירתה החוזרת (עמ' 8259-8267), שבה ואישרה ריסבי-רז, כי לא הוציאה שיקים ללא אישור, אך הוסיפה כי ההוראה להוציא שיק ניתנה על ידי הנאשם **<u>או</u>** על ידי הנאשמת. בהמשך התייחסה ריסבי-רז – תוכן דבריה לעניין זה לא היה ברור – לאפשרות כי התקיימה אבחנה, לעניין אישור הנאשם להוצאת השיקים, בין שיקים שנועדו לכיסוי שדרוגים (של נסיעות הנאשם) לבין שיקים שנועדו לכיסוי נסיעות (רעיית הנאשם). ואולם, מיד בהמשך, שבה וציינה ריסבי-רז כי היא חושבת ש"**שיקים זה רק באישור**" וכן שבה ואישרה שלא הוציאה שיקים מראשונטורס, אלא באישור הנאשם. ריסבי-רז הוסיפה ואישרה כי היו מקרים שבהם ציפתה שיתקבל אישור ראש ממשלה לנסיעה (שמשמעותו היא, כאמור, מימון מטעם המדינה לנסיעת אשת הנאשם), אך אישור כזה לא התקבל

לבסוף, אלא התקבלה דרישת תשלום מהחשבות. במקרים אלה, היא פנתה לנאשמים ואמרה להם שצריך לשלם בגין הצטרפות אשת הנאשם לנסיעה, והיו מקרים שהנאשמים אמרו לה לבקש שיק מראשונטורס, וזאת, כנראה, הואיל וכבר ידעו, בשלב זה, שלא התקבל אישור ראש ממשלה. אשר לנסיעה האמורה הספציפית, ריסבי-רז התעקשה שאינה זוכרת שיחה עם הנאשם. עם זאת, לדבריה, היא פנתה בכתב, וברור שקיבלה תשובות, שכן ביצעה את הפעולה (של הוצאת שיק).

שיק מס' 4 – הראיות

705. שיק בסך 35,347 ש"ח לפקודת סוכנות הנסיעות אשת טורס, נושא תאריך 14.7.05 (סומן ת/324(129)). השיק הוצא במסגרת נסיעה 58 הכרונולוגית (המסמכים הנוגעים לנסיעה מצויים בת/184, נסיעה 34). ממסמכי הנסיעה עולה – ולמעשה אין חולק – כי מדובר בנסיעה לברזיל וארגנטינה, בשליחות משרד התמ"ת, שהתקיימה בתאריכים 12.3.05-6.3.05. הנסיעה בוצעה באמצעות אשת טורס. הנאשם ורעייתו טסו במחלקה ראשונה. אישור למימון הנסיעה על ידי המדינה, התקבל לגבי טיסות הנאשם בלבד, במחלקת עסקים. בפועל, משרד התמ"ת שילם את חלקו (עלות טיסת הנאשם במחלקת עסקים) ולכן, נוצר צורך לשלם לאשת טורס את החלק הנותר. השיק האמור נועד, כנראה (לפי דוא"ל מבני אומן לאשת טורס מיום 27.6.05, מסמך מס' 30 לאסופה הנ"ל), לכסות את עלות טיסות רעיית הנאשם בלבד (ולא הובהר כיצד כוסתה עלות שדרוג טיסות הנאשם).

706. ההתכתבות בין ריסבי-רז לזלצמן שבעקבותיה הוצא השיק, פורטה לעיל במסגרת ההתייחסות לשיק מס' 3 האמור (דוא"ל מיום 30.6.05).

707. הנאשם העיד לגבי שיק זה (עמ' 13384-13385) כי לא אישר את הוצאתו, לא ראה אותו, לא ידע עליו ולא קיבל פנייה לגביו מריסבי-רז או מהנאשמת.

708. ריסבי-רז העידה בחקירה ראשית (עמ' 4652), לאחר שהוצג לה טריפלוג 5-2004 (סומן, בין היתר, ת/324(186-190)), שבו מופיעות נסיעה זו ונסיעה 55 הכרונולוגית הנ"ל במסגרת ה"מינוסים" (נסיעות 6 ו-7 לטריפולוג), כי היא מנחשת, אך אינה זוכרת, שפנתה לנאשם והוא אמר לה להוציא שיק מראשונטורס. ריסבי-רז אישרה, כי ההחלטה אם לפנות לראשונטורס או לתת שיק אישי של הנאשם, היא החלטה של הנאשם.
בחקירה נגדית העידה ריסבי-רז (עמ' 7308, 7312-7320), כשהוצגו לה מסמכי הנסיעה, כי היה לה ברור שמשרד התמ"ת מממן את הצטרפות אשת הנאשם לנסיעה זו. ריסבי-רז לא ידעה להסביר מדוע לא התבקש אישור ראש ממשלה מראש או בדיעבד לנסיעה (ולא ידעה אם ניתן לקבל אישור בדיעבד). ריסבי-רז לא שללה את האפשרות שהדבר נבע מרשלנותה

שלה. אפשרות נוספת שהעלתה ריסבי-רז היא שהנושא "נפל בין הכיסאות", הואיל ולא היה ברור מי האחראי לטפל בכך – היא או שמא הנאשמת. ריסבי-רז לא זכרה שיחות על ה"פשלה" עם הנאשם או הנאשמת. לדבריה, נוכח קצב העבודה שלהם, אין מדובר בתקלה בלתי הגיונית.

שיקים מס' 3 ו-4 – טענות המאשימה

709. לטענת המאשימה הוכח כי הנאשם היה מודע להוצאת השיקים. זאת, נוכח עדות ריסבי-רז, המסמכים הרלוונטיים ועדותו הנפתלת של הנאשם. הנאשם הודה בתחילה כי ידע על הוצאת השיק בנסיעת החופשה ביוון וכן כי ידע בדיעבד על הוצאת כל השיקים, אך לאחר מכן, כשהבין את הבעייתיות שבדבר, חזר בו מכך. עדויות הנאשם וריסבי-רז, שלפיהן לא זכרו, לגבי נסיעה 55, את השיחה שהתקיימה לאחר שרשם הנאשם "**לשיחתנו**" על מסמך נומרטור 1175 האמור, אינה סבירה כשלעצמה, לא כן שכן, כשהיא מצטרפת לשכחת השניים לגבי שיחות אחרות שאמורות היו להתקיים בנושאים מפלילים (דוגמת מסמך ה"טוטאל אקסטרה", שנידון לעיל, מנסיעה 12 לכתב האישום, שגם עליו רשם הנאשם "לשיחתנו", ושגם לגביו השניים לא זכרו שיחה). עוד יותר אין זה סביר כי הנאשם זכר, כשעיין במסמך זה, את הדברים שהוחלפו זמן רב לפני כן לגבי שימוש בנקודות בנסיעה 55, אך לא זכר, כאמור, את השיחה. דברים אלה, במיוחד כשהם מצטרפים לשקרי הנאשם במקומות אחרים, מונעים אפשרות להסתמך על הכחשתו את ידיעתו על השיקים.

710. המאשימה הוסיפה, כי אפשרות שלפיה ריסבי-רז הוציאה את השיקים ללא אישור הנאשם, אינה סבירה, ואפשרות שלפיה ריסבי-רז הסתירה את הוצאתם ממנו – אינה סבירה בעליל, בין היתר, הואיל והעבירה לעיונו טריפלוג שכלל התייחסות לחוב שנוצר בגינם כלפי ראשונטורס. גם הסבר שלפיו הנאשמת היא שהוציאה את השיקים מראשונטורס והסתירה זאת מהנאשם – אינו סביר.

711. לשיטת המאשימה, אין, כאמור, הסבר אחר להוראת הנאשם להוציא שיקים מראשונטורס, מלבד מודעותו לקיומם של עודפים בראשונטורס. הנאשם אמנם הגביל את עצמו לעשיית שימוש בעודפים שעמדו לזכותו בראשונטורס לצרכי נסיעות בלבד (מעין "משק סגור" של נסיעות). עם זאת, מדובר, כאמור, בנסיעות שאין להן כל קשר לראשונטורס.

712. המאשימה התייחסה, בהקשר של שיקים אלה, לנושא מימון הצטרפות רעיית הנאשם לנסיעות הרלוונטיות (55 ו-58) באמצעות קבלת אישור ראש ממשלה. לטענת המאשימה, מדובר באפשרות תיאורטית, שאין חולק כי לא יושמה בנסיעות אלה ושאין

בה, לפיכך, כדי לשנות מהאמור לעיל בנוגע למודעות הנאשם לשיקים ולמשמעותם. לטענת המאשימה, הסיבה שבגינה לא התבקש אישור ראש הממשלה להצטרפות אשת הנאשם לנסיעות 55 ו- 58, לא הובהרה במשפט. מחד גיסא, יתכן שהאישור לא התבקש, מלכתחילה, באופן מודע, למשל, משיקולים של נראות ציבורית או של העדר תקציב, ומתוך ידיעה שניתן יהיה לממן את נסיעת אשת הנאשם מהעודפים. לתמיכה באפשרות זו מציינת המאשימה כי לפי מסמכים הנוגעים לנסיעות אחרות שאליהן הצטרפה רעיית הנאשם (ת/324 (108, 138)), הנאשם היה מודע לצורך בקבלת אישור ראש ממשלה והוא שהחליט באילו נסיעות לבקש אישור. עוד מציינת המאשימה את העובדה כי אי בקשת האישור חזרה על עצמה בשתי הנסיעות, דבר שאינו מתיישב עם הסבר של "טעות". כמו כן מפנה המאשימה לדבריו של הנאשם בחקירת המשטרה מיום 11.7.08 (ת/152), בעמ' 41, שבה העלה הנאשם את האפשרות, שלפיה העודפים שימשו למימון הצטרפות רעייתו לנסיעות שלא רצה לבקש לגביהן את אישור ראש הממשלה. עוד מפנה המאשימה להערה של ריסבי-רז בעדותה (עמ' 4980), שלפיה ראש הממשלה אינו יכול ליתן אישור מקום בו אין תקציב. מאידך גיסא, יתכן כי האישור לא התבקש בשל רשלנות או תקלה. כך או כך, הואיל ואין חולק כי לא התבקש האישור, נוצר צורך לממן את הנסיעה, והשיקים באו לענות על צורך זה. אשר לאפשרות לקבל אישור ראש ממשלה בדיעבד, כלל לא ברור, חרף עדות ישראל מימון, שנועדה להיטיב עם הנאשם, כי ניתן היה לעשות כן. כמו כן, אין חולק כי בפועל הדבר לא נעשה (אולי משיקולים דומים לשיקולים שצוינו בנוגע לאי בקשתו מראש). בכל מקרה, בהעדר אישור, הנטל של מימון הנסיעה הוטל על כתפי הנאשם, והוא העבירו לראשונטורס, דבר המעיד על ידיעתו על קיומם של עודפים.

<u>שיקים מס' 3 ו-4 – טענות הנאשמים</u>

713. לטענת ב"כ הנאשם, מהראיות עולה כי הנאשם לא הורה על הוצאת השיקים הנ"ל ולא ידע עליהם (זאת, במובחן מהשיקים האחרים).

714. הנאשם העיד כי סבר שהצטרפות רעייתו לנסיעות אלה (טיסות במחלקת עסקים) ממומנות על ידי המדינה והשדרוגים ממומנים מנקודות, וכי לא ידע על הוצאת השיקים הנ"ל. סברה זו, נתמכת במסמכים הנוגעים לאופי הנסיעות ובעדות ריסבי-רז על נסיעות אלה. היא נתמכת גם, לגבי נסיעה 55, בכך שריסבי-רז פנתה לנאשם לגבי שדרוג הטיסות בנקודות (ומכאן שהטיסות עצמן אמורות להיות ממומנות) ובכך שהמדינה מימנה את טיסות הפנים של אשת הנאשם, ולגבי נסיעה 58, בכך שלא התבקש מימון מגורם בעל אמצעים שעבורו השתתף הנאשם באירוע בנסיעה זו (עמ' 14866-14867).

715. לחיזוק טענותיהם בדבר אי ידיעת הנאשם על השיקים, מפנים ב"כ הנאשם גם לכך שהנאשם שהה בחו"ל סביב המועדים הרלוונטיים לבקשות שיצאו מלשכתו להוצאת

השיקים (לגבי נסיעה 55, שהה בחו"ל בנסיעה 59 הכרונולוגית, בתאריכים 5.4.05-14.4.05; לגבי שתי הנסיעות – 55 ו-58 – שהה בחו"ל בנסיעה 64 הכרונולוגית בתאריכים 30.6.05-22.6.05).

716. ב"כ הנאשם מוסיפים, כי הנאשם אכן התייחס, בחקירת המשטרה, לאפשרות שהעודפים מימנו את הצטרפות רעייתו לנסיעותיו במקרים שבהם לא רצה לבקש אישור ראש ממשלה, ואולם, דובר שם בסברה של הנאשם בלבד – ולא בידיעה. כמו כן, סברה זו הועלתה על ידי הנאשם לגבי נסיעות "משולבות" בלבד, דוגמת אלה שהוצגו לו בחקירה, ולא לגבי נסיעות שבהן נסע עבור המדינה בלבד, דוגמת נסיעות 55 ו-58.

717. לטענת ב"כ הנאשם, גם אין היגיון, מבחינת הנאשם, שסבר כי הצטרפות רעייתו לנסיעות אלה מומנה על ידי המדינה, בכך שמימון הנסיעות הנ"ל, ייעשה, לרבות בדיעבד, באמצעות הוצאת שיקים מראשונטורס, שיכוסו, לאחר מכן, מכספו שלו, או אפילו מעודפים. לטענתם, אם היה הנאשם לומד על התקלה של אי קבלת אישור ראש ממשלה, הוא היה מתייחס לכך כאל תקלה בירוקרטית שיש לטפל בה, ולא כאל חוב אישי שלו. עדות ישראל מימון תומכת באפשרות לטפל בתקלה על ידי קבלת אישור ראש ממשלה בדיעבד והמאשימה לא הציגה לעד את טענותיה בדבר אי אמינותו. בנסיבות אלה, ככל שאכן התקיימה שיחה, הנאשם, כנראה, הורה לריסבי-רז לסדר את העניין, בלי ליתן לה הנחיות קונקרטיות כיצד לעשות כן. הנאשם אף לא בירר, לאחר מכן, האם העניין אכן סודר, שכן הניח שבהעדר פנייה נוספת אליו, הנושא אכן טופל. סביר, כי שיחה לאקונית מעין זו (אם אכן התקיימה), שלא כללה נזיפה של ממש בריסבי-רז, לא תיזכר, לאחר שנים, על ידי ריסבי-רז והנאשם.

718. אשר לעדות ריסבי-רז, ריסבי-רז אמנם אמרה בעדותה דברים כלליים שלפיהם לא הוציאה שיקים מראשונטורס ללא אישור. חלק מדבריה יש לייחס לחוסר רצונה לומר דברים שיפגעו בה במשפטה שלה ולחוסר רצונה להיחשב עדה עוינת. כמו כן, היא ככל הנראה אכן האמינה שהיא פועלת ב"מרחב האישור" שלה וברור שלא פעלה בהסתר. עם זאת, לגבי שני השיקים האמורים, הייתה עדותה ברורה פחות ומסויגת הרבה יותר – היא לא זכרה אישור ספציפי של הנאשם לגבי שיקים אלה ואף התייחסה לאפשרות שהאישור ניתן על ידי הנאשמת. כמו כן, יש להביא בחשבון שהשיקים למימון נסיעות אשת הנאשם נדרשו, אולי, גם לדברי ריסבי-רז, בשל "פשלה" שלה, ואת העובדה שביקשה את השיק בנסיעה 55 רק כחודש לאחר פנייתה לנאשם.

719. אשר למסמכים, הרי שלגבי נסיעה 58, אין כל מסמך הקושר את הנאשם להוצאת השיק.

שיקים מס' 3 ו-4 – דיון

720. לאחר שבחנו את הראיות ושקלנו את טענות הצדדים הגענו למסקנה כי לא הוכח מעבר לספק סביר כי הנאשם היה מודע להוצאת שני השיקים הנ"ל.

721. הנאשם העיד כי לא אישר את הוצאת שיקים אלה ולא ידע על כך גם לאחר מעשה. אמנם, בתחילה ניתן היה להבין מעדות הנאשם בבית המשפט, כי היה מודע, לכל הפחות בדיעבד, לכל השיקים שהוצאו. ואולם, מדובר בתשובות כלליות, לשאלות כלליות על השיקים, שאינן כוללות אמירה חד משמעית שלפיה הנאשם היה מודע להוצאת כל השיקים, ושאינן מתייחסות באופן ספציפי לשני השיקים הנ"ל. מכאן שאין לומר כי הנאשם שינה באופן מוחלט את גרסתו בכך שהעיד, בהמשך, כי לא ידע על שני השיקים הנ"ל (כמו כן, כפי שצוין לעיל, הנאשם לא זכר את השיקים, גם בחקירתו במשטרה).

722. מהראיות עולה, כי עדות הנאשם בדבר אי ידיעתו על שיקים אלה, אינה לחלוטין בלתי סבירה.

723. הנאשם העיד, כי מלכתחילה סבר, כי לנסיעות שבמסגרתן הוצאו שני השיקים היה מימון מלא, לרבות טיסות רעייתו. במשפט, כפי שפורט לעיל, לא הובהר מדוע לא התבקש אישור ראש ממשלה לגבי נסיעות אלה (אישור שמשמעותו היא, כאמור, מימון מאת המדינה לטיסות רעיית הנאשם) ואף נמצא כי טענת ב"כ הנאשם, שלפיה מדובר בטעות, אינה בלתי סבירה. בנסיבות אלה, ונוכח אופי הנסיעות כפי שעלה מהמסמכים ומעדות ריסבי-רז – ואשר לנסיעה 55 הנ"ל, גם נוכח פניות ריסבי-רז האמורות לנאשם לגבי שימוש בנקודות לצורך שדרוג הטיסות – אין לשלול כי הנאשם אכן סבר כי טיסות רעייתו (במחלקת עסקים) ממומנות על ידי המדינה (ומשודרגות למחלקה ראשונה בנקודות), ולא הנחה, מלכתחילה, לממן את הצטרפות רעייתו לנסיעות באמצעות שיקים מראשונטורס. העובדה כי מדובר בשני מקרים שבהם לא התבקש אישור ראש הממשלה, אינה שוללת את האפשרות הסבירה שלפיה האישור לא התבקש כתוצאה מתקלה או טעות (יתכן כי הטיפול בנושא "נפל בין הכיסאות" של ריסבי-רז והנאשמת), זאת, בין היתר, הואיל ודרישת התשלום לגבי נסיעה 55 הגיעה, כאמור, לאחר שהסתיימה גם נסיעה 58. חיזוק לאפשרות זו מצוי בעובדה שזמן קצר לאחר שהסתיימה נסיעה 58 והגיעה דרישת התשלום לגבי נסיעה 55 (ביום 14.3.05) התגלתה מודעות גוברת של ריסבי-רז והנאשמת לצורך בהקפדה על קבלת אישור מראש לנסיעת אשת הנאשם. הדבר נלמד מרישום המילים "אישור ממשלה" בהדגשה על ידי ריסבי-רז במהלך התכתבות בינה לבין הנאשם מיום 22.3.05, בה הייתה מעורבת גם הנאשמת, בנוגע לאפשרות הצטרפותה של רעיית הנאשם לנסיעה ליפן באפריל 2005 (נסיעה 13 בכתב האישום – ת/183 נומרטור 0938).

724. שאלה נפרדת, היא האם לא הוכח, כי הנאשם היה מודע, בדיעבד, לכך שלא התקבל אישור ראש ממשלה, לצורך לשלם בגין טיסות רעייתו ולתשלומים שנעשו בשיקים הנ"ל שהוצאו מראשונטורס.

725. אשר לנסיעה 58, אין אינדיקציה במסמכים לידיעת הנאשם על כך. כמו כן, עדותה של ריסבי-רז באשר לידיעת הנאשם על השיק שהוצא במסגרת נסיעה זו היא, כאמור, מורכבת, ולא לגמרי קוהרנטית, ולכן, כשלעצמה, מותירה ספק באשר לידיעת הנאשם על השיק.
אשר לנסיעה 55, הרי שגם כאן עדותה של ריסבי-רז מותירה מקום לספק בדבר ידיעת הנאשם על השיק. כמו כן, לגבי נסיעה זו אמנם קיים מסמך (נומרטור 1175 הנ"ל) המיידע את הנאשם בדבר החוב, שעליו רשם הנאשם "לשיחתנו". עם זאת, הנאשם וריסבי-רז לא זכרו שאכן התקיימה שיחה וממילא לא זכרו את תוכנה.

726. אמנם, כפי שטענה התביעה, אין זה סביר כלל, כי ריסבי-רז הוציאה את שני השיקים הנ"ל (ובמיוחד את השיק שהוצא במסגרת נסיעה 55 האמורה, שלגביה אין חולק כי הנאשם היה מודע לצורך להסדיר חוב בגין נסיעת רעייתו), מבלי לקבל אישור לכך. ואולם, בכך אין כדי לשלול לחלוטין את קיומה של אפשרות סבירה כי הנאשם לא ידע על השיקים הנ"ל. זאת, הואיל ולא ניתן לשלול, מעבר לספק סביר, את האפשרות שהנאשמת היא שאישרה את הוצאת השיקים הנ"ל מראשונטורס.

727. מדובר באפשרות המתיישבת באופן סביר עם הראיות. ריסבי-רז העידה – ועדות זו מקובלת עלינו – כי לא הוציאה שיקים מראשונטורס בלי אישור. ריסבי-רז נשאלה בהקשר זה על אישור הנאשם ואישרה כי הוצאת השיקים הייתה באישורו. ואולם, בהמשך, כאמור, הוסיפה, כי מדובר באישור הנאשם **<u>או</u>** הנאשמת. הנאשם מצדו העיד כי אישר את הוצאת חלק מהשיקים, אך לא את הוצאת שני השיקים הנ"ל. הנאשמת לא העידה.

728. בנוסף, מהראיות בתיק עולה, כפי שפורט לעיל, כי הנאשמת הייתה אחראית על ריסבי-רז, לרבות בנושא הנסיעות. אמנם, קיימת מחלוקת בשאלה עד כמה "נכנסה" הנאשמת לנושא הנסיעות. עם זאת, בהקשר הנוכחי, שבו יתכן, כאמור, כי מדובר בתקלה שיצרה לנאשם חוב כספי ניכר, ניתן להניח כי הייתה מעורבות של הנאשמת. בנוסף, מדובר, כאמור בחוב שיתכן כי נוצר עקב אי פנייה לקבלת אישור ראש ממשלה לנסיעה, נושא שבו עסקה (גם) הנאשמת. כמו כן, כמפורט לעיל, מערכת היחסים בין הנאשם לנאשמת, כפי שמצטיירת מהראיות בתיק, הייתה כזאת שאפשרה לנאשמת – בשונה מריסבי-רז – לבצע פעולה דוגמת הוצאת השיקים מראשונטורס ללא צורך באישור הנאשם.

729. האפשרות האמורה מתיישבת באופן שאינו בלתי סביר עם הראיות הנוגעות לנסיעה 58, שלגביה, אין, כאמור, מסמך המעיד על מודעות הנאשם לשיק. היא מתיישבת באופן שאינו בלתי סביר גם עם הראיות הנוגעות לנסיעה 55. לגבי נסיעה זו, אין לשלול כי לאחר שרשם הנאשם "לשיחתנו" על מסמך נומרטור 1175, לא התקיימה שיחה, שכן הנאשמת ראתה אף היא את המסמך האמור שהופנה לנאשם (כאמור, מסמכים שהעבירה ריסבי-רז לנאשם עברו דרך הנאשמת), והחליטה לטפל בנושא בעצמה, באמצעות מתן הוראה לריסבי-רז להוציא שיק מראשונטורס (וזאת, כמובן, לא במטרה לפגוע בנאשם, או להסתיר ממנו דבר, אלא כדי להסדיר עבורו את הנושא באופן שמצאה לנכון). אין לשלול לחלוטין גם כי אכן התקיימה שיחה (הנאשם וריסבי-רז לא זכרו, כאמור, את השיחה), שבה לא הורה הנאשם לריסבי-רז להוציא שיק, אלא הסתפק במתן הוראה כללית יותר, לבדוק מדוע לא הוסדר מראש מימון עבור הנסיעה ולטפל בנושא. יתכן, כי בשלב כלשהו לאחר שיחה זו, נכנסה הנאשמת לתמונה והחליטה להסדיר את החוב באמצעות מתן הוראה לריסבי-רז להוציא שיק מראשונטורס (שיק שהוצא, כאמור, זמן מה לאחר הנסיעה, יחד עם השיק לכיסוי החוב בגין נסיעה 58). כך או כך, בין אם התקיימה שיחה שבה הנאשם ביקש כי הנושא ייבדק ויטופל ובין אם לא, אין לתמוה יתר על המידה מדוע לא בירר הנאשם, בהמשך, מה ארע לגבי החובות הנ"ל. הסבר אפשרי לכך הוא שהנאשם, שאין חולק כי היה נתון באותה עת תחת עומס עבודה כבד ועסק בנושאים ברומו של עולם, שכח מהנושא, או הניח שטופל (למשל, באמצעות קבלת אישור בדיעבד למימון טיסות רעייתו).

730. משלא נשללה האפשרות הסבירה האמורה, פועל הדבר לטובת הנאשם.

<u>שיק מס' 5 – נסיעה 71 הכרונולוגית</u>

731. שיק בסך 2,586 ש"ח לפקודת משרד התמ"ת, נושא תאריך 15.12.05 (סומן ת/324(168). השיק הוצא במסגרת נסיעה 71 כרונולוגית – נסיעה למזרח הרחוק (הונג-קונג ותאילנד), בשליחות משרד התמ"ת, שהתקיימה בתאריכים 12.12.05-18.12.05 (המסמכים הנוגעים לנסיעה זו מצויים בת/184, נסיעה 46). הנאשם טס במחלקה ראשונה, באמצעות אל-על. סכום השיק מבטא את עלות שדרוג הטיסות ממחלקת עסקים, שלגביהן היה אישור למימון מאת מדינה, למחלקה ראשונה (כפי שיפורט להלן, חלק מעלות השדרוג שולמה בנקודות).

732. ביום 11.12.05, שלחה ג'וזי כהן מאל-על הודעת דואר אלקטרוני לשפרה לוי מחשבות משרד התמ"ת, שאליה כותבה ריסבי-רז. בהודעה כתבה ג'וזי כהן כי הסכום שעל הנאשם לשלם בגין שדרוג הנסיעה האמורה הוא 1593.31 דולר. המסמך הועבר לנאשם

והנאשם רשם על גביו "**לחייב את משרד ראשון טורס**" (ההודעה עם כיתוב הנאשם על גביה סומנה (ת/324(167)). בהמשך, בעקבות שימוש בנקודות הנוסע המתמיד, קטן הסכום שנדרש הנאשם לשלם עבור השדרוג, לסכום שנרשם בשיק (מסמכים ת/184, נסיעה 45, מסמכים 1 ו- 5).

733. הנאשם, בעדותו (עמ' 11452, 13391), לא הכחיש כי הורה לחייב את משרד ראשונטורס בגין עלות שדרוג הנסיעה (נסיעה שלא בוצעה באמצעות ראשונטורס). הנאשם הוסיף כי הוא אינו זוכר את נסיבות המקרה, אך הוא מניח כי כוונתו הייתה שראשונטורס יחייבו את חשבונו האישי-פרטי אצלם בגין התשלום. פרוצדורה זו הייתה לו נוחה ונראתה בעיניו טבעית, שכן ראשונטורס ניהלה עבורו את כל נסיעותיו במשך 30 שנה. הנאשם הוסיף כי הוא מניח שהדבר היה נוח גם למשרד הנסיעות וטוב לעסקי המשרד, שכן הוא היה לקוח טוב שטס באמצעות המשרד מאות פעמים.

734. ריסבי-רז העידה, בחקירתה הראשית (עמ' 4477-4479), כי הנאשם אכן הנחה אותה לחייב את ראשונטורס בגין עלות שדרוג טיסותיו (זאת, בדומה לנסיעה לברזיל וארגנטינה – שנידונה לעיל – ולשדרוגים אחרים (עמ' 4703)). עם זאת, ריסבי-רז הוסיפה כי אין מדובר בהכרח בחיוב מ"יתרה" בראשונטורס. לדבריה, רבות מנסיעות הנאשם – פרטיות וציבוריות – ומנסיעות בני משפחתו, בוצעו באמצעות ראשונטורס. הנאשם לא היה משלם לראשונטורס "כל חמש דקות" וההתחשבנות איתם נעשה במסגרת הסיכום השנתי. בסיכום השנתי הייתה הפרדה בין נסיעות פרטיות (דוגמת השדרוג) לציבוריות, ולה עצמה לא ידוע כיצד שולמו, בסופו של דבר, הנסיעות הפרטיות. בחקירתה הנגדית (עמ' 7612-7613) אישרה ריסבי-רז, לאחר שהוצג לה כי חלק מעלות השדרוג מומנה באמצעות נקודות, כי ההוצאה בגין השדרוג אמורה הייתה להצטרף לחיוביו הפרטיים של הנאשם בראשונטורס, שכללו טיסות והוצאות של בני משפחתו, ולא להיות מעורבת בהתחשבנות לגבי הנסיעות הציבוריות.

735. לטענת המאשימה, גרסת הנאשם תמוהה ביותר, שכן אין כל סיבה (מלבד קיומם של עודפים) שבגינה יסכים משרד הנסיעות לכסות את חובו של הנאשם בגין נסיעה שאינה קשורה למשרד הנסיעות. מנגד טוענת ההגנה כי מדובר, בשונה מהשיקים השלישי והרביעי האמורים, בהוצאה פרטית של הנאשם, שאמורה הייתה לחייב את חשבונו הפרטי בראשונטורס. לא זו אף זו, נסיבות הוצאת השיק דווקא אינה מתיישבת עם ידיעה על קיומם של עודפים, שכן חלק מהסכום שולם כאמור בנקודות. לו היה הנאשם מודע לקיומם של עודפים, היה נמנע מ"לבזבז" את נקודותיו על כך ועושה בהן שימוש לצרכים אחרים.

736. לאחר שבחנו את העובדות הרלוונטיות ואת טענות הצדדים, מסקנתנו היא כי שיק זה, בדומה לשיק שהוצא בנסיעת החופשה המשפחתית ביוון, אינו מבסס, מעבר לספק סביר, מודעות של הנאשם להימצאות עודפים בראשונטורס. מהאמור לעיל עולה כי אין למעשה חולק כי הנאשם הורה לחייב את ראשונטורס בגין עלות שדרוג טיסתו למחלקה ראשונה, וזאת, בנסיעה שלא בוצעה באמצעות ראשונטורס. אכן, מדובר, כאמור, בהתנהלות המעוררת, על פני הדברים, תהיות מסוימות והמתיישבת (גם) עם מודעות הנאשם (ומשרד הנסיעות) לקיומם של עודפים שמהם ימומן, בסופו של דבר, השדרוג הנ"ל. עם זאת, בדומה לדברים שנאמרו לעניין הנסיעה לחופשה המשפחתית ביוון, אין לשלול את האפשרות כי לנאשם אכן היה נוח יותר להיות חייב כספים לראשונטורס מאשר לפרוע את החוב למשרד התמ"ת באופן מיידי, וכי מסיבה זו הנחה לחייב את משרד הנסיעות, מתוך כוונה לפרוע בעתיד את החוב שייווצר כלפיו (ולא מתוך כוונה לכסות את החוב מעודפים). כמו כן, אכן מדובר במשרד נסיעות שהנאשם טס באמצעותו פעמים רבות מאוד ולאורך זמן רב, כך שאין לשלול כי הנאשם סבר שמשרד הנסיעות מסכים להתנהלות זו על מנת לרצות לקוח מועדף (ולא כי ידע שהחוב יקוזז ממילא נגד עודפים). הסכום שאותו הורה הנאשם להוציא מראשונטורס בגין השדרוג, שיחסית אינו גבוה (כ- 1,600 דולר), מתיישב עם אפשרות זו.

סיכום

737. כפי שפורט לעיל, לשלושה מבין חמשת השיקים, שלקיומם היה הנאשם מודע, קיים הסבר סביר מלבד מודעות הנאשם לעודפים בראשונטורס. לגבי שני השיקים הנוספים, לא הוכחה מעבר לספק סביר ידיעת הנאשם עליהם. המסקנה העולה מדברים אלה, היא שאין בשיקים כדי להוות אינדיקציה חד משמעית למודעות הנאשם לעודפים.

738. אשר לנאשמת, הרי שהייתה, כנראה, מודעת לקיומם של חלק מהשיקים. עם זאת, מדובר באופן יחסי בשאלה משנית, שכן ממילא הוכח, כאמור, כי הנאשמת, הייתה, מודעת לעודפים בראשונטורס.

סיכום פרק השימושים

739. כפי שפורט לעיל, נמצאו עיגונים לטענות ב"כ הנאשם, כי ניתן היה לממן חלק ניכר מהשימושים האמורים (ובעיקר הנסיעות הציבוריות של רעייתו) בדרכים אחרות וכי הנאשם סבר שכך אכן מומנו. כמו כן, לגבי שימושים אחרים שמומנו מעודפים, אין לשלול כי הנאשם סבר כי אלה מומנו מנקודות, או מחשבונו הפרטי בראשונטורס. בנוסף, אין לשלול שעל חלקם, בסכומים שאינם מבוטלים, כלל לא ידע. אשר לשיקים שהוצאו מראשונטורס, אין בהם כדי ללמד, מעבר לספק סביר, על מודעות הנאשם לחובות ששולמו באמצעות העודפים, ולכן, אין בהם כדי לשלול מסקנה זו.

740. הנאשם אמנם לא שילם לראשונטורס בתקופה הרלוונטית (עד שנת 2007). עם זאת, נוכח האמור לעיל, אין לשלול כי הנאשם סבר כי החוב בגין שימושים אלה, הוא נמוך משמעותית משהיה בפועל. כמו כן, כפי שפורט לעיל, הנאשם היה נתון באותה עת בחובות והעדיף להיות חייב לראשונטורס מאשר להגדיל את חובו לבנק. הראיות במשפט גם לימדו, כאמור, על קיומם של נושים נוספים שהנאשם חב להם כספים בסכומים לא מבוטלים למשך תקופות ארוכות. הנאשם גם ידע שהנאשמת מטפלת ברגיל עבורו בהסדרת חובותיו הפרטיים. בנסיבות אלה, אין לשלול כי הנאשם סבר כי כאשר תגיע דרישת תשלום מראשונטורס בגין חובו הפרטי, תטפל בכך הנאשמת עבורו.

741 מכאן, שהעובדה שהנאשם לא שילם לראשונטורס בתקופה הרלוונטית עבור השימושים האמורים, אינה מלמדת, מעבר לספק סביר, על מודעות הנאשם לקיומם של העודפים בראשונטורס, שקוזזו כנגד שימושים אלה.

742. זאת ועוד, המסקנה כי ניתן היה, לכאורה, לממן חלק ניכר מהשימושים האמורים בדרכים (לגיטימיות) אחרות, וכי אין לשלול שהנאשם סבר שחלק נוסף מהשימושים מומן באמצעות נקודות, אינה עולה בקנה אחד עם טענת המאשימה שלפיה שימושים אלה היוו את המניע לצבירת העודפים. היא גם אינה עולה בקנה אחד עם טענת השיטה של המאשימה, שכן, אם אכן היה הנאשם מנחה לצבור עודפי מימון עבורו, אין זה סביר, לכאורה, שהיה בוחר לעשות בהם שימוש לצרכים שניתן היה לממן בדרכים אחרות, דוגמת קבלת מימון ממלכתי עבור הצטרפות רעייתו לנסיעות ציבוריות.

דיון והכרעה

743. בתחילת הכרעת הדין, בפרק הדן ביריעת המחלוקת, ציינו כי המחלוקת בין הצדדים מתמקדת בארבעה נושאים עיקריים אלה:

האם התקיימה שיטה לגביית כספים עודפים?

האם התכוונו הנאשמים לעשות שימוש בכספים עודפים גם למימון נסיעות פרטיות?

האם הנאשם ידע והורה על גביית הכספים העודפים והשימוש שנעשה בהם?

האם הנאשמת ידעה והורתה על גביית הכספים העודפים והשימוש שנעשה בהם?

744. נזכיר, כי אין כיום מחלוקת שריסבי-רז גבתה כספים עודפים מהארגונים שהזמינו את הנאשם להשתתף באירועים שערכו בחו"ל. כמו כן, הוכח (לנוכח עדותן של ריסבי-רז וזלצמן, הטבלאות מזמן אמת, ואי מתן עדות מצד הנאשמת), כי כספים עודפים שנגבו מארגונים, שימשו למימון נסיעות ציבוריות אחרות (להבדיל מנסיעות פרטיות).

745. לאחר שסקרנו את עיקרי הראיות, נדון להלן בתשובות לשאלות אלה ובמסקנות המתבקשות מהראיות שהוצגו לפנינו. תחילה נתייחס לשאלות הנוגעות לנאשם. בהמשך, נדון בעניינה של הנאשמת. לאחר מכן נדון בטענת המרמה הנטענת בכתב האישום בקשר למכרז.

נושא ראשון – האם הוכחה שיטה להפקת כספים עודפים?

746. ראיות המאשימה אינן מוכיחות כי הנאשמים פעלו בשיטה מכוונת להפקת כספים עודפים. נבאר:

א. בחינת כלל הנסיעות שערך הנאשם בתקופה הרלוונטית, אינה מלמדת על שיטתיות, אלא על העדר נהלים ברורים והעדר שיטה בכל הנוגע לטיפול בנסיעות. כתב האישום מתייחס ל-17 נסיעות, בהן נגבו במכוון ובאופן שיטתי כספים עודפים. ואולם, במהלך השנים 2002 עד 2005, נסע הנאשם לחו"ל 71 פעמים, מתוכן ב-14 נסיעות נוצר עודף, ב- 14 נסיעות נוצר חוסר, ושאר הנסיעות היו מאוזנות. עובדה זו, אינה מתיישבת עם קיומה של שיטה מכוונת ליצירת כספים עודפים.

קיומן של נסיעות שלא מומנו במלואן והסתיימו במימון חסר שאין לו כל הסבר, אינו מתיישב עם שיטה מכוונת לגביית כספים עודפים.
כך לדוגמה, בנסיעה מס' 24 (כרונולוגית) נסעו הנאשם ואשתו לארה"ב כדי להשתתף באירוע של ארגון AEI בדנוור וכדי לקדם עניינים הנוגעים למשרד התמ"ת בסן חוזה. למרות שארגון AEI היה מוכן לממן את מלוא הוצאות הטיסה של הנאשם ורעייתו במחלקה ראשונה, כפי שנהג גם בשנים קודמות (ת/242), התבקש ארגון AEI לשלם סכום נמוך ממחיר כרטיסי הטיסה בפועל. הנסיעה נותרה במימון חסר בסכום של קרוב לששת אלפים דולר וזאת ללא כל טעם מבורר. המאשימה לא נתנה הסבר משכנע כיצד נסיעות שנותרו בחוסר מתיישבות עם גרסתה בדבר קיומה של שיטה מכוונת ליצירת כספים עודפים.
בחינת הנסיעות מלמדת כי לכאורה ניתן היה לגבות כספים עודפים נוספים. העובדה שהדבר לא נעשה אינה תומכת בקיומה של שיטה לגביית כספים עודפים. כך למשל, בנסיעה 8 לכתב האישום, ארגון IJCR היה מוכן לשאת במלוא הוצאות ההגעה והלינה של הנאשם, אך הוא התבקש לשלם רק סכום של 2,000 דולר כהשתתפות כללית בהוצאות הנסיעה, וכן ראה דוגמאות נוספות בפרק הדן בנסיעות כתב האישום.
דוגמה נוספת להתנהלות שאינה עולה בקנה אחד עם קיומה של שיטה מכוונת לגביית כספים עודפים, מצויה בדברי זלצמן. זלצמן אמרה בעדותה, כי היו מקרים שהיא הציגה לריסבי-רז מספר אופציות לגבי מחיר כרטיס הטיסה וריסבי-רז כמעט תמיד לא בחרה במחיר הגבוה ביותר.

"**לרוב או אף פעם זה לא היה המחיר הכי גבוה של הכרטיס**" (עמ' 2102).

"**אבל יכול להיות שיצאה חשבונית, זאת אומרת יכול להיות שהיה מקרה אחד, שניים, שלושה, לא יודעת כמה, לא הרבה, שיצאה חשבונית על מחיר מסוים והמחיר אולי היה גבוה מדי ואז נתבקשנו להוציא חשבונית אחרת במחיר יותר מוזל**" (עמ' 3195).

לטענת המאשימה בסיכומיה (עמ' 89-90), מאז ספטמבר 2003 כל הנסיעות הסתיימו בעודף. יתרה מזו, לאחר ישיבת נובמבר 2004, נגבו כספים עודפים בסכומים נכבדים: במהלך שבעה חודשים, נגבה עבור חמש נסיעות, סכום עודף מצטבר של 47,571 דולר. אכן, לאחר הישיבה מנובמבר 2004 ובמהלך שנת 2005, היו חמש נסיעות שבהן נגבו סכומים עודפים גבוהים. עם זאת, לא ניתן לקבוע, כי מדובר בשיטה או בתכנון הקשור לישיבה מנובמבר 2004. הטעם לכך הוא, כי גם בשנת 2002 התקיימה ישיבה עם אנשי ראשונטורס, במהלכה התברר כי נותר חוב לראשונטורס בסכום של כ- 17,000 דולר, ובכל זאת, לאחר מכן, היו גם נסיעות שהסתיימו בחוסר. כמו כן, כפי שפורט לעיל, בתקופה שבאה לאחר ישיבת נובמבר 2004 נוצר חוסר משמעותי כתוצאה מהצטרפות אשת הנאשם לנסיעות הנאשם עבור משרד התמ"ת. משקבענו כי אין זה בלתי סביר שניתן היה לקבל עבורן את אישור ראש הממשלה ולממנן על חשבון המדינה וכי יתכן כי אי קבלת האישור מקורה בטעות, אזי טענת המאשימה, כי מדובר בשנה זו בנסיעות עודף בלבד, אינה מדויקת. מהראיות עולה, כי לאורך התקופה הרלוונטית כולה, בניגוד לטענת המאשימה, היו נסיעות שהסתיימו בחוסר והיו נסיעות שהסתיימו בעודף.

ב. הראיות מלמדות, כי נגבו כספים עודפים רק בנסיעות מורכבות, שבהן השתתפו מספר גורמים מממנים. בנסיעות רגילות, שבהן לא היו מספר גופים מממנים, לא נגבו כספים עודפים. עובדה זו עשויה לתמוך בגרסת המאשימה שכן בנסיעות מורכבות, שבהן יש מספר מממנים, קל יותר לגבות כספים עודפים. עם זאת, עובדה זו עשויה גם לתמוך בגרסת ההגנה, שכן בנסיעות מורכבות שבהן היו מספר מממנים, נוצר קושי לחלק את ההוצאות ביניהם. זאת, משום שהיה צריך לוודא כי הנסיעה מכוסה ויש לה מימון מלא אך כפי שעלה מעדותה של ריסבי-רז, לעתים קרובות חלו שינויים מתחילת תכנון הנסיעה ועד לביצועה, דבר שהקשה על חלוקת ההוצאות וביצוע הגביה המתאימה מהארגונים. בנסיבות אלה אין לשלול כי הכספים העודפים לא נגבו מתוך כוונה ליצור שיטה להפקת כספים עודפים, אלא עקב העדר נהלים ברורים וקושי שנוצר בחלוקת המימון.

ג. בניגוד לנטען בכתב האישום, לפיו בין ראשונטורס לנאשמים הופעלה שיטת מרמה משותפת ומתואמת, הראיות מלמדות, כי לא היה קשר בין הנהלת החשבונות והרישומים של ראשונטורס ובין הרישומים והמעקב של לשכת הנאשם. ההתנהלות החשבונאית של ראשונטורס הייתה עצמאית ונפרדת ולא היה קשר בינה לבין זו של לשכת הנאשם. הוכח

במשפט, כי הנאשם ואנשי לשכתו לא ידעו כלל על כרטיס "אולמרט פרטי", שנפתח בראשונטורס מטעמי נוחות של הנהלת החשבונות בראשונטורס. עוד עולה מהראיות כי בהנהלת החשבונות בראשונטורס ריכזו את כל החובות והיתרות הקשורים לנאשם ולבני משפחתו בכרטיס לקוח אחד, דבר שיצר קיזוז ביניהם. ואולם, פעולה זו לא נעשתה בידיעת לשכת הנאשם או בהנחייתה. כמו כן, עולה מהראיות, כי בעקבות הפגישות התקופתיות בין נציגי ראשונטורס ובין הנאשמת וריסבי-רז, לא נעשו שינויים כלשהם בהנהלת החשבונות של ראשונטורס. התברר כי הפגישות נועדו עבור לשכת הנאשם על מנת לברר האם כל החשבוניות נשלחו וכל הכספים התקבלו ולא כדי לתת לראשונטורס הנחיות לקיזוז כספים עודפים.

ד. בכתב האישום נטען, כי בין הנאשם ובין הבעלים של ראשונטורס התקיימו יחסי אמון שעל בסיסם התקיימה שיטת מרמה מתואמת ומשותפת. ואולם, בניגוד לנטען בכתב האישום, לנאשם לא היו יחסי אמון מיוחדים עם מנק, הבעלים של ראשונטורס. הקשר ביניהם היה קשר מקצועי בלבד והתנהל בעיקרו באמצעות אנשי מקצוע ופקידים שעבדו באותה עת במשרד ראשונטורס ובלשכת הנאשם. קשר כזה איננו עולה בקנה אחד עם הפעלה משותפת של שיטת מרמה לגביית כספים עודפים. כמו כן, אין זה סביר שהנאשם יקיים שיטת מרמה לגביית כספים עודפים באמצעות עובדים בסוכנות נסיעות שהוא כלל אינו מכיר, שאין להם כל חובת אמון כלפיו, שאין כל סיבה שישמרו את סודו, ושאין להם כל מניע להשתתף עמו במרמה כדי שהוא יפיק כספים עודפים לשימושו.

ה. בכתב האישום נטען כי הנאשמים פעלו בהסתר. ואולם, הראיות מלמדות כי ריסבי-רז שטיפלה בנסיעות מטעם לשכת הנאשם וזלצמן שטיפלה בנסיעות מטעם סוכנות הנסיעות ראשונטורס פעלו באופן גלוי ופתוח הן בינן לבין עצמן והן כלפי עובדים וגורמים אחרים. הן תקשרו ביניהן בחופשיות באמצעות פקסימיליה, דואר אלקטרוני, ושיחות טלפון. הן החליפו ביניהן מסמכים ללא הסתר, שמרו אותם ולא העלימו או הסתירו אותם. יתרה מזו, כשהחלה החקירה המשטרתית, הייתה זו ריסבי-רז שאמרה לחוקרים מיוזמתה כי קיימים בידה תיקי נסיעות, בהם מתועדות כל פעולותיה והציעה להם לקבלם לידיהם ולעיין בהם. התנהלות כזו אינה עולה בקנה אחד עם חבירה משותפת לקיום שיטה מכוונת ליצירת כספים עודפים לשימושו של הנאשם, כפי שנטען בכתב האישום.

ו. המאשימה מפנה בסיכומיה (עמ' 105, פסקה 54) לגרסה מוקדמת של הטריפלוג לשנת 2003 ששלחה ריסבי-רז לזלצמן ביום 10.3.04 (נ/255, עמ' 19-21, נומרטורים 1139, 1140, 1141). ריסבי-רז ביקשה מזלצמן לציין עבורה בטבלה, בין השאר, את "**המחיר האמיתי של הנסיעה**" ו"**ההבדל בין מחיר וכסף שקיבלנו**". כמו כן, בסוף הטבלה רשמה ריסבי-רז

לזצלמן: "**1. נא למלא את הפרטים החסרים לפי מציינתי. 2. בואי לעשות זה כאילו קיבלנו את הכסף מאילה/המשרד**".

המאשימה טוענת כי השימוש במסמך בביטויים "המחיר האמיתי" של הנסיעה ו-"ההבדל בין מחיר וכסף שקיבלנו" ותרשומת זו בה ביקשה ריסבי-רז מזלצמן "**לעשות זה כאילו קיבלנו את הכסף מאילה/המשרד**", מלמדים על המרמה שנעשתה.

אנו סבורים כי למרות שמסמך זה תומך בטענת המאשימה כי נגבה מהארגונים מחיר העולה על מחיר הטיסה בפועל, אין בביטויים שבמסמך כדי להוסיף על המסקנה הנלמדת מהמסמך עצמו, ומשאר הטריפלוגס, לפיה נעשתה גביה עודפת. זאת בשים לב לכך ששפת אמה של ריסבי-רז איננה עברית. ריסבי-רז, שכתבה את הדברים, לא ראתה פגם בביטויים שבחרה. באותה עת, היא לא חשבה שהיא עושה דבר אסור או בלתי ראוי. היא שלחה לזלצמן את החומר בגלוי וביקשה ממנה להשלים את הנתונים בטבלה. היא פעלה בהתאם להוראות שקיבלה מריקי פרלמן, קודמתה בתפקיד, וגבתה מכל ארגון כאילו הנאשם בא רק עבורו. התנהלות זו מעצם טיבה יצרה בחלק מהנסיעות כספים עודפים. אשר לבקשה "**לעשות כאילו קיבלנו את הכסף**", הרי שגם בכך אין ללמד על מרמה כלשהי. כל שהתבקשה זלצמן הוא, להניח לצורך החישוב, כי כספים שאמורים להתקבל, כבר התקבלו.

לפיכך, לא הוכח קיומה של שיטת מרמה להפקת כספים עודפים עבור הנאשם.

<u>נושא שני - האם הוכחה כוונה להשתמש בכספים עודפים למימון נסיעות פרטיות?</u>

747. בכתב האישום נטען, כי הנאשם פעל באופן שיטתי ובדרכי רמייה כדי לגבות מהארגונים כספים עודפים ולהשתמש בהם למימון טיסות פרטיות שלו ושל בני משפחתו. ואולם, המאשימה לא הוכיחה כי הייתה כוונה בלשכת הנאשם לממן נסיעות פרטיות מכספים עודפים וכי נסיעות פרטיות מומנו על ידי לשכת הנאשם בכספים עודפים.

א. ריסבי-רז העידה כי לא הייתה כוונה להשתמש בכספים עודפים למימון נסיעות פרטיות. ריסבי-רז היא עדת תביעה מרכזית. היא עדה מהימנה. היא לא הסתירה את אהדתה לנאשם. היא השתדלה לא להזיק לו. היא צמצמה בדברים שעלולים לפגוע בו והרחיבה בדברים שתמכו בו. עם זאת, היא סירבה להעיד עדות שקר. כך למשל, כבר בחקירה במשטרה היא אישרה כי נגבו מהארגונים כספים עודפים ששימשו למימון נסיעות ציבוריות אחרות; היא אמרה כי לא היה קשר בין מחיר הטיסה בפועל למחיר שנגבה מהארגונים; היא הודתה כי לא אמרה לארגונים שהם משלמים כספים עודפים, אלא הציגה להם כאילו הם נדרשים לשלם הוצאות בגין טיסה, מלון ורכב בלבד. למרות הודאתה בדברים אלה, לגבי מימון נסיעות פרטיות, טענה ריסבי-רז כבר בתחילת חקירתה במשטרה, כי לא ידוע לה שהן לא מומנו מכספים עודפים שנגבו מהארגונים. הכספים

העודפים, לטענתה, שימשו למימון נסיעות אחרות עבור ארגונים או המדינה שנותרו בחסר, אך לא למימון נסיעות פרטיות של בני המשפחה.
בעדותה במשפט חזרה ריסבי-רז וסירבה לאשר כי נסיעות פרטיות מומנו בכספים עודפים.

> "**אני לא יכולה להעיד פה היום שאני יודעת בוודאות שהיה נסיעות של המשפחה של מר אולמרט ומומנו מהעודפים של הנסיעות הציבוריות שלו, אני לא יכולה ואני לא מוכנה לשקר בעניין הזה**" (עמ' 4479).

ריסבי-רז טענה בעדותה כי בפגישות התקופתיות עם אנשי ראשונטורס הם דנו בנסיעות הציבוריות בנפרד מהנסיעות הפרטיות. היא אמרה כי הכספים העודפים קוזזו כנגד תשלומים חסרים בנסיעות ציבוריות בלבד. אמנם בשלב מסוים בחקירה במשטרה אמרה ריסבי-רז כי נעשה שימוש בעודפים למימון נסיעות פרטיות, אך בשל הטעמים שפירטנו בהרחבה ובכללם המסמכים מזמן אמת התומכים בגרסתה המקורית ובעדותה במשפט, ראינו לנכון להעדיף את עדותה במשפט.

ב. המסמכים האמורים מזמן אמת (ת/216, נ/255/1) תומכים, כפי שפירטנו לעיל, בעדותה של ריסבי-רז. המסמכים מלמדים כי מבחינת לשכת הנאשם, הייתה הפרדה בין הנסיעות הציבוריות ובין הנסיעות הפרטיות והכספים העודפים קוזזו מנסיעות ציבוריות שהיה בהן תשלום חסר ולא מנסיעות פרטיות.
המסמכים מעידים כי החל משנת 2003, לאחר מינויו של הנאשם לתפקיד שר התמ"ת, ערכה ריסבי-רז מעקב על הנסיעות באמצעות טבלאות (TRIPLOGS). כל הנסיעות שנערכו באותה שנה רוכזו ופורטו על ידה בטבלה נפרדת. בתחילה, נרשמו כל הנסיעות, ציבוריות ופרטיות, באותו טריפלוג, אך כבר בשלב זה נבדלו הנסיעות הפרטיות מהציבוריות בכך שנרשם ליד כל נסיעה פרטית שם בן המשפחה הנוגע בדבר, או נרשמה המילה PRIVATE. לאחר מכן, התקיימה ישיבה תקופתית עם אנשי ראשונטורס, שבה נדונו הנסיעות שפורטו בטבלה ונבדקו המסמכים והתשלומים. בישיבה דנו בנסיעות הציבוריות בנפרד מהנסיעות הפרטיות. עם סיום הישיבה, הוציאה ריסבי-רז את הנסיעות הפרטיות מהטריפלוג וערכה טריפלוג חדש שכלל רק את הנסיעות הציבוריות. רק המספר המסכם שהתקבל בהתחשבנות הנוגעת לנסיעות הציבוריות נשמר והועבר לטריפלוג החדש של השנה הבאה. הנסיעות הפרטיות הועברו, על פי סברתה של ריסבי-רז, להתחשבנות נפרדת על ידי הנאשמת, שטפלה בענייניו הפרטיים של הנאשם. כך נהגה ריסבי-רז לגבי הטריפלוג לשנת 2003 ולגבי הטריפלוג לשנת 2004.
הטריפלוג לשנת 2004-5 (ממועד הישיבה התקופתית עם אנשי ראשונטורס ביום 17.11.04 ועד סוף שנת 2005) (נ/255/1, עמ' 51-54) כלל אמנם נסיעות פרטיות וציבוריות, אך כפי שהסבירה ריסבי-רז בעדותה, מדובר בטריפלוג שהוא בגדר טיוטה ולא בטריפלוג סופי, מכיוון שטרם התקיימה לגביה ישיבה עם אנשי ראשונטורס. לכן, לא הופרדו ממנו עדיין

הנסיעות הפרטיות. לדברי ריסבי-רז בעדותה, לאחר מינויו של הנאשם לראשות הממשלה בפועל ולקראת יציאתה לחופשת לידה, היא שלחה את המסמך לזלצמן ביום 13.2.06 וביקשה ממנה להודיע לה באופן רשמי מה גובה חובו של הנאשם לראשונטורס (עמ' 8013-8010). יומיים לאחר משלוח המסמך לזלצמן, ריסבי-רז יצאה לחופשת לידה (עמ' 7615) ומסיבה שלא הובהרה, פנייתה לא נענתה.
ההסבר שנתנה ריסבי-רז לטריפלוג 5-2004 איננו בלתי סביר. בנסיבות אלה, ולנוכח הטריפלוגס הסופיים לשנת 2003 ולשנת 2004, לא ניתן לקבוע כי הנאשמים התכוונו לממן נסיעות פרטיות בכספים עודפים.

ההפרדה בין הנסיעות הפרטיות לציבוריות בטבלאות הסופיות שערכה ריסבי-רז באותה עת, מלמדת כי לא הייתה כוונה לממן נסיעות פרטיות באמצעות כספים עודפים. אם לא כן, מה טעם להפריד בין הנסיעות הציבוריות לפרטיות? אם רוצים לקזז את הכספים העודפים גם מנסיעות פרטיות, אין כל הגיון בהפרדה בינן לבין הנסיעות הציבוריות. סביר יותר להשאיר את כל הנסיעות, הן הציבוריות והן הפרטיות, בטבלה אחת ולקזז מכולן את הכספים העודפים. משנעשתה הפרדה בין הנסיעות הציבוריות לפרטיות, והכספים העודפים קוזזו מהסכומים החסרים שנתגלו בנסיעות הציבוריות בלבד, מלמד הדבר כי לא הייתה כוונה לממן את הנסיעות הפרטיות בכספים עודפים.

אכן, אין לשלול, כי למרות שבשנים 2003 ו-2004 לא הייתה כוונה לממן נסיעות פרטיות בכספים עודפים, שונתה הכוונה לאחר שנת 2005. יתכן כי בשלב זה, כאשר מונה הנאשם לראשות הממשלה, הוחלט להשתמש בכספים העודפים גם למימון נסיעות פרטיות. אפשרות זו קיימת, אף בתיאוריה, רק בתנאי שמצב החשבון בתחילת 2006 היה כזה שלאחר קיזוז העודפים מהחוב הציבורי – ובכלל זה החוב בגין שתי הנסיעות של רעיית הנאשם בגינן לא ניתן אישור ראש ממשלה – עדיין נותרת בכלל יתרה שניתן לקזזה מול נסיעות פרטיות. אין לשלול כי מסיבה זו נשלח הטריפלוג לשנת 5-2004 לראשונטורס בלי להפריד בין הנסיעות הציבוריות לפרטיות, בצירוף בקשה להודיע מה סכום חובו של הנאשם לראשונטורס. ואולם, אפשרות זו לא הוכחה. המאשימה אף לא טענה לאפשרות זו, אלא היא אוחזת בעמדתה לפיה כבר בתקופת כהונת הנאשם כראש עיריית ירושלים, השתמשו הנאשמים בכספים עודפים למימון נסיעות פרטיות. המאשימה לא נתנה הסבר סביר להפרדה שנעשתה בין הנסיעות הציבוריות לפרטיות בטבלאות שנערכו לשנים 2003 ו- 2004 ולא הבהירה כיצד משתלב הדבר עם גרסתה לפיה גם בשנים אלו מומנו נסיעות פרטיות בכספים עודפים.

המאשימה טוענת בסיכומיה (עמ' 103, סעיף ו), כי למרות שהטריפלוג לשנת 2003 והטריפלוג לשנת 2004 לא כללו בנוסח הסופי את הנסיעות הפרטיות, "**בשורה התחתונה,**

סכומים אלה נכללים בחשבון אחד, מאוחד וכללי, ורייצ'ל סוכמת אף סכומים אלה בחישוב הכללי, כפי שאף העידו רייצ'ל והדר במספר הזדמנויות".

אין בידינו לקבל טענה זו.

ריסבי-רז אישרה כי בתחילה כללו המסמכים את כל הנסיעות לפי סדר כרונולוגי ובישיבות התקופתיות נדונו גם נסיעות פרטיות, אך החישוב נעשה בנפרד ולא היה ערבוב בין נסיעות פרטיות לציבוריות. הקטעים אליהם הפנתה המאשימה בסיכומיה, אינם תומכים בטענת המאשימה כי הסיכום בחשבון היה משותף לנסיעות ציבוריות ופרטיות. המסמכים (ת/216 ; נ/255/1) מלמדים כי בישיבה וכן לאחר מכן, נעשתה הפרדה בין נסיעות ציבוריות לפרטיות והסיכום התייחס בנפרד לחוב הפרטי ובנפרד לחוב בגין נסיעות ציבוריות. המסמכים תמכו בטענת ריסבי-רז כפי שנטענה על ידה כבר בתחילת החקירה המשטרתית לפני שאימצה את עמדת החוקרים. החוקרים לא הציגו לריסבי-רז את כל מסמכי הטריפלוגס, אלא התמקדו בטריפלוג לשנת 2004-5 (עמ' 9253). ואולם, מסמך אחרון זה, לדברי ריסבי-רז, איננו מייצג מכיוון שהוא מסמך לא סופי, טיוטה שעדיין לא נדונה בפגישה עם נציגי ראשונטורס.

זאת ועוד, הנסיעות הפרטיות נרשמו כאמור, על ידי ריסבי-רז במסמך נפרד (נ/255/1, עמ' 41, נומרטור 1349). מסמך זה כולל את הנסיעות הפרטיות משנת 2002 עד אוקטובר 2004. ריסבי-רז ערכה מסמך נוסף שיוחד לנסיעות הציבוריות משנת 2002 עד שנת 2004 (נ/255/1, עמ' 56, נומרטור 1330). שני המסמכים הנפרדים, האחד לנסיעות הפרטיות והשני לנסיעות הציבוריות, מלמדים כי נעשתה הפרדה בין החוב הפרטי לחוב הציבורי.

המאשימה ממשיכה וטוענת כי למרות שנערכו שני מסמכים נפרדים, הנאשמת התייחסה לחוב הפרטי ולחוב הציבורי יחדיו. המאשימה מציינת כי על גבי המסמך האמור שעניינו החוב בגין הנסיעות הציבוריות, רשמה הנאשמת, ליד סיכום חוב זה, שעמד על סך 6,721.42 דולר, את המילה "**רגיל**" והוסיפה מתחתיו בכתב ידה את החוב הפרטי בגין נסיעות בני המשפחה בסכום של 2,862 דולר ואת החוב הפרטי בגין הנסיעה המשפחתית ליוון בסכום של 8,081 דולר (ר' נ/255/1, עמ' 55). לטענת המאשימה רישומים אלה של הנאשמת מלמדים שנעשה חישוב כולל. לא ראינו לנכון לקבל טענה זו. ברישום האמור במסמך 55 אין כדי ללמד על חישוב משותף לנסיעות הציבוריות ולנסיעות הפרטיות. הרישום הוא נפרד ומצוין בו בבהירות מהו הסכום בגין החוב הציבורי ומהו הסכום בגין החוב הפרטי. כמו כן, העובדה שהנאשמת רושמת את הסכומים של החוב ה"רגיל", ה"פרטי" והחוב בגין הנסיעה המשפחתית ליוון, תוך אבחנה ביניהם ומבלי לסכם אותם, עולה בקנה אחד עם הטענה שמבחינת לשכת הנאשם לא הייתה כוונה לערבב בין החוב הציבורי לפרטי.

רק בנ/255/1, עמ' 58, נומרטור 1385, רשמה ריסבי-רז את הסכום הכולל, אך מסמך זה קדם למסמכים נ/255/1, עמ' 46 ו-56 (ר' עמ' 5842 וכן עמ' 109, פסקה 67 לסיכומי

המאשימה). במסמכים אלה הייתה כאמור התייחסות נפרדת לנסיעות הציבוריות ולנסיעות הפרטיות.

המאשימה סוקרת את מסמכי הטריפלוגס (סיכומי המאשימה, עמ' 106-109) ומאשרת (סעיף 59) כי הנסיעות הפרטיות הוצאו מטריפלוגס 2003 ו-2004. עם זאת, טוענת המאשימה כי "**מול ראשונטורס נסיעות אלה שוכללו בסכום הסופי, כפי שהעידו רייצ'ל והדר**". לעדויות אלה התייחסנו בהרחבה ואין בהן כדי לתמוך בטענת המאשימה. יתרה מכך, כיום אין מחלוקת, כי הנהלת החשבונות של ראשונטורס, קיזזה בכרטיס "אולמרט פרטי" את הכספים העודפים מהכספים החסרים, ללא אבחנה בין פרטי לציבורי. ואולם, הראיות מלמדות, כי הדבר לא נעשה על פי הוראת הנאשמים או ריסבי-רז, אשר לא ידעו על כך ואשר ברישומיהם נעשתה הפרדה בין החוב הפרטי לציבורי.

ג. זלצמן טיפלה בנסיעות הנאשם מטעם סוכנות הנסיעות ראשונטורס. זלצמן היא עדה אובייקטיבית, שכבר בהתחלה שיתפה פעולה עם חוקרי המשטרה ולא היה לה כל עניין להעיד עדות שאיננה אמת. בחקירה הראשונה במשטרה אמרה זלצמן, כי אין לה ידיעה על כך שכספים עודפים מימנו נסיעות פרטיות. גם לאחר שהחוקרים עברו עמה על מסמכים הנוגעים לנסיעות בהן נותרו כספים עודפים בסכומים גבוהים, חזרה זלצמן ואמרה שהיא אינה יודעת עבור מה שימשו הכספים העודפים. רק בחקירה השלישית, לאחר שהחוקרים הראו לה את כרטיס "אולמרט פרטי" ובו חיובים בגין נסיעות בני משפחה, הסיקה זלצמן כי הקיזוזים שערכה הנאשמת בפגישות התקופתיות, התייחסו, ככל הנראה, לחיובים אלה ואמרה כי הנאשמת קיזזה כספים עודפים גם מנסיעות פרטיות שלא שולמו (ר' דיון מורחב בנושא זה בפרק הדן בעדותה של זלצמן). גרסתה המאוחרת של זלצמן מקורה במסקנה שהסיקה עקב המסמכים והשאלות שהוצגו לה בחקירה ולא בזיכרון שהיה לה על שאירע בזמן אמת. בעדותה במשפט, מסקנה זו הוצגה על ידה בלא משים כעובדה וזלצמן חזרה על גרסתה המאוחרת במשטרה ואמרה כי בפגישות התקופתיות עם הנאשמת וריסבי-רז, קיזזה הנאשמת את הכספים העודפים כנגד נסיעות שלא שולמו כולל נסיעות פרטיות.
כפי שפירטנו בהרחבה (בפרק הדן בעדותה), אנו מעדיפים את גרסתה המקורית של זלצמן, כפי שנטענה בחקירותיה הראשונות, לפיה לא הייתה לה ידיעה כי כספים עודפים מימנו נסיעות פרטיות, על פני גרסתה המאוחרת לפיה בפגישות התקופתיות קיזזה הנאשמת את הכספים העודפים גם מנסיעות פרטיות שלא שולמו. הטעמים להחלטתנו זו פורטו לעיל והם, בתמצית, אלה: גרסתה המאוחרת של זלצמן עומדת בסתירה למסמכים שנערכו בזמן אמת (ת/216 ונ/255/1). מסמכים אלה מלמדים, כי הכספים העודפים קוזזו מתשלומים חסרים של נסיעות ציבוריות ולא מנסיעות פרטיות; גרסתה המאוחרת של זלצמן לא נאמרה מתוך זיכרונה, אלא כמסקנה שהסיקה ממסמך שהוצג לה ומשאלות שנשאלה על ידי חוקריה במשטרה; תפקידה של זלצמן בראשונטורס התרכז בהזמנת

הטיסות ולא בגביית התשלומים ובעריכת החשבונות. היא לא הייתה מצויה בפרטים הנוגעים להנהלת החשבונות ולחובותיו של הנאשם לראשונטורס. לכן, סביר להניח, כי בפגישות התקופתיות עם הנאשמת וריסבי-רז, היא התרכזה בעניינים הקשורים לתפקידה. עניינים אלה, התייחסו לתיאום המסמכים ולתשלומים שהתקבלו בעקבות שליחת החשבוניות, ולא לפרטי החשבונות והקיזוזים שנערכו על ידי הנאשמת. זאת, במיוחד, כשלקיזוזים ולרישומים לא הייתה כל נפקות מבחינתה והיא לא התבקשה לעשות עמם דבר, או לשנות בגינם רישום כלשהו בהנהלת החשבונות של ראשונטורס. כמו כן, טעותה של זלצמן מתייחסת לעניין נקודתי בלבד. זלצמן זכרה כראוי כי בפגישות התקופתיות נדונו גם הנסיעות הפרטיות של בני המשפחה והיא זכרה כראוי כי הנאשמת ערכה סיכומים. דבריה אלה תואמים את עדותה של ריסבי-רז בנושא והם נתמכים במסמכים מזמן אמת. זלצמן טעתה רק בכך שסברה כי הקיזוז בפגישות התקופתיות כלל גם נסיעות פרטיות ולא רק ציבוריות. על דבריה אלה, העומדים בסתירה למסמכים ונאמרו להערכתנו מתוך טעות, לא ניתן להסתמך ולא ניתן לקבוע כי כספים עודפים מימנו נסיעות פרטיות.

ד. לטענת המאשימה, השימוש בכספים העודפים למימון נסיעות בני המשפחה, למימון נסיעות אשת הנאשם ולמימון שדרוג כרטיסי הטיסה של הנאשם למחלקה ראשונה, היה המניע של הנאשמים לפעול בשיטת המרמה ולהפיק כספים עודפים.
ההגנה טוענת כי את ההוצאות האמורות ניתן היה לממן באמצעים כשרים ולא היה כל צורך לגבות בגינן כספים עודפים במרמה.
בחינת הראיות מלמדת כי טענת ההגנה אינה חסרת יסוד.

כפי שנלמד מהראיות ופורט בהרחבה בפרק הדן בשימוש בכספים העודפים, אין זה בלתי סביר, כי חובו של הנאשם אמור היה להיות נמוך באופן ממשי מזה הנטען בכתב האישום.
הנסיעות הציבוריות היו אמורות להיות ממומנות על ידי הגוף המזמין, ובנסיעות שנועדו לטיפול בענייני המדינה, על חשבון המדינה;
הנסיעות הרשמיות שאליהן הצטרפה אשת הנאשם בתפקיד, היו לכאורה אמורות לקבל את האישור הנדרש ולהיות ממומנות על ידי המדינה;
שדרוג טיסותיו של הנאשם למחלקה ראשונה, היה אמור להיות ממומן על ידי הארגון המזמין. הנאשם היה אמור לשאת בהוצאת השדרוג רק בנסיעות ספורות בהן היה מדובר בנסיעה עבור המדינה שאינה משולבת בנסיעה עבור ארגון שנושא בכל הוצאות הנסיעה;
החוב בגין הנסיעה המשפחתית ליוון, היה אמור להיות נמוך באופן משמעותי. חוב זה לכאורה לא היה אמור לכלול את הוצאות הטיסה של בנו של הנאשם ובני משפחתו מארה"ב לישראל ובחזרה, אלא רק את הטיסה מישראל ליוון וחזרה;

סכום של 9,900 דולר ששולם לראשונטורס בשנת 2003, היה אמור לכאורה להיות מופחת מהחוב. כמו כן, הנאשם חויב על ידי ראשונטורס בסכומים נוספים שעל חלקם, ככל הנראה, לא ידע;
שאר החוב הפרטי לא היה אמור להיות כה גבוה והוא היה אמור להיות ממומן, מבחינת הנאשם, באמצעות נקודות "נוסע מתמיד" רבות שנצברו לזכותו בחברות התעופה. יתרת החוב אמורה הייתה להיזקף לחובתו בחשבונו הפרטי בראשונטורס שבו, כמו בשאר חובותיו, טיפלה הנאשמת.

בנסיבות אלה, נחלשת טענת המאשימה לפיה השימוש בכספים העודפים, ובאופן מיוחד השימוש בכספים אלה לכיסוי חוב בגין נסיעות פרטיות, מהווה מניע ליצירת שיטת מרמה להפקת כספים עודפים. זאת במיוחד, לאור העובדה שהחוב האמור אף כולל טיסות של בני משפחת הנאשם, שכולם היו כבר בגירים ומימנו בעצמם (פרט לאחד מהם) חלק ניכר מנסיעותיהם (ר' סיכומי הנאשם, עמ' 90-92).

לפיכך, לא הוכח כי הנאשמים התכוונו לעשות שימוש בכספים העודפים גם למימון נסיעות פרטיות.

<u>נושא שלישי – האם הוכחה מודעות הנאשם לגביית כספים עודפים ולשימוש שנעשה בהם?</u>

748. בראיות שהוצגו לנו אין די כדי להוכיח מעל לספק סביר כי הנאשם ידע על גביית הכספים העודפים ועל השימוש שנעשה בהם.
המאשימה טוענת כי מודעות הנאשם לגביית הכספים העודפים והשימוש שנעשה בהם נלמדת משלושה "בסיסי ראיות מרכזיים" (עמ' 203 לסיכומיה): עדותה של ריסבי-רז; המסמכים (שהופנו אל הנאשמים מהם עולה כי נוצר עודף); השימוש שנעשה בכספים העודפים (המלמד על מודעות לקיומם של כספים עודפים); כמו כן, מפנה המאשימה להשתתפות הנאשמת בישיבות התקופתיות עם אנשי ראשונטורס ובכללן בישיבה מיום 17.11.04 וטוענת כי עובדה זו מלמדת על מודעות שני הנאשמים לגביית הכספים העודפים ולשימוש שנעשה בהם.

א. עדותה של ריסבי-רז

המאשימה טוענת בסיכומיה (עמ' 55) כי מודעות הנאשמים נלמדת מעדותה של ריסבי-רז ממנה עולה, כי עדכנה את הנאשמים באמצעות הטבלאות (הטריפלוגס) שבהן נרשמו הכספים העודפים. המאשימה מפנה בעניין זה לדברי ריסבי-רז בחקירה במשטרה כפי שנרשמו בהודעות ובתמלילים.

אין בידינו לקבל את עמדת המאשימה, הואיל וכפי שביארנו בהרחבה, מדברי ריסבי-רז לא נלמד כי הנאשם ראה את הטבלאות. ריסבי-רז אמרה בעדותה במשפט כי היא אינה יודעת אם הנאשם ידע על תשלומים עודפים (עמ' 4451, 4450). היא אמנם העריכה כי הנאשם ראה את הטבלאות. לפיכך, היא גם העריכה שהוא ידע על הכספים העודפים. עם זאת, היא לא ידעה אם הוא אכן ראה את הטבלאות. היא לא ערכה את הטבלאות עבור הנאשם, לפי זכרונה היא גם לא הראתה לו אותן ולא דנה עמו עליהן (עמ' 6394, 6402). בכל נושא הטריפלוגס היא עבדה מול הנאשמת (עמ' 6397). היא העריכה כי הנאשמת, שהייתה עמה בפגישות התקופתיות עם ראשונטורס, הראתה לנאשם את הטבלאות, אך היא אינה יודעת אם היא עשתה זאת. גם בחקירתה הראשונה של ריסבי-רז בנושא זה במשטרה, כאשר נשאלה למי העבירה את המסמכים (הכוונה לטבלאות), השיבה שנושא זה בדרך כלל לא עניין את הנאשם, ושהיא דנה על הטבלאות עם הנאשמת ולא עם הנאשם. אמנם בחקירתה במשטרה לא תמיד הבהירה ריסבי-רז בדבריה, כי מדובר רק בהערכה שהנאשם ראה את הטבלאות ולא בידיעה על כך, אך היא חזרה וטענה הן בחקירה והן במשפט כי אין לה ידיעה על כך שהנאשם אכן ראה את הטבלאות.

ריסבי-רז אמרה כי לא העבירה מסמכים ישירות לנאשם, אלא תמיד באמצעות הנאשמת. דברים אלה נלמדים גם מדברי הנאשם (ת/153, עמ' 40; ת/154, עמ' 12, 14) וגם מעדותם של עובדים אחרים בלשכה (עדות ריסבי-רז, עמ' 4452; עדות עובד יחזקאל, עמ' 9012; עדות רייצ'ל מור, עמ' 9995). לכן, כאשר אמרה ריסבי-רז עוד בחקירתה במשטרה כי ביום 7.12.05, היא רשמה על הטריפלוג לשנת 2004-5 "שולה/אהוד" ושמה אותו במגש המיועד למסמכים המופנים אל הנאשמת, היא הניחה שהנאשמת הראתה את המסמך לנאשם, אך היא לא ידעה אם הנאשמת אכן עשתה זאת. ריסבי-רז שבה והדגישה כי אין לה ידיעה על כך שהנאשם ראה את הטריפלוג וידע על גביית כספים עודפים.

בנסיבות אלה, אין די בכך שהנאשמת ידעה על כספים עודפים ועל השימוש שנעשה בהם, כדי להוכיח את ידיעת הנאשם ולא ניתן לקבוע על יסוד עדותה של ריסבי-רז כי הנאשם היה מודע לכספים עודפים.

המאשימה טוענת בסיכומיה (עמ' 86-87) כי ריסבי-רז העידה שעדכנה את הנאשם לגבי ה"פלוסים והמינוסים" באמצעות הטבלאות שהכינה. לעניין זה מפנה המאשימה לעמ' 4473-4470, שם הופנתה ריסבי-רז לאמור בהודעתה במשטרה מיום 24.6.08, שבה נכתב כי היא עדכנה "**גם את אולמרט ישירות**". ואולם, כפי שבואר בהרחבה, תמליל אותה חקירה מלמד, כי ריסבי-רז לא אמרה שהיא עדכנה "את אולמרט ישירות". ריסבי-רז רק אמרה שהיא **מאמינה** שהיו מקרים שעדכנה גם את הנאשם. היא חזרה והדגישה שהטבלאות היו אצלה ושימשו אותה ואת הנאשמת בפגישות התקופתיות עם נציגי ראשונטורס, שהיא טיפלה בנושא זה עם הנאשמת ולא עם הנאשם, ושהנאשם, לדבריה, לא התעניין בכך.

המאשימה טוענת בסיכומיה (עמ' 87-88), כי בניגוד לגרסת הנאשם (בחקירתו ת/152 מיום 11.7.08, עמ' 49), לפיה הוא ראה את טבלת נסיעות בני המשפחה לראשונה באותה חקירה, ריסבי-רז אמרה שהיא הכינה את הטבלאות הן למעקב והן לפגישות התקופתיות. איננו סבורים כי יש סתירה בין דברי הנאשם לדבריה של ריסבי-רז. ריסבי-רז אמרה, שהיא אינה יודעת אם הנאשם ראה את טבלת נסיעות בני המשפחה. היא הראתה אותה לנאשמת, אשר ניהלה את הפגישות התקופתיות ורק הניחה כי הנאשמת הראתה את הטבלה לנאשם. כמו כן, לא ניתן ללמוד מטבלה זו (נ/255, עמ' 41, נומרטור 1349)), על קיומם של כספים עודפים או על כך שכספים עודפים בראשונטורס מימנו נסיעות אלה.
המאשימה ממשיכה ומפנה בסיכומיה (עמ' 88) לגרסה נוספת של טבלת נסיעות בני המשפחה (נ/255, עמ' 46, נומרטור 1328 ; ת/324, עמ' 172). ואולם, טבלה זו זהה לטבלה האמורה (נומרטור 1349) פרט לכך שנרשמו עליה בכתב ידה של הנאשמת המילה "**רומא**" המספר "**6721**" שהוא סיכום החוב בגין הנסיעות הציבוריות. מכאן אמנם שהנאשמת ראתה את הטבלה, אך אין בכך כל ראיה שהנאשם ראה אותה.

המאשימה טוענת כי ריסבי-רז הניחה שהנאשם יודע על גביית הכספים העודפים והשימוש שנעשה בהם. עובדה זו והאופן שבו ריסבי-רז תקשרה עם הנאשם במשך תקופה כה ארוכה, מחייבים, לטענתה, את המסקנה לפיה הנאשם ידע על הכספים העודפים והשימוש שנעשה בהם.
בטענה זו טעם רב. עם זאת, ריסבי-רז העידה כי תפקידה כלל נושאים נוספים ורק כשליש מזמנה הוקדש לטיפול בנסיעות. כמו כן, בעת שעסקה בנושא הנסיעות, בראש מעייניה עמד הטיפול בהזמנת הטיסות, בעריכת לוח הזמנים הדחוס של הנאשם בחו"ל, בקביעת הפגישות הרבות ובתיאומים הנדרשים לכך. נושא המימון לא היה דחוף ולא עמד בראש סדר העדיפות אפילו באותו קטע של שליש עבודתה. הארגונים הנוגעים בדבר היו ארגונים מכובדים ולא היה חשש שהם יתנערו מהתחייבותם לשאת במימון הוצאות הנסיעה. ריסבי-רז התפנתה לעסוק בנושא בעיקר לקראת הפגישה התקופתית עם נציגי ראשונטורס (עמ' 4314, 8099). רק אז היא החלה למלא את הטריפלוג ולקבל תמונה על מצב המימון, אלו חשבוניות נשלחו ומהם הכספים שהתקבלו. יש לזכור כי גם מבחינת ריסבי-רז וגם מבחינת הנאשם, הנסיעות הפרטיות לא מומנו בכספים עודפים. אי ההבנה הנטענת הייתה לפיכך יחסית מצומצמת. הנאשם ידע שכל ארגון שביקש את השתתפותו באירוע אמור היה להתחייב לשאת בכל הוצאות הנסיעה. עם זאת, הנאשם הניח כי בשלב הגבייה, להבדיל משלב ההתחייבות, ריסבי-רז חילקה את הוצאות הנסיעה בין כל הגופים שהשתתפו בנסיעה וגבתה רק את ההוצאות בפועל. ריסבי-רז, לעומת זאת, בעקבות הדרכה מקודמתה בתפקיד, ריקי פרלמן, לא רק דרשה מכל ארגון שהזמין את הנאשם להתחייב לממן את כל הוצאות הנסיעה, היא גם גבתה מכל ארגון הוצאות שלא היה בהכרח קשר בינן ובין מחיר הטיסה בפועל. כמו כן, יש להדגיש כי הממונה הישירה על

ריסבי-רז, לרבות בנושא הנסיעות ומימונן, הייתה הנאשמת, שידעה על הכספים העודפים והנחתה אותה בנושא. בנסיבות אלה, כשמימון הנסיעות הציבוריות לא עמד בראש מעייניה של ריסבי-רז בעת שטיפלה בנסיעות, ובשים לב לכך שגם הנאשם לאור עיסוקיו הרבים לא עסק בו, אלא רק השיב לריסבי-רז על שאלותיה באופן נקודתי, לא ניתן לשלול את סבירות קיומה של אי הבנה מתמשכת בנושא זה בינה ובינו.

ב. מסמכי הנסיעות

המאשימה טוענת בסיכומיה כי "**המסמכים מדברים בעד עצמם בצורה ברורה שאינה משתמעת לשני פנים**" (עמ' 133). לטענת המאשימה, מהמסמכים עולה כי הנאשם הורה לריסבי-רז לגבות מהארגונים כספים כך שייוצר עודף, ולמעשה עולה מהם גם הדרך בה אמורה ריסבי-רז לרמות את הארגונים ולהציג להם מצג לפיו הם משלמים עבור הוצאות שהוצאו בעין.

אין בידינו לקבל קביעה זו.

אכן, המסמכים הם ראיה מרכזית באישום זה. כמו כן, מקובל עלינו כי מרבית המסמכים מדברים בעד עצמם. כך הוא הדבר לגבי החשבוניות, הקבלות, הטריפלוגס, לוחות הזמנים, ההתכתבויות בדואר אלקטרוני, עדכונים ועוד. עם זאת, מטבע הדברים, קיימים גם מסמכים שמצריכים פרשנות. כמו כן, יש חשיבות לא רק למה שיש במסמכים, אלא גם למה שאין בהם.

מתוך כל המסמכים שתיעדו בגלוי ובאופן מפורט את התנהלות הנאשמים ועבודתה של ריסבי-רז בכל הנוגע לטיפול בנסיעות, לא נמצא ולו מסמך אחד שבו מנחה הנאשם את ריסבי-רז לשלם עבור הוצאות פרטיות בכספים עודפים ששולמו על ידי ארגונים. כמו כן, לא נמצאה הנחיה מפורשת של הנאשם, לגבות כספים עודפים.

מתוך מאות ואולי אלפי המסמכים הקיימים בנושא הנסיעות, המחלוקת הפרשנית בין הצדדים מתמקדת במסמכים ספורים בלבד, אשר כפי שפירטנו בהרחבה (בפרק על נסיעות כתב האישום), אינם חד משמעיים.

אכן, הפרשנות שנתנה המאשימה למסמכים אלה, היא פרשנות סבירה. יתרה מכך, ריסבי-רז עצמה פירשה את חלקם כפי שפירשה אותם המאשימה. עם זאת, אין בידינו לקבוע כי הדרך שבה הבין הנאשם את המסמכים אינה אפשרית. יש להתחשב בכך שהנאשם היה עסוק מאוד והקדיש למסמכים אלה תשומת לב מועטה. תשובותיו היו בדרך כלל קצרות ולא תמיד ברורות. הנאשם עסק בנושאים חשובים שהצריכו את מעורבותו ובשאר העניינים סמך על עוזריו ולא התעמק בפרטים. הוא כיהן בתקופה הנדונה בתפקיד ממלא מקום ראש הממשלה, שר התעשיה המסחר והתעסוקה, שר התקשורת, השר הממונה על מינהל מקרקעי ישראל ובתפקידים נוספים. כל זאת כאשר ימים רבים הוא שהה בנסיעות בחו"ל. בנסיבות אלה, אין לתמוה כי הוא לא התעמק בפרטי המימון, לא ירד "לרזולוציות

האלה" כדבריו, בידיעה כי ריסבי-רז מופקדת על הטיפול בנושא ומעליה עומדת הנאשמת הבקיאה בדבר ומעורבת בכל ענייני הלשכה. בנוסף, מסמכי הנסיעה לא הועברו אליו באופן שיטתי ומלא, וגם כשהועברו מסמכים לא הועברו אליו יחדיו, אלא כל מסמך בנפרד. כתוצאה מכך, בעת שעיין במסמך, לא נפרשה לפניו תמונת הנסיעה במלואה. כמו כן, אין להתעלם מהעובדה שכיום אנו מפרשים את המסמכים מתוך ידיעה כי נגבו כספים עודפים, אולם עובדה זו, לטענת הנאשם, לא הייתה ידועה לו באותה עת.
בנסיבות אלה לא ניתן לקבוע על פי המסמכים, כי פרשנותו של הנאשם למסמכים שבמחלוקת אינה אפשרית ובלתי סבירה וממילא לא ניתן לקבוע על פיהם, מעל לספק סביר, כי הנאשם היה מודע לקיומם של כספים עודפים ששימשו למימון נסיעות אחרות.

מקובלת עלינו ההנחה שריסבי-רז קיבלה מהנאשמים הנחיות ועדכנה אותם בנושאים שונים לא רק בכתב על גבי המסמכים, אלא גם בשיחות בעל-פה. עם זאת, לפי התיאור שמסרו ריסבי-רז והעדים האחרים על האינטנסיביות הרבה שבה עבד הנאשם, ועל הזמן הקצר והקצוב שבו התאפשר לריסבי-רז לדבר עם הנאשם, יש להניח, כי מרבית הדברים שהוחלפו בין ריסבי-רז לנאשם מצויים במסמכים. מכל מקום, בהעדר תיעוד בכתב או ראיה אחרת על תוכנן של שיחות בעל-פה שהתקיימו בין ריסבי-רז לנאשם, נותרים רק השערות וניחושים ועל אלה לא ניתן לבסס ממצאים.

ג. השימוש שנעשה בכספים העודפים

המאשימה טוענת כי הנאשם ובני משפחתו טסו "על חשבון" הנאשם עשרות נסיעות בסכומים של אלפי דולרים מבלי לשלם. התנהגות זו מתיישבת רק עם ידיעה של הנאשם כי קיים מקור לתשלום עבור הוצאות אלה, כי קיימים כספים עודפים המשמשים למימונן. המאשימה מוסיפה וטוענת כי הנאשם הורה להוציא שיקים של ראשונטורס לגופים שונים עבור מימון נסיעות פרטיות שלו ושל בני משפחתו וזאת חרף העובדה שמדובר בנסיעות שכלל לא הוזמנו באמצעות ראשונטורס. גם התנהלות זו, לטענת המאשימה, מלמדת כי הנאשם ידע על השימושים האמורים ועל כך שקיימים כספים עודפים באמצעותם ניתן יהיה לשלם את החוב לראשונטורס שנוצר בגין הוצאת השיקים האמורים.

טענה זו לכאורה משכנעת. דא עקא, שלא ניתן לשלול את גרסת הנאשם המעוגנת בחומר הראיות ומספקת הסבר – לא בלתי סביר – להתנהלות האמורה.

לפי גרסת הנאשם, שפורטה בהרחבה, לא הייתה לו ידיעה על גביית כספים עודפים המוחזקים עבורו בראשונטורס. הנאשם אמר זאת כבר בחקירה במשטרה וחזר על כך גם בעדותו במשפט. הנאשם טען, כי היה מאוד עסוק ובדרך כלל לא טיפל בנושא המימון. הוא ידע שריסבי-רז מופקדת על הנושא ומטפלת בו. הוא לא התערב בטיפול במימון אלא

כשריסבי-רז מצאה לנכון לפנות אליו בשאלה ספציפית. הוא השיב לה בדרך כלל תשובות נקודתיות ברמה כללית ובלי להיכנס לפרטים.

לפי הנחתו, נסיעות ציבוריות, קרי, נסיעות עבור ארגונים ועבור ענייני המשרד והמדינה, היו אמורות להיות ממומנות על ידי הגופים הציבוריים. לכן לא היה אמור להיות לו חוב כלשהו בגינן ולא היה לו מניע לגבות כספים עודפים כדי לממנן. הנסיעות הפרטיות של בני משפחתו היו ברובן אמורות להיות ממומנות באמצעות נקודות "נוסע מתמיד" רבות שנצברו לזכותו בחברות התעופה. הוא הניח שהיו לו נקודות רבות לאור מספרן הרב של הטיסות שטס ובכללן עשרות טיסות טרנס-אטלנטיות במחלקה ראשונה. כמו כן, ריסבי-רז וגם קודמתה בתפקיד ריקי פרלמן, אמרו לו שעומדות לרשותו נקודות רבות. לנסיעות אשתו כשהצטרפה אליו לביקור רשמי, היה אמור להתקבל אישור והן היו אמורות להיות ממומנות על ידי המדינה. החוב לראשונטורס היה אמור להיות, מבחינתו, נמוך באופן משמעותי מזה הנטען בכתב האישום. הוא היה אמור לכלול הוצאה בגין נסיעה פרטית זו או אחרת שלו, או של בן משפחה שהנאשם אישר להזמין עבורו טיסה שלא באמצעות נקודות, או שדרוג טיסה שלו מטעם המדינה, שלא שולב בה ארגון המממן את השדרוג. חוב זה, להבנת הנאשם, טופל עבורו על ידי הנאשמת והיה אמור להירשם בחשבונו הפרטי בראשונטורס.

אשר לשיקים שהוצאו על ידי ראשונטורס עבור הוצאות פרטיות שלו, מדובר למעשה, מבחינתו, בשני שיקים בלבד (ר' בפרק הדן בשיקים), בסכומים לא גבוהים. הנאשם הניח, לדבריו, כי סכומים אלה נרשמו לחובתו בחשבונו האישי בראשונטורס וכי הנאשמת, שטיפלה בענייניו הפרטיים ובכללם בתשלום חובותיו, מטפלת גם בו. הנאשמת טיפלה בכל ענייניו הכספיים. היה לו אמון מלא בה. היא הייתה רשאית לחתום על שיקים במקומו, להסדיר עבורו הלוואה בבנק, לטפל בתשלום התמורה עבור דירה שנרכשה על ידו לבנותיו ועוד. לכן הניח, שגם בחובו לראשונטורס, שלא היה אמור להנחתו להיות גבוה, היא מטפלת. הנאשם הוסיף כי מצבו הכספי באותן שנים היה דחוק, חשבונו בבנק היה באופן תמידי ביתרת חובה ולכן העדיף להיות חייב כסף למשרד ראשונטורס, שלא דחק בו לפרוע את חובו, מאשר לבנק שבו כאמור הייתה לו יתרת חוב גדולה.

לפיכך, לגרסת הנאשם, אין בשימוש שנעשה בפועל (ללא ידיעתו) בכספים עודפים כדי להוות מניע ליצירת שיטת מרמה לגביית כספים עודפים, ואין בו כדי ללמד על מודעותו לקיומם של כספים אלה.

חרף תמיהות כאלה ואחרות העולות מגרסתו, אין בראיות שהוצגו על ידי המאשימה כדי לשלול גרסה זו.

טענת הנאשם לפיה הניח כי נסיעות ציבוריות ממומנות במלואן, אינה בלתי סבירה. אין זה בלתי סביר שהנאשם ייעתר בדרך כלל להזמנה לשאת נאום ולהשתתף באירוע הסברה

או תרומה בחו"ל, רק בתנאי שהוצאות נסיעתו ימומנו במלואן. לכן, מבחינתו, לא אמורים להיות גירעונות בגין נסיעות אלה.

טענת הנאשם לפיה הניח כי עומדות לזכותו נקודות "נוסע מתמיד" רבות המשמשות למימון נסיעות פרטיות של בני המשפחה, אף היא אינה בלתי סבירה. הנאשם נסע בתקופה הנדונה 71 נסיעות. רוב הנסיעות היו במחלקה ראשונה שצבירת הנקודות בהן הייתה גבוהה. במסמכים מזמן אמת מצויות, כאמור, תרשומות של ריסבי-רז אל הנאשם בהן היא מציינת כי עומדות לזכותו נקודות רבות. טענת הנאשם כי לא עודכן באופן שוטף על מצב הנקודות, לא נסתרה. נסיעות רבות של בני משפחה אכן מומנו בנקודות. כל אלה מלמדים כי טענת הנאשם לפיה הניח כי עומדות לזכותו נקודות רבות המממנות את מרבית הטיסות של בני המשפחה ולכן חובו לראשונטורס אינו כה גבוה, אינה בלתי סבירה. השאלה אם בפועל היו לנאשם מספיק נקודות כדי לממן את כל טיסות בני המשפחה אם לאו, אין בה כדי לשנות, שכן די בכך שהיה לנאשם בסיס להניח כי עומדות לזכותו נקודות מספיקות, כדי שטענתו תעמוד במבחן הסבירות.

כמו כן, כפי שפורט בהרחבה, היה לנאשם גם יסוד להניח כי נסיעות רשמיות שאליהן הצטרפה אשתו בתפקיד רשמי, מומנו על ידי המדינה וכי עלות הנסיעה המשפחתית ליוון הייתה אמורה להיות נמוכה באופן ממשי מהסכום בו חויב.

טענת הנאשם כי מצבו הכלכלי לא היה שפיר, אף היא עולה מהראיות. כך למשל, הוכח כי חשבונו של הנאשם בבנק היה רוב הזמן ביתרת חובה משמעותית; הנאשם היה חייב כספים בסכומים גבוהים לאנשים וגופים שונים (כגון: לאלמליח, לדמפה, לבנק, לראשונטורס, לרופא השיניים ועוד). הנאשם גם לא פרע את חובותיו במשך שנים. בנסיבות אלה, טענת הנאשם כי העדיף לחוב לראשונטורס מאשר לבנק, איננה מופרכת.

אשר לתשלום באמצעות שני שיקים של ראשונטורס בסכומים לא גבוהים (שרק לגביהם הוכחה, כמפורט לעיל, מודעות הנאשם מעל לספק סביר) – אכן התנהלות זו תמוהה. ואולם, בשים לב להתנהלותו הכספית הכללית של הנאשם, אין לומר כי מדובר בהתנהגות יוצאת דופן עבורו. הנאשם צבר חובות, נזקק להלוואות, היה ביתרת חובה גבוהה וכמעט תמידית בבנק ולא מיהר לפרוע תשלומים והלוואות. הנאשם, לדבריו, העדיף לצבור חוב בראשונטורס מאשר להגדיל את חובו לבנק. במקביל, גם לראשונטורס היה עניין שלא לדחוק בנאשם לשלם את חובו. הנאשם נסע באמצעות ראשונטורס עשרות פעמים כשלעתים גם המאבטחים שליוו אותו טסו באמצעות ראשונטורס. הנאשם היה לכן, לקוח מאוד רווחי עבור ראשונטורס ואין זה בלתי סביר כי בשל שיקולים של כדאיות עסקית, בחר משרד ראשונטורס שלא לדחוק בנאשם לפרוע את חובו ואף נאות להוציא עבורו את השיקים האמורים שהתווספו לחובו.

ד. השתתפות הנאשמת בישיבות התקופתיות ובכללן בישיבה מיום 17.11.04

המאשימה טוענת בסיכומיה (עמ' 88-89) כי אין מחלוקת שהנאשמת נהגה לעדכן את הנאשם אודות החובות לראשונטורס ומכאן שעדכנה אותו גם על הפגישה מיום 17.11.04 ועל החוב שהתברר בפגישה זו. המאשימה מפנה בעניין זה לדברי הנאשם בעדותו (עמ' 12560-12561). ואולם, הנאשם לא אמר שהנאשמת עדכנה אותו על הפגישה עם אנשי ראשונטורס מיום 17.11.04. כל שעלה מדברי הנאשם בעדותו (שם) הוא שהנאשמת אמרה לו בשלב כלשהו – ולאו דווקא אחרי ישיבה מסוימת – שחובו הפרטי לראשונטורס עמד על סכום מסוים והוא אמר לה לטפל בנושא. לטענת הנאשם הוא עודכן על ידי הנאשמת על חובותיו הפרטיים ולא על חוב בגין הנסיעות הציבוריות. הנסיעות הציבוריות היו אמורות להיות ממומנות על ידי הגוף שעבורו קוימה הנסיעה, ולא הייתה לו, לדבריו, כל סיבה להניח כי נוצר חוב בגין נסיעות אלה.

המאשימה מוסיפה וטוענת בסיכומיה (בעמ' 110 סעיפים 72, 73, 74) כי מיד עם תום הישיבה עם נציגי ראשונטורס שהתקיימה ביום 17.11.04, "**הנאשמים מורים לרייצ'ל לבדוק את נסיעות החוסר הישנות**" ולא מורים לה לבדוק את הנסיעות שבהן נתגלו כספים עודפים. עוד טוענת המאשימה, כי למחרת הישיבה מיום 17.11.04, עדכנה ריסבי-רז את הנאשם על שלוש נסיעות שלגביהן התברר בישיבה כי נותר חוב למשרד ראשונטורס (ת/324, עמ' 175-177). לטענת המאשימה, ברור בעליל כי העדכון הוא עבור הנאשם כיוון שעל גבי החשבונית המתייחסת לאחת מן הנסיעות הללו (ת/324, עמ' 176) נכתב "**מאבטח צמוד שטס איתך**" וברי שאין המדובר בעדכון הנאשמת. ואולם, כפי שפורט לעיל בפרק נסיעות כתב האישום (נסיעה 7), אין כל ודאות כי עדכון זה היה מיועד לנאשם ולא לנאשמת, שכן באותו עדכון (בהתייחס לנסיעה אחרת) מוזכר הנאשם גם בגוף שלישי "**הטיסה של השר עלתה**" ו- "**רוני בקאלרז שילם לטיסה של השר**" וריסבי-רז לא נהגה לפנות אל הנאשם בגוף שלישי. כמו כן, אין ראיה כי העדכון הגיע אל הנאשם והוא ראה אותו. לפיכך, טענות אלה נכונות ככל שמדובר בנאשמת, אך אין להן ביסוס מספיק בחומר הראיות ככל שהן מתייחסות לנאשם.

המאשימה מפנה בסיכומיה לכך שכחודש וחצי לאחר הישיבה מיום 17.11.04 (בתאריכים 6.1.05 ו- 12.1.05) דיווחה ריסבי-רז לנאשם, על גבי שתי קבלות שנשלחו לשני ארגונים מעורבים, על קבלת כספים מנסיעה שהתקיימה בחודש אפריל 2003 (ר' פרק נסיעות כתב האישום (נסיעה 5)). בשלב זה, לטענת המאשימה, כל המעורבים – הנאשם, ריסבי-רז והנאשמת – כבר ידעו היטב כי גבייה זו היא בעודף משמעותי של 12,290 דולר וכי הנסיעה מומנה במלואה כבר זמן רב קודם לכן על ידי ארגונים אחרים הקשורים לנסיעה.

אין בידינו לקבל טענה זו. כפי שפורט בפרק האמור, רק לגבי אחת משתי הקבלות האמורות יש ראיה לכך שהגיעה לידי הנאשם. הנאשם טען כי לא ידע שמדובר בגביה

עודפת שמומנה במלואה וכי לא דווח לו על הפגישה מיום 17.11.04. טענתו זו לא נסתרה. כמו כן, על פי עדויותיהם של ריסבי-רז והנאשם, בדרך כלל לא הועברה אל הנאשם תמונה מלאה של נסיעה על כל התשלומים שהתקבלו עבורה. כאשר הועבר אליו מסמך זה או אחר, לא צורפו אליו מסמכי נסיעה נוספים. לכן, אין ראיה כי הנאשם הבין מהמסמך הבודד שהועבר אליו (ת/183, נסיעה 5, נומרטור 79) כי מדובר בתשלומים עודפים. אף אם הועברו אל הנאשם שני המסמכים, הם הועברו בהפרש של שבוע זה מזה, וכפי שאמר הנאשם לא נכתב שהם מתייחסים לאותה הנסיעה וכי מדובר בתשלומים עודפים מעבר לעלות הנסיעה. זאת ועוד, זלצמן וריסבי-רז העידו כי כאשר התברר בפגישה תקופתית כי תשלום כלשהו לא התקבל, נהגה הנאשמת להורות לריסבי-רז לטפל בדבר ולדאוג לקבלתו. לכן סביר להניח שהעדכון היה מיועד אל הנאשמת ולא בהכרח גם אל הנאשם.

כמו כן, טענת המאשימה לפיה ביום 17.11.04 "**תמונת הנסיעות עד לאותו מועד ברורה לרייצ'ל ולנאשמים כשמש בצהרי היום**" אף היא אינה מדויקת: הדבר נכון ככל שמדובר בנאשמת שנכחה בישיבה וניהלה אותה, אך אין לדברים ביסוס מספיק בראיות לגבי הנאשם. אין ראיה כי הנאשם הכיר או ראה ביום 17.11.04 את תמונת הנסיעות.

יצוין כי כמו בדוגמה שלפנינו (וכן בנושא המכרז שידון להלן), לעתים קרובות נוטה המאשימה בסיכומיה, לייחס לשני הנאשמים את אותה מודעות, ללא אבחנה ביניהם, חרף העובדה כי הראיות שעליהן היא מתבססת, מלמדות על מודעות הנאשמת בלבד ולא על מודעות הנאשם. אנו סבורים כי אין לנהוג בדרך זו. יש לבחון את המודעות של כל אחד מהנאשמים לחוד ולדון במודעות הנאשם בנפרד ממודעות הנאשמת. המקרים שצוינו לעיל, אכן מלמדים על מודעות הנאשמת לקיומם של כספים עודפים ולשימוש שנעשה בהם, אך אין בהם כדי ללמד מעל לספק סביר על מודעות הנאשם לכך.

ה. הקרבה בין הנאשמים ועצמאות הנאשמת

הקרבה בין הנאשמת לנאשם הייתה רבה. הנאשמת עבדה עם הנאשם במשך עשרות שנים והאמון ביניהם היה רב. הנאשמת הייתה מעורבת בכל ענייני הלשכה וכן בענייניו האישיים של הנאשם. היא טיפלה בחשבונותיו, חתמה על שיקים במקומו, לקחה בשמו הלוואות, טיפלה ברכישת דירה לבנותיו (ת/154, עמ' 52) ועוד. בנסיבות אלה, סביר להניח, כפי שגם ריסבי-רז הניחה, כי הנאשמת אמרה לנאשם על דבר הכספים העודפים והשימוש שנעשה בהם.

עם זאת, נוכח מעמדה של הנאשמת בלשכה וקרבתה הרבה לנאשם, היה לה שיקול דעת רחב ועצמאי. היא החליטה בעצמה באילו עניינים ליידע את הנאשם ובאילו נושאים לטפל בלי להטריחו ולייידעו. הדבר נלמד מעדותו של הנאשם בחקירת המשטרה וכן מעדותם של ריסבי-רז ועובדים נוספים. עדים אלה תיארו את שליטתה המלאה של הנאשמת בכל

העניינים כולל בענייניו הפרטיים של הנאשם ובתשלום חובותיו אף בלי ליידעו. כך גם עלה מעדותו האמינה של שאול, בנו של הנאשם.
שאול אולמרט סיפר בעדותו (עמ' 14762-14764) כי בעת שהתגורר בחו"ל, התקשרה אליו הנאשמת והודיעה לו כי תכנית חסכון בסכום של כמאה אלף שקלים שהפקידו עבורו הוריו, נפתחה. הנאשמת ביקשה את הסכמתו להעברת הכסף להוריו, שמצבם הכלכלי באותה עת היה דחוק וחשבונותיהם בבנק היו ביתרות חובה. העד אמר כי למיטב ידיעתו, הדבר נודע לאביו רק לאחר שהעד סיפר על כך בחקירת המשטרה.
במקרה המתואר, יש כדי ללמד על עומק המעורבות של הנאשמת בענייניו הפרטיים של הנאשם ועל מידת העצמאות שבה פעלה בטיפולה בהם.
נוסיף כי לטענת המאשימה (שאמנם לא הוכחה במידת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי), עצמאותה ובטחונה של הנאשמת היו כה גדולים עד שהיא אף התירה לעצמה - בלי לקבל את רשות הנאשם - להאזין לשיחותיו באמצעות פקידות בלשכה (ר' כתב האישום בנדון).

בנסיבות אלה, לצד סבירות התזה של המאשימה, לא ניתן לשלול גם את סבירות האפשרות שלפיה המצב שהתקיים הוא המצב הבא:
הנאשמת לא ראתה פגם בגביית מלוא הוצאות הנסיעה מכל ארגון המזמין את הנאשם להשתתף באירוע (כפי שלמדה ריסבי-רז מריקי פרלמן) וזאת למרות שנגבים עקב כך מדי פעם כספים עודפים. כמו כן, הנאשמת לא ראתה פגם בשימוש בכספים העודפים האמורים, למימון נסיעות ציבוריות אחרות שלא היה להן מימון (סברה זו אף הועלתה על ידי הנאשם עצמו, בחקירת המשטרה). הנאשמת לא עשתה זאת במסגרת שיטה מכוונת להפקת כספים עודפים. היא ביקשה להקל על הטיפול בגביית המימון שהייתה מסובכת ומורכבת, כפי שהעידה עליה ריסבי-רז. הנאשמת שהייתה עצמאית ובעלת שיקול דעת רחב, טיפלה בנושא בעצמה וכדי להקל על הנאשם ולא להטרידו, לא דיווחה לו על כך.
די בכך שלא ניתן לשלול כי אפשרות זו התקיימה, כדי לקבוע כי מודעות הנאשם לכספים העודפים ולשימוש שנעשה בהם לא הוכחה במידת ההוכחה הנדרשת במשפט פלילי.

לפיכך, לא הוכח כי הנאשם היה מודע (ומכל שכן שלא הוכח כי הורה) לגביית הכספים העודפים ולשימוש שנעשה בהם.

נושא רביעי - הנאשמת

מבוא

749. השאלה הרביעית השנויה במחלוקת היא, כאמור, האם הנאשמת ידעה והורתה על גביית כספים עודפים והשימוש שנעשה בהם?

750. הפרקים הקודמים מלמדים כי ב-14 נסיעות, שבהן היו מספר גופים מממנים, נגבו כספים עודפים בסכומים המפורטים בכתב האישום. ואולם, לא הוכח כי הכספים העודפים נגבו בשיטה מכוונת ליצירת כספים עודפים. כמו כן, לא הוכח כי הכספים העודפים שימשו מבחינת הנאשמים למימון נסיעות פרטיות של הנאשם. הוכח, כי הכספים העודפים שימשו לכיסוי נסיעות ציבוריות שלא היה להן מימון. בנוסף, לא הוכח כי הנאשם היה מודע לגביית הכספים העודפים ולשימוש שנעשה בהם. עתה עלינו להכריע בשאלת מודעותה ומעורבותה של הנאשמת בגביית הכספים העודפים ובשימוש שנעשה בהם למימון נסיעות ציבוריות. שאלה זו, מצריכה הכרעה בשאלה מוקדמת והיא, האם הכספים העודפים נגבו מהארגונים במרמה, קרי, האם הוצג לארגונים מצג שווא שבגינו הם שילמו את הכספים העודפים. להלן נדון בשאלות אלה לפי סדרן.

האם הוצג מצג שווא לארגונים בגינו הם שילמו את הכספים העודפים

751. ריסבי-רז העידה, כאמור, כי קודמתה בתפקיד, ריקי פרלמן, הדריכה אותה לחייב כל ארגון המזמין את הנאשם לאירוע בחו"ל, לשלם הוצאות עבור טיסה במחלקה ראשונה, מלון ורכב, כאילו הנאשם מגיע רק עבורו. כמו כן, גם את החשבונית יש לרשום ולשלוח לארגון, כאילו הנאשם נוסע רק עבור אותו ארגון, בלי קשר לעלות הנסיעה בפועל (עמ' 7643 , 4712-4714). בהתאם להדרכה זו, נהגה ריסבי-רז, בדרך כלל, ובכפוף להנחיות אחרות שקיבלה מהנאשמים, לדרוש מארגון המזמין את הנאשם לאירוע, לשלם הוצאות עבור טיסה במחלקה ראשונה, מלון בדרגה גבוהה ונהג עם רכב. כפי שפורט לעיל, ריסבי-רז פעלה באופן האמור גם בנסיעות שנסע הנאשם עבור מספר ארגונים, דבר שהביא לגביית כספים עודפים. ריסבי-רז הבינה שמדובר במעין "תשלום" ולא בהוצאות בעין. היא לא אמרה לארגונים כי כך היא נוהגת. עם זאת היא הניחה כי הם מבינים שהם משלמים מעין תשלום.

> **"אני אמרתי להם שהם צריכים לשלם טיסות first class, בית מלון ונהג ורכב... שכל ארגון שמזמין את מר אולמרט להשתתפות באירוע, צריך להתחייב לשלם את שלושת הדברים האלה, הטיסה first class, בית מלון והנהג ורכב וזה תנאי השתתפות שלו, לא תנאי אבל זה כאילו הסיבה, כאילו זה מה מסכימים מתחייבים לשלם"** (עמ' 4260-4261).

ריסבי-רז הוסיפה כי לא היה קשר בין הסכום שנדרש על ידה מהארגונים ובין מחיר הטיסה בפועל (עמ' 4571):

"לא היה קשר ישיר בין מה ההתחייבות של הארגונים לשלם וההוצאות הסופיות" (עמ' 4226).

"לא היה כל כך קשר בין המחיר הסופי האמיתי של הטיסה והחיובים שיצאו עבור כל נסיעה" (עמ' 6054).

ריסבי-רז, לדבריה, לא הסתירה מהארגונים שהנאשם משתתף בעוד אירועים באותה נסיעה (עובדה שלדבריה לא ניתן להסתירה). עם זאת, היא לא אמרה להם שאין למעשה קשר בין עלות הנסיעה בפועל לתשלום הנדרש מהם, שיש ארגון נוסף שמשלם עבור אותן הוצאות ושנותרים כספים עודפים לאחר תשלום ההוצאות.

"...עכשיו השאלה שלי אליך, אני מנסה להבין, מנסה להבין מה חשבת שאת עושה פה, מה פירוש אין קשר בין מחיר הנסיעה בפועל לבין מה שאני מחייבת את הארגונים, מה חשבת לעצמך?
ת. אני לא יודעת,
ש. את לא יודעת, תראי, את הרי לא טרחת להגיד לארגונים ולאנשים שעבדת מולם תראה אדוני הנכבד, אתם צריכים לשלם את זה אבל אין שום קשר בין המחיר הזה ומה שרשום פה בחשבונית למחיר הנסיעה בפועל, נכון? לא אמרת את זה לארגונים.
ת. אני לא זוכרת שאמרתי דבר כזה.
ש. וגם לא אמרת להם אנחנו גובים כך שלפעמים נוצר עודף, כששאלו אותך רוצים להתחלק, לא רוצים להתחלק, לא אמרת להם אם זה רוברטה אם זה הגר או אנשים אחרים - תראו חבר'ה אתם צריכים לשלם מה ששולחים לכם, אנחנו גובים, לפעמים יוצא עודף, אבל זה השיטה שלנו, לא טרחת להגיד להם את זה, נכון?
ת. זה לא היה שיטה שלנו לכן לא היה סיבה שאני אגיד את זה.
ש. אבל לא טרחת להגיד להם, עזבי את המילה שיטה, כששאלו אותך שאלות בואי נתחלק, אנחנו רוצים, גם ההוא, גם אני, אני רוצה להתחלק בהוצאות. לא אמרת להם חבר'ה, אין חלוקה בהוצאות, אנחנו גובים מה שאנחנו רוצים, אתם משלמים ככה ולפעמים יוצא גם עודף, וככה זה. לא אמרת להם לפעמים יוצא עודף, נכון? לא יצא לך להגיד לפעמים יוצא עודף מהנסיעה, לארגונים למשל.
ת. אני לא זוכרת מקרה שאמרתי להם שיצא עודף" (עמ' 4572-4573).

752. משדרשה ריסבי-רז מהארגונים תשלום עבור טיסה במחלקה ראשונה, מלון בדרגה גבוהה ורכב עם נהג, היה בכך משום הצגת מצג, לפיו הם נדרשים לשלם עבור הוצאות בעין. דרישה מעין זו, איננה דרישה לתשלום מחיר עבור השתתפות הנאשם באירוע. היא גם איננה דרישה לתשלום "הוצאות" בסכום העולה על סכום ההוצאות בעין. מדובר בדרישה לתשלום ההוצאות בעין הכרוכות בהשתתפות הנאשם באירוע בלבד. מכאן שבאותם מקרים שבהם נגבו כספים עודפים מהארגונים, בעקבות מצג לפיו הם משלמים עבור הוצאות בעין, הוצג לארגונים מצג שווא. העובדה שריסבי-רז לא סברה שהדבר אסור, אין בה כדי לשנות מסקנה זו.

753. גם נציגי הארגונים שהעידו לפנינו אמרו, ככלל, כי הוצג להם שהתשלום הוא עבור הוצאות בעין, כי לא הוצג להם שמדובר ב"מחיר", או בתשלום כספים עודפים, וכי הם סברו, לפיכך, שהם משלמים עבור הוצאות בעין בלבד, ולא העלו על דעתם את האפשרות שמשולמים כספים עודפים (ר' למשל עמ' 1315-1318, 1341-1354, 2564-2572, 9633-9628).

754. מספר מצומצם מבין אנשי ארגונים (רוברטה פאן שופמן; משה שפירא; ברכה הדר) העידו, כי מצג השווא שהוצג להם לא הסתכם בדרישה לשלם עבור טיסות, מלון ורכב, תוך שלא צוין שמדובר בכספים עודפים, אלא כלל גם הכחשה מפורשת של האפשרות שארגון נוסף משלם עבור הטיסות באותה נסיעה. ואולם, בין היתר נוכח עדות ריסבי-רז, לפיה היא לא אמרה לארגונים כי הם משלמים כספים עודפים ולא הוצאות בעין בלבד, אך גם לא שיקרה להם או הסתירה מהם דבר במכוון, אין לשלול כי עדים אלה לא זכרו את המילים המדויקות שהוחלפו בינם לבין ריסבי-רז לפני מספר שנים בנקודה זו. כך למשל, העידה רוברטה פאן שופמן, נציגת ארגון IPF בישראל, לגבי נסיעה 14 לכתב האישום (עמ' 1443-1444). לדבריה, היא הייתה מודעת לכך שהנאשם מגיע לארה"ב גם עבור אירוע של האגודה למען החייל. ריסבי-רז דנה עימה על כך בהקשר של אפשרות לקיים את שני האירועים בסמיכות מבחינת קהל היעד וכן בהקשר של חלוקת התשלום בין הארגונים עבור מלון. היא שאלה את ריסבי-רז, אם חלק מעלות הטיסות תוטל על האגודה למען החייל. ריסבי-רז, לדבריה, השיבה לה בשלילה, ואמרה כי IPF הם שיזמו את הזמנת הנאשם לארה"ב וכי מדובר בארגון הפועל למען חיילים שצריך את הכסף ו"לא יפה" לגבות ממנו (בסופו של יום נגבה, כאמור, מימון משני הארגונים עבור הטיסות ונוצרו כספים עודפים). עם זאת, מעדות מנכ"ל IPF, ג'ונתן ג'ייקובי (עמ' 9609, 9616), עולה כי הארגון החליט שלא לדרוש את חלוקת התשלום בגין הטיסות בינו לבין האגודה למען החייל, הואיל ומדובר בארגון הפועל עבור חיילים והואיל ונוכח התרומה הרבה של הופעת הנאשם עבורם, לא הפריע להם שהוא מופיע באותה הזדמנות עבור ארגונים נוספים. נוכח זאת, ובשים לב לעדות ריסבי-רז, שלא זכרה שיחה זו עם רוברטה פאן שופמן, ושללה את האפשרות שרימתה אותה (עמ' 4571), אין לשלול כי רוברטה פאן שופמן לא זכרה במדויק את השיחה עם ריסבי-רז וכי ההחלטה שלא לבקש להתחלק במימון עם האגודה למען החייל התקבלה בשיחה פנימית עם מנכ"ל הארגון.

755. מהראיות עולה כי בתקופה הרלוונטית לאישום, הנאשמת עצמה כמעט שלא דיברה עם אנשי הארגונים בנושאי מימון, ובמקרים הבודדים שבהם עשתה כן, אין ראייה לפיה במהלך התקופה האמורה הציגה מצג שווא לארגונים. במשמעות עובדה זו – נדון בהמשך.

עדות יוצאת דופן לעניין זה סיפקה ברכה הדר מקרן היסוד (עמ' 1109-1141), ביחס לנסיעה 13 לכתב האישום. לדבריה, היא שוחחה עם ריסבי-רז לפני האירוע שאליו הזמינו את הנאשם בלאס וגאס וביקשה לקבל את מסלול הטיסות של הנאשם. ריסבי-רז אמרה לה שהנאשם "**טס ללאס וגאס וחוזר מלאס וגאס**". היא ביקשה מסלול מסודר וריסבי-רז סירבה לתת לה תוך שאמרה "**הוא עוזב את לאס וגאס וזה לא מעניינך לאן הוא ממשיך**". ברכה הדר התעקשה והוסיפה, כי אם הוא ממשיך ליעד אחר ומעורב ארגון אחר, כדאי שהם ייצרו איתו קשר לצורך חלוקת עלויות. ריסבי-רז, לדבריה, השיבה: "**אין שום קשר, זה מה שזה עולה תל אביב – לאס וגאס – תל אביב... זה לא מייקר, אין קשר להמשך, אין שום ארגון נוסף...**". היא המשיכה להתעקש, וריסבי-רז אמרה לה שהנאשם ממשיך לסינסנטי, אך לא סיפקה פרטים נוספים. ברכה הדר שבה ואמרה שאם זה היעד, אז יתכן שיש עוד גוף מעורב, שכדאי לפנות אליו כדי להתחלק בעלויות. בשלב זה, לדבריה, התייאשה ריסבי-רז מהתעקשותה והפנתה אותה לנאשמת. הנאשמת, לדבריה, אמרה לה, "**בפחות או יותר במילים כאילו – ברכה מה קורה, אתם הרי הזמנתם אותו, אתם רוצים שהוא יופיע כאורח כבוד בלאס וגאס, אז אתם צריכים לכסות בעלויות, ההמשך לא שייך, לא מייקר, אין לזה שום קשר, ואם אתם אפשר גם לבטל, אם אתם רוצים אפשר לבטל את הנסיעה והוא לא יבוא אם אתם לא רוצים לשלם את העלות הזאת**". לדברי העדה, "**ככה זה נשאר והסכמנו לשלם את העלות**". העדה הוסיפה, כי אין טיסות ישירות מהארץ ללאס וגאס, ולכן, העובדה שנשלחה אליה חשבונית עם פירוט טיסה במסלול זה, נראתה לה לא תקינה. העדה ציינה כי פנתה לממונה עליה ומסרה לו את תוכן השיחות האמורות והוא אמר לה: "**עזבי את זה אנחנו לא נסכן את השתתפותו של האורח הכל כך מכובד באירוע ואם אומרים שזו העלות שזה מה שעולה תל אביב – לאס וגאס – תל אביב אז אנחנו צריכים לשלם את זה וזהו**".

ריסבי-רז מצידה (עמ' 4600-4601) לא זכרה שיחה זו, אם כי שללה אפשרות ששיקרה לברכה הדר והוסיפה כי היא לא הייתה רשאית, מטעמי ביטחון, למסור את מסלולי הטיסות של הנאשם.

דברים אלה מלמדים, לכאורה, על מצג שווא שהוצג לברכה הדר הן על ידי ריסבי-רז והן על ידי הנאשמת. ואולם, לעניין זה התרשמנו שאין לשלול כי העדה לא זכרה במדויק כל מילה שנאמרה לה בשיחותיה עם השתיים, שנערכו מספר שנים לפני מתן עדותה. ודוק, העדה, ככל הנראה, אכן ביקשה לברר האם הנאשם הוזמן לנסיעה זו על ידי גורם נוסף, על מנת שניתן יהיה להתחלק עימו בעלויות המימון. כמו כן, העדה ככל הנראה אכן קיבלה תשובה ששללה אפשרות זו. אין מדובר בדברים שבדתה העדה מליבה. עם זאת, אין לשלול כי התשובה שקיבלה כללה התחמקויות מצד ריסבי-רז ותשובה בסגנון "זו העלות ואם לא תשלמו אז הוא לא יבוא" מאת הנאשמת, אך לא כללה בהכרח גם את הביטויים הספציפיים של "**אין עוד ארגון**" מצד ריסבי-רז ו"**זה לא מייקר**" מצד הנאשמת. זאת ועוד,

הביטוי "זה לא מייקר" אינו עומד בסתירה לכך שלאחר ההופעה עבור קרן היסוד בלאס וגאס נוסע הנאשם להופעה במקום אחר עבור ארגון אחר.

756. מרבית נציגי הארגונים ואנשי חשבות משרד התמ"ת העידו, כי הם לא היו מסכימים לשלם את סכומי הכסף ששילמו, אילו ידעו שמדובר בתשלום כספים בשיעור העולה על הסכום הנדרש לצורך כיסוי הוצאות הנאשם בעין (ר' למשל עמ' 1171-1176, 2564-2572, 10289-10292, 10279-10280, 1752). זאת, לדבריהם, למרות התועלת הרבה שהפיקו מהופעות הנאשם עבורם ולמרות שהשתלם להם, לעיתים, מהבחינה הכלכלית, לשלם כסף רב יותר עבור הופעת הנאשם מששילמו בפועל (ת/270, עמ' 9-16; עמ' 1191-1184). רק מיעוט מאנשי הארגונים הגיב באופן שאינו חד משמעי, או באדישות, לאפשרות של תשלום כספים עודפים (עמ' 2164-2197; ת/182, עמ' 18-20, 33-34; ת/242, עמ' 6-24). מכאן שקיים קשר סיבתי בין מצג השווא לבין התוצאה של גביית כספים עודפים מהארגונים.

757. בנסיבות אלה, אין לנו אלא לקבוע כי המצג שהוצג לארגונים במרבית הפעמים בהן נגבו מהם כספים בשיעור העולה על סכום ההוצאות בפועל, הוא מצג שווא וכי הכספים העודפים שהם שילמו בהסתמך עליו, נגבו מהם במרמה. הכספים העודפים שייכים לארגונים ששילמו סכומים עודפים ואסור היה להשתמש בהם למימון נסיעות אחרות, אף אם מדובר בנסיעות אחרות שנועדו עבור ארגונים אחרים או עבור המדינה להבדיל מנסיעות פרטיות.

758. הכספים העודפים שהתקבלו כתוצאה ממצג השווא האמור, עונים על הגדרת "דבר" בסעיף 414 לחוק העונשין ("מקרקעין, מטלטלין, זכות וטובת הנאה") והעובדה כי הכספים התקבלו עבור הנאשם, ולא עבור הנאשמת, אין בה כדי לשנות לעניין זה (סעיף 438 לחוק).

759. בנוסף על היסודות האמורים (קבלת הדבר, המרמה והקשר הסיבתי ביניהם) יש לדון, כאמור, בשאלת מודעותה של הנאשמת ליסודות אלה. דיון זה ייערך להלן. כמו כן נתייחס בהמשך למשמעות העובדה שמצגי השווא לא הוצגו על ידי הנאשמת אלא על ידי עובדת שהייתה כפופה לה.

האם הנאשמת הייתה מודעת למצג השווא והאם הורתה על כך?

מעורבות הנאשמת בנושא מימון הנסיעות

הנאשמת – מנהלת ריכוזית

760. הנאשמת, יועצת בכירה לשר, ניהלה את לשכת הנאשם. היא הייתה ממונה על ריסבי-רז שהופקדה על הטיפול בנושא הנסיעות. הראיות מלמדות, כי הנאשמת ניהלה את לשכת הנאשם ביד רמה ובריכוזיות מוחלטת. היא שלטה בכל הנעשה בלשכה. היא האזינה לשיחות הטלפון של הנאשם כדי לייעל את העבודה. היא שימשה צומת שאליו נוקזו כל ענייני הלשכה ובכלל זה כל המסמכים שהופנו אל הנאשם ויצאו ממנו.

761. ריסבי-רז העידה כי היא מעולם לא הניחה מסמך כלשהו על שולחנו של הנאשם אלא תמיד באמצעות הנאשמת. כל מסמך שהפנתה אל הנאשם, הונח על ידה במגש המיועד אל הנאשמת. הכניסה לחדרו של הנאשם חייבה אף היא את אישור הנאשמת. ריסבי-רז נכנסה לחדרו של הנאשם רק כשהנאשמת התירה לה לעשות כן וגם זאת לזמן קצר שנקצב על ידי הנאשמת. ביציאה מפגישה עם הנאשם היה על ריסבי-רז לדווח לנאשמת על תוכנה של הפגישה (עמ' 7646). ריקי פרלמן הנחתה אותה, כי אין להעביר לנאשם מסמך באופן ישיר אלא תמיד רק באמצעות הנאשמת.

> "**זה נכון שהיה באופן כללי במשרד, כל מסמך היינו – כל מסמך שיצא ממני בכיוון המשרד של שולה וגם של אהוד, היינו כותבים 'אהוד/שולה', והמסמך היה הולך ממני למשרד של שולה**" (עמ' 4452).

> "**לא היה דבר כזה שאת ניגשת לראש העיר בלי ללכת דרך שולה. כמו כל דבר שיש לך מול ראש העיר, הלך דרך המשרד של שולה, כל מסמך, כל שיחה, אפילו את נכנסת לדבר איתו, היית בא מיד אחרי זה למשרד שלה לתת דיווח על מה דיברתם**" (עמ' 7646).

תשובותיו של הנאשם היו אף הן מועברות תחילה אל הנאשמת וממנה לריסבי-רז. ההחלטה מה יעבור אל הנאשם ומה יטופל בדרך אחרת, הייתה בידי הנאשמת.

הדבר נאמר גם על ידי הנאשם בחקירתו:

> "**יש הרבה מאוד מקרים שיכול להיות כתוב 'לכבוד שולה/אהוד' והמסמך לא מגיע אלי בכלל ואני לא רואה אותו**" (ת/153, עמ' 40; וכן ת/154, עמ' 10).

הנאשמת – מעורבת ופעילה בנושא הנסיעות

762. הראיות מלמדות כי הטיפול השוטף בנסיעות והסדרתן, הופקד בידי ריסבי-רז, אך הנאשמת נשארה בתמונה, כממונה מעורבת.

ריסבי-רז אמנם אישרה כי הטיפול בנסיעות, ובכלל זה במימון, בתקופת התמ"ת, היה בעיקר בידיה. עם זאת, היא תיארה בעדותה את הנאשמת כגורם מעורב בנושא המימון.

היא דנה על הטריפלוגס עם הנאשמת "**זה הרשימה שצריך לשבת עליו וצריך לעשות סדר וזה דבר שהייתי עושה עם הממונה עלי שולה, בפגישות עם ראשונטורס ורואים את זה לא פעם**" (עמ' 8241). היא העבירה כל שנה את הטריפלוג לידיעתה, היא קיבלה ממנה הוראות (עמ' 7652). הנאשמת הייתה זו שניהלה את הפגישות התקופתיות וקיזזה את הכספים העודפים מהחוסרים שנתגלו בנסיעות הציבוריות. הנאשמת הורתה לריסבי-רז, לאחר הפגישה בשנת 2002 לגבות את הכספים מהארגונים לפני הנסיעה (עמ' 7652). הנאשמת היא זו שהורתה לריסבי-רז לדרוש מהארגונים את התשלום בגין חשבוניות שלא שולמו. ריסבי-רז אמרה בעדותה כי היא לא פעלה בחלל ריק "**אני חושבת שהעבודה שלי לא התקיימה בתוך וואקום**" (עמ' 7678).

הדר זלצמן אמרה בעדותה במשפט, כי קיבלה הוראות מהלשכה. היא התקשתה להבדיל בין הנאשמת לריסבי-רז בכל הנוגע למגעיה עם הלשכה. עם זאת, בהמשך, אישרה שהעבודה השוטפת התבצעה מול ריסבי-רז בלבד. גם בחקירתה במשטרה אמרה זלצמן, כי מבחינתה, ריסבי-רז והנאשמת זה "**כאילו... אותו דבר**" (תמליל מיום 25.6.08, עמ' 83). לדבריה, בעבר היא נהגה לעבוד בנושא הנסיעות מול הנאשמת ואילו בשנים האחרונות הטיפול השוטף בנסיעות עבר אל ריסבי-רז (תמליל מיום 25.6.08, עמ' 82). המגעים שלה היו עם ריסבי-רז, ואולם הנאשמת נותרה בתמונה. ההחלטות לא היו, להבנת זלצמן, של ריסבי-רז, אם כי ככל הנוגע לזלצמן ולראשונטורס, מעורבות הנאשמת התבטאה בניהול הפגישות התקופתיות ולא במגע יום יומי עמה (תמליל 16.6.08, עמ' 46; תמליל 25.6.08, עמ' 82-85).

הנאשם אמר בחקירות המשטרה, כי הטיפול בנסיעות הופקד בידי ריסבי-רז, שריכזה את הנושא, ובידי הנאשמת, שהייתה ממונה עליה. הוא הפנה את החוקרים אל הנאשמת כמי שמצויה בנושא ואמורה לתת תשובות על שאלותיהם. הוא הדגיש כי ריסבי-רז לא טיפלה לבד בנסיעות. היא אמנם ריכזה את הנושא, אך הנאשמת הייתה מעליה בהיררכיה והייתה מעורבת בו.

> "**בינה לביני הייתה גם גורם נוסף שלא אחת התייעצו איתה ולא אחת היא התייחסה לעניין והיא בהחלט לא הייתה גורם פסיבי**" (ת/153, עמ' 53).
>
> "**שולה ורייצ'ל עסקו בזה**" (ת/153, עמ' 64).

בעדותו במשפט (כפי שפירטנו בהרחבה לעיל), השתדל הנאשם להצביע על ריסבי-רז כגורם הדומיננטי בטיפול בנסיעות ולמזער את מעורבותה של הנאשמת בנושא. למרות זאת, גם בעדותו, הודה הנאשם כי "**שולה הייתה מעורבת בכל דבר במשרד... היות והיא רצתה להיות מעורבת בכל דבר, אז היא ידעה... כי זה שולה, צריך להבין את זה, אם אני אתאר את שולה באופן שלא תואם את אישיותה, אף אחד לא יאמין לי, אני סתם אומר דברים**

לא ראויים, היא הייתה אקטיבית והיא הייתה יוזמת והיא הייתה פעלתנית. ורייצ'ל ידעה שהיא בוסית גדולה" (עמ' 12610). הנאשם גם אישר כי לעתים מסמך שהופנה אליו אף לא הגיע אליו מכיוון שהנאשמת השיבה עליו בעצמה. "**לפעמים שולה לא המתינה אפילו שאני אראה את זה, אלא החזירה לה את זה עם הערה שלה, גם זה קרה**" (עמ' 12612).

763. הראיות מלמדות כי הנאשמת הכירה את הטיפול בנסיעות מקרוב, שכן היא טיפלה בו בעבר. למרות שעל פי עדות ריסבי-רז, הייתה זו ריקי פרלמן שלימדה אותה כי יש לגבות מכל ארגון "**כאילו הנאשם מגיע רק עבורו**", מדובר בהתנהלות שהייתה קיימת בלשכת הנאשם, שנוהלה בידי הנאשמת, עוד מתקופת עבודתה של ריקי פרלמן, שקדמה לריסבי-רז בתפקיד. כמו כן, הנאשמת הייתה זו אשר בתחילת דרכה של ריסבי-רז בלשכת הנאשם בעירייה, עזרה לה להכיר את נושא מימון הנסיעות ולטפל בו.

ריסבי-רז אמרה בעדותה כי בתקופת העירייה, האחריות על מימון הנסיעות הייתה מוטלת יותר על הנאשמת ואילו בתקופת משרד התמ"ת, היא הוטלה ברובה עליה (עמ' 8132). בתחילה, הנאשמת עזרה לה בטיפול בנושא מימון הנסיעות, ובתקופת משרד התמ"ת, היא כבר למדה את התפקיד וטיפלה בו בעצמה בהתאם להנחיות שקיבלה.

> "**שאלה: זה היה נכון להגיד כמו שאמרת כרגע, שאולי בהתחלה נושא הכספים בעירייה לא היה בתחום אחריותך? כמו שאמרת כרגע?**
>
> **תשובה: לא אמרתי את זה כרגע, אמרתי שגם התעסקתי בעניין של הכסף בעירייה, אבל אני חושבת שגם שולה זקן עזרה לי עם זה ובסוף של דבר אני מאמינה עד שהתקדמתי ולמדתי את התפקיד אני חושבת שכמו בתמ"ת אני עסקתי בעניינים כספיים**" (עמ' 8134).
>
> "**זה לא נכון להגיד שלא התעסקתי בכסף בעירייה, אני חושבת שמה שאני זוכרת שאני כן התעסקתי בחשבוניות בעירייה, אני חושבת שזה נכון להגיד שגם שולה זקן עזרה לי בעניין הזה. אני לא יודעת מתי ואיך המידות של כמה היה באחריותי וכמה היה באחריות של הגברת זקן איזה שלבים זה השתנה אבל אני יכולה להגיד שגם שולה זקן וגם אני התעסקנו בעניין של החשבוניות בעירייה**" (עמ' 8137-8136).

<u>הפגישות התקופתיות עם אנשי ראשונטורס</u>

764. הנאשמת נהגה לקיים עם נציגי ראשונטורס פגישות תקופתיות שעסקו, בעיקרן, בנושא מימון הנסיעות. הפגישות נוהלו על ידי הנאשמת בלשכתה. הן נועדו להשוות ולתאם את הנתונים שהיו בידי לשכת הנאשם אל מול נתוני ראשונטורס בכל הנוגע למימון הנסיעות שהתקיימו מאז הפגישה האחרונה בנדון. הצדדים בדקו לגבי כל נסיעה ונסיעה, מה הייתה עלותה, לאילו גופים נשלחו חשבוניות ומהם הכספים שנתקבלו מכל גורם וכך קיבלו, במעמד זה, תמונה על מצב התשלומים בכל נסיעה ונסיעה. בכלל זה, בדקו הצדדים

באיזו נסיעה התקבלו או אמורים להתקבל כספים עודפים ולאיזו נסיעה חסר מימון. כאשר התברר כי חשבונית כלשהי טרם שולמה, נהגה הנאשמת להורות לריסבי-רז לברר את פשר הדבר ולדאוג לכך שהתשלום יגיע.

בעניין זה אמרה זלצמן בחקירת המשטרה, כי הפגישות התקופתיות נוהלו על ידי הנאשמת.

> "**חוקר: מי מנהל שם את העניינים?**
> **זלצמן: שולה.**
> **חוקר: או קיי**
> **זלצמן: שולה מנהלת את העניינים, יש לה את הרישום... יש לה את הרישומים שלה, היה לה את הדפים שלה, הייתה מנהלת...**
> **חוקר: ראית את הרישומים האלה?**
> **זלצמן: בטח, היא הייתה יושבת כותבת את זה לידי**" (תמליל 22.6.08, עמ' 86 וכן ר' גם בעמ' 87).

בעדותה בבית המשפט אמרה זלצמן:

> "**ש. עכשיו בפגישות האלה שאת הסברת לבית המשפט ששולה ניהלה אותן. בואי נפרק את המילה ניהלה. קודם כל ברור ששולה היא בעלת התפקיד הבכיר שם בחדר, מבחינת לשכתו של מר אולמרט.**
> **ת. נכון,**
> **ש. הניהול היה בצורה כפי שעברנו עכשיו, כלומר בסדר, גמרנו עם הנסיעה הזאת, עוברים לנסיעה הבאה, הבנו, רשמנו ומתקדמים?**
> **ת. נכון,**
> **ש. היא לא נתנה לך שום הנחיה באותה ישיבה?**
> **ת. לא,**
> **ש. וההנחיות היחידות שאת שמעת ממנה לרייצ'ל באותה ישיבה, זה כל אותם דברים שנשארו לא סגורים, לכי לבדוק, נכון? לכי תבדקי למה הבונדס לא שילם את הקבלה או את החשבונית וכן הלאה. נכון?**
> **ת. כן**" (עמ' 3214).

הפגישה בשנת 2002

765. אין מחלוקת כי בסוף שנת 2002, או בתחילת שנת 2003, התקיימה פגישה תקופתית בלשכת הנאשמת ובניהולה, בנוכחות אנשי ראשונטורס וריסבי-רז. מאותה תקופה לא נשמרו מסמכים, אך אין מחלוקת כי בפגישה הייתה לנוכחים "**תמונת מצב מלאה ואמיתית על מצב התשלומים בנסיעות שהתקיימו עד לאותו מועד**" (ר' סיכומי הנאשמת, עמ' 116, פסקה 572). המספר המסכם של החוב לראשונטורס בגין נסיעות ציבוריות שהתקיימו עד אותו מועד, נרשם בראש הטריפלוג שערכה ריסבי-רז לשנת 2003 ועמד על כ- 17,187 דולר (נ/255, עמ' 25 בראש העמוד). כפי שפורט לעיל, באותה תקופה (שנת 2002), גם נגבו כספים עודפים בסך של כ- 15,000 דולר שקוזזו מהחוב לראשונטורס (סכום החוב האמור של 17,187 דולר הוא הסכום שנותר לאחר הקיזוז). מהראיות עולה כי

בתקופת העירייה, בטרם החלה ריסבי-רז לרכז את הנתונים בטריפלוגס, נרשמו הפרטים הרלוונטיים שנדונו בישיבות התקופתיות על ידי הנאשמת במחברת צהובה שהביאה עמה (תמליל חקירת זלצמן מיום 22.6.08, עמ' 87). בנסיבות אלה, יש להניח כי הנוכחים, ובכללם הנאשמת, ידעו כבר אז כי יש נסיעות שבהן נגבים מהארגונים כספים עודפים והם משמשים למימון נסיעות ציבוריות אחרות. זו גם הייתה הנחתה של ריסבי-רז.

> "**שאלה: יש פלוס ומינוס** (בפגישות התקופתיות)**, לכן את אמרת שמנק וגם שולה יודעים שיש עודפים בנסיעות מסוימות ושהם משתמשים בהם לנסיעות אחרות, עזבי פרטיות, כי הם נמצאים שם והם רואים את זה, נכון?**
> **תשובה: I believe so**
> ....
> **שאלה: ואת מאמינה ששולה ידעה כי הייתה בישיבות וראתה את החשבונות האלה, נכון? עד עכשיו נכון?**
> **תשובה: כן**" (עמ' 4489).

הפגישה ביום 17.11.04 ונסיעה 5 לכתב האישום

766. פגישה תקופתית נוספת בניהול הנאשמת התקיימה, כאמור, ביום 17.11.04. בפגישה זו נדונו הטריפלוג שערכה ריסבי-רז לשנת 2003 והטריפלוג לשנת 2004 (לגבי נסיעות שהתקיימו עד מועד הישיבה). על פי עדויותיהן של זלצמן וריסבי-רז, בפגישה הושוו הנתונים, כשהנאשמת החזיקה בידה את הטריפלוג לשנת 2003, רשמה עליו בכתב ידה, בין השאר, את סכום הכספים העודפים שנגבו בחלק מהנסיעות. כמו כן, כפי שפורט לעיל, חישוב של הכספים העודפים והחוסרים בכתב ידה של הנאשמת אכן מופיע על גבי טריפלוג זה (נ/255, עמ' 22-24, נומרטורים 1321-1323). לפיכך, הוכח כי לכל המאוחר במועד זה, ידעה הנאשמת שנגבו כספים עודפים.

767. באשר לנסיעה הראשונה בטריפלוג לשנת 2003 – היא נסיעה 5 לכתב האישום – לא זו בלבד שהנאשמת הייתה מודעת לקיומו של עודף בנסיעה, אלא היא אף שלחה את ריסבי-רז לגבות כספים עודפים בסכומים גבוהים משני ארגונים, וזאת למרות שידעה כי הנסיעה מומנה במלואה.

768. כפי שפורט בהרחבה בפרק העוסק בנסיעות כתב האישום, בנסיעה זו טס הנאשם לפריז ולניו-יורק בתאריכים 29.4.03 – 13.5.03. בחלק מן הנסיעה התלוותה אל הנאשם רעייתו. כמו כן התלוותה לנסיעה הנאשמת (אשר הוזמנה על ידי הבונדס לאירוע בניו-יורק). הנאשם טס לפריז בענייני משרד התמ"ת, משם המשיך לניו-יורק, כדי להשתתף באירועים של מספר ארגונים: הבונדס, עלה, מרכז שמעון ויזנטל, הליגה לידידות אמריקה ישראל (AIFL) וארגון J2J. משרד התמ"ת התבקש לשלם עבור טיסתו של הנאשם לפריז

בלבד. הארגונים הנוספים שהשתתפו במימון נסיעת הנאשם לניו-יורק היו הבונדס, עלה ומרכז שמעון ויזנטל.

769. ארגון הבונדס שילם סכום של 11,350.8 דולר עבור טיסותיהם של הנאשם ורעייתו (כנגד חשבונית אחת שהתייחסה לשניהם), וכן סכום של 3,425.4 דולר עבור טיסתה של הנאשמת. שתי החשבוניות (עבור טיסות הנאשם ורעייתו ועבור טיסתה של הנאשמת) שולמו בתשלום אחד (14,776.2 דולר). שתי החשבוניות לבונדס הונפקו ביום 1.4.03, ושולמו ביום 13.4.03, קרי, כשבועיים לפני מועד הנסיעה. באותו היום שבו הונפקה החשבונית לבונדס (1.4.03), הונפקה חשבונית נוספת לארגון עלה על סך של 5,675.4 דולר. יום לאחר מכן (2.4.03) הונפקה חשבונית נוספת למרכז שמעון ויזנטל בסכום זהה, של 5,675.4 דולר. ביום 9.9.03 הונפקה חשבונית נוספת, למשרד התמ"ת, בסכום של 1,455 דולר. מכאן נלמד, כי כל החשבוניות הקשורות לנסיעה, למעט החשבונית שהונפקה לבסוף למשרד התמ"ת, הוצאו כחודש לפני הנסיעה, ביום 1.4.03, או למחרת. משוברי הטיסות של הנאשם ורעייתו עולה כי עלות הטיסות בפועל של שניהם הייתה 11,799 דולר. סכום זה גבוה בכ-450 דולר בלבד מן הסכום ששילם ארגון הבונדס לבדו, כאמור, שבועיים לפני הנסיעה. מכאן, שבמועד הנסיעה כבר היה כיסוי כמעט מלא לעלות הנסיעה. כפי שתיארנו בהרחבה בחלק של הכרעת הדין המתייחס לנסיעה 5 לכתב האישום, בסמוך למועד הנסיעה הייתה ריסבי-רז מודעת לכך שהבונדס שילם את חלקו במימון הנסיעה בסמוך למועד הנסיעה. עם זאת, ריסבי-רז לא הייתה מודעת לכך שהגופים הנוספים שהיו אמורים להשתתף במימון הנסיעה, לא שילמו תקופה ארוכה לאחר הנסיעה.

770. בעת הישיבה עם אנשי ראשונטורס, שהתקיימה ביום 17.11.04, נודעו לריסבי-רז ולנאשמת הפרטים החסרים בנוגע לעלות הנסיעה ולמימונה על ידי הגופים השונים. במועד זה היה ידוע כי הנסיעה מומנה במלואה, ואף נותר עודף מימון בסך של כ-800 דולר, שכן ביום 6.6.04 התקבל התשלום בגין הנסיעה ממשרד התמ"ת בסך 1,334.79 דולר. תשלום זה התווסף לסכומים האמורים שהתקבלו עד אותה עת בגין הנסיעה. בטריפלוג 2003, ששימש את הנאשמת וריסבי-רז בעת הישיבה, חישבו ריסבי-רז והנאשמת, כל אחת במסמך נפרד, את הסכום העודף שהתקבל כבר מהגופים השונים שהשתתפו במימון הנסיעה. כמו כן, הנאשמת וריסבי-רז, כל אחת במסמך נפרד, רשמו בכתב ידן כי סכום כל אחת מהחשבוניות של עלה ושל "אבי הייר" (ממרכז שמעון ויזנטל) הוא 5,675.40 דולר. שתי החשבוניות הללו טרם שולמו במועד הישיבה (כשנה וחצי לאחר הנסיעה). בנוסף, חישבו הנאשמת וריסבי-רז את סכום העודף הכולל שעתיד להתקבל בגין הנסיעה (כולל הסכומים שבהם חויבו שני הארגונים). הנאשמת ציינה ליד נסיעה זו "**12,169**+". ריסבי-רז ציינה ליד נסיעה זו "**15,594**+/ **12,169**+" (ר' נ/255, עמ' 22-27, נומרטורים 1323-1321, 1362-1360). יצוין כי ההבדל בין הסכומים נובע מכך שריסבי-רז חישבה גם את

הסכום שהתקבל מהבונדס עבור נסיעתה של הנאשמת, ואילו הנאשמת לא עשתה כן (עמ' 7935).

771. ביום 18.11.04, יום לאחר הישיבה עם ראשונטורס, שלחה ריסבי-רז הודעת דוא"ל לשלמה ברגר מארגון עלה, שבה שאלה אותו האם החשבונית שנשלחה לארגון במאי 2003 שולמה על ידו. משלא נענתה, שלחה ריסבי-רז הודעה נוספת, ביום 6.12.04, שבה שאלה האם יש חדש בקשר לחשבונית. באותו היום נשלחה תשובתו של מר ברגר, לפיה ביקש מריסבי-רז לשלוח לו שוב את החשבונית (נומרטורים 80 ו-81 לאסופה שצורפה לת/183 נסיעה 5). לבסוף שולמה חשבונית זו ביום 12.1.05, כשנה וחצי לאחר הנסיעה. באותו היום הונפקה קבלה לארגון עלה. על גבי העתק הקבלה כתבה ריסבי-רז לנאשמת: "**שולה – הכסף האחרון מ-2003!!** " (נומרטור 79 לאסופה). יש סימון של "וי הפוך" על גבי החשבונית. מדובר, כנראה, בסימון של הנאשם (עמ' 13342, וכן חקירתה במשטרה של ריסבי-רז מיום 29.6.08, עמ' 4, שורה 66).

772. בדומה, באותו היום (18.11.04) שלחה ריסבי-רז הודעת דוא"ל למר אבי הייר ממרכז שמעון ויזנטל, ושאלה האם החשבונית שנשלחה לארגון שולמה. לאחר שלא נענתה, שלחה ריסבי-רז ביום 6.12.04 הודעת דוא"ל נוספת למר הייר (ת/333). ביום 6.1.05, גם כן כשנה וחצי לאחר הנסיעה, שילם ארגון זה את החשבונית עבור הנסיעה. באותו היום הונפקה קבלה לארגון, ועל גבי העתק הקבלה כתבה ריסבי-רז לנאשמים: "**אהוד/שולה לידיעתכם – החשבון מ-2003!**". יצוין כי על החשבונית נכתב "**מה זה?**", אך לא ידוע מי רשם זאת (עמ' 11536).

773. כבר בחקירתה הראשית קשרה ריסבי-רז בין הישיבה עם ראשונטורס, ביום 17.11.04, שבה נודע לה ולנאשמת על כך ששני ארגונים לא שילמו עבור הנסיעה, לבין פנייתה לאותם ארגונים על מנת לקבל את התשלום בגין הנסיעה. לשאלת ב"כ המאשימה, מדוע ראתה לנכון לדווח לנאשמים על קבלת התשלום המאוחר משני הארגונים הללו, השיבה כי המיוחד במקרה זה הוא שהתשלום הגיע שנה וחצי לאחר הנסיעה. היא הוסיפה כי "**אני לא יודעת מתי פגשנו עם ראשונטורס בשנה הזו, אבל אפשר לנחש שהיה פגישה בסוף שנה, אולי בדצמבר ואחרי זה ראינו שעושה אנשים שלא - חשבוניות שהיה פתוחות ובגלל זה פעלתי בעניין**" (עמ' 4926).

774. בהמשך, נשאלה ריסבי-רז האם היא העבירה את הקבלות לנאשמים כדי "**להראות שהסיפור סגור ומטופל**". בתשובתה קשרה ריסבי-רז במפורש בין הפגישה עם ראשונטורס ביום 17.11.04 לבין הוראה מצד הנאשמת לפנות לארגונים יום לאחר מכן, על מנת לגבות מהם את סכום החשבוניות שלא שולמו עד כה:

"ש. הסיבה שאת שתי הקבלות הללו את העברת, היא בגלל שזה היה סוף טיפול בנסיעה מאוד ישנה שהכסף התעכב למעלה משנה וחצי ואת רוצה להראות שהסיפור סגור ומטופל, נכון?
ת. לא, אני חושבת שזה יותר נכון להגיד שזה אחרי הפגישה עם ראשונטורס במשך הפגישה ראינו שהיה חשבונית שלא קיבלנו תשלום ובוודאי שהשאלה למה יש חשבוניות פתוחות ובעקבות הגילוי, שגילינו גיליתי שיש חשבוניות פתוחות, רציתי לראות שטיפלתי בזה וסגרנו את העניין.
ש. בפגישה שמגלים שיש חשבוניות פתוחות, שיש נסיעה פתוחה, מה אומרת לך הגברת זקן? טפלי בזה, נכון? תדאגי שהכסף ישולם.
ת. אני חושבת שכן,
ש. זה סוג ההוראה שהיא נותנת לך והשגת את התוצאה הזאתי ולכן זה בדיוק מה שאמרתי ולכן העברת את זה להראות שהושלם הטיפול.
ת. כן," (עמ' 7933).

775. גם בסיכומי הנאשמת נכתב במפורש כי "**רייצ'ל הסבירה כי היא העבירה את החשבוניות הללו לגברת זקן ולמר אולמרט לאחר הישיבה עם ראשונטורס שבה התברר כי לא התקבל תשלום עבור החשבוניות. הגברת זקן ביקשה ממנה לדאוג לקבלת התשלום עבור הנסיעה שבוצעה שנה וחצי לפני כן והיא רצתה להראות לממונים עליה שהיא טיפלה בזה**" (סיכומי הנאשמת, עמ' 146). בדומה, נכתב בסיכומי הנאשמת ביחס לדיווח שמסרה ריסבי-רז לממונים עליה כי: "**עדכון זה נובע, ללא צל של ספק, מהעובדה שבישיבת ה-17.11.04 התברר כי בנסיעה זו לא שולמו הכספים להם התחייבו הארגונים ורייצ'ל הונחתה לבצע את הגבייה הזאת**" (סיכומי הנאשמת, עמ' 54). אמנם, במקום אחר בסיכומי הנאשמת נכתב כי "**אין ראיה המצביעה על כך כי הגברת זקן שלחה את רייצ'ל להשלים הכספים, בדרך של גבייה מארגון שטרם שילם תוך שהיא מודעת לכך שאותה נסיעה כוסתה**", וכן "**להבנתנו לא ניתן לקבוע לאור ראיות אלו כי רייצ'ל הונחתה לגבי נסיעה זו (או לגבי אלה שאחריה) לייצר עודפים**" (סיכומי הנאשמת, עמ' 102), אך דברים אלו נטענו בכלליות ומבלי שנתמכו כלל בחומר הראיות.

776. לאור כל האמור, מתבקשת המסקנה כי הנאשמת היא ששלחה את ריסבי-רז לגבות מארגון עלה סכום של 5,675.4 דולר וממרכז שמעון ויזנטל סכום נוסף של 5,675.4 דולר. זאת, כאשר היה ידוע לה בוודאות שהנסיעה כבר מומנה במלואה, ואף נגבה עודף בגינה בסכום של כ-800 דולר, וכי הגביה הנוספת בגינה תביא ליצירת כספים עודפים בשיעור של כ-12,000 דולר. לנוכח זאת, ניתן לקבוע, לפחות ביחס לנסיעה 5 לכתב האישום, כי הנאשמת ידעה והורתה על גביית כספים עודפים מהארגונים.

גביית כספים עודפים בשנת 2005

777. אין מחלוקת כי לאחר הפגישה התקופתית עם אנשי ראשונטורס ביום 17.11.04, לא התקיימה עוד פגישה. ייתכן שתוכננה פגישה כזו, אך ביום 4.1.06 מונה הנאשם

במפתיע לראשות הממשלה בפועל (עמ' 7802), ופגישה נוספת לא יצאה אל הפועל. כל נסיעות הנאשם בתקופה שבין ישיבת 17.11.04 ועד סוף שנת 2005, שמומנו על ידי ארגונים, הסתיימו בעודף. הנסיעות שהסתיימו בחוסר בתקופה זו הן נסיעות של אשת הנאשם שלא היה להן מימון, או נסיעות פרטיות של הנאשם ובני משפחתו. מכאן, שהנאשמת, שהייתה מודעת לגביית כספים עודפים בשנים קודמות, הואיל ולקחה חלק פעיל בפגישה מיום 17.11.04, לכל הפחות, לא הנחתה את ריסבי-רז להפסיק את גביית הכספים העודפים מן הארגונים.

778. לא זו אף זו, הוכח כי הנאשמת הייתה מודעת לכל המאוחר בחודש דצמבר 2005, לגביית כספים עודפים גם בשנת 2005. ביחס לתקופה זו, ערכה ריסבי-רז טריפלוג נוסף, שכותרתו "טריפלוג 5-2004" (הטריפלוג השלישי במספר, נ/255, עמ' 51-53, נומרטורים 1194-1196). בטריפלוג זה סימנה ריסבי-רז ביחס לכל נסיעה האם היא נגמרה בעודף או בחוסר. על גבי טיוטת הטריפלוג, שנערכה ביום 21.11.05, כתבה ריסבי-רז, ביום 7.12.05, "**שולה/אהוד מעודכן עד סוף השנה**" (נ/255, עמ' 51). ריסבי-רז העידה, כי בכל נושא הטריפלוגס עבדה מול הנאשמת (עמ' 6396) וכי הראתה לה את הטבלאות. כך גם אמרה ביחס לטריפלוג 5-2004 (עמ' 4178-4179, 4452-4453). הכיתוב המתואר על גבי הטריפלוג אכן מוכיח שהוא הועבר לעיון הנאשמת. הנאשמת, מצידה, לא מסרה כל גרסה בעניין זה, ובין היתר לא אמרה שלא קיבלה את הטריפלוג. אין גם בנמצא עדות לפיה מסמכים שהועברו לעיונה של הנאשמת לא הגיעו לידה. ממילא מתבקשת המסקנה כי הנאשמת ראתה את הטריפלוג ועל כן ידעה גם על הכספים העודפים שהתקבלו בגין הנסיעות שהתקיימו בשנת 2005.

<u>שתיקת הנאשמת</u>

779. בחקירתה במשטרה בפרשת ראשונטורס שתקה הנאשמת, ובהמשך בחרה שלא להעיד במשפט.

ב"כ הנאשמת טען, כי הנאשמת שתקה בחקירות המשטרה משום שסברה כי המשטרה רצתה להפיל ראש ממשלה מכהן (עמ' 17689-17690, 17705, 17508-17509). ב"כ הנאשמת הוסיף, כי ניתן לזכות את הנאשמת על בסיס החומר הראייתי גם מבלי שמסרה את עדותה במשפט (עמ' 17596). עוד טען ב"כ הנאשמת, כי משעה שבחרה הנאשמת לשתוק בחקירתה, אף אם הייתה עולה על דוכן העדים בבית המשפט, הרי שגרסתה הייתה נחשבת לעדות כבושה וממילא נדחית. לדבריו, עדות של נאשם ששתק בחקירתו נתפסת בבתי המשפט כעדות בלתי אמינה (עמ' 17596-17597).

סעיף 162(א) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב – 1982, קובע כי "**הימנעות הנאשם מהעיד עשויה לשמש חיזוק למשקל הראיות של התביעה וכן סיוע לראיות התביעה במקום שדרוש להן סיוע**".

משסרבה הנאשמת להעיד במשפט ולמסור את גרסתה, עומדות נגדה הראיות שפורטו לעיל. הסבריו האמורים של ב"כ הנאשמת, בנסיבות שלפנינו, אין בהם כדי לשנות עובדה זו.

<u>מעורבות הנאשמת בנושא מימון הנסיעות – דיון ומסקנה</u>

780. ב"כ הנאשמת טען, כי מעורבותה של הנאשמת בנושא מימון הנסיעות הייתה מינורית. לטענתו, הנאשמת פעלה בנושא הנסיעות בארבעה מישורים בלבד: בדיקת היתכנות ההשתתפות של הנאשם באירועים בהתאם ליומנו; קבלת אישורי מזכירות הממשלה עבור הנאשם ורעייתו; נוכחות בשתי ישיבות עם אנשי ראשונטורס ומספר מצומצם של נגיעות אקראיות במסמכים הקשורים למימון הנסיעות. פרט לנושאים אלה, לא טיפלה הנאשמת במימון הנסיעות.

781. טענה זו אינה עולה בקנה אחד עם הראיות ואין בידינו לקבלה.

אכן, ריסבי-רז הייתה הגורם המרכזי שטיפל בנסיעות. היא הייתה הגורם שניהל את הקשר עם הארגונים (שפת אמה אנגלית, בניגוד לנאשמת שאינה דוברת אנגלית). היא גם ניהלה את הקשר השוטף עם ראשונטורס וזלצמן. עם זאת, היא הייתה גורם מבצע בלבד. היא לא הייתה הגורם המחליט. ההחלטות המהותיות לא היו שלה. היא לא החליטה על דעת עצמה לגבות מכל ארגון תשלום "כאילו השר מגיע רק עבורו", אלא קיבלה הנחיה לפעול כך. ההנחיה לטענתה, אמנם הועברה אליה מקודמתה בתפקיד ולא מהנאשמת, אך מדובר בהנחיה לאופן פעולה שככל הנראה התקיים בלשכת הנאשם שבניהול הנאשמת, עוד לפני שריסבי-רז החלה את עבודתה שם. כמו כן, מקובל עלינו כי הרישומים בכתב ידה של הנאשמת בנושא המימון אינם רבים. ואולם, אין בכך, בנסיבות שלפנינו, כדי להצביע על העדר מעורבות. זאת משום שהנאשמת לא הייתה הגורם המבצע אשר טיפל בנושא באופן שוטף. כמו כן, בהינתן שהנאשמת ניהלה את הלשכה והייתה ממונה ישירה על ריסבי-רז, די, למשל, במתן הנחיית נוהל חד פעמית לגבות מכל ארגון "כאילו הוא בא רק עבורו", כדי שמעורבותה בנושא תתקיים לאורך זמן, ללא צורך ברישומים נוספים בכתב ידה. זאת ועוד, מקובלת עלינו טענת ב"כ הנאשמת, לפיה הואיל והנאשם הוא זה שנסע, חלק מההחלטות, מטבע הדברים, ניתנו על ידו, גם אם נעשה הדבר באמצעות הנאשמת. כך למשל, הנאשם הוא זה שהחליט אם להשתתף באירוע, אם לקיים פגישה עם פלוני, אם לטוס במחלקה ראשונה, אם ארגון פלוני לא יחויב בתשלום וכדומה. בכך אין כדי לשלול את מעורבותה של הנאשמת בנושא המימון. אין מחלוקת כי סמכות ההכרעה העליונה הייתה לנאשם. עם זאת, לנאשמת היה מרחב פעולה ושיקול דעת רחב בנושא, להבדיל מריסבי-רז שהייתה גורם מבצע בלבד.

ריסבי-רז פעלה על פי הנחיות שקיבלה מהממונים עליה, קרי, הנאשמת שהייתה הממונה הישירה עליה והנאשם שעמד בראש המשרד. ריסבי-רז היא אישה נבונה וחרוצה שמילאה את תפקידה במסירות ומתוך ראייה רחבה. עם זאת, היא פעלה תמיד בתוך מסגרת סמכותה שהתרכזה בביצוע המשימות ולא בקביעת נהלי העבודה, או כללים בנוגע לאופן גביית הכספים. כאשר נשאלה בעדותה באילו נושאים היא החליטה בעצמה, היא התקשתה למצוא נושא כזה (עמ' 4343).

המסקנה המתבקשת מהראיות, היא שריסבי-רז ריכזה אמנם את הטיפול השוטף בנסיעות ובכלל זה בנושא המימון והייתה הגורם המבצע, אך מעליה בהיררכיה כשהיא מיודעת, נוכחת ומעורבת, עמדה הנאשמת.

782. אכן, חרף מעורבות הנאשמת בנושא הנסיעות, אין בראיות שלפנינו כדי להוכיח, מעל לספק סביר, כי הנאשמת ידעה והורתה, לפני הישיבה מיום 17.11.04 על גביית הכספים העודפים וכי היא זו שהורתה לגבות מכל ארגון "כאילו הוא בא רק בשבילו", קרי, לגבות במקרים מסוימים כספים עודפים. עם זאת, די בראיות שלפנינו כדי לקבוע, במידת הוודאות הדרושה במשפט פלילי, כי בפגישה מיום 17.11.04 ראתה הנאשמת את הטריפלוג ובו הפירוט בדבר גביית הכספים העודפים ולאחר מכן אף הורתה לריסבי-רז לגבות כספים עודפים משני הארגונים הנזכרים לעיל.
כמו כן, כפי שפורט לעיל, למרות שהנאשמת הייתה מודעת לגביית כספים עודפים לכל המאוחר ביום 17.11.04, גבתה ריסבי-רז, הגורם הביצועי הכפוף לנאשמת, גם במהלך שנת 2005 כספים עודפים בסכומים גבוהים מהארגונים. מכאן שיש להניח כי הנאשמת, לכל הפחות, נמנעה מלהורות לריסבי-רז לחדול מגביית כספים עודפים.
ריסבי-רז רשמה את הכספים העודפים הללו בפירוט בטיוטת הטריפלוג שערכה לשנת 2004-5 והעבירה אותו ביום 7.12.05 אל הנאשמים באמצעות מגש הדואר המיועד אל הנאשמת. הנאשם טען כי המסמך לא הגיע אליו, הוא לא ראה אותו והוא לא ידע על גביית כספים עודפים. הנאשמת, בניגוד לנאשם, לא עלתה על דוכן העדים ולא מסרה כל גרסה. המסקנה המתבקשת היא כי הנאשמת ראתה את המסמך והייתה מודעת, לכל המאוחר בשלב זה, לכספים העודפים שפורטו בו.

העבירות

783. בכתב האישום יוחסו, כאמור, לנאשמת באישום זה שתי עבירות של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, לפי סעיף 415 סיפא לחוק העונשין – עבירה אחת כלפי משרד התמ"ת ועבירה אחת כלפי הארגונים. כמו כן, יוחסה לה עבירה אחת של מרמה והפרת אמונים, לפי סעיף 284 לחוק, וזאת, בגין כלל המעשים שיוחסו לה באישום זה ובאישום השני. לבסוף, יוחסה לה עבירה של רישום כוזב במסמכי תאגיד, לפי סעיף 423 לחוק.

עבירת המרמה

784. סעיף 415 לחוק העונשין קובע כי:

> "**המקבל דבר במרמה, דינו - מאסר שלוש שנים, ואם נעברה העבירה בנסיבות מחמירות, דינו - מאסר חמש שנים**".

בסעיף 414 לחוק מוגדרים הביטויים:

> "'**דבר**' – **מקרקעין, מיטלטלין, זכות וטובת הנאה.**
> **מרמה' – טענת עובדה בעניין שבעבר, בהווה או בעתיד, הנטענת בכתב, בעל פה או בהתנהגות, ואשר הטוען אותה יודע שאינה אמת או שאינו מאמין שהיא אמת; ו'לרמות' - להביא אדם במרמה לידי מעשה או מחדל;**"

כמו כן, הואיל ומדובר בעבירה תוצאתית, נדרש קשר סיבתי בין המרמה לבין קבלת הדבר (ע"פ 2333/07 תענך נ' מדינת ישראל; ע"פ 1784/08 פרי נ' מדינת ישראל).

785. כפי שפורט לעיל, במקרה הנוכחי מתקיימים יסודות אלה: לארגונים הוצג מצג שווא, לפיו הם משלמים עבור הוצאות בעין, בעוד שלמעשה נגבו מהם כספים עודפים. הכספים העודפים שהתקבלו עונים על הגדרת "דבר" האמורה, וזאת, חרף העובדה שהתקבלו עבור הנאשם ולא עבור הנאשמת (ר' סעיף 438 לחוק העונשין). כספים אלה התקבלו כתוצאה ממצג השווא, שכן אלמלא המצג, לא היו הארגונים מסכימים לשלם את הכספים העודפים.

786. אשר ליסוד הנפשי של העבירה, בהעדר קביעה אחרת בסעיף הקובע את העבירה, מדובר ביסוד נפשי של מחשבה פלילית (ר' למשל ע"פ 5734/91 מדינת ישראל נ' לאומי ושות' בנק להשקעות בע"מ). כלומר, נדרשת מודעות בפועל להתקיימות כל רכיבי היסוד העובדתי של העבירה. כפי שפורט לעיל, גם דרישה זו מתקיימת לגבי הנאשמת. הנאשמת הייתה מודעת לקבלת הכספים העודפים (קרי, היא הייתה מודעת לקבלת הדבר). היא גם הייתה מודעת לכך שהוצג לארגונים כי הם נדרשים לשלם עבור הוצאות בעין בלבד (כלומר, היא הייתה מודעת למצג השווא). זאת, בין היתר, הואיל וכל השיח שתועד במסמכים בנוגע לתשלומים שהתקבלו או שיש לדרוש מהארגונים, בינה לבין ריסבי-רז לבין זלצמן, עסק בתשלום כספים כנגד חשבוניות המתארות תשלום בגין טיסות והוצאות עבור מלון ורכב (קרי, בתשלום הוצאות בעין), ולא בתשלום "שכר" בגין הרצאות בכלל או בתשלום בעודף בפרט. כמו כן, על פי העדויות, הנאשמת עצמה טיפלה בנושא הנסיעות, לרבות מול הארגונים, בפרקי זמן שונים שקדמו למועד בו ריסבי-רז טיפלה לבדה בנושא מול הארגונים. לנוכח עובדה זו ועדויות נציגי הארגונים בדבר הדרישות שהוצגו לפניהם מטעם לשכת הנאשם בנושא מימון ההוצאות, ובהעדר עדות של הנאשמת, ניתן לקבוע כי

גם מכוח מעורבותה האישית מול הארגונים, היה ידוע לה כי לא נאמר להם שהם נדרשים לשלם כספים עודפים. באופן דומה, משנדרשו הארגונים לשלם בגין השתתפות הנאשם באירועיהם כנגד חשבוניות שהתיימרו לפרט הוצאות בעין, ולנוכח מעורבותה האישית של הנאשמת בתקופות קודמות כאמור לעיל ובהעדר גרסה מפיה, לא ניתן גם להניח כי הנאשמת סברה כי הארגונים הסכימו לשלם כספים עודפים, או כי היו מסכימים לעשות כן, אם היה מוצג להם הדבר. מכל מקום, בנסיבות המתוארות, הנאשמת עצמה את עיניה מלברר האם הארגונים הסכימו לשלם את הכספים העודפים שנגבו מהם על פי הוראתה. מכאן שהנאשמת הייתה מודעת גם לקיומו של קשר סיבתי בין מצג השווא לבין קבלת הדבר.

787. אשר לרכיב העובדתי של הצגת מצג השווא, הנאשמת לא הציגה בעצמה מצג שווא לארגונים אולם, היא עשתה זאת באמצעות עובדת הכפופה לה ולהוראותיה.

סעיף 29(ב) לחוק העונשין קובע כי:

> **"המשתתפים בביצוע עבירה תוך עשיית מעשים לביצועה, הם מבצעים בצוותא, ואין נפקה מינה אם כל המעשים נעשו ביחד, או אם נעשו מקצתם בידי אחד ומקצתם בידי אחר".**

על פי הפסיקה (ר' דנ"פ 1294/96 משולם נ' מדינת ישראל; ע"פ 4317/97 פוליאקוב נ' מדינית ישראל; ע"פ 5589/98 סולטאן נ' מדינת ישראל; ע"פ 3575/99 דרעי נ' מדינת ישראל), המבצע בצוותא הוא מי שנטל חלק והיה לו תפקיד בביצוע ישיר של עבירה על פי תוכנית משותפת. חלקו של המבצע בצוותא הוא כזה שדרוש להגשמת התוכנית העבריינית. הוא חלק מ"הגרעין הקשה" של מבצעי העבירה. עליו להיות בעל שליטה – יחד עם המבצעים בצוותא האחרים – על מעשה העבירה. חברות גרידא בחבורה שהחליטה לבצע עבירה, אינה עונה על תנאים אלה. עם זאת, במישור הפיזי-עובדתי, לא נדרש כי המבצע בצוותא יקיים את כל רכיביה העובדתיים של העבירה, או חלק מהם, או כי מעשיו יהוו עבירה עצמאית. כמו כן, במקרים בהם יחסו הנפשי של המבצע לעבירה הוא כשל מבצע עיקרי, ניתן לכללו במעגל המבצעים בצוותא, גם אם חלקו הפיזי בעשייה הוא קטן יחסית. לא זו אף זו, כאשר מדובר ב"מנהיג החבורה"; במבצע שהיה שותף להחלטה לבצע את העבירה; במבצע שפיקח על ביצוע העבירה, נתן הוראות למבצעים בצוותא האחרים ושלט בהם; במבצע שהסכמתו נדרשת לצורך ביצוע העבירה ושנתן הסכמה זו, די בכך על מנת לקבוע שמדובר במבצע בצוותא, אף אם חלקו בעשייה הצטמצם למתן הוראות ופיקוח על ביצוען, או למתן ההסכמה האמורה. כמו כן, כשמדובר בעבירות "כלכליות", דוגמת עבירת המרמה במקרה הנוכחי, המתאפיינות בתחכום יחסי ושבהן שלבי התכנון הם לעיתים בעלי חשיבות ניכרת ביחס לשלב הביצוע, עשוי הדבר להשליך על אחריותם של

מעורבים בשלב תכנון העבירה בלבד כמבצעים בצוותא (ע"פ 2103/07 הורוביץ נ' מדינת ישראל).

במקרה הנוכחי, הנאשמת הייתה, כאמור, מודעת לגביית הכספים העודפים על יסוד המצג האמור שהוצג לארגונים במרמה, לכל המאוחר, ביום 17.11.04. היא גם ניהלה את הפגישה עם אנשי ראשונטורס במועד זה וקיזזה את הכספים העודפים מהחוב כלפי ראשונטורס בגין נסיעות ציבוריות. היא אמנם לא הציגה מצג שווא בעצמה לארגונים, אך היא הייתה ממונה ישירה על העובדת שהייתה כפופה לה והציגה את מצג השווא ובעיקר, היא זו שהורתה לה, לאחר הפגישה מיום 17.11.04, לגבות משני הארגונים הנדונים את הסכומים שפורטו בשתי החשבוניות שנשלחו אליהם וטרם שולמו בגין טיסות הנאשם, למרות שידעה שמדובר בכספים עודפים. היא קיבלה, לאחר מכן, דיווח מריסבי-רז, על כך שאכן נגבו הכספים. היא איפשרה לריסבי-רז להמשיך ולגבות כספים עודפים מארגונים במהלך שנת 2005, ולא הורתה לה לחדול מגבייה זו או להחזיר את הכספים האלה כאשר ראתה את טיוטת הטריפלוג לאותה שנה שהעבירה אליה ריסבי-רז ביום 7.12.05.

בנסיבות אלה, יש לקבוע כי הנאשמת ביצעה את העבירה של קבלת דבר במרמה.

נסיבות מחמירות

788. המאשימה ביקשה להרשיע את הנאשמים בעבירה של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות. על פי כתב האישום, הנסיבות המחמירות מתבטאות, בין היתר, ברום תפקידו של הנאשם, בניצול לרעה של תפקידיהם ומעמדם של הנאשמים לביצוע המעשים, בהיקף המרמה ובשיטתיות בה נעשתה לאורך זמן, בעובדה שחלק מסכומי הכסף נתקבלו מן הקופה הציבורית וחלקם האחר מארגוני צדקה בעלי אופי ציבורי, בניצול האמון שניתן בהם, ברתימת עובדי הציבור לצורך כך, בעובדה שמעשי המרמה לוו בביצוען של עבירות נוספות, ובכללן, רישומים כוזבים במסמכי תאגיד ועבירות כלפי מבקר המדינה.

לא ראינו לנכון להרשיע את הנאשמת בביצוע העבירה בנסיבות מחמירות.
כפי שפורט בהרחבה לעיל, לא הוכח כי הכספים העודפים נגבו כחלק משיטת מרמה מכוונת שמטרתה הפקת עודפי מימון עבור הנאשם. לא הוכח גם כי הייתה כוונה להשתמש בכספים העודפים שימשו למימון נסיעות פרטיות של הנאשם. ככל שדברים אמורים בנאשמת, הרי שהוכח מעבר לספק סביר כי לאחר הישיבה מיום 17.11.04, היא הורתה לריסבי-רז לגבות כספים עודפים, כמפורט לעיל, ונמנעה מלהורות לה לחדול מגביית כספים עודפים שכאלה במשך כל שנת 2005. הכספים העודפים לא נגבו עבורה והיא לא עשתה בהם שימוש אישי. בנסיבות אלה, וחרף העובדה כי הנאשמת הייתה בתקופה הרלוונטית עובדת ציבור בכירה, וביצעה את העבירות תוך מתן הוראות לעובדת

ציבור נוספת שהייתה כפופה לה, לא ראינו לנכון להרשיעה בביצוע העבירה בנסיבות מחמירות.

מרמה והפרת האמונים

789. עובד הציבור המקבל דבר במרמה במסגרת מילוי תפקידו, מבצע בכך גם עבירה של מרמה והפרת אמונים כלפי כלל הציבור. אמנם, כפי שצוין לעיל, המאשימה ייחסה לנאשמת עבירה של מרמה והפרת אמונים בגין כל המעשים שיוחסו לה באישום זה ובאישום השני. עם זאת, אין בכך כדי לפטור את הנאשמת מהרשעה בעבירה זו לאחר שהתברר כי ביצעה את העבירה בה הואשמה באחד מהאישומים וכי אותה עבירה מקימה גם את יסודות העבירה של מרמה והפרת אמונים.

רישום כוזב במסמכי תאגיד

790. לטענת המאשימה, יש להרשיע את הנאשמים בעבירה זו, לפי סעיף 423 לחוק העונשין, בגין הוצאת החשבוניות הכוזבות לארגונים, וזאת, מכוח הוראות סעיף 34ב לחוק העונשין וחרף העובדה שאינם חברים בראשונטורס. דין הטענה, כאמור, להידחות בכל הנוגע לנאשם, הואיל ולא הוכח שהיה מודע לגביית כספים עודפים באמצעות חשבוניות של ראשונטורס. דין הטענה להידחות גם באשר לנאשמת. ככל שהרשעת הנאשמת מתיחסת למתן הנחיות לריסבי-רז בנוגע לשליחת החשבוניות הנוגעות לנסיעה 5 לכתב האישום לאחר ישיבת 17.11.04, הרי שבמתן ההנחיה לא גרמה הנאשמת להוצאת חשבונית כוזבת, שכן הרישום של חשבוניות אלה התבצע בשלב מוקדם יותר מהשלב שבו נשלחו פעם נוספת לארגונים לאחר הישיבה. אשר לכספים העודפים שגבתה ריסבי-רז במהלך שנת 2005, הרי שלא הוכחה מעורבות או ידיעה של הנאשמת בנוגע לפרטים הכוזבים ככל שנרשמו בחשבוניות. לכן, לא ניתן לייחס לנאשמת ביצוע של עבירת הרישום הכוזב במסמכי תאגיד.

הגנה מן הצדק

791. ב"כ הנאשמת טען כי דוקטרינת "הגנה מן הצדק" מחייבת את זיכויה. זאת, נוכח אפלייתה לרעה אל מול מעורבים אחרים בפרשות השונות שבהן הואשמה, לרבות בפרשה זו, אשר בשונה ממנה, לא הועמדו לדין ולא נחקרו במעמד של חשוד בשלב החקירה. ההסבר ליחס מפלה זה נעוץ, לשיטת ב"כ הנאשמת, בשיקולים זרים של גורמי האכיפה והתביעה, שעניינם ניסיון "לשבור" את הנאשמת על מנת שתפליל את הנאשם ולנקום בה על שלא עשתה כן. כמו כן, מצביע ב"כ הנאשמת על פגמים נוספים בהתנהלות רשויות החקירה והתביעה כלפיה, בכללם ניסיונות לתקיעת טריז בינה לבין סנגורה וניהול חקירה והגשת כתב אישום נגדה באישום מופרך של האזנות סתר, הכל על מנת לגרום לה להפליל את הנאשם ולנקום בה על שלא עשתה כן.

לא ראינו לנכון לקבל טענות אלה.
אשר לטענת האפליה, הרי שבין הנאשמת לבין המעורבים האחרים בפרשות השונות, שעליהם מצביעה הנאשמת לעניין זה, קיימים הבדלים רלוונטיים. בין היתר, מדובר בבעלי דרגה נמוכה בלשכת הנאשם שהיו כפופים לנאשמת; חלקם אינם עובדי ציבור; באנשים שאינם עובדי ציבור ובמי היו מעורבים באופן מינורי יותר באירועים הרלוונטיים. כמו כן, משנפרשה לפנינו התמונה המלאה בנוגע למעורבותה הדומיננטית במעשים, לעומת מעשיהם של האחרים, די בכך כדי לדחות טענה זו.
אשר לטענה לפיה כתב האישום הוגש נגד הנאשמת על מנת לשבור את רוחה ולגרום לה להפליל את הנאשם, או לנקום בה על שלא עשתה כן, הרי שטענה חמורה זו, הדורשת בסיס ראייתי מוצק, לא הוכחה.
אשר לטענות בדבר פגמים נוספים בהתנהלות גורמי החקירה והתביעה כלפי הנאשמת, הרי שאלה התרכזו בעיקר באישום הרביעי ("פרשת האזנות הסתר"), שממנו זוכתה הנאשמת. אף כי מדובר בהתנהלות שאינה נטולת פגמים, אין מדובר בהתנהלות שיש בה כדי להביא, כשלעצמה, לביטול כל האישומים נגד הנאשמת.

סיכום

792. נוכח האמור לעיל, החלטנו להרשיע את הנאשמת בעבירה של קבלת דבר במרמה לפי סעיף 415 לחוק העונשין, ובעבירה של מרמה והפרת אמונים לפי סעיף 284 לחוק.

עקיפת המכרז

כתב האישום

793. פרק ג' לאישום הראשון מייחס לנאשמים הפרת הוראות מכרז החשב הכללי לגבי התקשרויות משרדי ממשלה עם סוכנויות נסיעות, ועקיפתו של המכרז במרמה תוך שימוש בסוכנויות מורשות שלא ביצעו הנסיעות לשם העברת התשלום שהתקבל מהמדינה אל סוכנות ראשונטורס. בהתאם לנוהל שקבע החשב הכללי במשרד האוצר, רכישת כרטיסי טיסה עבור עובדי מדינה הייתה צריכה להתבצע רק באמצעות סוכנויות נסיעות שזכו במכרז. ברשימת הזוכים במכרז נכללו, בין השאר, סוכנות "איילה טורס" (להלן – **איילה**) וסוכנות "הלל טורס" (להלן – **הלל**). סוכנות ראשונטורס, שהשתתפה במכרז, לא זכתה בו, ועל כן לא ניתן היה להזמין טיסות עבור עובדי מדינה באמצעותה. הנאשמים וריסבי-רז ידעו כי ראשונטורס אינה בין הזוכים במכרז, וחרף זאת הם החליטו להמשיך ולרכוש מראשונטורס את כרטיסי הטיסה לנאשם ומלוויו, לרבות כרטיסי הטיסה שמומנו על ידי משרד התמ"ת. זאת, כדי שיוכלו לגבות במרמה כספים מהארגונים בגין נסיעותיו של הנאשם לחו"ל בדרך של צבירת חיובים עודפים על אותן טיסות, כפי שנהגו לעשות, בימי כהונתו של הנאשם כראש עיריית ירושלים. במהלך שנת 2003 פנו הנאשמים באמצעות

אחרים למנהלי סוכנויות הנסיעות "איילה" ו"הלל", וביקשו מהם להסכים לשתף עמם פעולה, באופן שהם יהוו "צינור" לקבלת הכספים ממשרד התמ"ת, בתמורה לעמלה, בעוד שבפועל ראשונטורס תמשיך לרכוש את הכרטיסים לנאשם, והכל תוך שהם מסתירים זאת מהגורמים הרלוונטיים (בחשבות משרד התמ"ת ובחשב הכללי). הנתונים שהועברו מראשונטורס ל"איילה" ול"הלל" כללו, בחלק מהמקרים, נתונים כוזבים בנוגע למסלולי הטיסה ולמחירי הכרטיסים.

לאחר מכן, ובהתאם למתווה עליו סוכם, פנתה סוכנות "איילה" לחשבות משרד התמ"ת וביקשה לקבל תשלום עבור טיסות רבות של הנאשם במהלך שנת 2003, תוך העלמת המידע, לפיו בפועל משרד ראשונטורס רכש את כרטיסי הטיסה עבור הנאשם, וכן לפיו חלק ממסלולי הטיסה ומחירי הכרטיסים אינם משקפים את הנסיעות בפועל. חשב משרד התמ"ת סירב לשלם עבור הנסיעות הללו, בנימוק שלא התבקש עבורן מראש אישור תקציבי כנדרש, וכיוון שהנסיעות בוצעו תוך חריגה מתקציב הנסיעות של משרד התמ"ת. בעקבות זאת התנהלה חליפת מכתבים בין החשב לבין הנאשמת. דין ודברים זה הוביל לעירובם של דרגים בכירים יותר באגף החשב הכללי במשרד האוצר, עד שלבסוף, בעקבות המצגים הכוזבים האמורים שהוצגו בפני החשב, אושר התשלום עבור נסיעותיו האמורות של הנאשם באופן רטרואקטיבי. בעקבות מצגי השווא של הנאשמים, הועבר למשרד "איילה" וממנו למשרד ראשונטורס סכום כולל של כ – 70,000 דולר.

לטענת המאשימה, בהתנהלותם המתוארת גרמו הנאשמים לכך שמשרד התמ"ת לא ידע שהוא משלם בפועל לראשונטורס וכי "איילה" ו"הלל" מהווים צינור להעברת הכסף לראשונטורס. זאת ועוד, בהתנהלותם כאמור, הכשילו הנאשמים גם את אנשי החשב הכללי ששילמו עבור הנסיעות מבלי ליתן דעתם לכך שהמכרז נעקף וכלליו לא נשמרו. אנשי החשב הכללי לא היו מודעים לכך שהמדינה משלמת לעיתים עבור כרטיסים המתארים מסלולי טיסה פיקטיביים ומחירים כוזבים. בנסיבות אלה, מצגיהם הכוזבים של הנאשמים הובילו לכך שנפגמה גם האפשרות לפקח על מחירי הכרטיסים, ולכך שלא נשמר עקרון השוויון בין משרדי הנסיעות. לבסוף, לטענת המאשימה, כתוצאה מעקיפת המכרז כאמור, צבר הנאשם גם נקודות בתוכנית "הנוסע המתמיד", שהיו אמורות להיזקף לטובת המדינה. במהלך התקופה נשוא כתב האישום, עשו הנאשם ובני משפחתו שימוש גם בנקודות אלה בנסיעותיהם הפרטיות.

794. בתשובתו כפר הנאשם בעובדות ובטענות שבפרק ג' לאישום הראשון, וציין כי הנחה את אנשי לשכתו לנהוג בהתאם להוראות חשב משרד התמ"ת. כמו כן נטען בתשובה כי הנאשם לא עסק בנושאים אלה ומכל מקום הדברים לא היו בידיעתו האישית בזמן אמת.

בתשובתה כפרה הנאשמת בעובדות ובטענות שבפרק ג' לאישום הראשון והוסיפה, כי מעורבותה בנושאים הקשורים לנסיעות הייתה מצומצמת. לשיטתה, המחלוקות בין החשב לבינה נגעו לחריגה מתקציב הנסיעות, לתקצוב המאבטחים או לאישור מזכירות הממשלה לנסיעת השר – נושאים שטופלו על-ידי גורמים נוספים בלשכת השר.

העובדות שאינן שנויות במחלוקת

795. על פי נהלי החשב הכללי במשרד האוצר בתקופה הרלוונטית לאישום זה, עובדי משרדי הממשלה היו חייבים להזמין כרטיסי טיסה עבור נסיעותיהם בתפקיד באמצעות סוכנויות נסיעות שזכו במכרז שפרסמה הממשלה (סיכומי התביעה, עמ' 5).

796. בתקופת העירייה נהגה ריסבי-רז להזמין את טיסותיו של הנאשם באמצעות סוכנות הנסיעות ראשונטורס. לאחר תחילת כהונתו של הנאשם כשר התמ"ת (בשלהי חודש פברואר 2003), המשיכה ריסבי-רז להזמין את נסיעותיו ונסיעות המאבטחים הנלווים לו באמצעות ראשונטורס, בתשע נסיעות שונות בתפקיד במהלך שנת 2003, מתוכן ארבע נסיעות שנכללות בכתב האישום: **הראשונה** – ביום 29.4.03 (נסיעה 23 הכרונולוגית – היא נסיעה 5 בכתב האישום); **השנייה** – ביום 18.6.03 (נסיעה 24 הכרונולוגית); **השלישית** – ביום 13.8.03 (נסיעה 26 הכרונולוגית – היא נסיעה 6 בכתב האישום); **הרביעית** – ביום 27.8.03 (נסיעה 27 הכרונולוגית); **החמישית** – ביום 6.9.03 (נסיעה 28 הכרונולוגית – היא נסיעה 7 בכתב האישום); **השישית** – ביום 19.9.03 (נסיעה 29 הכרונולוגית); **השביעית** – ביום 2.10.03 (נסיעה 30 הכרונולוגית); **השמינית** – ביום 26.10.03 (נסיעה 31 הכרונולוגית – היא נסיעה 8 לכתב האישום); **התשיעית** – ביום 18.12.03 (נסיעה 34 הכרונולוגית). נתייחס להלן לנסיעות הרלוונטיות לחלק זה של האישום על פי מספור זה.

797. סוכנות ראשונטורס היא שביצעה את הנסיעות הללו, אך כיוון שלא זכתה במכרז, הועברו החשבוניות שהנפיקה לסוכנויות שזכו במכרז. סוכנות "איילה" הנפיקה 19 חשבוניות בגין 8 נסיעות בשני מועדים שונים – ביום 15.9.2003 וביום 24.2.2003 – בסכום כולל של כ- 70,000 דולר. סוכנות "הלל" הנפיקה 3 חשבוניות בגין נסיעה אחת בסכום כולל של 14,000 ש"ח. בכל החשבוניות הללו נרשמו אותם נתונים שנרשמו בחשבוניות ראשונטורס. החשבוניות הועברו למשרד התמ"ת ושולמו, לאחר דין ודברים, לסוכנויות "איילה" ו"הלל", שהעבירו את הכסף לראשונטורס בניכוי עמלה.

מתוך כלל החשבוניות שהונפקו עבור תשע הנסיעות האמורות, ארבע חשבוניות מתייחסות לטיסות של הנאשם (3 חשבוניות "איילה" וחשבונית אחת של "הלל"), ואילו יתר

החשבוניות (בסכום הגבוה פי עשרה מעלות טיסותיו של הנאשם) מתייחסות לטיסות של המאבטחים בנסיעות אלו (סיכומי המאשימה, סעיף 8 וכן עמ' 6293 לפרוטוקול).

התשתית העובדתית הנלמדת מהמסמכים והעדויות

798. התשתית העובדתית בפרשה זו נלמדת מן המסמכים ומן העדויות של הגורמים המעורבים, ובפרט עדותם של עדי התביעה רייצ'ל ריסבי-רז, דן מרינוב – חשב משרד התמ"ת, שפרה לוי – עובדת חשבות משרד התמ"ת ומיכאל אזולאי – מנכ"ל "איילה". ההגנה העידה בנושא זה את הנאשם ואת מר דינור – מנכ"ל משרד התמ"ת.

להלן נסקור את השתלשלות העניינים כפי שעולה מהמסמכים ומהעדויות.

799. בשלהי חודש פברואר 2003 מונה הנאשם לתפקיד שר התמ"ת והנאשמת מונתה לתפקיד ראש לשכתו. ריסבי-רז המשיכה לעבוד בעירייה, וזאת עד יציאתה לחופשת לידה בחודש אפריל 2003. בתחילת חודש אוגוסט 2003 שבה ריסבי-רז מחופשת הלידה והחלה לעבוד בלשכת שר התמ"ת, בתפקיד הדומה במהותו לתפקידה הקודם. בתקופת חופשת הלידה המשיכה ריסבי-רז לטפל בנסיעותיו של הנאשם, ובכלל זה טיפלה בנסיעות 23-28 הכרונולוגיות, להוציא נסיעה 25 הכרונולוגית (קרי, הנסיעות 1-5 בעניינן). אנו למדים זאת גם מעיון במסמכי הנסיעות הללו: כך, למשל, ביחס לנסיעה 23 הכרונולוגית (נסיעה 5 לכתב האישום), ערכה ריסבי-רז לוח זמנים מפורט לנסיעה, וזאת ביום 23.4.03, כשישה ימים לאחר לידת בנה (ת/183, נומרטורים 057 ו-058; עמ' 6031). ביחס לנסיעה 24 הכרונולוגית, הועברו אליה מסמכים הקשורים לנסיעה בהיותה בביתה, כחודש אחרי הלידה (עמ' 6049-6050). עיקר העבודה בוצע מביתה והיא לא הייתה מודעת לכך שיש נהלים בנוגע לקבלת אישור תקציבי לנסיעה ולחובה להזמין נסיעות רק באמצעות סוכנות נסיעות שזכתה במכרז הממשלתי.

800. ביום 3.4.03 (ערב יציאתה של ריסבי-רז לחופשת הלידה) כתבה הגב' שפרה לוי, עובדת חשבות משרד התמ"ת, מזכר לגב' מירי סלוצקי, מזכירה בלשכת הנאשם, בו נכתב כך:

> "**בהמשך לשיחתי איתך מהיום אבקשך ליידע את גב' שולה זקן כי על שרים, מנכלים ועובדי מדינה לטוס לחו"ל באמצעות סוכנויות נסיעות אשר עברו מכרז בחשב הכללי במשרד האוצר. מצ"ב מכרז סוכני נסיעות**" (ת/371; ת/94, נומרטור 1401; ת/209, מסמך 1).

למזכר זה צורף חוזר החשב הכללי (בנוגע להארכת תוקף מכרז סוכני הנסיעות) מיום 17.6.02, וכן נספח לחוזר ובו פרטי סוכני הנסיעות הזוכים, ממוין לפי אזורים גיאוגרפיים (נומרטורים 1397-1400). על גבי המזכר נכתב בכתב ידה של ריסבי-רז **"offices**

"approved for flights (עמ' 4832). על גבי החוזר נכתב בכתב ידה של ריסבי-רז "**עבור: הדר**" וצוין מס' הפקס של ראשונטורס. מסמכים אלו נמצאו בקלסריה של ריסבי-רז (עמ' 4832). ריסבי-רז לא זכרה את משמעות הכיתוב הראשון או את המועד שבו שלחה לזלצמן את החוזר של החשב הכללי (עמ' 4832-4833).

הגב' סלוצקי העידה כי היא לא בטוחה שראתה את המזכר הזה. לשאלת ב"כ המאשימה, האם העבירה את המזכר לנאשמת, השיבה כי "**אני מניחה שאם זה קשור לנסיעות לחו"ל, העברתי את זה יותר לרייצ'ל**" (עמ' 15166). הגב' סלוצקי העידה בפנינו גם בפרשת האזנות הסתר, עדות שלא הייתה אמינה.

התביעה מבקשת ללמוד ממזכר זה שלושה דברים: ראשית, כי מכרז סוכני הנסיעות היה נוהל ידוע במשרד התמ"ת, וכי לשכת הנאשם עודכנה באופן שוטף בחובה לעבוד רק עם הסוכנויות המורשות שזכו במכרז. שנית, כי פניית החשבות אל הנאשמת דווקא הייתה טבעית, שכן בהיעדרה של ריסבי-רז שימשה הנאשמת אשת הקשר עם החשבות בנושא הנסיעות. שלישית, כי מזכר זה אמנם הועבר לריסבי-רז (שכן הוא נמצא בקלסריה וכתב ידה מופיע עליו) אך יש להניח שהגב' סלוצקי יידעה את הנאשמת בתוכנו, כפי שנתבקשה (סיכומי המאשימה, עמ' 10-11). יצוין בהקשר זה, כי במכתבה מיום 17.9.03, כתבה הנאשמת כי הנוהל של הזמנת נסיעות דרך סוכנויות מורשות מוכר וידוע לה (ת/94, נומרטור 1286).

801. ההתכתבות האינטנסיבית בין לשכת הנאשם ובין חשב משרד התמ"ת, דן מרינוב, החלה בשלהי חודש אוגוסט 2003, זמן קצר לאחר המועד בו החלה ריסבי-רז את עבודתה במשרד התמ"ת.

ביום 26.8.03, כתב החשב מכתב לנאשמת (נ1/259, מסמך 1), שבו תיאר כי נודע לו על נסיעת השר לחו"ל מפנייה של היחידה לאבטחת אישים. לאור זאת, הוא ביקש "**להסדיר את נושא נסיעות השר לחו"ל במה שקשור לכיסוי ההוצאות**", וזאת באמצעות קבלת אישור ממשלה לנסיעה ומסירת הודעה מראש מי נושא בעלות הנסיעה ובהוצאות מיוחדות הקשורות לנסיעה. עוד ציין מרינוב במכתב זה, כי ביום 21.8.03 הודיע למנכ"ל המשרד שתקציב הנסיעות לחו"ל אזל, וזאת, בין היתר, משום שהוצאות אבטחת השר בנסיעות ממומנות גם הן מתקציב הנסיעות לחו"ל (נ1/259, מסמך 1; ת/95, מסמכים 126-127).

יומיים לאחר מכן, ביום 28.8.03, מסרה ריסבי-רז לחשב, במסירה ידנית, שבעה מסמכים, המתייחסים כל אחד לנסיעה אחרת של הנאשם: ארבעה מתוך המסמכים הללו התייחסו לנסיעות שכבר בוצעו (בין אפריל לאוגוסט), ושלושה מהם לנסיעות צפויות (בספטמבר-

אוקטובר) (נ131/1). ריסבי-רז פירטה במסמכים אלו את מועדי הנסיעות, יעדיהן וכן העלויות הצפויות של השר ושל המאבטחים. על גבי המסמכים הללו כתב מרינוב הערות בכתב ידו המתייחסות לנושא המימון, ובעיקר בכל הקשור להפרדה בין נסיעות המשרד לנסיעות אחרות. בחקירתו הנגדית הסביר מרינוב, שהוסיף את ההערות הללו לאחר שקיבל תשובות והסברים בעל פה מריסבי-רז (עמ' 1792).

802. ביום 1.9.03 נערך דיון בנושא תקציב הנסיעות לחו"ל, בו השתתפו, בין היתר, מנכ"ל המשרד, החשב, תקציבאים וקב"ט המשרד. במסמך "**סיכום דיון בנושא תקציב נסיעות לחו"ל מיום 1.9.03**" (נ259/1, מסמך 10, נומרטור 1396) נכתב כי "**הדיון נערך בעקבות גירעון צפוי בתקציב הנסיעות לשנת 2003 אשר עדיין היקפו איננו ידוע עקב התחייבויות עבר, שעדיין לא התקבלה לגביהן דרישות תשלום, חוסר תמחור מלא על נסיעות שאושרו ואי יכולת לצפות נסיעות שר עתידיות**". בסעיף 5 למסמך זה נכתב: "**לשכת השר תעביר לחשבות מידע מלא ובזמן סביר מראש אודות נסיעות השר לחו"ל**". מנכ"ל המשרד דינור, אמר בעדותו כי החשב היה מוטרד משני דברים: ראשית, שיימצא כיסוי תקציבי לגירעון שנוצר, ושנית, שמעתה והלאה תישמר הפרוצדורה הראויה של אישור הנסיעות (עמ' 14360). על פי עדותו של דינור, לאחר הישיבה הוא פעל להשיג תקציב נוסף (200,000 ש"ח) מאגף התקציבים כדי לכסות את הגירעון.

ביום 4.9.03 כתב החשב מכתב לנאשמת, הנושא את הכותרת "**נסיעות השר לחו"ל**", ובו נכתב כך:

> "**בהמשך לנ"ל קיימתי שיחה עם הגב' ר. ריזבי-רז מתאמת קשרי חוץ של השר וממנה למדתי שחשבונות הטיסות של השר מתעכבים בסוכנות הנסיעות (ומדובר להערכתי בנסיעות מאפריל ועד היום) – וכתוצאה מכך אין לנו יכולת אפילו להעריך את היקף העלויות הנדרש לשריון בתקציב. כמו כן למדתי שנסיעות השר מבוצעות ע"י סוכנות נסיעות שאיננה ברשימת הסוכנויות איתן הממשלה קשורה. אבקש לפעול אך ורק עם הסוכנויות ברשימה המצורפת. הסוכנות שתבחרו לפעול באמצעותה תקבל מן החשבות התחייבות על כל נסיעה (בתפקיד) <u>מראש</u>. למותר לציין שגם נסיעות המאבטחים יבוצעו באמצעות אותה סוכנות ובאותה דרך**" (נ259/1, מסמך 11; נומרטור 1317).

הנאשמת הפנתה מכתב זה לריסבי-רז וכתבה עליו, ביום 7.9.03: "**רייצ'ל לשיחתנו הדחופה!**".

בחקירתו הראשית אמר מרינוב, ביחס לדברים שכתב, לפיהם למד מריסבי-רז שנסיעות השר מבוצעות על ידי סוכנות שלא זכתה במכרז, כי "**זאת הייתה הידיעה הראשונה שלי שנסיעות מבוצעות לא - על ידי סוכנות שהיא לא ברשימה**" (עמ' 1760-1761).

ריסבי-רז העידה כי אינה זוכרת שיחה עם החשב שבה מסרה לו את המסמכים, וממילא אינה זוכרת שאמרה לחשב, בעת שמסרה לו את מסמכי הנסיעה, שמדובר בנסיעות שבוצעו באמצעות ראשונטורס (עמ' 6238-6241). כמו כן, אמרה ריסבי-רז בחקירתה הראשית, כי היא אינה זוכרת שיחה עם הנאשמת בעקבות מכתב זה (עמ' 4834-4835).

ביום 8.9.03 שלחה ריסבי-רז לזלצמן מראשונטורס הודעת פקס (נומרטורים 1226-1227; ת/209, מסמכים 9-10), שבה כתבה (בסעיף הראשון) "**מצ"ב רשימת הסוכני נסיעות בירושלים**". בהמשך ביקשה ריסבי-רז מזלצמן להוציא לה חשבוניות עבור נסיעות שונות. באותו היום ולמחרתו (8.9.03-9.9.03) הפיקה זלצמן חשבוניות עבור טיסות הנאשם והמאבטחים בנסיעות 23-28 הכרונולוגיות, להוציא נסיעה 25 הכרונולוגית (ר' גם סיכומי ההגנה, עמ' 20). כמו שיפורט להלן, החשבוניות של ראשונטורס הועברו לסוכנויות מורשות.

803. בני אומן, שהיה בתקופה הרלוונטית עובד של חברת "איילה" (עד אפריל 2004, עת עבר לעבוד בסוכנות הנסיעות הממשלתית), סיפר בעדותו הראשית כי יוסי קלינגר, מהנהלת ראשונטורס, שהיה בעבר הבוס שלו, פנה אליו וביקש "לעשות לו טובה" ולחייב את משרד התמ"ת בחשבוניות של "איילה" עבור נסיעות שבוצעו בראשונטורס, מכיוון שסוכנות הנסיעות שלו אינה מורשית. בני אומן לא היה מוסמך לקבל החלטה בעניין ולכן העביר את הבקשה למנכ"ל "איילה" (עמ' 1535-1536, 1554). בחקירתו הנגדית לא זכר האם היה מדובר רק בנסיעות שכבר בוצעו או גם בנסיעות עתידיות (עמ' 1555).

804. מעדות מיכאל אזולאי – מנכ"ל "איילה", עולה כי יוסי קלינגר מהנהלת ראשונטורס פנה אליו באוגוסט 2003 וביקש כי "איילה" תוציא לתמ"ת חשבוניות המקבילות לחשבוניות של ראשונטורס. זאת, כדי ש"איילה" תוכל לקבל את הכסף ממשרד התמ"ת עבור אותן חשבוניות ולהעבירו לראשונטורס, שעל אף שלא זכתה במכרז המשיכה לשמש כסוכנות הנסיעות של הנאשם. לדבריו, קלינגר אמר לו שהבוס שלו הוא חבר אישי של הנאשם ומשרת אותו עוד מתקופת כהונתו של הנאשם בעיריית ירושלים, וכי ראשונטורס אינה יכולה לגבות כסף עבור טיסות שהזמינו לנאשם, שכן היא אינה זכיינית. אזולאי הסכים, אך הבהיר לקלינגר שהוא צריך לשאת בעלות של ההנחה עבור השירותים, בהתאם לתנאי המכרז, וכן לשאת בהוצאות שייגרמו ל"איילה" (בגובה אחוז אחד). בהמשך קלינגר העביר אליו חשבוניות וסוכנות "איילה" הוציאה חשבוניות שלה כנגד החשבוניות של ראשונטורס. אזולאי העיד כי משרדו העתיק את כל הפרטים שהיו רשומים בחשבוניות של ראשונטורס לתוך החשבוניות שלהם, תוך מתן הנחה כמתחייב מתנאי המכרז, וכי משרדו העביר את החשבוניות לתמ"ת בצורה מרוכזת, "בלי שום דף

הסבר". בהמשך הבין אזולאי שזו שיטה של עקיפת תנאי המכרז, שכן מלכתחילה קלינגר דיבר איתו על פתרון של בעיה שנוצרה בדיעבד, אך כשהחשבוניות המשיכו להגיע הוא הבין שראשונטורס ממשיכה לספק שירותים לנאשם, והוא סירב לקבל חשבוניות נוספות. אזולאי ציין שקלינגר אמר לו שריסבי-רז יודעת מזה, ואם יש בעיה עליו לפנות אליה. הוא אמר ששוחח עם ריסבי-רז פעם אחת (לפני שקיבל מכתב, שיתואר בהמשך) והיא אמרה לו שהכל בטיפול (עמ' 1989-1993).

אזולאי נשאל, מדוע החליט לעזור לקלינגר, והשיב כי העריכו כאדם אמין ולא העלה על דעתו "**שעשויים להיות דברים לא כשרים באותה בקשה שלו**". הוא הוסיף כי הוא טעה בשיקול הדעת. לשאלת ב"כ המאשימה, חזר על הביטוי שהשתמש בו במשטרה, "**להכשיר את השרץ**". בחקירתו הנגדית אמר אזולאי כי אמנם לא הרוויח כסף מכך שעזר לראשונטורס, אך הוא קיווה שבעקבות המהלך הזה, משרד התמ"ת יזמין מהם נסיעות בעתיד (עמ' 2034).

יצויין כי בחודש יוני 2004, קיבלה "איילה" את התשלום ממשרד התמ"ת, והעבירה את הכסף לראשונטורס בניכוי אחוז אחד של הוצאות.

805. אכן, ביום 15.9.03 הוצאו 13 חשבוניות של סוכנות "איילה" המתייחסות לחמש נסיעות שונות של השר ומאבטחיו (נסיעות 23, 24, 26, 27 ו-28 הכרונולוגיות). מתוך החשבוניות הללו, שלוש חשבוניות מתייחסות לטיסת הנאשם – בנסיעה 23 הכרונולוגית (נסיעה 5 לכתב האישום), בנסיעה 24 הכרונולוגית ובנסיעה 28 הכרונולוגית (נסיעה 7 לכתב האישום) – וכל יתר החשבוניות מתייחסות לטיסות המאבטחים. כל החשבוניות נשלחו בפקס ללשכת השר ביום 15.9.03, למעט שתיים מן החשבוניות שנשלחו ביום 24.9.03. בחקירתה הראשית אמרה ריסבי-רז כי אינה זוכרת שהעבירה בעצמה את חשבוניות "איילה" לחשב, אך הוסיפה כי "**זה נשמע לי הגיוני**" (עמ' 4840). כמו כן, ריסבי-רז לא זכרה כלל שדיברה עם מי מסוכנות "איילה" בקשר להנפקת החשבוניות, אך הוסיפה כי מן המסמכים שהוצגו לה עולה שכנראה דיברה איתם (עמ' 4841-4843, 6260). מכל מקום, ריסבי-רז אמרה בחקירתה הראשית (כמו גם בחקירתה במשטרה) שידעה שהכסף אמור להגיע מ"איילה" או מ"הלל" לראשונטורס (עמ' 4843, 4861-4863). מעדות מרינוב וממכתב שכתב למנכ"ל המשרד (ראה להלן) עולה כי החשבוניות הגיעו אליו מלשכת השר ביום 21.9.03. יחד עם זאת, מאחר שהחשבוניות נשלחו על ידי "איילה" ללשכת השר ביום 15.9.03 ובהעדר תיעוד כתוב באשר למועד המצאתן למשרד החשב, לא ניתן לקבוע כי הן נמסרו למשרד החשב דווקא ביום 21.9.03. עם זאת, ניתן לקבוע כי החשבוניות נמסרו למשרד החשב בין יום 15.9.03 ליום 21.9.03.

806. ביום 21.9.03 או בסמוך לכך הכינה הגב' שפרה לוי, לבקשתו של מרינוב (עמ' 1806, 1762), מסמך ובו שתי טבלאות שכותרתן "**נסיעות השר לחו"ל מחודש אפריל 2003**" (ת/95, מסמך 81). בטבלה הראשונה מפורטות שש נסיעות כאשר לגבי כל אחת יש פירוט של תאריך היציאה, היעד, עלות טיסת השר ועלות טיסות המאבטחים. הטבלה השנייה, שכותרתה "**נסיעות צפויות של השר ומאבטחים**" כוללת שתי נסיעות, האחת בחודש ספטמבר לאיטליה והשנייה בחודש אוקטובר לניו-יורק, כאשר גם ביחס לנסיעות אלו יש פירוט של נתונים אלו בסכומים עגולים יותר. מתחת לשתי הטבלאות יש רישום של שפרה למרינוב: "**הסכומים המצויינים לעיל הם עבור הוצאות טיסות השר ומאבטחים שעליהם לא נרשמו התחייבויות**". בחקירתו הנגדית אישר מרינוב כי הטבלאות כוללת את הנסיעות שנמצאות במסמכים שמסרה לו ריסבי-רז ביום 28.8.03 (נ/131) (עמ' 1806-1807). מרינוב נשאל (גם כן בחקירתו הנגדית), האם הוא ביקש משפרה לוי להכין את הטבלה בעקבות קבלת חשבוניות "איילה", ולבסוף השיב שכנראה הטבלה נערכה לאחר שקיבל את החשבוניות (עמ' 1811, 1814-1815). לגבי הטבלה שמתייחסת לנסיעות הצפויות שעוד לא בוצעו, מרינוב אישר שייתכן שמדובר בסכומים עגולים מכיוון שהיה מדובר רק בצפי או בהערכה של מחיר צפוי (עמ' 1813).

807. בחקירתה הנגדית נשאלה ריסבי-רז, האם היה ברור לה בזמן אמת שחשבוניות "איילה" מתייחסות לאותן נסיעות שעליהן דיווחה לחשב ביום 28.8.03, והשיבה בחיוב. עוד אמרה ריסבי-רז, כי מבחינתה גם לחשב היה ברור שמדובר בחשבוניות המתייחסות לנסיעות שהוזמנו בראשונטורס ושעליהן דיווחה לחשב, וכי היא לא ניסתה להסתיר מהחשב עובדה זו. לדבריה, בשל מכשול בירוקרטי החשב לא היה יכול לשלם ישירות לראשונטורס ולכן הונפקו חשבוניות "איילה", ומנכ"ל המשרד סידר תקציב לצורך תשלום חשבוניות אלו (עמ' 6260-6262).

808. מרינוב, מצידו, אישר בחקירתו הנגדית שיש "זהות חלקית" בין המסמכים שנתנה לו ריסבי-רז ביום 28.8.03 (נ/131) לבין חשבוניות "איילה", ודייק כי יש הבדלים קטנים בחלק מתאריכי הנסיעות, אבל ניתן לראות כי מדובר באותם יעדים (עמ' 1819-1823). הוא הוסיף כי: "**אין התאמה מלאה, מה שאני לא אעשה, אין התאמה מלאה. מדוע, משום שחלק מהחשבוניות פה הם של המאבטחים, רובם, אז אני עובר אני רואה שזה חשבון של מאבטח, אז זה לא בדיוק מתאים לתאריכים של הנסיעה. אז אני לא יכול להגיד בוודאות שאני יודע שהם זהים**" (עמ' 1824). מרינוב חזר והדגיש, לאורך כל חקירתו הנגדית, כי בזמן אמת הוא לא קישר בין מסמכי הנסיעות שהביאה לו ריסבי-רז לבין חשבוניות "איילה", וכי הוא לא ידע שחשבוניות "איילה" מתייחסות לאותן הנסיעות שעליהן דווח לו שנעשו באמצעות ראשונטורס (למשל עמ' 1823-1830).

ביום 17.9.03 כתבה הנאשמת מכתב תשובה (ת/94, נומרטור 1286) למכתבו של מרינוב מיום 4.9.03. במכתבה כתבה כך:

> "**אתה ודאי יכול להניח שאני בקיאה בנוהל ולפיו נסיעות מטעם הממשלה צריכות להיעשות בהתאם לרשימת הסוכנויות איתן הממשלה קשורה. בשל שהייתה של הגברת ריסבי-רז בחופשת לידה, לא היה הנוהל ברור ונהיר לה עד תומו, אך עם שובה לעבודתה היא הונחתה על ידי בהתאם, ומעתה והלאה תפעל על פי הנחיותיי. הגב' ריסבי-רז, תעביר לך בהקדם את פרטי הנסיעות וחשבונות הטיסות של השר, ותדאג לפעול על פי הנדרש. כמובן שבאפשרותך לפנות אליי בכל מקרה בו תתבקש הבהרה או התייחסות מצדי ביחס לנהלים, לתהליכים ולפרטים הכרוכים לנסיעות השר לחו"ל**".

על גבי מכתב זה כתבה הנאשמת לריסבי-רז, ביום 17.9.03: "**לרייצ'ל דחוף**" וסימנה את המשפט בו נכתב כי ריסבי-רז תעביר לחשב את החשבונות. בחקירתה הראשית אמרה ריסבי-רז כי היא אינה זוכרת שיחה עם הנאשמת בעניין זה (עמ' 4844).

809. כאמור לעיל, בין יום 15.9.03 ליום 21.9.03 התקבלו חשבוניות "איילה" במשרדו של החשב. יום לאחר מכן, ולאחר ששפרה לוי הכינה את הטבלה האמורה (ת/95, מסמך 81), כתב החשב מכתב למנכ"ל המשרד (ת/94, נומרטור 1289), שכותרתו "**תקציב נסיעות לחו"ל – שר התמ"ת ומלוויו**", ובו נכתב כך:

> "**ביום 21.9.03 קיבלנו סו"ס מלשכת השר את החשבונות בגין נסיעותיו של השר לחו"ל מאפריל ועד 21.9.03 וכן את הצפי לנסיעותיו בחודש <u>אוקטובר 2003</u>. סך הכול הוצאות הטיסה של השר ומלוויו בתקופה זו מסתכם ב- 66,383 דולר, (<u>טיסות בלבד</u>!) דהיינו 299,000 ש"ח. (לא ברור לנו כרגע אם חשבונות אלה סופיים ואם לא נידרש לכסות הוצאות נוספות בגין נסיעות <u>אלה</u>). טרם קיבלנו צפי לנסיעות בחודשים הבאים (נובמבר-דצמבר). פירוש הדבר שהתוספת של 200,000 ש"ח שביקש המשרד מאגף תקציבים, לא יספיקו לכסות אפילו <u>חלק</u> מן ההוצאה של השר ובוודאי לא של <u>המשרד</u>**".

ביום 23.9.03 כתב מרינוב מכתב לריסבי-רז (ת/94, נומרטור 1257), בנוגע לנסיעת השר לוושינגטון, בו הדגיש שוב שיש לדווח לו **לפני** הנסיעה בעיקר על-מנת להוציא התחייבות למשרד הנסיעות.

על גבי העתק מכתב זה כתב הנאשם לריסבי-רז ביום 24.9.03: "**אני מבקש שיותר לא יהיה דבר כזה. לפני – זה – לפני!**" (ת/94, נומרטור 1258). הנאשם אמר בעדותו, כי מטרתו הייתה להורות לריסבי-רז לפעול לפי הנהלים שהכתיב החשב לגבי קבלת התחייבויות לפני הנסיעה (עמ' 11499).

באותו היום – 24.9.03 – הכינה ריסבי-רז טבלה המתייחסת להוצאות בגין נסיעות השר משנת 2003 (ת/94, נומרטור 1293). הטבלה כללה פירוט נתונים כמו תאריך הטיסה, היעד,

עלות הטיסה, עלות השהות במלון ועלות השכרת הרכב, וזאת ביחס לשמונה נסיעות שונות. על גבי הטבלה יש מספר הערות בכתב ידו של הנאשם, כולל הערה אחת הכתובה ליד הטיסה למיאמי ומקסיקו, שם ציין הנאשם את הסכום של 6,060.18 דולר. ככל הנראה מדובר בסך כל עלויות הטיסות המפורטות בטבלה זו (עמ' 11497). הנאשם אמר שמדובר במסמך שערכה ריסבי-רז, המסכם את כל נסיעותיו בתקופה שהיא לא הייתה עובדת משרד התמ"ת (עמ' 11496), ולא הכחיש קשר אפשרי בין הטבלה לבין מכתב התשובה של הנאשמת למרינוב, שיפורט להלן (עמ' 13874).

במהלך אותו היום הכינה הנאשמת טיוטת מכתב תשובה למרינוב. הנאשם תיקן טיוטה זו בכתב ידו, והוסיף בה שינויים מהותיים (ת/94, נומרטור 1291). בחקירתו הראשית נשאל הנאשם מדוע מצא לנכון לתקן את טיוטת המכתב שהכינה הנאשמת, והשיב כי סבר שיש לרכך את המכתב, על רקע החיכוכים בן הנאשמת לחשב, וכי שינה את הנוסח כדי להבהיר לחשב את נסיבות הנסיעות הנדונות בפועל (עמ' 11493, 11497). בין יתר התיקונים, מחק הנאשם את הנסיעה לאיטליה מתוך רשימת הנסיעות המנויות במכתב כנסיעות שהמשרד נושא בעלויות שלהן. ריסבי-רז נשאלה בחקירתה הראשית האם ייתכן שהנסיעה לאיטליה נמחקה משום שטרם הייתה בידם חשבונית בגינה, והשיבה כי היא אינה יודעת. לדבריה, היא עצמה לא טיפלה בנסיעה (עמ' 4849).

יצוין כבר כאן, כי בגין הנסיעה לאיטליה (נסיעה 30 הכרונולוגית) הונפקו חשבוניות של "הלל" כנגד החשבוניות של ראשונטורס. חשבונית זו הונפקה ביום 1.10.03 (ת/94, נומרטור 1336), במועד מאוחר למכתב המתואר של הנאשמת. על גבי חשבונית זו כתבה ריסבי-רז ביום 18.11.04, לאחר הישיבה עם ראשונטורס: "**הטיסה של השר עלתה 1179.59 דולר לפי החשבונית של ראשונטורס (דרך הלל)**". בחקירת המשטרה אישרה ריסבי-רז כי ממסמך זה עולה שהיא ידעה שהתשלום עבור הנסיעה יגיע לראשונטורס דרך "הלל", והיא חזרה ואישרה זאת גם בחקירתה הראשית (עמ' 4861-4863).

כן יצוין, כי טיוטת המכתב שעמדה הנאשמת לשלוח לחשב המשרד, ורק בהתערבות הנאשם נוסחה מותן, יש בה כדי ללמד על כוחה ומעמדה של הנאשמת בהתנהלותה כיד ימינו של הנאשם. היא הרשתה לעצמה לפנות אל חשב המשרד בלגלוג ובציניות רק בשל כך שעשה את מלאכתו.

בו ביום 24.9.03, חתמה הנאשמת על המכתב בנוסחו המתוקן (ת/94, נומרטור 1288), בו פורטו שלוש נסיעות של השר "מטעם המשרד ועל חשבון המשרד": הנסיעה לפריז (נסיעה 23 כרונולוגית, מס' 5 בכתב האישום), הנסיעה לסן חוזה, קולורדו וירדן (נסיעה 24 כרונולוגית) והנסיעה למקסיקו (נסיעה 28 כרונולוגית, מס' 7 בכתב האישום). במכתב צוין

כי עלות כל הנסיעות הללו היא 6,060.18 דולר (כפי שרשם הנאשם בכתב ידו) וכי כל הנסיעות אושרו כדין על ידי הממשלה. בשולי המכתב צוין עוד כי זו ההוצאה של המשרד בגין טיסות השר, כי כל יתר ההוצאות אינן קשורות אליו וכי הסכום ההוצאה הכולל מתייחס גם לטיסות המאבטחים.

810. במהלכו של יום זה נכתב מכתב נוסף הקשור לאירועים – הוא מכתבו של מרינוב לסוכנות "איילה" בנוגע לחשבוניות ששלחה הסוכנות לחשבות המשרד (ת/94, נומרטורים 1268-1271). מפאת חשיבותו של מכתב זה נביא את הדברים כלשונם:

> "**ביום 21.9.03 הועברו אלינו 13 חשבונות (!) שהוצאו על ידיכם ב-15.9.03 (!) בגין טיסות לחו"ל שבוצעו בחודשים אפריל 2003 ועד ספטמבר 2003. לפני שנוכל להתייחס לחשבונות אבקש לקבל הסברים:**
> **1. מדוע אתם מגישים חשבונות עבור טיסות של עובדי מדינה מבלי שקיבלתם התחייבות חוקית של חשב המשרד (מי הזמין את הטיסות הללו?)**
> **2. מדוע אתם מגישים חשבונות באיחור כזה (בין חודש ל-5 חודשים) – איפוא נשמע דבר כזה?**
> **3. עפ"י תוצאות מכרז חשכ"ל בו זכיתם עליכם לתת הנחה של 9% על כרטיסי טיסה. לפי חשבוני ההנחות בחשבונות הינם 8.6% בלבד.**
> **4. אבקש הסברים מפורטים לחשבונות הבאים:** [כאן הופיעה טבלה המתייחסת ל-10 מתוך 13 החשבוניות, כולן בגין המאבטחים, כאשר לצד כל חשבונית שאל מרינוב שאלות בקשר לעלות הטיסה]
> **5. עד שלא נקבל הסברים שיניחו את דעתי - לא נוכל לשלם את החשבונות (אם בכלל).**
> **6. להבא לא נסכים לכבד חשבונות אם לא תפנו אלינו לקבלת אישור <u>בכתב מראש</u>???** [סימני השאלה במקור]
> **7. לנוחיותכם רצ"ב ההודעה שקיבלתם מחשב המשרד ביום 19.12.02**".

על גבי העתק מכתב זה (שנשלח אליה), כתבה ריסבי-רז לנאשמת, ביום 29.9.03: "**שולה – לידיעתך**" (ת/94, נומרטור 1268). יש שני סימוני "וי" על המכתב (שאינם בכתב ידו של הנאשם).

לדברי אזולאי, הוא העביר מכתב זה ליוסי קלינגר (עמ' 1995).

ביום 1.10.03 כתב מרינוב מכתב לאלדד פרשר, מ"מ החשב הכללי (ת/95, מסמכים 23-24), ובו ציין, כי בימים האחרונים הגיעו אליו מלשכת השר 13 חשבונות המתייחסים לשש נסיעות של השר ומאבטחיו בתקופה שבין אפריל לספטמבר 2003, וכי למרות שביחס לחלק מהטיסות לא הוגשו לתשלום חשבונות של השר עצמו, המשרד נדרש לשאת בעלות טיסות המאבטחים. הוא הוסיף כי כל החשבונות הוצאו ביום אחד וסכומם הכולל מגיע

לכדי 57,984 דולר. לאחר מכן ביקש את הנחייתו של החשב הכללי כיצד לנהוג במקרה זה בעיקר מהטעם שלא היה אישור מוקדם של החשבות.

מכתביו של מרינוב מלמדים כי לא היה מודע לסוגיית עקיפת המכרז.

בחקירתו הנגדית אמר מרינוב כי אינו זוכר שקיבל תשובה בכתב על מכתבו זה (וגם לא נמצא מכתב כזה בחומר הראיות) (עמ' 1817). על פי דבריו בחקירת המשטרה, אותם אישר מאוחר יותר בחקירתו בבית המשפט, הוא מניח שהתקיימה פגישה בין אלדד פרשר למנכ"ל המשרד, שהוא עצמו לא היה שותף לה. בשלב כלשהו אלדד פרשר סיים את תפקידו והטיפול הועבר לארנון איקן. לאחר מספר חודשים קיבל מרינוב הנחיה מגורם בחשכ"ל (למיטב זכרונו מדובר בארנון איקן או אבי גבאי) לשלם את החשבונות, וזאת לאחר שמנכ"ל המשרד הבטיח שמעתה והלאה הכל יתנהל כשורה, ויצא מכתב של ריסבי-רז שבו גם היא מבטיחה להתנהל כשורה. מרינוב הסכים שקבלת הנחיה כזו בע"פ היא דבר חריג, והודה שזה הטריד אותו, אך רק "כשהפרשה התפוצצה", ולא בזמן אמת. מרינוב זכר עוד מקרה אחד לפחות שבו ניתנה לו הנחיה מהחשב הכללי בע"פ בלבד (עמ' 1845-1848).

811. אזולאי, מנכ"ל "איילה", הכין (ביום 12.10.03) טיוטת מכתב תשובה לחשב והעבירו ללשכת הנאשם ביום 22.10.03 (ת/94, נומרטורים 1266-1267). על גבי הטיוטה כתבה ריסבי-רז לנאשמת, ביום 22.10.03: "**שולה – מצ"ב מכתב תשובה מאיילה למכתב של החשב – לאישורנו לפני שנשלח לחשב**".

וזה נוסח המכתב, אשר מפאת חשיבותו, נביא גם אותו כלשונו:

> "**קבלתי את מכתבך שבנדון. אציין כי הסוכנת שטיפלה בהזמנות, עשתה זאת לנוכח בקשת הגב' רייצ'ל ריזבי רז – יועצת השר, שהיתה בחופשת לידה בביתה, כך הסבירה, ועל כן לא העבירה התחייבויות מהחשב, אך אישרה את כל ההזמנות בע"פ. בתחילה הוצאו החשבוניות למשרד הביטחון אך הוחזרו חזרה בלא תשלום. כאשר הסתבר לנו כי הונפקו כרטיסי טיסה ונופקו שירותים, המתנו לקבלת אישורים בדיעבד, ומשלא הגיעו, הונחינו ע"י יועצת השר לחייב על פי ההסכם את משרד התעשייה המשחר** [כך במקור] **והתעסוקה. יחד עם זאת, באם לא נקבל תשלום בעבור נסיעות אילו** [כך במקור] **נבקש אישית מכבוד השר ואו מיועצתו לכסות החיובים. חברותינו** [כך במקור] **זכתה במיכרז בשני מקומות: איילה ירושלים בהנחה של 9% ואיילה רשל"צ** [כך במקור] **בהנחה של 8.6%. אנו לא מניידים עבודה כדי לחסוך הנחה של 0.4% אולם כאשר העבודה מבוצעת מרשל"צ, ההנחה הנה 8.6% בלבד ההנחה שנתנת** [כך במקור] **היא לפי הסכם ראשל"צ. ואשר להסברים על המחירים, עפ"י ההנחיות, אנשי הביטחון טסים באותה המחלקה בה טס השר, כך לפחות הוזמנו הכרטיסים. אציין כי כל החשבוניות אשר ברשימה הנן של המאבטחים. אוסיף ואציין כי אנו עושים כל אשר לאל ידינו לשרת**

> **בנאמנות לקוחותינו, תוך שמירה קפדנית על הכללים, ולסוכנת שטיפלה ניתנו הוראות ברורות שבעתיד לא תנפיק שירותי נסיעה ללא קבלת התחיבות מתאימה לפני הנפקת השירותים ובשום נסיבות. ואשר לחשבונית ולמחירים**: [כאן פירט מר אזולאי, ברשימה של עשרה סעיפים, מה כלל המחיר של כל אחת מהחשבוניות ששאל עליהן מרינוב]".

יש להעיר מייד, כי תוכנו של מכתב זה מציג לחשב את "איילה" כמי שטיפלה בפועל בנסיעות מיום הזמנתן בתחילת ואמצע שנת 2003, ולא כצינור מעקף שבא לעולם בחודש ספטמבר 2003.

בחקירתו הראשית אמר אזולאי כי את התשובות לגבי מחירי הטיסות הוא קיבל מיוסי קלינגר והעתיק לתוך המכתב, ובכל הנוגע לטענות שהעלה מרינוב לעניין הגשת החשבונות באיחור, הוא שוחח עם ריסבי-רז והיא הנחתה אותו מה לכתוב. הוא הוסיף, כי את הנושא של גביית התשלום באופן אישי מהשר הוא הוסיף בעצמו. לדבריו, הוא העביר את טיוטת המכתב לקלינגר ולריסבי-רז לצורך אישרורו, ולאחר שקיבל את אישורם שלח את המכתב (עמ' 1996, 2060-2061). המכתב הגיע לחשב ביום 26.10.03 כשהוא נושא את תאריכו המקורי (12.10.03).

ריסבי-רז לא זכרה את המכתב, אף שכתב ידה מופיע על גביו (עמ' 4874-4878). היא אמרה שאינה יודעת מיהו אזולאי, ושאינה זוכרת שפגשה או דיברה איתו מעולם. עם זאת אישרה כי "**ידעתי כנראה ידעתי שהזמנו נסיעות בראשונטורס ואחרי שחזרתי מהחופשת לידה ועשינו סדר הבנו שאי אפשר לקבל את הכסף מראשונטורס בגלל הם לא עברו את המכרז. לכן יצא חשבוניות מאיילה והמשרד היה צריך לשלם לאיילה עבור ראשונטורס**" (עמ' 4870-4871). ריסבי-רז הבהירה כי לא הייתה מסוגלת באותו שלב לאשר מכתב כזה בשפה העברית, כשנתיים לאחר עלייתה לארץ (עמ' 4878, 6264-6265).

ביום 29.10.03 כתב מרינוב מכתב תשובה לאזולאי (ת/95, מסמך 36), וציין כי תשובותיו של אזולאי אינן מספקות, כי משרד "איילה" פעל בניגוד להוראות החשבות ואל לה לסוכנות "איילה" להזמין כרטיס טיסה עבור כל גורם במשרד ללא קבלת אישור מראש ובכתב של החשבות. אזולאי לא הגיב למכתב זה. כנשאל בבית המשפט מדוע בחר שלא להגיב, השיב כי זו ההוראה שקיבל מריסבי-רז ומיוסי קלינגר (עמ' 1998). ריסבי-רז, מצידה, אמרה בחקירתה הראשית כי היא לא זוכרת שאמרה כך למר אזולאי (עמ' 4879).

812. כאמור לעיל, נסיעתו של הנאשם לרומא (נסיעה 30 הכרונולוגית) התקיימה ביום 2.10.03. נסיעה זו הוזמנה באמצעות ראשונטורס, אך בגינה הוגשו למשרד התמ"ת שלוש

חשבוניות של סוכנות הנסיעות "הלל": חשבונית אחת בגין טיסתו של הנאשם, ושתי חשבוניות נוספות בגין טיסות המאבטחים. שלוש החשבוניות הללו הונפקו ביום 1.10.03. פנחס גינזבורג, הבעלים של משרד "הלל" נסיעות, סיפר בחקירתו במשטרה (ת/236 – הוגשה בהסכמה) כי הפעם היחידה שהוזמנה טיסה עבור הנאשם באמצעות הסוכנות שבבעלותו הייתה בנסיעתו זו של הנאשם לרומא. לדבריו, לאחר שהתבקש לטפל בנסיעה זו, פנה אליו ידידו מנק, הבעלים של ראשונטורס, ואמר לו שהשר תמיד נוסע דרכו, וגם את הנסיעה הזו הוא רוצה להזמין דרכו. מנק ביקש ממנו שלא להמשיך בטיפול בנסיעה, וכאשר יגיע התשלום בגינה, להעביר אליו את הכסף. התשלום ממשרד התמ"ת בגין הנסיעה הגיע ביוני 2004 ואז גינזבורג העביר לראשונטורס את רוב הסכום (14,000 ש"ח מתוך סכום של 14,238.20 ש"ח שהתקבל מהתמ"ת). כאשר נשאל מדוע הסכים לבקשתו של מנק, השיב "**חבר שביקש טובה והוא אמר שהשר ביקש אז הסכמתי**".

813. ביום 30.10.03 כתב מרינוב מכתב לריסבי-רז, כחלק מהשתלשלות מכתבים בנוגע לנסיעת הנאשם לניו-יורק (ת/94, נומרטור 1313). על גבי מכתב זה כתבה ריסבי-רז בתחתית הדף, ביום 5.11.03: "**שולה – אני מבקשת אישורך להתקיים פגישת עבודה עם החשב על מנת לסדר את הנוהל של נסיעות השר**". על גבי הכיתוב של הנאשמת, כתב הנאשם "**רייצ'ל+ המנכ"ל! לפני כן ואחרי זה בהתאם להחלטת המנכ"ל**" (עמ' 4887-4886).

הנאשם העיד כי כוונתו הייתה שקודם כל ריסבי-רז תדון בנושא עם המנכ"ל, שאחראי על תקציב המשרד ובין היתר גם על תקציב הנסיעות, ורק לאחר מכן תקיים ריסבי-רז ישיבה עם החשב, תוך שתפעל בהתאם להנחיית המנכ"ל. לדבריו, הוא הבין שריסבי-רז והחשב לא בדיוק מסתדרים ביניהם, והפנה את הנושא לטיפול המנכ"ל משום שחשב שזה מוגזם לערב אותו עצמו בכל ההתכתבויות עם החשב, ומשום שהמנכ"ל טיפל בהרבה מאוד בעיות יומיומיות הקשורות להתנהלות בתוך המשרד. הוא הוסיף כי מעבר לכך שהפנה את הנושא לטיפול המנכ"ל, לא נתן לו הנחיות ספציפיות כיצד לטפל בבעיה (עמ' 11500-11501, וכן עמ' 13898).

בחקירתה הראשית אמרה ריסבי-רז שאינה זוכרת פגישות עם הנאשמים והמנכ"ל, אך זכרה פגישה עם החשב שמטרתה הייתה להבין את נוהל הפנייה לחשבות לפני כל נסיעה וכן את הנוהל בנוגע לשינוי מסלול הנסיעה והבהירה כי בפגישה זו לא דובר על חשבוניות "איילה", אלא על דיווח מראש על נסיעות. לעומת זאת, בחקירתה הנגדית אמרה ריסבי-רז שהיא זוכרת שהשתתפה בישיבה עם המנכ"ל בנושא זה (עמ' 6265-6266), שהתערב בנושא הנסיעות והקשר מול החשב, בין היתר גם מכיוון שדובר בענייני תקציב (עמ' 6257).

814. המנכ"ל דינור, שגרסתו תוצג בהרחבה להלן, נשאל מדוע היה צורך במעורבות שלו והשיב: "**להביא לפתרון הדברים. ... מה ששייך לחובות עבר לשלם, ליישר קו, לראות שהנוהל מתקיים בעתיד, לראות שנרשמות התחייבויות וגם לראות, סליחה שאני אומר, שמפסיקים לטרטר אותי על כל מאה אלף שקל שחסרים בתקציב, למצוא איזה פתרון גנרי ולא כיבוי שריפות מתמשך**" (עמ' 14373).

למרות האמור, ביום 20.11.03 כתב מרינוב מכתב לריסבי-רז (ת/94, נומרטור 1312; נ1/259, מסמך 21) ובו התריע כי נושא קבלת ההתחייבויות מראש לנסיעות "**עדיין לא פועל כיאות למרות הוראותיי הקודמות**".

ביום 9.1.04 כתב דינור מזכר לנאשמת, שכותרתו "**נסיעות השר ומאבטחיו לחו"ל**", וזו לשונו: "**לפני כל נסיעה, יש לקבל מהחשבות התחייבות לתשלום הממוענת לחברת הנסיעות. נא הקפידו בנוהל שכן אי-הקפדה גוררת ביורוקרטיות מיותרות**". (ת/94, נומרטור 1320; נ1/259, מסמך 22). מכאן נראה כי עדיין היה קושי בהטמעת נוהלי הנסיעות של המשרד.

ביום 27.1.04 התקיים בלשכת מנכ"ל המשרד דיון נוסף בנושא נסיעות השר לחו"ל, בנוכחות מרינוב, רונית קן, ריסבי-רז וגבי וולקינסון. המנכ"ל עצמו אינו מופיע בין רשימת המשתתפים שנכחו בדיון, אך כפי שעולה ממכתביו של מרינוב, שיתוארו בהמשך, ומעדותו של דינור בבית המשפט, עולה כי גם הוא השתתף בישיבה (עמ' 14381). במסמך סיכום הדיון, שנערך ביום 6.2.04 (נ1/491), נכתב כך:

> "**1. רייצ'ל תעדכן את דן מרינוב ואת רונית קן לגבי ההוצאות המכוסות ע"י מזמין השר לפני כל נסיעה.**
> **2. רייצ'ל תדאג שסוכנות הנסיעות לא תנפיק כרטיסים לפני שיש אישור חשב.**
> **3. חברת "איילה" יכינו דו"ח מסכם לנסיעות השר ומאבטחיו לשנת 2003 – הדו"ח יוכן עד 28.1.04.**
> **4. דן מרינוב יבדוק את הדו"ח (סעיף 3) ויעביר למנכ"ל אישור על הוצאות שיש לשלם. המנכ"ל יעביר את הדו"ח הסופי לאישור החשכ"ל.**
> **5. באחריות רונית קן לאמוד את הוצאות הנסיעה של השר ועובדי המשרד לשנת 2004 ע"מ להיערך מבחינה תקציבית".**

בעקבות הדיון, כתב מרינוב מכתב ליעל נחמיאס, יועצת המנכ"ל, ביום 2.2.04. במכתב זה (ת/94, נומרטור 1254; נ1/259, מסמך 23) נכתב כך:

> "**1. להזכירך כי בישיבה שהתקיימה אצל המנכ"ל התבקשה הגב' ר. רז לצרף את**
> **1. החשבונות <u>הנוספים</u> שלא שולמו (מחוץ לחשבונות שהועברו אלינו**

ב – 21.9.03).
2. את התחייבויות החשב שניתנו (אם ניתנו) לסוכנות הנסיעות לאחר התאריך הנ"ל. כל זה לא צורף לרשימה.
2. לתשומת לבך – מעיון ראשוני עולה שזוהי הרשימה המקורית (מ 21.9.03) ואין בה 'שום חידוש'.
3. הרשימה הועברה לבדיקה".

על גבי מכתב זה כתבה יעל נחמיאס לריסבי-רז, עם העתק לנאשמת: "**אנא השלימי את החומר והנתונים החסרים בהקדם**".

בחקירתו הנגדית אמר מרינוב כי במונח "הרשימה המקורית" התכוון לטבלה שערכה שפרה לוי (עמ' 1830-1831) (ת/95, מסמך 81). עוד אישר מרינוב, לשאלת ב"כ הנאשם, כי כוונתו הייתה כנראה לאותן נסיעות שריסבי-רז דיווחה עליהן באוגוסט 2003 – נסיעות שהיו צפויות להתקיים בחודשים ספטמבר ואוקטובר 2003 – אשר בגינן טרם הועברו חשבונות לחשבות (עמ' 1838).

גם ריסבי-רז, בחקירתה נגדית, נשאלה בעניין הנסיעות הנוספות הללו ואמרה כי ידעה שאסור לשלם לראשונטורס אך הניחה שהגורמים שטיפלו בעניין היו בקיאים בנהלים וידעו כיצד לפתור את הבעיה. לדבריה, הנאשם ידע שנוצרה בעיה והורה למנכ"ל לטפל בכך ומאותו שלב הנאשם לא היה מעורב (עמ' 6268-6270).

815. על-פי סיכום הישיבה אצל המנכ"ל מיום 27.1.2004, הגישה ריסבי-רז דו"ח על נסיעות השר לשנת 2003 ולאחריו דו"ח נוסף – הכל על בסיס חשבוניות של "איילה". לאחר הגשת הדו"ח, קבל מרינוב על כך שנוספו נסיעות ללא קבלת אישור (נומרטור 1253).

ביום 23.2.04 הונפקו שש חשבוניות נוספות של "איילה", עבור טיסות המאבטחים בנסיעות 29, 31 ו-34 הכרונולוגיות ואלה נמסרו לחשבות. יצוין כי חשבוניות של ראשונטורס בגין טיסות אלו יצאו במועדים הבאים: בנסיעה 29 הכרונולוגית – ביום 17.9.03. בנסיעה 31 הכרונולוגית (נסיעה 8 בכתב האישום) – ביום 1.2.04. בנסיעה 34 הכרונולוגית – ביום 1.2.04. קרי, בשתיים מתוך שלוש הנסיעות הללו החשבוניות עבור טיסות המאבטחים הונפקו בראשונטורס למעלה משלושה חודשים לאחר שכבר היה ידוע לריסבי-רז על נוהל הזמנת הטיסות שיש לנהוג על פיו. עם זאת, ריסבי-רז הסבירה כי בשלב מוקדם לא הבינה שהחובה להזמין את הטיסות באמצעות סוכנות מורשית חלה גם על כרטיסי הטיסה של המאבטחים, שבעירייה אכן טופלו על ידי גורם נפרד (משרד הביטחון).

ביום 29.2.04, לאחר קבלת הקבוצה השנייה של חשבוניות "איילה", כתב מרינוב מכתב למנכ"ל המשרד (ת/94, נומרטור 1120), שכותרתו "**חשבונות פתוחים של נסיעות השר ומלוויו לחו"ל** (סימוכין: סיכום פגישה אצלך ביום 27.1.04)", ובו נכתב כך:

> "**ביום 24.2.04 נמסרה לי רשימת החשבונות הפתוחים מלשכת השר. מעיון ברשימה עולה, שכפי שחששתי, נוספו לרשימה (הידועה לך) 6 חשבונות (המתייחסים לנסיעות לתקופה שאחרי שהודעתי ללשכת השר (ואליך) ולסוכנות הנסיעות (על טיסות בספטמבר, אוקטובר ודצמבר 2003), ואשר סוכנות הנסיעות לא יכולה להציג בגינן התחייבות חשב. עלות טיסות אלה (לפי הדו"ח) 29,240$. לטיסות אלה אין כיסוי בתקציב 2003 ואם בשלב כלשהו מישהו יחליט לשלם אותן – הן יחויבו מתקציב 2004. אני מבקש להפנות את תשומת לבך לעובדה שכל החשבונות הוצאו ב 23.2.04!! (הסיבה לכך לא ברורה). אבקש להעיר שהחשבונות (שחלקם בסכומים מאוד גבוהים) לא נבדקו על ידינו**".

ביום 10.3.04 שלחה ריסבי-רז להדר את טריפלוג 2003 (ת/94, נומרטורים 1139-1141) ועליו כתבה (בעמ' השלישי): "**1. נא למלא את הפרטים החסרים לפי מציינתי** [כך במקור]**. 2. בואי לעשות זה כאילו קיבלנו את הכסף מאיילה/המשרד**".

יצוין כי בטריפלוג שהיה בידי הנאשמת בעת הישיבה עם ראשונטורס ביום 17.11.04, צוינו ביחס לשלוש מנסיעות הנאשם מספרי החשבוניות של "איילה" (נסיעה 1, 2 ו-5 לטריפלוג) וכן ביחס לנסיעה נוספת מספר החשבונית של "הלל" (נסיעה 8 בטריפלוג) (ת/94, נומרטורים 1321-1322; נ1/255, עמ' 22-23).

בהמשך, כתבה יעל נחמיאס מזכר לריסבי-רז (ת/96, מסמך 149 – הוא מסמך 29 בנ1/259 – הוא נ1/169) בנוגע ל"חשבונות הפתוחים" של השר ומלוויו. מזכר זה אינו מתוארך. נחמיאס ביקשה מריסבי-רז להעביר את ריכוז החשבונות עד סוף חודש ינואר 2004, וציינה כי "**באם קיימים מקרים של התחייבויות שלא עפ"י הנוהל שקבע המנכ"ל, מעבר ל-31.1.04 תהיה בעיה והמנכ"ל לא מסכים לטפל בכך**". לדברי דינור, הנוהל המוזכר במזכר זה הוא הנוהל עליו סוכם בפגישה בחודש ספטמבר 2003, בין ריסבי-רז, מרינוב ורונית קן (עמ' 14392).

ביום 5.5.04 השיבה ריסבי-רז במזכר ליעל נחמיאס (ת/96, מסמך 148; מסמך 28 בנ1/259), וצירפה את הדו"ח שהכינה למרינוב, ביום 24.2.04, בעקבות הישיבה בלשכת המנכ"ל. דו"ח זה כלל טבלה ממוחשבת שהכינה ריסבי-רז ביחס לנסיעות וכן את כל חשבוניות "איילה", הן אלו שהוצאו ביום 15.9.03 והן אלו שהוצאו ביום 23.2.04 (נ1/259, מסמכים 30-51). במזכרה זה ציינה ריסבי-רז כי "**אין חשבוניות/נסיעות ללא התחייבות אחרי התאריך 18.12.03 ולא יהיו**".

ביום 9.5.04 כתבה יעל נחמיאס מזכר למרינוב (מסמך 148א – מסמך 27 בנ1/259 – נ1/169). במסמך זה כתבה:

> **"רצ"ב דו"ח נסיעות וצילום חשבוניות עד 18.12.03. כפי שתיווכח ממזכרה של רייצ'ל לא קיימים חשבונות/ התחייבויות לאחר מועד זה. אודה לטיפולך וסיועך לסכום הנושא".**

מעדות מרינוב עולה כי מכתב זה סגר הפרשה (עמ' 1850).

עד כאן תיארנו את המסכת העובדתית כפי שעולה בעיקר מן המסמכים שהוצגו בפנינו, תוך שהתייחסנו לעדויות המעורבים בפרשה לגבי מסמכים אלו. להלן נבחן את הגרסאות של העדים העיקריים בפרשה זו.

<u>גרסתה של ריסבי-רז</u>

816. להלן נבחן את עדותה של ריסבי-רז בנושא עקיפת המכרז, במספר נקודות חשובות: מעורבותה בפרשה, מודעותה לעקיפת המכרז, מה היה ידוע לה על מודעותם של הנאשמים לכך, האם היה ניסיון מצידה לרמות את החשב או להסתיר ממנו מידע, והאם קיבלה הוראה מהנאשמים לעשות כן. נציין כי לחלק גדול מהשאלות בעניין המכרז ריסבי-רז השיבה שאינה זוכרת.

817. בחקירתה של ריסבי-רז במשטרה בנושא המכרז, השאלות שהופנו אליה על ידי החוקרים נוסחו בלשון רבים ("המשכתם", הזמנתם") וממילא גם תשובותיה ניתנו בלשון זו. ריסבי-רז אמרה כי הם המשיכו לעבוד עם ראשונטורס גם במשרד התמ"ת, משום שראשונטורס היו "**הסוכן נסיעות שלנו**" וכי "**הם היו יותר טובים**", ומשום שהם לא היו בטוחים שסוכנויות אחרות תוכלנה לספק את השירות ברמה שהיו רגילים לה. לדבריה, בתחילת התקופה במשרד התמ"ת הנהלים לא היו ברורים. ריסבי-רז ציינה כי נסיעות פרטיות או משולבות הוזמנו בראשונטורס אך נסיעה "נטו של המשרד" הוזמנה בסוכנות הנסיעות הממשלתית דרך בני אומן. כאשר החוקר אמר לה כי ההנחיה מצד הנאשמים לפנות לראשונטורס לא השתנתה, למרות שכולם ידעו שיש חברה אחרת שזכתה במכרז, השיבה ריסבי-רז "**לא, אני חושבת שזה קצת מוגזם להגיד את זה**". ריסבי-רז הבהירה שוב כי הזמינה את הטיסות באמצעות סוכנות הנסיעות הממשלתית במקרה של נסיעה בתפקיד מטעם משרד התמ"ת, ואילו בנסיעות משולבות הזמינה את הטיסות דרך ראשונטורס.

לדבריה, הנאשמים ידעו כי ראשונטורס לא זכתה במכרז (ת/207, תמליל 24.6.08, עמ' 108-111). בחקירה נגדית נשאלה מתי ידעה שהנאשמים "ידעו" זאת והשיבה כי מודעותה שלה לנושא הייתה רק בחודש ספטמבר 2003 (עמ' 6278-6283).

818. בחקירתה הראשית אישרה ריסבי-רז, שהיא זוכרת שטיפלה בבעיה של העברת הכסף לראשונטורס באמצעות חשבוניות של "איילה" ו"הלל". זאת, על אף שריסבי-רז לא זכרה את הטיפול במסמכים מול זלצמן ומול החשב (עמ' 4853-4871), והוסיפה כי כאשר חזרה מחופשת לידה, "היה בלאגן".

כשנשאלה ריסבי-רז מדוע פנתה לזלצמן, ביום 8.9.03, כדי לבקש חשבוניות (ת/94, נומרטורים 1226-1227), ומדוע צירפה לבקשתה את רשימת הסוכנויות שזכו במכרז, השיבה כי אינה זוכרת, והעלתה השערה לפיה אולי זלצמן ביקשה זאת ממנה. לשאלת בית המשפט, מה היא מבינה מכך שמספר ימים אחרי פנייתה לזלצמן היא קיבלה חשבוניות של "איילה" שתואמות בדיוק את המסלולים שבגינם ביקשה חשבוניות מזלצמן, השיבה:

> "**ת. איך אני הבנתי ואיך אני סיפרתי לשופט שמה שאני הבנתי הממשלה לא יכול לשלם לראשונטורס שאנחנו מדברים בדיעבד עכשיו, הם לא יכולים לשלם לראשונטורס הם יכולים לשלם רק למישהו שעבר את המכרז.**
> ...
> **ת. אני לא זוכרת שאני ביקשתי ממנה להוציא חשבוניות מורשה. אבל אני זוכרת שכמו אמרתי, היה בלגן והיה מצב שלנסיעות האלה לא - כמו שמישהו צריך לשלם לנסיעות והנסיעות של המשרד, והם מוזמנים דרך ראשונטורס וכנראה היה בעיה לקבל את הכסף. אז אני הבנתי שבגלל זה יצאו מאיילה חשבוניות ואחרי זה כסף עבר מאיילה לראשונטורס.**
> ...
> **ש. אני אומר לך שכשאת אומרת בלגן, את מתכוונת שהייתה בעיה לא אי סדר, זה לא בלגן של אי סדר, אלא בלגן של בעיה, היה בעיה לקבל את הכסף כי ראשונטורס היא לא סוכנות נסיעות מורשית, נכון?**
> **ת. נכון**" (עמ' 4857-4859).

ריסבי-רז הסבירה עוד, כי רק בחודש אוקטובר 2003 הבינה כי יש להזמין את נסיעות הנאשם דרך סוכנות מורשית, וכי שינוי זה היה קשה לה בשל מקצועיותה של זלצמן מראשונטורס, והכרתה את כל העדפותיו המורכבות של הנאשם בנסיעותיו (עמ' 6246-6239). ריסבי-רז אמרה כי כשדובר בנסיעות פרטיות של הנאשם (קרי, נסיעות ארגונים), היא הזמינה גם את טיסות הנאשם וגם את טיסות המאבטחים בראשונטורס, וזאת למרות שידעה כי משרד התמ"ת צריך לשלם על טיסות המאבטחים גם בנסיעות פרטיות של הנאשם. ריסבי-רז אמרה שכנראה לא הבינה או הפנימה בשלב הזה (בהתייחס לחודשים אוגוסט-ספטמבר, ומאוחר יותר אמרה זאת גם ביחס לנסיעות אוקטובר-

דצמבר) שאין די בכך שטיסת השר מוזמנת באמצעות סוכנות מורשית אלא גם טיסות המאבטחים אמורות להיות מוזמנות בדרך זו.

ריסבי-רז אישרה שלא קיבלה מהנאשמים הנחיה להמשיך להזמין טיסות מראשונטורס גם בחודשים אוקטובר עד דצמבר. לשאלת בית המשפט, האם עשתה זאת על דעת עצמה, השיבה ריסבי-רז כי הייתה זו טעות מצידה וכי היא פעלה על-פי הרגלי וכללי העבר.

819. מן האמור עד כה עולה, כי בזמן התרחשות האירועים ריסבי-רז הבינה, שמאחר שראשונטורס, שטיפלה בנסיעותיו של הנאשם בתקופת היותו שר התמ"ת, לא זכתה במכרז סוכני הנסיעות, החשבות לא הייתה יכולה לשלם לראשונטורס עבור שירותיה, ולכן סוכנות "איילה" נתבקשה להוציא חשבוניות ולאחר שקיבלה את הכסף היא העבירה אותו לראשונטורס. ריסבי-רז הבינה את הדברים לאשורם, למרות שבעת עדותה בבית המשפט היא לא זכרה את פרטי הפרשה ואת אופן הפנייה לזלצמן מראשונטורס, כמו גם ל"איילה", על מנת להסדיר את "הבלאגן" שנוצר, לדבריה. עם זאת, נראה כי המועד שבו ריסבי-רז הבינה והפנימה את הדברים הללו היה רק בסביבות חודש אוקטובר, בכל הנוגע לטיסות הנאשם, ובמועד מאוחר יותר הבינה כי עליה להזמין גם את טיסות המאבטחים באמצעות סוכנות נסיעות מורשית. ריסבי-רז הסבירה בעדותה, כי תחילה היה "בלאגן", ואחר-כך הבינה שההתנהלות אינה תקינה והחלה לעבוד לפי הנהלים. לדבריה, לא הייתה לה כוונה לעקוף את המכרז.

820. בחקירתה הראשית נשאלה ריסבי-רז מדוע לא סיפרה לחשב שחשבוניות "איילה" הן חשבוניות של נסיעות שבוצעו על ידי ראשונטורס, והשיבה "**אני לא זוכרת אם סיפרתי לו או לא**". בהמשך הוסיפה כי הניחה שהחשב יודע על כך: "**כנראה חשבתי שהוא יודע. ... אם אתה אומר לי שהוא אמר שאני אמרתי לו שיש דברים שלא - שעבדנו עם סוכן נסיעות שלא זכה במכרז, אז אני כנראה I guess שהוא מבין שמה שקורה**". היא הוסיפה כי אינה זוכרת את השיחה עם מרינוב שבה אמרה לו שלפעמים הם עובדים עם סוכנות בלתי מורשית (עמ' 4853-4871, 4892-4895). דברים דומים אמרה גם בחקירתה הנגדית: "**מה שאני הבנתי באותו זמן שהם יודעים שאנחנו משתמשים בראשונטורס**", אך בחקירה הנגדית הוסיפה במפורש כי אמרה זאת לחשב (עמ' 6297-6298). כמו כן, בחקירתה הנגדית אישרה ריסבי-רז, בנוגע לפגישתה עם החשב ביום 28.8.03, שהיא הציגה לחשב את מלוא הפרטים על הנסיעות, בתום לב, ולא ניסתה להסתיר ממנו דבר או לרמות אותו (עמ' 6128, 6133-6134, 6238, 6239). עוד אישרה כי בסוף חודש אוקטובר 2003, חשבה שהחשב יודע שהנסיעות שבגינן הוצאו חשבוניות "איילה" הוצאו דרך ראשונטורס (עמ' 6239).

821. אשר לנאשמים, ריסבי-רז חזרה והדגישה כי היא מעולם לא נתבקשה על ידם להסתיר מידע מהחשב או לרמות את מרינוב (עמ' 6128, 6133-6134, 6238, 6239).

גרסתו של החשב מרינוב

822. בחקירתו הראשונה במשטרה (תמליל החקירה מיום 9.7.08 סומן ת/170) לא הוצגו למרינוב מסמכים. בחקירתו זו תיאר מרינוב כי היא זוכר שעמד בקשר עם הנאשמת ועם ריסבי-רז בנוגע לבעיות שנגרמו בשל היעדר אישור תקציבי מראש לנסיעות. לדבריו, היו כמה נסיעות שהוזמנו על ידי סוכנות "איילה" שסירב לשלם בגינן, מכיוון שלא נתבקש אישור חשבות מראש. כאשר נשאל אם ייתכן שהחשבוניות היו של ראשונטורס ולא של "איילה", השיב כי הוא נזכר במעומעם ב"סיפור עם ראשונטורס" וייתכן שהיו נסיעה או שתיים שהוזמנו בראשונטורס ללא אישור חשבות מראש, וריסבי-רז הייתה מעורבת בכך. הוא ציין כי אינו יכול להיכנס לפרטים משום שאינו זוכר (ת/170, עמ' 30) בהמשך לא זכר מקרים של נסיעות שהוזמנו דרך ראשונטורס, ואף לא זכר אם הגישו לו חשבוניות של ראשונטורס (שם, עמ' 32-33). כאשר הוצג לו ש"איילה" שימשה "צינור מעקף" לסוכנות ראשונטורס, תגובתו הייתה שהוא אינו זוכר. הוא ציין שהוא לא זוכר ששילם לראשונטורס (שם, עמ' 35).

בחקירתו השנייה במשטרה הוצגו למרינוב מסמכים שונים והוא התבקש להתייחס אליהם (תמליל החקירה מיום 5.10.08, סומן ת/172). בהקשר זה נציין כי לא הוצג למרינוב מכתבו מיום 4.9.03 שבו כתב כי נודע לו מפיה של ריסבי-רז על הזמנת נסיעות בסוכנות שאינה מורשית. (ת/94, נומרטור 1317; נ1/259, מסמך 11). עוד יצוין כי ביחס למכתב שכתב לממלא מקום החשב הכללי (ת/95, מסמכים 23-24) אמר מרינוב שהוא חושב שגם דיבר איתו לפני כתיבת המכתב, ויכול מאוד להיות שגם דינור דיבר איתו (ת/172, עמ' 17). אשר למכתב שקיבל ממר אזולאי (ת/94, נומרטורים 1266-1267), אמר מרינוב כי "**כל המכתב שלו זה מריחה אחת גדולה. בדיעבד אני יודע למה אבל אני לא... אז לא ידעתי כלום זאת אומרת זה נראה לי מריחה ...**" (ת/172, עמ' 19) .

מרינוב נשאל, מה קרה לבסוף עם חשבוניות "איילה", והשיב כי הייתה התערבות של המנכ"ל ואנשים מרכזיים במשרד החשכ"ל, וכי ריסבי-רז הבטיחה לנהוג על-פי הכללים ולפיכך קיבל הנחיה לשלם החשבוניות (ת/172, עמ' 18).

823. בעדותו הראשית נשאל מרינוב מה הוא ידע על הגורם שביצע את הנסיעות שבגינן הוגשו לו חשבוניות "איילה" וכן על קשר אפשרי לסוכנות ראשונטורס. מרינוב השיב כי היה לו ברור שסוכנות "איילה" היא שביצעה את הנסיעות, כי למרות דבריו בחקירת המשטרה, הוא לא זוכר שראה חשבוניות ראשונטורס או שאלו הוגשו לו לתשלום, וכי אם

היו מוגשות לו חשבוניות של ראשונטורס, היה מסרב לשלמן, כיוון שלא זכתה במכרז. לדבריו, בדיעבד בשלב יותר מאוחר הייתה לו שיחה עם ריסבי-רז, שסיפרה (למיטב זיכרונו), כי "**קיימת הסוכנות הזאת של ראשונטורס שהיא עובדת איתה**" (עמ' 1756-1754). מרינוב זכר כי הייתה בעיה גם עם חשבוניות "איילה" וכי לבסוף קיבל הנחיה מגורם בחשב הכללי (ארנון איקן) לבצע את התשלום.

בחקירתו הנגדית נתבקש מרינוב להתייחס לדבריו בחקירת המשטרה, לפיהם ייתכן שהיו מקרים ספורים שבהם הוגשו לו חשבוניות של ראשונטורס והוא סירב לשלמן. בתשובה, אמר מרינוב שהיום הוא לא זוכר מקרים כאלו (עמ' 1990). הוא ציין כי אינו יודע אם הוגשו לו חשבוניות של ראשונטורס, ולכאורה העובדה שלא כתב זאת במכתבו (מיום 4.9.03) מלמדת כי לא הוגשו לו חשבונות כאלו. לשאלת ב"כ הנאשם, אמר כי ייתכן ששמע בתקשורת את השם "ראשונטורס" לפני החקירה הראשונה או השנייה במשטרה (עמ' 1904-1903). מרינוב אישר, כי ידע שהנסיעות שריסבי-רז דיווחה לו עליהן ביום 28.8.03 (נ/131) הן נסיעות שבוצעו באמצעות "ראשונטורס" (עמ' 1909). עם זאת, לאורך כל חקירתו הוא עמד על כך שלא קישר בזמן אמת בן נסיעות אלו לבין חשבוניות "איילה" שהוגשו לו מאוחר יותר, וממילא לא ידע שראשונטורס היא הסוכנות שביצעה את הנסיעות שבגינן הוגשו חשבוניות "איילה".

יצוין עוד כי בחקירתו הנגדית חזר מרינוב על דבריו בחקירת המשטרה, לפיהם הוא לא דיבר כלל עם הנאשם על נושא הנסיעות לחו"ל (עמ' 1782).

<u>גרסתו של מנכ"ל המשרד, רענן דינור</u>

824. בכל חקירותיו במשטרה לא נשאל דינור על נושא עקיפת המכרז ועל מעורבותו בעניין, והוא גם לא התבקש להביא תכתובת בנושא (עמ' 14365). בעדותו כעד הגנה בבית המשפט, סיפר דינור לראשונה על מעורבותו בטיפול בנושא אישורן של חשבוניות "איילה" לתשלום. לדבריו, התקיימה אצלו פגישה בהשתתפות החשב והנאשמת בשלהי ספטמבר 2003 על רקע חילופי דברים "**די חריפים**" בן הנאשמת והחשב, ולאחריה "**פחות או יותר התיישרנו**" (עמ' 14370). בפגישה זו נדונה השאלה כיצד לפתור את הבעיה שנוצרה עקב הזמנת הטיסות בסוכנות נסיעות שלא זכתה במכרז, וכן נדונה האפשרות להמשיך לעבוד עם ראשונטורס, על אף שלא זכתה במכרז, וזאת בשלושה תנאים: ראשית, ראשונטורס תספק את השירותים על פי תנאי המכרז; שנית, הסוכנויות שזכרו במכרז יסכימו לכך; ושלישית, החשב הכללי יסכים לכך.

דינור הוסיף ונשאל מה הייתה מעורבותו מול החשב הכללי בנוגע לאישורן של חשבוניות "איילה" לתשלום, והשיב:

> "**ת. אני חושב שדיברתי בעניין הזה עם אלדד** [פרשר]**, אבל אחרי זה היה עוד סוגיות סביב הנושא הזה שעניינן הכשרה רטרואקטיבית של הנסיעות שנעשו מכניסת השר למשרד ועד למועד שבו דיברתי עם החשכ"ל. דבר אחד בטוח שנעשה הסדר לגבי נסיעות העבר, זה חד משמעי. אגב זה גם מאוד לוגי, משום שאף אחד בממשלה לא ראה איזה שהיא סיבה שהסוכנות הזו תשלם את הנסיעות מכיסה ועל חשבונה. לגבי הנכונות לעבוד עם אותה חברה בתנאי הכשר שאני הצעתי, אני לא בטוח שקיבלו את זה, אז אני לא יכול להגיד לך מה הייתה בדיוק האינטראקציה האם ביקשתי מדן** [מרינוב] **לעשות את זה, האם אני עצמי דיברתי עם אלדד על הסוגיה הזו. עד כמה שאני יודע סוף סיפור, לא הלכו על אותה החברה שהיא החברה שלא זכתה..."** (עמ' 14364).

דינור נשאל עוד על המכתב שכתב מרינוב לפרשר (מיום 1.10.03) ועל האופן בו שולמו חשבוניות "איילה" לבסוף. לדבריו, גם אם הדבר לא נכתב במפורש במכתב, היה ברור הן לחשב מרינוב והן לחשב הכללי שהנסיעות בוצעו באמצעות סוכנות שלא זכתה במכרז. למעשה, לדברי דינור, נוסח המכתב היה מוסכם מראש על החשב הכללי, והמכתב נועד לאפשר לחשב הכללי להכשיר את החשבוניות בדיעבד. וכך נשאל והשיב דינור בעניין זה:

> "**ש. האם אתה העלמת את העובדה שהנסיעות האלה בוצעו באמצעות סוכנות שלא זכתה במכרז?**
> **ת. ודאי שלא, איזה טעם היה להעלים מידע שלשיטתי הוא common knowledge כדי שהחשב יגיד למשנה לחשב הכללי רענן נותן לך מידע חלקי? איזה היגיון יש בהתנהלות מהסוג הזה, הרי אני פונה לאלדד לא כי בא לי לפנות אליו, אגב הוא באמת איש טוב, אלא כי יש בעיה. אז על מה אני מדבר עם אלדד בדיוק?**
> **ש. וכשאתה אומר יש בעיה, אז בוא נגדיר רגע את הבעיה, היו נסיעות, הם בוצעו באמצעות סוכנות שלא זכתה במכרז, אפשר להגיד לא משלמים להם כי הם לא זכו במכרז?**
> **ת. אמרתי קודם אני אחזור ואומר, הממשלה נוהגת בסוגיות כאלה לעשות הפרדה ברורה מאוד בין הפרוצדורה הנדרשת לבין בסופו של דבר הנזק שיגרם אם הממשלה תעמוד על כל סעיף בפרוצדורה וחלילה לא תשלם לספק כתוצאה מכך שלא התקיימה הפרוצדורה הנכונה. אני מכיר הרבה מאוד מקרים כאלה כדי שממשלה לא תשלם למי שסיפק לממשלה, בגלל טענה פרוצדוראלית צריכים להתקיים תנאי רשלנות בלתי רגילים של ספק שנתן את הסחורה לממשלה, חמורים מאוד. בדרך כלל הממשלה נמנעת ואני מכיר המון קייסים שבהם זה הוכרע לטובת הספק ובצדק, האזרח לא צריך להיפגע"** (עמ' 14376-14378).

יש לציין כי בניגוד לדברי דינור, מכתבו של מרינוב לפרשר מיום 1.10.03 מתייחס להגשת חשבונות באיחור ולאי-קבלת אישור מראש של החשבות להוצאות הנסיעה, ואין בו רמז לסוגיית המכרז ועקיפתו על-ידי שימוש בחשבוניות של סוכנות מורשית במקום ראשונטורס.

לדברי דינור, מסמך סיכום הדיון מיום 27.1.04 (נ491/1 שהוזכר לעיל), מאשש את דבריו בנוגע לישיבה שנערכה: סעיפים 3 ו-4 מתייחסים לסידור הנסיעות שהיו בעבר ("איילה" תכין דוח על הנסיעות שהיו, תעביר לבדיקתו של מרינוב, אשר יעביר לבדיקת המנכ"ל, שיעביר בעצמו את החשבוניות לאישור החשכ"ל) וסעיף 5 מתייחס לאישור הנסיעות בעתיד (עמ' 14381). לאחר עיון במסמך, אמר דינור כי להערכתו הסכימו בחשבות עם הצעתו לגבי הנסיעות שכבר בוצעו ("**בואו ניישר את העבר על ידי זה שזה יוגש באמצעות איילה**") אך לא הסכימו עם הצעתו לאפשר גם בעתיד הזמנת נסיעות דרך סוכנות שלא זכתה במכרז (עמ' 14382).

עוד נשאל דינור, האם בזמן אמת הוא ראה בהתנהלות זו הצגה לא נכונה של הדברים, פיקטיביות, והשיב כי נושא הנסיעות במעבר מהעירייה לתמ"ת היה מאוד מורכב וכל אחד מהגורמים המעורבים עשה את עבודתו כך ש"**בסך הכול זה התבשיל הכי טוב שיכולנו להוציא בנסיבות המאוד מורכבות האלה, נקודה**" (עמ' 14386).

825. דינור העיד כי לא הייתה מעורבות של הנאשם בכל הפרשה וכי תפקידו כמנכ"ל היה לפתור את הבעיה מבלי לערב את הנאשם "בפרוצדורות שכאלה" (עמ' 14393). כמו כן העיד דינור, כי המעורבות של הנאשמת בפרשה הייתה קטנה יחסית, שכן כאשר התגלעו מחלוקות בין ריסבי-רז לחשב הוא היה זה שטיפל בהסדרת העניין, בשל ההיבט התקציבי (עמ' 14434-14436). למיטב זכרונו אחרי הפגישה בה נכחו הוא עצמו, מרינוב והנאשמת, לא הייתה עוד אינטראקציה בין הנאשמת לבין החשב (עמ' 14445). דינור הוסיף כי המסמכים מלמדים שמי שהעבירה למרינוב את כל המידע המבוקש בקשר לנסיעות הייתה ריסבי-רז (עמ' 14448).

בחקירתו הנגדית נחקר דינור ארוכות בנוגע לפגישה שתיאר, ולתוכן הדברים שעלו בה. דינור ציין, כי ככל הנראה הוא ידע גם לפני פגישה זו על כך שהיו נסיעות שבוצעו בסוכנות שאינה מורשית, וכי הוא לא חושב שבישיבה זו שמע על כך לראשונה. לדבריו, בעת הישיבה "**זה כבר היה עובדה שיש חברה שלא זכתה במכרז**". בישיבה זו, לדבריו, דיברה הנאשמת על היתרונות שיש בסוכנות שהם רגילים לעבוד איתה, אשר לימים נודע לו ששמה ראשונטורס (עמ' 14536-14538). עוד אמר כי בישיבה זו סוכם שבאחריותו יהיה לדבר עם החשב הכללי כדי להסדיר את התשלום על הנסיעות שכבר בוצעו (עמ' 14537). דינור נשאל על מועד הישיבה, וציין כי להערכתו היא התקיימה בין מכתבה של הנאשמת למרינוב מיום 17.9.03 לבין מכתבה למרינוב מיום 24.9.03. כאשר נשאל האם ייתכן שהישיבה הייתה במועד אחר, השיב כי ייתכן שהישיבה הייתה גם במועד מאוחר יותר (יצוין כי בחקירתו החוזרת אמר כי הישיבה הייתה אחרי יום 17.9.03 ולפני חודש יוני 2004 (עמ' 14628)). דינור נשאל כיצד ריסבי-רז לא העידה על הישיבה והעקרונות שהתווה

המנכ"ל והשיב כי אינה בדרגה "**של הסדרת נושאים כאלה**" ומכיוון שהעקרונות לא מומשו, ריסבי-רז לא ידעה (עמ' 14588-14589).

826. ממכתבו של מרינוב לנאשמת מיום 4.9.03 למד דינור שמרינוב ידע שהנסיעות בוצעו באמצעות סוכנות שאינה מורשית. כמו כן, ניתן, לשיטתו של דינור, ללמוד על הידיעה של מרינוב מן המכתב שאותו כתב לחשב הכללי (עמ' 14575-14577). דינור הוסיף כי הוא עצמו לא אמר למרינוב שחשבוניות "איילה" הן עבור נסיעות שבוצעו על ידי ראשונטורס (עמ' 14589).

דינור נשאל, איך מסתדרת עדותו, לפיה מרינוב ידע שהנסיעות בוצעו בעבר באמצעות סוכנות שלא זכתה במכרז, עם המכתבים שמרינוב כתב ל"איילה", מהם עולה כי הוא סבר ש"איילה" היא זו שביצעה את הנסיעות, והשיב כי:

> "**אני הצעתי תשובה ששומרת על כבודו של דן בצורה המירבית, שבאה ואומרת שדן ידע ולדן היה סיבות להתנסחות בצורה הזאת ואם אני יכול להתבטא בצורה שאני אמחוק אותה אם בית המשפט יגיד, יש פה אלמנט כסת"ח מובהק ואתה רואה את הכסת"ח הזה מהמכתב הראשון עד למכתב האחרון. אמירה מאוד ברורה, שעולה בין השורות, חבר'ה, אני יודע שיש בעיה, אבל אני לא רוצה להיות זה שמוציא את הערמונים מן האש, עם כל הכבוד המנכ"ל בוא תן לי פה סיוע, לך אתה לחשב הכללי ויש כאן דוקומנטציות על זה, והדוקומנטציות מעידות על זה בצורה מובהקת, לא צריך את הבנת הנקרא ממני ולא פרשנות. זה כתוב, זה כתוב חד משמעית**" (עמ' 14599-14600).

דינור הוסיף ונשאל, עם איזה גורם בחשב הכללי הוא דיבר ביחס לנסיעות העבר, והשיב שמן המסמכים הוא למד שהוא דיבר עם אלדד פרשר (עמ' 14578-14579). לדבריו, הפניה שלו לאלדד פרשר דווקא נעשתה בהמלצת מרינוב, שאמר לו שהוא האיש הנכון לפנות אליו בעניין הזה (עמ' 14616). לשאלת ב"כ המאשימה, מדוע הסיכום עם אלדד פרשר לא מופיע במסמך, השיב כי ייתכן שלא רצו להעלות את הדברים על הכתב כדי למנוע תביעה עתידית (עמ' 14580). בעניין תוכן שיחתו עם פרשר, אמר דינור כי העובדה שמדובר בנסיעות שבוצעו בעבר על ידי סוכנות לא מורשית עלתה במפורש בשיחה. הוא לא דיבר איתו על הפתרון האופרטיבי משום שמדובר לדבריו ב"**תחום חשבי מובהק**" (עמ' 14581-14582). הוא ציין שלו עצמו לא הייתה סמכות לאשר חשבונות בדיעבד, זו סמכות שמוקנית רק לחשב ולא למנכ"ל (עמ' 14582-14583).

יש להעיר, כי דבריו של דינור על "תבשיל" שככל הנראה לא רצו להעלותו על הכתב, מלמדים כי המעקף ופתרון המעקף היו בעייתיים כבר בזמן אמת.

גרסתו של הנאשם

827. בחקירתו במשטרה נשאל הנאשם, האם בתקופת כהונתו כשר התמ"ת הוא הנחה את אנשי לשכתו להמשיך ולהזמין את טיסותיו לחו"ל באמצעות ראשונטורס. הנאשם שאל בתגובה האם שאלה זו מתייחסת לטיסות שטס בהן בשירות המדינה, ומשנענה כי השאלה מתייחסת גם לטיסות אלו, השיב "**ייתכן. אני לא יודע, אני לא זוכר**". בהמשך הוסיף כי אינו רואה בעיה בכך שראשונטורס טיפלה גם בנסיעות משולבות, שבהן היה חלק במימון המדינה. בתגובה נאמר לו כי ראשונטורס לא זכתה במכרז לספק שירות למשרדי ממשלה, והוא השיב "**אין לי מושג אם הם היו דרך המכרז או לא. מי שהיה צריך להיות איתם בקשר וודאי היה אמור לדעת את זה, אני לא יודע, אני לא, לא הגעתי לרזולוציות האלה**", והוסיף כי אינו זוכר אם ראשונטורס זכו במכרז (ת/152, תמליל החקירה מיום 11.7.08, עמ' 26-28).

בחקירתו הראשית בבית המשפט, אמר הנאשם כי לא ידע שראשונטורס לא זכתה במכרז וכי לא היה מעורב בנושא זה, ולא הנחה להמשיך להזמין את טיסותיו בראשונטורס לאחר המעבר למשרד התמ"ת (עמ' 11502-11503). לדבריו, הוא כלל לא עודכן בנושא זה (עמ' 11492). הוא הוסיף כי ידע שריסבי-רז ממשיכה לטפל בנושא הנסיעות למרות שלא עבדה באותה עת במשרד התמ"ת (עמ' 11489-11490).

אשר למודעותו להזמנת טיסות דרך ראשונטורס, אמר הנאשם כי יכול להיות שידע שטיסותיו בזמן כהונתו כשר התמ"ת הוזמנו דרך ראשונטורס, אך לא ידע "**שזה כרוך באיזה שהיא בעיה**" (עמ' 11501) וכי לא הייתה לו מודעות להנפקת חשבוניות "איילה" ו"הלל" (עמ' 11506-11507, 11382).

בחקירתו הנגדית נשאל הנאשם לגבי מסמך מיום 1.2.2005 (ת/324, מסמך 126 מנסיעה 12 לכתב האישום), שבו כתבה לו ריסבי-רז כך:

> "**אהוד – הנסיעה לבריסל:**
> **ההזמנה באל על דרך המשרד (משרד החוץ) כדי שהם יכולים לשלם הזמינו** [רייצ'ל: צ"ל הזמנו. עמ' 7276-7277] **באל על: ת"א – בריסל, פאריז – ת"א המחיר הוא 893.92 דולר**
> **אם אנחנו מבקשים מהמשרד לשלם ת"א – בריסל – ת"א המחיר יהיה 1150 $ וממש קשה לבקש מהמשרד לחייב כסף לסוכן חיצוני. אני ממליצה שהמשרד ישלם ת"א – בריסל, פאריז – ת"א ונגמר העניין.**
> **לאישורך, רייצ'ל 1.2**"

בסמוך לכיתוב זה יש סימון "**OK**" של הנאשם.

יש להעיר כי מסמך זה הינו משנת 2005, כשנה לאחר שתם העיסוק בנושא המכרז.

לאחר שהוצגו לנאשם דבריה של ריסבי-רז בחקירתה במשטרה על מסמך זה, לפיהם התכוונה לכך שיהיה קשה לחייב את המשרד לשלם לסוכן שלא זכה במכרז, הוא נשאל האם ידע והבין שכאשר ריסבי-רז התייחסה לסוכן חיצוני, היא התכוונה שיש קושי לשלם לראשונטורס מאחר שלא זכו במכרז. הנאשם השיב בשלילה, והוסיף: "**לא הבנתי את זה, לא התייחסתי לזה, עברתי על זה בדיוק בשנייה ראיתי שיש פה שתי אופציות שהם מציאה אחת יותר יקרה, אחת יותר זולה, המליצה על היותר זולה קיבלתי את היותר זולה רשמתי או.קיי., וזהו. ולא התעמקתי בשום דבר ולא עניין אותי שום דבר**" (עמ' 13800). עוד אמר כי נושא ראשונטורס כסוכנות לא מורשית הובא בפניו לראשונה בסוף ספטמבר 2003 כאשר התעוררו הבעיות (עמ' 13857-13858). הוא לא זוכר שראה בזמן אמת תכתובת עם מרינוב לגבי המכרז (עמ' 13859). הוא נשאל עוד האם ריסבי-רז המשיכה לעבוד עם ראשונטורס בהנחייתו, והשיב שלא, זה בכלל לא העסיק אותו (עמ' 13857).

לדבריו, גם כאשר כבר היה מודע לחיכוכים בן ריסבי-רז לבין החשב ועירב את דינור, הוא לא זוכר שנאמר לו שהתעוררה בעיה משום שבוצעו בעבר נסיעות דרך ראשונטורס, שאינה סוכנות מורשית. הוא הוסיף, שגם אם נאמר לו דבר כזה, הוא העביר את הנושא לטיפול המנכ"ל, בין היתר כדי לשמור על הנוהל התקין בעניין (עמ' 13868). הוא לא ידע על הסידור עם "איילה" (עמ' 13869) ולא היה מעורב כלל בעניין חלופת המכתבים בין החשב למר אזולאי (עמ' 13881-13886).

<u>טענות המאשימה</u>

לטענת המאשימה, מודעותם של הנאשמים לעקיפתו של המכרז במרמה הוכחה מעל כל ספק סביר.

828. ביחס לנאשמת, טוענת המאשימה כי היא מילאה תפקיד דומיננטי במהלך עקיפת המכרז וכי במסמכים שפורטו ניתן למצוא את טביעות אצבעותיה "כגורם מנחה, מאשר או מעודכן בנעשה" (סיכומי המאשימה, עמ' 51). הנאשמת הייתה אשת הקשר מול החשבות בחודשי העבודה הראשונים בהם התבצעה רוב ההפרה השיטתית של המכרז, וזאת למרות שידעה על המכרז; הנאשמת קבעה שיחה דחופה עם ריסבי-רז בעקבות מכתבו של החשב מיום 4.9.03 (שבו כתב כי משיחתו עם ריסבי-רז למד שמתקיימות נסיעות עם סוכנות לא מורשית), ובשיחה זו הנאשמת יזמה או אישרה לריסבי-רז לפנות אל ראשונטורס על מנת להשיג חשבוניות פיקטיביות; הנאשמת פנתה לחשב (במכתבה מיום 17.9.03) והציגה בפניו מצג, לפיו שהייתה של ריסבי-רז בחופשת לידה גרמה לריסבי-רז להמשיך לעבוד עם ראשונטורס, בעוד שלמעשה ריסבי-רז העדיפה לעבוד עם

ראשונטורס מבחירה מודעת; הנאשמת מחקה מטיוטת מכתב התשובה לחשב (מיום 24.9.03) את הנסיעה לאיטליה משום שידעה כי בגין נסיעה זו אין "חשבונית מולבנת" של "איילה" כנגד חשבונית ראשונטורס; הנאשמת קיבלה לידיעתה את מכתב החשב לסוכנות "איילה", כמי שהובילה את תהליך עקיפת המכרז; ובעיקר הנאשמת נתבקשה לאשר את מכתבו של מנכ"ל "איילה" לחשב. מודעות הנאשמת לעקיפת המכרז נלמדת גם מכך ששמותיהן של סוכנויות "איילה" ו"הלל" מופיעים סמוך לחשבוניות של ראשונטורס בטריפלוג של שנת 2003, שאותו ראתה הנאשמת בישיבה עם ראשונטורס.

לשיטת המאשימה, שתיקת הנאשמת במשטרה והימנעותה ממתן עדות בבית המשפט, מחזקת את הראיות נגדה ומצביעה על כך שאין לה גרסה סבירה להגנתה.

829. ביחס לנאשם, טוענת המאשימה כי הוא היה מעורב באופן פעיל בהתנהלות לשכתו מול החשב. מכתבי החשב לנאשמת ולריסבי-רז הועברו לעיונו והוא העיר עליהם את הערותיו. הוא סייע בהכנת מכתב תשובה מיום 24.9.03. הוא העיר לריסבי-רז "**לפני זה לפני**" על גבי מכתבו של החשב. הוא הורה לריסבי-רז, כי עליה להיפגש עם המנכ"ל ולהישמע להוראותיו. לטענת המאשימה, מעורבותו זו מלמדת גם על מודעותו למכלול פרשת עקיפת המכרז, שכן, קשה לקבל תרחיש לפיו שאר העניינים הקשורים לעבודת הלשכה מול החשב היו גלויים בפני הנאשם, ורק עניין עקיפת המכרז הוסתר ממנו על ידי ריסבי-רז והנאשמת. מוסיפה המאשימה וטוענת, כי עקיפת המכרז משרתת אינטרס ישיר של הנאשם, ועל כן לא מתקבל על הדעת שהנאשמת תסתיר זאת ממנו. לבסוף, טוענת המאשימה כי עצם העובדה שהנאשם המשיך לנסוע באמצעות סוכנות ראשונטורס, למרות שידע שהיא לא זכתה במכרז, מלמדת על מודעותו לעקיפת המכרז. בהקשר זה מפנה המאשימה למסמך שבו ריסבי-רז כתבה לנאשם "**ממש קשה לבקש מהמשרד לחייב כסף לסוכן חיצוני**".

<u>טענות הנאשם</u>

830. הנאשם טוען כי מחומר הראיות עולה כי הוא לא ידע ולא היה מעורב בטיפול בנושא המכרז ובתשלום עבור נסיעותיו משנת 2003 שבוצעו באמצעות ראשונטורס. מן המסמכים והראיות עולה שהתנהלות לשכת הנאשם בנושא הזמנת הנסיעות בתחילת תקופת כהונתו של הנאשם כשר התמ"ת, נבעה מחוסר סדר, טעות ונסיון למצוא בדיעבד פתרונות לבעיה שנוצרה עקב חוסר הכרות של ריסבי-רז את נהלי משרד התמ"ת ובשל "חבלי לידה" במעבר. מכל מקום, הנאשם עצמו לא ידע על התנהלות זו ולא היה מעורב בטיפול בנושא המכרז, בתשלום עבור הנסיעות שבוצעו בראשונטורס בשנת 2003, בבחירת סוכנות הנסיעות שדרכה יוזמנו נסיעותיו וב"בפתרון הבעיה שנוצרה" (סיכומי הנאשם,

סעיפים 2 ו-5). הנאשם שולל כי הייתה התנהלות קונספירטיבית או תכנון מוקדם. אמנם אנשי לשכתו לא פעלו בצורה נכונה וראויה, אך עם זאת הם פעלו בגלוי וללא מרמה.

המסמכים שבכתיבתם היה מעורב הנאשם, ושאותם הביאה המאשימה כדי לבסס את הטענה בדבר מעורבותו בעקיפת המכרז, הם מסמכים שנכתבו אחרי חודש ספטמבר 2003 ואינם קשורים לביצוע נסיעות באמצעות סוכנות בלתי מורשית (סיכומי הנאשם, עמ' 47 והלאה). כאשר הובא לידיעת הנאשם החיכוך בין ריסבי-רז לחשב, הוא הורה למנכ"ל המשרד להתערב בסוגיה זו ולפתור את הבעיה. העובדה שבחר לערב את המנכ"ל עומדת בסתירה לטענת המאשימה לפיה מדובר בקונספירציה מרמתית.

מעדותה של ריסבי-רז עולה כי הנאשם לא הורה לה להסתיר מהחשב שנסיעותיו בוצעו באמצעות ראשונטורס, וכי על אף שבחקירתה במשטרה אמרה ריסבי-רז שהנאשם ידע שראשונטורס לא זכו במכרז, היא לא התייחסה למועד בו הוא ידע זאת, אשר, לשיטתו, היה אחרי ספטמבר 2003.

עוד טוען הנאשם למחדל של המאשימה בכך שפרשר לא נחקר במשטרה, ובכך שדינור לא נחקר במשטרה בנושא המכרז, למרות שהמסמכים מלמדים על מעורבות של שניהם בפרשה.

<u>טענות ב"כ הנאשמת</u>

831. ב"כ הנאשמת טוען כי מעורבות הנאשמת בנושא עקיפת המכרז מצומצמת מאוד. למעט חליפת מכתבים קצרה, כל הקשר של אנשי החשבות עם לשכת הנאשם התבצע מול ריסבי-רז. נושאים שדרשו טיפול של החשבות הועברו לטיפולה של ריסבי-רז או לטיפול המנכ"ל, ולעיתים לטיפול הנאשם בעצמו. אמנם החשב פנה לנאשמת תחילה בנושא טיפול בנסיעות, אך היה זה משום שהוא לא ידע שריסבי-רז היא הגורם האחראי על נושא זה, ולאחר שנודע לו שריסבי-רז שבה מחופשת הלידה, הקשר שלו עם לשכת הנאשם היה מול ריסבי-רז בלבד. עם קבלת מכתבו הראשון של החשב הנאשמת העבירה את הנושא לטיפולה של ריסבי-רז, ולראיה עומדת העובדה שיומיים לאחר קבלת מכתבו הראשון של החשב, העבירה לו ריסבי-רז, ביום 28.8.03, פירוט בנוגע לנסיעות הנאשם. אין ראיה כי הנאשמת התערבה בפרשה זו בדרך כלשהי. גם הקשר עם מנכ"ל "איילה" התבצע מול ריסבי-רז בלבד.

ריסבי-רז עבדה באופן עצמאי והנאשמת לא בדקה את עבודתה בכל הנוגע לטיפול בנסיעות. הנאשמת לא התערבה או פעלה במקומה ורק כאשר ריסבי-רז נזקקה לעזרתה היא עזרה לה. לנאשמת לא היה ידע ורקע לטפל בנושא הנסיעות ובנושא מתן הסברים

לחשב בנוגע לנסיעות, ולכן הייתה מעורבות של המנכ"ל, ריסבי-רז והנאשם עצמו במכתבי התשובה שלה לחשב. כמו כן, מאז חודש דצמבר 2003 הנאשמת כבר לא הייתה מכותבת לפניות החשב ולפיכך ברור כי טיפולה בנסיעותיו של הנאשם לחו"ל מול החשב היה אקראי, ונסוב סביב נהלי עבודה בלבד. הנאשמת לא הייתה מעורבת באישור חשבונות "איילה" והראייה כי שפרה לוי, חני גד (החשבת שהחליפה את מרינוב) ובני אומן ציינו בעדותם כי עבדו מול ריסבי-רז בלבד (עמ' 232-233). בכל הנוגע למכתבו של אזולאי ולטענת מצג המרמה כלפי החשב, אין ראיה למעורבותה במהלך זה, וגם אזולאי עצמו העיד שהקשר שלו עם לשכת הנאשם היה אך ורק עם ריסבי-רז (עמ' 235-236).

לבסוף טוענת הנאשמת, כי היא הנחתה את ריסבי-רז לפעול לפי הנחיות החשב, ליידע אותו בזמן לגבי נסיעות עתידיות, לקבל ממנו אישור מראש על מימון הנסיעות, ולפעול בשקיפות מלאה. היא לא ניסתה להסתיר ממנו דבר ואף לא הנחתה את ריסבי-רז להסתיר ממנו מאום.

יריעת המחלוקת

832. מן התשתית העובדתית שפורטה בהרחבה לעיל, עולה כי לאחר מינוי הנאשם לשר התמ"ת, הזמינו עובדי לשכתו במשך תקופה של כעשרה חודשים, עבורו ועבור המאבטחים שליוו אותו, טיסות בתשע נסיעות שונות בסוכנות ראשונטורס. זאת, למרות שראשונטורס לא זכתה במכרז סוכני הנסיעות. כן עולה, כי שתי סוכנויות נסיעות שזכו במכרז – סוכנות "איילה" וסוכנות "הלל" – הנפיקו חשבוניות למשרד התמ"ת בגין נסיעות הנאשם ומאבטחיו שבוצעו ע"י ראשונטורס, וזאת לבקשת הנהלת ראשונטורס ובתיאום עם לשכת הנאשם. כמו כן, עולה כי לכל המאוחר ביום 4.9.03 (וככל הנראה כבר ביום 28.8.03) ידע החשב מרינוב כי היו נסיעות של הנאשם שהוזמנו בסוכנות שאינה בין הסוכנויות שזכו במכרז.

833. המחלוקת בין הצדדים מתמקדת בעיקר בשאלת מודעותם ומעורבותם של הנאשמים במהלך עקיפת המכרז, ובשאלת המרמה כלפי החשב מרינוב. בהקשר זה, אנו נדרשים להכריע במספר שאלות עובדתיות:

ראשית, מה ידע החשב על הזמנת טיסות הנאשם דרך ראשונטורס. בהקשר זה יש לבחון, האם ביום 4.9.03, בעת שנודע לחשב על כך שהוזמנו טיסות לנאשם בסוכנות שלא זכתה במכרז, הוא ידע שמדובר בסוכנות ראשונטורס. האם נעשה נסיון מצד ריסבי-רז והנאשמים להגיש לחשב חשבוניות של ראשונטורס לתשלום, לפני שהוגשו לו חשבוניות "איילה" (בין יום 15.9.03 ליום 21.9.03).

שנית, האם ביום 21.9.03, בעת שקיבל את חשבוניות "איילה", קישר החשב בן הנסיעות שבוצעו באמצעות סוכנות ראשונטורס, עליהן דווח לו על ידי ריסבי-רז ביום 28.8.03, לבין חשבוניות "איילה".

שלישית, והיא העיקר, האם ביקשו הנאשמים לרמות את החשב בכך שהציגו בפניו מצג לפיו סוכנות "איילה" וסוכנות "הלל" הן שביצעו את הנסיעות, בעוד שבפועל סוכנות ראשונטורס, שלא זכתה במכרז, ביצעה אותן. בהקשר זה יש לבחון, האם בעת שהוגשו לחשב חשבוניות "איילה", בין יום 15.9.03 לבין יום 21.9.03, אמרו לו ריסבי-רז או הנאשמים שחשבוניות אלו משקפות נסיעות של ראשונטורס שעליהן דווח לו על ידי ריסבי-רז. עוד יש לבחון את מודעותם ומעורבותם של הנאשמים בכתיבתו ובשליחתו של מכתבו של אזולאי, מיום 12.10.03, לחשב.

רביעית, בעקבות עדותו של מנכ"ל המשרד דינור, התעוררה מחלוקת עובדתית בשאלה האם התקיימה פגישה בין המנכ"ל, הנאשמת והחשב, שבה דובר במפורש על הכשרת הטיסות שהוזמנו דרך ראשונטורס בעבר, על דעתם של החשב והחשב הכללי, ועל האפשרות להזמין טיסות דרך סוכנות זו בעתיד, על אף שלא זכתה במכרז. יצוין כי מועד הפגישה, ככל שהתקיימה, אינו ידוע, שכן דינור עצמו העיד שהתקיימה בין 17.9.03 לבין חודש יוני 2004. בהקשר זה, יש לבחון גם את המסמכים שהוגשו לנו: האם בעקבות פגישה זו ניתן לקבוע כי החשב כתב את המכתבים לנאשמת, לריסבי-רז, ל"איילה" ולחשב הכללי מתוך מודעות לעקיפת המכרז.

חמישית, יש לבחון האם הנאשמים פעלו במרמה בעת שהגישו לחשב את חשבוניות "הלל" ואת החשבוניות הנוספות של "איילה", בסבב השני, ביום 23.2.04. בהקשר זה יש לקבוע, האם ריסבי-רז פעלה על דעת עצמה, האם פעלה מתוך טעות בשיקול הדעת, או שמא קיבלה הוראה מן הנאשמים.

נדון בשאלות אלו כסדרן.

<u>דיון והכרעה</u>

834. כזכור, ביום 28.8.03 מסרה ריסבי-רז לחשב מסמכים המפרטים נתונים בנוגע לשבע נסיעות של הנאשם, מתוכן ארבע נסיעות שבוצעו מחודש אפריל ועד לאותו מועד, ועוד שלוש נסיעות צפויות לחודשים ספטמבר – אוקטובר (נ/131). במעמד מסירת המסמכים נתנה ריסבי-רז הסברים לחשב והוא כתב על גבי המסמכים הערות בכתב ידו. שישה ימים לאחר מכן, ביום 4.9.03, שלח החשב מכתב לנאשמת בו כתב כי משיחתו עם ריסבי-רז למד כי חשבונות הטיסות של השר מחודש אפריל ועד ספטמבר מתעכבים

בסוכנות הנסיעות וכן כי נסיעותיו של הנאשם מבוצעות על ידי סוכנות נסיעות שאיננה ברשימת הסוכנויות איתן הממשלה קשורה.

מכאן עולה, כי כבר ביום 28.8.03, בעת שפגש החשב את ריסבי-רז, היא סיפרה לו שהיא נוהגת להזמין את נסיעותיו של הנאשם באותה סוכנות נסיעות שבה נהגה להזמין את נסיעותיו בעת שכיהן בתפקידו הקודם בעיריית ירושלים. מסקנה זו מתחזקת גם מדבריו של מרינוב במשטרה, לפיהם זכר שריסבי-רז הייתה קשורה לראשונטורס עוד מהתקופה של כהונת הנאשם בעיריית ירושלים (ת/172, עמ' 32-33). עם זאת, לא ניתן לקבוע בוודאות כי החשב ידע ששמה של אותה סוכנות הוא "ראשונטורס".

מן המסמכים עולה כי רק ביום 8.9.03, קרי, עשרה ימים לאחר הפגישה עם החשב, ריסבי-רז ביקשה מזלצמן להנפיק חשבוניות עבור נסיעות 23-28 הכרונולוגיות, להוציא נסיעה 25 הכרונולוגית, ולבקשתה זו היא צירפה את רשימת סוכני הנסיעות בירושלים. פניה זו להוצאת חשבוניות, בצירוף רשימת סוכני נסיעות בירושלים, מצביעה על תחילתו של תכנון לעקיפת המכרז. עוד עולה מן המסמכים, שבאותו היום ולמחרתו הנפיקה זלצמן חשבוניות בנסיעות המבוקשות. כיוון שהחשבוניות הוצאו רק ביום 8.9.03, ברור כי לא הוצגו לחשב ביום 28.8.03 ולא היו לפניו כאשר כתב מכתבו מיום 4.9.03. אך השאלה היא האם אלו הוגשו לתשלום לחשבות משרד התמ"ת, ורק כאשר סירב החשב לשלמן הוגשו לו חשבוניות "איילה".

כזכור, מרינוב עצמו אמר בחקירת המשטרה כי יכול להיות שהוגשו לו חשבונית או שתיים של ראשונטורס לתשלום, וכי הוא זוכר שריסבי-רז הייתה מעורבת בסיטואציה הזאת, אך גם חזר ואמר שהוא זוכר את הדברים בצורה מעומעמת. הוא ציין כי אם הייתה מוגשת לו חשבונית של ראשונטורס הוא לא היה מאשר אותה, שכן סוכנות זו לא הייתה בהסדר של החשב הכללי. ואולם, בעדותו אמר מרינוב כי למרות דבריו בחקירת המשטרה, הוא לא זוכר שהוגשו לו חשבוניות של ראשונטורס לתשלום. הוא ציין, כי אינו זוכר מתי עלה השם ראשונטורס לראשונה ויכול להיות שהוא עלה בשיחתו עם ריסבי-רז אך הוא לא ייחס לזה חשיבות מעבר לעובדה שראשונטורס אינה סוכנות מורשית, ולכן גם הוא לא כתב במכתבו לנאשמת, מיום 4.9.03, שהוגשו לו חשבוניות של ראשונטורס (עמ' 1904).

835. מעדות אזולאי עולה כי קלינגר מראשונטורס ביקש ממנו להנפיק חשבוניות של "איילה" כיוון שמשרד התמ"ת סירב לשלם לראשונטורס, וכי נתוני החשבוניות שהוציאו היו זהים לאלה שקיבל מראשונטורס. מכאן ש"איילה" קיבלה חשבוניות של ראשונטורס רק אחרי יום 8.9.03.

836. לאור כל האמור, תשובתנו **לשאלה הראשונה** היא, כי חרף העובדה שהחשב ידע שהיו נסיעות של הנאשם, שקדמו לחודש ספטמבר 2003, שבוצעו באמצעות סוכנות שלא זכתה במכרז, לא ניתן לקבוע ממצא לפיו החשב ידע כי מדובר בסוכנות הספציפית ראשונטורס, וגם לא ניתן לקבוע ממצא לפיו ריסבי-רז או הנאשמת הגישו לחשב חשבוניות של ראשונטורס לתשלום בגין אותן נסיעות. לעניין זה נדגיש, כי באותו שלב עיקר התקשורת עם החשב הייתה בהתכתבות מסודרת, ואין לפנינו מסמך בו צוין כי חשבוניות ראשונטורס מועברות לחשב.

837. אשר **לשאלה השנייה** – היא השאלה האם ביום 21.9.03, בעת שקיבל לידיו החשב מרינוב את חשבוניות "איילה", הוא קישר ביניהן לבין הנסיעות שבוצעו באמצעות סוכנות ראשונטורס, עליהן דווח לו על ידי ריסבי-רז ביום 28.8.03 – תשובתנו היא בשלילה.

אמנם, הנתונים המופיעים בחשבוניות "איילה" דומים למדי לנתונים שמסרה ריסבי-רז לחשב רק שלושה שבועות קודם לכן, בנוגע לנסיעות שכבר בוצעו (נ/131), מבחינת מועדי הטיסות, זהות הנוסעים והיעדים. מכאן ביקשה ההגנה ללמוד, כי מרינוב היה צריך להבין שמדובר באותן הנסיעות. בהקשר זה גם הציגה ב"כ הנאשם למרינוב, בחקירתו הנגדית, את השאלה מה חשב שקרה עם הנסיעות שריסבי-רז דיווחה לו עליהן ביום 28.8.03, והוא לא ידע לתת מענה. עם זאת, החשב חזר ואמר לאורך כל חקירתו (הראשית והנגדית) בבית המשפט כי הוא לא ידע שחשבוניות "איילה" מייצגות נסיעות שבוצעו באמצעות ראשונטורס, וכי הוא לא קישר בין הנסיעות שעליהן קיבל דיווח ביום 28.8.03 לבין החשבוניות שהוגשו לו ביום 21.9.03. עדותו בעניין זה היא עדות אמינה.

מסקנה זו מתחזקת לאור המכתבים שכתב מרינוב לסוכנות "איילה", לדינור ולפרשר בעקבות קבלתן של חשבוניות "איילה". ממכתבים אלו, ובפרט מן המכתבים ל"איילה" (מיום 24.9.03 ומיום 29.10.03) עולה, כי למרינוב לא היה ספק שחשבוניות אלו, אשר נבחנו על ידו בדקדוק רב, מתייחסות לנסיעות שבוצעו על ידי "איילה". חרף דבריו של דינור כי מרינוב ידע על הבעיה אך לא רצה "להיות זה שיוציא את הערמונים מן האש", הרי שעיון במכתבים לא מעלה ולו רמז לכך שמרינוב ידע שלא מדובר בנסיעות שבוצעו על ידי "איילה", נהפוך הוא.

הנה כי כן, מסקנתנו היא כי מרינוב לא קישר בין חשבוניות "איילה" לבין הנסיעות שדווח לו עליהן כשלושה שבועות קודם לכן, וכי הוא לא העלה על דעתו כי חשבוניות "איילה" הונפקו במרמה כדי לקבל תשלום בדיעבד עבור נסיעות שבוצעו באמצעות ראשונטורס.

838. נדון כעת **בשאלה השלישית** – היא השאלה האם ניסו הנאשמים לרמות את החשב בכך שהציגו בפניו מצג לפיו סוכנות "איילה" היא שביצעה את הנסיעות, בעוד שבפועל סוכנות ראשונטורס ביצעה אותן.

כאמור, בהקשר זה יש לבחון שתי שאלות משנה: האחת – האם בעת שהוגשו לחשב חשבוניות "איילה", בין יום 15.9.03 ליום 21.9.03, אמרו לו ריסבי-רז או הנאשמים שחשבוניות אלו משקפות נסיעות של ראשונטורס שעליהן דווח לו על ידי ריסבי-רז. השנייה – האם הנאשמים היו מודעים ומעורבים בכתיבתו ובשליחתו של מכתבו של אזולאי, מיום 12.10.03, לחשב.

מעדותו של אזולאי, המקובלת עלינו, עולה כי לא פעל על דעת עצמו (או על דעת סוכנות ראשונטורס בלבד) כאשר הנפיק את החשבוניות והגיש אותן לתשלום, אלא הוא עשה זאת לבקשת ראשונטורס ועל דעתה של ריסבי-רז, אשר ידעה, כפי שהעידה, שחשבוניות אלו מוגשות כנגד נסיעות שבוצעו בראשונטורס. כפי שיבואר להלן, כעולה מן הראיות בפרשת המכרז ובפרשת ראשונטורס כולה, יש לשלול את האפשרות שריסבי-רז פעלה בעניין זה על דעת עצמה ומבלי שקיבלה הוראות מהנאשמת.

839. לכאורה, עדותו של החשב, לפיה לא נאמר לו שמדובר בחשבוניות של נסיעות שהוזמנו בראשונטורס, עשויה לתמוך במסקנה לפיה הנאשמים הציגו לחשב מצג שווא מרמתי. ברם, המאשימה לא הוכיחה כי לנאשם עצמו הייתה יד בדבר. נזכיר, כי את טענת המרמה ביחס לנאשם, מבססת המאשימה בעיקר על מספר טיוטות של מכתבי הנאשמת לחשב, שהועברו לעיונו של הנאשם והוא מצא לנכון לתקנן. מכתבים אלו עוסקים בהיבט התקציבי של מימון נסיעות הנאשם, אך אינם קשורים לסוגיית הזמנת הנסיעות באמצעות סוכנות שאיננה מורשית או לחשבוניות "איילה". על כן, לא ניתן ללמוד מהם על מעורבות של הנאשם במעשה המרמה כלפי החשב.

אדן נוסף עליו ביקשה המאשימה לבסס את טענת המרמה ביחס לנאשם, הוא המודעות שהייתה לו לעצם הפרת המכרז על ידי הזמנת טיסותיו בראשונטורס, עוד מתחילת כהונתו כשר התמ"ת (בחודש מרץ 2003), למרות שהיה ידוע לו כי זוהי סוכנות בלתי מורשית. בעניין זה הפנתה המאשימה לדבריה של ריסבי-רז בחקירת המשטרה, לפיהם הנאשם ידע שראשונטורס לא זכתה במכרז, וכן למסמך 126 בת/324 (נומרטור 787) שבו כתבה ריסבי-רז לנאשם "**ממש קשה לבקש מהמשרד לחייב כסף לסוכן חיצוני**". ואולם, גם טענות אלו של המאשימה אין לקבל. לפי עדות הנאשם, הנתמכת בעדות ריסבי-רז, סוגיית המכרז נודעה לו רק בספטמבר או אוקטובר 2003, ונוכח העובדה שריסבי-רז החלה את עבודתה במשרד התמ"ת רק בעת שחזרה מחופשת הלידה בחודש אוגוסט 2003, יש להניח שלא

ידעה קודם למועד זה על קיומו של המכרז ועל הנהלים החדשים הנדרשים במשרד ממשלתי לצורך הזמנת טיסותיו של הנאשם. לפיכך, מקובלת עלינו עדותה של ריסבי-רז, לפיה בעת שהזמינה את טיסותיו של הנאשם בתקופה שבין אפריל 2003 ועד אוגוסט 2003, היא לא ידעה על קיומו של המכרז ועל הבעייתיות שבהזמנת הטיסות באמצעות סוכנות ראשונטורס.

אשר לדברים שכתבה ריסבי-רז לנאשם – "**ממש קשה לבקש מהמשרד לחייב כסף לסוכן חיצוני**" – הרי שאין בהם כדי ללמד על מודעותו של הנאשם למכרז או לעקיפתו בשנת 2003, כאשר הדברים נכתבו בשנת 2005, בהקשר של נסיעה ספציפית, שביחס אליה כל שהתבקש הנאשם לעשות, הוא לאשר מסלול לחיוב משרד התמ"ת בהשתתפות בהוצאות נסיעתו.

כמו כן, ביקשה המאשימה להתבסס על ההנחה לפיה מדובר במעשי מרמה המשרתים אינטרס ישיר של הנאשם – שכן סוכנות ראשונטורס, על פי הנטען, סייעה לו בהשגת מימון עודף בגין טיסותיו – ועל כן לא מתקבל על הדעת שהנאשמת, אשת סודו של הנאשם, תסתיר מהלכים אלו ממנו. על כך יש להשיב שתיים: ראשית, כפי שפירטנו בהרחבה לעיל, לא הוכח מעל לספק סביר שהנאשם ידע על קבלת מימון עודף בגין טיסותיו. מכאן, ש"האינטרס" של הנאשם, שטענה לו המאשימה, איננו מתקיים, ולמצער לא הוכח מעל לספק סביר כי אכן היה לו מניע לעשות כן. שנית, אמנם ממכלול הראיות בתיק זה אכן הוכח כי הנאשמת הייתה אשת סודו של הנאשם, אך בטיעון זה בלבד אין כדי לבסס, מעל לספק סביר, את מעורבותו של הנאשם בהצגת מצג שווא בפני מרינוב; ותוכיח זאת הרשעת הנאשמת בגביית עודפים המימון מהארגונים במרמה בעוד הנאשם זוכה מעבירה זאת.

840. אשר לנאשמת: כתב ידה על מכתבי החשב, המפנה את המכתבים לריסבי-רז, ובקשותיה לדון עם ריסבי-רז בדחיפות בדברים, מלמדים כי הייתה מעורבת בהתנהלות מול החשב ובניסיון להסדיר את הנהלים שהכתיב החשב בעניין הנסיעות. אמנם, בכך אין די כדי לקבוע כי הנאשמת עצמה, כבר בשלב זה, רימתה את החשב בכך שהציגה בפניו מצג לפיו "איילה" היא שביצעה את הנסיעות, אך מעורבותה של הנאשמת לא הסתכמה בכך בלבד. כזכור, עוד בחודש אפריל 2003 כתבה שפרה לוי למירי סלוצקי בלשכת השר, וביקשה ליידע את הנאשמת כי על השר לטוס באמצעות סוכנות מורשית. כמו כן, במכתב הנאשמת למרינוב מיום 17.9.03 כתבה הנאשמת כי היא בקיאה בנוהל הזמנת טיסות על-פי מכרז (ת/94, נומרטור 1286).

לטענת ההגנה, לא מתקבל על הדעת שריסבי-רז והנאשמים ניסו לרמות את מרינוב באמצעות חשבוניות "איילה", שכן ריסבי-רז בעצמה דיווחה לחשב, על פי הוראתה של הנאשמת (ובתגובה למכתבו של החשב אליה מיום 26.9.08) על נסיעותיו של הנאשם בין חודשים אפריל לספטמבר 2003 שבוצעו בסוכנות שאינה מורשית (סיכומי הנאשם, עמ' 30-22). ואולם, ההגנה לא סיפקה הסבר סביר לשאלה המתבקשת, והיא, מדוע ריסבי-רז והנאשמת לא אמרו במפורש לחשב שחשבוניות "איילה" מתייחסות לאותן נסיעות שבוצעו באמצעות ראשונטורס, ומדוע שלחו את מנכ"ל "איילה" להציג מצג מפורט בכתב לפיו "איילה" היא שביצעה את הנסיעות בעצמה. ב"כ הנאשמת טען בהקשר זה כי "**החשבוניות שהוצאו מסוכנויות הנסיעות איילה והלל לא הוצאו במטרה להסתיר מהחשבות שהנסיעות בוצעו בראשונטורס אלא בשל העובדה שהחשבות לא שילמה לסוכנות שאינה מורשית**" (סיכומי הנאשמת, עמ' 235) בטענה סתמית זו אין די, ובפרט כאשר לא נעשה כל ניסיון להסביר את מניעיה של הנאשמת בהתנהלותה מול החשב.

841. כעת יש ליתן מענה לשאלה האם הנאשמים רימו את החשב באמצעות שליחת מכתבו של אזולאי, שממנו עולה שהנסיעות בוצעו על ידי "איילה". עמדתנו היא כי בעוד שלא הוכח שהנאשם היה מעורב או היה מודע למהלך זה, הרי שהנאשמת היא זו שהורתה לאזולאי לשלוח מכתב זה למרינוב, ולמצער הייתה מעורבת באישור תוכנו של המכתב טרם שליחתו, ובעשותה כן פעלה במרמה.

בשיחתה של ריסבי-רז עם החשב מיום 28.8.03, התברר כי הוזמנו טיסות בסוכנות לא מורשית. בשיחה זו, הבהיר החשב לריסבי-רז כי לא יכבד חשבוניות של סוכנות לא מורשית. בשל כך נרקחה בלשכת השר תוכנית לעשות שימוש ב"צינור עוקף", בדמות סוכנות מורשית, ולכן בד בבד עם הבקשה מזלצמן להוציא חשבוניות, נשלחו לה רשימות של סוכנויות נסיעות מורשות.

ביום 24.9.03, בעקבות קבלת חשבוניות "איילה" שלושה ימים קודם לכן, כתב מרינוב מכתב לסוכנות "איילה". במכתבו קבל על כך שסוכנות "איילה" הזמינה את הטיסות לפני שקיבלה התחייבות מן החשב, על כך שהחשבוניות הוגשו באיחור של מספר חודשים לאחר הזמנת הטיסות, וכן על כך שלא ניתנה מלוא ההנחה בניגוד לתנאי המכרז. כמו כן ביקש מרינוב הסברים מפורטים לחלק מן החשבוניות. לו היה מרינוב שותף לתוכנית המצג והמעקף, לא היה כותב מכתב זה בנוסחו זה. על גבי העמוד הראשון של מכתב זה כתבה ריסבי-רז לנאשמת ביום 29.9.03: "**שולה – לידיעתך**". על המכתב סומנו שני סימוני "וי" (שאינם בכתב ידו של הנאשם). ביום 22.10.03 התקבלה בלשכת הנאשם **טיוטת** מכתב תשובה לחשב שהכין אזולאי מנכ"ל "איילה". טיוטה זו הועברה ללשכת השר לבדיקה ואישור, ואכן על גבי טיוטת המכתב כתבה ריסבי-רז לנאשמת, ביום 22.10.03: "**שולה** –

מצ"ב מכתב תשובה מאיילה למכתב של החשב – לאישורנו לפני שנשלח לחשב". המכתב נמסר לחשב לאחר שאושר על ידי הנאשמת. ודוק: אזולאי, לפי עדותו, לא שלח את המכתב אלא לאחר שריסבי-רז אישרה לו את הטיוטה, ואילו ריסבי-רז העידה כי לא אישרה את הטיוטה בעצמה. גם אם החשב שמע שיש סוכנות אחרת, לא מורשית, הרי נוסח מכתבו של אזולאי שולל זאת ומציג טיפול ישיר ומיידי בזמן אמת של "איילה" מתחילת הזמנת הנסיעות, עוד כאשר ריסבי-רז הייתה בחופשת לידה, וזאת אף שאזולאי התוודע לריסבי-רז רק בשלהי חודש ספטמבר 2003. ביום 29.10.03 כתב מרינוב מכתב תשובה לאזולאי. במכתב זה כתב כי תשובותיו של אזולאי אינן מספקות, כי משרד "איילה" פעל בניגוד להוראות החשבות וכי ריסבי-רז כלל לא הייתה עובדת המשרד בתקופה הרלוונטית. אזולאי לא הגיב למכתב זה, ועל פי עדותו נהג כך בהתאם להוראות יוסי קלינגר וריסבי-רז.

842. הנאשמת בחרה לא להעיד ולא למסור כל גרסה בעניין זה.
בסיכומי הנאשמת נכתב כי לא טיפלה באף נושא הקשור לחשבות אלא העבירה את הנושא לטיפולם של ריסבי-רז, המנכ"ל, או הנאשם. עוד נטען, כי אין ראיה המצביעה על כך שהיא התערבה בפרשה זו בדרך כלשהי ולכן לא ניתן לקבוע כל ממצא בעניין זה (סיכומי הנאשמת, עמ' 236). טענות אלו אין לקבל, בין היתר משום שהן אינן מספקות הסבר לשאלה מדוע ריסבי-רז הפנתה את מכתבו של אזולאי לנאשמת, לצורך קבלת אישורה.

לאור המסמכים והעדויות, מסקנתנו היא כי הנאשמת אישרה את מכתבו של אזולאי לחשב ובכך הייתה שותפה להצגת מצג בפני החשב לפיו סוכנות "איילה", שעמדה בקשר עם ריסבי-רז עוד בתחילת 2003, היא זו שביצעה את הנסיעות, ולא ראשונטורס. בעשותה כן, פעלה הנאשמת במרמה כלפי החשב. מסקנה זו נסמכת על כך שריסבי-רז הפנתה את מכתבו של אזולאי לאישורה של הנאשמת, וכן על ההנחה שלמרות שאזולאי התייחס בעדותו לריסבי-רז בלבד, אין לקבל שריסבי-רז פעלה בעניין זה על דעת עצמה. מסקנה זו נתמכת גם משתיקת הנאשמת.

כאמור, סעיף 162(א) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב – 1982, קובע כי "**הימנעות הנאשם מהעיד עשויה לשמש חיזוק למשקל הראיות של התביעה וכן סיוע לראיות התביעה במקום שדרוש להן סיוע**". הימנעותה של הנאשמת מלעלות על דוכן העדים, ולמסור את גרסתה לאירועים, מהווה אם כן סיוע לראיות התביעה.

843. אמנם, אזולאי התייחס בעדותו למעורבותה של ריסבי-רז בלבד, הן קודם לכתיבת המכתב והן לאחריו. ואולם, על סמך מכלול הראיות בפרשת ראשונטורס, מצטיירת התמונה לפיה הנאשמת הייתה מעורבת בכל ענייני הלשכה, אין דבר הנסתר מנגד עיניה,

ועל כן אין זה סביר כי לא הייתה מעורבת בסוד העניינים. יתר על כן, מקובלים עלינו הדברים שאמרה ריסבי-רז בעדותה, לפיהם בתקופת האירועים המתוארים, היא הייתה עובדת חדשה בלשכת שר התמ"ת, ולא מתקבל על הדעת ש"רקחה" בעצמה את הפתרון לתשלום לראשונטורס דרך סוכנויות מורשות. זאת ועוד, האירועים המתוארים התרחשו כשנתיים בלבד לאחר עלייתה של ריסבי-רז ארצה, וקשה לקבל שהיא נתבקשה לאשר על דעת עצמה בלבד מכתב הכתוב כולו בעברית. לאור זאת, ייתכן אמנם כי אזולאי היה בקשר רק עם ריסבי-רז, אך אין לקבל שריסבי-רז – שביקשה מהנאשמת אישור לנוסח מכתבו של אזולאי למרינוב – לא דיווחה לנאשמת על השיחות איתו ולא קיבלה ממנה הנחיות בקשר להנפקת החשבוניות והאופן שבו יש להגיב למכתבו של מרינוב. הנאשמת טענה שלא טיפלה בנסיעות ומעורבותה בהן הייתה מצומצמת. טענה זו, כפי שביארנו לעיל בפרק הדן במעורבות הנאשמת בנסיעות, אין לקבל. הנאשמת הייתה מעורבת בכל הנעשה בלשכת הנאשם. זאת ועוד, בענייננו אין מדובר בהזמנת נסיעה זו או אחרת אלא בפעולה בניגוד לכללים ובניסיון להכשירה בדרך עוקפת ופסולה.

עצם העובדה שריסבי-רז הפנתה את טיוטת המכתב לנאשמת, וכן העובדה שהמכתב יצא רק לאחר מכן מעידים על מעורבותה של הנאשמת בפרשה. משלא הציגה הנאשמת בפנינו גרסה אחרת, יש לקבוע כי הנאשמת הייתה מעורבת במעשה המרמה כלפי החשב.

844. נפנה לדון **בשאלה הרביעית** שהצבנו, והיא, האם יש לקבל את גרסתו של דינור בנוגע לקיומה של פגישה בין המנכ"ל, הנאשמת והחשב, שבה דובר במפורש על הכשרת הטיסות שהוזמנו דרך ראשונטורס בעבר, למרות שאינה סוכנות מורשית, ובנוגע לכך שהאישור שניתן לבסוף על ידי החשב הכללי לתשלום החשבוניות ניתן מתוך מודעות לכך, באופן שהנאשמים לא רימו את החשב.

845. גרסת דינור בעניין זה אינה מתיישבת עם חומר הראיות ויש לדחותה:
ראשית, אין תיעוד בכתב באשר לקיומה של הפגישה האמורה, והיא אינה נזכרת באף אחד מן המסמכים שהוגשו לנו בפרשת המכרז, ובכלל זה בכל המסמכים שנתפסו בקלסרי החשבות כמו גם בקלסרי ריסבי-רז. תיעוד לפגישה גם לא נמצא ביומני הנאשמת. לעניין זה, אין די בנסיון הפרשנות שהעניק דינור, לאמור במזכרה של יעל נחמיאס (נ259/1, מסמך 29 – הוא נ169/1) בדבר ה"נוהל שקבע המנכ"ל", שכן לא ניתן לראות במזכר זה מסמך המתעד ישיבה זו (וההגנה אף לא טענה כן בסיכומיה).

שנית, בעדותו לא ידע דינור לקבוע מתי בדיוק התקיימה הפגישה בינו לבין מרינוב והנאשמת. כאמור, בעדותו עלו אפשרויות שונות, כאשר טווח הזמנים שדיבר עליו נע בין 17.9.03, לאחר מכתבה של הנאשמת לחשב, לבין חודש יוני 2004, עת אושרו חשבוניות

"איילה" לתשלום. משכך, ייתכן כי גם אם התקיימה פגישה זו, היא התקיימה רק בשלב מאוחר, לאחר מצג השווא שהוצג למרינוב בנוגע לחשבוניות "איילה" ולאחר כל ההתכתבויות שהיו לו בעניין זה עם סוכנות "איילה" ועם החשב הכללי.

שלישית, אפשרות קיומה של ישיבה זו אינה מתיישבת עם עדותו של מרינוב, כמו גם עם המכתבים שכתב בזמן ההתרחשויות. כאמור, מרינוב פנה מיוזמתו לסוכנות "איילה" ונזף בה על הנפקת החשבוניות ללא קבלת התחייבות מראש ובאיחור רב ביחס למועד ביצוע הנסיעות. כעסו הכן של מרינוב ניכר במכתבים אלו, ואין בהם ולו רמז לכך שמרינוב סבר שהנסיעות לא בוצעו באמצעות "איילה". לעניין זה, איננו שותפים להערכתו של דינור, אשר על פיה ניתן לקרוא בין השורות את מודעותו של מרינוב לכך שראשונטורס היא שביצעה את הנסיעות, ולפיה מטרתו בכתיבת המכתבים הייתה להציג מצג של תקינות. לו היה מרינוב מודע לדברים כפי שתיאר דינור, לא היה יוזם פניה ל"איילה" ונוזף בה על הגשת החשבוניות ועל אי-מתן ההנחה כמתחייב על פי תנאי המכרז. באופן דומה, גרסתו של דינור אינה מתיישבת גם עם המכתב שכתב מרינוב לאלדד פרשר, נציג החשב הכללי, בו נימק את סירובו לשלם עבור חשבוניות "איילה". לו היה מרינוב שותף "בסוד העניינים" כפי שתיאר דינור, לא היה צורך בפניה זו, שיש בה אף כדי לסרבל את השגת הפתרון שהוסכם עליו, לכאורה.

זאת ועוד, מרינוב, שעל פי גרסתו של דינור נכח בישיבה והיה שותף להחלטה על הכשרתן של הנסיעות שבוצעו באמצעות ראשונטורס בדיעבד, לא הזכיר אותה כלל הן בחקירתו במשטרה והן בעדותו בבית המשפט. אין זה סביר שמרינוב היה "שוכח" עניין כה מהותי בעדותו, ובפרט כאשר הוא שב ואמר לכל אורך חקירתו שהוא לא ידע שחשבוניות "איילה" שיקפו נסיעות שהוזמנו דרך ראשונטורס, וכן העיד כי אישר אותן לתשלום לבסוף רק בשל קבלת הוראה מהחשב הכללי. יתרה מזאת, ניסיון התביעה לזמן את מרינוב כעד הזמה נתקל בהתנגדות נחרצת של ההגנה.

אשר לטענת ב"כ הנאשם, לפיה מרינוב עצמו העיד עוד בחקירתו במשטרה על שיחה אפשרית בין מנכ"ל המשרד לאלדד פרשר, וחזר על כך גם בעדותו בבית המשפט, הרי שמרינוב אמר את הדברים בהקשר לשאלה התקציבית. לא מן הנמנע שאכן האישור לתשלום החשבוניות נתקבל לבסוף לאחר שיחה בין דינור לפרשר (ראו לעניין זה גם האמור בסעיף 4 למסמך נ1/491), וזאת לאחר שמרינוב מצידו הודיע לפרשר שהוא מבקש את הנחיותיו כיצד לפעול בעניין זה, כעולה ממכתבו. ואולם, בכך אין כדי ללמד בהכרח על מודעות של החשב הכללי לעקיפת המכרז והכשרה בדיעבד של נסיעות שבוצעו על ידי ראשונטורס, ובוודאי אין בכך כדי ללמד על קיומה של פגישה כפי שתיאר דינור, או על מודעותו של מרינוב לעקיפת המכרז.

רביעית, ריסבי-רז מצידה, לא הזכירה קיומה של פגישה זו. נכון הוא, שעל פי עדותו של דינור ריסבי-רז לא נכחה בפגישה, אך הדעת נותנת שלו היה העניין מוסדר בין דינור, מרינוב והנאשמת, ריסבי-רז, שהייתה אמונה על הצד הטכני של העבודה מול סוכנויות הנסיעות, הייתה מיודעת על כך, ומתבקשת לפעול בהתאם.

חמישית, קיומה של הפגישה אינו מתיישב גם עם עדותו של אזולאי, שהעיד כי היה שותף למצג שווא כלפי החשב. לא ניתן לקבל את האפשרות לפיה במקביל לסיכום שהתקבל בישיבה זו ביחס לנסיעות שבוצעו בראשונטורס, על דעתו של חשב המשרד והחשב הכללי, הייתה הנאשמת מאשרת מצג שונה כלפי מרינוב, במכתבו של אזולאי מיום 12.10.03 (וזאת במסלול מקביל לפתרון שהוצע על-ידי דינור).

שישית, גם נציגי החשב הכללי, ארנון איקן ואילן לוין, שמסרו עדותם בפנינו כנציגי החשב הכללי, לא היו מודעים לנושא של עקיפת המכרז ובכלל זה להסדר שהציג דינור, הן ביחס לנסיעות שבוצעו בעבר על ידי ראשונטורס והן ביחס לאפשרות של הכשרת נסיעות שיבוצעו בעתיד על ידי סוכנות שלא זכתה במכרז (עמ' 1708-1709, 1740).

846. אשר לטענת ההגנה, לפיה דינור לא נחקר במשטרה על מעורבותו בנושא המכרז, הרי שאף אם ראוי היה שדינור ייחקר גם בעניין זה, לא הוכח נזק שנגרם לנאשמים בניהול הגנתם בשל כך.

847. לסיכום: במהלך תקופת ההיעדרות של ריסבי-רז הייתה הנאשמת מנהלת לשכת השר והודע לה כי יש להזמין נסיעות לחו"ל רק דרך סוכנויות מורשות שזכו במכרז, אך הדבר לא נעשה. עצם ידיעת החשב כי היו נסיעות בסוכנות לא מורשית, אינה שנויה במחלוקת. אולם הידיעה הייתה כללית, לא מוכוונת, לא ממוקדת ולא ממוסמכת. ידיעה כללית כזו אינה מכשירה מהלך עוקף המציג עובדות לא נכונות, קרי מצג שווא מירמתי. החשב לא ידע על כל המהלכים "הנרקחים" והדבר נלמד מהתנהגותו, כאשר לא חדל לדרוש עבודה לפי הכללים. והוא העיקר, מהמסמכים עולה כי יצירת המעקף לא הייתה על דעתו והוא אף לא העלה אותה בדעתו. רענן דינור כינה המעקף "תבשיל" ולכן, לשיטתו, אין מסמך בכתב. ההנחה שכולם ידעו עליו נסתרת מתוכן המכתבים, ואדרבא, אם כולם ידעו – למה לא לציין זאת בכתב ולמה לכתוב הפוך?!

מודעותה של הנאשמת כי הכלל הופר, עולה גם ממכתבו של החשב לנאשמת מיום 4.9.03. במצב זה נוצר צורך במהלך עוקף מכרז, ולפיכך הייתה פנייה לראשונטורס להוציא

חשבוניות של כל הנסיעות האחרונות ולהעבירן לסוכנויות מורשות שהן מצידן יוציאו חשבוניות על הנסיעות שלא ביצעו.

הבעיה הייתה בתוך לשכת השר, והנאשמת מנהלת הלשכה, הייתה מודעת הן לכלל, הן להפרתו והן לתוכנית לעקיפת המכרז, כפי שהוכח בהעברת מכתב אזולאי לאישורה בו מוצגת "איילה" כמי שטיפלה בנסיעות מלכתחילה וביצעה אותן, אף שהנאשמת ידעה היטב שלא כך הדבר.
במהלך זה נטלה הנאשמת חלק במצג כוזב שנועד להכשיר הפרת תנאי המכרז.

848. נותרה לדיון **השאלה האחרונה**, והיא, האם הנאשמים פעלו במרמה בעת שהגישו לחשב את חשבוניות "הלל" ואת החשבוניות הנוספות של "איילה".
כזכור, ביום 1.10.03 הונפקו שלוש חשבוניות של סוכנות "הלל" עבור טיסות הנאשם ומאבטחיו לרומא (נסיעה 30 הכרונולוגית). גם נסיעה זו, בדומה לנסיעות שבגינן הונפקו חשבוניות "איילה", הוזמנה באמצעות ראשונטורס. מר גינזבורג העיד בחקירתו במשטרה כי מנק מראשונטורס ביקש ממנו להעביר אליו את הכסף שהתקבל ממשרד התמ"ת עבור נסיעה זו, וכך הוא נהג. לטענת המאשימה, מדובר בעקיפה נוספת של המכרז, שנעשתה במודעות הנאשמים. לטענת ב"כ הנאשם, זו נסיעה שאורגנה על ידי המינהל לסחר חוץ, ורק ברגע האחרון התבקשה ריסבי-רז לעסוק בסידורי הנסיעה באופן בלתי צפוי, ומטעם זה נסיעה זו לא דווחה למרינוב יחד עם שאר נסיעותיו הצפויות של הנאשם, ביום 28.8.03 (נ1/ 131).

ביום 23.2.04 הונפקו שש חשבוניות נוספות של "איילה" בגין נסיעות המאבטחים של הנאשם, שהוזמנו בראשונטורס בנסיעות 29, 31 ו-34 הכרונולוגיות. יצוין, כי בשתיים מתוך שלושת הנסיעות הללו (נסיעה 31 ו-34 הכרונולוגיות) הוזמנו טיסות המאבטחים בראשונטורס ונדרש תשלום מהתמ"ת ביום 1.2.04, זמן רב לאחר מכתבי החשב לריסבי-רז ולנאשמת בנוגע לנהלי הזמנת הנסיעות (ראה חשבוניות 69415 ו-69414 בנסיעה 31 הכרונולוגית, נסיעה 6 בנ1/182, וחשבוניות 69417 ו-69418 בנסיעה 34 הכרונולוגית, נסיעה 7 בנ1/182). לטענת המאשימה, הנפקת החשבוניות הללו מהווה גם היא מעשה של עקיפת המכרז. לטענת ב"כ הנאשם, ריסבי-רז הזמינה את טיסות המאבטחים באותה סוכנות שבה הוזמנה טיסתו של הנאשם (כאשר משרד התמ"ת לא נדרש לשלם עבור טיסת הנאשם), וזאת מתוך הרגל עבודה שהיה קיים עוד מתקופת העירייה. לשיטת ההגנה, מדובר בתהליך הפנמה איטית של נהלי העבודה בתמ"ת. בהקשר זה מצביעים ב"כ הנאשם על דבריה של ריסבי-רז בחקירתה הנגדית, לפיהם כאשר המשיכה להזמין את טיסות המאבטחים בראשונטורס גם לאחר שנהלי העבודה של חשבות התמ"ת הובהרו לה, היא עשתה זאת על דעת עצמה ומתוך טעות שלה (עמ' 6275, וכן סיכומי הנאשם, עמ' 25-26).

849. הן בנסיעה שבה הונפקו חשבוניות "הלל" והן בנסיעות שבהן הונפקו החשבוניות הנוספות של "איילה", לא הוכח כי הנאשמים עצמם היו מעורבים בהזמנת הטיסות דרך ראשונטורס, או בהנפקת החשבוניות של "איילה" ו"הלל". ייתכן כי גם כאן ניתן היה לטעון שלא מתקבל על הדעת שריסבי-רז פעלה בעניין זה על דעת עצמה, ופנייתה לשתי הסוכנויות הללו לצורך הנפקת חשבוניות מקבילות לאלו של ראשונטורס נעשתה בהוראת הנאשמים. ואולם, אין לכך כל ראיה בכתב או בעל פה.

ריסבי-רז העידה בהקשר זה, כי היא לא הפנימה את הנוהל לפיו גם נסיעות המאבטחים צריכות להיות מוזמנות באמצעות סוכנות נסיעות שזכתה במכרז, וזאת גם במקרה בו נסיעתו של הנאשם הוזמנה על ידי ראשונטורס (שכן משרד התמ"ת לא היה מעורב במימון הנסיעה) ושולמה על ידי ארגונים. הסבר זה מתקבל על הדעת, בפרט לאור העובדה שבתקופת כהונתו של הנאשם בעירייה הוזמנו טיסות המאבטחים דרך ראשונטורס, למרות שמומנו על ידי משרד ממשלתי – משרד הביטחון – ולא הייתה כל דרישה להזמין טיסות אלו באמצעות סוכנות נסיעות מורשית. מכל מקום, ריסבי-רז העידה כי היא לא קיבלה הנחיה מהנאשמים להמשיך להזמין את טיסותיו של הנאשם בראשונטורס, וכי מדובר בטעות שלה (עמ' 6275-6276).

בנסיבות אלו, אין מקום להרשיע את הנאשמים בעבירה של קבלת דבר במרמה בגין נסיעות "איילה" הנוספות ובגין נסיעת "הלל".

קבלת דבר במרמה

850. הרכיב העובדתי הראשון בעבירת "קבלת דבר במרמה", על פי סעיף 415 לחוק העונשין, הוא טענת מרמה. במקרה שלפנינו, מתקיים רכיב זה בכך שהוצגה לחשב מרינוב טענה כוזבת כאילו "איילה" ביצעה את הנסיעות.

הרכיב העובדתי השני בעבירה נוגע לקבלה של דבר.
הפסיקה העניקה כאמור פרשנות לשונית רחבה למונח "דבר" וקבעה כי מדובר ביתרון או הישג, מכל סוג שהוא, לרמאי. בנסיבות בהן המרמה נעשתה כלפי גוף שלטוני המשרת את האינטרס הציבורי, נאמרו בפסק הדין בפרשת ברזל דברים הקולעים במדויק למקרה שלפנינו:

> **"ההגנה על הערך החברתי האמור ודאי שהיא יפה לגבי הנחת הדעת במירמה של מי שהוא בעל סמכות לפעול על-פי דין, כשהסמכות מוענקת כדי לשרת את האינטרס הציבורי. כשמניח אדם במירמה את דעתו של בעל סמכות אשר כזאת, לגבי עובדות שהן רלוואנטיות בעניינו (של המרמה), משבש הוא את שיקול הדעת וההכרעה של**

> **המרומה בהפעלת הסמכות ובמיצויה. שאם היו נפרשות בפני המרומה כל העובדות לאשורן, אפשר שהיה פועל, או שחייב היה לפעול, באותו עניין, במסגרת סמכותו, אחרת מכפי שפעל. סיכון זה ביקש המרמה, מטעמיו שלו, להסיר מעצמו, ומשהשיג את מבוקשו, זכה בכך בטובת הנאה ממעשה המירמה. במלים אחרות, על-ידי "הנחת הדעת" קנה המרמה לעצמו שקט נפשי מפני הסיכון כי יעמוד בפני החלטה שלטונית שונה, ממנה ביקש לחמוק על-ידי המירמה.**" (ע"פ 752/90 ברזל נ' מדינת ישראל, פ"ד מו (2) 539, עמ' 564).

כתוצאה מהמצג שולמו החשבונות שהגישה "איילה" והכסף הועבר לסוכנות לא מורשית וכך גם נעקף המכרז.

יש לקבוע כי מתקיים גם היסוד הנפשי הנדרש בעבירה זו (מודעות לטיב ההתנהגות ולנסיבות הרלוונטיות), שכן המודעות לבעיה, יצירת מצג לפתרונה ומתן אישור לנוסח כוזב של מכתב אזולאי, מלמד על מודעות והכרת הנסיבות הרלוונטיות שהביא ליצירת המצג.

לפיכך יש להרשיע את הנאשמת בעבירה של קבלת דבר במרמה בגין הקבוצה הראשונה של חשבוניות איילה מיום 15.9.03, ואין להרשיעה בגין קבוצת החשבוניות השנייה מיום 1.10.03 (חשבוניות "הלל") ומיום 23.2.04 (חשבוניות "איילה").

מאותם טעמים שפורטו בנוגע להרשעת הנאשמת בפרשת ראשונטורס לעיל, גם בקשר לעקיפת המכרז לא מצאנו מקום להרשיע את הנאשמת בביצוע העבירה בנסיבות מחמירות.

<u>סיכום הדיון בפרשת המכרז</u>

851. כפי שנלמד מהאמור לעיל, המאשימה אמנם הוכיחה מעל לספק סביר כי הנאשמת ביצעה עבירה של קבלת דבר במרמה כשהייתה מעורבת בהצגת מצג שווא לחשב משרד התמ"ת, במעורבותה בהצגת סוכנות הנסיעות "איילה" כמי שטיפלה בהזמנת נסיעות שהוזמנו למעשה על ידי סוכנות הנסיעות ראשונטורס. עם זאת, המאשימה לא הוכיחה כי הדבר נעשה על ידי הנאשמת כדי לאפשר לנאשמים להמשיך בשיטת מרמה לגביית כספים עודפים מהארגונים. אין זה בלתי סביר כי מעשה המרמה בוצע על ידי הנאשמת כדי להתגבר על התנהלות בלתי תקינה של הזמנת טיסות באמצעות סוכנות שאינה מורשית, וזאת בשל צירוף נסיבות ובכללן יציאה לחופשת לידה של העובדת שטיפלה בנושא, ומעבר למשרד ממשלתי שנהליו היו חדשים מבחינת לשכת הנאשם ועדיין לא הופנמו כראוי.

852. סיכומם של דברים, לנוכח כל המפורט לעיל, אנו מזכים את הנאשם מהעבירות המיוחסות לו בפרק זה של האישום הראשון, בשל היעדר בסיס ראייתי מספיק למעורבותו בהליך עקיפת המכרז והצגת מצג השווא כלפי החשב.
אשר לנאשמת, אנו מרשיעים אותה בגין פרק זה של האישום הראשון בעבירה של קבלת דבר במרמה לפי סעיף 415 לחוק העונשין.

הרשעה זו מקימה גם הרשעה בעבירה של מרמה והפרת אמונים כלפי הציבור לפי סעיף 284 לחוק; אולם בהתאם לבקשת המאשימה בכתב האישום, הנאשמת מורשעת בעבירה אחת של מרמה והפרת אמונים בשל כלל מעשי המרמה והפרת האמונים המפורטים באישום הראשון.

סיכום האישום הראשון – פרשת ראשונטורס

853. סיכומם של דברים, לנוכח כל האמור לעיל, החלטנו לזכות את הנאשם מן העבירות המיוחסות לו באישום הראשון, וזאת לאחר שנותר בלבנו ספק סביר בדבר אשמתו.

אשר לנאשמת, החלטנו להרשיעה בשתי עבירות של קבלת דבר במרמה – עבירה לפי סעיף 415 (רישא) לחוק העונשין: עבירה אחת בגין גביית כספים עודפים ב"פרשת ראשונטורס" ועבירה אחת בגין מצג השווא בנושא עקיפת המכרז (פרק ג' לאישום הראשון).
בנוסף, החלטנו להרשיע את הנאשמת בעבירה של מרמה והפרת אמונים – עבירה לפי סעיף 284 לחוק העונשין, הן בגין גביית הכספים העודפים והן בגין מצג השווא בעקיפת המכרז.
מנגד, החלטנו לזכות את הנאשמת מן העבירה של רישום כוזב במסמכי תאגיד – עבירה לפי סעיף 423 לחוק העונשין.

אישום שני – פרשת טלנסקי

854. האישום השני כולל בתוכו שתי פרשות: **הראשונה**, מכונה "פרשת טלנסקי" **והשנייה**, מכונה "פרשת מרכז ההשקעות". העדים המרכזיים, שהם גם הדמויות המרכזיות בפרשה הראשונה, הם משה טלנסקי ואורי מסר.

משה טלנסקי הינו איש עסקים יהודי אמריקני, שהתפרנס, בין השאר, מגיוס כספים ובייעוץ לארגונים אמריקניים בעלי זיקה לישראל ולעם היהודי. ההכרות בינו לבין הנאשמים הייתה בתחילת שנות ה-90.

אורי מסר הינו עורך-דין בירושלים, שהיה שותפו למשרד של הנאשם במשך 12 שנה, עד לשנת 1989. בין השניים התפתחו קשרי חברות וידידות, ובמשך השנים שימש מסר כעורך-דינו של הנאשם והיה איש אמונו.

פרק זה של הכרעת הדין יתייחס ל"פרשת טלנסקי", לכספים שהחזיק אורי מסר עבור הנאשם, לסוגיית כללי ועדת אשר ולהתנהלות כלפי מבקר המדינה (אישום שני, פרקים א'-ה'), כמו גם לחלקה של הנאשמת בנושאים אלה. ראשית נציג את עיקרי כתב האישום בפרשה זו ואת תשובות הנאשמים. לאחר מכן נדון בשתי סוגיות ראייתיות הנוגעות ליומנים הממוחשבים שהופקו ממשרדי התמ"ת. הראשונה נוגעת לדרך ההפקה הטכנית של היומנים והפיכתם לראייה, והשנייה נוגעת לשאלת הקבילות הראייתית של היומנים שהצגתם מהווה לכאורה עדות שמיעה. לאחר פרקים אלו נעבור לדון באישומים עצמם. נייחד מילים לשני העדים המרכזיים בפרשה זו – מוריס טלנסקי ואורי מסר, ונעמוד על עיקרי גרסאותיהם והמשקל הראייתי שיש להעניק להם. לאחר מכן נדון בצורה מפורטת בפרק העובדתי הנוגע לכספים השונים שלכאורה הועברו לנאשם מטלנסקי בזמנים שונים, ונגבש ממצאים בעניין. אז נעבור לבחון סוגייה עובדתית נוספת, העומדת במוקד הפרשה, והיא מידת הסיוע שהעניק לכאורה הנאשם לעסקיו המסחריים של טלנסקי. עם גיבוש התשתית העובדתית בפרשה זו, נעבור לבחון את ההיבט המשפטי – נסקור את עבירת הפרת האמונים בכלל ואת רכיב ניגוד העניינים בפרט, ונקבע האם התנהלותו של הנאשם בנסיבות אלו עולה לכדי ביצוע של העבירה הפלילית.

בחלקה השני של פרשה זו נדון בסוגיה עובדתית נוספת, קשורה, הנוגעת להחזקתם של הכספים שקיבל הנאשם אצל עו"ד מסר. לאחר קביעת ממצאים עובדתיים בעניין זה, נדון בהיבט המשפטי הנוגע בעיקרו לכללי ועדת אשר החלים על שרי הממשלה, ולמשמעות הנורמטיבית הנובעת מהפרתם.

לבסוף נדון במידת מעורבותה של הנאשמת באירועים השונים, בהתבסס על הממצאים העובדתיים והמשפטיים אליהם הגענו.

עיקרי כתב האישום ותשובות הנאשמים

855. בשנת 1993 התמודד הנאשם על ראשות עיריית ירושלים מול ראש העיר המכהן, טדי קולק. טלנסקי האמין כי הנאשם ישמור טוב יותר על שלמות ירושלים ולפיכך תמך בו, בתרומות אישיות ובגיוס תרומות. במהלך השנים הצטברו הסכומים שהעביר טלנסקי לטובת הנאשם לסך של מאות אלפי דולרים. כאשר שימש הנאשם כראש עיר ושר, הוא השתתף במספר אירועים של גיוס כספים לגופים שונים, וזאת על-פי בקשת טלנסקי או ביוזמתו.

בכל הנוגע ל"פרשת טלנסקי", כולל כתב האישום את ההתייחסויות הבאות:

856. א. **פרק ב' לאישום השני** מפרט את העברות כספים מטלנסקי לנאשם במהלך השנים:

1. לקראת הבחירות לראשות עיריית ירושלים בשנת 1993, מימן טלנסקי בעצמו ואף גייס כספים למערכת הבחירות לטובת הנאשם;

2. בחודש יוני 1997 העביר טלנסקי לחשבון בנק פרטי של הנאשם סך של 140,500 ש"ח;

3. טלנסקי סייע לנאשם במתן תרומות וגיוס תרומות לבחירות לראשות עיריית ירושלים בשנת 1998. לאחר הבחירות נוצר גרעון של כשני מיליון ש"ח, לו ערבו אישית הנאשם ואורי מסר, ולשם מציאת פתרון לחוב הפנה הנאשם את עורך-דין מסר לטלנסקי וטלנסקי העמיד סכום של כ-300,000 דולר לכיסוי החוב;

4. כאשר התמודד הנאשם בשנת 1999 בפריימריז על ראשות תנועת הליכוד, העביר טלנסקי כספים למימון הבחירות בסך של 110,000 דולר ועוד 25,000 לישי"ט, זאת בנוסף לתרומות אישיות שלו ושל בני משפחתו שהסתכמו בסך של 30,000 דולר.

5. בעת ששימש הנאשם שר תמ"ת, בשנים 2003-2005, העביר טלנסקי לנאשם סכומים של יותר מ-100,000 דולר במזומן במעטפות, כאשר חלקן הועברו בישראל, חלקן בחו"ל, לעיתים לידיה של הנאשמת ולעיתים לידיו של הנאשם. במסגרת זו הועברו גם הסכומים הבאים: ביום 24.12.03, בישראל, הועבר סכום של 72,500 דולר במזומן; ביום 14.10.05 מימן טלנסקי את שהותו של הנאשם במלון בוושינגטון בסך של 4,700 דולר; ביום 23.11.05 במלון בניו-יורק מסר טלנסקי לנאשם מעטפה ובה 15,000 דולר.

ב. בשנת 2004 הצטרף טלנסקי כשותף בבעלות חברה אמריקנית בשם "קולטק", שעסקה בפיתוח, ייצור ושיווק של מקררי מיני-בר למלונות. בכתב האישום נטען, כי בשנים 2005-2004 סייע הנאשם לטלנסקי, על-פי בקשתו, ופנה לאנשי העסקים רונלד ארנל, שלדון אדלסון ויצחק תשובה ובכך דאג ליצירת קשר בין טלנסקי לבין הנ"ל, לשם קידום העסק המסחרי של טלנסקי.

ג. בשנים 2006-2003 החזיק הנאשם קופה סודית בכספות שנוהלו על-ידי עורך-דין אורי מסר במשרדו ובבנק לאומי. לקופה זאת הועברו סכומי כסף גדולים במזומן בדולרים באמצעות הנאשמת, כספים שמקורם בטלנסקי ובאנשים אחרים. מדי פעם הוכנסו כספים לקופה או הוצאו ממנה. בשלב מסוים היו בקופה כ-350,000 דולר.

ד. בפרק ה' לאישום השני נטען כי בעצם קבלת כל הכספים האמורים, המהווים טובת הנאה, הפר הנאשם את כללי ועדת אשר וכן נמנע בהצהרותיו למבקר המדינה מאזכור הכספים שקיבל.

ה. לטענת המאשימה, מעשי הסיוע של הנאשם לטלנסקי נעשו תוך ניגוד עניינים חריף, בשל מחויבותו העמוקה לטלנסקי שתרם לו כספים רבים. כמו כן, עצם קבלת הכספים האמורים מהווה קבלת טובת הנאה אסורה והפרה של כללי ועדת אשר, והנאשם אף נמנע מאזכור הכספים הללו בדו"חות שהוגשו למבקר המדינה מתוך כוונה להסתיר ולהונות. לפיכך, מייחסת המאשימה לנאשם עבירות של מעשי מרמה והפרת אמונים וקבלת דבר במרמה, ואילו לנאשמת מיוחסת עבירה של מרמה והפרת אמונים בשל השתתפותה בתקבולים כספיים במזומנים בשיעורים ניכרים, החזקתם בקופה סודית וקידום קשרים שהניבו עבור הנאשם קבלת טובות הנאה אסורות.

857. **בתשובתם**, כפרו הנאשמים בעבירות המיוחסות להם.
הנאשם השיב כי מערכת יחסיו עם טלנסקי הייתה טבעית ומקובלת על רקע תמיכתו של טלנסקי בעמדותיו המדיניות כנבחר ציבור. טלנסקי אכן סייע ועסק באיסוף תרומות בעצמו ובאמצעות בני משפחתו ואף ביקש מהנאשם להשתתף באירועים שונים בארה"ב הקשורים בישראל, שבגינם קיבל הנאשם השתתפות בהוצאות. בתשובתו הודה הנאשם בקבלת 140,500 ש"ח מטלנסקי כסיוע למימון הגנה משפטית, אך כפר בשאר העברות הכספים הנזכרות בכתב האישום. באשר לטענות כי סייע לטלנסקי, השיב הנאשם כי פעל במסגרת תפקידו, ללא חריגה ממעורבות רגילה הדומה למעורבות שגילה במקרים אחרים. בעניין זה כפר הנאשם בכל העובדות הנטענות, למעט כתיבת מכתבים למר ארנל ומר אדלסון ויצירת קשר עם מר תשובה. באשר להחזקת הכספים ב"קופה הסודית", הנאשם הודה כי עורך-דין מסר החזיק וניהל עבורו כספים, אך טען כי עשה זאת כדין. הנאשם כפר

בכל שאר העובדות שנטענו לעניין זה בכתב האישום. כמו כן, כפר הנאשם בתשובתו בטענות בדבר הפרת כללי ועדת אשר ובדבר ההתנהלות הנטענת כלפי מבקר המדינה.

הנאשמת השיבה כי היא אינה מוזכרת ואינה קשורה לסעיפי אישום רבים, ובאשר להעברות הכספים בין טלנסקי לנאשם אמרה, כי גם אם היו כאלה, הרי שהדבר נעשה במסגרת תפקידה כמזכירה וכל הכספים שהועברו היו חלק ממערכת היחסים בין הנאשם לטלנסקי בלבד. באשר לקופה שהייתה בידי מסר השיבה הנאשמת כי לא ניהלה דבר אלא לכל היותר ביצעה פעולה במסגרת תפקידה, וכי כל פעולה שביצעה, הייתה מתוך ביטחון כי לא יעלה על הדעת שמי מה"ה הנאשם או מסר יעשה דבר בלתי חוקי.

היומנים

858. נדבך חשוב בראיות המאשימה בפרשה זו הם מסמכים שהופקו ממחשבי משרד התמ"ת ובהם יומנים אלקטרוניים ממוחשבים. בטרם נגיע לדיון בפרטי האישום, יש מקום לדון בהרחבה בסוגייה ראייתית זו, לה הקדישו הצדדים זמן והשקעה ניכרים.

ביום 11.11.07 הגיעו חוקרי משטרה למשרד התמ"ת והחלו בחיפוש ראיות במחשבי המשרד. חיפושים אלה נמשכו מספר חודשים והניבו כמויות גדולות של מסמכים. בין השאר נמצאו במהלך חיפושים אלה יומנים ובהם יומנים אלקטרוניים של שני הנאשמים.

בין הצדדים נפלה מחלוקת באשר לראיות המכונות "יומני שולה זקן", שהופקו על-ידי חוקרי המשטרה ממחשבי וקלטות הגיבוי של משרד התמ"ת. למחלוקת שני פנים: **האחד**, הצד הטכני – האם הראיות הופקו בצורה נכונה, ראויה ואמינה; **השני**, האם היומנים קבילים כראיה חרף העובדה שכותבת היומנים, הנאשמת, לא העידה.

הצד הטכני – האם הראיות הופקו בצורה נכונה, ראויה ואמינה

859. סעיף 23א לפקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש], תשכ"ט-1969, נושא כותרת "חדירה לחומר מחשב" וס"ק (א) מורה: "**חדירה לחומר מחשב וכן הפקת פלט תוך חדירה כאמור, יראו אותן כחיפוש וייעשו על-ידי בעל תפקיד המיומן לביצוע פעולות כאמור; לעניין זה 'חדירה לחומר מחשב' – כמשמעותה בסעיף 4 לחוק המחשבים תשנ"ה-1995**". ס"ק (ב) מורה כי החיפוש יערך בצו שופט.

מהוראה זו עולה כי חדירה וחיפוש במחשב ייעשו על-ידי בעל תפקיד מיומן לביצוע פעולות אלה, אך אין בהוראת החוק כללים אחרים או הנחיות לגבי אופן ודרך החדירה והחיפוש. סעיף 26(ב) לפקודה הנ"ל אמנם מורה כי מפכ"ל המשטרה יקבע הוראות נוספות לעניין חדירה לחומרי מחשב, אולם מאז תיקון זה לחוק בשנת 2005 לא פורסמו הוראות נוספות

כאלה, ובוודאי שלא היו קיימות בתקופת החקירה בענייננו. נציין כי בסעיף **36 לפקודת הראיות** שכותרתו "קבילות רשומה מוסדית", נאמר כי פלט מחשב יופק בדרך שיש בה להעיד על אמינות הפלט ועל כך שהמוסד ממנו נלקח הפלט נוקט אמצעי הגנה מפני חדירה ושיבוש.

860. א. ארבעה מקורות לחומרי המחשב שנמצאו על ידי החוקרים במשרד התמ"ת: קלטות גיבוי, חיפוש באמצעות מנהל הרשת, תיקיה בשם "פוליס ריסטור", ודיסק קשיח במחשב של דוד שטרית (מחליפה של הנאשמת בתפקיד שמילאה בתמ"ת, שאף השתמש בעמדת המחשב בה השתמשה).

ב. בנושא הפקת ראיות ממחשבי התמ"ת העידו חוקרי המשטרה ניר אלקבץ, רמי כהן גבורה, אריה רצון, וקובי פורלייטר, ואנשי המחשבים של משרד התמ"ת אלי שקלי וחיים לזרוביץ'.

ג. ההגנה הגישה חוות דעת של מומחה אבטחת המידע, שי בליצבלאו (נ546/1) עליה נחקר בבית המשפט. לגישתו, חוקרי המשטרה פעלו באופן לא מקצועי והתעלמו משיטות עבודה ופרקטיקות מקובלות בכל הקשור לטיפול והוצאת ראיות מהמחשב, דבר שפגם בטיב הראיות. תהליך השחזור שבוצע על-ידי החוקרים מקלטות הגיבוי של משרד התמ"ת פגע בהן, שכן סביבת השחזור והציוד היו לא תקניים והפעולה נעשתה ללא שיטת עבודה מסודרת. לטענתו, לא ניתן להסתמך על תאריכי היצירה והעדכון שנמצאו ביומנים עקב פגמים אלה, ומכאן, שהחומר שנאסף על-ידי חוקרי המשטרה אינו יכול להוות ראיות דיגיטליות או ראיות בכלל.

<u>כישורי החוקרים והעדים</u>

861. **רפ"ק ניר אלקבץ** עוסק בתחום חקירות עבירות מחשב במשטרה מאז שנת 2000 ומתכנת מחשבים במספר שפות תכנות. בעבר למד ניהול רשתות ועבר שורה של קורסים בתחומים אלו, וכיום הוא משמש כחוקר מחשב מיומן בכיר ומרצה בקורסים של חוקרי מחשב בצבא ובמשטרה. בנוסף, הוא בעל תואר שני במשפטים. **פקד רמי כהן גבורה** הינו קצין חקירות במפלג עבירות מחשב של יאח"ה, בעל תואר ראשון במתמטיקה ומדעי המחשב, הנדסאי מחשבים, הנדסאי אלקטרוניקה וטכנאי pc. הוא משמש כחוקר מחשבים מיומן א' וחוקר מחשבים בכיר ועוסק בהפקת ראיות ממחשבים מאז שנת 2003. **אריה רצון** היה בזמנו חוקר מחשבים מיומן, אך לדבריו לא התעדכן ועל-כן אינו רואה עצמו בשנת 2008 כחוקר מחשבים מיומן ומעודכן, זאת על אף שהוא עוסק במחשבים שנים רבות. **רפ"ק קובי פורלייטר** הינו ראש מחלק מיצוי ראיות מחשב ביחידת להב של המשטרה, משמש כחוקר מחשבים מיומן, ללא השכלה אקדמית בנושא המחשבים. בעבר

עשה שורה של קורסים ואף קיבל הסמכה של האינטרפול בנושא פשיעה ממוחשבת בחו"ל (עמ' 8467, 8493 לפרוטוקול).

אלי שקלי עובד במשרד התמ"ת מאז 1996 מטעם חברת מחשבים חיצונית, אחראי על גיבויים ואחסון חומר מחשב. בהשכלתו הוא טכנאי מחשבים מנוסה שעבר קורסים והשתלמויות (עמ' 188 לפרוטוקול). **חיים לזרוביץ'** הוא מנהל רשת המחשבים והשרתים של משרד התמ"ת והא בעל ניסיון של 13 שנים, הכולל גם קורסים והשתלמויות (עמ' 624-618 לפרוטוקול).

שי בליצבלאו, מומחה ההגנה, עוסק מזה 15 שנה בתחומי אבטחת מידע, לוחמת מחשבים, חקירות מחשב בארץ ובעולם, לרבות פעילות עבור נאט"ו, לוחמת מידע ומניעת ריגול תעשייתי. הוא בעלים ומנכ"ל של חברת מגלן המשרתת גופים גדולים, הן ציבוריים והן פרטיים, בתחומים אלה.

<u>המחשבים בתמ"ת</u>

862. **חיים לזרוביץ'** העיד כי המשרד מגבה בקלטות באופן שוטף את חומרי המחשב ברשת המחשבים ושומר אותן בכספת. לטענתו, מחשבי התמ"ת מוגנים, וקשה עד בלתי אפשרי להיכנס אליהם, ולא ניתן באופן סתמי או מתוכנן מבחוץ ליצור קבצים או לפתוח אותם (עמ' 638 לפרוטוקול). **אלי שקלי** עוסק כאמור בגיבויים של מחשבי משרד התמ"ת. לדבריו, הגיבוי נעשה לרשת, לשרתים, לקבצים בשרת, לשרתי אפליקציות, לשרתי exchange המספקים שירותי דוא"ל ובהם גם תיבות הדוא"ל ויומנים של משתמש מסוג outlook, לשרת data basic ולבסיס הנתונים (עמ' 109 לפרוטוקול). הליך הגיבוי יומי, שבועי וחודשי. הגיבוי החודשי נעשה ביום חמישי האחרון של כל חודש ונשמר על קלטות לתקופה של שנים (עמ' 105 לפרוטוקול). גיבוי הקבצים של המשתמשים נעשה בהעתקה של קובץ אל קלטת ושמירתו בה, ואילו גיבוי שרת exchange נעשה באמצעות תוכנה הקרויה nt backup. הגיבוי כולל את כל התוכן של המשתמש, לרבות יומנים ודוא"ל, משקף את הקיים בקובץ באותו יום בו בוצע הגיבוי, ואינו נגיש לשינויים (עמ' 106 לפרוטוקול). קלטות הגיבוי החודשיות מאוחסנות בכספת ומוצאות רק לצורך שחזורים. ניתן למחוק קלטת, אך לא לשנות את תוכנה (עמ' 108 לפרוטוקול). שקלי הסביר כי למשתמש יש אפשרות לפתוח קובץ נוסף הקרוי pst כדי לשמור את כל הדואר הנכנס והיוצא מחוץ לשרת ה-exchange שכן לדוא"ל יש נפח מוגבל. הכניסה לקובץ pst אפשרי רק למורשים (עמ' 114-116 לפרוטוקול). באשר לדו"ח ת/50 ובו רשימת קבצים עם הציון "sar", העיד שקלי כי אלה תיקיות לשכת השר, לרבות תיקיות אישיות של העובדים בלשכה ובהן תיקייה של הנאשמת. שקלי העיד כי כאשר הנאשם עזב את המשרד במאי

2006, הא שמר בצד, ברשת, את כל הקבצים של לשכתו וזאת כגיבוי נוסף "**כמו שאני עושה בדרך כלל בלשכות של מנכ"ל ושרים שעוזבים את המשרד**" (עמ' 186 לפרוטוקול). ביום 27.9.06 העתיק את הקבצים הללו של לשכת השר על תקליטור עבור חקירה אחרת של המשטרה וסימן את התיקייה בשם police restore. שקלי הסביר כי כל חומר הלשכה היה מוכן עוד במאי 2006, לפיכך בספטמבר 2006 לא היה צורך לבצע שחזורים מקלטות הגיבוי (עמ' 469, 474-476 לפרוטוקול). כאשר החלה חקירת המשטרה בנובמבר 2007, הראה לחוקרים תקליטור זה (עמ' 458-463 לפרוטוקול), וניר אלקבץ העתיקו ביום 12.11.07 (ת/17). שקלי מסר עותק מתיקייה זו פעם נוספת לכהן גבורה ואף העתיקה לדיסק הקשיח של המשטרה שממנו היא נצרבה לתקליטור (ת/34). מכאן, לפנינו עוד מקור שהוא בבחינת מקור עצמאי לחומרי המחשב של לשכת הנאשם בזמן הרלוונטי.

נהלים לאיתור ראיות דיגיטליות

863. כאמור, אין בישראל כללים מוכרים ומסודרים בחקיקה או בפסיקה באשר לאיתור ולאיסוף ראיות דיגיטליות מהמחשב.

ניר אלקבץ העיד כי למשטרת ישראל אין נוהל כתוב של איסוף ראיות דגיטליות, אך בקורסים המסמיכים חוקרי מחשב מלמדים את כללי המותר והאסור במהלך איסוף ראיות (עמ' 128 לפרוטוקול). הכללים על פיהם הוא פועל הם כדלקמן: בדיקת המחשב בנוכחות בעליו, או האיש המטפל במחשבים במקום; בחינת הזירה; בדיקה אם מדובר במחשבים כבויים, לאחר מכן ניתוקם מהחשמל ולקיחת המחשב כמות שהוא. כאשר מדובר במחשבים שלא ניתן לנתק מהחשמל ולקחת למשטרה, יש לבודד את הזירה, שכן לשיטתו לא ניתן, בדרך כלל, להשבית עבודה של משרד שלם. לדבריו, מעולם לא תפס רשת מחשבים שלמה לצורך ביצוע חקירה, בעיקר כאשר הדבר היה כרוך בהשבתת משרד גדול (עמ' 129-132 לפרוטוקול). להבנתו, על-מנת לשמר את כלל הראיה הטובה ביותר, אין סיבה לתפוס פיסית את המחשבים, שכן יש תחליף ראוי בדרך שבה פעל באמצעות מנהל הרשת. אלקבץ אמנם אישר כי תפיסת המחשב והעתקת הדיסק הקשיח היא הראיה הטובה ביותר, אולם לטענתו ניתן להפעיל שיקול דעת, בעיקר כאשר מדובר ברשת, לכן הסתפק בהעתקה לוגית של חומרי המחשב. העד הסביר כי לא עסק בשחזור קבצים מחוקים הנמצאים בעיקרון רק בדיסק הקשיח, אלא **בהעתקת חומר קיים**, ולכן לא ראה צורך בתפיסת הדיסק הקשיח דווקא, אשר כאמור, אינה ישימה ברשת גדולה (עמ' 135-136 לפרוטוקול), מה גם ששחזור מתוך קלטות גיבוי נותן תמונת מצב למועד ביצועו.

רמי כהן גבורה העיד כי אין במשטרה נהלים מיוחדים לאיסוף ושמירת ראיות דיגיטליות, פרט לאלה הנלמדים בקורסי חוקרי מחשב מיומנים (עמ' 275 לפרוטוקול). ואלה הכללים: בתחילת החקירה יש ליצור מצב של הקפאה, על-מנת שלא ישובש החומר בשרת. יש

לדרוש מהמשתמשים לא לגעת במחשבים, אך אין הכרח לכבות או לנתק את המחשבים, כאשר מדובר בעבודה שוטפת של משרדים. כמו כן ניתן לבקש הקפאה בדרך של אי כניסה לתיקייה מסוימת. דרישות כאלה יוצרות שטח סטרילי המאפשר העתקת חומר. לדבריו, פעולה הקרויה וויפ – ניקוי וחיטוי דיסק קשיח – יש לעשות רק כאשר מתבקשים לעשות שחזור של נתונים מחוקים (עמ' 280-281 לפרוטוקול).

אריה רצון העיד, כי אינו מכיר נוהל מיוחד של איסוף ראיות דיגיטליות, כי הוא עובד בדרך כלל על-פי טופס כדוגמת נ99/1, וכי למרות שהוא עוסק שנים רבות בענייני מחשב במשטרה, הוא אינו מכיר תקן אחיד לכלים או חיפושים בחקירות מחשב (עמ' 601 לפרוטוקול).

מומחה ההגנה, **שי בליצבלאו**, עוסק, כאמור, בתחום המחשבים שנים רבות, אף שאין לו השכלה פורמאלית בתחום. המומחה התבקש להעריך את טיבן של ראיות המחשב בתיק שלפנינו ועשה כן על פי כללים מדריכים מארצות העולם המערבי. לעמדתו, איסוף ראיות דיגיטליות מחייב עקרונות ושיטות פעולה מקצועיות ותהליכים סדורים: תפיסת המחשבים ורישום, העתקת מראה, חיפוש והפקת פלט ראיות לפי מילות מפתח, והכל על-ידי חוקרי מחשב מיומנים המתעדים פעילותם. לתהליך הפקת ראיות דיגיטליות יש ארבע אבני יסוד: הערכת היקף הראיות; זהירות בשל שבריריות הראיות; בדיקת המידע הנאסף והצגתו באופן איכותי הזהה למקור; תיעוד תהליך ההפקה. בסעיף 11 לחוות דעתו אמר המומחה כי "**איסוף ראיות דיגיטליות מחייב עקרונות ושיטות פעולה מקצועיות ותהליכים סדורים הנסמכים על פרקטיקה מעשית המקובלים על רשויות החוק וקבילים בבית משפט בדומה לאופן בו נאספות ראיות פיזיות מזירת פשע. בארצות הברית ובמדינות מערביות נוספות, קיימים מתודולוגיות ופרקטיקות המהווים <u>כללי יסוד</u>, המאפשרים איסוף ראיות דיגיטליות ללא כל חשש לפגיעה, שיבוש או עיוות של הראיות הדיגיטליות**". אמירה זו מבוססת על מדריך של משרד המשפטים האמריקני, מדריך של איגוד חוקרי משטרה בבריטניה, ורשימה משנת 1999 של רפ"ק מאיר זוהר, ראש צוות עבירות מחשב ביאח"ה.

מחוות דעתו ומחקירתו הנגדית הארוכה של בליצבלאו בבית המשפט עולה, כי גם בעולם המערבי אין כללים רגולאריים מסודרים לאיסוף ראיות דיגיטליות, אם כי קיימים מדריכים שהוצאו על-ידי משרדי המשפטים.

<u>פעולות חוקרי המשטרה במשרד התמ"ת</u>

864. ביום 11.11.07 הגיעו חוקרי משטרה רבים למשרד התמ"ת והחלו בחיפוש ראיות במחשבים. פעילות זו נמשכה לסירוגין מספר חודשים. ראשון החוקרים היה ניר אלקבץ,

שהוחלף בינואר 2008 על-ידי רמי כהן גבורה שפעל עד קיץ 2008. החוקרים רשמו דו"חות פעולה (שסומנו ת/15-ת/53). חוקרי המשטרה תפסו כאמור ראיות מארבעה מקורות: **הראשון**, קלטות הגיבוי. **השני**, רשת המחשבים של משרד התמ"ת – החיפוש נעשה דרך מחשב מנהל הרשת חיים לזרוביץ'. **השלישי**, תיקיית "פוליס ריסטור". **הרביעי**, חומרי מחשב מתוך כונן C במחשבו של דוד שטרית, שהוא מחליפה של הנאשמת הן בתפקיד והן בעמדת המחשב במשרד התמ"ת. הדו"חות שרשמו חוקרי המשטרה התייחסו לארבעת המקורות וכך גם עדויותיהם של לזרוביץ' ושקלי.

לזרוביץ' העיד כי החוקרים בדקו פיסית מחשבים בלשכת השר, הותירו פתקים למשתמשים לא לעבוד בזמן החיפוש (עמ' 642-643 לפרוטוקול) והחליטו לעשות את פעולות החיפוש דרך המחשב שלו כמנהל הרשת. חדר זה של המחשב המרכזי בודד על-ידי החוקרים למשך חודש-חודשיים והם לא התירו לאיש להיכנס אליו פרט לו עצמו ולשקלי (עמ' 646 לפרוטוקול). לזרוביץ' סייע לחוקרי המשטרה בשחזור קלטות גיבוי באמצעות תוכנת ontrack וכן נעשה שימוש בתוכנת גיבוי של arcserv. החוקרים צרבו את החומר על ארבעה דיסקים נפרדים, כפי שצוין ופורט בדו"ח ת/15. לדבריו, ידע כיצד עושים שחזור, אך עד חקירה זו לא התנסה בכך (עמ' 626 לפרוטוקול). כמו כן אישר כי במהלך השחזור, שנמשך כמה חודשים, התגלו מספר שגיאות ולכן הם פעלו באופן מסודר כדי לעדכן, להסיר תקלות ובעיות (עמ' 668).

865. **אלי שקלי** העיד כי חוקרי המשטרה לא הכירו את מערכת המחשבים בתמ"ת, ולכן עבד איתם זמן רב ועזר לשחזר נתוני תיקיות ברשת, בדואר ובשרת ה-exchange (שמתוכו הוצאו תיבות הדוא"ל), וכי לפחות בתחילה עשה פעולות בעצמו, כאשר בשלב מאוחר יותר השוטרים עשו כן בעצמם בנוכחותו או בנוכחות לזרוביץ' (עמ' 109 לפרוטוקול). שקלי העיד כי הוא מנוסה בביצוע שחזורים כחלק משגרת עבודתו (עמ' 173-184 לפרוטוקול) וכי בעבר ביצע שחזור גיבויים וחומרים מתוך שרת ה-exchange כאשר התקיימו חקירות של מבקר המדינה והמשטרה בעניין שרת התמ"ת הקודמת, דליה איציק (עמ' 193 לפרוטוקול). לדבריו, מעמדת מנהל הרשת ניתן להיכנס למחשבים, לחפש חומרים ולקרוא בהם (עמ' 212 לפרוטוקול). קלטות הגיבוי (ת/76) נמסרו על-ידו לחוקרים, ואלו נעלו אותן בארון ושמרו בעצמם על המפתח (עמ' 102, 215 לפרוטוקול). כיוון שהיה צורך לשחזר נתונים משרת ה-exchange, דרש שקלי מהמשטרה להביא שרת מיוחד שעליו הם התקינו מערכת הפעלה ושחזרו את הנתונים של תיבת הדואר מתוך שרת ה-exchange של התמ"ת (עמ' 223 לפרוטוקול). שקלי הוסיף כי לפני שהובא שרת המשטרה, בוצעו שחזורים מקלטות גיבויים. הדבר נעשה באמצעות רובוט, מהקלטות לתקליטורי המשטרה (עמ' 232, 433, 434 לפרוטוקול).

866. חוקר המשטרה **ניר אלקבץ** חיפש קבצים לתקופה שבין 28.2.03 עד 4.5.06 בה כיהן הנאשם כשר התמ"ת. החיפוש בוצע על-ידו מעמדת מנהל הרשת לזרוביץ' על כל המחשבים המקומיים שהיו פעילים. לאחר מכן הוא צרב את כל התיקיות על ארבעה תקליטורים, בהם קבצים שמקורם במחשבי התמ"ת בלבד (עמ' 177 לפרוטוקול), כמפורט בדו"ח שרשם ביום 11.11.07 (ת/15). ביום זה ובימים הבאים, ביחד עם שקלי ולזרוביץ', העתיק אלקבץ נתונים של משתמשים בלשכת שר התמ"ת וביצע שחזור מקלטות גיבוי של כל התיקיות שהיו בלשכת השר, וכן העתיק את הקבצים שהכין שקלי ביום 27.9.06 (police restore). כיוון שחסרו כמה תיקיות, ביצע שחזור של גיבוי קודם שביצע שקלי ביום 5.5.06, הוא יום סיום תפקידו של הנאשם. בדו"ח ת/18 רשם אלקבץ כי בנוכחות לזרוביץ' ביצע שחזור מקלטות גיבוי מיום 26.3.06 של כל תיקיית לשכת השר, תיקיית המנכ"ל ושני משתמשים ממרכז ההשקעות – שמואל מרדכי וחזי צאיג. במזכר צוין, כי התיקיות מכילות את כל המסמכים שהמשתמשים עצמם שמרו ברשת, לרבות קובצי pst. בדו"חות ת/19-ת/22 פירט אלקבץ המשך פעולות חיפוש במשרד התמ"ת על-פי גיבויים שנעשו כחלק מהעבודה השוטפת של אנשי המחשב במשרד בשנים 2003-2006. בעדותו בבית המשפט אמר כי התקליטורים שהוגשו כחלק מהדו"חות הללו, משקפים את הקבצים שהעתיק (עמ' 39) ומחומרים אלה הופקו והודפסו יומנים של הנאשם והנאשמת (עמ' 53-54 לפרוטוקול – היומנים סומנו כמספרי משנה של המוצגים). לדבריו, הוא לא התייחס לתוכן החומרים, אלא רק העתיק העתקה לוגית קבצים והעבירם לצוות החקירה (עמ' 148 לפרוטוקול). העתקה לוגית שונה מהעתקה פורנזית הנעשית מתוך הדיסק הקשיח, שכן היא מתבצעת באמצעות סימון קובץ ומתן פקודת "העתק". אלקבץ הסביר כי העדיף פעולה של העתקה לוגית פשוטה על-פני כניסה פיסית לדיסק הקשיח, שכן כניסה לדיסק הקשיח דורשת ניתוק המחשב המקורי, מהלך שהוא בעייתי כאשר מדובר ברשת גדולה ופעילה. אלקבץ העיד עוד, כי העתקה לוגית אינה משנה את תוכן הקובץ, אף שהיא יכולה לשנות תכונה מסוימת כגון שם או תאריך גישה אחרון למסמך (עמ' 151 לפרוטוקול). באשר לגיבויים: אלקבץ קיבל קלטות גיבוי מתוך כספת של משרד התמ"ת, השחזור נעשה בעזרת שקלי ולזרוביץ', וההעתקה הייתה מתוך קלטת למחשב. עוד הסביר, כי בהיותו החוקר הראשון, לא ידע אלו שמות וקבצים לחפש, לכן חיפש את כל סוגי הקבצים של מי שהיה בלשכת השר (עמ' 163 לפרוטוקול). בעת פעולת השחזור היה צורך לבנות שרת מתאים וכך נעשה על-ידו ונרשם בדו"ח ת/20. קרי, הותקן שרת excange על המחשב המשטרתי וקובצי הגיבוי שוחזרו מהשרת של משרד התמ"ת לשרת המשטרתי. לאחר מכן הועתקו כל תיקיות הגיבויים לדיסק משטרתי קשיח. לדידו, כל פעולותיו פורטו בצורה מלאה ומסודרת בדו"חות שערך.

867. **רמי כהן גבורה** החליף את ניר אלקבץ בינואר 2008 וכפי שציין בדו"חות הרבים שהכין, ביצע בנוכחות לזרוביץ' פעולות שחזור בחדר המחשב של משרד התמ"ת מקלטות גיבוי שנעשו בתאריכים שונים במהלך כל התקופה הרלוונטית של כהונת הנאשם בתמ"ת. הדו"ח ת/34 התייחס לתקליטור שהכין שקלי ב-27.9.06 (police restore) וששקלי העתיקו על-פי בקשת כהן גבורה לדיסק משטרתי. בדו"חות פעולה נוספים פירט עד זה אודות הסיוע שקיבל מאנשי המחשבים המקומיים, העתקת קבצי גיבוי לתיקיות דיסק משטרתי קשיח, חיבור הדיסק הקשיח לשרת משטרתי, העברתו לתיקייה עם תאריך הגיבוי, הכנת תקליטורים, פענוח קבצים ועוד. כהן גבורה אמר, כי עד מקרה זה, לא היה לו ידע וניסיון בשחזור קלטות גיבוי, ולפיכך נעזר באנשי התמ"ת. הוא למד כי יש להכניס את הקלטות לרובוט, בו יש תוכנה המעלה את תוכן הקלטת, וכי בקלטות הגיבוי יש בדרך כלל שני חלקים: תיקיות אישיות ותוכן שרת exchange. לאחר שהתיקיות האישיות עולות, ניתן להעבירן לדיסק קשיח, ואילו לשם קריאת קבצים שהיו ב-exchange צריך פעולה נוספת משום שאלו אוחסנו כקובץ סגור, וכדי לפתחם היה צורך בשרת מיוחד תואם שהוכן על-ידי ניר אלקבץ, ורק אז בוצעה העתקה (עמ' 271 לפרוטוקול). העד הסביר בפרוטרוט כיצד הפך את חומרי המחשב לראיה דיגיטלית ואת פעולות השרשרת עד להפקת התקליטור, ממנו הודפסו יומני הנייר שהוצגו לבית המשפט (עמ' 273 לפרוטוקול).

868. **אריה רצון** קיבל מידי אלקבץ וכהן גבורה תקליטורים וערך בהם חיפושים לפי מילות מפתח, כגון: "טלנסקי", "מסר" וכיו"ב. דו"חות שרשם הוגשו במקובץ ת/77-ת/80. לפתיחת קבצים עשה שימוש במספר תוכנות (עמ' 547, 550 לפרוטוקול). כיוון שבתקליטורים היה חומר רב, הוא סידר ספרייה מיוחדת על דיסק קשיח, עבר על החומרים ומיין אותם (עמ' 555-599 לפרוטוקול). העד עמד על כך כי העברת החומר מהתקליטורים לדיסק הקשיח במחשב שלו לא שינתה את החומר (עמ' 581-582 לפרוטוקול). בגילוי לב אמר כי פעל תחילה בשיטה של ניסוי וטעייה, עד שהחל לעבוד בצורה מסודרת בתאריך 9.4.08. החיפוש לפי מילות מפתח היה לשיטתו הכרחי בשל כמות עצומה של חומר שהייתה בתקליטורים. במוצג ת/77 יש חלק מהחומרים שהדפיס מתוך התקליטורים, כגון דו"חות שהתייחסו להתכתבויות שנעשו בזמנו על-ידי הנאשמת בשם הנאשם בענייני בנקאות ומכתבים שונים בשם הנאשם. דו"ח נוסף עוסק בהדפסת מסמכים מתוך ספריית הנאשמת. כך לדוגמא הוצגו מהספרייה של הנאשם והנאשמת התכתבויות שונות, לרבות ברכה ליום הולדתו של טלנסקי מיום 15.1.03, רישומים מתוך יומנים של הנאשמת ולו"ז נסיעות של הנאשם לחו"ל. בדו"ח פעולה מיום 22.4.08 יש סקירה של 65 קבצים שנלקחו מתוך הספרייה של הנאשמת הכוללים בעיקר דוא"ל, ובכלל זאת דפי יומן של הנאשמת מתאריכים שונים, בהם מוזכר טלנסקי, או נושאים אישיים בהם מוזכר רועי, בנה של הנאשמת. במוצג ת/78 יש דו"חות פעולה של אריה רצון על חיפושים שעשה ביומני הנאשמת, וכן מסמכים הנוגעים ל-77 נסיעות שביצע הנאשם

מאפריל 2003 ועד ינואר 2006. מסמכי הנסיעה הוגשו בהסכמה. המוצגים נ1/92-נ1/102, נ1/104 הם דו"חות פעולה שערך אריה רצון ובהם מוצגת, למעשה, פעולת שרשרת הראיות שביצע, החל מקבלת התקליטורים מהחוקרים, דרך בדיקתם, פעולות במחשב כדי לפתחם ולבדקם והעתקתם לדיסק הקשיח.

869. החוקרים חיפשו חומרים בכונן C במחשבו של דוד שטרית (שהחליף את הנאשמת בתפקיד), אף שיכלו לתפוס מחשב זה כמחשב ייחודי ולהעתיק את כל תוכן הדיסק הקשיח. אומנם ניתן היה לתפוס מחשב זה, שכשלעצמו מהווה הראיה הטובה ביותר, אולם בעניין זה קיימת עדותו של שטרית לפיה מאז שהחל בתפקיד לא נכנס כלל לתיקיות או לקבצים של הנאשמת, קודמתו, לא עשה בהם שימוש, לא התעניין בהם ולא טרח לפתחם מעולם (עמ' 912-914 לפרוטוקול).

870. לדברי מומחה ההגנה בליצבלאו, הדו"ח ת/15 של ניר אלקבץ מצביע על דילוג על שלבים קריטיים בתהליך האיסוף, שכן הוא ביצע חיפוש מרחוק ללא גישה פיסית למחשבים, ללא תפיסתם, כאשר זירת המחשב לא עברה הקפאה ובידוד טכנולוגי. לטענתו, הכללים המקובלים בעולם מכתיבים איסוף על-ידי חוקרי המחשבים מתוך המחשב עצמו, ואילו חוקרי המשטרה העתיקו לוגית ראיות דיגיטליות, ללא חתימה דיגיטלית, שינו את שמות הקבצים, ומהדו"חות הנוספים ת/16+ת/34 עולה כי אלי שקלי העתיק לחוקרי המחשב ספריית רשת המכילה גיבוי של ספריות כאשר אופן ההעתקה אינו ידוע.

<u>הגיבוי, הגיבוי כמקור, העתקה ושחזור</u>

871. שקלי העיד כי חומר שנמצא ברשת ובקבצים מגובה אוטומטית (עמ' 200 לפרוטוקול). המחשבים של עובדי המשרד יושבים בתוך שרת exchange ועל כן הגיבוי נעשה כל יום, שבוע וחודש באופן סטנדרטי (עמ' 201 לפרוטוקול). כיוון שמקור הנתונים הוא מתוך שרת exchange או מגיבוי של רשת הקבצים, שקלי יכול לאמתם (עמ' 113 לפרוטוקול). פעולת גיבוי ואחר-כך שחזור אינה משנה את המסמך (עמ' 187 לפרוטוקול). לדבריו, לא ניתן לשנות תוכן של קלטות גיבוי (עמ' 241 לפרוטוקול) או לשנות מסמכים כתובים, אף שאפשר להוסיף לתוך קלטת גיבוי שאינה מלאה עוד מסמכים. שקלי העיד במפורט על העברת החומר מתוך קלטות הגיבוי אל הדיסק במחשב המשטרה ומשם לתקליטורים (עמ' 244-245 לפרוטוקול). כעיקרון, הגיבוי משקף נאמנה את מצב החומר והנתונים בעת הגיבוי. לשקלי ניסיון גם בשחזור מידע מתוך קלטות גיבוי. לדבריו, פעם בחודש הוא עושה שחזור של חומרים מתוך קלטות גיבוי לצורך אפליקציות או לצורך שחזור יומן שנעלם לאחד המשתמשים במשרד או לשם איתור קבצים ישנים שנעלמו, כך שהשחזור הוא בשגרת עבודתו (עמ' 183-184 לפרוטוקול). בנוסף, כאמור, הוא ביצע בזמנו שחזורים של חומרים בתקופת השרה דליה איציק. כפי שצוין לעיל, שקלי ולזרוביץ' סייעו

והדריכו את חוקרי המשטרה בנושא שחזור חומרים מקלטות הגיבוי, שכן בקלטת גיבוי יש קבצים בפורמט מסוים והם אינם נגישים, ולכן יש צורך בפעולות מיוחדות, כפי שצוין לעיל, לשם פתיחת הקבצים, עיון והעתקה. שקלי נשאל שוב ושוב האם אפשר שתהליך השחזור משנה תוכן מסמך ושלל אפשרות זאת, וחזר ואמר כי תופעות שונות ביומן, כמו חזרות או שינויים, אינן קשורות לפעולת הגיבוי או השחזור (עמ' 482, 533 לפרוטוקול).

ניר אלקבץ העיד כי שחזור מתוך קלטות גיבוי נותן תמונת מצב למועד הגיבוי. אפשר **שלאחר** מועד זה בוצעו במחשב עצמו מחיקות של קבצים. מחיקה כזו, אם הייתה, לא שוחזרה על ידו, אבל הנתונים שהיו כקובץ הונצחו בגיבוי (עמ' 143 לפרוטוקול). הוא חזר והסביר כי "**הגיבוי לוקח תמונה של מה שהיה במחשב. במחשב יתכן שאירוע עתידי היה רשום ביומן**", כמו שישקף דפי יומן ריקים, אם הם ריקים (עמ' 157 לפרוטוקול). גם כהן גבורה הסביר בעדותו כי גיבוי פירושו העתקת המצוי בדיסק הקשיח בזמן ידוע שלאחריו המשתמש עצמו יכול למחוק במחשבו קבצים או להוסיף תוכן, ואילו בקלטת הגיבוי נשמר ומשתקף המצב שהיה במועד הגיבוי (עמ' 286-292 לפרוטוקול).

872. שי בליצבלאו טען בחוות דעתו כי לחוקרי המשטרה לא היה ידע וניסיון בתחום השחזור, כי סביבת השחזור התקיימה בניגוד לפרקטיקה מקובלת, ללא ציוד חומרה ותוכנה מתאימים, וכך גם תהליך הפקת הראיות ועצם תיעוד התהליך, ולפיכך תהליך השחזור פגע בטיב הראיות. באשר לסוגיית הגיבוי אישר למעשה המומחה, כי קלטת הגיבוי מהווה ראיה מקורית (עמ' 15239 לפרוטוקול) ועל כן אין חולק עוד כי קלטות הגיבוי (ת/76) הן ראיות מקוריות. כן הבהיר, כי לא מצא פגם בהליך הגיבוי עצמו, אלא בהליך הפקת הראיות מתוך קלטות הגיבוי. לדבריו, הדרך הפשוטה היא שכפול הקלטת, דבר שלא נעשה. העתקה לוגית כפי שביצע ניר אלקבץ אינה מהווה לדידו העתקה של חומרי מחשב ואין להתייחס אליה ולחומרים בהעתקה זו כראיה ממוחשבת, שכן בתהליך ההעתקה מתרחשות פעולות על הקובץ עם העתקתו ממקום אחד לשני (עמ' 15243 לפרוטוקול). העד אישר כי קובצי pst הם מנגנון סגור ואינם משתנים כשמעתיקים אותם, אך הוסיף כי הם אינם עומדים בפני עצמם, ויש צורך ב"דיבור" עם השרת לשם שמירה, ואפשר גם שקובץ pst ייפגע מוירוס. לדידו, כאשר תהליך ההעתקה אינו מסודר, כל התהליך פסול. בהמשך נשאל על תקלות ובעיות שיכולות לקרות לקובץ pst ונתן למעשה תשובות תיאורטיות ללא התייחסות קונקרטית למקרה שלפנינו. בניגוד לדברי אלי שקלי, טען מומחה ההגנה שכן ניתן לשנות תכנים של קבצים בתוך קלטת גיבוי, שכן קלטת גיבוי הינה מדיה מגנטית, חשופה לבעיות חום, לחות ועוד (עמ' 15254 לפרוטוקול).

<u>שיבושים, תכנים חוזרים וכפילויות ביומן</u>

873. ביומן הנאשמת שהופק נמצאו שיבושים, בצורת תכנים שחוזרים מספר פעמים בתאריכים שונים, רישומים עתידיים ועוד. **ניר אלקבץ** העיד באשר לרישום תאריך עתידי ביומן, כי אפשר שהתכנים לא הוגדרו למועד כלשהו וייתכן כי המשתמש הכניס ללוח השנה פעולות עתידיות (עמ' 154 לפרוטוקול). לדעתו, שורות חוזרות ביומן נעשו על-ידי בעל היומן (עמ' 158 לפרוטוקול). **רמי כהן גבורה** העיד, כי יתכן שהשינויים וההבדלים הם בגין הפקתם ממקורות שונים, אף כי הבסיס הוא אחד. לדוגמא – באשר למוצג ת/49, בו נמצאו שני עמודי יומן מתאריך 22.2.04 עם הבדל בתוכן (בעמוד השני יש שורה נוספת), הסביר, כי עמוד אחד הוצא מהיומן הקרוי "**שולה gib**" והשני מהיומן הקרוי "**שולה pst**". הוא לא יכול היה להסביר מדוע יש הבדל בתוכן (עמ' 85 לפרוטוקול), אולם העלה את ההשערה כי השינויים מקורם בגיבויים שונים. לעיתים יומן אחד זכה לשמונה גיבויים ואז לכאורה נוצרו שמונה יומנים (עמ' 86 לפרוטוקול). לדבריו, יומני הנייר שהוגשו (למשל – ת/23ב) אשר הופקו מתוך התקליטורים שהועתקו מקלטות גיבוי, משקפים יומנים כפי שנשמרו בתיקיית המחשב. העד לא יכול היה להסביר מדוע בדף יומן ת/49(10) ישנה שורה שמופיעה ב-8:00 בבוקר שנעלמה בדפים אחרים (עמ' 365-363 לפרוטוקול; עמ' 405-411 לפרוטוקול). **אלי שקלי** התייחס בין השאר ליומנים ואמר כי אפשר למצוא בהם שיבושים שלדעתו מקורם ביומן פאלם, מחשב כף יד של הנאשמת, וזכר שהיא ביקשה ממנו בזמנו להעביר נתונים, לעשות סנכרון ולגבות את קובץ היומן שלה (עמ' 187 לפרוטוקול), והוסיף כי בזמן אמת היה יותר מפעם אחת אצל הנאשמת לצורך שחזור היומן עקב תקלה או שיבוש (עמ' 512 לפרוטוקול). הוא הדגיש כי פעולת הסנכרון יוצרת תקלות ומופעים חוזרים כגון שכפול פגישות הן במחשב כף יד והן במחשב השולחני, ולדעתו מקור התקלה הוא טכנולוגי ולא אנושי (עמ' 527-501 לפרוטוקול), אף כי לא יכול היה לשלול לגמרי את ההנחה כי מקור התקלה הוא אנושי. לדעתו, רישום חוזר ונשנה של שורות מסוימות אינו הגיוני ומקורו בתקלה בתוך ה-outlook עצמו וממחשב כף היד של הנאשמת (עמ' 494 לפרוטוקול). שקלי עמד על כך שהשחזור אינו פוגע בנתונים וכי אלו נותרו בדיוק כפי שהיו ביום ביצוע הגיבוי (עמ' 498 לפרוטוקול). לדבריו, קורה לעיתים שהמערכת אינה מצליחה לשחזר את כל הקובץ ואז לא מתבצע שחזור, ולכן או שכל הקובץ משוחזר בהצלחה או שהמערכת אינה משחזרת בכלל (עמ' 429-428 לפרוטוקול). מכאן שאין פגיעה בתוכן, שהרי או שיש שחזור מלא או שאין שחזור כלל. כך אמרו גם העדים לזרוביץ' (עמ' 673 לפרוטוקול) ואלקבץ (עמ' 171 לפרוטוקול). **לזרוביץ'** אמר כי אפשר שמקור הכפילויות בהעברת פגישות, או בשחזור קובץ לאחר שבעל היומן החליט בזמנו לשנות תאריך (עמ' 676 לפרוטוקול). כמו כן אמר כי בעיית סנכרון יכולה לגרום לכפילויות, אם כי לא להזזת תאריכים בהפרשים של ארבעה חודשים (עמ' 676 לפרוטוקול). כאשר נשאל כיצד פגישה רשומה 8 פעמים ביומן השיב כי גיבוי לא יכול ליצור זאת, אבל ייתכן שהשחזור הביא להכפלה (עמ' 680 לפרוטוקול). כאשר נשאל על רישום ביומן ביום שבת (ת/26ב) העלה השערה כי המועד במחשב של המשחזר לא היה מדויק (עמ' 682 לפרוטוקול).

874. שי בליצבלאו טען כי טיבן של ראיות המחשב נפגע כתוצאה מתהליך ההפקה, שכן "**בניגוד לכל כללי היסוד והפרקטיקות המקובלות, עבדו חוקרי המחשב וצוות המחשוב של משרד התמ"ת על קלטות הגיבוי עצמן, קרי על ראיות המחשב המקוריות**" (סעיף 18 לחוות הדעת). חקירת מחשב המתבצעת ללא הגנה על החומר "**המקורי**" יש בה כדי לפגוע בשלמותו ואמינותו, שכן קובצי מחשב מושפעים ישירות בכל גישה וגישה אליהם, ועל-כן יש לעבוד על "העתק מראה" מקצועי. עוד אמר, כי אריה רצון לא היה מיומן ופעל בשיטת ניסוי וטעייה.

בליצבלאו התבקש להתייחס למופע ביומן שהופק משני מקורות שונים: האחד, מופע שנמצא במחשב של שקלי "טלנסקי הביא 72500", אשר מופיע גם בקלטת גיבוי מחודש דצמבר 2003. הוא נשאל האם אותו מופע שהופק בשתי שיטות שונות, מלמד כי אין סיכוי לטעות. העד השיב: "**ברור שזה בטח לא ראיית מחשב, מה נעשה, איך נעשה, אני לא יודע, לא בדקתי את זה, לא נתבקשתי לבדוק כל פרט אם טלנסקי עשה כך או כך... מה שכן אני יודע, שראינו ביומנים שונים מופעים שונים, דופליקציות, דברים שהופיעו פעמיים, אלה דברים שונים ומשונים. אני לא אומר שזה קיים או לא קיים, לא בדקתי את האמירה הספציפית**" (עמ' 15261-15262 לפרוטוקול). בעמוד הבא הבהיר העד, כי הצלבה כזו של מקורות אינה מעניינו, שכן דרך ההפקה כולה לקויה ולכן אין מדובר כלל בראיית מחשב. עוד נשאל העד בעמ' 15268 על רישום מיום 1.6.05 שתוכנו "**274000 אצל מסר**", המופיע בנתיבים שונים: **האחד**, ב-police restore, שהוא כזכור גיבוי עצמאי שעשה שקלי בספטמבר 2006; **והשני**, pst וקלטות גיבוי. בליצבלאו נשאל האם הצלבה כזאת מוכיחה שאין טעות. העד הסביר כי לא בדק את הנתונים משום שאלו לא הוצגו לפניו ולפיכך הוא אינו יכול לתת תשובה, אך חזר ואמר כי הסביבה הטכנולוגית לא הוקפאה ולכן כל התהליך פגום (עמ' 15270 לפרוטוקול). בסיכום דבריו חזר ואמר בליצבלאו, כי בחקירת מחשב יש להקפיד להעתיק את הדיסק הקשיח וכי רק כך נוצרת סביבה ראייתית המאפשרת חקירה.

<u>תאריכי יצירה של שורות ביומן</u>

875. **אלי שקלי** העיד כי תאריכי יצירה של תוכן נשמרים והעברתם מקלטת גיבוי דרך המחשב עד לדיסק המשטרה והתקליטור, לא משנה אותם (עמ' 529-530 לפרוטוקול).

רמי כהן גבורה פירט בעדותו את המועד המדויק בו **נוצרו** שורות מסוימות ביומן, בהן נזכרים, למשל, השמות "טלנסקי" או "מסר" (עמ' 95-96 לפרוטוקול). בהמשך עדותו נשאל ארוכות כיצד איתר תאריכי יצירה של שורות מסוימות ביומן והסביר, כי תוכנה של ontrack הראתה לו תאריכי יצירה, כמפורט במוצג ת/49 (עמ' 330 לפרוטוקול), ואף אם

שורה מסוימת מופיעה מספר פעמים בתאריכים שונים, תאריך היצירה נותר קבוע (עמ' 332 לפרוטוקול).

על-פי בקשת הפרקליטות מחודש מרץ 2010, **רפ"ק קובי פורלייטר** בדק תאריכי יצירה של דפי יומן מה-outlook של הנאשמת על-פי מקומם בתקליטורים, כפי שנמצאו על-ידי פקד רמי כהן גבורה. פורלייטר רשם מזכר (ת/225) בו הסביר את הפעולות הטכניות שביצע, כיצד עקב אחרי נתיב קובץ הנתונים כשהוא טוען בסיסי נתונים, וכן התייחס לדפי היומן שסומנו כחלק ממזכרו ת/225: ת/49(2) (9) (11) (12) (14) (16) (18) (20) (26) (30) (34) (35). בכל אחד מדפי היומן נרשם תאריך יצירה, תאריך שינוי ותאריך התחלה. במסמך 49(2) בו רשום "**טלנסקי הביא 72500 דולר נתתי ל-7500 לאהוד והשאר למסר 24.12.03**" מצא העד כי השורה נוצרה ביום 24.12.03 שעה 16:08, השתנתה למחרת 25.12.03, וכי יש טור המכונה התחלה שתאריכו 1.2.04. כמו כן אמר כי השורה "**אורי המיר 23,450**" נוצרה ביום 22.12.03, השתנתה והתחילה בתאריכים כנ"ל. שורה נוספת "**אורי מסר ב-27.5 היה 3295500 הוספנו ב-24.8 60000 לקחת 21000 דולר לזאב דובר**" נוצרה ביום 26.8.03 בשעה 10:05, השתנתה ב-25.12.03 והתחילה ב-1.2.04. בדף 49(6) נרשם "**25.1 לבקשת אהוד מסר הביא לו 7500 ש"ח - אורי המיר 1700 דולר**". פורלייטר ציין כי רישום זה נוצר ביום 22.2.04. עוד אמר כי באותו דף יש שורה שהוזכרה לעיל "**טלנסקי הביא 72500 דולר...**" אשר נוצרה ביום 22.2.04. במסמך 49(9) יש שורה "**אורי נתן לי 25,000 דולר ב-20.4.2004**". פורלייטר מצא כי היא נוצרה ביום 19.4.04 בשעה 11:58. כך גם במסמך 49(11) בו נרשם "**טלנסקי – 21.7 50,000 דולר**". שורה זו נוצרה ביום 22.7.04 בשעה 12:07, נעשה בה שינוי ב-27.7.04 והתחלה ב-1.9.04. במסמך 49(16) נמצאה שורה: "**355,600 דולר נכון ל-15.2.2004**" אשר נוצרה ב-22.2.04. בדף 49(30) רשומה שורה "**30.6.2005 נתתי לאור 23,950 מטלנסקי**" אשר נוצרה ביום 10.7.05. פורלייטר הסביר בעדותו כי המונח "תאריך יצירה" משמעו מתי נרשם אותו מופע ביומן לראשונה, אף שאינו מחייב שהרישום יופיע ביומן (עמ' 8476 לפרוטוקול). תאריך התחלה מראה מתי לראשונה הרישום הופיע ביומן. פורלייטר הבהיר כי המונח "התחלה", פירושו למעשה השעה שנקבעה לאירוע. לדבריו, אם ניקח את המסמך 49(2) שתואר לעיל כדוגמא, המופע נוצר ביום 24.12.03 בשעה 16:08 ולמחרת ב-14:16 נעשה בו שינוי, כאשר האירוע עצמו מיועד ליום 1.2.04. לדבריו, אפשר לבדוק מתי נעשה גיבוי, אולם תאריכי היצירה אינם משתנים (עמ' 8487 לפרוטוקול). בהמשך עדותו אמר פורלייטר כי חומרים הועתקו לתוך הדיסק הקשיח במשטרה וכי יש בו רשימת וירוסים וסוסים טרוייאנים, אולם, לדבריו, סוכנים אלה אינם מקנים שליטה המאפשרת שינוי בתוכן (עמ' 8505 לפרוטוקול, נ/323). העד חזר והדגיש כי וירוסים וסוסים טרוייאנים שיכולים להיכנס לקבצי pst ולשנותם אינם מוכרים לו. כאשר התבקש להסביר את ההבדל בין המסמכים 49(3) (4) שהם דומים למעט שורה אחת, אמר כי ייתכן שמדובר בגיבוי וכי קובץ pst שנוצר במקום אחר נושא

בעצמו תאריך, וכי כאשר עושים גיבוי של קובץ כזה, נוצר קובץ חדש ולפי מיטב ידיעתו הדבר גורם לשינוי בתאריך היצירה של המופע. קרי, באופן תיאורטי הקובץ החדש ישא את תאריך היצירה החדש ולא את תאריך היצירה המקורי.

876. **שי בליצבלאו**, מומחה ההגנה, התייחס לסוגיה זו של תאריכי היצירה ולשאלה האם ניתן להסתמך על תאריכי היצירה והעדכון של המופעים ביומנים הממוחשבים. מסקנתו הייתה שלא ניתן להסתמך על נתונים אלו, שכן חוקרי המשטרה התעלמו מתרחישים חלופיים וייתכן כי מקורם של חלק מהמופעים ביומנים אינו מהתקופה בה כיהן הנאשם כשר תמ"ת. מסקנותיו אלה מבוססות על פרוטוקול בית המשפט ממנו למד כי לנאשמת היה מחשב כף יד, בעזרתו עדכנה מופעים מתוכנת ה-outlook במחשבה האישי. למחשב שלה היו בעיות טכניות שהצריכו גיבוי, פעולה שיצרה קובצי pst חיצוניים. בהמשך חוות דעתו התייחס בליצבלאו בעיקר לתאריכי שינוי ביומנים, אך לא לתאריכי יצירה. בעדותו בעמ' 15202 אמר כי יומן ממוחשב מחזיק תאריכים שונים ובהם תאריכי יצירה, תאריכי עדכון וכי כל פעולה במחשב יכולה לעשות שינוי, לרבות שינוי בתאריכי היצירה. כאשר נשאל בסוגיה זאת שוב ושוב, לא נתן תשובה ישירה, ולבסוף אמר כי הדבר שמשתנה הוא תאריכי "**השינוי**". לאחר שהוצגה לו שורה של מסמכים, אישר כי עולה מהם שתאריכי היצירה אינם משתנים (עמ' 15214-15215 לפרוטוקול). העד לא הסכים לענות על שאלות הנוגעות לפרטי המסמכים והעדיף להתייחס לדרך הלא נכונה, לשיטתו, של הפקת הראיות הדיגיטליות. כך אמר בעמ' 15218, בשורות 25-30:

> "**ש. האם ניתן להסתמך על תאריכי היצירה והעדכון של המופעים ביומנים הממוחשבים? עשית סדרה של ניסויים, וראית שיש שינוי רק בתאריך השינוי, modified, ולא בתאריך היצירה, נכון? זה מה שעלה בניסויים שאתם עשיתם, נכון?**
> **ת. חוות הדעת שלי מתייחסת אך ורק ל-modified date וזה מה שכתבתי. בניסויים יכולים לעלות הרבה מאוד דברים**".

בכך אישר המומחה למעשה כי לא בדק ולא התייחס למועד **היצירה** של מופעים ביומנים, אלא למועד **השינוי**. כאשר נשאל שוב ושוב האם תאריך היצירה נשאר יציב כל הזמן, השיב: "**מהחומר שאני ראיתי, תאריך היצירה אני לא יכול לסמוך עליו כאמין...**" (עמ' 15221 לפרוטוקול). תשובה זו אינה מתבססת על בדיקה של המופעים עצמם, אלא על גישתו העקרונית שלפיה תהליך העבודה של חוקרי המשטרה נעשה שלא על-פי הכללים. לדבריו, הוא לא ביצע פעולה או בדיקה על תאריך היצירה בחומרים שקיבל וכי בחומרים שהתקבלו אצלו תאריך היצירה היה יציב, אך הוסיף כי מניסיונו תאריך יצירה יכול להשתנות, אף שבמקרה שלפנינו לא ביצע שום פעולה לבדוק זאת. מתשובותיו עולה כי העד עשה בדיקות וניסויים על תאריכי השינוי ולא על תאריכי היצירה והעדיף להתמקד בצד התורתי והכללי של תהליך ההפקה של ראיות דיגיטליות (עמ' 15222 לפרוטוקול).

כאשר נשאל על גרסת פורלייטר, לפיה כאשר עושים **ייבוא** של יומן, משתנה תאריך היצירה בזמן אמת ולא במהלך הגיבוי או השחזור, השיב: "**יכול להיות שהתאריך השתנה, יכול להיות שלא, אנחנו לא יכולים לדעת את זה, בגלל אופי איסוף הראיות**" (עמ' 15227 לפרוטוקול). הוא הוסיף כי תאריך יצירה יכול להשתנות על-ידי וירוס או עדכון חתימה.

הכרעה - סיכום

877. במשרד התמ"ת רשת מחשבים גדולה, המתוחזקת ומנוהלת על-ידי אנשי המחשבים חיים לזרוביץ' ואלי שקלי. לזרוביץ' מנהל את הרשת ושקלי אחראי על אחסון חומר המחשבים וגיבויו. מדובר בשני עובדים מיומנים, בקיאים, מנוסים, אובייקטיביים ואמינים. חוקרי המשטרה ניר אלקבץ ורמי כהן גבורה הם חוקרי מחשב מיומנים, בעלי השכלה פורמאלית בתחום וניסיון של שנים. אריה רצון עוסק במיון חומרי מחשב במשטרה שנים רבות. חמשת האנשים האלו עסקו בחדירה לחומר מחשב, העתקתו, שחזורו והפקת פלטים. כישוריהם עונים בהחלט על דרישת החוק כי הדבר ייעשה על-ידי בעל תפקיד מיומן.

878. חומרי המחשב שברשת של משרד התמ"ת נשמרים ברגיל ובאופן אוטומטי בדיסק קשיח ומגובים באופן שוטף. בנוסף לגיבויים יומיים ושבועיים, מדי חודש נעשה גיבוי של כל החומר בקלטות המאוחסנות בכספת מיוחדת. חדירת המשטרה למחשבים במשרד התמ"ת והחיפוש בהם החלו ביום 11.11.07, ונעשו במספר מסלולים: חיפוש במחשבים של לשכת הנאשם דרך המחשב המרכזי של מנהל הרשת לזרוביץ'; שחזור קלטות הגיבוי מלשכת הנאשם לתקופה הרלוונטית 28.2.03-4.5.06; חיפוש בכונן C במחשבו של דוד שטרית, מחליפה של הנאשמת; וחיפוש בספרייה של לשכת הנאשם בתקופה הרלוונטית, שהכין אלי שקלי עם עזיבת הנאשם- police restore;

החומרים מלשכת הנאשם שאותרו באמצעות המחשב המרכזי, הועתקו בצורה לוגית. החומרים שנמצאו בשרת ה-exchange הועתקו לתוך מחשב משטרתי שהותאם לכך. חומרים מתוך קלטות הגיבוי הועברו באמצעות רובוט למחשב המשטרתי וכל החומרים שוחזרו והועתקו על גבי תקליטורים. כיוון שמדובר בחומר רב, הפעולות נמשכו לסירוגין במשך מספר חודשים. יומני הנאשמת, כמו יומנים נוספים וכמו חומרים רבים אחרים שנמצאו במקורות הללו, הוצגו כראיה בבית המשפט.

879. מומחה המחשבים מטעם ההגנה טען, כי התהליך היה פגום מתחילתו ועד סופו ולפיכך כל החומר שנמצא ונתפס אינו מהווה להלכה ולמעשה ראיות דיגיטליות.
יש לדחות עמדה ומסקנה זו מהטעמים הבאים:

א. אין בישראל או בעולם הוראות חוק או תקנות כיצד לאסוף ראיות דיגיטליות, ועמדת המומחה נסמכת על כללים מקובלים בעולם המערבי.

חוקרי המשטרה נסמכו על הפרקטיקה הנהוגה בישראל, כפי שלמדו בקורסים של חוקרי מחשב מיומנים וכפי שהם פועלים לאורך שנים. הפרקטיקה הנהוגה בעולם אינה מחייבת את משטרת ישראל, ולפיכך יש לבדוק לגופה את פעולת החוקרים והאם יש בה פגם עקרוני או מעשי ולבחון האם עבודתם פגמה בתכנים עצמם.

ב. לדעת המומחה בליצבלאו היה על חוקרי המשטרה, כעניין שבשגרה, להשיג את הראיה הטובה ביותר וזאת אך ורק בדרך של תפיסת המחשבים וחיפוש בדיסק הקשיח. חוקרי המשטרה פעלו, כאמור, בדרך אחרת. אין חולק כי תפיסת הדיסק הקשיח עדיפה. אולם, החוקרים החליטו להימנע מהתפיסה כיוון שמדובר ברשת גדולה והתפיסה הייתה עלולה לשתק את המשרד כולו. לפיכך הם העדיפו שיטה אחרת, בה הם נוהגים במשך שנים כאשר מדובר ברשת גדולה. למשתמשים הנוכחים ניתנה הוראה להימנע מפעולות מחשב, החיפוש נעשה בקבצים שכבר קיימים מזה שנים דרך חדר המחשב המרכזי, הועתק כונן C של דוד שטרית ונבדקו בעיקר חומרים קיימים שהונצחו בקלטות הגיבוי. שיקול החוקרים שלא להפסיק את פעולת הרשת כולה בנסיבות אלו הוא שיקול מובן, כל עוד אפשר להגיע לחומרים בצורה ישירה ואמינה, וכך אכן נעשה, כפי שהעידו גם אנשי משרד התמ"ת.

ג. כאמור, חיפוש בדיסק הקשיח הנו אמנם עדיף מבחינה ראייתית, אולם הוא אינו הכרחי כאשר ישנם מקורות טובים אחרים. החיפוש בדיסק הקשיח הכרחי כאשר מבקשים לשחזר קבצים מחוקים, דבר שלא נעשה כאן כלל ועיקר.

ד. והוא העיקר: חומרי המחשב של לשכת הנאשם, כמו חומרי מחשב אחרים, גובו באופן שוטף ומסודר במשך כל התקופה על-ידי אלי שקלי. בנוסף, ביצע שקלי העתקה של כל התיקיות של לשכת הנאשם כאשר האחרון עזב את המשרד. פעולה זו נעשתה כחלק שגרתי של עבודת המשרד ונועדה לשמר ולשקף נאמנה יומנים, מסמכים ותכנים. אלי שקלי והעדים האחרים העידו במפורש כי קלטות הגיבוי אינן ניתנות לשינוי וכי הן משקפות נאמנה את התכנים לתקופה הרלוונטית. המומחה בליצבלאו עצמו הסכים כי קלטות אלה מהוות ראיית מקור.

ה. בליצבלאו העלה שורת טענות והערות באשר לתהליך השחזור שנעשה לטענתו על-ידי חוקרי משטרה בלתי מנוסים באופן שאינו מבטיח שחזור נכון ומדויק. אין לקבל טענות אלה. השחזור נעשה באמצעותו ובהדרכתו של אלי שקלי, שהוא בעל ניסיון בתחום. הן

שקלי והן חוקרי המשטרה הציגו את מסלול השחזור, לרבות פתיחת הקבצים, העברתם והעתקתם. אלי שקלי חזר והעיד כי עצם השחזור אינו פוגע בפועל בתכנים ואינו משנה אותם.

ו. חלק מהמסמכים שהוצגו הופק ממקורות שונים. תכנים שהיו במקור אחד היו גם באחר, והצלבה זו מצביעה אף היא על אמינות ההפקה.

ז. ביומן שהופק יש כפילויות (לעיתים מופע מסוים מופיע שמונה פעמים) ושינויים מסוימים. מופע מסוים – כלומר שורת יומן – מופיע במספר תאריכים, בלא שניתן לכך הסבר מלא. עמדתו של שקלי הינה כי תוצאה זו הינה מעשה ידי אדם או של שיבושים הנובעים מסנכרון מחשב כף יד. עדים אחרים התקשו להסביר תופעה זו והעלו השערות. נראה לנו כי במקרה זה עדיפה גישתו של מר שקלי, המכיר היטב את המערכת, מתמצא בה, וטיפל בעצמו בתקלות שהיו ביומן ובמחשב כף היד של הנאשמת ובסוגיית הסנכרון בין המחשב שלה במשרד התמ"ת. מכאן, ששיבושים אלה אין בהם כדי למנוע קבילות של הראיות הדיגיטליות ביומן, אלא לכל היותר לפגום במשקלן.

ח. פגמים נוספים שמצא בליצבלאו היו בכך שחוקרי המשטרה העתיקו ראיות באופן לוגי וללא חתימה דיגיטלית. אכן, העתקה לוגית אינה העתקה פורנזית, אולם אין לפנינו ראיה כי ההעתקה הלוגית שנעשתה שינתה את תוכן הקבצים. אלקבץ העיד כי פעולת ההעתקה הלוגית שביצע לא שינתה את תוכן הקבצים ולפיכך דבריו של בליצבלאו נותרו בתחום התיאורטי. הוא הדין בחתימה דיגיטלית, שאינה הכרחית כאשר מבצעים העתקה לוגית, כפי שהעיד ניר אלקבץ בעמ' 143-144 לפרוטוקול, שכן חתימה דיגיטלית הכרחית כאשר יש צורך לוודא זהות בין מסמכים שונים, מהלך שלא היה בענייננו.

ט. נושא מרכזי בסוגיית הראיות הדיגיטליות הינו "תאריך היצירה" של שורות ביומן. שקלי העיד כי תאריכי היצירה של תוכן נשמרים והעברתם מקלטת הגיבוי עד לדיסק המשטרה והתקליטור אינה משנה אותם. כהן גבורה העיד כי תאריכי יצירה אינם משתנים, וקובי פורלייטר בדק וחקר את נושא תאריך היצירה ותאריכי שינוי בשורות ביומן. מסקנת חוקרים אלה הינה כי תאריכי היצירה אינם משתנים. בליצבלאו נשאל בעניין זה שאלות רבות ועמד על כך כי תאריכי יצירה יכולים להשתנות, שכן לדבריו, חוקרי המשטרה התעלמו מאפשרות של תרחישים חלופיים וייתכן כי מקורם של חלק מהמופעים ביומנים הוא מהתקופה שלפני כהונתו של הנאשם. אולם דברים אלה אינם מבוססים והם אף פחות מהשערה. לבסוף אישר בליצבלאו כי בעצם לא בדק ולא התייחס בחוות דעתו למועד היצירה של מופעים ביומנים, אלא רק למועדי שינוי. לדבריו, הוא אינו יכול לסמוך על תאריכי יצירה אלה, שכן לא ניתן לסמוך בכלל על הראיות הדיגיטליות

בתיק זה. בנסיבות אלו נראה כי תאריכי היצירה הם יציבים, ידועים וקבועים, ויש בכך כדי לעגן ולאשר את אמינות הראיות שהופקו על תוכנם.

י. במהלך עדותו בבית המשפט אמר בליצבלאו כי חוות דעתו, וכך גם עדותו, מתייחסות להליך הפקת ראיות בלתי תקין של חוקרי המשטרה מתחילתו ועד סופו. העד חזר על תשובה זו שוב ושוב בכל פעם שנשאל שאלות ספציפיות המראות כי התוכן שהופק מדויק, כי התאריכים נכונים וכי אפשר להגיע לתוצרים גם בדרך שאינה מקובלת על המומחה. לפיכך, גישתו של בליצבלאו היא עקרונית באופייה, נשענת על כללים תיאורטיים ו"ירידתו לזירה" עצמה הינה מצומצמת. עדי התביעה הם אנשים מיומנים, אשר הציגו את מהלך פעילותם באופן ברור, ומעדותם עולה כי החומר שהופק מתוך המחשבים והגיבויים הוא חומר שהיה בהם, המשקף את פעילות לשכת הנאשם בתקופת כהונתו כשר התמ"ת.

880. המסקנה היא כי מבחינה טכנית הראיות הדיגיטליות קבילות, שכן הן הופקו בצורה מסודרת על-ידי בעלי כישורים מתאימים, כנדרש בחוק. תוכנן לא נפגם, ואין בכפילויות ובשינויים שנמצאו בהן כדי למנוע את עצם הקבילות אלא להשליך על משקלן בלבד.

<u>האם היומנים קבילים כראיה</u>

881. שאלה אחרת בה יש לדון כעת נוגעת לקבילות יומניה של הנאשמת נוכח העובדה שהיא בחרה שלא להעיד בבית המשפט. לפיכך, היומנים הם ראיה מכלי שני, קרי, עדות שמיעה. עמדת התביעה הינה כי היומנים נכנסים למסגרת החריג לכלל בדבר עדות שמיעה, ועל-כן קבילים. ההגנה טוענת כי מדובר בעדות שמיעה מובהקת ועל-כן היומנים אינם קבילים.

ההיבט המשפטי

882. הכלל האוסר עדות מפי השמועה הינו כלל מרכזי בשיטה המשפטית בישראל, שהרי בית משפט מקבל ובודק ראיה על סמך קשר ישיר והתרשמות בלתי אמצעית מעד או ממסמך, והדבר מאפשר לקיים את זכות הצדדים לחקור עד חקירה שכנגד. טעמים נוספים לכלל הם חשש מחוסר דיוק, אי הבנות וסילוף מידע במעבר מכלי ראשון לכלי שני או שלישי. אולם, זה מכבר נזנח המחסום הנוקשה של עדות שמיעה והתרבו החריגים לו.

פסיקת בתי המשפט בארץ (ובעולם) קבעה שוב ושוב כי דיני הראיות עברו מדיני קבילות לדיני משקל ומהימנות, וראה בעניין זה פסק דינו של בית המשפט העליון בדנ"פ 4390/91 <u>מדינת ישראל נ' תאג'י יחיא</u>, פ"ד מז(3) 661, 671:

> "**המגמה אשר באה לידי ביטוי בהתפתחותו של המשפט כהשתקפותה בחקיקה ובפסיקה בישראל... היא של צמצום הסייגים החלים על קבילותן של ראיות כדי להותיר בידי בית המשפט את הסמכות להחליט על משקלה של הראיה... במקום סייגים פורמאליסטיים באה בדיקת האמינות**".

בעניין זה יפים דבריו של המחבר נמרוד קוזלובסקי בספרו <u>המחשב וההליך המשפטי ראיות אלקטרוניות וסדרי דין</u>, בעמ' 51:

> "**לכאורה, טעמים ראויים ונכבדים שלא להתיר עדות מפי השמועה. ואולם, כך ידענו, קשה לחיות עם כלל דווקני, אשר פוסל את הראיה מלבוא בפני בית משפט גם במקרים בהם מהימנותה של הראיה אינה נתונה בספק ותחושת הצדק המפעמת בבית המשפט קוראת לו לקבלה. כך ניתן למנות חסרונות רבים לכלל האוסר עדות מפי השמועה: 'ראשית, הכלל גורם לאי צדק, כאשר העד, אשר יכול היה למסור עדות מקורית, נפטר או שלא ניתן להשיגו מסיבה אחרת; שנית, הכלל גורם לייקור ההוצאות של הוכחת פלוגתאות שאין עליהן מחלוקת אמיתית; שלישית, הכלל מוסיף לאופי הטכני של דיני הראיות בגלל החריגים הרבים; רביעית, הכלל מונע מבית המשפט חומר שעשוי היה להיות בעל ערך לבירור האמת; וחמישית, לעיתים קרובות מבלבל הכלל את העדים ומפריע להם למסור את גרסתם בבית המשפט בצורה שוטפת שהיא הדרך הטבעית'.**" (ר' שם, הערת שוליים 10).

לאור גישה זו פותחו חריגים לכלל והם משקפים "**את המקרים בהם 'האמירות נאמרו בנסיבות שבהן, לכאורה, מותר להניח שהן אינן כוזבות; ושנית... קיים אינטרס ציבורי כבד משקל שלא לפסול אמירות אלה מלשמש כראיה'**" (שם, שם). ומעיר המחבר, כי "**מרוב חריגים קשה לראות את הכלל הכורע תחתם, ומלאכת פיתוח החריגים עוד לא שלמה**" (שם, 152).

883. אחד החריגים שפותח במסגרת מגמה זו הוא חריג הרס גסטה. המחבר י. קדמי בספרו <u>על הראיות</u> (חלק שני, תש"ע-2009), מציין חמישה ראשים לקבלת חריג במסגרת רס גסטה:

א. אמרה ספונטאנית. ב. אמרות המלווה מעשה ומסבירה אותו. ג. אמרה המבטאת הלך נפש. ד. אמרה המשקפת מצב בריאות. ה. אמרת נפטר על כוונותיו.

החריגים להגשת אמרת חוץ הולכים ומתרחבים וכיום די בכך שהרישום ייעשה במסגרת "עיסוק רגיל", והרישום יכול שייעשה על-ידי אדם, גוף או מוסד. בעבר הוגבל החריג למקרה בו אדם נפטר, "**אך כיום האמרה כשרה לעדות גם מקום שלא ניתן להבטיח בשקידה סבירה את העדתו**" (שם, עמ' 587), ובלבד שהתקיימו שלושה תנאים המכשירים

את האמרה: **הראשון**, האמרה מלווה מעשה ומסבירה אותו. **השני**, האמרה נעשית תוך המעשה או סמוך לו. **השלישי**, האמרה נעשית על-ידי עושה המעשה (שם, 595).

חריג בולט, המכשיר ראיה מכלי שני, הוא רישום ביומן אישי או רישום הנעשה במהלך שגרת חייו של הרושם ללא קשר לנושא הדיון. חריג זה, שהוכר בתחילה כחלק מהרס גסטה, הלך והתפתח לחריג עצמאי המתייחס לרישומים שנעשו "במהלך העניינים הרגיל" של הרושם, כמו גם לרישומים אישיים בעל אופי עסקי. הטעם לכך הוא שרישום כזה אינו מקים חשש למהימנות הרישום אף שהוא לכאורה מכלי שני, ואם יש חשש כזה, יש לתת לכך ביטוי במשקל הראיה ולא בקבילותה (שם, 603-604).

884. בהליך שהתקיים בע"פ 236/88 אייזמן נ' מ"י, פ"ד מד(3) 485, התעוררה שאלה האם רישום תמציתי שערך שופט במסגרת דיון שהתנהל לפניו (בבג"ץ) מהווה פרוטוקול דיון הקביל כראיה בהליך פלילי שהתנהל כנגד המערער, זאת מבלי שהשופט עורך הרישום יזומן להעיד עליו. בית המשפט העליון מפי השופט קדמי קבע כי הרישום הינו רישום אישי והוא קביל כראיה "**כאמרה שנעשתה על-ידי ממלא תפקיד במסגרת מילוי תפקידו, או כאמרה שנעשתה על-ידי אדם במהלך הרגיל של העסקים; שתיהן – חריגים לכלל הפוסל עדות מפי השמועה. אומנם, במקורם יושמו שני החריגים הנ"ל אך ורק לגבי אמרות של נפטרים; כאשר לגבי ממלא תפקיד נדרש שהרישום ייעשה מכוחה של 'חובה', ואילו לעניין 'מהלך העסקים' – המדובר היה בעסקים מסחריים. ברם, בינתיים השתנו פני הדברים. לעניין התנאי המשותף לשני החריגים – שבעל האמרה נפטר – די כיום בכך שלא ניתן להעיד את בעל האמרה; וכידוע – 'לא ניתן' להעיד שופט על דברים שעשה במסגרת פעילותו השיפוטית. ואילו לעניין התנאים האחרים: כיום שוב אין צורך להצביע על קיומה של 'חובה' לעניין החריג הראשון, ודי לענייננו בכך שהאמרה נעשתה במסגרת מילוי התפקיד; ולעניין החריג השני – אין צורך כיום ש'העסקים' יהיו עסקים בעלי אופי מסחרי כלכלי דווקא, ודי בכך שהאמרה נעשתה במסגרת 'עיסוקו הרגיל' של העושה**" (עמ' 521).

בכל הקשור לגישה הכללית המתפתחת בפסיקה באשר למחסום הקבילות בפני עדות מפי השמועה, שמקורו, כאמור, בחשש ממהימנות תוכן העדות, הוסיף השופט קדמי, כי החריגים נעוצים בקיום עובדות שיש בהן להפיג חשש זה "**במידה המתירה הגשת הראיה והותרת קביעת משקלה לערכאה השופטת**" (שם, שם).

בהליך שהתקיים בע"א 2515/94 לוי נ' עיריית חיפה, פ"ד נ(1), 723, נבחנה – הפעם במישור האזרחי – שאלת קבילות מסמכים והתכתבויות לאורך עשרות שנים שנמצאו בתיק העירייה. מסמכים אלה "**נכתבו בידי עובדי רשות ציבורית הנוהגת לערוך רישומים, לתעד**

סיכומי דיונים ולשמור התכתבויות מאז עריכתן, במסגרת סדרי העבודה הרגילים" (שם, עמ' 730). טענת המערער לאי קבילות מסמכים אלה נדחתה מהטעם שהם הוגשו בערכאה הדיונית בהסכמה. אולם בית המשפט העליון הוסיף בעניין זה אמירות וכללים. **ראשית**, נוכח המגמה המתפתחת בכל הנוגע לכלל האוסר קבילות מסמך בשל היותו עדות שמיעה, אין עוד מניעה לקבל מסמכים כאלה והדבר עולה בקנה אחד עם התפתחות החקיקה והפסיקה בישראל ובשיטות משפט אחרות. **שנית**, המסמכים נכללים בגדר החריגים לכלל הפוסל עדות שמיעה נוכח מהותם וטיבם "**בשל היותם רישומים שנערכו בידי ממלאי תפקיד ובמסגרת שגרת עבודתם על-פי הנהוג**" (שם, שם). **שלישית**, מחסום הקבילות מצטמצם ומתפתחת גישה "**המבכרת בדיקה עניינית של הראייה על-ידי הערכאה השיפוטית. בעקבות הגשת הראיה ולאור אופיה ומהותה יכול, כמובן, להישלל ממנה משקל כלשהו, אך איננו נמצאים אז בתחום הקבילות אלא בתחום הערכת הראיות**" (שם, עמ' 731. הציטוט מתוך בר"ע 423/83). **רביעית**, עוד בטרם תיקון סעיף 36 לפקודת הראיות, הרחיבה הפסיקה את החריג של קבלת רישום שנערך בעת מילוי תפקיד, במובן זה שניתן להגיש את הרישום אם לא ניתן לאתר את העד בשקידה סבירה ואין עוד צורך דווקא בפטירתו. סעיף 36 הנ"ל לא רק נתן ביטוי חקיקתי לגישה זו, אלא הרחיבה (עמ' 731).

885. לסיכום, מהפסיקה והספרות עולה כי מחסום הקבילות מפני עדות שמיעה מצטמצם והחריג מסוג רס גסטה הולך ומתרחב. לחריג זה מספר ראשים והבולט שבהם הוא אמרות בכתב המלוות מעשה ומסבירות אותו. בגדרו של חריג זה ניתן לקבל כראיה רישומים שנעשו בשגרת עבודה במסגרת מילוי תפקיד כחלק ממהלך עניינים רגיל ואין עוד צורך בתנאי של פטירת עורך המסמך. כאשר מדובר במסמכים ציבוריים צומצם אף הצורך באיתור העד, כך שדי בחוסר יכולת לאתרו לאחר שקידה סבירה. בית המשפט קיבל כראיה פרוטוקולים של ישיבות דירקטוריון שנרשמו במהלך עסקים רגיל ועקב כמותם הרבה היה קושי משמעותי בהעדת עורכיהם. בית המשפט הוסיף והעיר כי כיום, קרי לאחר התיקון בחוק משנת 1995, ניתן היה לקבל את הפרוטוקולים לפי סעיף 36 לפקודת הראיות (ראו ע"א 610/94 בוכבינדר נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד נז(4) 289, 306-307). הדגש הינו, כאמור, על מהלך עסקים רגיל ועל בחינת מהותם וטיבם של המסמכים, וכאשר מתמלאים תנאים אלה, פג החשש מפני עדות מכלי שני, שכן רישומם תוך מהלך עסקים רגיל בשגרת היום מעיד על אותנטיות.

עתה יש לבחון את יישום הדין בסוגיה זו על המקרה שלפנינו.

היומנים לגופם

886. יומני הנאשמת הוצגו כראיות תחת הסתייגות ההגנה וזכו לסימונים שונים: יומנים שהופקו ממחשבי התמ"ת, נכרכו וסומנו כמספרי משנה לדו"חות חוקרי המשטרה – ת/15ב, ת/17ב, ת/18ב, ת/20ב, ת/21ב, ת/23ב-ת/33ב. כמו כן סומנו דפים רלוונטיים מתוך היומנים, למשל ת/49, ת/81, ת/84, ת/228 ועוד.

זיהוי היומנים הוכח הן על-פי הרשום במחשב עצמו: "**שולה, shula, shula z, shula gib**" הן על-פי עדותו של אלי שקלי שהכיר יומנים אלה, והן על-פי עדויות פקידות לשכת השר: ורד עובדיה, קרן כהן, פזית בן ישראל, מורן יעקב, פנינה איפרגן, שרית בן-אלי ומירי סלוצקי.

887. **ורד עובדיה** עבדה בלשכת הנאשם במשרד התמ"ת והכירה את היומן הממוחשב של הנאשמת. במהלך העבודה ראתה ביומן את השם "רועי", בנה של הנאשמת, ואף זכרה שורה בעניין הזמנת דיו למדפסת – שורה שאכן מופיעה ביומן. העדה לא ראתה רישומים על כספים (עמ' 700-701 לפרוטוקול). לדבריה, הנאשמת רשמה בעצמה דברים ביומנה ואילו היא עשתה בו רישום רק לבקשת הנאשמת, לאחר שקיבלה סיסמה (עמ' 697-699 לפרוטוקול). עדה זו זיהתה גם את יומנו של הנאשם, לפי פרטים מוכרים לה ביחס להתנהלותו והרגליו שנרשמו בסדר יומו (עמ' 703 לפרוטוקול).

קרן כהן שימשה מזכירה בלשכת הנאשם במשרד התמ"ת, והעידה כי הנאשמת ביצעה בעצמה רישום ביומנה הממוחשב, וכי רק מהעמדה של הנאשמת ניתן היה להכניס שינויים ביומן, דבר שנעשה רק על-פי בקשתה המפורשת (עמ' 776-777 לפרוטוקול). לדבריה, הייתה יכולה לראות את יומן הנאשמת במחשב שלה, בו נרשמו פגישות וגם עניינים אישיים, כמו ניתוח לייזר של הבן של הנאשמת. העברות כספיות לא ראתה.

פזית בן ישראל עבדה בלשכת הנאשם והייתה אחראית על זימון דיונים רבי משתתפים. היא עבדה עם היומן של הנאשם והכירה גם את היומן של הנאשמת, בו רשמה הנאשמת את פגישותיה. לדבריה, הפקידות היו משנות דברים ביומנה של הנאשמת רק על דעתה ורק מעמדת המחשב שלה. פזית ראתה ביומן של הנאשמת דברים הקשורים לנאשם, למשל: נושא שכר דירה ברח' כ"ט בנובמבר, אזכור שמה של כרמלה עוזרת הבית, סיגרים או משהו הקשור לחייט, כפי שרשום בדף היומן ת/84(3). העדה גם זכרה רישום על כספים (עמ' 858 לפרוטוקול).

מורן יעקב סבג, גם היא פקידה בלשכת הנאשם, העידה כי היא יודעת להבחין בין יומנו של הנאשם לבין יומנה של הנאשמת, והיא יכולה לזהות את יומן הנאשמת על-פי נתונים המוכרים לה מזמן אמת, כגון שמו של בנה רועי (עמ' 8740 לפרוטוקול).

פנינה איפרגן עבדה בצוותא עם הנאשם והנאשמת שנים רבות, הן בעירייה והן במשרדי ממשלה. לדבריה, המחשב של הנאשמת היה פתוח, נדרשה סיסמה, כולם יכלו לגעת בו, אף כי מבחינתה היומן של הנאשמת לא היה עניינה ולא היה חשוב לה (עמ' 14918-14921 לפרוטוקול). עם זאת, לפעמים טיפלה ביומן של הנאשמת במהלך העבודה, רשמה בו שינויים ומועדים (עמ' 14969-14970 לפרוטוקול). הוצג לפניה דף יומן מיום 1.4.06 (ת/84, נ/510) והיא זיהתה שמות הרשומים ביומן וזכרה פרטים כגון נושא שכר הדירה ברח' כ"ט בנובמבר ועוד. כמו כן זכרה את הרישום "ניתוח לייזר של רועי" בדף היומן מיום 1.2.04. בהמשך עדותה נתבקשה התייחסותה לדפים נוספים מתוך היומן, בו מוזכרים שמות כגון "עדן" או "תומר", והיא העידה שהשמות מוכרים לה: עדן היא בחורה עיוורת שהנאשמת אימצה, ותומר הוא בנה של הנאשמת (עמ' 15049-15050 לפרוטוקול).

שרית בן-אלי עבדה עם הנאשמת והעידה כי הפקידות יכלו לראות במחשב שלהן את יומנה של הנאשמת, אך שינויים בו נעשו על-ידי הנאשמת עצמה או על-ידי פנינה איפרגן (עמ' 15132 לפרוטוקול).

888. מדברים אלה עולה כי פקידות לשכת השר, שעבדו במשך שנים עם הנאשמת, הכירו את יומנה על-פי פרטים מוכרים להן מזמן אמת, וכי יומן הנאשמת היה ניתן לצפייה בכל אחת מעמדותיהן, ושינויים בו נעשו רק במחשבה של הנאשמת על-ידי הנאשמת עצמה או על-ידי פנינה איפרגן, או על-פי בקשה מפורשת של הנאשמת מאחת הפקידות.

עוד עולה מעדויות אלה, כי הנאשמת ניהלה יומן יומי רגיל בו רשמה פגישות, אירועים וענייניים אישיים.

סיכום ומסקנות

889. כאמור, אין חולק כי "יומני שולה" מהווים עדות שמיעה, והשאלה הינה האם לאור האמור לעיל ניתן להכלילם במסגרת חריג המכשיר קבילות ראיה מכלי שני.

890. עצם קיומם של היומנים הוכח מתוצרי המחשב, שנמצאו הן ב-outlook והן בכונן C של דוד שטרית ובקלטות הגיבוי. פקידות הלשכה ידעו על קיומו של היומן, ראו אותו בעיניהן במחשבים שלהן, וידעו כי הנאשמת רושמת בו סדר יום וענייניים שונים, ביניהם אישיים, ובכלל זאת סידורים לצורך טיפול בנאשם. הן בעצמן הכניסו שינויים ביומן זה

לעיתים לא מזומנות על-פי בקשה או הוראה של הנאשמת. פקידות אלה גם זיהו את היומן על-פי תכנים מסוימים ושמות מוכרים להן.

זיהוי רושם היומן – שולה זקן – נעשה הן על-ידי כותרות היומן "shula gib" או " shula pst" והן על-פי התוכן המוכר שזוהה על-ידי עדים.

891. חרף האמור, מסקנתנו הינה כי היומנים אינם קבילים לשמש ראיה נגד הנאשם, וזאת הן מטעם "תוכני" והן מטעם "ראייתי". מאחר שהנאשמת הייתה מנהלת לשכת השר, הרי שניהול יומן היה חלק משגרת עבודתה. אלא שעניינו אינו בעצם ניהול היומן אלא **במה** שנרשם ביומן, כלומר בתוכן הרישומים נשוא המחלוקת: רישומים על קבלת כספים מאנשים מסוימים והעברתם לאנשים מסוימים אינם רישומים שגרתיים (כגון פגישות או משימות) על דרך עסקים רגילה של מנהלת לשכת שר, אלא רישומים מיוחדים במינם, ולפיכך מחייבים התייצבות עד, ובמקרה זה רושם המסמך, כתנאי **לקבלת** אותו רישום כראיה. אין גם לומר כי בחירה של נאשם שלא להעיד מעבירה אותו למעמד של עד שנבצר ממנו להעיד. לשתיקה כזו מחיר ידוע (סעיף 162 לחוק סדר הדין הפלילי), אך מחיר זה פועל לחובת הנאשם שבחר שלא להעיד, ולא לחובת נאשם אחר, שכן העיד. בנוסף, השתיקה אינה יוצרת נבצרות שיש בה די ליצור חריג לעדות שמיעה. אילו ביקשה המאשימה להבטיח את העדתה של הנאשמת במשפטו של הנאשם, באפשרותה היה להפריד את כתבי האישום. לא זו בלבד שהדבר לא נעשה, אלא שבתחילת המשפט הודיע ב"כ המאשימה כי בדעתה לבקש מבית המשפט כבר בתחילת הדרך (עם סיום הבאת הראיות הטכניות) הכרעה בדבר קבילות יומני הנאשמת נגד הנאשם "**כדי שנוכל לקבל הכרעה אם להשאיר את שני הנאשמים במסגרת משותפת של כתב אישום או אם יהיה צורך לפצל**" (עמ' 20 לפרוטוקול). בפועל נמנעה המאשימה מלבקש הכרעה כזאת לאחר שסיימה להעיד את אנשי המחשבים. במצב דברים זה, אין לומר כי "**לא ניתן היה להבטיח בשקידה סבירה**" את העדת הנאשמת נגד הנאשם, כנדרש לשם קבלת רישום של אדם, במסגרת עיסוקו הרגיל, כראיה. פועל יוצא מכך הוא שאין הצדקה לסטות במקרה שלפנינו מהוראת סעיף 10א לפקודת הראיות, המתנה את קבילותה בהליך פלילי של אמרת עד בכתב מחוץ לבית המשפט, בין היתר בכך ש"**נותן האמרה הוא עד במשפט וניתנה לצדדים הזדמנות לחקרו**", ובמקרה שאינו עד משום שהוא מסרב להעיד – "**ובלבד שבית המשפט שוכנע שבנסיבות העניין עולה, כי אמצעי פסול שימש להניא או למנוע את נותן האמרה מלתת את העדות**". החלטה של נאשם (שהוא גם עד נגד נאשם אחר) לעשות שימוש בזכות המוענקת לו **בחוק** שלא לעלות על דוכן העדים, אינה יכולה להיחשב בשום אופן ל"**אמצעי פסול**". ודוק: סעיף 10א לפקודת הראיות קובע הסדר מיוחד לקבילות אמרת חוץ של עד בכתב "**כראיה בהליך פלילי**". יש בכך לאבחן את המקרה שלפנינו מהאסמכתאות מתחום המשפט האזרחי (כגון פרשת לוי או פרשת בוכבינדר שהוזכרו לעיל).

שונה הדבר לגבי הנאשמת. סעיף 11 לפקודת הראיות מאפשר הגשת אמרת חוץ של נאשם – בכתב או בעל פה – כראיה, כפוף להוכחת העובדה שהאמרה היא אכן של הנאשם. לאור מסקנתו כי הוכח שהיומנים נרשמו על ידי הנאשמת ולא שובשו עד לשלב הגשתם כראיה לבית המשפט, ומאחר שהנאשמת בחרה שלא להעיד ולא להתייחס ליומנים, יש בהם לשמש ראיה קבילה נגדה.

העדים המרכזיים

892. מוריס טלנסקי נולד בברוקלין, ניו-יורק בשנת 1933, נהג להגיע לישראל פעמיים-שלוש בשנה לביקור אצל ילדיו ונכדיו. בביקורו בארץ בתקופת פסח 2008 נחקר במשטרה ובעקבות חקירה זו הוגשה לבית המשפט בקשה לגביית עדות מוקדמת, בשל החשש שישוב לארה"ב ולא יתייצב בעתיד למתן עדות. עדותו הראשית נשמעה ביום 27.5.08 ובמהלכה הוגשו מוצגים שסומנו ת/1-ת/13. בהמשך הוגשו כל אמרותיו במשטרה שסומנו במקובץ ת/14 (אמרתו הראשונה מיום 29.4.08 והאחרונה ביום 26.5.08). חקירתו הנגדית התקיימה בימים 17.7.08, 18.7.08, 20.7.08, 21.7.08, 22.7.08. עוד בטרם הסתיימה חקירתו הנגדית, הותר לו לחזור לביתו בארה"ב ונקבע כי המשך העדות יתקיים בחלוף מספר שבועות, אך טלנסקי לא הגיע ושב לישראל מרצונו רק בחודש יוני 2009, שאז הושלמה עדותו. במהלך חקירתו הנגדית הוגשו מוצגי הגנה שסומנו מש/1-מש/77 (נ/1-נ/77).

כתב האישום נגד שני הנאשמים הוגש ביום 30.8.09.

893. מוריס טלנסקי מתגורר ב"גרייט נק" בלונג איילנד. בשנים 1967-1978 היה המנהל האמריקני של "אורט"; בשנים 1979-2006 עסק בגיוס כספים עבור בית החולים שערי צדק ונתן ייעוץ אסטרטגי לארגונים המגייסים כספים. בשנת 2004 הצטרף כמשקיע ובעלים לחברת קולטק (כפי שיפורט להלן). טלנסקי הכיר לראשונה את הנאשם כשזה כיהן כשר הבריאות, התרשם מכישרונו וממנהיגותו וגם מעמדתו הפוליטית-אידיאולוגית, שכן טלנסקי גדל במשפחה בית"רית. היחסים בין השניים היו חמים, והם נפגשו מדי פעם בארץ ובחו"ל לפגישות קצרות. כאשר מלאו לטלנסקי 70 שנה, שלח לו הנאשם ברכה לבבית מצולמת. טלנסקי קיים קשרים עם הנאשמת, שוחח עמה בטלפון ונפגש איתה בעניינים הקשורים לנאשם.

מוריס טלנסקי – עדותו

894. טרם דיון בפרטי האישומים, נסקור את הודעותיו ועדותו של טלנסקי במספר נושאים, וזאת לשם בחינת **אמינותו** של העד **ומשקל** הדברים שאמר. סקירה מפורטת זו

באה בשל העובדה שטלנסקי העיד עדות מוקדמת, טרם נחשפו חלקים מהותיים מחומרי החקירה, ועל-מנת לעמוד על אורחו ורבעו של עד זה.

895. **מתן כספים – כללי: בהודעתו הראשונה** במשטרה מיום 29.4.08 אמר טלנסקי כי מאז 2003 נתן לנאשם כספים במזומן בארץ ובחו"ל עבור טיסות ומלונות, בסדר גודל של 25,000 דולר, אחר-כך תיקן ואמר שהסכומים גבוהים בהרבה. לטענתו, הבקשות לכספים אלה הגיעו בדרך כלל מהנאשמת. כמו כן אמר כי פעם שילם ישירות בכרטיס אשראי שלו את חשבון שהייתו של הנאשם במלון. כאשר הציגו לו (על-פי יומני הנאשמת) סכומים של 72,500 דולר, 21,000 דולר, 50,000 דולר שלכאורה ניתנו על ידו, השיב כי נתן כספים, כי אינו זוכר בדיוק, אך כי לא נתן בבת-אחת סכומים כאלה.

בהודעה נוספת מאותו יום הציג טלנסקי לחוקרים את כרטיס האשראי באמצעותו שילם למלון. בהודעתו מיום 30.4.08 אמר כי הנאשם היה מגיע לארה"ב כדי לגייס כספים לארגוני צדקה, וכי הנאשמת אמרה לו שהארגונים משלמים רק חלק מההוצאות, וביקשה ממנו לכסות הפער בין טיסה במחלקה ראשונה לבין מחלקה רגילה ובין סוויטה לבין חדר רגיל במלון. טלנסקי זכר את השמות של חלק מהארגונים, כגון HASC, ליגת נשים, בני ברית, בונדס, JCT, והוסיף כי הכספים שנתן לנאשם היו כספים שלו עצמו וכן כספים שגייס מתורמים אחרים, וכן כי נהג לפגוש את הנאשם לארוחות בוקר במלון. לדבריו, הנאשמת ביקשה בדרך כלל סכומים לא גדולים לכיסוי ההוצאות – 3,000, 5,000 או 7,000 דולר. אחר-כך הוסיף כי הנאשם עצמו אף פעם לא היה מתקשר אליו בעניין כזה, אלא רק הנאשמת.

בהודעתו מיום 5.5.08 אמר טלנסקי כי פגש את הנאשם בניו-יורק בבתי מלון מספר פעמים (ולא בשדות תעופה – שם לא קיבל רשות להיכנס). לדבריו, הנאשמת צלצלה וביקשה, הוא בא למלון, נתן כסף במעטפה ויצא תוך כמה דקות כיוון שהנאשם היה עסוק. אחר-כך הוסיף כי הייתה לו הרגשה שהנאשם קיבל תשלום יותר מפעם אחת עבור נסיעה, כיוון שהגיע בשביל מספר ארגונים, והעיר כי הנאשם אוהב כסף, יש לו שעון רולקס יקר בשווי 50,000 דולר, והוא אוהב עניבות, סיגרים ועטים. בהודעה זו הכחיש פגישה עם הנאשם במסעדת טלהסה בניו-יורק, ואמר כי הנאשם נהג לשהות במלון ריג'נסי של משפחת טיש בניו-יורק. במהלך חקירה זו טלנסקי בכה, דיבר על הקמת מדינת ישראל, על סיגרים וסוויטות בבתי מלון, והצופה בקלטת החקירה חש כי מדובר ברגעים הזויים. אחר-כך שיבח את הנאשמת כבחורה מצוינת וצנועה, הנאמנה נאמנות מוחלטת לנאשם. בהמשך הסביר כי גייס את הנאשם להרצות גם עבור ישיבת סלונים בניו-יורק ודאג לכיסוי הוצאות הנסיעה. טלנסקי סיפר סיפורים נוספים על מספר אנשים ובהמשך אמר כי בסך הכל נתן לנאשם כ-200,000 דולר, הלוואות שלא הוחזרו (עמ' 56). לאחר מכן המשיך

בדיבורים כלליים ואמר שנתן לנאשם 50,000 דולר ואולי אף 75,000 דולר עבור בחירות לכנסת. טלנסקי הסביר כי הנאשם היה במקום נמוך ברשימה, וכדי שיוכל להתקדם בה, נתן לו כסף עבור פרסום, שלטי חוצות, כאשר מדובר בכספים שגייס מכל מיני חברים (עמ' 56-59). כמו כן אמר כי לא נתן לנאשם כסף עבור קמפיין במפלגת "קדימה", ואף שנא אותו כשהיה בקדימה (עמ' 64). בהמשך הודעה זו מצאנו דיבורים כלליים על ארץ ישראל, סיני, שתי גדות לירדן, ותחושת קדושה שיש לו בארץ ישראל.

בהודעה מיום 12.5.08 אמר טלנסקי כי מאז מונה הנאשם לראשות הממשלה הוא חדל לתת לו כסף. כאשר נשאל אם נתן לנאשם כסף עבור הופעה בכנס של JCT בניו-יורק ביום 13.8.03, השיב בחיוב – 5,000 דולר שאסף מאנשים. לדבריו, מי שמסר את הכסף ביד לנאשם היה משה ג'ייקובס. לאחר הדיבורים הללו הציגו החוקרים לטלנסקי את לו"ז אותה נסיעה, בה אכן רשום אירוע ב-JCT, המאורגן על-ידי משה טלנסקי ואיש הקשר הוא משה ג'ייקובס.

אחר-כך נשאל על מימון המלון בוושינגטון ואמר שכנראה הייתה לעליזה אולמרט, רעייתו של הנאשם, תערוכה וכי הוא יוכל להמציא אישור מאמריקן אקספרס כי שילם את החשבון למלון על חשבון החברה (קולטק). בשלב זה הציגו לו החוקרים את חשבון המלון בסך 4,717 דולר, וטלנסקי אישר ואמר שהכסף לא הוחזר לו, אף שדובר על הלוואה. אחר-כך אמר כי נתן לנאשם הלוואה נוספת לשם טיול משפחתי לחו"ל בפסח, בסכום של 25,000 דולר במזומן. לדבריו, הנאשם התקשר וביקש ממנו טובה, הלוואה של 40,000-50,000 דולר, ולכן הלך לבנק ונתן לו 25,000 דולר.

בהמשך הודעה זו נשאל על פגישותיו עם הנאשם בארה"ב, כפי שרשומות בלו"ז של כל נסיעה, אך זכר רק חלק קטן מהן. בהודעה זו אמר טלנסקי כי פנה לנאשם וביקש החזר הלוואות והנאשם השיב כי כאשר עליזה תמכור תמונות הוא יחזיר. בהזדמנות אחרת הפנה אותו לבנו שאול אולמרט לשם החזר ההלוואות. אחר-כך אמר כי בתקופת כהונת הנאשם כראש עירייה הוא נתן לו 100,000 דולר, כאשר היה שר נתן לו 50,000 דולר, כאשר סכום זה כולל הלוואות.

בהודעה מיום 20.5.08 עמד טלנסקי על כך שנתן לנאשם כסף עבור טיול משפחתי, אך התבלבל בין השנים והנסיעות, ולא זכר מהיכן משך את הכסף (עמ' 5). עוד אמר, כי הנאשם שלח אותו לקבל החזר הלוואות מבנו שאול ולשם כך נפגש איתו.

בעדות הראשית בבית המשפט אמר טלנסקי כי גייס כספים עבור הנאשם בשני קמפיינים לראשות העירייה וכן נתן לו כספים מכיסו. הוא ארגן מפגשים סלוניים בבתים, שם

מניחים מעטפות על השולחן והמוזמנים מכניסים מזומנים, כאשר המארח אוסף המעטפות ומעביר אותן לטלנסקי. לדבריו, כאשר נסע לירושלים, נתן את הכסף לנאשמת (עמ' 13). טלנסקי העיד כי כאשר הנאשם היה שר תמ"ת הוא העריץ אותו, והיחסים ביניהם היו קרובים ללא ציפייה לתועלת אישית, תוך אמונה שהנאשם יהפוך למנהיג. מדי פעם גייס כספים עבורו בסדר גודל של 8,000-5,000 דולר. בסך הכל בתקופת שר התמ"ת גייס פחות מ-100,000 דולר וראה בכך תרומה לכל עם ישראל. בכל פעם שנתן כסף, היו שם 9,000-8,000 דולר, לא יותר, כי אסור להוציא מארה"ב יותר מ-10,000 דולר במזומן. לדבריו, הנאשמת התקשרה מדי פעם, סיפרה שהנאשם מגיע לניו-יורק והם זקוקים לכמה אלפי דולרים, בדרך כלל עבור שדרוג טיסה או בגלל סוויטה יקרה. טלנסקי העיד כי פעם הלך למלון ריג'נסי, שם שהה הנאשם, אף שהחדר היה רשום על-שם המזכירה שלו ריסבי-רז (מטעמי ביטחון), ושם נתן לו מעטפה עם כסף. בדבריו הכלליים הבחין טלנסקי בין כספים שנתן לנאשם עבור בחירות לבין כספי מזומן שנתן עבור בתי מלון, הוצאות, טיסות וכיו"ב. בהמשך עדותו אמר כי היה נותן את מעטפות הכסף לנאשמת, ולא שמר רישומים על כספי המזומן שנתן (פרוטוקול עמ' 21-23). לדבריו, במשך תקופה של שלוש שנים בה כיהן הנאשם כשר, נתן לו אולי 10 מעטפות במזומן. אחר-כך אמר שהנאשם והנאשמת אף פעם לא דיברו על כסף מזומן אלא על כסף, אך הוא ידע שצריך כסף מזומן כי בפעם הראשונה הנאשם ביקש ממנו כך (עמ' 26-27). בהמשך בלבל טלנסקי בין מה שקרויה "נסיעת הברית" מנובמבר 2005 לבין אירוע אחר, וכן דיבר על ארוחת צהריים שאורגנה בקרן ששמה "אפיקים", שם אספו 3,000 דולר (עמ' 31). לאחר מכן דיבר על אירועי התרמה בהם השתתפו הנאשם וג'וליאני (ראש עיריית ניו-יורק לשעבר) וכי באירוע זה דאג לכיסוי הוצאות. עוד אמר שזכור לו במעורפל כי בדרכו של הנאשם לכנס "פורום עולמי" בקולורדו, התבקש על-ידי הנאשמת לעזור בכיסוי הוצאות של 4,000-3,000 דולר ועשה כן בגלל שהנאשם נסע לייצג את ישראל (עמ' 34). באשר למימון חופשה בחגים, אמר כי הנאשם ביקש הלוואה של 25,000 דולר לנסיעה לאיטליה, אותה נתן לו לאחר שפרט שיק, וכי הדבר היה בחודש ספטמבר כלשהו, אולי 2004 (עמ' 36). טלנסקי העריך כי במשך 15 שנה נתן לנאשם 250,000 דולר (עמ' 39). הוא חזר ואמר כי חלק מהכספים הללו היו הלוואות, אשר לשם החזרתן הפנה אותו הנאשם לבנו שאול ולשם כך נפגש עמו (עמ' 44).

בחקירה נגדית אמר טלנסקי כי הן במשטרה והן בבית המשפט נשאל שאלות על אירועים שקרו לפני שנים רבות, כי קשה לו לזכור ולכן עשה שגיאות, אולם כי לא המציא סיפורים מדמיונו, ולא נטה לרצות את חוקריו. אחר-כך הוסיף ואמר כי חלק מהעובדות שמסר בחקירות במשטרה אינן נכונות, שכן היה עייף והחוקרים בלבלו אותו. טלנסקי סווג את התרומות למספר קטגוריות: ראשית, תרומות אישיות שלו. שנית, תרומות בחוגי בית שארגן יחד עם משרדו של הנאשם. שלישית, גיוס של 100,000 דולר מהקהילה. לדבריו, הוא היה מתקשר לאנשים, מזמין אותם לחוג עבור המועמד לראשות עיריית ירושלים, ואז

היו מגיעים כמה עשרות אנשים אשר היו תורמים סכומים לא גדולים. כאשר נשאל כיצד זה בשנת 1993 רשום שתרם 2,500 דולר, ולא 100,000 דולר כפי שהעיד בחקירה הראשית, אמר טלנסקי כי התייחס בחקירה הראשית לכספים אחרים, וכי התחיל בתרומה קטנה ובהמשך הנאשם ביקש סכומים גדולים יותר, שבסופו של דבר הסתכמו ב-100,000 דולר, אך כי הוא אינו יכול לזכור את הזמנים והפרטים, שכן מדובר בתרומות שנאספו לאורך שנים. אחר-כך אמר שבחקירה במשטרה התבלבל בין פריימריז לַתפקידים השונים (עמ' 29-30). בעמ' 46-47 לחקירה הנגדית, ועל סמך מסמכים שהוצגו בהם רשום כי תרם 1,300 דולר לבחירות לעירייה בשנת 1998, הסביר, כי במשטרה דיבר בעיקר על תרומות במזומן שלא זכו לתיעוד. בהמשך נשאל בפרטי פרטים על תרומות משנות התשעים ואמר שאיננו יכול לזכור (עמ' 57-59). במשטרה העיד טלנסקי על כינוס שעו"ד מסר ארגן במסעדה בניו-יורק לאיסוף תרומות לנאשם, ובחקירה נגדית אישר טלנסקי כי אכן הייתה פגישה כזאת בחודש מאי 2002 וכי הוא ומשפחתו תרמו באותה הזדמנות 30,000 דולר בהמחאות. הוא אף אישר שמות של מספר משתתפים אחרים שהיו באותה פגישה (עמ' 66-67).

בחקירה הראשית אמר טלנסקי שאין לו קשר לחברת "לינטון לייק" ואילו בחקירה הנגדית קשר עצמו לחברה זו (עמ' 77-78). בהמשך החקירה הנגדית חזר בו מדברים קודמים, לפיהם נתן לאורי מסר הלוואה אישית של 10,000 דולר. במקום זאת אמר כי מסר ביקש הלוואה אך הוא סירב לתת לו (שם, עמ' 95).

בחקירות טלנסקי במשטרה ובבית המשפט בעדות ראשית ונגדית, אמר וחזר ואמר כי לא ידע שאורי מסר מחזיק כספים במזומן ולא דיבר איתו על כך.

באשר לפגישה עם שאול אולמרט, אמר טלנסקי בחקירה הנגדית (מיום 22.7.08 תרגום חלק א', עמ' 17-18), כי הנאשם הפנה אותו לבנו כדי לקבל החזר הלוואות: 15,000 דולר שנתן לו במלון ריג'נסי; 25,000 דולר לנסיעת החופשה; והשימוש בכרטיס האשראי במלון ריץ' קרלטון (שם, עמ' 18). אחר-כך הוסיף כי דיבר עם שאול על הלוואות, אך אינו זוכר איזה. כאשר הוגש המוצג נ/59 לפיו הפגישה בין טלנסקי לבין שאול אולמרט הייתה ב-16.6.05, קרי מספר חודשים לפני המתן הנטען בסך 15,000 דולר ומימון השהייה במלון בוושינגטון, אמר טלנסקי כי אינו זוכר את התאריך. עוד אישר כי השיחה שלו עם שאול הייתה לאחר ברית המילה, אף שברור שהפגישה הייתה ביום 16.6.05 ואילו הברית הייתה ביום 23.11.05. טלנסקי שלל את גרסת שאול אולמרט שלפיה פנה אליו לדבר בעניין המיניברים (עמ' 21-25).

בחקירה נגדית נשאל טלנסקי על גרסתו במשטרה לפיה בנסיעה של הנאשם לניו-יורק לארגון HASC הוא נתן לנאשם 3,000-4,000 דולר להוצאות המלון. טלנסקי השיב כי אינו

זוכר את האירוע, ואף לא זכר ששילם הוצאות, מניין הגיע הכסף ואם הביא אותו לנאשם (שם, עמ' 41). בחקירה במשטרה מיום 5.5.08 אמר טלנסקי כי באירוע הקשור לישיבת סלונים נתנו לנאשם 6,000-5,000 דולר, ואילו בבית המשפט אמר כי לא היה מעורב בעניין ישיבת סלונים, ורק התבקש להביא את הנאשם בגלל שידעו שיש לו קשרים עמו (שם, עמ' 43). אחר-כך הוסיף כי אדם בשם לארי דיקמן רצה לתת לנאשם שיק והוא הציע לתת לו מזומן. בהמשך נשאל על נסיעה הקשורה ל-JCT והסביר כי הכספים ניתנו לנאשם עבור כיסוי הוצאות ולא עבור תשלום שכ"ט. באשר להלוואה לנסיעה לאיטליה, עליה דיבר בחקירה במשטרה ביום 5.5.08, אמר טלנסקי כי אכן נתן הלוואה כזאת, אך היה זה כשהנאשם היה ראש העירייה (עמ' 53-54). בחקירה נגדית זו נשאל על רישום ביומן הנאשמת מיום 2.9.05 לפיו הוא חייב 6,500 דולר. טלנסקי העיד כי אינו יודע על כך, וכי לא ידע כלל שיש על שמו חובות וקרדיטים וכל הכספים שנתן היה בהתנדבות. אחר-כך הוסיף כי אם במשטרה אמר (ביום 5.5.08 בעמ' 54-55 לתמליל) כי נתן הלוואה לנאשם בוועידה בקולורדו ע"ס 25,000 דולר הרי שזו טעות, כי איננו זוכר סכום כזה, אלא סכום קטן (עמ' 68). כאשר נשאל על דבריו במשטרה מיום 12.5.08 (עמ' 14) על מתן של 15,000 דולר בוושינגטון, אמר טלנסקי כי נתן תשובה ללא מחשבה והיה במצב של בלבול.

בחקירה הנגדית מיום 22.7.08, אישר טלנסקי כי הוא מניח שהנאשמת פעלה לפי הוראות שקיבלה מהנאשם וכי ברור לו שהיא לא לקחה דבר לכיסה (עמ' 128).

בחקירה הנגדית של טלנסקי שנערכה בשנת 2009 הוא נשאל אם יש לו רישום כי נתן לנאשם הלוואות והשיב בשלילה (עמ' 770). הוא חזר ואמר כי כאשר נתן לנאשמת את ה-72,500 דולר היא לא ספרה את הכסף, והוא ביקש ממנה להעביר אותו לנאשם.

896. **בעניין 15,000 דולר: בהודעה מיום 5.5.08** ולאחר שאמר דברים רבים וכלליים, התבקש טלנסקי לציין אירוע ספציפי בו נתן כסף וענה כי כאשר הנאשם שהה במלון ריג'נסי בפארק אווניו בניו-יורק, הוא פנה אליו וביקש 15,000 דולר. לדבריו, הוא הלך לסניף של סיטי בנק הסמוך למלון, משך 15,000 דולר ומסר אותם לנאשם בסוויטה, והדבר היה בשעת הבוקר, בין 9:30 ל-10:30 (תמליל עמ' 31). בהמשך אמר כי יתכן ששילם עבור ברית המילה לנכדו של הנאשם 6,000-5,000 דולר וקשר זאת להרצאה של הנאשם (עמ' 47). **בהודעה מיום 12.5.08** נשאל על פגישה עם הנאשם ב-23.11.05 בשעה 9:00 ואמר כי כנראה נתן לנאשם סכום כסף, אחר-כך שלל זאת (עמ' 11). כאשר נשאל מדוע הנאשם התקשר אליו באותו בוקר שלוש פעמים, השיב כי מן הסתם היה זה כדי להודיע שהוא הגיע, והסביר כי בשעת בוקר מוקדמת הוא שוהה בבית כנסת, לכן הנאשם לא השיגו.

בהודעה מיום 20.5.08 אמרו החוקרים לטלנסקי כי סתר עצמו בכך שבהודעה אחת אמר שנתן לנאשם כסף לפני הברית של נכדו, עבור הברית, אך הכחיש זאת בהודעה נוספת. טלנסקי ענה כי לא אמר שהוא עצמו נתן כסף עבור הברית, אלא שייתכן שהנאשם השתמש בכסף שנתן לו לברית, והוסיף כי הוא זוכר שנתן כסף יום לפני הברית והניח שזה בשביל הברית (עמ' 6).

בהודעה מיום 25.5.08 אמר כי **הלווה** לנאשם 15,000 דולר, סכום אותו הוציא מחשבונו הפרטי בסיטי בנק ומסר לנאשם במלון ריג'נסי, בפארק אווניו. אחר-כך נשאל באיזו שעה משך את הכספים מהבנק ואמר לערך ב-11:00-12:00. טלנסקי הסביר, כמו שעשה בהודעה קודמת, כי מאחר שמשך מעל 10,000 דולר, היה חייב לחתום חתימה מיוחדת בגלל קו האשראי שלו ועל-כן נאלץ לשאול 5,000 דולר מקו האשראי שלו (תמליל עמ' 13-11). **יש לציין** כי **רק** לאחר הדברים הללו הוצגו לטלנסקי מסמכים על הוצאת כספים מהבנק.

בעדות הראשית אמר טלנסקי כי פעם אחת ביקש הנאשם הלוואה בסך 15,000 דולר, ולכן הוא הלך ברגל ממלון ריג'נסי בפארק אווניו לבנק שלו, משך כסף מזומן ונתן לנאשם במעטפה (עמ' 13). בהמשך עדותו מסר עוד פרטים, כיצד ירד לבנק שכתובתו פארק אווניו 64, במרחק מספר רחובות מהמלון, בבנק הכניס את הכסף לשתי מעטפות, נתן לנאשם וביקש החזר בהקדם האפשרי. כאשר נשאל מדוע הסכום פוצל לשניים בבנק, נתן תשובה על מסגרת אשראי.

בחקירה הנגדית הטיח הסנגור בטלנסקי כי נתן לנאשם כספים רבים לקמפיינים, ושאל כיצד זה דווקא סכום של 15,000 דולר ציין כהלוואה. טלנסקי השיב כי הנאשם עצמו כינה זאת הלוואה, ולפתע הוסיף כי כולם אהבו אותו – גם הנאשם, גם עו"ד מסר, וגם הנאשמת, כי ראו בו כספומט (עדות מתורגמת מיום 22.7.08, עמ' 77). כאשר נשאל מדוע לא הגדיר את ה-15,000 דולר כהלוואה כאשר דיבר לראשונה על כך במשטרה ביום 5.5.08, השיב טלנסקי כי ענה לחוקרים על-פי השאלות, וכי דיבר על הלוואה בקטע קודם בחקירה. הסנגור המשיך והקשה, הזכיר כי ביחס לאותה נסיעה דיבר טלנסקי גם על סכום נוסף בסך 3,000 דולר, ושאל מניין צץ סכום זה. טלנסקי ענה כי הנאשם נאם גם עבור קולג' ירושלים לטכנולוגיה (JCT) ובכל מקרה הנאשם קיבל סך 15,000 דולר ועוד הוצאות, אך אישר כי אינו זוכר אם אכן יש קשר בין אותה נסיעה לבין הקולג' (עמ' 82). בהמשך החקירה הנגדית הטיח הסנגור בטלנסקי כי הנאום של הנאשם לפני JCT היה בשנת 2003 ואינו קשור לברית שהתקיימה בשנת 2005. טלנסקי הסביר כי היה לו בלבול של תאריכים וזמנים של האירועים (עמ' 101).

897. **בעניין קולטק: בהודעתו הראשונה** במשטרה אמר טלנסקי כי כאשר הקים את חברת קולטק ביקש מהנאשם לערוך כמה שיחות טלפון והוא עשה כן לאנשי העסקים ארנל, אדלסון ותשובה. **בהודעתו מיום 30.4.08** אמר כי עסקי המיני-בר של קולטק התחילו בשנת 2006 וכי הטלפונים שהנאשם עשה לטובתו היו בשנת 2006. עוד אמר, כי פנייתו לנאשם לעזרה בענייני קולטק הייתה "**הרבה אחרי עסקי הכספים**" (תמליל עמ' 11). **בהודעה מיום 26.5.08** אמר טלנסקי כי סיפר לכולם, לרבות לנאשם, על עסקי המיני-בר, וכלל לא ידע כי לנאשם ולאדלסון יש קשרים, ועל-כן לא ביקש מהנאשם לכתוב מכתב. הנאשם הוא זה שיזם את המכתב לאדלסון וסיפר על כך לטלנסקי לאחר ששלח אותו. עוד אמר, כי נודע לו מהעיתונים שיצחק תשובה קנה את מלון פלאזה בניו-יורק, לכן התקשר לתשובה בעצמו. לפני שנסע לנתניה לפגוש את תשובה, דיבר עם הנאשמת, וכאשר בא למשרד של תשובה בנתניה, המזכירה אמרה לו שהנאשמת התקשרה. החוקרים העמידו את טלנסקי על הסתירה, שכן בחקירתו הראשונה מיום 29.4.08 אמר שהוא ביקש מהנאשם לפנות לאדלסון ולתשובה. טלנסקי עונה: "**לא זוכר שביקשתי מאולמרט להתקשר למישהו, אני במבוכה גדולה, עסקי המיני-בר רחוקים מלהיות מושלמים**".

בעדותו בבית המשפט דיבר טלנסקי על מעורבותו בחברת קולטק ועל דרכים לשיווק, וכי שוחח עם הנאשם על קולטק, כאשר במהלך השיחה הנאשם שיבח אותו שכבר אינו "שנורר" ואף הציע להתקשר לתשובה ואכן הנאשמת סידרה ביניהם פגישה. כמו כן אמר שהנאשם קישר אותו עם רונלד ארנל ושלדון אדלסון, הבעלים של מלון ונציה בלאס-וגאס, והנאשם כתב לו מכתב. טלנסקי אמר כי בכך עשה עצמו טיפש מוחלט, כיוון שמדובר במיני-בר גרוע, ולכן לא פנה לאדלסון, וכי אחרי 15 שנה של תמיכה בנאשם, אם היה רוצה לנצלו, היה משיג עסק ישראלי טוב (עמ' 59-62). בהמשך עדותו נתן טלנסקי הסבר ארוך בו ניסה להרחיק עצמו מהפניות הללו לאנשי העסקים, וניכר כי עשה כן מחשש שיראו בפנייה לבעלי המלונות תמורה לכספים שנתן לנאשם.

898. **בעניין רישומים מיומני הנאשמת: בהודעתו הראשונה** נשאל טלנסקי על העברות כספים הרשומות ביומני הנאשמת שם צוינו סכומים של 72,500 דולר, 21,000 דולר, 50,000 דולר. טלנסקי השיב כי אין לו זיכרון מדויק, אך כי לא נתן בבת-אחת כל-כך הרבה. הוא זכר סכומים של 10,000-20,000 דולר, אך לא 72,500 דולר או 50,000 דולר. עוד הוסיף כי הכספים שנתן נמסרו לנאשם או לנאשמת בכמה הזדמנויות, במזומן, כי כך ביקשו. לדבריו, באחת הפעמים שבהן הנאשמת ביקשה ממנו כסף, הוא הלך לבנק ירושלים, משך ונתן לה, ובפעמים אחרות הביא כסף מארה"ב. **בהודעתו מיום 12.5.08** הוצג לטלנסקי רישום מיומן הנאשמת על פגישה שקיים עמה במלון "הולידיי אין" ביום 24.9.04. טלנסקי השיב כי מדובר בערב יום כיפור, ובערב יום כיפור אינו נפגש עם איש, אלא הולך לכותל. כאשר הוצג לו דף מיומן הנאשמת מיום 22.7.05 המעיד על פגישתו עם

הנאשם בשעה 10:00 בלשכת שר האוצר, השיב טלנסקי כי מעולם לא נפגש עם הנאשם במשרד האוצר (עמ' 12).

899. **בעניין כספים לקמפיינים: בהודעתו הראשונה** אמר טלנסקי שנתן כסף שלוש פעמים: פעמיים לראשות העירייה, ופעם לכנסת. הוא העריך כי בסך הכל נתן לכל הקמפיינים במשך השנים, סכום שנע בין 50,000 ל-100,000 דולר. **בהודעה מיום 21.5.08** נשאל על ארבע קבלות בסכומים של 7,500 דולר ואמר כי זהו הסכום המקסימלי שהיה מותר, לכן הסכום של 30,000 דולר חולק בין ארבעה בני משפחה. **בהודעה מיום 30.4.08** אמר כי מאז שנת 2000 נתן לנאשם יותר מ-100,000 דולר לקמפיינים, וכן להוצאות בניו-יורק או פלורידה. **בעדות הראשית** אמר כי בשנים 1999-2000 נתן לאורי מסר מספר שיקים ע"ס 7,500 דולר כל אחד עבורו, עבור אשתו, אחיו ובנו (עמ' 45).

900. **בעניין הערבות לחוב בבנק לאומי וכיסוי חוב העמותה: בהודעה הראשונה** אמר טלנסקי, כי ייתכן שפתח חשבון נאמנות אצל מסר, אך אינו זוכר אם עשה כן ואף אינו זוכר כמה כסף היה שם. הוא נשאל אם התבקש לתת כסף לשם כיסוי חוב שנוצר לאחר שהנאשם נבחר לראשות העירייה וענה כי הדבר אפשרי, וכי נתן כסף לקמפיין. **בהודעה שנייה מאותו יום**, אמר טלנסקי, כי חתם על ערבות במשרד של מסר עבור חוב של הנאשם, אך לא נתן כסף ואינו יודע אם הערבות מומשה.

בהודעה מיום 30.4.08 הוצג לטלנסקי מכתבו לנאשם מיום 11.2.02 (ת/11). טלנסקי הגיב ואמר שלא הוא כתב את המכתב אלא אורי מסר, שאמר לו כי הוא, טלנסקי, אינו נושא באחריות, אך ביקש ממנו לחתום על המכתב כדי להבטיח את טלנסקי עצמו. כאשר נשאל אם נתן בטוחה לבנק לאומי, השיב כי אינו זוכר והוסיף כי לא נתן כסף לעמותה.

לדבריו, אורי מסר דווח לו כי עקב מערכת הבחירות (השנייה) לעיריית ירושלים נוצר חוב, דיבר איתו על צורך בבטוחה לחוב. טלנסקי טען כי לא הבין את דברי מסר, שכן לא ידע על קיום עמותה הקרויה "ירושלים המלוכדת", והסביר כי כל הדבר זר ומוזר עבורו וכי אורי מסר ידע שהוא חבר של הנאשם ותמיד נמצא כדי לעזור לו. אחר-כך חזר והסביר כי היה אוברדרפט בחשבון ולכן היה צורך בערבות, וזה מה שנתן, אך לא נתן כסף, ומעולם לא נתן 300,000 דולר מכספו. כאשר נשאל שוב אמר לחוקריו, כי מסר ביקש שיחתום כחבר של הנאשם על ערבות, אך יש לו ערפול בכל הנוגע לנושא זה. אחר-כך תיקן ואמר שמסר אכן אמר לו שמדובר ב-300,000 דולר, אך הכחיש שנתן כסף ל"ירושלים המלוכדת".

בהודעה מיום 5.5.08 אמר טלנסקי כי ייתכן שנותר סך של 300,000 דולר בחשבון הבנק בו היו כספים שיועדו לדירה שקנה, אך הם (מסר והנאשם) לא אמרו לו שהשתמשו בכסף,

לכן עשה שטות שחתם על המכתב ת/11. כאשר נשאל אם בדק אי פעם היכן כספו, השיב בשלילה, וטען כי לא התעסק בכך שהרי אף פעם ממילא לא היה לו כל-כך הרבה כסף. הוא הוסיף כי אורי מסר ביקש מניות של 300,000 דולר לכיסוי חוב של משיכת יתר וטלנסקי השיב לו שהוא משוגע. אחר-כך אמר שהוצג לו מכתב והוא קרע אותו, אך מסר שכנעו לחתום על המכתב בכל זאת וטען כי הדבר לטובתו. טלנסקי הוסיף כי בבנק לאומי הוא לא חתם מעולם על מכתב אלא רק על מסמך במשרדו של מסר, והדגיש כי הוא המום מכך שלקחו ממנו 300,000 דולר (עמ' 41-45). אחר-כך חזר והבהיר כי מסר אמר לו שצריך בטוחה לחוב ואת חתימתו, כי הכל יהיה בסדר, והוסיף כי מסר השתמש בכספו בלא רשות.

בהודעה מיום 20.5.08 נשאל טלנסקי על 300,000 דולר ששימשו לכיסוי משיכת יתר של העמותה, אמר שלא חייבים לו כסף וביקש הוכחה לכך. החוקרים שאלו אותו על חברה בשם "לינטון לייק", וענה כי זו חברת השקעות בבעלותו שנסגרה בסוף שנות התשעים וכספה הלך לאיבוד בשוק המניות (עמ' 7). בהמשך הביע תדהמה ותמיהה על הכספים שמסר לקח מחשבונו. טלנסקי אומר שלא ידע ואינו יודע כיצד הכסף הגיע לחשבון שהיה אצל מסר, אינו יודע מה המטרה לשמה הכסף נלקח, והוסיף כי חשב שהכסף נועד לביטחון לחוב וכי אינו זוכר שהפיקדון מומש. לבסוף הפטיר כי אינו יודע מה לומר, וכי "**הם לקחו את כספי**" והוסיף "**לא ידעתי שהם עשו 'שטיק' עם כספי. מסר אמר לי שהכסף משמש כבטוחה**" (עמ' 10). החוקרים המשיכו ללחוץ ולשאול כיצד לא הרגיש שחסרים לו 380,000 דולר וענה: "**חשבתי שחשבון לינטון לייק הפסיד את כל הכסף**" (עמ' 10; תמליל עמ' 61). **בעדותו הראשית** אמר טלנסקי כי הכיר את אורי מסר באמצעות הנאשמת או הנאשם; כי מסר ייצג אותו ברכישת דירה, אשר לשם כך הוא העביר כסף מארה"ב; וכי אורי מסר ניהל את כל העניין על-פי ייפוי כוח (עמ' 44-45). כאשר התבקש להתייחס למוצג שסומן ת/11 הסביר, כי נפגש עם אורי מסר בניו-יורק וזה הסביר לו כי לעמותת "ירושלים המלוכדת" יש גרעון של 300,000 דולר והציג לו מכתב. טלנסקי קרע את המכתב ואמר שזה לא עניינו. לדבריו, מספר חודשים לאחר מכן, בבואו לישראל, התקשר אליו מסר, הם נפגשו ואז הוא הציג בפניו את המכתב ת/11, שנוסחו מעורפל, לא מצוין בו סכום ורשום בו כי בנק לאומי חילט את הפיקדון, דבר שאינו מובן לו, שכן מעולם לא נתן למסר פיקדון ניירות ערך, ובכלל הוא אינו מבין מדוע חתם על המסמך. טלנסקי הוסיף: "**הייתי טיפש גדול**" (עמ' 55-56). בהמשך עדותו הראשית אמר, כי בתחילה ביקשו ממנו רק חתימה, ומסר דיבר איתו רק על ערובה ולא על הכסף עצמו (עמ' 57), אך בסוף הסתבר לו שהנאשם לא החזיר את הכסף (עמ' 57).

בחקירה הנגדית מיום 21.7.08 (תרגום לעברית חלק א') אמר טלנסקי כי הוא מופתע מהעברת הכסף לבנק לאומי, וטען כי גם לאחר חקירתו במשטרה לא בדק את העניין (עמ'

12-11). הוא הוסיף כי היה בהלם כאשר אמרו לו בחקירת המשטרה כי הועברו כספים מחברה (בשליטתו) "איזראל דיוולופמנט" לחשבון ע"ש מסר בבנק לאומי (שם, 18). כאשר נשאל אם הכספים הועברו מאחורי גבו, השיב שאינו זוכר וכי התמונה מעורפלת אצלו. כאשר הוצגו לטלנסקי העברות כספים בסך 100,000 דולר לחשבון אורי מסר ביום 21.10.99, טלנסקי התכחש, אמר שאינו זוכר, ורק לאחר שהוצגו לו הוראות בכתב השיב כי אכן נתן הוראה והכסף נועד להלוואה (עמ' 27). באשר לכתב קיזוז מיוחד, השיב שאינו זוכר כי מסר דיבר על כך, אך כן ידע להסביר כי מסר התכוון להשתמש בנכסיו כביטחון לכיסוי משיכת היתר של העמותה, והבטיח לו כי יגייסו כספים וישחררו את הבטוחה (עמ' 104-102). הסנגור הטיח בטלנסקי כי ידע שהכספים שועבדו כביטחון לחוב, וטלנסקי השיב כי אינו זוכר, כי הוא קושר את הדברים האלה ביחד ואינו זוכר כי מסר אמר לו בינואר 2002 שכספו חולט, וכי כך גם אמר במשטרה (עמ' 116-117).

901. **בעניין משיכת סכום של 68,000 דולר-72,000 דולר מהבנק: בהודעה הראשונה** נשאל טלנסקי על העברת כספים בסך 72,500 דולר, 21,000 דולר ו-50,000 דולר והשיב כי נתן כסף אך לא נתן בבת-אחת כל-כך הרבה (עמ' 4).

בהודעה מיום 5.5.08 (בעמ' 34) דיבר טלנסקי על דברים כלליים ואז נשאל על-ידי החוקר אלישע קוגן על נושא אחר לחלוטין: "**אתה זוכר פעם אחת שהוצאת מהבנק שלך 68,000?**" טלנסקי ענה: "**זה היה בשבילי... לא, אני לקחתי 72, מהבנק שלי**". החוקר קוגן שאל אם נתן את הכסף לנאשם, וטלנסקי השיב: "**לא, נתתי לו חלק מזה**". אחר-כך עבר טלנסקי לדבר על סכום של 15,000 דולר, כשהוא התכוון לסכום שמשך מסיטי בנק. בהמשך ההודעה סיפר כי הנאשם יצא לחופשה בפסח והוא נתן לו 10,000 דולר. כן אמר כי מעולם לא נתן לנאשם 72 אלף, רק עשרת אלפים במשרדו, בהקשר לפסח, לחופשה באיטליה, כשהנאשם היה ראש עירייה. טלנסקי אמר כי העיר לנאשם שלא נאה לנסוע בפסח לחו"ל (עמ' 35). לאחר דיבור על עניינים אחרים, חזר לפתע טלנסקי ואמר כי הוציא מהבנק סכום של 72,000 או 70,000 במזומן ונתן לנאשם 10,000 או 15,000 דולר, כי כך ביקש הנאשם לצורך חופשתו (עמ' 37), וכי בשובו לארה"ב החזיר לשם 30,000 דולר והצהיר על כך. כאשר חוקריו הזכירו לו כי הפקיד שני שיקים ע"ס 35,000 דולר כל אחד, נזכר ואמר שאכן משך את הכסף וחלק ממנו נתן לנאשם. החוקרים קשרו זאת ל-72,000 דולר שרשמה הנאשמת ביומנה, ואז אמר טלנסקי שזה "בובע מייסס", והוסיף כי אינו זוכר, אך כנראה נתן לנאשמת 20,000 דולר במזומן אחרי שמשך 68,000 דולר.

בהודעה מיום 12.5.08 נשאל טלנסקי על משיכת 68,000 דולר והפעם אמר כי לא החזיר לארה"ב 30,000 דולר, אלא נתן לנאשם 30,000 דולר וביתרת הסכום סייע לילדיו (עמ' 14).

בהודעתו מיום 20.5.08 הטיחו החוקרים בטלנסקי כי לא אמר את כל האמת ושינה גרסאות ואז ענה להם כי הפקיד שני שיקים בבנק, הנאשם ביקש 70,000 דולר אך הוא סירב לתת לו, הוציא כסף אך נתן לנאשם 30,000 דולר לחופשה. החוקרים טענו בפני טלנסקי כי הוא הוציא מהבנק 68,000 דולר וכי הנאשמת רשמה ביומן 72,500, אך טלנסקי ענה כי אינו זוכר את כל הדבר הזה, אך אם רשום שנתן, אז נתן, בלי שום קשר ל-30,000 דולר. אחר-כך אמר כי נתן סכום גדול, ערבב זאת עם הטיול, והוסיף כי הנאשמת ביקשה ממנו 70,000 דולר בשביל חוב לקמפיין. אז אמר כי הוא אינו זוכר עבור מה הכסף והוסיף כי עכשיו כשהוא מתבונן בסכומים הוא נזכר שנתן לה 72,500 דולר, במשרדו של הנאשם ברחוב בנק ישראל, בקומה שלישית, בשתיים-שלוש מעטפות, וכי הנאשם לא התקשר להודות לו. לדבריו, הכסף נמסר לנאשמת (עמ' 3-4).

בעדותו הראשית הוצג לטלנסקי דף מיומני הנאשמת בו רשום כי מסר לה 72,500 דולר, ובתגובה השיב כי שלח שני שיקים מארה"ב לבנק שלו, בסכום של 69,000 דולר או 70,000 דולר, כיוון שהנאשם אמר לו שהוא זקוק להרבה כסף לפריימריז ונמצא במקום נמוך ברשימה. לכן הלך לבנק, הוציא 70,000 דולר ונתן לו (עמ' 39). טלנסקי הסביר כי משך מהבנק 68,000 דולר, והוסיף סכום מזומן שהביא עמו והשלים לסך 72,500 דולר (עמ' 40). **בחקירה הנגדית** שהתקיימה ביום 20.7.08 (בעמ' 11-16 לתרגום לעברית) הסביר טלנסקי כי בחקירה הראשונה במשטרה אמר שלא נתן סכום בסדר גודל כזה והדבר היה בגלל שהיה לחוץ ומבולבל. כמו כן נשאל אם הוא זוכר שבחקירה נוספת מיום 5.5.08 אמר שהוציא מהבנק סכום של 68,000 דולר או 72,000 דולר ונתן חלק מהכסף עבור חופשה. טלנסקי ענה כי אכן במשטרה היה תחת בלבול ולחץ, והסביר כי הנאשם התקשר אליו וביקש ממנו סכום גדול, ומאחר שממילא במשך שנים רצה לתרום לקמפיין שלו, הלך לבנק, חתם על מסמכים והוציא את הכסף, בא למשרד ונתן את הכסף לנאשמת. לדבריו, אין לכך קשר לחג הפסח, ואם אמר זאת בחקירה היה זה בגלל בלבול. הסנגור המשיך והקשה על טלנסקי, ואמר לו כי במקום אחר במשטרה אמר שנתן לנאשם 10,000 דולר מתוך ה-72,000, אך טלנסקי חזר ואמר שעובדה זו אינה נכונה, וכי בזמן החקירה היה במצב נפשי לא טוב. לבסוף אמר כי נתן את הכסף לנאשם, באופן אישי, אך אחר-כך תיקן ואמר שנתן לנאשמת סכום של 72,500 דולר. הסנגור שוב חזר והקשה, וטען כי טלנסקי דיבר על כספים שנתן לנאשם לצורך חופשה בפסח. בתגובה חזר טלנסקי והסביר, כי טעה בזמנו והיה בסערת רגשות בחקירה. הסנגור המשיך והקשה (בעמ' 24) ושאל את טלנסקי כמה מתוך ה-72,000 דולר לקח לעצמו, אך טלנסקי השיב שלא לקח לעצמו כלום. טלנסקי חזר ואמר שסיפור ה-72,000 דולר עליו סיפר בחקירה הוא "בובע מייסס". לבסוף (בעמ' 26) עמד על כך שנתן 72,000 דולר ואמר: "**כן, לשולה זקן, כן**". בהקשר זה המשיך הסנגור עוד ועוד להקשות, שכן בחקירות המשטרה טלנסקי אמר שנתן לנאשם הלוואה של 25,000 דולר לחופשה. טלנסקי השיב כי אכן הלווה לנאשם סכום של 25,000 דולר שהוציא מבנק

ירושלים ועל אף שאלות חוזרות ונשנות התעקש על סכום זה (עמ' 30-31). הסנגור הציג לטלנסקי עוד פיתולים בגרסתו, וטען כי החוקרים עצמם הטילו בה ספק, כפי שעולה מהודעתו מיום 20.5.08. טלנסקי השיב כי לא המציא את הדברים בחקירה, וכי היה במצב נפשי בעייתי, לא היה לו זמן לחשוב, וכי הוא זוכר שהנאשם ביקש 70,000 דולר (עמ' 42). בהמשך שוב נשאל על גרסה שמסר במשטרה, לפיה נטל 30,000 דולר מתוך ה-70,000 דולר. טלנסקי הסביר שוב שהיה מבולבל, וכי אינו יודע שום דבר על 30,000 דולר (עמ' 47). החקירה נמשכה לאורך עמודים נוספים, אך למרות הלחץ טלנסקי עמד על גרסתו שלפיה נתן את הכסף על-פי בקשת הנאשם (עמ' 53-56). כיוון שטלנסקי דיבר על סכום של 25,000 דולר שנתן לנאשם עבור טיול, הוגשו דפי חשבון של טלנסקי ובהם אין משיכה של 25,000 דולר (נ/31). בהמשך החקירה הנגדית הסנגור חזר ושאל שאלות על ה-72,500 דולר וטלנסקי השיב, כי נתן לנאשם את הכסף מתוך אמונה שיהיה יום אחד ראש ממשלה (עמ' 79). בהמשך אמר כי הנאשם דיבר איתו עוד לפני שהוא הגיע לארץ, ואמר לו שהוא צריך הרבה כסף, ואפשר כי שיחה זו התקיימה עוד בחודש ספטמבר 2003.

902. **בעניין אינווסטק – U בנק – יזראל דוולופמנט בע"מ: בהודעה מיום 20.5.08**

נשאל טלנסקי על הכספים בחשבונות בבנק כללי (U BANK), ועל העברות כספים מאוקטובר 1999 בסכום של 100,000 דולר לאורי מסר. בתגובה אמר טלנסקי שאיננו זוכר. בסוף הודעה זו אמר שהוא נדהם מכספים שיצאו מחשבונות שלא השתמש בהם שנים והמום מכל הטרנזקציות שנעשו, וכי איננו יכול לזכור מה נעשה בחשבונותיו מלפני עשר שנים. **בהודעתו מיום 26.5.08** נשאל על העברות כספים מחשבונו ב-U בנק לחשבון נאמנות של מסר בשנת 1999 בסכומים של 60,000 דולר, 50,000 דולר ו-25,000 פאונד, והשיב שמעולם לא החזיק כסף במטבע פאונד, וכי אינו זוכר עסקה עם אורי מסר והעברת סכומים כאלה (עמ' 4).

בעדותו הראשית נשאל טלנסקי על פעילות כלכלית בישראל ואמר כי פעם היה מעורב עם חברה בשם "אימג'" בעניין הקשור ללווין. כאשר הוצגו לו מסמכים על העברות כספיות משנת 1999, בסכומים של 60,000 דולר, 50,000 דולר ו-25,000 פאונד, אמר שמשהו לא בסדר, כי מעולם לא היה לו סכום כסף במטבע פאונד וכי הוא מודאג מכל המידע שמוצג לפניו על ההעברות הכספיות הללו הקשורות למסר (עמ' 51-53).

בחקירה הנגדית מיום 21.7.08 אמר טלנסקי כי במשטרה לא זכר העברות כספים ביוני 1999 לאורי מסר והיה המום מכך (עמ' 36-37), ואחר-כך אמר כי אורי מסר פעל כנאמן עבור קמפיין לנאשם ולשם כך נתן לו תרומות (עמ' 43). לטלנסקי הוצגו מסמכים לפיהם נתן הוראות בכתב על העברות כספים ביוני 1999 – וטלנסקי הסביר כי אינו זוכר זאת עקב חלוף הזמן (שם, 46-52).

עדויות על טלנסקי

903. על התנהלותו והתנהגותו של טלנסקי העידו אנשי חברת קולטק, פרידלנד ודה-לפונטיין, וכן שאול אולמרט. לעדויות אלה יכולות להיות השלכות על אמינותו של טלנסקי.

דוד פרידלנד העיד כי כאשר סיפר לטלנסקי כי ראש הממשלה שרון קיבל שבץ והנאשם התמנה לממלא מקומו, קרה דבר מוזר: "**מויש טלנסקי שישב בחדר שלו, התחיל לרקוד ולשמוח ולצהול, רקד שמה על השולחנות. 'הוא עלה' 'המרתי על הסוס הנכון', 'אני שר (מיניסטר)', 'הארץ בידיי'... היה באקסטזה**" ואשתו ביקשה שיירגע (פרוטוקול עמ' 5057-5056). למחרת, כאשר נפגשו השניים אמר לו טלנסקי "**אני כל השנים מחזיק את אהוד אולמרט... מממן לו וכשהוא בא אני קונה לו סיגרים ועניבות**" (עמ' 5057).

פרידלנד העיד כי טלנסקי לא עמד בהתחייבותו להשקעה בקולטק, הכניס לחברה את אשתו ובנה, הסב לפקודתו כספי ריביות מהלוואות וכתוצאה מכך קיימים סכסוכים כספיים בינו לבין טלנסקי ותלויות תביעות הדדיות (עמ' 5078-5081 ; ת/210, עמ' 6).

פרידלנד העיד עוד, כי טלנסקי חייב את חשבונות קולטק על מימון המלון לנאשם בסך של 4,717 דולר וכן רשם עמלה על-סך 15,000 דולר לטובתו וכי הוא התנגד לכך (עמ' 5124). עד זה סתר פרטים מעדות טלנסקי באשר להגעתו של רפאל דה-לפונטיין לפגישה עם יצחק תשובה בנתניה (עמ' 5120). כמו כן, סתר את עדות טלנסקי לפיה לא היו לו הכנסות מעבודתו בקולטק, והעיד כי טלנסקי קיבל למעלה מ-400,000 דולר (עמ' 5135). מעדות דוד פרידלנד עולה כי טלנסקי הוא אדם מקסים ושובה לב, עם יכולות חברתיות מפותחות במיוחד, אך גם בעל אופי מניפולטיבי שבא לידי ביטוי בכך שלא היסס לחייב את החברה על דעת עצמו בכספים שונים, לנצלה ולהובילה לסכסוכים כספיים ומשפטיים. בצד אלה אמר פרידלנד כי ידע שטלנסקי הוא תומך נלהב של הנאשם, ושמע מפיו כי באמצעות הנאשם הוא "פותח דלתות". לדבריו, טלנסקי היה מאושר בצורה מוגזמת כאשר הנאשם התמנה לראש ממשלה.

רפאל דה-לפונטיין, חתנו של פרידלנד, איש המכירות של קולטק, העיד על טיסתו הבהולה לישראל לפגישה עם יצחק תשובה, וכן סיפר כי כאשר נודע ששרון חלה והנאשם נכנס לתפקיד רוה"מ, טלנסקי שמח והתרגש ואמר "**אנחנו חברים טובים, המרתי על הסוס הנכון**" (עמ' 9662). עוד סיפר כי ראה את טלנסקי מכניס כסף למעטפת Fdex ועליה כתובת של לשכת הנאשם, וכי כאשר הביע פליאה על כך, הסביר לו טלנסקי "**תן לי להראות לך איך תעשה עסקים**" (עמ' 9663-9665).

שאול אולמרט העיד כי עבד בחברת ניקולודיון בניו-יורק וטלנסקי ביקש להפגש עימו בעניין מיזם הקשור לטלוויזיה אינטראקטיבית. שאול לא זכר כיצד טלנסקי הגיע אליו, אך אמר כי טלנסקי לא הופנה על-ידי אביו. הפגישה התקיימה ביום 16.6.05 (נ59/1) וטלנסקי ביקש בה לקדם מיזם הקשור להפצת ברים אינטראקטיביים לבתי מלון, כאשר רק בפגישה עצמה סיפר לו שהוא מכיר את אביו. שאול הדגיש כי לא דובר בפגישה על חוב של אביו או על כסף כלשהו (עמ' 14750-14756).

מוריס טלנסקי – אמינות ומשקל

904. אין חולק כי מוריס טלנסקי הינו עד שנוי במחלוקת. חלק מהדברים שאמר הוכחו כנכונים, אך דברים אחרים אינם נכונים ואף כוזבים. חלק מהדברים מוטעים, מבולבלים, ולעיתים מונעים מחששות, אינטרסים, שכחה והתחכמות. טלנסקי הוא יהודי אמריקני חם, אוהב וחביב, אשר מיטב שנותיו מאחוריו, אוהב אדם ואוהב הארץ, בה גרים בני משפחתו ואליה הוא קשור בנימי נפשו. הוא נקלע לסיטואציה מורכבת ובעייתית, ועל כן הרקע לעדותו אינו פשוט ואינו רגיל. בשעת בוקר מוקדמת הוא נלקח מביתו בירושלים ונדרש למסור הודעות במשטרה כנגד שני אנשים: **הראשון**, אדם בו תמך ואותו העריץ לאורך שנים, הנאשם. **השנייה**, הנאשמת, אותה העריך מאוד. מסכת הקשרים והיחסים בין השלושה נמשכה 15 שנים, לא נסדקה, ולטלנסקי לא היה רצון או מחשבה לגרום להם נזק, להעליל עלילות או לספר עליהם כזבים. מסכת הדברים שאמר מקורה **גם** באינטרסים של טלנסקי עצמו, חששות ודאגות שמא עשה מעשים אסורים בישראל או בארה"ב, ניסיונות למתן או להכחיש דברים שחשש שמא אינם כשרים, ובצד אלה בלבול ושכחה, הנובעים גם מחלוף הזמן, אי רישום מסודר, זיכרון חלקי וכן אירועים רבים, חלקם דומים, אשר אדם אינו יכול לזכֹר או לפרטם במדויק, ואך טבעי שיהיה בהם ערבובים של נתונים וזמנים.

טלנסקי זכר וידע דברים שהוכחו כנכונים: תקופת היכרותו עם הנאשם, רקע היכרותם, תרומותיו לקמפיינים שונים, פגישות שנפגש עמו בארץ ובחו"ל, הקשר עם אורי מסר, פניות לנאשם בעניין קולטק, וכן דברים קונקרטיים כגון מימון שהייה במלון בכרטיס אשראי, מעורבות בהרצאות לפני ארגונים; מתן ערבות (פיקדון) לחוב עקב בחירות לעירייה ועוד. לצד אלה ביכר להתכחש בתחילה, מתוך אינטרסים נסתרים מאיתנו, לנתונים ולמסמכים מוכחים: הוא זכר והעיד בביטחון על סכומי כסף צנועים יחסית שתרם לנאשם עבור מסעות בחירות 1993, 1998 ו-1999, ובצד זה ניסה להתכחש לסכומי כסף גדולים שהעביר לנאשם: סכום של 380,000 דולר שנתן כערובה לחוב בחירות וחולט ומעולם לא נדרש בחזרה, וסכום של 150,000 דולר שהעביר בחודש יוני 1999. טלנסקי ניסה להרחיק עצמו מהחֶבְרוֹת "לינטון לייק" ו"יזראל דיוולופמנט" שהיו בשליטתו

והעבירו את הכספים הללו. אחר-כך חזר בו. המכתב ת/11 הקשור לחילוט סכום של 380,000 דולר זכה למספר התייחסויות מטלנסקי, ראשיתו בהתכחשות, אחר-כך בתימהון ולבסוף בהשלמה, וזאת מתוך חשש שמא כספים שנתן לנאשם יקבלו "צבע" לא טוב. חששות אלה הובילוהו לדבר על הלוואות שאותן מעולם לא ביקש בחזרה ומעולם לא נרשמו ככאלה, ובעניין זה הכביר כזבים לרבות סיפור כי הנאשם הפנה אותו לבנו שאול להחזר הלוואות. חששותיו מהפללה עצמית ומ"צביעת" מהלכים בצבעים כהים, באו לידי ביטוי גם בפרשת קולטק. פעם אמר כי פנה לעזרה לנאשם, אחר-כך חשש שמא פנייה כזאת עלולה להיות לו לרועץ ולכן התכחש לה וטען שהנאשם הוא זה שיזם מכתבי הפנייה לאנשי המלונות והכספים, ואף טרח לציין כי היה פער זמן ניכר בין מתן הכספים לבין פנייתו לנאשם. על-מנת להמעיט מחשיבות העניין, טען כי עסקי המיני-בר היו כישלון וכי המוצר פגום ומבייש. בנוסף, דיבר על עניינים חסרי ביסוס ראייתי של ממש, כגון הסיפור שלפיו נתן לנאשם כסף לטיול בחו"ל, אותו בלבל לחלוטין, או סיפור שלפיו נתן לאורי מסר הלוואה של 10,000 דולר, ממנו חזר לאחר מכן. כמו כן סיפר סיפורים שלא לעניין על אנשים נוספים. בצד אלה, באופן ספונטאני, דיבר על דברים שקרו לפני שנים, שאחר-כך בוססו במסמכים, וזאת טרם ראה את אותם מסמכים.

מדברים אלה עולה כי בחינה פנימית של מכלול עדותו ודבריו בבית המשפט ובמשטרה, מציגה לפנינו אדם מורכב שנתן עדות מורכבת, המציבה קושי לא מבוטל לסמוך עליה, מה גם שחלק ניכר מהאירועים – והם רבים – התרחשו לפני שנים וקשה לזכרם במלואם ולפרטיהם. לפיכך יש לבחון בזהירות את דבריו בכל נושא ונושא. בעניין זה יש להעיר כי סיכומי ההגנה הקצינו יתר על המידה בהתייחסות לטלנסקי ולאמינותו. כך למשל, כל סתירה שיוחסה לריסבי-רז תורצה בשכחה ואילו זו של טלנסקי סווגה כשקר (סעיף 577 לסיכומים). וכך, כאשר גרסת טלנסקי תאמה את זו של הנאשם (כגון הפגישה שלא הייתה במסעדת טלהסה או הפגישות בנמלי תעופה), צוין טלנסקי כדובר אמת, אך כאשר גרסת טלנסקי הייתה שונה – הוא צויין כדובר שקר (סעיפים 905-907 לסיכומים).

כמו כל עדות, בחינה חיצונית של העדות נעשית בהשוואה לראיות אחרות, מפי עדים ועל-פי מסמכים. כך, דברים רבים שאמר טלנסקי אושרו למעשה על-ידי אורי מסר, פרידלנד ודה-לפונטיין, כמו גם במסמכים. לטלנסקי הוצגו שורה של מסמכים המצביעים על פגישות שנפגש עם הנאשמת או הנאשם והוא הכחישם (כגון פגישה בערב יום כיפור, או פגישה במסעדה לא כשרה), והסתבר כי גם אחרים שוללים פגישות אלה. מצד שני, נראה להלן כי דברים אחרים שאמר טלנסקי זכו לעיגון או תמיכה במסמכים.

בבואנו להעריך את משקל עדותו, נציב כמה תמרורים. **הראשון**, טלנסקי העיד עדות מוקדמת עוד בטרם נפרשה התמונה כולה. **השני**, אי רצונו להפליל או להעליל. **השלישי**,

חששות ואינטרסים אישיים שמנעו ממנו גילוי לב מלא. **הרביעי**, הזמן שחלף, הבלבול, הערבוב, הזיכרון שנחלש ואף נטייה מסוימת למניפולטיביות. המסקנה הינה כי יש לבחון את עדותו בזהירות, ורק מקום שדבריו ברורים וזוכים לתמיכה ממשית בראיות חיצוניות, ניתן יהיה לבסס ממצא.

<u>אורי מסר – רקע כללי, קשר לנאשם, ניהול מערכות בחירות, עדותו במשטרה, בריאותו, הערכת עדות</u>

905. אורי מסר הינו עד מרכזי בפרשה וטרם כניסה לפרטי העובדות והאישומים, יש להציג תמונת רקע על מעורבותו.

906. מסר הינו עורך-דין ותיק בירושלים, העוסק במשפט אזרחי ומסחרי, פיתוח פרויקטים ומגעים עם רשויות. משנת 1977 ועד שנת 1989 היה שותף במשרד עורכי דין עם הנאשם וברוך אדלר. כאשר הנאשם פרש מהמשרד והתמנה לשר, המשיך מסר לנהל משרד עורכי דין עם שותפים, עד עצם היום הזה. למסר ולנאשם מערכת יחסים של שותפים לשעבר, חברים, ויש ביניהם יחסי אמון וקירבה. הנאשם לא היה מעולם בביתו של מסר, אך מסר ביקר לא אחת בביתו של הנאשם, הן בעניינים חברתיים כגון צפייה במשחקי כדורגל והן בעניינים פרטיים ופוליטיים. כפי שהעידו מסר וגם הנאשם, האמון ביניהם היה מוחלט (עמ' 10321-10322). מאז סוף שנות השמונים ובמשך כעשרים שנה, טיפל אורי מסר בענייניו המשפטיים של הנאשם, בעיקר בנדל"ן ובתביעות דיבה (עמ' 10327; ת/260). כאשר הנאשם רץ בפעם השנייה לראשות עיריית ירושלים בשנת 1998, עמד אורי מסר בראש עמותת "ירושלים המלוכדת" לגיוס תרומות וניהול כספים לבחירתו (עמ' 10328). כאשר התמודד הנאשם בבחירות מקדימות, פריימריז, על ראשות תנועת הליכוד בשנת 1999, מסר סייע בהתמודדות זו בניהול כספים ואיסוף תרומות ואף פתח שני חשבונות בבנק לאומי לשם כך. החשבונות נקראו "מסר אוריאל עו"ד נאמן עבור בחירת אהוד אולמרט לראשות תנועת הליכוד"; "מסר אוריאל עו"ד נאמן עבור אהוד אולמרט". עו"ד מסר היה מעורב גם בצד הכספי של הבחירות המקדימות לראשות הליכוד בשנת 2002, ובהמשך העביר דו"חות למבקר המדינה. כאשר כיהן הנאשם כשר התמ"ת, התקיימו בינו לבין מסר פגישות גם במשרד התמ"ת. כאשר כיהן הנאשם בתפקיד ראש ממשלה, בין בפועל ובין במינוי, ואף קודם לכן, נמנה מסר על צוות יועצים מצומצם שלו (ת/262).

907. אורי מסר נחקר במשטרה בימים 22.11.07, 27.11.07, 28.11.07, 3.12.07, 4.12.07, 25.12.07, 2.1.08, 31.3.08, 9.4.08, 10.9.08. החקירות הללו התמקדו בפרשת מרכז ההשקעות. בחקירה מיום 9.4.08 נוסף נושא של תרומות (ר' ת/261; נ/352).

בכל הקשור לפרשת טלנסקי, נחקר מסר בימים 29.4.08 ; 30.4.08 ; 14.5.2008 ; 19.5.08 ; 21.5.08 ; 22.5.08 ; 18.6.08.

החל מיום 6.4.10 נחקר פעמים רבות בפרשת הולילנד.

חקירותיו היו באזהרה ובסופו של דבר הוחלט שלא להעמידו לדין (נ1/388).

908. אורי מסר הוזמן לחקירה במשטרה ביום 19.12.07. באותו בוקר התקשרה עורכת דין ממשרדו והודיעה כי מסר איבד את ההכרה ונמצא בחדר מיון (נ1/272), לפיכך החקירה התקיימה בחלוף שישה ימים.

ביום 30.1.08 התקשרה רפ"ק איריס ברק טלפונית לאורי מסר על מנת לזמנו לחקירה נוספת, ושמעה מפיו כי עבר תאונת דרכים והוא מאושפז (נ1/276). בחלוף כשבוע יצרה החוקרת ברק קשר עם עו"ד דולן, שליווה את עו"ד מסר באותה תקופה. דולן שלח למשטרה אישור רפואי מבית חולים הדסה עין כרם בירושלים, בו ציין רופא כי אורי מסר נפגע בתאונת דרכים בתאריך 23.1.08, סובל משבר בחוליה צווארית שנייה ומטופל במחוך גבס על כל פלג גופו העליון (נ1/277 מיום 6.2.08).

לאחר האשפוז זומן מסר לחקירות נוספות בימים 31.3.08 ו-9.4.08. כאשר החלה פרשת טלנסקי, זומן שוב לחקירה שהחלה ביום 29.4.08 ונמשכה למחרת 30.4.08.

ביום 2.5.08 בשעות הצהריים, אושפז מסר בבית חולים הדסה עין כרם, ונמצא כי הוא מבולבל וישנוני. לאחר טיפול שוחרר באותו יום בשעה 20:30 עם המלצה להמשך תרופות ומעקב רפואי. בגיליון השחרור צוין כי לפני מספר חודשים עבר טראומה (נ1/281). ביום 5.5.08 התקשר חוקר המשטרה קוגן אל אורי מסר על מנת לזמנו לחקירה, ושמע מפי רעייתו כי מסר יצא לפגישה חשובה עם אנשים מחו"ל ושכח את הטלפון הנייד בבית (נ1/278). בתאריך 9.5.08 ביקשה המשטרה לתאם חקירה נוספת, והפעם נעשה התאום עם עורך דינו דאז צבי אגמון, שאמר בשיחת טלפון כי אורי מסר נמצא תחת השפעת תרופות ולא ניתן לחקור אותו (נ1/280). באותו יום, רופא משטרה שוחח בטלפון עם רופאו של מסר ורשם כי זה מתנגד כעת לחקירתו אך בעוד מספר ימי מנוחה יהיה כשיר לחקירה (ת/231, עמ' 1). ממזכר מיום 12.5.08 של סנ"צ איציק אברהם מיאח"ה עולה כי הקרפ"ר שוחח עם רופאו של מסר, שאמר כי ניתן לחקרו, וסוכם שיתייצב לחקירה ביום 14.5.08 (ת/231, עמ' 6-7).

בעדותו בבית המשפט אמר מסר כי עקב חקירותיו הרבות במשטרה וגל הפרסומים שליווה אותן, הוא נכנס למצב קשה, וכי בפרשת טלנסקי נחקר למרות שעבר קודם לכן תאונת דרכים קשה. לטענתו, החקירות היו ארוכות, הוא לא היה במיטבו, אך למרות הקושי השתדל לדבר במשטרה כמו שצריך (עמ' 10383). לדבריו, הוא לא היה צריך לשתף את חוקריו במצבו, שכן הם ידעו מה שעבר עליו ואינו מתפקד כרגיל וכי הוא נוטל תרופות. אומנם הוא חזר לעבוד אך עשה כן כדי להשתקם, ושב לאיתנו ממש רק בחודש יולי 2008 (עמ' 10385-10386). מסר הוסיף כי אם יש סתירות בדבריו, מקורן במצבו הרפואי, אשפוזים, תאונת דרכים ונטילת תרופות. במהלך החקירה בעניין טלנסקי הרגיש רע גם משום שקשה היה לו להיחקר על אנשים שהם חבריו. עוד הסביר, כי ב-2.5.08 אושפז בבית חולים ויומיים לאחר מכן היה בישיבה עסקית, במהלכה הרגיש לחץ ויצא לשוטט בסביבה. בבואו לחקירה אמר שהוא נוטל כדורים בלא לפרט (עמ' 10389-10397). מסר הביע תרעומת על חוקריו שידעו את מצבו והמשיכו בחקירה, לעיתים שעות ארוכות, ועם זאת אישר כי הציעו לו שאם לא יהיה מרוכז החקירה תופסק (עמ' 10402-10403). הוא אישר כי בסוף כל הודעה במשטרה קרא אותה והיו אף מקרים שתיקן, הוסיף ומחק (עמ' 10409).

909. בפרשת טלנסקי, הודעותיו של מסר במשטרה, למעט ההודעה הראשונה, נרשמו, הוקלטו ותומללו. ההודעה הראשונה, כתובה בלבד, החלה ביום 29.4.08 בשעה 10:10 והסתיימה בשעה 15:55. בהודעה זו סיפר אורי מסר על פגישותיו עם הנאשם כמייצגו בעניינים אישיים, לאחר מכן אמר שאולי ישמור על זכות השתיקה, שלל עובדות אף שבהמשך אישרן, שתק במענה לשאלות מסוימות ולבסוף החליט לוותר על זכות השתיקה. הנושא הרפואי לא עלה בחקירה זו. גביית ההודעה השנייה ביום 30.4.08 נמשכה שעתיים, וצפייה בקלטת מלמדת כי החוקרים הפעילו לחץ בשאלות מהירות ונוקבות, עד שמסר הגיב ואמר לאחד החוקרים "**הרסתם אותי**" וכי החוקר הוא "**בחור עצבני**" (עמ' 16). עם זאת צפייה בתקליטור החקירה ועיון בתוכנה מראים כי במהלכה מסר נינוח, שקט, אינו ממהר להשיב, שוקל את דבריו, אינו מפגין עצבנות, מתח או בלבול וניכר כי הוא מבין היטב ולא מאבד את קור רוחו ואת סבלנותו. החקירה השלישית מיום 14.5.08 החלה בשעה 10:40 והסתיימה בשעה 13:00. בפתח התמליל (אך לא בפתח ההודעה הכתובה) אמר מסר "**אני לוקח כדורים די די חזקים. פוגע לי קצת בריכוז, פוגע לי קצת בזיכרון אבל זה מה יש**". החוקר הציע שכאשר "**תהיה לא מרוכז תאמר לנו**", ומסר השיב בחיוב. לאחר מכן הוא ענה בצורה מסודרת ומפורטת לשאלות רבות ובשלב מסוים, כאשר השאלות תכפו, אמר "**אני נסער כרגע**" ולכן החקירה הופסקה ומסר נטל תרופה (עמ' 44-42 לתמליל). בהמשך ניכר לחץ של החוקרים, על גבול ההקנטה (בעיקר בסוגיית הבטוחה לבל"ל). צפייה בתקליטור החקירה מראה שלושה חוקרים, לאחר מכן שניים, בעוד מסר יושב מולם בשקט ועונה לעניין. כאשר נשאל שוב ושוב הטון שלו עצמו מעט כעסני ופחות רגוע. ממראה עיניים ההתרשמות הינה כי מסר מרוכז למדיי, אם כי פחות רגוע מהחקירה

הקודמת. חקירה נוספת מיום 19.5.08 נמשכה כשלוש שעות. מסר ענה על שאלות רבות, לעיתים אמר שאינו זוכר, לעיתים נתן תשובות ישירות. צפייה בקלטת מראה את מסר מכונס, שקט, מרבה לחשוב, אינו זוכר, אך עומד על דעתו. אף שפרצופו נראה מיוסר לעיתים, הוא נמצא במלוא חושיו ומתעקש שסיפר את כל האמת. ההתרשמות הינה שיש שאלות שאינו מעוניין לענות עליהן ועל כן הוא משתהה, בוהה, מסתכל בחוקרים, ומתלבט בתשובותיו, בעיקר בנושא ריקון הכספת ומסירת תוכנה לנאשמת. תשובותיו ניתנות באיטיות. כאשר מציגים לו מסמכים, הוא מעיין ומשיב לעניין. הודעה נוספת מיום 21.5.08 נמשכה קצת למעלה משלוש שעות. תחילה נחקר על-ידי חוקר אחד, וצפייה בקלטת מראה על יתר נינוחות, מעין שיחה, כאשר אין תחושת מתח אצל מסר, והוא עונה לשאלות מהר יחסית. בהמשך הצטרפו לחקירה שלושה חוקרים אחרים. מסר הסתכל על המסמכים, דפדף בלי לקרוא את תוכנם. בהודעה הבאה אין חידוש, ובהודעות נוספות החליט אורי מסר לשמור על זכות השתיקה.

910. החקירות הממושכות לא היטיבו עם אורי מסר. ביום 23.1.08 הוא אף נפגע פיזית בתאונת דרכים ואושפז, ובהמשך אושפז פעם נוספת וטופל בתרופות עד יולי 2008. בחודשים אפריל ומאי 2008 חזר לעבודה וחקירותיו התחדשו. כאשר מצבו היה פחות טוב, לא נחקר מתוך היענות לדרישת רופאו. בתקופת החקירות הזו נטל כדורים ופעם אף במהלך החקירה. צפייה בקלטות מראה כי אורי מסר לא איבד את כושרו, שיקול דעתו והבנתו, הבין את השאלות המופנות אליו, חשב ושקל היטב לפני כל תשובה ולעיתים סירב לענות או ענה בצורה לא ישירה, שלא לומר מתחמקת. ניכר כי מסר הבין היטב את הסיטואציה, היה ערני, במלוא חושיו וידע את אשר לפניו. כאשר חש שלא בנוח הביע זאת. בחלקים מסוימים של החקירה חוקריו הקשו עליו, אך הוא ידע להתמודד עימם ולא היסס להעיר להם הערות. לעיתים לא זכר, לעיתים העדיף שלא לזכור, וניכר כי הסיטואציה כולה לא הייתה נוחה עבורו בשל קושי להעיד על עניינים הקשורים לעמיתיו ולחבריו לחיים ולדרך. המסקנה הינה, כי למצבו הרפואי של מסר הייתה השפעה שולית, אם בכלל, על תשובותיו במשטרה. כאשר רצה לפרט בתשובותיו פירט, זכר אירועים, מקומות, מסמכים וסיטואציות.

בבית המשפט היו שינויים מסוימים מדבריו במשטרה, אולם באופן כללי הוא חזר על אותם דברים. מדובר בעד שנקלע למצב בעייתי מבחינתו, לא נוח וקשה. עדותו אינה עשויה מקשה אחת וניכר בה קושי לפתיחות מלאה, אך על חלקים לא מבוטלים בה ניתן לבסס ממצאים תוך ידיעה כי מדובר בעד לו הייתה מערכת אישית, מקצועית, אינטרסנטית וכספית מובהקת והדוקה עם הנאשמים, ובאספקלריה זו יש לבחון את דבריו.

פרטי האישום

העברות כספים מטלנסקי לנאשם

911. בכתב האישום נטען נגד הנאשם כי במהלך מערכות הבחירות לעיריית ירושלים ולראשות תנועת הליכוד הוא קיבל מטלנסקי סכומי כסף גדולים (ראו פירוט האישומים בסעיף 3). לממצאים העובדתיים בעניין הסכומים שקיבל הנאשם מטלנסקי השלכה על העבירות בהן הוא מואשם: סיוע לטלנסקי המהווה ניגוד עניינים, והסתרת מידע ממבקר המדינה המהווה גם הפרה של כללי ועדת אשר.

912. **העברת כספים מטלנסקי לנאשם בקשר לבחירות לראשות עיריית ירושלים בשנת 1993.** טלנסקי העיד כי לקראת הבחירות לעיריית ירושלים בשנת 1993 ארגן עבור הנאשם חוגי בית בארה"ב, אליהם הזמין אנשים שהעלו את תרומתם. בעדותו נקב בסכומים שונים, אולם ברור כי סכומים אלה אינם מתייחסים דווקא לבחירות 1993, אלא לגיוסים ולתרומות במשך השנים. מלבד זאת, על-פי המוצג נ22/1 (מש/22), תרם טלנסקי באופן אישי לטובת בחירות אלה סך 2,500 דולר בשיק (פרוטוקול מתורגם מיום 18.7.08 עמ' 22, 25, 29). הנאשם עצמו אישר כי פנה לטלנסקי, אמר לו שהוא זקוק לתרומות וכי גיוס תרומות היה המאמץ העיקרי של טלנסקי בבחירות אלה. לדבריו, הגיוס נעשה באמצעות חוגי בית וארוחות ערב שטלנסקי ארגן (פרוטוקול עמ' 11042, 11045, 11048).

לפיכך, ניתן לקבוע כי לבחירות 1993 תרם טלנסקי באופן אישי 2,500 דולר וגייס סכומים נוספים מתורמים אחרים.

913. **העברה בנקאית לחשבונו הפרטי של הנאשם בשנת 1997.** אין מחלוקת כי ביום 24.7.97 העביר טלנסקי לחשבונו הפרטי של הנאשם בבנק הפועלים, סניף בית הכרם ירושלים, סכום של 140,560 ש"ח. ההעברה נעשתה מחברת "לינטון לייק ס.א." בבעלותו של טלנסקי (ראה הודעת הסנגור בעמ' 11878 לפרוטוקול וראה גם נספח להודעת הנאשם ת/153). טלנסקי עצמו לא נשאל ולא העיד על סכום זה בבית המשפט.

בחקירתו במשטרה לא זכר הנאשם סכום זה והתקשה לתת הסבר מדוע הסכום הופקד בחשבונו הפרטי. בעדותו בבית המשפט אמר כי הסכום ניתן על-ידי טלנסקי כסיוע למימון הוצאות הגנה בהליך פלילי קודם שהתנהל נגדו בשנים 1996-1997 במה שמכונה "משפט חשבוניות הליכוד" (עמ' 11784 לפרוטוקול). הנאשם הסביר כי הוצאותיו עקב הליך זה היו יותר ממיליון דולר והוא נזקק לתרומות. על-מנת שיוכל לגייסן, פנה לעורך-דין דן אבי יצחק וזה נתן חוות דעת, לפיה על-פי חוק שירות הציבור (מתנות), תש"ם-1979, אין איסור חוקי לקבלת תרומות למימון הגנה משפטית של איש ציבור (ר' נ400/1), כפוף לשלוש מגבלות: התורם אינו חי בישראל, אין לו עסקים בישראל והוא אינו נזקק לשירותים

במסגרת תפקיד של אותו איש ציבור. בנוסף, נעשתה פנייה ליועץ המשפטי של הכנסת והתקיימה התכתבות עם היועץ המשפטי לממשלה בעניין תרומות אלה. ממהלכים אלה הוכשרו, למעשה, גיוסי התרומות עבור הנאשם למשפט (ראה פרוטוקול עמ' 11880-11892; נ1/401-נ1/405). משפט "חשבוניות הליכוד" התקיים בבית המשפט המחוזי בתל אביב, החל מחודש ספטמבר 1996 ועד למתן פסק הדין המזכה ביום 28.9.97 (עמ' 14699; נ1/545). המימון העיקרי – שכר טרחה לעו"ד יגאל ארנון – היה בהעברות ישירות מארה"ב לחשבונו של יגאל ארנון ללא מגע של הנאשם. הנאשם הוסיף והעיד, כי אין לו זיכרון אקטיבי מתרומתו של טלנסקי, בסך 140,560 ש"ח שהם 40,000 דולר, אך הסביר כי כספי התרומה של טלנסקי נכנסו לחשבונו הפרטי, כיוון שבינתיים הוציא כסף פרטי שלו ושילם שכר טרחה, וזאת עד שיגיעו התרומות (עמ' 11900-11901).

ממכתב בנק הפועלים, מוצג נ1/512, עולה כי החל ביום 3.6.97 וכלה ביום 30.6.98 העבירה עליזה אולמרט, אשת הנאשם, מחשבונה בבנק הפועלים בסניף הפלמ"ח בירושלים, סך 472,000 ש"ח ב-11 תשלומים שונים לחשבונות לא ידועים, אשר עקב חלוף השנים לא ניתן יותר לזהותם.

משלל נתונים אלה עולה כי טלנסקי העביר לחשבון פרטי של הנאשם בחודש יולי 1997 סך 140,560 ש"ח. בתקופה זו התנהל משפט "חשבוניות הליכוד" שהצריך משאבים גדולים במיוחד, כאמור. המימון העיקרי לכך לא עבר בחשבונותיו של הנאשם אך היו הוצאות ששולמו מחשבונו הפרטי לעו"ד משה ישראל ולאיש יחסי הציבורי רוני רמון, אשר שכרם ביחד היה למעלה מ-130,000 דולר. כספי התרומה של טלנסקי (כמו כספי תרומה של ג'ו אלמליח – ועל כך בהמשך) לא נכנסו לחשבון תרומות מיוחד, אלא עברו לחשבון האישי הפרטי של הנאשם. הוכח גם כי בתקופה זו העבירה עליזה אולמרט סכום של 472,000 ש"ח בסדרת תשלומים, אך לא הוכח קשר מובהק בין התשלום של טלנסקי לבין סכומים אלה.

<u>הבחירות לראשות עיריית ירושלים בשנת 1998</u>

914. הנאשם התמודד בשנית לתפקיד ראש עיריית ירושלים ולשם ניהול מערכת בחירות זו הוקמה עמותה בשם "ירושלים המלוכדת בראשות אהוד אולמרט 1998", בה כיהן כיו"ר עו"ד אורי מסר. לעמותה היה חשבון מספר 117200/36 בבנק לאומי סניף ראשי ירושלים, וחשבון זה נוהל על-ידי אורי מסר. עם פתיחת החשבון ביום 8.9.98, חתמו הנאשם ואורי מסר על כתב ערבות אישית על סכום של 1.5 מיליון ש"ח לאשראי שתקבל העמותה בבנק (ת/214, מסמך 16). בתום מערכת הבחירות, נותר בחשבון העמותה חוב בגובה של כ-1.8 מיליון ש"ח. עבור מערכת בחירות זו תרמו טלנסקי עצמו, בנו אלן וגב' נעמי טלנסקי סכום

של 1,300 דולר כל אחד (נ/26/1). בנוסף, גייס טלנסקי למערכת בחירות זו תרומות מאנשים אחרים.

915. **בכתב האישום** נטען כי עו"ד מסר ביקש מהנאשם לפעול למציאת דרך לכיסוי החוב בחשבון וזה הפנה אותו למוריס טלנסקי. לבקשת הנאשם, שהועברה באמצעות עו"ד מסר, העביר טלנסקי לחשבון התרומות שניהל אורי מסר סכומים המצטברים לכדי כ-300,000 דולר, שנרשמו תחילה כבטוחה ובשנת 2002 שימשו לכיסוי חוב העמותה בבנק לאומי. **בתשובתו** לכתב האישום כפר הנאשם בעובדות אלה.

בסופו של יום הוכח (כפי שנראה להלן) כי כספים של טלנסקי שימשו בטוחה ובשלהי ינואר 2002 חילט הבנק סך של 380,000 דולר מכספים אלה לכיסוי חוב העמותה.

נותר להכריע למעשה בשתי שאלות: **האחת**, האם הנאשם הפנה את אורי מסר לטלנסקי לקבלת סיוע בנושא, **והשנייה**, האם הנאשם ידע כי כספים של טלנסקי שימשו לכיסוי חוב העמותה.

916. אבי עיני, מנהל סניף ראשי של בנק לאומי ירושלים, אישר כי כאשר נפתח החשבון הנ"ל של העמותה ניתן לו אשראי של 1.5 מיליון ש"ח על סמך שתי בטוחות: **האחת**, שיקים דחויים, **והשנייה**, ערבות אישית של אורי מסר והנאשם. האשראי ניתן גם על סמך צפי לפיו תקבל הרשימה בבחירות מספר ניכר של מנדטים ובעקבות ההצלחה ועל פי כמות המנדטים, יתקבל כיסוי כספי ממקור ממשלתי. בבחירות שהתקיימו ביום 10.11.98 כשלה הרשימה, תחזיות ההכנסות התבדו, וכך נותר חוב של כ-1.8 מיליון ש"ח. לפיכך, פנה הבנק לאורי מסר בעניין הערבות האישית שלו ושל הנאשם (עמ' 5455-5461). לדברי עיני, הוא העמיד לפני מסר שתי אפשרויות: האחת, להביא כסף לצורך כיסוי החוב, והשנייה, להעמיד בטוחה הולמת. ואכן, מסר העמיד פיקדון מטבע חוץ וחתם ביום 31.12.98 על כתב קיזוז המשעבד את הפיקדון לחוב. לדברי עיני, כתב הקיזוז משעבד את פיקדון המט"ח של חשבון מס' 121200/60 ע"ש אורי מסר (הוא חשבון הנאמנות ובו כספים של טלנסקי), ובטוחה זו נוספה לכתב הערבות של מסר והנאשם (ר' ת/214, עמ' 24; עמ' 5463-5464). לדברי עיני, בשנים 1999-2001 פנה הבנק פעם ועוד פעם לאורי מסר ודרש את תשלום החוב, ולבסוף פקעה סבלנות הבנק, ומתוך הפיקדון מומש סכום של 1,741,000 ש"ח (שהם 380,000 דולר) ביום 25.1.02 (ת/214, עמ' 37; עמ' 5471). מר עיני העיד עוד, כי בכל הקשור לחשבון העמותה, לחוב ולכיסויו, מגעיו היו עם אורי מסר ולא עם הנאשם.

מדברי העד עולה כי **רק לאחר** הכישלון בבחירות, פנה לאורי מסר וביקש לפרוע את משיכת היתר ללא דיחוי **או** לקבל תחתיה בטוחה של ממש בנוסף על ערבות אישית.

917. טלנסקי העיד כי הכיר את עו"ד אורי מסר באמצעות הנאשמת או הנאשם, וכי מסר ייצג אותו ברכישת דירה בירושלים (עמ' 44). עדותו של טלנסקי בעניין הבטוחה וחוב העמותה הייתה מבולבלת, בלתי ממוקדת ומתחמקת. בעדותו הראשית אמר, כי מסר דיבר איתו על ערובה וכי לא ידע שהכסף חולט לבסוף על-ידי הבנק (עמ' 55-57 לפרוטוקול). בחקירה נגדית מיום 21.7.08 העיד כי מסר דיבר איתו על גרעון של "ירושלים המלוכדת" וביקש מניות בשווי 300,000 דולר כערבות (עמ' 99 לפרוטוקול). בהמשך הסביר כי הכוונה הייתה להשתמש בנכסים שלו כביטחון למשיכת יתר, עד שאורי מסר והנאשם יגייסו כסף לכיסוי החוב. טלנסקי הוסיף ואמר כי הנאשם הוא חבר קרוב וכל פעם שביקש עזרה, הוא נענה (פרוטוקול מתורגם 21.7.08, עמ' 104-105). טלנסקי אישר כי חתם על מכתב, מוצג ת/11, מיום 11.2.02, המיועד לנאשם, בו נכתב כי בנק לאומי מימש את הביטחון שהפקיד עבור "ירושלים המלוכדת", וכי טלנסקי מצפה מהנאשם להשבת הסכום. בעניין זה אמר טלנסקי דברים שונים וסותרים, תחילה ענה כי הנושא מעורפל אצלו, ואחר-כך אמר כי עשה מעשה שטות שחתם על המכתב ת/11, שכן הוא אינו מבין כלל במה מדובר. בהודעתו במשטרה מיום 30.4.08 אמר כי לא ידע כלל על החוב לבנק לאומי וכי עו"ד אורי מסר אמר לו לחתום על המכתב כדי להבטיח את עצמו. באמרה זו ובאמרות נוספות אמר טלנסקי שאינו יודע דבר על בנק לאומי, אך הוא כן יודע על 300,000 דולר. בהמשך התכחש לסכום זה ואף אמר שהוא המום מכך שהוצא מחשבונו סכום כה גדול.

נראה כי הסכום הגדול הביך את טלנסקי מטעמים השמורים עמו. תחילה הוא ניסה להתכחש אליו, אך אז אישר כי התבקש ליתן בטוחה לחוב שנוצר **עקב** תוצאות בחירות 1998. לדבריו, הוא אכן שמע מפי מסר כי החוב יכוסה מתרומות והבטוחה לא תמומש, אולם כאשר הבטוחה מומשה וכספו חולט בתחילת 2002, ניסח אורי מסר מכתב – ת/11 – עליו חתם טלנסקי. מכאן ניתן להסיק כי טלנסקי ידע כי נתן לנאשם – עבור בחירות – 380,000 דולר, סכום אותו לא ביקש מעולם לקבל בחזרה.

918. העדות המרכזית בנושא שלפנינו הינה עדותו של עו"ד אורי מסר. לדבריו, הוא הכיר את טלנסקי בסביבות הבחירות לעירייה של שנת 1998, ואף ייצג אותו בעניין רכישת דירה בירושלים. לשם כך פתח מסר חשבון נאמנות, בו החזיק תחילה כספים הקשורים לדירה. מסר העיד כי פנה לנאשם וביקש שם של מישהו שיוכל לתת כסף שישמש כבטוחה, הנאשם הפנה אותו לטלנסקי וזה אכן הזרים כספים לחשבון הנאמנות (121200/60), בהם עשה מסר שימוש כבטוחה לגרעון בחשבון הבנק של העמותה, וזאת על-פי כתב קיזוז שחתם מסר בבנק בהסכמתו של טלנסקי (עמ' 10427-10428). הצורך בבטוחה היה עקב גרעון בחשבון הבנק של העמותה והייתה כוונה כי מסר והנאשם יפעלו לגיוס תרומות לכיסוי החוב לבנק (עמ' 10432), שאז הבטוחה תשוחרר.

טיפולו של אורי מסר בעניין רכישת הדירה בירושלים על-ידי טלנסקי היה בתחילת דצמבר 1998 (ר' ת/259, מעמ' 180 ובעיקר עמ' 194-195). חשבון הנאמנות נפתח ביום 3.12.98 ואילו חוזה הרכישה נחתם ביום 6.12.98.

באשר לקשר הראשוני בין מסר לטלנסקי קיימת מחלוקת, האם היה זה בגין רכישת הדירה או בגין הבחירות. בעמ' 10627 העיד אורי מסר כי היכרותו עם טלנסקי הייתה על רקע פנייתו לנאשם לקבל בטוחה לחוב ורק אחר-כך טלנסקי ביקש יצוג בקשר לרכישת הדירה בירושלים. בסוגיה זו יש להפנות גם להודעתו של מסר במשטרה מיום 29.4.08 עמ' 10 (ת/261א), שם אמר כי העמותה נכנסה לגירעון, לכן פנה לנאשם על-מנת שיסייע בפתרון הבעיה והנאשם הפנה אותו לטלנסקי, בכדי שיעמיד ביטחון לעמותה. בהודעה מיום 22.5.08 בעמ' 3 אמר מסר כי כאשר נוצר גירעון בחשבון פנה לנאשם שהפנה אותו לטלנסקי כדי שיעמיד סכומי כסף. זאת הייתה הפעם הראשונה ששמע על טלנסקי כמי שיכול להעמיד כספים לטובת הנאשם. מסר שוחח עם טלנסקי, והודיע לו כי הנאשם הפנה אותו אליו בכל הקשור להעמדת כספים בנושא בחירות לראשות עיריית ירושלים. טלנסקי אמר שהוא יכול לסייע ולא התנה זאת בדבר, ואז התגבש רעיון שישתמש בחשבון הנאמנות הקשור לדירה, וכזכור חשבון זה נפתח ביום 3.12.98. מסר אישר כי היה עירוב כספים שהגיעו מטלנסקי לדירה לכספי הבטוחה (עמ' 5-6).

מסר העיד כי מהלכיו, הן באשר ליצירת הבטוחה והן באשר למימושה, נעשו בתיאום עם טלנסקי ובהסכמתו, והוא אף אמר לטלנסקי שהוא רואה בחילוט מתן הלוואה לעמותה החייבת לו כסף שיושב לו בעתיד (עמ' 10433). לדבריו, הוא יידע את הנאשם על החילוט ועל הצורך להחזיר את הכסף לטלנסקי, והוא אף אמר לנאשם כי עליו להחזיר את החוב לטלנסקי, אף כי מבחינה משפטית החוב הוא של העמותה, שכן לפי "**כל קנה מידה שלי**" (כך לדברי מסר) הנאשם היה צריך להחזיר את החוב הזה לטלנסקי. בגלל כך התעורר ויכוח בין מסר לנאשם, אשר לא ראה בחוב חוב אישי, אף שהחילוט שחררו מערבות אישית (עמ' 10437). מסר הבהיר כי גדר הויכוח בינו לבין הנאשם היה על הצד האישי והמוסרי לחוב. לדעתו, החוב היה של הנאשם לטלנסקי ואילו הנאשם סבר כי החוב הוא של העמותה בלבד, ואף הבהיר כי אישית אינו מתכוון להחזירו. מסר העיד עוד כי ביקש מהנאשם למצוא דרך להחזיר את הכסף, אף שאינו חייב משפטית. הצפייה הייתה כי אם הנאשם ירוץ פעם נוספת לראשות העירייה, יהיה אפשר לגייס תרומות ולהחזיר את הכספים לטלנסקי. רק כאשר הנאשם עזב את העירייה ועבר לתפקיד שר תמ"ת, התחיל מסר להיות מוטרד מהחוב (עמ' 10507), כי לא רצה לקחת על עצמו חוב כה גדול של 380,000 דולר, ולכן ניסח את המכתב ת/11 (ובעניין ניסוח מכתב זה התפתל מסר לא מעט במהלך עדותו, ר' עמ' 10633-10644). ת/11 נמצא על-ידי המשטרה בכספת משרדו של עו"ד

מסר, והוא נושא כותרת של מוריס טלנסקי מ-GREAT NECK ניו-יורק, תאריך 11.2.2002. המכתב מיועד לראש עיריית ירושלים אהוד אולמרט ובו טלנסקי כותב לנאשם כי בנק לאומי מימש את הביטחון שהפקיד עבור עמותת "ירושלים המלוכדת", עבור בחירות לראשות העירייה בשנת 1998, וכי טלנסקי מצפה מהנאשם להשיב הסכום.

לדברי מסר, הוא ראה עצמו בעל חוב לטלנסקי ובמשך השנים שחלפו מאז ניהל איתו שיחות על החוב כדי שלא יתבע אותו. טלנסקי עצמו לא דרש את הכסף ולא הפעיל עליו לחץ ולכן מסר בתורו לא לחץ על הנאשם (עמ' 10530). המכתב ת/11 נועד להרגיע את טלנסקי כי יש לו כתובת: אהוד אולמרט (עמ' 10646). מסר הוסיף והעיד כי הראה את המכתב לנאשם, אך אינו יודע אם הנאשם שמר אותו ואף ייתכן כי הוא עצמו נטל את המכתב בחזרה מהנאשם. לדבריו, הוא שמר את המכתב בכספת משרדו בשל חשיבותו וכהגנה עליו (עמ' 10974).

מסר המשיך והעיד כי בשל הויכוח עם הנאשם על החזרת הכסף והחשש כי טלנסקי יתבע אותו אישית, הוא פנה אחרי שנת 2003, וכנראה בשנת 2006, להתייעצות עם עו"ד רם כספי. בפגישה עם עו"ד כספי ביקש ממנו שלא ישתף את עו"ד אלי זוהר בתוכן השיחה, וסיפר לו על מהות הויכוח עם הנאשם. כספי הציע לו לערוך הסכם הלוואה בין העמותה לבין טלנסקי, דבר שאמור היה להרגיע את טלנסקי. חרף העצה שקיבל, מסר לא ערך הסכם כזה (ראו גם עדותו של עו"ד כספי בעניין זה, בהמשך).

919. גרסתו הבסיסית של הנאשם הינה כי הוא אינו זוכר פנייה של מסר לכיסוי הגרעון (עמ' 11933), ואף אם הפנה את מסר לטלנסקי לא היה זה בשלב בו נוצר גרעון. עוד אמר כי לא דיבר עם טלנסקי בנושא, לא זכר כי טלנסקי העביר כסף ואם היה יודע על כך, לא הייתה לו סיבה להסתיר זאת, כיוון שמדובר בכספים פוליטיים (עמ' 11938, 11942, 11949). לדבריו ידע בהמשך שהיה גרעון (עמ' 11956) אך לא ידע מהם הצעדים המדויקים של מסר לכיסוי הגרעון, קרי, כתב הקיזוז המיוחד עליו חתם מסר או חשבון הנאמנות של מסר לכספי טלנסקי, ובנוסף לא ידע על הפיקדון או הבטוחה, כמו גם על כל המהלכים של מסר עם בנק לאומי בשנים 1998-2002, שכן אורי מסר הקפיד שלא לערבו (11963-11987).

כאשר נשאל כיצד גרסה זו מתיישבת עם ההיגיון, השיב הנאשם: "**השאלה היא שאלה אני לא יכול להגיד שלא, קודם כל אני הפניתי את מסר לטלנסקי, אני לא נכנס עכשיו לויכוח, אם זה היה בראשית ספטמבר או בסוף ספטמבר או בראשית אוקטובר, אבל מתי שהוא לפני חמש שנים, בהשוואה לאותו תאריך, הוא** [מסר] **היה צריך לסדר בטוחה, הוא לא חזר אליי פעם אחת, הוא לא אמר לי שהוא סידר בטוחה, הוא לא אמר לי העניין הזה מסודר, הוא לא אמר, כשאני שלחתי אותו כאילו לטלנסקי, כן, כי זה היה האיש**

שהפניתי אותו אליו, הוא לא אמר לי שיש בעיה... הוא לא אמר לי שהוא לקח כספים בנאמנות מטלנסקי..." (עמ' 11995), ועוד חזר והוסיף כי טלנסקי לא היה תורם גדול, אלא מגייס כספים, ולכן לא חשב שיפקיד סכומים כאלה גדולים (עמ' 12003-12004).

לגרסתו של הנאשם, הוא לא ידע על קיום גרעון אלא רק לקראת הפקת דו"ח למבקר המדינה (פברואר 1999), ורק זמן רב לאחר שהחוב כוסה, סיפר לו מסר כי הכיסוי נעשה על-ידי לקוח שלו (עמ' 12659-12660), אך לא נקב בשם הלקוח ולא בשם טלנסקי, ואף הסתיר את שם הלקוח (עמ' 12669). בהמשך סיכם למעשה הנאשם את גרסתו שלפיה מאז הפנה את מסר לטלנסקי, לפני שנוצר הגרעון, לא היה מעורב יותר בעניין (עמ' 12725), ורק בחקירה במשטרה שמע כי טלנסקי הוא זה שכיסה החוב לבנק. עם זאת אישר הנאשם כי התנהל ויכוח בינו לבין אורי מסר על החוב. לדברי הנאשם, הויכוח התקיים באוגוסט או דצמבר 2003, בעת שכיהן כשר התמ"ת, כאשר מסר הבין כי הוא לא ירוץ שוב לראשות העירייה, ורק אז שאל הנאשם את מסר למי הם חייבים את הכסף, וזה ענה: "**לאיזה שהוא לקוח שלי**" מבלי לומר את שמו (עמ' 11992).

הנאשם שב והסביר כי אם אכן היה יודע כי טלנסקי הוא זה שכיסה החוב, היה אומר זאת מייד, שהרי הוא עצמו הפנה את מסר לטלנסקי ומדובר בכסף פוליטי (עמ' 12767).

באשר למוצג ת/11 – מכתבו של טלנסקי מיום 11.2.2002 – הנאשם העיד כי ראה אותו לראשונה בחקירה במשטרה, ואילו בזמן אמת לא ראה את המסמך, ואם מחקירתו במשטרה אפשר להבין אחרת הרי שהדבר היה בהיסח הדעת, לאחר שמכתב כזה הוצג לו בחקירה קודמת (עמ' 11996, 12018).

920. עורך-דין רם כספי העיד, כי בשנת 2006 עו"ד אורי מסר יזם פגישה עמו וביקש שלא יספר את תוכנה לעו"ד אלי זוהר. בפגישה סיפר לו שהייתה עמותה בירושלים ובראשה עמד הנאשם, לקראת הבחירות לראשות העירייה, אשר נכנסה לגירעון כספי. מסר סיפר כי בנק לאומי דרש לממש את הבטוחות ואז אמר: "**אני גרמתי לכך שסכום של 300,000 דולר ישועבד לטובת בנק לאומי, סניף ירושלים, להבטחת החובות של העמותה**". מסר סיפר עוד לכספי, שבעל הכסף "**זה של לקוח, חבר, ידיד אמריקני... לא אמר לי את השם**". מסר לא אמר לכספי כי הנאשם הוא זה שהפנה את מסר לטלנסקי כמי שיכול לסייע כספית בסוגיית הגרעון. כיוון שהכסף חולט, חשש מסר שהאיש יעשה לו צרות, לכן הציע לו כספי שיעשה הסכם הלוואה בין אותו אמריקני לבין העמותה (עמ' 14651-14652). עו"ד כספי הבין שמסר ביקש לא לומר דבר לאלי זוהר, והתכוון בעצם לא להגיד דבר לנאשם, ורק כאשר החלה חקירת המשטרה בחלוף כשנתיים, כספי גילה את הדבר הן לעו"ד זוהר והן לנאשם.

921. הממצאים העולים מהעדויות והראיות הם אלה: ביום 8.9.98 נפתח בבנק לאומי חשבון על-שם עמותת ירושלים המלוכדת לבחירת הנאשם לראשות עיריית ירושלים, וניתן קו אשראי של 1.5 מיליון ש"ח, בהסתמך על שיקים דחויים וערבות אישית של עו"ד אורי מסר והנאשם, ראש העירייה. בשלב זה לא היו בטוחות נוספות. הייתה ציפייה כי הרשימה שרצה לבחירות תזכה במנדטים רבים שיניבו כיסוי ממשלתי הנגזר ממספר המנדטים. בבחירות שהתקיימו ביום 10.11.98, הציפייה נכזבה, ואף שהנאשם קיבל אישית כ-65% מהקולות לראשות העירייה, רשימתו קיבלה שלושה מנדטים בלבד, ונותר גירעון בחשבון בסך 1.8 מיליון ש"ח, לו הייתה רק ערבות אישית. כפי שהעיד מנהל הבנק, כאשר נכזבה התוחלת כי יהיה כיסוי ממשלתי לחוב, דרש הבנק מאורי מסר פירעון או בטוחה של ממש לכיסויו, וזאת על-מנת להימנע ממימוש הערבויות האישיות של מסר והנאשם. מסר פנה לנאשם על-מנת לפתור את הבעיה וזה הפנה אותו למוריס טלנסקי ומסר אכן פנה אליו. באותה תקופה החליט טלנסקי לרכוש דירה בישראל ויוצג על-ידי עו"ד אורי מסר. טלנסקי מסר לאורי מסר ייפוי כוח וכן העביר לחשבון נאמנות ע"ש מסר בבנק לאומי מספר 121200/60 כספים עבור הדירה, שנרכשה ביום 6.12.98, וכן כספים נוספים שיועדו לבטוחה. חשבון הנאמנות נפתח ביום 3.12.98, ומיום 7.12.98 טלנסקי הזרים כספים לחשבון זה, שחלקם הועבר על-ידי מסר למוכר הדירה. ביום 31.12.98 חתם אורי מסר על כתב קיזוז בבנק ובו שיעבד את הכספים בחשבון הנאמנות לטובת חוב העמותה. מועד חתימת כתב הקיזוז מלמד כי הדרישה לבטוחה ריאלית נוספת באה רק לאחר הכישלון בבחירות וקמילת המקור הכספי הממשלתי. בשנים הבאות המשיך טלנסקי והעביר כספים לחשבון הנאמנות, הבנק המשיך ודרש את פירעון החוב, כך שהתנהל בעניין הזה דו-שיח מתמשך בין הבנק לבין מסר, עד שלבסוף הכספים של טלנסקי בחשבון הנאמנות, סך של 380,000 דולר, שהם 1,741,000 ש"ח חולטו ביום 25.1.02.

אורי מסר העיד כי יידע את טלנסקי על הכוונה לשעבד את כספו ולשם כך פנה אליו. טלנסקי אומנם נתן בעניין זה עדות מבולבלת, אולם עולה מדבריו כי ידע על השעבוד והקשר לבחירות לעירייה, אף כי האמין שהשעבוד לא יחולט. לאחר החילוט חתם על המכתב ת/11, אך מעולם לא עשה פעולה נוספת כדי לקבל את כספו בחזרה.

הנאשם העיד כי נודע לו על החוב רק בפברואר 1999, וכי לא ידע כי החוב כוסה על-ידי מוריס טלנסקי. יש לדחות גרסה זו, שהרי הנאשם אישר כי מסר פנה אליו לקבלת בטוחה עבור גרעון בחשבון העמותה, והנאשם הפנה אותו לטלנסקי ולא לאף אחד אחר. הנאשם ידע כי אין גיוס תרומות נוספות וכי הגרעון כוסה. מכאן, שרק אותו טלנסקי יכול היה לתת, לתרום או לגרום לכיסוי החוב. בנוסף, אורי מסר, ידידו הקרוב ונאמנו של הנאשם, חזר ואמר כי יידע את הנאשם כי החוב הוסדר על-ידי טלנסקי. בנוסף העיד מסר כי הוא

הראה לנאשם את המכתב מטלנסקי ת/11. הנאשם ידע כי מדובר בחוב גדול, אישר קיום ויכוח עם מסר על הצורך להחזיר את החוב, והסברו כי לקוח אנונימי של מסר (שאת שמו הוא לכאורה סירב לומר לנאשם) נתן כספים לכיסוי החוב, אף שהנאשם הוא זה שהפנה את מסר לטלנסקי לפתרון הבעיה, אינו הגיוני והוא נדחה בזה.

מכאן יש להסיק כי הנאשם הוא זה שהפנה את מסר לטלנסקי לקבלת סיוע בעניין הבטוחה וכיסוי החוב, וידע שכספים של טלנסקי שימשו לכיסוי חוב העמותה ושחררו את ערבותו האישית לחוב. בעניין זה יש להעיר כי הנאשם זכר בבהירות שמות של תורמים גדולים שתמכו בו, כמו ג'סלסון ובנדהיים, ואין זה סביר שלא יזכור את טלנסקי, אשר תרם או גייס סכומים גדולים יותר. הויכוח בין מסר לנאשם היה ויכוח לאורך ימים ושנים, אשר החל בשנת 2002 ונמשך גם בשנת 2006, כאשר מסר פנה להתייעצות עם עו"ד רם כספי. מסר לא הסתיר מהנאשם את דעתו לפיה יש לו טענה כלפיו, הן אישית והן מוסרית, כי חסך לו חוב אישי נכבד, דבר שיצר אצל הנאשם תחושת מחויבות נוספת כלפי מסר.

<u>בחירות מקדימות בשנת 1999 לראשות תנועת הליכוד</u>

922. הנאשם התמודד בבחירות מקדימות לראשות תנועת הליכוד בשנת 1999. אורי מסר סייע בהתמודדות זו, היה אחראי על הצד הכספי, ופתח שני חשבונות בבנק לאומי סניף ראשי בירושלים. **האחד**, 138200/19 ע"ש "מסר אוריאל עו"ד נאמן עבור בחירת אהוד אולמרט לראשות תנועת הליכוד". **השני**, 138300/15 ע"ש "מסר אוריאל עו"ד נאמן עבור אהוד אולמרט".

923. **בכתב האישום** נטען כי בין 30.6.99-23.6.99 העביר טלנסקי לחשבון 138200/19 סך של 110,000 דולר ועוד 25,000 לישי"ט מחברה בשם "יזראל דיבלופמנט" שבבעלותו. בנוסף העביר טלנסקי תרומות אישיות שלו ושל בני משפחתו בסכום של 30,000 דולר. נטען כי הסכום חולק לארבעת בני המשפחה עפ"י בקשת אורי מסר. **בתשובתו** כפר הנאשם בעובדות אלה.

924. ISRAEL DEVELOPMENT (להלן: I.D.) היא חברה בבעלות ושליטה של טלנסקי (פרוטוקול מתורגם 21.7.08 עמ' 7, 56; ת/9, נ1/38, נ1/52, ת/83).

החברה פתחה חשבון בבנק כללי (לימים U בנק) בישראל ביום 8.4.99 (נ1/52) וביצעה העברות כספים באותה שנה. בהודעותיו במשטרה על כספים אלה ענה טלנסקי תשובות מעורפלות, אמר שאינו יודע, שהוא מופתע ואינו מודע ובעיקר שכח (פרוטוקול ביהמ"ש מיום 27.5.08, עמ' 51-52; פרוטוקול מתורגם מיום 21.7.08, עמ' 22; הודעותיו ת/14 מימים 5.5.08, עמ' 43; 20.5.08, עמ' 15-16; 26.5.08, עמ' 4).

925. ביום 17.6.99 הועבר סך של 60,000 דולר מחשבון הבנק של .I.D לחשבון 138200/19 בבל"ל ע"ש אורי מסר נאמן לבחירת הנאשם לראשות הליכוד. בימים 22.6.99 ו-28.6.99 הועברו 50,000 דולר ו-25,000 לישי"ט – בהתאמה – מחשבון .I.D לחשבון 138200/19 וזאת על-פי הוראות בכתב של מוריס טלנסקי לבנק (ר' ת/9, נ42/1, נ43/1, נ44/1). קרי, טלנסקי העביר סכום בסדר גודל של כ-150,000 דולר לטובת המתמודד אולמרט על ראשות הליכוד בשנת 1999.

926. חלף תשובה כופרת לכתב האישום, אישר הנאשם בעדותו העברות כספים אלה על-ידי טלנסקי. לדבריו, אומנם אין הוא זוכר נקודתית, אך ברור שדווח לו על כך, וכי סכום התרומה נועד לפעילות פוליטית (עמ' 12034-12035). הנאשם הדגיש כי תרומה זו התקבלה **לפני** מה שהוגדר כתקופת בחירות מקדימות (שחלה בין 29.6.99-2.9.99), שכן לעמדתו, לה הציג סימוכין, קבלת תרומות טרם תקופת בחירות אינה חייבת בדווח (עמ' 12038-12041, נ408/1, נ409/1).

927. מכאן, אין חולק כי בשנת 1999 טלנסקי תרם עבור בחירת הנאשם לראשות הליכוד סך של כ-150,000 דולר וכי הנאשם ידע על כך והודה לו, כפי שהודה לתורמים אחרים. התרומה נעשתה דרך "צינור" חשבון הנאמנות שנוהל על-ידי אורי מסר.

928. טלנסקי העיד כי הוא ושלושת בני משפחתו (בת זוג, בן ואח) תרמו לנאשם בחודש מאי 2002 סך כולל של 30,000 דולר בארבעה שיקים ע"ס 7,500 דולר כ"א. לדבריו, הסכום חולק בגלל מגבלות על גובה תרומה שמותר לקבל מאדם אחד (פרוטוקול 27.5.08, עמ' 46). תרומה זו מגובה במוצג ת/6 (וכן נ29/1) – צילומי השיקים וכן קבלות שניתנו על-ידי אורי מסר ולפיהן התרומה נועדה לבחירת הנאשם לראשות תנועת הליכוד.

בעדותו אישר הנאשם תרומות אלה, שנועדו למימון גרעון שנוצר במערכת הבחירות משנת 1999, ואף זכר כי אורי מסר דיווח לו כי התקיים אירוע התרמה במסעדה כשרה במנהטן, אותו יזם טלנסקי (עמ' 12047-12051).

929. מכאן, אין חולק כי טלנסקי ובני משפחתו הקרובים תרמו במאי 2002 סכום של 30,000 דולר למען בחירת הנאשם לראשות תנועת הליכוד.

<u>העברת כספים במעטפות מזומנים בתקופת כהונת הנאשם כשר</u>

930. בתת-פרק זה באישום השני יש סעיף כללי ובו נטען כי בתקופת הנאשם כשר התמ"ת העביר לו טלנסקי, בתיאום עם הנאשמת, במזומן, במעטפות, יותר מ-100,000

דולר **ובכללם** סכומים ספציפיים שהועברו בשלוש הזדמנויות. קרי, עניין לנו בארבעה נושאים:

א. מתן כספים במזומן במעטפות.

ב. 72,500 דולר במזומן.

ג. תשלום למלון.

ד. 15,000 דולר במזומן.

מזומנים במעטפות

931. בעדות ראשית (פרוטוקול מתורגם 27.5.08) אמר טלנסקי כי בתקופת כהונתו של הנאשם כשר תמ"ת הוא גייס עבורו פחות מ-100,000 דולר, בסכומים קטנים מדי פעם, בסדר גודל של 8,000-5,000 דולר, ואלה נמסרו במעטפות לידי הנאשם כאשר הכסף נאסף בקשר לאירוע בארה"ב. במקרה שהנאשם כבר טס, טלנסקי היה מוסר את מעטפת המזומנים לנאשמת בביקורו הבא בישראל (עמ' 16-17). טלנסקי הסביר כי הנאשמת הייתה מתקשרת, אומרת לו כי הנאשם מגיע לניו-יורק לנאום לפני ארגון וכי הם זקוקים לכמה אלפי דולרים, ומוסרת לו את המועד ואת מספר הסוויטה במלון, טלנסקי היה מגיע למלון, משוחח עם הנאשם כמה דקות ומוסר לו המעטפה ובה המזומנים (עמ' 19). הנאשמת הייתה מבקשת ממנו את הכסף לכיסוי הוצאות המלון או לצורך שדרוג הטיסה, וכאשר הנאשם דיבר איתו על כספים, היה זה לצרכים והוצאות הקשורים לפריימריז של הליכוד, כגון פרסום, סקרים וכו' (עמ' 20). טלנסקי לא ערך, לדבריו, רישומים של כספי המזומן, שכן לא הייתה חובת ניכוי ולא היה צורך מבחינת כללי המיסוי לשמור על רישום. הוא העריך כי נתן בערך 10 מעטפות בשלוש שנות התמ"ת (עמ' 23-24). טלנסקי התייחס למספר אירועים ספציפיים בהם ארגן כספי מזומן לנאשם: מפגש JCT באוגוסט 2003 (ת/4); אירוע התרמה בו השתתף הנאשם עם ג'וליאני ובו טלנסקי אסף כסף לכיסוי שדרוג הטיסה; וטיסה של הנאשם לכנס בקולורדו. הנאשמת התקשרה וביקשה ועל כן נתן לנאשם 4,000-3,000 דולר (עמ' 31-34). כמו כן העיד על הלוואה במזומן בסך 25,000 דולר שנתן לנאשם על-פי בקשתו עבור חופשה בחגים לאיטליה (עמ' 35-36).

בחקירה נגדית (פרוטוקול מתורגם 22.7.08) נשאל טלנסקי על גרסאותיו במשטרה בעניין כיסוי הוצאותיו של הנאשם לאירועים שונים. חלק מהגרסאות זכר וחלק שכח וכן חזר ואמר כי בשל חלוף הזמן יש אצלו בלבול. אחר-כך אמר כי עבור נסיעת JCT (אוגוסט 2003) כן נתן כסף, שכן המזמינים לא שילמו לנאשם עבור הטיסה. נציין כי אין חולק כי טלנסקי היה מעורב בארגון המפגש JCT כרשום בלו"ז הנסיעה (ראה ת/183(6)).

בהודעתו מיום 30.4.08 הבהיר טלנסקי כי נתן לנאשם, לבקשת הנאשמת, כספים לכיסוי הוצאות ועבור שדרוגים לטיסות ומלונות כאשר הנאשם בא לנאום עבור ארגוני צדקה, וכי

מדובר בסכומים בסדר גודל של 3,000, 5,000 ו-7,000 דולר. בהודעתו מיום 5.5.08 (תמליל) שוב דיבר טלנסקי על כסף בסכומים הנ"ל שנתן במעטפות לנאשם כאשר זה בא לאירועי התרמה בניו-יורק. בהמשך אמר כי גייס עבור הנאשם מזומנים רבים בתקווה שיהיה ראש ממשלה וישמור על ארץ ישראל השלמה (עמ' 61).

בהודעתו מיום 12.5.08 תאר טלנסקי את המעטפות בהן מסר כסף לנאשם (עמ' 4) והוסיף כי כאשר הנאשם בא לניו-יורק עבור ארגון Hask נתן לו 3,000-4,000 דולר לכיסוי הוצאות (עמ' 5), ואילו עבור נסיעת JCT בתאריך 13.8.03 אסף יחד עם ג'ייקובס 5,000 דולר ונתן את הכסף לנאשם במשרד של הארגון (עמ' 6). באמרה זו הוסיף כי נתן לנאשם הלוואה בסך 25,000 דולר עבור חופשה בחו"ל, ובהמשך סיפר כי נתן לנאשם כסף מזומן כאשר שהה ב"חדר יום" במלון בניו-יורק בדרכו לכנס בקולורדו.

משלל הדברים שאמר טלנסקי, הן בבית משפט והן באמרותיו במשטרה, עולה כי במשך השנים נהג לתת לנאשם סכומי כסף לכיסוי הוצאות, שדרוג בתי מלון ושדרוג טיסות. כאשר הנאשם כיהן בתפקיד שר תמ"ת, הנאשמת הייתה מתקשרת אליו, מסבירה לו כי יש צורך בכיסוי הפרשי עלויות והוצאות, וטלנסקי היה נפגש עם הנאשם מספר פעמים ומוסר לו מעטפות עם מזומנים בסדר גודל של 3,000-7,000 דולר.

932. **בהודעתו הראשונה** במשטרה (ת/149) הכחיש הנאשם קבלת כספים מטלנסקי במזומן בתקופת התמ"ת.

בהודעה שנייה מיום 23.5.08 (ת/151) אמר הנאשם כי מקובל לקבל כסף לכיסוי הוצאות ובעצם אישר כי קיבל מטלנסקי כיסוי הוצאות בין מאות דולרים לאלף-אלפיים בכל פעם. לדבריו, בדרך כלל הכסף ניתן לנאשמת בארץ והיא טיפלה בכך ובכיסוי ההוצאות (עמ' 13-12). בהמשך ההודעה טען הנאשם כי הוא אינו זוכר פגישה עם טלנסקי בדרכו לוועידה בקולורדו (יוני 2004) וכי אין לו מושג על הלוואה מטלנסקי בסך 15,000 דולר במלון בניו-יורק (עמ' 25-26).

933. **בעדותו הראשית אמר הנאשם** כי טלנסקי היה מעורב בזימונו לכינוסים לארגונים שונים בארה"ב, כגון JCT, ישיבת סלונים, Hask וכיו"ב, ואכן, בשניים-שלושה מקרים, החזיר לו הוצאות עבור טיסה, מלון ואש"ל (עמ' 11782-11783). לדבריו, מעולם לא ביקש מטלנסקי מזומן, ואם היו תרומות במזומן, הן מתועדות (עמ' 11789). הנאשם הכחיש כי ביקש וקיבל מטלנסקי הלוואה לנסיעה לחופשה או כל הלוואה אחרת (עמ' 11797-11807).

באשר לאש"ל, אישר הנאשם כי בנסיעות לחו"ל, בהן טלנסקי היה מעורב, הוא קיבל ממנו אש"ל במזומן בסכומים של 800-2,000 דולר כמקובל (עמ' 11820), ובאשר לנסיעת JCT (13.8.03) אמר כי זכרונו עמום וכי הוא מעריך שלא קיבל כסף מטלנסקי, שכן הנסיעה הייתה מכוסה לחלוטין (עמ' 11825-11829). באשר לנסיעה לקולורדו, הכחיש הנאשם כי היה במלון גרנד הייאט כפי שזכר טלנסקי, וטען כי היה במלון אחר, שהה בניו-יורק רק ארבע-חמש שעות, היה עסוק, לא פגש בטלנסקי ולא קיבל ממנו כסף (עמ' 11833-11836).

באשר לאירוע בו השתתף עם ג'וליאני (לשעבר ראש עיריית ניו-יורק), אמר הנאשם כי האירוע היה בשנת 2002 עבור ארגון Hask ואכן טלנסקי הוא שפנה אליו וביקש שיבוא לכנס ומישהו מארגון Hask שילם לו אש"ל (עמ' 11849). עוד אמר כי עבור ישיבת סלונים הופיע בהיותו ראש עירייה.

בחקירה נגדית נשאל הנאשם מדוע בהודעתו הראשונה במשטרה (ת/149) הכחיש כליל קבלת כספים במזומן מטלנסקי והשיב כי חשב שנשאל על קבלת כספים שלא כדין ולא על החזר הוצאות (עמ' 12933-12935, 12940). בהמשך החקירה הנגדית אמר הנאשם כי בתקופת כהונתו כשר תמ"ת אינו זוכר כי התקבל מטלנסקי סכום החזר הוצאות דרך הנאשמת (עמ' 12961), אך הדגיש כי בתקופת התמ"ת לא קיבל מטלנסקי מעטפות ואם אמר אחרת במשטרה, טעה (עמ' 12962-12963). לדברי הנאשם, כספי אש"ל הם כספים פרטיים, לכן הביאם ארצה וביקש מהנאשמת להפקידם בחשבונו (עמ' 12993).

934. בעניין כספי המזומן יש להוסיף שלוש נקודות ראייתיות:

האחת, אורי מסר העיד כי בתקופת כהונת הנאשם כשר תמ"ת, הוא קיבל מדי פעם כספי מזומן לשמירה בכספת (עמ' 10334), ובהודעתו מיום 30.4.08 אף אמר כי הפעם הראשונה בה קיבל כסף מהנאשמת, לשם החזקה עבור הנאשם, הייתה בסביבות שנת 2003 וכי ידע מפי הנאשמת או הנאשם או טלנסקי כי חלק מהכסף מקורו בטלנסקי ולא ידע על עוד מקור (עמ' 4). בבית המשפט חזר ואמר מספר פעמים, כי **הבין** שחלק מהכסף בקופה היה מטלנסקי.

השנייה, הנאשם העיד כי קיבל תרומות **במזומן** משני תורמים ששמותיהם (בהם נקב) נותרו חסויים, תרומה אחת בשנים 2001-2002 בהיותו ראש עירייה בסך 240,000 דולר, והשנייה, בסך 75,000 דולר גם כן בשנת 2002 (עמ' 12083), קרי, לפני תקופת התמ"ת. אין ראיה על מקור אחר (עמ' 12794) לכספי מזומן בתקופת התמ"ת מלבד הראיות בעניין טלנסקי.

השלישית, בעדותו אמר הנאשם, כי אינו יכול לפסול אפשרות שחלק מהכספים אשר טלנסקי תרם וגייס עבורו, ושנמסרו ישירות למסר, גלשו לשנת 2003 (עמ' 12796). כך אמר אף שלטענת אורי מסר הוא לא קיבל מזומן מטלנסקי אלא רק מהנאשמת, וגם טלנסקי לא אמר שנתן מזומן למסר.

935. המסקנה הינה כי בתקופת התמ"ת העביר טלנסקי לנאשם ועבור הנאשם כספים במזומן לשתי מטרות. **האחת**, סכומי קטנים יחסית, כמה מאות או אלפי דולרים, כדמי כיס וסיוע בשדרוג נסיעות לארה"ב עבור ארגונים. **השנייה**, תרומות שנמסרו לנאשמת והועברו לקופה אצל אורי מסר. לא ניתן לקבוע בוודאות את סכומי התרומות.

<u>העברת 72,500 דולר – ביום 24.12.03</u>

936. טלנסקי העיד כי שלח שני שיקים מארה"ב לבנק שלו בישראל בסכום של 69,000 או 70,000 דולר וקשר זאת לקמפיין בחירות של הנאשם (עמ' 39). לאחר שעיין בדפי חשבונו בבנק ירושלים, מהם עולה כי ביום 23.12.03 הופקדו בבנק שני שיקים ע"ס 35,000 דולר כל אחד והוצא סכום של 68,000 דולר במזומן, אמר טלנסקי כי אכן הפקיד 70,000 דולר ומשך 68,000 דולר, ולסכום זה הוסיף כסף מזומן שהביא עמו מארה"ב, ונתן את הכל לנאשם (עמ' 40).

בחקירה נגדית – (פרוטוקול מיום 20.7.08 (תרגום לעברית)) – נתן טלנסקי תשובות מבולבלות וסותרות לעניין סכום זה, ובהמשך הסביר את הסתירות במצב הלחץ בו היה שרוי בחקירה במשטרה. עוד אמר כי נתן חלק מסכום זה לנאשם כהלוואה לחופשה. כאשר נשאל פעם ועוד פעם למה יועד הכסף השיב: "**מר אולמרט התקשר אליי, וביקש לי שיש לו בקשה לסכום כסף גדול. הייתה לי שיחה איתו לגבי זה, אמרתי לו שזה מגוחך לגמרי, ואז לקחתי בחשבון את העובדה שהיה לי בראש סכום מסוים במשך השנים שרציתי לתרום לקמפיין שלו, ולא עשיתי את זה הרבה. אז זה מה שהחלטתי לעשות. הלכתי לבנק חתמתי על המסמכים המתאימים והוצאתי את 72,500 הדולרים. באתי למשרד ונתתי אותם... נתתי את זה לשולה זקן**" (עמ' 13). אחר-כך הסביר כי אם בחקירה במשטרה אמר שהכסף יועד לחג הפסח, הדבר נבע בוודאי מבלבול. שוב ושוב נשאל, התפתל והתבלבל אך עמד על כך שנתן לנאשמת 72,500 דולר (עמ' 16). טלנסקי אישר כי בשלב מסוים בחקירה במשטרה הכחיש סכום זה ואף כינה זאת "בובעה מייסס", אך בעדות בבית המשפט עמד על דעתו כי ביצע את העברת הסכום לנאשמת (עמ' 25-26). השאלות בנושא זה בחקירה הנגדית נמשכו זמן רב וחזרו פעם ועוד פעם מכיוונים שונים, ולמרות זאת ובסופו של דבר עמד טלנסקי על דעתו, כי כך הוא זוכר וכי לא המציא דברים בחקירה (עמ' 42 וכן עמ' 47).

לדברי טלנסקי מקור הכסף, 70,000 דולר, בשכר ייעוץ שקיבל מארגונים בארה"ב וכי השיקים הופקדו כבר ביום 15.12.03 (נ/32). מהמוצג נ/34 עולה, כי השיקים הופקדו על-ידי בנו של טלנסקי, אלן, הגר בירושלים, עוד ביום 15.12.03 וכיוון שמדובר בשיקים במט"ח הם הופקדו בחשבון מעבר בבנק עד שאושרו בחלוף שבעה ימי עסקים, ולפיכך נרשם בחשבון כניסת סכום זה ביום 23.12.03. טלנסקי לא זכר פרטים אלה ואמר כי אפשר שהביא איתו את השיקים וייתכן ששלח אותם קודם לכן לבנו. עוד הוסיף, כי לפי מיטב זיכרונו הסכום נועד לפריימריז (עמ' 84-85).

בהודעה הראשונה של טלנסקי הוא נשאל על סכומים הרשומים ביומני הנאשמת – 21,000 דולר, 72,500 דולר ו-50,000 דולר ואמר שמעולם לא נתן סכומים בגובה כזה אלא בסכומים של 10,000-20,000 דולר. בהודעתו מיום 5.5.08 נשאל טלנסקי דברים שונים ומשונים לאורך עמודים רבים, ולפתע שאל אותו החוקר אם הוא זוכר שהוציא מהבנק שלו 68,000 דולר. טלנסקי ענה באופן ספונטאני, אף שבאותו יום (בשונה מהחקירה מיום 29.4.08, עמ' 4) לא הוזכר כלל המספר 72,500, ובלא שהמספר 68,000 הוזכר קודם לכן: "**זה היה בשבילי... לא, אני לקחתי 72,000, מהבנק שלי**" (עמ' 34). אחר כך אמר שנתן חלק מסכום זה לנאשם. בהמשך חקירה זו אמר טלנסקי שוב, כי מעולם לא נתן לנאשם 72,500 דולר אלא סכומים קטנים יותר, כגון 10,000 דולר, 15,000 דולר (עמ' 35-37). כאשר נשאל מדוע משך 68,000 דולר מהבנק, אמר שייתכן שרצה לקנות דבר מה או לתת חלק מהסכום כהלוואה לנאשם (עמ' 36, 37, 39). בהודעה נוספת מיום 20.5.08 הציגו החוקרים לטלנסקי את הסתירות הרבות בכל הקשור להפקדת 70,000 דולר ומשיכת 68,000 דולר. תחילה עמד טלנסקי על דעתו כי מתוך הסכום שמשך במזומן נתן לנאשם רק 30,000 דולר עבור מימון חופשה, אך כאשר הוצגו לו שורה של נתונים, ענה שאינו זוכר את כל הסיפור (עמ' 2). לאחר מכן חזר בו ונזכר כי נתן 72,500 דולר עבור חוב לקמפיין, וכי מסירת הכסף במזומן התבצעה במשרדו של הנאשם ברחוב בנק ישראל קומה שלישית, בתוך שתיים-שלוש מעטפות, וכי הנאשמת שקיבלה את הכסף לא ספרה אותו (תמליל ההודעה בעמ' 15).

937. קיימות ראיות אובייקטיביות נוספות הנוגעות לנסיבות העניין: טלנסקי נכנס לישראל ביום 22.12.03 (ת/305).

על-פי מחקרי תקשורת (ת/305 בניילונית 116 מזכר המתייחס לשיחות טלפון ופלאפון של טלנסקי בשנים 2003-2008). ניתן לבסס את הנתונים הבאים: ביום 23.12.03 התקשר טלנסקי ללשכת שר התמ"ת בשיחה שנמשכה 18 שניות. ביום 24.12.03 נרשמה שיחה יוצאת ממנו לנאשמת שנמשכה 5 שניות. ביום 25.12.03 נכנסו לטלנסקי שתי שיחות טלפון מהנאשמת, הראשונה 5 שניות והשנייה 23 שניות. ביום 25.12.03 נרשמו שתי שיחות

מטלנסקי לנאשמת, האחת נמשכה 17 שניות והשנייה 62 שניות. בתאריך 24.12.03 התקשרה הנאשמת לאורי מסר פעמיים. לראשונה בשעה 15:37 ובפעם השנייה באמצע הלילה (ת/305).

938. בהודעתו הראשונה במשטרה נשאל הנאשם על סכום של 72,500 דולר שהתקבל מטלנסקי ועל רישום העניין ביומני הנאשמת, והשיב שזה לא אומר לו דבר והוא אינו זוכר את זה, וכי הדבר נראה לו מוזר (ת/149, עמ' 6). גם בעדות בבית המשפט אמר: "**לא זכור לי שום מתן כזה**", ואחר כך הוסיף כי עיקר הסיוע מטלנסקי היה עד שנת 2002, והועבר בשיקים או דרך הבנק (עמ' 12135-12137). בחקירה נגדית חזר ואמר שאינו זוכר שטלנסקי הביא סכום כזה ואינו זוכר כי קיבל 7,500 דולר מתוכו, והוסיף כי ב-23.12.03 קיים כינוס גדול בגני התערוכה וכי אם הנאשמת נתנה לו סכום של 7,500 דולר הדבר קשור לפעילות הזאת, אך איננו זוכר מעבר לכך (עמ' 13250). בהמשך אמר כי הוא דוחה על הסף את הטענה כי טלנסקי העביר סכום כזה לבקשתו, או כי דיבר עם טלנסקי בעניין זה (עמ' 13257).

939. עדותו של טלנסקי בנושא נקודתי זה התאפיינה בעליות ומורדות, בבלבול, בשכחה ואף ברצון לשכוח, ולמרות זאת הוא עמד על כך שנתן לנאשמת ביום 24.12.03 סכום של 72,500 דולר. לעדות זו נמצאו תמיכות חיצוניות ממספר מקורות: **הראשון**, הפקדת סך של 70,000 דולר בבנק ירושלים ומשיכת 68,000 דולר במזומן ביום 23.12.03. **השני**, שיחות הטלפון התכופות שקיים טלנסקי עם הנאשמת באותם ימים, כפי שפורט לעיל. **השלישי**, שיחות טלפון בין הנאשמת לאורי מסר באותו יום, דבר המשתלב עם עדות אורי מסר כי מדי פעם קיבל מהנאשמת למשמורת סכומי כסף מכובדים במט"ח במזומן. **הרביעי**, טלנסקי אמר כי מדובר בכסף שנועד לקמפיין וכי הנאשם דיבר איתו על צרכיו ועל הוצאותיו המרובות, וביקש סכום כזה כמה חודשים קודם לכן. אין להוציא מכלל אפשרות כי הצורך עליו דיבר הנאשם היה כיסוי הוצאות לכנס גדול של 2,500 אנשי ליכוד אותו ארגן בגני התערוכה ליום 25.12.03, יום אחד בלבד לפני שטלנסקי הביא הכסף.

עם זאת, צף ועולה ספק סביר שאינו מאפשר לקבוע ממצא ברור בנושא זה. ואלה גדרי הספק: בהודעותיו הראשונות במשטרה הכחיש טלנסקי מתן סכום זה או סכום דומה לו, ואחר-כך אמר כי נתן לנאשם **חלק** מסוים מסך 68,000 דולר שמשך מהבנק, כאשר סכומו של אותו חלק השתנה כמה פעמים. רק כאשר הוצג לפניו יומן הנאשמת והרשום בו בנושא זה (תמליל חקירתו מיום 20.5.08, החל מעמ' 8) אישר טלנסקי את הסכום והעברתו לנאשמת, אך גם אישור זה מסויג משהו. קרי, רק לאחר שורה של התפתלויות ובהן אמירות סותרות לרוב בא אימות מסוג זה הרחוק מספונטאניות. אומנם בשל הסכום הגדול אפשר לייחס את דבריו לניסיונותיו העקביים להתכחש למתן סכומים גדולים (אף

שאלה הוכחו בוודאות), אולם נוכח ריבוי דבריו וגרסאותיו קשה לומר כי גרסתו הסופית עומדת במבחן הפנימי של קוהרנטיות ועקביות. הראיות החיצוניות התומכות הן ממשיות אך אין בהן די לחזק חולשות בגרסת העד, ומכל מקום אין בהן די להוכחת הסכום של 72,500 דולר.

המסקנה הינה כי מחמת הספק, לא ניתן לקבוע כי ביום 24.12.03 מסר טלנסקי עבור הנאשם סך מזומן של 72,500 דולר.

<u>מימון שהייה במלון</u>

940. א. על-פי כתב האישום, בתאריך 14.10.05 מימן טלנסקי, בכספי חברת קולטק שבבעלותו, שהות פרטית של הנאשם, במלון ריץ' קרלטון בוושינגטון, בסך של כ-4,700 דולר.

טלנסקי העיד כי עשה שימוש בכרטיס האשראי שלו כדי לשלם עבור שהיית הנאשם במלון ריץ' קרלטון (פרוטוקול 27.5.08, עמ' 24), וזאת לאחר שהנאשם או ריסבי-רז פנו אליו וביקשו את המימון, והוא נענה ושילם את החשבון בכרטיס אשראי (עמ' 27-29). במהלך עדותו הוצגו לפניו המוצגים ת/1, חשבון מלון ריץ' קרלטון לימים 14.10.05-18.10.05 ע"ס 4,717 דולר, ו-ת/2 הוא דף חיובים של כרטיס האשראי הנושא את שמו. בשורה שישית מצוין כי שולם 4,717 דולר למלון ריץ' קרלטון ביום 25.10.05. טלנסקי אישר כי חייב את חברת קולטק בסכום זה והחברה אף דרשה ממנו שיחזיר את הסכום (עמ' 35 חלק א' לפרוטוקול מתורגם מישיבת 22.7.08). בהודעתו הראשונה במשטרה (29.4.08) סיפר טלנסקי כי לפני כשנתיים לערך שילם למלון בוושינגטון עבור הנאשם בכרטיס אשראי שלו (ת/14, עמ' 2). בהודעה נוספת מאותו יום מסר לחוקרים את צילום כרטיס האשראי באמצעותו שילם עבור המלון. כאמור, התשלום הזה אומת לאחר מכן במסמכים.

ב. **דוד פרידלנד**, שותפו של טלנסקי לבעלות בחברת קולטק, אמר בעדותו כי טלנסקי הגיש את החשבון ע"ס 4,717 דולר לקולטק, ואז פרידלנד בדק את החשבון ותהה מניין צץ חיוב לבית מלון, לפיכך בדק בבית המלון ונמסר לו כי החשבון שולם על-ידי טלנסקי עבור החדר על-שם הנאשמת עבור האירוח של הנאשם. תוצאות הבדיקה נרשמו על-ידו בכתב יד על ת/2 (גם ת/210(4)). פרידלנד סבר כי זו גניבת כסף (על-ידי טלנסקי) מחברת קולטק (עמ' 5087-5088 לפרוטוקול).

ג. בעדותו בבית המשפט אישר הנאשם כי מדובר בנסיעה פרטית לתערוכה של אשתו, ואמר שלא דיבר כלל עם טלנסקי בעניין הזה וכי אין לו זיכרון פוזיטיבי מהתשלום הזה, אך הוא כן זכר כי כרטיס האשראי שלו היה "מלא" באותה עת ולכן הוא לא יכל לשלם

באמצעותו (עמ' 12146-12157). בחקירה הנגדית של הנאשם בעניין זה הוא העלה השערות שונות, אך חזר ואמר שאין לו זיכרון, לא מהחוב ולא מכיסויו (עמ' 13005). נציין, כי על-פי האמור בסיכומי ההגנה (סעיפים 570-571), כרטיס האשראי של הנאשם **לא** היה "מלא" אותה עת, קרי לנאשם עצמו לא הייתה בעיה לשלם מכיסו הוצאה פרטית זו.

ד. מהמסמכים הקשורים לנסיעה ולשהייה במלון, עולה כי ביום 11.10.05, קרי שלושה ימים טרם הגעתו של הנאשם למלון, חתם מוריס טלנסקי על מסמך קרדיט קארד שנועד להבטיח תשלום עבור השהייה במלון (נ/1 514 (18)).

941. מדברים אלה עולה כי הנאשם שהה בוושינגטון בתאריך 14.10.05–18.10.05 והוגש חשבון לפירעון בסך 4,717 דולר. מדובר בנסיעה פרטית ולמרות זאת הייתה פנייה של ריסבי-רז או של הנאשם לטלנסקי לשלם את החוב למלון, טלנסקי עשה כן וחייב את חברת קולטק. אפשר לתמוה על כך שהנאשם אינו זוכר כי טלנסקי כיסה את החוב, מכל מקום אין חולק כי טלנסקי לא ביקש החזר והנאשם לא הציע החזר, אף שמדובר בנסיעה פרטית.

15,000 דולר במלון

942. א. על-פי **כתב האישום**, לבקשת הנאשם הגיע טלנסקי לפוגשו בעת ששהה ביום 23.11.05 במלון בניו-יורק, ונתן לו 15,000 דולר במזומן.

ב. אין חולק כי ביום 23.11.05 שהה הנאשם במלון בניו-יורק לרגל עניין פרטי, ברית מילה לנכדו.

ג. **בהודעה במשטרה** מיום 5.5.08 מסר טלנסקי פרטים כלליים על כספים שנתן לנאשם, וכאשר נשאל אם הוא זוכר מתן ספציפי ענה כי כאשר הנאשם שהה במלון ריג'נסי בפארק אוויניו פינת רחוב 60 במנהטן הוא אמר לו שהוא זקוק ל-15,000 דולר. בבוקר בין השעות 9:30-10:30 לערך הלך טלנסקי לסיטי בנק הסמוך, שם התנהל חשבונו, משך 15,000 דולר במזומן, הכניס את הסכום לתוך מעטפה ונתן אותה לנאשם בסוויטה במלון (תמליל עמ' 31-33). אין מחלוקת כי כאשר טלנסקי נשאל לראשונה במשטרה על הסכום של 15,000 דולר, לא הוצגו לו מסמכים (פרוטוקול עמ' 12179). בהודעתו מיום 25.5.08 חזר על גרסתו, ובמהלכה הוציא מסמך אשר לדבריו קיבל בינתיים מארה"ב, דף חשבון בנק ע"ש מוריס טלנסקי, לתקופה 20.12.05-22.11.05, בו צוין כי בתאריך 23.11.05 משך במזומן 13,500 דולר ועוד 1,500 דולר (המסמך סומן בהמשך ת/3). בהודעתו מיום 26.5.08 אמר טלנסקי כי לנאשם היה את מספר הטלפון שלו (עמ' 4). בהודעת טלנסקי מיום 12.5.08 הוא הכחיש

מתן כספי לנאשם ב"נסיעת הברית" – היא הנסיעה הנדונה – אולם משלל הדברים שאמר באותה חקירה ברור כי הוא בלבל וערב נסיעה אחרת שהתקיימה כשנתיים קודם לכן.

ד. **בעדותו בבית המשפט** טלנסקי חזר ואמר כי נתן לנאשם סכומי כסף שונים במזומן מדי פעם ובאחד המקרים נפגש עמו במלון ריג'נסי במנהטן אז ביקש ממנו הנאשם סכום של 15,000 דולר כהלוואה, ולכן ירד לבנק הנמצא שישה או ארבע רחובות מהמלון, משך 15,000 דולר שהושמו במעטפות והביא אותו לנאשם למלון. כאשר נשאל מדוע סכומי המשיכה פוצלו לשניים, כרשום בדף הבנק ת/3, השיב כי מדובר במסגרת האשראי בבנק (פרוטוקול ישיבת 27.5.08, עמ' 29-30). טלנסקי אמר כי ראה סכום זה כמתן הלוואה, כמו סכומים אחרים ולשם פירעונם הפנה אותו הנאשם לבנו שאול שעימו הוא אף נפגש במשרד בו עבד הבן במהנטן. אין חולק כי התקיימה פגישה בין טלנסקי לשאול, אלא שטלנסקי גורס כי היא יועדה לבירור החזר הלוואות ואילו שאול העיד כי טלנסקי פנה אליו אך ורק בעניין הפצת המיני-ברים של קולטק, ולא דיבר איתו כלל על הלוואות או עניין כספי אחר. בחקירה הנגדית התבקש טלנסקי להסביר מדוע בבית המשפט דיבר על הלוואה ולא הזכיר סכום זה כהלוואה בחקירתו במשטרה, וענה כי כך שאלו אותו בבית המשפט (חלק ב' של תרגום עדותו מיום 22.7.08, עמ' 79). בתשובה לשאלות נוספות ערבב טלנסקי מועדים וסכומים שהעביר לנאשם, אך עמד על כך כי נתן לנאשם 15,000 דולר (שם, 81). בהמשך החקירה הנגדית התגלו בעדות אי התאמות נוספות ועירוב מועדים ותשלומים. לדברי טלנסקי, הנאשם הגיע למהנטן לרגל ברית המילה של נכדו, והוא נתן לו את ה-15,000 דולר יום לפני הברית. חרף מסכת אי הבנות, אי התאמות ובלבולים, אותם תרץ טלנסקי בעיקר בשכחה עקב חלוף הזמן, הוא עמד על דעתו כי נתן את הכסף במזומן ואף זכר את הסוויטה של הנאשם במלון, שם הניח הכסף במזוודה של הנאשם בחדר שינה (שם, עמ' 92). בהתייחס להודעתו במשטרה אמר טלנסקי כי באותו בוקר של 23.11.05 התקשרו אליו שלוש פעמים בעניין פגישה עם הנאשם וכי הוא שהה בבית הכנסת באותה עת, וכן הוסיף כי הנאשם נזקק לכסף ולכן התקשר (שם, עמ' 101-103). יש לציין כי בחקירתו במשטרה אישר אומנם טלנסקי כי הנאשם התקשר אליו שלוש פעמים בבוקר, אך אמר שאין לו מושג מדוע עשה כן (שם, עמ' 103). על-פי לו"ז הנסיעה של הנאשם (נ/64/1), נרשמה פגישה במלון ריג'נסי פארק אווניו בינו לבין טלנסקי ביום 23.11.05 בשעה 9:00 ולמחרת בשעה 15:00 נרשמה הברית של הנכד.

943. א. **בהודעתו במשטרה** ת/151 מיום 23.5.08 נשאל הנאשם על הסכום של 15,000 דולר שקיבל מטלנסקי במלון וענה כי אין לו מושג על כך (עמ' 26). בהודעה נוספת ת/154 מיום 8.8.08 (ת/154), קרי לאחר עדותו המוקדמת של טלנסקי בבית המשפט, אמר הנאשם כי לשיטתו הוכח שטלנסקי כלל לא נפגש איתו בארבעת הימים ששהה בנסיעה זו בניו-יורק (עמ' 90). אחר-כך אישר כי משיחות הטלפון (שהוכחו) עולה כי חיפש את טלנסקי על-

מנת לבטל את הפגישה, לכן צלצל אליו כמה פעמים ועמד על כך שלא פגש אותו (שם, עמ' 90-93).

ב. **בעדותו בבית המשפט** אמר הנאשם כי לא פגש כלל את טלנסקי ב-23.11.05, ולא קיבל ממנו אגורה. אומנם בלוח הזמנים נרשמה פגישה איתו, אך זו לא הייתה מתוכננת מלכתחילה, נקבעה ברגע האחרון, ונודע לו עליה רק בהגיעו לניו-יורק, לכן גם ניסה לבטלה במספר שיחות טלפון בבוקר (עמ' 12158-12160). בחקירה הנגדית הוצגו לנאשם הנתונים והוטח בפניו כי טלנסקי סיפר על ה-15,000 דולר עוד לפני שהיו אסמכתאות בנקאיות. הנאשם השיב והדגיש כי טלנסקי כלל לא פגש אותו בנסיעה זו ולא נתן לו דבר, והכחיש כי הפגישה עם טלנסקי אשר הוספה ברגע האחרון ללו"ז נועדה לשם קבלת כסף (עמ' 13263-13264). לגרסת הנאשם, במהלך טיסתו שילבה ריסבי-רז את טלנסקי בלו"ז, והוא כלל לא ידע על כך. רק כאשר הגיע למלון חיכה לו פקס ואז פעל לבטל את הפגישה (עמ' 13265).

ג. על-פי **עדותה של ריסבי-רז**, לקראת נסיעה זו הוכן לו"ז ראשוני ביום 16.11.05 שתוקן ביום 22.11.05 ושוב ביום 23.11.05. הפגישה עם טלנסקי הוספה רק בלו"ז השלישי. ריסבי-רז אישרה כי היא קובעת פגישות בלו"ז רק על דעת הנאשם ועל-פי אישורו וכך פעלה גם במקרה זה (עמ' 5623-5624).

במוצג נ/411 צוינו זמני שיחות הטלפון ממלון ריג'נסי במנהטן בעת הרלוונטית ונרשם כי מהמלון יצאו לטלנסקי ארבע שיחות. האחת, בשעה 06:17, השנייה ב-06:38, השלישית ב-08:26 והרביעית ב-09:21. שיחה נוספת יצאה מהמלון למשרדי קולטק בשעה 10:04. לדברי הנאשם, הוא לא הצליח להשיג את טלנסקי בשיחות המוקדמות בבוקר, לכן הניח כי רק בשיחה לקולטק בשעה 10:04 הצליח להשיג את טלנסקי. כשנשאל כיצד מבטלים ב-10:04 פגישה שנקבעה לשעה 9:00 ענה כי ניסה בכל זאת (עמ' 12168). ברי כי הסבר זה אינו מתקבל על הדעת. כמו כן, ספק אם הנאשם ידע בכלל את מספר הטלפון של קולטק, ואפשר כי היה זה דווקא טלנסקי שהגיע למלון והתקשר ממנו למשרד קולטק, שם עבד אותה עת.

המוצג נ/413 מציין את הדקות בהן נמשך הכסף על-ידי טלנסקי ביום 23.11.05: משיכה ראשונה בשעה 10:28 ע"ס 1,500 דולר, ומשיכה שנייה בשעה 10:39 ע"ס 13,500 דולר. מדברים אלה יש להסיק כי השיחה לקולטק בשעה 10:04 לא הייתה בין הנאשם לטלנסקי, שכן משרדי קולטק שוכנים בלונג-איילנד וממש באותה עת טלנסקי היה במנהטן (עמ' 12170). יש לציין כי על-פי המוצג ת/3 (נ/412) טלנסקי הפקיד בחשבונו בו ביום בשעות אחר-הצהריים 10,000 דולר. בדף החשבון הנ"ל רשום כי סכום של 15,000 דולר נמשך

במזומן, דבר שלא צוין על ההפקדה בסך 10,000 דולר. טלנסקי התייחס לכך (אם כי לא נקב בסכום) כבר בהודעה מיום 5.5.08, ובלא שראה את מסמכי הבנק אמר כי היה לו בבנק קו אשראי ולכן נאלץ להשאיל סכום כדי להפקידו בחשבונו הרגיל (תמליל, עמ' 32-31).

ד. על-פי **עדותו של דוד פרידלנד**, שותפו של טלנסקי בחברת קולטק, טלנסקי רצה לקבל עמלה עבור פעילותו בארגון פגישות, משך שיק מהחברה ע"ס 1,000 דולר ויצר בחשבון יתרת זכות לטובתו ע"ס 14,000 דולר נוספים, ובסה"כ 15,000 דולר. פרידלנד הפנה לדף חשבון ולמסמך נוסף שנרשם ביום 16.1.06 שלפיו הסכום שחייב טלנסקי הינו עבור "**Venetian and Tshuva meeting**" (הכוונה לפגישות עם תשובה ועם אדלסון הבעלים של מלון ונציה – מסמכים בקלסר ת/210). פרידלנד מחה מייד וטלנסקי החזיר את הסכום שמשך (עמ' 5086, 5124).

יש לציין כי באותה תקופה חייב טלנסקי את קולטק גם במימון המלון של הנאשם (4,717 דולר) ובמהלכה גם כתב הנאשם את המכתב לשלדון אדלסון, הבעלים של מלון ונציה (Venetian).

944. **סיכום**: טלנסקי אמר בהודעותיו במשטרה, עוד טרם הוצגו מסמכים, כי נתן לנאשם 15,000 דולר במזומן במלון במנהטן. הנאשם טס לניו-יורק לרגל ברית מילה לנכדו ונחת ביום 23.11.05 לפנות בוקר. בלו"ז הראשון של נסיעה זו לא נרשם שמו של טלנסקי אך בלו"ז מעודכן הוא שובץ לפגישה עם הנאשם במלון ביום 23.11.05 בשעה 9:00. טלנסקי זכר את שם המלון ומיקומו, ואמר כי נתן לנאשם 15,000 דולר. במהלך חקירתו של טלנסקי נפלו בלבולים, אי הבנות, סתירות ואי התאמות, אולם טלנסקי עמד על דעתו כי נתן את הסכום. והנה, חרף הבלבולים הרבים והסתירות, עדותו עומדת על מכונה ועמדה הן במבחן הספונטאניות והן במבחן הפרטים:

באשר לספונטאניות, לאחר דיבור כללי, טלנסקי התבקש במשטרה לתת דוגמא קונקרטית למתן כספי, נתן דוגמא זו ונקב בסכום המדויק בלא שראה מסמך כלשהו או הוכוון לסכום, לזמן או למקום. יש לציין כי הסנגורים עצמם יחסו חשיבות רבה לספונטאניות הן ב"פרשת 72,500 הדולר", הן בעניין המלון (ראה למשל סעיף 562 לסיכומי הנאשם) והן בעניין הספונטאניות של הנאשם בחקירתו במשטרה בפרשת ראשונטורס.

באשר למבחן הפרטים: טלנסקי זכר את האירוע ואת פרטיו – שהות של הנאשם בניו-יורק, שם המלון, פגישה מתוכננת, טלפונים, השעות שהלך לבנק ומסר את הכסף.

העדות אף זוכה בתמיכה של ממש: **ראשית**, טלנסקי זכר כי היה מדובר ב"נסיעת הברית" כי הפגישה הייתה יום קודם לכן, הוא זכר גם את המלון ומיקומו, ועל-פי לו"ז הנסיעה כל הפרטים הללו אומתו. **שנית**, טלנסקי רשום בלו"ז הנסיעה. **שלישית**, התקיימו שורה של שיחות טלפון מהמלון לטלנסקי באותו בוקר. **רביעית**, טלנסקי אמר (במשטרה), עוד טרם הוצג מסמך על שעות משיכת הכסף, כי היה בבנק בין השעות 9:30-10:30, דבר שהוכח בכתובים. **חמישית**, טלנסקי משך מבנק הסמוך למלון 15,000 דולר במזומן, ולדבריו אחר-כך היה עליו להפקיד כסף בחשבונו, כפי שאכן עשה באותו יום, וכך אף העיד טרם ראה המסמכים.

הכחשתו של הנאשם היא כללית וגורפת והסברו לרישום הפגישה בלו"ז אינו על סמך זיכרון אקטיבי אלא מתוך טענה כי הפגישה הוספה ברגע האחרון לבקשת טלנסקי בלא ידיעתו, וכי הוא פעל לבטלה ברגע שידע עליה. הדבר אינו מתיישב עם עדותה של ריסבי-רז שלפיה כל פגישה נקבעה על דעת הנאשם, ואינו מתיישב גם עם שיחות טלפון רצופות שקיים הנאשם עם טלנסקי באותו בוקר ובעיקר עם שיחה שהתקיימה בשעה 10:04, שכן מדובר בפגישה שהייתה אמורה להתקיים ב-9:00. הנאשם העיד כי לא הצליח לתפוס את טלנסקי, ועל-כן אין בסיס לגרסה זו של ביטול הפגישה. גרסת טלנסקי הספונטאנית והמפורטת זכתה לחיזוקים, שכן בלא לדעת שיש מסמכים תומכים, הוא סיפר על הפגישה במלון, על הסכום, על המיקום והשעה. לפיכך, חרף הסתירות ואי ההבנות, גרסתו הבסיסית זכתה לתמיכת ראיות אובייקטיבית ועל-כן יש לקבוע כי ביום 23.11.05 נתן טלנסקי לנאשם במלון בניו-יורק 15,000 דולר במזומן.

<u>פעולות שביצע הנאשם במסגרת תפקידו לשם סיוע לטלנסקי בעסקיו</u>

945. **בפרק ג' לאישום השני** נטען כי בתקופת כהונת הנאשם כשר תמ"ת הוא סייע לטלנסקי בענייניו העסקיים תוך ניצול תפקידו ומעמדו. יש לבחון כעת את נכונותה העובדתית של טענה זו. לאחר מכן נבחן את משמעותה המשפטית של טענת הסיוע לטלנסקי.

946. א. דוד צבי פרידלנד הינו איש עסקים ישראלי אמריקני. בנו היה עתודאי במכון הטכנולוגי "לב" בירושלים. במסגרת פרויקט גמר, פיתח הבן טכנולוגיה של זיהוי תנועה של עצמים בחלל סגור, ויישומה היה ביצירת מיני-בר אוטומטי המתאים לבתי מלון, המדווח ישירות מהמיני-בר מהחדר במלון למחשב על הוצאת תכולה מהמיני-בר. דוד פרידלנד רכש מהמכון את הזכויות ובשנת 2001 חזר לארה"ב והקים חברה בשם קולטק שעסקה בטכנולוגיה זו, מתוך מטרה לשווק את המיני-בר לבתי מלון בעולם (עמ' 5031-5029). פרידלנד הכיר באותה תקופה את טלנסקי, סיפר לו על רעיון המיני-בר וטלנסקי אמר לו שאם יחפש משקיעים, יפנה אליו. באוגוסט 2004 נפגשו השניים במקרה, דיברו

שוב על המיני-בר, טלנסקי הביע את רצונו להצטרף כמשקיע בחברה והם חתמו על הסכם שותפות בחודשים אוקטובר-נובמבר 2004. טלנסקי התחייב להשקיע סכום של 675,000 דולר הון מניות ועוד כ-2.3 מיליון דולר בהלוואות ממנו או מגורם שלישי (ת/210(1)). בינואר 2005 פתחה קולטק משרדים בלונג איילנד, התחילה בעבודה לפיתוח והכנה של מוצר לתצוגה ולשיווק, ולשם כך נבנה מודל עסקי. טלנסקי עצמו היה פעיל בחברה וכן הכניס את אשתו ואף את בנה כשכירים בחברה (עמ' 5034-5037). ההתקנה הראשונה של מיני-ברים במלון הייתה בספטמבר 2005 וכן נחתמו חוזים נוספים בארה"ב. פרידלנד ציין כי עיקר תפקידו של טלנסקי היה "לפתוח דלתות", שכן הוא הכיר את כולם, בהיותו חיה חברתית, אדם נחמד היוצר קשרים, והוא שהביא את החברה להרבה מבעלי המלונות (עמ' 5038-5039). לדבריו, "פתיחת דלתות" חשובה מאוד בחברה צעירה עם מוצר חדש, וטלנסקי נהג "לפתוח את הדלת" ואז נסוג ונתן לאחרים לעסוק בפרטים ובטכנולוגיה (עמ' 5040-5041).

ב. **בהודעתו הראשונה** במשטרה אמר טלנסקי כי כאשר הצטרף לקולטק ביקש מהנאשם לערוך כמה שיחות טלפון כדי לעזור לו עם המלונות וכן ביקש שיתקשר למר תשובה ולמר אדלסון, כמו גם למר ארנל שהיה קשור למלונות, שעליו סיפר לו הנאשם. עוד אמר כי ידוע לו שהנאשם או הנאשמת התקשרו למר אדלסון ובעקבות כך הוא הוזמן למלון ונציה בלאס-וגאס. כמו כן היו לו לדבריו פגישות עם תשובה וארנל (עמ' 4). בהודעה השנייה ביקש לתקן את דבריו ואמר כי פניותיו של הנאשם לאנשי העסקים הללו היו זמן רב אחרי שנתן לו כספים והסביר כי המשרד של קולטק נפתח רק בינואר 2006. עוד אמר, כי הנאשם עשה שיחת טלפון אחת בדצמבר 2005 וכי שאר הפניות היו ב-2006 (עמ' 11-12). עיון בתמליל הודעתו של טלנסקי מלמד כי הוא עשה מאמץ להרחיק את מועדי מתן הכספים לנאשם מעסקת המיני-בר, וגם כאשר החוקרים הציבו בפניו נתונים ברורים על מכתבים וטלפונים שכתב הנאשם לארנל, תשובה ואדלסון בשנים 2004-2005, הוא חזר ואמר שאז טרם היו לו עסקי מיני-בר. כאמור, הוכח כי טלנסקי נכנס לעסקי החברה בשלהי 2004 והחברה התחילה בפעילות ממשית בינואר 2005.

בעדותו בבית המשפט אמר טלנסקי כי שוחח עם הנאשם על עסקי המיני-בר והנאשם אמר לו שהוא יכול לעזור, התקשר ליצחק תשובה לו יש עסקי מלונאות, ועקב כך אכן התקיימה פגישה; הנאשם קישר אותו גם עם רולנד ארנל, איש כספים נותן משכנתאות למלונות, וגם עם שלדון אדלסון במלון ונציה בלאס-וגאס. טלנסקי הוסיף כי כל סיפור קולטק היה השקעה גרועה ואחרי 15 שנה של תמיכה בנאשם, אם היה רוצה לנצלו, היה משיג עסק ישראלי טוב יותר (27.5.08, עמ' 59-61).

ג. **גרסת הנאשם** הינה כי הוא עשה פעולות מינוריות ביותר לסייע לעסקיו של טלנסקי, כפי שעשה ועזר על דרך השגרה לרבים אחרים לאורך השנים כפרקטיקה מקובלת, על-מנת לעודד ולסייע לתעשייה ישראלית, שכן המיני-בר הוא פיתוח ישראלי (עמ' 12208-12209). לשיטתו, תפקיד שר התמ"ת – בין השאר – הוא לחבר משקיעים פרטיים ליזם (עמ' 12216). הנאשם הציג שורה של מכתבי המלצה על נייר מכתבים של סגן ראש ממשלה ושר התמ"ת ששלח ממשרדו: מכתב לנשיא דרום אפריקה ובו המלצה על שמעון אקהויז מהתעשייה האווירית (נ/414); קובץ מכתבים עם המלצות על אדם בשם אבי ביצור, ידיד אישי, שהיה נשיא חברה שעסקה בפיתוח טכנולוגי, אשר נשלחו ללילי ספרא, ג'וזף ספרא, לאונרד לאודר, בנג'מין דה-רוטשילד, מרק ריץ' וברנקו וייס (נ/415); מכתב המלצה על ד"ר אירווין מוסקוביץ' שהשקיע בירושלים (נ/416); מכתב המלצה שנשלח לרודי ג'וליאני בניו-יורק לטובת לאון גלזר לשם יצירת פעילות עסקית (נ/417); המלצה לטובת חברה בשם "גילת סטלייט" שנשלחה לחבר קונגרס אמריקני רוברט וקסלר (נ/418); המלצה לטובת דורון ענבר בעניין חברה לטלקומוניקציה, שנשלחה לנשיא חברת "נורטל נט" (נ/419); המלצה על חברת טכנולוגיה ישראלית, שנשלחה לשר תחבורה של מדינה זרה (נ/420); כמו כן הוצגו מכתבי המלצה לעבודות ותפקידים לטובת בחורים שהנאשם הכיר וכן מכתבי המלצות כלליות (נ/421-נ/424) ומכתבים נוספים (נ/368-נ/369). כן הוצג מכתב לשלדון אדלסון מיום 16.12.04 ובו המלצה כי יפגוש את יהושע מצא – נשיא הבונדס – בעת ביקורו בלאס וגאס (נ/525).

לדברי הנאשם הוא עשה עבור טלנסקי דבר שעשה בעוד עשרות מקרים אחרים, בנסיבות בהן היה מדובר במוצר ישראלי.

<u>הפנייה לרונלד ארנל</u>

947. א. על-פי כתב האישום הציע הנאשם לטלנסקי כי יקשר בינו לבין רונלד ארנל, תושב ארה"ב, העוסק בתחום הקשור לנדל"ן, ובתאריך 24.5.04 פנה הנאשם לארנל במכתב רשמי של לשכת שר התמ"ת וביקש לסייע לטלנסקי בקידום עסקיו. לאחר מכן הצטרף טלנסקי לנסיעה של הנאשם, נפגש עם ארנל יחד עם הנאשם ודן עם ארנל בנושא עסקיו.

ב. אין חולק כי ביום 24.5.04 נשלח מכתב מלשכת סגן ראש הממשלה ושר התמ"ת לרונלד ארנל בארה"ב. על המכתב חתומה ריסבי-רז ונאמר בו כי בהמשך לשיחתו של ארנל עם השר אולמרט, הוא ביקש ליידעו כי מוריס טלנסקי יעמוד בקשר עמו בימים הקרובים על-מנת לקבוע פגישה (ת/13). בהודעה במשטרה מיום 26.5.08 אמר טלנסקי כי הנאשם רצה שיפגוש את ארנל בקליפורניה כדי לגייס תרומות לנאשם, אך הוא פגש את ארנל במשרדו בניו-יורק, שם הסביר לו כי לא בא לעניין גיוס תרומות אלא לשם קידום עסקי המיני-בר

במלונות, וארנל הבהיר כי אין לו בתי מלון והוא נותן רק הלוואות ומשכנתאות לעסקים, לרבות בתי מלון. לדבריו, הנאשם הוא זה שעודד אותו להיפגש עם ארנל מתוך מטרה סמויה לעזור בגיוס כספים ואף אמר לו שאולי זה יעזור לו לעסקי המיני-בר (עמ' 2 להודעה).

בבית המשפט אישר טלנסקי כי אכן הנאשם קישר אותו עם ארנל, אך הסתבר כי האיש עוסק רק בכספים ואינו קשור ישירות בעסקי המלונות (עמ' 61 לישיבת 27.5.08).

ג. בהודעתו במשטרה (ת/155) ובתשובתו לאישום אישר הנאשם את המכתב ת/13 ואמר כי מדובר בפרקטיקה מקובלת. בעדותו בבית המשפט אמר הנאשם כי ארנל היה בעל חברת המשכנתאות הגדולה בעולם ולטלנסקי נודע שהנאשם מכיר אותו, לכן הוא ביקש ממנו המלצה כדי שיסכים לפגשו. הנאשם ביקש מריסבי-רז שתשלח לארנל מכתב הממליץ על פגישה עם טלנסקי, ללא נושא ספציפי או עניין מיוחד (עמ' 12238). עוד אמר כי מעולם לא התקיימה פגישה משולשת בינו לבין טלנסקי וארנל כפי שנטען בכתב האישום.

948. מהאמור לעיל ניתן לקבוע כי פניית טלנסקי לנאשם להיפגש עם ארנל לא הייתה קשורה לעסקי קולטק, אליהם נכנס טלנסקי רק בשלהי 2004, שכן הפנייה לארנל הייתה כבר במאי 2004. ארנל, שבינתיים הלך לעולמו, היה איש כספים, בהיקפים גדולים, והפניית טלנסקי אליו הייתה לשם יצירת קשר ללא מטרה ספציפית. לא הוכח כי השלושה נפגשו יחדיו.

<u>הפנייה לשלדון אדלסון</u>

949. על-פי כתב האישום פנה טנלסקי לנאשם וביקש ממנו לפנות למכרו, שלדון אדלסון, שהינו איש עסקים בינלאומי בתחום הנדל"ן והמלונאות, במטרה שאדלסון יקדם את עסקיו. ביום 17.11.05 כתב הנאשם מכתב לאדלסון על נייר מכתבים רשמי של שר התמ"ת וביקש לסייע לטלנסקי בקידום עסקיו. בעקבות מכתב זה הוזמן טלנסקי להציג את מוצרי קולטק לפני אנשי הרכש של מלון ונציה בלאס-וגאס שבבעלות אדלסון. טלנסקי ונציג נוסף של החברה טסו ללאס-וגאס ונפגשו עם נציגי המלון. כאמור, הנאשם הודה במשלוח המכתב וכפר בשאר העובדות.

950. המכתב מיום 17.11.05 (ת/12) הודפס על נייר רשמי של סגן ראש הממשלה ושר התמ"ת בשפה האנגלית ולהלן תרגומו: "**מצורף למכתב זה פרטים על אודות חברה המנוהלת על-ידי חבר יקר וקרוב שלי, מר מוריס (משה) טלנסקי, אשר ביקש ממני להעביר זאת אליך. אני מקווה שתהיה אפשרות לשקול שימוש בשירותים המוצעים על-ידי החברה שלו בחלק מבתי המלון שלך ושאר תחומי פעילותך (endeavors). אעריך**

מאוד אם תעביר זאת לאנשים הרלוונטיים בארגונך. אני מצפה לראותך בירושלים בהקדם ובינתיים שולח את ברכותיי החמות. שלך אהוד אולמרט".

טלנסקי אמר בעדותו כי לאחר שנכנס לחברה שעסקה במיני-ברים, דיבר עם הנאשם על נושא השיווק והנאשם אמר שיש בידו לעזור, וקישר אותו עם תשובה, ארנל ואדלסון, שהוא הבעלים של מלון ונציה בלאס-וגאס ובו 4,000 חדרים, כאשר באותה עת הוא בנה 15,000 חדרי מלון בסין. בעקבות מכתבו של הנאשם התקשר טלנסקי לאדלסון, אך זה טרק לו את הטלפון. טלנסקי הוסיף כי עשה את עצמו טיפש מוחלט בעניין הזה, שכן ההשקעה בקולטק היא גרועה (פרוטוקול 27.5.08, עמ' 59-61). באשר למכתב ת/12 אמר, כי היוזמה לעזור הייתה של הנאשם, ולא שלו, שכן לו היה מבקש דבר מה, היה זה רק בישראל (שם, עמ' 63). בהודעתו הראשונה במשטרה אמר טלנסקי כי כאשר הקים את קולטק ביקש מהנאשם לערוך כמה שיחות טלפון לעזור לו, לרבות עם תשובה ואדלסון (עמ' 4). בהודעה מאוחרת יותר, מיום 26.5.08, אמר כי לא ביקש מהנאשם להתקשר למאן דהוא עבור עסקיו, ואם הנאשם כתב מכתב הוא עשה זאת על דעת עצמו, שכן טלנסקי לא דחף כלל את עסקי המיני-בר שהיו בעייתיים. כאשר החוקרים העמידוהו על הסתירה בדבריו, השיב כי איננו זוכר שביקש מהנאשם להתקשר, שכן עסקי המיני-בר היו רחוקים מלהיות מושלמים. עוד הוסיף, כי כלל לא ידע שלנאשם ולאדלסון יש קשרים וכי הנאשם הוא שיזם את המכתב וסיפר לו על כך רק אחרי ששלח אותו (עמ' 2-3).

כפי שהוזכר לעיל, דוד פרידלנד, שותפו של טלנסקי בקולטק, ראה את עיקר תפקידו של טלנסקי כ"פותח דלתות". לדברי פרידלנד, יום אחד אמר לו טלנסקי כי דיבר בטלפון עם העוזרת האישית של אדלסון, הבעלים של מלון ונציה בלאס-וגאס, וכי הם יזומנו לעשות לפניו מיצג של המיני-בר. טלנסקי אמר לפרידלנד כי הגיע לאדלסון דרך הנאשם (עמ' 5047). פרידלנד ראה בכך קידום משמעותי ביותר לחברה ודימה זאת לקבוצה הנמצאת בליגה ג' ומועברת לליגת האלופות. קרי, קידום בדרגות רבות (פרוטוקול עמ' 5041-5043). עוד הוסיף, כי להכניס את המיני-בר שלהם ללאס-וגאס זה כמו לזכות בפיס, כי מדובר באלפי חדרים (עמ' 5045). על-פי המוצג ת/210(2), הקשר עם משרדו של אדלסון נוצר ביום 17.11.05 (הוא תאריך המכתב ת/12). בימים 23.11.05 ו-1.12.05 נוצר קשר עם משרדו של אדלסון ונקבעה פגישה בלאס-וגאס לתאריך 7.12.05. פרידלנד ורפאל דה-לפונטיין נסעו לעשות את המיצג במלון ונציה. בתאריך 6.6.06 התקבל בקולטק מכתב ממלון ונציה, בו נכתב כי הנושא שלהם והחומרים שהציגו הועברו למחלקת הפיתוח לעיון נוסף. בסופו של דבר, כך העיד פרידלנד, תמיר שנל מהארגון של אדלסון הודיע שלא ייקחו את המיני-בר של קולטק, אך שנל קישר אותם עם חברה אחרת של קבוצת אדלסון במקאו סינגפור, ומר פרידנלד אף טס לשם בניסיון לקשור עסקאות בעניין המיני-בר בבתי מלון. פרידלנד התבקש להגיב על דברי טלנסקי שלפיהם המיני-בר הוא מוצר לא מוצלח ("ג'אנק"), והגיב

כי המוצר הותקן ב-5,000 חדרים בעולם, כי אמנם היו תקלות במספר מקומות, אך הצליחו להתגבר עליהן. לדבריו, בכל מוצר טכני יש בעיות והייתה אכזבה של הלקוחות בשיעור 10-15 אחוז בלבד וכי רק מלון הילטון ורשה בפולין הוציא אותם לחלוטין מהמלון (עמ' 5115). כמו כן הכחיש פרידלנד את דברי טלנסקי לפיהם התנגד לפגישה עם אדלסון ואמר כי טלנסקי עצמו יזם את הפגישה (עמ' 5130-5131).

רפאל דה-לפונטיין, חתנו של פרידלנד, עבד כאיש מכירות ראשי של קולטק. הוא העיד כי טלנסקי סיפר שבאמצעות הנאשם יצר קשר עם אדלסון, וכי עליו ליצור קשר עם אדם בשם תמיר שנל. בעקבות קשר זה, דה-לפונטיין ופרידלנד טסו ללאס-וגאס להכיר את המלון, להבין את הצרכים המיוחדים, ושם גם הציגו את המוצר וענו לשאלות. נודע להם על חברה אחרת מתחרה על אותה שיטה, ובסופו של דבר קיבלו הודעה שלא מעוניינים במוצר שלהם, לכן העסקה לא יצאה לפועל (עמ' 9660-9662). כאשר הוצגה לפניו גרסת טלנסקי שלפיה מוצר המיני-בר היה למעשה "זבל", השיב דה-לפונטיין, כי טלנסקי הוא אדם מבוגר ללא ידע טכנולוגי, וכל תקלה קטנה הלחיצה אותו ללא פרופורציה והוא פחד שהמוצר לא עובד, אך בפועל הם התמודדו עם הבעיות הטכניות והתקלות כדבר שבשגרה.

951. בהודעתו הראשונה במשטרה אמר הנאשם כי הוא אינו זוכר דבר ממשי בעניין עסקיו של טלנסקי. לדבריו, יכול להיות שטלנסקי פנה אליו וביקש שיעזור לו ברעיון עסקי, אך הדבר היה נראה לו פורח באוויר. כאשר החוקרים הזכירו את אדלסון, תשובה או ארנל, ענה הנאשם שאינו זוכר, וכך ענה גם כאשר הוצג לו המכתב לאדלסון (ת/149, עמ' 11-12). בעדותו בבית המשפט אמר הנאשם כי הפעילות שעשה לא הייתה בשביל טלנסקי כטלנסקי וכי העובדה שמישהו הוא ידידו אינה סיבה לעזור לו, אלא אם יש סיבה עניינית המצדיקה זאת. לדבריו, טלנסקי הציג לו פיתוח של מוצר ישראלי שיש סיכוי למכרו בחו"ל לבתי מלון. לשלדון אדלסון יש מלונות רבים בעולם ולכן הוא מהווה שוק גדול למיני-ברים, ומכיוון שמדובר בפטנט תוצרת הארץ, היה לו עניין לעזור לטלנסקי, לכן שלח מכתב שאינו מהווה דיקטט מחייב של שר ולא עקב אחר ההתפתחויות (עמ' 12240-12243).

952. מכתבו של הנאשם לשלדון אדלסון אִפשר לטלנסקי ואנשי קולטק להגיע לאיל מלונות זה, וביסס את תדמיתו של טלנסקי (בעיני שותפיו) כמי ש"פותח דלתות".

<u>הפנייה ליצחק תשובה</u>

953. על-פי כתב האישום, בשלהי 2005 ביקש טלנסקי מהנאשם לפנות לתשובה, איש עסקים ישראלי ובינלאומי בתחום המלונאות והנדל"ן, במטרה לקדם את עסקו של טלנסקי. הנאשם הכיר את תשובה וכיהן במשרות שר שהייתה להם נגיעה ואפשרות השפעה על עסקי תשובה בישראל, נענה לפניית טלנסקי ודאג ליצירת קשר בינו לבין

תשובה. בעקבות פניית הנאשם הוזמן טלנסקי יחד עם איש שיווק של קולטק שהגיע מניו-יורק לפגישה עם יצחק תשובה בנתניה ובעקבות זאת נפגשו טלנסקי ואנשי קולטק מספר פעמים עם נציגי תשובה בניו-יורק, כדי לבחון את האפשרות המעשית כי מלונותיו של תשובה ירכשו מיני-בר מקולטק.

בתשובתו, הודה הנאשם כי הכיר את תשובה ויצר קשר בינו לבין טלנסקי.

954. א. כאמור, טלנסקי העיד כי סיפר לנאשם על עסק המיני-בר והנאשם השיב, שהוא יכול לעזור והתקשר ליצחק תשובה, אשר זמן מה קודם לכן רכש את מלון פלאזה בניו-יורק. הנאשמת התקשרה לטלנסקי והודיעה לו כי נקבעה לו פגישה במשרד תשובה בנתניה למשך 15 דקות בחודש דצמבר 2005. טלנסקי מיהר להתקשר לשותפו בארה"ב ובו ביום הוטס איש טכני כדי להצטרף לפגישה של טלנסקי עם תשובה. טלנסקי תיאר את הפגישה שהתארכה, במהלכה התקשר תשובה לעוזר שלו, וביקש לארגן פגישה לשם הצגת המוצר לפני האנשים המטפלים בשיפוץ מלון פלאזה בניו-יורק. טלנסקי הוסיף כי בסופו של דבר חברתו של תשובה לא קנתה את המוצר (עדות 27.5.08, עמ' 59-60).

ב. בנימין ברודר תואר כיד ימינו של יצחק תשובה בעסקים חובקי עולם ולדבריו, זומן בשנת 2006 לפגוש את טלנסקי במשרדו של תשובה בנתניה. טלנסקי הסביר בפגישה שיש לו חברה המייצרת מקררים בסין וכי הוא מעוניין להתקינם במלון פלאזה בניו-יורק, שהיה אז בתהליך שיפוצים. לדבריו, טלנסקי אמר שיש להם מיני-בר מצוין עם טכנולוגיה חדשה וכבר התקינו אלפי מקררים במלונות אחרים, וכי אם יתקינו אותו גם בפלאזה הדבר ייתן להם עליית מדרגה. לדברי ברודר, אחרי מספר דקות יצחק תשובה השתעמם מהשיחה, יצא וביקש מברודר להמשיך את דו-השיח עם טלנסקי. ברודר הוסיף כי תשובה ביקש ממנו לערוך הכרות בין חברת קולטק לבין חברת הבת שלו "אלעד גרופ", שהיא הבעלים של מלון פלאזה. לפגישה הצטרף נציג נוסף של קולטק בשם רפאל דה-לפונטיין, וברודר ביקש מהשניים תוכנית עסקית על-מנת להעבירה לגורמים הרלוונטיים שטיפלו במלון בניו-יורק. כמו כן ציין ברודר כי הוא קיבל מדוד פרידלנד מסמכים על מצבה העסקי של קולטק ופירוט נושאים טכניים, סוגיית הזכויות על הפטנט ועוד (ת/86). לאחר מכן דיבר עם דן סטיוארט שהיה אחראי על הנושא באלעד גרופ בארה"ב ועם בחור נוסף בשם גיא הקשור לשיפוץ המלון. החומר נשלח ואז הוסבר לו כי נושא המיני-בר עובר תהליך מכרז. ברודר עקב אחר ההתפתחויות ונאמר לו שקולטק לא זכתה במכרז, והוסיף כי מישהו כעס עליו על כך שקולטק לא זכו במכרז אך אינו זוכר מי זה היה (עמ' 931-939). כאשר נשאל אם בהמשך הדרך התעניין תשובה בנושא קולטק ענה ברודר: "**הוא** [תשובה] **שאל באמצע מה קורה, מה קורה לגבי קולטק, הוא שאל אותי, אבל לא מבחינת הצעות.**

אמרתי... קיבלתי את החומר וזה בתהליך" והבהיר כי לא הייתה לתשובה שום התחייבות, והוא לא התעניין בנושא יותר מדי (עמ' 952-953).

ג. דוד פרידלנד העיד כי קיבל טלפון מטלנסקי שאמר שהוא נמצא בישראל וביקש ממנו לבוא למחרת בבוקר לפגישה עם יצחק תשובה. כיוון שלא יכול היה לבוא, שלח את רפאל דה-לפונטיין וזה הגיע מארה"ב לישראל לפגישה עם תשובה. לאחר מכן נמשך הקשר עם אדם בניו-יורק שניהל את "אלעד פרופרטיז" הקשורה לפלאזה, אך בסופו של דבר העסקה לא יצאה לפועל מכל מיני סיבות (עמ' 5051-5054). עוד הוסיף, כי שמע מטלנסקי שהוא הגיע ליצחק תשובה דרך הנאשם.

ד. רפאל דה-לפונטיין העיד כי קיבל הודעה מפרידלנד לטוס לישראל מייד, נחת בשבע בבוקר ומיהר לנתניה למשרדו של תשובה, שם פגש את טלנסקי ואשתו, החליף מספר מילים עם תשובה, ונפגש עם בנג'מין ברודר איתו דיבר לעניין. ברודר קישר אותו עם החברות והאנשים בניו-יורק המטפלים במלון פלאזה. לאחר הפגישה חזר לניו-יורק, נוצר קשר עם אנשי "אלעד פרופרטיז", היו פגישות, המוצר הוצג ואף עשו שינויים במודל כדי להתאימו למלון, אך בסופו של דבר הודע להם שלא קיבלו את העסקה (עמ' 9655-9658). בניגוד לדברי טלנסקי אמר דה-לפונטיין כי בא במיוחד לישראל לפגישה עם תשובה.

ה. הנאשם אישר כאמור כי יצר קשר בין טלנסקי לתשובה וחזר על גרסתו האמורה כי מדובר בפנייה שגרתית לטובת מוצר שפותח בישראל וכי פנייתו לתשובה לא יצרה מחויבות כלשהי.

955. פנייתו של הנאשם ליצחק תשובה היא זו שאפשרה את פגישת טלנסקי ואנשי קולטק עם מלונאי גדול וגישה למלון צמרת בניו-יורק וכמובן ביססה את תדמית טלנסקי בתפקיד חשוב של "פותח דלתות".

<u>משמעות ניסיונות הסיוע</u>

956. בכתב האישום נטען כי מעשי הסיוע של הנאשם לטלנסקי, נעשו על-ידי הנאשם תוך מודעותו להיותו מצוי בניגוד עניינים חריף בין מחויבות אישית עמוקה לטלנסקי, עקב קבלת כספים ממנו בסכומים נכבדים, שהוסתרה מעין כל, לבין מחויבותו למילוי תפקידיו הציבוריים. עוד נטען, כי הנאשם ידע שיש בהפניות לאדלסון ולתשובה, להם יש עסקים בעולם, ולתשובה – גם בישראל, כדי ליצור מחויבות מצידו גם כלפיהם עת הוא מכהן בתפקידים ביצועיים ממלכתיים.

957. בעדותו בבית המשפט שלל טלנסקי קשר בין מימון השהייה במלון בוושינגטון עבור הנאשם באוקטובר 2005 לבין מכתבי ההמלצה של הנאשם עבור עסקו, לרבות המכתב לאדלסון. הוא הסביר, כי הנאשם אמר לו שהמימון למלון הוא הלוואה לשלושה ימים (עדות 27.5.08, עמ' 64). טלנסקי נתן הסבר ארוך בעניינים שונים הנראה כמו ניסיון להרחיק עצמו מחשש כלשהו של קשר בין כספים שנתן לבין המלצותיו של הנאשם לעסקי המיני-בר (שם, עמ' 62).

בהודעה הראשונה במשטרה – ת/149 – נשאל הנאשם על נושא זה. נטען לפניו כי קיבל באותה תקופה כספים מטלנסקי ובמקביל פנה לאנשי עסקים לקידום עסקי טלנסקי. הוא הגיב ואמר כי אין מסמך שלפיו טלנסקי העביר לו כסף, ולכן שלל, למעשה, חיבור בין כספים לבין ההמלצות (עמ' 14-15). בעדותו בבית המשפט הכחיש הנאשם קבלת כספים ואמר כי פניותיו לאדלסון ותשובה לא יצרו מחויבות כלפיהם או כלפי טלנסקי (עמ' 12243-12244). בהמשך עדותו אמר כי טענה על קשר בין כספים שקיבל, כביכול, לבין מכתבי המלצה ששלח עבור טלנסקי "**זאת תיאוריה חסרת שחר, אפילו הייתי אומר נלעגת**", שכן טלנסקי תרם והתרים עבורו במשך 12 שנים סכומים של מאות אלפי דולרים, לכן הטענה שלפיה מימון המלון בסכום של 4,700 דולר יוצרת מחויבות, לאו טענה היא, מה גם שהוא לא עשה בשביל טלנסקי דבר מיוחד שלא עשה עבור רבים אחרים (עמ' 13019). גם בהמשך עדותו אמר הנאשם כי קישור בין הכספים הנטענים לבין מכתבי המלצה הוא תזה מופרכת (עמ' 13293). לדבריו, טלנסקי מעולם לא התנהל מולו כמישהו שזקוק לטובות הנאה ממנו (עמ' 13295), במשך כל השנים לא ביקש ממנו דבר, ובסופו של דבר מדובר רק במכתב לאדלסון והרמת טלפון לתשובה, ועל-כן צריך לשים הכל בפרופורציה (עמ' 13302-13303).

ההיבט המשפטי

עבירת הפרת אמונים

958. סעיף 284 לחוק העונשין מורה: "**עובד הציבור העושה במילוי תפקידו מעשה מרמה או הפרת אמונים הפוגע בציבור, אף אם לא היה במעשה משום עבירה אילו נעשה כנגד יחיד, דינו – מאסר שלוש שנים**".

האיסור הפלילי של הפרת אמונים הינו איסור "מסגרת", שתכליתו לאגד קשת רחבה של מקרים אשר בהתרחשותם טמון סיכון לערעור יסודותיו של מינהל תקין, באופן הפוגע בתדמיתו בעיני הציבור אותו נועד לשרת (ע"פ 5083/08 בניזרי נ' מדינת ישראל, מיום 24.6.09 (להלן – **פרשת בניזרי**), פיסקה 53. וראו ע"פ 6916/06 אטיאס נ' מדינת ישראל, מיום 29.10.07 (להלן – **פרשת אטיאס**)).

על גבולותיה של עבירת הפרת האמונים דובר בהרחבה בדנ"פ 1397/03 מדינת ישראל נ' שבס, פ"ד נט(4) 385 (להלן – **דנ"פ שבס**), שם נאמר כי אכן גבולותיה של העבירה מעורפלים. התרופה למצב דברים זה אינה בביטולה של העבירה, אלא בפירושה הראוי, שכן, בביטולה תחסר שיטת המשפט שלנו מכשיר חשוב להבטחת פעולתו הראויה של המינהל הציבורי.

> **"האיסור הפלילי על הפרת אמונים הוא מכשיר מרכזי למאבקה של החברה לשמירה על טוהר השירות והשורות, למניעת סטיות מהשורה ולהבטחת אמון הציבור במשרתי הציבור. ביטולה של העבירה או אף צמצומה מעבר לנדרש יפגעו בכוחה של החברה להגן על עצמה מפני עובדי ציבור העושים שימוש לרעה בכוח השלטון. כוח זה הופקד בידיהם בנאמנות. הסנקציה הפלילית נועדה להבטיח כי הנאמנות תישמר, וכי כוח השלטון לא ייהפך לשלטון הכוח. רוצים אנו לקיים בישראל חברה מתקדמת, הבנויה על מינהל ציבורי תקין, על שלטון החוק ועל יחסי אנוש המעוצבים על בסיס של יושר, הגינות וטוהר מידות. האיסור הפלילי על הפרת אמונים נועד להבטיח מטרות אלה"** (דנ"פ שבס, בפיסקה 30).

> **"בפרשנו את האיסור הפלילי על הפרת אמונים על-פי תכליתו נבקש כמובן להימנע מהתוצאה של הטבעת גושפנקא של התנהגות פלילית הגורת עונש רציני על מעשים רבים ושונים בחיי יום יום, שקשה להניח שהמחוקק רצה להחיל עליהם את האיסור הקבוע בחוק הפלילי (השופט י' כהן בע"פ 460/79 חבושה נ' מדינת ישראל, בעמ' 328). לא כל כישלון הוא עבירה. לא כל טעות בשיקול-דעת נתפסת כאיסור פלילי. לא כל התנהגות פגומה מבחינה אתית צריכה להיענש במאסר (ראו ע"פ 281/82 אבו חצירא נ' מדינת ישראל) (להלן – פרשת אבו חצירא), בעמ' 704). עלינו להבחין, בין השאר, בין האיסור הפלילי לאיסור המשמעתי (ראו א' ברק "ניגוד אינטרסים במילוי תפקיד", בעמ' 13; י' א' נבנצל "משמעותו של טוהר המידות בחוק מבקר המדינה", בעמ' 26-27; פרשת יהב, בעמ' 17). עם זאת ההבחנה בין השניים אינה חדה. קיים מיתחם נרחב למדי שבגדריו אותה התנהגות עצמה מהווה הן עבירה פלילית הן עבירה משמעתית. קיימים גם מצבים שבהם דין משמעתי אינו מעשי מטעם זה או אחר, והחלופה היחידה היא הפלילית. אכן, במתן פירוש לאיסור הפלילי של הפרת אמונים עלינו להבטיח כי יסודות העבירה ישקפו התנהגות פסולה בעלת היבט פלילי. אל לנו לתת לעבירה פירוש רחב מדי שישתרע על התנהגות שההיבט הדומיננטי בה הוא בעל אופי משמעתי. "כל שיטת משפט מבקשת להימנע מהטבעת גושפנקה של התנהגות פלילית להתנהגות שמרכז הכובד שלה הוא משמעתי... ואשר 'האלמנט המכריע' שבה הוא פגיעה בסדרים המתוקנים ובמשמעת..."** (דנ"פ שבס, פיסקה 31).

עוד נקבע כי האיסור הפלילי על הפרת אמונים נועד לשמור על **שלושה ערכים מוגנים**. הראשון הינו אמון הציבור בעובדי הציבור. השני הינו טוהר המידות של פקידי הציבור. השלישי הינו אינטרס הציבור שעליו מופקד עובד הציבור. כל אחד מהשלושה הוא ערך מוגן בפני עצמו. אין דרישה כי בכל מקרה של הפרת אמונים ייפגעו שלושת הערכים גם יחד (דנ"פ שבס, פיסקה 32).

הערך הראשון נועד להבטיח את **אמון הציבור** בעובדי הציבור. אמון זה הוא תנאי הכרחי לתפקודם של עובדי הציבור. **הערך השני** נועד להבטיח את טוהר המידות של עובדי הציבור. הוא מכוון להקפיד על "טוהר המידות של המינהל הציבורי". שירות ציבורי שמידותיו אינן טהורות ושכפיו אינן נקיות הוא שירות ציבורי לא מוסרי. **הערך של הבטחת טוהר המידות נועד לבער את נגע חוסר ההגינות וחוסר היושר ממסדרונות השלטון**. לנגע זה פנים רבים. לא כולם ניתנים להגדרה מראש, אך בכולם מועל עובד הציבור בכוח המשרה שהופקד בידיו. **הערך השלישי** נועד להבטיח את **פעילותו התקינה של המינהל הציבורי**. הוא בא לוודא כי עובד הציבור יגשים את תפקידו כנדרש; כי הוא יפעל על־פי הכללים ואמות המידה הקובעים את תהליך קבלת ההחלטות; כי הוא לא יעמיד עצמו במצבים שיש בהם פגיעה ביכולתו להוציא את תפקידו מהכוח אל הפועל באופן ראוי; וכי האינטרס הציבורי, המונח ביסוד התפקיד הציבורי, יוגשם הלכה למעשה. ביסוד ערך זה מונחת התפיסה כי יש למנוע סטייה של העובד מהשורה, בין אם לקידום צרכיו האישיים, בין לקידום צורכיהם של צדדים שלישיים ובין לקידום אינטרס הציבור. **סטייה מן השורה אינה מוצדקת גם אם היא נובעת מרצון לקדם את אינטרס הציבור** (דנ"פ שבס, פסקאות 33-35).

<u>יסודות העבירה</u>

לאחר שבחנו את גבולות העבירה והערכים המוגנים על-ידה, נדון כעת ברכיביה הנוספים.

היסוד העובדתי שבעבירת הפרת אמונים כולל: (א) רכיב התנהגותי - 'מעשה מרמה או הפרת אמונים'; (ב) רכיב נסיבתי - 'עובד הציבור העושה במילוי תפקידו'; (ג) רכיב תוצאתי – מעשה 'הפוגע בציבור'". יש לציין כי בדנ"פ שבס נקבע כי רכיב אחרון זה אינו מבטא תוצאה ממשית, אלא מהווה מאפיין מיוחד של הרכיב הראשון (מעשה מרמה או הפרת אמונים), כך שהעבירה כולה אינה תוצאתית אלא התנהגותית.

<u>בין הפרת אמונים לניגוד עניינים</u>

העבירה של הפרת אמונים משתרעת על מספר סוגים של פעולות המגבשות את היסוד העובדתי שבעבירה, **וניגוד העניינים** הוא אחד מהם. המאפיין מצב של ניגוד עניינים הוא הימצאותו של עובד הציבור במצב שבו קיים **ניגוד בין האינטרס שעליו מופקד עובד הציבור לבין אינטרס אחר כלשהו**. הגדרה זו משתרעת על מגוון רחב של מצבים. לא כל מצב של ניגוד עניינים, אף אם יש בו פסול מבחינה מינהלית או מבחינה מוסרית, מוביל בהכרח לעבירה פלילית. **נדרש גוון מיוחד לניגוד העניינים כדי שייפול במסגרתו של האיסור הפלילי.** כמובן, **לא נדרש שניגוד העניינים יתבטא בקבלת טובת הנאה בעד פעולה הקשורה בתפקיד**. ניגוד עניינים מעין זה נופל בגדרה של עבירת השוחד (סעיף

290(א) לחוק העונשין). מהו אפוא אותו ניגוד עניינים שלגדר שוחד לא הגיע אך מגדר עבירה משמעתית גרידא יצא? מה הם התנאים המגבשים את היסוד העובדתי של מעשה "הפרת אמונים הפוגע בציבור"?

ניגוד עניינים מקיים את היסוד העובדתי של "הפרת אמונים" אם הוא פוגע פגיעה מהותית באמון הציבור בעובדי הציבור או בטוהר המידות של עובדי הציבור או בתקינות פעולת המינהל הציבורי, הם שלושת הערכים המוגנים על-ידי העבירה, כאמור לעיל. **הדיבור "הפוגע בציבור" התפרש בפסיקה עקבית כפגיעה שאינה בהכרח פגיעה כספית או חומרית**.

לא כל ניגוד עניינים גורר פגיעה מהותית בערך המוגן. זו תלויה במהותו ובאופיו של ניגוד העניינים. **בהקשר זה יש להתחשב**, בין השאר, בעוצמת ניגוד העניינים; במידת הסטייה מהשורה, אם הייתה כזו; במעמדו של עובד הציבור בהיירכיה הציבורית ובהשפעת פעולותיו על עובדי מדינה ועל הציבור. אין מדובר ברשימה סגורה, אלא בנסיבות טיפוסיות שיש בהן כדי להשליך על קיומה של פגיעה מהותית בערך המוגן שעה שעובד הציבור פועל בניגוד עניינים.

ככל **שעוצמת ניגוד העניינים** חריפה יותר, כן מתחזקת האפשרות לפגיעה מהותית באמון הציבור, בטוהר המידות או בתקינות פעולת המינהל. לא הרי קירבת משפחה הדוקה ופעילה כהרי היכרות מזדמנת. לא הרי ניגוד עניינים המבוסס על קשר כספי אישי או על אינטרס כלכלי כהרי ניגוד עניינים המבוסס על קשר מוסדי.

סטייה מהשורה – כלומר פעולה בניגוד לכללים ולהוראות החלים על פעולותיו של עובד הציבור – אינה תנאי הכרחי להפרת אמונים. עם זאת כאשר עובד הציבור סוטה מהשורה יש למידת הסטייה השפעה על קיומה של פגיעה מהותית באינטרס המוגן. לא הרי סטייה חמורה מהשורה כהרי סטייה קלה מהשורה; לא הרי סטייה נמשכת כהרי סטייה חד־פעמית.

ככל שמעמדו של עובד הציבור רם יותר, כך עשוי ניגוד העניינים שבו הוא מצוי להגביר את הפגיעה המהותית בערך המוגן על־ידי האיסור הפלילי. לא הרי ניגוד עניינים של המפקח הכללי של המשטרה כהרי ניגוד העניינים של שוטר מהשורה; עובד ציבור הממונה על מספר רב של עובדים המבקשים ללמוד ממנו ולחקות אותו שונה מעובד ציבור שאינו נושא בתפקיד ניהולי. גם פעולה מינורית יחסית של עובד ציבור בעל עמדה בכירה יש בה פוטנציאל להשפיע הרבה יותר מפעולה אינטנסיבית של עובד ציבור זוטר (דנ"פ שבס, פסקאות 39-53).

לעניין זה נקבע כי **עצם ההימצאות במצב של ניגוד עניינים** מקיימת את הרכיב ההתנהגותי שבעבירת המרמה והפרת אמונים (פרשת בניזרי, פיסקה 54). יחד עם זאת, בדנ"פ שבס הודגש כי קיומו של הרכיב ההתנהגותי אינו מספיק כדי לקיים את מלוא היסוד העובדתי, וכדי שזה יתמלא נדרש כי יתקיים פן מחמיר נוסף, המתבטא בפגיעה מהותית באחד משלושת הערכים המוגנים של העבירה (דנ"פ שבס, פיסקאות 45-50; וראו גם מאמרם של פרופ' מרדכי קרמניצר וד"ר דורון נבות, "לשאלת פליליותה של פעולה של עובד הציבור במצב של ניגוד עניינים", בספר ניגוד עניינים במרחב הציבורי – משפט, תרבות, אתיקה פוליטיקה (תשס"ט) 501, בעמ' 529-530).

כן נקבע כי **די בקיומו של עניין אישי**, כדי לחייב את המסקנה שטיפולו של עובד הציבור בנושא מציב אותו במצב של ניגוד עניינים, שאין חולק, כי הוא אחד מביטוייה היותר מובהקים של עבירת הפרת אמונים (פרשת אטיאס, פיסקה 47).

קבלת טובות הנאה כשלעצמה יוצרת מצב של ניגוד עניינים. לעניין זה נאמר בפרשת אטיאס כי:

> **"הערך המוגן העומד ביסודה של עבירה זו הוא להבטיח שעובד הציבור הנתון במצב של אמון כלפי המדינה, כלפי הציבור, ישתמש בכוחות ובסמכויות שהקנתה לו המדינה, למטרות שלשמן הופקדו בידיו. במסגרת תפקידו חייב עובד הציבור לשרת את האינטרס הציבורי. אל לו להשתמש בכוחות ובסמכויות למטרה זרה או להגשמת כל אינטרס אחר. השימוש בסמכויות ובכוחות שהופקדו בידיו בא לשרת את האינטרס, שהכוח והסמכות באו להגשים, ותו לא. עובד ציבור המפר את האמון שניתן בו והפועל באופן שאינו מגשים את האינטרס שעל מילויו הופקד – מפר אמונים. בכך מתבטא הרצון למנוע מעובד ציבור להימצא במצב דברים שבו בשל קבלת מתת ממי שנזקק לשירותיו הוא מעמיד עצמו במצב של התחייבות ושל ציפייה להדדיות, העשויים להשפיע על שיקול-דעתו השלטוני כמו גם הרצון למנוע מעובד הציבור להימצא במצב של ניגוד עניינים ולהשתמש בסמכויותיו למטרות פרטיות, שכן עצם ההימצאות במצב דברים זה פוגעת באמון הציבור בשירות הציבורי. המטרה של האיסור הפלילי היא להבטיח התנהגות ראויה של עובדי ציבור ולשמור על טוהר מידותיהם"** (שם, בפיסקה 43).

עובד ציבור המקבל טובות הנאה, עלול להציב עצמו במצב של ניגוד עניינים, גם אם טובות ההנאה ניתנו במסגרת חברית וללא תמורה. החשש הוא כי עובד הציבור יצטרך בעתיד לקבל החלטות שלא תהיינה נקיות משיקולים זרים.

הפסיקה דנה גם בסוגיית כתיבת מכתבי המלצה הנוגעת באופן ספציפי לענייננו ולקשר בינה לבין ניגוד עניינים. נקבע, כי השאלה האם כתיבת מכתבי המלצה הינה פעולה פסולה

הפוגעת באמון הציבור, הינה תלוית נסיבות. אפשר כי מדובר במכתבי המלצה בנסיבות נהוגות ואפשר שמכתבי ההמלצה לא יהיו תמימים אלא נלווים לשורת פעולות שנועדו לקדם אינטרסים ועסקים. בעניין זה נאמר בפרשת בניזרי (פיסקה 56):

> **"... עובד הציבור, ומקל וחומר שר בממשלה, מתמנה לתפקידו לא במטרה שיעשה לביתו ולמקורבים אליו, אלא כדי שיקדיש את ימיו ולילותיו לפעולה לטובת הציבור בכללו, תוך ניצול המשאבים שמעמידה לרשותו הקופה הציבורית בדרך הוגנת ושוויונית, כמתחייב מהצהרת האמונים אותה הצהיר השר על פי סעיף 14 לחוק יסוד: הממשלה. אחזור ואזכיר על מה מתבססת הרשעתו של בניזרי בעבירה לפי סעיף 284 לחוק העונשין: מינוים של עדנה סלע ואשר בן הרוש לתפקידים במשרדו; מעורבותו בפרויקט עזריאלי; הקצאת עובדים זרים למועצה האזורית מגילות; קביעת מפתח חדש להקצאת עובדים זרים לענף הבניין; העברתו לסלע של מידע פנימי חשוב (פרוטוקולים של ועדת ההקצאות והיתרים שאישרה); ולבסוף, מעורבותו במכרז לניוד עובדים בענף החקלאות. עשייתו זו של בניזרי לא נבעה מתוך כוונה לקדם אינטרס ציבורי חשוב, אלא כדי לסייע לעסקיו של ידידו, מתוך ידיעה כי מדובר ביחסי גומלין, לאמור, ככל שעסקיו של סלע ישגשגו, יוסיף זה האחרון להרעיף על בניזרי טובות הנאה ויתמוך בישיבת הרב אלבז ביד נדיבה. לכל אלה אין דבר וחצי דבר עם אינטרס הציבור, אדרבא, זו דוגמה מובהקת להפרת אמונים בה כרוכה פגיעה אנושה באמון הציבור בתקינת המינהל ובטוהר המידות של ציבור גדול שחלקו הארי עושה את מלאכתו נאמנה".**

היסוד הנפשי שבעבירה של הפרת אמונים

המחשבה הפלילית הנדרשת בעבירה של הפרת אמונים הינה מודעות על-פי סעיף 20(א) לחוק העונשין. הדרישה הינה למודעות בפועל, ועל-כן התרשלות, כלומר חוסר מודעות כשאדם מן היישוב היה יכול בנסיבות העניין להיות מודע (ראו סעיף 21(א) לחוק העונשין), אינה מספיקה. לעומת זאת, אדם שעצם עיניו ונמנע מלברר רואים בו כמי שהוא מודע לפרטי היסוד העובדתי. בדרישה זו של מחשבה פלילית מתבלט הבדל חשוב בין המישור המינהלי או האזרחי לבין המישור הפלילי. אדם עשוי להפר אמון שניתן בו בתום-לב, בין שפעל ברשלנות ובין שפעל ללא רשלנות. אותה התנהגות ייתכן שתהא פסולה מבחינה מינהלית או אזרחית. אך בכך בלבד אין כדי לגבש עבירה פלילית. לשם קיומה של זו, דרושה מחשבה פלילית.

לא נדרש כי העושה יהא מודע לכך כי מעשהו מהווה "הפרת אמונים", או כי מעשהו פוגע בערכים שהאיסור הפלילי נועד להגן עליהם. לא נדרש שעובד הציבור יהיה מודע לערכים אלה. די בכך שהוא מודע ליסודות העובדתיים-פיזיים המבססים הפרת אמונים זו ואין צורך שמודעותו תתפשט גם להערכתם הנורמטיבית של היסודות העובדתיים.

אין להסכים עם מצב בו עובד ציבור מושחת לא יהיה אחראי בפלילים על הפרת אמונים דווקא משום ששחיתותו הביאה אותו לכך שאין הוא רגיש לפסול שבהתנהגותו. הכרעת

בית-המשפט בשאלה אם היה במעשה משום הפרת אמונים, תתבסס על נורמת ההתנהגות הראויה לעובד ציבור, ולא על מודעותו הסובייקטיבית של העובד, שעל-פי תפיסתו הערכית אפשר שלא ראה כל פסול במעשהו (דנ"פ שבס, פיסקאות 54-55).

בדנ"פ שבס, נדחתה הסברה שיש לדרוש בנוסף למודעות גם מניע של העושה. עם זאת צוין כי הוכחת המניע הפסול תסייע בהוכחת המודעות הנדרשת במסגרת היסוד הנפשי. כן יש בה כדי להוות גורם בגיבוש יסוד ההתנהגותי של העבירה (דנ"פ שבס, פיסקה 56). נקבע גם שאין לדרוש יסוד של "אי יושר" ולכן העובדה כי המעשה "מקובל" בשירות הציבורי אינו משחרר את העושה מאחריות פלילית, אם כי מדובר בהיבט שיובא בחשבון בבחינת היסודות העובדתיים (דנ"פ שבס, פיסקה 57). על קיומו של היסוד הנפשי ניתן ללמוד מראיות ישירות ומראיות נסיבתיות, ובכלל זה מחזקת המודעות (פרשת אטיאס, פיסקה 48).

מסקנות

959. בסופו של יום השאלה במקרה שלפנינו הינה האם התנהלותו של הנאשם ששלח בהיותו שר מכתבי המלצה "יוצרי קשר", שאפשר גם לכנותם "פותחי דלתות", למי שתורם ונותן לו כספים לאורך שנים, מהווה פעולה בניגוד עניינים הנכנסת לגדרי העבירה הפלילית של הפרת אמונים.

לא יכול להיות ספק בעינינו, כי שליחת מכתבי ההמלצה עבור טלנסקי, שנעשתה בהיותו של הנאשם שר, תוך שימוש בניירות מכתבים רשמיים של משרד התמ"ת, הייתה התנהגות פסולה אשר העמידה את הנאשם במצב של ניגוד עניינים. כפי שעלה מהפרק העובדתי שנדון לעיל, טלנסקי תרם לנאשם במהלך השנים סכומי כסף גדולים ומשמעותיים ביותר. בנסיבות אלו, הנאשם חייב היה להימנע מכל פעולה עבור טלנסקי שבמסגרתה נעשה שימוש בסממנים שלטוניים מובהקים. כתיבה של מכתבי המלצה על גבי נייר מכתבים רשמי של משרד ממשלתי, היא למעשה ניצול של "משאב" ציבורי מוגבל הנעשית לטובת אדם המקורב לנאשם בצורה ברורה, כאשר ניתן אף לומר כי הנאשם מחויב כלפיו ותלוי בו. טענתו של הנאשם שלפיה לא נפל פסול עקרוני בכתיבת מכתבי ההמלצה לטלנסקי, משום שהוא נהג לכתוב מכתבי המלצה דומים גם למכרים ומקרובים אחרים (וכן לגורמים נוספים), אינה מקובלת עלינו כלל ועיקר. בניגוד לרושם שביקשה הסנגוריה ליצור, כתיבה של מכתבי המלצה עבור גורמים פרטיים-עסקיים על ידי שר בממשלה אינה דבר של מה בכך ואינה מובנת מאליה. לא כל עסק ישראלי יכול לקבל המלצה משר התמ"ת, וברי גם כי שר התמ"ת אינו יכול ואף אינו צריך להעניק המלצה לכל עסק ישראלי אשר פונה ומבקש זאת ממנו. מדובר בהמלצה הניתנת על ידי עובד ציבור בכיר ביותר, בכובעו כשר (ולא כאדם פרטי) והיא חייבת להינתן על בסיס מקצועי וענייני בלבד, לאותם עסקים

ישראלים שאכן ראויים וזכאים לקבל המלצה כזו. הענקתה של ההמלצה לחברה השייכת לאדם המקורב לשר, מעניקה לה למעשה עדיפות ויתרון (שעשוי להיתרגם לרווח כספי ואחר) על פני חברות אחרות שאינן מקורבות, שלא זכו להמלצה דומה. מובן, כי הנאשם יכול בתור אדם פרטי לפנות למכריו הרבים ברחבי העולם ולהמליץ להם על אנשים וחברות כאוות נפשו. אך אין לקבל מצב שבו שר בממשלה משתמש בכובעו כשר ובסממנים שלטוניים (בדמות נייר מכתבים רשמי של המשרד הממשלתי) לצורך פעולה המקדמת אדם המקורב לו. לפיכך יש לקבוע כי הנאשם פעל במקרה זה בניגוד עניינים.

יחד עם זאת, כפי שצוין כבר לעיל, אין די בקיומו של ניגוד עניינים, ולצורך גיבושו של היסוד העובדתי הנדרש בעבירה זו יש להראות כי הפעולה במצב של ניגוד עניינים גם פגעה בצורה מהותית באחד משלושת הערכים המוגנים על ידה. במקרה שלפנינו, לא הוכחה פגיעה ממשית וחמורה באחד מערכים אלו בעוצמה המספיקה לחציית הגבול שבין המישור האתי והמשמעתי למישור הפלילי. במכתבים ששלח הנאשם ובפנייתו הטלפונית **לא הופעלה סמכות שלטונית או סמכות של עובד ציבור**, שכן אלו כללו המלצה ליצור קשר, לקבל חומר, ותו לא. אמנם ההלכה הפסוקה פירשה בהרחבה את הפרט הנסיבתי שבעבירה לפיו המעשה נעשה על ידי עובד הציבור "**במילוי תפקידו**", וקבעה כי "**די בכך שתפקידו הרשמי של עובד הציבור איפשר לו את ביצוע העבירה**" (ד"נ 3/82 גרוסמן נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(1) 771, 774), ולפיכך "**די בכך שעובד הציבור מנצל לרעה את מעמדו כבעל תפקיד ואת הקשרים שתפקידו זימן או מאפשר לו, כדי שמעשה מירמה או הפרת אמונים שנעשה על-ידיו ייחשב כמעשה שנעשה במילוי תפקידו**" (ע"פ 3575/99 דרעי נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(2) 721, 811). יחד עם זאת, "**נדרש בעבירה של הפרת אמונים קשר סיבתי בין המעשה הפסול לבין מילוי תפקידו של בעל הסמכות**" (בג"ץ 7074/93 סויסא נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד מח(2) 749, 762). בעניינו, יצירת הקשר בין טלנסקי לבין יצחק תשובה, נעשתה על-ידי הנאשם בעל-פה וללא שימוש בסממן שלטוני של נייר מכתבים רשמי. אמנם, במכתבי הנאשם לארנל ולאדלסון אכן נעשה שימוש בסממן חיצוני הקשר לתפקידו של הנאשם, היינו בנייר המכתבים הרשמי שלו. אולם, עצם הריחוק בין המכתבים לבין הסמכויות המוקנות לנאשם מכוח תפקידו כשר מחליש את הפגיעה המהותית בערכים המוגנים, מה עוד שנראה מנוסח המכתבים – והנאשם גם העיד על כך – כי שררו בינו לבין ארנל ואדלסון יחסי ידידות שמקורם בהיכרות קודמת שאינה קשורה לתפקידו כשר התמ"ת (עמ' 11827, 12960-12961, 12967; ת/149, הודעת הנאשם מיום 2.5.08, עמ' 13 לתמליל; ר' גם לו"ז נסיעת הנאשם לארה"ב בחודש אוגוסט 2003 (ת/183, נסיעה 6) לפיו ביום 16.8.03 סעד הנאשם ארוחת צהריים בביתו של ארנל בלוס אנג'לס). נתון זה מביא לכך שפניית הנאשם לארנל ולאדלסון נעשתה לא רק מכוח המעמד והקשרים הנובעים מתפקידו כשר התמ"ת, אלא שלוב היה בהם גם רכיב של קשר אישי, שניצולו (אפילו לטובת מקורב אחר), אינו אסור על שר. זאת ועוד, ההיתכנות של ניצול

המעמד והקשרים הנובעים מתפקידו של הנאשם כשר התמ"ת הייתה פחותה באופן יחסי במקרה של ארנל ואדלסון, שניהם תושבי ארה"ב (ארנל נפטר בשנת 2008), שלפי האמור בכתב האישום לא החזיקו בעסקים בישראל. כמו כן, לא נעשתה פעולה מצד הנאשם למעקב אחר הקשר שיזם (בין טלנסקי לנמענים), או לקידומו, ומכאן שלא הייתה המשכיות במעשיו של הנאשם. הוא הסתפק בשיחת טלפון ובכתיבה של מכתבי המלצה קצרים ולקוניים למדי, ולא פעל בדרכים נוספות על מנת לסייע לטלנסקי.

לגבי מכתב ההמלצה לארנל קיימות, בנוסף, שתי נסיבות המחלישות עוד יותר את עוצמת המעורבות של הנאשם והסיוע שהושיט לטלנסקי: ראשית, העובדה שהמכתב נכתב ונחתם על-ידי ריסבי-רז ולא על-ידי הנאשם בעצמו. שנית, העובדה שאין מדובר במכתב המלצה על מטרה ספציפית של טלנסקי. יש גם להביא בחשבון כי כתיבה של מכתבי המלצה הינה דבר מקובל ולגיטימי במשק כולו, והיא מבוססת כמעט תמיד על הכרות אישית, ולא רק מקצועית. מאחר שההתנהלות במקרה זה כללה משלוח של מכתבי המלצה תמציתיים, ללא הפעלה של סמכויות שלטוניות (להבדיל משימוש בסממנים שלטוניים). ללא מעקב והשתדלות נוספים מצד הנאשם, וללא סטייה של הנאשם מהשורה, אין לומר כי ארעה כאן הפגיעה המהותית באחד מהערכים המוגנים בעוצמה הנדרשת להפיכת המעשה לפלילי. אמנם לא ניתן לומר כי אין כאן פגיעה כלשהי בערכים אלו, מפני שהתקינות המינהלית, טוהר המידות של המינהל הציבורי ובמיוחד אמון הציבור בנושאי המשרה הבכירים, נפגעים כתוצאה מסוג כזה של פעולות עבור מקורבים ותורמים. יחד עם זאת יש לזכור, כי לא כל פעולה מצדיקה סנקציה פלילית, וכי "**רק במקרים שבהם יש סכנה ממשית לשיקול הדעת של עובד הציבור יש מקום לשקול סנקציה פלילית**" (ראו קרמניצר ונבות, שם, עמ' 525). המלצה או יצירת קשר בלבד אין בהם כדי ליצור אפשרות ממשית להשפעה על שיקול הדעת של עובד הציבור, שהרי אין הוא נדרש לטפל במסגרת תפקידו באדם שעליו הוא המליץ. ההשפעה על שיקול הדעת הינה אך ורק במובן זה שבמצב עניינים רגיל, כלומר אם הנאשם לא היה מקורב לטלנסקי, ייתכן אולי שהוא לא היה כותב עבורו מכתבי המלצה. אלא שנראה לנו כי השפעה אפשרית כזאת, הנוגעת כאמור לנושא שלא טופל על ידי הנאשם בדרך של הפעלת סמכות שלטונית שבידיו, לא הגיעה כדי דרגת חריגות ובוטות המצדיקה החלתה של סנקציה פלילית. לא ניתן גם להתעלם מהעובדה שבסופו של דבר המלצותיו של הנאשם לא סייעו לחברת קולטק לקשור קשר עסקי עם מלונותיהם של אדלסון ותשובה, דבר המעיד גם הוא על מידת ההתערבות המוגבלת של הנאשם. לפיכך, ובמבט רחב על הסיטואציה כולה, נראות הפעולות הללו שעשה הנאשם עבור טלנסקי כמינוריות יחסית, ועל-כן המסקנה הינה שלא הוכח קיומו של היסוד העובדתי, בדרגה המאפשרת הרשעה בעבירה של הפרת אמונים.

כספי מזומן אצל עו"ד אורי מסר

במסגרת חלקה השני של הפרשה נעבור עתה לדון בסוגייה עובדתית ומשפטית נוספת הקשורה לקודמתה ונוגעת להחזקת כספי המזומן במט"ח שקיבל הנאשם ולמשמעות המשפטית הנובעת מכך.

960. בפרק ד' לאישום השני נטען, כי בתקופת כהונתו כשר התמ"ת החזיק הנאשם "קופה סודית" אצל עו"ד אורי מסר. בקופה, שהייתה תחילה בכספת במשרד מסר ולאחר מכן בכספת בבנק לאומי, היו סכומי כסף גדולים, מאות אלפי דולרים במזומן (עד למעלה מ-350,000 דולר), שהתקבלו מטלנסקי וממקורות אחרים. הכספים הועברו לעו"ד מסר בדרך כלל על-ידי הנאשמת, כדי לשמור אותם בנאמנות ובאופן נסתר עבור הנאשם. עוד נטען, כי הנאשמת ניהלה עבור הנאשם את תנועת הכספים בקופה הסודית והיה לה מעקב ורישום של הסכומים שהוחזקו אצל עו"ד מסר, שכן היא העבירה אליו מעת לעת מזומנים במעטפות לשם הפקדתם בקופה. מדי פעם, כך על-פי הנטען בכתב האישום, העביר עו"ד מסר לנאשמת עבור הנאשם או במישרין לידי הנאשם סכומי כסף מהקופה הסודית כפי שנתבקש, חלקם במט"ח וחלקם בשקלים, לאחר שמסר המיר דולרים במשרד חלפנות.

961. מוריס טלנסקי אמר בהודעה במשטרה מיום 5.5.08, כי לא שמע מפי מסר כי הוא מחזיק את כספו בכספת וכי אינו יודע דבר על כספת אצל מסר (תמליל, עמ' 40).

962. **בעדות ראשית בבית המשפט התייחס מסר** לכספים שהחזיק ולהלן תמצית גרסתו: עוד טרם החל הנאשם בכהונה כשר התמ"ת התבקש על-ידי הנאשמת להחזיק בנאמנות כספים עבורו. תחילה החזיקם בכספת משרדו ולאחר מכן בכספת בבנק לאומי. הסכומים שהחזיק נעו בין 150,000-200,000 דולר ולעיתים הגיעו אף ללמעלה מ-300,000 דולר. לדבריו, בזמן שהנאשם כיהן כשר התמ"ת, הוא קיבל מדי פעם כסף מזומן מהנאשמת שאמרה לו כי הכסף מיועד לנאשם. הנאשם ידע על שמירת הכספים, שכן מסר דיבר איתו על כך, אולם השיחות השוטפות וההתנהלות היו מול הנאשמת. השיחות עם הנאשם לא היו על הסכומים אלא על עצם החזקת הכסף. עוד הוסיף, כי ייתכן שהנאשם הוא שביקש תחילה שיחזיק כסף, אך הוא אינו זוכר במדויק. לדבריו, הוא התבקש לשמור הכסף במזומן, ומזומן שומרים בכספת. בזמן אמת לא ידע מה מקור הכספים, אך במשך הזמן היו לו שיחות עם טלנסקי וזה סיפר לו כי העביר כספים לנאשם, מבלי לומר מתי או לדבר על גובה הסכומים, וכך חיבר אחד לאחד והבין שלפחות חלק מהכספים בכספת מקורם בטלנסקי. באשר להתנהלות, מסר סיפר כי היה מקבל טלפון מהנאשמת בו הייתה מודיעה לו כי יש כסף לפיקדון, לעיתים בא אליה לקבלו ולעיתים היא באה למשרדו. בדרך כלל הכספים שהתקבלו היו בתוך מעטפה גדולה בדולרים. את הרישומים על תנועת הכספים עשתה הנאשמת לפניו, ובכל פעם שקיבל כסף או החזירו היא רשמה. מסר הסביר

כי הוא אינו מסודר וכי הנאשמת הייתה נאמנה עליו לגבי הרישום, שנעשה בכתב יד, לגבי מה נכנס ומה יצא (עמ' 10332-10339). בתשובה לשאלות נוספות ענה, כי חרף דברים אחרים שאמר אין הוא חוזר בו מן האמירה כי התבקש להחזיק את הכספים במזומן על-ידי הנאשמת או הנאשם, אך הבהיר כי אמירה זו אינה מתבססת על שיחה ספציפית, ואף ייתכן שהזיכרון מבוסס על מסקנה, ועל כן אינו יכול להיות חד-משמעי (עמ' 10894, 10899 לפרוטוקול). מסר העיד עוד כי פתח כספת בבנק לאומי לצרכים אחרים של המשרד ולדברים אישיים. כאשר שמע כי נשרפו משרדים של עורכי דין בירושלים, חשש להשאיר את כספי המזומן במשרדו ולכן העבירם לכספת בבנק לאומי. מסר פתח בבנק לאומי שתי כספות. האחת, מספר 1110 היא אישית, השנייה, 1210 היא משרדית (עמ' 10448). ממזכר משטרתי מיום 30.4.08 – ביקור חוקרים יחד עם מסר בבנק לאומי – עולה מפי מסר כי החזיק את סכומי הכסף בדולרים הן בכספת האישית והן בכספת המשרדית. הביקור הראשון בכספת האישית נרשם ביום 8.2.05 והאחרון ביום 6.8.07. הביקור הראשון בכספת המשרדית נרשם ביום 12.6.06 והאחרון ביום 16.4.08 (ת/235 מסמכים 1, 9, 10). קרי, מסר החזיק את כספי המזומן בכספת במשרדו לפחות עד ליום 8.2.05. לדברי מסר, הוא אינו בטוח כי הנאשם ידע איך בדיוק הכסף מוחזק. מסר העיד כי לא ידע על ייעודו של הכסף ומה השימוש שלו (עמ' 10520) והוסיף כי אינו חושב שכספים אלה הם כספי בחירות (עמ' 10526). לדבריו, בדרך כלל הנאשמת ביקשה ממנו כספים וייתכן שפעם או פעמיים הנאשם עצמו ביקש סכומים קטנים של 1,000-2,000 דולר, או של כמה אלפי שקלים. לנאשמת נתן בדרך כלל דולרים. כאשר התבקש לתת כספים מסר אותם בכמה מקומות – במשרדו, בביתה של הנאשמת, בלשכתה ואולי פעם או פעמיים אצל הנאשם בבית (עמ' 10341-10342). עוד הוסיף, כי גם כאשר נתן כסף לנאשם היה זה בדרך כלל בדירתו של הנאשם או במשרדו והתיאום נעשה דרך הנאשמת (עמ' 10346). בחקירה נגדית אמר שיש לו "**איזה שהוא זיכרון**" שפעם-פעמיים נתן לנאשם כספים, אך אין לו זיכרון אקטיבי על כך (עמ' 10726-10728). מסר חזר ואמר שאינו זוכר שיחה ספציפית עם הנאשם על הכסף, אך הנאשם יכול היה לסמוך עליו וסביר להניח שידע על הכספים המוחזקים אצלו. בהמשך אישר את גרסתו במשטרה שלפיה הנאשם ידע שהוא מחזיק כסף, אך לאו דווקא בכספת (עמ' 10352). בהודעותיו במשטרה אמר אורי מסר כי הנאשם ידע שהוא מחזיק את הכסף בכספת אך בבית המשפט שינה את גרסתו ואמר שאינו זוכר את השיחות הללו עם הנאשם ולמיטב זיכרונו לא דיבר איתו על הכספת (עמ' 10471), וכי במערכת יחסי הנאמנות והחברות ביניהם דווקא סביר שלא ידווח לנאשם על העברת הכסף מכספת במשרד לכספת בבנק (עמ' 10475).

מסר הוסיף כי החזיק את הכסף עד לאמצע שנת 2006 בלבד, שכן מאז שהנאשם כיהן כראש ממשלה בפועל, החל גל פרסומים, עיוותים וסילופים וכל מיני חקירות עיתונאיות ללא קשר למציאות, ולכן הניח שאם יתפרסם שהוא מחזיק כספים כאלה הדבר יעוות

ויסולף. מאחר שהוא לא היה מעוניין להיות מעורב, ואף שלא ראה פסול בהחזקת הכסף, התקשר לנאשמת, הסביר לה את עמדתו, ביקש להחזיר את הכסף, ארז סכום של 150,000 דולר במזומן, פגש אותה מתחת למשרד התמ"ת ומסר לה את הסכום. בדיעבד עדכן את הנאשם שאינו מחזיק יותר את הכסף (עמ' 10355-10358).

בהמשך התייחס אורי מסר לשאלות נקודתיות בסוגיית הכספים הללו על-פי רישומים מתוך יומני הנאשמת, והשיב כי "בגדול" יש התאמה בין רישומים ביומן לבין מה שהוא זוכר ביחס ל**גובה** הסכומים (עמ' 10361, 10371). עוד הוסיף כי לא דיווח על הכסף לאיש, שכן אין חובה לדווח (עמ' 10364). מסר לא זכר סכומים ספציפיים ומועדים ספציפיים. בתשובה לשאלות נוספות אמר מסר כי להבנתו כל פעילותה של הנאשמת בעניין זה הייתה כשרה, וכי הוא משוכנע שאת הכסף שהחזיר לה לא נטלה לעצמה (עמ' 10831). יש לציין כי בכל מהלך חקירתו הנגדית על-ידי מי מהסנגורים, לא הוטח בפניו כי לא נתן לנאשמת את יתרת כספי המזומן לסגירת הקופה.

באשר למהותם של הכספים אמר בעדות כי אלו כספים פוליטיים, קרי תרומות שמותר לקבלן בין תקופות בחירות, אשר נועדו לצרכים פוליטיים, והוא לא ראה פסול באחזקתם (עמ' 10652-10654 ; 10663 ; 10688).

בהודעתו הראשונה של מסר במשטרה בפרשת טלנסקי, מיום 29.4.08 (ת/261א') הוא נשאל על קשר כספי עם הנאשם והשיב: "**שום קשר כספי בשום דרך**" (עמ' 4). כמו כן אמר שלא המיר עבור הנאשם מט"ח. לאחר-מכן החליט לשתוק, אך חזר וענה על שאלות הקשורות לרכישת הדירה על-ידי טלנסקי. שוב שתק כאשר נשאל על קשר כספי ישיר או עקיף עם הנאשם או טלנסקי (עמ' 8). אולם, לאחר שהוצג לפניו דף מיומן הנאשמת, בו רשום: "**274,000 1.6.2005 אצל מסר**" החליט לדבר ואמר: "**אני קיבלתי משולה מדי פעם כספים ששמרתי אותם בנאמנות אצלי. לא ידעתי מה מקור הכספים האלה ואין לי מושג... בנאמנות עבור אהוד אולמרט**" (עמ' 11). אחר-כך אמר כי החזיק את הכספים ללא רישום, כאשר התנועה הכספית נעשית במעטפות מול הנאשמת, והדגיש כי לא ניהל הכספים אלא רק החזיק אותם (עמ' 11-12). עוד אמר, כי החזיק את הכסף בכספת ולא קיבל שכר עבור הפעולה בגלל שהוא חבר של הנאשם. כאשר הציגו לו רישום נוסף מהיומן: "**אורי מסר ב-27.5 היה 3295500...**" השיב כי יש אפס מיותר, וכי הוא לא החזיק 3 מיליון דולר, אלא 300 ומשהו אלף דולר (עמ' 15). על סכומים נוספים הרשומים ביומני הנאשמת ענה שאינו מכירם ואינו זוכר בדיוק, אולם כאשר נשאל על רישום ביומן הנאשמת מיום 1.9.04: "**נתתי לאורי עוד 9000 דולר... טלנסקי --- 21.7 50,000 דולר**" השיב: "**לגבי ה-9,000$ מדובר בסכום שנמסר לי ע"י שולה זקן עבור אולמרט. אין לי מושג מה מקורו. אני לא יודע מה זה הרישום הזה לגבי טלנסקי**" (עמ' 17). עוד הוסיף ואמר כי אינו יודע

מה מטרת ההחזקה ולמה נועדו הכספים. כמו כן אמר כי לא הפקיד הכסף בבנק, שכן ככה ביקשו ממנו הנאשמת והנאשם, אך אין בכך ללמד כי הם ביקשו להסתיר את הכסף (עמ' 23). הוא הוסיף כי חלק מהכסף נתן ישירות לנאשם במזומן (עמ' 24).

בהודעתו הבאה מיום 30.4.08 נשאל אורי מסר שוב ושוב על-ידי חוקריו על מקור כספי המזומן, והשיב כי בזמן אמת לא ידע את המקור ולא ידע אם מדובר בטלנסקי. בהמשך ביקש לומר משהו "מחוץ לפרוטוקול" – אוף דה רקורד – ואמר "**ניתן לי היה להבין משיחות מסוימות עם טלנסקי שכספים שהוא שילם אהה הגיעו אליי**" (עמ' 33 לתמליל). אחר-כך ניסח און רקורד, כי משיחות עם טלנסקי הוא יכל להבין שכספים שהיה נותן לנאשמת מועברים אליו להחזקתו.

בהודעה מיום 19.5.08 התייחס אורי מסר לראשונה למהות כספי המזומן ואמר כי כספים אלה היו מבחינתו כספים פוליטיים לגיטימיים שנועדו לצרכים פוליטיים, ובין בחירות מותר לקבל כספים גם במזומן (תמליל, עמ' 8, 10, 20).

בהודעה נוספת מיום 22.5.08 אמר כי לאחר שהחזיר את הכסף לנאשמת וחיסל את הקופה, דיווח על כך לנאשם (עמ' 2 וכן תמליל עמ' 6).

963. **בהודעתו הראשונה במשטרה** מיום 2.5.08 **נשאל הנאשם** על קשר כספי עם אורי מסר מעבר לתרומות לעמותה ולייצוג אישי, אך שלל קשר כזה ואף הוסיף כי מלבד תשלום עבור שירותים משפטיים בתקופת היותו שר תמ"ת, לא היה לו קשר כספי עם מסר ואין לו מושג על כספים שמסר שמר בכספת (ת/149, עמ' 5). לאחר שהוצגו לו שורות מיומן הנאשמת, אמר הנאשם שאיננו מכיר רישום כזה וחזר והכחיש לגמרי החזקת כספים אצל מסר (עמ' 7). כיוון שנשאל שוב ושוב ענה שלא ביקש ממסר לשמור כספים בכספת ולא דיבר עם מסר על העברת כספים (עמ' 10). **בהודעה נוספת מיום 23.5.08** אמר הנאשם כי לא דיבר עם מסר על כסף כזה ואינו יודע על הכסף הזה. עוד ציין כי אורי מסר הוא חבר טוב, ודיבורו על החזקת כספים כאלו מפליא ומדהים אותו, כי לא היה ולא נברא (ת/151, עמ' 16). הוא הוסיף כי אינו יודע דבר על כך שבשנת 2006 מסר העביר לנאשמת 150,000 דולר (עמ' 17).

בעדותו בבית המשפט אמר הנאשם כי גייס כספים בין מערכות הבחירות לפעילות פוליטית, וכי אורי מסר ניהל כספים אלה על-פי בקשתו, החזיקם וניהלם כנאמן לפי הבנתו (עמ' 12061-12062). לדבריו, רק בחקירה במשטרה נודע לו כי מסר החזיק את הסכומים בכספת. עוד אמר, כי לא הנחה את הנאשמת מה לומר למסר בעת מסירת הכספים, האם לפתוח חשבון בסניף או לשים את הסכומים בכספת, משום שלא היה מעורב בכך, וגם לא

הנחה אותה להסתיר את הכספים. לדבריו, הנאשמת ידעה שהכספים אצל מסר הם מתרומות פוליטיות והיא העבירה לו את הכספים בדרך שאורי מסר העיד (עמ' 12571-12568). אשר לשימוש בכספים, אמר הנאשם כי עשה בתקופת ההתנתקות פעילויות רבות וערך כנס גדול בחודש דצמבר 2003 בגני התערוכה. מקור הכסף שקיבל באותה תקופה הוא בשני תורמים, שאינם רוצים בפרסום שמם, שנתנו לו כספים בשנים 2001-2002, ולפיכך רוב הכספים שהגיעו למשמורתו של מסר היו לפני שנת 2003. שמות התורמים נרשמו על-ידי הנאשם על פתק והם אסורים לפרסום (נ/410). לדבריו, אחד התורמים נתן לו סכום של כ-240,000 דולר במזומן במספר תשלומים, באמצעות איש קשר. אדם נוסף נתן לו 75,000 דולר במזומן והעביר אותם לנאשמת (עמ' 12076-12082). בכך אישר למעשה הנאשם בפה מלא שאכן הסכום שהוחזק אצל מסר היה סביב 300,000 דולר, וכי עקב דרישת הסודיות של התורמים לא ניתן היה לרשום כספים אלה בעמותה (עמ' 12091).

גרסת הנאשם בבית המשפט לפיה אורי מסר החזיק כספים שונה מגרסתו במשטרה. הנאשם הסביר כי במשטרה שאלו אותו על החזקת כספים שקיבל לא כדין מטלנסקי והסתרה בקופה סודית ולכן שלל זאת מכל וכל. בנוסף הבין לטענתו כבר בחקירה הראשונה, כי החוקרים אינם פתוחים לשמוע את גרסתו וכי הוא נמצא מול נחשול אדיר שאותו דימה לכדורי טניס בדמות שאלות רבות, העפים אליו בקצב מסחרר כמכה אחר מכה. לדבריו, גם התקשורת השפיעה על תשובותיו, שכן היא דיברה על כספי שוחד, ובצירוף כל הנתונים האלה בחר שלא לדבר על כספים שהוחזקו אצל מסר (עמ' 12095-12105). לאחר מכן נדרש לשאלה מדוע בחקירה שנייה, כשלושה שבועות לאחר מכן, עדיין הכחיש את דבר קיומה של החזקת הכספים אצל מסר, וענה כי בא לחקירה בתחושה שכבר יש החלטה משטרתית מתוכננת נגדו, כי אף אחד לא פתוח לשמוע אותו, וכי כל דבר שהוא אומר בחדר החקירות מועבר לתקשורת. עם כל הסערה שהייתה סביבו לא הצליח לחבר את הכסף הפוליטי למסר. בשל האווירה שהייתה ענה תשובות סטריליות "בפינצטה", ואכן עשה טעות, אך מקורה במציאות בה היה שרוי (עמ' 12109-12115). כאשר הועמד הנאשם על כך שבחקירה במשטרה שאלו אותו שאלה ניטרלית על קשר כספי כלשהו עם מסר, ללא צבע כלשהו או הקשר כלשהו, ולמרות זאת הכחיש קשר כזה, ענה הנאשם כי נשאל על כספי שוחד ועל קופה סודית וכך הבין את השאלות, שכן היה מסע תקשורתי על כספי שוחד והוא חש "צורך אינסטינקטיבי להתגונן" (עמ' 12798-12800).

עוד הוסיף, כי אומנם החוקרים לא דיברו איתו על שוחד, אך השתמשו בדיבורים "מכובסים" (עמ' 12806). בעניין זה יש להעיר כי הנאשם חזר ואמר כי כל כוונת החוקרים הייתה להראות שקיבל כספים שלא כדין, להדליף ולדבר על טענות שוחד, אולם אלה כלל לא הועלו בחקירה, ושינוי הגרסה של הנאשם הוא בולט ומהותי. כאשר חש בכך בעת עדותו בבית המשפט התחיל להטיח בב"כ המאשימה מילים קשות שלא היו לעניין. יש

לציין כי גם בהודעתו השישית במשטרה – ת/155 – מיום 22.8.08 התייחס הנאשם לקופת המזומנים אצל מסר ואמר "**שנטען שאורי מסר שמר עבורי... נטען, הרי אני מכחיש את זה, פשוט רק למען הסדר הטוב... מי שיקרא טוב את עדותו של אורי מסר יתהה איזה כספים בדיוק הוא ערבב בתוך הקופה שהוא מדבר עליה... אני לא יודע, הוא אומר שהוא ערבב... אני מכחיש שאני ידעתי ממנה** [מהקופה]. **אני ידעתי שאורי מסר היה מנהל הרשות, העמותה שעסקה בגיוס כספים ובניהול מערכת הכספים**" (ת/155, עמ' 73).

בעדותו בבית המשפט הסביר הנאשם כי אכן גם בחודש השלישי לחקירה התכחש לקופה אצל מסר ואמר שמדובר בקונטקסט אחר ובכל מיני ערבובי כספים, וגישתו השלילית הייתה משום שהבין שאין לו אוזן קשבת אצל החוקרים שכבר החליטו להעמידו לדין (עמ' 12824). בכל הקשור לכספים ספציפיים אמר הנאשם שאין לו זיכרון משלו, וכי אינו זוכר שקיבל כסף במישרין מהפיקדון אצל מסר. בהמשך חזר והסביר כי הבין מהחוקרים שמדובר בכספי שוחד ולא בכספים פוליטיים. באשר לניהול ורישום הסכומים אצל מסר, ענה הנאשם כי הניח שמסר הוא זה שניהל רישום הכספים, שהרי הוא עורך-דין ונאמן, וכן הכחיש כי מסר אמר לו אי פעם שהחזיר את הכסף, והוסיף כי גם מהנאשמת לא שמע על כך (עמ' 12128). לדבריו, עד מועד עדותו בקיץ 2011 לא ערך בירור בעניין הכסף, שכן חקירות המשטרה חסמו כל אפשרות לבירור כזה.

נעיר כבר עתה כי מסר החזיר את הכספים לפני מחצית שנת 2006, ומאז מועד זה ועד לחקירת המשטרה חלף זמן רב שבמהלכו היו פגישות רבות בין הנאשם לבינו. בהמשך עדותו אמר הנאשם כי כל הכספים שהחזיק אורי מסר היו תרומות פוליטיות ויתכן שהוא עצמו העביר למסר כספים במזומן, אך אינו זוכר בדיוק (עמ' 12795), ואף הוסיף כי אינו פוסל את האפשרות שהיו אצל מסר כספים שגויסו על-ידי טלנסקי. חרף דברים שאמר קודם לכן, אמר הנאשם בעדותו כי הנאשמת לא עדכנה אותו לגבי הסכומים שהיו אצל אורי מסר, ולמרות זאת ידע פחות או יותר מה הסכומים שהועברו אליו (עמ' 12844). הנאשם אישר בעדותו כי הוא שלט בכספים אלה והחליט בלעדית מה לעשות בהם (עמ' 12866). באשר לייעודו של הכסף, חזר ואמר כי הוא נועד לצרכים פוליטיים ולפעילות פוליטית שוטפת וכי התורמים לא ביקשו דיווח מדויק, שכן הם סמכו עליו (עמ' 12864-12863), והיו לו הוצאות רבות בכנסים פוליטיים בשנים 2005-2003, בעיקר בנושא ההתנתקות. לדבריו, עוזרו עובד יחזקאל טיפל וניהל כנסים פוליטיים אלה, אך הוא לא הצליח להסביר מדוע יחזקאל לא נשאל על כך על-ידי פרקליטיו אף שאלה (עמ' 12868). בתשובה לשאלות נוספות בכל הקשור לקשר עם מסר אמר הנאשם: "**אני אומר לך שהוא** [מסר] **ידע ממני בצורה מפורשת שזה כספי תרומות פוליטיות**" (עמ' 12875). גם באמירה זו יש הודאה מפורשת בהחזקת כספים אצל מסר. באשר להחזקת הכסף אמר הנאשם כי מסר מעולם לא דיבר איתו על כספת וכי הוא עצמו חשב שמסר פתח חשבון בנק (עמ'

12889), והוסיף "**אני לא נתתי לו בשום מצב הנחיה לשמור את הכסף במזומן. היה ברור לי לחלוטין שזה יישמר במסגרת של חשבון בנק**" (עמ' 12895). תשובה זו תמוהה, שכן אם אכן חשב הנאשם שמסר פתח חשבון בנק עולה השאלה מדוע לא אמר זאת בחקירה במשטרה, שהרי היה ברור לו שכל חשבון בנק ניתן לגילוי ובדיקה בחקירה. יש להעיר כי בסיכומי ההגנה (סעיפים 1235-1241) ההתייחסות העיקרית הינה לכך שהנאשם לא ידע כי הכספים בכספת, ואין בהם התייחסות לידיעת הנאשם באשר להחזקת מט"ח במזומן על ידי מסר. ושוב נציין כי מסר דיבר על נאמנות במזומן – ונאמן מחזיק כסף על-פי הוראות הנהנה, ומזומן מחזיקים בכספת.

964. כאמור, הנאשם העיד כי קיבל תרומות מתושבי חוץ אשר אינם מעוניינים בפרסום שמם. נציג אחד מהם, ג'. א'., העיד על הקשר בין התורם לבין הנאשם, וסיפר כי אותו תורם נענה תמיד לבקשותיו של הנאשם לתרומות בסכומים נכבדים של 100,000, 150,000 או 200,000 דולר, וכי תרומות אלו היו לפני שש עד תשע שנים. העד לא יכול היה למסור סכומים מדויקים או תאריכים מדויקים או לפרט כיצד הועבר הכסף, שכן הוא לא היה מעורב ישירות, אך לדבריו שמע פעם מהנאשם שהתורם הסכים לתת לו את הכסף במזומן (עמ' 14848-14858 ; 14873-14875).

תורם נוסף העיד על הקשר שהיה לו עם הנאשם כראש עירייה, וסיפר כי באחד הימים בינואר-פברואר 2002, שוחח עם הנאשם בלשכת ראש העירייה ובאותו יום קיבל במזומן סכום של 85,000-90,000 דולר החזר הלוואה שנתן לפלוני. בעת הפגישה החליט לתרום את הכסף על מנת לקדם את הקריירה של הנאשם. לדבריו, הוא היה מעורב פוליטית וראה בכך דרך לתמוך ולהשפיע פוליטית, מה גם שחש שהנאשם יהיה מנהיג ברמה בינלאומית (עמ' 15064). בהמשך דבריו אמר העד כי במשך שנה הוא נותן תרומות בסך כחצי מיליון דולר, ובדרך כלל התרומות שנתן היו בסדר גודל של 2,000-10,000 דולר.

965. **באשר לשימושים בכספים**, העידו בבית המשפט עדי ההגנה: הנאשם העיד עדות כללית בה טען כי פעילות פוליטית שוטפת כגון כנסים, סטיקרים, פרסומים וכיו"ב עולה כסף רב, אך הוא לא הצביע על הוצאה קונקרטית. על-פי יומני הנאשם התבצעה פעילות פוליטית – כנסים, מפגשים (קרוב ל-40 במשך כשנתיים) וכו', וברור שכנסים כאלה מצריכים מימון, אך לא הובאה ראיה ישירה וברורה בעניין. העדים פנינה איפרגן ואלדד רוטמן העידו גם הם על פעילויות פוליטיות ללא קשר לבחירות (בעיקר בנושא ההתנתקות מחבל עזה). ליאור חורב מסר עדות כללית על עלויות שונות של פעילות פוליטית כאשר זו מתקיימת (כגון עלות של כ-32,000 ש"ח עבור טלמרקטינג ל-8,000 איש, עלות של 100,000 ש"ח עבור כנס פוליטי בגני התערוכה ל-2,500 איש וכו'). **בפועל** הוצגו קבלות על הכנס עליו דיבר הנאשם, שהתקיים בגני התערוכה בתל-אביב ביום 23.12.03, ולפיהן העלות הייתה כ-

38,000 ש"ח. הוצאה זו שולמה על-ידי עובד יחזקאל בשיקים ולא במזומן (נ17/2). כמו כן הוגש פרסום שעלה 14,000 ש"ח (נ500/1) והוצגו מספר פרסומים נוספים ללא עלות. הוצאות נוספות היו (כגון נ499/1), אולם אין לפנינו ראיה ישירה על שימושים פוליטיים בכספי המזומן שהחזיק אורי מסר.

ממצאים ומסקנות

966. בתקופה בה כיהן הנאשם כשר התמ"ת, החזיק עבורו אורי מסר בנאמנות סכומי כסף במזומן שהגיעו ללמעלה מ-300,000 דולר. הדולרים המזומנים הוחזקו בכספת במשרדו של מסר ולאחר מכן בכספת בבנק לאומי. החזקת כסף בדרך זו הייתה על-פי בקשת הנאשמים ובידיעתם. מדי פעם העבירה הנאשמת כספים למסר במעטפות במזומן ועל פי בקשתה החזיר לה מסר מדי פעם כספים במזומן. פעם או פעמיים נתן מסר כספים ישירות לידי הנאשם. הרישום על התנועות הכספיות בוצע על-ידי הנאשמת בלבד. אורי מסר לא ידע בוודאות מה המקור הספציפי של הכספים אך הבין כי אלו כספי תרומות. בתקופה בה כיהן הנאשם כראש עירייה התקבלו תרומות במזומנים בסכומים של מאות אלפי דולרים, אשר אפשר שהוחזקו באותה כספת של מסר. בתקופת התמ"ת נכנסו ויצאו מהקופה סכומי כסף בסדר גודל של עשרות אלפי דולרים, ואין ראיה ברורה על מקור הכסף, אם כי מסר הבין כי חלק מהכספים מקורו בטלנסקי. אין לפנינו ראיה בכתב כי נעשה שימוש פוליטי בכספים אלה. ישנן ראיות על הוצאות מינוריות לפעולות פוליטיות שלא לניתן לקשרן ישירות לכספים שבחזקת מסר. עם זאת, גם אין לפנינו ראיה כי נעשה שימוש פרטי בכספים אלה. במצב דברים זה, ובהיות נטל הוכחת האישום רובץ על כתפי המאשימה, לא נוכל לקבל את טענתה ולקבוע במידת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי כי מדובר בכספים פרטיים של הנאשם, להבדיל מכספים שהוגבלו על ידי תורמיהם לשימושים פוליטיים בלבד.

קופת המזומנים שהוחזקה על-ידי מסר, הייתה ידועה אך ורק לו, לנאשם ולנאשמת, לא דווחה לאיש וחוסלה על-ידי אורי מסר ביוזמתו, כאשר בתחילת 2006 נטל את שארית הקופה בסך 150,000 דולר במזומן ונתן אותם לנאשמת. מסר לבדו העיד על כך ושתיקת הנאשמת מהווה ראיה תומכת משמעותית למהלך זה. לא בא הסבר מפי הנאשם היכן נמצא כסף זה, אשר נמסר לנאשמת עבורו, ובחקירה נגדית לא הוטח בפניו של מסר כי מהלך זה – חיסול קופת המזומן – לא התקיים כלל.

גרסת הנאשם בכל פרשיית הכספים הללו, הינה גרסה כבושה, משתנה ומתפתחת. תחילה, במשטרה, התכחש כליל לכספים אלו, ואילו בבית המשפט מסר גרסה סותרת ומתחמקת שלפיה ידע שאורי מסר ניהל כספים והחזיקם, אך לא ידע עליהם כל פרט נוסף, אף שמסר אמר במפורש כי דיבר איתו על כך לא פעם ולא פעמיים. התעלמותו הברורה של הנאשם

מ"העלמות" אותם 150,000 דולר, ואי מתן הסבר מוצק או הוכחה ברורה על ידו לשימושים שנעשו במאות אלפי דולרים, מלמדים כי הנאשם לא חפץ בחשיפת קיומה של קופת מזומנים זו. הנאשם זכר היטב שתי תרומות שקיבל שמונה-תשע שנים לפני עדותו, הסביר כי קיבל את הכסף במזומן וכיצד העביר את הכסף, ולא היה בדבריו כדי לסתור את גרסתו של מסר שלפיה הכל הוחזק במזומן לפי בקשתו של הנאשם. לא שמענו מפי הנאשם כי הורה לנאשמת או למסר להמיר את הכספים ולהפקידם בחשבון בנק, ולמעשה הנאשם עשה מאמץ להרחיק עצמו מהחזקת כספים אלו ומידיעה עליהם. מעקב אחרי עדותו בנושא זה מצביע על גישה שיטתית של ערפול, והסבריו להכחשתו במשטרה הם דחוקים. כאשר הואיל להתייחס לנושא, חזר ואמר הנאשם שוב ושוב כי מדובר בכספים פוליטיים כשרים, שלא צריך לדווח על קבלתם או על קיומם, אך לא נתן הסבר מדוע כספים אלה הוחזקו בצורה זו בלא רישום גלוי ומסודר (למעט רישום שנעשה על ידי הנאשמת ושטיבו לא הוחוור), ללא בקרה, כאילו כספי תרומות הם הפקר.

967. החזקת סכומי כסף גדולים במזומן בדולרים ללא רישום, ללא דיווח, כאשר עצם החזקתם ידועה לשלושה אנשים בלבד, נאמנים זה לזה באופן מוחלט, וכאשר השימוש בכסף, שבסופו של דבר חלק ניכר ממנו נעלם באופן מסתורי, נעשה ללא כל תיעוד והוכחה, כל אלה ביחד מציגים תמונה של החזקת מזומנים רבים באופן סמוי. לטענת התביעה, הכספים הללו נוהלו והוצאו ככספים פרטיים ועל-כן הם פרטיים. לטענת ההגנה, הכספים הללו הם כספים פוליטיים שהתקבלו כתרומות מותרות שאינן חייבות בדיווח. לעיל קבענו כי לא הוכחה טענת המאשימה לפיה מדובר בכספים פרטיים. יחד עם זאת, נראה כי "צבע" הכסף הוא בעייתי, וכך התייחסו אליו המעורבים בזמן אמת: **ראשית**, הכסף הוחזק במזומן ובמט"ח במשך שנים. **שנית**, לא היה רישום גלוי ומסודר. **שלישית**, אורי מסר לא מיהר לחשוף בחקירת המשטרה את עצם קיום קופת מזומנים במט"ח אצלו. **רביעית**, הנאשם התכחש לכסף זה בכמה וכמה חקירות משטרה לאורך מספר חודשים. **חמישית**, אורי מסר העדיף להיפטר מיתרת הכסף שהייתה בידו כאשר החלו לדבריו "רחרוחים". **שישית**, הכסף נעלם ללא עקבות ומדובר בכסף הידוע ומוכר רק לשלושה. **שביעית**, הנאשמת, אשר לדברי מסר העבירה כספים וביצעה סוג של רישום, העדיפה לשתוק. **שמינית**, הנאשם, הזכאי לכספים, ואורי מסר, הנאמן שלו – העידו כי הם יודעים מעט מאוד על כספים אלה.

התייחסות כזו "צובעת" את הכסף, החזקתו וניהולו – דווקא בעיני בעל השליטה בו ושני המעורבים הנוספים – כעניין בעייתי ומורכב, ומסבירה מדוע היו ניסיונות התרחקות הן מהכסף והן מהחזקתו.

הפרת כללי ועדת אשר ופעולות הסתרה ומרמה כלפי מבקר המדינה

968. לאחר שקבענו ממצאים עובדתיים בנוגע להחזקתם של הכספים בקופה "סודית" וללא דיווח, נבחן כעת את המשמעות המשפטית העולה מהתנהלות זו, הנוגעת בעיקרה לכללי ועדת אשר שנקבעו על-ידי הממשלה, למעמדם ולתוצאות הפרתם. לאחר שנסקור בקצרה את הטענות והראיות בעניין זה, נבחן האם הכללים אמנם הופרו על-ידי הנאשם, ואת המשמעות המשפטית הנובעת מהפרתם. לעניין זה יש להבחין בין עצם ההפרה של הכללים, לבין מידת פליליותה של הפעולה המפרה.

969. א. בכללי ועדת אשר (ת/343) נקבעו חובות ואיסורים על שרי ממשלה (לרבות סגני-השרים), ובהם: חובה למלא את תפקידם בלא עניין אישי; להימנע מניגוד עניינים; איסור על עיסוק נוסף תמורת תשלום בהשמעת נאומים והרצאות; ואיסור לקבל שכר או טובת הנאה זולת שכר מהמדינה (סעיפים 3-6). בכללים קבועה גם חובה על חבר הממשלה להגיש למבקר המדינה הצהרה בתחילת הכהונה על ההון, הנכסים והזכויות שיש לו ולבני משפחתו מיום הכניסה לתפקיד, ועל מקורות ההכנסה שלו בשנה שקדמה לכך, וכן לדווח למבקר על כל פעילות תמורת תשלום. בכל שנת כהונה יש להגיש למבקר המדינה הצהרה על ההון, הנכסים ועל מקורות הכנסה (ראו עוד בהרחבה על כללי ועדת אשר ומעמדם, להלן בדיון בפרשת מרכז ההשקעות).

אין חולק כי ביום 10.3.03, כשבועיים לאחר מינויו של הנאשם לשר תמ"ת, פנה אליו מבקר המדינה והעמידו על קיום כללי ועדת אשר, ביקש ממנו להקפיד עליהם ולמסור הצהרה, וכך עשה המבקר גם בתאריכים 23.2.04, 9.5.05 ו-19.1.06. הנאשם הגיש למבקר מספר טפסי הצהרה: **הראשון** ביום 8.6.03. **השני**, על שנת 2003, ביום 4.6.04. **השלישי**, על שנת 2004, ביום 30.5.05. **הרביעי**, על שנת 2005, ביום 14.5.06. **החמישי**, על שנת 2006, ביום 6.1.08. כמו כן הוגש טופס הצהרה על שנת 2007 (ת/195).

ב. **בפרק ה' לאישום השני** נטען כי בעצם קבלת הכספים שהוזכרו לעיל, המהווים קבלת טובת הנאה נוספת על שכרו כשר, הפר הנאשם את כללי ועדת אשר. בנוסף, בהצהרותיו למבקר המדינה לשנים 2003-2006 נמנע הנאשם, במתכוון וכדי להונות את מבקר המדינה, מאזכור הכספים שקיבל מטלנסקי והכספים האחרים שקיבל ושהחזיק בכספות של אורי מסר. בעקבות מצגי השווא והונאת המבקר, הניח הנאשם את דעתו של מבקר המדינה שהפרטים שמסר בהצהרותיו הם נכונים וכי הוא פועל בהתאם לכללי ועדת אשר, וכפועל יוצא מכך לא יכול היה המבקר לפעול נגד הנאשם על מנת שיחזיר את הכספים לטלנסקי ואף יימנע מלהמשיך לקבלם. נטען כי במעשיו אלו עבר הנאשם עבירות של מרמה והפרת אמונים וכן קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות.

970. א. המוצג ת/194 הינו קלסר עב כרס, בו מסמכים רבים על התכתבויות שונות בין מבקר המדינה ובין הנאשם ופרקליטיו. תחילתו מחודש מרץ 2003 וסופו בשנת 2008. בקלסר בקשות שונות של הנאשם מהמבקר (ראה גם ת/344-ת/351), דרישות של המבקר מהנאשם, פניות חוזרות ונשנות והבהרות על הדו"חות שהגיש, פרוטוקולים של דיונים, התייחסות לשווי תכולות, הלוואות וכיו"ב.

ב. אין חולק כי בכל ההצהרות של הנאשם למבקר המדינה (ת/195) ובהתכתבויות אשר בקלסר ת/194 לא הוזכרו כספים שקיבל הנאשם מטלנסקי או מתורמים גדולים אחרים כפי שהעיד, ואין בהם גם דיווח על כספי המזומן שהחזיק עבורו אורי מסר בכספות.

ג. בעדות הראשית לא הייתה התייחסות ישירה של הנאשם לאי הדיווח למבקר המדינה על הכספים שהוחזקו אצל מסר. בחקירה הנגדית גרסת הנאשם הייתה כי כספים אלה אינם מהווים הכנסה וכי מדובר בכספים פוליטיים, שאינם חייבים בדיווח למבקר המדינה (עמ' 12868-12869). הכספים לא ניתנו בתקופת בחירות כפי שזו הוגדרה בחוק המפלגות, תשנ"ב-1992. הנאשם הוסיף והעיד כי באשר למערכות הבחירות השונות, לעירייה, לפריימריז בסיעת הליכוד ועוד, ניתנו חוות דעת משפטיות שלפיהן המגבלות של חוק מימון מפלגות אינן חלות, ומכאן גם שניתן לגייס תרומות בתקופות אלה.

ד. עו"ד ישראל מימון היה בזמנו מזכיר הממשלה ויועץ משפטי בלשכת ראש הממשלה, ולפני כן עבד במשרד עו"ד הברמן, ששימש כיועץ המשפטי של הליכוד. לדבריו, בשנת 1999 נערכו חוות דעת על-ידי יועצים משפטיים של הליכוד, שנבחנו בבי"ד פנימי של הליכוד לפני השופט (בדימוס) שטרוזמן, יו"ר הוועדה המפקחת של הליכוד. חוות הדעת התייחסו לסוגיית האסור והמותר בנושא כספים והוצאות של בחירות, שימוש בכספי מפלגה, אמצעי תעמולה וכיו"ב. הנושא נבדק ונקבע שניתן להוציא הוצאות מוקדמות לפני "תקופת הבחירות" וכי המגבלות קיימות בזמן המוגדר כ"תקופת בחירות" (נ/538-נ/541, כולם משנת 1999 בכל הקשור לבחירות מקדימות בליכוד). עו"ד מימון אמר כי אומנם יש בכך "חור" המזמין תרומות והוצאות ללא דווח, אך "חור" זה תוקן רק בשנת 2008 בתיקון 14 לחוק המפלגות ומאז יש מגבלות כספיות גם בתקופה שאיננה תקופת בחירות (פרוטוקול עמ' 15096-15108).

ה. בשנת 1999 קיבל הנאשם חוות דעת מעו"ד יעקב נאמן, לפיה ניתן לגייס תרומות ולהוציא הוצאות ב"תקופת ביניים" – בין יום הכרזה על בחירות פנימיות לבין היום בו מתחילה תקופת בחירות (נ/486).

ו. יש להדגיש כי חוות דעת אלה אינן מתייחסות למעמד שר ולכללי ועדת אשר על האיסורים שבהם והחובות בהם.

971. כללי ועדת אשר פורסמו בנוסחם המתוקן בילקוט הפרסומים מיום 16.1.03. סעיף 3 מורה: "**שר ינהג במילוי תפקידיו בלא משוא פנים, תוך גישה הוגנת כלפי הכל ובלא שיהיה לו עניין אישי בהחלטותיו או בפעולותיו אף למראית עין**". סעיף 4 מורה: "**מחובתו של השר לנהל את ענייניו כך שלא ייווצר ולא יהיה ניגוד עניינים בין מילוי תפקידו כשר לבין ענייניו האישיים**". סעיף 6 לכללים מורה כדלקמן:

> "**6. הוראות מיוחדות**
> **בלי לגרוע מההוראות הכלליות האמורות בפרק א', יחולו על השר בתקופת כהונתו הוראות אלה:**
> **(1) ...**
> **(2) ...**
> **(3) איסור קבלת שכר והכנסות אחרות:**
> **(א) שר לא יקבל שכר או טובת הנאה, זולת שכרו שמשלמת לו המדינה;**
> **(ב) שר לא יקבל הכנסות מעסק או מכל חבר בני אדם;**
> **(ג)...**"

סעיף 10 לכללים מתייחס לחובת הצהרה שנתית של שר ומורה, כי על השר להגיש למבקר המדינה הצהרה ובה פרטים אלה:

> "**(1) ההון, הנכסים, הזכויות וההתחייבויות שיש לשר ולבני משפחתו בתום אותה שנה או בתום תקופת הכהונה;**
> **(2) מקורות ההכנסה של השר ובני משפחתו באותה שנה או באותה תקופה וסכומי ההכנסה מכל מקור;**
> **ההצהרה תהיה בהתאם לטופס שיקבע מבקר המדינה**".

סעיף 17 מתייחס להצהרת הון בעת תחילת הכהונה:

> "**בתוך 60 ימים מיום תחילת כהונתו, יצהיר השר למבקר המדינה, בדין וחשבון מפורט ועל-פי טופס שייקבע המבקר, על עניינים אלה:**
> **(1) ההון, הנכסים, הזכויות וההתחייבויות שיש לשר ולבני משפחתו ביום כניסתו לתפקיד;**
> **(2) המקורות והסכומים של הכנסתו והכנסת בני משפחתו בשנה שקדמה למינויו כשר;**
> **(3)-(7)...**".

מעמדו של אדם כאיש ציבור או עובד ציבור מעמיס עליו חובות נוספים, ומשרתי הציבור מחויבים בנורמות מיוחדות. כללי ועדת אשר נועדו לבסס, לחדד ולפתח נורמות אלו ובראש ובראשונה את הצורך והחובה בשקיפות, קרי גילוי וחשיפה בקרב שרי הממשלה וסגניהם.

972. השאלה הראשונה הינה מה מהותם של הכספים, אשר ניתנו לנאשם והוחזקו במזומן על-ידי אורי מסר, והאם מדובר בטובת הנאה אסורה כאמור בסעיף 6(3)(א) לכללי ועדת אשר? שר רשאי לקבל תרומות פוליטיות, אך גם באלה הוא כפוף לכלל השקיפות. האם כספים אלה מהווים חלק מההון המחויב בדיווח או שמא אין מדובר בטובת הנאה ואין מדובר בחלק מההון?

חוק המפלגות הטיל (טרם תיקונו) הגבלות על תרומות בתקופת בחירות או בקשר לבחירות. לא הייתה בו הוראה האוסרת קבלת תרומות בימים אחרים שאינם קשורים לבחירות, ואף ניהול ורישום התרומות וההוצאות היה מחויב רק בכל הקשור לבחירות, ולא לתרומות אחרות (סעיף 28יט לחוק טרם תיקון 14 משנת 2008). דברים אלה עולים גם מפסק הדין בבג"ץ 6280/07 פורום משפטי למען ארץ ישראל נ' נשיא המדינה מר שמעון פרס (מיום 14.12.09). בעתירה זו נדונה פרשה של תרומות בסך 320,000 דולר שקיבל חבר הכנסת שמעון פרס בחודש דצמבר 2004, לפני "תקופת בחירות". שתי עובדות מהותיות מבחינות פסק דין זה מעניינו: הראשונה, בעת קבלת התרומה היה שמעון פרס חבר כנסת ולא שר; השנייה, עיון בפסק הדין מלמד, כי הפרשייה התעוררה על-ידי מבקר המדינה, קרי עצם התרומה דווח לו ועל כן ענה לכלל השקיפות.

973. א. כללי ועדת אשר אוסרים קבלת **טובות הנאה** מחד, ומחייבים דיווח על **ההון** מאידך, וזאת על-מנת לשמור על טוהר המידות ולמנוע מצב של יצירת מחויבויות או קבלה והחזקה סמויה של כספים.

ב. קיימים פנים לכאן ולכאן בשאלה האם כללי ועדת אשר חייבו בתקופה הרלוונטית (2003-2006) שרים במתן הצהרה על כספי תרומות העומדים לרשותם לשימוש פוליטי בלבד. מצד אחד, **תכלית הכללים** הינה כי כל מעשיו, רכושו, והכספים העומדים לרשות השר יהיו גלויים, שקופים, ידועים ומדווחים לציבור (דרך מבקר המדינה). לפי קו מחשבה זה, גם אם התרומות התקבלו קודם לתקופת הכהונה בממשלה, חייב השר להצהיר על קיום הכספים, שכן מדובר בהון העומד לרשותו גם לצרכים פוליטיים, ובוודאי שעליו להצהיר על כספים שהתקבלו בתקופת הכהונה כשר. כאמור, הרציונל של כללי ועדת אשר הינו כי מקורותיו הכספיים, הרכושיים והאחרים של השר בכל תחומי פעילות יהיו מוכרים וידועים לציבור ויהיה ניתן לעמוד עליהם, לבקרם ולהבטיח ניקיון כפיים בשלטון. "**טובת הנאה**" התפרשה בפסיקה באופן רחב – כל דבר הגורם הנאה לאדם או נותן לו סיפוק גופני או נפשי וכן תועלת, הישג או יתרון (ראה קדמי, **על הדין בפלילים**, חלק שני תשס"ו-2005, עמ' 837, הערה 30). בלא שמירה על תכלית זו ובלא מתן פרשנות רחבה, כך ניתן לטעון, יווצר מצב – הן מהותי והן של מראית עין – כי כספים מסוימים העומדים לרשות השר יכולים לשמשו ככל העולה על רוחו, ואין זו רוחם של הכללים.

מצד שני, יש לשים לב לכך שכללי ועדת אשר אוסרים על השר, באופן גורף, מלקבל "**שכר או טובת הנאה, זולת שכרו שמשלמת לו המדינה**" (סעיף 6(3)(א)). אם תרומה לשימוש פוליטי – להבדיל מתרומה סתם – נחשבת אף היא ל"**טובת הנאה**" לצורך הכללים, כי אז לכאורה היה אסור על שר לקבל תרומה כזאת אף טרם תיקון חוק המפלגות בשנת 2008, בלא קשר לשאלת הדיווח על התרומה למבקר המדינה. זאת ועוד, לפי פרשנות כזאת של הכללים, גם היום לא יוכל השר (כל עוד לא יקבל אישור מהועדה למתן היתרים על פי הכללים) לקבל תרומה פוליטית גם בהתקיים התנאים הקבועים לכך בחוק המפלגות. תוצאה זו נחזית להיות מרחיקת לכת ונוגדת את הפרקטיקה שנהגה במשך שנים. היא מעמידה את השרים במצב שונה ומחמיר בהרבה בנושא קבלת מימון פוליטי בהשוואה להסדר הכללי שבחוק המפלגות, הנחזה להיות הסדר שוויוני על כל נבחרי הציבור (ראו הגדרת "מועמד" ו"נבחר הציבור" בסעיף 28א לחוק). זאת ועוד: חובת הדיווח השנתית לפי סעיף 10 לכללים הינה על "**ההון, הנכסים, הזכויות וההתחייבויות שיש לשר ולבני משפחתו...**" (ההדגשה הוספה). מדובר כאן בלשון העשויה להתפרש כמכוונת לשייכות חפצית (בעלות) ולאו דווקא לקשר של החזקה גרידא; ושאלה היא האם ניתן לומר על כסף שאין השר רשאי לעשות בו שימוש ככל העולה על רוחו, אלא אך ורק לצורך קידום מהלכיו הפוליטיים (האמורים, מטבע הדברים, להיות גם הגשמת מאוויו הפוליטיים של התורם), כי הינו כסף השייך לשר במובן המקובל של המילה. אכן, המשפט הישראלי מכיר במעמדה המיוחד של תרומה פוליטית ככלי בידי נותן התרומה למימוש זכותו להשפיע על המהלכים הדמוקרטיים במדינה, זכות המהווה חלק מחופש הביטוי (בג"ץ 10451/08 סיעת קדימה בכנסת נ' יו"ר הכנסת, מיום 23.2.11, פסקה 33; י' מרזל, המעמד החוקתי של מפלגות פוליטיות (תשס"ה) 161). מכאן ש"**ניתן לראות מתן תרומה כדרך להבעת דעות פוליטיות**" (מ' א' ראבילו, "מתנה למפלגות", בתוך ספר קלינגהופר על המשפט הציבורי (תשנ"ג) 359, בעמ' 362). התרומה אינה מתנה רגילה, כלומר התחייבות חד-צדדית להקניית נכס שלא בתמורה, אלא "**התקשרות בין התורם לבין המועמד**" (א' רובינשטיין, ב' מדינה, המשפט החוקתי של מדינת ישראל (תשס"ה) 777) במסגרתה מקבל על עצמו המועמד להשתמש בכספי התרומה לקידום המטרה הפוליטית שלשמה נמסרו לו הכספים. מגבלה זו באה לידי ביטוי, למשל בהוראת סעיף 28ב(ג) לחוק המפלגות: "**מועמד שהוא נבחר הציבור רשאי להשתמש בתרומות שקיבל לפי פרק זה, בתקופת בחירות בלבד ורק למימון התמודדותו בבחירות מקדימות**". מגבלות אלה ואחרות על שימושו של נבחר הציבור בכספי התרומה, מקנות לכספים אלה מעמד מיוחד ונבדל מנכסיו הפרטיים של נבחר הציבור (בג"ץ 3425/94 גנור נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נ(4) 1, 9). כך, בעוד שקבלת נכס פרטי ללא תמורה אסורה, בעיקרון, על נבחר הציבור מתוקף הוראות חוק שירות הציבור (מתנות), תש"ם-1979, אין בחוק המתנות לאסור על נבחר הציבור קבלת תרומה לשימוש פוליטי (כפי שקבע היועץ המשפטי לממשלה במכתבו שצוטט בבג"ץ 6280/07

הנ"ל, בפסקה 4). הסבר אפשרי לדיכוטומיה זו עשוי להיות שתרומה פוליטית, להבדיל ממתנה רגילה, אינה נחשבת ל"**הקניית נכס**" לעובד הציבור, וממילא אינה עונה על הגדרת "**מתנה**" בסעיף 1 לחוק האמור. ואם אומנם התרומה הפוליטית אינה קנין מוחלט של מקבלה אלא כפופה לתנאי השימוש בכסף כפי שנקבעו (במפורש או מכללא) בין נותן התרומה לבין מקבלה, כי אז לכאורה גם אין מדובר ב"**נכס... שיש לשר**" במובן של סעיף 10 לכללי ועדת אשר, שרק הוא חייב בדיווח למבקר המדינה.

שאלה זו אינה פשוטה. היא מתעוררת במלוא חריפותה במקרה שלפנינו בו כללי ועדת אשר נדונים בראי המשפט הפלילי, אשר במסגרתו כידוע זכאי הנאשם ליהנות מכל פרשנות סבירה של הנורמה המופרת. בסופו של יום הגענו לכלל מסקנה כי נוכל להימנע מלהכריע בשאלה זו ולהשאירה בצריך עיון, שכן גם אם נניח כי הנאשם הפר את כללי ועדת אשר בהימנעותו מהדיווח על הכספים שהחזיק עו"ד מסר, גם אז לא הגיע מחדל זה כדי עבירה פלילית של הפרת אמונים. כך גם באשר למימון שמימן טלנסקי את שהות הנאשם בבית המלון בוושינגטון ובסכום המזומן בסך 15,000 דולר שנתן טלנסקי לנאשם במלון בניו-יורק.

<u>הפרת כללי ועדת אשר – עבירה פלילית?</u>

974. כללי ועדת אשר לא נקבעו בחוק ולא נאמר בהם כי הם מהווים עבירה פלילית שעונש בצידה. הכללים נקבעו לראשונה על ידי הממשלה ביום 7.11.77 (ילקוט הפרסומים 2382, כ"ו בחשוון תשל"ח, 1977, עמ' 314) בעקבות המלצותיה של ועדה ציבורית בראשות השופט שלמה אשר. לאחר מכן עודכנו הכללים ותוקנו מספר פעמים נוספות, ביום 24.7.80 בעקבות המלצותיה של ועדה בראשות השופט מקס קנת, וכן בימים 28.11.00 ו- 16.1.03. כאמור, כללים אלו לא אומצו בחוק ולא ניתן להם מעמד סטטוטורי. הכללים קובעים שני עקרונות מרכזיים: הראשון הוא מילוי תפקיד חבר הממשלה בלא משוא פנים, והשני הוא מניעת ניגוד עניינים. מלבד זאת מחייבים הכללים ייחוד כהונה בתפקיד חבר הממשלה (כלומר איסור על עיסוק נוסף), איסור על קבלת הכנסות מסוימות, העברת כספיו של חבר הממשלה לנאמנות עיוורת, ואיסור שימוש במידע או רכישת נכסי מדינה. הכללים קובעים הסדרים מפורטים למניעת ניגוד עניינים, ומטילים על חבר הממשלה חובות שונות עם כניסתו לתפקיד בקשר לרכושו ולתפקידים אחרים. הגורם העיקרי שאחראי להפעלת הכללים, כלומר לפיקוח על העמידה בהם מצד חברי הממשלה, הוא מבקר המדינה.

כללי ועדת אשר נקבעו כאמור על ידי הממשלה בהודעה שהתפרסמה ברשומות, ומעמדם איננו סטטוטורי אלא כמעמד של החלטת ממשלה. יצוין, כי גם סמכותה של הממשלה להתקין כללים אלו לא נקבעה בחוק ועל כן הם אינם בגדר חקיקת משנה. על מעמדן המשפטי של החלטות הממשלה נאמר בספרות: "**גם ההחלטות וההנחיות של הגוף העליון**

ביותר בהיררכיה הביצועית של מדינת ישראל אינן נהנות מכל מעמד נורמטיבי מיוחד בפסיקת בתי המשפט, כל זמן שהמחוקק לא ייחס להן מעמד שכזה" (פרופ' יואב דותן, **הנחיות מנהליות**, 1996, עמ' 106; לדיון ולאסמכתאות נוספות באשר למעמד כללי ועדת אשר ולכך שהפרתם אינה מגבשת תוצאות במישור המשפטי אלא במישור האתיקה בלבד, ראו להלן בדיון בפרשת מרכז ההשקעות). מדברים אלה, ובהתבסס על עקרון החוקיות שלפיו כל איסור פלילי חייב להיות קבוע בחוק או על-פי חוק, פשיטא כי עצם ההפרה של הכללים אינה יכולה להוות עבירה פלילית.

שאלה אחרת ונפרדת היא האם יש בהפרת כללי ועדת אשר כדי לגבש עבירה של הפרת אמונים, אשר קבועה בדין הפלילי. תשובתנו לשאלה זו הינה בשלילה, למצער ככל שמדובר בנסיבותיו של המקרה שלפנינו. לא כל הפרה של חובת דיווח המוטלת על עובד הציבור גוררת אחריה אחריות פלילית בשל הפרת אמונים. בע"פ 491/79 נעים נ' מדינת ישראל, פ"ד לד(3) 720, נדון מקרה של קצין משטרה שהחליט לגנוז תלונה שבאה לפניו בלא לדווח על כך לממונים עליו כפי שחובה הייתה עליו לעשות בהתאם להוראות הפנימיות של המשטרה. בהחלטתו לקבל את הערעור ולזכות את אותו קצין מהעבירה של הפרת אמונים, קבע בית המשפט העליון:

> "**העדר דיווח לממונים הוא בוודאי בגדר הפרת משמעת של איש משטרה, אך לא כל הפרת משמעת היא גם 'הפרת אמונים' כדרישת סעיף 284 לחוק העונשין... העדרו של דיווח במקרה כגון זה נוגד את הוראות המשטרה הנוגעות למשמעת, אך הוראות אלה אינן בגדר דין, ואין גם לומר שהפרת חובת דיווח על-ידי קצין משטרה נוגדת את המוסר... לא יתכן שכל הפרת משמעת, בין חשובה ובין של מה בכך, תהווה עבירה פלילית לפי סעיף 284**".

כדי שהימנעות מדיווח תקים אחריות פלילית של עובד הציבור צריך, בלשונו של בית המשפט העליון (שם), שאותה הימנעות תהיה "**נוגדת את המוסר**", או – כפי שנפסק בדנ"פ **שבס** – שהיא תפגע בצורה מהותית בערכים המוגנים על ידי העבירה הפלילית. פגיעה כזאת מתקיימת כאשר עובד הציבור מבצע פעולה אקטיבית של מצג כוזב (כפי שהיה לדוגמא בע"פ 620/75 מדינת ישראל נ' קריב, פ"ד לא(3) 589, 611; ובע"פ 415/86 כהן נ' מדינת ישראל, מיום 8.2.87). אכן, "**עובד ציבור המורה על ביצוע רישום כוזב מבצע מעשה של הפרת אמונים**" (דנ"פ שבס, עמ' 414; ראו עוד ע"פ 845/81 פניץ נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(3) 67, 69). לעומת זאת, כאשר עובד הציבור מבצע מחדל של הימנעות מחובת דיווח הנובעת מהוראות פנימיות שאינן בבחינת דין, אין למהר במסקנה כי מדובר בעבירה פלילית. יש לזכור כי העבירה של הפרת אמונים, בדומה ליתר עבירות השחיתות, הינה עבירה מסוג של mala in se, כלומר, עבירה הנמנית עם העבירות "**שהרע שבהן נגלה על פניהן**" (דנ"פ שבס, עמ' 445). לפיכך ניתן להרשיע בהפרת אמונים רק אם מעשהו של עובד הציבור משתייך לאותן התנהגויות שטבוע בהן חותם של אנטי-חברתיות ואנטי-מוסריות.

אם נחזור אל כללי ועדת אשר, הרי שאין לומר כי חובת הדיווח למבקר המדינה המוטלת בהם על השרים נועדה לבטא ולשקף ערכי מוסר וטוהר מידות מובנים מאליהם. אילו כך היה הדבר, כי אז חובת הדיווח שנקבעה בכללים אלו לא הייתה מוגבלת לשרים ולסגני-שרים אלא הייתה מוחלת באופן גורף על כלל עובדי הציבור, ולכל הפחות על כל עובדי הציבור הבכירים. מאחר שהדבר לא נעשה, ועובדי ציבור בכירים ביותר פטורים מחובת דיווח דוגמת זו שבכללי ועדת אשר, ובהינתן הנחת יסוד שאין מדובר באי-דיווח על כסף או רכוש שהוכח כי נסיבות קבלתו אינן כשרות, אין לומר כי ההימנעות מהדיווח על פי כללי ועדת אשר, היא כשלעצמה, מגבשת אחריות פלילית של הפרת אמונים. כך במיוחד מקום, דוגמת המקרה שלפנינו, בו קיים ספק בדבר עצם השתכללותה של חובת הדיווח במסגרת כללי ועדת אשר (כמבואר לעיל). בל נשכח כי הימנעות מדיווח אינה התנהגות אקטיבית אלא מחדל פאסיבי. סעיף 284 לחוק העונשין קובע עבירה ל:"**עובד הציבור העושה... <u>מעשה</u> מרמה או הפרת אמונים...**" (ההדגשה הוספה). על מנת שמחדל (העדר מעש) ייחשב ל"**מעשה**" עליו להיות "**הימנעות מעשייה שהיא חובה לפי כל דין או חוזה**" (סעיף 18(ג) לחוק העונשין). גם מטעם זה לא די בהפרת כללי ועדת אשר, שכאמור אינם בבחינת דין, כדי לגבש, עבירה של הפרת אמונים שעה שמדובר בהעדר מעש, כפי שהדבר הוא במקרה שלפנינו.

ודוק: יתכנו מצבים בהם הפרת כללי ועדת אשר לא תעמוד בפני עצמה אלא תהיה חלק מהתנהלות פסולה נרחבת יותר של עובד הציבור שיש בה, בהסתכלות כוללת, לספק את רכיב החומרה הנוסף הנדרש להרשעה. בהתקיים מצבים מעין אלו, ניתן להסכים לקביעתו של היועץ המשפטי לממשלה בהחלטתו מיום 24.5.00 בעניין נשיא המדינה מר עזר ויצמן, שלפיה "**ייתכנו מקרים שבהם הפרת הכללים הללו, שתכלול קבלת כספים ואי דיווח, יהא מקום לראותה – ככל שתוכח ובנסיבות כל מקרה לגופו – כנכללת בעבירת הפרת האמונים על מרכיביה ועל פי פשוטה**". הדגש שניתן שם הינו אפוא על נסיבותיו הפרטניות של כל מקרה לגופו, כאשר ההסתכלות אינה מצטמצמת לאי-הדיווח על הכספים, אלא משלבת נתון זה בנסיבות קבלת הכספים. החלטתו האמורה של היועץ המשפטי לממשלה ניתנה בשנת 2000, ארבע שנים לפני שנפסקה ההלכה בדנ"פ <u>שבס</u>. כיום, לאחר שהלכה זו העמידה את גבולות העבירה הפלילית על מכונם, והבהירה כי תנאי להתגבשותה הינו פגיעה מהותית בערכים המוגנים על ידי האיסור הפלילי, ובהתחשב בכך שהחלטת היועץ המשפטי לממשלה לא הועמדה מעולם למבחן שיפוטי, יש להגביל את המצבים שבהם הפרת כללי ועדת אשר תגבש אחריות פלילית, ולקבוע כי עצם ההימנעות מדיווח, ללא שנלווית אליה נסיבה מחמירה הנוגעת לקבלת הכספים או להתנהגות אנטי מוסרית אחרת של עובד הציבור, אינה עולה כדי עבירה פלילית.

975. להשלמת התמונה יש לציין כי הוועדה הציבורית לעניין גיבוש כללי אתיקה לחברי הממשלה (בראשות נשיא בית המשפט העליון בדימוס מאיר שמגר וכן פרופ' אסא כשר ופרופ' גביראלה שלו, להלן – **ועדת שמגר**) המליצה בדו"ח שחיברה לגבש את כללי האתיקה החלים כיום על חברי ממשלה, ובכלל זאת כללי ועדת אשר, בתוספת השינויים המובאים בדו"ח, למסמך משולב אחד, שיחליף את כללי ועדת אשר. הוועדה המליצה כי כללים אלו ייקבעו על ידי הממשלה ומעמדם הנורמטיבי יהיה כשל החלטת ממשלה, כשבמקביל לכך תעוגן הסמכת הממשלה להתקין כללי אתיקה באמצעות שינויו של חוק יסוד: הממשלה. לאחר שקיבלה לידיה את דו"ח שמגר באפריל 2008, הועברו המלצותיה לבדיקתה של ועדה שרים לענייני אתיקה בראשות שר המשפטים יעקב נאמן. ועדת נאמן הגישה את המלצותיה לעניין הקוד האתי, אך אלו טרם אושרו בממשלה.

976. התוצאה היא, אם כן, שספק אם הנאשם הפר את כללי ועדת אשר בכך שלא דיווח למבקר המדינה על כספי המזומן במט"ח שהוחזקו אצל אורי מסר. אולם, גם אם בוצעה הפרה של הכללים, עצם ההפרה כשלעצמה, שהתבטאה בהימנעות מדיווח למבקר המדינה, אינה מגיעה לתחום האיסור הפלילי.

אשר למימון השהייה במלון בוושינגטון ולסכום של 15,000 דולר אותם קיבל הנאשם מטלנסקי בשנת 2005, מאחר שלא הוכח כי עצם הנתינה של טובות הנאה אלה נעשתה שלא כדין (להבדיל מהפרת כללי ועדת אשר שאינם בבחינת דין), ובשים לכך שמדובר בשני אירועים בלבד שהוכחו על פני תקופה ממושכת, הרי שגם בהקשר זה אין בהפרת הכללים כדי להקים את אותו פן מחמיר נוסף שבלעדיו לא תיתכן הרשעה.

יש לדון כעת בשאלה אם התנהלותו המתוארת של הנאשם כלפי מבקר המדינה מגבשת את העבירה של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, שגם בה הוא מואשם.

<u>קבלת דבר במרמה</u>

977. לטענת המאשימה, ההצהרות שהעביר הנאשם למבקר המדינה (מכוח מנגנון הדיווחים שנקבע בכללי ועדת אשר), בהן לא כלל את הכספים שהוחזקו אצל מסר, היו מטעות בצורה מכוונת, ודי בכך כדי להרשיעו בעבירה של קבלת דבר במרמה. המאשימה מפנה לפסיקה בעניין וטוענת כי אין צורך להראות שלמרומה נגרם נזק או חסר, אלא רק שהמרמה השיג דבר מה. בכתב האישום טענה המאשימה כי בעקבות מצגי השווא קיבל הנאשם ממבקר המדינה את הנחת דעתו לכך שהפרטים שמסר בהצהרותיו השונות הם נכונים, וכי הוא פועל בהתאם לכללי ועדת אשר. כפועל יוצא מכך, מבקר המדינה לא פעל נגד הנאשם במישור זה, לא חייב אותו להחזיר את התשלומים שקיבל ואפשר לו להמשיך באותה מתכונת של קבלת כספים.

סעיף 415 לחוק העונשין קובע:

"415. המקבל דבר במרמה, דינו - מאסר שלוש שנים, ואם נעברה העבירה בנסיבות מחמירות, דינו - מאסר חמש שנים".

העבירה של קבלת דבר במרמה הינה עבירה תוצאתית (קבלה של "דבר"), הכוללת יסוד נפשי של מודעות המרמה לטיב התנהגותו, לקיומן של הנסיבות הרלוונטיות ולאפשרות הגרימה של התוצאה. היסוד העובדתי של העבירה כולל שני רכיבים: הראשון - הצגת טענה כוזבת, או העלמה של עובדה שבנסיבות המקרה היה מקום להציגה, והשני - קבלה של דבר מכוח אותה טענה כוזבת. יש להוכיח קיומו של קשר סיבתי בין הטענה הכוזבת לבין קבלת הדבר. הפסיקה פרשה את רכיבי היסוד העובדתי של עבירה זה באופן רחב, הן לעניין הרכיב הראשון (טענת המרמה) והן לעניין הרכיב השני (קבלת הדבר). הערכים המוגנים על ידי עבירה זו הינם חופש הרצון, חופש הפעולה, וחופש הבחירה של המרומה. לצד זאת נקבע בפסיקה כי הדגש בעבירה זו אינו נמצא בנזק או בהפסד שנגרמו למרומה אלא ברווח שהפיק המרמה: "**חזות הכל בעבירה של קבלת דבר במרמה הינה ביתרון או בהישג למרמה, ולא בחסר למרומה**" (ע"פ 752/90 ברזל נ' מדינת ישראל, פ"ד מו(2) 539, 563; להלן – פרשת ברזל). על כן, אין מניעה לכך שתתגבש עבירה של קבלת דבר במרמה כאשר יש בקבלה יתרון או הישג לרמאי, גם אם אין עמה נזק או הפסד למרומה.

978. במקרה שלפנינו, כפי שכבר צוין, ספק באם הרכיב העובדתי הראשון (הצגת טענת מרמה) מתקיים. בהתאם לסעיפים 10 ו-17 לכללי ועדת אשר, על השר להצהיר למבקר המדינה בדין וחשבון מפורט, על ההון, הנכסים, הזכויות וההתחייבויות שיש לו ולבני משפחתו. אך כפי שראינו, שאלה היא האם תרומה שניתנה לשר לצורך פעילות פוליטית בלבד נחשבת להון "**שיש לו**" במובן האמור בכללים, והאם על השר לדווח על תרומה כזאת למבקר המדינה גם בהעדר חובת דיווח למבקר על פי חוק המפלגות (חובה שהוספה לספר החוקים רק לאחר האירועים נשוא כתב האישום). מאחר שלא הוכחה טענת המאשימה כי הכספים שהחזיק הנאשם אצל עו"ד מסר היו כספים פרטיים שלו, הרי לפי הפרשנות המחילה את חובת הדיווח שבכללי ועדת אשר רק על כספים פרטיים, לא העלים הנאשם ממבקר המדינה עובדה אותה היה חייב לגלות לו, עת לא כלל כספים אלה בהצהרות שהגיש למבקר בשנים 2003-2007.

979. הרכיב העובדתי השני בעבירה נוגע לקבלה של דבר. המאשימה לא הרחיבה בעניין זה, אך בכתב האישום נטען כאמור כי הדבר אותו קיבל הנאשם היה "הנחת דעתו" של המבקר לכך שהפרטים שמסר בהצהרות הינם נכונים וכי הוא פועל בהתאם לכללי ועדת אשר. כפועל יוצא מכך המבקר לא פעל לבדיקת הסכומים והכספים על-מנת לבחון אפשרות כי כספים אלה יוחזרו ועל-מנת למנוע המשך קבלת כספים מטלנסקי, קבלה

שהינה אסורה על פי כללי ועדת אשר (מאחר וכספים אלו מהווים טובת הנאה, כאמור בסעיף 6 לכללים).

הפסיקה העניקה כאמור פרשנות לשונית רחבה למונח "דבר" וקבעה כי מדובר ביתרון או הישג, מכל סוג שהוא, לרמאי. בנסיבות בהן המרמה נעשתה כלפי גוף שלטוני המשרת את האינטרס הציבורי, נאמרו בפסק הדין בפרשת ברזל הדברים הבאים:

> **"ההגנה על הערך החברתי האמור ודאי שהיא יפה לגבי הנחת הדעת במירמה של מי שהוא בעל סמכות לפעול על-פי דין, כשהסמכות מוענקת כדי לשרת את האינטרס הציבורי. כשמניח אדם במירמה את דעתו של בעל סמכות אשר כזאת, לגבי עובדות שהן רלוואנטיות בעניינו (של המרמה), משבש הוא את שיקול הדעת וההכרעה של המרומה בהפעלת הסמכות ובמיצויה. שאם היו נפרשות בפני המרומה כל העובדות לאשורן, אפשר שהיה פועל, או שחייב היה לפעול, באותו עניין, במסגרת סמכותו, אחרת מכפי שפעל. סיכון זה ביקש המרמה, מטעמיו שלו, להסיר מעצמו, ומשהשיג את מבוקשו, זכה בכך בטובת הנאה ממעשה המירמה. במלים אחרות, על-ידי 'הנחת הדעת' קנה המרמה לעצמו שקט נפשי מפני הסיכון כי יעמוד בפני החלטה שלטונית שונה, ממנה ביקש לחמוק על-ידי המירמה"** (פרשת ברזל, עמ' 564).

אם אמנם חייב היה הנאשם לדווח למבקר המדינה על הכספים שהוחזקו אצל עו"ד מסר, כי אז אין להוציא מכלל אפשרות (ולצורך קבלת ה"דבר" מספיקה כאמור אפשרות), כי אם היו מונחות בפני המבקר העובדות הנוגעות להחזקת הכספים אצל עו"ד מסר, היה המבקר פועל בצורה שונה משפעל. כך, למשל, עשוי היה המבקר להורות לנאשם להשיב את הכספים לתורמים, יהיה זה טלנסקי או תורם אחר, או אוסר על הנאשם להמשיך לקבל כספים דומים, בהיותם טובת הנאה אסורה על פי הכללים (כאמור לעיל, הנאשם המשיך לקבל מטלנסקי כספים גם בעת שכיהן כשר). הנחות אלו הן כמובן היפותטיות מטבען, אך העיקר הוא שבהתנהלותו האמורה שיבש הנאשם את יכולתו של המבקר ואת שיקול הדעת של המבקר לפעול בהתאם לסמכויותיו; והכל – שוב – אם אמנם הייתה קיימת חובת דיווח על הכספים.

980. הנה כי כן, התקיימות היסוד העובדתי במקרה שלפנינו של עבירת קבלת דבר במרמה, תלויה בהכרעה בשאלה האם הכספים בהם החזיק עו"ד מסר עבור הנאשם היו חייבים בדיווח על פי כללי ועדת אשר. אלא שבסופו של יום, שאלה זו אינה מצריכה הכרעה בתיק זה, לאחר שבלאו הכי לא הוכח מעבר לספק סביר התקיימותו של היסוד הנפשי אצל הנאשם.

981. היסוד הנפשי הנדרש בעבירה של קבלת דבר במרמה הוא מודעות לטיב ההתנהגות, לקיום הנסיבות הרלוונטיות, ולאפשרות התרחשות התוצאה האסורה של קבלת ה"דבר"

כתוצאה מהמרמה (ע"פ 2333/07 תענך נ' מדינת ישראל, מיום 12.7.10, פיסקה 106). הנאשם היה מודע להימצאות הכספים אצל מסר ולאי הדיווח עליהם. חרף התנהלות זאת האמין הנאשם, לטענתו, כי מקורם של הכספים כשר (תרומות) וכי אינם חייבים בדיווח. בהקשר זה נסמך הנאשם גם על ייעוץ משפטי אותו קיבל מעו"ד מסר, שסבר גם הוא כי הכספים פטורים מדיווח. מכלול הראיות שבאו לפנינו אינו מאפשר לשלול את סבירות גרסתו של הנאשם כי האמין ששר אינו צריך לדווח במסגרת כללי ועדת אשר על תרומות פוליטיות המוחזקות בידיו. יש בכך להקים ספק סביר באשר להתקיימות היסוד הנפשי של מודעות להעלמת מידע החייב בגילוי ושל מודעות לאפשרות התרחשות התוצאה של הנחת דעת מבקר המדינה – שהרי בהעדר חובת דיווח אין בהימנעות מאזכור הכספים בהצהרות למבקר כדי להסיר מהנאשם סיכון כלשהו של נקיטת צעדים מצד המבקר בנוגע לכספים. מאותה סיבה מתקיים ספק סביר גם באשר למודעות הנאשם לקיומו של קשר סיבתי בין ההימנעות מדיווח על הכספים לבין התוצאה של הנחת דעת המבקר. הספק הסביר שנותר הינו בדבר התקיימות היסוד הנפשי ה"**מחייב ידיעה של המרמה, כי המצג אותו הציג, אינו אמת, או לפחות מודעות לכך ברמה של פזיזות. המודעות היא להיות המצג מצג שווא, וגם לעובדה שבשל מצג השווא יתקבל ה'דבר'**" (ע"פ 1784/08 פרי נ' מדינת ישראל, מיום 5.2.09, פסקה 40).

נאשמת 2 – שולה זקן

982. טענת המאשימה הינה כי עצם קבלת כספים במזומן מטלנסקי עבור הנאשם, העברתם על-ידי הנאשמת לקופה לידי אורי מסר, ניהולם על ידה והמעקב אחריהם שעה שהוחזקו בסתר, מגבשים עבירה של מרמה והפרת אמונים.
המקורות הראייתיים העיקריים בעניין זה הם עדויותיהם של טלנסקי ואורי מסר ושתיקה מחזקת של הנאשמת.

אין צורך לחזור במלואן על גרסאות העדים ונביאן להלן בתמצית.

983. א. על-פי כתב האישום (אישום שני פרק ב', סעיפים 14-15), העביר טלנסקי לנאשם, לעיתים באמצעות הנאשמת, יותר מ-100,000 דולר ובהם מעטפות במזומן, 72,500 דולר במזומן ביום 24.12.03, מימון עבור שהיית הנאשם במלון ביום 14.10.05, ומתן במזומן של 15,000 דולר ביום 23.11.05.

ב. טלנסקי העיד כי בתקופת כהונתו של הנאשם כשר תמ"ת הוא העביר מדי פעם כספים לנאשמת עבור מימון נסיעותיו של הנאשם, הוצאותיו, שדרוג טיסות ומלונות. האישום אינו מכוון לכספים אלה, אלא לסכומי כסף נוספים שנמסרו מטלנסקי לנאשמת וממנה לאורי מסר. בעניין זה קבענו לעיל (סעיף 81) כי טלנסקי העביר לנאשם, הן ישירות והן

באמצעות הנאשמת, כספים במזומן לשתי מטרות: האחת, במהלך נסיעות שונות, כמה מאות או כמה אלפי דולר לנסיעה, כדמי כיס וכסיוע ושדרוג נסיעה לארה"ב עבור ארגונים. השנייה, תרומות שנמסרו לנאשמת והועברו לקופה אצל אורי מסר. עם זאת, לא ניתן לקבוע בוודאות את סכומי התרומות.

ג. **באשר לסך 72,500 דולר**: קבענו לעיל כי מחמת הספק לא ניתן לקבוע במידת הוודאות הנדרשת קבלת סכום כזה מטלנסקי והעברת הסכום באמצעות הנאשמת לנאשם.

ד. הנאשמת אינה קשורה ישירות לנושא **מימון השהייה במלון ולמתן 15,000 דולר**.

984. אורי מסר העיד כאמור כי התבקש על-ידי הנאשמים להחזיק כספים במזומן בנאמנות בדולרים עבור הנאשם, תחילה בכספת במשרדו ואחר-כך בבנק. הסכומים שהחזיק נעו בין 150,000-300,000 דולר. החזקת קופת המזומנים החלה עוד בעת כהונת הנאשם כראש עיריית ירושלים ונמשכה בזמן שהנאשם כיהן כשר תמ"ת, שאז קיבל מדי פעם מהנאשמת סכומי דולרים במזומן לשמור בכספת, ועל-פי בקשתה החזיר לה כספים (תמיד במזומן ובדולרים) כאשר היא זו שעשתה רישום של הסכומים שנכנסו ויצאו. עוד אמר, כי בשנת 2006 החליט לחסל את קופת המזומן והחזיר לידיה של הנאשמת סכום של 150,000 דולר במזומן. מסר אישר גם סכומים ספציפיים אשר התייחסו לסכומים שהחזיק – 274,000 דולר, 329,550 דולר, וכן קבלה של 9,000 דולר. גרסתו של מסר הינה כי כספים אלה הם כספים של הנאשם בלבד ולא של הנאשמת. נציין, כי שתיקתה של הנאשמת מחזקת הראיות נגדה.

מדברים אלה עולה, כי בתקופת כהונתו של הנאשם כשר תמ"ת קיבלה הנאשמת סכומי כסף במזומן בדולרים, חלקם מטלנסקי, והעבירה אותם להחזקה בנאמנות עבור הנאשם אצל אורי מסר. בתקופה זו החזיק אורי מסר עבור הנאשם סכומים שבין 150,000 לבין 300,000 דולר ואף למעלה מכך. הנאשמת היא זו שעקבה אחרי תנועת הכספים וביצעה רישומים (שלא נמצאו). על-פי בקשתה קיבל מסר כספי מזומן אלה, ועל-פי בקשתה החזירם לידיה. בשנת 2006 אורי מסר נתן לה 150,000 דולר במזומן וחיסל את הקופה שהייתה בידיו. עקבותיהם של 150,000 דולר אלה לא נודעו במסגרת משפט זה.

985. המאשימה טוענת בסיכומיה כי הנאשמת הייתה עובדת מדינה בכירה, תיווכה בהעברת כספים מטלנסקי עבור הנאשם, וניהלה באמצעות עו"ד מסר קופה סודית בדרך של רישום על סכומים הנכנסים והיוצאים ממנה. קופה זו נוהלה בהסתר, דבר המלמד על מודעות כי נפל פסול בקבלת הכספים והחזקתם בצורה זו. מעשים אלו מהווים פגיעה מהותית בתקינות פעולות המינהל ובטוהר המידות של עובדי הציבור ובאמון הציבור

בעובדי הציבור ומשרתיו, בעיקר בשל קבלת טובות הנאה עבור הנאשם והסתרה מכוונת של המעשים והכספים. מעורבותה של הנאשמת היא של מבצעת עיקרית בצוותא עם הנאשם, וכן מבצעת עבירה עצמאית כעובדת ציבור, ועל-כן מבוקש להרשיעה בגין חלקה באישום הראשון (פרשת ראשונטורס) ובאישום השני שלפנינו בעבירה אחת של מרמה והפרת אמונים בגין מכלול התנהלותה בלשכת הנאשם בתקופת כהונתו כשר תמ"ת.

986. הנאשמת הייתה מנהלת לשכתו ואשת סודו של הנאשם. מהראיות עולה כי היא ידעה על כספי המזומן, דרך החזקתם אצל מסר, סכומי הכסף שיצאו ונכנסו ואלה נרשמו אצלה. עם זאת, הכסף אינו כספה אלא כספו של הנאשם. ציינו כבר לעיל, כי המקורות הכספיים היו ידועים לשני אנשים: הנאשם והנאשמת, ודרך החזקת הכספים במזומן במטבע חוץ אצל אורי מסר הייתה ידועה לשלושה. עוד קבענו לעיל, כי "צבעם" של הכספים הוא בעייתי בשל מספר טעמים ובהם דרך החזקתם, ניהולם ללא שקיפות, ועוד.

בעניין זה יש להתייחס למספר סוגיות: תפקידה המהותי של הנאשמת, חובותיה כעובדת ציבור בכירה ושאלת הוכחתם של יסודות העבירה של מרמה והפרת אמונים.

987. **תפקידה המהותי** של הנאשמת לא היה בגיוס כספים והיא לא הייתה בעלת הזכויות בכספים. תפקידה התמקד בקבלת כספים במזומן, העברתם לאורי מסר ורישומים במטרה לעקוב אחרי תנועת הכספים ולדעת מה מצב הקופה. אורי מסר החזיק את הכספים, אך הנאשמת היא שניהלה אותם. בעניין זה אין להתייחס לנאשמת כמי שהיה לו תפקיד שולי, אלא כבעלת תפקיד של ניהול כספי במשך מספר שנים של סכומי כסף שהגיעו לכדי מאות אלפי דולרים. הסכום המזומן האחרון של כ-150,000 דולר אף הגיע לידיה ואין אנו יודעים היכן הוא, אולם הנאשמת אינה מואשמת בעניין ספציפי זה.

988. ציינו לעיל כי המקורות לכספי המזומן היו תרומות וכי אין לפנינו הוכחה כי נעשה שימוש פרטי בכספים האלה. עוד ציינו, כי זיהוי הכספים הוא בעייתי בשל דרך החזקתם וניהולם, וכי שאלה היא האם הנאשם היה מחויב בדיווח למבקר המדינה על כספים אלה מכוח כללי ועדת אשר. הנאשמת מופטרת משאלה זו, שכן כללי ועדת אשר לא חלו עליה מעולם, ועל כך אין מחלוקת.

989. נותרת השאלה האם דרך ההתנהלות של הנאשמת, שהינה עובדת ציבור בכירה, המתבטאת בניהול כספים בהיקף ניכר לאורך זמן, במזומן, במט"ח וללא דיווח, מהווה עבירה של מרמה והפרת אמונים.

האיסור הפלילי של הפרת אמונים נועד, כאמור, לשמור על שלושה ערכים מוגנים: אמון הציבור בעובדי הציבור, טוהר המידות של עובדי הציבור, ואינטרס הציבור עליו מופקד עובד הציבור. היסוד העובדתי שבעבירה הינו רכיב התנהגותי, מעשה מרמה או הפרת אמונים, רכיב נסיבתי ביצוע מעשה במילוי התפקיד, ורכיב נסיבתי נוסף של פגיעה בציבור. היסוד הנפשי בעבירה של הפרת אמונים הינו מודעות בפועל.

לעמדתנו, גם התנהגותה של הנאשמת, אשר ניהלה קופת מזומנים לאורך ימים שלא לעין השמש, אינה חפה מפגמים, שכן יש בהתנהלות כזאת של עובד ציבור פוטנציאל של פגיעה בטוהר המידות. מה עוד שעל הסכומים, קבלתם, הוצאתם ושימושם לא דווח לאיש. עם זאת, מאותה סיבה שבגינה קבענו לעיל כי לא התקיימו במעשיו של הנאשם בפרשה זו היסודות המחמירים של פגיעה מהותית בערכים המוגנים על ידי העבירה, יש לומר אותו דבר גם על הנאשמת, ואף ביתר שאת. הנאשמת עבדה עם הנאשם במשך שנים רבות, ראתה וידעה כי הוא מקבל כספי מזומן, ראתה וידעה כי כספים אלה מועברים לנאמנות של עורך דינו, חברו הקרוב ומנהל כספי הבחירות שלו. בהבינה כי אלו כספים שנתרמו עבור הנאשם ומוחזקים באופן נפרד, ובאין הוכחה מספקת על שימוש פרטי בכספים, אין לומר כי מתקיים כאן אותו פן מחמיר נוסף שבלעדיו לא תיתכן הרשעה. לכך מצטרפת, כמובן, העובדה שאין לפנינו ראייה כי לנאשמת צמחה באופן אישי טובת הנאה מכספים אלה.

990. משעה שנקבע באשר לנאשם כי עצם ההחזקה של הכספים בקופה הסודית והסתרתם אינה מהווה עבירה פלילית, ברי כי גם הנאשמת, שרק סייעה לנאשם בקבלת הכספים ובניהולם, ולא הפיקה מהם רווח כלשהו, אינה צריכה להיות מורשעת. לפיכך יש לזכות גם אותה.

סיכום ותוצאת פרקים א'-ה' לאישום השני

991. לאור האמור לעיל, אנו מזכים את הנאשם מעבירות המיוחסות לו בפרקים אלה.

אנו מזכים את הנאשמת מהעבירה המיוחסת לה בפרקים אלה.

פרק ו' לאישום השני – פרשת "מרכז ההשקעות"

992. בפרק ו' לאישום השני מיוחסת לנאשם עבירה של מרמה והפרת אמונים, בגין פעולות שביצע בהיותו שר התמ"ת ושר התקשורת למרות ניגוד עניינים חריף בו היה מצוי מול עו"ד מסר. פעולות אלה התייחסו לארבעה נושאים בהם טיפל הנאשם במסגרת תפקידיו כשר התמ"ת ושר התקשורת: היטל היבוא על שמנים; מפעל סיליקט; פרויקט נבטים; וחברת בזק. כתב האישום מוסיף ומזכיר ישיבות אותן קיים הנאשם בלשכתו, בהשתתפות עו"ד מסר ועל פי רוב לבקשתו, בנוגע לגופים נוספים בהם היה לעו"ד מסר עניין. במהלך שמיעת הראיות ובסיכומיה הבהירה המאשימה כי האזכור של פעולות הנאשם בקשר לאותם גופים נוספים נעשה לצרכים ראייתיים בלבד, וכי היא אינה מבקשת להרשיע את הנאשם בגין פעולות אלה.

כתב האישום

993. פרטי האישום בפרשה זו פותחים בתיאור מערכת היחסים והזיקות בין הנאשם לבין עו"ד מסר. על פי האמור שם, הקשרים בין השניים היו הדוקים וכללו זיקות במספר היבטים: הנאשם ועו"ד מסר הנם חברים קרובים זה למעלה מ-30 שנה. בשנים 1977 עד 1989 הם היו שותפים במשרד עורכי דין בירושלים. לאחר סיום השותפות המשיכו לקיים קשר אינטנסיבי קרוב, שכלל עשרות פגישות בשנה למטרות עסקיות, אישיות ואחרות. פגישות אלה התקיימו בלשכתו של הנאשם ובמקומות אחרים, בין היתר בתקופה בה כיהן כשר התמ"ת. בנוסף, העניק עו"ד מסר במהלך השנים לנאשם ולמשפחתו שירותים של ייצוג משפטי בעניינים שונים, לעיתים ללא שכר טרחה או בשכר טרחה מופחת, וזאת על רקע הקשרים המיוחדים בין השניים. עו"ד מסר שימש גם פעיל מרכזי בסיוע לנאשם בהתמודדויות הפוליטיות השונות שלו, ואף שימש כיו"ר של עמותות שפעלו לבחירת הנאשם למשרות ציבוריות. במהלך פעילותה של אחת מאותן עמותות – עמותת "ירושלים המלוכדת בראשות אהוד אולמרט 1998" שהוקמה לשם ניהול התמודדותו השנייה של הנאשם לראשות עיריית ירושלים בשנת 1998 – חתמו הנאשם ועו"ד מסר, שעמד בראש העמותה, על ערבות אישית לחוב העמותה בבנק לאומי בסך של כ-1.7 מליון ש"ח. הנאשם הפנה את עו"ד מסר לטלנסקי כדי להסדיר באמצעותו את כיסוי החוב, ועו"ד מסר אכן פעל מול טלנסקי, שהעביר לו מחשבונותיו מאות אלפי דולרים שנרשמו תחילה כבטוחה ולאחר מכן שימשו לכיסוי מרבית החוב. קבלת כספים אלה מטלנסקי לא דווחה למבקר המדינה (במהלך פרשת ההגנה הבהיר ב"כ המאשימה כי בכתב האישום נפלה טעות בנדון וכי הכוונה היא שהדיווח לא נמסר לרשם העמותות: עמ' 12132-12133 לפרוטוקול). יתרת החוב נמחקה על ידי הבנק כתוצאה מהמגעים שניהל עמו עו"ד מסר. מעבר לכל האמור, בשנים 2003 עד 2006 עו"ד מסר ניהל עבור הנאשם, ללא תמורה, את "הקופה הסודית"

שהכילה מאות אלפי דולרים של הנאשם במזומן אשר הוחזקו בכספות במשרדו של עו"ד מסר ובבנק.

994. בכתב האישום נטען כי שורת הזיקות האמורות והאינטרסים המשותפים שנוצרו באמצעותן בין הנאשם לבין עו"ד מסר, כשעליהן נוסף רכיב ההסתרה וחוסר החוקיות שנלווה לחלק מהפעולות, יצרו מחויבות אישית עמוקה של הנאשם כלפי עו"ד מסר. מחויבות זאת הטילה על הנאשם חובה למשוך את ידיו במסגרת תפקידיו הציבוריים – ובמיוחד שעה שכיהן כשר המופקד על משרדים כלכליים – מכל עיסוק בעניין הנוגע לעו"ד מסר וללקוחותיו. אלא שבפועל הפר הנאשם את החובה האמורה, ונטל חלק בדיונים ובהחלטות הנוגעים ללקוחותיו של עו"ד מסר. הייצוג של לקוחות אלה על ידי עו"ד מסר בנושאים עסקיים בעלי נגיעה לתחומי האחריות של הנאשם, התחיל מאז מונה הנאשם לתפקידיו השונים כחבר הממשלה בשנת 2003. חלק מהלקוחות הגיעו אל עו"ד מסר בשל קרבתו לנאשם, ולחלקם פנה עו"ד מסר ביוזמתו. עו"ד מסר התייצב בשם לקוחות אלה לצורך קידום ענייניהם, בעיקר במשרד התמ"ת, ובין היתר נטל חלק בישיבות שנערכו בקשר לכך אצל הנאשם כשר המופקד על המשרד. הנאשם קיים ישיבות בהן נדונו נושאים הנוגעים ישירות ללקוחותיו של עו"ד מסר; קיבל החלטות בנושאים מהותיים הקשורים לאותם לקוחות; ולעיתים אף שינה לטובתם החלטות שהתקבלו על ידי הגורמים המקצועיים במשרד התמ"ת ובמרכז ההשקעות הפועל במסגרת המשרד ותחת אחריות שר התמ"ת. לטענת המאשימה, פעולות אלה של הנאשם בוצעו בהיותו מודע לכך שהוא מצוי בניגוד עניינים חריף בין מחויבותו למילוי תפקידו הממלכתי לבין מחויבותו האישית העמוקה לעו"ד מסר.

995. כתב האישום מפרט את ארבעת הנושאים הקשורים בלקוחותיו של עו"ד מסר, בהם טיפל הנאשם. הנושא **הראשון** הוא ההיטל על יבוא שמנים וכוספאות לישראל. היטל זה נועד לסייע ליצרנים ישראלים בהתמודדות מול מוצרי יבוא דומים. סמוך לחודש אוגוסט 2003 עמד ההיטל לפוג, ועל הפרק עמדה שאלת המשך גבייתו ושיעורו. מאחר ששר התמ"ת הוא בעל הסמכות לקבוע את ההיטל, נדרשה החלטה של הנאשם בנדון. ההחלטה אמורה הייתה להשפיע באופן ממשי על יצרנים מקומיים, ובכללם חברת שמן תעשיות בע"מ, שהנה יצרנית השמן המובילה בישראל. הגורמים המקצועיים במשרד התמ"ת העבירו למנכ"ל המשרד, רענן דינור, המלצה על הפחתת היטל יבוא השמנים מ-4.5% ל-3%. לאחר בדיקת הנושא העביר המנכ"ל המלצה זהה לנאשם, שהחליט בחודש יולי 2003 לקבלה, והודעה על כך התפרסמה ברבים ביום 7.7.03. סמוך קודם ליום 3.8.03 פנה עו"ד מסר למנכ"ל חברת שמן, בעז צפריר, והציע לו את שירותיו בנושא ההיטל. מר צפריר נענה להצעה. לאחר קבלת הייצוג פנה עו"ד מסר ללשכת הנאשם והצליח להביא לזימונה של פגישה בנושא גובה ההיטל החדש בין נציגי חברת שמן לבין הנאשם. הישיבה התקיימה

בלשכתו של הנאשם ביום 3.8.03, בהשתתפות הנאשם, מנכ"ל המשרד, יועץ השר, אנשי חברת שמן ועו"ד מסר. כשבוע לאחר הישיבה התפרסמה מטעם המשרד הודעה חדשה על החלטת הנאשם לשנות את שיעורי ההיטלים שנקבעו קודם לכן, כך שההיטל על יבוא שמנים יעמוד על 4% וההיטל על יבוא כוספאות יעמוד על 5.5%.

996. הנושא **השני** הנזכר בכתב האישום הוא מפעל בדימונה השייך לחברת סיליקט דימונה בע"מ שבבעלות היזם אפרים (פימה) פיינבלום. המפעל עוסק בייצור חומרים על בסיס חומר הסיליקה. בשנת 2003 פנתה החברה למרכז ההשקעות במשרד התמ"ת בבקשה שיינתן למפעל כתב אישור והכרה של מפעל מאושר במסלול מענקים על פי חוק לעידוד השקעות הון, תשי"ט-1959. לצורך כך יוצגו החברה והיזם על ידי עו"ד מסר. הנאשם, שבתוקף תפקידו כשר התמ"ת היה ממונה על מרכז ההשקעות, קיים ישיבות בנושא מפעל סיליקט בהן השתתף עו"ד מסר כבא-כוח היזם. במהלך אותן ישיבות קיבל הנאשם החלטות מהותיות ומשמעותיות שנועדו לקידום הענקת האישורים למפעל, לעתים תוך שינוי החלטות של הדרג המקצועי במרכז ההשקעות. בנוסף הנחה הנאשם את עוזריו בלשכת השר לפעול בנושא, והללו אכן פעלו לטובת המפעל מול הגורמים המקצועיים במרכז ההשקעות. כך, ביום 10.7.03 התקיימה בלשכתו של הנאשם ישיבה בהשתתפות עו"ד מסר, בה הנחה הנאשם את הגורמים המקצועיים במרכז ההשקעות לסיים תוך חודש וחצי את הליך הבדיקה לאישור הפרויקט. במהלך ביקור של הנאשם בדימונה, ניתנה על ידו הוראה להפחית את הסכום שהיזם חויב להפקיד בנאמנות ולהעמידו על חמישה מליון דולר במקום 15 מליון דולר שנדרשו מלכתחילה מהיזם. באותה הזדמנות הצטרף הנאשם להמלצת מנכ"ל המשרד שתמך במתן הנחה למפעל על הסכום שנדרש ממנו עבור פיתוח הקרקע עליה הוקם. ביום 2.12.03 חתם הנאשם על מכתב שהודיע ליזם על החלטת מרכז ההשקעות להעניק למפעל כתב אישור. ביום 28.1.04 חתם הנאשם, במסגרת תפקידו כיו"ר מינהל מקרקעי ישראל, על אישור הקצאת קרקע למפעל, וזאת לאחר הליך אישור מזורז של הבקשה. למחרת, ביום 29.1.04, נכח הנאשם בטקס הנחת אבן הפינה למפעל בדימונה, לאחר שהגיע מירושלים בלווייתי עו"ד מסר, שהצטרף אליו לנסיעה ברכב השרד של הנאשם. ביום 18.5.04 ניהל עוזרו של הנאשם, דורון שופן, התכתבות בדוא"ל בשם היזם ולטובתו עם גורמים מקצועיים במשרד התמ"ת בנושא הקצאת תקציב לסלילת כביש הגישה למפעל. ביום 21.7.04, במהלך פגישה שהתקיימה בלשכת הנאשם ובנוכחותו, הוחלט כי מנכ"ל המשרד אחראי לכך שסלילת הכביש תושלם עד לחודש יוני 2006. בישיבה נוספת שקיים הנאשם בלשכתו ביום 29.7.04, ובה נטלו חלק בין היתר עו"ד מסר וראש עיריית דימונה, ביקש הנאשם מהגורמים המקצועיים לקבל תכנית עבודה ולוח זמנים טנטטיבי לסיום הכביש. ביום 31.10.04 פעלו עוזריו של הנאשם, עובד יחזקאל ודורון שופן, אצל סגנית-מנהל מרכז ההשקעות בניסיון לקדם טיפול בערר שהגישה חברת סיליקט על התניות שנכללו בכתב האישור שניתן למפעל.

997. הנושא **השלישי** נוגע להתארגנות של קבוצת יזמים, שהחלה סמוך לראשית שנת 2004, במטרה להקים בשותפות עם התעשיה האווירית פרויקט לבדק מטוסים סמוך לשדה התעופה הצבאי בנבטים. עו"ד מסר ייצג את היזמים והופיע בשמם מול משרד התמ"ת. בשנים 2004-2005 היה הנאשם מעורב בעניינים שונים הנוגעים לפרויקט ולקידומו במשרד התמ"ת. בתוך כך ניהל הנאשם ישיבות הקשורות לפרויקט, שבחלקן נטל חלק עו"ד מסר כבא-כוח היזמים. בנוסף, עוזרו הבכיר של הנאשם, עובד יחזקאל, ניהל בשמו של הנאשם ועל פי הנחייתו הישירה מספר ישיבות שנועדו לקידום הפרויקט.

998. עניינו של הנושא **הרביעי** בחברת בזק. סמוך לחודש מרץ 2004 התעוררה מחלוקת בין בזק לבין משרד התקשורת בקשר לבקשתה של בזק מבעליה של חברת שידורי הלוויין yes להזרים כספים ל-yes. מנכ"ל בזק ביקש להיפגש לצורך כך עם הנאשם, ששימש באותה עת גם כשר התקשורת. לשם תיאום הפגישה פנה מנכ"ל בזק לעו"ד מסר, לגביו נאמר לו כי "**השפעתו אל מול אולמרט היא חזקה**". לאחר מכן תואמה בבהילות פגישה בה נטלו חלק הנאשם, עו"ד מסר ומנכ"ל בזק בלבד, מבלי שאיש מהדרג המקצועי של המשרד נכח בפגישה.

<u>התשובה לאישום ותגובת המאשימה לתשובה</u>

999. תשובת הנאשם לאישום העלתה כי קיימת הסכמה מצידו לחלק לא מבוטל מהעובדות הנטענות בפרק ו' לאישום השני. התרשמות זו התחזקה למשמע עמדות הצדדים בדיון שקיימנו ביום 14.1.10, טרם תחילת שמיעת הראיות, לפי סעיף 144 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982. משכך ניאותו באי-כוח המאשימה והנאשם לבוא בדברים על מנת לנסות ולצמצם את היקף יריעת המחלוקת העובדתית, ועל ידי כך לייתר הבאת ראיות בנקודות המוסכמות. מהלך זה נשא פרי חלקי. בעקבות מגעים שניהלו ביניהם באי-כוח הצדדים, הגיש הנאשם תשובה משלימה ומפורטת יותר לאישום, ובתגובה הודיעה המאשימה על נכונותה להסתפק לגבי חלק מסעיפי האישום בעובדות בהן הודה הנאשם בתשובתו המשלימה. הצגת תשובת הנאשם להלן תיעשה אפוא תוך הבחנה בין חלקי התשובה עליהם באה הסכמת המאשימה (וממילא התייתר הצורך בהבאת ראיות לגביהם) לבין החלקים בתשובה שנותרו שנויים במחלוקת (והצריכו הבאת ראיות).

1000. בתשובתו הודה הנאשם במקצת הקשרים המתוארים בכתב האישום בינו לבין עו"ד מסר. וכך נאמר לעניין זה בתשובה:

"מזה שנים רבות, לרבות בתקופה הרלבנטית לכתב האישום, התקיימה בין הנאשם לעו"ד מסר מערכת יחסים, הכוללת זיקות וקשרים שונים כדלהלן:

(א) הנאשם ומסר הינם חברים מזה למעלה משלושים שנים.

(ב) בין השנים 1977-1989 היו עו"ד מסר והנאשם שותפים במשרד עורכי-דין שניהלו במשותף בירושלים יחד עם עו"ד ברוך אדלר.

(ג) לאחר סיום השותפות האמורה, עם מינויו של הנאשם לשר בממשלה ולאחר שחדל לשמש כעורך דין, ובכלל זה גם בתקופה בה כיהן כשר התמ"ת, התמידו הנאשם ועו"ד מסר לקיים קשר, במהלכו נפגשו פעמים רבות בשנה, בין היתר בלשכתו של אולמרט, וזאת למטרות חבריות וכן במסגרת יחסי עו"ד לקוח.

(ד) כמו כן, במהלך השנים הללו, ייצג עו"ד מסר את הנאשם ומשפחתו בשורה של עניינים משפטיים שונים, וזאת על רקע הקשרים בין השניים.

(ה) עו"ד מסר עמד בראש עמותות שפעלו לבחירתו של הנאשם למשרות ציבוריות ופוליטיות וסייע לנאשם בהיבטים הכספיים והמשפטיים שהיו כרוכים בהתמודדויות אלה".

אלה הקשרים בהם הודה הנאשם. הנאשם כפר בתיאורים המופיעים בכתב האישום, לפיהם מערכת היחסים בינו לבין עו"ד מסר הייתה "**הדוקה**"; החברות ביניהם הייתה כשל חברים "**קרובים**"; והקשר עליו שמרו לאחר סיום השותפות היה "**אינטנסיבי קרוב**". בנוגע לייצוג המשפטי שעו"ד מסר העניק לנאשם ולמשפחתו, כפר הנאשם בהתרחשותם של אירועים בהם הייצוג ניתן ללא תשלום שכר טרחה או תמורת שכר טרחה מופחת, וכן בטענה לפיה הקשרים בינו לבין עו"ד מסר היו "**מיוחדים**" והשפיעו על גובה שכר הטרחה אותו שילם לעו"ד מסר. עוד כפר בעובדות הנטענות בכתב האישום באשר לכיסוי חוב עמותת ירושלים המלוכדת לבנק לאומי ולניהול "קופה סודית" על ידי עו"ד מסר עבורו. יחד עם זאת, בפרק התשובה לאישום בפרשת טלנסקי, הודה הנאשם כי במועד פתיחת חשבון עמותת ירושלים המלוכדת בבנק הוא חתם יחד עם מסר, יו"ר העמותה, על ערבות לחובה לבנק; כי בתום מערכת הבחירות לראשות העירייה בשנת 1998 נותר בחשבון העמותה חוב; וכי הוא היה מודע לקיום הגירעון ולכך שעו"ד מסר פועל להסדרת העניין. עוד אמר שם הנאשם כי עו"ד מסר, שטיפל עבורו בעניינים משפטיים שונים, "**נהנה מאמון מלא ומוחלט מצד הנאשם**".

המאשימה הודיעה כי היא מסתפקת בעובדות בהן הודה הנאשם, כמפורט לעיל, פרט לעובדות בהן כפר במפורש, אותן תבקש היא להוכיח.

1001. בתשובה לאישום הודה הנאשם כי עסק במסגרת תפקידיו גם בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר, וזאת בנושאים עסקיים בעלי נגיעה לתחומי האחריות של הנאשם, בעיקר במשרד התמ"ת, ולפרויקטים שטופלו מול מרכז ההשקעות הנתון לאחריות שר התמ"ת. במסגרת זאת קיים הנאשם ישיבות בנושאים הנוגעים ללקוחותיו של עו"ד מסר, לעתים בהשתתפות עו"ד מסר והלקוחות. תשובה זו מספקת את המאשימה.

בתשובה לאישום כפר הנאשם בכך שהישיבות הנזכרות עסקו בנושאים הנוגעים "**ישירות**" ללקוחותיו של עו"ד מסר, וטען כי מעורבותו האישית באותם נושאים נבעה מהצדקה עניינית וכלל לא הייתה קשורה לזהות הלקוחות הנוגעים בדבר או לבאי-כוחם. בדיון (נוסף) שקיימנו ביום 8.2.10 לפי סעיף 144 לחוק סדר הדין הפלילי, הרחיב הנאשם את התשובה ואישר כי מבין הישיבות שקיים היו שהוקדשו אך ורק ללקוחותיו של עו"ד מסר והיו שעסקו הן בלקוחותיו של עו"ד מסר והן בנושאים אחרים. לנוכח הבהרה זו הודיעה המאשימה כי היא מסתפקת בנקודה זאת בתשובת הנאשם (עמ' 38-39 לפרוטוקול).

עוד טען הנאשם בתשובתו כי לא הייתה לו ידיעה אישית בזמן אמת על כך שחלק מהלקוחות הגיעו אל עו"ד מסר בשל קרבתו אליו, או על כך שעו"ד מסר פנה ביוזמתו לחלק מהלקוחות. עובדות אלה נודעו לנאשם מחומר החקירה. גם המועד בו עו"ד מסר התחיל לייצג לקוחות שכאלה לא היה מצוי בידיעתו האישית של הנאשם בזמן אמת; ומכל מקום הנאשם כפר בכך שעו"ד מסר החל לייצג לקוחות בנושאים האמורים רק לאחר תחילת חברותו של הנאשם בממשלה.

הנאשם הודה כי קיבל החלטות בנושאים מהותיים הנוגעים ללקוחותיו של עו"ד מסר, אך טען שרק נושאים כאלה מצדיקים את מעורבותו של השר הממונה. הנאשם כפר בכך שהמניע להחלטות שקיבל היה טובת לקוחותיו של עו"ד מסר, והדגיש כי ההחלטות שקיבל היו לטובת האינטרס הציבורי וקידום העניינים שבמסגרת תפקידיו וסמכויותיו כשר. במענה לדברים אלה הבהיר ב"כ המאשימה כי אין מצדה טענה לכך שפעולותיו של הנאשם נבעו ממניע פסול, אלא הטענה היא שמבחינה עובדתית "**כל הפעולות שעשה הנאשם, בענייני עו"ד מסר, היו לטובת הלקוח. אני לא נכנס למניע**" (עמ' 46 לפרוטוקול מיום 8.2.10). לנוכח הבהרה זו הודיע ב"כ הנאשם: "**אם ההבהרה של התביעה היא שאין טענה למניע פסול בהחלטות שקיבל הנאשם, שמקופלת בביטוי 'לטובת הלקוחות', אלא רק שהשורה התחתונה של החלטות כאלה ואחרות של הנאשם היו לטובת הלקוחות, אין לנו מחלוקת לגבי הסעיף זה**" (שם, בעמ' 49).

הנאשם כפר בכך שמערכת היחסים בינו לבין עו"ד מסר כללה מאפיינים של פעולות נסתרות שלא כדין, יצרה מחויבות אישית עמוקה מצידו כלפי עו"ד מסר והעמידה אותו

בניגוד עניינים חריף בין מחויבותו לעו"ד מסר לבין מחויבותו לתפקידו הממלכתי. כפועל יוצא כפר הנאשם בטענה שלפיה אסור היה עליו לעסוק במסגרת תפקידיו הממלכתיים בענייני הלקוחות של עו"ד מסר.

1002. לגבי ההיטל על יבוא שמנים כפר הנאשם בטענה המופיעה בכתב האישום, לפיה לאחר שהוחלט על ידו לאמץ את המלצת מנכ"ל משרד התמ"ת בדבר הפחתת ההיטל לשיעור של 3%, התקבלה על ידו החלטה המשנה את ההחלטה הקודמת ומפחיתה את ההיטל בצורה מתונה יותר לשיעור של 4%. הנאשם ציין כי אמנם חומר החקירה מלמד שביום 7.7.03 התפרסמה הודעה של משרד התמ"ת אודות החלטת השר לאמץ את המלצת המנכ"ל על הפחתת שיעור ההיטל מ-4.5% ל-3%, אלא שבפועל החלטה שכזאת לא התקבלה על ידי הנאשם. ההחלטה היחידה בנושא זה התקבלה על ידי הנאשם בתחילת אוגוסט 2003, ובגדרה המלצת מנכ"ל המשרד לא התקבלה וההיטל הועמד על 4% ליבוא שמנים ו-4.5% ליבוא כוספאות.

בתגובתה לתשובת הנאשם הודיעה המאשימה כי היא לא תבקש להוכיח את הטענה המייחסת לנאשם קבלת החלטה המאמצת את המלצת המנכ"ל בדבר העמדת היטל יבוא השמנים על 3%.

המאשימה נאותה להסתפק בתשובתו של הנאשם גם לגבי טענתו הגורסת כי בזמן אמת לא היו ידועות לו העובדות המתוארות בכתב האישום בנוגע לפניית עו"ד מסר אל מנכ"ל חברת שמן, פניית עו"ד מסר ללשכת הנאשם וקביעת הפגישה בלשכת הנאשם בין נציגי שמן לבין הנאשם, באשר כל אותן עובדות התבררו לו רק מחומר החקירה.

הנקודות שנותרו שנויות במחלוקת בנושא ההיטל על יבוא שמנים אינן רבות. בעוד שבכתב האישום נטען כי המלצת מנכ"ל משרד התמ"ת לנאשם להפחית את ההיטל מ-4.5% ל-3% נעשתה "**בהתאם להמלצות של הגורמים המקצועיים במשרדו**", עמדת הנאשם היא שלא כל הגורמים המקצועיים עמם נועץ המנכ"ל בטרם העביר את המלצתו השמיעו בפניו דעה התואמת את המלצתו. מחלוקת נוספת מתייחסת לטענה המופיעה בכתב האישום, בה כפר הנאשם, ולפיה עו"ד מסר פנה ללשכת הנאשם "**עם קבלתו את הייצוג**" מחברת שמן, ופנייה זו של עו"ד מסר היא שגרמה לקביעת הפגישה בין הנאשם לבין נציגי שמן בנושא גובה ההיטל. אי-הסכמה נטושה גם בשאלת תקינות החלטת הנאשם בנושא ההיטל לגופה: בעוד שעמדת הנאשם היא ש"**בכל פעולותיו בעניין זה לא סטה הנאשם מן השורה ופעל במסגרת סמכויותיו על פי דין**", המאשימה אינה מוכנה לאשר באופן פוזיטיבי את תקינות ההחלטה, ועמדתה סוכמה בתגובתה לתשובת הנאשם באופן הבא: "**לעמדת התביעה אין די ראיות להוכיח שבכל פעולותיו המתוארות בפרק ו' לאישום השני 'סטה הנאשם מן**

השורה' או שפעל שלא במסגרת סמכויותיו על פי דין, ולפיכך לא תבקש מבית המשפט לקבוע זאת". על עמדה זו חזר פרקליט מחוז ירושלים (פלילי) בהחלטתו מיום 19.11.09 שלא להגיש נגד עו"ד מסר כתב אישום בגין מעורבותו בפרשת "מרכז ההשקעות", וזאת בין היתר לאחר ש"**לא נמצאו די ראיות לבסס במידת הוודאות הנדרשת את החשד... כי בהחלטותיו של מר אולמרט הייתה סטייה מהשורה**" (נ/388/1, עמ' 2).

1003. תשובת הנאשם בנושא מפעל סיליקט כללה אף היא הודאה בעובדות רבות המצויות בכתב האישום. הנאשם הודה שבמהלך הישיבות בהן עו"ד מסר השתתף כבא-כוח היזם, התקבלו על ידו החלטות מהותיות ומשמעותיות הנוגעות למפעל, אך כפר בכך שהמניע לאותן החלטות היה זהות המפעל הספציפי או טובת לקוחותיו של עו"ד מסר. לטענתו, ההחלטות שקיבל היו מהותיות ומשמעותיות כמו יתר הנושאים בהם עסק, המצדיקים את מעורבות השר הממונה כשהם מהותיים ומשמעותיים. המניע להחלטות היה קידום האינטרס הציבורי ויתר העניינים עליהם הופקד כשר. בנוסף, לעתים ניתנו על ידו הנחיות לעוזריו בלשכת השר לפעול בנושא מפעל סיליקט מול הגורמים המקצועיים במרכז ההשקעות, ואף הנחיות אלה נועדו לקידום העניינים שבמסגרת תפקידו של הנאשם כשר ולא לטובת מפעל סיליקט.

פירוט הפעולות הקונקרטיות של הנאשם ועוזריו בקשר למפעל סיליקט, כפי שהוא מופיע בכתב האישום, מוסכם בעיקרו אף הוא על הנאשם. תשובת הנאשם מכילה אך תיקונים נקודתיים למקצת הדברים. כך, לגבי המכתב ליזם מיום 2.12.03 בדבר ההחלטה לתת למפעל כתב אישור, טען הנאשם כי המכתב המצוי בחומר החקירה אינו חתום על ידו, וכי אם יימצא מכתב חתום הוא יודה במה שנאמר בנדון בכתב האישום. הנאשם הודה בחתימתו ביום 28.1.04 על אישור הקצאת קרקע למפעל סיליקט, במסגרת תפקידו כיו"ר מינהל מקרקעי ישראל, אך לא בכך שההקצאה נעשתה לאחר הליך אישור מזורז של הבקשה. לגבי ההתכתבות בדוא"ל מיום 18.5.04 אותה ניהל עוזרו של הנאשם, דורון שופן, בנושא הקצאת תקציב לסלילת כביש הגישה למפעל, כפר הנאשם בטענה שעוזרו פעל באותה הזדמנות "**לטובת היזם**". הנאשם לא הודה בקיומה של ישיבה בלשכתו ביום 21.7.04 בעניין המפעל. בנוגע לישיבה שהתקיימה בלשכת הנאשם ביום 29.7.04, טען הנאשם כי ההחלטה שהתקבלה בה בעניין המפעל הייתה שמנכ"ל המשרד אחראי על סיום עבודות סלילת כביש הגישה עד לחודש יוני 2005.

בתגובתה לתשובת הנאשם הודיעה המאשימה כי היא תסתפק בתשובה ככל שהיא עוסקת בפעולות הקונקרטיות הנ"ל של הנאשם ועוזריו בקשר למפעל סיליקט, ותבקש להוכיח רק את העובדות בהן כפר הנאשם בנוגע לתיאור הכללי של פעולות הנאשם ועוזריו בנדון. לאחר מכן, בישיבת בית המשפט מיום 8.2.10, הבהירה המאשימה כי אינה טוענת למניע

פסול של הנאשם בקבלת ההחלטות בעניין המפעל, ובעקבות הבהרה זו חזר בו הנאשם מכפירתו החלקית בתיאור הכללי הנכלל בכתב האישום בהקשר זה:

> "**<u>עו"ד בלכר</u>: לאחר שהמאשימה הבהירה שהביטוי 'לטובת המפעל' המופיע פעמיים בסעיף 48 רישא, אינו מייחס מניע פסול לנאשם אלא כוונת הדברים היא לכך שהתוצאה של ההחלטות המהותיות והמשמעותיות שקיבל הנאשם כמפורט בסעיפים א-ט בסעיף זה, הן היו לטובת המפעל, אנו מודים בסעיף 48 כולו**" (עמ' 47 לפרוטוקול).

המחלוקת שנותרה בקשר למפעל סיליקט זהה למחלוקת שהוצגה לעיל בקשר להיטל על יבוא שמנים: בעוד הנאשם טוען כי בכל פעולותיו בנושא המפעל הוא לא סטה מן השורה ופעל במסגרת סמכויותיו על פי דין, עמדת המאשימה היא שאין בידיה די ראיות להוכחת סטייה מן השורה וחריגה ממסגרת הסמכות.

1004. מכאן לפרויקט נבטים. הנאשם הודה במעורבותו בשנים 2004-2005 בעניינים שונים הנוגעים לפרויקט ולקידומו, ואף בניהול ישיבות בהן השתתף עו"ד מסר כבא-כוחה של קבוצת יזמים, אך טען כי אותה קבוצה לא הייתה קבוצת היזמים היחידה שכן במקביל לה פעלה קבוצת יזמים נוספת שביקשה להקים במקום פרויקט דומה. הנאשם כפר בכך שפעולותיו נועדו לקידום הפרויקט של הקבוצה אותה ייצג עו"ד מסר, וטען כי מטרתו הייתה לקדם הקמת פרויקט בדק מטוסים בנבטים. עוד ציין כי ההחלטה אותה קיבל הייתה לפרסם מכרז בשל מורכבות המיזם, תוך מינוי יועצו הבכיר לריכוז הפרויקט. בדיון מיום 8.2.10 אישר ב"כ הנאשם כי הנאשם קיבל בקשר לפרויקט נבטים החלטות מהותיות לטובת הלקוחות של עו"ד מסר (עמ' 49 לפרוטוקול).

גם לגבי פרויקט נבטים טען הנאשם כי בכל פעולותיו הוא לא סטה מן השורה ופעל במסגרת סמכויותיו על פי דין; ואילו המאשימה לא קיבלה טענה זו והסכימה רק לומר שאין די ראיות להוכיח סטייה מן השורה ופעולה שלא כדין.

1005. באשר לחברת בזק, הודה הנאשם בקיומה של הפגישה בנושא הזרמת הכספים ל-yes בה נטל חלק לצד עו"ד מסר ומנכ"ל בזק, אך כפר בכך שהפגישה תואמה "**בבהילות**". הנאשם הוסיף כי למד רק מחומר החקירה, את שלא היה ידוע לו בזמן אמת, כי הפגישה תואמה לאחר שמנכ"ל בזק פנה לעו"ד מסר וכי לדברי מנכ"ל בזק נאמר לו שיש לעו"ד מסר השפעה חזקה על הנאשם. הנאשם ציין עוד כי בכל פעולותיו בעניין זה לא סטה מן השורה ופעל במסגרת סמכויותיו על פי דין.

בתגובתה מסרה המאשימה כי היא מסתפקת בתשובת הנאשם לעניין זה, וכי תבקש להוכיח רק את העובדה שהפגישה תואמה בבהילות. גם הפעם אין המאשימה מקבלת את

טענת הנאשם בדבר אי-סטיית פעולותיו מהשורה, באשר לשיטתה אין די ראיות להוכיח סטייה מן השורה ופעולה בחריגה מהסמכות.

מערכת היחסים בין הנאשם לבין עו"ד מסר

1006. כאמור, אין חולק כי במשך שנים רבות התקיימה בין הנאשם לבין עו"ד מסר מערכת יחסים שהתבססה על קשרים במספר מישורים. בתשובתו לאישום הודה הנאשם בארבעה מישורים כאלה – חברות, שותפות במשרד עורכי-דין, ייצוג משפטי וסיוע בהתמודדויות פוליטיות – אם כי עדיין נותרו מחלוקות באשר להיבטים מסוימים בנוגע לאותם קשרים. בנוסף יש לדון בטענתה של המאשימה כי היחסים בין השניים עירבו היבטים נוספים של ערבות משותפת לחוב העמותה לבנק ושל ניהול "קופה סודית".

החברות

1007. ההיכרות בין הנאשם לבין עו"ד מסר נוצרה בשנת 1976, כאשר הנאשם שכר כעורך-דין עצמאי חדר ושירותים במשרד עורכי-דין בירושלים בו התמחה מסר בעריכת-דין. כעבור שנה הקימו השניים יחד עם עו"ד ברוך אדלר (שעבד באותו משרד כעורך-דין שכיר) משרד עורכי-דין משלהם והיו לשותפים בו. במקביל לשותפות המקצועית נרקמה בין הנאשם לבין עו"ד מסר מערכת יחסים חברית. הנאשם הגדיר את מסר כ"**חבר טוב**" שסייע בידו בתחומים שונים, ואף הסביר כי "**חבר שלי זה דבר בעל משמעות בעיני, אני לא אומר את זה על הרבה אנשים**", אך עדיין טען כי החברות שלו עם מסר הייתה בעיקר על רקע מקצועי ולא הגיעה לדרגה של "**חבר קרוב**" ההולמת מספר מצומצם ביותר של חברים עמם קיים הנאשם "**ידידות חריגה ויוצאת דופן**" בתכיפות ובקרבה העולות על אלה שהתקיימו בינו לבין מסר (עמ' 14074-14075 לפרוטוקול). עמדה דומה הציג עו"ד מסר בתגובה מיום 28.2.06 אותה העביר למבקר המדינה על טיוטת דו"ח הביקורת בעניין מפעל סיליקט, בה נכתב: "**אין חולק כי בין עו"ד מסר והשר אולמרט קיימת היכרות ארוכה הנמשכת שנים לאחור; יש ביניהם יחסי חברות (אך לא חברות קרובה, משפחתית)**" (נ/391, סעיף 233).

1008. בחינת עמדה זו אינה מצריכה להיזקק לפרטי ההבחנה (העשויה להיות דקיקה) בין "**חבר טוב**" לבין "**חבר קרוב**". על הקושי שבהבחנה זו עמד הנאשם בעצמו, באומרו: "**אני לא יודע לעשות הבחנה או להתמודד בשאלה הזאת של עוצמת החברות בהשוואה למקרים אחרים**" (עמ' 12414). במקום להתייגע שלא לצורך בהגדרות, נכון להתמקד בהשתקפויות החיצוניות של יחסי החברות. התבוננות כזאת על היחסים ששררו בין הנאשם לבין מסר מעלה כי חברותם הייתה אינטנסיבית ועמוקה. גם לאחר פרישתו של הנאשם ממשרד עורכי-הדין המשותף בשנת 1989, הוא המשיך לשמור על קשר הדוק עם עו"ד מסר, במסגרתו, כפי שציין הנאשם בתשובתו לאישום, הם "**נפגשו פעמים רבות**

בשנה, בין היתר בלשכתו של אולמרט, וזאת למטרות חבריות וכן במסגרת יחסי עו"ד לקוח". מפגשים תכופים אלה נמשכו על פני קרוב לעשרים שנה (נוסף על תריסר שנות השותפות, ובסך הכול כ-32 שנה), ונפסקו רק בעקבות חקירותיו של מסר במשטרה החל מנובמבר 2007. הנאשם הצר על הפסקת הקשר, ואמר על כך בחקירתו במשטרה: "**אורי מסר, אני אוהב אותו. הוא חבר שלי... מה יכול להיות, לעשות, לצערי שחבר שלי כבר חצי שנה לא יכול לדבר איתו**" (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 88 לתמליל); "**כבר לא דיברנו שנתיים, אני מודה ומתוודה שהוא מאד חסר לי. אני אוהב אותו**" (ת/383, הודעה מיום 30.5.10 בפרשת הולילנד, עמ' 187 לתמליל). בדומה לכך בעדותו בבית המשפט: "**אני מאוד אוהב את אורי**" (עמ' 12013). המפגשים התקיימו בלשכת הנאשם, בביתו של הנאשם ובמקומות נוספים. על היקפם ניתן ללמוד בין היתר מעדויותיהן של המזכירות שעבדו בלשכת הנאשם במשרד התמ"ת, לפיהן עו"ד מסר היה מגיע ללשכה לפגישות עם הנאשם או הנאשמת בתדירות גבוהה (פזית בן ישראל בעמ' 859 לפרוטוקול; מורן יעקב-סבן בעמ' 8739), שתכיפותה הגיעה עד כדי מספר פעמים בשבוע (ורד עובדיה בעמ' 704). עו"ד מסר נכלל ברשימה של 15 אנשים (לפחות שני שלישים מהם עובדי הלשכה) שהורשו להיכנס דרך קבע ללשכת הנאשם במשרד התמ"ת (ת/257(1); ת/155, הודעת הנאשם מיום 22.8.08, עמ' 55-59 לתמליל). מסר הוא זה שהגדיר את עצמו, בתגובה להכללתו באותה רשימה, כ"**חבר של אולמרט ומקורב אליו**" (ת/261, הודעה במשטרה מיום 29.4.08, שו' 464; ראו גם דברי מסר בעמ' 10416 לפרוטוקול), והעיד כי בתקופת משרד התמ"ת "**היו בוודאי עשרות פגישות**" בינו לבין הנאשם (עמ' 10330 לפרוטוקול). עובד יחזקאל, יועצו הקרוב של הנאשם במשרד התמ"ת, העיד כי עו"ד מסר נהג לא אחת להגיע ללשכה גם בלא לתאם פגישה (עמ' 9022, 9027), וכי הרושם שנוצר אצלו למראה הקשר בין הנאשם לבין עו"ד מסר היה ש"**הם היו ידידים קרובים ואני ראיתי ביניהם קשר קרוב... היה ברור שהוא מאוד מקורב לשר**" (עמ' 9024, 9027; בעמ' 9361 אמר יחזקאל כי אינו זוכר שם של אדם נוסף, שאינו בן משפחה של הנאשם, שהיה מגיע ללשכתו ללא תיאום מוקדם כמו עו"ד מסר). בדומה לכך אלדד רוטמן, יועץ נוסף של הנאשם במשרד התמ"ת, שאישר כי מסר "**הוא בהחלט חבר קרוב של מר אולמרט**" (עמ' 14739). גם הנאשם הציג את יחסיו עם עו"ד מסר כיחסים עם "**מישהו שאתה מכיר אותו היטב ויש לך קרבה אליו**" (עמ' 12003), ואמר כי מסר "**היה ידוע כאדם שהוא מקורב אלי**" (ת/383, הודעת הנאשם מיום 30.5.10 בפרשת הולילנד, עמ' 166 לתמליל), וכי שררו ביניהם "**חברות קרובה ואמון**" (עמ' 12414).

קרבה זו הביאה לצירופו של עו"ד מסר לצוות – גם אם, כטענת הנאשם, צוות לא קבוע – של יועצים פוליטיים עמם נפגש הנאשם מפעם לפעם (עדות מסר בעמ' 10953-10954; עדות הנאשם בעמ' 14071-14074). רישומי הפגישות ביומנו של מסר וביומנו של הנאשם מעלים כי מפגשי הצוות החלו עוד בתקופת כהונתו של הנאשם כשר התמ"ת (פגישה מיום

22.12.05 במסעדת הקנלה בירושלים ופגישה מיום 1.1.06 בלשכת שר האוצר – יומן מסר, ת/258; יומן הנאשם, ת/17ב(39), ת/20ב(12,11)). לפי רישומי היומן של מסר (ת/258 כפי שקובצו ב-ת/262(א)) מפגשיו של הנאשם עם הצוות האמור התגברו עם העברת סמכויות ראש הממשלה לידיו ולאחר מכן מינויו לראש הממשלה, אם כי לטענת מסר הוא עצמו השתתף רק בשתיים או שלוש ישיבות של הצוות מתוך הישיבות הרבות אליהן הוזמן ואשר נרשמו ביומנו (עמ' 10953-10954). בין היתר הוזמן עו"ד מסר ליטול חלק בשתי ישיבות צוות שהתקיימו בלשכת הנאשם בבוקרו של יום 5.1.06, בו החל הנאשם למלא את סמכויות ראש הממשלה בעקבות אשפוזו של ראש הממשלה אריאל שרון בלילה שלפני כן. בדף היומן של פגישות הנאשם המתייחס לתאריך האמור (ת/355) כונה צוות זה, עמו נמנה מסר, "**צוות לשכת השר**". בהתייחס למעורבות זו של עו"ד מסר מציין הנאשם בסיכומיו בכתב בפרשת "מרכז ההשקעות" (בסעיף 42): "**אך טבעי הוא, כי עו"ד מסר, חברו של מר אולמרט, אשר סייע לו בעניינים הכספיים הקשורים למערכות הבחירות, ישתתף בפגישות המטה הפוליטי של מר אולמרט, לקראת מערכת הבחירות שהיתה צפויה עם אשפוזו של ראש הממשלה, מר אריאל שרון, כפי שנטל חלק בפגישות פוליטיות במערכות הבחירות הקודמות**". מכאן, שהחברות בין הנאשם לבין מסר לא נעצרה במפגשיהם התכופים אלא העניקה למסר דריסת רגל בעבודת לשכתו של הנאשם ובתכנון מהלכיו הפוליטיים.

במאמר מוסגר נעיר כי ביקוריו של עו"ד מסר בלשכת הנאשם בלא תיאום מוקדם, עליהם העיד יחזקאל, מאיינים את הסתמכותה של ההגנה בסיכומיה על מספר הפגישות בתקופה הרלוונטית כפי שהוא עולה מיומני הנאשם והנאשמת במשרד התמ"ת (ת/262(ב)), מה גם שמספר הפגישות המתועדות ביומנים אלה של עו"ד מסר עם הנאשם והנאשמת בתקופה המדוברת עומד, לפי מניינה של המאשימה, על כ-110 (עמ' 14068 לפרוטוקול) ולא על 56 כטענת ההגנה (בסעיף 33 לסיכומי הנאשם).

1009. כאמור, הנאשם נפגש עם עו"ד מסר לא רק בלשכתו במשרד התמ"ת (וקודם לכן בעירייה). לעיל הוזכר מפגש במסעדה בירושלים עם צוות יועציו של הנאשם. ביומני הנאשם רשומות פגישות נוספות שקיים עם עו"ד מסר בבתי מלון, בכנסת, בלשכת הנאשם בתל-אביב ובמכון הייצוא בתל-אביב (ת/262(ב), עמ' 1-2, 6-8, 11). מפגשים לא מעטים נוספים שלהם התקיימו בתקופת משרד התמ"ת (ולא רק בה) בביתו של הנאשם, והוקדשו לא אחת לטיפול בנושאים בהם משרדו של עו"ד מסר ייצג את הנאשם (היומן הנ"ל; עדות הנאשם בעמ' 14069 לפרוטוקול). ארע גם (לדברי מסר, לא יותר משלוש פעמים) שבפגישות בביתו של הנאשם הוא העביר לנאשם כסף במזומן מתוך הסכום אותו החזיק עבורו במזומן בכספת (עדות מסר בעמ' 10345-10346). מטרה נוספת אשר לשמה עו"ד מסר הגיע לביתו של הנאשם הייתה צפייה משותפת במשחקי כדורגל (עדות מסר בעמ' 10322, 10324,

10534). הגעתו של מסר לבית הנאשם למטרה כזו של בילוי ופנאי, וכן למסירת כספים במזומן, צובעת באור שונה לחלוטין את העובדה (עליה העידו הן מסר והן הנאשם) שלא התקיימו מפגשים משותפים של משפחותיהם. אכן, בני הזוג אולמרט לא בילו במשותף עם בני הזוג מסר, ואלה לא ביקרו בביתם של אלה. כמו כן הנאשם לא ביקר בביתו של מסר ואף לא נפגש עמו בסופי-שבוע (עמ' 10322, 14074; הודעות מסר במשטרה, ת/261 – מיום 4.12.07 שו' 340-341; מיום 31.3.08 שו' 280-282; ומיום 29.4.08 שו' 29-30). אלא שהסיבה לכל אלה לא הייתה קשורה כלל למהות ולעוצמת הקשר בין הנאשם לעו"ד מסר, אלא לרעייתו של מסר, שהסתייגה מהנאשם ומהקשר בינו לבין בעלה (עדות מסר בעמ' 10534; עדות הנאשם בעמ' 12415, 14074; עדות עוזר הנאשם, אלדד רוטמן, בעמ' 14719). משזו היא הסיבה, יש לבחון את מהות החברות בין הנאשם לבין עו"ד מסר בהתעלם מהנתון הנוגע לקשרי המשפחות, ותוך התמקדות בתוכן היחסים ששררו בין שני האישים הנדונים בלבד.

כל הסממנים המתייחסים לערוצי התקשורת הישירה בין הנאשם לעו"ד מסר מצביעים על חברות בדרגה גבוהה. פגישותיהם המרובות נשמרו בהתמדה וברצף מאז פרישת הנאשם ממשרד עורכי-הדין המשותף בשנת 1989, שנים רבות לפני מינויו לשר התמ"ת, ואף בתקופה בה לא כיהן בתפקיד ממלכתי ביצועי. הנאשם אהב מאוד את מסר, דאג לו ואמר עליו "**אני גידלתי אותו**" (עמ' 12705 לפרוטוקול, ציטוט מהודעת הנאשם במשטרה מיום 25.5.10 בפרשת הולילנד). מסר החשיב מאוד את הקשר עם הנאשם, עד שהיה נכון לקיימו תוך הסתרת פרטים הנוגעים אליו מאשתו, ובכלל זה אי-יידועה על פגישות שקיים עם הנאשם (עדות מסר בעמ' 10534). החברות לא הסתכמה ברגשות ובשיחות אלא קיבלה ביטויים מעשיים של הושטת עזרה וסיוע. עו"ד מסר קיבל על עצמו לטפל ללא תמורה בעניינים כספיים, ולעתים גם משפטיים, הקשורים במספר מערכות בחירות בהן הנאשם התמודד: ההתמודדות השנייה לראשות עיריית ירושלים בשנת 1998; הבחירות המקדימות לראשות תנועת הליכוד בשנת 1999; והבחירות המקדימות לרשימת הליכוד לכנסת בשנת 2002. מלבד טיפולו בהתנדבות בניהול הכספי של מערכות בחירות אלה, ובאופן חלקי גם בטיפול משפטי הקשור אליהן, נסע עו"ד מסר בשנת 2002 לארה"ב לצורך גיוס תרומות לכיסוי גירעון שנוצר במערכת הבחירות משנת 1999 (עדות הנאשם בעמ' 12021-12022, 12047-12048, 12051, 12884, 14089). לצורך ההתמודדות לראשות עיריית ירושלים בשנת 1998 עו"ד מסר אף התנדב לעמוד ללא שכר בראש עמותה שפעלה לקידום בחירתו של הנאשם ולריכוז ההיבטים הכספיים של ניהול מסע הבחירות, וזאת מתוך שאיפה מוצהרת לשחרר את הנאשם באופן מוחלט מכל העניינים הכספיים הנוגעים להתמודדות (עדות הנאשם בעמ' 11913). מדובר במהלך יוצא דופן אף בעיני הנאשם, שראה בכך כבר בזמן אמת "**מחווה מאד מרגשת**" (עמ' 11915). לקראת סוף תקופת התמ"ת ולאחר מכן בעת כהונת הנאשם כראש ממשלה, נמנה עו"ד מסר על צוות יועציו

הפוליטיים, ואף הוגדר ביומן הפגישות של הנאשם כאחד מצוות הלשכה. הירתמותו של עו"ד מסר לכל אותן פעולות, שמטבע הדברים הצריכה השקעת משאבים מרובים ואף הייתה כרוכה בנטילת אחריות והיחשפות לסיכונים כספיים ואחרים, נבעה באופן ישיר מיחסי החברות ששררו ביניהם, גם אם נלוותה להם גישה עניינית של עו"ד מסר באשר להיות הנאשם המועמד הראוי לתפקידים שעל הפרק (עדות מסר בעמ' 10614; עדות הנאשם בעמ' 14068; סיכומיו בכתב של הנאשם, סעיפים 34-37). אך טבעי הוא אפוא כי הנאשם העריך את מאמציו הנזכרים של מסר וחב לו עליהם תודה מרובה (עדות הנאשם בעמ' 11915, 12028, 12415, 14063), וממילא אין לקבל את דבריו של מסר כי לנאשם לא הייתה כל מחויבות כלפיו (עמ' 10800).

ככל שמדובר בהתמודדות על ראשות העירייה בשנת 1998, הסיוע שעו"ד מסר הושיט לנאשם היה משמעותי במיוחד, לא רק בשל הצעתו של מסר לכהן ללא שכר כיו"ר העמותה שפעלה לקידום בחירתו של הנאשם, אלא גם לנוכח פעולות קונקרטיות אותם מסר ביצע בקשר לאותה עמותה. כפי שראינו לעיל (במסגרת הדיון בפרשת טלנסקי), עו"ד מסר חתם יחד עם הנאשם על כתב ערבות אישית לחוב העמותה לבנק עד לסך של 1.5 מליון ש"ח; בהמשך טיפל בגיוס כספים מטלנסקי כבטוחה לחוב; ולבסוף היה מעורב בסילוק החוב שעמד על סך של כ-1.7 מליון ש"ח באמצעות חילוט כספי הבטוחה של טלנסקי בראשית שנת 2002. בסיכומיו בכתב בפרשת "מרכז ההשקעות" (סעיף 96) מאשר הנאשם כי חתימתו של מסר כערב נוסף לחוב העמותה היוותה "**חלק בלתי נפרד מיחסי החברות בינו לבין מר אולמרט**", ובעדותו ציין כי הוא חב למסר תודה גם בהקשר זה (עמ' 14067). אכן, אלמלא חתימתו של מסר על כתב הערבות לא הייתה העמותה זוכה לאשראי מהבנק (עדות מנהל סניף הבנק, אבי עיני, בעמ' 5457-5460, 5474, 5480-5481), והפעולות שנדרשו לקידום מסע הבחירות של הנאשם עלולות היו שלא לצאת אל הפועל מפאת חוסר מימון. כמו כן, אלמלא היה מסר משיג את הכספים מטלנסקי ומאפשר את חילוטם, היה הנאשם נדרש, יחד עם מסר, לפרוע לבנק את החוב בתוקף הערבות עליה חתם. העזרה אותה הושיט מסר לנאשם, כביטוי נוסף לחברות ששררה ביניהם, הייתה אם כן רבה.

מעבר לכל אלה, ושמא תאמר ראש וראשון להם, בתקופת כהונתו של הנאשם כשר התמ"ת (ועוד קודם לכן בשנת כהונתו האחרונה כראש העירייה) החזיק עבורו עו"ד מסר בכספת כספים במזומן בסכום של מאות אלפי דולרים, קיבל מעת לעת כספים נוספים לשמירה, והוציא מהכספת לפי דרישה כספים עבור הנאשם. גם בעד פעולות אלה, שהטרחה והאחריות הכרוכות בהן אינן של מה בכך, לא דרש מסר ולא קיבל תמורה. עובדות אלה אינן שנויות במחלוקת. המחלוקת היא בשאלה האם הנאשם ידע (כטענת המאשימה) שהכספים מוחזקים במזומן בכספת או סבר (כטענתו) שהכספים מוחזקים על ידי מסר בחשבון בנק. לפי שתי האפשרויות, פעולותיו של מסר היו קשורות לחברות רבת השנים

שלו עם הנאשם. מסר קשר את פעולותיו לחברות זאת עוד בחקירתו במשטרה, באומרו כי אף שמדובר בכספים אותם החזיק עבור הנאשם בנאמנות – פעולה הנחשבת למקובלת ביחסים בין עורך-דין לבין לקוחו – הרי שבמקרה הנוכחי החזקת הכספים נעשתה על ידו ללא תמורה "**בגלל שאני חבר של אולמרט. אני עושה דברים לחברים בלי לקחת כסף**" (ת/261, הודעה מיום 29.4.08, שו' 296). בעדותו בבית המשפט דבק מסר בתיאור זה, והבהיר כי החזקתו בכסף נעשתה בעיקר על רקע חברי, אם כי במסגרת משפטית של נאמנות עורך-דין ללקוח (עמ' 10950-10951), וכי "**אולמרט הוא גם לקוח שלי, גם חבר שלי... זה לא דבר הראשון ולא השני שאני עושה לחברים בלי לקבל תמורה**" (עמ' 10365-10364; בדומה בעמ' 10419). הנאשם ניסה בחקירתו הראשית לשוות להחזקת ולניהול הכספים על ידי מסר אופי מקצועי טהור של נאמנות במסגרת יחסי עורך-דין ולקוח (עמ' 12062 וכן בחקירה הנגדית עמ' 12811, 12834), אך כבר בהמשך החקירה הראשית קשר את ההחזקה בכספים לכך "**שאורי מסר הוא חבר נאמן**" (עמ' 12129), ובחקירה הנגדית הוסיף כי "**העובדה שמסר טיפל בזה, זה היה חלק מאיזה שהוא רצף של עיסוק של אורי מסר, בכספים פוליטיים בתקופה ארוכה**" (עמ' 14076, וכן עמ' 12796 לפרוטוקול וסעיף 77 לסיכומים בכתב מטעם הנאשם). השיוך של החזקת הכספים על ידי מסר בשנים 2006-2002 אל טיפולו של מסר בהיבטים הכספיים של מערכות הבחירות בהן התמודד הנאשם בשנים 2002-1998, מחליש את ההיבט המקצועי של יחסי עורך-דין ולקוח, ומחזק את ההיבט של יחסי החברות, שהלוא אפילו הנאשם אינו טוען כי הסיוע שמסר הושיט לו במערכות הבחירות האמורות ניתן בכובעו של מסר כעורך-דין. מכל מקום, מאחר שהנאשם מודה כי מסר לא גבה ממנו כל תמורה בעד ניהול הכספים (עמ' 14076), על כורחנו כי לא היה כאן ייצוג משפטי רגיל וכי ליחסי החברות נודעה השפעה של ממש, אם לא על עצם הפעולה לפחות על המתכונת של הענקתה ללא שכר. אישור לכך ניתן למצוא בסיכומיו בכתב של הנאשם (סעיף 95), בהם החזקת הכספים משויכת להיותו של עו"ד מסר חברו ועורך-דינו של הנאשם, ונאמר כי "**אין בעצם החזקתם של הכספים דבר החורג מיחסי החברות בין עו"ד מסר למר אולמרט ומיחסי עורך הדין-לקוח ביניהם**".

1010. בסיכומי הנאשם נטען כי אין מקום לניסיונה של המאשימה לייחס לכל אחת מהתבטאויותיה החיצוניות הנזכרות של החברות בין הנאשם לעו"ד מסר "פן מחמיר נוסף" של ניגוד העניינים המיוחס לנאשם, שכן בסופו של דבר מדובר בהיבטים שונים של אותה חברות העומדת לדיון. אלא שטענה זו אינה מתיישבת עם ההבחנה אותה עמל הנאשם לערוך בין דרגות שונות של חברים: חברים "קרובים"; חברים "טובים"; חברים "רגילים"; חברים "רחוקים"; וכן הלאה. אכן, החברות אינה יוצאת מגדר חברות בין אם היבטיה החיצוניים רבים והדוקים ובין אם מעטים הם וקלושים. אלא שעניינו אינו בשאלה האם הנאשם ועו"ד מסר היו חברים – שאלה שהתשובה החיובית עליה אינה מוטלת בספק ואינה שנויה במחלוקת – אלא בשאלת השיעור והעוצמה של אותה חברות.

לצורכה של שאלה זו, שכפי שניווכח להלן התשובה עליה מהווה נדבך מרכזי לצורך בחינת התקיימותו של ניגוד עניינים, נודע משקל לכל אחד ואחד מהיבטי החברות שהנאשם ומסר קיימו ביניהם. הכניסה לנבכי העובדות המגבשות את החברות ויוצרות את החזות החיצונית שלה, מחייבת את המסקנה כי השניים לא היו חברים "רגילים". ההשקעה, ההקרבה, הדאגה והאכפתיות שנלוו למערכת היחסים ששררה ביניהם, מציבה את חברותם במיקום גבוה הן מבחינת עוצמת הקשר והן מבחינת המחויבות ההדדית הנגזרת ממנה.

השותפות

1011. כפי שראינו, שותפותם של הנאשם ושל מסר (יחד עם עו"ד ברוך אדלר) במשרד עורכי-הדין נמשכה 12 שנים. היא נפסקה בשל מינויו של הנאשם לשר בלי תיק האחראי על ענייני המיעוטים בתחילת שנת 1989 (בנקודה זו נכתב בטעות בכתב האישום, סעיף 31(ג), כי השותפות הסתיימה בשל האיסור שהוטל בחוק על חברי כנסת לעסוק בעיסוק נוסף; הנכון הוא שאיסור זה נקבע רק בשנת 1995 והוחל משנת 1996). הנאשם היה הבכיר מבין השותפים, דבר שהתבטא הן בחלקו העודף בשותפות (50%) והן בשם שניתן למשרד – אהוד אולמרט ושות'. עם זאת, בכל הקשור לניהול המשרד חלקם של עו"ד מסר ועו"ד אדלר היה דומיננטי משל הנאשם. עמד על כך הנאשם בעדותו (בעמ' 11021):

> **"היות ואני הייתי מאוד עסוק, הייתי גם חבר כנסת, בסופו של דבר בחלוקת הזמנים זה היה חלק די מרכזי מהזמן שלי, הייתי פחות במשרד, אז בעצם מי שניהל את המשרד היו מסר ואדלר והייתה איזה שהיא חלוקה ביניהם, מסר – אני יודע שאני הייתי מקבל את המשכורת שלי ואת החלק שלי ברכיב ממסר, פעם בכמה זמן הוא היה נותן לי שיק ואומר זהו. אני חייב לומר הוא גם ציין את זה, היינו שותפים 12 שנים נדמה לי, אפילו פעם אחת, לא בדקתי כמה בדיוק, כמה הרווחנו, כמה לא הרווחנו, כמה מגיע לי... בכל מה שהיה קשור לעניינים האלה ובעיקר לעניינים הכספיים הם ניהלו אותם, אני אף פעם לא – לא חושב שאי פעם אחת הייתה לנו איזה שהיא שיחה של בירור של תהייה של שאלה של משהו, מה שאורי נתן לי, זה מה שקיבלתי, תמיד הודיתי לו ותמיד חשתי סיפוק על כך ששני השותפים שלי היו אנשים שאפשר לסמוך עליהם ואפשר להאמין בהם ואפשר לחיות איתם בשיתוף פעולה כזה".**

שותפות מבוססת לעולם על אמון. אך במקרה זה, בשל אופיו של הנאשם ועיסוקיו הנוספים מחוץ למשרד, האמון אותו נתן בשותפיו היה גדול וקריטי אף מעבר לרגיל. מבין שני השותפים, עו"ד מסר הוא זה שהיה מופקד על ההתחשבנות הכספית מול הנאשם, מה שמטבע הדברים הגביר עוד יותר את בטחונו של הנאשם במסר. נתון זה חשוב להבנת מהות הקשר שנרקם בין השניים: הנאמנות הרבה שמסר הפגין כלפי הנאשם, והכרת הטוב אותה הנאשם חב למסר כתוצאה מכך, אינן מיוסדות רק על החברות או על היחסים של עורך-דין ולקוח שהתפתחו ביניהם עם השנים. שורשיהם של יחסי האמון – בנושאים

כספיים ואחרים – ניטעו לראשונה בשותפות, וממנה עלו וצמחו והשתלבו בהיבטים המגוונים הנוספים של הקשר.

ייצוג משפטי

1012. הנאשם הודה בכך שעו"ד מסר העניק לו ולבני משפחתו ייצוג משפטי בעניינים שונים מאז פרישת הנאשם מעיסוק בעריכת-דין בשנת 1989, ובכלל זה בתקופת כהונתו כשר התמ"ת. ייצוג משפטי זה התווסף לייעוץ משפטי אותו העניק עו"ד מסר לנאשם בעניינים שונים (דוגמת מערכות הבחירות בשנים 1998-2002 שנדונו לעיל, או עתירה לבג"ץ שהוגשה נגד הנאשם בה יוצג על ידי עורך-דין אחר אך נועץ בעו"ד מסר – עמ' 10801 לפרוטוקול). המחלוקת בין הצדדים סבה על הטענה המופיעה בכתב האישום לפיה כתוצאה מהקשרים המיוחדים שהנאשם ועו"ד מסר קיימו ביניהם, חלק מהשירותים המשפטיים ניתנו על ידי עו"ד מסר ללא דרישת שכר טרחה או בשכר טרחה מופחת.

1013. אם נקרב את מבטנו לטענות הנאשם נמצא כי אף הוא מודה בקבלת שירותים משפטיים מעו"ד מסר ללא תמורה. כפי שראינו לעיל, עמדתו של הנאשם לגבי כספי המזומן שהוחזקו על ידי עו"ד מסר, הנה שמדובר בכספי תרומות שנועדו למימון פעילותו הפוליטית, אותם עו"ד מסר החזיק וניהל עבורו בנאמנות בתוקף היותו עורך-דינו. אין מדובר אך בשמירה על הכספים, שהרי עו"ד מסר נדרש מעת לעת גם להיפגש עם הנאשם או הנאשמת לשם קבלת כספים נוספים לשמירה ולמסירת כספים מתוך הכספים שהחזיק, ופעמים שאף המיר עבור הנאשם כסף מדולרים לשקלים (עדות מסר בעמ' 10342-10343, 10372). יתרה מזו, לפחות מנקודת המבט של הנאשם, אחריותו של מסר לגבי הכספים הייתה לא רק פיזית אלא גם ניהולית, במובן זה שהיה עליו כמו כל עורך-דין ונאמן "**לרשום את הכסף ולתעד אותו ולעקוב אחריו**" (עדות הנאשם בעמ' 12875). אכן, כפי שציין הנאשם, "**היה פה עניין של עבודה של נאמן שטיפל בעניין כעורך דין וכנאמן**" (עמ' 12834). על עבודה צריך לשלם. מאחר שלכולי עלמא עו"ד מסר לא גבה מהנאשם שכר טרחה בעד ההחזקה והטיפול בכספים, הרי לפנינו שירות מקצועי אותו עו"ד מסר העניק לנאשם ללא תמורה, על רקע מערכת היחסים המיוחדת שהתקיימה ביניהם.

1014. גם לגבי שירותים משפטיים נוספים שהעניק עו"ד מסר, הוכיחה המאשימה את טענתה באשר לשכר הטרחה. הנושאים העיקריים בהם משרדו של עו"ד מסר העניק לנאשם ולמשפחתו טיפול משפטי היו עסקאות מקרקעין ותביעות לשון הרע (עדות מסר בעמ' 10536). ברבות השנים שמאז פרישת הנאשם ממשרד עורכי-הדין הגיע מניינם של תיקים אלה ל-20 לפחות (צילומי כריכות של 17 תיקים קובצו ב-ת/257(99)-(105), ת/260(2)-(11), ועליהם יש להוסיף לפחות שלושה תיקים הנזכרים בחשבוניות אף שהכריכות שלהם לא הוגשו: רכישת דירה ברח' כרמיה בירושלים; הליך משפטי מול יוסף

כהן; ועסקת מקרקעין של דנה אולמרט ברח' המליץ; שני תיקי המקרקעין האחרונים מצוינים גם ברשימת תיקי משרד מסר-ריבלין, ת/260(29)). בהתייחס ל-20 התיקים הנזכרים מצויים נתונים חלקיים בלבד בנוגע לשכר הטרחה שנגבה. הנהלת החשבונות במשרדו של עו"ד מסר (במתכונת שמאז פרישת עו"ד אדלר וכינון השותפות מסר-ריבלין) החלה להתנהל בשנת 2002 (עדות מסר בעמ' 10544; עדות מנהלת החשבונות שלומית סוסיד בעמ' 9500). כרטסת הנהלת החשבונות של הנאשם במשרד שנשמרה, מתחילה רק בשנת 2003 (ת/247; עדות סוסיד בעמ' 9501-9503). לפיכך נתונים מדויקים יימצאו רק לגבי שנת 2003 ואילך. לגבי השנים הקודמות מצויה עדותו של עו"ד מסר לפיה בעוד שיעור שכר הטרחה אותו הוא גובה מלקוח רגיל עבור עסקת מכר מקרקעין עומד לרוב על חצי אחוז משווי העסקה בצירוף מע"מ, התעריף לחבר עומד על מחצית – רבע אחוז ומע"מ – וזהו למיטב זכרונו גם שכר הטרחה אותו גבה מהנאשם (עמ' 10549-10550). אמנם מסר הוסיף כי אינו זוכר חבר נוסף ששילם לו שכר טרחה רב כמו הנאשם (עמ' 10542, 10550). אולם נוכח העסקאות המרובות יחסית אותן הנאשם ומשפחתו סיפקו למשרד, כוונת הדברים ברורה: התשלום הגבוה יחסית שהתקבל נבע מכמות העסקאות, אף שהנאשם קיבל ממסר את אותה הנחה שהוא מעניק לחברים.

1015. הנאשם טוען כי נתוני הנהלת החשבונות לגבי העסקאות שבוצעו לאחר שנת 2003 מפריכים את טענת המאשימה בדבר תשלום שכר טרחה בשיעור רבע אחוז. לשם כך מפנה הנאשם לשתי חשבוניות המתייחסות, לטענתו, לעסקת מכירת הדירה שלו ושל רעייתו ברח' כ"ט בנובמבר 19 בירושלים: חשבונית מיום 6.6.04 בסך 35,131 ש"ח (ת/247(7)) וחשבונית מיום 7.2.05 בסך 20,402 ש"ח (ת/247(8)). חשבוניות אלה מסתכמות ב-55,533 ש"ח בעוד הדירה נמכרה תמורת 12.2 מליון ש"ח (הסכם מיום 29.1.04, ת/194, ופירוט התקבולים ב-ת/194 נומרטור 111). מכאן למד הנאשם כי שכר הטרחה ששולם לעו"ד מסר עמד על כ-0.4% מסכום העסקה בצירוף מע"מ. טענה זו יש לדחות. אמנם שתי החשבוניות נושאות את כתובת הנאשם ורעייתו ברח' כ"ט בנובמבר 19 ירושלים, אולם זו הייתה כתובת המגורים שלהם בעת הוצאות החשבוניות, ולא הובאה כל ראיה לכך שאיזו מן החשבוניות, לא כל שכן שתיהן, מתייחסת דווקא לעסקת מכירת הדירה בכתובת האמורה. מנהלת החשבונות במשרדו של עו"ד מסר, שולמית סוסיד, שעל עדותה נסמך הנאשם, העידה (בעמ' 9504) על סכומי ותאריכי החשבוניות, אך לא קשרה אותן לעסקה מסוימת. גם עו"ד מסר לא היה מסוגל לנקוב בסכום שכר הטרחה אותו גבה בעד טיפולו במכירת הדירה ברח' כ"ט בנובמבר (עמ' 10544).

יתרה מכך: מכירת הדירה ברח' כ"ט בנובמבר אינה עסקת המקרקעין היחידה בה משרדו של עו"ד מסר טיפל עבור הנאשם ובני משפחתו בתקופת הכהונה במשרד התמ"ת. בשנת 2003 טיפל המשרד בעסקה של רכישת דירה ברח' הצפירה בירושלים על ידי הנאשם

ורעייתו במחיר של 290,000 דולר (עדות מסר בעמ' 10551; ת/261, הודעת מסר מיום 2.1.08, שו' 195-201); בשנת 2004 טופלה במשרד עסקת רכישת דירה ברח' מלצ'ט-שינקין בתל-אביב על ידי הנאשם ורעייתו במחיר של כ-1.6 מליון ש"ח (עדות מסר בעמ' 10553; הודעתו הנ"ל שו' 97-102, 130-132); עסקה נוספת משנת 2004 הייתה רכישת דירה ברח' כרמיה בירושלים על ידי הנאשם ורעייתו במחיר של 1.2 מליון דולר (עדות מסר בעמ' 10554; הודעתו הנ"ל שו' 134-164); ובשנת 2005 טיפל המשרד בעסקת רכישת דירה על ידי בתו של הנאשם, מיכל אולמרט, במחיר של 330,000 דולר (עדות מסר בעמ' 10553-10552; הודעתו הנ"ל שו' 77-94). עו"ד מסר העיד "**שכל תיקי הנדל"ן שטיפלתי עבור מר אולמרט החל מ-2003, בכולם ללא יוצא מן הכלל, שולם שכר טרחה**" (עמ' 10549). גם התייחסותו הפרטנית של עו"ד מסר (בקטעים שלעיל) לכל אחת מהעסקאות האמורות הייתה ששולם לו בעדה שכר טרחה. בפועל, העסקה היחידה לגביה נמצאה חשבונית נפרדת היא רכישת הדירה ברח' כרמיה (ת/257(106), ת/260(12) – חשבונית מיום 30.8.06 בסך 15,250 ש"ח; אגב, גם בחשבונית זו נרשם מענם של הנאשם ורעייתו ברח' כ"ט בנובמבר למרות התייחסותה המפורשת לעסקת מקרקעין בכתובת אחרת). לגבי ארבע העסקאות האחרות מתקופת התמ"ת – רכישת הדירה ברח' הצפירה; מכירת הדירה ברח' כ"ט בנובמבר; רכישת הדירה ברח' מלצ'ט-שינקין; ורכישת דירת הבת מיכל – לא נמצאו חשבוניות פרטניות. החשבוניות היחידות הכלולות במסמכי הנהלת החשבונות של משרד עו"ד מסר העשויות להתייחס לארבע עסקאות אלו הן שתי החשבוניות מיום 6.6.04 ומיום 7.2.05, עליהן נרשם באופן כללי "**שכ"ט**" ו"**הוצאות**" ללא פרטים נוספים של העסקה (וראו דברי עו"ד מסר בהודעתו הנ"ל מיום 2.1.08 שו' 80-81: "**חלק גדול מהשכ"ט מופיע ע"ש אהוד אולמרט, מבלי לפרט לאיזה תיק שייך השכ"ט**") (בכך מצויה פרכה נוספת לניסיונו של הנאשם לייחד את שתי החשבוניות האמורות לעסקת מכירת הדירה ברח' כ"ט בנובמבר). החשבוניות מהוות הוכחה נוספת לעובדה ששכר הטרחה אותו גבה עו"ד מסר מהנאשם היה נמוך בהרבה מהתעריף של חצי אחוז אותו עו"ד מסר נוהג לגבות מלקוח רגיל: שווי ארבע העסקאות יחד עמד על כ-16.6 מליון ש"ח בעוד סכום שתי החשבוניות – 47,464 ש"ח ללא מע"מ – הנו פחות מ-0.3 אחוז משווי כולל זה; ועדיין לא הוזכר הליך נוסף משנת 2003, בנוגע לתביעת לשון הרע שהגיש נגד הנאשם אדם בשם אודי ארנון (עדות מסר בעמ' 10551; הודעתו הנ"ל שו' 69-75), הליך שלגביו לא נמצאו תשלומים במסמכי הנהלת החשבונות באופן שיאפשר לנתק אותו משתי החשבוניות שלעיל.

1016. מלבד שכר הטרחה המופחת שנגבה מהנאשם בעסקאות מכר מקרקעין, זכה הנאשם – בדומה לחברים אחרים של עו"ד מסר – לפטור משכר טרחה בגין טיפולו המשפטי של מסר בהשכרת דירות. כך היה, ככל הנראה, בשנת 2005 בקשר להשכרת יחידת דיור בבית ברח' כ"ט בנובמבר בירושלים, ששימשה את בנו של הנאשם (עדות מסר בעמ' 10543; אמנם מסר סבר שם כי בחקירה במשטרה אמר שאינו זוכר האם גבה שכר

טרחה בעסקה זאת, אך בפועל במשטרה גרסתו הייתה שהוא "**מניח שלא היה פה שכר טרחה, כי בהשכרות כאלה, שזה חוזים סטנדרטיים, מחברים אני אף פעם לא לוקח שכר טרחה, ויש להניח שעל זה לא לקחתי גם מאולמרט שכ"ט**" – ת/261, הודעה מיום 25.12.07, שו' 322-324; לגבי עסקה זאת ראו עוד ת/155, הודעת הנאשם מיום 22.8.08, עמ' 67 לתמליל). בדומה לכך עסקת השכרת דירתם של הנאשם ואשתו בשנת 1991, שגם לגביה אמר עו"ד מסר כי "**סביר להניח שלא היה שכ"ט, כי כמו שאמרתי, על חוזה שכירות סטנדרטי אני לא לוקח שכ"ט מחברים**" (ת/261, הודעת מסר מיום 25.12.07, שו' 340-341; עדות מסר בעמ' 10545).

1017. הנאשם לא היה מנותק מנושא גובה שכר הטרחה ששולם על ידו לעו"ד מסר (אף כי לדבריו הנאשמת היא זו שחתמה בשמו וברשותו על השקים בהם בוצע התשלום לעו"ד מסר: ת/284(ב) ועדות הנאשם בעמ' 13149-13151). בעדותו אישר הנאשם כי האפשרות שעו"ד מסר גבה ממנו שכר טרחה מופחת נראית לו מאוד סבירה (עמ' 14063-14064 לפרוטוקול).

<u>קשר כלכלי</u>

1018. הנאשם סבור כי מערכת היחסים שהתקיימה בינו לבין מסר שמרה על אופיה החברי והמקצועי ולא גלשה באף לא אחד מרבדיה ליחסים כספיים-כלכליים. אין בידינו לקבל גישה זו. נפתח בכך שהענקת שירותים מקצועיים של ייצוג משפטי על ידי עורך-דין ללקוחו הנה בגדר טובת הנאה כלכלית מובהקת; כאשר הלקוח משלם לעורך-הדין את שכרו הראוי בעד השירות, ניצב התשלום מול טובת ההנאה ו"מקזז" אותה. במצב כזה ניתן להסכים לגישה (המוצגת בסעיף 51 לסיכומים בכתב מטעם הנאשם בפרשת "מרכז ההשקעות") לפיה תשלום שכר טרחה על ידי הלקוח לעורך-הדין אינו הופך את הקשר ביניהם לקשר בעל אופי כלכלי. שונה הדבר כאשר עורך-הדין מעניק את שירותיו המקצועיים ללא תמורה או בתמורה מופחתת מזו הנגבית על ידו בדרך כלל. קבלת השירותים ללא תמורה ראויה מהווה, מבחינתו של מקבל השירות, טובת הנאה בדמות שווה כסף, ויש בה לבסס מחויבות נגדית וקשר על בסיס כלכלי. ההשקפה שלפיה חיסכון בהוצאה נחשב לטובת הנאה כספית, עוברת כחוט השני בחקיקה הישראלית (למשל, סעיף 123(1) לחוק הבחירות לכנסת [נוסח משולב], תשכ"ט-1969; סעיף 65 לחוק הכנסת, תשנ"ד-1994; סעיף 293(1) לחוק העונשין, תשל"ז-1977; סעיף 71א(ז)(2) לפקודת בריאות העם; ד' פרידמן, <u>דיני עשיית עושר ולא במשפט</u> (כרך א, מהדורה 2, תשנ"ח) בעמ' 94). "**שווה כסף**" הנו כל דבר שאילולא היה מתקבל היה מצריך את מקבלו לשלם כסף עבור רכישתו (רע"פ 9140/99 <u>רומנו נ' מדינת ישראל</u>, פ"ד נד(4) 349, 369-370). המבחן הוא האם מקבל טובת ההנאה חסך על ידי כך ממון אותו היה נאלץ להוציא מכיסו בהעדר הטובה שקיבל (ע"א 9105/96 <u>מגדל הזהב בע"מ נ' מנהל מס ערך מוסף</u>, פ"ד נו(5) 608, 616).

החיסכון אינו מוכרח להיות מלא, כך שגם הנחה נחשבת לטובת הנאה (י' קדמי, על הדין בפלילים – חוק העונשין (חלק רביעי, מהדורה מעודכנת, תשס"ו) בעמ' 1755). הנאשם עצמו היה שותף לעמדה עקרונית זו עת כתב (באמצעות באי-כוחו) ביום 22.4.07 ליועץ המשפטי לממשלה, עם העתק למבקר המדינה, בתגובה לטיוטה סופית של דו"ח ביקורת בעניין מפעל סיליקט, כי בינו לבין עו"ד מסר לא התקיימו קשרים כלכליים מאחר ש"**השירותים המשפטיים שנתן עו"ד מסר לראש הממשלה ניתנו תמורת שכר טרחה, כנהוג וכמקובל**" ועו"ד מסר "**קיבל תמורה מלאה עבור שירותיו המשפטיים**" (ת/297, סעיפים 25, 28; הנאשם אישר כי התגובה הוכנה על דעתו – עמ' 12411, 12840 לפרוטוקול). נמצא אפוא כי המחלוקת בין התביעה לבין ההגנה אינה במישור העקרוני אלא רק באשר ליישום העיקרון על עובדות התיק. מבחינה עובדתית קבענו לעיל (בפסקאות 1012-1017) כי עו"ד מסר העניק לנאשם ולבני משפחתו שירותים משפטיים תמורת שכר טרחה חלקי ולעתים ללא שכר טרחה כלל. קביעה זו גוררת אחריה קיומו של קשר כלכלי: אלמלא היה עו"ד מסר פוטר את הנאשם מתשלום חלקי או מלא של שכר הטרחה, היה הנאשם נדרש להוציא מכיסו סכומי כסף נוספים עבור השירותים המשפטיים שקיבל מעו"ד מסר לצורך ענייניו הפרטיים. לפיכך במתן ההנחה או הפטור נוצרה זיקה כלכלית-אישית בין הנאשם לבין עו"ד מסר.

1019. פעילות נוספת של עו"ד מסר ששכללה קשר כלכלי בינו לבין הנאשם הנה חתימתו על כתב הערבות לחוב עמותת ירושלים המלוכדת לבנק לאומי, ומהלכיו להבטחת החוב, ולאחר מכן לסילוקו, באמצעות הכספים שטלנסקי העביר לחשבון נאמנות שבניהול מסר. עניינים אלה נדונו לעיל בהרחבה בפרק העוסק בפרשת טלנסקי, ולפיכך לא נחזור עליהם. במסגרת הדיון הנוכחי נדגיש ונחדד את ההיבטים הכספיים של הסוגיה ביחסים שבין הנאשם לבין עו"ד מסר:

1020. כאמור לעיל, בתשובתו לאישום הודה הנאשם כי חתם יחד עם מסר במועד פתיחת חשבון העמותה בבנק על ערבות לַחשבון, וכי היה מודע לחוב שנותר בחשבון בתום מערכת הבחירות לראשות עיריית ירושלים בשנת 1998 ולכך שעו"ד מסר פועל להסדרת הגירעון של העמותה. כבר מתשובה זו עולה קשר כלכלי, שהרי החוב שנותר בחשבון העמותה עם תום מערכת הבחירות לא היה חוב שלה בלבד לבנק אלא – לנוכח הערבות המשותפת עליה היו חתומים הנאשם ועו"ד מסר – גם חוב שלהם לבנק. החוב היה בר-דרישה מיידית מהערבים, כאמור בסעיף 2(א)(1) לכתב הערבות מיום 8.9.98 (ת/214(17)-(20)) שאיפשר לבנק לדרוש מהערבים את סילוק הסכומים המובטחים "**בבת אחת או בחלקים, לפי בחירתו, בלי שיהיה עליו לדרשם תחילה מאת החייבים**" (וראו סעיף 8(1) לחוק הערבות, תשכ"ז-1967). ידיעתו של הנאשם, בזמן אמת, על פעולותיו של מסר לכיסוי הגירעון, היוותה אפוא ידיעה על כך שמסר פועל בין היתר להסדרת חוב אישי (כערב) של

הנאשם לבנק. אמנם פעולה זו הייתה אמורה לשחרר לא רק את הנאשם אלא גם את מסר ממחויבותו לבנק מכוח הערבות, אך בכך אין לאיין את טובת ההנאה הכלכלית – פטור מחוב – שנודעה לסילוק החוב מבחינתו של הנאשם. יתר על כן, מאחר שהנאשם ומסר שימשו כערבים יחד ולחוד (כאמור בסעיף 13 לחוק הערבות ובסעיף 26 לכתב הערבות), ממילא פעולתו של מסר להסדרת גירעון העמותה הייתה נחוצה מבחינת הנאשם הן במישור היחסים שבינו לבין הבנק (שחרור מהערבות) והן במישור היחסים שבינו לבין מסר (מניעת חובת השתתפות בין הערבים). כל ההיבטים הללו נוגעים באופן אישי לנאשם ולזיקתו של מסר להסרת מעמסה כספית מעל כתפיו של הנאשם, וזאת כבר לפי התשובה לאישום ועוד בטרם נגענו בראיות.

1021. הלכה למעשה, במהלך שמיעת הראיות התבררו עובדות רלוונטיות נוספות, מהן עובדות שהנאשם כפר בנכונותן מלכתחילה בתשובתו לאישום. עו"ד מסר העיד כי ביקש מהנאשם למסור לו שם של אדם שיוכל להעמיד כסף שישמש בטוחה לחוב העמותה לבנק, ובתגובה הפנה אותו הנאשם לטלנסקי (עמ' 10431, 10625). הנאשם, שהעיד לאחר עו"ד מסר, אישר כי תיאור זה נראה לו הגיוני וסביר, ולפיכך הוא נכון לאמצו אף שאינו זוכר את השיחה עליה העיד מסר. עם זאת, הנאשם עמד על כך שדרישת הבנק להמצאת בטוחה כספית נולדה לפני הבחירות ובטרם נוצר גירעון כלשהו, והפניית עו"ד מסר לטלנסקי הייתה על מנת שטלנסקי יגייס תרומות בסכום בלתי מוגדר שיופקדו בחשבון, וביחד עם הערבויות האישיות יאפשרו את העמדת האשראי (עמ' 11930-11933, 11943-11944, 12004-12006, 12675; אך ראו עמ' 12723-12727, 12777 מהם עולה כי הנאשם אינו זוכר מתי עו"ד מסר פנה אליו). עוד ציין הנאשם כי מספר חודשים לאחר הבחירות, בסביבות חודש פברואר 1999 (בו העמותה הגישה למבקר המדינה דו"ח כספי), נמסר לו לראשונה על הגירעון שנוצר והיקפו (עמ' 11946-11950, 12660). לדבריו, הכוונה הייתה לכסות את הגירעון בהדרגה מכספי תרומות (שבפועל המשיכו להיאסף עד אמצע 2002) ובאמצעות כספים שאמורים היו להתקבל ממערכת בחירות עתידית לעירייה (עמ' 11959-11963, 11978; ראו גם מכתביו של מסר למבקר המדינה מימים 30.5.99 ו-1.7.01, ת/257(82)-(92), בהם כתב כי הגירעון יכוסה באמצעות תרומות). כל אותה העת לא היה ידוע לנאשם על דרישה מצד הבנק לסילוק החוב, ועו"ד מסר אף הרגיע אותו באומרו שהבנק אינו לוחץ ושהוא מטפל בעניין מול הבנק (עמ' 11974, 11977). גם מערכת היחסים הכספית בין עו"ד מסר לבין טלנסקי לא דווחה לנאשם על פי טענתו, ובכלל זה קיומו של חשבון נאמנות בו מסר מחזיק בכספים של טלנסקי וקיומו של שיעבוד על כספי אותו חשבון להבטחת החוב בחשבון העמותה (עמ' 11954, 11964-11973, 11981, 11989, 11995). ממילא גם לא היה ידוע לנאשם על חילוט כספי הנאמנות בסך של כ-1.7 מליון ש"ח ביום 25.1.02 (עמ' 11987); ומכתבו של טלנסקי מיום 11.2.02 בעניין חילוט הכספים (ת/11) לא הגיע לידיו (עמ' 11996-11997, 12020, 12677-12678). טלנסקי גם לא פנה אל הנאשם מעולם בכל דרך

אחרת בנוגע לחילוט הכספים, לא סיפר לו על כך, ולא דרש ממנו את השבתם (עמ' 12000-11998, 12716). במהלך שנת 2003, לאחר שהנאשם הצטרף לכנסת ולממשלה והתברר כי לא תתקיים מערכת בחירות נוספת לעירייה ממנה ניתן יהיה לכסות את הגירעון, התנהל ויכוח בנדון בינו לבין מסר על רקע פנייתו של מסר אליו. מסר אמר לנאשם: "**יש לנו חוב, ואתה צריך להחזיר את החוב הזה מכיסך**", אולם הסתיר במפגיע את זהותו של בעל החוב, לא הזכיר את שמו של טלנסקי, והסתפק בכך שחוב העמותה לבנק כוסה באמצעות חילוט כספים של לקוח שלו; הנאשם הגיב באכזבה וטען שמדובר בחוב של העמותה ולא בחוב אישי שלו; והוויכוח ביניהם הסתיים ללא הסכמה (עמ' 11992-11995, 12001-12002, 12672, 12675, 12758, 12765). לנאשם זכור מעמד אחד בו התנהל הוויכוח, אך מאחר שמסר העיד כי הוויכוח נפרש על פני מספר שיחות שהוא והנאשם קיימו בתקופת הכהונה במשרד התמ"ת, מוכן הנאשם לקבל זאת (עמ' 12687-12689, 12715).

לעיל (בפסקה 921) דחינו את גרסתו של הנאשם בשתי נקודות. קבענו כי הבטוחה הכספית נדרשה על ידי הבנק רק לאחר שנודעו תוצאות הבחירות והתברר כי העמותה מצויה בגירעון, וכי אז גם הנאשם הפנה את מסר לטלנסקי לשם העמדת הבטוחה לחוב שנוצר בחשבון. עוד קבענו כי הנאשם שמע ממסר כי כספיו של טלנסקי הם אלה ששימשו להעמדת הבטוחה ולאחר מכן לכיסוי החוב בחשבון העמותה. אלא שלצורך הסוגיה המתבררת עתה – היווצרות יחסים כלכליים בין הנאשם לבין מסר – הכרעתנו בנקודות אלו אינה מעלה ואינה מורידה, וניתן להסתפק בגרסת הנאשם. אפילו לפי גרסה זו, נסיבות כיסוי החוב הקימו קשר כלכלי נוסף בין הנאשם לבין מסר, מעבר לקשר הכלכלי שיצרה עצם חתימתם המשותפת על כתב הערבות.

גם אם הנאשם ומסר, כפי טענתם, העריכו במועד החתימה על הערבות כי לא קיים סיכון ממשי לכך שהם יידרשו לפרוע אותה נוכח התחזיות, שצפו לרשימת ירושלים המלוכדת מספר מנדטים שאמור היה לגרור מימון ממשלתי בסכום המכסה את מלוא האשראי (הנאשם בעמ' 11922-11927; מסר בעמ' 10430-10431, 10624), הרי המציאות טפחה על פניהם עם פרסום התוצאות שהעלו כי הרשימה זכתה בשלושה מנדטים בלבד בהשוואה לשבעת או לשמונת המנדטים שנצפו. התקווה שהייתה לנאשם להביא לכיסוי הגירעון באמצעות מימון ממשלתי שהיה צפוי להתקבל ממערכת בחירות עתידית (שלישית) לעיריית ירושלים, נמוגה עם בחירתו בתחילת שנת 2003 כחבר כנסת וכשר והתפטרותו מראשות העירייה. מהלכיו אלה של הנאשם סיכלו גם את תוכניתו של מסר לגייס באמצעות מערכת בחירות נוספת לעירייה כסף לפירעון החוב לטלנסקי שנוצר עם החילוט בינואר 2002 (ראו גם את עדותו של מסר בעמ' 10507-10508, 10634, 10640). או אז, משכלו הקיצין, יידע מסר את הנאשם על כך שהחוב לבנק סולק על ידי כך ש"**חולט הכסף מחשבון של לקוח שלו**" (עדות הנאשם בעמ' 12002), ודרש שהנאשם לבדו יפרע באופן

אישי את החוב שפעולת החילוט יצרה כלפי אותו לקוח, יהא זה טלנסקי או לקוח אחר כלשהו. דרישה זו של מסר מהנאשם "**לשלם את הכסף הזה באופן אישי**" (עדות הנאשם בעמ' 12008, ובדומה בעמ' 11993-11994), יצרה קשר כספי חדש בין השניים, שהתווסף לקשר הכספי הקודם (שתחילתו בספטמבר 1998) שבעצם היותם ערבים יחד ולחוד למסגרת אשראי של 1.5 מליון ש"ח ובתור שכאלה אחראים האחד כלפי השני למחצית החוב. אמנם כיסוי החוב לבנק בינואר 2002 שחרר את הנאשם ואת מסר ממחויבותם לבנק על פי כתב הערבות, אולם מאחר שהחוב כוסה באמצעות חילוט בטוחה כספית שהועמדה מכספי לקוח של מסר, הרי בכך נפתחה חזית חדשה בין אותו לקוח לבין הנאשם ומסר גם יחד.

כידוע, מימושה של בטוחה חפצית הניתנת על ידי ראובן להבטחת חוב כספי של שמעון ללוי, עושה את ראובן לנושה של שמעון ומעבירה אל ראובן את הזכויות שעמדו ללוי כלפי שמעון לצורך גביית החוב (סעיפים 2(ב) ו-12 לחוק המשכון, תשכ"ז-1967, בשילוב עם סעיפים 9 ו-12 לחוק הערבות, תשכ"ז-1967). בנוסף, במקרה כזה מוקנית לראובן זכות לתביעת השתתפות נגד מי שערב כלפי לוי לחובו של שמעון (פרידמן, בספרו הנ"ל, בעמ' 343 ; ד' פרידמן, נ' כהן, "ריבוי חייבים", <u>דיני חיובים – חלק כללי</u> (תשנ"ד) בעמ' 196-197). פירוש הדבר הוא שחילוט כספיו של טלנסקי בראשית שנת 2002 איפשר לו לתבוע החזר כספי לא רק מהעמותה אלא גם מהנאשם וממסר שהיו ערבים אישית לחוב העמותה (אם כי התביעה נגד הנאשם ומסר במקרה כזה הייתה תביעת השתתפות במסגרתה טלנסקי עשוי היה להידרש לספוג חלק מהחוב). על רקע מצב משפטי זה יש להבין את פנייתו של מסר לעו"ד רם כספי בשנת 2006 לשם קבלת עצה לגבי ההתנהלות הראויה מול בעל הפיקדון שחולט. עו"ד כספי העיד שמסר אמר לו אז כי בעל הפיקדון הנו "**לקוח, חבר, ידיד אמריקני**" בלי לנקוב בשמו, וכי הוא – מסר – "**מאוד חושש שהוא יעשה לי צרות**" (עמ' 14651). מסר לא פירט באוזניו של עו"ד כספי את טיב חששו, וגם לאחר שעו"ד כספי ביקש ממנו פירוט נוסף השיב לו: "**אני לא יודע, אני מרגיש לא טוב עם העניין הזה**" (עמ' 14652). אלא שקיימת תמימות דעים בין הנאשם לבין מסר כי חששו של מסר היה מתביעה אישית של טלנסקי נגדו (עדות הנאשם בעמ' 12711 ; עדות מסר בעמ' 10649). חשש זה הוא שגרם לעו"ד מסר ליטול מטלנסקי בפברואר 2002 את המכתב ת/11 (עדות מסר בעמ' 10647, 10966, 10970, 10975), והוא שהביא את עו"ד מסר להתייעצות עם עו"ד כספי. עילתה של תביעה אפשרית מצד טלנסקי נגד עו"ד מסר יכולה הייתה להיסמך על ערבותו של האחרון. כך סבר מסר עת הלך להתייעץ עם עו"ד כספי (עדות מסר בעמ' 10804), וכך גם סבור עו"ד כספי: נכון הוא שמסר לא שיתף את עו"ד כספי בעובדה שהוא והנאשם חתמו כערבים אישיים לחוב העמותה לבנק (עדות עו"ד כספי בעמ' 14654). אולם עובדה זו הייתה ידועה למסר, ועו"ד כספי הסביר בעדותו כי אילו היה מודע גם הוא לערבויות האישיות או אז העצה אותה נתן למסר בפגישה ביניהם, לערוך חוזה הלוואה בין בעל

הפיקדון שחולט לבין העמותה, הייתה מקבלת משנה-תוקף לצורך הגנה על הערבים מפני תביעה אישית של בעל הפיקדון נגדם (עמ' 14651, 14654):

> **"אמרתי לו אז תראה, מבחינה משפטית, זה יגיד לך כל משפטן, בשביל זה אתה לא צריך אותי, בעל הפיקדון שכספו חולט, הופך מכוח החילוט נכנס לנעליים של הבנק והוא עכשיו הנושה של העמותה ויש לך זכות מלאה לדרוש מהעמותה את כל הכספים.**
> ...
> **כל מה שאני אמרתי זה ממצה את השיחה, לא ערבויות, לא מי נתן ערבויות, לא מי אחראי ואם הייתי יודע, אם הייתי יודע שיש ערבויות, זה עוד מחזק פי עשר את הצורך בעריכת הסכם, בגלל מה שאמרתי קודם, שאז היריבות שלו זה לא מול הערבים אלא מול העמותה, שהעמותה תגייס תרומות, תחזיר לו כסף, אם מגיע לו".**

ההתרחשות המתוארת ממחישה את החשיפה של הנאשם ושל מסר, כשניים המצויים באותה סירה, לסיכון של תביעה כספית אישית מצד טלנסקי בסכום של מאות אלפי שקלים נגד כל אחד מהם. סיכון זה ריחף לכל אורך כהונתו של הנאשם כשר התמ"ת. מסר היה ער לסיכון החל ממועד החילוט בינואר 2002, מועד בו הנאשם כיהן עדיין כראש העירייה; ומכל מקום נעשה מוטרד ממנו עם חזרת הנאשם לזירה הפוליטית הלאומית בתחילת שנת 2003. גם אם הנאשם, כטענתו, לא קיבל את מכתבו של טלנסקי מיום 11.2.02, הרי דבר החילוט נודע לו סמוך לתחילת כהונתו כשר התמ"ת בעקבות הוויכוח שהתנהל אז בינו לבין מסר. באותו מעמד סיפר מסר לנאשם על "**חוב**" שיש להם ללקוח של מסר (עדות הנאשם בעמ' 11992, 12027), ואף נקב בסכום החוב של כ-1.7 מליון ש"ח (עדות הנאשם בעמ' 11994). ההתייחסות המפורשת של מסר הייתה אז לחוב בסכום האמור כלפי לקוח שלו. לא תרומה, לא מענק ולא מתנה, אלא חוב שנוצר כתוצאה מחילוט כספי הלקוח (עדות הנאשם בעמ' 12002, 12027, 12669, 12749). הנאשם ידע אז כי החילוט פרע את חוב העמותה שהוא ומסר שימשו יחד כערבים לו (עדות הנאשם בעמ' 12719). מסר לא הסתפק באזכור עצם קיום החוב, והוסיף ודרש כי הנאשם יפרע את כולו. דרישה זו, שלא הייתה מקובלת על הנאשם, יצרה יריבות כספית-אישית בינו לבין מסר בנוגע לסכום של כ-1.7 מליון ש"ח. אמנם הנאשם, לדבריו, לא הוטרד במישור הפורמאלי מהחשש שיאלץ לשלם את כל החוב, ביודעו כי מסר ערב לחוב יחד איתו:

> **"קודם כל כשהוא אמר לי שאני צריך להחזיר את הכסף, הוא חושב שאני צריך להחזיר את הכסף מכיסי, אז אני לא מדבר עכשיו על הצדדים הפורמאליים הרי לכאורה אני הייתי ערב והוא היה ערב זאת אומרת נניח, אם ניקח את הערבות הראשונית. למה זה מובן מאליו שאני אחזיר את הכסף בלבד וכו'"** (עדות הנאשם בעמ' 11992-11993).

אולם גם דרישה לתשלום מחצית הסכום – 850,000 ש"ח – הנה מטרידה ביותר.

מועד הוויכוח בין הנאשם לבין מסר (במהלך שנת 2003) הנו נקודת הזמן בה לכל המאוחר נודע לנאשם על כיסוי חוב העמותה מכספי לקוח של עו"ד מסר, ועל השינוי שהתפתחות זו חוללה במערכת היחסים הכלכלית ששררה בינו לבין מסר בנוגע לחוב העמותה. העובדות שהיו ידועות לנאשם עד אותו שלב הצביעו על אחריות משותפת שלו ושל מסר לחוב כלפי הבנק מתוקף הערבויות האישיות, לרבות זכות חזרה פנימית בין הערבים כדי מחצית החוב. מכאן ואילך נודעו לנאשם עובדות חדשות שהקימו אחריות כספית אישית שלו ושל מסר כלפי הלקוח של מסר, ולצדה דרישה של מסר שהנאשם יקבל על עצמו את פירעון מלוא החוב ללקוח. מודעות זו של הנאשם נמשכה עד סוף כהונתו כשר התמ"ת, ואף מעבר לכך, שהרי הנאשם לא שמע ממסר מאז ויכוחם האמור על התיישנות זכות התביעה של הלקוח או על התפתחות כלשהי אחרת בנושא (עדות הנאשם בעמ' 11994, 12669, 12787). מסר היה מודע לחוב שלו ושל הנאשם כלפי הלקוח – טלנסקי – לפחות עד שנת 2006, במהלכה פנה לעו"ד כספי לייעוץ בנדון. זוהי גם השנה בה הסתיימה כהונתו של הנאשם כשר התמ"ת.

1022. הנה כי כן, בין הנאשם לבין עו"ד מסר התקיימה מערכת יחסים כלכלית, ולמצער כספית (ככל שיש הבדל בין שני המונחים), וזאת גם אם מתעלמים מהעובדה שמסר שמר עבור הנאשם במהלך כל שנות כהונתו כשר התמ"ת על מאות אלפי דולרים במזומן בכספת, ולפי נקודת ההסתכלות של הנאשם אף ניהל עבורו כספים אלה. לעיל (פסקה 966) דחינו את גרסת הנאשם לפיה סבר שמסר מחזיק עבורו את הכספים בחשבון בנק, וקבענו כי הנאשם (כמו הנאשמת) ידע וביקש ממסר להחזיק את הכספים במזומן בכספת. אין להוציא מכלל אפשרות כי החזקת כספים בסכום (גבוה) כזה ובדרך (לא שגרתית ובעלת סיכונים) כזאת יוצרת זיקה כספית בין מפקיד הכסף לבין המחזיק בו אף אם נכונה טענת הנאשם כי מדובר במערכת של יחסי נאמנות בין עורך-דין לבין לקוח. כבר עמדנו לעיל על כך שמסר החזיק בכספים לא רק כעורך-דין של הנאשם אלא גם כחבר שלו (פסקה 18), וכן על העדר הוכחה מספקת לטענת הנאשם כי מדובר בכספי תרומות כשרים שנועדו למימון פעילותו הפוליטית (פסקאות 966-967). יש בכל אלה להרחיק את החזקת הכספים מנאמנות טהורה בין עורך-דין ללקוח, ולהגביר את זיקתו האישית של מסר לכספים, ולו בהיבט של עוצמת האחריות ומידת הסיכון אותם נטל על עצמו כדי להבטיח שלא יאונה לכסף רע. כגודל האחריות והסיכון, כך גודל המחויבות האישית של מסר, מצד אחד, והאמון והתלות שנוצרו מצידו של הנאשם כלפי מסר, מצד שני, בנוגע לכספים השמורים ברשותו ללא רישום גלוי ומסודר. אינה דומה שמירה של נאמן על כספי הנהנה בחשבון בנק, שכל תנועה בו מתועדת וניתנת למעקב, לבין החזקת מאות אלפי דולרים במזומן ללא רישום גלוי ומסודר, כפי שארע במקרה שלפנינו. המחשה טובה לגבול הדק המפריד בין נאמנות מסוג כזה לבין היווצרותם של יחסים כספיים אישיים, תימצא בפרשת החזרת יתרת הכסף בסך כ-150,000 דולר במזומן על ידי מסר, לגביה נמצאו גרסאות סותרות של

מסר מזה ושל הנאשם מזה (פסקה 963). מבחינתו של הנאשם, הטוען כי לא קיבל בחזרה את היתרה לא ממסר ולא מהנאשמת (שגם היא לא קיבלה אותה ממסר), מדובר לכאורה בחוב כספי אישי של מסר אליו שנותר פתוח עד עצם היום הזה (ראו את תשובתו המתחמקת של הנאשם בעמ' 12861-12862). הא לך זיקה כספית נוספת שנוצרה בין השניים, ושלכאורה הייתה בדרגת התגבשות מספקת כבר מתחילת החזקתו של מסר בכספים. יחד עם זאת, מאחר שגם בלעדי זיקה זו נמצאו שתי זיקות כספיות אחרות, נימנע מלקבוע מסמרות בשאלה האמורה, ונוכל להשאירה בצריך עיון.

טיפול הנאשם בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר

חברת שמן

היטלים על יבוא שמנים וכוספאות

1023. חוק היטלי סחר, תשנ"א-1991 (ששמו שונה בשנת 2008 לחוק היטלי סחר ואמצעי הגנה) הסמיך את שר התמ"ת להטיל בצו, באישור ועדת הכספים של הכנסת, היטל בטחה על יבוא טובין לישראל, בין היתר לשם הגנה על יצוא מקומי מפני נזק ממשי שנגרם או עלול להיגרם על ידי יבוא מתחרה (העילה להטלת ההיטל הוגדרה בשנת 2008 בצורה שונה, אולם ענייננו בהגדרה המקורית שעמדה בתוקף במועדים הרלוונטיים לכתב האישום). החוק מגביל למשך שנתיים את תוקפו של צו המטיל היטל בטחה, אך מתיר לשר לחזור ולהטיל את ההיטל כל עוד מטרתו מוסיפה להתקיים. שניים מההיטלים ששרי התמ"ת הנהיגו לאורך שנים, היו היטל על יבוא שמן סויה ושמן לפתית למאכל (להלן – **שמנים**), והיטל על יבוא כוספאות סויה (להלן – **כוספאות**; כוספה היא הקליפה הנותרת מפולי הסויה לאחר מיצוי השמן ומשמשת כמזון לבעלי חיים). מטבע הדברים, החברות הישראליות העוסקות בייצור מקומי של שמנים וכוספאות פעלו בעקביות להעלאת שיעור ההיטל, ואילו היבואנים והמשתמשים של מוצרים אלה לחצו להפחתת שיעור ההיטל ולביטולו. חברת שמן הנה יצרנית מובילה בשוק המקומי, והיא זו שעמדה במשך שנים בראש המאבק להעלאת ההיטל.

1024. צביה דורי הנה כלכלנית העובדת במשרד התמ"ת מאז שנת 1977 ומשמשת מנהלת מינהל סחר פנים. במחצית השנייה של שנות התשעים, עת שימשה בתפקידה הקודם כמנהלת מינהל מחקר וכלכלה, התבקשה דורי לטפל בנושא ההיטל על יבוא שמנים. שיעורי ההיטל עמדו בתחילת הדרך (עוד קודם לכניסתה של דורי לתמונה) על סדר גודל של עשרות אחוזים, ועם השנים הלכו ופחתו. ביום 11.8.97, בתקופת כהונתו של נתן שרנסקי כשר התעשיה והמסחר, חיברה דורי מסמך בו ערכה ניתוח כלכלי של ענף ייצור השמנים בישראל (ת/217(3-6)). אותה עת ההיטל על יבוא שמנים עמד על 13% וההיטל על יבוא כוספאות היה 10% (שיעורי ההיטל משתנים לפי ארצות המקור של הטובין, אך ענייננו בהיטלים על יבוא מארצות הקשורות עם ישראל בהסכמי סחר). דורי המליצה

באותו מסמך לבטל היטלים אלה בהדרגה תוך שלוש שנים, כך שבשלב ראשון ההיטל על יבוא שמנים יפחת ל-9% וההיטל על יבוא כוספאות יפחת ל-6%, ותוך שלוש שנים שני ההיטלים יבוטלו לגמרי. המלצה זו נדונה ביום 17.9.97 בישיבה שהתקיימה אצל מנכ"ל המשרד דאז, דב מישור. אחד המשתתפים בישיבה היה יורם לוי, מנהל מינהל מוצרי צריכה במשרד מאז שנת 1987 ועד פרישתו לגמלאות בשנת 2008, ומי שהיה אחראי בתוקף תפקידו על תעשיות השמנים. בתום הישיבה התקבלה החלטה על המלצה לשר לפיה החל מיום 1.1.98 יופחתו ההיטלים כדי השלב הראשון עליו המליצה דורי, וכי בהמשך תיבחן האפשרות להפחתה נוספת של ההיטלים (נ/265). בפועל השר קיבל את ההמלצה באופן חלקי: ביום 1.1.98 ההיטל על יבוא שמנים אכן הופחת ל-9%, אך ההיטל על יבוא כוספאות הופחת ל-8% בלבד (נ/266; עדות דורי בעמ' 6190).

ביום 24.6.99 חיברה דורי מסמך נוסף בו שבה וניתחה את סוגיית הפחתת ההיטלים והגיעה למסקנה, על יסוד נתונים נוספים שהגיעו אליה, כי יש להעמיד את ההפחתה על שיעור מתון מהשיעור עליו המליצה שנתיים קודם לכן במסמך מיום 11.8.97. המלצתה כעת הייתה להפחית ביום 7.9.99 את שני ההיטלים לשיעור של 6%, ולאחר שנה וארבעה חודשים, ביום 1.1.01, לבצע הפחתה נוספת שלהם לשיעור של 3% (נ/261; עדות דורי בעמ' 6171-6172). דורי חזרה על המלצה זו במכתב ששלחה למנכ"ל המשרד ביום 1.11.99, אלא שהפעם הצטרף להמלצתה גם לוי. המלצה משותפת זו באה בעקבות עבודה בנדון שחיבר יועץ חיצוני למשרד התמ"ת, רו"ח דוד גולדברג, שהתבקש לבחון את הרווחיות בענף ייצור השמנים המקומי. עיקרי ההמלצה המשותפת של דורי ולוי היו הפחתת ההיטלים על שמנים וכוספאות ביום 1.1.00 ל-6%; הפחתה נוספת שלהם ביום 1.1.01 ל-3%; ומכאן ואילך הותרתם בשיעור זה (נ/262).

בפועל, ההיטל על יבוא שמנים שנקבע על ידי השר רן כהן החל מיום 1.1.00 היה 4.2% (ולא 6% כפי שהומלץ) אם כי ההיטל על יבוא כוספאות שנקבע באותו מועד תאם את ההמלצה (6%). כעבור שנה, ביום 16.1.01, חתם השר אהוד ברק על צו שהעמיד את שני ההיטלים על 3%, כפי המלצתם של דורי ולוי. תוקף היטלים אלה נקבע מלכתחילה עד ליום 31.12.01, אולם בעקבות חילופי השרים ביום 7.3.01 החליטה ביום 13.5.01 השרה הנכנסת, דליה איציק, לבטל את ההיטלים החל מיום 30.6.01. מנכ"ל המשרד הנכנס, אמיר חייק, קיבל המלצה מעודכנת של דורי ולוי, שהתבססה על נתונים נוספים שהמציאו היצרניות המקומיות ועל המלצתו של רו"ח גולדברג, לפיה ההיטל על יבוא שמנים יעמוד כבעבר על 3% אולם ההיטל על יבוא כוספאות יועלה ל-4.5% (נ/263, מסמך מיום 9.7.01). החלטה זו לא היוותה אף היא סוף פסוק: המנכ"ל כינס ישיבה נוספת ביום 21.8.01 בהשתתפות שורה של גורמים מקצועיים במשרד ולצדם רו"ח גולדברג. דורי ולוי הציגו בישיבה המלצה שונה מהמלצתם שניתנה זמן קצר קודם לכן, ותמכו הפעם בהעמדת שני ההיטלים על

4.5% למשך שנה (נ/264). דורי התקשתה בעדותה להיזכר בסיבה לשינוי שחל בעמדה שלה ושל לוי, אך אישרה כי סביר מאוד שהיצרניות המקומיות נזעקו כאשר נודע להן שההיטל על יבוא שמנים עתיד לעמוד על 3% וביקשו ממנכ"ל המשרד לקיים דיון בעניין (עמ' 6176-6177 לפרוטוקול). המנכ"ל סיכם את הדיון בכך שהנושא יועבר להחלטת השרה, דליה איציק. שישה ימים לאחר מכן, ביום 27.8.01, חתמה השרה על צו לפיו ההיטל על יבוא שמנים הועלה ל-4.5% (כפי שהמליצו דורי ולוי) ואילו ההיטל על יבוא כוספאות הועלה ל-5.5% (ולא 4.5% כפי שהמליצו דורי ולוי). תוקף ההיטל נקבע למשך שבעה חודשים, עד ליום 31.3.02. ביום 9.5.02 חתמה השרה איציק על צו נוסף שקבע את אותם שיעורי היטל עד ליום 30.4.03. דורי העידה כי היא ולוי לא זומנו לדיון מקצועי נוסף לפני שנתקבלה ההחלטה על הגדלת ההיטל מעבר להמלצתם (עמ' 6179 לפרוטוקול).

קביעת ההיטלים בשנת 2003

1025. הנאשם החל לכהן כשר התמ"ת בתחילת חודש מרץ 2003, ונדרש לקבל החלטה בשאלת המשך ההיטל מיום 1.5.03 ואילך. לצורך כך ביקש משרד התמ"ת מרו"ח גולדברג לשוב ולבדוק את ענף השמנים ולתת חוות דעת בהתאם (נ/475). במקביל נעשו פניות בנושא זה משני צדי המתרס אל ראשי המשרד: מנכ"ל איגוד לשכות המסחר, יוסי שוסטק, כתב למנכ"ל המשרד ביום 31.3.03 כי יש לבטל לחלוטין את ההיטל (נ/476). מנכ"ל שמן, בעז צפריר, כתב לנאשם ביום 3.4.03 כי נדרשת התערבותו הדחופה להצלת תעשיית השמנים בישראל, בדרך של העלאת ההיטל בלפחות 7% והעמדתו על כ-13% (נ/474). נשיא איגוד לשכות המסחר, אוריאל לין, כתב לנאשם ביום 9.4.03 כי הוא מבקש ממנו לדחות את בקשת יצרני השמנים המקומיים ולהורות על ביטול מוחלט של ההיטל (נ/477). שלושת המכתבים נענו (על ידי הנאשם או מנכ"ל המשרד) בכך שנוכח רגישות הנושא והאינטרסים הנוגדים המעורבים בו, פנה משרד התמ"ת לרואה חשבון בלתי תלוי על מנת שיבחן עבורו באופן מקיף את הענף וימליץ על גובה ההיטל, ובמסגרת זאת יילקחו בחשבון הטיעונים המועלים במכתבים. כמו כן פנתה אל הנאשם ביום 30.3.03 התאחדות הארגונים הכלכליים בבקשה שלא להאריך את ההיטל (נ/480). בבקשה דומה פנו אל דורי יבואני ומשתמשי שמנים וכוספאות (נ/480 – מכתב חברת וילי-פוד מיום 10.4.03; מכתב חברת אסם מיום 28.4.03). פנייה נוספת נעשתה מטעם חברת שמן ביום 10.4.03 ליועץ השר, עובד יחזקאל (נ/485).

בהגיע יום פקיעת ההיטל (1.5.03) התרחשו חילופי גברי במנכ"לות המשרד, ורענן דינור נכנס לתפקיד המנכ"ל במקום אמיר חייק. עם כניסתו לתפקיד קיבל דינור עדכון בנושא ההיטל (עדות דינור בעמ' 14279), וכינס לגביו ביום 4.5.03 דיון בהשתתפות דורי ולוי. עוד קודם לכן התקבלו ממצאי בדיקתו של רו"ח גולדברג לפיהם על מנת להביא את חברת שמן לרווחיות, יש להעלות את מחירי השמן בכ-7.5% (עדות דורי בעמ' 6144, 6186). בדיקתו

של רו"ח גולדברג התמקדה בחברת שמן, בהיותה החברה היעילה ביותר בענף. למרות ממצאים אלה הגיעה דורי לכלל מסקנה כי יש להפחית את ההיטל לשיעור של 3% ועל ידי כך לתת ביטוי מאוזן ליתרונות ולחסרונות של הייצור המקומי (עמ' 6151, 6160). דורי פירטה את עמדתה במסמך מיום 4.5.03 (בו התקיים הדיון הנזכר אצל המנכ"ל דינור). המסמך (נ478/1) מציג את עיקרי מסקנותיו של רו"ח גולדברג, לפיהם חל שיפור ברווחיה של שמן בשל פעולות התייעלות שנקטה והרחבת מגוון מוצריה. לנוכח הגידול ברווחים סברה דורי כי ניתן להפחית משיעור ההיטל שנקבע שנה וחצי קודם לכן ולהעמידו על 3%, כשיעור היעד הסופי עליו הוחלט במשרד בעבר. עוד באותו יום כתבו דורי ולוי למנכ"ל דינור, עם העתקים לנאשם וליועצו עובד יחזקאל, כי הם ממליצים להעמיד את שיעור ההגנה על שמנים וכוספאות גם יחד על 3% (נ478/1). להמלצה צורף נייר העמדה הנ"ל של דורי (מאותו יום). בַּדיון אצל המנכ"ל דינור, אף הוא כאמור מאותו יום, הציגו דורי ולוי את עמדתם, ובסיכום הדיון (אותו ערך עוזר המנכ"ל) נרשם כך (ת/217(7)):

> "**בהמשך לדיון אשר נערך אצל המנכ"ל היום, בהשתתפות צביה דורי, יורם לוי והח"מ, להלן סיכום המנכ"ל.**
> **המלצת מנהלי המנהלים היא להוריד את ההיטל לסך 3% הן על שמנים והן על כוספאות.**
> **להלן סיכום המנכ"ל:**
> **1. יוטל היטל זמני על שמנים וכוספאות למשך חודשיים בלבד, בגובה ההיטל הנוכחי, קרי: 4.5% על שמנים, 5.5% על כוספאות.**
> **2. במהלך פרק הזמן הזה לעיל יתקיים דיון אצל המנכ"ל עם נציגי היצרנים ונציגי המשתמשים לבחינת גובה ההיטל.**
> **... באחריות צביה דורי להעביר למנכ"ל 10 ימים לפני קיום הישיבה ניירות עמדה מנומקים של כול הצדדים ושל המנהלים המקצועיים במשרד**".

דינור הציג עמדה זו בפני הנאשם בפגישת עבודה שקיימו ביום 18.5.03, בה גם עדכן אותו בעמדות הנוגדות של בעלי העניין השונים בקשר לגובה ההיטל (עדות דינור בעמ' 14283). הנאשם קיבל את המלצתו של דינור והחליט כי "**המצב הנוכחי יוקפא לחודשיים, במהלכם ידון רענן בעניין יחד עם כל הגורמים הרלוונטים**" (סיכום הפגישה, נ479/1). בהתאם לכך חתם הנאשם ביום 25.5.03 על צו שקבע למשך חודשיים (עד ליום 31.7.03) שיעורי היטל זהים לשיעורים שעמדו בתוקף עד ליום 30.4.03 מכוח קביעתה של השרה איציק (כלומר 4.5% לשמנים ו-5.5% לכוספאות).

1026. רענן דינור העיד כי בדיון אותו קיים ביום 4.5.03, הציגו בפניו דורי ולוי עמדות נוגדות: "**אני מעיד על מה הייתה עמדתם במועד של הדיון, הייתה מחלוקת ביניהם, יורם רצה להעלות, צביה רצתה להוריד... אני אומר לך בוודאות שהיה ויכוח ביניהם**" (עמ' 14281, 14283, 14480-14481). עוד הוסיף (בעמ' 14281) כי הבדלי העמדות שדורי ולוי הציגו בפניו לא היו מפתיעים בהתחשב בכך שלוי היה אמון במסגרת תפקידו כמנהל מינהל מוצרי צריכה על עידוד התעשיה המקומית, בעוד תפקידה של דורי כראש מינהל סחר פנים

נועד לקדם את התחרותיות לטובת הצרכן. בחקירתו הנגדית של לוי, שהעיד לפני דינור, התבקשה התייחסותו לדבריו של האחרון בהודעתו במשטרה מיום 7.8.08, לגבי הדיון הנזכר מיום 4.5.03, לפיהם "**צביה דורי ויורם לוי חלקו איש על רעהו ולכן למיטב זכרוני קיבלתי את עמדת צד אחד מהם אך לא אוכל להישבע על כך**". תשובתו של לוי הייתה שהוא אינו זוכר באופן ספציפי את האירוע המתואר, שבזמן אמת לא היה נראה לו חשוב, ועם זאת תיאורו של דינור "**יכול להיות נכון**" (עמ' 6205, 6211, 6220-6222, 6233 לפרוטוקול; בדומה לכך דורי בעמ' 6182, 6194).

כפי שניתן לראות, בעת מתן גרסתו למשטרה שלוש שנים לפני העדות בבית המשפט, בשלב בו זכרונו של דינור אמור היה להיות טוב לפחות כמו זכרונו בבית המשפט (וזאת אישר דינור בעמ' 14482), היה דינור פחות נחרץ לגבי המחלוקת בין דורי ללוי, ובניגוד לדבריו בבית המשפט לא יכול היה להתחייב כי הויכוח התקיים. האפשרות שדורי ולוי ניהלו ויכוח בפני דינור לגבי גובה ההיטל במהלך הדיון אצלו מיום 4.5.03, נתקלת במספר קשיים: **ראשית**, סיכום הדיון אותו ערך עוזר המנכ"ל שנכח בדיון (ת/217(7)) מתייחס להמלצה משותפת של דורי ולוי "**להוריד את ההיטל לסך 3% הן על שמנים והן על כוספאות**", וכלל אינו מזכיר ויכוח או מחלוקת שנתגלעו בין השניים במהלך הדיון. **שנית**, ביום הדיון (4.5.03) חתמו דורי ולוי במשותף על מסמך שנשלח לדינור עם העתקים לנאשם וליועצו, ובו המלצה משותפת להעמיד את ההיטל באופן קבוע על 3% (נ/478). מסמך זה פותח בכך שהנו בא "**בהמשך לנייר עמדה המצורף**", הוא נייר העמדה של דורי מאותו יום. הדעת נותנת כי אם המסמך היה נשלח לדינור לאחר הדיון, או אז היה ניתן לכך ביטוי בגוף המסמך והיה נכתב בו שהוא מהווה המשך לדיון. מאחר שהמסמך לא הוצג בפני דורי ובפני לוי בעת עדותם בבית המשפט, לא נתקבלה התייחסותם הברורה לשאלה האם העברתו לדינור נעשתה לפני או אחרי הדיון. דינור, שכן התבקש בעדותו להתייחס למסמך, לא ידע לומר האם המסמך הגיע אליו לפני הדיון או לאחריו (עמ' 14282 לפרוטוקול). **שלישית**, כפי שראינו, כבר ביום 1.11.99, שלוש שנים וחצי לפני הדיון אצל דינור, חתמו דורי ולוי על מסמך משותף שנשלח למנכ"ל המשרד דאז, בו המליצו על הפחתת ההיטל לשיעור קבוע של 3% (נ/262). דורי ולוי דיברו בקול אחד גם בהמשך, בהמלצה למנכ"ל הקודם מיום 9.7.01 (נ/263) ובדיון אצל אותו מנכ"ל מיום 21.8.01 (נ/264). בהקשר לאירועים אלה העידה דורי: "**כל המסקנות שלי לאורך הזמן היו מתואמות איתו, כלומר אני עשיתי את העבודה, אחר כך ישבתי איתו, גיבשנו עמדה מקצועית ושנינו פנינו למנכ"ל**" (עמ' 6173 לפרוטוקול). **רביעית**, בעדותה תיארה דורי את הפרקטיקה של משלוח מכתב משותף לה וללוי למנכ"ל, כמהלך שנעשה לאחר הידברות ותיאום מוקדמים בינה לבין לוי (עמ' 6151). לוי זכר את גיבוש המסמך המשותף כפעולה שקדמה לישיבה אצל המנכ"ל (עמ' 6198). דורי העידה כי בדיון אצל דינור מיום 4.5.03 "**יורם ואני המלצנו להוריד את ההיטל לשלושה אחוז**" ובכל זאת דינור החליט להותיר למשך חודשיים את

שיעורי ההיטל הקודמים, הגבוהים יותר, "**למרות ששנינו המלצנו על שלושה אחוז**" (עמ' 6151-6152). בדומה לכך העיד לוי כי לפני הפגישות אצל המנכ"ל נעשתה הידברות מכינה שלו עם דורי, במסגרתה הושגו ביניהם הסכמות, כך ש"**העמדה שלי בישיבה אצל מנכ"ל הייתה כפי שסיכמנו אותה עם צביה**" (עמ' 6201, 6211). אמנם עמדתו הראשונית של לוי הייתה שיש להעמיד את ההיטל על שיעור גבוה מזה שסברה דורי, אולם בשיחות שלו עם דורי הוא התפשר והגיע איתה להסכמה שתועדה במסמך המשותף (עמ' 6199), ועמדה מוסכמת זו היא שהוצגה בדיון אצל המנכ"ל: "**אצל המנכ"ל אני כמעט בטוח שהוצגה העמדה הזאת שאני מדבר עליה. המכתב של צביה דורי ושלי**" (עמ' 6210-6211). התבטאויות אלו של דורי ושל לוי מושכות לכך שהמסמך המשותף שלהם מיום 4.5.03 נמסר לדינור **לקראת** הדיון שקיים באותו היום עם דורי ולוי, ובעת הדיון הוצגה בפניו על ידי השניים עמדה אחידה. עם זאת, אין להוציא מכלל אפשרות כי במהלך הדיון שיתף לוי את דינור בעובדה שמלכתחילה עמדתו המקורית הייתה שונה ותמכה בהיטל גבוה יותר.

1027. הדיון אצל דינור בהשתתפות נציגי כל הגורמים הנוגעים בעניין התקיים ביום 2.6.03. עוד קודם לכן, ביום 12.5.03, הונחה על שולחן הכנסת הצעת חוק פרטית של מספר חברי כנסת, אותה יזמה חברת שמן, לקביעת היטל בשיעור 4.5% על יבוא שמנים והיטל בשיעור 5.5% על יבוא כוספאות (הצעת חוק היטל על יבוא שמן וכוספה (הוראת שעה), תשס"ג-2003). בהתאם לסיכום הדיון מיום 4.5.03, העבירה דורי לדינור לקראת הדיון של יום 2.6.03 ניירות עמדה מנומקים של יצרנים, יבואנים ומשתמשים בענף השמנים והכוספאות, וכן עמדות בכתב של הגורמים המקצועיים במשרד (ההמלצה המשותפת שלה ושל לוי ומסמך שכתבה סגניתו של לוי; נ/480/1). לדיון הוזמנו שלושה יצרני שמנים מקומיים, שלושה נציגים של משתמשים בכוספאות, שני נציגי חברות המשתמשות בשמנים לתעשיית המזון ושני נציגי יבואנים. דורי, לוי ורו"ח גולדברג השתתפו גם הם בדיון (נ/481/1, רשימת המוזמנים). הדיון היה טעון (עדות דורי בעמ' 6157). נשמע בו מנעד רחב של דעות, החל מכאלה שקראו לביטול ההיטל וכלה בדרישות להעלאתו ל-13% (עדות דינור בעמ' 14285-14286). דורי ולוי לא הציגו את דעתם בנוכחות הגורמים החיצוניים, אך לאחר עזיבתם נותרו עם דינור והחליפו איתו דברים (עמ' 14286). דינור לא זכר בוודאות האם באותה ישיבה פנימית התעוררה מחלוקת בין לוי לדורי, ועם זאת התבטא בזהירות כי "**מדגדג לי בזיכרון**" שלוי "**כדרכו, ויתר לצביה**" (שם). לוי לא זכר האם הציג באותה הזדמנות בפני דינור עמדה שונה מזו של דורי שתמכה בהפחתת ההיטל ל-3%, אך אישר כי בשנת 2003 היטל בגובה 4% נראה לו סביר ונכון (עמ' 6223). דורי העידה כי הייתה מחלוקת בינה לבין לוי בנוגע לגובה ההיטל (עמ' 6184), אולם בשים לב למכלול הנסיבות ומהנימוקים שפורטו לעיל (בפסקה 1026), אין להבין את דבריה כמתייחסים לשלב הדיונים אצל דינור, אלא לשלב מוקדם יותר טרם גיבוש העמדה האחידה שלה ושל לוי שהועלתה על הכתב והונחה בפני דינור עוד ביום 4.5.03. לא למותר לציין בהקשר זה כי

דבריה הנזכרים של דורי נאמרו בחקירתה הנגדית בהמשך לשאלה שהניחה בפניה קיומה של עדות מטעם דינור על כך ש"**בישיבה הזו רבת המשתתפים גם הייתה אמירה של מר לוי שחושב שההיטל צריך להיות יותר גבוה קצת**" (שם). דא עקא, עדות כזאת מצידו של דינור כלל לא באה בפני בית המשפט.

<u>המלצת המנכ"ל דינור</u>

1028. ביום 9.6.03, שבוע לאחר הדיון, עדכן דינור את הנאשם על הדעות שהושמעו בו ועל יוזמת החקיקה שהחלה לעיגון ההיטל הקיים בחוק (נ/483/1, סעיף 14; עדות דינור בעמ' 14287). בהמשך גיבש דינור את עמדתו בשאלת גובה ההיטל והמליץ עליה בפני הנאשם. המלצתו של דינור תאמה לעמדה שדורי ולוי הציגו בפניו לגבי ההיטל על יבוא שמנים, לפיה שיעורו יהיה 3%. לעומת זאת, לגבי ההיטל על יבוא כוספאות המליץ דינור על היטל בשיעור 4.5%, בשונה מעמדתם של דורי ולוי שצידדו בהפחתת היטל זה גם כן ל-3% (עדות דינור בעמ' 14289-14292).

1029. הנאשם העיד כי דינור הוסיף, לצד ההמלצה שמסר לו, פירוט לגבי העמדות השונות שהוצגו בפניו על ידי הדרג המקצועי במשרד בנוגע לשיעור ההיטל:

> "**הוא אמר לי שניים שלושה דברים. קודם כל הוא אמר לי שהוא מציע להטיל היטל של שלושה אחוז, שזה פחות או יותר הקונצנזוס שנתגבש בדיון אצלו. הוא אמר לי שהיו בקרב הדרג המקצועי, לא הייתה אחידות דעות בעמדה אבל הייתה אחידות דעות בסופו של דבר מתוך הסכמה שהולכים לפשרה ביניהם, על משהו שהוא השלושה אחוז האלה. אבל הוא אמר שהיו כאלה שצידדו מצד אחד באפס אחוז, אני בדיעבד יודע שזאת לאה ליכט שהייתה עוזרת של צביה דורי, אני לא זוכר אם אני יודע את זה מאז בזמן אמיתי אבל זה לא חשוב. והיה יורם לוי שגם העיד כאן ושגם אמר את זה, אבל אני זוכר מרענן שהוא אמר לי, שיורם לוי אמר שלפי דעתו זה צריך להיות ארבע וחצי אחוז. כלומר הייתה הסכמה, הייתה הסכמה בדרג המקצועי לבוא עם עמדה אחידה למנכ"ל, אבל הם לא הסתירו את העובדה שבעצם יש פער וחילוקי דעות ביניהם**" (עמ' 12350 לפרוטוקול, ובדומה בעמ' 14129-14133).

גרסה זו לא הוצגה על ידי ההגנה בפני דינור, שהעיד כעד מטעמה, על מנת לקבל את התייחסותו לאמירות שייחס לו הנאשם. בכל מקרה, דינור לא סיפר בעדותו על דיווח שהציג בפני הנאשם לגבי הדעות השונות שנשמעו בקרב הדרג המקצועי במשרד טרם גיבוש ההסכמה על הצגת עמדה אחידה התומכת בהיטל בשיעור 3%. מה שכן הזכיר דינור בעדותו הוא עדכון שהעביר לנאשם אודות "**הדעות השונות שהיו סביב העניין, את הלחץ של היבואנים להוריד את ההיטל, הלחץ של התעשייה המקומית להעלות את ההיטל, הלחץ של אלו שעוסקים בתערובות לעופות להוריד את ההיטל, וכן הלאה וכן הלאה**" (עמ' 14283, ובדומה לכך בעמ' 14287). דינור לא הזכיר, ודאי לא במפורש, מסירת עדכון מטעמו לנאשם לגבי פערים בעמדות הדרג המקצועי. בנוסף, האופן בו דינור תיאר את חוסר

האחידות בעמדות אלו, שונה ממה שלטענת הנאשם הוא שמע מדינור: דינור דיבר באופן כללי על תמיכה של לוי בהיטלים גבוהים ושל דורי בהקטנת ההיטלים (עמ' 14281), אך לא נקב בשיעורים קונקרטיים בהם נקבו השניים. לעומתו, ידע הנאשם לציין את השיעור המדויק של 4.5% עליו, לטענתו, קיבל דיווח מדינור כשיעור בו צידד לוי; וזאת בשעה שלוי עצמו לא נצמד לשיעור זה, ודיבר הן בחקירתו במשטרה והן בעדותו בבית המשפט על עמדה שהציג שנעה בין 4% ל-4.5% (עמ' 6199, 6226, 6230 לפרוטוקול). הנאשם אף שמע, לטענתו, מדינור על עמדתה של לאה ליכט, סגניתו של לוי (ולא העוזרת של דורי כדברי הנאשם), שתמכה בביטול ההיטלים. אך הרי ליכט לא הוזמנה לאף אחד משני הדיונים שדינור קיים בנושא, ביום 4.5.03 (ת/217(7)) וביום 2.6.03 (נ/481), למרות בקשתה המפורשת (בסיום מכתבה מיום 4.5.03, נ/480) להיות מוזמנת לדיונים. כפועל יוצא, לא הייתה לדינור הזדמנות לשמוע מליכט על צירוף קולה להסכמה שגובשה בין דורי ללוי. גרסתו של הנאשם כורכת אפוא יחד שתי עובדות שאינן יכולות לדור זו לצד זו: קבלת דיווח מדינור על עמדתה של ליכט יחד עם קבלת דיווח מדינור על הסכמה שגובשה בקרב הדרג המקצועי. זאת ועוד, ככל שהדבר נוגע לדורי ולוי, הרי אלו העבירו לנאשם עצמו, כמכותב, כבר ביום 4.5.03 נייר עמדה משותף בו המליצו על היטל בשיעור 3% לשמנים ולכוספאות, ולא רמזו על מחלוקת שנתגלעה ביניהם בנדון (נ/478). לנוכח כל הקשיים האלה, ולצדם הבעייתיות בגרסתו של דינור באשר לויכוח שניהלו בפניו דורי ולוי (פסקאות 1026-1027), לא ניתן לקבל את גרסת הנאשם בדבר מודעותו בעת קבלת ההמלצה של דינור להבדלי עמדות בקרב הדרג המקצועי.

<u>מהלכי חברת שמן נוכח המלצת המנכ"ל</u>

1030. נושא ההיטל עלה בשיחה שהתקיימה ביום 3.7.03 בין הנאשם לבין יו"ר חברת שמן, חיים פינק, במהלך טקס חנוכת מפעל לייצור מוצרי חלבון מתקדמים שהקימה החברה בחיפה (עדות הנאשם בעמ' 12349, 14127; יומן הנאשם, ת/217ב(36)). סמוך לאחר מכן, ביום 15.7.03, שלח מנכ"ל שמן, בעז צפריר, מכתב לנאשם בו הודה לו על השתתפותו בחנוכת המפעל בחיפה וביקש את התערבותו הדחופה למניעת הפחתת ההיטלים. במכתב ציין צפריר כי "**משיחות עם המנהלים במשרדך, ומפרסומים בעיתונות, התבשרנו כי עלולה להתקבל החלטה להפחתת ההיטלים ל-3%**", וכי הפחתה שכזו בהשוואה לשיעורי ההיטלים הקיימים (4.5% לשמנים ו-5.5% לכוספאות) תגרום נזק בלתי הפיך לתעשיית השמנים בישראל (ת/227(3)). הנאשם העיד כי למיטב זכרונו העביר את המכתב לטיפול דינור (עמ' 12350).

1031. כניסתו של עו"ד מסר לתמונה נעשתה לכל המאוחר באותו יום בו צפריר שלח לנאשם את המכתב האמור, שכן במועד זה (15.7.03) מוצאים אנו את צפריר שולח למסר "**תקציר 'מקוצר' של סוגיית ההיטלים**" בצירוף דברי תודה למסר "**על הסיוע שהנך מגיש**

לנו" (נ/330/1). צפריר הכיר את עו"ד מסר עוד בראשית שנות התשעים, עת עו"ד מסר ייצג את עיזבון אביו של צפריר בהליך משפטי ממושך. הקשר ביניהם בנוגע להיטלים על יבוא שמנים נוצר לקראת פקיעת ההיטל בסוף יולי 2003, בעקבות שיחת טלפון יזומה של מסר לצפריר. מסר נתקל בידיעה בעיתון בה הוצגו חששותיה של שמן מההחלטה שהייתה צפויה להתקבל, והתקשר לצפריר כדי להציע את שירותיו (צפריר בעמ' 8549, 8553; מסר בעמ' 10563). אותה עת היה חשוב ביותר לצפריר להיפגש עם הנאשם במהירות האפשרית, טרם פקיעת ההיטלים (צפריר בעמ' 8550). למטרה זו הפעיל צפריר גם את משרד יחסי הציבור של אמיר גלעד, שהעניק לחברת שמן שירותי שדלנות קבועים בנושא היטלי השמנים (צפריר בעמ' 8547, 8554, 8575); אך כאשר מסר התקשר לצפריר ראה לנכון צפריר להסתייע גם במסר לשם קיום הפגישה, שכן "**כל דרך, אפשרות, לקיים את הפגישה הייתה חשובה**" (צפריר בעמ' 8549). שמן חפצה אפוא בשירותיו של מסר "**בתור לוביסט**" שתפקידו לגרום ל"**עצם קיום הפגישה**" (צפריר בעמ' 8549-8550, 8581). צפריר היה מודע להיותם של מסר והנאשם חברים ושותפים לשעבר, וראה בנתון זה ערך מוסף המקנה למסר "**יכולת לזמן פגישה דחופה**" עם הנאשם ומצדיק את צירופו לצוות הלוביסטים למטרה זו (צפריר בעמ' 8553-8554, 8577). מסר ציין אף הוא בפני צפריר טרם הסיכום על שכירת שירותיו כי הוא מכיר את הנאשם (מסר בעמ' 10564). מסיבה זו השיב צפריר בחיוב רק לפנייתו של מסר, ולא לפניות של לוביסטים אחרים שפנו אליו גם הם והציעו את שירותיהם בנושא היטלי השמנים (צפריר בעמ' 8581). לאחר השיחה הטלפונית של צפריר ומסר, ולבקשתו של מסר, שלח אליו צפריר את עיקרי המסמכים הקשורים לעניין (צפריר בעמ' 8566-8567; מסר בעמ' 10563-10564; נ/330/1). מסר קרא את החומר ונאות ליטול על עצמו את הטיפול. גובה שכר הטרחה ששמן שילמה למסר "**על עצם קיום הפגישה**" הועמד על 25,000 ש"ח בצירוף מע"מ. שכר זה נקבע בשיחה טלפונית בין צפריר למסר לאחר הפגישה עם הנאשם, אך כבר מראשית הדרך היה ברור ששירותיו של מסר יוענקו תמורת שכר (ת/227(1); ת/246; צפריר בעמ' 8550-8552). הנאשם העיד כי לא היה מודע להסדר שכר הטרחה שסוכם עם עו"ד מסר (עמ' 12367-12368; ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 53 לתמליל).

בנוגע לתוכנה של הפגישה העיד צפריר כי "**המטרה הייתה להיפגש עם השר ולהבהיר את עמדתנו ולהתווכח בנוכחות השר עם הפקידות, עם הפקידות בעיקר**", כפי שצפריר נהג לעשות עם כל שרי התמ"ת שקדמו לנאשם (עמ' 8547, 8549). הצגת הדברים בדרך זו אינה עולה בקנה אחד עם עדותה של דורי לפיה שרי התמ"ת שקדמו לנאשם לא נהגו לזמן את הדרג המקצועי לישיבה בנושא ההיטל על יבוא שמנים, אלא דנו בעניין עם מנכ"ל המשרד בלבד, "**והשר היחידי שהיה אצלו ישיבה זה היה השר אולמרט ואני ראיתי את זה בחיוב, שהשר מזמן ישיבה עם הדרג המקצועי... אני זוכרת שרק אצל אולמרט הייתי בדיון**" (עמ' 6162, 6178, 6188-6189). אמנם עדותו של לוי הייתה שונה, ולפיה זכורה לו נוכחותו

בישיבות בנושא היטל השמנים אצל השרים שקדמו לנאשם (עמ' 6228-6229). אלא שהייתה זו ההגנה שהציעה ללוי כי זכרונה של דורי עדיף על זכרונו, וגישה זו התקבלה על ידי לוי באומרו כי הוא סומך על זכרונה של דורי יותר מאשר על זכרונו "**מכיוון שהיא הובילה את הנושא יותר ממני**" (עמ' 6220). אכן, בהמשך עדותו של צפריר הוא נסוג מקביעתו הגורפת שלעיל, ואישר כי הדרג המקצועי לא הוזמן לחלק מהפגישות שקיימו השרים שקדמו לנאשם (עמ' 8561). חוסר העקביות של צפריר בנקודה זו מהווה טעם נוסף להעדפת דבריה של דורי.

<u>הפגישה בלשכת הנאשם</u>

1032. מסר אכן פנה ללשכת הנאשם וקבע עמו פגישה (עדות מסר בעמ' 10564, 10565). בשל דחיפות הנושא נקבעה הפגישה "**די מהר**" (עדות מסר בעמ' 10564). הפגישה התקיימה ביום 30.7.03 בלשכתו של הנאשם בכנסת. סיכום הפגישה, אותו ערך ביום 3.8.03 יועץ השר דורון שופן (ת/217(11)), מונה עשרה אנשים שהשתתפו בה: הנאשם; מנכ"ל משרדו, רענן דינור; מנכ"ל שמן, בעז צפריר; יו"ר שמן, חיים פינק; שני שדלנים מטעם שמן – אמיר גלעד ועובד משרדו ירון שרעבי; ב"כ שמן, עו"ד מסר; אנשי המקצוע ממשרד התמ"ת – צביה דורי ויורם לוי; ויועץ השר דורון שופן. על פי האמור בסיכום, הדוברים בפגישה היו צפריר, פינק ודורי. צפריר ופינק הציגו את טיעוניהם נגד הפחתת ההיטלים וביקשו מהנאשם לפעול באופן מהיר להארכת ההיטלים והעמדתם על שיעור ראוי שיספק הגנה הולמת לתעשיית השמנים המקומית. דורי צידדה בהפחתת ההיטל ל-3%, וציינה כי יש לקחת בחשבון את היתרונות הטבעיים המוקנים ליצרן מקומי וכן את העובדה שחברת שמן מסרה לממונה על ההגבלים העסקיים התחייבות שלא להתנגד להפחתת ההיטל (ראו גם עדות דורי בעמ' 6163-6164). הנאשם סיכם את הישיבה באומרו כי בדעתו להתייעץ עם הגורמים במשרד, ולאחר מכן לעדכן את הנוכחים בהחלטתו. בפועל, הנאשם לא נועץ עם דורי לאחר הפגישה (עדות דורי בעמ' 6158, 6188), ואין גם מידע לגבי התייעצות אחרת אותה קיים הנאשם בשלב זה (עדות דינור בעמ' 14491). למיטב זכרונו של דינור, הנאשם עדכן אותו על החלטתו לאחר שקיבל אותה (עדות דינור בעמ' 14294, 14489).

1033. שני הצדדים יצאו מנקודת הנחה לפיה הפגישה אצל הנאשם התקיימה ביום 3.8.03, וזאת בהתאם לתאריך המצוין על גבי סיכום הפגישה שערך דורון שופן. הנחה זו שגויה. ביומנו הממוחשב של הנאשם מופיעה ביום 30.7.03 שעה 18:00 הפגישה הבאה: "**דיון בנושא שמן – כנסת – דורון**", ולעומת זאת ביום 3.8.03 לא מופיע כל אזכור של נושא שמן (ת/31(17)ד, ת/18ב(45,40), ת/21ב(18), ת/23ב(1) – תוכן הפגישות ביומנים אלה, ובין היתר אימוני כושר קבועים וסדר היום בימי שישי, מוכיחים בעליל כי מדובר ביומן הנאשם, כעולה מעדויותיהן של הפקידות ורד עובדיה בעמ' 703; קרן כהן בעמ' 782-783;

ופנינה איפרגן בעמ' 14970). רישום הפגישה ביומן ביום 30.7.03 מתיישב עם עדותו של צפריר (בעמ' 8549) לפיה הפגישה התקיימה בלשכת הנאשם בכנסת. זאת ועוד: בסיכום הפגישה רשם שופן מפיו של צפריר את הדברים הבאים: "**בועז מבקש להוסיף כי ממחר פוקע תוקפו של ההיטל ולכן כל יבואן יוכל לייבא שמן למדינת ישראל ללא מיסוי**". ביודענו כי ההיטל הזמני עליו חתם הנאשם ביום 25.5.03 עמד בתוקף עד ליום 31.7.03 (סעיף 5 לצו היטלי סחר (היטל בטחה על יבוא טובין להגנה על הייצור המקומי) (הוראת שעה), תשס"ג-2003), קיימת התאמה בין דבריו אלה של צפריר לבין הרישום ביומן לפיו הישיבה התקיימה ביום 30.7.03, ערב פקיעת תוקף ההיטל.

1034. החלטתו של הנאשם התקבלה שבוע לאחר הישיבה, ביום 6.8.03, בו חתם על צו הקובע למשך שנתיים היטל על יבוא שמנים בשיעור 4% והיטל על יבוא כוספאות בשיעור 4.5% (בכתב האישום נפלה טעות עת צוין כי ההיטל על יבוא כוספאות נקבע ל-5.5%). המשמעות היא שהמלצתו של דינור לעניין הכוספאות אומצה על ידי הנאשם, אולם ההמלצה לעניין השמנים לא התקבלה וההיטל נקבע על 4% ולא 3% כפי שהמליץ דינור. ההיטל נכנס לתוקף עם פרסום הצו ברשומות ביום 18.8.03. ביום 11.8.03 פרסמה לשכת דובר משרד התמ"ת הודעה לעיתונות על תוכן הצו (ת/217(13)). ההודעה הזכירה את הדיון היסודי בנושא ההיטלים שקיים המנכ"ל דינור "**בו השתתפו יצרני שמנים, תעשיינים, יבואנים וצרכני כוספא**", וכן את העמדות הנוגדות שגורמים אלה הציגו. לא הוזכרה בהודעה לעיתונות הפגישה אותה קיים הנאשם בהשתתפות נציגי חברת שמן בלבד.

1035. הצדדים חלוקים בשאלה האם קביעת הפגישה נעשתה בעקבות פנייתו של מסר ללשכת הנאשם. הנאשם טוען כי המאשימה לא הוכיחה כי דווקא פנייתו של מסר ללשכתו היא זו שהביאה לקביעת הפגישה, שהרי במקביל לעו"ד מסר העסיקה חברת שמן את משרד יחסי הציבור של אמיר גלעד, שפעל אף הוא לקביעת הפגישה ונכח בה. איננו מקבלים טענה זו. עו"ד מסר העיד כי "**התקיימה פגישה לבקשתי בלשכתו של מר אולמרט... זה היה די מהר... קבעתי פגישה עם מר אולמרט**", וכי קביעת הפגישה נעשתה "**באמצעות הלשכה, אני לא זוכר בדיוק מי טיפל בזה**" (עמ' 10564-10565). מסר הוסיף והבהיר כי "**זה התיק היחידי בכל התיקים שבו אני יזמתי איזה שהוא קשר ישיר עם מר אולמרט**" (עמ' 10564). מסר זכר אפוא לא רק את פנייתו ללשכה לשם קביעת הפגישה, אלא גם את תוצאתה החיובית של הפנייה, שהיא קביעת הפגישה. ההגנה לא הציגה כל ראיה לכך שמשרד יחסי הציבור של אמיר גלעד, ככל שניסה אף הוא לקבוע את הפגישה, הצליח בכך. הוצגה פנייה בדוא"ל ממשרד גלעד ליועץ השר עובד יחזקאל מיום 10.4.03, בהמשך לשיחה טלפונית שאותו משרד קיים עם יחזקאל, בה התבקש טיפולו בקביעת פגישה בנושא הארכת ההיטלים שעמדו לפקוע ביום 30.4.03 (נ/1(485)). לא הובאה ראיה לפנייה מאוחרת יותר של משרד יחסי הציבור לקראת פקיעת הצו שהותיר את ההיטלים

הקודמים בתוקף עד ליום 31.7.03. אמנם צפריר העיד כי קביעת פגישות עם שרי התמ"ת נעשתה במהלך השנים באמצעות משרד יחסי הציבור (עמ' 8547), וכי גם בשנת 2003 נעשה על ידו ניסיון לקבוע את הפגישה באותה דרך (עמ' 8549). אולם צפריר לא העיד כי משרד יחסי הציבור פעל למעשה לקביעת הפגישה או הצליח בכך. לעומת זאת, צפריר העיד על הערך המוסף של מסר, אשר בגינו ראתה שמן לשכור את שירותיו, כמי שמכיר את הנאשם ומסוגל להביא לקביעת פגישה מזורזת עמו. עדותו של צפריר לגבי בקשתו ממסר וממשרד יחסי הציבור "**לשוחח ביניהם ולתאם ביניהם עמדות**" כדי ש"**אני לא אגיע למשרד התמ"ת בשני נתיבים מקבילים**" (עמ' 8568), אינה מצביעה על פנייה שנעשתה מטעם משרד גלעד לקביעת הפגישה, ועולה בקנה אחד עם עדותו של מסר לפיה הוא זה שביקש את הפגישה. בהינתן כל אלה אין לקבל את דבריו של צפריר לפיהם בדיעבד התברר כי העסקתו של מסר לא תרמה לשמן ערך מוסף (עמ' 8577-8578). אם צפריר או גורם אחר מטעם חברת שמן היה מאמין במסוגלותו לגרום לקביעת פגישה עם הנאשם במהירות בה עשה זאת מסר, לא היה צפריר מסכים להתחייב לשלם למסר שכר טרחה בסך 25,000 ש"ח על עצם קביעת הפגישה. מסקנה זו אינה סותרת את טענתו של הנאשם לפיה לא זכורה לו פנייה של מסר אליו לצורך קביעת הפגישה (עמ' 12354-12356, 14126-14127), שהרי אף לשיטתו של מסר, תיאום הפגישה נעשה באמצעות לשכת הנאשם, והלכה למעשה יומנו של הנאשם נוהל על ידי הנאשמת ולא על ידי הנאשם בעצמו (ורד עובדיה בעמ' 696; קרן כהן בעמ' 778; פזית בן ישראל בעמ' 857; פנינה איפרגן בעמ' 14915; עובד יחזקאל בעמ' 9010-9011; נ/363/1, נוהל הכנת פגישות אצל השר שהכין יועצו דורון שופן, סעיף 1: "**אישור קיום פגישה אצל השר וקביעת מועד, יטופלו על ידי שולה זקן**").

1036. בהודעתו במשטרה מיום 2.10.08 (ת/156) אמר הנאשם כי הפגישה הנדונה הייתה "**פגישה מקצועית שהשתתפו בה כל הגורמים המקצועיים במשרד, וכל אחד יכול היה להביע את דעתו, והביע את דעתו**" (עמ' 48 לתמליל). על יסוד דברים אלה נטען בסיכומי הנאשם בכתב (סעיף 648) כי במהלך הפגישה הוא ביקש לשמוע גם את דעתו של יורם לוי, והלה השיב והציג עמדה שונה מזו של צביה דורי. טענה זו חסרת יסוד. **ראשית**, הנאשם לא חזר בעדותו בבית המשפט על הגרסה שכל הגורמים המקצועיים במשרד הביעו את דעתם בפגישה עמו, ואף לא נעשה ניסיון במהלך העדות לעמת אותו עם דבריו במשטרה בהקשר זה. נהפוך הוא: בחקירתו הראשית העיד הנאשם כי אינו זוכר את פרטי הפגישה ולפיכך אינו יכול לומר האם לוי התבטא בה (עמ' 12354-12355 לפרוטוקול). בחקירה הנגדית הלך הנאשם צעד נוסף ואישר – בסתירה מוחלטת לטענתו בסיכומים – כי לוי לא דיבר בפגישה (עמ' 14132) וכי במהלך הפגישה דורי ולוי "**הציגו עמדה משותפת על שלושה אחוז**" (עמ' 14129). **שנית**, בהודעתו ת/156, באותה נשימה עם דבריו המצוטטים לעיל, טען הנאשם כי אינו זוכר את הפגישה האמורה (עמ' 42-48 לתמליל). לעומת זאת, בהודעה קודמת אותה מסר הנאשם במשטרה ביום 22.8.08 (ת/155), בה זכר פרטים לא מעטים

בפרשת שמן (עמ' 50-51 לתמליל), הוא נמנע מלציין כי כל הגורמים המקצועיים הביעו את דעתם בפניו. **שלישית**, הנאשם לא אמר בהודעה ת/156 כי יורם לוי הציג בפניו עמדה שונה מעמדתה של צביה דורי, אלא רק שכל אחד מהגורמים המקצועיים הביע את דעתו. דעתו של לוי תמכה כבר ביום 4.5.03 בשיעור היטל של 3%, כעולה מההמלצה המשותפת למנכ"ל עליה לוי חתם כבר אז יחד עם דורי עם העתק לנאשם (נ/478/1). לא זו בלבד שאין שמץ של ראיה לכך שלוי שינה לאחר מכן את עמדתו, אלא שדורי העידה כי בפגישה אצל הנאשם **היא** זו שהציגה את העמדה המקצועית "**שלי ושל יורם לוי**" לפיה יש להעמיד את ההיטל על 3% (עמ' 6164 לפרוטוקול; באופן הזה יש להבין את דברי דורי בעמ' 6187-6188 כי הנאשם שמע בפגישה את הדעה שלה ושל לוי). **רביעית**, צפריר ולוי העידו כי לא נראה להם שלוי דיבר בפגישה (צפריר בעמ' 8579; לוי בעמ' 6211, 6215). כך גם עולה מהסיכום הכתוב של הפגישה (ת/217(11)). גם לאחר שהוצג ללוי קטע מהודעתו במשטרה ממנו ניתן להסיק על התבטאות מצידו בזכות היטל של 4% בפגישה אצל הנאשם, תשובתו הייתה שאינו יכול להתייצב מאחורי מה שנרשם בהודעה, שכן "**לפי דעתי אני לא דיברתי בפגישה הזאת**" (עמ' 6226-6227). דורי לא זכרה האם לוי דיבר בפגישה, והעירה כי סיכום הפגישה אינו מעלה שלוי אמר דבר משמעותי (עמ' 6195). כאשר התבקשה התייחסותה של דורי לאפשרות שלוי הציג בפגישה המלצה לשיעור היטל של 4% עד 4.5%, היא סירבה לאשר זאת באומרה: "**אבל אין מסמך שהוא כתב מול המסמך שלי**" (עמ' 6188).

<u>שנת 2005 – המעבר מהיטל למכס</u>

1037. לקראת פקיעת ההיטלים באוגוסט 2005, שבה חברת שמן ופנתה למשרד התמ"ת בדרישה לחידוש ההיטלים (מכתב מנכ"ל שמן, יעקב לסקוב, לצביה דורי מיום 21.6.05, ת/217(17); מכתב יו"ר שמן, חיים פינק, לנאשם מיום 21.6.05, ת/217(18)). ביום 4.7.05 כתבה דורי למנכ"ל דינור כי היא ממליצה להותיר את ההיטלים בשיעורם הנוכחי למשך שנתיים נוספות; כי המלצתה מקובלת גם על יורם לוי; וכי יצרני השמנים הודיעו לה טלפונית על הסכמתם להותרת ההיטלים בשיעורם הנוכחי; ואילו המשתמשים בשמנים ובכוספאות לא פנו הפעם למשרד התמ"ת בדרישות בנדון (ת/217(19)). אלא שלאחר מכן נעשו פניות מטעם היבואנים, באמצעות נשיא איגוד לשכות המסחר, שכתב הן לנאשם (ביום 14.8.05, ת/217(20-21)) והן לדורי (ביום 21.8.05, ת/217(23)), כי אין מקום להארכת תוקף ההיטלים לתקופה נוספת וכי בכל מקרה אין לקבל החלטה בנושא מבלי לאפשר לאיגוד לשכות המסחר להציג את עמדתו בדיון מסודר. דינור השיב לפונה כי מאחר שלא חל שינוי מהותי בענף השמנים והכוספאות במהלך השנתיים האחרונות, ומאחר שקביעת ההיטל בשנת 2003 נעשתה לאחר בדיקה יסודית של הענף, לא היה צורך בקיום דיון נוסף עם הצדדים הנוגעים בדבר טרם ההחלטה על הארכת ההיטלים למשך שנתיים נוספות (ת/217(22)). משכך, חתם הנאשם ביום 23.8.05 על צו המאריך בשנתיים נוספות את תוקף ההיטלים, באותם שיעורים שנקבעו בשנת 2003. לקראת סוף שנת 2005 ביקש משרד

התמ"ת מרשות המיסים להפוך את ההיטל על יבוא שמנים וכוספאות למכס, באותם שיעורים שנקבעו בשנת 2003, וכך היה. מאז הפיכת ההיטל למכס אין עוד צורך בהארכתו התקופתית, והוא נותר לעמוד דרך קבע בשיעורים הנ"ל.

תקינות פעולות הנאשם

1038. ההחלטה הראשונה אותה קיבל הנאשם בנוגע להיטל על יבוא שמנים וכוספאות הייתה חתימתו ביום 25.5.03 (שלושה חודשים אחרי תחילת כהונתו כשר התמ"ת) על צו שקבע למשך חודשיים את אותם שיעורי היטל שקבעה השרה הקודמת, דליה איציק. החלטה זאת של הנאשם התקבלה בהתאם להמלצת המנכ"ל דינור, ולאחר שיחה ביניהם מיום 18.5.03, ואין למאשימה טענות לגביה. ההחלטה הבאה של הנאשם היא מיום 6.8.03, עת חתם על הצו שקבע למשך שנתיים היטל של 4% על יבוא שמן ושל 4.5% על יבוא כוספאות. בהשוואה לשיעורי ההיטל שקבעה השרה איציק ושעמדו בתוקף עם כניסת הנאשם למשרד התמ"ת (4.5% לשמנים ו-5.5% לכוספאות), וכן בהשוואה לצו הזמני שקבע הנאשם ביום 25.5.03, הצו מיום 6.8.03 הרע את מצבה של חברת שמן והיטיב עם היבואנים והמשתמשים. אלא שטעות היא להסתכל על הדברים רק מנקודת מבט זאת. לאחר שהנאשם חתם ביום 25.5.03 על הצו הזמני, העביר אליו מנכ"ל משרדו, דינור, המלצה להפחתת ההיטל על יבוא שמנים ל-3% ולהפחתת ההיטל על יבוא כוספאות ל-4.5%. ככל שמדובר בשמנים, המלצה זו ניתנה על ידי דינור בהסתמך על המלצה משותפת של מנהלי שני המינהלים המקצועיים הרלוונטיים במשרד, דורי ולוי, שכתבו לדינור עוד ביום 4.5.03 (עם העתק לנאשם) כי הם ממליצים להעמיד את ההיטל על 3%. כמו כן, התבסס דינור על דיון מקיף אותו קיים ביום 2.6.03 בהשתתפות נציגי הגורמים המסחריים הנוגעים בדבר, ובו שמע הן את עמדת יצרניות השמנים והן את עמדתם החולקת של היבואנים והמשתמשים. החלטת הנאשם מיום 6.8.03, לקבוע היטל על יבוא שמנים בשיעור 4%, סטתה באחוז אחד הן מהמלצת הדרג המקצועי והן מהמלצת דינור. לא כן החלטתו הנוספת של הנאשם מאותו יום, להעמיד את ההיטל על יבוא כוספאות על 4.5%, שאף כי לא תאמה להמלצתם של דורי ולוי, הלכה בעקבות המלצת המנכ"ל דינור.

התאמת ההחלטה בנושא הכוספאות להמלצתו של דינור, אינה מותירה מקום לפקפק בתקינות התוצאה אליה הגיע הנאשם, שהרי אין חולק כי דינור גיבש את המלצתו לאחר הליך תקין בו שמע בצורה יסודית את עמדות כל הגורמים הנוגעים בדבר, הן הגורמים המקצועיים בתוך המשרד והן גורמי המשק החיצוניים. יחד עם זאת, גם לגבי החלטה זאת יש לבדוק את תקינות ההליך שניהל הנאשם. מאידך גיסא, החלטת הנאשם בנושא היטל השמנים מעוררת שאלות הן במישור ההליך שהוביל להחלטה והן במישור התוצאה האופרטיבית שלה.

1039. הנאשם, ששנת 2003 הייתה זו לו הפעם הראשונה בה נצרך לקבל החלטה בנושא היטל השמנים, לא ראה מלכתחילה צורך בקיום הליך בירור נוסף לאחר קבלת המלצתו של דינור. בהתאם לכך, חתימת הנאשם על הצו מיום 25.5.03 שקבע את ההיטלים למשך חודשיים, נעשתה לאחר עדכון והמלצה שמסר לו דינור, בלא דיון נוסף בפני הנאשם. בדומה, הצו שהוציא הנאשם ביום 23.8.05, בו הוארך תוקף ההיטלים למשך שנתיים נוספות בהתבסס על עמדת דינור והגורמים המקצועיים, ובלא כל בירור נוסף מצידו של הנאשם. התנהלות זאת מתיישבת עם הגישה הבסיסית בה הנאשם הנחה את עצמו לגבי מידת מעורבותו בנושא ההיטלים: "**אני, לא היה לי כל כך כוח להתעסק בזה, אמרתי למנכ"ל תבדוק את כל העניין הזה... לא נכנסתי לצד המקצועי כל כך... אני רק עשיתי את החתימה הטכנית**" (ת/155, הודעת הנאשם מיום 22.8.08, עמ' 50-51, 69, 78; עמ' 14127 לפרוטוקול). במה נשתנה הצו מיום 6.8.03, שדווקא בו ראה הנאשם מקום להיכנס לעובי הקורה, להימנע מלומר אמן אחר המלצתו של דינור, ולקבל החלטה השונה מהמלצת המנכ"ל?

1040. הגורם שחולל את השינוי היה פנייתו של עו"ד מסר ללשכת הנאשם, בשם חברת שמן, לקביעה מזורזת של דיון בהשתתפות הנאשם טרם פקיעת ההיטלים בסוף חודש יולי 2003. שמן שכרה את שירותיו של מסר אך ורק למטרה זו של קביעת הפגישה עם הנאשם במהירות. כך העיד מנכ"ל שמן, צפריר (לעיל פסקה 1031). כך מתבקש מהעובדה שצפריר לא ראה לקיים אפילו פגישה מקדימה עם מסר לקראת הפגישה עם הנאשם (צפריר בעמ' 8550 לפרוטוקול), ומכך שבמהלך הפגישה קולו של מסר כלל לא נשמע, וטענותיה של שמן הוצגו על ידי המנכ"ל ויושב-הראש שלה בלבד (צפריר בעמ' 8550-8551; דורי בעמ' 6159; דינור בעמ' 14484); וכך עולה גם מדבריו של הנאשם במשטרה לפיהם תפקידו של מסר בנושא שמן היה "**שולי לחלוטין. לא חושב שמסר בכלל נכנס לשיקולים המקצועיים... אני לא זוכר שיחה איתו בעניין הזה**" (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 51, 62 לתמליל). כל אלה מצביעים על כך שמסר לא העניק לשמן טיפול משפטי (כטענת מסר בעמ' 10570) אלא שימש מבחינתה "**ערוץ לוביזם לכל דבר ועניין**" (צפריר בעמ' 8552).

פנייתה של שמן לקביעת הפגישה הדחופה עם הנאשם לא נעשתה בחלל ריק. שמן הייתה מודעת באותה עת לקיומה של המלצה מקצועית במשרד התמ"ת התומכת בהפחתת ההיטל לשיעור של 3%, ולפיכך יזמה את הפנייה אל הנאשם על מנת לסכל את ההמלצה, כפי שכתב ביום 15.7.03 צפריר לנאשם (ת/227(3)). הפגישה עם הנאשם נועדה לשכנע אותו שלא לאמץ את המלצתו של דינור, שצידד בהמלצת הדרג המקצועי והמליץ כמותם על היטל בשיעור 3% (ראו גם עדותה של דורי בעמ' 6157 לפיה יצרני השמנים קיבלו דיווח על המלצתו של דינור ובעקבות כך התבקשה הפגישה אצל השר). לא בכדי כינה דינור את

פנייתה של שמן לנאשם כהליך של "**ערעור**" או "**מעין ערר**" על המלצתו שלו (עמ' 14291, 14488, 14490).

1041. חברת שמן לא הייתה היחידה שהשיגה בפני הנאשם על המלצתו של דינור. ביום 15.7.03, בו מנכ"ל שמן שלח לנאשם את מכתבו המוחה על הכוונה להפחית את ההיטל ל-3%, כתב נשיא איגוד לשכות המסחר אף הוא מכתב לנאשם, בו תקף את הכוונה האמורה מהכיוון ההפוך, וטען כי יש לבטל את ההיטל לחלוטין ולא להסתפק בהפחתתו ל-3% (נ/484). בחומר הראיות נמצאה טיוטה לא חתומה של מכתב תשובה מאת הנאשם מיום 27.7.03 למכתב זה (שם). התשובה, לפי אותו מסמך, הייתה שהשיקולים המועלים במכתבו של נשיא איגוד לשכות המסחר "**הינם כבדי משקל וילקחו בחשבון בקביעת גובה ההיטל**", וכי "**השבוע יתקיים אצלי דיון לגבי גובה ההיטל**". אכן, עוד באותו שבוע, ביום 30.7.03, התקיימה בלשכת הנאשם פגישה בנושא ההיטל. דא עקא, לאותה פגישה הוזמנו נציגי חברת שמן בלבד, שהיא צד אחד למחלוקת בנושא ההיטל, ואילו הצד השני, המיוצג בין היתר על ידי איגוד לשכות המסחר, לא הוזמן לפגישה ולא ידע על קיומה. ממה נפשך: אם טיוטת התשובה של הנאשם אכן נחתמה ונשלחה, כי אז נוסח התשובה מדבר אמנם על דיון שיתקיים אצל הנאשם, אך לא על דיון בהשתתפות גורמים חיצוניים, שהרי במקרה כזה חובה הייתה ליידע גם את איגוד לשכות המסחר על קיומה של הפגישה ולאפשר גם ליבואנים, ולא רק לנציגת התעשיינים, להשתתף בו. אם, לעומת זאת הטיוטה לא נשלחה, כי אז מכתבו של נשיא איגוד לשכות המסחר נותר ללא מענה, באופן שיצר חוסר שוויון בולט בין התעשיינים לבין היבואנים: על אף שבאותו יום נשלחו אל הנאשם מכתבים מטעם כל אחד מהצדדים, פנייתו של צד אחד נענתה והוא הוזמן לפגישה עם הנאשם, ואילו הצד השני נותר ללא מענה ואפילו ללא ידיעה על כך שמתנהלת מאחורי גבו פגישה של השר במעמד צד אחד.

הסתרת קיומה של הפגישה נמשכה גם לאחר שהתקבלה ביום 6.8.03 החלטת הנאשם בדבר שיעורי ההיטל החדשים, והתפרסמה ביום 11.8.03 הודעת משרד התמ"ת לעיתונות (ת/217(13)). הודעה זו הזכירה "**דיון יסודי בנושא היטל על יבוא שמנים וכוספאות**" שקיים המנכ"ל דינור "**בו השתתפו יצרני שמנים, תעשיינים, יבואנים וצרכני כוספא**". לא נאמר בהודעה כי המסקנה אליה הגיע דינור בעקבות אותו דיון יסודי שקיים, ככל שעניינה בהיטל על יבוא שמנים, לא התקבלה על ידי השר, וכי להחלטתו של השר שלא לקבל את המלצת המנכ"ל קדמה פגישה אותה ניהל עם נציגת יצרני השמנים בלבד.

1042. הנאשם לא הציג הסבר מניח את הדעת לעדיפות בה זכתה חברת שמן באפשרות שניתנה רק לה, ולא ליבואנים ולמשתמשים, להרצות בפניו בעל-פה את טענותיה בסוגיית גובה ההיטלים. טענת הנאשם, אותה מוכנה המאשימה לקבל, לפיה עד לפגישה בלשכתו

הוא לא היה מודע לכך שמסר מעורב בקביעת הפגישה ושמסר יהיה נוכח בה כמייצג בשכר של שמן, מתייחסת כולה לשלב שקדם לתחילת הפגישה. לגבי האירועים שהתרחשו עד לאותה נקודת זמן אכן בידי הנאשם לטעון לחוסר מודעות ומעורבות מצידו, הן באשר להיווצרות הקשר בין מסר לצפריר והן באשר לקשר שנוצר בין מסר ללשכתו. אולם הנאשם אינו יכול לטעון לחוסר מודעות לגבי מהלך הפגישה עצמה, שהתקיימה בלשכתו ובהשתתפותו. לכל המאוחר עם תחילת הפגישה ידע הנאשם כי מסר פועל עבור שמן. הנאשם ראה כי בפגישה נוטלים חלק, מלבד עובדי המשרד, אך ורק נציגיה של שמן, ובכל זאת קיים את הפגישה ושמע טענות מפי מנכ"ל שמן ויו"ר שמן. קולו של הצד השני, המורכב מהיבואנים ומהמשתמשים שדרשו את ביטול ההיטל, לא נשמע. דבריה של דורי במהלך הפגישה בזכות היטל של 3% לא יכלו לשמש תחליף לשמיעת היבואנים והמשתמשים, **ראשית**, משום שהיבואנים והמשתמשים לא מינו את דורי לשמש דוברת שלהם, **ושנית**, משום שנשיא איגוד לשכות המסחר כתב לנאשם ביום 15.7.03 כי היבואנים דורשים, בניגוד לעמדתה של דורי, את ביטולו המוחלט של ההיטל (נ/484). בקשות דומות הציגו משתמשים בשמן ובכוספאות בניירות העמדה שהועברו לדינור לקראת הדיון אותו קיים עמם ביום 2.6.03 (נ/480). הנאשם קיבל אמנם מדינור דיווח על הדעות השונות שהושמעו בפניו בדיון, והוא אף רשאי היה לבחור להסתפק בדיווח זה, אולם גישה כזאת, לו הייתה ננקטת על ידי הנאשם, צריכה הייתה להיות מוחלת באופן אחיד על היצרנים ועל המשתמשים. על פי עקרונות יסוד של המשפט המינהלי המחייבים התייחסות שווה והוגנת לכל בעלי האינטרסים, לא היה מקום לאפשר לנציגי חברת שמן לטעון בעל-פה ובה בעת להסתפק לגבי היבואנים והמשתמשים בדיווח של דינור על הטענות שהועלו על ידם בפניו או במסמכים הכתובים שהומצאו על ידם (מה עוד שלא נטען ולא הוכח כי מסמכים אלה הגיעו אל הנאשם). זכות הטיעון בפני הרשות המינהלית, הנגזרת מכללי הצדק הטבעי ומחובת ההגינות המוטלת על הרשות, אינה מסתיימת במתן אפשרות למי שעלול להיפגע מההחלטה להציג את טענותיו בפני מקבל ההחלטה, אלא דורשת בנוסף איזון בין הצדדים הטוענים. לפיכך, מקום בו ניתנה לאחד הצדדים אפשרות להיות נוכח בדיון שמקיימת הרשות המוסמכת עצמה ולטעון בו בפניה בעל-פה, קמה מיניה וביה חובה לאפשר את אותה מתכונת טיעון לצד השני (בג"ץ 11745/04 <u>רמות למען הסביבה נ' המועצה הארצית לתכנון ולבניה</u>, מיום 4.9.08, פסקה 19; ד' ברק-ארז <u>משפט מינהלי</u> (כרך א', תש"ע) עמ' 522-521).

אילו היה הנאשם מחליט חרף המלצתו של דינור וחרף דבריהם בפגישה של מנכ"ל ויו"ר שמן לבטל את ההיטל, כי אז ניתן היה לקבוע שהפגם בהתנהלות הנאשם לא גרר אחריו החלטה פגומה, שהרי במקרה כזה עמדת מתנגדי ההיטל הייתה מתקבלת במלואה חרף הנחיתות בה נמצאו בהצגת טענותיהם בפני מקבל ההחלטה. אך דבר שכזה לא ארע בפועל. לא זו בלבד שההיטל נותר על כנו, אלא ששיעור ההיטל עליו החליט הנאשם גבוה באחוז

אחד מהשיעור עליו דינור המליץ בפני הנאשם. מבחינתן של יצרניות השמנים, וחברת שמן בתוכן, הגדלת ההיטל באחוז אחד טומנת בחובה יתרון כספי נכבד ביותר, שכן האחוז הבודד אינו עומד מול מחיר המוצר הכולל אלא מול הערך המוסף של המפעל במוצר המגיע לכ-10% ממחירו, כך ש"**אחוז אחד היטל על כל המוצר זה עשרה אחוז על הערך המוסף שזה מאוד משמעותי**" (עדות דורי בעמ' 6168). אף-על-פי כן, הגדלה משמעותית כזאת של ההיטל בהשוואה להמלצת מנכ"ל המשרד אינה פסולה לכשעצמה ואינה מצביעה על כשל בהחלטה. שיקול הדעת שהופקד בחוק בידי שר התמ"ת לקבוע בעצמו את שיעורי היטל הבטחה, מקנה לשר עצמאות בגיבוש מדיניות ההיטל ובקביעת נקודת האיזון לאורה של אותה מדיניות, ואינו מחייב את השר להיצמד להמלצה של גורם כלשהו, ובכלל זה מנכ"ל המשרד או פקיד מקצועי בכיר אחר. גישה זו מתחייבת ממבנה האחריות והסמכות של הממשלה ושריה בשיטת הממשל הנוהגת, והיא מקובלת גם על הגורמים המקצועיים (דורי בעמ' 6172; לוי בעמ' 6203-6204). לכן, לדוגמה, השר שרנסקי לא חרג מכל נורמה עת החליט בשנת 1998 שלא לבצע את מלוא ההפחתה של ההיטל על יבוא כוספאות עליו המליץ המנכ"ל מישור. בדומה, תקינות הצו אינה נפגמת בשל הימנעות השר מהיצמדות להמלצת הדרג המקצועי והעמדת ההיטל על שיעור גבוה או נמוך מהמלצה זו, כפי שנהגו השר כהן בתחילת שנת 2000 עת קבע את ההיטל על יבוא שמנים על 4.2% ולא 6% כהמלצת דורי ולוי, ואחריו השרה איציק שהעלתה באוגוסט 2001 את ההיטל על יבוא כוספאות ל-5.5% ולא 4.5% כפי שהמליצו דורי ולוי. ואין אלו אלא דוגמאות לתופעה הנרחבת יותר, של שרים שבחרו בשיעורי היטל שונים מאלו שהומלצו על ידי הדרג המקצועי (דורי בעמ' 6164, 6168, 6190; לוי בעמ' 6203, 6229; צפריר בעמ' 8562). זאת ועוד: שיעורי ההיטל שקבע הנאשם – 4% לשמנים ו-4.5% לכוספאות – אינם יכולים להיחשב למופרכים אף בעיני הדרג המקצועי, שהרי בשנת 2001 המלצתם המשותפת של דורי ושל לוי הייתה להעמיד את שני ההיטלים על שיעור של 4.5% (264/1נ). סברתם המשותפת של לוי ודורי בדבר שינוי הנסיבות שחל לאחר מכן המצדיק את הפחתת ההיטלים ל-3%, אינה מחייבת את הנאשם, וכשלעצמה ודאי שאינה גורמת להחלטתו להימצא מחוץ למתחם הסבירות. הבעייתיות מתעוררת כאשר סטיית השר מחוות הדעת של הגורמים המקצועיים או מהמלצת המנכ"ל אינה עומדת בפני עצמה אלא מצטרפת להליך פגום אותו ניהל השר בדרך אל ההחלטה.

1043. שילוב כזה מתקיים בענייננו. מצד אחד, הנאשם קיים פגישה שזומנה על ידי לשכתו (דינור בעמ' 14483-14484; לוי בעמ' 6229) בהשתתפות צד מעוניין אחד בלבד (היצרנים), ואילו את טענות הצד השני (היבואנים והמשתמשים) לא שמע בעצמו באותה דרך בלתי אמצעית. מצד שני, הנאשם בחר בהיטל בשיעור 4% על יבוא שמנים, הגבוה בשליש מהחזית האחידה שהציגו בפניו מנכ"ל המשרד ומנהלי המינהלים המקצועיים. מאחר שהנאשם לא שמע מדינור על מחלוקת שהתעוררה בקרב הדרג המקצועי לפני גיבוש

ההמלצה המוסכמת על היטל של 3% (לעיל פסקה 1030), ומאחר שגם בפגישה שקיים הנאשם עם נציגי שמן לא נשמעה עמדה של לוי או כל גורם מקצועי אחר במשרד החולקת על ההמלצה המוסכמת של 3% (לעיל פסקה 1036), משמעות ההחלטה של הנאשם היא הליכה בדרך עצמאית שלא זכתה לגיבוי מקצועי בתוך המשרד. אין מדובר, כפי שניסה הנאשם לטעון (בעמ' 14127 לפרוטוקול), בבחירה בעמדה של גורם מקצועי אחד ודחיית עמדה של גורם מקצועי אחר. אף אין מדובר (כטענת הנאשם בעמ' 14128) ב"**קצת**" שינוי מהמלצתו של דינור. השינוי מ-3% ל-4% הנו משמעותי; הגורמים המקצועיים תמכו כולם ב-3%; ולא נמצא ולו גורם מקצועי אחד בו יכול היה הנאשם לתלות את החלטתו.

1044. כדי להתרשם מחוסר התקינות של קיום פגישה בהשתתפות השר רק עם אחד הצדדים, ניתן לערוך השוואה אל אופן התנהלותם של גורמים ממליצים ומחליטים בנושא היטלי השמנים והכוספאות. דורי העידה כי הדיון אותו כינס המנכ"ל דינור ביום 2.6.03 היה שינוי מבורך בהשוואה לדרך בה המנכ"לים שבאו לפניו גיבשו את המלצתם לשר, שכן דינור היה הראשון ששמע לא רק את הגורמים המקצועיים במשרד אלא גם את נציגי היצרנים, היבואנים והמשתמשים, ו"**זה היה מאד חריג ההחלטה הזאת, לזמן את שני הצדדים שהם כל כך בכאסח ביניהם**" (עמ' 6183). אכן, בשני סיכומי הדיון של מנכ"לים קודמים בנושא גובה ההיטלים (המנכ"ל מישור בשנת 1997 והמנכ"ל חייק בשנת 2001), מצוינת השתתפותם של גורמים מקצועיים במשרד בלבד (נ264/1, נ265/1). שרי התמ"ת שקדמו לנאשם צמצמו עוד יותר את מתכונת הדיון בפניהם, וקיימו אותו עם מנכ"ל המשרד בלבד ואף בלא אנשי הדרג המקצועי (לעיל פסקה 1031). לא בכדי תיארו דורי ולוי את השינוי החיובי שחל בתקופת הכהונה של הנאשם ודינור בכל מה שקשור להגברת המעורבות של הדרג המקצועי וליסודיות של השר והמנכ"ל בלימוד החומר (דורי בעמ' 6162, 6178, 6188; לוי בעמ' 6205, 6210, 6231). אלא ששיפורים רצויים אלה אסור שיבואו על חשבון חובת ההגינות והשוויון המוטלת על מקבלי ההחלטות. כאשר הבחירה היא בין דיון בהיקף מצומצם לבין דיון נרחב יותר אך מפלה, עדיפה הדרך הראשונה.

המנכ"לים מישור וחייק קיימו אמנם את דיוניהם בנושא ההיטלים עם הדרג המקצועי בלבד, אך התייחסו באופן שווה לכל גורמי המשק החיצוניים, ולא הזמינו אף אחד מהם לדיון. השרים שקדמו לנאשם לא שמעו את הדרג המקצועי, אך בכך לא הפרו את השוויון כלפי הגורמים החיצוניים. אם אותם שרים נפגשו עם צפריר (כעדותו בעמ' 8547, 8549, 8559), חזקה עליהם כי דאגו לשמוע גם את עמדת הצד שכנגד, ומכל מקום בהעדר הוכחה הפוכה ניצבת לימינם חזקת התקינות המינהלית לפיה אכן פעלו בדרך הזאת. דינור ביצע שיפור אמיתי בתהליך קבלת ההחלטות: לא זו בלבד שבשונה מהמנכ"לים שבאו לפניו, דאג דינור לזמן לדיון בפניו את נציגי כל גורמי המשק החיצוניים שיש להם עניין בנושא ההיטלים, אלא שזימון זה נעשה בצורה אחידה ושוויונית. כבר בהנחיה אותה נתן בסיכום

הדיון עם הדרג המקצועי מיום 4.5.03, הנחה דינור לכנס בפניו דיון נוסף "**עם נציגי היצרנים ונציגי המשתמשים**" ולהעביר אליו טרם הדיון "**ניירות עמדה מנומקים של כול הצדדים**" (ת/217(7)). בדיווח על סיכום זה אותו הציג בפני הנאשם, חזר דינור על ההמלצה, שנתקבלה על ידי הנאשם, לפיה יתקיים דיון של "**רענן בעניין יחד עם כל הגורמים הרלוונטים**" (נ/479/1). בעדותו הסביר דינור כי רשימת המוזמנים לדיון (נ/481/1) מבטאת את הכוונה שהייתה לו "**להקיף את הסוגיה מכל היבטיה. אתה רואה שיש פה רשימה נכבדה של אנשים, יצרני שמנים, משתמשים בכוספאות, תעשיות שמשתמשות בשמנים, יש פה יבואנים, יש פה בדיוק את כל מי שיש לו איזה שהיא נגיעה לתחום שמנים וכוספאות והיטלים**" (עמ' 14285). עוד אמר כי "**את המלצתי גיבשתי אחרי ששמעתי לא רק את אנשי המשרד, אלא גם את גורמי המשק ובהתאם לזה גיבשתי. הרי אם תפקידם של גורמי המשק לא להשפיע על המלצתי בסופו של דבר, מה טעם ראיתי בלהזמין אותם**" (עמ' 14481-14482). הנה כי כן, דינור לא הסתפק בעמדות הכתובות של גורמי המשק שהועברו לו על פי הנחייתו (נ/480/1), אלא ביקש להוסיף ולשמוע אותם באופן בלתי אמצעי, תוך הכרה בכך ששמיעת הטענות בעל-פה עשויה להשפיע על ההחלטה, מה שגרר הזמנה לדיון של "**כל מי שיש לו איזה שהיא נגיעה לתחום**". באותו אופן פעלה דורי, שהקפידה לאורך השנים שלא לתת את המלצותיה אלא לאחר שמיעת יצרניות השמנים, נציגי היבואנים ונציגי המשתמשים (עמ' 6172). לעומתם, שמע הנאשם את טיעוני חברת שמן בלבד, ולאחר מכן קיבל החלטה המיטיבה עם שמן בהשוואה להמלצה המשותפת של המנכ"ל ושל הדרג המקצועי.

למעשה אין צורך להרחיק את עדותנו אל נושאי משרה אחרים בשירות הציבורי, וניתן ללמוד על חוסר התקינות של התנהלות הנאשם מדברים שהוא עצמו אמר בקשר לפרשה אחרת שנדונה בכתב האישום, הנוגעת לפרויקט נבטים. כפי שנראה להלן, בקשר לפרויקט זה התקיימו ישיבות אצל הנאשם ויועצו, עובד יחזקאל, שאליהן הוזמנה רק אחת מקבוצות היזמים שהתמודדו על הפרויקט. על מהלך בלתי תקין זה אמר הנאשם בעדותו כי זו "**הייתה טעות**" וכי "**לא הייתה שום הצדקה**" להזמין רק את אחת הקבוצות, ולפיכך משהוסבה תשומת לבו לדבר הוא ביקש לוודא שבישיבה הבאה שהתקיימה אצלו באותו נושא לא יוזמן אף יזם (עמ' 12335-12336, 14144).

1045. התנהלותו של הנאשם צורמת במיוחד בשים לב למהות ההליך שהתנהל בפניו, ותואר על ידי דינור כהליך של ערעור על המלצתו לנאשם לקבוע היטל של 3% על יבוא שמנים והיטל של 4.5% על יבוא כוספאות: "**היה מי שסבר שיש לערער על המלצתי לשר. ניגש אל השר, ללשכתו, אמר אנחנו רוצים לערער על מה שדינור ממליץ לך... והמערער הופיע בפני השר, והשר שמע את הערעור, וקיבל את החלטתו במועד אחר**" (עמ' 14290, 14488). גם צפריר התייחס אל הופעת נציגי חברת שמן בפני הנאשם כהליך של "**מעין**

משפט אצל השר" (עמ' 8547). יוצא מכאן, שהנאשם לא רק דן בערעור או במעין-ערעור בנוכחות המערער בלבד, אלא קיבל את הערעור על סמך הדיון החלקי שקיים ובלא ששמע את טענות הצד שכנגד, ש"הפסיד" בערעור שעל קיומו כלל לא ידע. מהלכים אלה בוצעו על ידי הנאשם לא רק בלא ידיעת היבואנים והמשתמשים שהתנגדו להיטל, אלא גם בלא ידיעת הגורמים הבכירים בתוך המשרד, ובראשם המנכ"ל דינור. דינור, שכפי שלמדנו הכיר היטב בחובה המוטלת על מקבלי ההחלטות לנהוג בשוויון כלפי שני הצדדים ולשמוע באותה דרך את כולם, מסרב להסכים עד היום כי הנאשם הסתפק בשמיעת טענות חברת שמן בטרם החליט לשנות מהמלצת הנהלת המשרד. כאשר הוצג בפני דינור בחקירתו במשטרה סיכום הפגישה אצל הנאשם בהשתתפות נציגי שמן בלבד (ת/217(11)), תגובתו הספונטנית הייתה שפגישה זו לא הייתה אלא "**ישיבת התנעה... המחייבת לימוד נוסף**". דינור הסביר לחוקריו כי הוא משוכנע בכך שהפגישה המדוברת לא היוותה סוף פסוק מבחינתו של הנאשם, שכן "**כפי שתוכלו להבחין אין בפגישה אצל השר נציגים של תעשיות אחרות או יבואנים. אין לי ספק שהשר קיבל החלטה של לימוד נוסף גם מתוך כך שלא כל הצדדים בסוגיה שטחו בפניו את עמדתם**" (עמ' 14484, 14488 לפרוטוקול). אמנם בהמשך החקירה, משהוצגו בפני דינור מסמכים נוספים, הוא תיקן את גרסתו ואישר כי הפגישה בלשכת הנאשם התקיימה לאחר עבודת המטה והגשת ההמלצה המשותפת שלו ושל הגורמים המקצועיים. אולם גם בשלב זה חלק דינור על ההנחה שלפיה הנאשם הסתפק בשמיעת טיעוני חברת שמן, באומרו כי הנחת המאשימה לפיה הנאשם לא שמע את טיעוני היבואנים והמשתמשים הנה "**הנחה שאין לה על מה לסמוך**" (עמ' 14491). הלכה למעשה, יש להנחת המאשימה בהחלט על מה לסמוך, שכן דינור אינו מסוגל לספר מידיעתו על מהלכי בירור נוספים שביצע הנאשם לאחר פגישתו עם נציגי חברת שמן (שם); לדורי "**אין מושג מה קרה בין הישיבה ובין ההחלטה הסופית על גובה ההיטל**" (עמ' 6158); סיכום הפגישה שרשם יועצו של הנאשם (ת/217(11)) דיבר על כך ש"**השר יתייעץ עם הגורמים במשרד**" ולא הוזכרה בו כוונה לקיים פגישה עם גורמי משק נוספים; אין בנמצא מסמך המתעד פגישה של הנאשם עם היבואנים והמשתמשים; ופגישה כזו לא הוזכרה בהודעה לעיתונות שהתפרסמה ביום 11.8.03 (ת/217(13)).

1046. הנאשם לא הצליח להצדיק את התנהלותו האמורה. בהודעתו במשטרה מיום 2.10.08 (ת/156 בעמ' 46-47) העריך הנאשם שהחלטתו על שיעורי ההיטל באוגוסט 2003 "**הייתה על דעת הגורמים המקצועיים במשרד**" והתקבלה על דעתו של דינור, שהצטרף לדעה השונה במעט של הנאשם באשר להצבת נקודת האיזון בטווח שדינור הציג בפניו. הערכה זו אינה נכונה, ולא פלא שהנאשם לא חזר עליה בעדותו בבית המשפט, שהרי הגורמים המקצועיים היו תמימי דעים בהמלצתם לקבוע את ההיטל על יבוא שמנים על 3%, ואילו דינור שמע מהנאשם על החלטתו לאחר גיבושה ולא העיד כי חזר בו בעקבותיה מהמלצתו השונה. כמוה לא נכון ההסבר המתון יותר אותו הציג הנאשם בבית המשפט

לפיו "**לא שיניתי מהמלצת הדרג המקצועי אלא קיבלתי את עמדת אחד מהגורמים המקצועיים ולא קיבלתי עמדה של גורם אחר**" (עמ' 14127 ובדומה בעמ' 14133). גם הסבריו של הנאשם לגבי זהות הגורמים אותם שמע טרם קבלת ההחלטה, אינם מתיישבים עם העובדות שהוכחו. הנאשם טען בעדותו כי הדיון שהתקיים בפניו בנושא ההיטלים היה "**אפילו... דיון יותר נרחב**" מהדיון שדינור קיים, שכן הדיון בפניו "**התקיים עם כל הגורמים המקצועיים, ואחרי זה עוד נדמה לי שעשיתי דיון השלמה, משום שלא שמעתי את כל הגורמים ורציתי לשמוע את כל הגורמים אז עוד השלמתי את זה**" (עמ' 12355). הנאשם הוסיף: "**נדמה לי שקיימתי ישיבה גם עם היבואנים, אני לא זוכר את זה בוודאות**" (עמ' 14131), והבהיר כי הפער בין ההחלטה שלו לבין ההמלצה של דינור לא היה משמעותי וכל כולו תוצאה של הסתכלות שונה במעט על המדיניות הרצויה והאיזון הנכון בגדרה, שהרי פרט לכך "**שנינו שמענו פחות או יותר את אותן דעות, הוא במערכת האיזונים שלו חשב ככה, ואני חשבתי קצת אחרת**" (עמ' 12356). כפי שכבר נאמר, תיאור זה אינו יכול להתקבל בהתחשב בכך שהנאשם, בניגוד להשערתו, לא נפגש לא עם היבואנים ולא עם המשתמשים אלא רק עם נציגי חברת שמן. אכן, בהמשך עדותו תלה הנאשם את השערתו בדבר דיון נוסף שקיים, בעדויות הגורמים המקצועיים: "**אני זוכר שאנשי המקצוע של המשרד אמרו כאן שאני לא הסתפקתי בישיבה אחת, כי לא כולם יכלו, כי לא יכולתי עם כל הגורמים שיש להם עניין בעניין באותה ישיבה וקיימתי ישיבה נוספת**" (עמ' 14131). בהסבר זה אין ממש, שהרי אף לא אחד מעובדי המשרד העיד על ישיבה נוספת אותה קיים הנאשם לאחר פגישתו עם נציגי חברת שמן. ממילא, היקפו של הדיון אותו קיים הנאשם טרם קבלת החלטתו רחוק מלהשתוות לדיון המקיף אותו ערך דינור עם כל גורמי המשק הנוגעים לעניין. בהקשר זה נציין כי עצם ההיזקקות של הנאשם להעלאת ההשערה – הלא נכונה – של עריכת פגישה בינו לבין היבואנים, מצביעה על כך שגם הנאשם מכיר בבעייתיות הטמונה בקבלת החלטה על בסיס שמיעת טענות של צד אחד.

1047. ניירות העמדה שגורמי המשק השונים העבירו לדורי לקראת הדיון שקיים דינור ביום 2.6.03, נשלחו על ידה לדינור עם העתק ללוי (נ/480/1). בנוסף, לקראת הדיון נשלחה ישירות לדינור, עם העתק לדורי, עמדה של משתמשת נוספת בשמנים שהתנגדה להיטל (נ/482/1). הנאשם לא טען ולא הוכיח כי מסמכים אלה הונחו בפניו טרם קבלת החלטתו. דינור העיד על עדכונים שמסר לנאשם בפגישותיו עמו באשר לעמדות השונות של תומכי ומתנגדי ההיטל (עמ' 14283, 14287). עדכונים אלה, מכלי שני, לא יכולים היו לשמש תחליף לשמיעה בלתי אמצעית של היבואנים והמשתמשים על ידי הנאשם, לאחר שנציגת היצרנים זכתה להשמיע בפניו את טענותיה, ולא כל שכן בשעה שאפילו הרצאת הטענות הכתובה של היבואנים והמשתמשים לא נמסרה לנאשם. פועל יוצא מכך הוא שלא ניתן

לדעת מה השיקולים שהנחו את הנאשם בהחלטתו לקבוע היטל של 4% על יבוא שמנים ולדחות את ההמלצה המשותפת של דינור, דורי ולוי שצידדו שלושתם בהיטל של 3%.

אף כי בידי השר מרווח של שיקול דעת בקביעת מדיניות ההיטלים, ואף כי השר אינו מחויב בהמלצה של גורם כלשהו במשרדו, עדיין חובה עליו לסמוך את החלטתו על שיקולים עניינים בלבד ועל איזון סביר בין השיקולים העניינים. במצב דברים רגיל מוחזק כל שר וכל עובד ציבור כמי שהקפיד למלא אחר חובתו זו. אלא שחזקה זו לא יכולה לעמוד לימין הנאשם במקרה שלפנינו, לאחר שהופרה על ידו חובת ההתייחסות השווה אל בעלי העניין, ובהתחשב בכך שהחלטת הנאשם בתום ההליך הפגום שקיים הרעה את מצב הגורמים אותם לא שמע, בהשוואה להמלצה שנתנו לגביהם המנכ"ל ואנשי המקצוע. נכון הוא שהחוק הפקיד את סמכות ההחלטה בדבר שיעור ההיטל בידי הנאשם, ולא חייב אותו בהתייעצות עם גורם כלשהו לפני קבלת ההחלטה. אולם בחירתו הרצונית של הנאשם להיוועץ במנכ"ל ובגורמים המקצועיים אינה מהלך נטול משמעות: אף שאין בה לחייב בקבלת ההמלצה, עשויה היא להצביע על נחיצותה מבחינת הנאשם של עמדת אנשי המקצוע כשיקול ענייני לצורך החלטתו; ואם כך, דחיית העמדה המקצועית לא יכולה הייתה להיעשות אלא לאחר מתן משקל ראוי לעמדה זו (י' זמיר <u>הסמכות המינהלית</u> (כרך ב', מהדורה שנייה מורחבת, תשע"א) עמ' 1225-1230). אילו הייתה נשמעת בפנינו עדות לגבי התייעצות שערך הנאשם לאחר פגישתו עם נציגי שמן, ממנה ניתן היה להתחקות אחרי כשרות שיקוליו בהכרעתו שלא לקבל את ההמלצה, אפשר שהיה בכך להתגבר על חוסר תקינות ההליך ולאפשר קביעת ממצא באשר לנאותות ההחלטה לגופה. אלא שעדות כזאת אינה בנמצא. הנאשם לא שיתף איש בשלב בו גיבש את החלטתו; הדרג המקצועי במשרד אינו יודע מה הם השיקולים שהובילו את השר לשיעור ההיטל אותו קבע (דורי בעמ' 6160, 6162); וגם דינור אינו מסוגל למסור פירוט נוסף מעבר לציון העובדה שלא מדובר ב"**נוסחאות כלכליות מדודות**" ושהנאשם "**הזיז את נקודת האיזון על ציר המספרים**" (עמ' 14290). זוהי פחות או יותר גם רמת הפירוט אותה הציג הנאשם בבואו לבאר את טיב השיקולים שהדריכו את החלטתו. בהודעתו במשטרה מיום 2.10.08 אמר הנאשם: "**זה יהיה יומרני מצידי לטעון שאני יודע להגיד בדיוק מה היה טווח השיקולים שבגללם הסכמתי להעלות את זה משלושה אחוז לארבעה אחוז**" (ת/156, עמ' 46). בבית המשפט עמד הנאשם על כך שהוא ביצע "**שינוי סביר ונכון ומידתי**" של אחוז אחד, שגם לאחריו ההיטל שנקבע (4%) היה נמוך מההיטל שקדם לו (4.5%), והכל בניגוד לעמדת חברת שמן שדרשה את העלאת ההיטל (עמ' 14127-14134). לא ניתן על ידי הנאשם מענה ממוקד לשאלה מדוע נקודת האיזון בה בחרו יחדיו המנכ"ל והדרג המקצועי, לאחר דיון מקיף בהשתתפות כל הנוגעים בדבר, לא נראתה לו מספקת עד שהחליט לעלות ממנה באחוז שלם. כל שהציג הנאשם בהקשר זה הנן אמירות כלליות בדבר הדיון היסודי והמקיף אותו קיים, ובדבר הימצאות החלטתו בטווח שיקול הדעת שנמסר לו ובגדרי

קביעת המדיניות והאיזונים עליהם הוא אמון. נדגיש שוב: דחיית עמדתו של גורם כלשהו במשרד, תהא בכירותו אשר תהא, אינה פגומה כשלעצמה. הבעייתיות מתעוררת כאשר דחיית העמדה המקצועית ללא פירוט השיקולים שגרמו לכך, אינה עומדת בפני עצמה אלא מלווה בעובדה נוספת, והיא אי-שמיעת דווקא אותו צד שהעמדה המקצועית (שלא התקבלה) נטתה לטובתו.

1048. תקינות ההחלטה אינה יכולה להילמד גם לא מההתפתחויות שאירעו בשנת 2005. בעדותו טען דינור כי ההוכחה הטובה ביותר לכך שנקודת האיזון אותה קבע הנאשם בשנת 2003 הייתה נכונה, הנה "**שכעבור שנתיים או משהו כזה, כשפוקעים ההיטלים כולם אומרים תשאירו את ההיטלים כמו שקבעתם ב-2003**" (עמ' 14292). בדומה לכך הנאשם: "**בדיעבד התברר שהפעלתי סמכות ושיקול דעת נכונים כי עובדה היא שכל הגורמים המקצועיים אמרו בדיעבד שההחלטה שלי הייתה נכונה ולא כל מיני המלצות אחרות**" (עמ' 14133). גם אילו אמירות אלו היו נכונות, לא היה בכוחן להוכיח כי הפעלת שיקול הדעת של הנאשם בשנת 2003 הייתה חפה מהשפעתו של שיקול פסול, שהרי נכון למצב הדברים ששרר ב-2003 דעתם של המנכ"ל והגורמים המקצועיים צידדה בשיעור נמוך יותר של היטל, ובנוסף נשלחו לנאשם עצמו שני מכתבים מנשיא איגוד לשכות המסחר שדרש ביטול מוחלט של ההיטל (נ1/477, נ1/484). אלא שגם התיאור העובדתי שמסרו הנאשם ודינור לגבי שנת 2005 טעון תיקון. **ראשית**, לא "**כולם**" תמכו בשנת 2005 בהארכת שיעורי ההיטל שנקבעו בשנת 2003. נשיא איגוד לשכות המסחר שב וכתב בחודש אוגוסט 2005, לנאשם ולדורי, כי היבואנים מתנגדים להארכת ההיטל ודורשים לזמן אותם לדיון בו יציגו את התנגדותם (ת/217(20-23,21)). **שנית**, ביום 4.7.05 כתבה דורי לדינור כי "**המשתמשים בשמנים וכוספאות לא פנו אלינו הפעם בדרישות**" (ת/217(19)). דורי לא כתבה לדינור כי המשתמשים תמכו בהארכת ההיטל שנקבע שנתיים קודם לכן. קיים הבדל מהותי בין הבעת הסכמה להארכת ההיטל, לבין הימנעות של משתמשים מפנייה יזומה נוספת בשנת 2005 נגד הארכתו, לאחר שפניותיהם הקודמות באותו עניין משנת 2003 העלו חרס (נ1/480 – מכתבי התאחדות הארגונים הכלכליים, חברת וילי-פוד וחברת אסם; נ1/482). **שלישית**, הגורמים המקצועיים לא חיוו דעתם בשנת 2005 כי החלטת הנאשם משנת 2003 הייתה נכונה. המלצתה של דורי לדינור מיום 4.7.05 להאריך את ההיטל בשנתיים נוספות, שכפי שצוין בה הייתה מקובלת גם על לוי, נומקה בהעדר שינויים משמעותיים בשוק מאז שנת 2003 המצדיקים בדיקה חוזרת של הסוגיה לאחר הבדיקה המדוקדקת שבוצעה לגביה בשנת 2003 (ת/217(19)). דורי לא כתבה כי בהסתכלות אחורנית היא חוזרת בה מהמלצתה על היטל של 3% או שהיא סבורה כי היטל של 4%, עליו החליט הנאשם, עדיף מהיטל של 3%. בחקירתה הנגדית של דורי נעשה ניסיון מצד ההגנה לקבל ממנה אישור לתזה כזאת, אולם דורי סירבה לאשר את הדבר והבהירה כי המלצתה להמשיך בהיטל של שנת 2003 נבעה מ"**השקט התעשייתי**" שהושג

באמצעותו, ותו לא. בה בעת, הוסיפה דורי, נקודת האיזון עליה הועמד ההיטל בשנת 2003 "**היא לא בהכרח הכי טובה אבל היא בהחלט נסבלת**", ואותו שקט תעשייתי עשוי היה להתקבל גם באמצעות היטל של 3% ולאו דווקא באמצעות היטל של 4% עליו החליט הנאשם (עמ' 6192-6193).

1049. בנסיבות אלה, ולנוכח ההליך הפגום אותו ניהל הנאשם, לא נוכל לקבוע כי ההחלטה שקיבל הייתה תקינה והתבססה על הפעלת שיקול דעת כדין.

מפעל סיליקט

כתב האישור משנת 1992

1050. אפרים (פימה) פיינבלום יזם בתחילת שנות התשעים מהלכים להקמת מפעל לייצור חומרים לשימושים תעשייתיים על בסיס סיליקה, שהנו חומר גלם המצוי במחצבי הנגב. ביום 9.6.91 החליטה מינהלת מרכז ההשקעות במשרד התעשיה והמסחר, הפועלת מכוח חוק לעידוד השקעות הון, תשי"ט-1959, לאשר תכנית השקעה להקמת המפעל במצפה רמון במסלול ערבות מדינה. את התכנית הגישה חברת אר.אנד.די. סיליקט פרודקטס בע"מ שבשליטת פיינבלום. ביום 10.2.92 חתם מנהל מרכז ההשקעות על כתב אישור לתכנית בסך המתקרב לתשעה מליון דולר (נ/289). חברתו האמורה של פיינבלום, ששינתה בהמשך את שמה ל-ת.ס. תעשיות סיליקט בע"מ (להלן – **תעשיות סיליקט**), פנתה לחברת רותם אמפרט נגב בע"מ (להלן – **רותם**), שהנה חברת-בת של חברת כימיקלים לישראל בע"מ (להלן – **כי"ל**) בהצעה לשיתוף פעולה בהקמת הפרויקט. בתום המגעים שהתנהלו ביניהן החליטה רותם שלא להצטרף לפרויקט. בעקבות זאת התגלע סכסוך בין תעשיות סיליקט לבין רותם. תעשיות סיליקט טענה כי רותם ניצלה את המידע שהגיע אליה תוך כדי המשא-ומתן לשם פיתוח תהליך ייצור של סיליקה משוקעת, ואף רשמה לגביו פטנט, והכול בשעה שהידע עליו רותם נסמכה לא היה שלה אלא של תעשיות סיליקה, שרשמה גם היא פטנט על התהליך. רותם מצדה הגישה בשנת 1996 בקשה למרכז ההשקעות לאישור תכנית השקעה להקמת מפעל לייצור סיליקה, אולם לאחר שהוגש סקר בנק לגבי הבקשה הפסיקה את הטיפול בבקשה, והבקשה לא הובאה לדיון במינהלת מרכז ההשקעות. בסופו של דבר לא הקימה תעשיות סיליקט את המפעל ונותרה חייבת כספים לבנק. כתב האישור שניתן לתעשיות סיליקט בוטל בנובמבר 1997 (נ/290, נ/293).

הבוררות

1051. בנובמבר 1995 נחתם הסכם בוררות בין תעשיות סיליקט לבין רותם בנוגע לכל חילוקי הדעות שנפלו ביניהן. בהסכם נתמנו שני בוררים: יו"ר ומנכ"ל חברת מפעלי ים המלח בע"מ ויו"ר חברת ברום ים המלח בע"מ, ונקבע כי בהעדר הסכמה בין הבוררים ימונה על ידם בורר שלישי אשר יכריע ביניהם. שני הבוררים קיימו ישיבות רבות, שמעו

ראיות, והחליטו באפריל 1998 כי על רותם לפצות את תעשיות סיליקט בסכום השווה להפרש שבין גובה המענק העדכני הקבוע בחוק למפעל מאושר, לבין גובה המענק בשיעור 38% שהיה בתוקף בשנת 1992, בה תעשיות סיליקט קיבלה את כתב האישור. הבוררים התנו את תשלום הפרש המענק בכך שתעשיות סיליקט תחל תוך שלוש שנים בעבודות תשתית להקמת מפעל בישראל המבוסס בעיקרו על המידע נשוא התביעה בנוגע להליכי ההפקה של הסיליקה, בהיקף השקעה ברכוש קבוע של לפחות 25 מליון דולר, ותקבל את אישור מרכז ההשקעות למפעל במסלול מענקים. לצד ההסכמה, נותרו הבוררים חלוקים באשר לדרך בה יהיה על רותם להעמיד את הפרש המענק לתעשיות סיליקט. מחלוקת נוספת בין הבוררים עסקה בפיצוי הנוסף שעל רותם לשלם לתעשיות סיליקט: שני הבוררים סברו כי בנוסף להפרש המענק על רותם לפצות את תעשיות סיליקט בסכום שאינו קשור ואינו מותנה בהקמת המפעל, אך אחד הבוררים ביקש להעמיד את הסכום על חצי מליון דולר ואילו הבורר השני פסק להעמידו על מליון דולר. הבוררים החליטו להעביר נושאים אלו להכרעתו של נשיא בית המשפט העליון בדימוס, מאיר שמגר. רותם ניסתה למנוע את הדיון בפני הבורר המכריע וטענה כי עקב חלוף הזמן לא היו הבוררים מוסמכים למנותו. התנגדותה של רותם נדחתה על ידי בית המשפט המחוזי ובית המשפט העליון. הנשיא בדימוס שמגר קיבל מהצדדים טענות בכתב, נפגש עם שני הבוררים, ושמע מב"כ הצדדים טענות משלימות בעל-פה. ביום 4.2.01 נתן הנשיא בדימוס שמגר את פסק הבוררות, וביום 18.7.01 החליט בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו לאשר את פסק הבוררות בהתאם לבקשתה של תעשיות סיליקט (נ291/1).

בפסק הבוררות קבע הנשיא בדימוס שמגר כי שלוש השנים שבמהלכן יהיה על תעשיות סיליקט להתחיל בעבודות התשתית להקמת המפעל, יחלו להימנות "**לאור שינוי הנסיבות, מיום מתן פסק זה**"; כי רותם תשלם לתעשיות סיליקט את הפרש המענק במקביל להעברת הסכומים על ידי מרכז ההשקעות לתעשיות סיליקט; כי הסכומים שרותם תעביר לתעשיות סיליקט ייחשבו להלוואה אותה תשיב תעשיות סיליקט לרותם בצירוף הפרשי הצמדה וריבית; כי החזר ההלוואה ייעשה בדרך של הוספת 38% למחיר אותו תעשיות סיליקט תשלם לרותם תמורת רכישת חומר הגלם הבסיסי לשימוש המפעל; וכי הפיצוי הנוסף יעמוד על מליון דולר.

לנוכח העובדה שהחוק באותה תקופה העמיד את שיעור המענק הניתן על ידי מרכז ההשקעות על 20% מגובה ההשקעה, משמעות פסק הבוררות הייתה חיובה של רותם לשלם לתעשיות סיליקט 18% מההשקעה שתאושר לה.

הבקשה החוזרת של מפעל סיליקט בעקבות פסק הבוררות

1052. פסק הבוררות ואישורו הציבו בפני תעשיות סיליקט לוח זמנים קשיח שהעמידה בו הייתה קריטית. התנאי בו הותלתה חובתה של רותם לשלם לתעשיות סיליקט את הפרש המענק, היה התחלת ביצוע בשטח של עבודות תשתית להקמת המפעל לא יאוחר מיום 3.2.04, כאשר עוד קודם לכן על תעשיות סיליקט לקבל ממרכז ההשקעות כתב אישור למפעלה במסלול מענקים. מסיבה זו תעשיות סיליקט לא התמהמהה, והחלה סמוך לאחר אישור פסק הבוררות במגעים עם מרכז ההשקעות לצורך קבלת כתב האישור. ביום 23.10.01 הגישה תעשיות סיליקט את בקשתה לאישור תכנית השקעה להקמת המפעל, הפעם בדימונה, סמוך למישור רותם, בהיקף השקעה של 48.5 מליון דולר.

1053. מרכז ההשקעות ראה בחיוב את הקמת המפעל בדימונה. סגן מנהל מרכז ההשקעות, שמואל מרדכי, כתב ביום 16.4.01 לסגן החשב הכללי כי הוא ממליץ להעניק לתעשיות סיליקט הנחה בהחזר חובה למדינה בגין ערבות המדינה שניתנה לה בשנת 1992, וזאת בין היתר משום ש"**למדינה צריך להיות עניין מובהק שלא לחסום את מימוש הרעיון של פסק הבוררות הזה**" (נ/292; עדות מרדכי בעמ' 8331-8333, 8614, 8657). חודש וחצי לאחר מכן, ביום 30.5.01, כתב נציג המחלקה לביקורת תכניות במרכז ההשקעות לפיינבלום "**כי מרכז ההשקעות רואה את הקמת המפעל בחיוב רב, ומעוניין לעזור לחברה בהקמתו ככל הניתן, במסגרת הכלים העומדים לרשותו**" (נ/293). במכתב פורטו שלבי הטיפול הצפויים בבקשה לאישור תכנית השקעה של המפעל: תחילה יהיה צורך להסדיר את החוב של תעשיות סיליקט למדינה בגין הכספים שניתנו לה על פי כתב האישור משנת 1992; תכנית הקמת המפעל בדימונה תועבר, כמקובל, לבדיקת הבנק לפיתוח התעשיה; ולאחר מכן תועבר הבקשה להחלטת מינהלת מרכז ההשקעות.

1054. הבדיקה אותה נהג הבנק לפיתוח התעשיה לערוך לגבי בקשות שהוגשו למרכז ההשקעות, התייחסה להיבטים הפיננסיים, הכלכליים והשיווקיים של הפרויקט. ממצאי הבנק פורטו בתום הבדיקה בסקר אותו ערך והגיש למשרד התמ"ת. במקרה הנוכחי הוגש סקר הבנק ביום 12.2.03 (נ/385, תגובת משרד התמ"ת לטיוטת דו"ח מבקר המדינה, פרק א' עמ' 9, פרק ב' עמ' 2; נ/391, תגובת עו"ד מסר לטיוטת הדו"ח, סעיף 27). לאחר קבלת הסקר הובאה בקשתה של תעשיות סיליקט לבחינת מינהל הכימיה במשרד התמ"ת, שהנו הגורם המקצועי בתוך המשרד האמון על תחום התעשיה אליה משתייך המפעל. מינהל הכימיה נדרש למסור למינהלת מרכז ההשקעות את המלצתו המקצועית בנוגע לפרויקט בטרם הבאתו לדיון במינהלה. באותם ימים (כשלושה שבועות לאחר הגשת סקר הבנק) החל הנאשם בכהונתו כשר התמ"ת.

1055. אוהד אורנשטיין שימש בתקופה הרלוונטית כמנהל מינהל הכימיה וחבר מינהלת מרכז ההשקעות. בעדותו אישר כי למרות שבקשת מפעל סיליקט הוגשה למרכז ההשקעות בסוף שנת 2001, סקר הבנק לגבי הבקשה התקבל רק במחצית הראשונה של שנת 2003 (עמ' 6711 לפרוטוקול). סמוך לאחר העברת הסקר למינהל הכימיה, התגבשה שם עמדה ראשונית שלילית כלפי הפרויקט. הסיבה לכך נבעה משילוב של סימני שאלה אותם עורר הפרויקט בהיבט הפיננסי, בהיבט הטכנולוגי ובהיבט השיווקי. חלק מסימני השאלה עלה כבר בסקר הבנק (אורנשטיין בעמ' 7104-7105). מבחינה פיננסית, למרות שדובר על השקעה המתקרבת ל-50 מליון דולר, לא עמד מאחורי היוזמה גוף בעל הון אלא פיינבלום בלבד שיכולתו הכספית הייתה מוגבלת למדי. במישור הטכנולוגי לא עמד לרשות המפעל חומר גלם זמין והוא היה תלוי ברותם לצורך הספקת החומר. גם תהליכי הייצור והיתכנותם היו לוטים בערפל. מבחינה שיווקית, תוצרת המפעל נועדה לתעשיית הצמיגים, אולם לא הוצגה הוכחה לאמינות החומר מבחינת דרישותיה הבטיחותיות והאחרות של תעשיה זו (אורנשטיין בעמ' 6712-6713). מתוך שלוש הנמקות אלה הועמד פיינבלום בשלב ראשון רק על ההנמקה הנוגעת לנושא הפיננסי, כפי שכתב אורנשטיין ביום 17.6.03 לעובד יחזקאל ולשמואל מרדכי (שבינתיים קודם לתפקיד מנהל מרכז ההשקעות): "**המלצתנו השלילית נגעה לנקודה מספר 3, יכולת פיננסית, ולא המשכנו להציק ליזם לגבי שאלות נוספות**" (ת/220(1); אורנשטיין בעמ' 7107 לפרוטוקול). ביום 14.4.03 העביר סגן מנהל מינהל הכימיה, זאב ברל, למרכז ההשקעות חוות דעת לפיה ראוי להתנות את אישור הבקשה בשלושה תנאים הכרחיים, שחלקם הופיע כבר בסקר הבנק: מציאת משקיע אסטרטגי בעל הון למימון ההשקעה הנרחבת; הקמת פיילוט לבחינת תהליכי הייצור; והכנת תכנית שיווק מפורטת ארוכת טווח (נ/285; אורנשטיין בעמ' 7104; נ/385, פרק א' עמ' 9; נ/391, סעיף 27). על תנאים אלה, שלפי דברי אורנשטיין הנם חריגים ומחמירים ביותר בהשוואה למקובל (עמ' 6713), חזר אורנשטיין במכתב דוא"ל אותו שלח ביום 17.6.03 למרדכי וליחזקאל, בעקבות פגישה שקיים עמם באותו יום, והוסיף כי "**תנאי היכולת הכספית הינו בסיסי להמשך הטיפול**" (ת/220(1)). תנאי זה הוכתב למעשה על ידי מרכז ההשקעות (אורנשטיין בעמ' 6720, 6733; מרדכי בעמ' 8624-8625), והופיע גם בסיכום דו"ח תסקיר שהכינה ביוני 2003 החטיבה המקצועית במרכז ההשקעות לקראת הדיון במינהלה, בו נאמר כי "**החטיבה המקצועית לא ממליצה בחיוב בשלב זה לאשר את הפרוייקט. עם זאת במידה וימצא משקיע אסטרטגי ניתן יהיה לבחון את התכנית בהיבטים שונים**" (נ/290; תאריך המסמך נלקח מ-נ/391, סעיף 31). משהוצג התנאי בפני פיינבלום, תשובתו לאנשי מינהל הכימיה הייתה כי עומדים מאחוריו משקיעים בעלי הון, שאף העבירו לידי נאמן סכום המהווה 30% מגובה ההשקעה שהתבקשה. לאור זאת התקיימו דיונים במינהל הכימיה, והוחלט פה אחד לשנות את המלצת המינהל (אורנשטיין בעמ' 7393). ביום 26.8.03 כתב זאב ברל למרכז ההשקעות כי לאור ההתקדמות בנושא מימון הפרויקט, וכפוף להעמדת ערבויות מוצקות, הרי שמינהל הכימיה ממליץ לאשר את

הפרויקט בשלושה תנאים: צמצום מרבי של גובה ההשקעה הזכאית למענק והימנעות מחריגה ממנה; הגשת תכנית שיווק מפורטת להנחת דעת משרד התמ"ת, רצוי תוך שיתוף אסטרטגי בתחום השיווק; קבלת חוות דעת שמאי לגבי שווי הציוד של המפעל (נ/1 285).

הייצוג על ידי עו"ד מסר

1056. פיינבלום פנה אל עו"ד מסר על מנת שייסע לו מול מרכז ההשקעות בקידום היוזמה להקמת מפעל סיליקט. הפנייה נעשתה במחצית הראשונה של שנת 2003, לאחר קבלת סקר הבנק (ת/261, הודעת מסר מיום 3.12.07, שו' 65-66; נ/1 391, תגובת מסר לטיוטת דו"ח מבקר המדינה, סעיף 46). מסר התנה את טיפולו בכך שיימצא משקיע לפרויקט. לאחר שווידא כי נמצאו משקיעים ראויים שאף הפקידו בידי נאמן סכום משמעותי על חשבון ההשקעה, פנה עו"ד מסר אל אורנשטיין, ונפגש עמו בסביבות מאי-יוני 2003. מאחר שתשובותיו של אורנשטיין לא הניחו את דעתו, פנה עו"ד מסר אל מנהל מרכז ההשקעות, שמואל מרדכי, ונפגש גם עמו (עדות מסר בעמ' 10775; הודעתו הנ"ל, שו' 92-65). שכר טרחתו של עו"ד מסר עמד על 50,000 דולר בצירוף מע"מ, מהם מקדמה בסך 15,000 דולר ששולמה סמוך לתחילת הטיפול ו-35,000 דולר נוספים ששולמו לאחר קבלת כתב האישור למפעל. לאחר מכן המשיך עו"ד מסר לייצג את תעשיות סיליקט עד סוף שנת 2008 תמורת תשלום קבוע של 1,500 דולר לחודש (ת/244; מסר בעמ' 10567-10568).

1057. עו"ד מסר העיד כי כל פניותיו בנוגע למפעל סיליקט נעשו לדרגים המקצועיים במשרד התמ"ת, וכי לא פנה מעולם בנדון ישירות לנאשם ולא שוחח עמו באופן אישי על בקשת המפעל (עמ' 10775-10777, 10797; ת/261, הודעת מסר מיום 3.12.07, שו' 157-150). כמותו העיד הנאשם כי עו"ד מסר לא פנה אליו בשום שלב בעניין מפעל סיליקט ולא ביקש ממנו באופן אישי דבר לגביו (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 75 לתמליל; ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 26, 39 לתמליל). הנאשם הוסיף כי לא היה ידוע לו דבר אודות שכר הטרחה אותו קיבל עו"ד מסר עבור טיפולו בנושא (עמ' 12367-12368, 14105).

הפגישה הראשונה אצל הנאשם

1058. לאחר שעו"ד מסר החל לייצג את מפעל סיליקט, התקיימה בלשכתו של הנאשם פגישה בנושא. המשתתפים בפגישה (לפי סדר הופעתם בסיכום הכתוב שלה) היו הנאשם; יחזקאל; עו"ד מסר; אורנשטיין; מרדכי; פיינבלום; מנכ"ל היחידה לפיתוח כלכלי דימונה-ירוחם, שמעון אלפסי; ונציג המשקיע מטעם היזם (מרדכי העיד כי נכחו שני נציגים מטעם המשקיע – עמ' 8657). סיכום הפגישה נערך ביום 10.7.03 על ידי יחזקאל (נ/1 288).

1059. שני הצדדים התייחסו למועד סיכום הפגישה כמועד שבו היא התקיימה. קשירה זו של המועדים מוטעית. יומנו של הנאשם מלמד כי ביום 10.7.03 הוא ערך סיור בקרית גת ולא קיים פגישה בנוגע לדימונה ולמפעל סיליקט. המאשימה הגישה לוח זמנים (ת/358) בו היא מייחסת את הפגישה מיום 10.7.03 בעניין מפעל סיליקט, לפגישה הרשומה ביומן הנאשם בבוקרו של יום זה: "**מפגש עם תעשיינים**". אולם אותו מפגש עם תעשיינים היה חלק מהביקור בקרית גת, מה עוד שהפגישה בעניין מפעל סיליקט התקיימה עם תעשיין אחד – פיינבלום – ולא עם תעשיינים. לעומת זאת, ביום 1.7.03 אכן מופיע ביומן הנאשם בשעה 13:00 "**דיון עם עיריית דימונה – לשכה**" (ת/17ד(31), ת/29ב(16), ת/31ב(29)). זיהוי הפגישה בה עסקינן עם עיריית דימונה עולה בקנה אחד עם עדותו של הנאשם לפיה קביעת הפגישה לא נעשתה על ידי עו"ד מסר אלא הנה תולדה של מכתב שראש עיריית דימונה, גבי ללוש, שלח אליו ביום 14.5.03 במענה למכתבו לללוש מיום 28.3.03 (עמ' 12287-12290, 14096 לפרוטוקול; ת/155, הודעת הנאשם מיום 22.8.08, עמ' 44 לתמליל; ת/156, הודעתו מיום 2.10.08, עמ' 15, 29, 39 לתמליל; ת/158, הודעתו מיום 14.11.08, עמ' 21-22 לתמליל; נ/1 295; נ/1 498). בדומה העיד מסר כי הפגישה אצל הנאשם נקבעה ביוזמת עיריית דימונה ולא ביוזמתו שלו (עמ' 10776; נ/1 391 סעיפים 41, 51, 81). לאור זאת, נראה כי הפגישה המתועדת בסיכום מיום 10.7.03 התקיימה ביום 1.7.03. כך עולה גם ממכתב ששלח פיינבלום לנאשם ביום 13.11.03 בו כתב כי "**בתאריך 1 ביולי 2003 התקיימה פגישה במשרדך בנדון**" וכי באותה פגישה ניתנה הנחיית הנאשם על השלמת הטיפול בפרויקט תוך חודש וחצי (נ/1 466). בדומה לכך כתב אורנשטיין בדוא"ל מיום 22.6.03 כי ביום 1.7.03 "**נקבעה פגישה אצל השר עם ת.ס תעשיות סיליקה**" (ת/220(2); אורנשטיין בעמ' 7110). אמנם הנאשם סיפר על פגישה שנקבעה בלשכתו בהשתתפות ראש העירייה ללוש, שלבסוף לא יצאה אל הפועל בשל הגעת ללוש באיחור ניכר, ושבעקבותיה נקבעה פגישה נוספת "**משהו כמו שבוע**" לאחר מכן (עמ' 12288-12290); ועוד ציין הנאשם (בחקירתו הנגדית עמ' 14098) כי הפגישה אליה איחר ללוש אמורה הייתה להתקיים ביום 1.7.03 (זאת בשונה מחקירתו הראשית בעמ' 12288-12290, בה הנאשם לא ידע לנקוב בתאריך המדויק של הפגישה המקורית). אלא שעל תיאור זה מעיב העדר רישום ביומן הנאשם של פגישה בנדון ביום 10.7.03. בנוסף, סיכום הפגישה מיום 10.7.03 אינו מזכיר את נוכחותו של ראש העירייה ללוש, אף שלדעתו של הנאשם, ראש העירייה וחלק מעוזריו נכחו בפגישה (עמ' 14095). הדעת נותנת כי החשיבות אותה ראש העירייה ייחס להשתתפותו בדיון (הבאה לידי ביטוי בין היתר בכעס אותו הפגין על דחיית הפגישה – עדות הנאשם, עמ' 12288-12290), הייתה מביאה אותו לא רק להשתתף בדיון הנדחה אלא גם לומר בו את דברו. נראה אפוא כי הנאשם לא זכר נכון כאשר קישר את האפיזודה הנוגעת לאיחור של ללוש עם רישום היומן מיום 1.7.03, וכי הפגישה שנקבעה ליום זה התקיימה ולא נדחתה.

1060. מהלך הדיון, כפי שנרשם בסיכום הפגישה, התנהל כך: עו"ד מסר הציג בפני המשתתפים את הרקע לבקשה לאישור תכנית ההשקעה של המפעל ואת מצב הדברים העדכני. בין היתר, הזכיר עו"ד מסר את ההליכים המשפטיים שהתנהלו בין תעשיות סיליקט לבין רותם, ואת פסק הבוררות של הנשיא בדימוס שמגר שקבע "**כי על חב' רותם לשלם פיצוי כספי חד פעמי, ובנוסף סך של כ-9 מליון דולר שישולמו על ידה בתנאי שיוחל בהקמת המפעל עד לפברואר 2004**". עו"ד מסר הוסיף כי היזם פיינבלום איתר משקיע חיצוני מרוסיה אשר בידיו האמצעים למימון הפרויקט, וכי לנוכח ההמלצה השלילית שניתנה בשעתו על ידי מינהל הכימיה, התקיימה לאחרונה פגישה עם אורנשטיין, בה סוכם כי מינהל הכימיה יעביר למרכז ההשקעות המלצה מתוקנת בכפוף למילוי דרישות מסוימות על ידי היזם. לאחר מכן השמיע אורנשטיין את דברו, וציין כי דרישת מינהל הכימיה להוכחת היכולת השיווקית של המוצר נובעת מכך ש-90% מהשוק העולמי מוחזק על ידי מעין קרטל של חמישה גופים. על כך השיב עו"ד מסר כי בהעדר אישור עקרוני לפרויקט לא יסכים אף שותף אסטרטגי להיכנס לתמונה, ובכך תסוכל האפשרות להוכיח יכולת שיווקית של המוצר. כמו כן, אלמלא היה המשקיע הרוסי סבור כי קיים למוצר פוטנציאל שיווקי טוב, הוא לא היה מסכים לקחת על עצמו את ההשקעה. בשלב זה הציג פיינבלום את המוצר ואת הפרויקט המתוכנן, והדגיש כי השוק העולמי תפוס רק בשיעור של 75% וכי המפעל שלו צפוי ליהנות מיתרון משמעותי הן באיכות המוצר והן בעלותו המוזלת בשיעור של לפחות 50%, באופן שיאפשר לו להתמודד בהצלחה עם מתחריו. מרדכי ביקש לדעת כמה עובדים יועסקו במפעל. על כך השיב פיינבלום כי הקמת המפעל, שתיארך שנתיים, תספק כ-1,500 מקומות עבודה בנגב; עם התחלת הייצור יועסקו במפעל כ-95 עובדים קבועים וכ-200 עובדי קבלן; ועם פיתוח מוצרים נוספים בהמשך יהיה המפעל צפוי להעסיק כ-150 עובדים קבועים וכ-300 עובדי קבלן. אלפסי אמר כי עיריית דימונה תומכת בהקמת המפעל, שיספק מענה חשוב למצוקת התעסוקה בדרום בכלל ובדימונה בפרט, ואף ישמש (במיוחד בזמן ההקמה) גורם תומך בתעשיות נלוות המצויות על סף קריסה כלכלית. אלפסי הוסיף כי כבר אותר עבור הפרויקט שטח בדימונה המיועד מבחינה תכנונית למטרה זו, וכל שנותר הוא לבצע הקצאה פורמאלית של השטח למפעל. נציג המשקיע ציין כי מדובר בחברת השקעות רוסית ותיקה ומצליחה, המשקיעה במספר מקומות בעולם בתחומי תעשיה שונים, והנה בעלת אמצעים כספיים למימון הפרויקט. לאחר כל אלה סיכם הנאשם את הדיון באופן הבא:

> "**השר אהוד אולמרט אמר כי בהתחשב בלוח הזמנים הצפוף לתחילת הקמת המפעל עד פברואר 2004, הוא מנחה את מרכז ההשקעות לסיים בתוך חודש וחצי את הבדיקה הנוגעת לבקשה לאישור הפרוייקט. עו"ד אורי מסר ועו"ד דורון לוי יספקו למנכ"ל מרכז ההשקעות את כל החומר הדרוש לצורך סיום הבדיקה ויציגו בפניו את המסלול הנבחר על ידי היזם לעניין קבלת מענקים**".

1061. ביום 7.7.03 אכן התקיימה פגישה בין עו"ד מסר ועו"ד לוי (נציב מס הכנסה לשעבר), שניהם מטעם תעשיות סיליקט, לבין מרדכי. בפגישה נכח גם דודו נאמן, עוזרו של מרדכי. בפגישה נדונו שני מסלולים אפשריים לאישור בקשת היזם: מסלול המענקים ומסלול חילופי, וסוכמו תנאים שונים שיידרשו לצורך אישור הבקשה, בהם הגשת תכנית שיווק מקיפה להנחת דעתו של מרכז ההשקעות, והזרמת ההון העצמי בגובה מלוא תכנית ההשקעה לחשבון נאמנות שינוהל על ידי עו"ד מסר ועו"ד לוי (נ/346/1).

זהות המשתתפים בפגישה מיום 7.7.03 תואמת להנחיה שנתן הנאשם בסיכום הפגישה מיום 1.7.03. גם תוכן הפגישה מיום 7.7.03 תואם להנחיית הנאשם הנ"ל. יש בכך לתמוך בקביעה שלעיל, כי הפגישה אצל הנאשם לא התקיימה ביום 10.7.03 אלא ביום 1.7.03, ובעקבותיה התקיימה הפגישה של עו"ד מסר ועו"ד לוי עם מנהל מרכז ההשקעות (ולא כפי שהעידו מסר ומרדכי, שהפגישה התקיימה לפני הפגישה אצל הנאשם: עמ' 8638, 10776). חיזוק נוסף לכך מצוי בדבריו של עו"ד מסר בפגישה אצל הנאשם: על פי סיכום הפגישה, מסר הזכיר פגישה שנערכה "**לאחרונה**" עם אורנשטיין, בה סוכם על העברת המלצה מתוקנת על ידי מינהל הכימיה למרכז ההשקעות, ולא הזכיר פגישה שהוא ולוי קיימו עם מרדכי, למרות שאם אמנם הפגישה אצל הנאשם התקיימה ביום 10.7.03 כי אז זכרונו של מסר לגבי פגישתו עם מרדכי שלושה ימים בלבד קודם לכן היה טרי ביותר.

1062. מסיכום הפגישה אצל הנאשם עולה כי ההנחיה היחידה אותה נתן במהלכה נגעה ללוח הזמנים שבו על מרכז ההשקעות לסיים את בדיקת הבקשה שהגיש מפעל סיליקט. הנאשם לא נתן כל הנחיה לאורנשטיין, על אף ששמע במהלך הפגישה כי מינהל הכימיה בראשותו מתנה את המלצתו החיובית לפרויקט בהתקיימות מספר דרישות, ובכלל זה הוכחת יכולת שיווקית של המוצר. הלכה למעשה, מינהל הכימיה גיבש את דרישותיו בנדון עוד ביום 14.4.03, בטרם הבאת הנושא לידיעת הנאשם במכתב ראש העירייה מיום 14.5.03, ובטרם כניסתו של עו"ד מסר לתמונה. גם נכונותו של אורנשטיין לתת המלצה מתוקנת לפרויקט ניתנה לפני הפגישה אצל הנאשם, כפי שעולה הן מדבריו של עו"ד מסר בפגישה, והן ממכתב הדוא"ל שנשלח על ידי אורנשטיין למרדכי וליחזקאל ביום 17.6.03 (ת/220(1)).

1063. לגבי ההנחיה שניתנה על ידי הנאשם למרדכי, העיד מרדכי כי בפגישה שאל אותו הנאשם האם ומתי יהיה בידי מרכז ההשקעות לסיים את הטיפול בבקשת תעשיות סיליקט ולהביאה לדיון במינהלת המרכז, ועל כך השיב מרדכי "**חודש וחצי חודשיים**" (עמ' 8323). לדברי מרדכי, הוא פירש את שאלתו של הנאשם כהפעלת לחץ להאצת הטיפול בבקשה, שכן השאלה לא נשאלה באופן סתמי אלא על רקע מיוחד של תכנית מורכבת, עתירת סיכון ובלתי בשלה. בנסיבות אלה, עצם הצגת השאלה לא הייתה במקומה שכן מן

הראוי היה לתת "**לזמן ולאנשים לעשות את שלהם**", בעוד השאלה שידרה מסר ברור לגבי התשובה הצפויה. עד כדי כך, הסביר מרדכי, שאילו תשובתו הייתה שהטיפול בבקשה יסתיים בעוד שישה חודשים, "**הייתי מוצא את עצמי באותו רגע... מחוץ לישיבה**" (עמ' 8325-8327). זאת ועוד: הרגשתו של מרדכי מהשאלה לא הייתה נוחה לא רק בשל תוכן הדברים אלא גם בשל אופן אמירתם על ידי הנאשם: "**זה קצת קול מאיים, זה קצת קול לא נעים, זה קצת קול לא לבבי, זה קצת קול שאני מרגיש בו לא נוח**" (עמ' 8645). לחץ זה שהופעל על מרדכי גרם לו, לדבריו, להביא את הבקשה לדיון במינהלת מרכז ההשקעות במהירות יתרה, ולקבל החלטה שאינה תואמת בהכרח את ההחלטה שהייתה מתקבלת אילו היה מוקצב לו זמן נוסף לבדיקת הבקשה, ואילו היה ברור לו כי דחיית הבקשה על ידי המינהלה תהווה סוף-פסוק (עמ' 8323-8325).

הנאשם העיד כי הנקודה שהטרידה אותו בפגישה הייתה לוח הזמנים שנקבע בפסק הבוררות בין פיינבלום לבין רותם, ומולו קצב הטיפול האיטי בבקשתו של פיינבלום לאישור ההשקעה. למרות שהבקשה הוגשה בשנת 2001, הטיפול בה לא הסתיים עד אמצע שנת 2003 ולא התקבלה לגביה החלטה סופית של מינהלת מרכז ההשקעות. לעיכוב במתן ההחלטה עלולה הייתה להיות נודעת השפעה מכרעת על פיינבלום, שכן חובתה של רותם לשלם לו סכום גבוה ביותר של תשעה מליון דולר הותנתה בפסק הבוררות בכך שתכנית ההשקעה להקמת המפעל תאושר עד תחילת פברואר 2004. מאחר שבמועד הפגישה (יולי 2003) נותרה כמחצית השנה בלבד עד לתאריך קריטי זה, ועל מנת למנוע מצב בו פיינבלום יאחר את המועד ויאבד את זכייתו בבוררות, שאל הנאשם את מרדכי כמה זמן ייקח למרכז ההשקעות לקבל החלטה בעניין, "**והוא ענה לי חודש וחצי ואז אמרתי לו תקבל החלטה תוך חודש וחצי**" (הנאשם בעמ' 12293). הנאשם הדגיש כי הוא לא התערב בתוכן ההחלטה המקצועית של מרכז ההשקעות – אם כי המערכת שעבדה תחתיו ידעה כי הוא תומך בהקמת המפעל (עמ' 14108) – והנחייתו היחידה, בה הוא גאה, נגעה למועד קבלת ההחלטה, כדי "**שההחלטה תתקבל לפני המועד הקריטי שבו אם יתברר בדיעבד שהוא בעל זכויות, שהוא לא יפסיד אותם. אבל מה, מה להחליט, זה תחליטו אתם. זאת הייתה ההנחיה שלי... אני חושב שאני פתרתי פה פלונטר שהוא היה בלתי נסבל, שהוא העיד על ליקוי בירוקרטי... והתפקיד שלי היה לקבל החלטה שצריך להחליט בלוח הזמנים הראוי על מנת שהאיש לא יפסיד את זכויותיו אם יש לו כאלה**" (ת/155, הודעת הנאשם מיום 22.8.08, עמ' 49 לתמליל; ת/156, הודעת הנאשם מיום 2.10.08, עמ' 38 לתמליל).

אנו מקבלים את עמדת הנאשם לפיה הנחייתו האמורה ניתנה כדין, במסגרת סמכותו כשר האחראי על מרכז ההשקעות, וביטאה מדיניות ראויה. החובה המוטלת על כל רשות מינהלית להפעיל את סמכותה "**במהירות הראויה**" (סעיף 11 לחוק הפרשנות, תשמ"א-1981), חלה גם על מינהלת מרכז ההשקעות המתבקשת לתת אישור לתכנית במסגרת

הסמכות שהופקדה בידיה בחוק לעידוד השקעות הון. קצב הטיפול בבקשתו של מפעל סיליקט, שלא הוכרעה במשך למעלה משנתיים מאז הגשתה, חרג מגבולות המהירות הראויה, והצדיק מעורבות של השר (השוו ע"פ 332/01 מדינת ישראל נ' שבס, פ"ד נז(2) 496, 543-544; דנ"פ 1397/03 מדינת ישראל נ' שבס, פ"ד נט(4) 385, 428). מעורבות זאת לא הייתה ייחודית למקרה של מפעל סיליקט, אלא ביטאה את המדיניות העקבית אותה ראה הנאשם להנהיג, במשרד התמ"ת בכלל ובמרכז ההשקעות בפרט, מאז כניסתו לתפקיד, של הגברת תודעת השירות ומתן מענה יעיל ומהיר לפניות האזרח (עובד יחזקאל בעמ' 9007-9008, 9011, 9030, 9066-9068, 9072-9085, 9094, 9358; רענן דינור בעמ' 14240-14243; הנאשם בעמ' 12263-12282; נ/311, מכתבו של יחזקאל למרדכי בנוגע ללוחות הזמנים). מדיניות זאת עשתה את פעולתה והופנמה עם הזמן במרכז ההשקעות (נ/312, הודעה לעיתונות מאפריל 2005 בדבר הוראת מנהל המרכז, חזי צאיג, לבחון את קיצור לוחות הזמנים בטיפול בתיקים; נ/385, תגובת צאיג מינואר 2007 לטיוטת דו"ח מבקר המדינה, המזכירה (בפרק א' עמ' 12) קביעת נהלים במרכז ההשקעות לקיצור לוחות הזמנים, שכן "**אחת המטרות המרכזיות היא קיצור הזמן שחולף ממועד הגשת הבקשה ועד הדיון במנהלה ומתן שירות לכל אורך הדרך**"). מדיניות זו באה לידי ביטוי בסדרה של דוגמאות בהן הנאשם הנחה את מרכז ההשקעות לסיים תוך פרק זמן קצר את טיפולו בבקשות של יזמים ותעשיינים לאישור תכניות הנוגעות להעברת מפעלים לאזורי פריפריה (נ/316-נ/319, מפעל קוקה קולה באשקלון; נ/302, מפעל גדרון בנתיבות; נ/321, מפעל טנדורי בבית שאן; נ/426, מפעל אינטל בקרית גת; נ/332, מפעל אלביט בכרמיאל; נ/341, מפעל אסם בשדרות). על אחת כמה וכמה כאשר העיכוב בקבלת ההחלטה בבקשה לאישור תכנית ההשקעה עלול להסב נזק כספי ניכר ביותר ליזם, כפי שארע בענייננו.

ההנחיה שנרשמה בסיכום הפגישה מפיו של הנאשם התייחסה במפורש למועד סיום בדיקת הבקשה ולא לתוכן ההחלטה בבקשה. המועד של חודש וחצי אותו קבע הנאשם להשלמת הבדיקה, תאם את המועד בו נקב מרדכי בפני הנאשם במהלך הפגישה עד שאפילו מרדכי לא ראה בכך קציבת זמן מצד הנאשם (עמ' 8326). טענתו של מרדכי כי נימת הקול של הנאשם גרמה לו (למרדכי) לקצוב תקופה קצרה מזו שנדרשה באמת, מלבד שנסתרת בעדותו של עובד יחזקאל שנכח בפגישה ושלל את האפשרות שטון השאלה השפיע על תשובות מרדכי (עמ' 9093), אינה מצביעה על סטייה של הנאשם מנורמות ההתנהגות המקובלות. הדין אינו אוסר על שר לכעוס או להרים את קולו לנוכח חוסר תקינות המתגלית לו בתפקוד המשרד עליו הוא אחראי. בכל מקרה, בעדותו אישר מרדכי כי אילו היה הנאשם מציג בפניו את אותה שאלה בטון רך ורגוע יותר, כי אז תשובתו הייתה שנחוצים לו "**חודשיים שלושה**" להשלמת בדיקת הבקשה של מפעל סיליקט (עמ' 8647). הלכה למעשה, החלטת מינהלת מרכז ההשקעות בבקשה זו ניתנה רק ביום 1.12.03 (ת/224), כחמישה חודשים לאחר מתן הנחייתו של הנאשם; לא לפני שהנאשם נזקק

להעלות בפני מרדכי את תלונתו של פיינבלום על סחבת ביישום ההנחיה (ת/233(21-23), נ/1 314 – מסמך הכנה מיום 23.11.03 לפגישת עבודה של הנאשם עם מרדכי, סעיף 3); ולאחר שבשתי ישיבות של המינהלה (מיום 14.7.03 ומיום 17.11.03) לא התקבלה החלטה בשל שאלות שהציגו חברי המינהלה ושהצריכו בירורים משלימים (נ/1 385, פרק א' עמ' 11, פרק ב' עמ' 4-5). יש בכך כדי ללמד, **ראשית**, שמרדכי לא חש באמת מאוים על ידי הנאשם, אחרת לא היה ממרה את הנחייתו כדי תקופה החורגת ממנה ביותר מפי שלושה; **שנית**, שהערכתו של מרדכי באשר לפרק הזמן הנדרש לקבלת ההחלטה הייתה בכל מקרה לא ריאלית, גם אלמלא היה הנאשם מציג את שאלתו באופן המתואר על ידי מרדכי; **ושלישית**, שהנחיית הנאשם בדבר מועד קבלת ההחלטה בבקשה, לא השפיעה על התוכן או על האיכות של ההחלטה שהתקבלה לבסוף, חרף ניסיונו של מרדכי לקשור בין הדברים. יתר על כן, מרדכי ציין בעדותו כי ההחלטה לאשר את התכנית בתנאים הושפעה מהכרתו בכך שדחיית הבקשה תגרור התערבות של ועדת הערר על פי חוק לעידוד השקעות הון, שלנוכח זהות חבריה צפויה הייתה לאשר בכל מקרה את הבקשה (עמ' 8328-8329). אין צורך לומר כי לשיקול זה, ככל שהדריך את מרדכי, אין דבר עם ההנחיה אותה קיבל מהנאשם בפגישה הנדונה מחודש יולי 2003 לתת את ההחלטה תוך חודש וחצי.

<u>ההנחה על מחיר פיתוח הקרקע</u>

1064. אחד הנושאים שהוזכרו במכתבו הנ"ל של ראש עיריית דימונה לנאשם מיום 14.5.03 (נ/1 295) היה "**יציאה מיידית למבצע שיווק קרקעות לתעשייה כפי שנערכו במקומות אחרים בגובה 70% הנחה על פיתוח הקרקע על התשלום הקיים עד 150 דונם למגרש. הדבר יעודד מפעלים עתירי שטח לעבור לדימונה**". שמעון אלפסי, מנכ"ל היחידה לפיתוח כלכלי לירוחם ולדימונה, העיד כי הוא זה שהפנה את תשומת לבו של ראש העירייה להנחה המדוברת, לאחר שמנהל היחידה הכלכלית של קרית גת סיפר לו שבתקופת כהונתה של שרת התמ"ת הקודמת, דליה איציק, ניתנה למפעל סלטי צבר בקרית גת הנחה בגובה 75% על מחיר פיתוח הקרקע, במטרה לעודד את הקמת המפעל שם (עמ' 14667, 14687). בנוסף, נודע לאלפסי על מתן הנחות מפליגות ליזמים המקימים מפעלים בפארק נועם שליד נתיבות (עמ' 14669). הנחות אלה לא פורסמו ברבים על ידי משרד התמ"ת, הנוהג אמנם לפרסם טבלאות של מחירי פיתוח הקרקע באזורים השונים, אך לא את ההנחות על מחירי הטבלה המוענקות באופן פרטני (אלפסי בעמ' 14670, 14686; דינור בעמ' 14515-14516; כפי שהסביר דינור בעמ' 14255, מחיר הטבלה אינו מבטא את עלות פיתוח הקרקע בפועל אלא את המחיר שהוחלט לגבות תמורת הפיתוח בהתחשב במדיניות השיווקית הנוגעת למיקום הספציפי של הקרקע). משלא חלה התקדמות בנושא, כתב ראש העירייה ביום 6.8.03 לאיציק חנניה, ממלא-מקום מנהל מינהל אזורי פיתוח במשרד התמ"ת (המופקד על שיווק מגרשים לתעשיה), עם העתק למנכ"ל המשרד דינור, כי חרף הישיבה שהתקיימה אצל הנאשם עדיין לא החל כל הליך להקצאת הקרקע

הנדרשת להקמת המפעל, ולפיכך מתבקש מינהל אזורי פיתוח "**לפעול לאלתר ולקצר למינימום את הליך הקצאת הקרקע למפעל זה וכמו כן להחיל עליו את כל ההנחות הקרקעיות שניתנו הן בקרית גת והן בפארק נועם**" (נ/463/1). ביום 20.8.03 שלח חנניה מכתב תשובה לראש העירייה לפיו נושא הקצאת הקרקע לא הובא לדיון בוועדת התיאום מאחר שמינהל הכימיה לא המליץ לבצע את ההקצאה. עוד נאמר בתשובה כי בימים אלה נמצא העניין בבדיקה נוספת של מינהל הכימיה, ועם קבלת המלצתו תובא בקשת ההקצאה לוועדת התיאום (נ/464/1). לשכתו של דינור הייתה מעורבת בהכנת התשובה (נ/463/1, מזכר עוזר המנכ"ל מיום 14.8.03 לחנניה).

1065. ביום 21.8.03 אחר-הצהריים התקיים ביקור של הנאשם בדימונה (יומן הנאשם, ת/23ב(1)). את הביקור יזם ראש העירייה ללוש (אלפסי בעמ' 14671). לקראת הביקור העביר אלפסי לעוזרו של דינור, גבי וולקינסון, רשימה של נושאים שעליהם ביקשה העירייה לקבל את התייחסות הנאשם במהלך הביקור (שם). במסגרת זאת העביר אלפסי לוולקינסון העתק ממכתב של מנכ"ל המשרד הקודם, אמיר חייק, בו פורטה ההנחה שניתנה בקרית גת (אלפסי בעמ' 14672; ככל הנראה מדובר במכתבו של חייק לראש עיריית קרית גת מיום 24.2.02, נ/298/1). בהתאם לנוהל קבוע שנהג במשרד, העבירה לשכת המנכ"ל את הנושאים שהציגה העירייה לבדיקת הגורמים המקצועיים במשרד, ותשובותיהם של אלו נמסרו ללשכת השר לצורך הכנת תיק הביקור (דינור בעמ' 14225-14224, 14259-14256; הנאשם בעמ' 12294-12295, יחזקאל בעמ' 9013). כך, בבוקרו של יום הביקור (21.8.03), הכין יועצו של הנאשם, דורון שופן, מסמך המרכז את "**סיכום הנקודות שהועלו על ידי גבי ללוש וסיכום תשובות אנשי המשרד**" (נ/296/1). המסמך מונה שישה נושאים, אחד מהם מפעל סיליקט, שלגביו מפורטות שלוש בעיות. לענייננו רלוונטית הבעיה השלישית, אשר לגביה נכתבו במסמך ההכנה הדברים הבאים:

> "**ג. ישנה סחבת באישור השטח למפעל. כמו כן בקשת ראש העיר, גבי ללוש הינה החלת ההנחות בפיתוח שנתנו בקרית גת, נתיבות ושדרות על דימונה בכלל ועל יזם זה בפרט.**
> **<u>תשובה מומלצת</u>:**
> **מנהל הכימיה נתן המלצה חיובית ולכן הנושא יכול להגיע לוועדת תיאום להקצאת קרקע כמקובל. לאחר מכן נושא ההנחות ישקל בחיוב**".

דינור העיד כי ההמלצה על תשובה זו ניתנה בהתאם להנחייתו, לאחר שקיבל מהדרג המקצועי את הפרטים הנוגעים לעניין, מהם למד על ההנחה שניתנה בקרית גת לסלטי צבר בתקופת המנכ"ל שקדם לו (עמ' 14255-14256, 14262, 14517).

במהלך הביקור אירח ראש העירייה את הנאשם בבניין העירייה, ולאחר מכן בסיור שהתקיים בשטח (אלפסי בעמ' 14676). ראש העירייה אמר לנאשם כי לא ייתכן שדימונה,

הרחוקה ממרכז הארץ יותר מאשר קרית גת, לא תקבל את ההטבה שניתנה בקרית גת. הנאשם ביקש לקבל פרטים בנדון מהגורמים המקצועיים שנלוו אליו לביקור (בהם איציק חנניה ממינהל אזורי פיתוח), ולאחר מכן קיבל את החלטתו להעניק למפעל סיליקט את אותה הנחה שניתנה בקרית גת (אלפסי בעמ' 14673-14674). החלטה זו הועלתה על הכתב בסיכום הביקור אותו רשם דורון שופן (נ/428):

> "**4. מפעל ת.ס תעשיות סיליקט בע"מ:**
> ...
> **- ניתנה הוראת שר לתת הנחה לפיתוח הקרקע כפי שנתנה לסלטי צבר**".

הוראה זו של הנאשם לא סיימה את ההתדיינות בנושא. לאחר מתן ההוראה התעוררה שאלה באשר לגובה ההנחה שהוענקה לסלטי צבר. פיינבלום ועיריית דימונה סברו כי מדובר בהנחה של כ-75% ממחיר הטבלה (שכפי שהוסבר לעיל, כבר בו גלומה הפחתה של עלות הפיתוח בהתאם למיקום הקרקע), ודרשו לקבל הנחה זהה. חנניה דיווח על דרישה זו לוולקינסון, שכתב ביום 2.11.03 לשופן כי הוא מתבקש להעביר אליו באופן דחוף את סיכום ביקור הנאשם בדימונה לנוכח "**אי הבנה עם תעשיות סיליקט לגבי הנחה על פיתוח קרקע שאושר לו**" (נ/465; דינור בעמ' 14518). ביום 13.11.03 כתב פיינבלום לנאשם כי הוא מתבקש, בין היתר, לדאוג להשלמת הטיפול ביישום החלטתו, שניתנה בעת ביקורו בדימונה, על מתן הנחה נקודתית למפעל סיליקט בשיעור של 75% על מחיר פיתוח הקרקע (נ/466). דינור פנה אל הנאשם וקיבל ממנו הבהרה לפיה "**הסיכום המדויק היה בדיוק על פי כללי המשרד**" (דינור בעמ' 14518). הבהרה זאת היוותה מבחינתו של דינור הנחיה ליישום הכללים הנהוגים במשרד על המקרה הנוכחי (דינור בעמ' 14267). דינור ביקש מחנניה לבדוק את הנושא, וביום 30.11.03 כתב חנניה לדינור: "**אני הייתי נוכח בישיבה וזכור לי היטב כי השר נתן הנחיה כי אותה ההנחה שניתנה לסלטי צבר בקרית גת יש לתת ליזם הנ"ל**" (נ/297). חנניה צירף למסמך את מכתבו של המנכ"ל הקודם, אמיר חייק, בנוגע להנחת סלטי צבר, בו ננקבו שיעורי הנחה הנמוכים במידה ניכרת מההנחה שדרש פיינבלום (נ/298). מסמך נוסף שצירף חנניה היה נייר עמדה שהוכן על ידי אורנשטיין, לבקשת לשכת המנכ"ל, בסוגיית חישוב מחיר הקרקע בהתאם לחלופות שונות, אחת מהן ההנחה שניתנה לסלטי צבר (ת/220(5-6); אורנשטיין בעמ' 6726, 7178). הצגת חלופות לחישוב הוצאות הפיתוח נערכה גם במסמך ששלח לחנניה ביום 25.11.03 המהנדס אלי גוליק, ששימש יועץ חיצוני למינהל אזורי פיתוח (ת/365). לאחר קבלת תחשיבים אלה כתב וולקינסון לדינור ביום 9.12.03 כי הוא ממליץ לאשר לפיינבלום הנחה של מחיר פיתוח הקרקע בשיעור 33% מהטבלה (נ/467). המלצה זו שוכללה בעקבות דיון נוסף שקיימו אורנשטיין וולקינסון, בו הגיעו למסקנה שבין אם חישוב מחיר הפיתוח יותאם להנחת סלטי צבר ובין אם יאומץ שיעור ההנחה אותו דרש פיינבלום של 75% (אך הבסיס להנחה יהיה מלוא עלות הפיתוח), בכל מקרה המחיר לא יפחת מ-50,000 ש"ח לדונם (ת/220(4);

אורנשטיין בעמ' 7189-7190). דינור קיבל המלצה זו וקבע כי מחיר הפיתוח למפעל סיליקט יעמוד על 50,000 ש"ח לדונם (דינור בעמ' 14266).

בסופו של דבר נגבה ממפעל סיליקט עבור הפיתוח סכום נמוך בהרבה, של 2.5 מליון ש"ח בלבד (בעד הקצאת שטח של 115 דונם). זאת לאחר שאושרה בקשתו של פיינבלום לבצע פיתוח עצמי של השטח בפיקוח משרד התמ"ת, כך שהתשלום שנדרש הוגבל לפיתוח התשתיות ההיקפיות (החלטת דינור מיום 23.12.03, נ/300 ; מזכר דינור לעוזרו וולקינסון מיום 24.12.03, ת/364). הנאשם לא היה מעורב כלל בקבלת החלטות אלו הנוגעות לחישוב המחיר (דינור בעמ' 14273).

1066. המאשימה טוענת כי הרעיון להעניק למפעל סיליקט הנחה בשיעור זהה להנחה שניתנה לסלטי צבר, לא הגיע מהמנכ"ל דינור והתגבש רק במהלך סיורו הנזכר של הנאשם בדימונה. המאשימה סומכת טענה זו על האמור בסיכום הביקור (נ/428) לפיו הוראת הנאשם על מתן ההנחה ניתנה במהלך הביקור, וכן על העובדה שכל ההליכים המתייחסים לחישוב ההנחה, כמפורט לעיל, לרבות פניית לשכת המנכ"ל ללשכת הנאשם לקבלת הבהרות, התנהלו לאחר הביקור. אין בידינו לקבל טענה זו. הראיות מלמדות, כאמור, כי נושא ההנחה על פיתוח הקרקע הוצג לראשונה בפני הנאשם למעלה משלושה חודשים לפני הביקור, במכתב ראש העירייה מיום 14.5.03, ושב והוזכר במכתב נוסף של ראש העירייה מיום 6.8.03, גם הוא טרם הביקור. הנושא נכלל ברשימה אותה העבירה העירייה למשרד התמ"ת במסגרת ההכנה לביקור הנאשם, וזכה בהתאם להתייחסות במסמך ההכנה לביקור שלשכת הנאשם ערכה טרם הביקור. כבר באותו מסמך צוינה ההמלצה החיובית להחלת ההנחה שניתנה בקרית גת על מפעל סיליקט. מסמכים אלה מתיישבים כולם עם גרסתו של דינור לפיה פניותיה של העירייה חשפו אותו לסוגיית הנחת סלטי צבר עוד טרם הביקור, באופן שבשעת הביקור נמצאה בפני הנאשם המלצתו החיובית של דינור. עדות זו עולה בקנה אחד גם עם עדותו של אלפסי, לפיה במסגרת ההכנות לביקור הנאשם נשלח על ידו לעוזרו של דינור מכתב המנכ"ל הקודם בנוגע להנחת סלטי צבר. גם זכרונו של הנאשם, הן בחקירתו במשטרה והן בעדותו בבית המשפט, היה שהמלצת דינור על מתן ההנחה הובאה בפניו עד לביקור (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 74, 77-78 לתמליל; ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 9-13 לתמליל; עמ' 12306-12307, 14101, 14105 לפרוטוקול). בהקשר זה נציין גם את דבריו של עו"ד מסר במשטרה כי לא היה לו כל קשר לביקור הנאשם בדימונה, וכי קיומו של הביקור נודע לו רק בדיעבד (ת/261, הודעה מיום 3.12.07, שו' 157-159, והודעה מיום 4.12.07, שו' 185-186). דברים דומים כתב עו"ד מסר למבקר המדינה (נ/391, סעיפים 98, 109).

היוצא מכל האמור הוא שיש לדחות את טענת המאשימה בסיכומיה (המופיעה כבר בכתב האישום) לפיה במהלך הביקור הנאשם "הצטרף" – במירכאות כפולות – להמלצת מנכ"ל משרדו לתת למפעל סיליקט הנחה על פיתוח הקרקע הדומה להנחה שניתנה לסלטי צבר. המלצתו של דינור על מתן ההנחה – המלצה אמיתית ולא מדומה – ניתנה טרם הביקור, ובעת הביקור הנאשם החליט לאמץ את ההמלצה. החלטה זו של הנאשם לא הייתה תלויה בבדיקות ובחישובים שנערכו במשרד התמ"ת לאחר הביקור לצורך תרגום ההנחה שניתנה לסלטי צבר על המקרה של מפעל סיליקט. בירורים אלה נדרשו לשם **יישום** ההוראה שניתנה על ידי הנאשם בדבר החלת ההנחה. ההוראה עצמה ניתנה עוד בביקור, קודם לעריכת הבדיקות והחישובים, ולא הייתה מותנית בממצאיהם.

בשים לב לכך שהנאשם קיבל את ההחלטה בהסתמך על עמדת מנכ"ל משרדו, ומאחר שהמלצת המנכ"ל ביקשה למנוע תוצאה בלתי סבירה שבה מפעל תעשיה המוקם בעיר פריפריאלית מובהקת דוגמת דימונה, המוגדרת כאזור פיתוח א', לא יזכה להטבה שהוענקה למפעל שמיקומו קרוב בהרבה למרכז הארץ (מה עוד שדימונה, בשונה מקרית גת, נכללה ברשימת 11 היישובים עליהם החילה הממשלה בשנת 2000 את תכנית "אופק" לפיתוח כלכלי-חברתי, נ343/1, והנה אף אחת משלוש הערים שלגבי מצוקותיהן החליט ראש הממשלה אריאל שרון בסוף שנת 2002 על "**טיפול אישי ונקודתי**", נ344/1-345/1) – אין למצוא משגה בהחלטת הנאשם לאשר למפעל סיליקט את אותה הנחה על מחיר פיתוח הקרקע שניתנה לסלטי צבר.

<u>הפחתת סכום ההפקדה בנאמנות</u>

1067. כפי שראינו, אחת הנקודות המרכזיות שהטרידה את מרכז ההשקעות ואת מינהל הכימיה, הייתה הבטחת היכולת הפיננסית של היזם לעמוד ברמת השקעה של כ-50 מליון דולר. ההמלצה השלילית של גורמים אלה לגבי הפרויקט השתנתה רק לאחר שנמסר להם כי נמצא משקיע אסטרטגי המוכן לממן את הפרויקט. מרדכי העיד כי הוא לא הסתפק בהצהרה של נציגי המשקיע הרוסי (אותם לא הכיר קודם לכן) בפגישה שהתקיימה אצל הנאשם בתחילת חודש יולי, ודרש כי המשקיע יגלה רצינות ויפקיד מראש בידי נאמן הון עצמי בסך של 15 מליון דולר, באופן שבד בבד עם מימוש כתב האישור והזרמת כספים מהמדינה למפעל תוכל להתבצע הזרמה כספית מקבילה מהנאמן למפעל. לדבריו, אין מדובר במקרה ראשון בו מרכז ההשקעות דרש הפקדת הון עצמי מראש כתנאי למתן כתב אישור, והדרישה הושפעה בין היתר מניסיון גרוע שהיה למרכז ההשקעות עם משקיעים רוסיים ומהעדר כלים מספיקים באותה עת לבדיקת יכולת כספית של חברות רוסיות (עמ' 8657-8661). בהמשך לכך נאמר במכתבו מיום 26.8.03 של סגן מנהל מינהל הכימיה למרכז ההשקעות, כי "**לאחר מס' פגישות עם היזמים, נמסר לנו כי המשקיעים הפוטנציאליים העבירו לידי נאמן סכום המהווה 30% מגובה ההשקעה שיאושר ע"י מרכז ההשקעות**

וזאת על מנת להבטיח את ההון העצמי (הון מניות נפרע) כנדרש בחוק" (נ/285; בהערות שכותב המכתב העביר למשרד מבקר המדינה ביום 28.3.07, נ/286, נאמר כי המכתב נכתב ללא כל קשר לביקור הנאשם בדימונה מספר ימים קודם לכן, מה גם שייתכן כי כתיבת המכתב נעשתה לפני מועד המשלוח הנקוב בו). האמור במכתב זה מצטרף אל סיכום הישיבה שהתקיימה ביום 7.7.03 אצל מרדכי בהשתתפות נציגי מפעל סיליקט, עו"ד מסר ועו"ד לוי, בה נקבע כי ההון העצמי, בגובה מלוא תכנית ההשקעה, יועבר לחשבון נאמנות בניהולם, והזרמת הכספים לחברה כהון מניות נפרע תיעשה מיד עם דרישתה הראשונה למענק מהמדינה.

על מהלך הדברים מכאן ואילך העיד אלפסי (עמ' 14675-14677): דרישתו של מרכז ההשקעות להפקדת הון עצמי מראש בשיעור 30% מגובה ההשקעה המאושרת, נמסרה לפיינבלום. פיינבלום פנה לאלפסי והלין על דרישה זו, שלדבריו הייתה חריגה וגרמה לו עוול. אלפסי דיווח על כך לראש העירייה, גבי ללוש, והסביר לו שבדיקה ראשונית שערך העלתה כי "**אכן הבקשה של 15 מיליון דולר היא נוף חריג בבקשה של מרכז ההשקעות**", בהיותה עומדת על 30% מכלל ההשקעה בעוד שיעור ההפקדה המקובל בשוק להוכחת רצינות ההתקשרות נע בין 5% ל-10%. ראש העירייה ניצל את ביקורו הנזכר של הנאשם בדימונה גם להעלאת נושא זה, ובמהלך הביקור ביקש מהנאשם להפחית את ההפקדה לשיעור מקובל. הנאשם נעתר לבקשה זו, והודיע עוד במהלך הביקור על החלטתו, אותה רשם לאחר מכן דורון שופן בסיכום הביקור: "**יבוטל הסעיף של הפקדה בנאמנות של 15 מיליון דולר. במקומו, יפקיד היזם סך של 5 מיליון דולר לאחר שהיזם ימציא את תוכנית השיווק. כן גם יסוכם מול היזמים נושא הפקדת יתרת ההון העצמי**" (נ/428).

לאחר החלטה זו נמשכו המגעים בין עו"ד מסר ועו"ד לוי לבין אנשי מרכז ההשקעות לצורך גיבוש תנאיו של כתב האישור, ובכלל זה הפקדת יתרת ההון העצמי. לדברי עו"ד מסר, אמנם הוא ועו"ד לוי ניהלו משא-ומתן בנושא עם מרכז ההשקעות, וזאת בין היתר בפגישה שהתקיימה אצל מרדכי ביום 8.9.03, אולם כל אותה העת הוא ועו"ד לוי לא היו מודעים לסיכום ביקור הנאשם בדימונה ולמה שהוחלט במסגרתו בנוגע להפחתת סכום ההפקדה (ת/261, הודעה מיום 4.12.07, שו' 156-186). לא רק זאת, אלא שבמהלך הפגישות שלו ושל עו"ד לוי עם נציגי מרכז ההשקעות, סיכום ביקור הנאשם כלל לא הוזכר, פיינבלום לא הסתמך עליו, ומרכז ההשקעות לא פעל על פיו (שם, שו' 189-200). זו הייתה גם גרסתו של מרכז ההשקעות בתגובה שהעביר לטיוטת דו"ח מבקר המדינה (נ/385, פרק ב' עמ' 9). התנאים שסוכמו בסופו של דבר בין הצדדים אושרו על ידי מינהלת מרכז ההשקעות, ברוב דעות, ביום 1.12.03 (עדות מרדכי בעמ' 8330), ונוסחו בכתב האישור עליו חתם מרדכי ביום 17.12.03 (ת/224) כדלקמן:

"עם קבלת כתב האישור, עליכם להפקיד סך של 5 מליון דולר בחשבון נאמנות מראש. הנאמנים – משרד עו"ד פירון ועו"ד לוי.

כל שימוש בכספי חשבון הנאמנות ע"י היזמים לצורך ביצוע הפרוייקט, ילווה במקביל בהזרמה נוספת של היזמים לחשבון זה, באופן שבקופת הנאמנות כאמור יעמוד סך של 5 מליון דולר.

... לכשתגובש תכנית שיווק נאותה ומוכחת המלווה בהתקשרות אסטרטגית שיווקית שתבטיח התכנות כלכלית של הפרוייקט ולהנחת דעת מינהלת מרכז ההשקעות, תקצה חברתכם הון עצמי מראש כהגדרתו בחוק בסך של 15 מליון דולר, לכלל היקף הפרוייקט – תמורת מזומנים אשר מקורם בחשבון הנאמנות (5 מליון $) ובהזרמת 10 מליון דולר נוספים – והכל תמורת הקצאה במקור של הון מניות נפרע לרבות פרמיה כהגדרתם בחוק".

מרדכי הסביר בעדותו כי המנגנון שנקבע כאן מבוסס על "**עיקרון הבריכה**", היינו שכל הוצאת כסף מחשבון הנאמנות לצורך המפעל מחייבת הזרמת סכום מקביל לתוך החשבון, על מנת שלא יפחת מחמישה מליון דולר. ההבדל היחיד בין מנגנון זה לבין הדרישה המקורית של מרכז ההשקעות להפקדת הון עצמי בסך 15 מליון דולר, הנו בכך שלפי כתב האישור העמדת הסכום של 15 מליון דולר תיעשה בשלבים: בשלב ראשון, מיד עם קבלת כתב האישור, יהיה על המשקיע להזרים לחשבון הנאמנות חמישה מליון דולר. במקביל יפעל היזם למילוי התנאים הנוספים שנקבעו בכתב האישור, בהם הקמת והפעלת מפעל פיילוט והכנת תכנית שיווק מפורטת הכוללת הסכם עם משווק אסטרטגי. לאחר השלמת תנאים אלו תבוצע במפעל סיליקט הקצאת הון עצמי בסך 15 מליון דולר, מהם חמישה מליון דולר שיגיעו מחשבון הנאמנות ו-10 מליון דולר נותרים שיוזרמו במזומן לחברה. רק בתום מהלכים אלה יועברו כספי המענק ממרכז ההשקעות ליזם. מה שלא השתנה בכתב האישור, גם לאחר ההקלה בנושא הפקדת ההון העצמי, הנו ההתניה שלפיה כספי המדינה לא יועברו למפעל אלא לאחר הזרמה בפועל של הון עצמי לתוך החברה בשיעור 30% מההשקעה (עמ' 8661-8666).

הדברים האמורים עד כה מתייחסים לשלב שעד להוצאת כתב האישור בסוף שנת 2003. ביום 30.5.05, לאחר שבעלי המניות הזרימו לחברה הון עצמי בסך שמונה מליון דולר, החליטה מינהלת מרכז ההשקעות לאמץ את עמדת הגורמים המקצועיים במשרד התמ"ת ולבטל את התנאי בכתב האישור שדרש את המשך הימצאות הסכום של חמישה מליון דולר בחשבון הנאמנות (נ/385/1, פרק א' עמ' 26-30, 35-37, פרק ב' עמ' 9, 12; נ/391/1, סעיפים 214-218).

1068. בהודעתו במשטרה מיום 22.8.08 לא זכר הנאשם מה גרם לו להורות על הפחתת סכום ההפקדה, אך אמר כי ייתכן מאד שגם בנושא זה הוא פעל בעקבות המלצה שקיבל (ת/155, עמ' 78). הנאשם שיער כי הוראתו ניתנה על רקע חוסר ההיגיון הטמון בדרישה

מהיזם להפקיד בנאמנות סכום העולה על גובה הסיוע הכספי הניתן על ידי המדינה. על השאלה מי הסב את תשומת לבו לנתונים אלה, השיב הנאשם כי אינו זוכר, אך ינסה לרענן את זכרונו לאחר החקירה (שם, עמ' 77-85). תשובה זו ניתנה על ידי הנאשם גם כאשר נשאל באופן ספציפי האם מסר דיבר איתו בנושא ההפקדה (שם, עמ' 83). לעומת זאת, בחקירתו הבאה במשטרה ביום 2.10.08, השיב הנאשם באופן נחרץ כי למרות שעדיין אינו זוכר מי המליץ בפניו להפחית את סכום ההפקדה, "**דבר אחד וודאי, אורי מסר לא דיבר איתי על זה, לא פנה אליי בעניין הזה, כל ההתדיינות הייתה עם עיריית דימונה, שראתה, כמו שכל אדם סביר רואה שהוא רואה את הדרישה הזו, שמשהו פה הוא לא נורמאלי... דבר אחד אני אומר לך בוודאות, אורי מסר לא דיבר איתי, לא היה לו שום קשר לעניין**" (ת/156, עמ' 13, 15-19, 39). בעדותו בבית המשפט הסביר הנאשם כי הדרישה להפקדה בנאמנות של 15 מליון דולר נראתה לו חסרת תקדים ובלתי מתקבלת על הדעת, שכן משמעותה המעשית הייתה למנוע את הקמת המפעל. לפיכך הוא החליט להסתפק במתכונת, שנראתה לו סבירה, של הפקדת חמישה מליון דולר בשלב ראשון, ולאחר מכן השלמת הזרמת יתרת ההון העצמי בשלב של הקמת המפעל (עמ' 12305-12303). בחקירתו הנגדית נשאל הנאשם מנין ידע לקבוע בוודאות שעו"ד מסר לא שוחח איתו בנושא זה, והשיב כי הוא לא זוכר שמסר דיבר איתו בנדון, ואילו זכרונו המעומעם הוא שאם מישהו דיבר איתו על כך הרי שזה מנכ"ל המשרד ואולי גם חזי צאיג שהחליף את מרדכי בתפקיד מנהל מרכז ההשקעות (עמ' 14100-14101).

המאשימה טוענת כי קביעתו הנחרצת של הנאשם בדבר העדר המעורבות של עו"ד מסר בהפחתת ההפקדה, אינה יכולה לעמוד לנוכח חוסר יכולתו של הנאשם לשחזר מזכרונו את השתלשלות העניינים בנושא, ובכלל זה את זהות האדם שנתן לו את ההמלצה. על טענה זו השיב הנאשם בסיכומיו בכתב (עמ' 179) כי לאורך כל חקירותיו במשטרה הוא זכר שלא שוחח עם עו"ד מסר על פרויקט הסיליקט, וממילא לא שוחח עמו על עניין ההפקדה בנאמנות. תשובה זו אינה יכולה להתקבל, שכן, כאמור, הביטחון של הנאשם בכך שלא שוחח עם מסר הוצג על ידו רק בחקירתו השנייה בנושא סיליקט (ת/156). לעומת זאת, בחקירתו הראשונה מיום 22.8.08 נשאל הנאשם לגבי ההפקדה בנאמנות: "**אורי מסר דיבר איתך על זה?**", והשיב: "**אני לא זוכר, אני לא זוכר**" (ת/155, עמ' 83). חוסר העקביות של הנאשם בחקירות במשטרה בנקודה זאת, כשהוא מצטרף אל זכרונו העמום בנושא באופן כללי, אינו מאפשר לסמוך על זכרונו דווקא בשאלה האם שוחח עם מסר על הפחתת ההפקדה.

1069. באשר לשאלת תקינות ההוראה של הנאשם על הפחתת ההפקדה, נראית לנו עמדת המאשימה לפיה לא הוכחה סטייה מן השורה במתן ההוראה. אין בידינו לקבוע

מעבר לכך, כפי שמבקש הנאשם שנקבע באופן פוזיטיבי, היינו: שהחלטתו התקבלה כדין ועל יסוד שיקולים ראויים. שלושה טעמים לדבר:

ראשית, מסמך ההכנה לביקור הנאשם בדימונה ביום 21.8.03, אותו הכין שופן בהתייחס **לכל** דרישות העירייה שהועברו על ידי אלפסי ללשכתו של דינור לקראת הביקור (נ/296; לעיל פסקה 1065), אינו מזכיר את נושא ההפקדה בנאמנות. משמעות הדבר היא, שגם אם הנושא הוצג בפני הנאשם על ידי ראש העירייה במהלך הביקור, כפי שזכר אלפסי, החלטת הנאשם המתועדת בסיכום הביקור בדבר הפחתת ההפקדה ושיעורה, התקבלה בלא שעמדה בפניו חוות דעת מקצועית אודות משמעות המהלך והשלכותיו. כפי שראינו, הנאשם אינו מסוגל לומר האם ערך התייעצות טרם קבלת ההחלטה, ואם ערך – עם מי, פרט לזיכרון עמום שיש לו על שיחה עם דינור ואולי גם עם חזי צאיג. דינור, כעד הגנה, לא התבקש בעדותו לאשר אפשרות זאת, ואילו צאיג נכנס לתפקידו כמנהל מרכז ההשקעות בפברואר 2005, זמן רב לאחר הביקור בדימונה בו התקבלה ההחלטה.

שנית, לא זו בלבד שהנאשם לא שמע את חוות דעתו של הדרג המקצועי לפני קבלת ההחלטה, אלא שבדיעבד התברר כי ההחלטה לא עלתה בקנה אחד עם עמדת הדרג המקצועי. הוכחה לכך מצויה בכתב האישור שניתן ביום 17.12.03, ארבעה חודשים לאחר הביקור, על בסיס דיונים במרכז ההשקעות ובמינהל הכימיה (ת/224). כתב האישור קבע כי ההפקדה של חמישה מליון דולר בחשבון הנאמנות תיעשה "**עם קבלת כתב האישור**", היינו באופן מיידי (לעיל פסקה 1067; מכתב דוא"ל מאת אורנשטיין למרדכי מיום 18.11.03, ת/220(3)). לעומת זאת, ההנחיה שניתנה על ידי הנאשם בביקורו בדימונה הייתה שתחת הפקדה בנאמנות של 15 מליון דולר "**יפקיד היזם סך של 5 מליון דולר <u>לאחר שהיזם ימציא את תוכנית השיווק</u>**" (ההדגשה הוספה). ולא הרי זה כהרי זה: כתב האישור הפחית אמנם בשיעור ניכר את גובה ההפקדה בנאמנות הנדרשת בשלב ראשון, אולם לא ויתר על הדרישה שההפקדה הראשונה תתבצע בד בבד עם הוצאת כתב האישור בתורת "**דמי רצינות**" (אלפסי בעמ' 14675), או בלשונו של מרדכי: "**לפני שאתם מדברים איתנו ואומרים בוקר טוב**" (עמ' 8663). משמעות ההוראה של הנאשם הייתה שונה. על פיה, בשלב הראשון של קבלת כתב האישור לא תידרש הפקדה כלשהי להוכחת רצינות הפרויקט, ורק לאחר שתומצא על ידי היזם תכנית השיווק יהיה עליו להפקיד בנאמנות חמישה מליון דולר (ממילא התיאור המופיע בסיפא של סעיף 809 לסיכומי הנאשם אינו נכון). הקלה כזאת לא התבקשה אפילו על ידי פיינבלום (שהיה מוטרד ממועד העמדת היתרה בסך 10 מליון דולר ולא ממועד ההפקדה של חמשת המליונים הראשונים: ת/261, הודעת מסר מיום 4.12.07, שו' 175-179, 186-196), ובפועל לא הייתה נחוצה מבחינתו לאחר שכבר בתחילת טיפולו של עו"ד מסר בעניין מול משרד התמ"ת נמצאו בפיקדון אצל הנאמן מליוני דולרים לטובת הפרויקט (מסר בעמ' 10775, 10783-10784). וזאת יש לזכור, כי

המצאת תכנית השיווק אינה דבר של מה בכך ועשויה לארוך זמן ניכר, שכן תכנית השיווק שנדרשה ממפעל סיליקט לא הייתה רגילה אלא תכנית שיווק חריגה ומחמירה המלווה בהסכם עם משווק אסטרטגי (נ1/385, פרק א' עמ' 20, 35). דרישה יוצאת דופן זו הועלתה על ידי מינהל הכימיה לפני הפגישה אצל הנאשם מיום 1.7.03 (ת/220(1); נ1/285), והוכללה לבסוף בכתב האישור (בסעיפים 4 ו-10). ממילא הפקדה בנאמנות הנעשית עם קבלת כתב האישור שונה במידה רבה מהפקדה הנעשית עם המצאת תכנית השיווק.

שלישית, הנאשם קיבל את החלטתו בדבר הפחתת גובה ההפקדה מתוך הבנה שגויה של דרישת מרכז ההשקעות (עמו כאמור לא נועץ טרם ההחלטה). הבנת הנאשם, לפי מה שהעיד, הייתה שמרכז ההשקעות דורש מפיינבלום להקפיא בידי הנאמן 15 מליון דולר כנגד קבלת מענק מהמדינה בסך מליון דולר, "**דבר שהוא על גבול הטירוף**" ושמשמעותו דרישה להעמדת ערבות בסכום שהוא "**פי 15 יותר ממה שהממשלה נותנת**" (עמ' 12304-12303 לפרוטוקול). ולא היא: ההפקדה בנאמנות נדרשה בשלב הראשוני של טרום הקמת המפעל, בו עדיין לא מוזרמים כספים לפרויקט. בשלב זה לא נכון לדבר על יחס כלשהו בין ההפקדה לבין מענק המדינה, שכן שום מענק עדיין לא ניתן, ומטרת ההפקדה הנה הוכחת רצינות ואיתנות פיננסית גרידא. לעומת זאת, כאשר כספי המענק מועברים מהמדינה ליזם אין מדובר ביחס של 1:15 או ביחס המתקרב לכך, שהרי המענק על פי החוק עומד על 20% מההשקעה, ובתרגום למקרה הנוכחי (בו אושרה תכנית השקעה של 48.5 מליון דולר) כמעט 10 מליון דולר. זאת ועוד, בשלב של העברת המענק אין מדובר בהקפאת כספים, כפי שטען הנאשם, אלא להיפך, בהזרמת הון עצמי לחברה, כמתחייב מסעיף 40ג(א)(2) לחוק לעידוד השקעות הון, וכפי שהסביר מרדכי (בעמ' 8663-8664) והבין את הדברים עו"ד מסר שאמר על כך בחקירתו במשטרה: "**בשום שלב לא דרשנו להקטין את ההשקעה בהון העצמי מתחת ל-15 מליון דולר, זו הרי דרישה על פי החוק ואין מקום לשנותה**" (ת/261, הודעה מיום 4.12.07, שו' 162-164). אכן, גם בכתב האישור הראשון שניתן למפעל סיליקט בשנת 1992 הופיעה דרישה להשקעת הון עצמי בשיעור של לפחות שליש מכלל ההשקעה (נ1/289, סעיף 7). בשונה מכל אלה, הנאשם לא הסתפק באיחור מועד ההפקדה, אלא הוסיף וביטל את הסכום של 15 מליון דולר והותיר את נושא הפקדת יתרת ההון העצמי לסיכום מול היזמים. כמו כן, בהוראתו על הפחתת סכום ההפקדה, הניח הנאשם בטעות כי הסכום המופקד בנאמנות נועד להבטיח את כספי המדינה, וככזה לא יוכל להיות מנוצל לצרכי הפרויקט. זאת בשעה שבנקודת הזמן בה מענק המדינה מועבר למפעל, מתבצעת העברה מקבילה למפעל של כספי הפיקדון, לא על מנת להבטיח את כספי המדינה (שבפועל אינם יכולים להיות מובטחים בדרך כזאת) אלא במטרה לחלק את הסיכון הכרוך בהשקעה בין המדינה לבין בעל המפעל, הנדרש למאמץ מקביל למאמצה של המדינה בדרך של השקעה עצמית יציבה בהון מניות נפרע (דברי ההסבר להצעת חוק לעידוד השקעות הון (תיקון מס' 8), תשל"א-1970, הצעות חוק 914, עמ' 50, 52).

ההודעה לפיינבלום על מתן כתב האישור

1070. ביום 2.12.03, יום לאחר החלטתה של מינהלת מרכז ההשקעות לאשר את תכנית ההשקעה, שלח הנאשם מכתב לפיינבלום בו הודיע לו כי ביום 1.12.03 החליטה המינהלה לאשר את בקשותיו בהתאם לתנאים שנקבעו בהחלטה, וכי כתב האישור המכיל את ההתניות יישלח אליו על ידי המחלקה לבחינת תכניות במרכז ההשקעות (נ/429). כתב האישור נחתם על ידי מרדכי כעבור 15 ימים, ביום 17.12.03, אך כבר ביום 11.12.03 ביקש יחזקאל להעביר אותו אליו במהירות (ת/233(4); יחזקאל בעמ' 9037-9038). כאמור לעיל, בתשובתו לאישום התנה הנאשם את הודאתו בחתימתו על המכתב ביום 2.12.03, בכך שהעתק המכתב החתום יוגש. בפועל המכתב החתום לא הוגש. למרות זאת הודה הנאשם בעדותו (עמ' 12307-12308) ובסיכומיו (סעיף 815) במשלוח המכתב לפיינבלום, תוך שהוא מסביר כי מאחר שהתקיים בפניו דיון בנושא, הוא ראה לנכון להודיע על ההחלטה למי שפנה אליו. עוד ציין הנאשם כי הנוהג במשרד התמ"ת עוד קודם לתקופת כהונתו היה שהשר הוא זה שמודיע למפעל על החלטת מינהלת מרכז ההשקעות לאשר את תכנית ההשקעה.

נוהג כזה לא הוכח. הנאשם הגיש מכתב נוסף (בעניינה של חברת ספן בע"מ) בו הודיע למפעל מסוים על החלטת מינהלת מרכז ההשקעות בעניין כתב האישור (נ/335). מכתבים דומים של שרים קודמים לא הוגשו. ביום 2.7.03 – למחרת הפגישה אצל הנאשם בעניין מפעל סיליקט שנדונה לעיל – שלח יועצו עובד יחזקאל לשמואל מרדכי מכתב בו ביקש לדעת כיצד משרד התמ"ת מודיע למפעל מאושר על החלטת מרכז ההשקעות בעניינו, והוסיף כי נודע לו על נוהג שלפיו הודעות כאלה נשלחו למפעלים על ידי השר (נ/471). אולם לא ידוע מה הייתה תשובתו של מרדכי למכתב, ומרדכי גם לא נחקר על כך על ידי ההגנה. דינור, שהיה מכותב למכתב יחד עם הנאשם, לא יכול היה לאשר בעדותו קיומו של נוהג כאמור, אלא רק הפנה לדבריו של יחזקאל (עמ' 14274).

ראויה לציון העובדה שמכתבו הנזכר של הנאשם לפיינבלום מיום 2.12.03 נושא את הכותרת והכתובת של מרכז ההשקעות (ברח' דוד המלך בירושלים בו לא נמצאה מעולם לשכת הנאשם) ולא את הכותרת והכתובת של לשכת הנאשם (שבאותו מועד כבר עברה לקרית הממשלה בגבעת רם).

החתימה על אישור הקצאת הקרקע למפעל סיליקט

1071. תקנה 25(5)(א) לתקנות חובת המכרזים, תשנ"ג-1993, מעניקה פטור מחובת מכרז להקצאת קרקע על ידי מינהל מקרקעי ישראל למפעל תעשיה המוקם באזור עדיפות לאומית שהוא מפעל מאושר לפי חוק לעידוד השקעות הון, בתנאי ש"**מנהלת מרכז**

ההשקעות אישרה כי הקרקע המסוימת דרושה למפעל במסגרת התכנית המאושרת כמשמעותה בחוק האמור". פיינבלום הגיש ביום 25.3.03 למינהל אזורי פיתוח במשרד התמ"ת בקשה לקבלת המלצה להקצאת 124 דונם באזור דימונה עבור מפעל סיליקט בפטור ממכרז (נ/1470). כעבור יומיים, ביום 27.3.03, כתב אלפסי לראש עיריית דימונה כי הוא ממליץ על הקצאת שטח של כ-83 דונם למפעל באזור התעשיה דימונה. באותו יום שלח ראש העירייה המלצה זהה לאיציק חנניה ממינהל אזורי פיתוח (נ/496).

לאחר שניתנו כתב האישור למפעל והמלצה חיובית של משרד התמ"ת על הקצאת הקרקע, החליטה הנהלת מינהל מקרקעי ישראל ביום 20.1.04 להקצות למפעל שטח של כ-115 דונם. מכיוון שמרבית מניותיה של תעשיות סיליקט הוחזקו על ידי אזרח רוסי, נדרש להקצאה אישור של הנאשם, בתוקף תפקידו כיו"ר מועצת מקרקעי ישראל. לצורך מתן האישור נדרש הנאשם לקבל המלצה מוועדת המשנה של המועצה. ביום 26.1.04 פנתה מזכירת המועצה לחברי ועדת המשנה באמצעות הפקסימיליה, "**עקב דחיפות ביצוע העיסקה**", והודיעה להם כי "**אם עד יום רביעי 28.1.04 בבוקר לא תתקבל תגובתם נראה זאת כהסכמה לאישור הבקשה**" (נ/430; נ/385, פרק ב' עמ' 5-6). משלא התקבלה כל הסתייגות מחברי ועדת המשנה, העבירה מזכירת המועצה לנאשם ביום 28.1.04 בקשה לאישור ההקצאה. הנאשם חתם על האישור עוד באותו יום (נ/430; עדות הנאשם בעמ' 12308). בצדק נאמר אפוא בכתב האישום כי אישור ההקצאה נעשה בהליך מזורז. הדחיפות אשר בעטיה זורז ההליך נבעה מכך שעבודות התשתית להקמת המפעל היו חייבות להתחיל לכל המאוחר בתוך שבוע, כתנאי לחובתה של רותם על פי פסק הבוררות לשלם לתעשיות סיליקט את הפרש המענק (הנאשם בעמ' 12309). בנוסף ובהמשך לכך, התקיים בדימונה למחרת היום, 29.1.04, טקס הנחה אבן הפינה למפעל בהשתתפות הנאשם.

<u>טקס הנחת אבן הפינה</u>

1072. הטקס התקיים בשעה 09:30 בבוקר. קדמה לו פגישה של הנאשם עם ראש עיריית דימונה בלשכתו בשעה 09:15 (יומן הנאשם ת/23ב(27)). בעדותו עמד הנאשם על כך שלא היה דבר חריג בהשתתפותו בטקס, והוסיף והציג דוגמאות לטקסים אחרים של חנוכת מפעלים ברחבי הארץ בהם נטל חלק בהיותו שר התמ"ת (עמ' 12310). הנאשם נסע לטקס מירושלים ברכב השרד הממשלתי שעמד לרשותו. לנסיעה הצטרף אליו עו"ד מסר. כך, בדף היומן של הנאשם נכתב ביום 29.1.04 שעה 07:00: "**יציאה מהבית – אורי מסר מגיע אליך הביתה – ואתם יוצאים יחד**". למרות זאת עו"ד מסר לא זכר את הנסיעה, ובחקירתו במשטרה אמר שהוא מניח שהגיע לטקס בנפרד מהנאשם (ת/261, הודעה מיום 9.4.08, שו' 191; עמ' 10566 לפרוטוקול). בהתייחס לנסיעה משותפת זו הסביר הנאשם כי עו"ד מסר, שהוא חבר שלו ומצוי עמו בקשר, ביקש ממנו טרמפ לדימונה כדי להשתתף גם כן בטקס.

הנאשם לא ראה בכך בעיה, ומאחר שהיה לו מקום פנוי ברכב, שמח על הצטרפותו של מסר לנסיעה (עמ' 12310, 14105; ת/155, הודעת הנאשם מיום 22.8.08, עמ' 88-89 לתמליל). בחקירתו במשטרה הוסיף הנאשם כי מאחר שהטקס התקיים לאחר שכבר התקבלה ההחלטה על אישור תכנית ההשקעה וקביעת תנאי האישור, "**זה לא היה מצב שאני צריך לבוא עם אורי מסר להרשים את האנשים... שעצם בואו אליי יעודד את האנשים לאשר את העניין. זה כבר היה אחרי שאושר, שכבר מכירים את המפעל**" (ת/155, עמ' 89 לתמליל). בסיכומיו מפנה הנאשם למקרים נוספים בהם צירף לנסיעה ברכבו יזמים או באי-כוחם (נסיעה מיום 23.10.03, יומן הנאשם ת/17ב(37); נסיעה מיום 26.7.05, יומן הנאשם ת/31ב(1)).

<u>הפגישה השנייה אצל הנאשם</u>

1073. כאמור לעיל, כתב האישום מייחס לנאשם השתתפות בשתי פגישות בלשכתו בנוגע לסלילת כביש הגישה למפעל סיליקט, האחת ביום 21.7.04 והשנייה ביום 29.7.04. הנאשם הודה בתשובתו לאישום בפגישה אחת שהתקיימה ביום 29.7.04. במהלך המשפט הסכימה המאשימה כי התקיימה בלשכת הנאשם פגישה אחת בנושא זה, ביום 21.7.04 (עמ' 14124 לפרוטוקול; סיכומי המאשימה, סעיף 8 בעמ' 40). המאשימה לומדת על התאריך 21.7.04 מכך שזהו תאריך היצירה של מסמך סיכום הפגישה אותו ערך יועץ השר דורון שופן (ת/233(9-11); התאריך שהופיע בזמן אמת בכותרת המסמך היה 29.7.04 – ת/257(110), נ/1431). זאת ועוד, ביום 21.7.04 העביר שופן את המסמך בדוא"ל ליעל נחמיאס, יועצת המנכ"ל דינור (ת/233(12)). לעומת זאת, בסיכומי הנאשם נאמר כי ככל הנראה הפגישה התקיימה ביום 20.7.04 (ולא 29.7.04 כפי שנטען בתשובת הנאשם לאישום).

נראית לנו עמדת הנאשם בסיכומיו מעמדת המאשימה. ביומן הנאשם לא מופיעה ביום 21.7.04 פגישה כלשהי בנוגע למפעל סיליקט, ולעומת זאת ביום 20.7.04 בשעה 08:30 נרשם: "**דיון בנושא מפעל סיליקט בדימונה – עובד – לשכה**" (ת/20ב(5); ת/27ב(8); ת/28ב(18,14)). המאשימה לומדת מאזכור שמו של עובד יחזקאל ברישום הפגישה מיום 20.7.04, כי פגישה זו התקיימה תחת ניהולו של יחזקאל ובהעדר הנאשם (בהמשך לפגישה מיום 13.7.04 בנושא מפעל סיליקט שגם אותה, לטענת המאשימה, ניהל יחזקאל בהעדר הנאשם), וכי למחרת, ביום 21.7.04, התקיימה פגישה נוספת באותו נושא, הפעם בהשתתפות הנאשם. לא נוכל לקבל סברה זו: יומנו של הנאשם מכיל את פגישותיו שלו, ואין כל סיבה לומר כי ביומן הנאשם נרשמו פגישות של יחזקאל, שניהל יומן נפרד (ראו למשל ת/233(17,5,3)). ציון המילה "**עובד**" ברישום הפגישה אינו מלמד אלא על היותו של יחזקאל היועץ האחראי על ריכוז הפגישה (ואכן בסיכום הפגישה נרשמה השתתפותו של יחזקאל). קיימות אינספור דוגמאות ביומן הנאשם לציון שמו של אחד היועצים כמי

שמרכז את הפגישה (דוגמה אחת כזו נדונה לעיל בפסקה 1033). העובדה שמסמך סיכום הפגישה החל להיווצר ביום 21.7.04, אינה פוגמת כהוא זה במסקנה שהפגישה התקיימה יום קודם לכן, והעלאת תוכנה על הכתב התבצעה למחרת היום. מסקנה זו נתמכת גם במזכר שמנהל הפרויקט מטעם משרד התמ"ת שלח ביום 19.7.04 לקראת הפגישה אצל הנאשם, בו ציין כי המסמך הנו "**הכנה לפגישה עם שר התמ"ת ביום 20.7.04**" (נ/472/1). לא למותר להוסיף כי התביעה הציגה בפני יחזקאל, שהעיד מטעמה, שאלות בנוגע לפגישה אצל הנאשם שהתקיימה, לשיטתה, ביום 21.7.04 (עמ' 9039), וכלל לא ביקשה את התייחסותו לטענה המופיעה בסיכומיה בדבר פגישה נוספת אותה ניהל יום קודם לכן בהעדר הנאשם. לפיכך יש לקבוע כי הפגישה אצל הנאשם התקיימה ביום 20.7.04.

1074. על פי האמור בסיכום הפגישה, נטלו בה חלק 16 אנשים: הנאשם, המנכ"ל דינור, ראש עיריית דימונה (מאיר כהן שהחליף את גבי ללוש), ממלא-מקום ראש העירייה, חבר מועצת העיר, עוזר ראש העירייה, שמעון אלפסי, עו"ד מסר, פיינבלום, נציג נוסף של היזם, איציק חנניה (ממינהל אזורי פיתוח במשרד התמ"ת), שני מנהלי פרויקט, המהנדס גוליק (ששימש כאמור יועץ חיצוני למשרד התמ"ת), ושני יועצי השר – יחזקאל ושופן. לפי עדותו של הנאשם, מי שיזם את הפגישה היה ראש העירייה (עמ' 12313-12314). הפגישה עסקה במספר פרויקטים בעיר דימונה, בהם סלילת שני כבישי גישה, מזרחי ומערבי, למפעל סיליקט. בנושא זה העביר כאמור אחד ממנהלי הפרויקט יום קודם לכן (19.7.04) מסמך מפורט למשרד התמ"ת (נ/472/1), ועוזרו של דינור כתב לדינור באותו יום כי חסרים כ-1.7 מליון ש"ח להשלמת ביצוע הכביש המערבי, לאחר שמתוך 2.5 מליון ש"ח ששילם היזם לצורך זה הושקעו 800,000 ש"ח בפרויקטים אחרים (נ/473/1).

במהלך הפגישה ביקש פיינבלום לפתור את בעיית התב"ע הנחוצה לשם הקמת המפעל. דינור ציין כי משרד התמ"ת יקדם את סלילת הכביש המזרחי ויקצה לכך 1.8 מליון ש"ח נוספים, כאשר לוח הזמנים הצפוי הוא שעד חודש ינואר 2005 יושלמו עבודות החישוף והמצעים של הכביש, ועד לחודש יוני 2005 תושלם סלילת הכביש. המהנדס גוליק מסר כי הכניסה המערבית תהיה מוכנה בעוד שלושה שבועות, וכי לא צפויה בעיה בהגשת ובאישור התב"ע. הנאשם הנחה את נציגי המשרד להכין תכנית עבודה ולוח זמנים טנטטיבי להשלמת שני הכבישים, וזאת במסגרת מסמך שייחתם בראשי תיבות על ידי גורמי המשרד. הנחיות הנאשם סוכמו כדלקמן:

> "* **יסתיימו עד לחודש ינואר 2005 עבודות החישוף והמצעים של הכביש המזרחי ועד לחודש יוני 2005 יסתיימו העבודות בכביש – באחריות מנכ"ל.**
>
> *** המנכ"ל יעביר לשר תוכניות עבודה ולוח זמנים טנטטיבי של:**
> **א. השלמת הכביש המערבי**

ב. השלמת הכביש המזרחי: חישוף, מצעים, אספלט והשלמת עבודות הפיתוח בתוך השטח".

דינור העיד כי ההתחייבויות אותן הציג בפגישה בשם המשרד היוו המשך להחלטותיו הקודמות בנושא פיתוח השטח, לרבות הפיתוח העצמי של היזם ותשלומי היזם עבור התשתיות ההיקפיות. ממילא הנאשם לא הורה לו ולא נזקק להורות לו דבר בעניינים אלה (עמ' 14276).

1075. בחקירתו במשטרה טען תחילה הנאשם כי עו"ד מסר השתתף פעם אחת בלבד בפגישה בלשכתו בנושא מפעל סיליקט (ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 26 לתמליל). בהמשך החקירה, לאחר שהוצג בפני הנאשם סיכום הפגישה השנייה בלשכתו מיולי 2004 בה נכח עו"ד מסר, הוא אישר כי התקיימו בלשכתו בנושא זה שתי פגישות בנוכחות עו"ד מסר, אך טען כי אינו זוכר את הפגישה השנייה ואינו חושב שעו"ד מסר (שאינו מצוטט בסיכום שלה) דיבר בה. למרות שלא זכר את הפגישה, ידע הנאשם לומר בוודאות כי הפגישה לא נקבעה לבקשתו של עו"ד מסר אלא לבקשת העירייה, וכי עו"ד מסר לא שוחח עמו מעולם על מפעל סיליקט (שם, עמ' 26-29, 39). לעומת זאת, בעדותו בבית המשפט הציג הנאשם גרסה יותר מסויגת, באומרו שכשם שאינו זוכר את הפגישה כך אינו זוכר האם עו"ד מסר שוחח איתו על הפרויקט (עמ' 14097; אך ראו עמ' 14121-14123). לדברי הנאשם, מטרת הפגישה הייתה קידום עניינו של מפעל סיליקט, לאחר שהעירייה נוכחה לדעת כי "**העניין הזה לא זז וביקשו את התערבותו של השר**" (ת/156). הנה כי כן, האופן בו ראה הנאשם את מטרת הפגישה עומד בניגוד לדבריו של דינור (לעיל) לפיהם לא היה צורך בהתערבות הנאשם לשם גיבוש הסיכום בתום הפגישה.

גרסת הנאשם לפיה הפגישה נקבעה לבקשת עיריית דימונה, אינה מתיישבת עם התכתבות דוא"ל שהתנהלה בחודש מאי 2004 בין יועץ הנאשם, דורון שופן, לבין נציגי מינהל אזורי פיתוח בעניין הקצאת תקציב לסלילת כביש הגישה למפעל. התכתבות זו מעלה כי בתחילה סירב המנכ"ל דינור להקצות תקציב נוסף לסלילת הכביש המזרחי. שופן לא השלים עם הסירוב והעלה נגדו השגות, ומשאלה לא הועילו לשינוי ההחלטה כתב לעובד יחזקאל ביום 18.5.04: "**יש פה חילוקי דעות מהותיים בין פימה לאנשי המשרד שאין לי סמכות לפתור. לפיכך, אני מבקש שתקבע פגישה אצל השר**". על כך השיב לו יחזקאל: "**או.קיי. – אקבע. אני שמח שאתה לא מרפה בעניין. תכין מסמך לנושאים להכרעה**" (ת/233(6-7)). אמנם הנאשם לא זכר בחקירתו במשטרה כי היה מעורב בקבלת ההחלטה בעניין זה (ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 22-23 לתמליל), וגם יחזקאל לא זכר את המסמך (עמ' 9038 לפרוטוקול). אולם העובדה שביום 20.7.04 התקיימה אצל הנאשם פגישה רבת משתתפים שעסקה בין השאר בנושא תקציב הכביש המזרחי, מלמדת כי יחזקאל פעל בהתאם למה שכתב לשופן וקבע פגישה בנדון אצל הנאשם (ולפיכך נרשמה הפגישה על שמו

של יחזקאל ביומן הנאשם – לעיל פסקה 1073). קביעת הפגישה נועדה להביא להתערבות השר במחלוקת הבלתי פתורה בין פיינבלום לבין מינהל אזורי פיתוח בנושא תקציב סלילת הכביש.

בהמשך למעורבותו זו של יחזקאל, קיימת התכתבות דוא"ל נוספת בינו לבין שופן ביום 27.5.04, בה שאל אותו שופן "**מה נגמר בפ.ע שלך עם רענן אצל אהוד לגבי סיליקט ולגבי מנהל מרכז ההשקעות**", ויחזקאל השיב: "**היה מאבק לא פשוט – נדבר על זה בעל פה**" (ת/233(8)). גם פגישה זו לא זכר הנאשם בחקירתו במשטרה (ת/156 הנ"ל בעמ' 23), ובעדותו הוסיף כי ייתכן שהמאבק המוזכר לגבי הפגישה סבב על נושא מנהל מרכז ההשקעות ולא על מפעל סיליקט (עמ' 12312). יחזקאל העיד כי אינו זוכר על מה התנהל המאבק (עמ' 9039 לפרוטוקול). מאחר ששאלתו של שופן התייחסה לשני נושאים, ובהעדר עדות של מי מהנוכחים בפגישה כי המאבק שהתנהל בה נגע במפעל סיליקט (להבדיל מהנושא האחר), לא נוכל לאמץ את הקשירה שמבצעת המאשימה בין הפגישה לבין המאמצים של יועצי השר בקידום העניין של מפעל סיליקט.

<u>מעורבות נוספת של עוזרי הנאשם בקידום הפרויקט</u>

1076. כתב האישום מונה פעולות נוספות בהן נקטו יועציו של הנאשם לשם קידום הקמת מפעל סיליקט. לפי הנטען שם, פעולות אלה ושכמותן בוצעו בהתאם להנחיה שנתן הנאשם לעוזריו לפעול לקידום הפרויקט. סיכומי המאשימה מרחיבים ומפנים למהלכים נוספים של יועצי הנאשם לטובת המפעל שאינם מופיעים בכתב האישום.

1077. אחד מאותם מהלכים הנו דיון, שלשיטת המאשימה נוהל על ידי עובד יחזקאל ביום 13.7.04 בעניין מפעל סיליקט. המאשימה לומדת על דיון זה מרישום פגישה המופיע ביומן הנאשם ביום 13.7.04 שעה 09:30: "**דיון בנושא מפעל סיליקט בדימונה – עובד – לשכה**" (ת/23ב(19,3)). אלא שבאותו יום שהה הנאשם בביקור בבריסל, אליה יצא בטיסה בבוקרו של אותו יום בשעה 05:50. מעובדה זו, המתיישבת עם כך שביומן הנאשם נרשמו ביום זה שלוש פגישות בלבד, דבר שאינו מאפיין את האינטנסיביות של פגישות הנאשם בדרך כלל, למדה המאשימה כי הפגישה מיום 13.7.04 בנושא מפעל סיליקט נוהלה על ידי יחזקאל ולא על ידי הנאשם, אך הובאה לידיעתו של הנאשם ביומנו.

איננו מקבלים טענה זו. **ראשית**, על מנת לבסס את הטענה היה על המאשימה לשאול אודותיה את יחזקאל שעה שהעיד מטעמה כעד תביעה, מה שלא נעשה. **שנית**, היה על המאשימה להגיש את דף היומן של יחזקאל במועד המדובר (13.7.04) כדי להראות שהפגישה נרשמה גם ביומנו ולא רק ביומן הנאשם. הדבר לא נעשה, למרות שהמאשימה הגישה שלושה דפי יומן של יחזקאל בהם רשומות שלוש פגישות אותן קיים בנושא מפעל

סיליקט בהשתתפות עו"ד מסר, אך אף אחת מהן לא ביום 13.7.04 ואף אחת מהן לא נרשמה ביומן הנאשם (ת/233(17,5,3)). **שלישית**, הפגישה השלישית (והאחרונה) הרשומה ביומן הנאשם ביום 13.7.04 בשעה 18:00 הנה "**פ.ע. אפרתי – כנסת**". גם אם ניתן היה להניח, בדוחק רב, כי ציון המילה "**לשכה**" בפגישה משעה 09:30 בנושא מפעל סיליקט מכוון לכך שיחזקאל קיים את הפגישה בלשכת הנאשם, קשה עוד יותר לייחס את פגישת העבודה עם אפרתי (ככל הנראה יעקב אפרתי מנהל מינהל מקרקעי ישראל) ליחזקאל, שכן הדעת נותנת שפגישה בין השניים (אם ניתן בכלל לראות ביחזקאל הדרג המתאים לקיום פגישת עבודה עם מנהל המינהל, מה שמוטל בספק רב), הייתה מתקיימת במשרדיהם ולא בכנסת. **רביעית**, הצגת הדברים על ידי המאשימה בדבר רישום הפגישה ביומן הנאשם, מספקת תמונה חלקית בלבד. המאשימה לא הגישה גרסה יחידה של היומן, אלא מספר גרסאות שהופקו מקבצי מחשב שונים ומנתיבי הוצאה שונים. בחלק מהגרסאות של יומן הנאשם לא מופיעות ביום 13.7.04 שלוש הפגישות שהוזכרו לעיל, אלא מה שמופיע הוא לוח הזמנים של טיסת הנאשם לבריסל (ת/20ב(5), ת/27ב(8), ת/28ב(18,14)). יש בכך ללמד כי בשלב מסוים נמחקו הפגישות מהיומן ותחתן עודכן הביקור בבריסל. ממילא, נשמט היסוד מהתזה של המאשימה בדבר יידוע הנאשם ביומנו על פגישה שקיים יחזקאל. האפשרות המסתברת ממכלול הראיות היא שהפגישה אצל הנאשם בנושא מפעל סיליקט, שהתקיימה לבסוף ביום 20.7.04 (לעיל פסקה 1073), נקבעה מלכתחילה ליום 13.7.04, אך בשל הנסיעה לבריסל נדחתה בשבוע. הנסיעה לבריסל לא תוכננה זמן רב מראש, ונקבעה רק בסוף חודש יוני 2004 (כעולה ממסמכי הנסיעה, ת/91, בהם מכתב הבקשה של מנהלת מינהל סחר חוץ לנאשמת מיום 16.6.04 לאשר את הנסיעה לבריסל ביום 13.7.04, ואישור הנאשמת מיום 28.6.04). גם הנסיעה לתורכיה, שהוצמדה לנסיעה לבריסל, לא הייתה אמורה במקור להתקיים במועד זה, ונדחתה מספר פעמים מאז ינואר 2004 עד שלבסוף נקבעה לימים 14-15.7.04 (נ/142/1; נ/142/1א; עדות ריסבי-רז בעמ' 6490-6492). יש בכך להסביר מדוע בגרסה הקודמת של יומן הנאשם נרשמו פגישות בישראל גם באותם ימים של הנסיעה לתורכיה, ומדוע לאחר מכן הוחלפו אותן פגישות בנסיעה לתורכיה. ביודענו כי הפגישות אצל הנאשם לא נקבעו "**מעכשיו לעכשיו ולא באותו יום**" באשר יומנו "**היה מלא לפחות שבועיים מראש**" (עדות עוזרת מנהלת הלשכה, פנינה איפרגן, בעמ' 14917), אך סביר הוא כי במועד קביעת הנסיעה לבריסל – שלהי יוני 2004 – הייתה רשומה ביומן הנאשם ביום 13.7.04 הפגישה בנושא מפעל סיליקט, שנדחתה עקב הנסיעה.

1078. כבר ראינו כי לאחר מתן כתב האישור למפעל סיליקט ביקש פיינבלום לשנות תנאים שנכללו באישור. במסגרת זאת הגיש פיינבלום ערר על תנאי האישור לוועדת הערר על פי חוק לעידוד השקעות הון. יחזקאל ושופן, עוזריו של הנאשם, גילו מעורבות בתהליך זה, כנלמד מהתכתבות דוא"ל מיום 31.10.04 בינם לבין לימור ניסן, סגנית מנהל מרכז ההשקעות. דורון שאל את ניסן, עם העתק ליחזקאל: "**את יכולה להציץ בבקשתם ולראות**

אם ניתן לפתור את הבעיה בדרך מהירה יותר וכך לחסוך לכולנו טרדה מיותרת?". על כך השיבה ניסן: "**זה כבר בטיפול, ביום חמישי יש ביקור של המינהל המקצועי**". שופן המשיך וכתב לניסן, עם העתק ליחזקאל: "**עובד ואני מבקשים שאם הנושא לא יכול להיפתר שלא בדרך ועדת ערר, שהנושא יעלה לוועדת ערר הקרובה**". תשובתה של ניסן הייתה: "**אנחנו לא נספיק לתת חוו"ד מקצועית עד לאותו מועד להערכתי, אם זה יתאפשר זה יעלה לדיון, לקחתי בחשבון**". לנוכח תשובה זו פנה שופן ליחזקאל וכתב לו: "**אודה לתמיכתך**". סמוך לאחר מכן כתב יחזקאל לניסן עם העתק לשופן: "**לימור, מדובר במאמץ שהוא בהחלט אפשרי. אעריך מאוד שיתוף פעולה איתנו בעניין זה**" (ת/233(13)). התכתבות זו הוצגה בפני הנאשם בחקירתו במשטרה, ותגובתו הייתה שהוא מניח כי דיבר עם יחזקאל ושופן וביקש את התייחסותם, אם כי אינו יודע מדוע השניים לחצו כל כך על ניסן, אך ייתכן שהדבר נבע מלחץ שעיריית דימונה הפעילה עליהם (ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 30 לתמליל). יחזקאל העיד כי אינו זוכר באופן ספציפי את ההתכתבות, אך למד מתוכנה כי מטרתה הייתה "**לבדוק שהדברים נמצאים במסלול של התקדמות ולא במסלול של עצירה**" (עמ' 9040).

1079. בהמשך לכך כתב יחזקאל לשופן ביום חמישי, 6.1.05, כי הוא מבקש ממנו לבדוק בדחיפות האם ניסן קבעה פגישה בנושא סיליקט ליום ראשון או שני, והוסיף: "**אם לא – תלחץ עליה**". שופן אכן פנה בו ביום לניסן בעניין זה, ותשובתה אליו (עם העתק ליחזקאל) הייתה: "**נקבע ליום ראשון ב 16:00, פגישה מיותרת לטעמי, ונ.ב. אני עובדת גם אם לא לוחצים אותי**" (ת/233(14)). באותו יום ראשון, 9.1.05, התקיימה ישיבה של נציגי מינהל הכימיה עם נציגי מפעל סיליקט בעניין דרישת הפיילוט (נ/385, פרק א' עמ' 25). יחזקאל העיד כי אינו זוכר באופן ספציפי על איזו פגישה דובר בהתכתבות, אך הבהיר כי הלחץ שהזכיר היווה חלק מעבודת המעקב אותה קיים במטרה למנוע עיכוב בקבלת ההחלטה, בשונה מהתערבות בתוכנה המקצועי (עמ' 9041, 9099-9100; וראו גם באופן כללי בעמ' 9008, 9020, 9029, 9033, 9051, 9072-9073). הנאשם לא ידע לומר לשם מה נועד הלחץ שהפעילו יועציו על ניסן והאם מדובר במעורבות חריגה, אך הוסיף כי חלק מהתפקיד ומשגרת העבודה של שר הנו הפעלת לחץ על פקידי הממשלה במטרה להבטיח שהחלטותיהם – יהא תוכנן המקצועי אשר יהא ולגביו אין התערבות מצד השר – יתקבלו ללא דיחוי. זאת על יסוד ההשקפה העקרונית ש"**מה שאפשר להספיק אתמול, אסור להספיק היום, צריך להספיק אותו אתמול**" (ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 31, 35 לתמליל).

1080. לאחר מכן, ביום 14.2.05, כתב עופר גלדי, אחד מיועציו של הנאשם, ליחזקאל, כי "**סיליקט של פימה עולה היום לדיון במרכז ההשקעות – צריך לדאוג לו**". יחזקאל השיב לגלדי על אתר: "**תפוס עכשיו את לימור ותוודא שהכל בסדר**" (ת/233(16)). הסברו של

יחזקאל להנחיה זו דומה להסבריו הקודמים, רוצה לומר: המסמך הקונקרטי אינו זכור לו, אך קריאתו מעלה כי גם כאן לא התגלתה מגמת התערבות בתוכן החלטתו המקצועית של מרכז ההשקעות אלא רק דאגה לכך שההחלטה תינתן בהקדם המרבי (עמ' 9042). הנאשם טען בחקירת המשטרה כי המעורבות שלשכתו גילתה בהתכתבות הנזכרת לא הייתה שונה ממעורבות הלשכה בעשרות פרויקטים אחרים של מרכז ההשקעות (ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 36-37 לתמליל).

1081. לגבי ההתכתבויות המצוטטות שניהלו יועציו, העיד הנאשם כי הן לא עברו דרכו ולא הופנו אליו כנמען. יועציו גם לא פנו אליו לפני ששלחו כל אחד מהמסמכים, ולא קיבלו את אישורו לניסוח. דברים אלה עולים בקנה אחד עם עדותו של יחזקאל, לפיה נוהל העבודה בלשכה היה להעביר לנאשם רק את חומר הרקע להבנת מסמך המיועד לחתימתו, אך לא את השתלשלות המעקב שקיים היועץ האחראי מול הגורם המקצועי הרלוונטי במשרד, לרבות פניות זירוז (עמ' 9070). יחד עם זאת, הוסיף הנאשם, תוכן המסמכים משקף את "**רוח המפקד**" אותה שידר ליועציו, לפיה עליהם לפעול מול הפקידות הממשלתית לייעול ולזירוז תהליכי העבודה וקבלת ההחלטות, לרבות באמצעות משלוח תזכורות והפעלת לחצים. זאת במטרה להגביר את איכות השירות הניתן לאזרחים הפונים למשרד התמ"ת, ועל מנת "**שהנושא הזה יטופל בדחיפות הגדולה ביותר ובמהירות הגדולה ביותר כדי להביא להשלמתו**" (עמ' 12312). שיטת עבודה זו הונהגה על ידי הנאשם כהנחיה כללית לגבי כל הפרויקטים שעמדו על סדר יומו של משרד התמ"ת, ולא הייתה ייחודית למפעל סיליקט. הלחץ לא נועד להכתיב למקבלי ההחלטות את תוצאת ההחלטה, אם כי היה ידוע לכל הגורמים הכפופים לנאשם כי הוא תומך בהקמת המפעל (עמ' 14108). תמיכה זו נבעה כל כולה משיקולים ענייניים הקשורים למחויבותו העמוקה של הנאשם לפיתוח הנגב וליצירת מקומות תעסוקה בערי הפריפריה (עמ' 14109, 14111). תיאור דומה מצוי בעדותו של יחזקאל (עמ' 9032-9033, 9041). בין היתר אישר יחזקאל כי הנאשם "**היה מאוד מעורב ומאוד מעוניין בקידום המפעל**" למטרת שיקום הפריפריה והעברת מפעלים אליה; כי "**סיליקט בהחלט היה נושא מאוד משמעותי בעבודת הלשכה**"; וכי יחד עם זאת "**לא היה שום דבר חריג**" ברמת המעורבות של הנאשם וצוותו בנוגע למפעל סיליקט בהשוואה לטיפולם במפעלים אחרים (עמ' 9032-9033, 9097).

הצגה זו של הדברים אינה עולה בקנה אחד עם התיאור שמסר הנאשם בחקירתו הראשונה במשטרה בנושא מפעל סיליקט. שם אמר כי בתקופת כהונתו כשר התמ"ת פעל עו"ד מסר מול המשרד ב"**שניים וחצי פרויקטים שהוא עסק בהם. אחד זה היה נושא ה'סיליקט' שהתפקיד שלו בו לפי דעתי היה שולי לחלוטין, גם תפקיד שלי היה שולי לחלוטין**" (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 41 לתמליל). מעורבותו הגדולה של הנאשם בקידום הקמת המפעל, עליה העיד יחזקאל, מהווה בעליל מילוי תפקיד מרכזי בנושא זה. כך עולה

גם מעדותו של הנאשם בבית המשפט, בה סיפר כי פעל "**באינטנסיביות רבה**" להקמת מפעל סיליקט, כמו גם לקידומם של עניינים רבים אחרים בתחום אחריותו (עמ' 14111). אמנם הנאשם הסביר כי מעורבותו התבטאה במתן "**הנחיות כלליות**" ליועציו, ולא בירידה לפרטי הפעולות בהן נקטו יועציו לשם קידום הפרויקט (עמ' 14004-14005, 14109, 14111; ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 30, 65-66 לתמליל). דברים אלה מתיישבים עם צורת העבודה של הנאשם, עליה העיד דינור, בגדרה אנשי אמונו זכו לקבל ממנו "**חבל ארוך בסדרי גודל שלא מוכרים בשום מקום אחר**" (עמ' 14217). אולם גם כאשר שר נותן לעובדים הכפופים לו הנחיה כללית לפעול לטובת פרויקט מסוים, בלי להיכנס לפרטים, לא ניתן לכנות מעורבות זאת "שולית לחלוטין" כפי שטען הנאשם במשטרה, ובמיוחד כאשר השר מציג בפני עוזריו עמדה נלהבת ובלתי מסויגת בזכות הפרויקט, אותה ביטא הנאשם גם במשטרה: "**בעיני הקמת המפעל זה היה הדבר החשוב ביותר**"; "**אני גאה בזה שעזרתי למפעל הזה והלוואי והייתי עוזר יותר... זה פשע שהוא לא קם! פשע!**"; "**אני רציתי להקים מפעלים בכל מקום**"; "**אני רציתי שיוקם בדימונה מפעל ורציתי שיוקמו מפעלים בנגב, ורציתי לבנות את הנגב**" (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 77, 79, 87; ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 24, 38, 42). זאת ועוד, כבר ראינו כי מבין הנחיותיו של הנאשם בנושא מפעל סיליקט נמצאו גם הנחיות פרטניות: קציבת מועד להחלטת מרכז ההשקעות; מתן הנחה על מחיר פיתוח הקרקע; הפחתת גובה ההפקדה בנאמנות; תקצוב והשלמת סלילת כבישי הגישה. לא בכדי ציין הנאשם בהודעתו במשטרה כי השקפתו היא שתפקיד השר הנו "**לתת הוראות, כולל הוראות ספציפיות, במידה שהדבר הזה מתבקש כדי להגשים את המדיניות שהוא אחראי לה**" (ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 37 לתמליל). זו גם הייתה תחושתו של יחזקאל, שהעיד כי "**אולמרט הוא מנהל מצוין, הוא יורד לפרטים**" (עמ' 9012, ובדומה בעמ' 9065, 9106). התעסקותו של הנאשם בפרטים הייתה ידועה גם ליועץ המשפטי של המשרד, עו"ד מוסקוביץ, שראה את הדברים אחרת וסבר כי ראוי לשר לעסוק רק בקביעת מדיניות ולא בעניינים פרטניים (מוסקוביץ בעמ' 10219, 10253, 10262; הנאשם בעמ' 14171). במקרה של מפעל סיליקט נתן אפוא הנאשם הן הוראות כלליות והן הוראות ספציפיות.

1082. שני הצדדים תמימי דעים בכך שהנאשם היה שר מעורב ופעיל בעניינים השונים של משרד התמ"ת, אף מעבר למקובל אצל שרים אחרים. עוד מוסכם כי לא הייתה לנאשם כל מניעה לנהוג בדרך זו, באשר קביעת סגנון העבודה ומידת המעורבות בעבודת המשרד הנה פררוגטיבה של השר ועשויה להשתנות משר לשר. ממילא, המאשימה אינה מעלה אפשרות של התנהלות בלתי תקינה מצד הנאשם בעצם מעורבותו המשמעותית בענייני המשרד. המחלוקת הנה בשאלה האם הנאשם רשאי היה לדבוק במתכונת התנהלות זאת גם באותם מצבים בהם טיפולו נגע בגופים שיוצגו על ידי עו"ד מסר. לשאלה זאת נידרש בהמשך, במסגרת הדיון המשפטי בסוגיית ניגוד העניינים.

פרויקט נבטים

קבוצת צידון

1083. היוזמה הראשונה להקמת מפעל לשיפוץ ולהסבת מטוסי תובלה אזרחיים סמוך לשדה התעופה הצבאי נבטים שבנגב, הייתה של יואש צידון-צ'אטו, קצין בכיר לשעבר בחיל האוויר וחבר כנסת בשנים 1988-1992. צידון עמד בראש קבוצת יזמים שהגישה בשנת 1990 למרכז ההשקעות בקשה לאישור תכנית השקעה לשם הקמת המפעל, אולם התכנית לא יצאה לפועל בשל העדר משקיעים וחוסר בהזמנות (נ/1347(23); עדות מרדכי בעמ' 8690). בחודש אוגוסט 1993 הוציא מנכ"ל משרד הביטחון דוד עברי, על פי הנחיית ראש הממשלה יצחק רבין, מכתב תמיכה בפרויקט (נ/347(4)). לאחר מכן פנה צידון בנדון לראש הממשלה בנימין נתניהו ולמחליפו בתפקיד, אהוד ברק (נ/1432). ביום 21.2.99 כתב צידון לשר התעשיה והמסחר נתן שרנסקי, כי הוא מבקש ממנו לסייע באופן אישי בקידום הפרויקט שיזמה קבוצה בראשותו (נ/1347(1)). מנהלת לשכת השר שרנסקי השיבה לצידון כי מכתבו הועבר לטיפולו של מנכ"ל המשרד, דב מישור (נ/1347(2)). לאחר חילופי השרים במהלך שנת 1999 קיים השר הנכנס, רן כהן, דיון מרובה משתתפים בנושא זה ביום 22.12.99. בין המשתתפים היו צידון ודוד עברי (שבינתיים סיים את תפקידו כמנכ"ל משרד הביטחון). בסיכום הדיון נכתב כי השר כהן רואה חשיבות רבה בפרויקט, הנתמך גם על ידי ראש הממשלה ושר הביטחון, ולפיכך הורה על הקמת צוות בינמשרדי בראשות מנכ"ל משרדו, ראובן חורש, שיגיש בתוך חודש חוות דעת מקצועית בנוגע למפעל (נ/1347(3-10)). התעשיה האווירית, שהנה חברה ממשלתית העוסקת גם היא בבדק מטוסים במפעל שבבעלותה בנמל התעופה בן-גוריון, הגישה לצוות הבינמשרדי התנגדות מפורטת לפרויקט. למרות זאת, הגיע הצוות הבינמשרדי למסקנה כי מתקיימים התנאים הבסיסיים למימוש הפרויקט, והודעה על כך נשלחה על ידי השר כהן לצידון ביום 22.5.00, עם העתק לראש הממשלה אהוד ברק. במכתב נאמר כי מערכת הביטחון נתנה את הסכמתה לפרויקט, וכי ההמלצה החיובית לגביו של הצוות הבינמשרדי מותנית בשורה של תנאים שפורטו במכתב, ובכללם כדאיות כלכלית של הפרויקט למשק המדינה, והבטחת חוסן פיננסי ויכולת מקצועית ושיווקית של היזם, אשר ייבחנו לאחר הגשת תכנית עסקית מלאה (נ/1347(1-14)). ביום 24.5.00 כתב ראש הממשלה ברק לצידון, כי הוא שמח לשמוע שהתקיימו התנאים הבסיסיים למימוש הפרויקט במגבלות שהעמידה מערכת הביטחון, וכי אישור הפרויקט מחייב עמידה בכל התנאים הנדרשים על פי דין (נ/1347(15)). מכתבי תמיכה נוספים בפרויקט ניתנו ביולי 2000 על ידי מפקד חיל האוויר ובינואר 2002 על ידי מנכ"ל משרד הביטחון.

1084. משמונה הנאשם לתפקיד שר התמ"ת, ועל יסוד ההיכרות בינו לבין צידון שנוצרה בתקופה בה כיהנו שניהם כחברי כנסת, התקשר צידון אל הנאשם לעיתים תכופות בבקשה שיסייע לו בקידום הפרויקט (עדות הנאשם בעמ' 12318, 14140; ת/155, הודעת הנאשם

מיום 22.8.08, עמ' 42 לתמליל; ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 8 לתמליל). לבקשת הנאשם שלח אליו צידון חומר רלוונטי, וביום 4.4.03 כתב הנאשם על גבי החומר: "**בהמשך לחומר של צ'אטו צידון, לשיחה עם שמואל מרדכי!**" (נ/432(1)). בהמשך העביר צידון לנאשם טיוטה של מכתב באנגלית, המופנה לצידון ולשותפו למיזם רפאל איתן (מי שלימים כיהן כשר בממשלתו של הנאשם), ובמסגרתו אמור הנאשם להמליץ על הפרויקט. מעל הטיוטה נרשם בכתב יד: "**נוסח טיוטה שהשר יחתום**" (זהות הכותב לא התבררה: יחזקאל בעמ' 9112-9113). הנאשם רשם ביום 21.4.03 על גבי הטיוטה: "**שמואל מרדכי: האם הנושא מוכר לך? אנא, תן לי הבהרה, דחוף!**" (נ/347(1)(16)). עוד בטרם התקבלה תשובתו של מרדכי, הגיש צידון למרכז ההשקעות ביום 5.5.03 בקשה לאישור תכנית השקעה למפעל (ת/233(32)). ביום 15.5.03 כתב איתן לנאשם כי הוא נזקק להציג לגופים המממנים את הפרויקט מכתב של שר התמ"ת לפיו קיימת נכונות עקרונית לאשר את תכנית ההשקעות ככל שהמפעל יוכיח את עמידתו בתנאים הנדרשים. ביום 19.5.03 רשם הנאשם על גבי המכתב: "**בהמשך לשיחתי עם צ'אטו, ישוחח שמואל מרדכי איתו כדי לראות איזה נוסח של מכתב אפשר להוציא!**" (נ/433(1)). המסמך הועבר לנאשמת שרשמה לצד הנחייתו של הנאשם: "**לשמואל מרדכי**" (עמ' 12321). בעדותו הסביר הנאשם כי צידון ואיתן רצו מאד לקבל את המלצתו לפרויקט והפעילו עליו לחצים על מנת שיחתום על מכתב המלצה. הוא מבחינתו חפץ לתת את ההמלצה, וביקש מהם, כחלק מנוהל עבודה מקובל, להעביר אליו טיוטה של מכתב המלצה לחתימתו. לאחר קבלת הטיוטה נעשתה על ידו פנייה למרדכי על מנת לקבל את התייחסותו לנוסח המוצע, על מנת שלא ייווצר מצב בו נוסח ההמלצה לא יהיה ראוי ומתואם עם מרכז ההשקעות (עמ' 12319-12321).

תשובתו של מרדכי לפניית הנאשם אליו מיום 21.4.03 נשלחה לנאשם ביום 15.5.03, אולם הגיעה אליו לאחר פנייתו הנוספת למרדכי מיום 19.5.03 בנוגע למכתבו של איתן מיום 15.5.03. מרדכי כתב לנאשם כי צידון קיבל בשעתו מכתבי תמיכה בפרויקט משני מפקדי חיל האוויר, מראש הממשלה ברק ומשר התמ"ס כהן, וגם הצוות הבינמשרדי מצא כי הפרויקט נאות מבחינה עקרונית, אך למרות כל זאת לא הצליח היזם מאז לגייס משקיע אסטרטגי שיספק את הבסיס הפיננסי להגשמת הפרויקט. בנסיבות אלה אין, לדעת מרדכי, מקום לכך ששר התמ"ת ייתן לצידון מכתב תמיכה נוסף לפרויקט, ועל צידון לפנות למרכז ההשקעות בבקשה מתאימה על פי הנהלים, בקשה שתיבחן ותטופל בתשומת לב מרבית ובמהירות האפשרית (נ/347(1)(17-18)). ביום 9.7.03 כתב הנאשם ליחזקאל על גבי תשובתו של מרדכי: "**עובד – מה קורה עם זה. בדוק אצל שמוליק!**". הנאשם העיד כי מכתבו של מרדכי לימד אותו שהפרויקט הנו ראוי וחשוב אם כי קיימות לגביו מספר בעיות שיש להתמודד עמן. מאחר שבינתיים הועברה על ידו למרדכי (ביום 19.5.03) ההנחיה לשוחח עם צידון במטרה לבחון את נוסח המכתב שניתן להוציא, הוא ביקש מיחזקאל ביום 9.7.03 לבדוק עם מרדכי האם השיחה התקיימה והיכן הדברים עומדים (עמ' 12322-12323).

איתן שב ופנה לנאשם ביום 8.9.03, וכתב לו כי הבנק לפיתוח התעשיה הגיש למרכז ההשקעות סקר חיובי לגבי הפרויקט, ובנסיבות אלה נדרשים אישור מותנה של מרכז ההשקעות ומכתב המלצה של הנאשם. בו ביום כתב יחזקאל למרדכי על גבי המכתב: "**אודה להתייחסותך הדחופה ולהכנת טיוטא למכתב השר. אנא בהקדם. תודה – עובד**" (נ1/347(19); יחזקאל בעמ' 9101). כעבור שבעה ימים, ומשלא התקבלה תגובת מרדכי לפנייה, שלח אליו שופן ביום 16.9.03 הודעת דוא"ל בה ביקש לקבל עדכון בנוגע לפנייתו הנזכרת של יחזקאל (נ1/347(20)). הנאשם העיד כי פניות אלה של יועציו שיקפו את מדיניותו לקדם בדחיפות הקמת מפעלים בנגב, לאחר שבארבעת החודשים שחלפו מאז מכתבו של מרדכי אליו, הספיק היזם להגיש למרכז ההשקעות תכנית השקעה ולקבל לגביה המלצה חיובית של הבנק לפיתוח התעשיה (עמ' 12324-12325).

בסופו של דבר חתם הנאשם ביום 28.10.03 על מכתב המלצה לפרויקט, המופנה לאיתן ולצידון, בנוסח שונה מנוסח הטיוטה שהועברה אליו על ידם קודם לכן (נ1/347(21-22)). הנאשם העיד כי הוא מניח שטרם החתימה נבדק המכתב על ידי כל הגורמים הנוגעים בדבר (עמ' 12325). מרדכי לא ידע לומר האם טרם החתימה ניתנה הסכמתו לנוסח הסופי או שגם בשלב זה הוא הוסיף לדבוק בהתנגדותו למתן המלצת הנאשם לפרויקט (עמ' 8696).

1085. שלושה חודשים לאחר מכן, ביום 28.1.04, התקיימה אצל הנאשם פגישה שעסקה בעמדתו של משרד הביטחון בנוגע לפרויקט. משרד הביטחון התנה את אישורו לפרויקט בכך שהמפעל יוקם בשיתוף פעולה עם התעשיה האווירית, אולם קבוצת צידון התנגדה לתנאי זה (נ1/365, מזכר הכנה לפגישה מאת שופן ליחזקאל מיום 26.1.04; יחזקאל בעמ' 9103-9104; הנאשם בעמ' 12327). סיכום הפגישה נערך על ידי שופן (נ1/366). המשתתפים בפגישה, על פי הסיכום, היו: הנאשם, צידון, איתן, מרדכי, מנכ"ל משרד הביטחון, היועצת הכלכלית של מערכת הביטחון, ראש תחום תעריפים במשרד הביטחון, ושופן. צידון ביקש את התערבות הנאשם בהסרת התנאי שהציג משרד הביטחון, והוסיף כי מספר גורמים עסקיים מעוניינים לשתף פעולה בפרויקט. מנכ"ל משרד הביטחון הציג את עמדתו שלפיה אין היגיון עסקי ותעסוקתי בהקמת שני מפעלי בדק מטוסים בנבטים. הנאשם מסר למשתתפים כי משרד התמ"ת תומך בפרויקט, המהווה תרומה חשובה לתעשיה הישראלית, וישמח לסייע לו ככל הנדרש. לגבי דרישת משרד הביטחון ציין הנאשם כי ראוי למצוא נוסחה לשיתוף פעולה שתהיה מקובלת גם על הממונה על ההגבלים העסקיים. בעדותו הסביר הנאשם כי עמדת מנכ"ל משרד הביטחון נראתה לו הגיונית, ולכשעצמה היה בה להציב מכשול רציני ביותר בפני הפרויקט לנוכח הכוח הגדול ביותר בו מחזיק משרד הביטחון במערכת הבירוקרטית. לפיכך הוא המליץ לכל הגורמים למצוא נוסחה

לשיתוף פעולה בהפעלת הפרויקט (עמ' 12329). סיכום הפגישה אינו מציג את תשובתה של קבוצת צידון לדברי הנאשם, אולם במכתב שבא-כוח הקבוצה שלח ביום 23.5.04 למנכ"ל משרד הביטחון הובהר כי מאחר שמנכ"ל משרד הביטחון המשיך לדבוק בפגישה בתנאי בדבר שיתוף פעולה עם התעשיה האווירית, הסכים צידון לתכתיב זה והודיע על כך במהלך הפגישה אצל הנאשם (ת/361(26); דברים דומים נכתבו על ידי צידון בעתירתו לבג"ץ מיום 20.10.04 (ת/361(29-46), סעיף 23) ובמכתבו לנאשם מיום 14.6.05, נ/537, סעיף 4).

קבוצת סבג והתקשרותה עם עו"ד מסר

1086. בתחילת שנת 2004 התגבשה קבוצה נוספת של יזמים שביקשו להקים פרויקט בדק מטוסים אזרחיים (ואולי גם צבאיים) בנבטים. הרעיון להקמת הקבוצה היה של גבריאל סבג, ראש עיריית דימונה הראשון (בשנים 1964-1970), שבאותה תקופה שימש נשיא חברת ORS לגיוס כוח אדם. גבריאל סבג קיבץ יחדיו למטרת הפרויקט שלוש קבוצות יזמים: קבוצת ORS בראשותו ובראשות בנו, דורון סבג; קבוצת נגא בראשות תא"ל (במיל') אבנר נווה ששימש קצין בכיר בחיל האוויר; וקבוצה בראשות יזם המקרקעין אברהם אדמוב. להלן נכנה את שלוש הקבוצות יחד: קבוצת סבג. הרעיון לפרויקט הועלה בפני גבריאל סבג על ידי מנהל חטיבת בדק מטוסים בתעשיה האווירית, דוד ארצי. התעשיה האווירית חיפשה יזם פרטי שיחבור אליה להקמת מפעל להסבת מטוסים סמוך לבסיס נבטים שליד דימונה, וקבוצת סבג נאותה להצטרף אל התעשיה האווירית ולשתף איתה פעולה. גבריאל סבג זיהה בפרויקט הזדמנות לסייע לקידומה של דימונה ביצירת כ-500 מקומות עבודה ובהספקת עבודה לתעשיה תומכת בעיר, ושיתף בכך את ראש עיריית דימונה באותה עת, מאיר כהן. ביום 8.3.04 כתב גבריאל סבג למנכ"ל משרד הביטחון על הפרויקט ועל שיתופה של התעשיה האווירית בו, וביקש להזמין את היזמים לפגישה ולתמוך בשילובם בפרויקט (נ/246). הפגישה התקיימה, וקבוצת סבג הציגה בה את הפרויקט למנכ"ל משרד הביטחון (דורון סבג בעמ' 5431). ביום 23.3.04 שלח ראש העירייה כהן מכתב לנאשם בו סיפר לו על הפרויקט ומעלותיו בהספקת מאות מקומות עבודה לתושבי דימונה, וביקש ממנו לקיים פגישה בהשתתפות כל הגורמים המעורבים בדבר לשם קבלת התמיכה של הנאשם בפרויקט (נ/245).

1087. אדמוב, שלפי עדותו של דורון סבג היה "**הרוח החיה**" בהנעת הפרויקט, המליץ לשותפיו להתקשר עם מספר גורמים מקצועיים המתמחים בהיבטים שונים הכרוכים בהקמת המפעל. אחד מהם היה עו"ד מסר, עליו המליץ אדמוב מתוך עבודתו עמו בעבר, כמי שמתאים לייצג את קבוצת סבג במגעים מול מרכז ההשקעות לקבלת מעמד של מפעל מאושר ובהיבטים המשפטיים של רכישת ותכנון הקרקע עליה נועד המפעל לקום (דורון סבג בעמ' 5411-5412). אדמוב אמר לשותפיו "**שמסר הוא אחד המשרדים המובילים בארץ בנושא**" (שם, עמ' 5444). בדומה לכך אמר ראש העירייה כהן לגבריאל סבג

"**שהמשרד של עורך דין מסר הוא משרד מצוין, שמכיר את הנושא מקרוב**" (שם, שם). שמו של עו"ד מסר עלה גם בשיחות שקיימו היזמים עם התעשיה האווירית, וקיבל את ברכתה (שם, עמ' 5412, 5424-5425). בנוסף, המליץ שמעון אלפסי על עו"ד מסר בפני גבריאל סבג, בעקבות בקשתו של מסר מאלפסי (אלפסי בעמ' 14668-14669).

שכר הטרחה שסוכם בין קבוצת סבג לבין עו"ד מסר הנו 250,000 דולר בצירוף מע"מ, שישולם בפריסה של ריטיינר חודשי בסך 3,000 לחודש עד לקבלת היתרי בניה למפעל, אלא אם כן ההיתרים יתקבלו קודם לתום תקופת הריטיינר שאז הסכום האמור יושלם בפעם אחת (ת/213, הסכם שכר טרחה מיום 11.9.05; מסר בעמ' 10569). אף שהסכם שכר הטרחה נערך רק בספטמבר 2005, הייצוג של עו"ד מסר החל בפועל עוד באמצע שנת 2004, אלא שבמשך כשנה וחצי לא נערך בין הצדדים הסכם שכר טרחה מסודר, ודורון סבג הוא זה שביקש לנוכח חלוף הזמן להעלות את הדברים בצורה מסודרת על הכתב (עדותו בעמ' 5423-5424). בסופו של דבר, בשל התפרקות קבוצת סבג וגניזת הפרויקט, שולם שכר הטרחה עד אמצע שנת 2006 בלבד, בסך כולל של 232,461 ש"ח (ת/212, כרטסת הנהלת החשבונות של עו"ד מסר; ת/257(115-116)). דורון סבג ציין בעדותו כי לדעתו השכר ששולם לעו"ד מסר "**היה מתחת לסביר**" בהתחשב בהיקף הפעולות שהיו כרוכות בייצוג (עמ' 5445-5446). הנאשם העיד כי לא היה מודע להסדר שכר הטרחה שסוכם עם עו"ד מסר (עמ' 12367-12368).

<u>הוועדה לבחינת הפרויקט</u>

1088. בעקבות מכתבו הנזכר של ראש עיריית דימונה לנאשם קיים הנאשם דיון בנושא והחליט על הקמת ועדה בראשות יועצו עובד יחזקאל לצורך בחינת הפרויקט. אלדד רוטמן, יועץ נוסף של הנאשם, שימש מרכז הוועדה. הוועדה כללה נציגים של משרד התמ"ת (שמואל מרדכי, איציק חנניה ומנהלת האגף להכשרה מקצועית) ושל משרדי ממשלה נוספים (משרד הביטחון, משרד התחבורה, משרד הפנים, משרד האוצר, ומינהל מקרקעי ישראל), וכן את ראש עיריית דימונה, נציגת התעשיה האווירית, ונציגי היזמים: גבריאל סבג, דורון סבג, נווה, אדמוב ועו"ד מסר. לדברי יחזקאל, כמות המשתתפים הגדולה הייתה חריגה מאוד מבחינתו, ועמדה בניגוד לנוהגו לקיים דיונים מצומצמים וקצרים (עמ' 9045). ביום 12.5.04 שלח יחזקאל לחברי הוועדה (עם העתק לנאשם) הזמנה לישיבה ראשונה שלה שנקבעה ליום 1.6.04 (נ/247).

1089. סיכום הישיבה, אותו ערך רוטמן, מציג בקצרה את הנקודות שהעלו בה הדוברים (נווה, נציג משרד הביטחון, נציגת התעשיה האווירית, נציג משרד הפנים, נציגת מינהל מקרקעי ישראל ומנהלת האגף להכשרה מקצועית במשרד התמ"ת). נציג משרד הביטחון "**ביקש להדגיש כי הפרויקט יבוצע על ידי החברה שתזכה במכרז לכשיפורסם וכי משרד**

הביטחון אינו נותן עדיפות לאף אחת מהקבוצות". נווה אמר כי קבוצת סבג שהוא נמנה עמה "**תשתף פעולה עם התעשיה האווירית במידה וזו תזכה במכרז**". בסיום הדיון הוחלט כי הוועדה תתכנס אחת לשישה שבועות וכי יוקם צוות מצומצם לבחינת סטטוס הקרקע באזור, שחבריו יהיו נציגי משרד הפנים, משרד הביטחון ומינהל מקרקעי ישראל, וכן ראש עיריית דימונה והיזם אדמוב (נ/248/1). ביום 8.6.04 שלח רוטמן את הסיכום לחברי הוועדה עם העתק לנאשם ולמנכ"ל משרדו דינור.

1090. הישיבה השנייה של הוועדה התקיימה ביום 18.7.04. פרוטוקול הישיבה נערך על ידי עו"ד קרין קנבל-יוקל, שייצגה את קבוצת סבג יחד עם עו"ד מסר (הפרוטוקול נתפס במשרדו של מסר, ת/233(25-29)). בישיבה נדונה סוגיית מעמדה של הקרקע עליה תוכנן המפעל לקום והאפשרות להקצות אותה לצרכים צבאיים ואזרחיים. בין היתר ציין יחזקאל כי הוא עתיד להיפגש בעוד עשרה ימים עם היועץ המשפטי לממשלה יחד עם הנאשם, וכי בפגישה זו תועלה סוגיית הקצאת הקרקע למטרה משולבת צבאית-אזרחית. סוכם כי הישיבה הבאה של הוועדה תתקיים בתוך 4-6 שבועות, וכי ישיבה זו תתקיים יחד עם הנאשם.

1091. ישיבתה הבאה של הוועדה התקיימה ביום 5.9.04, שלא עם הנאשם. לישיבה זו נערכו שני פרוטוקולים שונים (ת/233(30-31); ת/361(64-65)), אחד על ידי גורם לא ידוע והשני על ידי רוטמן (בעדותו, עמ' 9047, הסתייג יחזקאל מהצגת הדברים בפרוטוקול הראשון). הנושא שהמשיך להידון בישיבה זאת היה סוגיית הקרקע, ובנוסף התעורר בישיבה חוסר בהירות באשר למידת התמיכה של מערכת הביטחון בפרויקט. הוועדה החליטה להקים שתי ועדות משנה. אחת, בנושא הסדרי הקרקע בהשתתפות נציגי משרד הפנים, מינהל מקרקעי ישראל, היזמים וראש עיריית דימונה; השנייה, בהשתתפות היועצים המשפטיים של משרד הביטחון, מינהל מקרקעי ישראל והתעשיה האווירית. נקבע כי לאחר סוכות תתקיים ישיבה נוספת של הוועדה בה יוכן הנושא להבאתו לדיון בוועדת שרים במהלך חודש נובמבר.

<u>הישיבות אצל הנאשם</u>

1092. הנאשם קיים בלשכתו שלוש ישיבות מרובות משתתפים בנושא פרויקט נבטים. הישיבה הראשונה התקיימה ביום 25.8.04, בהשתתפות ראש עיריית דימונה, מאיר כהן, בעלי תפקידים נוספים בעירייה, ונציגי משרד התמ"ת, מינהל מקרקעי ישראל ורכבת ישראל. סיכום הישיבה הופץ ביום 2.9.04 על ידי יועצו של הנאשם, דורון שופן, תחת הכותרת: "**סיכום פגישת שר התמ"ת עם ראש עיריית דימונה**", אולם תוכן הסיכום מתייחס רובו ככולו לפרויקט נבטים (נ/490/1). על פי האמור בסיכום, הנאשם הנחה את היועצת המשפטית של מינהל מקרקעי ישראל לבחון בהקדם שתי אופציות של מיקום

המפעל תוך שיתוף פעולה עם משרד הביטחון, וכן להיערך לאלתר למצב בו תידרש הפקעה של הקרקע (ראו גם עדותו של דינור בעמ' 14320).

תאריך הישיבה נלמד מיומן הפגישות של הנאשם: ביום 2.9.04, בו נערך סיכום הישיבה, לא מופיעה ביומן פגישה כלשהי הקשורה לדימונה או לפרויקט נבטים. לעומת זאת, ביום 25.8.04 אחר-הצהריים מופיעה הפגישה: "**דיון עם עיריית דימונה – לשכה**" (ת/17ב(38); ת/20ב(5); ת/28ב(18)).

סמוך לאחר ישיבה זו קיימה הוועדה בראשותו של יחזקאל, ביום 5.9.04, את ישיבתה השלישית הנזכרת לעיל (בפסקה 1091).

1093. הישיבה השנייה התקיימה אצל הנאשם ביום 5.1.05. לפי סיכום הישיבה אותו ערך אלדד רוטמן (נ/249), הנוכחים בה היו הנאשם, ראש עיריית דימונה, מנכ"ל משרד הביטחון, היועצת המשפטית של משרד הביטחון, מנהל מינהל מקרקעי ישראל, היועצת המשפטית של המינהל, נציגי צה"ל, משרד הפנים והתעשיה האווירית, עובד יחזקאל, וכן נציגי היזמים: גבריאל סבג, דורון סבג, אדמוב, נווה ועו"ד מסר. נראה כי רשימה זו אינה מלאה, שכן עו"ד תומר מוסקוביץ, היועץ המשפטי של משרד התמ"ת, העיד כי גם הוא נכח בישיבה, ובדומה העיד עו"ד מסר (מוסקוביץ בעמ' 10210; מסר בעמ' 10785; מעדותו של מסר עולה כי בישיבה נכחו עורכי-דין נוספים שלא נרשמו בסיכום הכתוב). במרכז הדיון עמדה סוגיית הקרקע. הובהר כי לא ניתן לכלול את המפעל האזרחי בשטח הבסיס הצבאי, והוצגו שתי חלופות למיקום המפעל בסמיכות לשטח הצבאי. נציגי היזמים דחו את אחת החלופות באומרם כי תוואי השטח לא יאפשר היתכנות כלכלית של הפרויקט במיקום זה. היועצת המשפטית של משרד הביטחון, עו"ד צביה גרוס, "**ביקשה להבהיר כי טרם התקיים מכרז להקמת המיזם וכי אין כל חבות לנציגי היזמים הנוכחים בדיון**". הנאשם סיכם את הדיון במתן הנחיה לאיתור שטח מחוץ לבסיס הצבאי שיהיה בו לאפשר היתכנות כלכלית של הפרויקט עבור היזמים. כן הורה הנאשם להתחיל בתהליך בדיקה פרטני של החלופה השנייה שהוצעה למיקום המפעל, תוך הימנעות מעיכובים בירוקרטיים. נקבע כי דיון נוסף עם הנאשם יתקיים תוך 45 יום. מנכ"ל משרד הביטחון הצטרף לסיכום של הנאשם, אישר כי משרד הביטחון לא יטיל קשיים בירוקרטיים על קידום הפרויקט, והוסיף כי עד לדיון הבא אצל הנאשם יערך על ידו סיור בשטח עם כל הגורמים הנוגעים בדבר על מנת לאתר את המיקום המתאים ביותר למפעל.

1094. לגבי הדברים שנרשמו בסיכום הישיבה מפיה של עו"ד גרוס, העיד דורון סבג כי "**גב' גרוס לא הייתה בישיבה, אלא פשוט עשו שיחת ועידה, העלו אותה על הספיקר ואז היא דיברה ונתנה דיסרטציה שלמה... למה יש את כל הקשיים שלגבי הנושא הזה של**

מכרז, למה אין אפשרות להכניס גורמים אזרחיים לתוך הבסיס, וכו' וכו'... היא דיברה לפי דעתי לפחות עשר דקות, ככה ברהיטות והציגה את הנושא" (עמ' 5436-5437, 5443). סבג הוסיף כי במהלך הישיבה עלתה טענה על כך שהיזמים נוטלים בה חלק, "**ורצו שהיזמים בכלל יצאו החוצה, שלא יהיו נוכחים בתוך הישיבות האלה**" (עמ' 5437). עו"ד מסר העיד כי היועצת המשפטית של מינהל מקרקעי ישראל, עו"ד רחל זכאי-נוימן, העירה במהלך הישיבה כי היא מוצאת קושי לקיים אותה בנוכחות היזמים, ועל כך השיבו לה היזמים כי בלא המעורבות שלהם אין סיכוי שהפרויקט יתקדם בקצב ראוי, וכי מגמתם היא "**להביא את זה עד לנקודה מסוימת ומשם העסק יצא למכרז**" (עמ' 10785-10786). הנאשם בעדותו אמר כי עו"ד גרוס (שבתה נשואה לבנו) נכחה בישיבה, ובדיעבד סיפרה לו כי הגיעה לישיבה באיחור קל וכאשר ראתה כי נוכחת בה רק אחת מקבוצות היזמים שהתמודדו על הפרויקט, היא העירה על כך, אם כי לא הציעה שהיזמים יצאו מהישיבה. הערתה הופנמה על ידי הנאשם, שדאג בעקבות זאת כי לישיבה הבאה שהתקיימה אצלו בקשר לפרויקט נבטים לא יוזמן אף יזם. הנאשם הוסיף כי לא הוא שקבע את זהות האנשים שהוזמנו לישיבה, והנחתו היא שהדבר נעשה על ידי אחד מעוזריו (עמ' 12333-12336). המכנה המשותף לכל הגרסאות הללו הנו, **ראשית**, שבמהלך הישיבה נשמעה ביקורת מצד הגורמים המשפטיים על כך שהישיבה מתקיימת בנוכחות היזמים, **ושנית**, שעו"ד גרוס הבהירה לנוכחים כי יהיה צורך בעריכת מכרז בין היזמים השונים וכי נוכחותה של קבוצת סבג בישיבה לא תקנה לה כל עדיפות על המתמודדים האחרים.

1095. לאחר הישיבה השנייה קיים הנאשם בלשכתו ביום שישי 18.2.05 שתי פגישות נפרדות: בשעה 10:30 עם גבריאל סבג, דורון סבג ועו"ד מסר, ובשעה 12:00 עם בתו של צידון, ד"ר ארנה ברי (דף יומן הנאשם, נ/435). לקראת הפגישה עם נציגי קבוצת סבג שלח גבריאל סבג לנאשם ביום 15.2.05 פירוט של הנושאים אותם ברצונו להעלות בפגישה, כולם בקשר לפרויקט נבטים (נ/436(2-3)). ביום 24.2.05, סמוך לאחר הפגישה, שלח גבריאל סבג לראש עיריית דימונה, מאיר כהן, דיווח על תוכנה (נ/436(1)). לטענת הנאשם, גם הפגישה עם ברי, שהייתה אחת השותפות בקבוצת צידון, עסקה בפרויקט נבטים. המאשימה אינה מקבלת טענה זו, וסבורה כי הפגישה עם ברי, לשעבר המדענית הראשית במשרד התמ"ת, לא עסקה בפרויקט נבטים. בעדותו מסר הנאשם כי הוא אינו זוכר את הפרטים המדויקים של הפגישות, אך הוא זוכר שנפגש באותו היום עם שני היזמים (אם כי בחקירה הנגדית סייג את הדברים לגבי הפגישה עם ברי ואמר שקיימת הסתברות גבוהה מאד שהפגישה עסקה בפרויקט נבטים), וכי פגישות מעין אלה היו חלק משגרת העבודה שלו במסגרתה נהג להיפגש עם יזמים שגילו עניין בהשקעות בסדרי גודל כאלה (עמ' 12340-12342, 14092, 14164-14165).

1096. הישיבה השלישית התקיימה בלשכתו של הנאשם ביום 27.2.05. הפעם אכן השתתפו בישיבה עובדי ציבור בלבד, בהם המנכ"לים של משרד הביטחון והתמ"ת, היועצים המשפטיים של משרדים אלה, מנהל מינהל מקרקעי ישראל, היועצת המשפטית של המינהל, עו"ד יוכי גנסין ממחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, ועוד. כעולה מסיכום הישיבה אותו ערך אלדד רוטמן (נ/250), מערכת הביטחון הודיעה כי לאחר סיור שמנכ"ל משרד הביטחון קיים בשטח התברר ששתי החלופות למיקום המפעל מתאימות לצרכיה, אם כי לדעתה קיימת עדיפות לחלופה המערבית. היועצת המשפטית של מינהל מקרקעי ישראל ציינה כי בינתיים ידוע על שני יזמים המתעניינים בפרויקט, ומאחר שהמתחם המערבי אינו מחזיק די קרקע פנויה, ייתכן שיהיה צורך לפרסם מכרז מותנה שבמסגרתו יתחייב הזוכה לרכוש את השטחים שאינם בבעלות המינהל. מנהל המינהל המליץ לצאת למכרז לצורך קבלת הרשאה לתכנון. בסיום הדיון קבע הנאשם "**כי אין לייחס חשיבות בשלב זה לעמדת היזמים לגבי השטח. אנו נגדיר אזור, מטרות וייעודים ונאפשר לכל מי שמעוניין להתמודד במכרז**". בנוסף, החליט הנאשם להקים ועדה בינמשרדית בראשותו של דינור לצורך גיבוש תנאי המכרז לקבלת ההרשאה לתכנון, אותו יפרסם מינהל מקרקעי ישראל.

<u>הוועדה הבינמשרדית להכנת המכרז</u>

1097. ביום 28.2.05, למחרת החלטתו של הנאשם על הקמת הוועדה הבינמשרדית, פרסם משרד התמ"ת הודעה על כך לעיתונות. בנוסף לדיווח על הקמת הוועדה, נאמר בהודעה כי הנאשם הנחה את הגורמים המקצועיים במשרדו ובמינהל מקרקעי ישראל לזרז את הכנת המכרז (ת/361(61)). כעבור יומיים, ביום 2.3.05, שלח הנאשם לדינור מעין כתב מינוי, בו חזר על החלטתו להקים את הוועדה בראשותו ופירט את שמות חברי הוועדה (נ/487; דינור בעמ' 14314).

1098. במקביל לדיונים בשאלת הקצאת קרקעות המינהל, פעלה קבוצת סבג במסלול חלופי של רכישת קרקעות פרטיות באזור בסיס הצבא בנבטים מהתושבים הבדואים. עו"ד מסר הוא זה שהגה את הרעיון, ולצורך כך התקשר עם גלעד אבני, ששימש בעברו יו"ר מינהלת הבדואים בנגב, והשניים באו בדברים עם בדואים שהחזיקו בקרקעות וניהלו עמם משא-ומתן (דורון סבג בעמ' 5441). בישיבה פנימית של קבוצת סבג והתעשיה האווירית שהתקיימה ביום 10.5.05, דיווח עו"ד מסר למשתתפים על ההחלטה האחרונה בדבר הקמת ועדה בינמשרדית בראשותו של דינור לגיבוש כללי המכרז. עו"ד מסר ציין כי "**ההחלטה אינה טובה לנו, וככל הנראה אף אינה רלוונטית כלל לפרויקט אם הקרקע עליו יוקם בסופו של דבר תהא קרקע פרטית שתירכש**". עו"ד מסר הוסיף כי נפגש עם מנהל מחוז הדרום במשרד הפנים בנושא קרקעות הבדואים, וכי לדעתו אין בשלב זה מקום לפעול לשינוי ההחלטה, מה עוד שהוועדה הבינמשרדית עדיין לא התכנסה עד אז ולו

פעם אחת (נ1/251, פרוטוקול הישיבה שנתפס במשרדו של עו"ד מסר). בסיום הישיבה התבקשה עורכת-דין ממשרדו של עו"ד מסר להכין דו"ח מסכם של הפעולות שננקטו בנושא הקרקעות והתשתיות, לצורך העברתו לתעשיה האווירית. מסמך זה הוכן ביום 16.5.05 (נ1/252). בין היתר נאמר בו כי הקרקע של הבדואים, המצויה בין שני מרחבי הקרקע אותם יכולה המדינה להקצות לפרויקט, עדיפה על קרקעות המדינה מבחינה גיאוגרפית, מבחינת הנגישות למסלולי המטוסים של הבסיס הצבאי ומבחינת תוואי הקרקע. באשר למכרז נכתב במסמך כי אם תירכש הקרקע הפרטית כי אז לא יהיה צורך במכרז לתכנון ולהקצאת הקרקע אלא רק לקבלת זכות השימוש במסלולי המטוסים. קבוצת סבג המשיכה לפעול בנושא הקרקע הן מול מינהל מקרקעי ישראל והן מול בעלי הקרקע הפרטית. ביום 3.11.05 נפגשו נציגי הקבוצה, ובתוכם עורכת-הדין ממשרדו של עו"ד מסר, עם מנהלת מחוז דרום של המינהל. בפגישה ביקשו נציגי הקבוצה לאפשר חילופי קרקעות בין המדינה לבין הבעלים הפרטיים על מנת שיהיה ניתן לרכוש מהבעלים הפרטיים שטח רצוף של 500-600 דונם. מנהלת המחוז השיבה כי תבדוק אפשרות זאת מול מינהלת הבדואים, והוסיפה והמליצה ליזמים לפנות למנכ"ל משרד התמ"ת כדי להתעדכן באשר לתוצאות עבודת הוועדה הבינמשרדית בראשותו שהופקדה על הכנת המכרז (סיכום הדיון, נ1/253).

1099. דינור בחן שלושה מודלים של המכרז, ולאחר שהגיע למסקנה כי המודל היחיד הבא בחשבון הנו מכרז על הזכויות בקרקע, לגביו אין לו יתרון יחסי על פני מינהל מקרקעי ישראל, נמסרה על ידו הודעה, בתיאום עם הנאשם, על העברת הטיפול במכרז למינהל (עמ' 14315). כמו כן נפגש דינור עם עו"ד מסר ועם כרמל ורניה, נציגו של צידון, והסביר להם מדוע אין מנוס מיציאה למכרז (דינור בעמ' 14315-14319, 14328-14329; נ1/489, דיווח בדוא"ל של ורניה לצידון על פגישתו עם דינור ביום 9.1.06). דינור העיד כי למיטב זכרונו עו"ד מוסקוביץ, היועץ המשפטי של המשרד, נכח בפגישות אלה (עמ' 14315-14316). לעומתו טען מוסקוביץ כי אינו זוכר פגישה בה נטל חלק אצל דינור עם עו"ד מסר (עמ' 10233).

1100. בסופו של דבר, היוזמה של קבוצת סבג לא נשאה פרי: מגעיה עם התעשיה האווירית לא הבשילו לכדי עקרונות מוסכמים מוגמרים; בשלב מסוים החליט אדמוב לפרוש מהקבוצה; הבדואים הערימו קשיים על מכירת קרקעותיהם; והיוזמה להקמת הפרויקט גוועה עוד בטרם הגיע השלב של הגשת בקשה לקבלת הטבות ממרכז ההשקעות (סבג בעמ' 5445).

מהלכי קבוצת צידון נוכח ההתמודדות של קבוצת סבג

1101. לעיל (בפסקאות 1083-1085) סקרנו את מגעיה של קבוצת צידון עם משרד התמ"ת, ובכלל זה עם הנאשם, עד לחודש ינואר 2004 בו התקיימה פגישתו של הנאשם עם צידון ואיתן בנוכחות מרדכי ובכירי משרד הביטחון. באותה תקופה התארגנה הקבוצה המתחרה של סבג, שפנתה לנאשם במרץ 2004 באמצעות ראש עיריית דימונה (לעיל פסקה 1086). במקביל להידברות שהתנהלה בין קבוצת סבג לבין לשכתו של הנאשם, נמשכו מגעיו של צידון עם הנאשם. כך, למשל, התקיימה פגישה של השניים ביום 5.4.04 (יומן הנאשם, ת/17ב(37); ראו גם עדות הנאשם בעמ' 12329). כמו כן, לנוכח סיכום הפגישה אצל הנאשם מיום 28.1.04, ניהלה קבוצת צידון משא-ומתן עם התעשיה האווירית לצורך גיבוש מתכונת שיתוף הפעולה ביניהן במסגרת הפרויקט. משא-ומתן זה נגדע בתחילת חודש מאי 2004, לאחר שהתברר לצידון כי התעשיה האווירית התקשרה עם קבוצת סבג בהסכם לשיתוף פעולה בהקמת המפעל. ביום 23.5.04 שלחו באי-כוחה של קבוצת צידון מכתב למנכ"ל משרד הביטחון, עם העתק לתפוצה נרחבת הכוללת את הנאשם, בו גוללו את השתלשלות הדברים וטענו כי התנהלות משרד הביטחון והתעשיה האווירית נעשתה בחוסר תום לב והיוותה הפרת התחייבות שניתנה לקבוצת צידון להקצאת הקרקע הדרושה להקמת הפרויקט. מנכ"ל משרד הביטחון נדרש במכתב להקצות לקבוצת צידון את הקרקע, ולחלופין להימנע מהענקת זכות להקמת הפרויקט לכל גורם אחר כל עוד לא תיערך התמודדות שוויונית על זכות זו של כל המעוניינים בדבר, בדרך של עריכת מכרז כחוק (ת/361(24-28)).

1102. משלא נענתה דרישתה, הגישה קבוצת צידון ביום 20.10.04 עתירה לבית המשפט הגבוה לצדק נגד המדינה והתעשיה האווירית (בג"ץ 9482/04). הסעדים שהתבקשו בעתירה היו: ביטול ההתניה של משרד הביטחון לפיה האישור לפרויקט לא יינתן אלא אם כן תשותף בו התעשיה האווירית; ביטול העדפתה של התעשיה האווירית על פני המתמודדים האחרים; ביטול הדרישות הבלתי ענייניות שהציב משרד הביטחון כתנאי לאישור הפרויקט; והענקת כל האישורים הדרושים לקבוצת צידון ומשרד הביטחון לצורך הקמת הפרויקט (ת/361(29-46)).

תגובת המדינה לעתירה הוגשה ביום 28.2.05, היינו יום לאחר הישיבה רבת המשתתפים שהתקיימה בלשכתו של הנאשם ביום 27.2.05, בה הוחלט על הקמת הצוות הבינמשרדי בראשותו של דינור לגיבוש עקרונות המכרז (לעיל פסקה 1096). בַתגובה דווח על החלטת הנאשם, והובהר כי עמדת המדינה העדכנית הנה שהפרויקט יוקם מחוץ לבסיס הצבאי, ולפיכך הטיפול בנושא מופקד בידי מינהל מקרקעי ישראל ומשרד התמ"ת ולא בידי משרד הביטחון. מאחר שהצוות הבינמשרדי צפוי תוך מספר שבועות לגבש את עקרונות המכרז לקראת פרסומו ברבים, ומאחר שבקשתה המעשית של קבוצת צידון בעתירה הנה להעדיף

אותה על פני יתר היזמים, אין מקום לעתירה ויש לדחותה בהיותה מוקדמת (ת/361(60-58)).

בתגובה לתגובת המדינה הגיש צידון לבית המשפט תצהיר מיום 2.3.05, בו ציין כי עמדתה העדכנית של המדינה כפי שהוצגה בתגובה שונה מהעמדה המקורית של משרד הביטחון לפיה הוא זה שאמור לאשר את הקמת הפרויקט ולקבוע את זהות היזמים שייטלו בו חלק. צידון הוסיף כי על משרד הביטחון להודיע במפורש כי בהליך המכרז להקמת הפרויקט יוכלו להשתתף מספר קבוצות של מציעים ולא רק התעשיה האווירית, וכי משרד הביטחון אינו עומד על כך שהתעשיה האווירית תהיה שותפה בפרויקט (ת/361(54)).

הדיון בעתירה התקיים ביום 7.3.05. בהתאם להמלצת בית המשפט בדיון, הודיעו העותרים כי הם מסכימים למחוק את העתירה תוך שמירת זכותם "**לשוב ולפנות לבג"ץ בעילה אחרת כי תקום להם**". העתירה נמחקה.

1103. ביום 24.3.05, סמוך לאחר מחיקת העתירה, שלח צידון לנאשם מכתב בו ביקש ממנו לאפשר את מסירת הפרויקט לידי קבוצת צידון ללא מכרז, שכן בכך יהיה לתקן את העוול החמור שנגרם לצידון במהלך השנים הרבות בו משרד הביטחון הכשיל את הפרויקט אותו יזם (נ/1(434). במכתב צידון הזכיר מכתב קודם ששלח ביום 22.3.05, וציין כי אם המדינה לא תיסוג מדרישת המכרז, כי אז תוגש על ידו תביעה נגד המדינה בגין הנזקים שנגרמו לו. בשולי המכתב נאמר כי איתן פרש מקבוצת צידון בשל ניגוד עניינים שהתקיים בינו לבין התעשיה האווירית. לפי עדותו של הנאשם, מכתבים אלה היו חלק ממסכת לחצים בלתי ראויים שצידון הפעיל עליו באותה תקופה, בכתב ובעל-פה, על מנת שהפרויקט יימסר לידיו ללא מכרז (עמ' 12337-12338). כמו כן, בשיחה שהנאשם קיים עם איתן מסר לו האחרון כי פרש מהפרויקט בשל דרישות בלתי מתקבלות על הדעת שהעלה צידון, ובהן הדרישה לפטור ממכרז (עמ' 12331).

הנאשם השיב לצידון במכתב מיום 31.3.05, עם העתק למנכ"ל דינור וליועץ המשפטי מוסקוביץ. במכתב נאמר כי מאחר שקיימת יותר מהצעה אחת להקמת פרויקט נבטים, החליט הנאשם על הקמת צוות בראשות דינור לשם הכנת המכרז להקצאת הקרקע, וכי אין מקום בנסיבות המקרה למתן פטור ממכרז (נ/1(488).

צידון שב ופנה לנאשם במכתב מיום 14.6.05 בו חזר על בקשתו לקבל ללא מכרז, ככל מפעל מאושר, את הקרקע הנחוצה להקמת הפרויקט, מהלך שיהווה הגשמת מכתב ההמלצה שהנאשם נתן לקבוצת צידון ביום 28.10.03 (נ/1(537).

כעבור חודש, ביום 17.7.05, שלח צידון מכתב למנהל מרכז ההשקעות, חזי צאיג, בעניין אישור תכנית ההשקעה של המפעל. סוגיה זו המשיכה להתברר במרכז ההשקעות במקביל לדיונים שהתקיימו בנושא הקצאת הקרקע (ראו, למשל, מסמך מיום 5.5.04 בו מנהל מינהל תעשיות עתירות ידע במשרד התמ"ת המליץ למינהלת מרכז ההשקעות שלא לקבל את התכנית של קבוצת צידון כל עוד לא נמצא משקיע אסטרטגי למימון הפרויקט נ1/347(23-26)). במכתבו הנזכר ביקש צידון להיפגש עם צאיג לצורך הטיפול בתכנית ההשקעה, שהוגשה בחודש מאי 2003 וקיבלה עוד באותה שנה את המלצתו החיובית של הבנק לפיתוח התעשיה. צידון ציין במכתב כי תשובת המדינה לעתירה שהגיש לבג"ץ הסירה את המכשול שעמד עד אז בדרכו של הפרויקט לאור התנגדות משרד הביטחון, וכי כעת הוא מעוניין לקדם את הפרויקט במהירות המרבית ולפנות שוב למשקיעים ולשותפים אסטרטגיים פוטנציאליים, שגיוסם מותנה באישור הפרויקט על ידי מרכז ההשקעות. הנאשם היה אחד המכותבים למכתב. על גבי העותק שנשלח לנאשם הוסיף צידון בכתב יד: "**לכב' מ"מ ראה"מ ושר התמ"ת ח"כ אהוד אולמרט, ד"ש – יואש. הנספחים נמצאים בתיק NAS בלשכתך**". על גבי עותק זה מצויה חותמת "נתקבל" של לשכת הנאשם מיום 17.7.05 (ת/233(32-33); ת/257(127-128); ת/361(68-69)). הנאשם העיד כי לא היה כל דבר חריג במשלוח העתק המכתב אליו, למרות שהמכתב יועד למרכז ההשקעות (עמ' 12343).

1104. המכתב האחרון, מיום 17.7.05, זכה במהלך המשפט להתייחסות מיוחדת, לאור העובדה שבמהלך חקירת המשטרה העתקו נתפס במשרדו של עו"ד מסר. בתחתית העותק שנתפס מופיע כיתוב שלפיו המסמך שוגר בפקסימיליה מ"**SHULA ZAKEN**" ל"**MESER**", כלומר, מהנאשמת לעו"ד מסר. אין חולק כי התנהלות זו, שבה מסמך שנשלח ללשכת הנאשם על ידי קבוצה אחת מועבר לב"כ הקבוצה המתחרה, אינה תקינה (הנאשם בעמ' 14166 לפרוטוקול; סעיף 956 לסיכומי הנאשם). משהוצג המסמך בפני הנאשם בחקירתו המשטרה, השיב כי זו הפעם הראשונה שהוא רואה את המסמך בהקשר של העברתו לעו"ד מסר, וכי הוא לא היה מעורב בהעברה זו וכלל אינו יודע כיצד המסמך הגיע לעו"ד מסר, ולפיכך הוא מציע שהשאלה תופנה לנאשמת ולעו"ד מסר (ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 11-12 לתמליל). הנאשם חזר על דברים אלו בעדותו בבית המשפט (עמ' 12344, 14166-14165). בדומה לכך העיד עובד יחזקאל כי לא היה לו חלק בהעברת המסמך לעו"ד מסר, כי אינו יודע באילו נסיבות הועבר המסמך, וכי לא היה נהוג בלשכה להעביר מסמכים בדרך כזאת (עמ' 9049-9050). התייחסותו של עו"ד מסר למסמך בעדותו הייתה שהוא ראה אותו לראשונה בחקירתו במשטרה (עמ' 10569-10570, 10963). לעומת זאת, בחקירת המשטרה שמר עו"ד מסר על זכות השתיקה ולא השיב על השאלות שהתייחסו למסמך (ת/261, הודעה מיום 10.9.08, שו' 109-123). הנאשמת בחרה שלא להעיד, ולפיכך לא נשמעה גרסתה בנדון.

המאשימה אינה מקבלת את גרסתו של עו"ד מסר וטוענת כי בהיותו מודע לחוסר התקינות הבולט של התנהלות הנאשמים מולו, הוא בחר שלא לחשוף את העובדות הידועות לו לגבי משלוח המכתב אליו. מנגד טוען הנאשם כי מאחר שבמועד כתיבת המכתב כבר היה ברור לכל שייערך מכרז בין המתמודדים, ובשים לב לכך שתוכן המכתב אינו חושף נתונים חסויים בפני עו"ד מסר ואינו מעניק יתרון כלשהו לקבוצה אותה ייצג, אין מקום להציג את התקלה שארעה כשגרת ההתנהלות של לשכת הנאשם, מה גם שייתכן שהעברת המסמך נעשתה מתוך טעות בתום לב של מי מעובדי הלשכה. אנו מקבלים את גרסת הנאשם, מולה לא הועמדה גרסה נגדית, באשר לחוסר מודעותו לכך שהמסמך הועבר לעו"ד מסר. יחד עם זאת, מאחר שהנאשמת בחרה שלא להעיד, לא נוכל לקבוע כי המסמך הועבר לעו"ד מסר (ממכשיר פקסימיליה הנושא את שמה) מתוך טעות. נעיר כי תוכן המסמך עוסק בבקשתו של צידון לקבלת אישור מרכז ההשקעות לפרויקט ולא בנושא המכרז. ממילא אין רלוונטיות לטיעון של הנאשם הנתלה בכך שבמועד כתיבת המסמך היה ברור לכל שייערך מכרז, ואין כל ראיה לאישוש טענת הנאשם לפיה עו"ד מסר היה מסוגל להתוודע בדרך אחרת למידע הנכלל במסמך בדבר פעילותה של קבוצת צידון ביולי 2005 מול מרכז ההשקעות לקבלת מעמד של מפעל מאושר. מידע זה לא היה חסר ערך עבור קבוצת סבג, שידעה כי לא תוכל לקבל את אישור מרכז ההשקעות למפעלה אם יינתן אישור כזה לקבוצת צידון; ובלשונו של עו"ד מסר בישיבה הפנימית של קבוצת סבג יחד עם התעשיה האווירית מיום 10.5.05 (חודשיים לפני העברת מכתבו של צידון לעו"ד מסר): "**מפעל מאושר – משרד התמ"ת ייתן את המלצתו בסופו של דבר רק למפעל אחד מהסוג האמור**" (נ/251).

1105. בסופו של דבר, כשלה גם קבוצת צידון ביוזמתה, ועד היום לא קם בנבטים מפעל בדק למטוסים.

<u>תקינות פעולות הנאשם</u>

1106. המאשימה טוענת כי בעוד שבשנת כהונתו הראשונה במשרד התמ"ת, הנאשם עודד וקידם את היוזמה של קבוצת צידון, ולצורך כך נפגש והתכתב עם נציגי הקבוצה, התייחסותו אליה נהפכה מאז כניסתה לתמונה של קבוצה סבג בחודש מרץ 2004. בשלב זה זנח משרד התמ"ת את תמיכתו בקבוצת צידון, ופעל לקידום הפרויקט שהציעה הקבוצה המתחרה תוך מידורה של קבוצת צידון מהתכתובות ומהישיבות שנערכו בנושא במשרד התמ"ת. כך, אף שנציגיה של קבוצת סבג, בהם עו"ד מסר, הוזמנו לשלושת דיוני הוועדה בראשות עובד יחזקאל (הראשון שבהם ביום 1.6.04), קבוצת צידון לא הוזמנה לאף לא אחד מהדיונים. הנאשם, שהנחה את יחזקאל אל מי לפנות ואף קיבל העתק מהפרוטוקולים של דיוני הוועדה, נמנע מלהורות על שיתופה של קבוצת צידון ועל עדכונה

בהתפתחויות. יתירה מכך, הנאשם קיים ביום 5.1.05 ישיבה בנושא פרויקט נבטים אליה הוזמנו נציגי קבוצת סבג בלבד, ורק לאחר מכן דאג, לדבריו, שלא להיפגש עם צד אחד בלבד, משהוסבה תשומת ליבו לחוסר התקינות שבדבר על ידי היועצת המשפטית של משרד הביטחון. אפילו בשלב זה נפגש הנאשם (ביום 18.2.05) עם נציגי קבוצת סבג, ואילו פגישתו מאותו יום עם בתו של צידון לא עסקה בפרויקט נבטים אלא ככל הנראה בנושא אחר, שאם לא כן הייתה ההגנה מזמינה את ברי להעיד על נושא הפגישה.

עוד טוענת המאשימה כי הנחייתו של הנאשם על עריכת מכרז בין היזמים השונים לא התקבלה אלא בשלב מאוחר, בעקבות הישיבה שקיים בלשכתו ביום 27.2.05. עד אותה עת לא ניתנה על ידי הנאשם החלטה, ודאי לא החלטה קונקרטית, בדבר יציאה למכרז, חרף ידיעתו החל מחודש מרץ 2004 על קיומן של שתי קבוצות יזמים החפצות בפרויקט. כך עולה מעדותו של הנאשם, כך מלמדים סיכומי הישיבות ומסמכים נוספים שהוגשו, וכך גם העיד עו"ד מוסקוביץ, היועץ המשפטי של המשרד. בהקשר זה דוחה המאשימה את טענתו של הנאשם לפיה קבוצת צידון יצאה כבר באותה תקופה מהתמונה והודיעה על התנגדותה לעריכת מכרז. לטענת המאשימה, צידון הודיע על הסכמתו למכרז עוד במכתב בא-כוחו מיום 23.5.04, ולאחר מכן תוך כדי בירור עתירתו לבג"ץ, והגשת העתירה לא נועדה למנוע את היציאה למכרז אלא להביא לביטול התנאי שאילץ את צידון לשתף פעולה עם התעשיה האווירית.

1107. הנאשם טוען מנגד כי הוא ולשכתו קידמו את פרויקט נבטים מתחילת הדרך, הן בשלב שבו היוזמה לכך הגיעה מקבוצת צידון, והן כאשר קבוצת סבג נכנסה לתמונה. לא זו בלבד שקבוצת סבג לא זכתה ממנו ליחס מועדף על פני קבוצת צידון, אלא שבוצעו על ידו מחוות לטובת קבוצת צידון להן לא זכתה קבוצת סבג: הנאשם חתם על מכתב המלצה לקבוצת צידון בניגוד לעמדת מנהל מרכז ההשקעות, ואף זימן ישיבה בהשתתפות נציגי הקבוצה עם מנכ"ל משרד הביטחון על מנת לבחון את האפשרות לריכוך התנגדות מערכת הביטחון לפרויקט. אל מול פעולות אלה לא נקט הנאשם במהלך כלשהו לקידום היוזמה של קבוצת סבג, וכל שעניין אותו היה טובת הפרויקט עצמו ללא קשר לשאלה מי יהיה היזם שיזכה בו. כאשר החליט הנאשם להקים את הוועדה לבחינת הפרויקט בראשות יחזקאל, הוא לא קבע את זהות המשתתפים בישיבותיה, ולפיכך אין לזקוף לחובתו את העובדה – שגם בעיניו אינה תקינה – שלדיוני הוועדה הוזמנו רק נציגי קבוצת סבג. בדומה לכך הזמנת קבוצת סבג לבדה לישיבה שהתקיימה אצל הנאשם ביום 5.1.05: מאחר שהנאשם לא הכין את רשימת המוזמנים לישיבה, הוא גם לא ידע כי הוזמנה אליה קבוצה אחת, וכאשר הוסבה תשומת לבו לפגם זה על ידי היועצת המשפטית של משרד הביטחון, הוא דאג מיד לתיקון הפגם והורה שלא להזמין לישיבה הבאה (מיום 27.2.05) אף יזם.

עוד טוען הנאשם כי מיד עם פנייתה של קבוצת סבג בקשר לפרויקט, היה ברור לכל הנוגעים בדבר שיתקיים מכרז בין הקבוצות המתחרות. נושא המכרז עלה בכל ישיבות הוועדה בראשותו של יחזקאל, וכן בישיבות שקיים הנאשם ביום 5.1.05 וביום 27.2.05, בעקבותיהן החליט על הקמת הוועדה הבינמשרדית בראשות דינור לקביעת עקרונות המכרז. אמנם ייתכן כי בתחילת הדרך, כאשר ההתעניינות היחידה בפרויקט הייתה של קבוצת צידון, טרם עלה הצורך במכרז, אולם משהופיעה קבוצת סבג וביקשה אף היא לקדם את הפרויקט, ברור היה כי יתקיים מכרז. יכול וההחלטה הפורמאלית על היציאה למכרז התקבלה רק בישיבה האחרונה אצל הנאשם מיום 27.2.05, אך אפילו לפי אפשרות זו, העמדה העקרונית בדבר הצורך במכרז הייתה מנת חלקם של מקבלי ההחלטות, לרבות הנאשם, הרבה לפני כן.

1108. אכן, כפי שטוענת המאשימה, ניתן לזהות שינוי ברור בהתייחסות של לשכת הנאשם אל קבוצת צידון מאז חודש מרץ 2004 בו הגיעה אל הנאשם בקשתה של קבוצת סבג לסייע בידיה בקידום הפרויקט. עד לאותו מועד הנאשם נפגש עם צידון ואיתן, חתם על מכתב המלצה למפעל שהגו, ופעל עבורם מול מנכ"ל משרד הביטחון שאף זומן יחד עמם לפגישה בלשכתו של הנאשם. אולם מאז שנוצר הקשר בין קבוצת סבג לבין הנאשם לא נמצאה פגישה נוספת של הנאשם עם קבוצת צידון או כל פעולה אחרת מטעמו לקידום הפרויקט של הקבוצה. בה בעת שולבו נציגי קבוצת סבג, בתוכם עו"ד מסר, בוועדה שהקים הנאשם לצורך בדיקת הפרויקט; יועצו של הנאשם, שמונה על ידו לעמוד בראש הוועדה, קיים שלושה דיונים שבכולם נציגי קבוצת סבג נטלו חלק ואף השמיעו דברים (באחד הדיונים, מיום 18.7.04, נרשמו בפרוטוקול דברים גם מפי עו"ד מסר); הנאשם עצמו ניהל ביום 5.1.05 ישיבה בנוגע לפרויקט עם נציגי רשויות שונות, אליה הוזמנו גם נציגי קבוצת סבג, לרבות עו"ד מסר; וביום 18.2.05 נפגש הנאשם באותו נושא עם גבריאל סבג, דורון סבג ועו"ד מסר. לא זו בלבד שקבוצת צידון לא שותפה בדיונים אלה, אלא שקיומם לא דווח לה, והיא לא נכללה ברשימת התפוצה של ההזמנות והסיכומים שיצאו לפני ואחרי הדיונים, אף שאלה נשלחו כולם לקבוצת סבג. בנסיבות אלה אך מובנים הדברים שעו"ד מוסקוביץ שמע לגבי קבוצת צידון בישיבה בה נטלה חלק קבוצת סבג בלבד, לאמור: שצידון הנו "**מתמודד לא רלבנטי בכלל**" ו"**גורם שלא צריך לספור אותו בכלל**" (עמ' 10243).

מידורה של קבוצת צידון מההתרחשויות המתוארות מסביר את מכתבה למנכ"ל משרד הביטחון מיום 23.5.04 (ת/361(24-28)) ואת עתירתה לבג"ץ מיום 20.10.04 (ת/361(-46 29)), בהם הלינה על כך שהתעשיה האווירית ניהלה מאחורי גבה משא-ומתן עם גורם אחר, אך לא הזכירה את המגעים שהתנהלו בין לשכת הנאשם לבין קבוצת סבג, הגם שהעתירה לבג"ץ הוגשה לאחר שהוועדה בראשות יחזקאל קיימה את שלוש ישיבותיה.

הדעת נותנת כי אילו עובדות אלה היו מצויות בידיעת קבוצת צידון בעת כתיבת המכתב והגשת העתירה, היה ניתן להן ביטוי באותן הזדמנויות. הוא הדין למכתביו של צידון לנאשם מיום 24.3.05 (נ/434) ומיום 14.6.05 (נ/537) שאינם מעלים כל טענה כלפי הנאשם על מגעים שקיים בלא ידיעת צידון עם יזם אחר. אמנם במכתב התשובה של הנאשם לצידון מיום 31.3.05 נכתב כי הנאשם הורה על הכנת מכרז "**מאחר וקיימת יותר מהצעה אחת לפיתוח המרכז**" (נ/488). אולם לא הרי קיומה של הצעה נוספת, שדווחה לקבוצת צידון, כהרי מפגשי הנאשם ויועציו עם המציע הנוסף, שלפי החומר הכתוב לא נחשפו בפני קבוצת צידון באף הזדמנות.

אין לנסות למצוא הקבלה בין העדיפות המתוארת לה זכתה קבוצת סבג לבין הסיוע שהושיט הנאשם לקבוצת צידון לבדה עד שלא פנתה אליו קבוצת סבג. בתקופה בה הנאשם פעל לטובתה של קבוצת צידון, היא הייתה המתעניינת היחידה בפרויקט, ולפיכך לא היה במהלכים שננקטו לטובתה לפגוע בגורם מתעניין אחר, מה שאין כן העדפת קבוצת סבג בשלב שבו עמדה מולה המתמודדת הנוספת, קבוצת צידון. בהבחנה זו מכיר אף הנאשם, שהסביר כי לא ראה מניעה לחתום על מכתב ההמלצה לטובת קבוצת צידון מכיוון שיוזמתה הייתה בגדר קונצנזוס "**שאיננו נתון במחלוקת או בתחרות**" וממילא "**אין בעיה, אתה לא מתחרה עם אף אחד, אתה לא פוגע באף אחד**" (עמ' 12382-12385, 14176, 14178). לעומת זאת, מפגשים עם קבוצת סבג ללא יידוע וללא שיתוף קבוצת צידון פגעו בתחרות בין שתי הקבוצות ועלולים היו להפחית את הסיכויים של קבוצת צידון להשתלב בפרויקט.

1109. כאשר נתבקש הנאשם להסביר מדוע נציגי קבוצת צידון לא נכללו בוועדה בראשות יחזקאל, השיב: "**אני לא יודע לומר מדוע... צריך לשאול את עובד כי הוא זימן את האנשים האלה לפגישה... אין לי מושג למה הם לא משתתפים בישיבה**". ועוד הוסיף הנאשם כי באותה תקופה קבוצת צידון "**למעשה בפועל התפרקה**", לאחר שאיתן פרש ממנה, וצידון העלה דרישות בלתי מציאותיות לכך שהפרויקט יימסר לו ללא מכרז ולכך שהתעשיה האווירית לא תוכל להשתתף בפרויקט. עם זאת הבהיר הנאשם כי בדיעבד הוא "**חושב שזה לא בסדר**" שיחזקאל לא הזמין את קבוצת צידון לישיבות הוועדה (עמ' 14142-14145). אשר לאי-הזמנתה של קבוצת צידון לישיבה שהתקיימה אצלו, השיב הנאשם כי הוא לא עסק בהזמנת המשתתפים לישיבה; כי הוא מניח שהמוזמנים נקבעו על ידי יועציו יחזקאל או שופן; וכי הוא מניח שהעובדה שצידון כבר הודיע באותה שעה כי "**לא ייקח חלק במשחק הזה**" נוכח התנגדותו למכרז, גרמה לכך "**שמישהו חשב שאולי ראוי להזמין רק אותם ולא אחרים**" (עמ' 12335). למרות כן, אי-הזמנה זו "**הייתה טעות**" אף היא, שכן לא הייתה כל הצדקה להזמין לישיבה רק את אחת הקבוצות (שם).

1110. הסבריו אלה של הנאשם מוקשים. בפתח המכתב שיחזקאל שלח ביום 12.5.04 ל-14 חברי הוועדה לבחינת הפרויקט, מהם נציגי רשויות שונות ומהם נציגי קבוצת סבג, נכתב:

> "**ממלא מקום ראש הממשלה, השר אהוד אולמרט, <u>ביקשני לפנות אליכם</u> בעניין הבא:**
>
> **בעקבות פניית ראש העיר דימונה, מר מאיר כהן, בעניין הקמת מרכז הסבות ותחזוקה אזרחי וצבאי בדימונה קיים ממלא מקום ראש הממשלה ושר התמ"ת דיון בנושא.**
>
> **<u>הוחלט כי תוקם ועדה בהשתתפות המכותבים</u> לצורך בחינה וגיבוש הנושא במטרה להגדירו כפרויקט לאומי לקראת דיון בקבינט החברתי כלכלי**" (נ/1, 247; ההדגשות הוספו).

לשון המכתב מדברת במפורש על כך שהנאשם הוא זה שביקש מיחזקאל לפנות אל הנמענים, לאחר דיון אותו קיים הנאשם ובו הוחלט על הקמת הוועדה בהשתתפותם. על מנת לסתור מובן זה המתבקש מפשט הכתוב, היה על הנאשם להציג בפני יחזקאל את גרסתו לפיה יחזקאל, ולא הנאשם, הוא זה שקבע את זהות חברי הוועדה, ועל ידי כך לאפשר ליחזקאל להגיב על הגרסה העומדת לכאורה בסתירה לדברים שכתב. הנאשם נמנע מלעשות כן על אף שיחזקאל נחקר על ידו על המכתב בחקירה נגדית (עמ' 9105). בחקירה החוזרת ענה יחזקאל לשאלת המאשימה כי אינו זוכר מדוע קבוצת צידון לא הוזמנה לישיבות הוועדה (עמ' 9353); אולם תשובה זו אינה מלמדת על העדר זיכרון של יחזקאל לגבי השאלה – שכאמור לא הוצגה בפניו על ידי ההגנה – האם זהות חברי הוועדה נקבעה על דעת עצמו וללא ידיעה או הנחיה של הנאשם. לא רק זאת, מאחר שהעתק המכתב נשלח אל הנאשם, די היה במכתב עצמו להעמיד את הנאשם על זהות חברי הוועדה. בנוסף נשלחו אל הנאשם העתקי הפרוטוקולים של הישיבה הראשונה והשלישית שקיימה הוועדה, בהם פורטו שמות חבריה ובכללם נציגי קבוצת סבג ועו"ד מסר (נ/1, 248 מיום 1.6.04, ת/361(-66 64) מיום 5.9.04; בפרוטוקול מיום 1.6.04 נכתב כי הדיון התקיים "**בהשתתפות המכותבים**" וכי הרשימה בלוח התפוצה היא של "**חברי הוועדה**"; בפרוטוקול מיום 5.9.04 נכתב כי הדיון התקיים "**בהשתתפות המכותבים ו/או נציגיהם**"). משלוח הפרוטוקולים תאם את נוהל העבודה בלשכת הנאשם שלפיו הפגישות שעוזריו קיימו בנושאים מהותיים היו מובאות לידיעתו (יחזקאל בעמ' 9020, 9024-9026, 9078). יחזקאל אף העיד כי הוא משוכנע שהנאשם קיבל דיווח על הפגישות וראה את סיכום הדיון שהיווה הכנה לדיון ההמשך שהתקיים אצלו (עמ' 9045-9046, 9060). מכאן שהנאשם ידע כבר כאשר הקים את הוועדה, ומכל מקום עוד בטרם התכנסותה בפעם הראשונה, כי נכללה בה רק הקבוצה המיוצגת על ידי עו"ד מסר ולא הקבוצה המתחרה של צידון, ושב והופנה לעובדה זו תוך כדי דיוני הוועדה. במצב דברים זה, ובשים לב לעדות הנאשם לפיה הוא פעל "**למען צידון לאין ערוך יותר נמרצת ונחרצת מכפי שפעלתי לטובת קבוצת סבג**" (עמ' 14147-14148),

מתבקש היה מהנאשם, אם אמנם קביעת חברי הוועדה נעשתה על ידי יחזקאל ולא על ידו, לפנות אל יחזקאל מיד כאשר הונחה בפניו רשימת החברים ולהנחות אותו לצרף לוועדה את קבוצת צידון. הימנעותו של הנאשם מצעד כזה מחזקת את המסקנה העולה ממכתבו של יחזקאל, לפיה הנאשם היה מעורב בקביעת חברי הוועדה. אך גם בלעדי כן, היינו בהנחה שמעורבותו של הנאשם לא ירדה לשמות החברים (למרות שהוא זה שהקים את הוועדה), בחוסר תגובתו למכתבו של יחזקאל נתן הנאשם יד, לכל הפחות במחדל, לחוסר השוויון שננקט כלפי קבוצת צידון. התנהלות זו נמשכה לאחר מכן, כאשר הנאשם ניהל בלשכתו ביום 5.1.05 את הישיבה עם נציגי הרשויות השונות כשלצדם נציגי קבוצת סבג, בתוכם עו"ד מסר, ולא הפסיק את הישיבה על אף שנוכח (לטענתו רק עם תחילתה, מאחר שלא היה מעורב בקביעת זהות המוזמנים) כי רק אחת הקבוצות הוזמנה להשתתף בה.

1111. אמנם הישיבה הבאה אצל הנאשם ביום 27.2.05 התנהלה באופן שונה, בהשתתפות נציגי הרשויות בלבד וללא אף אחת מקבוצות היזמים. אולם, **ראשית**, הדרת קבוצת סבג מהישיבה מיום 27.2.05 לא חיפתה על ההתייחסות הבלתי שוויונית אל קבוצת צידון בישיבה שקדמה לה. לשם תיקון חוסר השוויון היה על הנאשם להימנע מלקיים את הישיבה הראשונה כל עוד נוכחת בה קבוצה אחת, ואם כבר קיים ישיבה זאת – להזמין את קבוצת צידון לישיבה נוספת בה יתאפשר לה להשמיע את עמדתה בפני כל הגורמים ששמעו בישיבה הראשונה את עמדת קבוצת סבג. **שנית**, הסיבה לשינוי שהתרחש בין הישיבה הראשונה לבין הישיבה השנייה בנוגע לזימון קבוצת סבג לא התבררה באופן מספק. נפרט:

כאמור, הנאשם תולה את השינוי בהערתה של אם כלתו, היועצת המשפטית של משרד הביטחון. הסבר זה לא הוצג על ידי הנאשם בחקירתו במשטרה, שם גרסתו הייתה שלאחר פנייתה של קבוצת סבג "**זימנתי דיון גדול שהשתתפו בו כולם, השתתפו בו עורכי דין מכל הצדדים**" (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 42 לתמליל; ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 54 לתמליל); והרי אם שני הצדדים השתתפו בדיון לא יכולה הייתה לבוא הערה מצדה של עו"ד גרוס. בעדותו בבית המשפט לא שחזר הנאשם מזכרונו האישי את המעמד של הערת עו"ד גרוס, אלא העיד עליו בהתאם למה שעו"ד גרוס סיפרה לו בשיחה שקיים עמה לקראת עדותו (עמ' 12334, 12346, 14135). למרות שניתן היה להזמין את עו"ד גרוס למתן עדות, ולמרות שהמאשימה הבהירה עוד במהלך פרשת ההגנה כי בדעתה להסתמך על כך שעו"ד גרוס לא הובאה לעדות מטעם ההגנה (עמ' 14139, 14156-14158), קולה של עו"ד גרוס לא נשמע במשפט. בנסיבות אלה יש לייחס משקל עודף לתוכן הדברים של עו"ד גרוס בישיבה אצל הנאשם מיום 5.1.05 כפי שנרשמו בסיכום הדיון בזמן אמת: "**היועצת המשפטית למשרד הבטחון ביקשה להבהיר כי טרם התקיים מכרז להקמת המיזם וכי אין כל חבות לנציגי היזמים הנוכחים בדיון**". אמנם הוזכרה כאן נוכחותם בדיון של נציגי

יזמים, אולם לא נאמר באלו יזמים מדובר; לא הוזכר כי קיימים מלבדם יזמים נוספים שגילו עניין בפרויקט; ולא נמתחה ביקורת על היעדרותם של יזמים כאלה מהדיון. ההערה היחידה שעלתה מדבריה של עו"ד גרוס היא שנוכחות היזמים בדיון אינה מבטיחה את מסירת הפרויקט לידיהם, שכן זהות המפעיל תיקבע במכרז בו תינתן הזדמנות שווה להתמודד לכל מי שיחפוץ. החובה לערוך מכרז נקבעת בהתאם למהות העניין נשוא ההתקשרות, ואינה מושפעת מההיקף המספרי של הגורמים המתעניינים בפרויקט. ממילא, התייחסותה של עו"ד גרוס לעריכת המכרז ולשוויון שיינקט בגדרו, אינה יכולה להתקשר לביקורת על תמהיל המשתתפים בישיבה, גם אם לא ניתן בה ייצוג לכל הקבוצות המתחרות. כך הדבר אפילו תאמר שעו"ד גרוס נכחה בישיבה וראתה את נציגי היזמים; ועל אחת כמה וכמה לפי גרסתו של דורון סבג שעו"ד גרוס לא הייתה נוכחת והשמיעה את עמדתה בטלפון (עמ' 5436-5437, 5443), שאז יכולתה להתחקות אחר הכמות והזהות של נציגי היזמים הייתה פחותה (ובהקשר זה תוזכר עדותו של עו"ד מוסקוביץ בעמ' 10211, כי למיטב זכרונו במהלך הישיבה לא נחשף קיומה של הקבוצה המתחרה).

למען הסדר הטוב יצוין כי המאשימה ביקשה להגיש במהלך חקירתו הנגדית של הנאשם מסמכים נוספים, בהם התכתבות שעו"ד גרוס ניהלה עם עו"ד גנסין ממחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה (שכזכור נכחה בישיבה שקיים הנאשם ביום 27.2.05). ההגנה התנגדה להגשת המסמכים, והתנגדותה התקבלה (עמ' 14135-14140). המאשימה סבורה כי מסמכים אלה תומכים בפרשנות הניתנת על ידה לדבריה של עו"ד גרוס. כמובן שמאחר שלא קיבלנו את המסמכים, אין אנו מייחסים כל משקל לפוטנציאל הראייתי הטמון בהם, אם בכלל. בה בעת, מאחר שהנאשם הוא זה שהתנגד להגשת המסמכים, לא ראינו להימנע מקביעת ממצאים על יסוד החומר המצוי בפנינו אף שידוע כי הנו חומר חלקי.

זאת ועוד: גם אם נאמר שעו"ד גרוס (בשונה מעו"ד מוסקוביץ) הייתה מודעת ליוזמה המקבילה שנקטה קבוצת צידון ולהעדרה של קבוצה זו מהישיבה ביום 5.1.05, למשל כתוצאה מהמגעים שהתנהלו ברבות השנים בין משרד הביטחון לבין קבוצת צידון; וגם אם נניח כי מידע זה הוא שגרם לעו"ד גרוס להעיר לנאשם ביום 5.1.05 על העדרה של קבוצת צידון; עדיין קיים קושי בתגובה של הנאשם להערה. התגובה המתבקשת צריכה הייתה להיות זהה לדברי הנאשם בבית המשפט, קרי: שקבוצת צידון "**למעשה בפועל התפרקה**" עוד בשנת 2004 בטרם התקיימו ישיבותיה של הוועדה בראשות יחזקאל (עמ' 14143), ושצידון כבר "**לא היה במשחק**" בראשית שנת 2005 בה התקיימה הישיבה אצל הנאשם (עמ' 12335; ראו גם ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 42 לתמליל; ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 54 לתמליל – בהן טען הנאשם כי דרכיהם של צידון ואיתן נפרדו בטרם פנתה אליו קבוצת סבג). הנאשם לא טען כי הביא עובדה זאת לידיעתה של עו"ד גרוס, ולא הסביר מדוע הורה בכל זאת שלא להזמין את קבוצת סבג לישיבה הבאה שהתקיימה

בלשכתו מספר שבועות לאחר מכן, למרות היותה, לשיטתו, הקבוצה הרלוונטית היחידה באותה תקופה, באופן המציב אותה באותו מעמד של קבוצת צידון עמה לא ראה הנאשם כל מניעה להיפגש טרם הצטרפותה של קבוצת סבג להתמודדות.

1112. ודוק: אין באמור משום אישור לגרסת הנאשם באשר להסרתה של יוזמת צידון מסדר היום במועדים הנדונים. נהפוך הוא: במציאות, דיוני הוועדה בראשותו של יחזקאל התקיימו באותה תקופה שבה נדונה במרכז ההשקעות בקשתה של קבוצת צידון לאישור תכנית ההשקעה של המפעל (נ/347(23-26), ובאותה תקופה שבה נשלח לנאשם העתק מכתבו של ב"כ קבוצת צידון למנכ"ל משרד הביטחון מיום 23.5.04, מכתב המכיל הסכמה לעריכת מכרז תוך אזכור פגישה של איתן עם נציגת התעשיה האווירית ביום 4.5.04 (ת/361(24-28), סעיפים 10, 12.2, 13(א); פגישה זו הוזכרה גם בעתירה של קבוצת צידון לבג"ץ, ת/361(29-46), סעיף 25). יתר על כן, ביום 5.1.05 בו התקיימה אצל הנאשם הישיבה בהשתתפות קבוצת סבג, הייתה תלויה ועומדת העתירה לבג"ץ שקבוצת צידון הגישה בחודש אוקטובר 2004 בדרישה לקיום וקידום הפרויקט (ת/361(29-46)). ברור אפוא כי יוזמתה של קבוצת צידון הייתה אקטואלית ורלוונטית ביותר במועד הישיבה, לפחות מנקודת ההסתכלות של צידון, גם אם בשלב כלשהו במהלך שנת 2004 איתן פרש מהקבוצה. אם בכל זאת הוזכרה לעיל גרסתו של הנאשם בדבר התפרקות הקבוצה ויציאתה מהמשחק, אין זאת אלא על מנת להצביע על כשל פנימי בקו הטיעון שלו: לא ניתן לגונן על אי-זימונה של קבוצת צידון לישיבות בהן השתתפה קבוצת סבג באמצעות הנימוק של התפרקות קבוצת צידון, ובה בעת לתלות את אי-זימונה של קבוצת סבג לישיבה האחרונה אצל הנאשם בנימוק של קיום קבוצת צידון. בדומה, לא ניתן לגרוס כי פגישתו של הנאשם עם בתו של צידון, ד"ר ארנה ברי, ביום 18.2.05 (בו נפגש בנפרד גם עם נציגי קבוצת סבג) עסקה בפרויקט נבטים, שעה שטענתו של הנאשם היא שיוזמתה של קבוצת צידון ירדה מהפרק עוד בשנת 2004, ולכל המאוחר בימים הראשונים של שנת 2005.

באשר לטענת הנאשם אודות פרישתו של צידון מה"משחק" לעת הדיון שהתקיים אצלו בחודש ינואר 2005, אמר הנאשם בעדותו כי צידון "**באופן תיאורטי היה נציג של יזם שני, אבל הוא לא היה במשחק כבר משום שהוא בעצם אמר שהוא נגד מכרז והוא מתנגד למכרז, והוא לא ייקח חלק במשחק הזה**" (עמ' 12335). בדומה לכך סיכומי הנאשם בעל-פה, בהם נאמר כי בעת הישיבה מינואר 2005 צידון "**כנראה בכלל לא רוצה לבוא כי הוא מגיש בינתיים עתירות שבהן הוא מבקש לקבל את הפרויקט הזה בלי מכרז**" (עמ' 17290). אין ממש בטענה זו. **ראשית**, גם אם הייתה ידועה בינואר 2005 עמדתו של צידון המתנגד לעריכת מכרז, חובה הייתה להשוות בינו לבין הקבוצה המתחרה, ולאפשר לו להשתתף כמותה בישיבה שקיים הנאשם על מנת להציג במהלכה את התנגדותו למכרז. גם

לדידו של הנאשם, נושא המכרז לא עלה בעת שנפגש עם צידון בשלב בו קבוצתו הייתה המתמודדת היחידה טרם הגעתה של קבוצת סבג; ממילא לא ניתנה לקבוצת צידון הזדמנות לטיעון בנושא המכרז בפגישה עם הנאשם. **שנית**, אין זה נכון כי בעתירתו לבג"ץ ביקש צידון לזכות בפרויקט ללא מכרז. אמנם המילה "מכרז" אינה מוזכרת בעתירה, אולם לעתירה צורף (כנספח כ') מכתב באי-כוחה של קבוצת צידון למנכ"ל משרד הביטחון מיום 23.4.05, בו הוצגה פעמיים בקשתה החילופית לעריכת מכרז בין כל המתמודדים (ת/361(24-28), סעיפים 12.2, 13(א)), וצוינה התנהלותו של משרד הביטחון "**בניגוד לדיני המכרזים על-מנת לאשר את ההתקשרות של התע"א ויזם אחר, תוך אי מתן הזדמנות שווה בענין זה למרשנו**" (שם, סעיף 2). למעלה מכך: בשונה מהמכתב (שקדם לעתירה), אין בעתירה – שהוגשה אך נגד משרד הביטחון והתעשיה האווירית ולא נגד משרד התמ"ת ומינהל מקרקעי ישראל – סעד שעניינו מסירת הפרויקט לידי קבוצת צידון. בגוף העתירה אף נכתב כי "**לעותרים זכות להתחרות באופן חופשי ושוויוני, בין היתר, מול התע"א, על מתן שירותי תחזוקת מטוסים לצה"ל...**" (ת/361(29-46), סעיף 4 סיפא), והלוא המילים "תחרות חופשית ושוויונית" אינן אלא כינוי אחר למכרז. בדומה לכך, הסעד השני שהתבקש בעתירה: הימנעות מהעדפת השתתפות התעשיה האווירית בפרויקט "**על פני כל המתעניינים האחרים בפרויקט, לרבות העותרים**", אינו אלא דרישה להשוואת העותרים ליתר היזמים המתעניינים בפרויקט. מסקנה זו אינה משתנה גם לא למקרא הסעד הרביעי שהתבקש בעתירה, בו נתלה הנאשם, לאמור: הענקה לאלתר לקבוצת צידון של "**כל האישורים הנדרשים ממשרד הביטחון לצורך הקמת הפרויקט**", שהרי הובהר בעתירה (בסעיף 14) כי מדובר בפרויקט אזרחי שהסמכות לאשר אותו מוקנית לגופים ממשלתיים אחרים ולא למשרד הביטחון, אשר לו "**יש רק מעורבות מצומצמת ביותר בעניין פרויקט זה**". אם נותר ספק בדבר, הוא הוסר בתצהיר התגובה של צידון מיום 2.3.05 לתגובת המדינה לעתירה, שם דובר במפורש על דרישתה של קבוצת צידון לכך שמשרד הביטחון יודיעו כי הם תומכים במכרז (ת/361(54)). בנסיבות אלה אך מובנים דבריו של דורון סבג בעדותו כי צידון "**פנה לבג"ץ ואמר שהוא חושב שכל התקשרות של המדינה דרך משרד הביטחון, צריכה להיות במסגרת של מכרז**" (עמ' 5425).

לטענת הנאשם, גם דבריו של צידון בתצהיר התגובה הנ"ל אינם מהווים הסכמה למכרז, מכיוון שהתצהיר לא הסתפק בדרישה שמשרד הביטחון והמנכ"ל שלו יודיעו "**כי הם תומכים בכך שבמכרז להקמת הפרויקט ישתתפו מספר קבוצות מציעים**", אלא הוסיף דרישה נוספת לכך שהללו יודיעו "**כי הם אינם עומדים על כך שהתע"א תהיה שותפה לפרויקט**". לשיטת הנאשם, דרישה אחרונה זו מהווה למעשה התנגדות של קבוצת צידון למכרז "**בתנאים שכל המערכת הממשלתית חשבה שהם חיוניים**", שכן פירושה המעשי הנו: "**או שתתנו לי את המכרז, או שתוציאו את התעשיה האווירית שלא תוכל להיות שותפה בעסק הזה**" (עמ' 14163). דא עקא, שצידון לא דרש, לא בעתירה ולא בתצהיר

התגובה שלו, למנוע מהתעשיה האווירית להשתתף בהתמודדות על הקמת הפרויקט. דרישתו הייתה רק למנוע מהתעשיה האווירית את **העדיפות** שביקש להקנות לה משרד הביטחון באמצעות ההתנאה המחייבת כל מי שיזכה בהפעלת הפרויקט לשתף בו את התעשיה האווירית כשותפה אסטרטגית. התנגדות להעדפה כזו אינה יכולה להיחשב התנגדות למכרז.

לא נעלמו מאתנו דבריה של ב"כ המדינה וקבוצת צידון לבג"ץ, לפיהם "**הלכה למעשה מבקשים העותרים כי תינתן להם עדיפות על פני כל יזם אחר, שיבקש להקים את המיזם נשוא העתירה**" (ת/361(60)). לא נאמר כאן כי קבוצת צידון מבקשת פטור ממכרז אלא "**עדיפות**", ולא הרי זה כהרי זה; ניתן לחשוב, למשל, על סיטואציה שבה הסעד הרביעי בעתירה – הענקת כל האישורים של משרד הביטחון לקבוצת צידון – יקנה לה עדיפות על פני מתמודדים אחרים **במסגרת** המכרז. מכל מקום, התגובה לבג"ץ הוגשה על ידי המדינה לפני שהתקבל תצהירו המשלים של צידון שתמך מפורשות במכרז (ת/361(54)); וגם אלמלא כן, הפרשנות הנכונה לעמדה המוצגת בעתירה מסורה לבית המשפט ולא למדינה.

1113. כבר עמדנו על חוסר ההתאמה בין גרסתו של הנאשם אודות יציאת קבוצת צידון מההתמודדות בשנת 2004 לבין התוכן אותו מעניק הנאשם לפגישתו עם ד"ר ברי מיום 18.2.05. לגבי אותה פגישה ראויות לציון הערות נוספות: **ראשית**, לכשהוצג בפני הנאשם בחקירתו במשטרה דף היומן מיום 18.2.05 (נ/435(1)), לצורך ההתייחסות לפגישה אותה קיים באותו יום עם גבריאל סבג, דורון סבג ועו"ד מסר, לא הפנה הנאשם את תשומת לב החוקרים לפגישתו עם ד"ר ברי, שהופיעה אף היא באותו דף יומן, ולא קשר פגישה זו לפרויקט נבטים, למרות שנושא החקירה היה הטענה ליחס מועדף שניתן על ידי הנאשם לקבוצת סבג על פני קבוצת צידון (ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 7 לתמליל). **שנית**, הפגישה הנדונה מיום 18.2.05 לא הייתה פגישתם היחידה של הנאשם וד"ר ברי. בהיותה אשת עסקים נחשבת בתחום של קרנות הייטק ומי שכיהנה בעבר בתפקיד המדענית הראשית של משרד התמ"ת, נפגשה ד"ר ברי עם הנאשם מפעם לפעם בעניינים שונים שאינם נוגעים לפרויקט נבטים, וגם פגישות אלה התקיימו בימי שישי כמו הפגישה מיום 18.2.05 (הנאשם בעמ' 14165; ראו, למשל, פגישה מיום 11.4.03 שעה 11:30, יומן הנאשם ת/17ב(36)). למרות זאת טען הנאשם בחקירתו הנגדית כי קיימת "**הסתברות גבוהה מאוד**" שפגישתו עם ד"ר ברי מיום 18.2.05 עסקה בפרויקט נבטים, מכיוון שבאותו יום הוא נפגש עם קבוצת סבג המתחרה, וכן מכיוון שבניגוד לפגישותיו האחרות עם ד"ר ברי, אליהן הגיעה יחד עם שותפים פוטנציאליים, הפעם היא הגיעה לפגישה לבדה (עמ' 14165-14164). לשון אחרת: קביעתו של הנאשם לפיה הפגישה נגעה לפרויקט נבטים אינה מבוססת על זיכרון חי אלא הנה מסקנה על דרך השלילה. **שלישית**, מול העדר הזיכרון של הנאשם ניצבת העובדה העולה מכל המסמכים שהוגשו, לפיה בכל ההתכתבויות והפגישות

שקבוצת צידון קיימה עם הנאשם, עם קודמיו בתפקיד שר התמ"ת ועם יתר עובדי הציבור (כמו למשל מנכ"ל משרד הביטחון), מי שייצג את קבוצת צידון היו צידון ואיתן ולא ד"ר ברי. יתירה מכך, ד"ר ברי לא הוזכרה באף לא מסמך אחד שיצא מצידון ומאיתן כמי שמשתייכת לקבוצה (גם לא בעתירה לבג"ץ שהגיש צידון, ת/361(29-46)), והפעם היחידה ששמה הוזכר בקשר לפרויקט הייתה במזכרו של שופן ליחזקאל מיום 26.1.04 (נ/365(1)). **רביעית**, לאחר הפגישה בין הנאשם לבין ד"ר ברי מיום 18.2.05 הגיש צידון ביום 2.3.05 תצהיר משלים לתמיכה בעתירה שהגיש לבג"ץ, ועוד באותו חודש כתב לנאשם שני מכתבים, ביום 22.3.05 וביום 24.3.05, שהשני מתוכם הוגש כראיה (נ/434(1)). מכתב נוסף נשלח על ידי צידון לנאשם ביום 14.6.05 (נ/537(1)). צידון לא הזכיר באף אחד ממסמכים אלה פגישה שהתקיימה סמוך קודם לכן בין בתו לבין הנאשם בנוגע לפרויקט. **חמישית**, לנוכח חוסר הבהירות העולה מרישום הפגישה עם ד"ר ברי, שאינו מציין את נושא הפגישה, ובשים לב ליתר סימני השאלה שהוצגו ולהעדר הזיכרון של הנאשם בנדון, מתבקש היה מההגנה להזמין את ד"ר ברי למתן עדות, אך דבר זה לא נעשה. המאשימה, לעומת זאת, רשאית הייתה להסתפק בחומר הכתוב לצורך קישור פגישתו של הנאשם מאותו יום עם נציגי קבוצת סבג לפרויקט נבטים, הן מאחר שהנאשם לא טען שנפגש אי-פעם עם גבריאל ודורון סבג בנושא אחר, והן לאור מכתביו של גבריאל סבג לפני ואחרי הפגישה המוכיחים כי היא אכן עסקה בפרויקט האמור (נ/436(1)).

1114. סיכום הדברים עד כה הנו שהנאשם לא הצדיק את שינוי היחס אל קבוצת צידון מאז יצירת הקשר בינו לבין קבוצת סבג, ואת חוסר הסימטריה שהתקיימה החל מאותו שלב בין שתי הקבוצות, בידיעתו ועל פי הוראתו, בכל הנוגע לאפשרות הטיעון בפני הנאשם וצוות עוזריו. האם מצב זה יצר חשש לקבלת החלטה מוטה לטובת קבוצת סבג?

1115. על מנת להשיב על שאלה זו יש להסיר תחילה מהדרך את טענתו של הנאשם לפיה הוא "**לא קיבל החלטה כלשהיא בעניין נבטים**" (סעיף 974 לסיכומי הנאשם בכתב, ובדומה בסעיף 26; עמ' 17290-17291 לסיכומיו בעל-פה). הסוגיה הניצבת לפתחנו אינה האם הנאשם קיבל החלטה שהעניקה לקבוצת סבג הטבה לה לא הייתה זכאית, אלא האם הנאשם ויועציו נקלעו לסיטואציה שהקימה חשש לקבלתה של החלטה כזאת, גם אם אותו חשש לא התממש לבסוף. המענה על שאלה זאת עשוי להיות חיובי גם אם בפועל לא הייתה מתקבלת על ידי הנאשם החלטה בנוגע לפרויקט נבטים. בפועל הנאשם קיבל יותר מהחלטה אחת לגבי הפרויקט. כך, למשל, החליט הנאשם על הקמת הוועדה לבחינת הפרויקט בראשות יחזקאל ובהשתתפות עו"ד מסר (כפי שכתב יחזקאל ב-נ/247(1): הנאשם קיים דיון שבו "**הוחלט כי תוקם ועדה...**"). לאחר מכן, בישיבה שהתקיימה אצל הנאשם ביום 5.1.05, החליט הנאשם כי "**יש לאתר שטח מחוץ לתחום, העומד בתנאי הבסיסי של היתכנות כלכלית עבור היזמים הפרטיים**", והוסיף ו"**הנחה להתחיל הליך בדיקה**

פרטנית לגבי 'מרחב חיפוש 2' ולהימנע מעיכובים בירוקרטיים" (נ/249/1). בישיבה הבאה שהתקיימה אצלו ביום 27.2.05 החליט הנאשם על הקמת ועדה בראשותו של דינור לגיבוש כללי המכרז שיפורסם לצורך מתן הרשאה תכנון (נ/250/1; ההודעה לעיתונות ת/361(61); סעיף 910 לסיכומי הנאשם). כל אלה הנן החלטות מעשיות מובהקות שנועדו לקידום הפרויקט. בנוסף להן, הציג הנאשם בפני נציגי קבוצת סבג בפגישה שקיים עמם ביום 18.2.05 גישה חיובית לגבי עניינים שונים הכרוכים בפרויקט (נ/436/1(1); הנאשם בעמ' 12342).

1116. ההחלטה הראשונה בדבר הקמת הוועדה בראשות יחזקאל טמנה בחובה פוטנציאל של הטיית הדברים לטובת קבוצת סבג, וזאת לאור שיתופם של נציגי קבוצה זו בוועדה ומידורם של נציגי קבוצת צידון ממנה. ההחלטה השנייה מיום 5.1.05 על התחלת הליך בדיקה פרטני לגבי מרחב חיפוש 2, בו תמכה קבוצת סבג, הקימה אף היא אפשרות להעדפת קבוצה זו, שהרי איננו יודעים מה הייתה עמדתה של קבוצת צידון לגבי המיקום הנכון והעדיף מבחינתה של הקרקע שתיבחר לפרויקט באזור שדה התעופה הצבאי בנבטים. ההחלטה השלישית מיום 27.2.05 בדבר היציאה למכרז, הנה לכאורה החלטה ניטרלית, שהרי מכרז הנו מעצם טבעו הליך שוויוני ופתוח. אלא שניתן לחלוק גם על הנחה זו: **ראשית**, זמן קצר לאחר קבלת ההחלטה כתב צידון לנאשם, ביום 24.3.05, כי בקשתו היא "**לגשת לעבודה מייד, ללא מכרז**" (נ/434/1), כלומר שמנקודת ההסתכלות של צידון התקבלה החלטה המטה את הכף נגדו. מסקנה זו מתחזקת מטענתו של הנאשם לפיה דבר עריכת המכרז היה ברור לקבוצת סבג כבר מתחילת הדרך (סעיפים 893-895 לסיכומי הנאשם). **שנית**, נראה כי המציאות מורכבת יותר מאשר תיוגה של קבוצת סבג כמי שתמכה במכרז מול קבוצת צידון שהתנגדה למכרז. לעיל (בפסקה 1112) הראינו כי עד לתחילת שנת 2005 קבוצת צידון הייתה נכונה להשלים עם תוצאה של עריכת מכרז, כלומר שהתנגדותו של צידון למכרז כפי שהוצגה במכתבו הנ"ל לנאשם מיום 24.3.05 חשפה קו בלתי עקבי מצידו בנוגע לשאלת המכרז. חוסר עקביות דומה ניתן לזהות בהתנהלותה של קבוצת סבג: מצד אחד, נאמר על ידי נציג הקבוצה, נווה, כבר בישיבתה הראשונה של ועדת יחזקאל מיום 1.6.04, כי הקבוצה "**תשתף פעולה עם התעשיה האווירית במידה וזו תזכה במכרז**" (נ/248/1), ובאופן דומה העידו דורון סבג ועו"ד מסר כי עריכת המכרז לא הטרידה אותם והייתה ברורה להם כבר מהרגע הראשון (דורון סבג בעמ' 5417-5418, 5435-5439; מסר בעמ' 10787-10788; ת/261, הודעת עו"ד מסר מיום 22.11.07, שו' 238-247, 265). מצד שני, לאחר קבלת ההחלטה מיום 27.2.05 על הקמת הוועדה להכנת המכרז התקיימה ביום 10.5.05 ישיבה פנימית של קבוצת סבג והתעשיה האווירית, בה דיווח עו"ד מסר על ההחלטה ואמר לגביה את הדברים הבאים:

> "**ההחלטה האמורה התקבלה על רקע הבג"צ שהגיש יואש צידון, ודברי היועצת המשפטית של משרד הבטחון בדבר שני יזמים**

> **מעוניינים. ההחלטה אינה טובה לנו, וכפי הנראה אף אינה רלוונטית כלל לפרוייקט אם הקרקע עליו יוקם בסופו של דבר תהא קרקע פרטית שתרכש. עם זאת, בשלב זה אין כל מקום להתחיל לפעול לשינויה, מה גם שטרם התכנסה ולו ישיבה אחת של תת הועדה הנ"ל"** (נ/251; ההדגשות הוספו).

דברים מפורשים אלה של עו"ד מסר, שנאמרו בזמן אמת, לפיהם ההחלטה על פרסום המכרז "**אינה טובה לנו**" וכי אפשר שיהיה מקום בעתיד "**להתחיל לפעול לשינויה**", עדיפים על פני עדותו בחקירה ובבית המשפט לפיה הבהיר ללקוחותיו עוד בהזדמנות הראשונה כי לא יהיה מנוס מהתמודדותם במכרז. אלא שאין הכרח למצוא סתירה בין הדברים. הדיבור "**מכרז**", בעומדו בפני עצמו, נותר סתום ובלתי מסוים די הצורך כל עוד לא מתווסף אליו תיאור של ההתקשרות נושא המכרז. עו"ד מסר הבהיר כבר בחקירתו במשטרה כי הגשמת הפרויקט עשויה הייתה להצריך שני מכרזים שונים: מכרז אחד של משרד הביטחון לצורך שימוש המטוסים המגיעים למפעל במסלולי ההמראה והנחיתה של בסיס חיל האוויר, ומכרז שני של מינהל מקרקעי ישראל לצורך החכרת הקרקע הנחוצה להקמת המפעל עצמו (ת/261, הודעה מיום 22.11.07, שו' 242-246). על דברים אלה חזר עו"ד מסר בעדותו בבית המשפט (עמ' 10787-10788). דורון סבג הוסיף נושא שלישי אשר לגביו נדרש מכרז: הענקת שירותי בדק על ידי המפעל למשרד הביטחון לגבי מטוסי התובלה של חיל האוויר (עמ' 5417). עיסוק אופציונלי כזה של המפעל הועלה גם על ידי נציגת התעשיה האווירית בישיבה הפנימית של קבוצת סבג מיום 10.5.05 (נ/251, בעמ' 3 לפרוטוקול). ההבחנה בין סוגי המכרזים בזיקה לסמכויות השלטוניות השונות הנוגעות לפרויקט נבטים, עלתה גם מעתירתה של קבוצת צידון לבג"ץ (ת/361(24-46), סעיפים 4, 14, 32.2).

מבין סוגי המכרזים השונים, המכרז שהסתברות נחיצותו הייתה הגבוהה ביותר מבחינתה של קבוצת סבג, הנו המכרז לשימוש במסלולים הצבאיים. עמד על כך עו"ד מסר בישיבה הפנימית הנזכרת של קבוצת סבג והתעשיה האווירית מיום 10.5.05, באומרו כי יידרש מכרז של משרד הביטחון בכל הנוגע לשימוש במסלולי הטיסה, אלא אם כן יחליט משרד הביטחון "**כי בכפוף לעמידה בקריטריונים שייקבע... יוכל כל גורם שיהא מעוניין בכך להשתמש במסלולים**" (נ/251, עמ' 2). לעומת זאת, המכרז למתן שירותי בדק למטוסי חיל האוויר אמור היה להיעשות אקטואלי רק אם פעילות המפעל הייתה מתרחבת לתחום הצבאי, מה שרחוק היה מלהיות ודָאי בתקופה הרלוונטית בה נדונה הקמת הפרויקט. בדומה לכך מכרז מינהל מקרקעי ישראל על הקצאת הקרקע: אמנם קיומה של קרקע זמינה הנו תנאי הכרחי להקמת המפעל. אלא שכפי שציין אדמוב בישיבה הפנימית הנזכרת, קבוצת סבג העדיפה (משיקולים גיאוגרפיים וטופוגרפיים) את הקרקע הפרטית של הבדואים על פני קרקעות המינהל, והשקיעה מאמצים לרכישת קרקע זו. בהנחה שהרכישה הייתה מסתייעת, הצורך בפרסום מכרז על ידי מינהל מקרקעי ישראל לשם מתן

הרשאה לתכנון היה מתייתר (דברי עו"ד מסר באותה ישיבה; דו"ח המצב של קבוצת סבג, נ252/1, עמ' 1; דורון סבג בעמ' 5438).

בכך יש לספק הסבר אפשרי לחוסר שביעות רצונה של קבוצת סבג מההחלטה שקיבל הנאשם ביום 27.2.05 על הקמת ועדה בינמשרדית להכנת מכרז למתן הרשאה לתכנון הקרקע. החלטה זאת טמנה בחובה פוטנציאל של פגיעה במהלך של רכישת קרקעות הבדואים אותו קידמה במקביל קבוצת סבג. רכישת הקרקעות הפרטיות הייתה מסוגלת להביא תועלת לקבוצת סבג רק אם כתוצאה ממנה הייתה מובטחת הבלעדיות של מפעל בדק המטוסים שהיא תקים. פרסום מכרז לתכנון קרקעות המדינה המצויות ליד הקרקעות הפרטיות עשוי היה לגרום לכך ששתי קבוצות יזמים יחזיקו בשטחים סמוכים לשדה התעופה הצבאי: קבוצת סבג שתרכוש את השטח הפרטי וקבוצה אחרת (דוגמת קבוצת צידון) שתחכור מהמינהל את השטח הציבורי. מבחינה פיסית, תוצאה כזו לא הייתה בלתי אפשרית, כפי שהסביר דורון סבג: "**בסיס נבטים זה משהו כמו 50 קילומטר על 50 קילומטר... אז היה מקום גם ליואש צידון, גם לנו**" (עמ' 5435). אולם מבחינה כלכלית ועסקית, הימצאותם בשטח של שני יזמים מתחרים לא הייתה מעשית (עו"ד מוסקוביץ בעמ' 10210), שלא לדבר על הצורך החיוני של כל מפעל במסלולי גישה למטוסים, אשר בנוגע אליהם עשוי היה משרד הביטחון להידרש למכרז בין שני המתחרים.

124. ככל שזהו ההסבר לדבריו של עו"ד מסר נגד המכרז בישיבה הפנימית מיום 10.5.05 – ואין זאת אלא בגדר אחת האפשרויות – כי אז ניתן לומר שהשלמתה של קבוצת סבג לאורך הדרך עם יציאה למכרז, התייחסה למכרז של משרד הביטחון על השימוש במסלולים. לגבי מכרז זה אמר נציג הקבוצה, נווה, בישיבת ועדת יחזקאל מיום 1.6.04 כי קבוצתו "**תשתף פעולה עם התעשיה האווירית במידה וזו תזכה במכרז**", ולגביו הוסיף בהמשך הישיבה נציג משרד הביטחון "**כי הפרויקט יבוצע על ידי החברה שתזכה במכרז לכשיפורסם וכי משרד הביטחון אינו נותן עדיפות לאף אחת מהקבוצות**" (נ248/1). לעומת זאת פרסום מכרז על הקצאת קרקעות המינהל למפעל היה למורת רוחה של קבוצת סבג, בין אם כבר בתחילת הדרך ובין אם בשלב כלשהו תוך כדי הדיונים על עתיד הפרויקט, שעה שראשי הקבוצה הגיעו למסקנה כי ברצונם לנקוט בהליך של רכישת אדמות הבדואים. אכן, עו"ד מוסקוביץ העיד כי אינו בטוח שהמכרז שנדון בישיבה מיום 1.6.04 עסק בהקצאת הקרקע, ובתגובה לדברים אלה אישר ב"כ הנאשם כי גם הוא לא בטוח בכך (עמ' 10236).

אפשרות אחרת, מחמיאה פחות לקבוצת סבג, היא לומר שהתנגדותה לפרסום מכרז על הקצאת קרקעות המינהל לא הייתה קשורה לרכישת האדמות הפרטיות, ונבעה מרצונה

להבטיח שההקצאה הציבורית תיעשה לטובתה. לפי אפשרות זאת, קבוצת סבג לא הסכימה מעולם למכרז בנושא הקרקע, וטענתם של דורון סבג ועו"ד מסר בדבר נכונות קבוצתם להשתתף במכרז אינה שונה מחוסר העקביות של צידון, שבעתירתו לבג"ץ הציג נכונות למכרז וזמן קצר לאחר מכן דרש מהנאשם לפטור אותו ממכרז.

המשותף לכל האפשרויות הוא שקבוצת סבג לא הייתה מעוניינת בפרסום מכרז על הקרקע. גישה זו של קבוצת סבג לא הוסרה על ידי הנאשם מסדר היום אלא רק בישיבה האחרונה אותה קיים ביום 27.2.05 בהעדר נציגי הקבוצה. עד אז, בישיבות שהתקיימו בנוכחות אותם נציגים, נקטו הנאשם ויועצו יחזקאל בקו מעורפל המותיר את נושא עריכת המכרז פתוח. כך, בישיבה השנייה של הוועדה בראשות יחזקאל מיום 18.7.04 אמר יחזקאל כי "**אם יהיה צורך במכרז אנחנו נעשה זאת**" (ת/361(17)). הדגש אותו יש לשים הנו על ההתניה "**אם יהיה צורך**", שפירושה אינו אלא שחרף העובדה שבאותו שלב היה ידוע ליחזקאל על קיומן של שתי קבוצות היזמים המתחרות, צידון וסבג, עדיין לא נשללה מבחינתו אפשרות של מסירת הפרויקט לאחת הקבוצות ללא מכרז. לאחר מכן, כאשר התקיימה אצל הנאשם הישיבה מיום 5.1.05 בנוכחות נציגי קבוצת סבג, לא עלה נושא המכרז על סדר היום אלא בעקבות הערה של היועצת המשפטית של משרד הביטחון, וגם לאחר אותה הערה לא נכלל המכרז בסיכום הישיבה אותו הציג הנאשם (נ1/249; כפי שהעיד יחזקאל בעמ' 9016 ו-9070, סיכומי הישיבות לא הופצו אלא לאחר שהנאשם עבר עליהם ואישר את תוכנם).

1117. בנסיבות המתוארות לא נוכל לקבל את גרסתו של הנאשם לפיה אף שההחלטה הסופית על עריכת המכרז התקבלה בישיבה מיום 27.2.05, העמדה של כל השותפים להחלטה לפיה יתקיים מכרז "**הייתה קיימת לכל אורך הדרך**", החל מהשלב שבו התברר כי קיימות שתי קבוצות יזמים מעוניינות (עמ' 14164, ובדומה בעמ' 12332, 14156, 14186). אם היה ברור לכולם שיתקיים מכרז, לא היה יחזקאל אומר ביום 18.7.04 כי "**אם יהיה צורך במכרז אנחנו נעשה זאת**", ולא הייתה נדרשת ביום 5.1.05 הערה של היועצת המשפטית של משרד הביטחון באשר לצורך במכרז. אם היה ברור לכולם שיתקיים מכרז, לא יכול היה להיווצר מצב שבו בישיבה מיום 5.1.05 עו"ד מוסקוביץ, היועץ המשפטי של משרד התמ"ת, לא היה יודע על קיומה של קבוצת צידון ועל העתירה שקבוצה מתחרה זו הגישה לבג"ץ טרם הישיבה (מוסקוביץ בעמ' 10211). ודוק: שלא כטענת הנאשם (בסעיף 913 לסיכומיו בכתב), חוסר ידיעה זה של מוסקוביץ אינו עומד בסתירה לדברים שאמרה באותה ישיבה עו"ד גרוס, שכן עו"ד גרוס לא אמרה שקיימת קבוצה מתחרה אלא רק ש"**אין כל חבות לנציגי היזמים הנוכחים בדיון**" (נ1/249; ראו עוד לעיל פסקה 1111). אשר על כן, יש לקבוע כי ההחלטה על יציאה למכרז התקבלה בישיבה האחרונה אצל הנאשם מיום 27.2.05 (כפי שהעידו הן הנאשם בעמ' 14154, 14164, והן עו"ד מוסקוביץ בעמ'

10211). גם אם האפשרות של עריכת מכרז עלתה קודם לכן, עדיין דובר עליה כאופציה בלתי ודאית הטעונה שיקול וליבון נוסף, ומכל מקום אפילו ה"דיבורים" על מכרז לא החלו בהכרח סמוך לקבלת ההודעה מקבוצת סבג על התעניינותה בפרויקט.

מסקנה זו עולה בקנה אחד עם התבטאויות רבות של הנאשם. במשטרה סיפר הנאשם כי לאחר מספר דיונים שהתקיימו בעקבות פנייתה של קבוצת סבג אליו, "**בסופו של דבר אני זוכר שהוחלט שהדרך הנכונה לטפל בעניין היא בדרך של מכרז**" (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 42-43 לתמליל); וכן: "**בסופו של דבר ההחלטה שלנו הייתה שהעסק הזה צריך לצאת למכרז**" (ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 54 לתמליל). עוד אמר הנאשם במשטרה כי החלטתו על היציאה למכרז התקבלה בשלב שבו הושמעו רעיונות מנוגדים באשר לקידום הפרויקט וכש"**ראיתי שזה מסתבך, אמרתי, הדבר הטוב ביותר זה לעשות מכרז, וזה בעצם מה שהחלטנו לעשות**" (ת/156 הנ"ל, עמ' 55 לתמליל). לאחר מכן, בעדותו בבית המשפט, אמר הנאשם כי אין הוא זוכר באיזה שלב עלה נושא המכרז, אם כי זכור לו שהדבר עלה בשלב כלשהו לאחר כניסתה של קבוצת סבג לתמונה, בעקבות שיחה אותה קיים עם דינור, "**כשהעניין הזה התברר וכשהקשיים של העניין הזה נחשפו**" (עמ' 14149-14150). הצטרפותה של מתעניינת נוספת בפרויקט גרמה לכך ש"**התקיימו דיונים, אז היה דיון אחד, היה דיון שני, היה דיון שלישי, בסופו של דבר החלטנו על מכרז**" (עמ' 14159). בכלל דיונים אלה, הישיבה אותה קיים הנאשם ביום 18.2.05 עם גבריאל סבג, דורון סבג ועו"ד מסר, ש"**הייתה במסגרת הטיפול, ביודעם שהנושא הזה יבוא בסופו של דבר לכלל מכרז**" (עמ' 12340). הנאשם הבהיר כי לשיטתו אין כל חשיבות לשאלה באיזה שלב בהתנהלות מול הקבוצות המתמודדות התגבשה ההחלטה על עריכת מכרז, שכן מה שחשוב הוא שההחלטה התקבלה בשלב שבו קבוצת סבג כבר נכללה במתמודדות: החל משלב זה "**סוגיית המכרז הפכה להיות לעניין שעומד על הפרק**", והסיכום הסופי מיום 27.2.05 על יציאה למכרז מוכיח שלא ניתנה לקבוצת סבג כל עדיפות על פני מתמודדת אחרת (עמ' 14152-14154).

1118. מאחר שקבוצת סבג התנגדה לעריכת מכרז, לפחות בשלב המתקדם שבו נערכו אצל הנאשם הישיבות בנוגע לפרויקט (תחילת שנת 2005), ההחלטה הסופית מיום 27.2.05 על פרסום המכרז לא נטתה לטובתה. עמד על כך הנאשם בחקירתו במשטרה, באומרו כי ההחלטה על המכרז "**לא נענתה לאף אחת מהפניות הספציפיות של הגורמים שהיו מעוניינים, לא של גבי סבג, ולא של צ'אטו... עוד דוגמה, דרך אגב, למעורבות של אורי מסר שלא הועילה ללקוח שלו**" (ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 54-55 לתמליל). ועוד אמר: "**נדמה לי שהתעשיה האווירית דווקא התנגדה למכרז, משום שהיא פחדה שיזכה בפרויקט מישהו שהיא לא תרצה לעבוד איתו**", ולפיכך פרשה מהפרויקט משהוחלט על עריכת מכרז (ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 14 לתמליל). מסתבר כי הנאשם לא טעה

בנקודה זאת: ימים ספורים לפני ההחלטה מיום 27.2.05 על עריכת מכרז, עדיין עמדה על הפרק חתימת הסכם שיתוף הפעולה בין קבוצת סבג לבין התעשייה האווירית, שתוכננה להתבצע תוך שבוע (נ436/1(1), מכתב גבריאל סבג לראש עיריית דימונה מיום 24.2.05). עובדה היא שההסכם לא נחתם באותו מועד (ואף לא לאחר מכן), ואילו בתווך התקבלה ההחלטה על המכרז. בהינתן העובדה ששיתוף הפעולה בין קבוצת סבג לבין התעשיה האווירית הוזכר כבר בפנייתו הראשונה של ראש עיריית דימונה לנאשם בחודש מרץ 2004 (נ245/1), על כורחך שהתנגדות התעשיה האווירית למכרז לא הותירה בידי קבוצת סבג אפשרות לצדד במכרז, כך שההחלטה מיום 27.2.05 לא פעלה לטובתה.

עם זאת, בכך אין לשלול אפשרות שבשלבים קודמים של עיסוק הנאשם בעניינה של קבוצת סבג, בוצעו על ידו פעולות שהטיבו עמה בנוגע לסוגית המכרז. כפי שהראנו לעיל, כל עוד לא נשמעה הערתה של היועצת המשפטית של משרד הביטחון לגבי הצורך במכרז, וכל עוד לא עורבה פרקליטות המדינה, בעקבות עתירתו של צידון, בדיונים שקיים הנאשם, נמנעו הנאשם ויועצו יחזקאל (בידיעת הנאשם) מלפתח ולחדד את נושא המכרז על הקצאת הקרקע ומלהבהיר לקבוצת סבג כי כל הסיכומים להם הייתה שותפה בנוגע לקידום יוזמתה כפופים לתוצאותיו של מכרז שכזה. הנאשם איפשר לדברים להתנהל במסלול של הליכה "לידי" מכרז, אך בלא מחויבות ברורה ומפורשת מצידו לפרסום מכרז, ובכך שמר על האופציה – שלא הייתה נטולת סיכוי אלמלא ההתפתחויות הנובעות מהגשת עתירתו של צידון וכניסת פרקליטות המדינה והייעוץ המשפטי לתמונה – למסור את הפרויקט לקבוצת סבג ללא מכרז על הקרקע. ההימנעות האופציונלית ממכרז, בין בשל תכניתה של קבוצת סבג לרכוש את קרקעות הבדואים הפרטיות ובין בשל רצונה של קבוצת סבג לקבל את קרקעות המינהל ללא תחרות עם קבוצת צידון, אצרה בקרבה הטבה עם קבוצת סבג, שניתן לתהות אחר התקינות והחוקיות שלה. אמנם בחלק מהזמן קבוצת צידון התנגדה אף היא למכרז, ואם כך העדר המחויבות של הנאשם למכרז היטיבה לכאורה גם איתה. אלא שכך רק לכאורה. במציאות, מאחר שהנאשם ויחזקאל נפגשו עם נציגי קבוצת סבג ללא ידיעת קבוצת צידון וללא שיתופה בתוכן הסיכומים עם קבוצת סבג, ובהינתן שבמקביל לא התקיימה ולו פגישה אחת של לשכת הנאשם עם קבוצת צידון מאז שנוצר הקשר בינו לבין קבוצת סבג, אין לומר כי ההימנעות ממכרז הייתה פועלת לטובתה של קבוצת צידון. העזרה אותה קבוצת צידון זכתה לקבל מהנאשם עד מרץ 2004, עברה מן העולם ונעשתה היסטוריה מאז החלו להתנהל באותו חודש המגעים בין הנאשם ויועציו לבין קבוצת סבג, בהם הופגנה תמיכת הנאשם דווקא בקבוצת סבג ורק בה. באווירה ששררה באותה תקופה, החלטה על התקשרות בלא מכרז הייתה משרתת אפוא את קבוצת סבג ולא את קבוצת צידון, וזאת כהמשך ישיר לגישה הבלתי שוויונית שהנאשם ויועציו נקטו כלפי קבוצת צידון בהימנעות משיתופה בדיונים אליהם הוזמנה קבוצת סבג. מכיוון שמינהלת מרכז ההשקעות לא אישרה תכנית השקעה של קבוצת סבג, ובפועל תכנית כזאת

כלל לא הוגשה (לעיל פסקה 1100), קבוצת סבג לא הייתה זכאית על פי דיני המכרזים לפטור ממכרז (לעיל פסקה 1071). למרות שהתקשרות עם קבוצת סבג בלא מכרז הייתה בלתי חוקית, היא לא נחסמה על הסף על ידי הנאשם, ובמשך תקופה לא מבוטלת נותרה מרחפת בחלל האוויר כאופציה אפשרית.

1119. לנוכח כל האמור, מסקנתנו בנוגע לפרויקט נבטים דומה למסקנתו בנוגע לחברת שמן: החל ממרץ 2004 ועד (לא עד בכלל) ההחלטה מיום 27.2.05 על פרסום מכרז, התנהלות הנאשם ויועציו מול קבוצת סבג נעשתה בהליך פגום. כפועל יוצא, ובשים לב לתוכן ההחלטות אותן קיבל הנאשם בתקופה זאת לגבי הפרויקט, לא נוכל לקבוע כי החלטות אלה נמצאו בתוך גבולות החוקיות והסבירות.

<u>בזק</u>

1120. כפי שצוין לעיל, נושא חברת בזק הנו אחד מארבעת הנושאים המפורטים בכתב האישום ככאלה שטיפול הנאשם בהם היה כרוך בביצוע עבירה של מרמה והפרת אמונים. למרות זאת, בסיכומיה הכתובים של המאשימה הוצג הנושא של בזק כאחת הפרשיות שערכן ראייתי בלבד, ולא כפרשייה שבגינה מבקשת המאשימה להרשיע את הנאשם. כך הוצגו הדברים גם בסיכומי המאשימה בעל-פה, עד שבית המשפט הסב את תשומת לבו של ב"כ המאשימה לכך שכתב האישום מייחס לנאשם עבירה גם בנוגע לחברת בזק (עמ' 16076). בעקבות זאת בדקה המאשימה את עצמה, והודיעה עוד באותו יום (לאחר ההפסקה) כי בסיכומיה בכתב נפלה טעות וכי היא מבקשת להרשיע את הנאשם גם בקשר לחברת בזק, למרות שההחלטה שקיבל הנאשם בנושא זה פעלה נגד לקוחתו של עו"ד מסר. עם זאת, סייגה המאשימה את דבריה באומרה כי לא תבקש הרשעה בנושא בזק ככל שיתברר כי במהלך בירור המשפט ניתנה על ידה הודעה אחרת שאיפשרה לנאשם להבין כי הוא אינו נדרש להתגונן בנושא זה (עמ' 16102-16103). מכיוון שהודעה שכזו לא ניתנה אלא לראשונה בסיכומי המאשימה בכתב, דרישתה הנוכחית של המאשימה הנה כי יש להרשיע גם בשל פרשיית בזק. כך, למרות שעמדת ב"כ המאשימה בסיכומיו בטרם התבררה לו הטעות הייתה ש"**אנחנו בהחלט הלכנו רק על הפעולות שפועלות לטובתו של עו"ד מסר ולקוחותיו... מבחינה תפיסתית בוודאי... ביקשנו רק על שמן, סיליקט ונבטים**" (עמ' 16076).

הנאשם טוען כי התנהלות זו של המאשימה, שתוך זמן קצר ביותר חזרה בה מאותה "**בחינה תפיסתית**", וביקשה את הרשעתו גם בנושא שבו לא קיבל החלטה לטובת לקוחתו של עו"ד מסר, הנו בלתי נסבל, ויש בו ללמד כי גם למאשימה לא ברור הגבול שבו פעולת עובד הציבור במצב של ניגוד עניינים הופכת מפגם מינהלי לעבירה פלילית.

טענה זו של הנאשם תהיה רלוונטית בהמשך הדרך, במסגרת הדיון המשפטי בגבולותיה של עבירת הפרת אמונים ויישומה על עובדות המקרה. בשלב הנוכחי, בו אנו עוסקים בבירור העובדות, לא מצאנו מניעה לאפשר למאשימה להיצמד לכתב האישום ולכלול את נושא בזק בנושאים שלגביהם היא מבקשת הרשעה. מאחר ששינוי עמדת המאשימה בנדון ארע לראשונה בסיכומיה בכתב, הרי שלכל אורך הבאת הראיות ידע הנאשם כי עליו להתגונן גם בנושא בזק, ומשכך לא יכולה הייתה הגנתו להיפגע כתוצאה משינויי העמדות של המאשימה תוך כדי סיכומיה. יתר על כן, המאשימה לא אמרה בשלב כלשהו כי הנאשם לא ביצע עבירה בנוגע לבזק, וגם כאשר ציינה בסיכומיה כי אינה מבקשת את הרשעתו בנושא זה, הדגישה באותה נשימה כי עמדתה היא שאסור היה עליו לקבל החלטה לגבי גורם המיוצג על ידי עו"ד מסר גם כאשר ההחלטה שקיבל הייתה נגד אותו גורם (עמ' 16076).

<u>המחלוקת בין בזק לבין משרד התמ"ת</u>

1121. הנאשם כיהן כשר התקשורת מיום 29.9.03 ועד ליום 10.1.05. עד לאמצע חודש נובמבר 2003 הייתה חברת בזק חברה ממשלתית כהגדרתה בחוק החברות הממשלתיות, תשל"ה-1975. ביום 18.11.03 פחתו אחזקות המדינה בבזק, והיא הפכה לחברה מעורבת כהגדרתה בחוק (בג"ץ 3483/05 <u>די.בי.אס. שרותי לווין (1998) בע"מ נ' שרת התקשורת</u>, מיום 9.9.07, בפסקאות 3-4). השר האחראי על בזק היה שר התקשורת. אחת מחברות הבת של בזק הייתה חברת שידורי הלווין yes. מאחר ש-yes צברה הפסדים כספיים, ביקשה בזק להגדיל את הזרמת הכספים ממנה ל-yes. חברת הוט, המתחרה של yes, התנגדה למהלך זה וטענה כי אין מקום להקנות ל-yes, שהנה חברת פרטית, עדיפות בתחרות מולה באמצעות הזרמת כספים מחברה ממשלתית הנהנית ממונופול. הגורמים המקצועיים במשרד האוצר ובמשרד התקשורת תמכו בהתנגדותה של הוט, וסברו כי יש להגביל את הזרמת הכספים מבזק ל-yes. עמדה זו הייתה מקובלת על הנאשם. משכך ביקש מנכ"ל בזק, אמנון דיק, להיפגש בנדון עם הנאשם על מנת לשכנע אותו לשנות את עמדתו (הנאשם בעמ' 12358-12359; ת/266, הודעת דיק מיום 20.7.08, שו' 170-175).

<u>פניית בזק לעו"ד מסר</u>

1122. בהודעתו במשטרה אמר דיק את הדברים הבאים:

> **"בהקשר הזה רציתי פגישה בלשכת אולמרט. במהלך הדברים הזה, נאמר לי, איני זוכר על ידי מי, שהשפעתו של אורי מסר אל מול אולמרט היא חזקה. פניתי למסר, נפגשנו לקצרה במשרדו בירושלים ואז נפגשנו עם אולמרט בלשכתו. זה היה ביום שישי. מסר תיאם את הפגישה, בה נכחו רק שלושתנו. לשאלתכם, אפשר לומר שהפגישה תואמה 'מעכשיו לעכשיו' על ידי מסר. אני דיברתי רוב הזמן. חשתי שעו"ד מסר לא מקצועי מספיק בנושאים הרלוונטיים, לא ברמה המקצועית הראויה. לכן, לבסוף, בזק לא שכרה את שירותיו... מסר היה רק בפגישה אחת שציינתי. לא חתמנו עמו על הסכם והוא לא**

קיבל שכר. נתתי לו להבין שאני לא רוצה את שירותיו" (ת/266, הודעה מיום 22.7.08, שו' 175-184).

כאשר הוקראו דברים אלה בפני הנאשם במהלך חקירתו במשטרה, השיב כי לא ידע על פנייתו של דיק לעו"ד מסר; כי דיק לא נזקק לעו"ד מסר לצורך תיאום הפגישה ולפיכך פנייתו של דיק למסר נבעה מסברתו המוטעית של דיק שיהיה בכך לגרום לשינוי עמדת הנאשם; וכי הודעתו של דיק מלמדת כי בסופו של דבר עו"ד מסר לא ייצג את בזק לאחר שעמדת הנאשם בפגישה לימדה את דיק שאין טעם לשכור את שירותיו של עו"ד מסר (ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 50-53 לתמליל).

עו"ד מסר בחר לשמור על זכות השתיקה בחקירתו במשטרה בעניין זה (ת/261, הודעה מיום 10.9.08, שו' 51-68).

בתשובתו לכתב האישום טען הנאשם כי לא היה מודע בזמן אמת לסיבת הפניה של דיק לעו"ד מסר ולאופן בו תואמה הפגישה אצלו בהשתתפות השניים. כן כפר הנאשם בטענת המאשימה כי הפגישה תואמה "**בבהילות**". המאשימה הודיעה כי תסתפק בתשובה זו של הנאשם, פרט לטענה הנוגעת לקביעת הפגישה בבהילות אותה תבקש להוכיח. בחקירתו הנגדית אישר הנאשם כי עו"ד מסר הוא זה שתיאם את הפגישה (עמ' 14092-14093; ראו גם ת/158, הודעת הנאשם מיום 14.11.08, עמ' 26 לתמליל, בה אישר כי דיק "**פנה דרך מסר**"), אך הוסיף כי אינו בטוח שעו"ד מסר ידע מה הנושא שבו תעסוק הפגישה (עמ' 14184).

<u>הפגישה אצל הנאשם</u>

1123. הפגישה אצל הנאשם התקיימה ביום 3.3.04 בשעה 08:30 (דף יומן הנאשם, נ/437). כפי שאישר דיק וכפי שהודה הנאשם בתשובתו לכתב האישום, בפגישה נכחו רק הנאשם, דיק ועו"ד מסר. במהלך הפגישה הציג דיק את עמדתו בזכות הגדלת הזרמת הכספים על ידי בזק ל-yes. עו"ד מסר כמעט שלא דיבר בפגישה (דיק בהודעתו הנ"ל; הנאשם בעמ' 12363, 12416). חצי שעה קודם לכן (בשעה 08:00) התקיימה פגישה של הנאשם עם עו"ד מסר בלבד (דף היומן הנ"ל). הנאשם העיד כי אינו זוכר על מה שוחח עם עו"ד מסר בפגישה זו (עמ' 12360, 14183-14184).

פגישתם של דיק ועו"ד מסר עם הנאשם לא הועילה לשינוי עמדתו, וגם לאחריה הוא נותר בהתנגדותו להגדלת הזרמת הכספים מבזק ל-yes (הנאשם בעמ' 12363). בעמדה זו צידדה גם שרת התקשורת דליה איציק שהחליפה את הנאשם. עתירה בנושא זה שהגישו נגדה yes ובזק, נדחתה על הסף (בג"ץ 3483/05, לעיל).

1124. המאשימה לומדת על כך שהפגישה תואמה בבהילות, מדבריו של דיק במשטרה לפיהם הפגישה תואמה על ידי מסר "**מעכשיו לעכשיו**". הנאשם, לעומת זאת, סבור כי אין לסמוך על דברים אלה. לטענתו, המאשימה בחרה שלא לחקור אותו ואת עו"ד מסר על האופן שבו נקבעה הפגישה, ואילו הייתה חוקרת הייתה שומעת כי לא הייתה לו כל ידיעה על המהירות שבה נקבעה הפגישה או על זהות הגורם שביקש את הפגישה. מאחר שדיק הגיע לפגישות רבות אצלו, ואף ציין זאת בהודעתו במשטרה, הרי שהוא לא נזקק לתיאום הפגישה בבהילות או באופן חריג, ובכל מקרה אין כל דבר חריג בקיום פגישה של הנאשם כשר עם מנכ"ל חברה ממשלתית המלווה בעורך דינו. הנאשם מוסיף כי דיק טעה באומרו כי הפגישה התקיימה ביום שישי, שכן גם לשיטת המאשימה היא התקיימה ביום רביעי 3.3.04, בו נרשמה הפגישה ביומן הנאשם. ממילא אין לסמוך על זכרונו של דיק גם לא באשר למידת הדחיפות של קביעת הפגישה, וניתן לשער כי אותה פגישה אצל הנאשם ביום שישי שנקבעה לדברי דיק במהירות, לא הייתה בהשתתפות עו"ד מסר אלא בהשתתפות עו"ד רם כספי, שהוא ודיק אכן רשומים ביומנו של הנאשם בפגישה שהתקיימה ביום שישי 26.9.03, ערב ראש השנה, בשעה 08:30: "**אמנון דיק – כספי – לשכה**" (ת17ב(36)).

עמדת המאשימה נראית לנו מעמדת הנאשם. הודעתו של דיק במשטרה, בה ציין בין היתר כי עו"ד מסר תיאם את הפגישה "**מעכשיו לעכשיו**", הוגשה בהסכמה ותוך ויתור של ההגנה על חקירתו של דיק. בנסיבות אלה ההגנה היא זו שצריכה הייתה להציג לשני המשתתפים הנוספים בפגישה – הנאשם ועו"ד מסר – במהלך עדותם בבית המשפט שאלות לגבי אופן קביעתה, אילו ביקשה להפריך את תיאורו של דיק, אולם לא עשתה זאת. כמו כן, ושלא כפי שנטען בסיכומי הנאשם, בחקירתו הנגדית ניתן על ידו אישור לכך שהפגישה תואמה לבקשתו של עו"ד מסר: "**מסר ביקש שאני אפגש איתו ונפגשתי איתו... הוא סידר פגישה, הוא ביקש אותי להיפגש עם מנכ"ל בזק**" (עמ' 14092-14093). דווקא העובדה שהנאשם נפגש פעמים רבות עם דיק במסגרת תפקידו כמנכ"ל בזק (הנאשם בעמ' 12357-12358; ת/156, הודעת הנאשם מיום 2.10.08, עמ' 52 לתמליל; ת/266, הודעת דיק מיום 20.7.08, שו' 169), מלמדת כי דיק לא נזקק לשירותיו של עו"ד מסר לצורך עצם קביעתה של פגישה אצל הנאשם, אלא למשהו שהוא מעבר לקביעת פגישה סתם. מאחר שבזק לא שכרה את שירותיו המקצועיים של עו"ד מסר ואף לא סברה כי הוא בעל הבנה מקצועית מספקת בנושא שנדון בפגישה אצל הנאשם (כפי שאישרו הן דיק בהודעתו הנ"ל, והן הנאשם בעמ' 14093), יורדת מהפרק גם האפשרות שפנייתו של דיק לעו"ד מסר נעשתה על מנת לסייע לדיק בהצגת הטענות בפני הנאשם לגופו של עניין (מה שמסביר גם את העובדה, המוסמכת על דיק ועל הנאשם, שעו"ד מסר כמעט ולא דיבר בפגישה). נותרה אפוא רק האפשרות שהסיוע אותו דיק קיווה לקבל ממסר היה בהשפעה שיש בעצם נוכחותו או מעורבותו על הנאשם. קיצור מועדים וקביעת פגישה במהירות העולה על המקובל הנם אחת מהתגלמויותיה המוכרות של השפעה מסוג כזה. אמנם דיק

טעה ביום בשבוע בו התקיימה הפגישה, אולם טעות זו יכולה להיות מובנת לאור חלוף הזמן של למעלה מארבע שנים מאז הפגישה ועד לחקירה במשטרה, מה עוד שדיק אכן נפגש פעם אחת עם הנאשם ביום שישי 26.9.03. באשר להשערת הנאשם כי פגישה זו, יחד עם עו"ד כספי, היא זו שנקבעה בבהילות, ראוי להעיר כי אותה פגישה נערכה בטרם אושר בכנסת ביום 29.9.03 מינויו של הנאשם כשר התקשורת (במקום ראש הממשלה אריאל שרון). למרות זאת ידע הנאשם לומר כי הפגישה עם דיק ועו"ד כספי עסקה אף היא בנושא הזרמת הכספים מבזק ל-yes (עמ' 12361). זאת ועוד: עו"ד כספי העיד במשפט זה מטעם ההגנה, ולא נשאל על ידה דבר בקשר לאותה פגישה, לנושא שנדון בה, לזהות מי שתיאם אותה ולמהירות שבה בוצע התיאום.

<u>תקינות פעולות הנאשם</u>

1125. בשים לב לכך שהנאשם לא קיבל את העמדה שדיק הציג בפניו בפגישה, ברי כי החלטת הנאשם בסיום הפגישה לדבוק בגישתו המקורית ששללה את המשך הזרמת הכספים מבזק ל-yes, לא היוותה סטייה מהשורה. לעומת זאת, ככל שהשאלה מתייחסת למתכונת שבה נערכה הפגישה, לא נוכל אלא לומר כי לא הוכחה סטייה של הנאשם מהשורה. היתכנותה של אפשרות (גם אם לא מוכחת) לסטייה מהשורה בהיבט הפרוצדורלי נובעת מהמהירות היתרה שבה נקבעה הפגישה, תודות למעורבותו של עו"ד מסר, ומהעובדה שבפגישה לא נכח גורם מקצועי כלשהו ממשרד האוצר או משרד התקשורת שהיו מעורבים, לפי עדות הנאשם, בדיונים שקיים בהם התגבשה עמדתו השלילית כלפי בקשתה של בזק (עמ' 12359). מעורבותם של הגורמים המקצועיים נלמדת גם מרישום פגישה ביומן הנאשם ביום 17.11.04 שעה 16:00: "**הזרמות בזק ליס – אולניק – פישמן – בלינקוב + ונציגי אוצר – עובד – במכון היצוא**" (ת/17ב(38)). נזכיר עוד כי בתקופה הנדונה הייתה בזק חברה מעורבת, כלומר חברה שהמדינה הנה אחת מבעליה, וככזו נתונה לפיקוח רשות החברות הממשלתיות, הפועלת במסגרת משרד האוצר, ולא רק לפיקוח של שר התקשורת. הנאשם תיאר כ"**דבר שבשגרה**" ש"**קרה אינספור פעמים**" שבעלים או מנהל של חברה הגיע אליו לפגישה כשהוא מלווה בעורך-דין המסוגל לתאר טוב יותר את ההיבטים המשפטיים של הנושא הנדון בפגישה (עמ' 12360-12362; ראו גם את עדותו של יחזקאל בעמ' 9090). ודוק: "**חברה**", ולאו דווקא חברה בבעלות המדינה. הנאשם לא הזכיר תקדימים נוספים בהם מנכ"ל של חברה ממשלתית או חברה מעורבת הגיע אליו לפגישה בליווי עורך-דין פרטי, להוציא מקרה אחד בו למיטב זכרונו דיק הגיע אליו לפגישה בלוויית עו"ד כספי, שבדומה לעו"ד מסר גם הוא, בלשון הנאשם, "**ידיד מאוד טוב שלי**" (עמ' 12361). אולם העיקר אינו בכך. העיקר הוא בכך שהנאשם לא טען כי באותן הזדמנויות בהן הגיעו אליו נציגי חברות בליווי עורכי-דין על מנת לדון עמו על נושא שטופל במשרד על ידי הדרג המקצועי, פגישותיו עמם נערכו ביחידות וללא שיתוף הגורמים המקצועיים, כפי שארע בפגישתו עם דיק ועו"ד מסר (לגביה הנאשם אף לא טען כי עדכן

בדיעבד את הדרג המקצועי). להיפך: בחקירתו במשטרה אמר הנאשם כי אינו זוכר "**שאורי מסר יזם פגישה אינטימית שלו ושל לקוחו בלבד איתי, אלא אני חושב שכל הפגישות האלה היו פגישות שהשתתפו בהן רבים**" (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 62 לתמליל; ובדומה ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 27 לתמליל). אמנם הנאשם לא דייק כאן, שהרי מצינו פגישה אותה קיים ביום 18.2.05 בנושא נבטים עם נציגי קבוצת סבג בלבד (לעיל פסקאות 1095, 1112-1113), אך בכל מקרה גם אותה פגישה קשורה (כמו הפגישה עם מנכ"ל בזק) לעו"ד מסר, שאף נכח בה.

נושאים נוספים

1126. שלא כמו ארבעת הנושאים שנדונו לעיל, אשר לגבי כל אחד מהם מצוי פירוט עובדתי בכתב האישום, התייחסותו של כתב האישום לנושאים הנוספים הנוגעים לפעילותו של עו"ד מסר מול הנאשם כבא-כוח לקוחות, הנה כללית: "**בנוסף למתואר עד כה, קיים הנאשם, ישיבות בלשכתו, בהשתתפות עו"ד מסר ועל פי רוב לבקשתו, ביחס לעניינם של גופים נוספים אשר היה לעו"ד מסר עניין בהם**" (סעיף 54 לאישום השני). פירוט הנושאים שלגביהם מתייחס סעיף זה מצוי בסיכומי המאשימה: צוק מנרה, הזרע והפועל ירושלים (כאמור לעיל, בסיכומי המאשימה בכתב נכללה בהקשר זה חברת בזק, אך בסיכומיה בעל-פה ביקשה המאשימה להיצמד לכתב האישום בו בזק הנו נושא בפני עצמו). המאשימה אינה מבקשת להרשיע את הנאשם בגין פעולותיו בשלושה נושאים אלה, ולדבריה הביאה אותם על מנת לספק תמונה ראייתית רחבה יותר באשר לאופי ולעומק הקשרים שקיימו הנאשם ועובדי לשכתו עם עו"ד מסר, והבעייתיות שהייתה כרוכה בקשרים אלו על רקע ניגוד העניינים החריף בו היה הנאשם מצוי מול עו"ד מסר. בסיכומיה הבהירה המאשימה כי למרות שלשיטתה הנאשם היה מודע למעורבות של עו"ד מסר בנושאים הנוספים, מאחר שאין בידיה ראיה ישירה להוכחת מודעותו, היא החליטה שלא לכלול נושאים אלה בעבירה המיוחסת לנאשם (עמ' 16104 לפרוטוקול).

צוק מנרה

1127. מדובר באתר תיירותי שבמרכזו רכבל, השוכן בגליל העליון בין קריית שמונה לבין קיבוץ מנרה. חברת צוק מנרה בע"מ, שהקימה את האתר, קיבלה ממרכז ההשקעות סיוע במסלול של הלוואה בערבות המדינה, אך התקשתה לעמוד בהחזרי ההלוואה. בהקשר זה התנהלו מגעים בין החברה לבין החשב הכללי במשרד האוצר, בהם נדונה בקשתה להסדרת החוב. בשלב מסוים יוצגה החברה בנושא זה על ידי עו"ד מסר, ללא תשלום, מול משרד האוצר ומשרד התמ"ת (מסר בעמ' 10572, 10577, 10579). לשכת הנאשם הייתה מעורבת אף היא במאמצים להסדרת החוב, וזאת בהתכתבויות שונות ובפגישות שקיים הנאשם (יחזקאל בעמ' 9050-9051).

מחומר הראיות עולה כי מעורבות לשכת הנאשם החלה ביום 12.6.03. עד למועד זה התנהלו פגישות והתכתבויות בין חברת צוק מנרה לבין משרד האוצר (שתחילתן בשנת 2001) ללא אזכור של הנאשם ולשכתו (ת/260(20-27,23-28)). ביום 12.6.03 שלח עוזרו של הנאשם, אלון שלזינגר, לדודו נאמן ממרכז ההשקעות הודעת דוא"ל אליה צירף מסמך שהתקבל בפקסימיליה, וביקש לעזור לחברה ככל הניתן, בהוסיפו כי "**חשוב לעובד לעזור להם**". על כך השיב נאמן לשלזינגר כי פריסת החוב מסורה לסמכות החשב הכללי ואינה בידי מרכז ההשקעות (ת/233(34); ת/257(159)). על גבי תדפיס ההתכתבות רשם שלזינגר בכתב יד ביום 18.6.03: "**מפנינה – דרך ד[...] להמתין עם העניין עד שאורי מסר יהיה איתי בקשר בעניין**" (ההדגשות במקור; יחזקאל בעמ' 9052; השם המלא של ד' הושמט בשל צו איסור פרסום על שמו שניתן בהליך אחר). כאשר הוצג המסמך בפני עו"ד מסר השיב כי אין לו מושג במה מדובר (עמ' 10576). תשובות דומות ניתנו על ידי יחזקאל (עמ' 9052), פנינה איפרגן (ששמה הוזכר בכיתוב, עמ' 14969) והנאשם (עמ' 14181-14182; ת/383, הודעת הנאשם מיום 30.5.10 בפרשת הולילנד, עמ' 146-149, 181 לתמליל).

ביום 4.7.03 שלח הנאשם לחשב הכללי במשרד האוצר מכתב בו ביקש ממנו לסייע במציאת פתרון חיובי ומהיר להסדרת חובה של החברה למדינה, על מנת לאפשר את המשך הפעלת הפרויקט (ת/257(157א)). טיוטה בנוסח כמעט זהה של המכתב נתפסה במשרדו של עו"ד מסר במהלך חקירת המשטרה (ת/257(157)). על גבי הטיוטה, במקום המיועד לחתימה, מופיע שרבוט של כיתוב שעשוי להידמות לשמו של הנאשם. בחלק העליון של הטיוטה מופיעה חותמת של לשכת הנאשם מיום 29.6.03 וכיתוב מאותו היום בכתב ידו של יחזקאל: "**אלון – נא הכן בדחיפות והנח על שולחני. תודה**" (פנינה איפרגן בעמ' 14965; הנאשם בעמ' 12388). בעדותו אישר עו"ד מסר, בהתאם לרישום המופיע על המסמך, כי הטיוטה נשלחה ממשרדו בפקסימיליה, אך טען כי פרט לכך אין לו כל מידע נוסף לגבי המסמך, להוציא האפשרות שהמסמך נשלח ללשכת הנאשם על ידי ד', שטיפל גם הוא בנושא צוק מנרה, ש"**הסתובב אצלי במשרד באותו זמן**" ו"**עשה כל מיני דברים על דעת עצמו**" (עמ' 10575-10576, 10963-10964). עו"ד מסר שלל בתוקף את האפשרות שהוא זה ששרבט בסוף הטיוטה את מה שנחזה להיות שמו של הנאשם (עמ' 10575). משהוצג המסמך בפני יחזקאל בחקירתו החוזרת השיב כי אינו זוכר אותו באופן ספציפי (עמ' 9356-9354). גרסתו של הנאשם הנה כי ראה את המסמך לראשונה במהלך חקירתו בפרשת הולילנד בחודש מאי 2010, וכי אין לו מושג כיצד המסמך הגיע ליחזקאל, אם כי הוא משער שגורם כלשהו העביר ליחזקאל את המסמך (עמ' 12388-12392). הנאשם הדגיש כי שרבוט החתימה על גבי המסמך איננו שלו (עמ' 12391, 12398), וכי כאשר חתם על המכתב ביום 4.7.03 סבר כי הוא נוסח על ידי עוזריו, בהתאם לשגרת העבודה שנהגה בלשכתו, ולא ידע – משום שהדבר לא דווח לו לא על ידי יחזקאל, לא על ידי עו"ד מסר ולא על ידי כל אדם אחר – כי נוסח המכתב הגיע ממשרדו של עו"ד מסר. לדבריו, יחזקאל טעה קשות

בשיקול הדעת כאשר העביר אליו (כנראה בתום לב) את המכתב לחתימה מבלי ליידע אותו כי הניסוח הוא של גורם אינטרסנטי מחוץ ללשכה, באשר ידיעה זאת הייתה גורמת לו לבדוק את תוכן המכתב ביתר יסודיות, הגם שמבחינה עקרונית המכתב לא סטה ממדיניותו לפעול ככל הניתן לקידום פרויקטים בפריפריה, והגם שלא אחת הנאשם חתם על מכתבים שהטיוטה שלהם נוסחה, בידיעתו, על ידי גורם חיצוני מעוניין. לפיכך הגיב בכעס בחקירתו במשטרה כאשר נודעה לו התנהלותו האמורה של יחזקאל, ואמר שהיה נוזף ביחזקאל אילו היה יודע על כך בשעת מעשה (עמ' 12393-12404, 14175-14181; ת/383, הודעת הנאשם מיום 30.5.10 בפרשת הולילנד, עמ' 160-167, 177-178 לתמליל). השערתו של הנאשם היא שיחזקאל ועו"ד מסר פעלו באופן המתואר מתוך רצונו של יחזקאל לסייע לעו"ד מסר, איתו קיים "**קשר די אינטימי שאין לו שום שייכות אלי**" (עמ' 12395; יצוין כי יחזקאל לא הכיר את הפרקטיקה אותה תיאר הנאשם של קבלת טיוטה מגורם חיצוני לצורך הכנת מכתב לחתימתו: עמ' 9111-9119).

ביום 18.9.03 ביקר הנאשם באזור קרית שמונה. אחת מתחנותיו בביקור הייתה אתר צוק מנרה (יומן הנאשם, ת/17ב(36); הנאשם בעמ' 12387, 14174-14175; יחזקאל בעמ' 9051).

ביום 8.6.04 כתב מנכ"ל חברת צוק מנרה לעו"ד מסר מכתב שכותרתו "**צוק מנרה – פגישה בלשכת אולמרט**". מנכ"ל החברה כתב כי הוא מצרף למכתב חליפת מכתבים בין החברה לבין מרכז ההשקעות, וביקש מעו"ד מסר להיפגש עמו "**כמה דקות לפני הפגישה של 16:00, בלשכת השר**" (ת/257(155)). בחקירתו במשטרה בפרשת הולילנד נשאל הנאשם לגבי מכתב זה והשיב כי הוא רואה אותו בפעם הראשונה וכי אינו זוכר האם הפגישה שהוזכרה בו אכן התקיימה (ת/383, הודעה מיום 30.5.10, עמ' 136-139 לתמליל). התייחסותו של עו"ד מסר למראה המכתב הייתה שהוא זוכר טיפול שלו בעניינה של חברת צוק מנרה אך אינו זוכר בדיוק מה כלל הטיפול (עמ' 10575).

1128. המאשימה טוענת כי המסמכים הנזכרים מצביעים על המעורבות העמוקה והבעייתית של עו"ד מסר בפעילות השוטפת של לשכת הנאשם בנושא צוק מנרה: עו"ד מסר הוא זה שניסח עבור הנאשם את מכתבו לחשב הכללי בזכות הפרויקט; עו"ד מסר נפגש עם הנאשם בנוגע לפרויקט; ועוזרו של הנאשם מורה להמתין עד שעו"ד מסר יהיה בקשר. עוד טוענת המאשימה כי לא ייתכן שהנאשם לא ידע על מעורבות זאת של עו"ד מסר. מאחר שהנאשם קיים קשר הדוק וישיר עם עו"ד מסר ונפגש עמו (כעולה מיומן הנאשם) לפחות ארבע פעמים בחודש יולי 2003, סמוך למשלוח מכתב הנאשם לחשב הכללי מיום 4.7.03 בנוגע לצוק מנרה, אין זה מתקבל על הדעת שהשניים לא שוחחו על הקשר של עו"ד מסר לנושא ועל כך שעו"ד מסר הוא זה ששלח ללשכת הנאשם את טיוטת המכתב. המאשימה דוחה את גרסת הנאשם לפיה יחזקאל ומסר לא שוחחו איתו על המכתב ולא

שיתפו אותו בכך שמסר הוא שהעביר את טיוטת המכתב ליחזקאל. לדעת המאשימה, גרסה זו אינה עולה בקנה אחד עם הַקֶשֶׁר היומיומי שקיים הנאשם עם עוזרו הקרוב יחזקאל, או עם המפגשים התכופים של הנאשם עם חברו מסר, כאשר לעומתם הקשר בין יחזקאל למסר לא היה משמעותי ולא הגיע לדרגה של חברות. לכך יש להוסיף את מעורבותו הרבה של הנאשם בענייני הלשכה. יתרה מכך, אין זה הגיוני לנסות ולייחס ליחזקאל ולמסר הסתרה של מעורבות מסר בניסוח המכתב משעה שהנאשם אישר כי לא ראה פסול בכך שגורם חיצוני מעורב בניסוח מכתביו, ובלבד שהדבר מובא לידיעתו.

1129. טענת המאשימה בדבר מודעות הנאשם לא הוכחה. הנאשם העיד כי לא היה מודע לכך שעו"ד מסר מייצג את חברת צוק מנרה, וכי בביקור שערך באתר לא נכח עו"ד מסר (עמ' 12387, 14175). מסר, שהעיד כעד תביעה, לא נשאל במהלך עדותו לא באשר לביקור ולא באשר לשיחות שקיים עם הנאשם לגבי צוק מנרה. גם יחזקאל, שנכח בסיור והעיד כעד תביעה, לא נשאל האם מסר נכח גם הוא בסיור (עמ' 9051). יחזקאל העיד כי "**אורי מסר היה מעורב בצוק מנרה ופעיל**" (שם), אך לא התבקש לומר האם סיפר לנאשם על מעורבות זו של מסר. באופן פרטני יותר, הנוגע לטיוטת מכתבו של הנאשם לחשב הכללי (ת/257(157)), הרי משעה שיחזקאל ומסר – שניהם עדי תביעה – טענו בעדותם כי אינם זוכרים את המסמך, למרות שלכל הדעות שניהם היו מעורבים בהעברתו ממסר ללשכת הנאשם, הרי שקיימת אפשרות סבירה לכך שגם את הנאשם הם נמנעו מלשתף בנוגע אליו, מטעמים השמורים עמם. יחזקאל העיד כי התקיימו אצל הנאשם פגישות בנושא צוק מנרה (עמ' 9051), אולם הוא לא אמר, ואף לא נשאל, האם מסר נכח באותן פגישות. מכתבו של מנכ"ל החברה למסר מיום 8.6.04 לגבי הפגישה שנקבעה בלשכת הנאשם, יכול היה להוכיח את מודעות הנאשם לייצוג של עו"ד מסר, אם אמנם הפגישה הייתה מתקיימת. אלא שעו"ד מסר לא אישר כי הפגישה התקיימה גם לאחר שהמסמך הוצג לו, ואילו ביומן הנאשם לא מופיעה פגישה בנושא צוק מנרה בתקופה הסמוכה לאחר יום 8.6.04. כמו כן, במכתבים בעניין צוק מנרה להם היה הנאשם מכותב לא נזכר שמו של עו"ד מסר (ת/257(145); ת/260(26,25)). בהקשר זה נזכיר עוד את הצהרת המאשימה בסיכומיה כי אין בידיה ראיה ישירה למודעות הנאשם באשר למעורבותו של עו"ד מסר בפרשת צוק מנרה (עמ' 16104).

הטענה אותה הצליחה המאשימה להוכיח, היא שלעו"ד מסר הייתה השפעה של ממש על אופן טיפולה של לשכת הנאשם בחברת צוק מנרה, דבר המתבטא הן בהוראתו של יועץ הנאשם להמתין עם הטיפול עד שעו"ד מסר יהיה איתו בקשר, והן בכך שעו"ד מסר הוא זה שניסח את מכתב ההמלצה ששלח הנאשם לחשב הכללי לגבי הפרויקט.

הזרע – פארק איילון

1130. חברת הזרע טענה לזכויות חכירה ממינהל מקרקעי ישראל בפארק איילון (כיום פארק אריאל שרון) השוכן בפאתי תל-אביב באזור חירייה. בנוגע לתכנון הפארק התעוררה מחלוקת: העמדה הרשמית של הממשלה הייתה כי ראוי שכל שטח הפארק יוותר ירוק והקמתו תמומן ממקורות חיצוניים, ומנגד היו שצידדו בבניה רוויה למגורים בשולי הפארק שהכנסותיה יופנו למימון הקמת הפארק.

ד' (שכבר הוזכר לעיל בפסקה 1127 לגבי צוק מנרה) פעל בנושא זה עבור חברת הזרע, ופנה לעו"ד מסר על מנת שיסייע לו בקידום שינוי הייעוד של הפארק באופן שיאפשר את הבניה הרוויה. עו"ד מסר קיבל על עצמו את הייצוג, שכלל בין היתר טיפול בהליכים שהתנהלו במינהל מקרקעי ישראל וברשויות התכנון. בתמורה שילם ד' לעו"ד מסר שכר טרחה בסך של לפחות 50,000 ש"ח בצירוף מע"מ, ואפשר שיותר (מסר בעמ' 10571-10572, 10579-10578; ת/261, הודעת מסר מיום 25.12.07, שו' 158-198; ת/257(149-150); ת/260(1)).

הנאשם העיד כי נושא פארק איילון הובא לידיעתו לראשונה על ידי אברהם כ"ץ-עוז, שכיהן כיו"ר המועצה לישראל יפה. לאחר מכן פנה אליו באותו נושא ראש עיריית תל-אביב, רון חולדאי. חולדאי ביקש את סיועו מול עמדתה של הממשלה שהתנגדה לבניה למגורים בפארק, עמדה שבעיני חולדאי הייתה שגויה לחלוטין. פניות נוספות בנושא נעשו אליו מטעם ראשי עיריות נוספות באזור, בהם ראש עיריית רמת-גן, צבי בר. נגיעתו העיקרית של הנאשם לנושא הייתה מתוקף כהונתו באותה עת כשר הממונה על מינהל מקרקעי ישראל. הנאשם התייעץ בנדון עם מנהל המינהל ועם ראש אגף התקציבים במשרד האוצר, והגיע יחד עמם למסקנה כי עמדתו של חולדאי מוצדקת. באותו שלב לא היה ידוע לנאשם על מעורבותם של חברת הזרע ועו"ד מסר בפרויקט. כמו כן נפגש הנאשם בסוגיה זו עם שר הפנים. מאמצי הנאשם לקידום הבניה בפארק לא נמשכו זמן רב, שכן די מהר התברר לו כי ראש הממשלה אריאל שרון מתנגד בתוקף לבניה ואין סיכוי לשינוי עמדתו (הנאשם בעמ' 12376-12378, 12385, 14172; ת/158, הודעת הנאשם מיום 14.11.08, עמ' 15 לתמליל; ת/383, הודעת הנאשם מיום 30.5.10 בפרשת הולילנד, עמ' 182-187, 246 לתמליל; יחזקאל בעמ' 9053).

1131. התרחשות נקודתית לה הקדישו הצדדים את עיקר תשומת הלב בנושא פארק איילון נוגעת להשתתפותו של אוהד אורנשטיין, ראש מינהל הכימיה במשרד התמ"ת, בהליך ההתנגדויות לתכנית הפארק שקיימה המועצה הארצית לתכנון ולבניה. אורנשטיין כיהן כאחד מנציגי שר התמ"ת במועצה הארצית. המועצה הארצית אצלה את סמכות הדיון בהתנגדויות לוועדת משנה מקרב חבריה לנושאים תכנוניים עקרוניים (ולנת"ע). במסגרת זאת כיהן אורנשטיין גם כחבר הולנת"ע. ביום 22.11.04, ערב ההצבעה שקיימה הולנת"ע בהתנגדויות, ביקש יחזקאל מאורנשטיין להצביע בעד הבניה בפארק, בהתאם

לעמדת הנאשם שאורנשטיין שימש נציגו בוועדה. אורנשטיין, שלא השתתף בישיבות הולנת"ע בהן נשמעו ההתנגדויות, לא הכיר את הנושא, וניצל את הזמן הקצר שנותר עד ההצבעה כדי לערוך לגביו בירור ראשוני. עובר להצבעה הוקראה בפני הנוכחים חוות דעת של היועץ המשפטי לממשלה לפיה החל מהישיבות הבאות של הוועדה, חבר ועדה שייעדר מהדיונים המקדימים להצבעה לא יוכל להשתתף בהצבעה. בשים לב להנחיה זו, ולמרות שהיא לא הוחלה על ההצבעה הנוכחית, החליט אורנשטיין להימנע מהצבעה בסוברו כי אין לו היכרות מספקת עם הנושא. יתר החברים הצביעו נגד הבניה בפארק, בהתאם לעמדת משרד ראש הממשלה (אורנשטיין בעמ' 6733-6735).

בחקירתו הראשית אישר הנאשם כי דבריו של יחזקאל לאורנשטיין ביטאו את עמדתו, אך טען כי לא הורה ליחזקאל להורות לאורנשטיין כיצד להצביע אלא רק לדאוג להעביר לנציגו בוועדה את עמדת השר בנושא העומד לדיון (עמ' 12379-12380, 12383-12384). לעומת זאת, כאשר נשאל הנאשם בחקירתו במשטרה האם הוא ביקש מיחזקאל להנחות את אורנשטיין להצביע בעד הבניה בפארק, תשובתו הייתה: "**יכול להיות, אני לא זוכר את זה**" (ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 15 לתמליל). משהוצגה תשובה זו בפני הנאשם בחקירתו הנגדית, הסכים כי יכול להיות שביקש מיחזקאל להנחות את אורנשטיין, אולם אינו זוכר זאת (עמ' 14167). לאחר מכן חזר לדבריו בחקירה הראשית כי עמדתו העקרונית רבת השנים הנה שלא לכפות על נציגיו בוועדות התכנון כיצד להצביע, ולפיכך אם יחזקאל נתן לאורנשטיין הנחיה כיצד להצביע, הדבר לא נעשה על דעתו (עמ' 14170). בהקשר זה נזכיר את הנחיית היועץ המשפטי לממשלה לפיה אין מניעה ששר ינחה את נציגו במוסד תכנון לפעול לקידום המדיניות אותה חפץ הוא לקדם, אך יחד עם זאת אין מקום לכך שהשר ינחה את נציגו באשר להצבעה בשאלה קונקרטית העומדת להידון במוסד התכנון, שכן הנחיה כזאת תעמוד בסתירה לחובה המוטלת על הנציג לשמוע ולשקול בפתיחות גמורה את הטיעונים המועלים במהלך הישיבה של מוסד התכנון (נ/1/282).

1132. כשבוע לאחר ההצבעה בולנת"ע פנה יחזקאל שוב אל אורנשטיין והנחה אותו לבקש לקיים דיון חוזר בתכנית בפני מליאת המועצה הארצית, בהתאם לסעיף 6(ב) לחוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965. לדברי אורנשטיין, הנחיה זו נראתה בעיניו "**לא לגיטימית והייתי אומר... אפילו מסריחה**", בהתחשב בכך שמשרד התמ"ת אינו עוסק בהקמת פארקים וגם לו, כנציג המשרד, אין מומחיות בתחום זה (עמ' 6735). אורנשטיין פנה אפוא לעו"ד מוסקוביץ, היועץ המשפטי של המשרד, ולאחר מכן ללשכת המנכ"ל דינור, ומחה על כך שדורשים ממנו לפעול נגד מצפונו ולהגיש בקשה שאינה נראית לו תקינה. לאחר שדינור קיים דיון בנושא ונועץ עם הנאשם, הוא קיבל את עמדתו של אורנשטיין וקבע שאין לדרוש ממנו להגיש את הבקשה לדיון חוזר. הבקשה אכן לא הוגשה, ותכנית הפארק שאושרה לא כללה בניה למגורים (אורנשטיין בעמ' 6736, 6746-6747; מוסקוביץ בעמ' 10218, 10255-

10254; דינור בעמ' 14323-14324; הנאשם בעמ' 12381-12382; ת/383, הודעת הנאשם מיום 30.5.10 בפרשת הולילנד, עמ' 246 לתמליל). לדברי אורנשטיין, כשבוע לאחר הדיון אצל דינור פגש אותו יחזקאל ואמר לו: "**תראה איך הוצאתי אותך מזה**" (עמ' 6736). יחזקאל העיד כי הנאשם הוא זה שביקש ממנו לבקש מאורנשטיין להגיש את הבקשה לדיון חוזר (עמ' 9054). לעומת זאת, גרסתו של הנאשם היא שהוא ביקש מיחזקאל לבדוק האם מבחינה משפטית ניתן להשיג על ההחלטה, אך אינו זוכר כי הנחה אותו לדרוש מאורנשטיין להגיש את ההשגה (עמ' 12381, 14168-14169; ת/158, הודעת הנאשם מיום 14.11.08, עמ' 16 לתמליל).

המאשימה טוענת כי "**ככל הנראה**" לאחר אירועים אלה הועבר אורנשטיין, בהוראת הנאשם, מכהונתו כנציגו במועצה הארצית והוחלף בנציג אחר (סיכומי המאשימה בכתב, עמ' 72). לעניין זה נסמכת המאשימה על עדותו של עו"ד מוסקוביץ לפיה הוא הבין "**לאחר איזה שהוא זמן**" שהחלפה כאמור בוצעה (עמ' 10218). הנאשם הכחיש כי הורה להחליף את אורנשטיין (עמ' 14169). יש לדחות את טענת המאשימה. עו"ד מוסקוביץ לא פירט את המקור להבנתו האמורה; מסמך בנדון לא נמצא; ואילו אורנשטיין כלל לא נשאל במהלך עדותו לגבי נקודה זאת. מעבר לכך, מאחר שאורנשטיין לא היה נציגו היחיד של הנאשם במועצה הארצית אלא אחד מבין 20 עובדי המשרד ששימשו נציג וממלאי-מקום נציג הנאשם במועצה (הנאשם בעמ' 12379, 14170; ת/158, הודעת הנאשם מיום 14.11.08, עמ' 17 לתמליל), הרי שלא נדרש צעד של החלפת אורנשטיין על מנת שבדיוניה הבאים של המועצה יופיע בשמו של הנאשם נציג אחר.

1133. בחקירת המשטרה התגלה מסמך לא חתום, הנחזה להיות בקשה של אורנשטיין ליו"ר המועצה הארצית לקיום דיון חוזר בתכנית הפארק (ת/221; ת/233(37); ת/257(156)). המסמך היה מתויק במשרדו של עו"ד מסר בקלסר הנושא את שמו של ד', והועבר על ידי עו"ד מסר מיוזמתו לחוקרי המשטרה (מסר בעמ' 10573). עו"ד מסר העביר למשטרה גם חוות דעת משפטית שנשלחה אליו ביום 21.12.04 ממשרד עורכי-הדין וינברג-דורון ושות' בנושא חובת המועצה הארצית לקיים דיון חוזר לבקשת חבר הולנת"ע (ת/257(151-152)). אורנשטיין העיד כי לא חתם על המסמך, אותו ראה לראשונה בחקירתו האחרונה במשטרה, ואינו יודע מי כתב אותו, אם כי תוכן המכתב מבטא את רוח הבקשה אותה הנחה אותו יחזקאל להגיש (עמ' 6736-6739). מסר העיד כי קרוב לוודאי שהוא לא חיבר את המסמך; כי לא עשה שימוש בו ולא עמד בקשר עם אורנשטיין; כי בתחילה אמנם התבקש לטפל בהגשת השגה על החלטת הולנת"ע אך לבסוף לא טיפל בכך; וכי אינו חושב שנעשה במסמך שימוש (עמ' 10573-10575). יחזקאל העיד כי אינו מכיר את המסמך ואינו יודע מי כתב אותו והאם לבסוף הוא נחתם (עמ' 9054). גם הנאשם לא הכיר את המסמך, וציין כי היה רואה בחומרה מצב שבו אורנשטיין היה חותם על בקשה שנוסחה הגיע מגורם

חיצוני אינטרסנטי דוגמת עו"ד מסר (עמ' 12380-12385, 14169; ת/383, הודעת הנאשם מיום 30.5.10 בפרשת הולילנד, עמ' 243-244 לתמליל). בהודעתו במשטרה הוסיף הנאשם כי אינו מופתע מקיומו של המסמך, מאחר שעוזרו, יחזקאל, "**פעל באופן עצמאי**" ויצא מגדרו על מנת לרצות אותו ולהוכיח שהוא מסוגל לבצע בהצלחה כל משימה (ת/383 הנ"ל, עמ' 245 לתמליל).

1134. הנאשם לא הציג עמדה עקבית בשאלת מודעותו למעורבות של עו"ד מסר בקידום הבניה בפארק איילון. בחקירתו במשטרה אמר שאינו זוכר האם עו"ד מסר היה מעורב בנושא ופנה אליו אודותיו (ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 17-19 לתמליל). לעומת זאת, בחקירתו הראשית עמד על כך שמעורבותו של עו"ד מסר לא הייתה ידועה לו (עמ' 12380-12381). בחקירה הנגדית חזר הנאשם לגרסתו במשטרה לפיה אינו זוכר האם שמע על הקשר של עו"ד מסר לפרויקט (עמ' 14169, 14172). המאשימה טוענת כי בהתחשב בקשר האינטנסיבי שקיימו הנאשם ומסר בתקופה בה התבצע טיפולם בנושא פארק איילון, אין זה סביר שהם לא שוחחו גם על נושא זה, וכך יש להשקיף על מאמציו הבלתי תקינים של יחזקאל לקידום הבניה באמצעות מתן ההנחיות לאורנשטיין על אופן הצבעתו ועל הגשת הבקשה לעיון חוזר, לגביה אף נמצאה מעורבות לא תקינה נוספת המתבטאת בבקשה שיועדה לחתימת אורנשטיין ונמצאה אצל מסר. המאשימה קושרת את מעורבותו של מסר גם לפגישה הרשומה ביומנו של הנאשם ביום 3.3.04 עם יו"ר חברת הזרע ג'נטיקס, סמוך לאחר פגישה קודמת מאותו יום של הנאשם עם מסר (נ/437).

לא נוכל לקבל טענות אלה. עו"ד מסר, שהעיד מטעם התביעה, לא נשאל בעדותו האם שוחח עם הנאשם על פארק איילון. יחזקאל, שידע על מעורבותו של מסר בעניין (עמ' 9053), לא נשאל אף הוא על ידיעת הנאשם. בנסיבות אלה, גם אם נבחר בגרסה הפחות נוחה לנאשם, היא גרסת חוסר הזיכרון לגבי מעורבות מסר (בשונה מגרסת ההכחשה אותה העלה בחקירתו הראשית), עדיין אין בנמצא הוכחה לכך שהמעורבות של מסר הייתה ידועה לנאשם עת פעל לטובת הבניה בפארק והנחה את יחזקאל לפעול ברוח זו אצל נציגו במועצה הארצית. ודאי שלא ניתן ללמוד על ידיעת הנאשם מהפעולות אותן ניהל מול חברת הזרע ג'נטיקס, שהנה חברה נבדלת מחברת הזרע הקשורה לפארק איילון, ובשונה ממנה לא יוצגה מעולם על ידי עו"ד מסר (ת/261, הודעת מסר מיום 9.4.08, שו' 212-224; מרדכי בעמ' 8335-8337; עו"ד מוסקוביץ בעמ' 10251-10252). ממילא אין בנמצא כל ראיה לאמור בסיכומי המאשימה בכתב (סעיף 14 בעמ' 71) אודות "**ישיבות**" שקיים הנאשם בנושא פארק איילון. נזכיר שוב כי המאשימה עצמה הבהירה בסיכומיה בעל-פה כי אין בידיה ראיה ישירה להוכחת מודעותו של הנאשם למעורבות של מסר בנושא זה (עמ' 16104 לפרוטוקול).

על כך יש להוסיף כי מאחר שגם לשיטת המאשימה יחזקאל הוא ששימש המוציא והמביא מול אורנשטיין בנוגע לפארק איילון, ומאחר שלא הוכחה מודעות של יחזקאל לטיוטת הבקשה לדיון חוזר שנמצאה אצל עו"ד מסר, הרי גם לא הוכחה מודעותו של הנאשם למסמך. לגבי הנחיותיו של יחזקאל לאורנשטיין, אין להתעלם מכך שבסופו של דבר אורנשטיין לא אולץ להצביע או להגיש את הבקשה בניגוד לרצונו, ואילו הניסיון להכווין את ההצבעה של אורנשטיין לטובת בניה בפארק אינו מנוגד בהכרח להנחיית היועץ המשפטי לממשלה. הנחיה זו קובעת כי "**אין פסול בכך שהנציג יונחה מראש על-ידי השר באשר לגישה, או לעמדה, <u>העקרונית</u> המקובלת על הממשלה, על המשרד או על השר בנושא או בסוגיה פלונית**" (נ/1, 282, סעיף 4; ההדגשה במקור). אורנשטיין, כדבריו, לא הונחה אלא "**לתמוך בבניה בפארק**" (עמ' 6734). הנחיה שכזו עשויה להתפרש כמתייחסת לעמדה העקרונית בשאלה הנוגעת לאופי הפארק כשטח ירוק בלבד או כשטח לייעוד מעורב, ולא כעניין פרטני אשר לגביו נשמר לנציג חופש ההצבעה.

<u>הפועל ירושלים</u>

1135. עו"ד מסר הנו אוהד קבוצת הפועל ירושלים בכדורסל, ובשנים האחרונות משמש חבר דירקטוריון הקבוצה. מפעם לפעם הוא מעניק לקבוצה, ללא תמורה, ייעוץ משפטי על בסיס לא קבוע. במסגרת זאת נפגש עו"ד מסר עם הנאשם מספר פעמים בעת כהונתו כראש עיריית ירושלים, בעיקר לצורך קידום פרויקט הארנה בירושלים, המתוכננת לשמש אצטדיון כדורסל עבור הקבוצה (מסר בעמ' 10329-10330; הנאשם בעמ' 12369; ת/261, הודעת מסר מיום 25.12.07, שו' 54, 100, 111-114, 125-135). פגישה נוספת בנושא הארנה התקיימה בלשכתו של הנאשם ביום 12.8.05, בתוקף תפקידו כשר הממונה על מינהל מקרקעי ישראל. בפגישה השתתפו יו"ר הקבוצה דני קליין, עו"ד מסר, ארקדי גאידמק שהשקיע כספים בקבוצה, מנהל מינהל מקרקעי ישראל, מהנדס העיר ירושלים ויעקב אדרי שליווה יחד עם עו"ד מסר את הטיפול בנושא הארנה (יומן הנאשם, ת/17ב(39); מסר בעמ' 10790-10791; הודעת מסר הנ"ל, שו' 73-96; הנאשם בעמ' 12373-12374). לדברי מסר, הוא לא קיבל תמורה עבור טיפולו בנושא הארנה וגם לא יזם לגביו את הפגישה, שלמיטב זכרונו תואמה לבקשתו של דני קליין. הפגישה לא קידמה את הנושא ולא הולידה פגישות נוספות (עמ' 10791; הודעת מסר הנ"ל, שו' 76-77, 93-96).

1136. לצד פעילות זאת, העניק עו"ד מסר לקבוצת הפועל ירושלים בשנת 2005 ייצוג משפטי תמורת שכר של כ-235,000 ש"ח (נ/1, 442, כרטסת הנהלת החשבונות של משרד מסר-ריבלין). בעדותו הסביר עו"ד מסר כי שכר טרחה זה לא שולם לו בעד טיפולו בנושא הארנה, אותו כאמור ביצע בהתנדבות, אלא עבור הטיפול בהסדרת ההתקשרות של הקבוצה עם גאידמק שהשקיע בה כספים, ובנושא זה לא עירב כלל את הנאשם (עמ'

10796, 10972-10973; הודעת מסר הנ"ל, שו' 40-41, 100-111). הנאשם העיד כי לא היה לו מושג כלשהו לגבי הסדר שכר הטרחה בין עו"ד מסר לבין הקבוצה (עמ' 12374).

1137. המאשימה טוענת כי מאחר שעו"ד מסר קיבל מהפועל ירושלים שכר טרחה עבור טיפולו בהשקעה של גאידמק, אין לראות את עו"ד מסר כמתנדב גרידא בעניינה של הקבוצה, ובאור כזה יש לראות גם את השתתפותו בפגישה אצל הנאשם בסוגיית הארנה.

טענה זו אינה משוללת יסוד. הפגישה אצל הנאשם התקיימה בנוכחותו של גאידמק, והנושא שנדון בה היה קבלת סיוע כספי מגאידמק להקמת ואחזקת הפרויקט (הנאשם בעמ' 12373; ת/261, הודעת מסר מיום 25.12.07, שו' 73-90). מדובר אפוא בנושא משיק להשקעה הכספית של גאידמק בקבוצה, לגביה גבה עו"ד מסר מהקבוצה שכר טרחה. בנסיבות אלה אך ברור מדוע הנאשם לא הוציא מכלל אפשרות שנוכחותו של עו"ד מסר בפגישה לא הייתה "**כאיש הפועל ירושלים**" אלא "**אולי כאיש גאידמק**" (עמ' 12374). יתר על כן, בעוד טענתו של עו"ד מסר היא שהוא לא עירב כלל את הנאשם בהתקשרות הקבוצה עם גאידמק בגינה גבה שכר טרחה (עמ' 10796), הנאשם העיד על פגישה שקיים במלון המלך דוד עם גאידמק ואנשי הפועל ירושלים שביקשו ממנו לשכנע בפגישה את גאידמק להיכנס כמשקיע בקבוצה (עמ' 12371-12372). יומנו של הנאשם מלמד כי ביום 6.8.05 בשעה 20:00 הוא נפגש בלובי של מלון המלך דוד עם עו"ד מסר, יו"ר הקבוצה קליין וגאידמק (ת/17ב(39)). הפגישה מיום 12.8.05 בלשכת הנאשם בנושא הארנה, שגם בה נטלו חלק עו"ד מסר וגאידמק, התקיימה פחות משבוע לאחר מכן.

הפרת האיסור על ניגוד עניינים

האיסור על ניגוד עניינים

1138. כלל בסיסי בשיטת המשפט בישראל, כמו בשיטות משפט אחרות שמעבר לים, אוסר על עובד הציבור (ובכלל זה נבחר ציבור) "**להימצא במצב בו קיימת אפשרות ממשית של ניגוד עניינים (conflict of interest)**" (בג"ץ 531/79 סיעת "הליכוד" בעיריית פתח תקוה נ' מועצת עיריית פתח תקוה, פ"ד לד(2) 566, 569; להלן – **פרשת סיעת הליכוד**). איסור זה הנו אחד מהיבטיו של העיקרון הרחב בדבר ניגוד עניינים, שהחל את דרכו "**כעניין מוסרי שבין האדם לבין עצמו**", ובהמשך, משכוחה של האתיקה לבדה לא עמד לה לאכיפתו, קיבל תוקף משפטי בכל תחומי המשפט – הפרטי והציבורי גם יחד – ונעשה "**עקרון יסוד, המצוי בהיכלם של עקרונות היסוד של השיטה**" (בג"ץ 595/89 שמעון נ' הממונה על מחוז הדרום במשרד הפנים, פ"ד מד(1) 409, 413; להלן – **פרשת שמעון**). האיסור על ניגוד עניינים נתפס אפוא כיום כ"**חלק בלתי נפרד מן הצופן הגנטי של תורת המשפט, בצד עקרונות יסוד כתום-לב, יושר ויושרה**" (בג"ץ 8192/04 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' ראש הממשלה, פ"ד נט(3) 145, 165; להלן – **פרשת התנועה למען**

איכות השלטון), ומעמדו כ"**משפט מקובל נוסח ישראל**" (פרשת שמעון, עמ' 413; פרשת סיעת הליכוד, עמ' 573). בהקשר של המשפט הציבורי, שורשי האיסור נטועים מבחינה היסטורית בכלל נגד משוא פנים הנחשב לאחד מכללי הצדק הטבעי (פרשת סיעת הליכוד, עמ' 569-570; בג"ץ 3751/03 אילן נ' עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד נט(3) 817, 829; ברק-ארז, משפט מינהלי, לעיל, בעמ' 530), ומבחינה רעיונית בחובת הנאמנות המוטלת על עובד הציבור כלפי הציבור (פרשת סיעת הליכוד, עמ' 570-571; ע"פ 332/01 מדינת ישראל נ' שבס, פ"ד נז(2) 496, 522; להלן – **ע"פ שבס**). מחובת הנאמנות נגזרת חובתו של עובד הציבור לשקול במילוי תפקידו אך ורק שיקולים ענייניים ולהתעלם מכל שיקול זר. האיסור על ביצוע פעולה בניגוד עניינים נועד למנוע מצב שבו מחויבות איש הציבור למספר עניינים נוגדים תשפיע על פעולתו ותיערב בה שיקול זר. בנוסף, נועד האיסור למנוע פגיעה באמון הציבור במערכת השלטונית, כתוצאה מעצם החשש שהימצאות עובד הציבור במצב של ניגוד עניינים תטה את החלטתו מטעמים בלתי ענייניים (בג"ץ 1100/95 קאסוטו נ' ראש עיריית ירושלים, פ"ד מט(3) 691, 698 (להלן – **פרשת קאסוטו**); בג"ץ 6499/99 המפד"ל – המפלגה הדתית הלאומית נ' הרב בן-עזרא, פ"ד נג(5) 606, 619; פרשת התנועה למען איכות השלטון, עמ' 164-166; בג"ץ 6728/06 עמותת "אומץ" נ' ראש ממשלת ישראל, מיום 30.11.06, פסקה 47 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה; בג"ץ 9485/08 עזרא נ' ועדת המשנה לנושאים תכנוניים עקרוניים, מיום 30.1.12, פסקה 19). תכלית אחרונה זו הובילה להרחבת האיסור: איש הציבור מצווה לא רק למנוע השפעה של העניין הנוגד על מערכת שיקוליו בעת מילוי תפקידו, אלא גם לשמור על הנחזות של תקינות פעולתו בעיני הציבור המשקיף על מעשיו. לשם הבטחת מראית העין הציבורית עליו להרחיק עצמו ממצב של ביצוע פעולה בניגוד עניינים (בג"ץ 7767/07 אסרף נ' שר הפנים, מיום 27.3.08, פסקה 15). עמד על כך השופט ברק בפרשת סיעת הליכוד (עמ' 572):

> "**האיסור אינו רק על שיקול הדעת עצמו בביצוע הפעולה או התפקיד. האיסור הוא על הימצאות במצב בו עלול להיות ניגוד עניינים. מטרת הכלל היא למנוע את הרע בטרם יארע. הכלל צופה פני עתיד. אין זה מעלה ואין זה מוריד אם בפועל שיקול הדעת הוא ראוי. מטרת הכלל היא למנוע פיתוי מאדם ישר והגון, בחינת אל תביאנו לידי ניסיון. על כן, אין צורך להוכיח בפועל קיומו של ניגוד עניינים. די בכך שקיימת אפשרות ממשית של ניגוד עניינים... אפשרות ממשית זו נמדדת באמות מידה אובייקטיביות, ולא על-פי חששותיו הסובייקטיביים של צד זה או אחר**".

וכן השופט חשין בפרשת התנועה למען איכות השלטון (עמ' 169):

> "**כלל ניגוד האינטרסים נועד לאנשים ישרים וטובים דווקא. תכלית הדוקטרינה היא להגן על אנשים טובים וישרים מפני יצר הרע – השוכן בכל אחד מאתנו – שמא יינקשו ונפלו**".

בכך בא לידי ביטוי ההבדל שבין הכלל האוסר פעולה בניגוד עניינים לבין הכלל האחר הפוסל החלטה מינהלית שהתקבלה על יסוד שיקולים זרים: "**אף שהתכלית של שני**

הכללים היא לטהר את ההחלטה המינהלית משיקולים זרים, הם פועלים להשגתה בדרכים אחרות: הכלל בדבר ניגוד עניינים – בדרך של מניעה; הכלל בדבר שיקולים זרים – בדרך של תרופה... המניעה עדיפה על התרופה" (י' זמיר "ניגוד עניינים בשירות הציבורי", בתוך ניגוד עניינים במרחב הציבורי: משפט, תרבות, אתיקה, פוליטיקה (תשס"ט) 225, בעמ' 234; ראו עוד בג"ץ 1993/03 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' ראש הממשלה, פ"ד נז(6) 817, 860-861).

כדי למנוע מעובד הציבור לעסוק בנושא מסוים נדרש אפוא פוטנציאל של ניגוד עניינים (ע"א 6983/94 פחימה נ' פרץ, פ"ד נא(5) 829, 835). הערכת הפוטנציאל נעשית בהתאם ל"**מבחנו של האדם הסביר היודע את כל פרטי העניין**" (בג"ץ 6641/93 סיעת "צעירים למען חיפה" בעיריית חיפה נ' מועצת העיר חיפה, פ"ד מח(3) 555, 559; להלן – **פרשת סיעת צעירים למען חיפה**). עצם התקיימותו של פוטנציאל לניגוד עניינים אינה מספקת, שכן יש לבחון את מידת הפוטנציאל בהתאם לעוצמת ניגוד העניינים: "**פסלותה של ההחלטה היא פועל יוצא מעוצמתו של ניגוד העניינים. על-כן, ניגוד רחוק, המקים חשש תיאורטי להשפעה של אינטרסים זרים על ההחלטה, אינו מספיק לפסילת ההחלטה**" (בג"ץ 3132/92 מושלב נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה, מחוז הצפון, פ"ד מז(3) 741, 747; להלן – **פרשת מושלב**). שאלה שטרם הוכרעה בפסיקה נוגעת לדרגת ההסתברות של השפעת ניגוד העניינים על מילוי התפקיד הציבורי, שבהתקיימותה משתכלל האיסור: האם די בחשש סביר להשפעה שכזו או שנדרשת אפשרות ממשית לכך (פרשת סיעת הליכוד, עמ' 572; פרשת שמעון, עמ' 417-418; בג"ץ 5575/94 מהדרין בע"מ נ' ממשלת ישראל, פ"ד מט(3) 133, 142-143; בג"ץ 11745/04 רמות למען הסביבה נ' המועצה הארצית לתכנון ולבניה, מיום 4.9.08, פסקה 15 (להלן – **פרשת רמות למען הסביבה**)).

1139. ניגוד העניינים, אותו מבקש הכלל למנוע, הנו בין האינטרס עליו מופקד עובד הציבור במילוי תפקידו לבין אינטרס נוגד. האינטרס הנוגד יכול שיהא אישי ויכול שיהא מוסדי, כלומר, תפקיד שיש לאיש הציבור בגוף שלטוני אחר או בגוף פרטי (פרשת סיעת הליכוד, עמ' 572; פרשת שמעון, עמ' 415; ד"נ 6/86 שולמן נ' ראש עיריית הרצליה, פ"ד מ(2) 481; בג"ץ 244/86 רביבו נ' ראש המועצה המקומית אופקים, פ"ד מב(3) 183, 185; בג"ץ 10408/06 קבהה נ' מועצת התכנון העליונה באזור יהודה ושומרון, מיום 25.9.07, פסקה 7; בר"מ 4443/03 עיריית חולון נ' רשות שדות התעופה בישראל, מיום 17.7.11, פסקה 53 לפסק דינה של השופטת (בדימ') פרוקצ'יה). בדיבור "אינטרס אישי" אין הכוונה רק למצב שבו פעולתו של עובד הציבור במילוי תפקידו תשפיע (לחיוב או לשלילה) עליו עצמו. ניגוד עניינים אישי קיים בכל מקרה שבו הפעולה תצמיח תועלת או תסב נזק לאדם או לגוף המקורבים לעובד הציבור. הקרבה המובהקת ביותר היא, כמובן, קרבת משפחה (בג"ץ 333/74 חג'י יחיא נ' המועצה המקומית טייבה, פ"ד כט(1) 457, 462; בג"ץ 11269/03 כמאל נ' שר המשפטים, פ"ד נט(3) 205, 220-221 (להלן – **פרשת כמאל**)), אולם בה לא

מתמצה האיסור על ניגוד עניינים אישי: "**עובד ציבור אסור לו להימצא במצב בו קיימת אפשרות ממשית של ניגוד עניינים בין האינטרס הקשור בביצוע סמכותו וכוחו, לבין אינטרס אחר כלשהו שאף עמו הוא קשור**" (פרשת סיעת הליכוד, עמ' 571, ההדגשה הוספה; פרשת שמעון, עמ' 413; דנ"פ 1397/03 מדינת ישראל נ' שבס, פ"ד נט(4) 385, 415 (להלן – **דנ"פ שבס**)). לפיכך, גם קרבת חברות או קרבה עסקית עשויות ליצור ניגוד עניינים אישי.

דוגמאות לא מעטות להרחבת הגדרת האינטרס האישי מעבר לקרבה משפחתית, מצויות בהקשרים קונקרטיים לגביהם נקבעו בחקיקה הסדרים מפורשים למניעת ניגוד עניינים (למשל, סעיף 47(א) לחוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965, העוסק בחבר במוסד תכנון שטובת ההנאה היא של "**קרובו, סוכנו או שותפו או על ידי קרוביהם**"; סעיף 122(א) לפקודת העיריות [נוסח חדש], המתייחס לחבר מועצה שיש ל"**קרובו, סוכנו או שותפו**" טובת הנאה בעסקה עם העירייה; סעיף 3ג לחוק החשמל, תשי"ד-1954, המכליל בהגדרת "**קרוב**" גם "**שותף, מעביד או עובד של חבר המועצה**"; סעיף 9(ה) לחוק לעידוד השקעות הון, תשי"ט-1959, המגדיר "**קרוב'... וכן שותפו, מעבידו או עובדו**"). אולם גם בהעדר הוראת חוק חרותה, עשוי הכלל ההלכתי בדבר ניגוד עניינים לתפוס אדם או גוף המקיים קשר כלכלי או חברותי עם עובד הציבור (ובכלל זה גורם פרטי שעה שהוא ממלא תפקיד ציבורי), ובלבד שיש בכך ליצור בעיני האדם הסביר אפשרות ממשית (או חשש סביר) להשפעת הקרבה האמורה על החלטת עובד הציבור (בג"ץ 496/81 אללטיף נ' מנכ"ל משרד החינוך והתרבות, פ"ד לו(2) 415, 421; בג"ץ 788/90 זוהר חוצות בע"מ נ' עיריית רמלה, פ"ד מד(3) 843, 848; ע"פ שבס, עמ' 521 ואילך; דנ"פ שבס, עמ' 425-427, 430; בג"ץ 7279/98 שריד נ' ממשלת ישראל, פ"ד נה(1) 740, 755 (להלן – **פרשת שריד**); בג"ץ 202/90 י.ב.מ. ישראל בע"מ נ' משרד המשפטים, פ"ד מה(2) 265, 272; עע"מ 4011/05 דגש סחר חוץ (ספנות) בע"מ נ' רשות הנמלים, מיום 11.2.08, פסקה 38 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה; עע"מ 7080/10 מ.ג.ע.ר. – מרכז גבייה ממוחשבת בע"מ נ' המועצה המקומית פרדס חנה – כרכור, מיום 28.5.12, פסקה 13). ביטוי לכך מצוי בתזכיר חוק העונשין (תיקון – מרמה והפרת אמונים), תשס"ט-2009. כפי שנאמר בתזכיר, מגמתו הנה "**לשמר את העקרונות שנקבעו בפסיקה בענין זה**" ולא לשנות את הדין הנוהג. במסגרת זאת מוצע בתזכיר להגדיר את המונח "**קרוב**", שפעולה של עובד הציבור בענייננו מהווה ניגוד עניינים העולה כדי עבירה פלילית של מרמה והפרת אמונים, כ"**בן משפחה או אדם אחר שהוא בעל קירבה או בעל זיקה אישית, כלכלית או פוליטית לעובד הציבור**" (סעיף 284(ד) להצעת החוק המצורפת לתזכיר). הנה כי כן, המצב הנורמטיבי דהיום על פי פסיקת בתי המשפט הנו, גם לדעת מנסחי הצעת החוק, שגם קרבת חברות או קרבה כלכלית יוצרת מצב של ניגוד עניינים אסור.

כללים למניעת ניגוד עניינים של שרים וסגני-שרים

1140. כבר הוזכר כי בשנת 1977 אימצה הממשלה את המלצותיה של ועדה ציבורית בראשות שופט בית המשפט העליון שלמה אשר, שנתמנתה על ידה כדי להציע כללים למניעת ניגוד עניינים של שרים וסגני-שרים. כללי ועדת אשר תוקנו מספר פעמים, ונוסחם האחרון הוא משנת 2003 (ת/343). הכללים קובעים, כשני עקרונות כלליים, את חובתם של שר וסגן-שר (להלן יחד בפרק זה – **שר**) למלא את תפקידם בלא משוא פנים ותוך מניעת ניגוד עניינים, ומוסיפים עליהם הוראות פרטניות בדבר ייחוד הכהונה, איסור על עיסוק נוסף, איסור קבלת שכר והכנסות אחרות, חובת דיווח למבקר המדינה על הכנסות ונכסים, וכיוצא בזה הסדרים המיועדים למנוע פעולה במצב של ניגוד עניינים (ראו בהרחבה לעיל, פסקאות 969-972).

1141. ההוראה הכללית בדבר מניעת משוא פנים וניגוד עניינים מנוסחת בסעיפים 3 ו-4 לכללי ועדת אשר כהאי לישנא:

> "**3. שר ינהג במילוי תפקידיו בלא משוא פנים, תוך גישה הוגנת כלפי הכל ובלא שיהיה לו עניין אישי בהחלטותיו או בפעולותיו אף למראית עין.**
>
> **4. מחובתו של השר לנהל את ענייניו כך שלא ייווצר ולא יהיה ניגוד עניינים בין מילוי תפקידו כשר לבין ענייניו האישיים**".

החובה המוטלת בהוראות אלה על השר הנה להימנע מלפעול כשהוא מצוי בניגוד בין העניין שהוא מופקד עליו במסגרת תפקידו לבין "**עניין אישי**" שיש לו בפעולה. "**עניין אישי**" מוגדר בסעיף 1 לכללים: "**לרבות עניין אישי של קרוב של השר**". "**קרוב**" מוגדר שם כאחד מבני המשפחה המפורטים בהגדרה, וכן "**כל אדם אחר שיש לשר עניין אישי במצבו הכלכלי**".

על יסוד הוראות אלה טוען הנאשם כי כללי ועדת אשר לא אסרו עליו לטפל בענייניו של עו"ד מסר, שאינו קרוב משפחה שלו, ושאין לנאשם עניין אישי במצבו הכלכלי. לא עוד אלא שבכתב האישום כלל לא נטען שהיה לנאשם עניין אישי במצבו הכלכלי של עו"ד מסר. טענות אלו מודגשות על ידי הנאשם במיוחד על רקע העובדה שכתב האישום מזכיר באופן ספציפי את כללי ועדת אשר בנוגע לפרשת "מרכז ההשקעות", וזוקף לחובת הנאשם, כנסיבה מחמירה, את פעולתו "**תוך שהוא מפר את חובותיו על-פי דין, כפי שקיבלו ביטוי גם בכללי ועדת אשר – למלא את התפקיד ללא משוא פנים ובלא עניין אישי ולהימנע מניגוד עניינים**" (סעיף 2(ב) לפרק ז' באישום השני).

הנאשם אינו מתעלם מההלכה הקובעת כי תחולתו של האיסור על ניגוד עניינים ככלל פסיקתי המבוסס על עקרונות היסוד של השיטה, אינה מותנית בקיומה של הוראה חקוקה

ואף אינה מתמצית בהסדריה של הוראה חקוקה המטילה בהקשר ספציפי הגבלות על פעולה בניגוד עניינים. אלא שלטענת הנאשם כוחה של הלכה זו יפה לתחום המשפט הציבורי, בו היא נפסקה. לעומת זאת, כאשר מדובר בייחוס עבירה פלילית בגין הפרת האיסור על ניגוד עניינים, אין מקום להרחבת הרשימה הסגורה שנקבעה בכללי ועדת אשר במטרה לכוון את התנהגותם של חברי הממשלה, שכן "**עקרונות היסוד של המשפט הפלילי אינם מכירים בכך, שאדם יפעל בהתאם להוראותיו של חיקוק, ובדיעבד יימצא כמי שעבר על החוק, שכן פעולתו, אשר תאמה את הוראות החיקוק, עמדה בניגוד להוראות המשפט המקובל הישראלי, אשר נקבעו על ידי הערכאה הדנה בעניינו**" (סעיף 148 לסיכומי הנאשם בכתב).

1142. אין בידינו לקבל טענות אלה. נפתח בכך שכללי ועדת אשר אינם בגדר "**חיקוק**", רוצה לומר: חוק או תקנה (סעיף 3 לחוק הפרשנות, תשמ"א-1981). כפי שהובהר לעיל (בפסקה 974), כללים אלו לא נקבעו בחוק או מכוח סמכות שנקבעה בחוק, ולפיכך מעמדם כמעמדה של כל החלטת ממשלה, שאינה נחשבת לחקיקת משנה (זאת להבדיל, למשל, מכללי האתיקה של חברי הכנסת שהותקנו מכוח סעיף 13ה לחוק חסינות חברי הכנסת, זכויותיהם וחובותיהם, תשי"א-1951). ככאלה, אין לכללי ועדת אשר תוקף משפטי אלא תוקף של כללי אתיקה (א' ברק "ניגוד אינטרסים במילוי תפקיד" משפטים י (תש"מ) 11, 14). עמד על כך פרופ' זמיר במאמרו "ניגוד עניינים בשירות הציבורי" (לעיל, בעמ' 273-272):

> "**בישראל מקובל שגוף ציבורי המאמץ לעצמו קובץ (קוד, בלעז) של כללי אתיקה, קובע בקובץ זה גם את הכלל בדבר ניגוד עניינים. כך לדוגמה, כבר בשנת 1978 אימצה הממשלה קובץ של כללי אתיקה למניעת ניגוד עניינים של שרים וסגני שרים. קובץ זה קובע בין השאר (בסעיף 4) כי 'מחובתו של השר לנהל את ענייניו כך שלא ייווצר ולא יהיה ניגוד עניינים בין מילוי תפקידו כשר לבין ענייניו האישיים'... הפרה של כללים אלה לא תגרור עיצומים משפטיים, כיוון שיש להם תוקף של כללי אתיקה בלבד. העיצומים האפשריים על הפרת כללים אלה הם רק עיצומים ציבוריים או מנהליים, החל בביקורת ציבורית, עבור בקריאה להתפטרות השר וכלה בהעברת השר מכהונתו על ידי ראש הממשלה**" (ראו עוד: שם, 321-322; י' זמיר הסמכות המינהלית (כרך א', מהדורה שנייה מורחבת, תש"ע) עמ' 607-608).

ודוק: אף שהפרת כלל מתחום האתיקה גוררת אחריה פעמים רבות עיצומים במישור האתיקה ולא במישור המשפטי, עשוי החוק להקים ערכאת שיפוט משמעתית ולהקנות להחלטותיה תוקף משפטי (למשל, בית הדין למשמעת של עובדי המדינה או בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין). אולם גם במצב כזה, התוצאה המשפטית של ההחלטה מוגבלת לתכלית של הדין המשמעתי, ואינה גוררת היא כשלעצמה עיצומים בתחומי משפט אחרים. בכל מקרה, שרי הממשלה אינם כפופים לדין משמעתי, שהרי חוק שירות המדינה

(משמעת), תשכ"ג-1963, כאמור בסעיף 1 שבו, חל רק על עובד מדינה שנתמנה לשירות המדינה לפי חוק שירות המדינה (מינויים), תשי"ט-1959.

מאחר שמקור החובה **המשפטית** המוטלת על שר להימנע מהימצאות במצב של ניגוד עניינים אינו בכללי ועדת אשר, לא תישמע מפי השר הטענה כי כללים אלה תוחמים את גבולות האחריות הפלילית בגין הפרת האיסור על ניגוד עניינים. החובות במישור המשפטי המוטלות על שר מכוח הכלל בדבר ניגוד עניינים אינן נופלות בהיקפן מהחובות המוטלות במישור זה על כל עובד ציבור אחר. הפרת החובות הללו, ולא הפרת כללי ועדת אשר, היא המקור לאחריות הפלילית, ככל שיש בנסיבות המקרה ובחומרת המצב להקים אחריות כזאת. כללי ועדת אשר נועדו **להוסיף** על הנורמות המשפטיות – בין אלה שמקורן בהלכה הפסוקה ובין אלה הסטטוטוריות – חובות מוגברות מתחום האתיקה. חובות אלה מוטלות באופן מיוחד על שר ולא על עובד ציבור בדרך כלל. כאלה הם, למשל, סעיף 5(ב) לכללים האוסר על שר לעסוק בכל עסק ולהחזיק בכל משרה זולת משרת השר; סעיף 6(1) האוסר על שר לכהן בגוף שמטרתו השגת רווחים; סעיף 16 המחייב את השר להעביר את ניירות הערך שלו ושל בני משפחתו לנאמנות עיוורת; וסעיפים 10 ו-17 המחייבים את השר להגיש למבקר המדינה עם תחילת הכהונה ולאחר מכן מידי שנה הצהרה בדבר הרכוש וההכנסות שלו ושל בני משפחתו. חובות פרטניות אלה ואחרות המצויות בכללים הנן מחמירות במיוחד, ואינן חלות על כל עובד ציבור באשר הוא (ט' שפניץ, ו' לוסטהויז "ניגוד עניינים בשירות הציבורי" ספר אורי ידין (כרך ב', תש"ן) עמ' 329; מ' שמגר "האתיקה של חברי הממשלה" ספר דליה דורנר (תשס"ט) 513, בעמ' 518). ועדת אשר, ובעקבותיה הממשלה, ראו להחילן ככלל אתי על השרים, בשל המעמד הבכיר וההשפעה הגדולה במיוחד הנודעת לתפקיד של שר. סעיפים 3 ו-4 לכללים, הקובעים את החובה העקרונית של שר להימנע ממשוא פנים ומניגוד עניינים במילוי תפקידו, אינם יוצאים מכלל זה. קריאתם חייבת שתיעשה לאור סעיף 2 לכללים, הקודם להם בסדר הסעיפים ומבהיר כי "**כללים אלה יחולו נוסף על האמור בכל דין**". הבהרה זו אינה מותירה ספק בכך שגם ההוראות הכלליות בדבר ניגוד עניינים המצויות בכללים, מסוגלות אמנם להרחיב – מבחינה אתית – את גדרו של האיסור המוטל על שר, אך לא לגרוע מהאיסור המשפטי הרובץ עליו במקביל מכוח הפסיקה והתחיקה.

נדגים זאת במקרה שבו שר נדרש לטפל בנושא הקשור באופן רחוק וזניח לקרוב משפחתו מדרגה ראשונה. על פי הדין הכללי, טיפול שכזה לא ייתפס ברשתו של האיסור על ניגוד עניינים, אם ברור כי אותה זיקה משפחתית אינה יוצרת אפשרות ממשית או חשש סביר של השפעה על מילוי התפקיד של עובד הציבור (ע"פ 1988/94 בראון נ' מדינת ישראל, פ"ד מח(3) 608, 623; להלן – **פרשת בראון**). לפיכך, שר שיקבל במצב כזה החלטה (כגון על שינוי בתנאי הרישיון של חברת תקשורת שאחיו נמנה על לקוחותיה) לא ייחשב כמי שהפר

את האיסור המשפטי על ניגוד עניינים. לא כן לפי כללי ועדת אשר: סעיף 7(ג) לכללים אלה (בנוסחו המעודכן משנת 2003) מורה כי "**אם בשל מהות הענין האישי ויתר נסיבות הענין, נראה כי אין מדובר בחשש לניגוד עניינים של ממש, ניתן, לאחר קבלת חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה, להסתפק בכך שהשר ישתף בהחלטה או בפעולה שר נוסף שתקבע הממשלה**". הצורך בקבלת חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה ובשיתוף שר נוסף בהחלטה חרף העדר חשש ממשי לניגוד עניינים, לא היה קיים אלמלא היה מדובר בשר אלא בעובד ציבור אחר. לפיכך תוקפה של דרישה זו נובע מכללי ועדת אשר, הנו אתי בלבד, ומוגבל לקרובים הספציפיים עליהם חלים הכללים (מתוך נקודת מוצא שקרובים אלה, להבדיל מקרובים אחרים, מעוררים על פניהם חשש אינהרנטי לניגוד עניינים שאין צורך להוכיחו באופן קונקרטי). לעומת זאת, במצבים המעוררים אפשרות ממשית או חשש סביר של ניגוד עניינים, האיסור המשפטי עומד על רגליו העצמאיות ואינו תלוי באיסור שנקבע, אם נקבע, בכללי האתיקה. כפועל יוצא, היקף ההשתרעות של האיסור המשפטי אינו מושפע מהיקפו של האיסור האתי.

יתירה מזו, הטענה המגבילה את היקף האיסור על ניגוד עניינים של שר להוראות כללי ועדת אשר, לא הייתה מתקבלת גם אילו מעמד הכללים היה כשל חקיקה ראשית או חקיקת משנה. אפילו אז לא היה ניתן להסכים לטענת הנאשם כי ביצוע פעולה בניגוד עניינים, האסורה על פי הדין הכללי, תאמה את הוראות הכללים רק על שום שלא נאסרה בהם במפורש. הטעם לכך מצוי בהלכה, עליה עומד גם הנאשם, לפיה בהעדר הוראה מפורשת הקובעת אחרת, הסדר חקיקתי בנושא של ניגוד עניינים אינו בא להחליף את האיסור הכללי שנקבע בנדון בפסיקת בתי המשפט (פרשת קאסוטו, עמ' 698; פרשת שריד, עמ' 756-757; ע"א 2444/98 טרבלסי נ' ראש המועצה המקומית נתיבות, פ"ד נב(3) 849, 858). עיקרון זה עשוי לגרום לפסילת מקבל ההחלטה בשל קרבת ידידות הדוקה בינו לבין אחד הצדדים, חרף קיומה בהקשר הספציפי של הוראת חוק המסדירה את נושא הפסלות ואינה מונה בין עילות הפסלות את קרבת הידידות (בג"ץ 1689/90 עאסי נ' בית הדין השרעי, אזור התיכון, פ"ד מה(5) 148). תוצאה זו אינה מבוססת רק על ההשקפה הרואה בכלל בדבר ניגוד עניינים "**עקרון יסוד אוניברסלי 'המרחף' מעל כל דברי החקיקה הרלבנטיים**" ומוחדר לתוכם כביכול מבחוץ (בג"ץ 2419/94 פריד נ' ראש העיר טירת הכרמל, מיום 22.8.94). מדובר, בראש ובראשונה, בכלל של פרשנות היוצא מתוך הנורמה החקיקתית עצמה ובוחן, מנקודת הסתכלות פנימית על הוראותיה, האם הפרשנות הנכונה של ההסדר החלקי המצוי בה בסוגיה של ניגוד העניינים מצביעה על כוונה ליצירת הסדר שלילי המונע את המשך תחולת הדינים ההלכתיים בדבר ניגוד עניינים (פרשת סיעת הליכוד, עמ' 574-575; פרשת רמות למען הסביבה, פסקה 16). הפרשנות נעשית לא רק בהתאם ללשון הנורמה, אלא בעיקר בהתאם לתכליתה. איתור התכלית בוחן את הנורמה גופה ואת סביבתה החקיקתית, ובנוסף מתחשב בחזקה שלפיה "**כללי הצדק הטבעי – עד**

כמה שלא שונו במפורש – ממשיכים לחול לצדו של החוק, והוראה סטטוטורית העוסקת בכללי הצדק הטבעי, אך שאינה מקיפה אותם, יש להתייחס אליה, בנסיבות אלה, כאל הוראה משלימה ומדגישה, אך לא כאל הוראה ממצה" (פרשת סיעת הליכוד, עמ' 575). בהתאם לחזקה זאת, הסדר חקיקתי חלקי למצב של ניגוד עניינים "**אין בו, כשלעצמו, כדי לשלול את תחולתו של ההסדר ההלכתי באותם תחומים שההסדר הסטטוטורי אינו משתרע עליהם. שתיקת המחוקק לגבי התחום הבלתי מוסדר אינה מתפרשת, בדרך כלל, כהסדר שלילי לגבי אותו תחום אלא אך כהימנעות מחקיקה המאפשרת תחולתה של ההלכה הפסוקה**" (פרשת שמעון, עמ' 414; בג"ץ 3480/91 ברגמן נ' הוועדה לבניה למגורים ולתעשייה, מחוז תל-אביב, פ"ד מז(3) 716, 727-728 (להלן – **פרשת ברגמן**); בג"ץ 5734/98 עזריאל נ' ועדת המשנה של מועצת מקרקעי ישראל, פ"ד נג(2) 8, 19-20; להלן – **פרשת עזריאל**).

יישום עקרונות אלה על כללי ועדת אשר מוביל למסקנה הפרשנית שאין בכללים צמצום של גבולות האיסור על ניגוד עניינים כפי שנקבעו בפסיקה. **ראשית**, מטרתם המוצהרת של הכללים הנה, כאמור, להגביר את המגבלות החלות על שר לשם מניעת ניגוד עניינים, וזאת ב"**נוסף על האמור בכל דין**" (סעיף 2 לכללים). **שנית**, הלכה למעשה ההוראות הפרטניות הפזורות בכללים מבטאות החמרה ולא הקלה עם השרים במישור זה. **שלישית**, ההוראה הכללית בכללים בדבר חובת השר למנוע משוא פנים וניגוד עניינים (היינו סעיפים 3 ו-4 לכללים) אינה משמיעה מבחינה לשונית קונקלוסיביות, ואינה אומרת כי החובה האמורה חלה רק במצבים המתוארים שם. וכבר נאמר כי "**רק הוראה מפורשת וברורה של המחוקק תוכל לשלול את תחולתו של הכלל בדבר ניגוד עניינים**" (פרשת סיעת הליכוד, עמ' 574; בג"ץ 589/86 שמעון נ' ראש המועצה המקומית קרית מלאכי, פ"ד מא(2) 617, 628). **רביעית**, לנוכח תכליתו האובייקטיבית של כל דבר חקיקה למנוע מצב של ניגוד עניינים (פרשת ברגמן, עמ' 728) והכלל הפרשני הנגזר מתכלית כללית זאת נגד ייחוס הסדר שלילי למחוקק בתחום זה, אין לפרש את הכללים כבאים להתיר מצב של ניגוד עניינים שלא הוגדר בהם אך נאסר בדין הכללי. מאחר שמדובר במסקנה פרשנית של הכללים עצמם, ומאחר שהפרשנות התכליתית הנה אבן יסוד גם באחריות הפלילית (סעיף 34כא לחוק העונשין, תשל"ז-1977), הרי שביסוס אחריות פלילית על הדין הכללי אינו כרוך בדילוג נורמטיבי כלשהו, ואין ממש בטענה כי ההתחשבות בדין הכללי מהווה הרחבה של המצב המשפטי הנובע מהכללים.

על מנת להמחיש את האבסורד שבטענה זו, נקרב את מבטנו למקרה שנדון בדנ"פ שבס. באותה פרשה הורשע מנכ"ל משרד ראש הממשלה בעבירה של הפרת אמונים לפי סעיף 284 לחוק העונשין, בכך שניצל את משרתו לקידום עסקיהם של חבריו הקרובים משה שטרן והאחים גיל ודורון שולדנפריי, שהיו קשורים עמו גם בקשרים עסקיים וכלכליים.

נניח עתה כי הנאשם באותה פרשה לא היה מנכ"ל משרד ראש הממשלה אלא שר בממשלה, שהיה מבצע את אותם מעשים בדיוק של שבס. אם נכונה הטענה שהרשעת שר בהפרת אמונים אפשרית רק אם ניגוד העניינים שבו היה מצוי נופל לתוך ההגדרה של כללי ועדת אשר, כי אז לא היה ניתן להרשיע את השר, שאינו קרוב משפחה של החברים עבורם פעל, אלא אם כן ניתן לומר על כל אחד מהם כי "**יש לשר עניין אישי במצבו הכלכלי**", כפי שדורשת החלופה של הגדרת "**קרוב**" בכללים. לדרישה כזאת אין זכר בפסק הדין שהרשיע את שבס, שלא היה שר ולכן גם לא היה כפוף לכללי ועדת אשר. בפועל ספק רב אם הדרישה התקיימה ביחסים ששררו בין שבס לבין חבריו הנדונים: שטרן הפקיד אמנם כספים בחשבונו של שבס, אך ללא ידיעת שבס (דנ"פ שבס, עמ' 403), ואילו האחים שולדנפריי העסיקו את שבס לפני ואחרי עבודתו בשירות המדינה, אך לא בתקופה בה ביצע את המעשים בגינם הורשע (שם, שם). משמעות הטענה של הנאשם הנה אפוא צמצום האחריות הפלילית של שר בגין פעולה בניגוד עניינים בהשוואה לאחריות הפלילית של מנכ"ל משרד ממשלתי (או כל עובד ציבור אחר שאינו כפוף לכללי ועדת אשר), וזאת חרף הימצאותו של השר במיקום גבוה יותר בהיררכיה השלטונית מהמנכ"ל. הדעת אינה סובלת תוצאה שכזו, שאף סותרת את ההלכה הקובעת כי בכירות התפקיד של עובד הציבור מהווה נסיבה מחמירה בניגוד העניינים (דנ"פ שבס, עמ' 420-421).

אמנם כתב האישום מייחס לנאשם הפרה של כללי ועדת אשר גם בהקשר של פרשת "מרכז ההשקעות". אולם, **ראשית**, מאחר שמערכת היחסים בין הנאשם לבין עו"ד מסר כללה בתוכה היבט של קשר כלכלי שהתבטא בין היתר בערבות משותפת לחוב כספי בסך של למעלה מ-1.5 מליון ש"ח (לעיל), אין זה מופרך לראות מטעם זה את הנאשם כמי שהיה בעל עניין אישי במצבו הכלכלי של עו"ד מסר, ודאי לא פחות מהעניין האישי שהיה לשבס, אם היה לו, במצבם הכלכלי של חבריו שטרן ושולדנפריי. אף כי כתב האישום אינו מייחס במפורש לנאשם עניין אישי במצבו הכלכלי של עו"ד מסר, העובדות המקימות עניין כזה, רוצה לומר: הערבות המשותפת לחוב לבנק וכיסוי החוב על ידי עו"ד מסר באמצעות כספיו של טלנסקי, פורטו בסעיף 31(ו) לאישום השני, ובכך די. **שנית**, הנסיבה המחמירה המיוחסת לנאשם בכתב האישום היא פעולתו "**תוך שהוא מפר את חובותיו על-פי דין, כפי שקיבלו ביטוי <u>גם</u> בכללי ועדת אשר – למלא את התפקיד ללא משוא פנים ובלא עניין אישי ולהימנע מניגוד עניינים**" (סעיף 2(ב) לפרק ז' באישום השני; ההדגשה הוספה). עיקר החומרה היא בהפרת חובותיו של הנאשם "**על-פי דין**" להימנע מניגוד עניינים, ואילו אזכור כללי ועדת אשר בהקשר זה בא רק בתורת חיזוק והשלמה ("גם"). לגופם של דברים, אין משגה באמירה כי חובותיו של שר על פי דין להימנע מניגוד עניינים "**קיבלו ביטוי גם בכללי ועדת אשר**", הן נוכח תכלית הכללים להחמיר עם השרים בנוגע למניעת ניגוד עניינים (לעיל) והן בשל הוראת סעיף 2 לכללים לפיה הם "**יחולו נוסף על האמור בכל דין**".

ניגוד עניינים מול מייצג

1143. כמעט כל פסקי הדין בדבר ניגוד עניינים עוסקים במצב שבו הניגוד הוא בין האינטרס הציבורי הכרוך בתפקידו של עובד הציבור לבין אינטרס אישי של עובד הציבור או מקורבו. לעומת זאת, בכל הפרשיות הנדונות בפרק ו' לאישום השני, ניגוד העניינים הנטען אינו בין תפקידו של הנאשם כשר לבין עניין אישי של עו"ד מסר, אלא בין התפקיד הציבורי שמילא הנאשם לבין העניין שהיה לעו"ד מסר כעורך-דין המייצג לקוחות, בכך שפעולות הנאשם ייטיבו עם לקוחותיו. האם מתח מסוג כזה נאסר אף הוא על ידי הכלל בדבר ניגוד עניינים?

1144. בע"פ 1182/99 הורביץ נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(2) 49, נדונה בקשתו של העיתונאי יואב יצחק לכך שהשופט אור יפסול את עצמו מלדון בערעורים פליליים מאוחדים בהם אחד מסנגוריו של הנאשם, שצורף לצוות ההגנה בשלב הערעור, היה בעל קשרים חברתיים עם השופט. הבקשה הוגשה לאחר שמותב בית המשפט העליון בראשותו של השופט אור שמע את הערעור, ובשלב שבו הצדדים המתינו לפסק הדין. משהוגשה הבקשה הודיעו שני הצדדים (בהם מדינת ישראל, המאשימה גם בתיק שלפנינו) כי אינם מבקשים מהשופט אור לפסול את עצמו. הבקשה נדחתה (ביום 27.2.00) בין היתר מכיוון ש"**הכלל הנוהג בפרקטיקה מאז ומתמיד הוא, שהיכרות או יחסי חברות בין שופט לבין פרקליט, להבדיל מיחסי קירבה משפחתית ביניהם, אינם פוסלים שופט מלדון בעניין שבו מופיע אותו פרקליט... פרקטיקה זו מבוססת על ההנחה ועל הניסיון שעל-פיהם אין חשש ממשי שחברות כזו תפגום באי-התלות ובניטרליות שבהן ינהג השופט... עורך-הדין אינו צד לדיון, מהימנותו אינה עומדת למבחן, וברור לכול שהוא אך מעניק את כישוריו ואת שירותיו המקצועיים לאחר, בעל-הדין**" (שם, עמ' 51-52). בהחלטה הוזכר כלל 1(ב) לכללי אתיקה שיפוטית, תשנ"ג-1993, שדרש משופט להימנע מלשבת בדין כאשר מתקיימת קרבה חברתית בינו לבין "**פרקליט המופיע בתיק**" באופן העלול ליצור מראית של חשש למשוא פנים. על כך נאמר בהחלטה כי כללי האתיקה השיפוטית לא קיבלו מעמד של כללים מחייבים לא בחקיקה ולא בפסיקה, וכל עוד שזה המצב המשפטי מן הראוי לפעול בהתאם לפרקטיקה המקובלת כפי שתוארה לעיל (שם, עמ' 52; ראו עוד ע"א 4488/99 קינן נ' בבית שירותי עזרה לקשיש בביתו, מיום 8.7.99).

1145. נגד החלטה זאת הוגשה עתירה לבית המשפט הגבוה לצדק (בג"ץ 1622/00 יצחק נ' נשיא בית המשפט העליון, פ"ד נד(2) 54; להלן – **פרשת יצחק**). פסק הדין בעתירה ניתן ביום 16.3.00. חלק העתירה שכוון ישירות נגד אי-פסילת השופט אור נדחה על הסף בשל העדר זכות עמידה לעותר, שלא היה צד להליך לגביו התבקשה הפסילה, וכן בשל השיהוי בהגשת בקשת הפסילה לאחר ששמיעת הערעורים הסתיימה. חלק נוסף של העתירה, בו

התבקש סעד שתכליתו נקיטה בהליכים שיקנו לכללי האתיקה השיפוטית תוקף מחייב, נדחה בהעדר עילה להתערבות של בית המשפט. לצד דחיית העתירה הוסיף בית המשפט כי אף שכללי האתיקה השיפוטית לא עוגנו בחקיקה, חזקה עליהם "**שיוסיפו להנחות את השופטים בשאלות שבהן ייתקלו**", כך "**שבגיבוש עמדתו, ביחס להכרעה שיש או עשוי להיות לה גם פן אתי, ראוי לשופט לייחס משקל גם להנחיה הבאה לידי ביטוי בכללי האתיקה**" (שם, עמ' 63). ועוד נאמר שם כי "**את חלקו של הכלל העוסק ב'קירבה חברתית' בין השופט לבין פרקליט המופיע לפניו אין, לדעתנו, לפרש כהנחיה לפסילה עצמית 'אוטומטית' של השופט, אלא כהנחיה לשופט כי עליו לשקול אם בנסיבות העניין הנתון המובא לפניו, הופעת פרקליט שהוא ידידו, או חברו הקרוב, אינה עלולה להכביד על יכולתו לדון דין אמת, או להתפרש שלא כהלכה בעיני הציבור**" (עמ' 64). בהמשך עמד בית המשפט על כך ש"**יחסי ידידות וחברות בין שופטים לבין פרקליטים, שלרוב נובעים מרקע אישי משותף או ממעורבות בפעילות מקצועית משותפת בעבר**", נחשבים לנפוצים ולמקובלים בקהילייה המשפטית ואינם מקימים עילת פסלות. אולם זאת בהסתייגות:

> "**עם זאת גם אין מקום לומר, כי בכל מקרה יהיה זה ראוי ששופט יכהן במשפט שבו מופיע פרקליט שהוא ידידו או חברו הקרוב. ואמנם תיתכנה נסיבות שבהן ייטיב השופט לעשות אם ימשוך את ידיו ממשפט כזה; לא, חלילה, מטעמים של נוחות אישית, אלא מחשש שבנסיבות העניין עלולה ישיבתו באותו משפט להכביד על יכולתו למלא כראוי את תפקידו השיפוטי, או ליצור מראית לא נאותה. השאלה אם לישב במשפט כזה, או להימנע מכך, נתונה בראש ובראשונה להכרעתו האישית של השופט, שאם לא יוכח אחרת, תוכל לרוב להתקבל כהכרעה מקצועית ומצפונית שאין עילה להתערב בה**".

1146. לאחר החלטות אלה תוקן ההסדר החוקי בנוגע לפסלות שופט: ביום 9.3.04 התקבל בכנסת תיקון לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984, שהוסיף את סעיף-קטן 77א(א1) המחייב שופט לפסול את עצמו מלישב בדין, בין היתר במצב בו "**צד להליך, <u>בא כוחו</u> או עד מרכזי, הוא בן משפחה של השופט או שקיימת ביניהם <u>קרבה ממשית אחרת</u>**", או במצב בו "**יש לשופט <u>ענין כספי ממשי או ענין אישי ממשי</u> בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך, <u>בבא כוחו</u> או בעד מרכזי...**" (ההדגשות הוספו). בדברי ההסבר להצעת תיקון החוק, אותה הגישו חברי כנסת מטעם ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, נאמר כי היא באה בעקבות החלטתו הנזכרת של השופט אור, פסק הדין של בג"ץ שדחה את העתירה נגדה וביקורת שנמתחה בספרות המשפטית על החלטות אלה (הצעת חוק נושאי משרה שיפוטית (מניעה מלשבת בדין) (תיקוני חקיקה), תשס"ב-2002). תיקון חקיקה רלוונטי נוסף התבצע ביום 18.7.06, בו התווסף לחוק בתי המשפט סעיף 16א המסמיך את נשיא בית המשפט העליון לקבוע כללי אתיקה לשופטים. מכוח סמכות זאת התקינה נשיאת בית המשפט העליון ביום 30.5.07 כללי אתיקה חדשים לשופטים (כללי אתיקה לשופטים, תשס"ז-2007), שהחליפו את הכללים משנת 1993. סעיף 15 לכללים החדשים מבוסס במידה רבה על הוראות סעיף 77א לחוק בתי המשפט, ובין היתר חוזר על

עילות הפסלות שהוספו לסעיף זה בשנת 2004 בנוגע לקרבה ממשית אחרת, עניין כספי ממשי או עניין אישי ממשי ביחסים שבין השופט לבין בא-כוח של צד להליך.

תיקון החוק לא חולל שינוי מהותי במצב הנורמטיבי: "**קיימת חפיפה ניכרת בין הדין שקדם לחוק לבין הדין שלאחריו, במובן זה, שבאופן מעשי לא יחול שינוי של ממש בדין... קירבה ממשית – שאינה היכרות גרידא אלא קירבה מהותית – הייתה מביאה לפסילת השופט מכוח המבחן בדבר החשש הממשי למשוא פנים. כך טרם התיקון לחוק, וכך, הלכה למעשה, גם לאחריו**" (י' מרזל דיני פסלות שופט (תשס"ו) עמ' 232). תיאור זה נכון גם כאשר ההיכרות הקרובה הנה בין השופט לבין בא-כוחו של צד. כפי שהובהר בפרשת יצחק טרם התיקון: "**יחסי חברותו של השופט עם פרקליט המופיע לפניו אינם יוצרים פסלות 'אינהרנטית'... עם זאת גם אין מקום לומר, כי בכל מקרה יהיה זה ראוי ששופט יכהן במשפט שבו מופיע פרקליט שהוא ידידו או חברו הקרוב**" (עמ' 64). הנה כי כן, גם טרם התיקון, חברות קרובה של השופט עם הפרקליט הייתה עשויה להצדיק פסילה. אמנם התיקון החיל על מצב כזה כלל של פסילה אוטומטית, בעוד קודם לכן החלטת הפסילה הייתה מסורה לשיקול דעתו של השופט. אלא שגם לאחר התיקון, השופט לא ייפסל אלא אם החברות בינו לבין הפרקליט מגעת כדי "**קרבה ממשית אחרת**". ההכרעה בדבר התקיימותה של קרבה הנתפסת ברשתו של ביטוי זה, המנוסח בצורה עמומה, טעונה אף היא הפעלת שיקול דעת. לפיכך ניתן למצוא גם לאחר התיקון תוצאות מגוונות במקרים של היכרות או חברות בין השופט לבין בא-הכוח.

כך, לדוגמה, נפסלה שופטת מלדון בבקשת רשות ערעור שהגיש עורך-דין שקיים עמה ועם בו זוגה קשרי חברות, ובנוסף ייצג את בנה בהליכים משפטיים שונים, וזאת למרות שמי שהופיע בדיונים בבקשת רשות הערעור לא היה אותו עורך-דין אלא עורך-דין אחר ממשרדו. הנשיא ברק, שקיבל את הערעור על החלטת השופטת שלא לפסול את עצמה, עמד על כך ש"**חשש ממשי למשוא פנים' יכול להיווצר גם עקב יחסי קרבה ממשית בין השופט ובא כוחו של בעל דין**", והבהיר עם זאת כי לא כל קרבה בין השופט לבין בא-כוחו של צד תוביל לפסילת השופט, שכן הדבר תלוי בנסיבות הקונקרטיות של כל מקרה, אשר לאורן יש לבחון את עוצמת הקרבה, משכה והרלוונטיות שלה לסכסוך הנדון: "**כל קרבה ונסיבותיה. כל קרבה והשלכותיה... אין לקבוע בעניין זה כללים גורפים. אמת המידה בדבר 'חשש ממשי למשוא פנים' היא אמת מידה אחת. אך, בחינתה היא תמיד בחינה מיוחדת ממקרה למקרה. כל זאת, בשאיפה להגשים את תכליות דיני הפסלות... קשת הנסיבות היא רחבה ומגוונת. בכל מקרה יש לבחון את מכלול הנסיבות הרלבנטיות**" (ע"א 6332/05 ולדהורן נ' נרקיס, מיום 24.11.05). מצד שני, נדחה ערעור על החלטת שופטת שלא לפסול את עצמה אף שעורך-הדין שייצג בפניה קיים עמה בעבר, טרם מינויה לשופטת, קשר חברתי שהתבטא בהשתתפותה בשתי חתונות של בני משפחתו, ביקור אחד

בביתו, ביקור אחד במשרדו ונסיעה משותפת יחד עמו לבית חולים כדי לבקר עורכת-דין שהייתה מאושפזת שם. הנשיא ברק ציין כי קשרים אלה אינם יוצרים "**כל קשר הדוק או קרבה ממשית**", בשים לב לתכיפות המועטה של המפגשים (חמישה על פני כתשע שנים); לכך שההשתתפות בחתונות המשפחתיות והביקור בבית החולים "**היו בנסיבות חברתיות רגילות**"; ומאחר שביקורי השופטת בביתו ובמשרדו של עורך-הדין נעשו לפני מינויה לשופטת כך שגם הם "**אינם מצביעים, כשלעצמם, על קרבה ממשית מיוחדת**" ואינם מקימים חשש ממשי למשוא פנים (ע"א 1190/05 גבאי נ' אומצה מפעלי בשר בע"מ, מיום 5.6.05). במקרה אחר אושרה פסילתה של שופטת, שמכוח היכרותה האישית וההדוקה עם אשתו של עורך-הדין המופיע בפניה כמייצג, נפגשה (ועתידה הייתה להוסיף ולהיפגש) גם עמו בהקשרים חברתיים שונים (ע"א 7573/08 פלונית נ' פלונית, מיום 18.12.08). מנגד, לא נפסל שופט, על אף שעורך-דין של צד להליך השתתף כשנתיים קודם לכן בחגיגת בר-מצווה שערך השופט לבנו, אולם הוסבר (על ידי הנשיאה ביניש) שההימנעות מפסילה נעוצה בכך ש"**השופט ובא-כוח המשיבה אינם חברים קרובים, וכי השתתפות בא-כוח המשיבה בבר-המצווה לא נבעה מחברות קרובה, אלא מיחסי העבודה בין השניים... כאשר בא-כוח המשיבה היה אחד מבין עורכי דין רבים, אשר הוזמנו והשתתפו באירוע**" (ע"א 10129/06 פלוני נ' פלוני, מיום 3.6.07). באופן דומה נדחתה בקשת פסלות המבוססת על קשרים חברתיים ומקצועיים ארוכי שנים בין בעלה של שופטת לבין בא-כוחו של צד להליך, וזאת לאחר שנקבע כי אותם קשרים אינם "**חורגים מגדרם של קשרים מקצועיים הקיימים בקרב עורכי הדין (ואף השופטים) העוסקים בתחום ייחודי זה של דיני משפחה**" (ע"א 1314/99 גלברט נ' גלברט, מיום 20.4.99).

זיקה נוספת העשויה ליצור "**קרבה ממשית אחרת**" – ואולי גם "**ענין אישי ממשי**" – כלפי בא-כוחו של צד הנה ייצוג השופט (בהליך אחר) על ידי אותו בא-כוח. אף שברגיל יש בכך כדי להצדיק פסילה, גם כאן ייתכנו חריגים. כך, לא נפסלה שופטת כאשר בא-כוח של אחד הצדדים לא ייצג אותה באופן אישי אלא טיפל בעניין טכני של רישום בית משותף עבור עשרות רוכשים שהשופטת הנה אחת מהם (ע"א 10078/06 צור משה מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' בן שלמה, מיום 20.3.07). שופטת נוספת לא נפסלה למרות שבא-כוח אחד הצדדים ייצג את אביה בתביעה שהגיש (ע"א 6686/11 מרחבים ירוקים בע"מ נ' כחול מקבוצת הפרדס בע"מ, מיום 17.10.11).

הבחינה הנה אפוא לעולם – וכך הייתה גם לפני תיקון חוק בתי המשפט – כוללת. עליה להקיף את עוצמת הקשר, הקשרו, משכו, מועד התקיימותו ויתר נסיבות המקרה: השילוב של כל הנתונים הללו יחד, הוא שמספק את התשובה לשאלה האם קרבת החברות או הייצוג בין השופט לבין בא-כוחו של צד להליך אינה יוצאת מכלל קרבה סתם ואינה פוסלת את השופט, או שמגיעה היא כדי "**קרבה ממשית**" המגבשת את עילת הפסלות (מרזל,

בספרו הנ"ל, עמ' 248-249). במסגרת זאת, אמת המידה המדריכה לגבי קרבת השופט למייצג היא ש"**ככל שמדובר בקשר חברי יותר, אישי יותר, ממושך יותר ורחב בהיקפו, יהא בסיס איתן יותר למסקנה כי מדובר באותה 'קרבה ממשית אחרת', המצדיקה את פסילת השופט מחשש ממשי למשוא פנים**" (שם, עמ' 248). לצד זה אין להתעלם מכך שהגורם המקורב לשופט אינו בעל עניין אישי בתוצאות המשפט אלא בעל עניין מקצועי גרידא, מכוח היותו עורך-דין של בעל העניין האישי. הבחנה עניינית זו בין שני סוגי בעלי העניין הנה שיקול לגיטימי שיש לקחת גם אותו בחשבון, אך זאת רק כאחד מבין סדרת שיקולים ולא כחזות הכול. קרבה בעוצמה גבוהה ובדרגת חשש ממשי למשוא פנים, תוביל לפסילת השופט אף כשהקרבה היא למייצג ולא לבעל הדין.

1147. עיקרון זה אינו מוגבל לדיני פסלות שופט, והוא חל גם על עובדי ציבור: גם עובד ציבור (או נבחר ציבור) עשוי להיות מנוע מלטפל בעניין מסוים בתוקף תפקידו, אם מתקיימת קרבה בינו לבין בא-כוח של מי שאליו מתייחס הטיפול, ובלבד שעוצמת הקרבה מקימה אפשרות ממשית (או, לשיטה אחרת, חשש סביר) להשפעת הקרבה על אופן הטיפול (השוו ע"פ 6916/06 אטיאס נ' מדינת ישראל, מיום 29.10.07, פסקאות 45-47; להלן – **פרשת אטיאס**). גם כאן, אין בעובדה שהקרבה היוצרת את הניגוד מתייחסת למייצג ולא למי שהעניין נוגע אליו באופן אישי כדי לחסום את תחולת דיני ניגוד העניינים, וכדי להקנות לאיש הציבור חסינות מפני תחולת דינים אלה והיתר פתוח לפעול במילוי תפקידו חרף קרבתו הממשית אל מי שמופיע בפניו. כמו בניגוד עניינים אל מול בעל אינטרס אישי, גם כאשר מדובר בניגוד עניינים מול מייצג, הכול תלוי בעוצמת הניגוד, במהות הטיפול וביתר נסיבות המקרה.

פסק הדין המרכזי המשמיע כלל זה ניתן דווקא בעניינו של הנאשם: בג"ץ 2758/01 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' עיריית ירושלים, פ"ד נח(4) 289 (להלן – **פרשת ימק"א**). באותה עתירה תקפה התנועה למען איכות השלטון בישראל הסכם שנחתם בין עיריית ירושלים לבין ימק"א בנוגע לאופן גבייתו של היטל השבחה שהוטל על ימק"א עקב אישור תכנית מתאר שהשביחה מקרקעין שבבעלותה. בין העירייה לבין ימק"א נתגלעו חילוקי דעות בנוגע לעצם החיוב של ימק"א בהיטל השבחה ובנוגע לגובה ההיטל. הצדדים קיימו ביניהם משא-ומתן, במסגרתו החליפו שומות נוגדות, ובסופו הגיעו להסכמה בדבר העמדת סכום ההיטל על 14.2 מליון דולר, מהם 3 מליון דולר לתשלום במזומן והיתרה בסך של 11.2 מליון דולר לתשלום בשווה כסף. כחלק מהמשא-והמתן התקיימה בראשית חודש מרץ 1997 בלשכתו של הנאשם, שכיהן אז כראש העירייה, פגישה מסכמת בהשתתפות נציגי ימק"א ועורך-דינם, ובהזדמנות זו הכריע הנאשם במחלוקות שנותרו בין העירייה לבין ימק"א מכוח סמכות ההכרעה שימק"א הפקידה בידיו. מועצת העירייה אישרה ביום 17.4.97 את ההסכם ברוב קולות, והנאשם חתם על ההסכם בשם העירייה ביום 31.7.97.

אחת מטענות העותרת הייתה שהנאשם חתם על ההסכם והיה שותף מרכזי בגיבושו, למרות הימצאותו במצב של ניגוד עניינים אסור, כתוצאה מכך שמשרד עורכי-הדין יגאל ארנון ושות', שייצג את ימק"א במשא-ומתן עם העירייה, ייצג באותה עת את הנאשם בהליך הפלילי שהתנהל נגדו בבית המשפט המחוזי בתל-אביב במשפט "חשבוניות הליכוד" (שנדון לעיל בפסקה 913). טענה זו התבססה על דו"ח ביקורת של מבקר המדינה מחודש פברואר 2001 בו נקבע כי הנאשם לא היה רשאי לגלות מעורבות בנושא ימק"א בשל הכלל בדבר ניגוד עניינים, אף שעו"ד ארנון חדל לטפל באופן אישי בנושא מאז החל לייצג את הנאשם והעביר אז את הטיפול לאחד השותפים במשרדו (נ/439/1). טענה זו נדחתה על ידי שניים משופטי ההרכב (המשנה לנשיא (בדימ') אור והשופטת נאור). פסק דינם עמד על כך שעורכי-הדין שייצגו את ימק"א בנושא היטל ההשבחה אינם אותם עורכי-דין שייצגו את הנאשם בהליך הפלילי, אף שהשתייכו לאותו משרד. כן הוזכרה העובדה שהנאשם לא נטל חלק פעיל בדיון שקיימה מועצת העירייה ביום 17.4.97 לגבי ההסכם ולא השתתף בהצבעה על אישורו, אם כי היה מעורב בשלבי גיבוש ההסכם ובחתימתו, ולאחר מכן נכח בדיון של מועצת העירייה ולא מסר הודעה על ניגוד העניינים. על רקע נתונים אלה הציג המשנה לנשיא (בדימ') אור את השאלה הבאה:

> "**נשאלת אפוא השאלה אם ראש-העירייה, בכשירותו כחבר הוועדה המקומית, הפיק, בעניינו, במישרין או בעקיפין, טובת הנאה כלשהי מן ההסכם אשר נחתם בין העירייה לימק"א. טובת ההנאה העומדת על הפרק היא מכוח העובדה שנחתם הסכם עם ימק"א, אשר יוצגה על-ידי משרד עורכי-דין שאחד משותפיו ייצג כסניגור את ראש-העירייה בעניין אישי שלו. טובת ההנאה האישית הנטענת בענייננו היא שלראש-העירייה היה עניין לרצות את עורך-הדין העומד בראש המשרד שבו עובד בא-כוחה של ימק"א, אשר הוא המייצג את ראש-העירייה במשפט המתנהל נגדו. הוא ביקש להיטיב עם המשרד על-ידי כך שאיפשר את העיסקה שהמשרד היה מעוניין בה, וכך יתמרץ את סניגורו, הנמנה עם אנשי המשרד, לייצגו באופן מיטבי. אין כל טענה לקשר כלשהו בין שיעור שכר הטרחה שהיה על ראש-העירייה לשלם לסניגורו, לבין גיבוש ההסכם בין העירייה לימק"א**" (שם, עמ' 307).

תשובתו לשאלה זו הייתה בשלילה:

> "**בנסיבות העניין מקובלת עליי עמדת המשיבים שלפיה עוצמת הפוטנציאל של ניגוד העניינים בין האינטרס הציבורי של העירייה לאינטרס האישי של ראש-העירייה אינה מעוררת חשש ממשי לקיום ניגוד עניינים אצל ראש-העירייה. האפשרות לקיום ניגוד עניינים כזה נראית לי רחוקה עד כי אין להתחשב בה. במקרה הזה גם אין לומר שלראש-העירייה היה 'חלק' או 'טובת הנאה' אישיים, במובן סעיף 47 לחוק התכנון והבניה, בהסכם שהושג עם ימק"א**" (שם, שם).

השופט גרוניס הסתייג מקביעה אחרונה זו לפיה הנאשם לא הפר בטיפולו בעניינה של ימק"א את הכלל האוסר ניגוד עניינים. לדעת השופט גרוניס, אין צורך להידרש לסוגיה זו,

שכן גם בהנחה שהייתה כאן הפרה של האיסור, עדיין התוצאה הנגזרת מכך אינה יכולה להיות ביטול ההסכם כמבוקש על ידי העותרת (שם, עמ' 313).

פסק הדין בפרשת ימק"א ניתן ביום 25.3.04, בהתייחס להסכם שנחתם למעלה משש שנים קודם לכן, בשנת 1997, ולעתירה שהוגשה נגד ההסכם שלוש שנים קודם לכן, בשנת 2001. במועד חתימת ההסכם והגשת העתירה טרם תוקן חוק בתי המשפט, וטרם נכללה בו התייחסות מפורשת לעילת הפסלות שמקורה בקרבה ממשית בין השופט לבין בא-כוחו של צד בהליך, עילה שהוספה ביום 9.3.04, כשבועיים בלבד לפני מתן פסק הדין בפרשת ימק"א. למרות זאת נזקק בית המשפט לטענת ניגוד העניינים לגופה, ומסקנתו (ברוב דעות) לדחותה לא התקבלה אלא לאחר שירד לפרטי המקרה וניתח באופן מדוקדק את העובדות שהקימו את ניגוד העניינים הנטען. יש בכך ללמד כי ניגוד עניינים אל מול מייצג עשוי להקים אף הוא איסור פעולה של עובד הציבור, וכי אין בנמצא נוסחת קסם החותכת את התוצאה בהתאם להבחנה הדיכוטומית בין קרבה עם המייצג לקרבה עם הנוגע בדבר עצמו. אילו כך היה, לא הייתה נדרשת הכרעה של בית המשפט בדבר עוצמת הפוטנציאל של ניגוד העניינים שהתקיים בפרשת ימק"א, ולא היה צורך לאזכר בפסק הדין את העובדות שהנאשם לא נטל חלק פעיל בדיון שנערך במועצת העירייה ושעורכי-הדין שטיפלו בשני הנושאים אינם אותם עורכי-דין אלא רק משתייכים לאותו משרד. מהלך הדיון של בית המשפט בפרשת ימק"א מצביע בעליל על כך שקרבה הדוקה, גם אם אינה קרבת משפחה, בין איש הציבור לבין בא-כוחו של הגורם המעוניין באופן אישי בתוצאות הטיפול, עשויה להספיק לצורך החלת האיסור על ניגוד עניינים, וזאת בין לפני ובין אחרי תיקון חוק בתי המשפט משנת 2004. מנקודת מוצא זו יצאו כל שופטי ההרכב. שניים מהם סברו כי בנסיבות הקונקרטיות של פרשת ימק"א לא הגיעה דרגת הקרבה לדרגה המגבשת את האיסור, ואילו השופט השלישי התיר שאלה זו בצריך עיון. ביודענו כי השופט אור הוא זה שכתב את פסק הדין של דעת הרוב בפרשת ימק"א, נוכל להשוות פסק דין זה אל החלטתו האחרת בפרשת הורביץ, ולהיווכח כי גם בפרשת הורביץ לא נקבע כלל גורף השולל קיומה של עילת פסלות בגין קרבה אל מייצג, אלא ההכרעה נגזרת לעולם – ובפועל כך נגזרה בפרשת הורביץ – מהמידה ומהעוצמה של הקרבה ושל ניגוד העניינים הנובע ממנה בשים לב למכלול הנסיבות.

צא וראה: לא בכדי יוצגה ימק"א מול העירייה על ידי עורכי-דין ממשרד יגאל ארנון ושות' שלא נטלו חלק בייצוג הנאשם במשפט "חשבוניות הליכוד". כפי שהעיד הנאשם, מלכתחילה עו"ד ארנון ייצג בעצמו את ימק"א במשא-ומתן מול העירייה, אך עם תחילת ייצוג הנאשם בהליך הפלילי הודיע עו"ד ארנון "**שהוא יותר לא יטפל בנושא הזה של ימק"א כדי למנוע אפילו ספק ספקא של ניגוד עניינים וכדומה**" (עמ' 12405). עובדה זו הוזכרה גם בדו"ח מבקר המדינה בנושא ימק"א, תוך הצגת ההסבר שנתן הנאשם למשרד

המבקר לפיו לנוכח ההתנתקות של עו"ד ארנון מהטיפול בנושא ימק"א "**לא היה לדעתו** [של הנאשם] **שום נימוק שיצדיק את ניתוקו שלו מטיפול בהסכם כחלק משגרת עבודתו**" (נ/439, עמ' 80-81). החשיבות שייחסו הן עו"ד ארנון והן הנאשם לכך שהמשך הייצוג של ימק"א לא ייעשה על ידי עו"ד ארנון בעצמו, מוכיחה שוב כי הכלל בדבר ניגוד עניינים עשוי לחול גם כאשר הקרבה היא אל המייצג. קביעתו של בית המשפט העליון בפרשת ימק"א בדבר עוצמתה הנמוכה של אפשרות ניגוד העניינים והיותה "**רחוקה עד כי אין להתחשב בה**" (עמ' 307 לפסק הדין), קשורה באופן ישיר לכך שאין מדובר באותם עורכי-דין שייצגו בשני ההליכים אלא רק באותו משרד עורכי-דין. עמד על כך הנאשם בתגובתו לעתירה: "**החשש כי ראש העיריה יטה דעתו לטובתה של ימק"א, רק כדי לרצות את עורך הדין המייצג את ימק"א למול העיריה, ובכך לרצות את ראש המשרד בו עובד עורך הדין, אשר מייצג את ראש העיריה בעניין אחר שלו, הוא מופרך, מרוחק, קלוש ובלתי סביר**" (נ/440, סעיף 187). טענה זו היא שנתקבלה בפסק הדין, ובפועל אף הוכיחה את עצמה במבחן התוצאה (הגם שבכך בלבד אין להכשיר פעולה בניגוד עניינים), שהרי הכרעת הנאשם בפגישה בלשכתו במרץ 1997 הייתה דחייה מלאה של עמדת ימק"א (הנאשם בעמ' 12406). בכך יש להשמיע גם את ההן: הופעה של עו"ד ארנון עצמו בפני הנאשם בעניין ימק"א באותה תקופה בה עו"ד ארנון שימש סנגור של הנאשם בהליך הפלילי, הייתה יוצרת חשש לניגוד עניינים בדרגה אסורה.

1148. הנאשם התייחס לפסק הדין בפרשת ימק"א בתגובה ששלח ליועץ המשפטי לממשלה בשנת 2007 על טיוטה סופית של דו"ח מבקר המדינה בנושא מפעל סיליקט, שם כתב כי "**קשרי החברות בין ראש הממשלה לבין עו"ד יגאל ארנון, שייצג באופן אישי את ראש הממשלה במשפט שנוהל נגדו אותה עת, כאשר משרדו ייצג את ימק"א במגעים עם עיריית ירושלים, לא נפלו מקשרי החברות בין ראש הממשלה לעו"ד מסר**" (ת/297, סעיף 27). בהודעתו במשטרה מיום 14.11.08 ציין הנאשם כי עו"ד יגאל ארנון היה מצוי עמו "**בידידות גדולה והיה גם עורך דיני**" (ת/158, עמ' 26 לתמליל). בעדותו בבית המשפט אמר הנאשם כי "**יגאל ארנון היה חבר שלי ונשאר חבר שלי והקשר בינינו היה מהמפורסמות**" (עמ' 12839; וראו גם את דבריו של עו"ד מסר בעמ' 10800, כי מהבחינה של הקרבה לנאשם "**יגאל ארנון בשעתו היה ביחסים אישיים יותר טובים ממני**").

לכאורה, יש בדברים אלה לאפשר להסיק מפרשת ימק"א כי קרבה בין עובד הציבור לבין המייצג, המשלבת בתוכה יחסים משולבים של חברות ושל ייצוג משפטי, אינה מונעת את טיפולו של עובד הציבור מול המייצג. ולא היא. **ראשית**, כפי שכבר ראינו, הלכת ימק"א לא זו בלבד שלא התירה את ייצוג ימק"א על ידי עו"ד ארנון עצמו אלא התבססה על כך שייצוג כזה לא התקיים. **שנית**, הטענה שלפיה עו"ד ארנון לא היה רק עורך-דינו של הנאשם אלא גם חברו, לא נזכרה באף לא אחד משלבי הדיון בפרשת ימק"א: לא בדו"ח

מבקר המדינה בפרשה זו (נ1/439), לא בתגובה שהעירייה והנאשם הגישו לעתירה ביום 31.5.01 (נ1/440), ולא בפסק הדין בעתירה מיום 25.3.04. יתר על כן, טענת החברות בין הנאשם לבין עו"ד ארנון לא נזכרה אפילו בתגובת הנאשם לטיוטה של דו"ח מבקר המדינה בנושא מפעל סיליקט (נ1/441). הטענה הועלתה לראשונה בתגובת הנאשם לטיוטה הסופית של אותו דו"ח ביקורת (ת/297), שהנה מסמך מאוחר למסמך התגובה לטיוטה המקורית. מאחר שבית המשפט שנתן את פסק הדין בפרשת ימק"א לא היה ער לטענת החברות עם עו"ד ארנון (ראו גם את חקירתו הנגדית של הנאשם בעמ' 12837-12839, 14082), אין למצוא באותו פסק דין אסמכתה למצב בו עובד הציבור נדרש לקבל החלטה בעניין שהמייצג בו אינו רק עורך-דינו של עובד הציבור (בעניין אחר) אלא גם חברו.

1149. הנאשם מצביע על התפתחות שחלה בשנים האחרונות בסוגיית ניגוד עניינים עקב קרבה בין עובד הציבור לבין מייצג של מי שנזקק לטיפול עובד הציבור במסגרת תפקידו. לטענתו, הגישה המחמירה המסתמנת לאחרונה בסוגיה זאת, מאוחרת במספר שנים לפעולות שבביצוען הוא מואשם, ושהאחרונה בהן בוצעה בחודש פברואר 2005.

מישור אחד של ההתפתחות קשור לחוק שירות הציבור (הגבלות לאחר פרישה), תשכ"ט-1969, האוסר על מי שפרש מהשירות הציבורי לקבל "**זכות מאדם שנזקק במהלך עסקיו להחלטתו**" במשך שנה מיום הפרישה (סעיף 4 לחוק). בשנת 2004 הודיעה נציבות שירות המדינה לוועדה למתן היתרים על פי החוק, כי לשיטתה האיסור האמור חל גם על קבלת זכות מאדם שייצג אדם אחר בפני עובד הציבור, ולא רק על אדם שעובד הציבור החליט בעניינו האישי (ו"ע (י-ם) 9056/04 דיין נ' נציבות שירות המדינה, מיום 26.12.04). בשנת 2007 החליטה הוועדה למתן היתרים לאמץ עמדה זו, בקובעה כי אין להפריד בין מקבל הזכות לבין מי שייצג אותו בפני עובד הציבור, שכן הענקת הזכות ללקוח מיטיבה גם עם המייצג, ולפיכך יש לראות את החוק כאוסר גם את העסקת עובד הציבור על ידי המייצג במהלך תקופת ההגבלה (ו"ע (י-ם) 122/07 כהן נ' נציבות שירות המדינה, מיום 20.5.07). בעקבות החלטה זו פרסמה נציבות שירות המדינה ביום 14.10.07 חוזר המבהיר כלל זה לכל עובדי המדינה (נ1/511, עמ' 14-16). בדו"ח השנתי של מבקר המדינה לשנת 2007 הובאה עמדת הנציבות לפיה מאחר שהפרשנות שרווחה בעבר, לפיה מגבלות החוק אינן חלות על מייצג, אינה פרשנות בלתי אפשרית של החוק, ומכיוון שהפרשנות העדכנית הופצה ברבים רק באוקטובר 2007, אין לומר כי עובדי הציבור שפרשו טרם פרסום החוזר נהגו שלא כהלכה בכך שהחלו לעבוד מיד במשרדים של מייצגים שהופיעו בפניהם בעת מילוי תפקידם.

מישור ההתפתחות השני אליו מפנה הנאשם נוגע לנהלים הפנימיים של רשות המיסים. עד לאחרונה אסרו הנהלים על עובד רשות המיסים לטפל בעניינו של נישום המיוצג על ידי

קרוב משפחה של העובד, לרבות על ידי מעסיקו של קרוב המשפחה (נ1/511, עמ' 3-5). ביום 27.7.11 פרסם מנהל רשות המיסים חוזר המרחיב את האיסור גם על מצבים בהם עובד הרשות מקיים "**קשר חברי עם המייצג, גם אם לעובד אין כל קשר עם הנישום**" (נ1/511, עמ' 1-2). להלן בחוזר מצויות דוגמאות לקשר חברי המגבש את האיסור: "**מקום בו העובד נוהג להיפגש במפגשים חברתיים עם הנישום או עם המייצג**", או "**כאשר העובד והנישום או המייצג נוהגים להזמין איש את רעהו לאירועים משפחתיים או אחרים. כך גם, כאשר העובד והנישום או המייצג נוהגים להתייעץ ביניהם בנושאים אישיים**" (שם).

1150. אכן, יש בהחלטות ובהנחיות אלה כדי להצביע על מגמת החמרה בסוגיה של ניגוד עניינים עקב קרבת עובד הציבור למייצג. יחד עם זאת, אין לראות במקורות האמורים את הבסיס הנורמטיבי לאיסור, ואין לומר כי עד שלא פורסמו אותן הוראות לא חלה מגבלה על עובד הציבור בכל הנוגע לטיפול מול מייצג המצוי עמו ביחסי קרבה. הא ראיה, שכבר בשנת 2001 נקבע על ידי מבקר המדינה כי הנאשם הפר את האיסור על ניגוד עניינים בכך שטיפל בעניינה של ימק"א שהייתה מיוצגת על ידי עורך-דינו; וגם כאשר קביעה זו נהפכה על ידי בית המשפט העליון בשנת 2004, הסיבה לכך לא הייתה נעוצה בהעדר איסור על עובד הציבור לפעול מול מייצג מקורב, אלא בעובדות הקונקרטיות של פרשת ימק"א, ובכללן היעדרות הנאשם מההצבעה והעובדה שהמייצג שהופיע מולו לא היה סנגורו אלא עורך-דין אחר ממשרדו. בל נשכח כי חוק שירות הציבור (הגבלות לאחר פרישה), כשמו כן הוא, חל על התקופה שלאחר פרישת עובד הציבור מהשירות הציבורי (אף כי תכליתו הבטחת ניקיון התפקוד של עובד הציבור קודם פרישתו), בעוד השאלה הניצבת לפתחנו עוסקת במגבלות של ניגוד עניינים שחלו על הנאשם בתקופת כהונתו כשר. מטבע הדברים, ההגבלות המוטלות לאחר פרישה פחותות מההגבלות השוררות במהלך הכהונה. ממילא, החמרת ההגבלות לאחר פרישה כך שיחולו גם על עבודה אצל מייצג, אין פירושה כי קודם לאותה החמרה מותר היה לעובד ציבור לפעול במהלך הכהונה מול מייצג המקורב אליו. אשר לנוהלי רשות המיסים, הרי כבר הוסבר (לעיל) כי הגדרה של האיסור על ניגוד עניינים המופיעה בקובץ של כללי אתיקה – ונוהלי רשות המיסים גם הם כללי אתיקה – אינה מסוגלת לצמצם את היקף האיסור המשפטי על ניגוד עניינים אלא רק להרחיב ולחזק אותו. תופעה זו מומחשת יפה בנוהלי רשות המיסים: נהלים אלה אסרו מזה שנים על עובד הרשות טיפול בתיקים בהם המייצג הנו קרוב משפחתו (הוראת ביצוע 12/98). איסור זה ביטא כשלעצמו מגמה של החמרה, שהרי הוא חל חרף העובדה שקרוב משפחתו של העובד אינו בעל האינטרס האישי בתיק אלא רק מייצג. כבר בכך ניתן ביטוי לעיקרון שלפיו האיסור על ניגוד עניינים עשוי לחול גם מול מייצג ולא רק מול בעל האינטרס האישי, וזאת בהמשך לכללי האתיקה לעובדי המדינה, שהחילו כבר בשנת 1987 (בסעיף 10.01) את האיסור לא רק על עובד המדינה בעצמו אלא גם על "**קרובו, סוכנו או שותפו**" של עובד

המדינה שיש להם "**עניין אישי או תועלת כתוצאה ממילוי תפקידיו**". התוספת האחרונה מחודש יולי 2011 לגבי מייצג המקיים קשר חברי עם עובד רשות המיסים, מהווה המשך לאותה מגמה. היא קובעת איסור מוחלט על טיפול של עובד הרשות "**בתיק שבו יש לו קשר חברי עם המייצג**", ואינה מקנה לעובד שיקול דעת לבחון האם בנסיבותיו של התיק והטיפול בו, מצד אחד, וטיב ועוצמת הקשר החברי, מצד שני, קיים חשש ממשי להשפעה פסולה על אופן טיפולו. החלה גורפת של הכלל בדבר ניגוד עניינים על כל טיפול מול כל חבר-מייצג, מהווה החמרה בהשוואה לדין הכללי החל על עובדי הציבור. אכן, החמרה זו לא הוחלה על עובדי רשות המיסים אלא לאחרונה. אולם בכך לא היה לפטור את עובד הרשות מעולו של האיסור הכללי, ובכלל זה איסור הפעולה מול מייצג בעל קרבת חברות המקימה בנסיבות המקרה אפשרות ממשית למשוא פנים, גם בטרם פורסמו הנהלים המחמירים.

<u>ניגוד העניינים מול עו"ד מסר</u>

1151. המעשים עליהם עומד הנאשם לדין עסקו כולם בנושאים בהם עו"ד מסר פעל כמייצג. העובדה שטיפול הנאשם התייחס ללקוחותיו של עו"ד מסר ולא לעו"ד מסר באופן אישי, מהווה, כאמור, נסיבה המפחיתה את עוצמת הפוטנציאל של ניגוד העניינים, אולם אינה מבטלת אותו. הפחתה זו של רמת החשש לתקינות הטיפול, אינה מיועדת רק לתפארת הניתוח התיאורטי, אלא פעמים שמתבטאת בתוצאה מעשית של אי-תחולת האיסור על ניגוד עניינים. ייתכן שכך היה גם בעניינם של הנאשם ועו"ד מסר, אילו האופי והעוצמה של הקרבה ביניהם, בשילוב העובדה שעו"ד מסר פעל כמייצג גרידא, היו מאפשרים למקם את ההסתברות לניגוד עניינים מתחת לרף של אפשרות ממשית להשפעה בלתי תקינה על מילוי התפקיד. דא עקא, מהות והיקף היחסים ששררו בין הנאשם לבין מסר הולידו קרבה בעוצמה ובאינטנסיביות גבוהות ביותר. אלה הקימו אפשרות ממשית להשפעה פסולה של הקרבה על מעשיו והחלטותיו של הנאשם בנוגע ללקוחותיו של עו"ד מסר, גם לאחר שנלקחת בחשבון השפעתה ה"מקזזת" של העובדה שעו"ד מסר לא צפוי היה להיות נשכר באופן אישי מטיפולו של הנאשם, אלא רק להפיק ממנו תועלת עקיפה כבא-כוח הלקוחות.

עו"ד מסר היה חבר מיוחד של הנאשם; שותפו בעבר במשך תריסר שנים; עורך-הדין שלו ושל בני משפחתו במשך שנים רבות, לעיתים ללא תמורה או בתמורה מופחתת; חבר בצוות יועציו הפוליטיים; יו"ר בהתנדבות של עמותה שקידמה את פעילותו הפוליטית; גַיָס תרומות לאותה פעילות פוליטית; ומי שהחזיק עבור הנאשם בכספת, והוציא והביא ממנה, כספים במזומן בסכום של מאות אלפי דולרים לאורך תקופה ממושכת. שילוב כזה של זיקות היוצרות את הקרבה הנו נדיר, ובכל מקרה רחוק היה מלהתקיים בכל אחד מתקדימי העבר בהם נשללה תחולת הכלל בדבר ניגוד עניינים (כגון פרשת <u>הורביץ</u> ופרשת

יצחק, בהן דובר בקרבת חברות בלבד, או פרשת ימק"א, בה דובר בקרבת ייצוג בלבד). אכן, האמירה שלפיה הכמות הופכת לאיכות, מקבלת בתיק שלפנינו המחשה ברורה. גם אם היה מקום לטענה (בעקבות מה שהוחלט בפרשת הורביץ ופרשת יצחק) כי החברות כשלעצמה לא מנעה מהנאשם לטפל בלקוחותיו של עו"ד מסר, יחסי החברות המיוחדים בין השניים (לעיל) מהווים נתון שלא ניתן להתעלם ממנו. חברות אישית הנה אחת הדוגמאות המובהקות לקרבה אישית היוצרת אפשרות ממשית לניגוד עניינים (זמיר, הסמכות המינהלית, לעיל, בעמ' 580; פרשת בראון, בעמ' 623, שם הושווה "**עניין הנובע מקרבה משפחתית או מידידות אישית**" ל"**מקרה שבו קיימת נגיעה כספית או חפצית**"). בהקשר זה נאמר באחת הפרשות: "**אין דין סיוע למי שהינו מכר סתם – שלעתים קרובות הינו בלתי נמנע במדינה קטנה כשלנו – כדין סיוע לחבר קרוב**" (ע"פ שבס, עמ' 544). לא בכדי נקב הנאשם בעדותו בשם של אחד מחבריו הקרובים, שאילו היה עניינו בא לפניו היה הנאשם מושך את ידיו מהטיפול בשל קרבת החברות בלבד (עמ' 12415 לפרוטוקול). אפילו בפרשת יצחק, בה אושרה ההימנעות מפסילה במצב של חברות בין השופט לבין המייצג, הובהר כי ייתכנו מצבים בהם יהיה על השופט להימנע מלדון בתיק שבו מופיע עורך-דין שהוא ידידו או חברו הקרוב (לעיל); וכאמור בינתיים (ביום 9.3.04, טרם ביצוע חלק מהפעולות בגינן מואשם הנאשם) תוקן גם החוק והוספה עילת פסלות מפורשת של קרבה ממשית בין השופט לבין המייצג. אלא שבמקרה שלפנינו איננו נדרשים לשאלה האם ועד כמה היה באותן התפתחויות לאסור על הנאשם את הטיפול בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר על יסוד קרבת החברות לבדה, שהרי אותה קרבה אינה ניצבת לבדה. סובבות אותה קִרבות עוצמתיות נוספות, מהן אפילו חזקות מהחברות, ובכל מקרה כאלה שלכל אחת מהן נודע משקל משמעותי בגיבוש הפוטנציאל להטיית הפעולה בשל ניגוד העניינים, ושהצטרפותן יחד מסתכמת במסה קריטית המכריעה את הכף ויוצרת ניגוד עניינים חמור ומובהק ביותר, המקים אפשרות ממשית להשפעה פסולה גם כאשר הפעולה הנה מול מייצג ולא מול בעל עניין אישי.

הנה היא קרבת הייצוג המשפטי: בעוד שבפרשת ימק"א הודגש, הן על ידי הנאשם והן על ידי בית המשפט העליון שקיבל את עמדתו, כי החשש היחיד שהתקיים הוא לכך שהנאשם יחפוץ לרצות את סנגורו על מנת שייצג אותו באופן אופטימאלי בהליך הפלילי, הרי שבמקרה הנוכחי החשש לגבי עו"ד מסר היה שונה באופן ניכר, כיוון שעו"ד מסר, שלא כמו עו"ד ארנון, נמנע מלגבות מהנאשם ומבני משפחתו שכר טרחה מלא בעד הייצוג, מה שעשוי היה להגביר את המוטיבציה של הנאשם לרצות את עו"ד מסר. בדומה לכך, הפעילות ההתנדבותית של מסר עבור הנאשם, והחזקת הכספים בכספת על ידי מסר ללא תמורה. היחלצותו של אדם לסייע לפוליטיקאי בניהול שלוש מערכות בחירות, באחת מהן אף כיו"ר עמותה המרכזת את מסע הבחירות, ולאחר מכן בהחזקת מאות אלפי דולרים במזומן בכספת, יוצרת בראש ובראשונה קרבה במישור האישי. אולם לא רק במישור זה.

מתן שירותים שכאלה ללא תמורה מעצים את המחויבות ומרחיב אותה מהמישור האישי גם אל עבר המישור הכלכלי. נגיעה כספית נחשבה מאז ומתמיד כעילה החמורה והחזקה ביותר לפסילת איש ציבור מלמלא את תפקידו (בג"ץ 174/54 שימל נ' רשות מוסמכת וועדת הערעור לצורך החוק להסדר תפיסת מקרקעים בשעת חירום, פ"ד ט 459, 462). גם לאחר ריכוך ההלכה בנדון והחלת המבחנים ההסתברותיים הרגילים על ניגוד עניינים בשל אינטרס כספי (פרשת מושלב, עמ' 747-748; פרשת בראון, עמ' 622-623), עדיין יש בזיקה הכספית לגבש חזקה (ניתנת לסתירה) של משוא פנים וניגוד עניינים כמו קרבת משפחה (זמיר, "ניגוד עניינים בשירות הציבורי", לעיל, בעמ' 262, 266), כך ש"**מבחינה מעשית, הסיכוי להכרה בקיומו של משוא פנים במקרים שבהם קיים אינטרס כספי הוא רב ביותר**" (ברק-ארז, משפט מינהלי, לעיל, בעמ' 534). ומעל לכל אלה מרחפת הזיקה הכלכלית הנובעת מהערבות המשותפת של הנאשם ועו"ד מסר לחוב עמותת ירושלים המלוכדת לבנק לאומי בסך 1.7 מליון ש"ח, ומכיסויו של החוב באמצעות כספים של טלנסקי (לעיל). כל עוד החוב לבנק לא כוסה, זכות החזרה הפנימית של כל אחד מהערבים כלפי משנהו הקימה לנאשם עניין מובהק בתקינות מצבו הכלכלי של עו"ד מסר. עניין כזה הספיק אפילו כדי להחשיב את עו"ד מסר כמי "**שיש לשר עניין אישי במצבו הכלכלי**", כנדרש בכללי ועדת אשר לשם תחולתם על עו"ד מסר בתורת "**קרוב**" של הנאשם, ובוודאי שנתפס בגדר העילה הנוספת לפסילת שופט האמורה בסעיף 77א(א1) לחוק בתי המשפט: "**יש לשופט ענין כספי ממשי... בבא כוחו**" של צד להליך. לא כל שכן שהיה בעניין כספי זה למנוע בעד הנאשם מלפעול במסגרת תפקידו מול עו"ד מסר, מכוח הדין הכללי בדבר ניגוד עניינים וההתייחסות המחמירה בגדרו לניגוד עניינים על רקע כספי. היריבות הכספית שיצרה מניעה זאת המשיכה להתקיים גם לאחר כיסוי החוב לבנק מכספי טלנסקי, שהרי בשלב זה הנאשם ומסר היו חייבים כסף לטלנסקי (או ללקוח כלשהו של מסר כפי שגורס הנאשם) ומסר דרש מהנאשם שיפרע לבדו חוב זה.

אף שפסיקת בתי המשפט פיתחה כלים ומבחנים מדידים לכאורה לשם הערכת התקיימות התנאים לתחולת הכלל בדבר ניגוד עניינים, בסופה של הדרך לא ניתן להימלט מהכרעה ערכית המבטאת את תכלית הכלל להבטיח את ההגינות המינהלית, תקינות ההליך המינהלי ואמון הציבור בשירות הציבורי. ההכרעה בדבר עוצמת הפגיעה של ניגוד העניינים בתכליות אלה נגזרת במידה רבה מ"**שיקולים המבוססים על ניסיון החיים והשכל הישר**" (פרשת כמאל, עמ' 220). החלת שיקולים כאלה, במשקפיים האובייקטיביות של האדם הסביר, על מערכת הקשרים המסועפת וההדוקה שקיימו ביניהם הנאשם ועו"ד מסר, אינה מאפשרת להימנע מהמסקנה שטיפול הנאשם בנושאים בהם עו"ד מסר היה מעורב כמייצג, פגע בצורה קשה בכל הערכים המוגנים על ידי האיסור. כך אפילו אלמלא הערבות המשותפת לבנק, ועל אחת כמה וכמה משעה שהערבות ונגזרותיה הכלכליות מצטרפות ליתר הקשרים.

העבירה של הפרת אמונים

היסוד העובדתי

1152. העבירה של מרמה והפרת אמונים לפי סעיף 284 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, קובעת: "**עובד הציבור העושה במילוי תפקידו מעשה מרמה או הפרת אמונים הפוגע בציבור, אף אם לא היה במעשה משום עבירה אילו נעשה כנגד יחיד, דינו – מאסר שלוש שנים**". זוהי "עבירת מסגרת" (בג"ץ 2534/97 חי"כ יהב נ' פרקליטת המדינה, פ"ד נא(3) 1, 17; להלן – **פרשת יהב**) או "עבירת סל" (ע"פ 4148/96 מדינת ישראל נ' גנות, פ"ד נ(5) 367, 382; להלן – **פרשת גנות**), המסווגת כעבירה התנהגותית ולא כעבירה תוצאתית (ע"פ 7318/95 ציוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(3) 793, 804; להלן – **פרשת ציוני**). נוכח סיווג זה, היסוד העובדתי של העבירה מכיל בתוכו פרט התנהגותי אחד ושני פרטים נסיבתיים: הפרט ההתנהגותי הנו ביצוע "**מעשה מרמה או הפרת אמונים**". הפרט הנסיבתי הראשון הנו "**עובד הציבור העושה במילוי תפקידו**". הפרט הנסיבתי השני הנו היותו של המעשה כזה "**הפוגע בציבור**" (פרשת גנות, עמ' 386; ע"פ שבס, עמ' 523). לא נדרשת גרימת תוצאה בפועל של פגיעה בציבור, אלא ביצוע מעשה של הפרת אמונים (התנהגות) שהנו לפי טיבו וטבעו מעשה הפוגע בציבור (נסיבה).

1153. כבר הוזכרה (בדיון בפרשת טלנסקי) הלכת דנ"פ שב"ס שהעמידה על מכונה את פרשנות העבירה; הבהירה כי עבירה זו מהווה כלי מרכזי וחשוב במאבק למען טוהר המידות בשירות הציבורי ובטיפול שיטת המשפט בצורות חמורות של פעולת עובדי ציבור בניגוד עניינים; והגדירה את הערכים המוגנים על ידי העבירה ואת הנסיבות המוציאות את הפרת הכלל בדבר ניגוד עניינים מהמשבצת של הדין המשמעתי ומותחות אותו גם לתוך המשבצת של הדין הפלילי. על מנת שמקרה של ניגוד עניינים לא ייחשב רק כהפרה של כלל מתחום האתיקה או מתחום המשמעת, "**נדרש גוון מיוחד לניגוד העניינים**" (דנ"פ שבס, עמ' 415) או, בלשון אחרת, "**פן מחמיר נוסף**" העושה את ניגוד העניינים להפרת אמונים (שם, עמ' 416). מאחר שהעבירה הפלילית מתגבשת רק במצבים בהם מתקיימת פגיעה בערכים המוגנים על ידי האיסור הפלילי, הרי שאותו פן מחמיר נוסף יתקיים במקום בו מתרחשת פגיעה מהותית באחד או יותר משלושת הערכים המוגנים על ידי העבירה: הבטחת אמון הציבור בעובדי הציבור; שמירה על טוהר המידות של משרתי הציבור; והבטחת פעילותו התקינה של המינהל הציבורי. באחת: "**ניגוד עניינים מקיים את היסוד העובדתי של 'הפרת אמונים' אם ניגוד העניינים פוגע פגיעה מהותית באמון הציבור בעובדי הציבור או בטוהר המידות של עובדי הציבור או בתקינות פעולת המינהל הציבורי**" (שם, עמ' 417). פעולה במצב של ניגוד עניינים הטומנת בחובה פן מחמיר נוסף שכזה, היא ורק היא נחשבת – לצורך היסוד העובדתי של העבירה – "מעשה הפרת אמונים הפוגע בציבור".

יישומו של מבחן זה דורש לבחון את המהות ואת האופי של ניגוד העניינים במקרה הספציפי. פסק הדין בדנ"פ שבס מונה מספר נסיבות שיש בהן לסייע בזיהוי המצבים בהם פעולת עובד הציבור בניגוד עניינים פוגעת באופן מהותי באחד מהאינטרסים המוגנים. הנסיבה **האחת** היא עוצמת ניגוד העניינים, הנגזרת מסוג וממידת הקרבה המתקיימת בין עובד הציבור לבין האינטרס הנוגד אליו הוא קשור. הנסיבה **השנייה** היא התרחשותה של סטייה מהשורה בפעולת עובד הציבור, שאף שאינה מהווה תנאי הכרחי להתגבשות העבירה, מגבירה את האפשרות לפגיעה מהותית בערך המוגן. הנסיבה **השלישית** הנה מעמדו של עובד הציבור בהיררכיה השלטונית, שככל שהנו רם יותר כך תגבר הפגיעה המהותית בערך המוגן. הודגש כי אין מדובר ברשימה סגורה אלא בנסיבות טיפוסיות העשויות להשליך על התגבשות העבירה (שם, עמ' 419-420). עוד נאמר כי נסיבות אלו אינן מהוות חלק מהיסוד העובדתי של העבירה אלא כלי עזר לבחינה הנורמטיבית אשר באמצעותה נקבעים גבולות העבירה (שם, עמ' 418, 421). לשון אחרת: יש להיזהר שלא לבלבל בין שני הפרטים הנסיבתיים המהווים חלק מהיסוד העובדתי ("**עובד הציבור העושה במילוי תפקידו**"; "**מעשה... הפוגע בציבור**"), לבין מה שניתן לכנות "נסיבות לוואי" המסייעות במיון המעשה כנופל בתוך או מחוץ לגבולות העובדתיים של העבירה.

1154. כפי שנראה להלן, פעולותיו של הנאשם בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר כרכו עמן מספר נסיבות לוואי שהחמירו את הפגיעה המהותית בערכים המוגנים על ידי העבירה של הפרת אמונים.

נסיבת לוואי מחמירה: עוצמת ניגוד העניינים

1155. כבר הוסבר לעיל כי עוצמת הקרבה בין הנאשם לבין עו"ד מסר הייתה גבוהה במיוחד, הן בשל מהות ההיבטים השונים של הקשר והן בשל ריבוי ההיבטים ורוחב התפרסותם. זאת ועוד: העובדה שהקשר כלל בתוכו גם היבטים של קשר כלכלי (הענקת שירותים מקצועיים ללא תמורה וערבות משותפת לחוב כספי גבוה), מחריפה עוד יותר את עוצמת ניגוד העניינים. יפים לכאן הדברים שנאמרו בדנ"פ שבס (עמ' 419): "**ככל שעוצמת ניגוד העניינים חריפה יותר, כן מתחזקת האפשרות לפגיעה מהותית באמון הציבור, בטוהר המידות או בתקינות פעולת המינהל... לא הרי ניגוד עניינים המבוסס על קשר כספי אישי או על אינטרס כלכלי כהרי ניגוד עניינים המבוסס על קשר מוסדי**". הלכה למעשה, הפן המחמיר הנוסף בגינו הורשע שבס היה (בנוסף לרום תפקידו כמנכ"ל משרד ראש הממשלה) יחסי החברות הקרובים אותם קיים עם שטרן והאחים שולדנפריי בשילוב מערכת היחסים הכלכלית שהייתה לו איתם. על כך שקשר בעל אופי כלכלי מחמיר את עוצמת הפגיעה המהותית בערכים המוגנים על ידי האיסור הפלילי, אין צורך להרחיב, והדבר מקובל אף על הנאשם (הטוען כי לא התקיים קשר כלכלי בינו לבין עו"ד מסר).

אולם גם חברות אמיצה מסוגלת להגביר את חומרת הפגיעה בערכים המוגנים, כפי שנפסק בדנ"פ שבס (עמ' 425-427), וכפי שחזר ונשנה לאחר מכן בְּפרשה בה היה הנאשם מעורב:

> "**אכן, השילוב של קשרי חברות וקשר כלכלי יש בהם כדי להצביע על ניגוד עניינים מובהק. יחד עם זאת, והדבר מצא ביטוי גם בתגובת פרקליט המדינה, מדובר בשילוב שהוא אינדיקציה בלבד, גם אם משמעותית. ניגוד עניינים חריף, שיעלה כדי אותו פן מחמיר הנדרש לצורך ביסוס העבירה של הפרת אמונים יכול שיתקיים בנסיבות מסוימות גם בלא שיתקיים קשר כלכלי ואף בלא שניתן יהא להצביע על 'הדדיות' כלשהי במערך הטובות הניתנות מאיש הציבור לידיד, ובחזרה... הזיקה הכלכלית אינה אפוא 'תנאי דה-פקטו' להגשת כתב אישום בעבירה של הפרת אמונים**" (בג"ץ 4379/09 "אומץ" – אזרחים למען מנהל תקין וצדק חברתי ומשפטי נ' פרקליט המדינה, מיום 5.8.10, פסקה 34).

וכבר עמדנו (לעיל) על כך שחברות אישית נמנית על הזיקות המובהקות של קרבה אישית המקימה אפשרות ממשית להשפעה פסולה על הפעולה המינהלית. לא בכדי היה מי שאמר כי טוב חבר קרוב מאח רחוק (פירוש "אבן עזרא" ופירוש "מצודת דוד" למשלי, פרק כז' פסוק י'; פסקי הרא"ש, מסכת כתובות, פרק תשיעי, סימן ט'). ודאי שכך הוא כאשר החבר מגלה מסירות ונאמנות יוצאות דופן ומעניק לחברו עובד הציבור שירותים בתחומים שונים, ובכלל זה החזקת כסף ומתן סיוע בעניינים מקצועיים, שבמקרה הרגיל היה עובד הציבור נדרש לרוכשם בכסף. יפים לכאן, בהשאלה, הדברים שנאמרו לגבי פסלות שופט: "**קיומם של יחסי תלות בין השופט לבעל הדין, או קבלת שירות אישי או מיוחד, עשויים לבסס רמת קירבה העלולה להיחשב בנסיבות מסוימות לממשית**" (מרזל, דיני פסלות שופט, לעיל, עמ' 243).

1156. בכלל הנתונים המגבירים את עוצמת ניגוד העניינים, מצויות התכיפות והאינטנסיביות של מפגשי הנאשם עם עו"ד מסר בקשר לענייניו הפרטיים של הנאשם. אלה הוזכרו לעיל כאינדיקציה לרמת החברות הגבוהה ששררה בין השניים. אולם מעבר לכך, יש בהיקף המפגשים להוות נסיבת לוואי מחמירה עצמאית, לנוכח סמיכותם אל אירועים שונים בהם טיפל הנאשם מול מסר בענייני לקוחותיו. כך, ביום 14.7.03, כשבועיים קודם הפגישה שקיים הנאשם ביום 30.7.03 עם נציגי חברת שמן ועו"ד מסר בתוכם (לעיל), נפגש הנאשם בלשכתו עם עו"ד מסר בנושא "**אישי**" (יומן הנאשם, ת/17ב(36)). שבועיים לפני אותה פגישה אישית התקיימה בלשכת הנאשם (ביום 1.7.03) הפגישה הראשונה בנושא מפעל סיליקט שגם בה נכח עו"ד מסר (לעיל). ביום 11.7.03 – אף זאת בעיצומו של החודש שבין הפגישה עם נציגי מפעל סיליקט לפגישה עם נציגי שמן – השתתף עו"ד מסר בארוחת ערב חגיגית בביתו של הנאשם במסגרת פסטיבל הקולנוע (יומן הנאשם הנ"ל; עדות הנאשם בעמ' 14112-14113). ביום 25.1.04 העביר עו"ד מסר לנאשם 7,500 ש"ח מתוך הכספים אותם שמר עבורו (הנאשם בעמ' 14115-14118). שלושה ימים לאחר מכן, ביום 28.1.04, חתם הנאשם על אישור הקצאת הקרקע למפעל סיליקט (לעיל),

ובחלוף יום נוסף צירף את עו"ד מסר לרכבו לנסיעה המשותפת לדימונה לטקס הנחת אבן הפינה למפעל שהתקיים ביום 29.1.04 (לעיל). חמישה ימים אחר כך, ביום 3.2.04, נפגש הנאשם בלשכתו עם עו"ד מסר (יומן הנאשם, ת/17ב(37)). ביום 3.3.04 נפגש הנאשם עם מנכ"ל בזק יחד עם עו"ד מסר שתיאם את הפגישה, וחצי שעה קודם לכן התקיימה פגישה של הנאשם עם מסר לבדו (לעיל). ביום 21.7.04, למחרת הפגישה השנייה בלשכת הנאשם בהשתתפות עו"ד מסר בנושא מפעל סיליקט (לעיל), נפגש הנאשם בלשכתו עם היזם ממנו רכש את הדירה ברח' כרמיה, ובפגישה זו נכח עו"ד מסר שייצג את הנאשם בעסקה (יומן הנאשם, ת/17ב(38); הנאשם בעמ' 14118-14123). שבועיים לאחר מכן, ביום 3.8.04, נפגשו הנאשם ועו"ד מסר בביתו של הנאשם. כעבור חמישה ימים, ביום 8.8.04, התקיימה פגישה נוספת של השניים עם מוכר הדירה ברח' כרמיה, הפעם גם בהשתתפות רעיית הנאשם. ובחלוף ארבעה ימים נוספים, ביום 12.8.04, שב והגיע מסר לפגישה עם הנאשם בביתו (יומן הנאשם הנ"ל). הנאשם נפגש עם עו"ד מסר גם בתקופה בה עניינה של קבוצת סבג בקשר לפרויקט נבטים היה מצוי בטיפול הנאשם. נציין, לדוגמה, את פגישת עו"ד מסר ושותפו, עו"ד ריבלין, עם הנאשם מיום 5.5.04, שבוע לפני הודעתו של יחזקאל מיום 12.5.04 על ההחלטה שקיבל הנאשם להקים ועדה לבחינת הפרויקט בהשתתפות עו"ד מסר ונציגי קבוצת סבג בלבד (יומן הנאשם, ת/17ב(37); את הפגישה של עו"ד מסר עם הנאשם בלשכתו ביום 4.1.05, יום לפני הפגישה שקיים הנאשם בנושא פרויקט נבטים ביום 5.1.05 בהשתתפות קבוצת סבג ועו"ד מסר (יומן הנאשם, ת/17ב(38)); ואת פגישת הנאשם ועו"ד מסר עם מוכר הדירה ברח' כרמיה ביום 4.3.05, שבועיים לאחר הפגישה שקיים הנאשם בלשכתו ביום 18.2.05 עם עו"ד מסר ונציגי קבוצת סבג (שם); ואין אלה אלא דוגמאות למגמה המתוארת של סמיכות פגישותיו האישיות של מסר עם הנאשם לפגישותיהם הנוגעות ללקוחותיו של מסר.

<u>נסיבת לוואי מחמירה: תכיפות הפעולה בניגוד עניינים</u>

1157. התכיפות אפיינה לא רק את פגישות הנאשם עם עו"ד מסר בנוגע לענייניו הפרטיים. פעולותיו של הנאשם בנושאים הנכללים בכתב האישום, לגביהם עו"ד מסר הופיע בפניו כמייצג ובהם הפר הנאשם את האיסור על ניגוד עניינים, התבצעו בסמיכות זמנים שאין להקל בה ראש גם אם מתמקדים באותן פעולות בלבד (בלא צירופן לפגישות הפרטיות). זאת בנוסף לעצם ההיקף המספרי של הנושאים הקשורים ללקוחותיו של מסר (ארבעה) ולמספר הפעולות של הנאשם בניגוד עניינים במסגרת כל נושא, שאף להם נודעת משמעות מחמירה (פרשת <u>גנות</u>, עמ' 392; פרשת <u>אטיאס</u>, פסקה 47). הנאשם ניהל ביום 1.7.03 ישיבה בנוכחות עו"ד מסר בנושא מפעל סיליקט, ובסיום אותו חודש (30.7.03) ניהל ישיבה נוספת בנוכחות עו"ד מסר, הפעם בנושא חברת שמן. כעבור שבעה ימים, ביום 6.8.03, קבע הנאשם את שיעורי ההיטלים על יבוא שמנים וכוספאות. 15 ימים לאחר מכן, במהלך ביקורו בדימונה ביום 21.8.03, קיבל הנאשם את ההחלטות על מתן ההנחה למפעל

סיליקט במחיר פיתוח הקרקע ועל הפחתת סכום ההפקדה בנאמנות שנדרשה מהמפעל. ביום 28.1.04 חתם הנאשם על אישור הקצאת הקרקע למפעל; למחרת היום (29.1.04) הסיע את מסר ברכבו לטקס הנחת אבן הפינה למפעל; וכעבור 34 ימים (3.3.04) נפגש ביחידות עם מסר ומנכ"ל חברת בזק. ביום 1.6.04 התקיימה הישיבה הראשונה של הוועדה בראשות יחזקאל לבחינת פרויקט נבטים, אותה מינה הנאשם ובה השתתף עו"ד מסר; ביום 18.7.04 קיימה הוועדה את ישיבתה השנייה, שוב בהשתתפות מסר; כעבור יומיים (20.7.04) קיים הנאשם בלשכתו פגישה, בהשתתפות מסר, בנוגע לסלילת כביש הגישה למפעל סיליקט והנחה בסופה לסיים את הסלילה תוך זמן שקצב; וביום 5.9.04 התקיימה ישיבתה השלישית של הוועדה לבחינת פרויקט נבטים בהשתתפות מסר. ביום 5.1.05 קיים הנאשם בלשכתו פגישה רבת משתתפים, בתוכם עו"ד מסר, בנושא פרויקט נבטים; וביום 18.2.05 התקיימה פגישה נוספת של הנאשם באותו נושא, הפעם בהשתתפות מסר, גבריאל סבג ודורון סבג בלבד.

נסיבת לוואי מחמירה: ניהול הליכים פגומים

1158. בדנ"פ שבס נאמר כי "**סטייה מהשורה – כלומר פעולה בניגוד לכללים ולהוראות החלים על פעולותיו של עובד הציבור – אינה תנאי הכרחי להפרת אמונים. עם זאת כאשר עובד הציבור סוטה מהשורה יש למידת הסטייה השפעה על קיומה של פגיעה מהותית באינטרס המוגן. לא הרי סטייה חמורה מהשורה כהרי סטייה קלה מהשורה; לא הרי סטייה נמשכת כהרי סטייה חד-פעמית**" (עמ' 420). מהדיון הפרטני לעיל בנושאים השונים בהם טיפל הנאשם בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר, עלה כי לגבי חלק משמעותי מתוכם אין אפשרות לשלול את התרחשותה של סטייה מהשורה, במובן של השפעת שיקול זר או איזון בלתי סביר על אופן הטיפול של הנאשם או על תוכן החלטתו – אם כי גם לא הוכחה סטייה כזאת מהשורה – וזאת בעיקר בשל התנהלות פרוצדורלית בלתי תקינה של הנאשם ולשכתו דווקא בנושאים בהם עמד מולם עו"ד מסר.

בנושא חברת שמן קיים הנאשם פגישה בשאלת הארכת ההיטל על יבוא שמנים וכוספאות בהשתתפות נציגי חברת שמן בלבד, בה נכח גם עו"ד מסר, על אף שהצד השני למחלוקת (היבואנים והמשתמשים) לא הוזמן לדיון ולא ידע על קיומו. לאחר מכן החליט הנאשם, בלא ששמע בעצמו את היבואנים והמשתמשים, לסטות מהמלצת מנכ"ל משרדו ואנשי המקצוע במשרד, ולהעמיד את היטל השמנים על שיעור גבוה מהמלצתם (ראו בהרחבה לעיל). בנושא מפעל סיליקט החליט הנאשם, בניגוד לעמדת הדרג המקצועי, להפחית את סכום ההפקדה בנאמנות שנדרשה מהמפעל, וזאת בלא שעמדה בפניו חוות דעת מקצועית של גורם כלשהו במשרד באשר למשמעות ההחלטה, מה שאכן הוביל למשגה בהבנה של הנאשם את הדרישה שהחליט לשנות (לעיל). באשר לפרויקט נבטים חל שינוי ברור בהתייחסות לשכת הנאשם אל קבוצת צידון מאז כניסתה למעגל ההתמודדות של קבוצת

סבג, שיוצגה על ידי עו"ד מסר. החל משלב זה התקיימו פגישות ודיונים, הן של הנאשם והן של עוזריו (שפעלו בידיעת הנאשם ועל פי הוראתו), רק עם קבוצת סבג, בלא דיווח לקבוצה המתחרה ובלא שיתופה. במהלך תקופה לא מבוטלת בה נמשכו מהלכים לא תקינים אלה, נמנעו הנאשם ולשכתו מלהסיר מסדר היום את האפשרות של מסירת הקרקע לקבוצת סבג ללא מכרז, כפי שחובה הייתה עליהם לעשות. רק התערבות של הייעוץ המשפטי לאחר הגשת עתירת הקבוצה המתחרה לבג"ץ הסיטה את ההליך למסלול תקין של מכרז (ראו בהרחבה לעיל). בעניינה של חברת בזק, נפגש הנאשם ביחידות עם מנכ"ל החברה ועם עו"ד מסר, ולא שיתף בפגישה את הגורמים המקצועיים במשרד שהיו מעורבים בנושא שנדון בה (לעיל).

הערך המוגן השלישי על ידי העבירה של הפרת אמונים: הבטחת הפעילות התקינה של המינהל הציבורי – אינו מנותק מהערך המוגן הראשון, שעניינו בהבטחת אמון הציבור בעובדי הציבור: "**מטרות אלה כולן קשורות ושזורות הן אלה באלה**" (דנ"פ שבס, עמ' 413). האיסור המוטל על עובד הציבור להימצא במצב של ניגוד עניינים נועד למנוע **מראש** אפשרות של סטייה מהשורה, על מנת לחסוך התמודדות עם סטייה כזאת בדיעבד (לעיל). במצב שבו מתברר בדיעבד כי ההחלטה המינהלית שהתקבלה לא סטתה מהשורה, מרכז הכובד הנו באינטרס שבהבטחת אמון הציבור בעובדי הציבור, רוצה לומר: בהליכה אחורה אל נקודת הזמן בה ניצב עובד הציבור עובר קודם לקבלת החלטתו. בנקודת זמן זו לא היה ידוע מה תהיה ההחלטה, ולפיכך ההימצאות באותו שלב במצב של ניגוד עניינים עוררה את "**אותו חשד ואותה לזות שפתיים הפוגעים באמון הציבור בטוהר השירות והשורות**" אותם מבקש האיסור למנוע (בג"ץ 7074/93 סויסא נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נח(2) 750, 810; להלן – **פרשת סויסא**). יתר על כן, גם משניתנה ההחלטה שאינה סוטה מהשורה, תמיד יוסיף לנקר החשש שמא אלמלא ניגוד העניינים הייתה מתקבלת החלטה טובה הימנה לציבור, אף כי פחות טובה לאינטרס האישי אליו מחויב מקבל ההחלטה, ונמצא אמון הציבור לוקה פעמיים, פעם אחת לפני קבלת ההחלטה, באשר לתקינותה במקרה הפרטני, ופעם שנייה לאחר קבלת ההחלטה, בהתייחס לתקינות החלטותיו של המינהל הציבורי בדרך כלל (מ' גור-אריה "הפרת אמונים מצד עובדי הציבור ונבחריו – האם עבירה פלילית?" פלילים ח (תש"ס) 253, 258). לעומת זאת, כאשר מתברר לאחר מעשה כי החשש הכרוך בהימצאות בניגוד עניינים התממש וכי אכן התקבלה החלטה הסוטה מהשורה, הרי בכך מוענק קיום נפרד ועצמאי לשני האינטרסים: האינטרס של הבטחת האמון נפגע בשלב של טרם ההחלטה בו עובד הציבור נמנע מלמשוך את ידו מלעסוק בעניין, ואילו האינטרס של הבטחת תקינות הפעולה הקונקרטית נפגע כתוצאה מההחלטה עצמה. לצד שני מצבים אלה ייתכנו מצבי ביניים בהם אף כי לא ניתן לקבוע שההחלטה סטתה מהשורה, גם לא ניתן לקבוע את ההפך ולראות בה החלטה תקינה המצויה בתוך גבולות השורה. מצבים כאלה הולכים ורווחים יותר ככל שמדובר באישי

ציבור בכירים, שסמכויותיהם נרחבות וכפועל יוצא מתחם שיקול הדעת שלהם רחב אף הוא באופן המקשה לאתר השפעה של שיקול זר או מניע פסול על ההחלטה. מצבים כאלה כרוכים גם הם בפגיעה משולבת בשני הערכים המוגנים שהוזכרו: ניתן לומר בהם כי ההימצאות בניגוד עניינים לא רק פגעה באמון הציבור בניקיון הכפיים של משרתיו, אלא גם הטילה על כתפי הציבור את תשלום המחיר הכרוך ביישום החלטה שצדקתה וחוקיותה מוטלות בספק, והוסיפה והסבה לציבור "נזק ראייתי" המונע ממנו לדעת ולהוכיח האם ועד כמה יש בהחלטה, שאמורה הייתה להינתן בשמו ולטובתו, משום הגשמה נאותה של האינטרס הציבורי. אכן, הבטחת הפעילות התקינה של המינהל הציבורי אינה רק בביטולן של החלטות פסולות אלא גם ביירוט החלטות שאם לא יסוכלו לפני מעשה יעמידו את הציבור בפני מציאות מוגמרת של החלטות הנגועות בחשד של פסלות, אף שלא ניתן לשים את האצבע על עילה משפטית המאפשרת את ביטולן. האיסור על ניגוד עניינים, והעבירה של הפרת אמונים הצומחת מהאיסור, מכוונים בין היתר למטרה זו. הם דורשים מעובד הציבור להימנע מקבלת החלטה במצב של ניגוד עניינים, גם כדי שהחלטותיו לא יעוררו סימני שאלה באשר להשפעת אינטרס אישי או מוסדי נוגד על תוכן ההחלטה. הם מכירים בקושי הרב אשר בפניו ניצב עותר הנדרש להוכיח קיומו של שיקול זר בהחלטה מינהלית, בשים לב לכך ש"**מחשבות קשות הן להוכחה, ומחשבות שלא כדין על אחת כמה וכמה**" (בג"ץ 571/89 מוסקוביץ נ' מועצת השמאים, פ"ד מד(2) 236, 246; ראו עוד בג"ץ 6840/01 פלצמן נ' ראש המטה הכללי, פ"ד ס(3) 121, 137). הם מודעים לחשיבות הנודעת לפרוצדורה המינהלית ככלי למניעת הטיה של ההחלטה המינהלית הטיפוסית, הפתוחה מעצם טבעה למספר תוצאות לגיטימיות בשל מתחם שיקול הדעת המוקנה למקבלה: "**במקרים רבים אין כלי הערכה שמאפשר לקבוע בדיעבד אם ההחלטה שהתקבלה מבטאת את האיזון הראוי ביותר בין האינטרסים, ולכן המניעה הפרוצדורלית שעניינה איסור על מעורבות של בעל אינטרס בתהליך קבלת ההחלטה חשובה במיוחד**" (ד' ברק-ארז "אינטרסים נוגדים וניגוד אינטרסים במשפט המינהלי", בתוך ניגוד עניינים במרחב הציבורי: משפט, תרבות, אתיקה, פוליטיקה (תשס"ט) 209, בעמ' 215). הם רואים במצב שבו תקינות החלטה מוטלת בספק רעה שאותה יש למנוע לא רק למען הבטחת אמון הציבור במינהל הציבורי, אלא גם למען הבטחת תקינות הפעולה של המינהל.

ההתנהלות הבלתי תקינה של הנאשם במישור הדיוני, כפי שתוארה, והספקות הנגזרים מכך באשר לחוקיות חלק מההחלטות שקיבל בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר, הגבירו אפוא את הפגיעה המהותית בערכים המוגנים על ידי האיסור הפלילי.

נסיבת לוואי מחמירה: הימנעות מגילוי ניגוד העניינים

1159. כאשר עובד הציבור נתקל במצב המעורר חשש לניגוד עניינים, אחת מחובותיו היא "**להודיע על כך לממונים עליו, לאנשים שעלולים להיפגע מהחלטתו או לגורם אחר,**

כדי לאפשר חיפוש פתרון ראוי למצב זה" (זמיר, "ניגוד עניינים בשירות הציבורי", לעיל). חובה זו קבועה בחיקוקים רבים המסדירים התנהגות של עובדי ציבור בהקשרים ספציפיים (למשל סעיף 47(א) לחוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965; סעיף 122 לפקודת העיריות [נוסח חדש]). אולם גם בהעדר הוראה סטטוטורית מוטלת על עובד הציבור חובה משפטית למסירת הודעה על קיומו של חשש לניגוד עניינים, וזאת כחלק מהכלל של המשפט המקובל בדבר ניגוד עניינים: "**חובה זו נובעת, כמו הכלל עצמו, מן התכלית של הכלל, כלומר, מן הרצון למנוע מראש אפשרות של פעולה בניגוד עניינים, ולצורך כך למצוא פתרון שינטרל את החשש מפני ניגוד כזה**" (זמיר, במאמרו הנ"ל, עמ' 307). על מנת למלא את החובה אין די בכך שעובד הציבור מודיע באופן סתמי על קיום חשש לניגוד עניינים. "**החובה של איש ציבור למסור הודעה על מצב של ניגוד עניינים, בין שמקורה בהוראת חוק ובין שמקורה בכלל של המשפט המקובל, כוללת גם חובה למסור פירוט מלא ומהימן של כל הנתונים המעלים חשש לניגוד עניינים. פירוט כזה נדרש כדי שהנוגעים בדבר – אנשים שעניינם תלוי ועומד לפני איש הציבור, הממונים עליו או היועץ המשפטי שלו – יוכלו לגבש דעה בשאלה אם אכן ישנה אפשרות ממשית של ניגוד עניינים. זאת ועוד, פירוט כזה נדרש גם כדי שיהיה אפשר לחפש ולאמץ פתרון ראוי, לאור נסיבות המקרה, שיוכל לנטרל מצב של ניגוד עניינים**" (שם, עמ' 307-308).

החובה למסור הודעה על קיום מצב של ניגוד עניינים רובצת על שרי הממשלה גם מכוח כללי ועדת אשר. סעיף 7(א) לכללים (בנוסחו העדכני משנת 2003) מורה כי כאשר שר הנו בעל עניין אישי בפעולה או בהחלטה המובאת בפניו לטיפול, "**חייב השר להצהיר מיד על הענין האישי שיש לו; הודעה על הצהרת השר בדבר ענין אישי תישלח למבקר המדינה**". אמנם תוקפה של הוראה זו במישור האתיקה ולא במישור המשפטי (לעיל); ואמנם לטענת הנאשם קרבתו לעו"ד מסר אינה נופלת להגדרת "**ענין אישי**" בכללי ועדת אשר (לעיל). אלא שכבר עמדנו על כך שהנאשם עשוי להיחשב כבעל עניין אישי במצב הכלכלי של עו"ד מסר, ובתורת שכזה "**קרוב**" שלו לצורך כללי ועדת אשר (לעיל). אשר לתוקף הכללים, הרי שקיים הבדל בין עצם האיסור על פעולה במצב של ניגוד עניינים לבין הדרישה לתוספת של פן מחמיר הנדרש לשם הכללת ההפרה של האיסור בגדרי הדין הפלילי. לדעתנו, בעוד שרק הפרת האיסור **המשפטי** על פעולה בניגוד עניינים (בין מכוח המשפט המקובל ובין מכוח הוראות חוק פרטניות) עשויה להניע את גלגלי ההליך הפלילי, הרי כאשר איסור כזה הופר והדיון עובר לשלב השני של בחינת שאלת הפגיעה המהותית בערכים המוגנים על ידי האיסור הפלילי, אין מניעה להתחשב גם בסטיית עובד הציבור מכללים בתחום האתיקה להם הוא כפוף. כך נעשה, למשל, לעת בחינת התקיימותו של פן מחמיר נוסף בגין סטייה מהשורה, כלומר בגין "**פעולה בניגוד לכללים ולהוראות החלים על פעולותיו של עובד הציבור**" (דנ"פ שבס, עמ' 420). כללים והוראות אלו אינם חייבים להיות הוראות דין, ועשויים לכלול גם הוראות מינהליות פנימיות הניתנות לעובד הציבור בתוך המסגרת

הפנימית של הגוף הציבורי אליו הוא משתייך (השוו ע"פ 884/80 מדינת ישראל נ' גרוסמן, פ"ד לו(1) 405, 417 (להלן – **פרשת גרוסמן**); ד"נ 3/82 גרוסמן נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(1) 771). גם הפרה של הנחיה מינהלית פנימית פוגעת בפעילותו התקינה של המינהל הציבורי, וכפועל יוצא בערך המוגן על ידי העבירה הפלילית. לכן אין מניעה לתלות בהפרה שכזו את היסוד המחמיר ההופך את הפרת האיסור על ניגוד עניינים להפרת אמונים הפוגעת בציבור, שהרי הדרישה לפן מחמיר נוסף אינה חלק מהיסוד העובדתי של העבירה, אלא נסיבה חיצונית המקנה ליסוד העובדתי את הגוון הנכון מבחינת חומרת הפגיעה בערכים המוגנים (דנ"פ שבס, עמ' 418, 421). עיקרון זה יש להחיל גם על הפרת חובת ההודעה בדבר ניגוד עניינים הקבועה בכללי ועדת אשר, במיוחד לאחר שאותם כללים לא יצרו את החובה יש מאין אלא נתנו ביטוי לחובת ההודעה הקיימת בלאו הכי מכוח המשפט המקובל. יצוין כי חובה זו לא נעלמה מידיעת הנאשם, כנלמד מכך שבעת כהונתו כשר הממונה על מינהל מקרקעי ישראל הוא לא נדרש לקבלת החלטה בעניין הנוגע לחבר ותיק שלו אלא לאחר שהודיע למנהלת המחוז במינהל על ההיכרות ביניהם (בג"ץ 8749/06 עמותת "אומץ" – אזרחים למען מינהל תקין וצדק חברתי ומשפטי נ' היועץ המשפטי לממשלה, מיום 27.12.06). וכבר נפסק כי הימנעות עובד הציבור מגילוי ניגוד העניינים בפני הגורמים הקשורים לעניין, מהווה שיקול לחומרה בעת בחינת פליליות התנהגותו במישור הפרת האמונים (דנ"פ שבס, עמ' 450; ע"פ 3575/99 דרעי נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(2) 721, 812-811; להלן – **פרשת דרעי**).

הנאשם מפנה להחלטת פרקליט המדינה על סגירת תיק החקירה נגדו בפרשת מכירת מניות המדינה בבנק לאומי (על החלטה זו ראו בהרחבה להלן). לטענת הנאשם, באותה החלטה נקבע כי לא קיים סיכוי סביר להרשעתו בעבירה של הפרת אמונים, למרות שלא גילה לדרג המקצועי והמשפטי במשרד האוצר את ניגוד העניינים בו היה נתון מול נציגי אחת הקבוצות שהתמודדו על רכישת המניות. אין ממש בטענה זו. פרקליט המדינה הבהיר בהחלטתו הנזכרת (פסקה 187) כי אחד הנתונים המשליכים על חומרת הפגיעה בערך המוגן של העבירה הנו "**השאלה מה עשה איש הציבור במטרה לנטרל את ניגוד העניינים, והאם חשף אותו בפני הדרג המקצועי עימו עמד בקשר. לא דומה פעולה בניגוד עניינים שהועלתה מראש בפני הגורמים המשפטיים הרלוונטיים לכזו שכלל לא נבחנה ואף הוסתרה בעת הפעלת הסמכות**". יתר על כן, נקבע בהחלטה כי אי-חשיפת ניגוד העניינים על ידי הנאשם בפני הדרג המקצועי והמשפטי עלה כדי סטייה מהשורה, אם כי סטייה מוגבלת שאינה מהותית (פסקאות 276-277). הטעם לסיווג זה בעניין בנק לאומי נבע מהעוצמה הלא גבוהה של ניגוד העניינים שהתקיים שם בין הנאשם לבין נציגי הקבוצה, בשים לב למכלול נסיבות המקרה. ההבדל המשמעותי בין אותן נסיבות לבין נסיבות המקרה שבפנינו מבחינת עוצמת ניגוד העניינים ומבחינות נוספות (כמפורט בפסקה 170 להלן), יוצר הבחנה גם לעניין הנפקות של ההימנעות מחשיפת ניגוד העניינים וליכולתו של

נתון זה לשמש פן מחמיר נוסף המצטרף אל יסודות מחמירים נוספים הצובעים את התנהגות הנאשם בגוון פלילי.

1160. התמונה המתקבלת מהראיות היא שהנאשם נמנע מלשתף את הגורמים, שהיו מעורבים יחד עמו בטיפול בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר, במערכת הקשרים שלו עם מסר, והסתפק בהנחה שאותם גורמים מודעים לקשרים שפורסמו ברבים. כתוצאה מכך, חלק משמעותי מתוך זיקות הקרבה בין הנאשם לבין מסר נעלם מידיעת יתר המעורבים בטיפול, והיו גם זיקות שנותרו כסוד כמוס בין הנאשם, הנאשמת ועו"ד מסר.

עובד יחזקאל, יועצו הקרוב של הנאשם ומי שנטל חלק פעיל בסיוע לנאשם בטיפול במפעל סיליקט ובפרויקט נבטים, העיד כי ידע את מה (שלסברתו) היה ידוע לכל, כלומר שהנאשם ועו"ד מסר היו שותפים במשרד עורכי-דין וידידים קרובים (עמ' 9024-9027, 9034, 9364- 9362). יחזקאל לא ידע לאילו מטרות ביקר עו"ד מסר את הנאשם בלשכתו פרט לטיפול בעניינים המקצועיים שבתחום אחריות המשרד (עמ' 9024). הוא גם לא ידע דבר על קיומה של מערכת יחסים כספית בין השניים (עמ' 9026). הנאשם מצידו לא שוחח עם יחזקאל על מערכת היחסים שלו עם מסר (הנאשם בעמ' 14076). ממילא לא היה ידוע ליחזקאל על הייצוג המשפטי אותו העניק מסר לנאשם ולמשפחתו בתשלום וללא תשלום; על החזקת כספי המזומן על ידי מסר עבור הנאשם בכספת (עליה ידעו רק מסר, הנאשם והנאשמת: מסר בעמ' 10341, 10418-10421, 10949; הנאשם בעמ' 12901; ת/261, הודעת מסר מיום 19.5.08, עמ' 61-62 לתמליל; לעיל בדיון בפרשת טלנסקי); ועל הערבות המשותפת של הנאשם ומסר לחובה של עמותת ירושלים המלוכדת לבנק לאומי (שאפילו עצם קיומו לא היה ידוע ליחזקאל: עמ' 9061; מסר אישר כי לא עדכן את יחזקאל על החוב: ת/261, הודעה מיום 19.5.08, שו' 160-163; ואילו הנאשם לא ידע לומר האם מסר דיווח למאן דהוא על כיסוי החוב: עמ' 12791). יחד עם זאת, מאחר שיחזקאל היה חבר בעמותה ובצוות יועציו הפוליטיים של הנאשם, נהיה מוכנים להניח כי הוא היה מודע על מעורבות של מסר בשני גופים אלה, לרבות היותו יו"ר העמותה (אך לא על פעילותו של מסר במסגרת מערכות הבחירות בשנים 1999 ו-2002, שאינן קשורות לעמותה, ובכלל זה נסיעת מסר לארה"ב בשנת 2002 לשם כיסוי הגירעון ממערכת הבחירות של שנת 1999). לאור העדר הידיעה של יחזקאל אודות מספר מרכיבים דומיננטיים בקשר שבין הנאשם לבין מסר, אך מובן מדוע הוא לא זיהה חוסר תקינות בטיפול לשכת הנאשם בענייני לקוחותיו של מסר (עמ' 9028, 9106, 9111). זאת מבלי לגרוע מכך שבדיקת חומרת הפגיעה בערכים המוגנים על ידי העבירה נעשית בהתאם לעובדות ולא בהתאם לאמות המידה הערכיות של מי מעובדי המשרד.

אלדד רוטמן, יועץ נוסף של הנאשם ומי שריכז את הוועדה לבחינת פרויקט נבטים בראשות יחזקאל וערך את סיכומי הישיבות שקיים הנאשם בנושא זה, ידע כי מסר הנו חבר של הנאשם, שותפו בעבר במשרד עורכי-דין, ומייצג שלו בעסקת רכישת הדירה ברח' כרמיה (עמ' 14719-14721). בעדותו אמר רוטמן כי "**מסר לא נמנה על חבריו הקרובים ביותר**" של הנאשם, אם כי "**בהחלט הוא היה חבר שמבקר בלשכה, אולי חבר של הבוקר... חבר של שעות העבודה**", וזאת מאחר שלא נמנה על אותם חברים "**שבילו עם מר אולמרט בסופי השבוע ובשעות הפנאי**" (עמ' 14720-14721). מסתבר שגם בנקודה זו המידע שבידי רוטמן לא היה מלא, שכן הוא לא היה מודע לכך שהנאשם נוהג מפעם לפעם לארח את מסר בביתו לשם צפייה משותפת במשחקי כדורגל (רוטמן בעמ' 14739). כמו כן – ובכך העיקר – בתשובה לשאלה שביקשה ממנו לספר את הידוע לו על מערכת היחסים שבין השניים, לא ידע רוטמן לספר על המעורבות של מסר בפעילות הפוליטית של הנאשם, על החזקת כספי המזומן בכספת על ידי מסר עבור הנאשם, על הערבות המשותפת שלהם לחוב העמותה לבנק, ועל כיסוי החוב מכספי לקוחו של מסר.

רענן דינור, מנכ"ל משרד התמ"ת, שגילה מעורבות רבה לצד הנאשם בטיפול בחברת שמן, מפעל סיליקט ופרויקט נבטים, ידע כי עו"ד מסר היה שותפו בעבר של הנאשם וחברו בהווה, אך לא ידע (עד שלא החלה בדיקת מבקר המדינה בנושא מפעל סיליקט בשנת 2007) כי הנאשם היה לקוח של עו"ד מסר (עמ' 14326-14327, 14473). מבחינתו של דינור, עובדה זו מצדיקה, משיקולי נְראוּת, הימנעות עובד הציבור מעיסוק בנושא בו מתייצב מולו עורך-דין המייצגו בעניין פרטי (עמ' 14330-14331, 14477-14478). כמו כן לא ידע דינור כי מסר מחזיק כספים עבור הנאשם, לא כל שכן בכספת ובאופן נסתר (עמ' 14477-14476). מאחר שדינור התבקש לתאר את כל הידוע לו על קשרי השניים, ובהתחשב בדבריו כי מבחינתו החברות הייתה נגזרת של שותפות העבר (ולפיכך לא הזכיר את החברות בחקירתו במשטרה: עמ' 14465-14469), ממילא כל יתר הקשרים שהתקיימו במציאות לא הובאו אף הם לידיעתו.

עו"ד תומר מוסקוביץ, היועץ המשפטי של משרד התמ"ת שנכח לצד עו"ד מסר בפגישה שקיים הנאשם בנושא פרויקט נבטים, ומי שאמור היה לשמש באופן כללי כתובת טבעית עבור הנאשם לצרכי דיווח והתייעצות במצבים של ניגוד עניינים, העיד כי כל הידוע לו היה היות הנאשם ועו"ד מסר שותפים בעבר הרחוק במשרד עורכי-דין, וכי לא הובאה לידיעתו החברות בין השניים והעובדה שמסר מעניק לנאשם שירותי ייצוג משפטי (עמ' 10208, 10247-10250, 10259). עו"ד מוסקוביץ הוסיף (שם) כי אילו היה יודע שהנאשם ועו"ד מסר הנם חברים טובים, לא היה מתיר את השתתפות מסר בישיבות אצל הנאשם (למצער לגבי גוף שמסר לא הועסק קודם לכן כיועץ משפטי קבוע שלו: עמ' 10260-10261); ובאותו אופן היה נוהג אילו היה נאמר לו שמסר מייצג את הנאשם בענייניו הפרטיים. לעומת זאת,

מאחר ששותפות העבר הסתיימה עשרים שנים קודם לכן, לא ראה עו"ד מוסקוביץ בנתון זה כשלעצמו סיבה מספקת למניעת טיפול הנאשם בנושאים בהם מעורב עו"ד מסר.

איננו מקבלים את טענת הנאשם לפיה עו"ד מוסקוביץ ידע גם על החברות בינו לעו"ד מסר, ובעדותו ביקש כביכול להרחיק עצמו מכך על מנת להצדיק את הימנעותו מהתערבות בזמן אמת למניעת טיפול הנאשם בענייני לקוחותיו של מסר. **ראשית**, טענה כזאת לא הוטחה על ידי ההגנה בעו"ד מוסקוביץ עת נחקר על ידה בחקירה נגדית, ובכך נשללה אפשרותו להגיב עליה. **שנית**, הנאשם סתם ולא פירש, הן באשר למקור ידיעתו של עו"ד מוסקוביץ על החברות בין הנאשם למסר, והן על מקור ידיעתו של הנאשם על ידיעתו האמורה של עו"ד מוסקוביץ. הנאשם לא טען כי סיפר בעצמו למוסקוביץ על החברות או שמע מישהו אחר מספר זאת למוסקוביץ, ואילו אמירתו הלאקונית של הנאשם: "**ידעתי שהוא יודע שאורי מסר היה שותפי ושיש בינינו קשר חברי**" (עמ' 14081), אינה מספיקה כדי לגבור על עדותו בגוף ראשון של מוסקוביץ בדבר העדר ידיעתו. הוא הדין באשר לדבריו של דינור אודות הידיעה של עו"ד מוסקוביץ על החברות (עמ' 14327, 14474), שאף הם חסרי קונקרטיזציה וידיעה אישית. ההיסק אותו מבקשת ההגנה ללמוד מדבריו של דינור אודות האמירה ששמע ממוסקוביץ לגבי רעייתו של מסר: "**אשתו של החבר שלך**" (עמ' 14328, 14472-14473), אף בו אין לספק את ההוכחה הנדרשת, שהרי האמירה "**החבר שלך**" נאמרה לדינור ולא לנאשם, מה עוד שגם נקודה זו לא הוצגה על ידי ההגנה בפני מוסקוביץ בחקירתו הנגדית על מנת לשמוע את הסברו. **שלישית**, לצד המחלוקת בנוגע לידיעה של מוסקוביץ על קשר החברות, לא חלק הנאשם על גרסתו של מוסקוביץ לפיה הוא לא שותף בעובדה שמסר מעניק לנאשם שירותי ייצוג משפטי (הנאשם בעמ' 14081, 14089). כמו כן, אין טענה מצד הנאשם כי מוסקוביץ היה מודע למעורבות של מסר בקידום פעילותו הפוליטית או לכך שמסר מחזיק עבורו כספים רבים ושותף עמו לערבות אישית כלפי הבנק בסכום גבוה, אותה דאג מסר לכסות מכספי לקוחו (בעמ' 14089 אישר הנאשם כי לא דיווח למוסקוביץ על הכספים שמסר החזיק עבורו). לכן, גם אם היינו מקבלים את טענת הנאשם בדבר הידיעה של מוסקוביץ על קשר החברות, עדיין הנאשם נמנע מלשתף את היועץ המשפטי של המשרד בפרטים משמעותיים אודות הקשר עם מסר, שאילו היו מובאים לידיעת היועץ המשפטי היו גורמים לו למנוע את פעולות הנאשם מול מסר.

צביה דורי, מנהלת מינהל סחר פנים במשרד התמ"ת, ששימשה גורם מקצועי מרכזי בטיפול בנושא ההיטל על יבוא שמנים וכוספאות ואף נטלה חלק בפגישות שקיימו בנושא זה הנאשם ודינור, העידה כי "**בתקופה ההיא לא ידעתי מי זה עורך דין מסר, לא היה לי מושג שהוא היה שותף של אולמרט במשרד עורכי דין, לא ידעתי כלום**" (עמ' 6159). יורם לוי, מנהל מינהל מוצרי צריכה במשרד ושותפה של דורי בהובלת הטיפול המקצועי בנושא ההיטל, העיד כי בעת שהתקיימה הפגישה אצל הנאשם בהשתתפות עו"ד מסר "**לא הכרתי**

את מסר" ו"**לא ידעתי מי זה אורי מסר**" (עמ' 6212). התמונה המלאה של קשרי הנאשם עם עו"ד מסר לא הייתה ידועה אפילו למנכ"ל חברת שמן, בועז צפריר, ששכר את שרותיו של מסר בשל קרבתו אל הנאשם. צפריר אמנם ידע כי מסר הנו שותף לשעבר וחבר של הנאשם (עמ' 8553), אך לא מעבר לכך (עמ' 8577). דורון סבג, שכזכור הופנה אל מסר בנושא פרויקט נבטים על ידי אדמוב, לא היה מודע לכל קשר בינו לבין הנאשם, לרבות היותם שותפים בעבר (עמ' 5413, 5446).

אוהד אורנשטיין, מנהל מינהל הכימיה במשרד שנטל חלק פעיל בטיפול במפעל סיליקט, ידע כי עו"ד מסר הנו חברו של הנאשם, שותפו לשעבר ומקורב אליו מאד (עמ' 6714, 6723, 6742-6743). לא הוזכרו על ידי אורנשטיין קשרים ספציפיים נוספים בין השניים.

שמואל מרדכי, שבתוקף תפקידו כמנהל מרכז ההשקעות היווה דמות דומיננטית בנושא מפעל סיליקט, והיה מעורב גם בתחילת הטיפול של הנאשם בפרויקט נבטים, הבין עם הזמן כי מסר מיודד עם הנאשם והיה בעבר שותפו במשרד עורכי-דין. הא ותו לא (עמ' 8319, 8677-8678, 8686).

1161. בחקירתו במשטרה לא ידע הנאשם לומר האם דיווח לגורמים השונים שעסקו בפרשות נשוא האישום על מהות הקשרים בינו לבין עו"ד מסר, והוסיף: "**כל אחד ידע במשרד שאורי מסר היה שותף שלי ושאורי מסר ידיד שלי, זה לא היה סוד, זה היה מן המפורסמות שלא נצרכים לראיה... דבר הקשר של אורי מסר אלי היה מתפרסם, כמעט מידי שבוע, בעיתונות המקומית, ולא היה אחד שלא ידע על זה**" (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 60; וכן בדומה: שם, עמ' 73; ת/156, הודעה מיום 2.10.08, עמ' 40-41 לתמליל; ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 23, 32 לתמליל). ועוד אמר הנאשם: "**העובדה שהוא עמד בראש העמותה או שהיה מעורב במערכת הבחירות שלי ושהוא היה פעיל במערכת הבחירות שלי הייתה עובדה מפורסמת**" (ת/158, עמ' 30). הנאשם הבהיר כי המידע שהתפרסם בעיתונות המקומית נגע לחברותו עם מסר, להיותם שותפים בעבר ולייצוג המשפטי שלו בידי משרדו של מסר (ת/155, עמ' 72; ת/156, עמ' 40; ת/158, עמ' 23, 32).

לא זו בלבד שהנאשם לא הוכיח כי עובדות אלה אכן התפרסמו בעיתונות, אלא שמסתבר כי לא כל העובדות שנתפסו בעיני הנאשם כמפורסמות אכן הגיעו לאוזניהם של עובדי המשרד שניצבו לימינו בתהליך קבלת ההחלטות. עד כדי כך, שיחזקאל, דינור ועו"ד מוסקוביץ – שלושה עובדים בכירים ביותר שנמצאו במעגל הקרוב המקיף את הנאשם – לא ידעו על היותו לקוח של עו"ד מסר, ועו"ד מוסקוביץ גם לא ידע על החברות שביניהם ועל מעורבותו של מסר במערכות הבחירות של הנאשם. מכל מקום, לאחר שהנאשם ומסר

אישרו כי לא פרסמו את שמירת הכספים על ידי מסר עבור הנאשם ואת פרשת ערבותם המשותפת לבנק ופירעונה מכספי לקוחו של מסר, ומאחר שדינור ומוסקוביץ גם לא ידעו על ההשתתפות של מסר בצוות היועצים הפוליטיים של הנאשם (שגם היא לא פורסמה ברבים אף לשיטת הנאשם), הרי שבפועל ההסבר שניתן על ידו במשטרה – היותם של הקשרים "מן המפורסמות" – נופל, ואין בידי הנאשם הסבר מתקבל על הדעת להימנעותו ממילוי החובה של מתן הודעה נאותה על ניגוד העניינים.

בסיכומי הנאשם נטען כי הוא לא שיתף את אנשי משרדו בניגוד העניינים בינו לבין עו"ד מסר, משום שלא העלה על דעתו כי הוא מצוי במצב של ניגוד עניינים לאחר שהסתמך על מה שנפסק בפרשות הורביץ, יצחק וימק"א. טענה זו יש לדחות. **ראשית**, הסבר זה לא ניתן על ידי הנאשם בחקירתו במשטרה, שם הזכיר אמנם את פסקי הדין האמורים אך לא תלה בהם את הימנעותו מחשיפת ניגוד העניינים. במשטרה טען הנאשם כי אינו זוכר האם שיתף את אנשי המשרד בקרבה שבינו לבין מסר, וכי מכל מקום קרבה זו הייתה "מן המפורסמות". **שנית**, כבר עמדנו (לעיל) על השוני המהותי בין האופי והמורכבות של זיקות הקרבה שהתקיימו בפרשות הורביץ, יצחק וימק"א (חברות במקרה אחד ויחסי עורך-דין-לקוח במקרה שני) לבין זיקות הקרבה בין הנאשם לבין עו"ד מסר (חברות; שותפות בעבר; ייצוג משפטי גם ללא שכר או בשכר מופחת; קידום פעילות פוליטית ללא תמורה; ייעוץ פוליטי; שמירה על מאות אלפי דולרים במזומן; וערבות משותפת לחוב גבוה שנפרע מכספי צד שלישי). ממילא טענת ההסתמכות על פסקי הדין הללו אינה יכולה להתקבל. **שלישית**, הנאשם נמנע מלחשוף את מערכת היחסים המלאה בינו לבין עו"ד מסר לא רק בשעת מעשה, ממי שטיפלו יחד עמו בפרשות נשוא כתב האישום, אלא גם מרשויות הביקורת והחקירה שביקשו לקבל ממנו בדיעבד הסברים למעשיו. הנאשם המציא למבקר המדינה וליועץ המשפטי לממשלה שתי תגובות לטיוטת דו"ח הביקורת בנושא מפעל סיליקט (נ/441 מיום 5.3.07; ת/297 מיום 22.4.07). תגובות אלה התייחסו לקביעה שנכללה בטיוטה בדבר הימצאות הנאשם בניגוד עניינים בפעולותיו מול עו"ד מסר בנושא מפעל סיליקט (נ/441, סעיף 196; ת/297, סעיף 16). הנאשם לא שיתף בתגובותיו את מבקר המדינה ואת היועץ המשפטי לממשלה אלא בכך שעו"ד מסר הנו חברו, שותפו בעבר הרחוק במשרד עורכי-דין ומייצגו במספר עניינים אישיים (נ/441, סעיף 203; ת/297, סעיף 24). משתי התגובות, שהנאשם אישר כי הוכנו על דעתו (עמ' 12411, 12840), נשמטו אפוא קשרים משמעותיים אותם קיים עם עו"ד מסר, אף שאין ספק כי באותו שלב (בשונה ממה שמיוחס על ידי הנאשם לזמן אמת בו פעל בענייני לקוחותיו של מסר) כבר היה ברור לו כי סוגיית ניגוד העניינים הוצפה ומחייבת גילוי מלא מצידו. יתרה מכך, בתגובה השנייה (ת/297) שלל הנאשם במפורש (בסעיפים 25-29) קיומו של קשר כלכלי בינו לבין מסר, תוך הסתרת הערבות המשותפת לחוב העמותה לבנק, סילוק החוב מכספי לקוח של מסר ושכר הטרחה המופחת אותו שילם למסר, לגביו אף טען הנאשם (בסעיפים 25 ו-28) כי שילם

למסר "**שכר טרחה, כנהוג וכמקובל**" וכי מסר "**קיבל תמורה מלאה עבור שירותיו המשפטיים**". גם השמירה על מאות אלפי דולרים במזומן על ידי מסר עבור הנאשם לא הוזכרה בתגובות לטיוטת דו"ח הביקורת; ואפילו לפי גרסת הנאשם (אותה דחינו לעיל) הוא לא גילה בתגובות כי מסר שמר וניהל עבורו מאות אלפי דולרים בחשבון בנק ללא קבלת תמורה. בנוסף, לא צוין קיומם של כספים אלה בכל ההצהרות שהגיש הנאשם למבקר המדינה על הונו בהתאם לכללי ועדת אשר, חרף החובה שרבצה עליו לכלול כספים אלה באותן הצהרות (לעיל בדיון בפרשת טלנסקי; כאמור לעיל, יש בהפרת כללי ועדת אשר כדי לענות על הדרישה ליסוד מחמיר נוסף אף שהפרת הכללים כשלעצמה אינה עולה כדי עבירה פלילית). מתגובותיו של הנאשם לטיוטת דו"ח הביקורת נעלמו גם פעולותיו ההתנדבותיות של מסר עבורו בשלוש מערכות בחירות ובמסגרת צוות יועצים פוליטיים. מגמת הסתרה זו נמשכה בחקירות הנאשם במשטרה, בהן הכחיש את שמירת הכספים על ידי מסר חרף שאלות ממוקדות שהפנו אליו החוקרים בנדון, לרבות שאלות בהן התבקש לבאר את הסתרת המידע בתגובות שהגיש למבקר המדינה (ת/149, הודעה מיום 2.5.08, עמ' 5-6, 10, 16-19 לתמליל; ת/151, הודעה מיום 23.5.08, עמ' 15-16 לתמליל; ת/152, הודעה מיום 11.7.08, עמ' 4 לתמליל; ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 73 לתמליל; ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 24-25 לתמליל).

בחקירתו במשטרה (ת/158, עמ' 24 לתמליל) ובעדותו בבית המשפט (עמ' 12834, 12840-12839) טען הנאשם כי תגובותיו למבקר המדינה התייחסו לקביעה שהופיעה בטיוטת דו"ח הביקורת בדבר קיומו של קשר כלכלי בינו לבין מסר. לדבריו, מאחר שמסר שמר עבורו את הכספים בנאמנות במסגרת יחסי עורך-דין ולקוח, לא הוזכרה עובדה זו בתגובותיו, שכן אין מדובר בקשר כלכלי. טענה זו יש לדחות מארבעה טעמים: **ראשית**, הנאשם נמנע מלדווח בתגובות למבקר המדינה על קשרים כלכליים מובהקים בינו לבין מסר – הענקת שירותים משפטיים שלא בתמורה לשכר טרחה מלא וערבות כספית משותפת לחוב העמותה לבנק שכוסה מכספי לקוח של מסר. **שנית**, הנסיבות המיוחדות בהן מסר שמר עבור הנאשם, כעורך-דין וכחבר קרוב שלו, על סכום מזומן של למעלה מ-300,000 דולר בכספת, עשויות ליצור זיקה כספית אף שמדובר ביחסי נאמנות (לעיל). **שלישית**, טיוטת דו"ח הביקורת של מבקר המדינה הזכירה לא רק את הקשר הכלכלי אלא גם את ניגוד העניינים בו היה מצוי הנאשם מול עו"ד מסר באופן כללי. ממילא, כשם שהנאשם התייחס בתגובותיו לטיוטה לקשרי החברות, שותפות העבר והייצוג המשפטי שהתקיימו בינו לבין מסר, כך היה עליו לחשוף את יתר הקשרים, אף אם אינם עולים בעיניו כדי קשר כלכלי. טענתו בבית המשפט (עמ' 12840) כי "**העובדה שאורי מסר היה יושב ראש עמותה שהתעסקה בענייני הבחירות שלי הייתה מן המפורסמות**", ולפיכך לא הוזכרה בתגובותיו לטיוטת דו"ח הביקורת, אינה מספקת הסבר מניח את הדעת לאי-חשיפת מכלול הקשרים, הן באשר חלק מהקשרים לא היו מפורסמים אף לסברת הנאשם וחלקם לא היו

מפורסמים חרף סברת הנאשם (לעיל), והן משום שהנאשם מנה בתגובותיו לטיוטה קשרים שאף אותם ראה כמפורסמים (החברות, שותפות העבר והייצוג המשפטי). **רביעית**, בחקירותיו במשטרה הכחיש הנאשם את העובדה שמסר שמר עבורו כספים אף שנשאל על כך מפורשות ולא התבקש להתייחס רק לקיומו של "קשר כלכלי". בדיון בפרשת טלנסקי סקרנו את ההסברים שהציג הנאשם בעדותו בבית המשפט להכחשותיו בחקירת המשטרה בנוגע לשמירת הכספים. קבענו כי גרסתו של הנאשם בנושא זה סותרת ומתחמקת, וכי הוא ידע כי מסר שומר עבורו את הכספים במזומן בכספת, ואף ביקש זאת. כאמור בדברינו שם, הסבריו של הנאשם להכחשתו במשטרה הנם דחוקים, שכן הרושם המתקבל הוא שהנאשם עשה כל שניתן על מנת להרחיק עצמו מהכספים ומהיותם מופקדים בידי מסר.

ההימנעות של הנאשם מחשיפת הפירוט המלא של ניגוד העניינים גם בפני רשויות הביקורת ואכיפת החוק, מצטרפת אל הסתרת פרטים אלה מפני אנשי המשרד שטיפלו יחד עם הנאשם בענייני לקוחותיו של מסר, באופן המצביע על מגמה עקבית של הנאשם להימנע ככל הניתן משיתופם של אחרים בקיומו של ניגוד העניינים, או לפחות בקיומו של חשש לניגוד כזה, אלא אם כן מדובר בפרטים שהתפרסמו ברבים בלאו הכי. מגמת ההסתרה, שכאמור מהווה כשלעצמה הפרה של אחד מהכללים בנוגע לניגוד עניינים, מעצימה את עוצמת הפגיעה המהותית בטוהר המידות של משרתי הציבור ובאמון הציבור בניקיון כפיהם, ולפיכך מספקת את אותו פן מחמיר נוסף הנדרש לגיבוש האחריות הפלילית. זאת ועוד, ההכחשה בפני חוקרי המשטרה ובפני מבקר המדינה של קשרים שביססו ניגוד עניינים מובהק בין הנאשם לבין מסר מסוגלת אף להוכיח מודעות מצד הנאשם לפסול שבהתנהגותו (ע"פ 1877/99 מדינת ישראל נ' בן עטר, פ"ד נג(4) 695, 705). אמנם מודעות שכזו אינה מהווה חלק מהיסוד הנפשי של העבירה ואינה נדרשת כתנאי להרשעה (להלן פסקאות 176-178). אולם התקיימותה של מודעות בדרגה שכזאת מחזקת גם את מימד החומרה הנלווה ליסוד ההתנהגותי ומגבירה את הפגיעה בערכים המוגנים של העבירה (השוו דנ"פ שבס עמ' 424, 450).

נסיבת לוואי מחמירה: מעמדו הרם של הנאשם

1162. שנינו בדנ"פ שבס: "**ככל שמעמדו של עובד הציבור רם יותר, כן עשוי ניגוד העניינים שבו הוא מצוי להגביר את הפגיעה המהותית בערך המוגן על-ידי האיסור הפלילי... לא הרי עובד ציבור הממונה על מספר רב של עובדים המבקשים ללמוד ממנו ולחקות אותו כהרי עובד ציבור שאין לו תפקיד של ניהול**" (עמ' 420; ראו עוד פרשת גנות, עמ' 391). הנאשם פעל בניגוד עניינים מול עו"ד מסר שעה שניצב באחד המקומות הנישאים ביותר בהיררכיה השלטונית כתוצאה משילוב התפקידים הבכירים בהם כיהן במקביל: ממלא-מקום ראש הממשלה, שר התמ"ת, שר התקשורת והשר הממונה על מינהל מקרקעי ישראל. לא ניתן להפריז בעוצמת הפגיעה הנגרמת מכך לטוהר המידות ולאמון הציבור

בשירות הציבורי, הן במישור הפנימי של הסתכלות עובדי המדינה על בעל משרות כה רמות האמור לשמש להם דוגמה ומופת, והן במישור החיצוני של מסקנות הציבור מהתנהגותו של עובד ציבור במעמד כזה, הנתפס כאישיות ציבורית מייצגת של כלל עובדי הציבור (ראו עוד עש"מ 4123/95 אור נ' מדינת ישראל – נציב שירות המדינה, פ"ד מט(5) 184, 191 ; ע"פ שבס, עמ' 549). בכירות התפקיד מקשה גם על איתורה של סטייה מן השורה, בשל היקף הסמכויות ורוחב שיקול הדעת הנלווים ברגיל לתפקיד בכיר (לעיל).

המחשה טובה של ההשפעה הנודעת להתנהגותו של עובד הציבור הבכיר על העובדים הכפופים לו מהבחינה של אי-הקפדה על ציות לכלל האוסר פעולה בניגוד עניינים, תימצא במכתב ששלח יואש צידון ביום 17.7.05 למנהל מרכז ההשקעות, עם העתק לנאשם, בעניין פרויקט נבטים. כפי שראינו (לעיל), העתק ממכתב זה נמצא במשרדו של עו"ד מסר, שייצג את הקבוצה המתחרה בצידון, ולכל הדעות לא היה אמור להיחשף למכתב, כאשר על המכתב כיתוב המלמד כי נשלח מהנאשמת למסר. אמנם קיבלנו את גרסת הנאשם לפיה לא ידע על העברת המכתב למסר. עם זאת, נסיבות משלוח המכתב למסר נותרו לוטות בערפל לאחר שהנאשמת בחרה שלא להעיד. לא יהא זה מופרך לראות בהתרחשות מטרידה ובלתי מוסברת זו השתקפות של התנהלות בלתי תקינה מצד לשכת הנאשם, אותה ניהלה הנאשמת, בכל הנוגע להענקת יחס מועדף למסר, כתולדה של היחס המועדף (במישור הפרוצדורלי) אותו קיבל מסר מהנאשם, שממנו למדו לעשות העובדים הכפופים לו.

מעמד רם של עובד הציבור אינו יכול לחפות על עוצמה נמוכה של ניגוד עניינים, ואינו יכול לשמש תחליף לדרישה שעוצמת ניגוד העניינים תהיה ברמה מספקת לגיבוש אותו פן מחמיר נוסף, שרק בהתקיימותו חוצה ניגוד העניינים את הרף המפריד בין התחום האתי והמשמעתי לבין התחום הפלילי (בג"ץ 4379/09 "אומץ" – אזרחים למען מנהל תקין וצדק חברתי ומשפטי נ' פרקליט המדינה, מיום 5.8.10, פסקה 30). לא כן משעה שניגוד העניינים שהתקיים הנו בעוצמה הנדרשת, ואף למעלה הימנה, כפי שארע בענייננו מהטעמים שבואר לעיל. במקרה כזה, העובדה שעובד הציבור פעל בניגוד עניינים עת מילא תפקיד בכיר, מהווה נסיבת לוואי המסוגלת לשמש פן מחמיר נוסף, כפי שהוחלט בדנ"פ שבס על רקע היות הנאשם שם מנכ"ל משרד ראש הממשלה.

נסיבת לוואי מחמירה: תפקידו של עו"ד מסר בייצוג

1163. חברת שמן לא שכרה את שירותיו של עו"ד מסר על מנת שיציג את טענותיה וישכנע בצדקת עמדתה, אלא על מנת שיתאם בדחיפות פגישה בינה לבין הנאשם בזכות היותו חבר ושותף לשעבר שלו (לעיל). בפועל עו"ד מסר אכן כלל לא השמיע את קולו בפגישה שקיים הנאשם עם נציגי שמן ביום 30.7.03, אף שנכח בה (סיכום הפגישה,

ת/217(11); צפריר בעמ' 8550-8551; דורי בעמ' 6159; לוי בעמ' 6212; דינור בעמ' 14484). לא בכדי אמר אפוא הנאשם כי תפקידו של מסר בנושא שמן היה "**שולי לחלוטין. לא חושב שמסר בכלל נכנס לשיקולים המקצועיים**" (ת/155, הודעה מיום 22.8.08, עמ' 51 לתמליל). דברים דומים אמר הנאשם על תפקידו של מסר בייצוג מפעל סיליקט: "**התפקיד שלו בו לפי דעתי היה שולי לחלוטין**" (שם, עמ' 41 לתמליל), וכן על תפקידו של מסר באופן כללי בפגישות אצל הנאשם: "**התפקיד שלו בהם היה שולי לחלוטין**" (שם, עמ' 62 לתמליל; ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 23 לתמליל), מה שלא מנע מפיינבלום לשלם למסר (אמנם לטענת הנאשם ללא ידיעתו) שכר טרחה בסך 50,000 דולר. מסר דיבר בפגישה הראשונה שקיים הנאשם עם נציגי מפעל סיליקט ביום 1.7.03, אך בפגישתו השנייה של הנאשם עמם מיום 20.7.04 מסר לא דיבר (סיכום הפגישה, נ/431; ת/156, הודעת הנאשם מיום 2.10.08, עמ' 28 לתמליל). בפרשת בזק חזרה על עצמה ביתר שאת התופעה שבה מסר משמש רק בתפקיד של מתאם פגישה דחופה עם הנאשם ואינו מעניק כלל ייצוג משפטי. מנכ"ל בזק אישר, וגרסתו התקבלה על ידינו, כי סבר שרמתו המקצועית של מסר אינה מספיקה ולא שכר את שירותיו, וכי הסיוע אותו ביקש ממסר היה בקביעת פגישה "**מעכשיו לעכשיו**" עם הנאשם, לאחר שנאמר לו "**שהשפעתו של אורי מסר אל מול אולמרט היא חזקה**" (לעיל).

מעורבות של עו"ד מסר בייצוג גורמים שונים מול הנאשם הנעדרת תוכן מהותי, ושעיקרה, ולעתים אף כל כולה, בסלילת הדרך של הלקוחות אל הנאשם, מעצימה את ההתמקדות בהיבט האישי של יחסי הנאשם-מסר, וכתוצאה את עוצמת הפגיעה הצפויה מקבלת החלטות במצב כזה בכל אחד מהערכים המוגנים על ידי האיסור הפלילי על הפרת אמונים.

נסיבת לוואי מקלה: מעמדו של עו"ד מסר כמייצג

1164. אין ספק כי היותו של האדם המקורב לעובד הציבור במעמד של שלוח (מייצג) בנושא המצוי בטיפול עובד הציבור, ולא במעמד של נוגע בדבר עצמו, מפחית את עוצמת ניגוד העניינים, וממילא את עוצמת הפגיעה המהותית בערכים המוגנים על ידי האיסור הפלילי בדבר הפרת אמונים. הבחנה זו מודגמת, למשל, בהחלטת פרקליט המדינה מיום 4.12.08 על סגירת תיק החקירה נגד הנאשם בנוגע להליך מכירת מניות המדינה בבנק לאומי, מחוסר ראיות מספיקות (פסקאות 187, 210 להחלטה; עתירה לבית המשפט נגד ההחלטה נדחתה בבג"ץ 4379/09 הנ"ל). יחד עם זאת, וכפי שהוסבר בהרחבה לעיל, וכן בהחלטת פרקליט המדינה הנ"ל (פסקאות 134, 146), גם למייצג אינטרס בהחלטה המתקבלת בעניינו של לקוחו, אם כי בעוצמה מופחתת מהאינטרס של הלקוח, וגם ניגוד עניינים מול מייצג עשוי להקים אפשרות ממשית למשוא פנים, וכתוצאה מכך להצדיק את החלת הכלל בדבר ניגוד עניינים גם על יחסי עובד הציבור והמייצג. מגמה זו התחזקה אמנם בשנים האחרונות, אולם עמדה בתוקפה ככלל מחייב גם בשנים 2003 עד 2005 בהן

בוצעו פעולות הנאשם בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר בפרשות נשוא כתב האישום. פסקי הדין בפרשות יצחק (משנת 2000) וימק"א (משנת 2004) אינם עומדים בסתירה למגמה זאת, אלא מצביעים שוב – בדומה למגוון התוצאות שניתן למצוא בהחלטות בסוגיית פסלות שופט עקב קרבתו למייצג – כי אין בנמצא כלל אצבע המספק תשובה טכנית למצבים של קרבה למייצג, אלא יש לתור לעולם אחר מכלול נסיבות המקרה, לשקול את תכלית הכלל בדבר ניגוד עניינים, ולבחון לאורן האם איזון הנתונים היוצרים את הקרבה, מצד אחד, אל מול העובדה שהאינטרס הנוגד הנו של בא-כוח ולא של בעל הדבר, מצד שני, מוביל למסקנה בדבר קיומה של אפשרות ממשית למשוא פנים אם לאו. איזון זה הוביל במקרה שלפנינו למסקנה בדבר קיומה של קרבה כה עוצמתית והדוקה בין הנאשם לבין עו"ד מסר בדרגה המקימה את איסור הטיפול בניגוד עניינים אף שמדובר במייצג (לעיל). באותה דרך יש לומר כי התקבצות נסיבות הלוואי המחמירות בטיפול הנאשם בענייני לקוחותיו של מסר, עליהן עמדנו קודם לכן, חצו את גבול האיסור הפלילי בשל חומרת פגיעתן המהותית באמון הציבור בעובדי הציבור, בטוהר המידות של עובדי הציבור ובתקינות פעולת המינהל הציבורי, וזאת גם לאחר שנלקחת בחשבון הנסיבה המקלה שעניינה טיב האינטרס שהיה לעו"ד מסר בטיפול כמייצג.

ההבדל בין אירועים אלה לבין התנהלות הנאשם בנוגע להליך המכירה של מניות המדינה בבנק לאומי, לגביה כאמור החליט פרקליט המדינה על סגירת התיק מחוסר ראיות, הנו בכך שמפרשת בנק לאומי נעדרו מספר נסיבות לוואי מחמירות המתקיימות בתיק שלפנינו: בהחלטת פרקליט המדינה הודגש כי החברות של הנאשם ורעייתו עם עו"ד תמר בן דוד, שייצגה מול הנאשם אחת מקבוצת המשקיעים שהתעניינו ברכישת המניות, "**לא כללה קשרים כלכליים**", וכי גם כאשר עו"ד בן דוד סייעה לנאשם בכתיבת פסק בוררות, שולמה על כך למשרדה תמורה מלאה על ידי הצדדים לבוררות (פסקאות 139, 145, 206 להחלטה); ועוד נאמר שם כי הנאשם ועו"ד בן דוד "**טענו שאין מדובר בחברות אישית עמוקה**", והנאשם אף "**טען כי בן דוד היא חברה בעיקר של אשתו**" (ראו בדומה בפסקה 209). לעומת זאת, החברות של הנאשם עם עו"ד מסר הייתה עמוקה, ומלבדה התקיימו ביניהם קשרים נוספים, מהם בעלי אופי כלכלי, שנעדרו כליל מהקשר שבין הנאשם לעו"ד בן דוד: שותפות עבר במשך 12 שנים; ייצוג משפטי, בתמורה וללא תמורה; עמידה בראשות עמותה לקידום פעילות פוליטית; החזקת מאות אלפי דולרים בכספת; וחתימה על ערבות כספית משותפת. לא עוד אלא שנקבע בהחלטת פרקליט המדינה בפרשת בנק לאומי כי הנאשם נפגש עם עורכי-הדין של קבוצות משקיעים נוספות ולא רק עם עו"ד בן דוד, וכי החלטותיו בנדון "**נתקבלו לאחר דיון עם כלל הגורמים הרלוונטיים, והמגעים של אולמרט עם מקורביו לא הניבו שינוי משמעותי בתנאי ההליך ולא פעלו לטובת הקבוצה דווקא**" אלא גם לטובת כל יתר הקבוצות של המשקיעים האסטרטגיים (פסקאות 150-156, 196, 212, 271). מהטעמים שבארנו בהרחבה, קביעה כזאת אינה אפשרית בפרשות

הנדונות עתה. כמוה לא תיתכן בעניינו קביעתו הנוספת של פרקליט המדינה לפיה בעניין בנק לאומי "**מדובר בנוהל מכירה שקיבל פטור מחובת מכרז**" (פסקה 242), ודי אם נזכיר בהקשר זה את פרויקט נבטים וחובת המכרז הקשורה אליו. פרקליט המדינה אף טרח להדגיש בהחלטתו בעניין בנק לאומי כי "**קשרי חברות אמיצים, בעיקר אם הם כוללים קשרים כלכליים, יכולים ליצור עוצמה גבוהה של ניגוד עניינים**" (פסקה 184), וכי העובדה שניגוד העניינים מתקיים מול מייצג אינה מקנה חסינות מפני אחריות פלילית (פסקה 187):

> "**אבקש לציין כי בדבריי אלה אין כדי לומר שניגוד עניינים מול נציג או ב"כ של אדם, אינו יכול לקיים את יסודות העבירה. לעיתים גם ניגוד עניינים מול בא כוח או מייצג יכול להקים אחריות פלילית, ובמיוחד שעה שבאינטרסים כבדי משקל עם השלכות כלכליות מדובר, או כאשר האינטרס הנוגד – האישי – חזק באופן משמעותי בנסיבות העניין מהאינטרס של טובת הציבור. ראו לעניין זה ע"פ 691/06 אטיאס נ' מדינת ישראל (טרם פורסם) (להלן – עניין אטיאס).**
>
> **בהקשר זה יש לבחון אף את השאלה מה עשה איש הציבור במטרה לנטרל את ניגוד העניינים, והאם חשף אותו בפני הדרג המקצועי עימו עמד בקשר. לא דומה פעולה בניגוד עניינים שהועלתה מראש בפני הגורמים המשפטיים הרלוונטיים לכזו שכלל לא נבחנה ואף הוסתרה בעת הפעלת הסמכות. ראו לעניין זה ע"פ (ת"א) 71356/05 סילברמן נ' מדינת ישראל (טרם פורסם)**".

לא למותר להצביע על זיקה המתקיימת בין עובדת הייצוג, כנסיבה מקלה, לתפקידו האמיתי של ה"מייצג", כנסיבה מחמירה. כפי שצוין (לעיל), הפגיעה המהותית בערכים המוגנים החריפה בטיפול הנאשם בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר כתוצאה מכך שבחלק מהנושאים הפעילות של מסר עבור הלקוחות לא הייתה כמייצג ממש אלא כ"פותח דלתות" אל הנאשם תודות לקרבתו אליו. מלבד שיש בכך נסיבה מחמירה, יש בכך להקטין את היכולת להסתמך על כך שמדובר במייצג כנסיבה להפחתת הפגיעה המהותית בערכים המוגנים. הדבר מחדד גם את ההבחנה בין המקרה של עו"ד מסר למקרה של עו"ד בן דוד בעניין בנק לאומי, שהרי לא היה מי שפקפק בכך שעו"ד בן דוד נבחרה לייצג את קבוצת המשקיעים בשל כישוריה המקצועיים ובפועל העניקה להם ייצוג משפטי של ממש.

<u>האינטרס הציבורי בקבלת ההחלטות על ידי הנאשם</u>

1165. הנאשם נסמך על החלטת היועץ המשפטי לממשלה מיום 3.8.03 בעניין דו"ח מבקר המדינה בקשר למעורבות ראש הממשלה דאז, אריאל שרון, במהלכים לשינוי החלטה 755 של מועצת מקרקעי ישראל. בדו"ח המבקר נקבע כי שרון פעל במסגרת תפקידו לשינוי אותה החלטה, אף שזו נגעה באופן אישי אליו ואל בני משפחתו, שהיו בעלי זכויות בקרקע הנתונה לתחולת ההחלטה, ובכך הפר את האיסור על ניגוד עניינים. חרף קביעה זאת החליט היועץ המשפטי לממשלה שלא להעביר את ממצאי דו"ח הביקורת

לחקירת משטרה, לאחר שמצא כי אין בהם לבסס חשד סביר לביצוע עבירה פלילית של הפרת אמונים. אחד השיקולים שהנחו את היועץ המשפטי לממשלה היה שהחלטה 755 לא התמקדה באופן קונקרטי בנכסים הפרטיים של שרון ובני משפחתו, אלא התוותה מדיניות כוללת בהתייחס לפלח רחב של אלפי חקלאים, וככזו עוררה שאלות בעלות השלכות חברתיות וכלכליות נרחבות. מאחר ששרון כיהן באותה תקופה כיו"ר מועצת מקרקעי ישראל וביקש בתוקף תפקידיו לקחת חלק בעיצוב המדיניות הקרקעית הכללית, הרי שנודעת חשיבות בהקשר של העבירה הפלילית לכך שמול האינטרס האישי של שרון בשינוי ההחלטה ניצב האינטרס הציבורי במעורבותו בסוגיות העקרוניות הכרוכות בכך. נפקותו של אינטרס ציבורי זה נגזרת "**משיטת המשפט הדמוקרטית וכללי מינהל תקין – לאפשר לעובדי ציבור ואנשי מקצוע רלבנטיים, בייחוד כאשר מדובר בנבחרי ציבור, הנושאים באחריות כוללת למשק, להיות שותפים מלאים לדיונים והחלטות בנושאים הקשורים לתחום אחריותם, והקשורים למדיניות כוללת ובעלת השלכות ברמה הלאומית, וזאת – מבלי לפגוע בטוהר המידות**" (פסקה 18 להחלטה), ולפיכך יש בקיומו של האינטרס הציבורי להקהות את חומרת הפעולה בניגוד עניינים מן ההיבט הפלילי (על ההתחשבות במחויבות של נבחר הציבור לאינטרסים אשר לשמם נבחר כשיקול לעניין האיסור על ניגוד עניינים, ראו עוד: פרשת שמעון, עמ' 419; בג"ץ 1045/89 דניאל נ' ראש העיר קרית אתא, פ"ד מד(3) 157, 164). לטענת הנאשם, כל ההחלטות אותן קיבל בעניין מפעל סיליקט ופרויקט נבטים נועדו להגשים את מדיניות ממשלת ישראל בדבר עידוד הפיתוח החברתי והכלכלי של ערי הפריפריה, ודימונה בכללן. ככאלה השפיעו אותן החלטות על ציבור רחב ונגעו לליבת תפקידו של הנאשם כשר התמ"ת, כך שהיה קיים עניין ציבור רב בעיסוקו בנושאים אלה באופן אישי. אשר למפעל שמן, הרי ששר התמ"ת הנו הגורם היחיד המוסמך לקבוע היטל על יבוא שמנים, וקביעת ההיטל הנה נושא בעל חשיבות רבה ליצרני השמנים המקומיים ולצרכני השמנים בישראל.

טענה זו לא תוכל לסייע לנאשם. ההחלטה בענייננו של שרון הבחינה בין טיפול עובד הציבור ב"**מקרה פרטי, שהשלכותיו מכוונות בעיקרן לענייננו הפרטי של עובד הציבור או לקבוצה מסוימת מצומצמת בעלת עניין הקשורה אליו**", לבין טיפול "**במדיניות כוללת, בעלת השלכות לאומיות או השלכות על פלח רחב של האוכלוסייה**" אף שאותה מדיניות משליכה גם על המקרה הפרטי של עובד הציבור או הקבוצה הקשורה אליו (פסקה 18 להחלטה). הבחנה דומה הוצגה בהחלטת פרקליט המדינה בדבר סגירת תיק החקירה נגד הנאשם בפרשת מכירת מניות בנק לאומי: "**לא דומה פעילות ממוקדת למען האינטרס של חבר או בן משפחה להחלטת מדיניות רחבה המתייחסת לגורמים רבים, כשבכללם גורם שבעטיו מצוי מקבל ההחלטה בניגוד עניינים**" (פסקה 186 להחלטה). הבחנה זו הייתה עשויה לסייע לנאשם אילו הוא היה מתבקש לתת את הדין על מעורבותו בקביעת המדיניות **הכללית** של הממשלה בדבר עידוד הפיתוח והתעסוקה בדימונה, בטענה

שמדיניות זו סייעה **גם** ללקוחותיו של עו"ד מסר, מפעל סיליקט וקבוצת סבג, בקידום היוזמות שהגו להקמת מפעלי תעשיה באזור דימונה. אלא שלא החלטות אלה עומדות לדיון בפנינו. פעולותיו של הנאשם בנושאים בהם ייצג עו"ד מסר התייחסו לפרויקטים נקודתיים אותם יזמו גורמים ספציפיים, אף שלפי הנטען היה בפרויקטים אלה לשרת את טובת הציבור ולהגשים את מדיניות הממשלה הכללית בדבר עידוד הפריפריה. שעה שמדובר בהחלטות מסוג זה, לא מתקיים אותו אינטרס ציבורי מיוחד שהוזכר בהחלטה בעניינו של ראש הממשלה שרון לגבי "**יישום מדיניות כוללת הרלבנטית לאלפי חקלאים**" (פסקה 37 להחלטה). מפעל סיליקט הנו מפעל אחד; בפרויקט נבטים היה אמור לקום מפעל אחד; ומפעלה של חברת שמן אף הוא מפעל אחד. אין מדובר אפוא בהחלטת רוחב הקובעת מדיניות לגבי מקרים רבים של מפעלים שונים. כל אחת מהחלטותיו של הנאשם בפרשות נשוא כתב האישום היו נקודתיות והתייחסו לגבי מפעל אחד. ככאלה, אין להצביע על אינטרס ציבורי מיוחד שהצדיק את מעורבותו של הנאשם בקבלת ההחלטות חרף ניגוד העניינים החזק בו היה מצוי (שלא לדבר על כך שהנאשם לא העלה בעדותו את הנימוק בדבר חשיבות האינטרס הציבורי, אלא טען כי לפי הבנתו לא היה מצוי כלל בניגוד עניינים אסור עם עו"ד מסר).

1166. ראוי לציין כי הדין והנהלים מספקים פתרונות למצבים בהם, מצד אחד, קיימת הצדקה להפקדת הטיפול בעניין מסוים בידי דרג בכיר ברמה של שר, ומצד שני, קיימת מניעה לשר המופקד ברגיל על התחום הנדון לטפל בעניין בשל ניגוד עניינים. ראשית כל פתרון, במסירת הודעה על ידי השר בדבר ניגוד העניינים בו הוא מצוי ופרטיו של ניגוד זה. כפי שנאמר (לעיל), חובה זו, שתכליתה הפחתה או מניעה של ניגוד העניינים, לא קוימה על ידי הנאשם. ההימנעות ממילוי החובה אינה יכולה להיות מתורצת בחשיבותו הציבורית של הנושא המטופל על ידי השר, אלא אם כבר מתגברת במצב כזה בו סבור השר כי אין מקום להתנתקותו מהטיפול חרף ניגוד העניינים בו הוא מצוי (וזאת מבלי לגרוע מהאמור כי בפרשות שלפנינו לא עסק הנאשם בעניינים בעלי תחולת רוחב שהצדיקו את טיפולו חרף ניגוד העניינים). הנה כי כן, במקרה שנדון בהחלטתו הנזכרת של היועץ המשפטי לממשלה בעניינו של ראש הממשלה שרון, לא זו בלבד שקיומו של ניגוד העניינים לא הוסתר, אלא שכבר בחודש ינואר 2002, שבעה חודשים לפני האירוע שנדון בהחלטה, העמידו מבקר המדינה והיועץ המשפטי לממשלה את שרון על מצב ניגוד העניינים בו הוא מצוי בכל הנוגע לקבלת החלטות בענייני קרקע חקלאית (סעיף 32 להחלטה). יתר על כן, הנאשם עצמו הלך בדרך של מתן הודעה על חשש לניגוד עניינים, כאשר פנה למבקר המדינה ביום 26.6.03 ב"**שאילתה בנושא חשש לניגוד עניינים**" על רקע היותו בעל זכויות בקרקע של מינהל מקרקעי ישראל (ת/348; תשובת המבקר לנאשם נשלחה ביום 29.6.03, ת/349). באופן דומה פנה היועץ המשפטי של משרד התמ"ת, עו"ד מוסקוביץ, למבקר המדינה ביום 24.11.04, במכתב עם העתק לנאשם, והעלה בו בקשה הנוגעת לחשש לניגוד עניינים בקשר

לטיסת הנאשם במסוק במימון חברה עסקית (ת/253, ת/350; הודעה על תשובתו השלילית של המבקר נשלחה לעו"ד מוסקוביץ ביום 25.11.04, ת/351; ראו עוד מוסקוביץ בעמ' 10255-10258).

הדרך של מתן הודעה על ניגוד העניינים מתקשרת לפתרון נוסף העומד לרשות השר, והוא פניה לוועדה למתן היתרים שלפי פרק ד' לכללי ועדת אשר בבקשה לקבלת היתר אישי לאי-קיום כלל מהכללים. פניה כזו נדרשת גם כאשר סבור השר כי קיים אינטרס ציבורי בקבלת ההחלטה על ידו חרף ניגוד העניינים בו הוא מצוי. כך נהג שר החקלאות לשעבר, שלום שמחון, בנושא הקרקעות החקלאיות שנדון בהחלטתו הנזכרת של היועץ המשפטי לממשלה בעניין ראש הממשלה שרון. הוועדה למתן היתרים קיבלה אז את עמדת השר שמחון לפיה בשל ההשלכה הכללית של הנושא העומד לדיון, לא יהיה זה נכון למנוע את השתתפותו המוחלטת בדיון חרף העניין האישי (המועט והחלש) שיש לו בתוצאותיו, ולפיכך העניקה לו היתר מסויג להשתתף בדיון, כפוף לתנאים שקבעה. הליך שכזה היה מוכר לנאשם, שפנה באחת ההזדמנויות בבקשה לקבלת היתר מהוועדה לשמש בתפקיד נשיא כבוד של הקרן החדשה לירושלים במקביל לכהונתו כשר התמ"ת (ת/346, מכתב הנאשם למבקר המדינה מיום 29.2.04, בעקבות מכתב המבקר לנאשם מיום 5.11.03, ת/194(298-299); בקשה זו נדחתה על ידי הוועדה ביום 13.4.04, ת/347). לעומת זאת, הנאשם נמנע מלפנות אל הוועדה בכל הפעמים בהן עסק בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר, ובכך סיכל בדיקה שאמורה הייתה להיערך לפני מעשה ולהבהיר לו מבעוד מועד האם אמנם יש ממש בגישתו (שכאמור הועלתה לראשונה בסיכומיו ולא נזכרה בעדותו) לפיה טיפולו נדרש בשאלות עקרוניות שחשיבותן מצדיקה את מעורבותו האישית חרף ניגוד העניינים. אמנם מבחינה פורמאלית הוועדה למתן היתרים נועדה למצבים של ניגוד עניינים הנתפסים על ידי כללי ועדת אשר. אולם חזקה על הוועדה, לנוכח תכלית הקמתה והמגמה המסתמנת מהחלטותיה של הושטת סיוע מרבי בטיפול במצבי ניגוד עניינים של שרים, שהייתה דנה בבקשה של הנאשם אף שניגוד העניינים שלו לא היה מול קרוב משפחה, לא כל שכן אם הנאשם היה מגלה, כפי שחובה הייתה עליו לגלות, את נושא הערבות הכספית המשותפת לו ולעו"ד מסר העשויה להביאו לתוך מסגרת הכללים מכוח עניין אישי במצב הכלכלי של עו"ד מסר (לעיל). מכל מקום, הנאשם כלל לא פנה לוועדה ולא ניסה לבחון האם תיאות לדון בבקשתו.

כללי ועדת אשר קובעים (בסעיף 7(ב)(2) בנוסחו המתוקן משנת 2003) פתרונות גם כאשר מדובר בנושא חשוב המעורר "**צורך בקבלת החלטה בדרג מיניסטריאלי**". הפתרונות הם בהסמכת ועדת שרים להפעלת הסמכות ללא השתתפות השר שמתקיים לגביו ניגוד העניינים; הפעלת הסמכות על ידי שר אחר, לפי קביעת הממשלה; והעברת שטח הפעולה למשרד אחר לפי סעיף 31(ד) לחוק יסוד: הממשלה. גם אם נכונה טענת הנאשם כי כללי

ועדת אשר לא חלו על קשריו עם עו"ד מסר, ודאי שהפתרונות שנקבעו בכללים סיפקו השראה והיו ישימים גם במצבים של ניגוד עניינים שאינם נתפסים בכללים אלא בדין הכללי. לפיכך, ככל שסבר הנאשם כי חשיבותם הציבורית של מפעל סיליקט ופרויקט נבטים הצדיקה מעורבות אישית ומהותית של שר, כי אז הפתרון לא היה בהתעלמותו מניגוד העניינים החזק בו היה מצוי מול עו"ד מסר, אלא בהפסקתו של ניגוד העניינים, בין בדרך של התנתקות עו"ד מסר מהטיפול ובין בדרך של העברת הטיפול מהנאשם לשר אחר או לראש הממשלה (לפתרונות במצב של ניגוד עניינים ראו עוד: שפניץ ולוסטהויז "ניגוד עניינים בשירות הציבורי", לעיל, עמ' 323-327; זמיר "ניגוד עניינים בשירות הציבורי", לעיל, עמ' 308-316).

כללי ועדת אשר העמידו לרשות הנאשם פתרון גם לאילוץ המוצג על ידו בקשר לחברת שמן, היינו למגבלה הנובעת מכך שהסמכות הסטטוטורית לקביעת ההיטל מסורה לשר התמ"ת בלבד. הפתרון, כפי שנקבע בסעיף 7(ב)(1) לכללים, הנו העברת הסמכות לשר אחר לפי סעיף 31(ב) לחוק יסוד: הממשלה, ולחלופין הטלת התפקיד על ראש הממשלה או על שר אחר לפי סעיף 24(ב) לחוק היסוד. הנאשם נמנע מללכת גם בדרכים אלה. משכך, לא תוכל להישמע טענתו כי היה קיים אינטרס ציבורי מיוחד בקבלת ההחלטה דווקא על ידו.

סיכום היסוד העובדתי

1167. מן המקובץ עולה כי התקיימו במעשיו של הנאשם כל פרטי היסוד העובדתי שבעבירה של הפרת אמונים. אין חולק כי פעולותיו של הנאשם בארבע הפרשות שבכתב האישום (חברת שמן, מפעל סיליקט, פרויקט נבטים וחברת בזק) התבצעו בהיותו עובד ציבור ובמסגרת מילוי תפקידו. לנוכח שורת נסיבות הלוואי שנלוו לפעולות אלה והעניקו להן, כל נסיבה בפני עצמה וכל הנסיבות בהצטברותן יחד, פן מחמיר נוסף המעצים את הפגיעה המהותית בערכיה המוגנים של העבירה, יש לראות במעשים אלו של הנאשם כעונים גם על הפרט ההתנהגותי של מעשה "**הפרת אמונים**" ועל הפרט הנסיבתי של "**מעשה הפוגע בציבור**". זאת גם לאחר שנלקחת בחשבון השפעתה הממתנת של העובדה שעו"ד מסר פעל כמייצג של אחרים ולא כמי שפעולות הנאשם נגעו אליו באופן אישי.

היסוד הנפשי

1168. בהיות העבירה של הפרת אמונים עבירה התנהגותית, היסוד הנפשי הנדרש לגביה הנו מחשבה פלילית כאמור בסעיף 20(א) לחוק העונשין, תשל"ז-1977, היינו: מודעות לטיב המעשה ולקיום הנסיבות הנמנים עם פרטי העבירה. על דרישה זו נאמר בדנ"פ שבס (עמ' 422):

> **"הדרישה הינה כי לעושה יהא יחס סובייקטיבי-הכרתי לטיב המעשה... נדרש יחס נפשי לטיב הפיזי של ההתנהגות. לא נדרש כי העושה יהא מודע לכך כי מעשהו מהווה 'הפרת אמונים', או כי מעשהו פוגע בערכים שהאיסור הפלילי נועד להגן עליהם. לא נדרש שעובד הציבור יהיה מודע לערכים אלה. די בכך שהוא מודע ליסודות העובדתיים-פיזיים המבססים הפרת אמונים זו. אין צורך בכך שמודעותו זו תתפשט גם להערכתם הנורמטיבית של היסודות העובדתיים**".

1169. הנאשם טוען כי פירושה של הדרישה למודעות עובד הציבור ליסודות העובדתיים-פיזיים המבססים את הפרת האמונים, הנו שעל עובד הציבור להיות מודע בין היתר לכך שהוא נמצא במצב של ניגוד עניינים. בהתקיים מודעות להימצאות במצב של ניגוד עניינים, יורשע עובד הציבור גם אם תפיסתו הסובייקטיבית, במישור הערכי או במישור הנורמטיבי, הנה שאין פסול במילוי תפקידו תוך כדי ניגוד העניינים, בין משום שבכוחו להימנע מכל השפעה של האינטרס הנוגד על מילוי תפקידו ובין מכל טעם אחר. לעומת זאת, בהעדר מודעות לעצם ניגוד העניינים, מן הנמנע להרשיע את עובד הציבור שכן לא התקיימה בו הדרישה הבסיסית למודעות ליסודות העובדתיים של העבירה. לטענת הנאשם, כך אכן ארע במקרה שלו, בו הוא לא היה מודע לכך שפעולותיו בקשר ללקוחות של עו"ד מסר התבצעו שעה שהיה מצוי במצב של ניגוד עניינים מול עו"ד מסר. ממילא, לא נעברה על ידו עבירה של הפרת אמונים גם אם הפעולות הנזכרות הפרו את הנורמה האוסרת ניגוד עניינים בתחום המשפט המינהלי. הנאשם סומך טענה זו על פסקי הדין בפרשת יצחק ובפרשת ימק"א. כזכור, בפסקי דין אלה הותרה פעילותם של שופט ואיש ציבור במסגרת תפקידם חרף העובדה שהמייצג שהופיע מולם קשור עמם בקרבת חברות או בקרבה של הענקת שירותים משפטיים. הנאשם, שלדבריו הכיר היטב את פסקי הדין הללו שעה שביצע את המעשים עליהם הוא עומד לדין, הסיק מהם בתום לב כי מאחר שגם עו"ד מסר הנו מייצג ולא הנוגע בדבר עצמו, הרי שכלל לא מתקיים ניגוד עניינים הנעוץ בקרבתו לעו"ד מסר ומונע את טיפולו בענייני לקוחותיו. סברה זו של הנאשם לא הייתה ייחודית לגבי עו"ד מסר, אלא הביאה אותו לעסוק במסגרת תפקידו בעניינים נוספים בהם חבריו היו עורכי-הדין שייצגו את בעלי העניין. הסתמכות זאת על שני פסקי הדין הנזכרים שוללת, לדעת הנאשם, את התקיימות היסוד הנפשי בדבר מודעות ליסוד העובדתי של ניגוד עניינים. לחלופין, ניתן להגיע לאותה תוצאה באמצעות ההגנה של טעות במצב דברים הקבועה בסעיף 34יח(א) לחוק העונשין, שלפיה "**העושה מעשה בדמותו מצב דברים שאינו קיים, לא יישא באחריות פלילית אלא במידה שהיה נושא בה אילו היה המצב לאמיתו כפי שדימה אותו**". הנאשם מסווג את שאלת היקף האיסור על ניגוד עניינים כשאלה חיצונית לשאלת היקף האיסור הפלילי על הפרת אמונים. לפיכך, לשיטתו, טעותו בדבר אי-תחולת האיסור על ניגוד עניינים על פעולותיו בקשר ללקוחות של עו"ד מסר, לא הייתה טעות במצב משפטי בה עוסק סעיף 34יט לחוק העונשין (לגביה מוענקת הגנה מאחריות פלילית רק "**אם הטעות הייתה בלתי נמנעת באורח סביר**"), אלא כטעות "**בתחום דיני**

ניגוד העניינים" שהנו "**ענף משפטי נפרד לחלוטין מהמשפט הפלילי**" (סעיף 1147 לסיכומי הנאשם). לפיכך מדובר בטעות בדין הלבר-פלילי המסווגת כטעות במצב דברים לפי סעיף 34יח לחוק, ולא בטעות במצב משפטי הנדונה בסעיף 34יט.

1170. טענות אלה אינן מקובלות עלינו. בע"פ שבס עמד השופט מצא על שורה של פסקי דין בהם קבע בעבר בית המשפט העליון כי היסוד הנפשי בעבירה של הפרת אמונים אינו מסתפק במודעות של עובד הציבור למהות הפיזית של המעשה ולנסיבות שבגדרן הוא נעשה, שכן בנוסף לכך נדרשת גם מודעות בפועל לכך שמעשהו של עובד הציבור עולה כדי הפרת אמונים. גישה זו נדחתה בע"פ שבס, בהיותה נוגדת הן את סעיף 34יט לחוק העונשין המצמצם במידה ניכרת את נפקותה של טעות במצב המשפטי כהגנה מפני אחריות פלילית, והן את הגדרת המחשבה הפלילית בסעיף 20(א) לחוק המסתפקת, כאמור, במודעות לטיב המעשה ולקיום הנסיבות (שם, עמ' 523-526). עמדה זו אומצה בדנ"פ שבס, בו אמר הנשיא ברק את הדברים הבאים (עמ' 422-423):

> "**לגישה זו אנו מסכימים. היא מצאה ביטוי לא פעם בפסיקתו של בית משפט זה, שעה שהודגש בפסק הדין כי המודעות הינה 'לטיב הפיזי של ההתנהגות'... על כן היטיב לעשות חברי השופט מצא בעניין זה והעמיד הלכה על מכונה. טעמיה של הלכה זו ברורים הם... אם טעות במצב המשפטי אינה פוטרת מאחריות (ראו סעיף 34יט לחוק העונשין), גם טעות באשר לסיווג הנורמטיבי של פרט עובדתי אינה צריכה לפטור מאחריות... תהא זו תוצאה שאין להסכים עמה, כי עובד ציבור מושחת לא יהיה אחראי בפלילים על הפרת אמונים דווקא משום ששחיתותו הביאה אותו לכך שאין הוא רגיש לפסול שבהתנהגותו. בצדק ציין חברי השופט מצא כי 'הכרעת בית המשפט בשאלה אם היה במעשה משום הפרת אמונים, תתבסס על נורמת ההתנהגות הראויה לעובד ציבור, ולא על מודעותו הסובייקטיבית של העובד הנאשם, שעל פי תפיסתו הערכית אפשר שלא ראה כל פסול במעשהו'... אכן, המודעות של עובד הציבור צריכה להתייחס ליסודות העובדתיים שבמקרה שלו מהווים מעשה הפרת אמונים הפוגע בציבור. אין הוא צריך להיות מודע למשמעות הנורמטיבית של מושגיות זו ולאמות המידה הנורמטיביות הגוזרות ממנה את ההתנהגות האסורה עליו**".

עינינו הרואות כי הפסיקה הכירה בשתי חלופות בלבד הבאות בחשבון לעניין היסוד הנפשי: **האחת**, שמודעות הנאשם צריכה להתייחס גם לפסול הנורמטיבי של מעשהו ולהיותו בגדר "הפרת אמונים". חלופה זו אומצה בפסיקה שקדמה לע"פ שבס. **השנייה**, שמודעות הנאשם נדרשת רק ליסודות העובדתיים-פיזיים של מעשהו והנסיבות האופפות אותו, ואינה כוללת דרישה נוספת בנוגע למשמעות הנורמטיבית של המעשה והנסיבות, שהנה עניין לבית המשפט לענות בו ולא לנאשם. חלופה זו אומצה בע"פ שבס ובדנ"פ שבס. טענתו של הנאשם מבקשת למעשה להוסיף חלופה שלישית, שלא הוכרה מעולם בפסיקה, ומהווה למעשה דרגת ביניים בתווך שבין שתי החלופות הקודמות, רוצה לומר: שאמנם לא נדרשת מודעות לכך שהפעולה בניגוד עניינים פוגעת בערכים המוגנים של העבירה הפלילית

ונחשבת לפיכך ל"הפרת אמונים", אך בד בבד נדרשת מודעות לכך שהימצאות עובד הציבור בקרבה אישית לאחד הגורמים המעורבים בנושא שבפניו נתפסת בגדר האיסור הכללי על ניגוד עניינים, יהא מקורו ב"משפט המקובל נוסח ישראל" או בהוראת חיקוק פרטנית. דרגת ביניים כזאת אינה קיימת. הכרה בה תכניס בדלת האחורית את הדרישה למודעות לפסול הנורמטיבי ולקיומה של הפרת אמונים, אשר נדחתה בע"פ שבס ובדנ"פ שבס. היא מנוגדת לסעיף 20(א) לחוק העונשין, המסתפק ב"**מודעות לטיב המעשה**" ו"**לקיום הנסיבות**", ואינו דורש מודעות שתחרוג מטיבה הפיזי של ההתנהגות ותתפשט "**גם להערכתם הנורמטיבית של היסודות העובדתיים**" (דנ"פ שבס, עמ' 422). היא אינה עולה בקנה אחד עם הקביעה בדנ"פ שבס (עמ' 424) לפיה היסוד הנפשי להפרת אמונים מסתפק ב"**מודעותו של עובד הציבור לעובדות הפיזיות היוצרות את ניגוד העניינים שבו הוא נתון ולהתנהגות ולנסיבות הפיזיות שבגינן ניגוד העניינים שבו הוא נתון פוגע בציבור**" (ההדגשות הוספו). השתכללות האיסור המשפטי על פעולה במצב של ניגוד עניינים איננה נתון פיזי אלא תוצאה נורמטיבית הנגזרת ממערכת עובדות ונסיבות פיזיות. הדרישה לכך שהמודעות תתייחס גם למושגיות נורמטיבית זו, נוגדת מושכלות יסוד של המשפט הפלילי לפיהם המודעות הנדרשת ממבצע העבירה הנה לתופעות עובדתיות ולא לתוצאות נורמטיביות: "**השאלה האם התנהגות מסוימת מהווה עבירה אם לאו, אינה צריכה להיות מוכרעת בהתאם להבנתו, פרשנותו וידיעותיו הסובייקטיביות של פרט כזה או אחר אלא בהתאם להכרעתו של המחוקק ולפרשנותן של הרשויות המוסמכות לכך על פי חוק**" (ע"פ 845/02 מדינת ישראל נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית לישראל בע"מ, מיום 10.10.07, פסקה 26; ראו עוד גור-אריה "הפרת אמונים מצד עובדי הציבור ונבחריו – האם עבירה פלילית?", לעיל, בעמ' 265). דרישה כאמור חותרת תחת הרציונל שהוביל לקביעת ההלכה בע"פ שבס ובדנ"פ שבס, המניח כי הכרעת בית המשפט בדבר חציית רף האחריות הפלילית כתוצאה מהתנהגות עובד הציבור "**אמורה להתבסס על אמת מידה אובייקטיבית, כשתפיסתו הערכית ביחס לאופי מעשהו של עובד הציבור המואשם בהפרת אמונים אינה מעלה ואינה מורידה**" (ע"פ שבס, עמ' 523). יש בדרישה כזאת משום הסגת גבול ההגנה בדבר טעות במצב משפטי הקבועה בסעיף 34יט לחוק העונשין, שאינה מוכנה לסייג את האחריות הפלילית גם "**אם האדם דימה שמעשהו אינו אסור, עקב טעות בדבר קיומו של איסור פלילי או בדבר הבנתו את האיסור, זולת אם הטעות הייתה בלתי נמנעת באורח סביר**". כפי שנאמר בדנ"פ שבס (עמ' 423): "**אם טעות במצב המשפטי אינה פוטרת מאחריות (ראו סעיף 34יט לחוק העונשין), גם טעות באשר לסיווג הנורמטיבי של פרט עובדתי אינה צריכה לפטור מאחריות**". אין יסוד לגישה המבקשת לפצל "**סיווג נורמטיבי**" זה של פרטי העבירה על ידי יצירת תתי-סיווגים נורמטיביים שונים, ובכך להבחין בין טעות המתייחסת לאיסור בדבר פעולה במצב של ניגוד עניינים לבין טעות המתייחסת לאיסור הפלילי על פעולה בניגוד עניינים העולה כדי הפרת אמונים. הבחנה כזאת נוגדת את ההשוואה שנעשתה בע"פ שבס ובדנ"פ שבס

לדוקטרינת הטעות במצב משפטי, ואינה עולה בקנה אחד עם שיקולי המדיניות עליהם נסמכת ההלכה שנפסקה בהם, המבקשים להותיר לבית המשפט את ההחלטה בשאלות מהותיות (ע"פ שבס, עמ' 523-524); להביא לפישוט יסודות העבירה ולמניעת חוסר ודאות מיותר (דנ"פ שבס, עמ' 424); ולייעל את השימוש בעבירה של ניגוד עניינים כמכשיר מרכזי במאבק בצורות חמורות של ניגוד עניינים (דנ"פ שבס, עמ' 406-408). כך הבין את הדברים גם שבס, שטען בדיון הנוסף "**כי על עובד הציבור להיות מודע לעובדה שהוא פועל בניגוד עניינים, וזאת בניגוד לפסק דינו של השופט מצא בענייננו**" (דנ"פ שבס, עמ' 402). מאחר שפסק הדין בדיון הנוסף אימץ בנוגע ליסוד הנפשי את קביעת פסק הדין בערעור הפלילי, הרי שבשני פסקי הדין לא נדרשה, בלשונו של שבס, מודעות עובד הציבור "**לעובדה שהוא פועל בניגוד עניינים**".

שלא כפי שטוען הנאשם, האיסור על הימצאות עובד הציבור במצב של ניגוד עניינים אינו מהווה ענף משפטי **עצמאי** העומד על רגליו שלו גם בלא זיקה אל המשפט הפלילי. כפועל יוצא, לא ניתן לסווג איסור זה לגדרי הדין הלבר-פלילי אף לפי המבחן המקל (בו מצדד הנאשם) המגדיר טעות בדין הלבר-פלילי כמצב שבו "**באחד מיסודות העבירה נכללת זכות, חובה או סטטוס – דהיינו: מצבים משפטיים קונקרטיים שלא הוגדרו באופן מיוחד לצרכי החוק הפלילי, אלא שיש להם קיום עצמאי במישור הלבר-פלילי, כגון בעלות, חזקה, נישואין, גירושין, אפוטרופסות וכו**'" (השופט בך בע"פ 389/91 מדינת ישראל נ' ויסמרק, פ"ד מט(5) 705, 716; והשוו למבחן המחמיר יותר שהציע פרופ' פלר, ואותו אימץ השופט מצא, שם בעמ' 723; עוד ראו את הפסיקה המאוחרת בה נאמר כי נפקות ההבחנה בין טעות בדין הפלילי לבין טעות בדין הלבר-פלילי הוקהתה בעקבות חקיקת סעיפים 34יח ו-34יט לחוק העונשין במסגרת תיקון מס' 39 משנת 1995: ע"פ 4855/02 מדינת ישראל נ' בורוביץ, פ"ד נט(6) 776, 930-931; ע"פ 5672/05 טגר בע"מ נ' מדינת ישראל, מיום 21.10.07, פסקאות 58-60). האיסור על מילוי תפקיד בידי עובד הציבור שעה שהוא מצוי במצב של ניגוד עניינים, שבמקורו אכן היה כלל של המשפט המקובל – תחילה באנגליה ולאחר מכן גם בישראל – אינו מתפצל לאיסורים נפרדים המשתנים מתחום משפט אחד למשנהו. האיסור הנו אחד, ותחולתו הנה רוחבית וכללית בכל ענפי המשפט. כפי שהוסבר בפרשת שמעון (עמ' 413): "**העיקרון בדבר איסור על ניגוד עניינים... הנו עיקרון משפטי המשתרע על כל תחומי המשפט**". אמנם הורתו של העיקרון בארץ מכורתו, אנגליה, הייתה ככל הנראה בתחום המשפט הציבורי. אולם הבסיס הרעיוני עליו מושתת העיקרון הנו חובת האמון (או הנאמנות) המוטלת על כל אדם, ועובד ציבור בכלל זה, המופקד על אינטרס של אדם אחר (פרשת סיעת הליכוד, עמ' 570). ממילא אין זה נכון לדבר על מספר איסורי פעולה בניגוד עניינים, החלים כביכול על עובד הציבור בנפרד: איסור אחד בתחום הדין המשמעתי, איסור שני בתחום הדין המינהלי, איסור שלישי בתחום הדין הפלילי וכן הלאה. ההשתקפויות בכל תחומי המשפט הן של איסור אחד, הוא האיסור המוטל על עובד

ציבור למלא את תפקידו במצב של ניגוד עניינים. ההבדלים הקיימים לעניין האיסור בין תחום לתחום אינם אלא של **התוצאות** השונות הנובעות מהפרתו. תוצאות אלה משתנות בהתאם לחומרת ההפרה של האיסור, וזו משתנית בהתאם למכלול הנסיבות, בין היתר עצמת ניגוד העניינים, שאלת הסטייה מהשורה, בכירות התפקיד של עובד הציבור, וכיוצא בזה שיקולים עליהם עמדנו לעיל. זו הסיבה לכך ש"**ההבחנה בין מעשים החוסים תחת הדין הפלילי לבין מעשים שהטיפול הראוי בהם מתמצה בהפעלת המישור המשמעתי או האתי, אינה קלה. הערך המוגן משותף לכל המישורים, והוא הבטחת תקינות פעולתו של המינהל הציבורי והשמירה על אמון הציבור במערכת הציבורית-שלטונית... השאלה חייבת להיות, אם מידתה של הפגיעה באינטרס הציבורי מצדיקה את הפעלתו של מנגנון המשפט הפלילי**" (פרשת גנות, עמ' 390-391). יפים לכאן דברי השופט ברק בפרשת סיעת הליכוד (עמ' 573):

> "**תוצאותיו של האיסור בדבר ניגוד עניינים משתרעות על שטחי המשפט כולם. כך, למשל, בתחומי המשפט הפרטי עשויה התנהגות שיש בה ניגוד עניינים לשמש בסיס לזכות השבה של כספים שנתקבלו תוך הפרתו של הכלל... בתחומי המשפט הפלילי, עשויה התנהגותו של עובד ציבור תוך ניגוד עניינים לקיים את היסודות של עבירת השוחד והפרת האמונים. לעיתים תהווה התנהגות זו עבירה משמעתית. להפרתו של האיסור תוצאות גם במשפט המינהלי באופן שאם הפעולה כבר בוצעה, ניתן לבטלה ואם הפעולה טרם בוצעה, ניתן למנוע את ביצועה. אם ניגוד העניינים אינו משתרע על פעולה בודדת, אלא על גזרה רחבה ותחום נרחב של ביצוע התפקיד, עשוי ניגוד העניינים ליצור פגם בעצם המינוי או הבחירה לאותו תפקיד**".

מאחר שמדובר באיסור אחד בעל תוצאות מגוונות, תיתכן בהחלט חפיפה בין התוצאות, במובן זה שפעולת עובד הציבור בניגוד עניינים תגרור אחריה נפקויות מקבילות בתחומי משפט שונים. כך, למשל, עשוי עובד ציבור להידרש לתת את הדין בשל פעולה שביצע בניגוד עניינים הן במישור הדין המשמעתי, במסגרת בית הדין למשמעת של עובדי המדינה או עובדי הרשויות המקומיות, והן במישור הדין הפלילי, במסגרת העבירה של הפרת אמונים (ער"מ 9449/06 זזון נ' עיריית ירושלים, מיום 22.10.07; דנ"פ שבס, עמ' 407). הוא הדין לגבי היחס שבין המישור המינהלי לבין המישור הפלילי: כאשר פעולה של עובד הציבור במצב של ניגוד עניינים מגיעה לדרגת חומרה המצדיקה תגובה פלילית עונשית, חשופה הפעולה לתגובה מקבילה גם במסגרת דיני המינהל הציבורי, כגון העברת עובד הציבור מתפקידו על ידי הממונה עליו או ביטול הפעולה על ידי בית המשפט. במקרה כזה, שני סוגי העיצומים יונקים את חיותם מאותו מקור נורמטיבי, הוא הכלל המשפטי האוסר על עובד הציבור לפעול במצב של ניגוד עניינים. הסנקציה המינהלית והסנקציה הפלילית אינן אלא תוצאות שונות של הפרת אותו איסור. לעניין זה אין כל נפקות לעובדה שמקורו של האיסור הוא במשפט המקובל הישראלי, שכן "**גם בתחום ההלכה הפסוקה קיימות אפשרויות שונות**" בנוגע לתוצאות המשפטיות של הפרת האיסור על ניגוד עניינים (פרשת

שמעון, עמ' 418). המשפט המקובל, כלומר פסיקת בתי המשפט, הוא המקור לאיסור, ואילו הנפקות המינהלית והנפקות הפלילית הן ההתגלמויות (השונות) של האיסור.

דומה הדבר לאותן הוראות חוק לא מעטות הנותנות, בהקשרים ספציפיים, תוקף לאיסור על ניגוד עניינים במישור המינהלי ובמישור הפלילי גם יחד. לדוגמה: סעיף 47 לחוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965, וסעיף 122 לפקודת העיריות [נוסח חדש], המטילים על חבר מוסד תכנון וחבר מועצת עירייה חובת הודעה על הימצאות במצב של ניגוד עניינים וחובת הימנעות מהשתתפות בקבלת ההחלטה במצב כזה, ולצדן סנקציה פלילית (שנת מאסר) על הפרת חובות אלה. כמדומה שלא יעלה בדעת איש לטעון כי הסעד המינהלי והסעד העונשי בגין אותה פעולה בניגוד עניינים, המופיעים זה לצד זה באותה הוראת חוק, נובעים מאיסורים משפטיים שונים. לפיכך עובד ציבור שיועמד לדין פלילי בגין הפרת הוראות חוק אלה, לא יוכל לטעון לטעות בהבנת קיומו של ניגוד העניינים אלא במסגרת המצומצמת המותווית בהגנת טעות במצב משפטי שבסעיף 34יט לחוק העונשין (כאמור בסעיף 34כג לחוק, המחיל את הוראות החלק הכללי שלו גם על עבירות שלפי חוק אחר). הוא הדין כאשר עובד הציבור מואשם בהפרת אמונים בגין הפרת הכלל ההלכתי על ניגוד עניינים. לא קיים שוני מהותי בין איסור על ניגוד עניינים שמקורו בהלכה הפסוקה לבין איסור כזה שקיבל ביטוי, בהקשרים נקודתיים, גם בחקיקה, שהרי גם כאן וגם כאן הבסיס לאיסור הנו אותו עיקרון האוסר הימצאות עובד ציבור במצב של ניגוד עניינים. כפי שהוסבר בפרשת סיעת הליכוד (עמ' 573) בהתייחס להוראות חוק מהסוג האמור: "**הוראות אלה הן בית קיבול לעיקרון האמור, אך אין העיקרון מתמצה בהן. העיקרון בדבר ניגוד עניינים הוא חלק 'מהמשפט המקובל נוסח ישראל' שנוצר ונתגבש בפסיקתו של בית משפט זה**". ועוד נאמר כי ההוראה הפלילית בסעיף 47 לחוק התכנון והבניה "**נגזרת מן העיקרון הכללי בדבר האיסור להימצא במצב של ניגוד עניינים**" (פרשת מושלב, עמ' 747; ראו עוד פרשת ימק"א, עמ' 306). אין זאת אלא שההלכה והחקיקה, כל אחת בדרכה שלה, מגשימות את אותה מטרה וחותרות לאותו יעד של שירוש התופעה של ניגוד עניינים בשירות הציבורי: "**המשפט המקובל 'נוסח ישראל' בכלל, וההלכות בדבר איסור על ניגוד עניינים וכללי הצדק הטבעי בפרט, ממשיכים לחול לצדו של כל דבר חקיקה... זהו שיתוף הפעולה הפורה בין דבר חקיקה לבין הלכה פסוקה**" (פרשת ברגמן, עמ' 727). שיתוף הפעולה מתבטא בכך ש"**סביב חקיקה המסדירה סוגיה של ניגוד עניינים ממשיכים לחול הדינים ההילכתיים בדבר ניגוד עניינים, אלא אם תחולתם נשללת במפורש**" (פרשת עזריאל, עמ' 19-20; ראו עוד ברק-ארז, משפט מינהלי, לעיל, בעמ' 492-493). מאחר שההסדרים החקיקתיים בתחום ניגוד העניינים אינם מחליפים את העיקרון הפסיקתי הרחב בנושא זה, אלא משלימים ומדגישים אותו, הרי שגם כאשר העבירה הפלילית נובעת רק מהפרת האיסור ההלכתי על ניגוד עניינים, אין להפריד בין איסור זה לבין האיסור הפלילי על הפרת אמונים, ויש לראות נאשם הטוען כי טעה לחשוב שאינו מצוי במצב של ניגוד עניינים

אסור כמי שטעה "**בדבר הבנתו את האיסור**" כאמור בסעיף 34יט לחוק העונשין. אכן, מאחר שהמעבר בין המישור המשמעתי למישור הפלילי, כמוהו כמעבר ממישור האתיקה למישור המשמעתי, הנו תולדה של חומרת הפרת האיסור האחד על ניגוד עניינים, "**נדרש גוון מיוחד לניגוד העניינים כדי שייפול במסגרתו של האיסור הפלילי... יש להראות כי להתנהגותו נלווה פן מחמיר נוסף**" (דנ"פ שבס, עמ' 415-416). דרישה זאת מבטאת שוב את הגישה שלפיה האיסור הפלילי אינו נובע מהפרת כלל "אחר" האוסר ניגוד עניינים. הכלל הנו אותו כלל; ואילו מה שמכניס אותו לגדרי המשפט הפלילי אינו אלא שינוי **בגוון** של ההפרה. שינוי הגוון, או העוצמה, מתרחש על אותו מסלול נורמטיבי בו מצויים האיסורים המינהליים והמשמעתיים בדבר ניגוד עניינים. הוא אינו מעביר את האיסור למסלול אחר אלא לדרגת קושי גבוהה יותר במסלול המקורי. המעבר מדרגת קושי אחת לשנייה הנו על פני אותו "**חבל דק, המפריד בין האיסור הפלילי מזה לבין ההתנהגות הלא פלילית מזה**" (פרשת גרוסמן, עמ' 417). ההבחנה העדינה בין ההתנהגות האסורה, אם כי לא פלילית, לבין ההתנהגות הפלילית, ממחישה כי האיסור שהופר בשני סוגי ההתנהגויות הנו אותו איסור.

המחשה טובה לכך שלא נדרשת מודעות של הנאשם לתחולת הכלל בדבר ניגוד עניינים על המצב בו הוא פועל במילוי תפקידו, תימצא באופן בו נבחנה בדנ"פ שבס שאלת היסוד הנפשי של שבס. בית המשפט העליון קבע כי התקיים בשבס היסוד הנפשי הנדרש, משום שהוא "**היה מודע לכך כי הוא עובד ציבור הפועל בעניניהם של חבריו שטרן והאחים שולדנפריי. כמו כן הוא היה מודע לכך שיחסיו עם חבריו אלה הם קרובים והדוקים, וכי הוא פועל בעניניהם בהיותו מנהל כללי של משרד ראש הממשלה. הוא היה מודע אפוא לטיב הפיזי של ניגוד העניינים שבו הוא היה מצוי ולנסיבות הפיזיות שעושות ניגוד זה לפוגע בציבור**" (עמ' 430). לא זו בלבד שלא נדרשה לגבי שבס מודעות לכך שפעולותיו למען חבריו אסורות על פי הכלל של המשפט המקובל בדבר ניגוד עניינים, אלא שבית המשפט העליון היה נכון להניח כי "**שבס לא היה מודע... לפסול שדבק במעשיו**" וכן "**כי שבס לא היה מודע לקיומה של פגיעה מהותית בערכים המוגנים על ידי האיסור הפלילי**" (שם). מדובר בשתי הנחות, אחת לגבי עצם המודעות של שבס לפסול שבמעשיו, והשנייה לגבי מודעותו לכך שמעשים אלה פגעו באופן מהותי בערכים המוגנים של עבירת הפרת אמונים. מכאן, שההנחה הראשונה התייחסה למודעות בדבר עצם תחולת האיסור העקרוני על ניגוד עניינים, ולמרות שגם הנחה זו הייתה לטובתו של שבס, הוא הורשע. הדבר הודגש פעם נוספת בפסק הדין, שעה שהובהר כי "**המודעות הנדרשת הינה לעובדות היוצרות את ניגוד העניינים הפוגע בציבור**", היינו "**לטיב הפיזי של המעשה**" ו"**ליסודות הפיזיים היוצרים פגיעה בציבור**" ולא למשמעות הנורמטיבית של אלה (שם).

1171. מן הכלל אל הפרט. הנאשם היה מודע לכל העובדות הפיזיות שיצרו את ניגוד העניינים שלו מול עו"ד מסר, וכן לכל הנסיבות הפיזיות שעשו ניגוד זה לפוגע בציבור במובן הדרישה לפן מחמיר נוסף שנקבעה בהלכה הפסוקה. מודעות הנאשם לעובדות אלה (להבדיל ממודעותו לכך שהן גיבשו את האיסור על ניגוד עניינים) אינה שנויה במחלוקת. הנאשם היה מודע בכל ארבעת הנושאים הנכללים בכתב האישום לכך שהוא עובד ציבור הפועל בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר, וכן למעמדו הרם בהיררכיה השלטונית בעת ביצוע הפעולות. כמו כן הוא היה מודע לכל אחת מן הזיקות שיצרו את הקרבה בינו לבין עו"ד מסר. הנאשם גם ידע מהי תכיפות מפגשיו עם עו"ד מסר בענייני לקוחותיו; עד כמה סמוכים מפגשים אלה למפגשיו עם עו"ד מסר בעניינים פרטיים; באלו מהמפגשים נטל עו"ד מסר חלק פעיל ובאלו נכח כמשקיף פסיבי; מהם הטיב והתדירות של הפעולות אותן ביצע בקשר ללקוחות אלו של עו"ד מסר; מתי נפגש וטיפל באופן חד-צדדי רק באותם לקוחות ומתי שמע גם את הצד השני; מתי קיבל ייעוץ מהדרג המקצועי ומתי לא; מתי אימץ את המלצת הדרג המקצועי ומתי דחה את ההמלצה; מתי דיווח על פגישותיו לדרג המקצועי ומתי לא; מהם הפרטים בנוגע למערכת יחסיו עם עו"ד מסר שאותם גילה לגורמים הרלוונטיים, ואלו פרטים לא גולו על ידו. די בכל אלה כדי לבסס את היסוד הנפשי הנדרש להרשעה, אף אם נניח, לטובת הנאשם, כי הוא לא היה מודע למשמעות הנורמטיבית של כל אחת מהעובדות הנזכרות לגבי איזה מבין היסודות המשפטיים הנצרכים להקמת העבירה, ובכלל זה דירוג וסיווג הקרבה בינו לבין מסר או מידת התקינות הדיונית באופן התנהלותו בקשר ללקוחותיו של מסר.

כאמור, הנאשם טוען להגנת הטעות במצב דברים לפי סעיף 34יח לחוק העונשין, ולא להגנת הטעות במצב משפטי לפי סעיף 34יט לחוק. הנאשם אינו טוען כי מתקיימת בענייננו הדרישה לסבירות הטעות האמורה בסעיף 34יט לחוק, אילו טעותו הייתה משתבצת לתוך סעיף זה. מכל מקום, גם לגופם של דברים לא מתעורר ספק סביר בדבר אי-קיומה של טעות "**בלתי נמנעת באורח סביר**" מצד הנאשם בכך שפעולותיו מפרות את האיסור על ניגוד עניינים. אדם סביר "**היודע את כל פרטי העניין**" (פרשת סיעת צעירים למען חיפה, עמ' 559), ובכלל זה את תכלית הכלל האוסר ניגוד עניינים, לא היה מסיק מפסקי הדין בפרשות יצחק וימק"א כי מותר לנאשם לטפל בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר, שהרי כבר הוסבר (לעיל) כי שילוב הזיקות שקשרו את הנאשם לעו"ד מסר כלל אינו דומה, מבחינת המסועפות והעמקות שלו, לקרבה שנדונה בשתי הפרשות הנזכרות.

תחולת הלכת דנ"פ שבס

1172. פסק הדין בדנ"פ שבס ניתן ביום 30.11.04. הנאשם טוען כי פסק דין זה שינה את ההלכה שקדמה לו בשני היבטים: **ראשית**, לפי הלכת דנ"פ שבס אין הכרח לצורך הרשעה בהפרת אמונים שעובד הציבור סטה מן השורה, ואילו ההלכה הקודמת דרשה מהמאשימה

להוכיח גם שהתרחשה סטייה מן השורה. **שנית**, היסוד הנפשי שנקבע בדנ"פ שבס הנו מודעות ליסודות העובדתיים-פיזיים של העבירה, ולא יותר, מה שאין כן ההלכה הקודמת שלא הסתפקה במודעות כזאת, ודרשה – כל עוד לא הוכחה סטייה מן השורה – הוכחת מניע פסול של עובד הציבור, מטרה מושחתת או מודעות לפסול שבמעשה.

לטענת הנאשם, עקרונות יסוד של המשפט הפלילי – בהם זכותו החוקתית של נאשם להליך הוגן, הזכות לאזהרה מוקדמת ועקרון החוקיות בפלילים – מחייבים להימנע מלהחיל למפרע הלכה חדשה המרחיבה את פרשנותה של עבירה פלילית בהשוואה לפרשנות שניתנה לה בהלכה קודמת שעמדה בתוקף בעת ביצוע המעשה וצמצמה את היקף האחריות הפלילית. כך במיוחד שעה שמדובר בעבירה כדוגמת מרמה והפרת אמונים, שניסוחה עושה שימוש במונחים עמומים וכוללניים בעלי רקמה פתוחה. הפסיקה שקדמה לדנ"פ שבס הסירה את הערפול מהעבירה והבהירה – כמהלך הכרחי משלים לפעולת החקיקה – את גבולות המותר והאסור במסגרת העבירה. עובד הציבור הדריך את התנהגותו בהתאם להלכה הקודמת, שבלעדיה כלל לא היה קיום לעבירה, ומשכך הוא זכאי לכך שלא יוחל עליו דין מחמיר יותר. זכות זו מעוגנת בחוק לגבי מצב של חקיקה המרחיבה את היקף האחריות הפלילית (סעיפים 3-5 לחוק העונשין, תשל"ז-1977), ולדעת הנאשם הגיונה ותכליתה יפים גם למצב של שינוי פסיקתי בהיקף פריסת העבירה. הנאשם מפנה לפסיקת בית המשפט העליון בארה"ב, שהכירה בתחולת הזכויות החוקתיות להליך הוגן ולאזהרה מוקדמת גם על מקרה בו הלכה שיפוטית מעניקה לדבר חקיקה פרשנות בלתי צפויה (unforeseeable) המרחיבה את תחולתה של עבירה בהשוואה לניסוחה הצר, וכן על מקרה בו בית המשפט העליון משנה הלכה קודמת שלו ופוסק הלכה חדשה המרחיבה את ההיקף של עבירת מסגרת (המנוסחת באופן רחב) בהשוואה לפרשנות המצמצמת שניתנה לה בהלכה הקודמת. הנאשם מבקש שנקבע כי זהו גם הדין בישראל.

1173. גם אם היינו קובעים כי הדין בישראל שולל את תוקפה הרטרוספקטיבי של הלכה חדשה המרחיבה את גבולותיה של עבירה פלילית, לא היה בכך למנוע את הרשעת הנאשם בהפרת אמונים:

1174. **ראשית**, הנאשם המשיך לעסוק בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר גם לאחר שניתן ביום 30.11.04 פסק הדין בדנ"פ שבס. ביום 5.1.05 התקיימה בלשכת הנאשם פגישה מרובת משתתפים בנושא פרויקט נבטים, בה נטלו חלק גם נציגי קבוצת סבג ועו"ד מסר בתוכם, מבלי שהוזמנו אליה נציגי קבוצת צידון. ביום 18.2.05 קיים הנאשם בלשכתו פגישה נוספת באותו נושא, הפעם רק עם עו"ד מסר, גבריאל סבג ודורון סבג.

1175. **שנית**, פסק הדין בדנ"פ שבס לא היה הראשון שקבע כי הוכחת סטייה מן השורה אינה הכרחית לגיבוש העבירה של הפרת אמונים. בית המשפט העליון פסק כבר בשנת 1981 בפרשת גרוסמן כי העבירה של הפרת אמונים נועדה להגן על הערך של אמון הציבור ביושרה ובהגינות של עובדי הציבור, ובנוסף להבטיח את טוהר המידות של עובדי הציבור, ולפיכך "**עובד ציבור, המעמיד עצמו במצב של ניגוד עניינים, מפר אמונים**" (עמ' 416-417). קביעה זאת נשנתה בשנת 1996 בע"פ 5046/93 מדינת ישראל נ' הוכמן, פ"ד נ(1) 2 (להלן – **פרשת הוכמן**), שם הסתייג הנשיא ברק מקביעת בית המשפט המחוזי לפיה לא התקיים בנאשם היסוד העובדתי של הפרת אמונים משום שלא הוכח כי בפועל שיקול הדעת שלו הוטה נגד האינטרס הציבורי כתוצאה מניגוד העניינים. בהקשר זה אמר הנשיא ברק את הדברים הבאים (עמ' 13-14):

> "**נקודת המוצא הינה כי עובד הציבור חב אמונים לציבור. חובה זו מופרת אם עובד הציבור מעמיד עצמו במצב של ניגוד עניינים... הימצאות במצב של ניגוד עניינים מקיימת את הרכיב ההתנהגותי שבעבירת המירמה והפרת אמונים. הרכיב התוצאתי – כלומר, פגיעה בציבור – מתקיים בכך שהימצאות במצב של ניגוד עניינים פוגעת באמון הציבור במערכות השלטון. אכן, 'מעשה 'הפוגע בציבור' אינו דווקא מעשה הגורם נזק כספי או חומרי...' ... 'די בפגיעה באמון הציבור במערכות השלטוניות כדי שיתקיים הרכיב הנ"ל שבמעשה העבירה**".

חצי שנה לאחר מתן פסק הדין בפרשת הוכמן ניתן בבית המשפט העליון (ביום 18.8.96) פסק הדין בפרשת ציוני, שחיזק את הוויתור על הדרישה לקיומה של פגיעה קונקרטית בתקינות ההחלטה המינהלית: בעוד שבפסקי הדין בפרשות גרוסמן והוכמן נאמר כי היסוד העובדתי של העבירה כולל רכיב תוצאתי של פגיעה בציבור, בפרשת ציוני נקבע כי "**אין להבין רכיב 'תוצאתי' זה כמקנה לעבירה מעמד של עבירת תוצאה, אלא במשמעות של רכיב נסיבתי הנוגע לתכונה המיוחדת שברכיב ההתנהגותי, דהיינו, מירמה או הפרת אמונים אשר לפי טיבן וטבען פוגעות בציבור**" (עמ' 804). קביעה זו נמשכה בפסק הדין שניתן כארבעה חודשים לאחר מכן בפרשת גנות (מיום 29.12.96), שם נאמר שוב כי רכיב הפגיעה בציבור הנו נסיבה ולא תוצאה (עמ' 386), והובהר כי "**היה על גנות להימנע ממעורבות כלשהי בעניינים הקשורים לידידו סובחי, אפילו לא הייתה במעורבות סטייה מן השורה. שכן, אם בעבירת השוחד אין נפקא מינה אם נלקח בעד סטייה מהשורה (סעיף 293(7) לחוק העונשין), על אחת כמה וכמה ב'עבירת סל' שבסעיף 284 לחוק העונשין. מעורבות יתרה בנסיבות כאלה יוצרת על פניה חשד למשוא פנים, ובכך נפגע אמון הציבור במשטרה**" (עמ' 382). בחלוף פחות משלושה חודשים (13.3.97) נשנו הדברים בע"פ 3954/94 מדינת ישראל נ' לב, פ"ד נא(2) 529, 547 (להלן – **פרשת לב**): "**הפגיעה בציבור יכול שתבוא לידי ביטוי בגרם נזק מופשט... די בפגיעה באמון הציבור במערכת השלטונית כדי שיתקיים הרכיב התוצאתי**". ובשנת 2000 נאמר בפרשת דרעי (עמ' 812): "**הפגיעה בציבור אינה מותנית בהכרח בגרימת נזק כספי או חומרי. די שהפרת האמונים**

בידי עובד הציבור תפגע באמון הציבור במערכת השלטון כדי שהמעשה ייחשב כפוגע בציבור". על יסוד פסקי דין אלה ודומיהם קבע הנשיא ברק בדנ"פ שבס כי אין לקבל את ההצעה שהובעה בספרות המשפטית בדבר צמצום הערך המוגן על ידי העבירה של הפרת אמונים לתקינות פעילות המינהל הציבורי בלבד, וזאת בהיותה "**נוגדת שורה ארוכה של פסקי דין, שבהם חזר בית המשפט העליון וקבע כי האיסור על הפרת אמונים נועד להגן לא רק על תקינות פעולתו של עובד הציבור אלא גם על טוהר המידות של עובד הציבור ועל אמון הציבור בהם. נדרשים טעמים כבדי משקל לסטייה כה חריפה מהדין הקיים**" (דנ"פ שבס, עמ' 411-412).

1176. נכון הוא כי חרף אמירות עקרוניות אלה בפסיקה, התוצאה המעשית בשורת פסקי דין של בית המשפט העליון עד לדנ"פ שבס הייתה זיכויים של עובדי ציבור מטעמים הנראים כסותרים את העקרונות שנוסחו בפסיקה הנזכרת:

> "**ההסבר לזיכויים אלו טמון בסתירה שבין השיח הנורמטיבי המופשט של בית המשפט העליון בנוגע לעברות של שוחד ושל הפרת אמונים לבין השיח הראייתי ששיקף, למעשה, תפיסה נורמטיבית שונה, מצומצמת מאוד, והיא שיושמה בפסקי הדין המזכים**" (נ' בן-אור "מסע בעקבות נורמה אבודה", בתוך מרמה והפרת אמונים: בחינה ביקורתית והמלצות לשיפור החקיקה (2008) 270, בעמ' 272).

בעוד העמדה הנורמטיבית המוצהרת של בית המשפט העליון מאז פרשת גרוסמן הייתה שליבת העבירה של הפרת אמונים הנה במניעת הימצאותו של עובד הציבור במצב של ניגוד עניינים בעת מילוי תפקידו, הרי שבמישור המעשי חלחלה לתוככי הפסיקה תפיסה נורמטיבית אחרת, שהעמידה במרכז האיסור הפלילי את התוצאה הבלתי תקינה, המתבטאת בסטייה מהשורה או בכוונה לסטות מהשורה. עם זאת, תפיסה נוגדת זאת לא התקבעה כדי הלכה, משום שבית המשפט העליון לא קרא לה מעולם בשמה ולא הכריז עליה כמחוללת שינוי בנורמות. השיח הנורמטיבי העיוני של בית המשפט העליון המשיך למנות את ההגנה על אמון הציבור בשירות הציבורי ואת השמירה על טוהר המידות של עובדי הציבור כערכים העומדים על רגלים משלהם וזוכים להגנה עצמאית במסגרת העבירה של הפרת אמונים. העמדה שמיקדה את מרכז הכובד של העבירה בערך של תקינות הפעולה המסוימת של עובד הציבור, וכתוצאה דרשה כי אותה פעולה תהיה נגועה בסטייה מהשורה, "**כלל לא הועמדה לדיון ישיר וגלוי**" על ידי בית המשפט העליון, אלא "**השתרשה בפסיקתו בלי משים**" ו"**בלי שהדברים נאמרו במפורש**" (שם, עמ' 272, 346). במצב כזה, בו בית המשפט העליון הציג – בלא שהוא עצמו היה מודע לכך – נורמה אחת ויישם נורמה אחרת, "**הלך ונפער הפער בין התפיסה המוצהרת לבין תפיסתו בפועל של בית המשפט באשר לעברות השחיתות**", תפיסה שהובלעה באופן סמוי בדיון המתמקד בדיותן של הראיות שהובאו להוכחת האשמה, ובעיקר להוכחת היסוד הנפשי, במקרה הקונקרטי (שם, עמ' 271-284). ממילא, אף שניתן להצביע על מספר פסקי דין בין פרשת

גרוסמן לדנ"פ שבס בהם ההרשעה בהפרת אמונים הותנתה בסטייה מן השורה או בכוונה לסטות מן השורה, ברמה ההצהרתית הלכת גרוסמן נותרה על כנה כל העת, ואילו ברמה היישומית הלכת דנ"פ שבס אינה אלא חזרה אל נקודת המוצא ממנה החל מסעה של הפסיקה בפרשת גרוסמן (שם, עמ' 275, 283).

הפער בין הנורמה המוצהרת לבין הנורמה המיושמת תרם לעמימות ולערפול שאפיינו את האיסור הפלילי בדבר הפרת אמונים (על עמימות זאת ראו עוד: ק' מן "אי יושר כמרכיב באחריות פלילית בעבירות שיש בהן הפרת נאמנות" עיוני משפט י (תשמ"ה) 505, 508; ז' סגל "צללים מרחפים על שלטון החוק – עם פרשת בר-און ובעקבותיה: על העמדת אישי ציבור לדין פלילי" משפט וממשל ד (תשנ"ח) 587, 650; י' קרניאל "מרמה והפרת אמונים של עובדי ציבור – הלכה למעשה" פלילים ח (תש"ס) 273, 279). פסק הדין בדנ"פ שבס הסיר את הערפל והחזיר את עטרתה של הלכת גרוסמן ליושנה. "**בכך הוא הסיר כביכול את החלודה מן הנשק שהמשפט הפלילי העמיד לצורך המלחמה בצורות של ניגוד עניינים המגיעות כדי שחיתות והפך אותו לנשק שימושי ויעיל**" (זמיר, הסמכות המינהלית, לעיל, בעמ' 634). אין מדובר אפוא בחידוש הלכה אלא בהבהרת גבולותיה של נורמה שהוכרה ועוצבה זה מכבר, אך עם השנים הלכה ונשחקה בצורה הדרגתית ובלתי מודעת, באופן שחייב לנער ממנה את האבק ולסלק מסביבה את הספקות שעטפו אותה וכרסמו ביכולת אכיפתה. עמד על כך בית המשפט העליון בדנ"פ שבס, בהבהירו טרם כניסתו לעובי הקורה של שאלת היקף העבירה כי "**גבולותיה של הפרת אמונים מעורפלים הם. התרופה למצב דברים זה אינה בביטולה של העבירה, אלא בפירושה הראוי... הדרך הראויה היא במתן פירוש ליסודות העבירה של הפרת אמונים, אשר יסיר את הערפול**" (עמ' 406-407). המחשה טובה לכך שהלכת דנ"פ שבס חזרה להלכת גרוסמן, תימצא בעמדתו של השופט טירקל. השופט טירקל נותר בפרשת גרוסמן בדעת מיעוט וסבר, בניגוד לדעת השופטים ברק ובייסקי, כי יש לדחות את ערעור המדינה ולהותיר את זיכויו של גרוסמן מהעבירה של מרמה והפרת אמונים. לעומת זאת בדנ"פ שבס, שנפסק כ-23 שנים לאחר מכן, צירף השופט טירקל את דעתו לדעת הרוב שראתה להרשיע את שבס באותה עבירה. בהסבירו את השינוי שחל בעמדתו אמר השופט טירקל כי "**למרבה הצער, הזמנים אינם כשהיו, החברה הישראלית איננה כשהייתה, ועלינו לדקדק היטב ולהיזהר מאוד במידותיהם ובאורחותיהם של עובדי הציבור, אף יותר מבעבר**" (דנ"פ שבס, עמ' 460). אין זאת אלא זיהויה של דעת הרוב בדנ"פ שבס עם דעת הרוב בפרשת גרוסמן, כאשר השוני שהתרחש, מבחינתו של השופט טירקל, אינו בדעת הרוב אלא בדעתו שלו: בפעם הראשונה נגד דעת הרוב, ובפעם השנייה יחד איתה.

1177. לא נעלמה מאתנו החלטתו של השופט חשין מיום 6.4.03 בה קיבל את עתירת המדינה לקיום דיון נוסף בעניינו של שבס. בין היתר נאמר באותה החלטה: "**הקורא**

בעתירת המדינה יכיר בנקל כי אין היא עתירה מן-המניין לקיומו של דיון נוסף. ואמנם, פסק הדין שניתן בערעורו של שבס אינו אומר לקבוע הלכה 'חדשה' במובנו הרגיל של המושג 'הלכה חדשה'. מכריע הוא במסכת העובדות שהונחה לפניו על-פי ההלכה הקיימת". על דברים אלה חזר בית המשפט העליון בפסק הדין בדנ"פ שבס בעומדו על "**ייחודו של הדיון הנוסף הנוכחי כעתירה שאינה עוסקת בהלכה חדשה שנפסקה**" (עמ' 401). אלא שאמירות אלה אינן מתארות מצב פשטני שבו קיימת הלכה ברורה, שכביכול יושמה בע"פ שבס ונהפכה בדנ"פ שבס. קודם לכן בהחלטת השופט חשין הוזכרה עמדת המדינה לפיה ההלכה שנפסקה בע"פ שבס "**עומדת בסתירה להלכה הקיימת**" וחורגת "**מאמות המידה הנורמטיביות שנקבעו בעבר**". ועוד צוינה שם עמדתו הדומה של שבס לפיה "**אין בפנינו הלכה חדשה**". באומרו כי ההכרעה בע"פ שבס ניתנה "**על-פי ההלכה הקיימת**" לא כיוון השופט חשין להלכה שנפסקה לאחר פרשת גרוסמן ושינתה אותה אלא, כך נראה, "**לנורמה העקרונית המוצהרת שלכאורה אך 'יושמה' במשך השנים על העובדות, אם כי בלי שנקבעו אמות מידה ברורות להבחנה בין מעשה פלילי לבין מעשה פסול מבחינה משמעתית או אתית**" (בן-אור, במאמרה הנ"ל, עמ' 337). אכן, בהמשך החלטתו דיבר השופט חשין על חוסר בהירות מספקת בפסקי הדין הקיימים בנוגע לגבולות העבירה הפלילית, והסכים כי "**אין הלכה הקובעת אמות-מידה ברורות די-הצורך**" בנושא זה, מה שמתבטא "**פעם אחר פעם, וכך אף בענייננו – בחילוקי דעות המתגלעים בין השופטים בשאלה אם התנהגות פלונית באה או אינה באה בגדריה של העבירה**". השופט חשין אף הכיר באפשרות שבמצב המשפטי הנוכחי "**קיימת סתירה בין הלכות שנפסקו על-ידי בית המשפט העליון**", כך שעתירת המדינה לדיון נוסף "**אין עניינה ב'הלכה חדשה' במובנה הרגיל אלא בהלכה חשובה וקשה על רקע הצטברות הלכות קודמות זו-על-גבי-זו**". הוא שאמרנו: פסק הדין בע"פ שבס לא קבע הלכה חדשה במובן זה שגם לפניו נמצאו פסקי דין בהם ניתן היה לזהות מגמה דומה של צמצום גבולות העבירה והוספת תנאים, אם במישור הדרישה לסטייה מהשורה ואם במישור של דרישה ליסוד נפשי מוגבר. אלא שבניגוד לפסק הדין בע"פ שבס, פסקי הדין הקודמים לו בהם הסתמנה המגמה הנזכרת, לא הציגו את הנורמה המונחת ביסוד התוצאה באופן שונה מהנורמה שנפסקה בפרשת גרוסמן, אלא הגיעו לתוצאה שונה מזו המתבקשת מפרשת גרוסמן בלא לאחוז את השור בקרניו ולעסוק במישרין בשאלה ה"נקייה" של תיחום היקף העבירה. הדבר הוביל, כפי שציין השופט חשין בהחלטה על הדיון הנוסף, לקיומן של הלכות סותרות שנערמו זו על זו ויצרו תמונה מורכבת ומעורפלת שהצדיקה דיון נוסף. מבחינה זו טמון היה בע"פ שבס חידוש, שהתבטא בהנחת הדברים על השולחן לראשונה באופן גלוי ומוצהר, אם כי לא "חידוש" במובן הרגיל שנתכוון לו סעיף 30(ב) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984. כך הבין את הדברים גם השופט מצא, שכתב את דעת הרוב בע"פ שבס:

> "**מאז התפרשו יסודות העבירה בפסק דינו המנחה של חברי הנשיא בפרשת גרוסמן, רווחה התפיסה – לפחות למעשה אם**

> **לא להלכה – כי בכל מעשה שעובד הציבור עושה בהיותו במצב של ניגוד עניינים יש לכאורה משום סטייה מן השורה הפוגעת בציבור, ועל כן גם משום הפרת אמונים, ולעניין זה – גם סטייה במובנה הרחב, לאמור סטייה שאין בה משום חריגה מכללי התקינות המינהלית**" (דנ"פ שבס, עמ' 446).

הנה כי כן, דעת הרוב בע"פ שבס ראתה עצמה כמי שחידשה הלכה ושינתה מהתפיסה ששררה קודם לכן (ולצורך הדיון שלפנינו אין זה משנה האם מדובר בתפיסה שחלה למעשה או להלכה או שניהם יחד), לפיה עצם הפעולה במצב של ניגוד עניינים, אף ללא סטייה מהשורה בפעולה הספציפית שהתבצעה במקרה העומד לדיון, פוגעת בערך המוגן של העבירה ומהווה הפרת אמונים.

פסק הדין בע"פ שבס ניתן ביום 30.1.03, וכבר ביום 6.4.03 הוחלט על קיומו של דיון נוסף בפסק הדין. כל פעולותיו של הנאשם בקשר ללקוחותיו של עו"ד מסר, עליהן הוא עומד לדין בפרק ו' לאישום השני, התבצעו לאחר מועד זה, היינו בשלב שבו עמדה על מכונה אמירה מפורשת של בית המשפט העליון (בדמות החלטת השופט חשין) בדבר הצטברותן של הלכות בית המשפט העליון הסותרות זו את זו בנושא היקף העבירה של הפרת אמונים. בנוסף, פסק הדין היחיד שניתן טרם אותן פעולות והכריז על כך שעצם הפעולה בניגוד עניינים אינה מספקת (להבדיל מפסקי דין שיישמו גישה זאת בלי להציף אותה) היה פסק הדין בע"פ שבס, שבהיותו נתון לדיון נוסף לא קבע הלכה סופית. אשר על כן, גם לגבי הפעולות אותן ביצע הנאשם טרם יום 30.11.04 בו נפסקה ההלכה בדנ"פ שבס, לא ניתן לטעון כי בעת ביצוען שררה הלכה שקבעה – למצער באופן ברור וחד-משמעי – כי פעולה במצב של ניגוד עניינים ללא סטייה מן השורה אינה מגבשת עבירה של הפרת אמונים. לכל היותר, בעת ביצוע אותן פעולות ריחף ספק בדבר תשובת ההלכה למצב כזה. כאשר מדובר ב"עבירת מסגרת" או ב"עבירת סל" בעלת "רקמה פתוחה" ו"שוליים רחבים" דוגמת העבירה של הפרת אמונים, קיומה של עמימות באשר להיקף השתרעות העבירה אינו מונע לפי כל אסכולה שהיא, לרבות ההלכה בארה"ב, החלתה למפרע של הלכה חדשה התוחמת את גבולות העבירה ותחום פרישתה. יפים לכאן דברי השופט ברק בפרשת גרוסמן (עמ' 416):

> "**'הפרת אמונים' (breach of trust) – מהי? שאלה זו קשה היא. המחוקק השתמש בביטוי קצר מבלי להגדירו. לכך יש, כמובן, יתרונות, שכן ניתן לצקת בהוראה זאת תוכן, כפי שמתבקש על-פי נסיבות החיים המשתנות. אך לכך יש גם חסרונות, שכן ההכוונה החקיקתית היא דלה, ויציקת התוכן נעשית, כטבע ההליך השיפוטי, לאחר התרחשותו של אירוע תוך הטלת הנורמה למפרע**".

מבחינת נזילות ההגדרה המצויה בחוק והמשמעות הנודעת לכך על תחולת ההלכה בזמן, אין הבדל מהותי בין עבירת מסגרת מעורפלת שטרם נדונה לחלוטין בפסיקה, לבין עבירה כזאת שאמנם נדונה אך לא זכתה להלכה שתמקם את גבולותיה באופן חד וברור. הגישה

השוללת תחולה רטרוספקטיבית של הלכה, מבקשת להגן על אינטרס ההסתמכות (דנ"א 3993/07 פקיד שומה ירושלים 3 נ' איקאפוד בע"מ, מיום 14.7.11, פסקה 45 לפסק דינה של השופטת (בדימ') פרוקצ'יה; להלן – **פרשת איקאפוד**). ההסתמכות אינה קיימת, ומכל מקום אינה ראויה להגנה, מקום בו "**ההלכה הקודמת לא הייתה ברורה, וניתנו לה פירושים שונים; ההלכה הקודמת לוותה בהתנגדות ובהצעות לשינויים; במספר אמרות אגב הסתייגו שופטים מההלכה הקודמת**" (רע"א 8925/04 סולל בונה בניין ותשתיות בע"מ נ' עזבון המנוח אלחמיד ז"ל, פ"ד סא(1) 126, 150 (להלן – **פרשת סולל בונה**); השוו, על דרך ההיפוך, מ"ח 8390/01 אקסלרוד נ' מדינת ישראל, פ"ד ס(2) 607, 620 (להלן – **פרשת אקסלרוד**), שם נקבע כי הלכה מאוחרת המיטיבה עם נאשם שמשפטו הסתיים תחול למפרע ותקים עילה למשפט חוזר "**רק במקום שבית המשפט העליון... שינה באופן ברור הלכה קודמת משלו**"). גם בארה"ב לא נמצאה מניעה להחיל למפרע הלכה המרחיבה את גבולותיו של איסור פלילי, מקום בו עד לפסיקת אותה הלכה בתי המשפט לא דיברו בקול אחד ויצרו בפסיקותיהם מסך של חוסר ודאות; כמאמר בית המשפט העליון של ארה"ב:

> **"And any argument by respondent against retroactive application to him of our present decision, even if he could establish reliance upon the earlier Friedman decision, would be unavailing since the existence of conflicting cases from other Courts of Appeals made review of that issue by this Court and decision against the position of the respondent reasonably foreseeable"** (Unites States v. Rodgers, 466 U.S. 475, 484 (1984)).

(לניתוח פסק דין זה, ראו: T.W. Morrison, "Fair Warning and the Retroactive Judicial Expansion of Federal Criminal Statutes", 74 S. Cal. L. Rev. 455 (2001)

1178. מסקנה זו יפה לא רק בנוגע ליסוד העובדתי של עבירת הפרת אמונים אלא גם לקביעה בדנ"פ שבס לפיה היסוד הנפשי של העבירה אינו מתעניין בהערכה הנורמטיבית של עובד הציבור באשר למידת הפסול של התנהגותו. על קביעה זו נאמר בדנ"פ שבס (עמ' 422) כי "**היא מצאה ביטוי לא פעם בפסיקתו של בית משפט זה, שעה שהודגש בפסק הדין כי המודעות הינה 'לטיב הפיזי של ההתנהגות'**". מכאן, שהשופטים שנתנו את פסק הדין בדנ"פ שבס לא ראו עצמם מחדשים הלכה גם לגבי היסוד הנפשי. אכן, עוד בפרשת גרוסמן נאמר כי היסוד הנפשי בעבירה של הפרת אמונים "**הוא מודעות בפועל לטיב הפיזי של ההתנהגות**" (עמ' 415). אמנם בהמשך אותו פסק דין נאמר כי נדרשת מודעות בפועל בין היתר לכך ש"**נעשה מעשה מרמה או הפרת אמונים**", וזאת בנוסף למודעות לאפשרות של גרימת התוצאה בדבר פגיעה בציבור (עמ' 415-416). התנסחות דומה אפיינה פסקי דין נוספים שבאו בעקבות פרשת גרוסמן (למשל, ע"פ 645/81 פניץ נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(3)

67, 70; ע"פ 281/82 אבו חצירא נ' מדינת ישראל, פ"ד לז(3) 673, 707; ע"פ 355/88 לוי נ' מדינת ישראל, פ"ד מג(3) 221, 236, 254-255; פרשת סויסא, עמ' 770-771; פרשת הוכמן, עמ' 13-14; פרשת לב, עמ' 547; פרשת יהב, עמ' 17-18; פרשת דרעי, עמ' 810-812; פרשת ציוני, עמ' 804; פרשת גנות, עמ' 386-393). אולם, **ראשית**, הפסיקה נסוגה כבר בשנת 1996 בפרשת ציוני מסיווג פרט העבירה של "פגיעה בציבור" כרכיב תוצאתי (לעיל); **שנית**, חוסר ההתאמה הנחזה להתקיים בין האמירות בפרשת גרוסמן והפרשות שבאו אחריה בנושא היסוד הנפשי, חשף לכל היותר ניסוח דו-משמעי מצד בית המשפט, מה שיצר עמימות גם בהקשר זה והכשיר את הקרקע לפירושים שונים (בן-אור, "מסע בעקבות נורמה אבודה", לעיל, בעמ' 282; מן, "אי יושר כמרכיב באחריות פלילית בעבירות שיש בהן הפרת נאמנות", לעיל פסקה 184, בעמ' 519-521; גור-אריה, "הפרת אמונים מצד עובדי הציבור ונבחריו – האם עבירה פלילית?", לעיל, בעמ' 264-266; מ' קרמניצר "על העבירה של מרמה והפרת אמונים לפי סעיף 284 לחוק העונשין ועל המחשבה הפלילית" משפטים יג (תשמ"ד) 275, 282-284; ר' קנאי "העדר מודעות ליסודות העבירה או טעות במצב המשפטי: העבירה של הפרת אמונים כדוגמה" מגמות בפלילים (2001) 203, 207-209; ד' נבות, ג' ורטהים, ע' פוקס (בהנחיית מ' קרמניצר) "עברת מרמה והפרת אמונים בישראל הלכה למעשה", בתוך מרמה והפרת אמונים: בחינה ביקורתית והמלצות לשיפור החקיקה (2008) 19, בעמ' 77-78). העמימות בנוגע לדרישת היסוד הנפשי הובילה בחלק מהמקרים לזיכוי נאשמים שלא התקיים לגביהם יסוד נפשי מוחמר של מניע פסול או מודעות לפסול שבמעשה, לא על בסיס משנה הלכתית סדורה אלא במסגרת החלטות אקראיות בהן פוזרו, בצורה ספורדית, קביעות שונות לגבי היסוד הנפשי, מהן מצמצמות יותר ומהן מצמצמות פחות, ובכל מקרה לא במהלך של קביעת הלכה עקבית ושיטתית אלא כתוצאת-אגב מניתוח הראיות שנמצאו בכל מקרה ומקרה. כתוצאה מכך, "**ההלכה לגבי היסוד הנפשי מעולם לא הייתה אחידה, ברורה ועקיבה, ובכמה תקופות אפשר למצוא בפסיקה אפיונים סותרים ליסוד הנפשי או פרשנויות שונות זו מזו לגבי אותה הלכה**" (נבות, ורטהים ופוקס, "עברת מרמה והפרת אמונים בישראל הלכה למעשה", לעיל, בעמ' 113).

הפעם הראשונה בה נעשה ניסיון לקבוע הלכה ברורה באשר ליסוד הנפשי הייתה בע"פ שבס. השופט מצא אמר שם כי היסוד הנפשי הנו מחשבה פלילית רגילה, המתבטאת במודעות לטיב הפיזי-עובדתי של המעשה והנסיבות, אך הוסיף כי במצבים בהם לא התרחשה סטייה מהשורה בדרגת חומרה מספקת תידרש, בנוסף ליסוד הנפשי האמור, מודעות של הנאשם לפסול של מעשהו. השופט מצא הבהיר כי דרישה נוספת זו להוכחת חוסר תום-ליבו של עובד הציבור, אינה מהווה חלק מהמחשבה הפלילית אלא נובעת "**מפרשנותו הפנימית של המונח 'הפרת אמונים'**" (ע"פ שבס, עמ' 527). דברים אלה אכן כיוונו ליצירת הלכה חדשה (שם, עמ' 546), אך בסופו של דבר לא התגבשו כדי הלכה כזאת: השופטת דורנר, שהצטרפה לתוצאה של השופט מצא, השאירה את סוגיית היסוד

הנפשי בצריך עיון (שם, עמ' 547), ואילו השופטת נאור חלקה על השופט מצא וסברה כי יש להרשיע את שבס בהפרת אמונים (שם, עמ' 548-549). משהגיע פסק הדין לדיון נוסף אומצה (ברוב דעות) עמדתו של השופט מצא באופן חלקי: קביעתו כי המחשבה הפלילית בהפרת אמונים רגילה ומסתפקת במודעות ליסודות העובדתיים-פיזיים, התקבלה ונעשתה הלכה. לא כן החלק של השני של עמדתו, בדבר הצורך במודעות לפסול של המעשה או בסטייה ניכרת מהשורה, שנדחתה על ידי דעת הרוב.

בהעדר הלכה ברורה עד לדנ"פ שבס לגבי היסוד הנפשי, ובהינתן שמדובר בעבירה מטושטשת מעצם ברייתה שעיצוב גדריה מחייב מעורבות שיפוטית, אין לראות בהחלת הלכת דנ"פ שבס על מעשים שהתרחשו לפניה משום החלה למפרע של הלכה המרחיבה את גדרי האחריות הפלילית (למסקנה דומה הגיע בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (סגן-הנשיא ז' המר, סגנית-הנשיא ב' אופיר-תום והשופטת י' שיצר) בע"פ 71363/05 סילברמן נ' מדינת ישראל, מיום 27.3.07, פסקאות 70-76; ראו עוד ת"פ (מחוזי י-ם) 2062/06 מדינת ישראל נ' בניזרי, מיום 1.4.08, פסקה 307). יתרה מזו: שיטת המשפט האמריקנית ממנה מבקש הנאשם ללמוד גזירה שווה, נרתעת מהחלה רטרוספקטיבית של הלכה חדשה המרחיבה את היקף האחריות הפלילית בהשוואה להלכה קודמת, בשל הזכות לקבלת אזהרה הוגנת מראש, הנגזרת מהזכות החוקתית להליך הוגן (Marks v. United States, 430 U.S. 188 (1977)). הזכות לאזהרה מוקדמת בפלילים נועדה להגן על אינטרס ההסתמכות (Weaver v. Graham, 450 U.S. 24, 28-29 (1981)), היינו לאפשר לאזרח לכלכל את מעשיו מראש באופן שלא יוטל עליו כתם של עבריין מפר חוק (W.R. LaFave Criminal Law (5th ed. 2010) sec. 2.3-2.4 at 116). תכלית זאת מתקיימת בזיקה לתפקידן של הנורמות הפליליות בהכוונת **התנהגות**. אין לה משמעות, ובוודאי שלא הצדקה, שעה שמדובר ביסוד הנפשי, שהרי היחס הנפשי של העושה בשעת הביצוע הנו אל פרטי ההתרחשות בה הוא נוטל חלק, ולא אל היסודות הנפשיים הקבועים בחוק כתנאי לאחריות הפלילית. ואם בכל זאת מחשבתו מגעת בזמן הביצוע עד לניתוח היסוד הנפשי של העבירה, שומט בכך העושה מיניה וביה טענה להעדר מחשבה פלילית בדרגה המספקת לפי החוק, בהינתן שהנחת היסוד היא שמעשיו מקיימים את מידת האנטי-חברתיות הנדרשת בחוק לצורך הפגיעה בערך המוגן. נציין כי ב"כ הנאשם אישר לשאלת בית המשפט כי לא מוכרת לו פסיקה בארה"ב שהרחיבה את הכלל נגד תחולה למפרע של הלכה מחמירה, גם על דרישת היסוד הנפשי (עמ' 17884-17889 לפרוטוקול).

1179. מעבר לצורך יאמר כי עמדתו של הנאשם, המבקש להחיל גם בישראל את הדוקטרינה האמריקנית בדבר אי-תחולתה למפרע של הלכה המרחיבה אחריות פלילית, מעוררת קשיים ניכרים. הכלל הנקוט בשיטתנו המשפטית הנו שהלכה שיפוטית המשנה

הלכה קודמת, בשונה מחקיקה (ראשית או משנית) המשנה חקיקה קודמת, חלה כעניין שבשגרה הן למפרע והן מכאן ולהבא, אלא אם כן קיימת הצדקה מיוחדת לסטייה מהכלל ולהגבלת תחולת ההלכה החדשה על מקרים עתידיים בלבד: "**משחצה בית המשפט את 'מחסום היציבות' שמציבה הלכה קיימת וראה צורך לקבוע הלכה חדשה מתאימה לזמן ולמצב החברתי והנורמטיבי השורר בעת קביעתה, מתחייבת גם התייצבותה של הפסיקה על פי ההלכה כפי שהיא עומדת על מכונה בעת הכרעת הדין, והכול בהתאמה לפתרונות קונקרטיים שהיא מציעה במקרים חריגים, כדי למנוע נזק ופגיעה שאינם מידתיים על פי עקרונות השיטה**" (פרשת סולל בונה, עמ' 182). ההבדל בין תחולת החקיקה לבין תחולת הפסיקה מוסבר בכך ש"**ההחלטה המפרשת הוראת חוק היא מעצם טיבה וטבעה דקלראטיבית. פעולתה איננה רק מכאן ולהבא, אלא היא בגדר הצהרה על מובנו של דבר החקיקה מאז ומעולם**" (בג"ץ 221/86 כנפי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד מא(1) 469, 480). השיקול המרכזי במניעת תחולתה הרטרוספקטיבית של ההלכה החדשה הנו ההגנה על מי שהסתמך בצורה סבירה על ההלכה הקיימת (פרשת סולל בונה, עמ' 150). עם זאת, "**מקרי ההסתמכות, המצדיקים מתן תוקף פרוספקטיבי בלבד להלכה חדשה, מטבע הדברים אינם רבים**" (שם, עמ' 151). אחד המקרים בהם יינתן להלכה חדשה תוקף רטרוספקטיבי חרף הפגיעה באינטרס ההסתמכות הנו "**כאשר הצדדים נטלו על עצמם את הסיכונים הכרוכים בשינוי ההלכה הישנה**" או כאשר קיימת "**חשיבות שבשינוי הדין במבט לאחור מבחינת הפרט והכלל**" או "**צורך בהחלת החידוש הנורמטיבי על ארועי העבר על רקע תכליתה ומהותה המיוחדת של ההלכה החדשה שנפסקה וחשיבותה מבחינת האינטרס הציבורי**" (פרשת איקאפוד, פסקה 46 לפסק דינה של השופטת (בדימ') פרוקצ'יה, ופסקה 2 לפסק דינה של השופטת נאור).

אף כי פסקי הדין שקבעו כלל זה ניתנו בתחומים של המשפט האזרחי, מצינו אמירות של בית המשפט העליון שיישמו אותם גם בשדה המשפט הפלילי (פרשת אקסלרוד, עמ' 615; ע"פ 5121/98 טור' (מיל') ישעיהו נ' התובע הצבאי הראשי, פ"ד סא(1) 461, 570). באותם מקרים דובר בשינויי הלכה בתחום הפלילי שהטיבו עם הנאשם. לגבי שינויי הלכה מרחיבי אחריות פלילית, הושמעו בספרות המשפטית מספר דעות: פרופ' ברק כתב כי "**אין כל ייחוד במשפט הפלילי לעניין סטייה מתקדים קודם... איני סבור כי מכריעה השאלה, אם הפירוש החדש מרחיב את האחריות הפלילית או מצמצם אותה**". לפיכך, לדעתו, "**יש לבחון כל עניין ועניין בנפרד**", כשנקודת המוצא היא שגם בתחום הפלילי "**אינטרס ההסתמכות לעתים הוא מועט, ולעתים הוא בלתי סביר... לא פעם מתכננים בני אדם את פעולתם בלא לדעת כלל מהו החוק, או אפילו מתוך הנחה שפעולתם היא בלתי חוקית**" (א' ברק שיקול דעת שיפוטי (תשמ"ז) עמ' 440). ד"ר קפלן-הגלר מיקמה את הדיון בהוראת סעיף 34יט לחוק העונשין, תשל"ז-1977, בדבר ההגנה של טעות במצב משפטי. לדעתה, הסתמכותו של נאשם על הלכה מקלה קודמת, שעמדה בתוקף בעת ביצוע המעשה, מקימה

את ההגנה האמורה "**שכן ההסתמכות על הלכה פסוקה ישנה או על המצב המשפטי שנהג לפני צאתה של ההלכה הפסוקה הסוטה, היא טעות 'בלתי נמנעת'**" (ע' קפלן-הגלר "תחולה עתידית לתקדימי בית המשפט העליון" מאזני משפט ד (תשס"ה) 125, 134). הדגשת אלמנט ההסתמכות נעשתה גם על ידי פרופ' ביין, באומרו כי "**אין ספק שבתחום דיני העונשין אינטרס ההסתמכות הוא בעל חשיבות מכרעת, והכלל של 'אין עונשין אלא אם מזהירין תחילה' הוא במידה רבה ביטוי לאותו רעיון... ניתן לטעון כי על הלכה חדשה מחמירה חל אותו 'טעם רציונלי' שבגינו נאסרה הרטרוספקטיביות של החמרה בחיקוק של האחריות הפלילית**" (ד' ביין "התנועה זורמת גם בהלכה?" עורך הדין 13 (2011) 90, 91).

נראה כי הסתמכות מצידו של נאשם כלשהו מותנית בידיעה מצידו בעת ביצוע המעשה על קיומה של ההלכה הראשונה שהצרה את גבולות האחריות הפלילית בהשוואה להלכה המאוחרת שנפסקה לאחר מכן. כאשר "**ההלכה הקודמת לא הייתה כלל ידועה לצדדים**", לא ניתן לראותה כיוצרת הסתמכות של ממש, ולא קיים אינטרס הסתמכות הראוי להגנה (פרשת סולל בונה, עמ' 150). במקרה שלפנינו ניתן לקבוע כי הנאשם לא היה מודע בעת שביצע את המעשים עליהם הוא עומד לדין – ולכל הפחות לא הוכיח כי היה מודע – לקיומם של פסקי הדין שקדמו לדנ"פ שבס בהם נדונו יסודות העבירה של הפרת אמונים. מסקנה זו מתבססת על אמירותיו של הנאשם הפזורות לרוב, הן בחקירותיו במשטרה והן בעדותו בבית המשפט, אודות שלושת פסקי הדין של בית המשפט העליון עליהם סמך את ההיתר לטפל בענייני לקוחותיו של עו"ד מסר: פסק הדין בפרשת הורביץ, פסק הדין בפרשת יצחק ופסק הדין בפרשת ימק"א (כדוגמה בלבד נפנה לדברי הנאשם בעמ' 12410, 12412, 14079, 14082, 14185-14186, וכן: ת/155, הודעת הנאשם מיום 22.8.08, עמ' 43 לתמליל; ת/156, הודעתו מיום 2.10.08, עמ' 39, 41, 52 לתמליל; ת/158, הודעה מיום 14.11.08, עמ' 10, 26-27, 33 לתמליל; ואין אלה אלא מקצת אמירות הנאשם ברוח זו). דא עקא, שלושת פסקי הדין שהזכיר הנאשם אינם עוסקים כלל בעבירה של הפרת אמונים אלא באיסור הכללי על ניגוד עניינים, ובמקרים שנדונו בהם לא ננקטו הליכים פליליים בשל פעולה בניגוד עניינים. הנאשם לא טען ולו פעם אחת (עד שלא הגיש את סיכומיו) כי פעל כפי שפעל מתוך שהכיר את פסקי הדין מתקופת טרום דנ"פ שבס אשר תחמו את גבולות העבירה, וכי כיוון את מעשיו (או את מחשבותיו) בדרך שתמנע ממנו לחצות גבולות אלו. די בכך כדי לשלול טענה של הסתמכות מצידו, וממילא טענה לתחולה רטרוספקטיבית אסורה של הלכת דנ"פ שבס.

תחולת הלכה זו על הנאשם מובילה, כאמור, למסקנה כי מעשיו קיימו הן את היסוד העובדתי והן את היסוד הנפשי של הפרת אמונים.

סיכום

1180. לאור כל האמור, אנו מרשיעים את הנאשם בהפרת אמונים, עבירה לפי סעיף 284 לחוק העונשין, תשל"ז-1977.

אישום שלישי – מרמה כלפי מבקר המדינה

1181. באישום זה מיוחסת לנאשם קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות ממבקר המדינה, בשתי פרשות שונות. עניינה של הפרשה הראשונה באישום זה בכספים שקיבל הנאשם מד"ר ג'ו אלמליח (להלן – **אלמליח**). עניינה של הפרשה השנייה בשוויו של אוסף העטים של הנאשם. בכתב האישום נטען, כי הנאשם הונה בעניינים אלה את מבקר המדינה בהצהרות שהגיש בהתאם לכללי ועדת אשר למניעת ניגודי עניינים של שרים וסגני שרים (ת/343) ובהתנהלות מול המבקר.

כפי שיפורט להלן, החלטנו לזכות את הנאשם מאישום זה.

פרשת אלמליח

כתב האישום והתשובה לאישום

1182. על-פי כתב האישום, בסמוך לתחילת שנת 1993, קיבל הנאשם סכום של 72,000 דולר (להלן– **הסכום הראשון**) מאלמליח, שהנו אזרח ארה"ב. ביום 19.2.98 העביר אלמליח, מסיבה שאינה ידועה למאשימה, סכום של כ- 100,000 דולר (להלן– **הסכום השני**) לחשבונו הפרטי של הנאשם בבנק הפועלים.
יובהר כבר כעת, כי המאשימה (ר' למשל דברי ב"כ המאשימה בעמ' 11908), אינה טוענת, לגבי שני הסכומים האמורים, כי התקבלו באופן בלתי חוקי. לטענתה, אי החוקיות שבהתנהלות הנאשם, נעוצה ב**העדר הדיווח** למבקר על קבלת הסכום השני, במסגרת הדיווח על הסכום הראשון.

ביום 10.3.03, עם מינוי הנאשם לתפקיד שר התמ"ת, פנה מבקר המדינה דאז, מר אליעזר גולדברג (להלן– **המבקר**), לנאשם ויידע אותו בדבר כללי אשר ובדבר חובתו ליתן הצהרה בהתאם לסעיף 17 לכללים (הצהרה על הון, נכסים וזכויות בעת תחילת הכהונה). בעקבות זאת, הגיש הנאשם למבקר הצהרה לפי סעיף 17 לכללים, ובין היתר, הצהיר על קיומה של הלוואה ממועד "12/1992" מאדם בשם ד"ר יוסף אלמליח, ללא פרטים בדבר מועד פירעון ההלוואה.

במסגרת בדיקת ההצהרה, פנה המבקר לנאשם וביקש ממנו פרטים על תנאי ההלוואה, על תחום עיסוקו של אלמליח ועל מידת הקרבה שלו לנאשם. המבקר הסביר, כי המידע הנ"ל מבוקש, על מנת לבדוק, אם אין בהלוואה משום קבלת טובת הנאה אסורה לפי סעיף 6(3)(א) לכללים, וכן כדי לוודא שאין חשש לניגוד עניינים בין הנאשם לבין אלמליח. כמו כן הודיע המבקר, כי בהעדר תנאים להחזר ההלוואה, מהווה ההלוואה טובת הנאה שאסור לנאשם לקבלה.

בעקבות זאת, החלה, במהלך שנת 2004, חליפת מכתבים ופגישות בין הנאשם ובאי כוחו לבין המבקר ואנשי לשכתו. לאחר דין ודברים ממושך בעניין, ניאות הנאשם למסור למבקר פרטים בדבר תנאי ההלוואה מאלמליח וכן מסר למבקר פרטים נוספים אודות עיסוקו של אלמליח וקשריו עם הנאשם. במסגרת המגעים הנ"ל, דרש המבקר מהנאשם לקבוע תנאים להלוואה, ובכלל זה, מועד לפירעונה. הנאשם הסכים לדרישה זו והמציא למבקר מסמך, שבו מביע אלמליח את הסכמתו לתנאי החזר ההלוואה, כפי שנוסחו על ידי הנאשם, ובכלל זה כי ההלוואה תיפרע עד לחודש ינואר 2009.

במכתב למבקר מיום 2.12.04, שבו מסר הנאשם למבקר את גרסתו באשר לטיב הקשר עם אלמליח, ציין הנאשם, כי שימש חבר במועצות המנהלים של חברות שאלמליח היה בעל מניות בהן. לפי האמור בכתב האישום, הנאשם נמנע במכוון מלדווח למבקר על הסכום האמור הנוסף של 100,000 דולר שקיבל מאלמליח בשנת 1998. הנאשם לא דיווח על הסכום האמור, על מנת להונות את המבקר ולהסתיר ממנו את טבעם האמיתי של קשריו עם אלמליח.

לאחר סיום כהונתו של הנאשם בתפקיד ראש ממשלה, המציא הנאשם למבקר, ביום 9.7.09, מסמך נוסף, שנכתב ביום 31.12.08, ובו מביע אלמליח את הסכמתו להאריך את המועד לפירעון ההלוואה עד ליום 1.1.10.

עוד נטען בכתב האישום כי בעקבות מצגי השווא שהציג הנאשם לפני המבקר, קיבל הנאשם מהמבקר את הנחת דעתו לכך שהפרטים שמסר לו הנאשם בהצהרותיו ובמכתביו למבקר – נכונים, ולכך שהוא פועל בהתאם לכללי ועדת אשר. כפועל יוצא מכך, איפשר המבקר לנאשם להמשיך להיות חייב כספים לאלמליח ונמנע מלהעמיק את חקירתו באשר לטיבם האמיתי של קשריו של הנאשם עם אלמליח ובאשר לסיבה שבגינה העביר אלמליח כספים נוספים בסך של 100,000 דולר לחשבונו של הנאשם. במעשיו אלה (בפרשה זו ובפרשת אוסף העטים), קיבל הנאשם דבר במרמה בנסיבות מחמירות מהמבקר. הנסיבות המחמירות הן: רום תפקידו של הנאשם, העובדה שמדובר בהונאה של מבקר המדינה, חשיבות ההצהרה לפי כללי ועדת אשר וניצול האמון שניתן בנאשם.

1183. בתשובתו לכתב האישום, כפר הנאשם במיוחס לו באישום זה.

עם זאת, הודה הנאשם, כי קיבל מאלמליח הלוואה בסך של 72,000 דולר וכי קיבל מאלמליח כדין סכום נוסף של כ- 100,000 דולר, וזאת, במסגרת איסוף כספים למימון הגנה משפטית במשפט "חשבוניות הליכוד".

הנאשם הודה, כי המבקר פנה אליו והעמידו על כללי ועדת אשר ובכלל זה על החובה למסור הצהרה בהתאם לכללים. לטענת הנאשם, לאחר כניסתו לתפקיד שר התמ"ת, הוא העביר למבקר הצהרה כנדרש על פי הכללים, ובה פירט את כל הנתונים הרלוונטיים להלוואה שנטל מאלמליח. הנאשם הודה, כי בעקבות הצהרתו הנ"ל, פנה אליו המבקר, פנייה שתוכנה פורט בכתב האישום. הנאשם הוסיף, כי מסר למבקר את הפרטים שנתבקשו וכי בעקבות דרישת המבקר, סוכם בינו לבין אלמליח על תנאי החזר ההלוואה. הנאשם כפר בטענה, כי נמנע במתכוון לדווח למבקר על הסכום הנוסף האמור שקיבל מאלמליח.

הראיות

כללי

1184. לצורך הוכחת המיוחס לנאשם בכתב האישום בעניין אלמליח, הסתפקה התביעה בהגשת מסמכי מבקר המדינה הנוגעים לעניין, באמצעות עדת התביעה שלומית לביא, ששימשה בתקופה הרלוונטית עוזרת בכירה למבקר המדינה. מסמכים אלה כוללים את הצהרות הנאשם בהתאם לכללי ועדת אשר, את חליפת המכתבים הרלוונטית בין הנאשם ונציגיו לבין המבקר ותרשומות של פגישות שקיימו הצדדים בנושא. שלומית לביא עצמה לא נחקרה במשטרה בנוגע לאישום, וחקירתה הראשית בבית המשפט כללה הגשת המסמכים האמורים בלבד. חקירתה הנגדית של שלומית לביא התמקדה בנושא אוסף העטים, וההגנה בחרה שלא לחוקרה בעניין אלמליח. בפרשת ההגנה, העיד בנושא אלמליח הנאשם בלבד.

1185. להלן, נסקור את השתלשלות הדברים, על בסיס המסמכים הנוגעים לעניין אלמליח, תוך התייחסות לגרסת הנאשם לגביהם. עם זאת, בטרם נפנה לכך, נציג תחילה את גרסת הנאשם באשר למערכת היחסים בינו לבין אלמליח ובאשר לנסיבות קבלת הסכומים נשוא כתב האישום.

הקשר בין הנאשם לאמליח

1186. בחקירתו הראשית העיד הנאשם (עמ' 11031-11033, 12428-12430), כי אלמליח הוא חבר קרוב משנות ה- 70. בשנת 1992 סיים הנאשם כהונה בתפקיד שר הבריאות ונותר חבר כנסת "בלבד". אלמליח, פרופסור לכימיה ויזם עסקי, היה אז גם בעל מניות עיקרי בשתי חברות ציבוריות – "ישראמקו" ו"יואל", שעסקו בקידוחי נפט. אלמליח הציע לנאשם לכהן בתפקיד דירקטור בחברות אלה והוא נעתר להצעה. הנאשם לא קיבל שכר תמורת עבודתו, שכן הדבר נאסר, אך הועמד לרשותו רכב. הנאשם עזב את התפקידים האמורים תוך פחות משנה, בעקבות ההכרזה על מועמדותו לראשות עיריית ירושלים

בשנת 1993, שכן המרוץ לראשות העירייה תבע את מלוא זמנו. הנאשם העיד, כי הידידות בינו לבין אלמליח נמשכה גם בשנים שלאחר מכן (עמ' 12477-12481). כך, בשנת 2004, פנה הנאשם לג'וליאני, ראש העיר לשעבר של ניו יורק, ולבלומברג, ראש העיר הנוכחי של ניו יורק, והזמינם לאירוע שהתקיים בעיר, שבו קיבל אלמליח עיטור מנשיא ארגנטינה (בפניות אלה, נ/446, מציין הנאשם כי אלמליח הוא אחד מחבריו היקרים והותיקים ביותר). על פי עדות הנאשם, אלמליח היה מעריץ של התמונות שציירה אשתו עליזה. אלמליח רכש במשך השנים תמונות כאלה, בסכומים של עשרות אלפי דולרים, והן כיסו את קירות משרדי יואל וישראמקו. כמו כן, כשנפטרה אימו של אלמליח, הזמין אלמליח אנשים מעטים בלבד להלווייתה וביקש מהנאשם ואשתו, נוכח הקשר האישי בינו לבין הנאשם, להתחיל לשבת שבעה בביתם. בתקופת כהונתו בתפקיד שר התמ"ת, נפגש הנאשם עם אלמליח פעמים רבות בחו"ל. אלמליח אף היה חבר בקרן ירושלים החדשה והסכים להיות חבר בוועד הבין לאומי של הקרן בחו"ל. אלמליח גם הוזמן, כמי שהיה ידידו של הנאשם במשך שנים, לתערוכת תמונות של אשת הנאשם בחו"ל ולארוחת הערב שהתקיימה לאחר מכן. גם בחקירתו הנגדית (עמ' 13917-13919) אישר הנאשם כי אלמליח היה חבר טוב שלו וכי קיים עימו פגישות בין השנים 2002 ל-2006 (ר' ת/352). דברים דומים נאמרו לעניין זה גם בחקירותיו של הנאשם במשטרה (ת/158, עמ' 6-9; ת/160, עמ' 11-13).

נסיבות קבלת הסכום הראשון (72,000 דולר)

1187. הנאשם העיד, בחקירתו הראשית (עמ' 12430-12433), כי לאחר שרכש את ביתו שברחוב כ"ט בנובמבר בירושלים, הצטברו לו חובות. על רקע זה, פנה לאלמליח וביקש הלוואה – ואלמליח נענה. ההלוואה הייתה בתנאי השוק כפי שהיו מקובלים באותו מועד – הריבית שנקבעה הייתה ריבית (שנתית) של "ליבור + 3%", ומדובר היה בהלוואה "On Call", קרי, לא נקבע מראש מועד לפירעונה, והיא תיפרע לפי דרישת המלווה. אין חולק כי בזמן אמת לא נערך מסמך בכתב על הלוואה זו. הנאשם הוסיף לעניין זה, כי מדובר בסיכון מסוים מבחינתו, שכן הלוואה שתיפרע "לפי דרישה", מקשה על הלווה לתכנן מראש את צעדיו והנושה עלול לדרוש את פירעונה באופן פתאומי, מבלי להתחשב במצב הלווה. עם זאת, לדבריו, נוכח מערכת היחסים החברית בינו לאלמליח, מדובר היה בסיכון קטן. לאחר קבלת ההלוואה, עדכן הנאשם את רואה החשבון שלו והיא דווחה לרשויות המס. בחקירתו הנגדית (עמ' 13960-13961), נשאל הנאשם, האם עיתוי פרעון ההלוואה הושפע מהעובדה שאלמליח חבר שלו. הנאשם השיב, כי קיווה שהואיל ואלמליח חבר שלו, הוא יימנע מלדרוש את פירעון ההלוואה "מהיום למחר". הנאשם נשאל על ידי בית המשפט, האם הלוואה שסוכם כי תיפרע לפי דרישה, יכול שלא תיפרע עד סוף הדורות, והשיב בשלילה. לדבריו, הוא קיבל את ההלוואה בשלב בו סבר שכנראה יפרוש מחיים ציבוריים ויהיה במצב אחר מבחינת היכולת להשיב הלוואות. ואולם, משנבחר לראשות עיריית

ירושלים, חזרה משכורתו לרמה שלא אפשרה לו להחזיר את ההלוואה. למזלו, הוא יכול היה להידבר עם אלמליח ולהסביר לו את המצב, ואלמליח מצדו, הואיל ולא היה לחוץ, גילה סבלנות, אם כי אמר שאינו מוותר על הריבית ושזו הלוואה.

נסיבות קבלת הסכום השני (100,000 דולר)

1188. אשר לנסיבות קבלת הסכום בסך 100,000 דולר מאלמליח (סכום שהועבר לחשבון הבנק של הנאשם בבנק הפועלים ביום 19.2.98), העיד הנאשם בחקירתו הראשית (עמ' 12470-12471), כי קיבל תרומה מחברו אלמליח לצורך עזרה במימון הוצאות משפט "חשבוניות הליכוד". זאת, בדומה לסכום הנדון לעיל בסך 140,000 ש"ח שקיבל מטלנסקי. המאשימה חולקת על כך שזו הייתה מטרת כספים אלה ולטענתה מדובר בסכום ששימש לכיסוי יתרת חובה בחשבון העו"ש של הנאשם, שם אכן הופקדו הסכומים. מחלוקת זו אינה רלוונטית לצורך הכרעה באישום זה, שכן אין חולק כי מדובר בכספים שניתנו לנאשם לשימושו האישי, שלא על מנת להשיבם לאלמליח.

המגעים בין הנאשם למבקר המדינה

1189. ביום 28.2.03 החל הנאשם לכהן בתפקיד שר התמ"ת.

ביום 10.3.03, בעקבות מינויו של הנאשם לתפקיד שר, שלח המבקר לנאשם מכתב (ת/344) שכותרתו "**כללים למניעת ניגודי עניינים של שרים וסגני שרים**" ובו הפנה את הנאשם לחובה המוטלת על שרים וסגני שרים, בסעיף 17 לכללים, "**להצהיר למבקר המדינה בדין וחשבון מפורט, ועל פי טופס שקבע המבקר, על ההון, הנכסים והזכויות שהיו לשר ... בעת תחילת כהונתו**". על-פי האמור בסעיף, על השר להעביר את ההצהרה האמורה למבקר תוך 60 יום מיום תחילת כהונתו. אין חולק כי הנאשם קיבל מכתב זה.

בהמשך שנת 2003 (במועד שלא הובהר במדויק), הגיש הנאשם למבקר הצהרה בהתאם לסעיף 17 לכללי ועדת אשר (ת/195, נומרטורים 55-74), המתייחסת, בין היתר, להון, נכסים, זכויות והתחייבויות ביום הכניסה לתפקיד.

על פי עדות הנאשם (עמ' 12433-12435), ההצהרה, וההצהרות השנתיות שהוגשו בעקבותיה, הוכנו עבורו על ידי רואה החשבון הקבוע שלו, רו"ח ברזילי. לצורך זה העבירה הנאשמת לרו"ח ברזילי את המידע והמסמכים הרלוונטיים, שאותם הייתה אוספת, ברשות הנאשם, מהבנקים, מחברות הביטוח ומגופים נוספים. הנאשם עצמו לא היה מעורב בתהליך איסוף המידע, אלא הנחה והסמיך את העוסקים בכך. הוא חתם על ההצהרה, כפי שחתם על דו"חות שהגיש למס הכנסה, לעיתים לאחר ששאל שאלה או שתיים, או ביקש הבהרות כאלה ואחרות.

1190. אשר להלוואה, הנאשם ציין בהצהרה, בעמודת "תיאור ההתחייבות", כי מדובר בהלוואה; כי שם בעל החוב הוא "ד"ר יוסי אלמליח"; כי כתובתו היא "ניו יורק – ארה"ב". בעמודה שעניינה "סכום הקרן בש"ח", הוסף בכתב יד, כי מדובר ב"יתרת סכום הקרן בש"ח ל- 31.12.02" (התיבות "יתרת" ו- "ל-31.12.02" הוספו בכתב יד), ונרשם סכום של "כ- 208,000 ש"ח". בעמודת "תאריך היווצרות החוב" נרשם "12/92". בעמודת "תנאי ההתחייבות" צוין "ליבור + 3%".

הנאשם התייחס בחלק זה להלוואה נוספת, שלגביה צוין כי בעלת החוב היא ליזה דמפה; כתובת: "מיאמי – ארה"ב"; יתרת סכום קרן בש"ח ל- 31.12.02: "כ- 52.500"; תאריך היווצרות חוב: "12/86"; תנאי ההתחייבות "הצמדה לדולר + 5% ריבית".

בחקירתו הנגדית (עמ' 13919-13920), אישר הנאשם כי בהצהרה לא צוין מועד פירעון ההלוואה מאלמליח וכי עד אותו שלב טרם פרע את ההלוואה או חלק ממנה.

1191. ביום 15.7.03, שלח המבקר לנאשם מכתב בעניין הצהרתו האמורה (נ/204), שבו התייחסות למספר נושאים וביניהם גם נושא ההלוואות הנ"ל, שנטל הנאשם מאנשים פרטיים. במכתב ציין המבקר, כי "**אין בדיווח פירוט, כנדרש בטופס, בדבר סכום הקרן המקורי, ויתרת החוב (קרן+ריבית+הצמדה) למועד הדיווח, ובדבר תנאי פירעון ההלוואות, (ובכלל זה אופן החזרת ההלוואה ומועד פירעונה)**". הנאשם העביר את המכתב לטיפולו של רו"ח ברזילי.

ביום 4.9.03 שלח הנאשם מכתב תשובה למבקר (נ/205), שכלל, בין היתר, התייחסות להלוואות האמורות.

לגבי ההלוואה מאלמליח צוין: "**קרן מקורית כ- 208,000 ש"ח; יתרת חוב משוערכת: כ- 650,000 ש"ח; לא נקבע מועד לפירעון. ההלוואה תוחזר במועד המוקדם ביותר, כאשר תהיה לי האפשרות לכך**".

לגבי ההלוואה מליזה דמפה צוין: "**קרן מקורית כ- 52,000 ש"ח; יתרת החוב המשוערכת: כ- 300,000 ש"ח; לא נקבע מועד לפירעון. ההלוואה תוחזר במועד המוקדם ביותר, כאשר תהיה לי האפשרות לכך**".

לדברי הנאשם התיבה "ההלוואה תוחזר במועד המוקדם ביותר, כאשר תהיה לי האפשרות לכך", מבטאת הסכמה, שלפיה ההלוואה תוחזר "On Call" (עמ' 12436-12437).

ביום 5.11.03 השיב המבקר לנאשם (נ/209) וציין כי לא נקבע מועד פירעון להלוואות אף שחלפו שנים רבות מקבלתן ולפיכך:

> "**הלוואות בתנאים שצוינו לעיל, שאינם תנאים המקובלים בשוק, הינן לכאורה בגדר קבלת טובת הנאה האסורה על פי סעיף 6(3)(א)**

לכללים. אודה על תגובתך לעניין זה. כן אודה לך אם תמציא לי פרטים על תחום עיסוקיהם של נותני ההלוואות, מידת קירבתך אליהם והטעם לכך כי לא נקבע, כמקובל, מועד להחזרת ההלוואות".

הנאשם העיד בחקירתו הראשית (עמ' 12437-12438), כי הבין מהמכתב, שאחד הדברים שהמבקר ביקש לברר, הוא מידת קרבתו לאלמליח, במובן של האם יש ביניהם קשר המעורר חשש לניגוד עניינים. הבנה זו של הנאשם התבססה, לדבריו, על כך שעניינה של ההצהרה, הוא במניעת ניגודי עניינים. כמו כן, היה ידוע שלאלמליח היו בעבר עסקים בארץ, כך שהמבקר ביקש לברר, מאותה סיבה, מה עיסוקו כיום. כך גם לגבי ליזה דמפה, שאותה הנאשם כמעט שלא הכיר.

1192. בעקבות מכתב אחרון זה של המבקר, נפגש רו"ח ברזילי מטעם הנאשם עם שלומית לביא, עוזרתו הבכירה של המבקר. תרשומת לגבי תוכן הפגישה, שהתקיימה ביום 16.12.03, נרשמה על ידי שלומית לביא (סומנה ת/194, נומרטורים 294-295).

על פי התרשומת, רו"ח ברזילי העלה בפגישה שני טיעונים. האחד, כי נקבעו להלוואות תנאים שאינם חורגים מהתנאים המקובלים בשוק – הצמדה לדולר וריבית. השני, כי ההלוואות התקבלו שנים רבות טרם מינויו של הנאשם לתפקיד שר וכי הנאשם נהג לדווח על ההלוואות כנדרש, למשל, למס הכנסה. לכך השיבה שלומית לביא, ראשית, כי אין מדובר בתנאי שוק רגילים, שכן לא נקבעו להלוואות מועדי פירעון ובמשך שנים רבות לא הוחזר דבר. שלומית לביא הוסיפה, כי בהצהרה שמסר הנאשם למבקר, צוינו הסכומים הנומינאליים של ההלוואות ורק בעקבות בקשת הבהרה של המבקר, צוינו היתרות המשוערכות של ההלוואות. שלומית לביא אף שאלה את רו"ח ברזילי על תחומי עיסוקיהם של המלווים. לכך השיב רו"ח ברזילי, כי למלווים אין עיסוקים בארץ, אך לא נתן תשובה, למרות שנשאל מפורשות, באשר לתחומי העיסוק שלהם. שלומית לביא הבהירה לרו"ח ברזילי, כי ההצהרה המוגשת למבקר, שונה מהדיווח למס הכנסה, שכן עניינה של הראשונה הוא במניעת ניגודי עניינים. בעקבות דברים אלה, ציין רו"ח ברזילי, כי פירעון ההלוואות יהיה "לפי דרישה" של המלווים (זאת, לשיטת שלומית לביא, בשונה ממה שנמסר למבקר לפני כן) וכי עד היום טרם התקבלה דרישה כזאת. רו"ח ברזילי הוסיף, כי אין לנאשם מקורות כספיים לצורך החזר ההלוואות. רו"ח ברזילי הציע הסדר, לפיו ייקבע כי ההלוואות תוחזרנה "לפי דרישה", אך לא יאוחר ממועד שיקבע (תוך מספר שנים), שעד אליו יתכן שהנאשם כבר לא יכהן בתפקיד שר.

ביום 4.2.04, בהמשך לפגישה האמורה, שלח רו"ח ברזילי מכתב למבקר בשם הנאשם, שבו התייחסות, בין היתר, להלוואות האמורות. רו"ח ברזילי ביקש להבהיר, כי אין בין הנאשם לשני המלווים קירבה, כי שני המלווים הם תושבי חוץ ללא עסקים בישראל, כי הנאשם

נטל את ההלוואות בריבית מקובלת וכי לפיכך אין מדובר בטובת הנאה אסורה. עם זאת, רו"ח ברזילי ציין, כי הנאשם סיכם עם המלווים, כי אם לא יידרש לעשות כן במועד מוקדם יותר, הוא יפרע את ההלוואות עד ינואר 2009.

בעדותו בבית המשפט ביחס לדברים אלה (עמ' 13922-13925) אמר הנאשם, כי ברור שבינו לבין אדם שנתן לו הלוואה בתנאים אלה יש קרבה כלשהי, אך המבקר התעניין רק בקרבה שיכולה לעורר חשש לניגוד עניינים ועל כך בלבד הוא השיב למבקר באמצעות רו"ח ברזילי. עם זאת, בהמשך, כשנשאל הנאשם, האם לא ניתן לקבל הלוואה מאדם בהעדר מערכת יחסים חברית, דוגמת ההלוואה מגב' דמפה, השיב הנאשם כי בהחלט אפשר לקבל הלוואה כזאת, ובמידה ויש מערכת יחסים אחרת, שאינה חברית, צריך לציינה.

1193. מכתבו של רו"ח ברזילי לא סיפק את המבקר ובמכתב מיום 23.2.04 (ת/194, נומרטור 279) כתבה שלומית לביא לנאשם, כי הלוואות ללא מועד פירעון אחרי כל כך הרבה שנים הינן לכאורה בגדר טובת הנאה אסורה, וכי על מנת לבדוק את הנושא היטב, יש להמציא הסכם הלוואה בכתב ופרטים על מידת הקרבה למלווים ותחומי עיסוקם.

בעדותו בבית המשפט אמר הנאשם, כי להבנתו תחומי עיסוקם של המלווים אינם מעניינו של המבקר ודי בהצהרה שאין לו קשר עסקי עמם ואין להם עסקים בישראל (עמ' 12442). בהמשך עדותו (עמ' 13926-13933), נשאל הנאשם האם לא הבין, כי כששאל אותו המבקר על מידת הקרבה שלו לאלמליח, ביקש המבקר לבחון האם ההלוואה היא בתנאי שוק, והאם לא הבין, כי העובדה שקיבל מאותו אדם, חמש שנים לאחר ההלוואה, מתנה בסך של 100,000 דולר ארה"ב, יכולה הייתה להשפיע על עמדת המבקר לעניין זה. לכך השיב הנאשם, כי העיסוק בשאלה אלו עובדות יכולות היו להשפיע על המבקר הוא ספקולטיבי. כמו כן, לדבריו, בפגישה שהתקיימה לאחר מכן בין עו"ד זהר מטעמו לבין המבקר, דיווח עו"ד זהר באופן מפורט על החברות, המובנת מאליה, בין הנאשם לאלמליח. אשר לסכום של 100,000 דולר ארה"ב שתרם לו אלמליח, באותו זמן הנאשם לא זכר סכום זה, כפי שלא זכר זאת כשנשאל על כך במשטרה בשנת 2008. אם היה זוכר, דווקא היה לו אינטרס לספר על כך למבקר, שכן הדבר מבליט את העובדה שבינו לבין אלמליח קיים קשר חברי בלבד, ולא קשר עסקי, שיכול לעורר חשש לניגוד עניינים.

1194. בשלב זה החל משרדו של עו"ד זהר לטפל בקשר עם מבקר המדינה. במכתב מיום 25.3.04 (ת/194, נומרטור 267), חזר עו"ד זהר על עמדת הנאשם, כי מדובר בהלוואה מקובלת בתנאים מקובלים, אותה נטל הנאשם טרם כיהן בתפקיד שר וכי אין צורך ליתן פרטים על עיסוקי המלווים ומידת קירבתם לנאשם, מה עוד שכבר סוכם על מועד פירעון

(1/09). גם מכתב זה לא סיפק את המבקר והדבר קיבל ביטוי במכתבו לעו"ד זהר מיום 29.3.04 (ת/352(52)).

1195. בהמשך להתכתבות האמורה, התקיימה, ביום 16.6.04, פגישה בין עורכי הדין זהר ובלכר מטעם הנאשם לבין מבקר המדינה ושלומית לביא. על פי תרשומת הפגישה (ת/194, נומרטורים 221-223), עו"ד זהר אמר למבקר, כי הם מבקשים לגבש פתרון שיאפשר לחסוך מהשר את המבוכה הכרוכה בפנייה לנותני ההלוואות וכי מלכתחילה חשבו שקיים קושי לייחס לנאשם קבלת טובת הנאה אסורה בגין הלוואות שקיבל לפני שהחל לכהן בתפקיד שר. המבקר מצדו הסביר, כי המועד הקובע באשר לנושא קבלת טובת הנאה, הוא מועד הכניסה לתפקיד שר. כשמתקבלת הלוואה לפני מועד זה, הדבר כשר למהדרין, אך עם הכניסה לתפקיד, ההלוואה, שאין לה ריבית ומועד פירעון, הופכת לטובת הנאה. המבקר גם חלק על טענת עו"ד זהר שלפיה ההלוואה הייתה בריבית ו-"On Call". לעניין זה הפנה המבקר לדבריו האמורים של הנאשם (במכתבו מיום 4.9.03), שלפיהם הוא יחזיר את ההלוואות כאשר תהיה לו האפשרות לכך. המבקר הוסיף, כי מדובר בהלוואות מלפני 17 ו- 11 שנים, שעומדות היום על סכומים של 300,000 ו- 650,000 ש"ח, מאנשים שאינו יודע מי הם ובנסיבות שבהן ההחלטה מתי להחזירן נתונה בידי השר. כמו כן, עד היום אגורה אחת לא שולמה ורק לאחר שהנושא הועלה על ידו, נקבע מועד פירעון לשנת 2009. המבקר הוסיף, כי כל בקשתו היא קבלת פרטים, שכן המקרה אינו ברור לו, וכי השר בוודאי לא רוצה להסתיר. המבקר אמר, כי הוא בודק גם נושא של ניגוד עניינים ורוצה לדעת מי האיש. לכך השיב עו"ד זהר, כי גב' דמפה היא בת של אדם שהיה לקוח של השר לפני 17 שנה, כי ד"ר אלמליח היה חבר שלו בשנים ההן וכי אין לשני המלווים עסקים בישראל. המבקר השיב לדברים אלה באומרו: "**אני רוצה לדעת במה הוא כן** (ההדגשה במקור בתרשומת) **עוסק לא במה הוא לא עוסק. למה שלא אקבל את הפרטים. אני רוצה את הפרטים כדי למלא את חובתי ליישום ואכיפת הכללים**". בהמשך אמר המבקר, לעניין תנאי ההלוואה, כי "**מה שאני רוצה שיהיה הסכם בכתב, מכתב מצדו לאנשים שאכן התנאים והעובדות הם אלה ואלה. הוא גם יכול לציין שהוא נדרש על ידי מבקר המדינה... והפרטים הם: מועד ההלוואה, סכום הקרן, מועד הפירעון, גובה ריבית והצמדה ושערוך להיום**". כמו כן ביקש המבקר שהמלווים יאשרו את הפרטים האמורים. בתגובה לדברי עו"ד זהר שלפיהם הדבר יוצר אי נוחות, אמר המבקר כי הוא אינו יכול לוותר על דרישה זו. בשלב זה חזר המבקר על בקשתו לדעת את העיסוקים של המלווים. המבקר הוסיף, כי אין זה דבר שכיח לקבל הלוואות בסכומים כאלה בלי ערבויות לשנים כה רבות. עו"ד זהר השיב, כי במקרה של דמפה, מדובר בהתחשבנות מתקופת היותו של הנאשם עורך-דין. לכך הגיב המבקר באמרו שאם השר כותב לו את הדברים, אין לו סיבה שלא להאמין והוא לא בודק את אמינותם.

1196. ההתכתבות והפעילות בנושא נמשכו, וביום 2.12.04 שלח עו"ד זהר מכתב לשלומית לביא (נ/211), המתייחס, בין היתר להלוואות האמורות. במכתב נאמר כי:

> "**...מר אולמרט נטל את ההלוואה מד"ר יוסף אלמליח כאשר שימש כחבר במועצות המנהלים של חברת יואל וחברת ישראמקו, חברות אשר ד"ר אלמליח היה בעל מניות בהן. לימים, מכר ד"ר אלמליח את אחזקותיו בחברות אלה, והוא אינו מנהל עוד עסקים בישראל...**
> **מר אולמרט נטל את ההלוואה ממר וולפסון ז"ל, אביה של גב' ליזה דמפה, כאשר זה היה לקוחו של מר אולמרט. ביום 18.10.04 פרע מר אולמרט את ההלוואה...**"

למכתב צורף העתק מפניית הנאשם לאלמליח, מיום 22.7.04, בבקשה לאשר, נוכח פניית המבקר, את תנאי ההלוואה. במכתב נאמר (בתרגום חופשי), כדלקמן: את ההלוואה המקורית, בסכום של 75,000 דולר, נטלתי ממך (הנאשם מאלמליח) ביום 1.1.93; תנאי ההלוואה היו ליבור + 3% והוסכם שפירעונה יהיה לפי דרישתך; סכום ההלוואה נכון ליום 1.7.04 הוא 139,875 דולר; מוסכם כי אם לא אתבקש לפרוע את ההלוואה עד יום 1.1.09, אפרע אותה במלואה במועד זה. אלמליח עצמו חתום בתחתית המסמך כמי שמאשר דברים אלה. עוד צורף למכתב אישור של גב' דמפה בדבר פירעון ההלוואה והעתק מההמחאה שהועברה לגב' דמפה לשם פירעונה.

הנאשם התבקש להגיב לטענת כתב האישום, שלפיה במסמך זה (נ/211) נמנע, על מנת להונות את המבקר, מלדווח לו על הסכום הנוסף, של 100,000 דולר ארה"ב, שקיבל מאלמליח. בתגובה לכך, הסביר הנאשם (עמ' 12475-12477), כי אין מדובר במסמך שנועד לפרט את מלוא קשריו ויחסיו עם אלמליח, אלא בתשובה קונקרטית ומדויקת לשאלות שעמדו על הפרק בהתדיינות שקיים עם המבקר.

במאמר מוסגר יצוין, להשלמת התמונה בעניין פירעון ההלוואה, כי לבית המשפט הוגש גם מסמך מיום 31.12.08 (נ/222, מסמך מס' 2), ובו פניית הנאשם לאלמליח בבקשה לדחות את פירעון ההלוואה מיום 1.1.09 ליום 1.1.10. הפנייה כוללת פירוט של תנאי ההלוואה האמורים וכן הסכמה מצד הנאשם לכך שהריבית לתקופה הנוספת תהיה ליבור + 4%. אלמליח חתום על המסמך כמי שמאשר את הדברים. בהמשך הוגשו לבית המשפט מסמכים נוספים, שאין צורך לפרטם, מהם עולה כי דחיית מועד הפירעון האמורה דווחה למבקר המדינה, כי פירעון ההלוואה (שנפרעה במספר שלבים) הושלם ביום 2.7.10 וכי הדבר דווח למבקר.

1197. ביום 8.12.04 השיבה שלומית לביא במכתב (נ/212) למכתבו האמור של עו"ד זהר, שבו ציינה כי: "**מכתבך מיום 1.12.04 והאמור בו לגבי שתי ההלוואות הובא לידיעת מבקר המדינה**". שלומית לביא הוסיפה כי "**נבקש להביא לתשומת ליבך כי בהצהרה שעל השר**

למסור למבקר המדינה לתום שנת 2004, יש לציין את מקורות המימון להחזר ההלוואה" (לגב' דמפה).

בכך, למעשה, באה לסיומה ההתכתבות בנושא זה.

גרסת הנאשם במשטרה

1198. בחקירת המשטרה בנושא אלמליח פסל הנאשם קשר בין ההלוואות שנטל מאלמליח ומדמפה ואי פירעונן למשך תקופה ארוכה, לבין היותו איש ציבור. כמו כן, פסל הנאשם קשר בין ההלוואה מאלמליח לבין עזרה לאלמליח, כחבר במועצת המנהלים של אחת מחברותיו, בקידום פרויקט שבו הייתה מעוניינת החברה. בהקשר זה, אמר הנאשם כי הוא ואלמליח היו ידידים. הנאשם גם סיפר בחקירותיו על המנגנון שעליו הוסכם עם המבקר לעניין פירעון ההלוואה מאלמליח ועל דחיית מועד הפירעון (בהסכמת אלמליח) שעליו סוכם עם המבקר לעניין זה (ר' ת/151, חקירה מיום 23.5.08, עמ' 27-28; ת/155, חקירה מיום 22.8.08, עמ' 6-9; ת/159, חקירה מיום 30.1.09, עמ' 49-50; ת/160, חקירה מיום 6.2.09, עמ' 3-4).

בחקירה ת/159 (עמ' 50-56) נשאל הנאשם, האם קיבל סכומים נוספים מאלמליח מלבד ההלוואה הנ"ל. הנאשם אמר, כי הוא אינו זוכר קבלת סכום נוסף מאלמליח. לאחר מכן, כשהוצגו לנאשם מסמכים המתעדים את קבלת הסכום השני האמור (100,000 דולר), אמר הנאשם, כי יתכן שמדובר בסכומים ששולמו בגין רכישת תמונות של רעייתו, שכן אלמליח רכש תמונות שלה בסכומים של עשרות אלפי דולרים. מיד בהמשך, ציין הנאשם, כי יתכן שהסכום השני הנ"ל קשור לסכומים שאסף לצורך מימון הוצאות המשפט שלו ב"משפט חשבוניות הליכוד", ושהוא מוכן לברר את הדבר (בירור זה, ככלל, לא העלה דבר עד למועד החקירה הבאה (ת/160)). הנאשם הופנה לכך שהמבקר ביקש פרטים לגבי מערכת היחסים שלו עם אלמליח ונשאל מדוע לא דיווח למבקר, במסגרת זו, על הסכום השני האמור. הנאשם השיב, כי יתכן שמדובר בסכום שאינו נכנס בגדר הסכומים החייבים דיווח למבקר, כי עו"ד זהר טיפל עבורו בנושא זה וכי הוא אינו יכול לענות תשובה טובה יותר, הואיל וסכום זה אינו זכור לו. עוד אמר הנאשם, כי לא הסתיר מהמבקר שבינו לבין אלמליח יש יחסים אישיים קרובים וכי הם חברים. הנאשם אמר דברים דומים גם בחקירתו ת/160 הנ"ל.

<u>סיכומי הצדדים</u>

1199. לטענת המאשימה, הנאשם, שניהל תכתובות שונות בנושא כללי ועדת אשר עם המבקר, היה מודע לכללים ולחובות הקבועות בהם. כמו כן, אין חולק כי אלמליח והנאשם היו חברים טובים ונפגשו זה עם זה בתקופה הרלוונטית. הנאשם הסתיר מהמבקר את קבלת הסכום השני האמור, ואת חברותו עם אלמליח, בעיקר על מנת שהמבקר לא ייקבע,

כי הסכום הראשון שקיבל מאלמליח, ההלוואה שטרם נפרעה באותה עת, הוא בגדר טובת הנאה אסורה. סיבות נוספות להסתרה, היו חשש שהמבקר ייקבע כי הנאשם נתון בניגוד עניינים אסור וחשש כי המבקר יעמיק את בדיקתו באשר ליחסיו עם אלמליח. טענת הנאשם, לפיה בעת ההתכתבויות בינו לבין המבקר, הוא סבר כי הוא נשאל על קרבתו לאלמליח בהקשר של קרבה עסקית בלבד, אינה נכונה. מההתכתבות עולה בבירור, כי הנאשם ובאי כוח התייחסו להעדר קרבה דווקא בהקשר של חברות והציגו לעניין זה מצג שווא למבקר. לעמדת המאשימה, גרסת הנאשם באשר לקבלת הסכום השני האמור, אינה אמת, שכן אין זה סביר כי הנאשם שכח סכום זה בעת הגשת ההצהרות למבקר ובעת חקירת המשטרה. על פני הדברים, מדובר בסכום ששימש לכיסוי יתרת חובה בחשבונו של הנאשם ולא הוכח שימוש בכספים לצרכי מימון הגנה משפטית. עוד טוענת המאשימה, כי ה"דבר" שהתקבל במרמה כתוצאה ממצג השווא האמור (של אי ציון הסכום השני האמור והחברות עם אלמליח), הוא הנחת דעתו של מבקר המדינה. לחילופין, לגישת המאשימה, ניתן לראות קבלת דבר במרמה, בכך שהמבקר נדרש לפעול בעניין הנאשם שלא על פי מידע נכון ומלא. טענה חלופית נוספת של המאשימה, היא שלכל הפחות עשה הנאשם ניסיון לקבל במרמה את הנחת דעתו של המבקר, כך שיש להרשיעו בעבירה של ניסיון לקבלת דבר במרמה. טענה חלופית נוספת של המאשימה, היא לעבירה של קבלת דבר בתחבולה.

1200. ההגנה טענה בסיכומיה, כי התנהלות הנאשם בעניין אלמליח אינה מקיימת אף לא אחד מיסודות העבירה של קבלת דבר במרמה. אשר ליסוד מצג השווא, בכתב האישום התמקדה המאשימה בטענה באשר למצג שווא שעניינו הסתרת הסכום השני האמור. על כך גם נחקר הנאשם במשטרה. לעומת זאת, בסיכומי המאשימה נטען בעיקר באשר למצג שווא שעניינו הסתרת החברות בין הנאשם לאלמליח. משלא נזכרה טענה זו בכתב האישום, והנאשם לא נחקר עליה, לא ניתן להעלותה בסיכומים. לא זו אף זו, העובדה כי הנאשם ואלמליח חברים, לא הוסתרה ממבקר המדינה. החברות בין השניים הייתה ידועה וברורה, בין היתר, נוכח תנאי ההלוואה. התייחסויות הנאשם, בהתנהלותו מול המבקר, ל"קרבה" בינו לאלמליח, הייתה בהקשר של קרבה כלכלית וקרבה כפי שהיא מוגדרת בכללי ועדת אשר (הגדרה שעניינה קרבה משפחתית, או קרבה לאדם שלשר יש עניין אישי במצבו הכלכלי) ועל רקע זה יש להבין את תשובותיו למבקר בעניין זה. יתרה מכך, למבקר נאמר, כי המידע שהועבר לו אינו כולל את מלוא הפרטים בדבר עיסוקיו של אלמליח וקרבתו לנאשם, כך שאי ציון העובדה כי אמליח והנאשם חברים ואי ציון הסכום השני האמור, אינם בגדר מצג שווא. אשר ליסוד התוצאתי של "קבלת דבר", הנחת דעתו של המבקר כי הפרטים שנמסרו לו נכונים, אינה בגדר "דבר". טיעון לפיו ה"דבר" שהתקבל כתוצאה ממצג השווא, הוא עצם אמונתו של האדם בנכונות הדברים שהוצגו לו, הוא טיעון מעגלי. הדרישה היא לתוצאה שעניינה הישג ממשי כלשהו. הישג מעין זה לא מתקיים במקרה הנוכחי, שכן המבקר, אף בלי שידע על הסכום השני ועל החברות, קבע כי

ההלוואה היא טובת הנאה אסורה. אשר ליסוד הקשר הסיבתי, הנאשם, נוכח עמדת המבקר, כי הלוואה בלי מועד פירעון מהווה טובת הנאה אסורה, הסכים לקבוע להלוואה מועד פירעון. בד בבד, העלה הנאשם בפני המבקר את השגותיו באשר למסירת מלוא הפרטים על אלמליח. בנסיבות אלה, הנחת דעתו של המבקר נתקבלה נוכח קביעת מועד פירעון להלוואה וחרף העובדה שהיה מודע לכך שלא כל הפרטים באשר לעיסוקיו של אלמליח וקשריו עם הנאשם נמסרו לו. מכאן שלא מתקיים קשר סיבתי בין אי מסירת פרטים אלה למבקר לבין קבלת הנחת דעתו. הנאשם גם נעדר יסוד נפשי. הוא לא נמנע מלציין את המידע על חברותו עם אלמליח ועל הסכום השני כדי לקבל דבר מהמבקר ולא היה מודע לכך שהוא עשוי לקבל דבר כתוצאה מכך. לא זו אף זו, הנאשם סבר, כי לו היה מידע זה בידי המבקר, הדבר יכול היה דווקא לסייע לו (לנאשם), שכן יתכן כי במקרה כזה המבקר היה מגיע למסקנה שמדובר בהלוואה מ"חבר כאח", שאינה בגדר טובת הנאה אסורה. ואולם, משלא טען הנאשם כי אלמליח הוא "חבר כאח", שכן היה חבר קרוב, אך לא "חבר כאח", הרי שהעובדות הנ"ל אינן רלוונטיות למבקר. ההגנה הוסיפה, כי אי העדת מבקר המדינה, היא ליקוי היורד לשורש העניין. משלא העיד המבקר, ממילא לא ניתן לקבוע דבר לגבי התקיימות יסודות העבירה. בשונה מאי העדת פקיד השומה בעבירות מס, שהן עבירות התנהגות, מדובר בעבירה תוצאתית. התוצאה הנטענת היא קבלת הנחת דעתו של המבקר. כדי לבסס, בין היתר, את קיומו של קשר סיבתי בין מצג השווא הנטען לתוצאה זו, נדרשת העדת המבקר. כמו כן, אלמליח לא נחקר במשטרה ולא נכלל ברשימת עדי התביעה, דבר הפועל אף הוא לחובת המאשימה. לטענת ההגנה, בנסיבות האמורות ממילא לא הוכח גם ניסיון לרמות את המבקר. לבסוף, לטענת ההגנה, אין לייחס משמעות לכך שהנאשם לא זכר, מיד כשנשאל על כך בחקירת המשטרה, את נסיבות קבלת הסכום השני האמור מאלמליח. הנאשם אמנם לא זכר בתחילה כי קיבל מאלמליח כספים כלשהם מלבד ההלוואה (הסכום הראשון), וייחס בתחילה את הסכום השני, כשזה הוצג לו, לרכישת תמונות שציירה רעייתו. עם זאת, הנאשם נזכר בנסיבות קבלת הסכום – לצורך מימון הגנה משפטית – מיד בהמשך החקירה. כמו כן, משאין חולק כי הסכום הנ"ל התקבל לצרכים אישיים של הנאשם, הרי שאין נפקות לשאלה האם מדובר במימון הגנה משפטית, כטענת הנאשם, או בצרכים אישיים אחרים, כטענת המאשימה.

דיון

1201. כפי שהובהר לעיל, המאשימה אינה טוענת, לגבי אף אחד מהסכומים נשוא אישום זה, כי התקבלו בניגוד לדין. המאשימה גם אינה טוענת, כי הסכום השני שקיבל הנאשם מאלמליח, צריך היה, כשלעצמו, להיות מדווח למבקר המדינה. טענת כתב האישום היא אך ורק, כי הנאשם חייב היה לדווח על הסכום השני, כמו גם על חברותו הקרובה עם אלמליח, במסגרת ההתדיינות בינו לבין המבקר בנוגע לסכום הראשון שקיבל מאלמליח,

וכי נמנע מלעשות כן על מנת להונות את המבקר ולזכות בהנחת דעתו באשר לסכום הראשון.

1202. העבירה המיוחסת לנאשם בעניין זה היא, כאמור, עבירה של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות (עבירה לפי סעיף 415 לחוק העונשין). לעניין יסודות עבירה זו, שאליה התייחסנו גם בחלקים קודמים של הכרעת הדין, נקבע בפסיקה כדלקמן:

> **"העבירה של קבלת דבר במרמה היא עבירה תוצאתית. הרכיב ההתנהגותי בה הוא הצגת טענה כוזבת; הרכיב הנסיבתי הוא "דבר", והרכיב התוצאתי הוא "קבלה" של הדבר ... נדרש קשר סיבתי בין ההתנהגות – מצג הכזב, לבין התוצאה – קבלת הדבר. המחשבה הפלילית הנדרשת היא זו של מודעות לקיומם של היסודות העובדתיים של העבירה, קרי: היות המצג כוזב, אפשרות התרחשות התוצאה האסורה, ורכיב הסיבתיות שבין המצג הכוזב והתוצאה..."**
> (ע"פ 2333/07 שלמה תענך נ' מדינת ישראל, מיום 12.7.10).

לצורך הרשעת הנאשם בעבירה זו נדרשת המאשימה להוכיח, מעבר לכל ספק סביר, כי הנאשם הציג למבקר המדינה טענה כוזבת וכי **כתוצאה מכך** (דרישת הקשר הסיבתי) קיבל הנאשם דבר. כפי שצוין לעיל, לשיטת המאשימה, אי-ציון הסכום הנוסף שהתקבל מאלמליח ותשובות הנאשם באשר לקרבתו לאלמליח, הם בגדר טענות כוזבות, שכתוצאה מהן קיבל הנאשם את הנחת דעתו של מבקר המדינה (קיבל "דבר"). כמו כן, נדרשת המאשימה להוכיח, מעבר לכל ספק סביר, כי הנאשם היה מודע לכך שהציג למבקר המדינה טענה כוזבת, ושכתוצאה מכך זכה בהנחת דעתו של המבקר. יתרה מכך, המאשימה טענה כי הנאשם נמנע **במתכוון** מלציין את הסכום הנוסף, על מנת להונות את המבקר ולהשיג בכך את הנחת דעתו.

1203. עיון במסמכי ההתדיינות בין הנאשם ונציגיו למבקר המדינה ושלומית לביא בנושא ההלוואה, שהם כאמור הראיות היחידות שהביאה התביעה לעניין זה, מלמד כי אין בהם כדי לבסס את קיומם של יסודות עבירת המרמה. הטעם לכך, כפי שיפורט להלן, הוא שלא הוכח קשר סיבתי בין העדר הדיווח למבקר המדינה על הסכום הנוסף ועל מידת החברות בין הנאשם לאלמליח, לבין קבלת הנחת דעתו באשר להלוואה.

1204. הנאשם דיווח למבקר על הלוואה בסך 75,000 דולר שקיבל מאלמליח, בטופס ההצהרה שהגיש לפי סעיף 17 לכללים. מדובר בהתחייבות תלויה ועומדת נכון למועד תחילת כהונתו בתפקיד שר. הנאשם לא דיווח למבקר, במועד זה, על הסכום הנוסף של 100,000 דולר ארה"ב שקיבל מאלמליח. אין חולק כי הנאשם לא נדרש לדווח למבקר מלכתחילה על סכום נוסף זה, הואיל ואין מדובר בהתחייבות תלויה ועומדת של הנאשם כלפי אלמליח (לשיטת שני הצדדים, סכום זה ניתן לנאשם שלא על מנת להחזירו לאלמליח).

1205. בדיווח ראשוני זה של הנאשם על ההלוואה קיימת אמנם אי בהירות, שכן הנאשם דיווח על הסכום של "**כ- 208,000 ש"ח**" בתור "**יתרת סכום הקרן בש"ח ל- 31.12.02**", וזאת, בעמודה שנועדה לדיווח על "סכום הקרן בש"ח" (ולא על יתרת סכום הקרן), וכן דיווח על הריבית ("ליבור + 3%"), אך הותיר ריקה את העמודה שעניינה "**יתרת החוב בש"ח**". מדובר, אם כן, בדיווח חלקי במידת מה. עם זאת, כפי שפורט לעיל, הפרטים הנוגעים לתנאי ההתחייבות הושלמו על ידי הנאשם בהמשך (בין היתר במכתבו מיום 4.9.03 – נ205/1), ואין כל אינדיקציה לכך שבשלב זה, שבו טרם נשאל הנאשם על קשריו עם אלמליח, ביקש הנאשם, באמצעות רואה החשבון שלו, להונות את המבקר.

1206. בהמשך, לאחר שביקש המבקר לברר פרטים בדבר תנאי ההלוואה, והנאשם מסר למבקר פרטים אלה (ריבית ויתרה משוערכת), וציין כי להלוואה לא נקבע מועד פירעון וכי "**ההלוואה תוחזר במועד המוקדם ביותר, כאשר תהיה לי האפשרות לכך**", יידע המבקר את הנאשם, במכתב מיום 5.11.03 (נ209/1), כי עמדתו היא שההלוואות, ללא מועד פירעון, הן בגדר טובת הנאה אסורה. המבקר גם ביקש פרטים על תחום עיסוקיהם של נותני ההלוואות, מידת קרבתו של הנאשם אליהם והטעם לכך שלא נקבע מועד פירעון להלוואות.

1207. תגובת הנאשם (באמצעות פרקליטיו) לדרישות אלה של המבקר לא היו ישירות ופשוטות. עם זאת, לא הוכח כי הנאשם רימה את המבקר.

1208. באשר להעדר מועד פירעון, נטען כי הסיכום עם המלווים היה, כי הפירעון יהיה "עם דרישה". סיכום זה (פירעון עם דרישה), הוא בעל תוכן שונה מזה שנמסר במקור למבקר, שלפיו ההלוואות תפרענה, למעשה, לפי החלטת הנאשם (ולא לפי דרישת המלווים). עם זאת, לא הוכח כי הסיכום עם המלווים לא היה מלכתחילה כי ההלוואות תפרענה לפי דרישה. כמו כן, בגרסת הנאשם, שלעניין זה אינה בלתי סבירה, שלפיה העריך שנוכח מערכת היחסים בינו לבין אלמליח, אלמליח לא ידרוש את פירעון ההלוואה מבלי להתחשב בו, יש כדי לצמצם את הפער בין תוכנו של הסיכום שהוצג מלכתחילה למבקר, לבין הסיכום הנטען שלפיו ההלוואות תפרענה לפי דרישה (אשר להלוואת דמפה, הרי שנסיבותיה לא הובהרו עד תום לפנינו וכתב האישום אינו עוסק בה). יתרה מכך, הנאשם הסכים, בהמשך, כי ייקבע מועד שעד אליו תפרע ההלוואה, אם לא יידרש לפרוע אותה לפני כן. כמו כן, הנאשם הסכים בסופו של דבר לדרישתו הבלתי מתפשרת של המבקר, שממנה הסתייג בתחילה, כי סיכום זה בינו לבין אלמליח ויתר תנאי ההלוואה יועלו על הכתב ויאושרו על ידי אלמליח – והדבר אכן נעשה. כפי שפורט לעיל, לאחר שהושג סיכום זה עם אלמליח, והועלה על הכתב, דווח הדבר למבקר. בתגובה לכך, כתבה שלומית לביא

לעו"ד זהר, ביום 8.12.04 (נ212/1), כי דברים אלה הובאו לידיעת המבקר. כמו כן, הסבה שלומית לביא את תשומת לב עו"ד זהר, לכך שבדו"ח שיגיש הנאשם למבקר על פי דרישת הכללים לשנת 2004, עליו לציין את המקורות להחזר ההלוואה (לגב' דמפה). כפי שטענו בצדק ב"כ של הנאשם, שלומית לביא לא ביקשה במכתב זה דבר נוסף על האמור לעיל, והמבקר, או מי מטעמו, לא פנו בעניין זה לנאשם בשום שלב לאחר מכן. מכך יכול היה הנאשם להבין כי ההסדר האמור, בצירוף התשובות שהשיב ליתר שאלות המבקר, המפורטות לעיל ולהלן, הניחו את דעתו של המבקר ביחס להלוואת אלמליח וכי למבקר אין דרישות או טענות נוספות כלשהן בעניינן.

1209. אשר לבקשת המבקר לפרטים על תחום עיסוקיהם של נותני ההלוואות, מידת קרבתו של הנאשם אליהם והטעם לכך שלא נקבע מועד פירעון להלוואות, הרי שהנאשם ונציגיו השיבו לכך בתחילה, בפגישה מיום 16.12.03, כי לאלמליח אין עסקים בישראל, ולאחר מכן, במכתב מיום 4.2.04, כי אלמליח אינו מתגורר בישראל ואינו מנהל עסקים בישראל וכי בינו לבין אלמליח אין כל קרבה. דברים אלה אמנם מעוררים קושי, שכן, גם לגרסת הנאשם, אין זה נכון כי בינו לבין אלמליח "**אין כל קרבה**", שהרי מדובר בחברים קרובים ובכלל זה במי שתרם סכום כסף לא מבוטל למימון הגנתו המשפטית. ואולם, אין די בדברים אלה כדי לשכנע כי הנאשם כתב כך, באמצעות נציגו, על מנת להונות את המבקר וכי נמנע בשלב זה מלהזכיר את חברותו עם אלמליח ואת הסכום הנוסף על מנת להונות את המבקר. זאת, בין היתר, על בסיס גרסת הנאשם, שלא ניתן לשוללה כבלתי סבירה לחלוטין, שלפיה הבין את נושא הקרבה כמתייחס לקרבה עסקית-כלכלית בלבד, שרק היא זו הרלוונטית, לשיטתו, לנושא הכללים למניעת ניגוד עניינים. מכל מקום, דברים אלה לא סיפקו את המבקר, שהמשיך לעמוד, במכתבה של שלומית לביא מיום 23.2.04, על בקשתו לקבל את הפרטים הנ"ל, ואף קיבל בהמשך פרטים נוספים בעניין זה. בנסיבות אלה, משלא הסתפק המבקר בדברים אלה, לא ניתן להצביע על קיום קשר סיבתי בינם לבין קבלת הנחת דעתו של המבקר.

בהמשך, בתגובה לדרישתו הנוספת האמורה של המבקר, באמצעות שלומית לביא, לקבל את הפרטים האמורים, טען עו"ד זהר מטעם הנאשם, במכתבו מיום 25.3.04 (ת/194, נומרטורים 267-269), כי לגישתם פרטים אלה אינם נחוצים למבקר. דברים אלה, כשלעצמם, מבטאים ויכוח משפטי לגיטימי בין הנאשם ובאי כוחו למבקר ואינם בגדר ניסיון להונות את המבקר. ואולם, בכך אין כדי לומר כי מכתב זה חף מקשיים. הנאשם טען כי הפרטים הנ"ל אינם נחוצים למבקר מכיוון שממילא אין מדובר, לשיטתו, בטובת הנאה אסורה. זאת, הואיל וההלוואות התקבלו לפני מינויו לתפקיד שר והוא והסכים לקבוע להן מועד פירעון והואיל והוא אינו טוען שמדובר בהלוואות שהתקבלו מבני משפחה או מחברים, אלא ממלווים שאינם מתגוררים בישראל, שאין להן עסקים בישראל

ושאין בינו לביניהם כל קרבה. הטענה שלפיה המבקר אינו זקוק לפרטים בדבר עסקיו של המלווה, שכן המלווה אינו מתגורר בישראל ואינו מנהל בה עסקים, היא טענה לגיטימית. העלאת טענה זו אינה בגדר הטעיית המבקר. עם זאת, האמירה שלפיה אין כל קרבה בין הנאשם לאלמליח (שהוא, כידוע, אחד מהמלווים), היא, כאמור, בעייתית, שכן גם הנאשם אינו חולק כי מדובר בחבר קרוב בהווה, שהעביר לו תרומה משמעותית בנוסף להלוואה. מקריאה של המכתב האמור אף ניתן להבין, על פי פשוטם של דברים, כי נאמר בו שהנאשם ואלמליח אינם חברים – שכן נאמר כי הנאשם אינו טוען כי מדובר בחבר או בבן משפחה וכי אין בינו לבין אלמליח כל קרבה. עם זאת, בכך אין די על מנת לבסס טענת מרמה. ראשית, גרסת הנאשם, שלפיה לא ביקש במכתב זה להסתיר את נושא החברות בינו לבין אלמליח, שהיה, לשיטתו, מובן מאליו ובידיעת המבקר, וסבר (יחד עם עורכי דינו שניסחו את המכתב) כי התייחסות המבקר היא לקרבה עסקית-כלכלית בלבד בינו לבין אלמליח, כאמור, אינה לחלוטין בלתי סבירה. כמו כן, גם הפעם המבקר לא הסתפק בדברים אלה, שכן לפי מכתבה האמור של שלומית לביא מיום 29.3.04, תשובה זו של הנאשם "**אינה עונה על כל שאלות המבקר**". מכאן שאין לומר כי הושגה באמצעות דברים אלה הנחת דעתו של המבקר, קרי, לא מתקיים קשר סיבתי בין הדברים שנמסרו – או שלא נמסרו – למבקר לבין הנחת דעתו.

1210. בפגישה שהתקיימה ביום 16.4.04 בין המבקר לבין פרקליטי הנאשם, צוין, כאמור, נושא החברות בין הנאשם ואלמליח, אם כי לא צוין כי החברות נמשכת ולא הוזכר הסכום הנוסף (ת/194, נומרטורים 221-223). ההתכתבות נמשכה ורק בשלהי 2004 נמסרו עוד פרטים – שפורטו לעיל – על הקשר בין הנאשם ואלמליח והוכן מסמך סיכום בדבר פירעון ההלוואה, ולמעשה בכך הונחה דעתו של המבקר.

גם במצגים שהוצגו למבקר בפגישה האמורה ולאחריה אין כדי לבסס טענת מרמה. הנאשם, באמצעות נציגיו, לא הסתיר מהמבקר את חוסר רצונו למסור למבקר פרטים לגבי נושא עיסוקיהם של המלווים. הנאשם גם לא הסתיר את טענתו, כי הפרטים בדבר עיסוקי המלווים, מידת קרבתם אליו והטעם שבגינו לא נקבע להלוואות מועד פירעון, אינו נחוץ למבקר, בין היתר, הואיל וסוכם על מועד פירעון להלוואה. ואכן, מכתבו האחרון של עו"ד זהר (נ/211), אינו כולל את הפרטים שביקש המבקר – אין בו הסבר על עיסוקיו הנוכחיים של אלמליח ואין בו פירוט של הסיבה שבגינה לא נקבע מלכתחילה מועד פירעון להלוואה. בנוסף, בד בבד, מצורף למכתב הסיכום הכתוב בדבר מועד פירעון הלוואת אלמליח (ובדבר פירעונה המלא של הלוואת דמפה). אין זאת אלא, שהנאשם ובאי כוחו קיוו כי המבקר יסתפק בדברים אלה. מכתבה האחרון של שלומית לביא, מעיד כי דעתו של המבקר אכן הונחה לבסוף, גם מבלי שקיבל את מלוא הפרטים שביקש, ולמרות שידע כי לא קיבל אותם.

1211. מהאמור לעיל עולה כי הנחת דעתו של המבקר התקבלה בנוגע לסכום הראשון, חרף העובדה שהמבקר היה מודע לכך שלא נמסרו לו מלוא הפרטים שהתבקשו על ידו בנוגע לעיסוקיו של אלמליח ולטעם שבגינו לא נקבע להלוואה, מלכתחילה, מועד פירעון, דבר שלגביו טען המבקר – ובצדק – כי אינו מאפיין הלוואות המתקבלות בתנאי שוק רגילים. אין זאת אלא שהמבקר בחר להסתפק בכך שנקבע להלוואה מועד פירעון ולזנוח את תהיותיו בעניין זה. די בכך על מנת לשלול את קיומו של קשר סיבתי בין מצג השווא הנטען (אי הגילוי של הפרטים האמורים) לבין קבלת הנחת דעתו של המבקר.

מעבר לדרוש, יצוין כי בנסיבות שפורטו לעיל, יש להניח, כי גם אם היה המבקר מודע לכך שהקשרים בין הנאשם לאלמליח כוללים גם חברות בהווה ואת הסכום הנוסף שהעניק אלמליח לנאשם בעבר, לא היה המבקר משנה את האופן שבו פעל.
כפי שצוין לעיל, גישתו של המבקר הייתה שהסכום הראשון, שהתקבל בטרם מונה הנאשם לתפקיד שר, ושעליו דווח כהלוואה, התקבל כדין. רק עם כניסתו של הנאשם לתפקיד שר, שאז המשיך להחזיק הנאשם בהלוואה שלא נקבע לה מועד פירעון, קרי, בתנאים מיטיבים ביחס לתנאי השוק, השתכללה ההלוואה האמורה לכדי טובת ההנאה. זאת, ככל הנראה, הואיל וקבלת הלוואה מעין זו, שאינה בתנאי שוק, יוצרת, בין היתר, מחויבות של השר כלפי המלווה, ועלולה, משכך, להעמידו במצב של ניגוד עניינים בין מחויבות זו לבין תפקידו הציבורי. למסקנה זו הגיע המבקר אף מבלי שידע על הסכום הנוסף ועל החברות הנמשכת. במצב דברים זה, מחד גיסא, אין זה סביר לאפשר לנאשם להמשיך ולהחזיק בסכום האמור, המהווה טובת הנאה אסורה. מאידך גיסא, הואיל ומדובר בסכום שהתקבל כדין שנים לפני מינויו של הנאשם לתפקיד שר, ונוכח טענת הנאשם, שלפיה אין לו אמצעים לצורך פירעון מיידי של ההלוואה, היה זה סביר שלא לדרוש מהנאשם להשיב את הכספים לאלמליח באופן מיידי, אלא לדרוש ממנו לקבוע מועד פירעון עתידי להלוואה. תמיכה נוספת לסבירותה של גישה זו ישנה בכך שכללי ועדת אשר, המטילים חובות מסוימים על שרים עם כניסתם לתפקיד, דוגמת "הפקדת ניירות ערך בנאמנות" ו"מכירת עסק ומניות", אינם קובעים מנגנון למקרה דוגמת הנוכחי, שבו הלוואה מותרת שניטלה לפני המינוי לתפקיד שר, מתגבשת לכדי טובת הנאה אסורה לאחר המינוי. סיטואציה מעין זו מחייבת, כאמור, מחד גיסא, פתרון שיהיה בו כדי להבטיח כי מתקיימת תכליתם של הכללים, ומאידך גיסא, להתחשב בכך שמדובר בפעולה שהייתה מלכתחילה מותרת ושביטול מיידי של תוצאותיה עלול להכביד על השר. הפתרון שעליו החליט המבקר, עונה על דרישות אלה.
במועד שבו הונחה דעתו של המבקר, נמסר למבקר, כי אלמליח אינו מתגורר בישראל ואינו מנהל בה עסקים; כי אין בין הנאשם לאלמליח קרבה עסקית; כי הנאשם כיהן בעבר במועצות המנהלים של שתי חברות שאלמליח היה בעל מניות בהן; כי אלמליח היה חברו

של הנאשם "בשנים ההן". יתכן כי בסכום השני ובחברות הנמשכת אכן יש כדי ליצור מחויבות נוספת של הנאשם כלפי אלמליח, מעבר לזו הקיימת אצלו ממילא כלפי "חבר בשנים ההן" ונושה. מנגד, החשש מפני ניגוד עניינים מצטמצם במידה לא מבוטלת, מקום בו מדובר בנושה שבינו לבין החייב לא מתקיימים יחסים כלכליים-עסקיים כלשהם ושאינו מנהל עסקים כלשהם בישראל.

בנסיבות האמורות, יש להניח כי גם אם מבקר המדינה היה לומד, כי הקשר בין הנאשם לאלמליח הוא הדוק יותר, וכי מחויבותו של הנאשם לאלמליח היא רבה יותר, לא היה המבקר דורש, כי ההלוואה תוחזר באופן מיידי, או מהר יותר משסוכם. זאת, הואיל ומידת הסבירות הייתה כנראה דורשת מהמבקר להתחשב גם בכך שמדובר בסכום שהתקבל כדין שנים לפני המינוי לתפקיד שר ושכיום, לדברי השר, אין לו אפשרות להחזירו באופן מיידי.

אשר להעמקת הבדיקה בנוגע ליחסים בין הנאשם לבין אלמליח, הואיל וגם המאשימה לא טענה כי בין השניים מתקיימים בפועל קשרים נוספים מעבר למפורט לעיל, או כי הסכום השני התקבל, כשלעצמו, בניגוד לדין, הרי שאין לייחס משמעות לתוצאה של אי העמקת הבדיקה.

1212. מכאן מסקנתנו היא, כי לא הוכח במידת הוודאות הנדרשת, כי מתקיים קשר סיבתי בין אי הדיווח למבקר על הסכום הנוסף במסגרת המגעים בעניין הסכום הראשון, לבין קבלת הנחת דעתו של המבקר ביחס לסכום ההלוואה.

במאמר מוסגר יצוין כי נוכח האמור לעיל, ספק אם מתקיים במקרה הנוכחי היסוד שעניינו קבלת "דבר". הואיל והמבקר, ככל הנראה, לא היה משנה את אופן פעולתו גם אם היה מוצג לו המידע הנוסף האמור, הרי שאי הצגת המידע לא הניבה, לכאורה, טובת הנאה לנאשם. לעניין זה נקבע כי: "**לא יכול להיות ספק, כי אדם, אשר רק מניח דעתו של אחר במרמה לא קיבל 'דבר'. כדי שהנחת הדעת תיכנס לגדרו של 'דבר' לפי סעיף 414 לחוק, עליה להיות כרוכה בטובת הנאה**" (ע"פ 752/90 ברזל נ' מדינת ישראל, פ"ד מו(2)539, 563).

1213. גם טענותיה החלופיות של המאשימה, דינן להידחות. העובדה שהמבקר ביסס את החלטתו בעניין הנאשם על מידע שאינו מלא, אינה יכולה, כשלעצמה, להיחשב קבלת דבר במרמה. זאת, בין היתר, הואיל והמבקר, כפי שפורט בהרחבה לעיל, פעל כפי שפעל בעניין הנאשם, חרף העובדה שהיה מודע לכך שמדובר במידע חלקי, ולכן, אין לראותו כמי שרומה על ידי הנאשם. אשר לטענת הניסיון, כפי שפורט לעיל, לא הוכח מעבר לספק סביר כי הנאשם פעל במכוון על מנת להונות את המבקר, כך שלא ניתן לייחס לו ניסיון לעניין זה. גם הטענה בדבר קבלת דבר בתחבולה, דינה להידחות. עבירה זו אמנם משלימה את עבירת המרמה ומתייחסת להתנהגות "תחבלנית" שאינה עולה כדי מרמה ממש (ע"פ

5102/03 מדינת ישראל נ' קליין, מיום 4.9.07, פסקה 49). עם זאת, גם עבירה זו היא עבירה תוצאתית הדורשת הוכחת קשר סיבתי – שכאמור אינו מתקיים במקרה הנוכחי – בין קבלת הדבר לבין התחבולה (שם, פסקה 57).

פרשת אוסף העטים

כללי

1214. על פי כתב האישום, במועד תחילת כהונתו של הנאשם בתפקיד שר התמ"ת, היה הנאשם בעלים של אוסף עטים אשר הוערך על ידי שמאי מטעמו בשווי של כ-1.3 מיליון ש"ח. למרות חוות דעת זו, הצהיר הנאשם בכל הצהרותיו למבקר המדינה, כי ערכו של אוסף העטים שבבעלותו הוא כ- 140,000 ש"ח בלבד. זאת, ביודעו כי מדובר בשווי "**מופחת לכדי עשרה אחוזים מערכו הנכון**" ועל מנת להונות את המבקר. בכך, לשיטת כתב האישום, וכפי שפורט לעיל במסגרת הצגת האישום בעניין אלמליח, קיבל הנאשם דבר במרמה בנסיבות מחמירות ממבקר המדינה.

בתשובתו, הנאשם כפר בכל המיוחס לו באישום זה, וציין כי "הערכת שווי של אוסף העטים, אשר נעשתה על ידי שמאי של חברת ביטוח, הייתה לצורך עריכת פוליסת ביטוח" וכי הצהרותיו למבקר המדינה בעניין זה היו הצהרות אמת.

1215. בפרשת התביעה העידו שלומית לביא והוגשו הצהרות הנאשם למבקר המדינה וההתכתבות בין הנאשם ונציגיו למבקר המדינה. כמו כן, העיד יורם ברייר, השמאי שהעריך את תכולת ביתו של הנאשם ובכלל זה את שווי אוסף העטים. גם עד זה לא נחקר במשטרה וחקירתו הראשית בבית המשפט הייתה קצרה. העד נחקר, לעומת זאת, חקירה נגדית מקיפה על ידי ב"כ הנאשם. לבסוף, כפי שצוין לעיל, הוגשו בפרשת התביעה, בהסכמה, הודעותיו של הנאשם במשטרה, הכוללות התייחסות מסוימת גם לנושא אוסף העטים. בפרשת ההגנה העיד בנושא זה הנאשם בלבד.

1216. טרם סקירת הראיות, נביא בקצרה את התייחסותו הכללית של הנאשם, בעדותו בבית המשפט, לנושא אוסף העטים.

לדברי הנאשם, בחקירתו הראשית (עמ' 12481-12486), הוא נמשך לנושא העטים עוד מילדותו וצבר את אוסף העטים שלו לאורך תקופה של 35 שנה. מדי פעם קיבל עט במתנה וכן נהג לרכוש עטים בשוקי פשפשים ובחנויות לדברי עתיקות, במחירים הנמוכים משווים האמיתי. בחקירתו הנגדית (עמ' 13979-13982), נשאל הנאשם, כיצד יכול היה להרשות לעצמו, נוכח מצבו הכלכלי, אוסף עטים כה יקר. בתשובה לכך חזר הנאשם על דברים דומים לדבריו האמורים באשר לאופן צבירת העטים. אשר למספר העטים, אמר הנאשם כי הוא יודע שברשותו 444 עטים, שכן בשלב מסוים, לאחר הערכת השווי "ההזויה" שאליה מתייחס האישום, הוא שלח את כל העטים להערכה בחנות ידועה בניו-יורק, בשם

פאונטיין פן הוספיטל. משלב זה נוספו לאוסף רק עטים בודדים. לדברי הנאשם, שוויו של האוסף מעולם לא היה 1.3 מיליון ש"ח. אילו היה שוויו של האוסף כזה, הוא היה מדווח על כך למבקר, שכן לא היה לו מה להסתיר בהקשר זה.

סקירת השתלשלות העניינים והראיות

1217. בעקבות מינויו לתפקיד שר, הגיש הנאשם למבקר את הצהרת ההון האמורה לפי סעיף 17 לכללים (ת/195, נומרטורים 55-74). ההצהרה מתייחסת ל"**הון, נכסים, זכויות והתחייבויות ביום הכניסה לתפקיד**" (28.2.03). הצהרה זו כוללת, בעמ' 6 (נומרטור 61), התייחסות למיטלטלין.

על פי טופס ההצהרה, השר המצהיר נדרש למלא, לגבי כל פריט מיטלטלין שאליו מתייחסת ההצהרה, טבלה הכוללת את העמודות הבאות: "סוג הפריט", "תיאור", "תאריך רכישה חדש/משומש", "עלות או ערך משוער לפי מיטב שפיטתי בשקלים" (וכן עמודות נוספות שאינן רלוונטיות למקרה הנוכחי).

הנאשם מילא את הטבלה האמורה ורשם בה מספר פריטים: רכב, מלאי עסקי של רעייתו, ציוד עסקי של רעייתו ו"תכולת בית". אשר לפריטים הראשונים, רשם הנאשם תיאור קצר שלהם וציין את עלותם. אשר לתכולת הבית, רשם הנאשם בעמודת התיאור, "לפי נספח רצ"ב". בעמודת הערך רשם הנאשם "**כ- 483,000 ש"ח**", מבלי לציין שמדובר בערך עלות, כך שהכוונה לערך משוער לפי מיטב השפיטה. לעמוד זה בהצהרה צורף נספח (נומרטור 62). בנספח מפורטים מיטלטלין שונים (למשל, "ריהוט" ו"מוצרי חשמל"). לצד הפריטים בנספח, רשומים סכומים המסתכמים ב- 483,000 ש"ח. בין היתר מצוין בנספח "אוסף עטים" ולצדו סכום של "**140,000**". כמו כן, מצוין כי "**ערכים אלה מהווים את השווי המשוער ליום 31.12.1993 מאחר ולא חלו בהם שינויים משמעותיים**". בהמשך הנספח, מצוין כי "**ערך הכינון של תכולת הבית על פי פוליסת ביטוח לשנת ביטוח לשנת 2002 הינו כ- 1,030,000 ש"ח**".

העדה שלומית לביא התייחסה בחקירתה הנגדית בבית המשפט להצהרה זו (עמ' 3577-3571). לדבריה, הכוונה בתיבה "עלות" שבטופס הצהרה היא לסכום ששולם במועד הרכישה. לעניין זה, יש לציין גם – למרות שדרישה זו לא מופיעה בטופס (והמבקר לא פנה לנאשם לגביה) – את מועד הרכישה. לעומת זאת, אישרה העדה, כי הערך המשוער לפי מיטב השפיטה, עניינו בשווי הפריט נכון למועד הדיווח, על פי הערכת השר, שאינה הערכה מקצועית. נוכח זאת, אישרה העדה, כי בכך שציין הנאשם את ערך תכולת הדירה לפי מיטב שפיטתו, הוא פעל בהתאם לדרישות שבטופס וכי בטופס אין דרישה לביצוע הערכה מקצועית של שווי המיטלטלין.

בכל הקשור למונח מעולם הביטוח "ערך כינון" אמרה העדה, כי המונח אינו נהיר לה, אולם המבקר מעוניין לדעת את הערך האמיתי של המיטלטלין. על מנת ללמוד את הערך

האמיתי, מעוניין המבקר לדעת כיצד העריכה אותם חברת הביטוח. הערכה זו, לשיטתה, מלמדת על ערכם הריאלי של המיטלטלין, בשונה מערך הכינון שלהם (עמ' 3578-3581).
העדה הוסיפה, כי ציון הערכת חברת הביטוח, אמנם אינו נדרש מהשר על פי האמור בטופס ההצהרה, אך בפועל המבקר נהג לדרוש זאת לצורך ביצוע תפקידו. על דברים אחרונים אלה חזרה העדה מספר פעמים בעדותה ואף הבהירה כי גם אם הנאשם לא היה מזכיר מלכתחילה פוליסת ביטוח בדיווח למבקר, היה המבקר מבקש לקבל את הערכת המיטלטלין לצרכי ביטוח (ר', למשל, עמ' 3584-3585).
עוד ציינה העדה כי המבקר נהג לדרוש מהשרים פירוט רב יותר של המיטלטלין מזה שפירט הנאשם בטופס ההצהרה, גם אם לא של כל חפץ וחפץ. כמו כן, לדבריה, השווי שצוין בהצהרה הוא נכון לשנת 1993, ואילו המבקר היה מעוניין בשווי עדכני (עמ' 3602).
העדה הוסיפה, כי דרישות המבקר מהנאשם (שיפורטו בהמשך) לא נגעו באופן ספציפי לשווי העטים (עמ' 3606-3607).

גם הנאשם העיד על הצהרה זו, ואמר כי לפני שנחקר על נושא זה במשטרה, לא זכר באיזה מסגרת דיווח על אוסף העטים, וכי למיטב זכרונו, ביקש מרואה החשבון שלו לטפל עבורו בדיווח. אשר לערכו של אוסף העטים על פי ההצהרה, ציין הנאשם כי בהצהרה הופיעו ערכי כינון לשנת 1989, לשנת 1993 ולשנת 2002. הערך של כלל תכולת הדירה בשנת 2002 הוא כפול מזה שבשנת 1993, כך שגם הערך של אוסף העטים הוא בערך כפול מזה שבשנת 2002 ועומד, לפיכך, על כ- 300,000 ש"ח.

1218. ביום 15.7.03 שלח המבקר לנאשם את מכתבו נ204/1 האמור ביחס להצהרה הנ"ל, וביקש לקבל פוליסת ביטוח מעודכנת.

ביום 4.9.03 השיב הנאשם למכתב זה (התשובה סומנה נ205/1) והתייחס בין היתר לנושא שווי המיטלטלין, כדלהלן:

> "**הנספח מציין את ערך תכולת הבית נכון ל- 2002 עפ"י פוליסת ביטוח שמסתכמת ב-1,030,000 ש"ח. ערך זה מבוסס על הצמדה של ערך הנכסים שהוערכו ב- 1989. משנת 1989 לא נערכה פעם נוספת הערכת שמאי לבית כיוון שלא חלו שינויים משמעותיים בתחולת הבית לצורך הגדלת היקף הכיסוי הביטוחי. מצ"ב העתק הערכת השמאי הבסיסית משנת 1989 ופוליסה עדכנית ל- 2002**"

כפי שיפורט להלן, בניגוד לאמור במכתב, מסמכים אחרונים אלה לא צורפו לו, ולמעשה, מעולם לא הומצאו למבקר (אם כי בהמשך הומצאה למבקר פוליסת ביטוח עדכנית יותר).

אותה הערכת השמאי משנת 1989, שאליה מתייחס המכתב, הוגשה לבית המשפט וסומנה נ206/1. מדובר ב"**דו"ח מסכם הערכת תכולה של חברת גמולב**", שנערך בשנת 1989 על ידי

סוקר בשם עמי סגל. על פי האמור בדו"ח, תכולת דירת הנאשם הוערכה ב- 211,960 ש"ח, שמתוכם 30,000 ש"ח אוסף עטים. לגבי האוסף פורט בדו"ח כדלקמן: "**אוסף עטים גדול – כ 150 יח' (מ) 30,000**" (ה- "מ" מייצגת ככל הנראה את המילה "מוסכם", שמשמעותה היא כי ההערכה היא תוצאה של הסכמה עם המבוטח על ערך כינון – עדות יורם ברייר, עמ' 4075-4077).

1219. ההתכתבות בנושא זה נמשכה והנאשם, בתגובה לדרישת המבקר ליתן פירוט עדכני לערך תכולת ביתו, פנה לחברת הביטוח ששלחה לביתו סוקר, הוא השמאי יורם ברייר מחברת גמולב.

ביום 23.11.03, ביקר ברייר בבית הנאשם וערך "**דו"ח מסכם הערכת תכולה**" (ת/194, נומרטורים 181-184), ובו העריך ברייר את תכולת ביתו של הנאשם בסכום של 2,278,810 ש"ח. סכום זה כלל את אוסף העטים, בסכום של 1,300,000 ש"ח. בהמשך הדו"ח קיים פירוט לגבי אוסף העטים, כדלקמן: "**אוסף עטים הכולל כ- 1200 עטים ממוצע לפריט 200$ מכסימום לפריט בודד 3,000**".

יורם ברייר, שמאי בעל ניסיון, בעיקר בהערכת חפצי אומנות, אך גם בהערכת עטים (עמ' 4024, 4042-4044), התייחס לדו"ח התכולה בעדותו בבית המשפט (הדו"ח סומן גם ת/202; העתק הדו"ח הכולל הערות שרשם יורם ברייר בכתב ידו, בעת הביקור בבית הנאשם, סומן ת/202א). לדבריו, הדו"ח הוזמן על ידי סוכן הביטוח שמשון כהן מספר ימים לפני הביקור בבית הנאשם, עבור חברת הביטוח הפניקס, אשר גם שילמה עבורו, והוא לא ערך את הדו"ח "מטעם הנאשם" (עמ' 4024-4026, 4056-4057).

אשר לערכים המצוינים בדו"ח, בחקירתו הראשית העיד ברייר כי מדובר ב**ערכי כינון**. לדבריו, ביטוי זה מתייחס לעלות החלפת הפריט באמצעות רכישת פריט חדש ("ריפלייסמנט פרייס"). ערך המימוש הריאלי ("מרקט וליו") הוא, בדרך כלל, **נמוך משמעותית** מערך הכינון (עמ' 4026). על דברים דומים חזר העד גם בחקירתו הנגדית. העד – שלא נחקר במשטרה – העלה מיוזמתו אבחנה זו בין ערך כינון לערך ריאלי בפגישת הכנה שהתקיימה בפרקליטות עובר לעדותו (סיכום הפגישה סומן נ/218).

לדברי יורם ברייר, ערך כינון של 200 דולר לעט, כפי שנקבע על ידו, אינו גבוה יחסית (עמ' 4039). **ערך ריאלי של עט נע בין שליש לרבע מערך הכינון** (ר', למשל, עמ' 4039), בהתאם למצב העט ובמקרה הנוכחי, לדבריו, העטים לא היו חדשים. נוכח זאת, במקרה הנוכחי, ערכם הריאלי של העטים, למעט פריטים יוצאי דופן, נע בין חמישים לשבעים דולר לעט (עמ' 4040), והערך הריאלי של כל האוסף צריך להיות, לשיטתו, בהתאם, קרי, מכפלה של

1,200 (מספר העטים כפי שרשם בדו"ח), בערך העטים (50-70 דולר לעט). כמו כן, סכום זה יש להמיר לשקלים. בהמשך, אישר העד שסך ערך הכינון שקבע לעטים נובע, ככל הנראה, מטעות חישוב (עמ' 4073-4075). הסכום האמור, של כ- 1.3 מיליון, נובע, כנראה, מהכפלה של 1,200 (מספר העטים), ב- 200 (ערך הכינון הממוצע בדולרים שייחס לכל עט), ובהכפלת סכום זה, בטעות, ב- 5.4 (לפי שער דולר של 5.4 שקל לדולר), במקום ב- 4.5, כפי שהיה שער הדולר בפועל באותה עת. העד אישר, כי הכפלה בשער הדולר הנכון הייתה מביאה לערך כינון של 1,080,000 ש"ח, ולא 1.3 מיליון ש"ח (והערך הריאלי, כאמור, עומד על בין רבע לשליש מערך זה). כמו כן, לו היה מדובר ב- 444 עטים בלבד, היה הדבר מפחית בערך בשליש את ערך הכינון והערך הריאלי של האוסף.

כשנשאל העד, בחקירתו הנגדית, על קיומם של פערים משמעותיים לעניין ערכו הממוצע של כל עט, בין הערכת עמי סגל משנת 1989, לבין הערכתו שלו (וכן לבין הערכה נוספת שהייתה בידי הנאשם – שתידון להלן), ניסה העד לספק הסברים שונים, אך בסופו של דבר ענה לשאלה, האם פער של 25% בין סוקר לסוקר הוא סביר, "**בוודאי, אם אתה תסתכל במכירה פומבית שכל בית מכירות מבצע, אתה תראה שמחיר נגיד של עט, מתחיל בין 200 ל- 300 דולר, אז מה, זה פער של חמישים אחוז ופעמים גם של מאה אחוז**" (עמ' 4084-4085).

העד לא אישר בחקירתו הנגדית, כי העובדה שמדובר בדירה מאובטחת של שר צריכה להפחית את ערך הכינון ואמר כי תיתכן לכך השפעה מועטה בלבד (עמ' 4086).

אשר לאופן קביעת מספר העטים, העיד ברייר, בחקירה ראשית, ובהמשך גם בחקירה נגדית (עמ' 4026-4028, 4060-4065), כי במקרה של כמות רבה של פריטים, הוא אינו נוהג לספור את הפריטים במדויק ולבחון כל פריט, אלא מגיע יחד עם הלקוח לספירה, מעריך את הפריט הממוצע ועושה מכפלה. כמו כן, הוא מעריך את הפריט היקר ביותר לצורך קביעת תקרת מכסימום לפיצוי במקרה של נזק לפריט ספציפי. כך היה, לדבריו, גם באשר להערכת העטים במקרה הנוכחי. הוא הסתכל על הכמות ועל מגרות העטים שהראו לו, ועשה הערכה משותפת עם רעיית הנאשם לגבי מספרם. לדבריו, הנתונים במקרה הנוכחי הגיעו בעיקר מרעיית הנאשם. הנאשם, לדבריו, שהה אותה עת בבית וענה לכמה שאלות. כשהגיע עם רעיית הנאשם לעטים, לשעונים ולסיגרים, היא שאלה את הנאשם שאלה כלשהי, שאת תוכנה הוא אינו זוכר, לגבי המספר או הערך. עם זאת, הנאשם לא היה שותף מלא לעריכת הסקר. העד הוסיף כי הוא לא הגיע למספר העטים "מזה שהתעורר בלילה". עם זאת, העד אמר כי אינו זוכר בדיוק מה ועל ידי מי נאמר לו בהקשר זה ובהמשך אישר, כי אם היה יושב עם הנאשם, והנאשם היה אומר לו שברשותו 444 עטים, ומסכים לערך כינון של 200 דולר לעט, סביר שכך היה נקבע ערך הכינון (עמ' 4077-4079). העד זכר מגירות עטים ייעודיות, שתמונותיהן הוצגו לו על ידי ההגנה, וכן עטים במגירות בתפזורת,

אך לא יכול היה, מפאת העדר זיכרון, לאשר את טענות ההגנה לגבי מספר המגירות, או לאשר שתצלומים שהראו לו הם אכן של המגרות הספציפיות שבהן מדובר. העד גם לא זכר באיזה חדר הוחזק האוסף. לדבריו, הביקור בבית הנאשם ערך כשעתיים (עמ' 4068) ובפרק הזמן שעמד לרשותו לא התאפשר לו לערוך בדיקה מעמיקה יותר של האוסף. העד הוסיף, באשר להערכתו את מספר העטים (דבר שהשפיע גם על שווי האוסף), כי ההערכה לא רק מתבצעת בשיתוף עם המבוטח, אלא שהמבוטח אף יכול להשיג עליה בדיעבד, אם הוא סבור שהיא מופרזת, דבר הגורם לו לשלם פרמיה גבוהה מדי.

1220. הנאשם התייחס אף הוא בעדותו בבית המשפט לסקר שערך יורם ברייר. הנאשם, בחקירתו הראשית (עמ' 12492-12502), תקף בחריפות את הסקר והתייחס אל האמור בו לעניין העטים כאל "**דברי הבל**", הזיה והמצאה של מי שעשה עבודה שטחית ומרפרפת. לדבריו, בין היתר, אין ברשותו אף עט בשווי 3,000 דולר, סכום התקרה שקבע ברייר לשיפוי בגין פריט בודד באוסף. הנאשם הוסיף, כי מיד לאחר קבלת ההערכה של ברייר, הוא הודיע לחברת הביטוח כי מדובר בהערכה הזויה וביטח את תכולת הדירה, בהסכמת חברת הביטוח, לפי ערך הכינון שנקבע בשנה שלפני כן, שהיה נמוך ממחצית הסכום שנקבע בהערכת ברייר. הנאשם הוסיף כי הוא אינו זוכר שראה את יורם ברייר, או שהיה בדירה בזמן ההערכה וכי לא ראה את רישומיו של יורם ברייר בזמן אמת. בחקירתו הנגדית (עמ' 13965-13979), הכחיש הנאשם בתוקף, כי היו בידיו 1,200 עטים. הנאשם גם לא אישר מפורשות (עמ' 13968-13970) כי סבר בזמן אמת שההערכה מתייחסת לשווי ריאלי (בשונה מערך כינון) של האוסף. לדבריו, עד ששמע את עדות יורם ברייר, הוא לא היה מודע לקיומן של אבחנות אלה וממילא לא התייחס אליהן. הוא סבר שהערכה של 1.3 מיליון ש"ח היא מופרזת וסירב לבטח את תכולת דירתו בהתבסס עליה, וזאת, במיוחד נוכח האבטחה הקיימת בביתו. עוד חזר הנאשם על הסברו האמור שלפיו למעשה דיווח למבקר על אוסף עטים בשווי 280,000 ש"ח. כשהוצג לנאשם כי גם לשיטתו, מספר העטים שהיה בידיו שילש עצמו בין שנת 1989 (על פי הסקר משנה זו) לבין שנת 2004 (שבה, לשיטתו, היו בידיו כ- 444 עטים), ולכן, שווי העטים צריך היה להשתנות בהתאם, אמר הנאשם כי הוא לא בהכרח מקבל כי בשנת 1989 היו בידיו 150 עטים, כי מהדיווח למבקר ניתן לראות כי ערך העטים עלה בין השנים 1989-1993 לבין שנת 2003 וכי השווי שעליו דיווח למבקר דומה לזה שנקבע בהערכה שהייתה בידיו (הערכת **הפאונטיין פן הוספיטל**, שתידון להלן). לדברי הנאשם, הוא לא פנה לברייר בעקבות ההערכה המופרזת, שכן לא היה לו כל קשר עימו, אך הוא סירב לבטח את תכולת ביתו בהתאם לערך שקבע ברייר.

1221. ההתכתבות נמשכה וביום 25.2.04 שלח רו"ח ברזילי מכתב למבקר וצירף אישור של סוכן הביטוח (המכתב והאישור סומנו ת/194, 276-277 (האישור סומן גם נ/207/1)), בו נאמר: "**... סקר התכולה האחרון בוצע במהלך שנת 1989. מאז, סכומי הביטוח עודכנו רק**

על ידי עליית מדד יוקר המחייה. למיטב ידיעתנו – לא בוצעו כל רכישות מיוחדות ו/או יקרות במסגרת הפוליסה הנידונה".
הנאשם התבקש להתייחס למסמך זה בחקירתו הראשית (עמ' 12486, 12491-12492). לדבריו, הנכסים שבדירתו לא השתנו משמעותית מאז שנת 1989, אם כי יתכן שערכו של נכס כזה או אחר שבבעלותו גדל מאז, דבר שלא הייתה לו סיבה שלא לדווח עליו למבקר. הנאשם הוסיף כי ידע שלא היה שינוי בתכולת הדירה וכי הערך גדל בהתאם למדד, ככל הנראה גידול בשיעור של 100%.

1222. ביום 4.6.04 הגיש הנאשם למבקר הצהרת הון שנתית (לפי סעיף 10 לכללי ועדת אשר) לשנת 2003 (ת/195, נומרטורים 42-54 – החלק והנספח העוסקים במיטלטלין – נומרטורים 48-49). מדובר, בכל הנוגע למיטלטלין, בהצהרה בעלת תוכן זהה, ברובו הגדול, להצהרה האמורה לפי סעיף 17 לכללים. בנספח להצהרה זו צוין, כי "**ערך הכינון של תכולת הבית על פי פוליסת ביטוח לשנת 2003 הוא כ- 1,076,000 ש"ח**" (בשונה מ-1,030,000 לפי פוליסה לשנת 2002, כפי שצוין בהצהרה הקודמת).

ביום 9.8.04 שלח המבקר מכתב לנאשם (נ/210) וביקש: "**מאחר שבידך פוליסת ביטוח מעודכנת, אודה לך אם תמציא לי עותק ממנה הכולל את פירוט שווי המיטלטלין שברשותך, כפי שכבר ביקשתי במכתבי מ- 15.7.03 לגבי ההצהרה הקודמת**".

1223. הנאשם העיד (עמ' 12520-12527), כי כאשר התקבלה הערכת ברייר, הוא חשב כי היא מופרזת, אך הסתקרן לגבי שווי אוסף העטים ואף שקל למוכרו, אם יתברר כי הוא שווה כסף רב יותר משסבר. הוא התעניין אצל חבר אם יהיה מעוניין לרכוש את האוסף והחבר לקח את האוסף להערכה ל"פאונטיין פן הוספיטל" בניו-יורק, מוסד המתמחה בהערכת שווי עטים. בסופו של דבר הוערך שווי האוסף ב- 69,950 דולר (תוך שלגבי רבים מהעטים נקבע כי הם חסרי ערך). לעניין זה הוגש לבית המשפט דו"ח מפורט מיום 16.11.04 המתייחס ל-444 עטים והערכת כל אחד מהם (נ/235). הנאשם הוסיף, כי לא היה מעוניין למכור במחיר זה. בחקירתו הנגדית אישר הנאשם כי קיווה, כששלח את העטים להערכה, כי האוסף שווה יותר משנקבע לבסוף בהערכת הפאונטיין פן הוספיטל (עמ' 13978-13979). הנאשם הסביר, כי הוא לא ביקש להסתיר הערכה זו. הוא לא עדכן לגביה את מבקר המדינה, את עו"ד זהר ואת רו"ח ברזילי, הואיל והשווי שנקבע בה היה קרוב לשווי שעליו דיווח ממילא למבקר (שהוא, לשיטתו, כפי שפורט לעיל, כ- 280,000 ש"ח). הנאשם הוסיף כי לפי כיתוב הפקס, ההערכה נשלחה אליו בנובמבר 2004 וכי נעשתה בסמוך למועד זה.
העד יורם ברייר התבקש להתייחס להערכה זו בחקירתו הנגדית (עמ' 4047-4055) ואישר כי ההערכה של כלל האוסף היא הערכה ראויה.

1224. ביום 2.12.04 שלח עו"ד זהר מכתב מטעם הנאשם לשלומית לביא (נ211/1), שאליו צורפה פוליסת הביטוח לשנת 2003 (הפוליסה אינה כוללת פירוט של שווי המיטלטלין שברשות הנאשם). ערך הכינון של תכולת הדירה על פי פוליסה זו עמד על 1,048,132 ש"ח. הנאשם ציין בחקירתו הראשית (עמ' 12508-12509), ביחס לנ211/1-נ210/1, כי הפוליסה לשנת 2003 מלמדת כי לאחר הערכת התכולה שערך ברייר, הוא החליט לבטח את תכולת הדירה בסכום שהוא כמחצית מזה שקבע ברייר.

1225. המבקר לא הסתפק בכך ודרש לקבל את פירוט המיטלטלין (נ212/1). דרישה זו הועברה לטיפול הנאשמת והיא העבירה לב"כ הנאשם, ביום 26.4.04, את הערכת יורם ברייר ומסמך של חברת הביטוח הפניקס, שכותרתו "**חידוש לביטוח – 'הבית שלי'**", בו צוינו הפרמיה השנתית, שיעור הפרמיה וסכום הביטוח, העומד על 1,076,602 ש"ח (נ448/1).

ביום 10.1.05 שלח עו"ד זהר מטעם הנאשם מכתב לשלומית לביא (ת/194, נומרטור 180), שאליו צורף (ללא הסברים נלווים), בין היתר, דו"ח הערכת התכולה האמור (במכתבו של עו"ד זהר מצוין: "**רצ"ב הנספח לפוליסת הביטוח של תכולת דירתו של השר אולמרט**"). כמו כן, צורף מסמך חידוש הביטוח האמור (מכתבו של עו"ד זהר, הדו"ח ומסמך חידוש הביטוח סומנו גם נ214/1).

1226. ביום 30.5.05, הגיש הנאשם למבקר את הצהרתו לפי סעיף 10 לכללים לשנת 2004 (ת/195, נומרטורים 29-41). הצהרה זו זהה, בכל הנוגע למיטלטלין (נומרטורים 35-36), להצהרה לשנת 2003. זאת, למעט העובדה כי היא מתייחסת ליום 31.12.04 וכי בנספח נאמר כי: "**ערך הכינון של תכולת הבית על פי פוליסת ביטוח לשנת 2004 הינו כ-1,048,000**".

ביום 2.6.05 שלח המבקר מכתב לנאשם (נ215/1) ביחס להצהרתו לשנת 2004, בין היתר, בנוגע למיטלטלין, שבו נאמר כדלהלן:

> "**לעמ' 6 להצהרה, הדן במיטלטלין, צירפת, כבעבר, נספח כוללני בדבר המיטלטלין שברשותך. הדיווח בנספח מתבסס על שווי משוער ליום 31.12.04, תוך ציון כי ערך הכינון של תכולת הבית על פי פוליסת ביטוח לשנת 2004 הוא כ- 1,0480,000 ש"ח, וכי לא חלו שינויים משמעותיים במיטלטלין מאז 1993. לעומת זאת, למכתב ששלח א. זהר ב-9.1.05, במענה לפניות חוזרות ונשנות, צורף דוח שמאי 'מסכם הערכת תכולה' ליום 23.11.03 שמהווה נספח לפוליסת הביטוח ובה פורטו מיטלטלין וחפצי ערך בשווי כולל של 2,278,810 ש"ח. ההפרש הגדול בין שתי ההערכות לא הוסבר על ידך, ואבקש את הסבריך**".

ביום 26.7.05 השיב עו"ד זהר מטעם הנאשם לפניית המבקר (התשובה סומנה נ216/1) והתייחס, בין היתר, "**לפער בין הערכת שווי תכולת ביתם של עליזה ואהוד אולמרט לפי פוליסת הביטוח 'הבית שלי' של חברת הפניקס..., להערכת השווי שב'דו"ח מסכם הערכת תכולה' של חברת גמולב**". להלן התייחסותו:

> "**א. הדו"ח של חברת גמולב, הקובע את שווי התכולה לפי דו"ח השמאי נערך בחודש נובמבר 2003 לבקשתו של מר אולמרט, בעקבות פנייתו של מבקר המדינה, אשר ביקש לקבל פירוט עדכני של שווי תכולת ביתם של עליזה ואהוד אולמרט...**
> **ב. ביום 9.1.05 העברנו לגב' שלומית לביא, עוזרתך הבכירה, את דו"ח השמאי, וציינו, בטעות, כי הוא מהווה נספח לפוליסת ביטוח דירתם של עליזה ואהוד אולמרט.**
> **ג. בפועל, דו"ח השמאי לא צורף מעולם כנספח לפוליסת הביטוח.**
> **ד. לאחר שבני הזוג אולמרט קיבלו את דו"ח השמאי, וראו כי ערך הכינון של תכולת דירתם עלה ממיליון ש"ח לערך ל- 2.3 מיליון ש"ח לערך, כאשר עיקר הפער נובע מהשווי המוערך של אוסף העטים של מר אולמרט, (שהוערך על ידי השמאי ב- 1.3 מיליון ש"ח), הסכימו בני הזוג אולמרט וחברת הביטוח על ערך הכינון המוסכם, המופיע בפוליסת הביטוח.**
> **ה. כיום עומד ערך הכינון המוסכם על 1,057,632 ש"ח (עותק מפוליסת הביטוח העדכנית רצ"ב...)**".

העדה שלומית לביא נשאלה, האם בעקבות מסמך זה נחה דעת המבקר והשיבה כי "**קיבלו את זה**", שכן בעקבות המכתב היו בידיהם פרטים שלא היו בידיהם לפני כן, לרבות הערכת שמאי מפורטת של כל אחד מהחפצים, וכי "**אפשר להגדיר כך כי לא היו עוד שאלות נוספות מעבר לזה**" (עמ' 3616). לדבריה, מכך שלא התקבלה תגובה מהמבקר, ניתן להסיק כי התשובה הייתה מקובלת עליו (אם כי יתכן שבשלב מאוחר יותר הועבר הנושא לבדיקה נוספת באגף אחר של המבקר (עמ' 3636-3638)). העדה הוסיפה, באשר להערכת השמאי (יורם ברייר), כי הבינו אותה כמתייחסת לשווי ריאלי של הפריטים. כך הבינה יחד עם אנשי המקצוע (עמ' 3633-3635). גם בהמשך ציינה העדה, פעם נוספת (עמ' 3645-3646), כי לא התקיים אצל המבקר דיון לגבי הפער האמור, מעבר לדברים שבאו לידי ביטוי במכתבים הנ"ל וכי המבקר לא התייחס לשווי של פריט ספציפי זה או אחר דוגמת עטים, אלא רק רצה, באופן עקרוני, לקבל מידע עדכני ונכון. בחקירתה החוזרת נשאלה העדה מה דעתה, נוכח הפער הקיים לכאורה בין ההערכה משנת 1989 להערכת ברייר, על הצהרות הנאשם שלפיהן לא חל שינוי במיטלטלין. גם לכך השיבה העדה כי המבקר לא ירד בזמנו לרזולוציה של מספר העטים, אלא ביקש, ואף קיבל, פירוט של שווי המיטלטלין.

1227. ביום 30.5.06, לאחר חלופת מכתבים בנושא מועד הגשת ההצהרה, שאין צורך לפרטה, הגיש הנאשם למבקר הצהרה לשנת 2005 (ת/195, נומרטורים 13-28). הצהרה זו זהה, לעניין המיטלטלין, להצהרה הקודמת. זאת, למעט העובדה שהיא מתייחסת למועד

31.12.05, לכך שליד הסכום של 483,000, נרשם בטבלה כי מדובר ב"עלות/שווי", ולכך שבנספח נרשם כי "**ערך הכינון של תכולת הבית על פי פוליסת ביטוח לשנת 2005 הינו כ- 1,058,000 ש"ח**".

ביום 6.7.06 כתב המבקר לנאשם בהתייחס להצהרת 2005 (נ219/1). לגבי המיטלטלין כתב המבקר כי:

> "**... הנך מציין 'תכולת בית לפי נספח רצ"ב כ- 483,000 ש"ח עלות/שווי'. בנספח מצוין כי השווי המשוער הוא ל-31.12.93 (כלומר לפני 13 שנה) ולא חלו בו שינויים משמעותיים, וכי ערך כינון של תכולת הבית על פי פוליסת ביטוח לשנת 2005 – הינו כ- 1,058,600 ש"ח. עולה כי חלק מהנתונים הם עלות או שווי, וחלק הוא ערך כינון מוסכם של התכולה (עם חברת הביטוח) יודגש כי מבחינת הכללים שבנדון הפירוט הנדרש הוא של הנכסים לפי ערכם הריאלי העדכני, ולא לפי ערך הכינון המוסכם לצרכי ביטוח. מובן שאין זה מן הנמנע כי הערכת שמאי לצרכי ביטוח תשמש גם לצורך הכללים הערכת השמאי האחרונה שהומצאה למבקר המדינה... מתייחסת לנובמבר 2003... אודה לך, אם כן, אם תומצא לי הערכת שווי ריאלי מעודכנת לתאריך הדיווח**".

המכתב הנ"ל הוצג לנאשם בחקירתו הראשית (עמ' 12515-12518). יחד עימו הוצג לנאשם גם עותק של המכתב שעל גביו הערות בכתב ידו של עו"ד בלכר, שלפיהן יש לברר עם המבקר, האם הם מצופים לשלוח שמאי, או שמא ניתן להסתפק בערך כינון וכן יש לשאול את סוכן הביטוח אם ניתן ללמוד מערך כינון לגבי הערך הריאלי. לדברי הנאשם, מדובר בהנחיות שמטרתן מתן תשובה שלמה למבקר.

ביום 13.8.06 השיב עו"ד זהר למכתב זה (התשובה סומנה נ220/1). לעניין המיטלטלין ציין עו"ד זהר כדלקמן:

> "**כאמור בדו"ח, ערך הכינון של המיטלטלין לשנת 2005 עומד על 1,058,600 ש"ח. ממידע שנמסר לנו מחברת הביטוח עולה כי, על פי רוב, השווי הריאלי נמוך בכ- 30-40% משווי הכינון. על מנת להעריך את השווי הריאלי, יש צורך בעריכת סקר מחודש של התכולה, דבר אשר מחד, כרוך בעלות כספית, ומאידך, מסובך עד בלתי אפשרי, לנוכח העובדה שהמיטלטלין של הזוג אולמרט ארוזים כעת בארגזים משעה שפינו את ביתם הקודם וטרם עברו לביתם החדש**".

שלומית לביא השיבה למכתב זה ביום 15.8.06 (התשובה סומנה נ221/1). בתשובה זו לא התייחסה שלומית לביא לנושא המיטלטלין (עניינו של המכתב רק בתשובה לטענה שהועלתה כלפי המבקר ביחס לאופן שליחת המכתב נ219/1).

לדברי שלומית לביא (עמ' 3657-3663), כמעט בטוח שהמבקר לא השיב תשובה נוספת למכתב נ220/1 מעבר למכתב זה והיא לא המשיכה לטפל בנושא, אם כי היא כמעט בטוחה שהנושא עבר לטיפולו של גורם אחר במשרד המבקר.

1228. ביום 6.1.08 הגיש הנאשם הצהרה למבקר לשנת 2006 (ת/195, נומרטורים 1-13). הצהרה זו דומה, לעניין המיטלטלין, להצהרות הקודמות, למעט העובדה שבנספח נאמר כי: "**ערך הכינון של תכולת הבית על פי פוליסת ביטוח לשנת 2005 הינו כ- 1,058,000 ש"ח (בינתיים לא חודשה הפוליסה). כמו"כ ערך הכינון של תכולת הבית ברחוב שינקין בת"א על בסיס שווי של 200,000 ש"ח (פוליסה חדשה – תחילת 2007)**". כמו כן, ביחס למיטלטלין אחרונים אלה נרשם בנספח מיד לאחר מכן בנספח (בכתב יד) כי: "**ברובו, נובע מריהוט שהיה עוד קודם לכן והועבר לרח' שנקין**".
המבקר לא פנה לנאשם לגבי הצהרה זו.

בהמשך, במועד שלא הובהר במדויק, הגיש הנאשם למבקר הצהרה לשנת 2007. בהצהרה זו צוין לגבי תכולת הבית "לפי נספח הרצ"ב", ובנספח נאמר כי:

> **"ערך הכינון של תכולת הבית על פי פוליסת הביטוח לשנת 2005 היה כ-1,060,000 ש"ח. בינתיים לא חודשה הפוליסה, רוב התכולה מוחזקת בבית שברחוב בלפור.**
> **ערך הכינון של תכולת הבית ברח' שינקין בתל אביב, עפ"י פוליסה משנת 2007, היה בסכום שווי של 200,000 ש"ח, וברובו נובע מהתכולה שהייתה לנו בעבר והועברה לשם.**
> **הערכים הנ"ל מבוססים על הערכת שווי שנעשתה לפני שנים רבות, אך מאז לא חלו שינויים משמעותיים.**
> **באשר לאוסף העטים, אציין כי עפ"י הערכתי, השווי הינו כ-70,000$**".

המבקר לא הגיב להצהרה זו.

להשלמת התמונה יצוין כי הנאשם נחקר בנושא אוסף העטים גם בחקירותיו במשטרה מיום 30.1.09 (ת/159, עמ' 67-75), 6.2.09 (ת/160, עמ' 2) וגרסתו דומה באופן כללי לגרסתו בבית המשפט.

<u>סיכומי הצדדים</u>

1229. לטענת המאשימה, בשנים הרלוונטיות לכתב האישום, הסתיר הנאשם ממבקר המדינה את שוויו האמיתי של אוסף העטים שהיה בבעלותו ואת מספרם. המאשימה ביקשה לאמץ, לעניין שווי העטים ומספרם, את עדות יורם ברייר. לשיטת המאשימה, מדובר בעד אובייקטיבי, שמאי מקצועי (בעל ניסיון גם בשמאות עטים), של חברת הביטוח של הנאשם, שאין לו דבר נגד הנאשם. אמנם, על פי עדות יורם ברייר, הערך שקבע לעטים הוא ערך כינון, והערך הריאלי עומד על בין שליש לרבע מערך זה. עם זאת, גם ערך ריאלי זה גבוה משמעותית מזה שעליו הצהיר הנאשם, שאף סבר, על-פי עדותו, כי הערכת יורם ברייר התייחסה לערך ריאלי. אשר למספר העטים, יורם ברייר רשם, כאמור, בסקר שערך

כי לנאשם 1,200 עטים, בעוד שהנאשם טוען כי האוסף כולל כ-450 עטים בלבד. לשיטת המאשימה, אין זה סביר כי יורם ברייר, בבואו להעריך את העטים, הערכה שנעשתה בשיתוף עם רעיית הנאשם, טעה טעות כה קיצונית ביחס למספרם, ולכן, יש לאמץ את שקבע בסקר. לא זו אף זו, הנאשם אף קיבל הערכת שווי של העטים מהפאונטיין פן הוספיטל, שלפיה שווי כשליש מהעטים שברשותו (444 עטים) הוא כ- 70,000 דולר. הוא אף סבר, כאמור, עובר לקבלת ההערכה הנ"ל, כי שווי האוסף גדול יותר. כמו כן, לטענת המאשימה, הנאשם, בהצהרותיו למבקר לעניין ערך תכולת הדירה, התבסס כל העת על סקר התכולה משנת 1989. על פי האמור בסקר זה, באותה עת כלל אוסף העטים של הנאשם 150 עטים. לעומת זאת, בשלב שבו מסר הנאשם את הצהרותיו למבקר מנה בפועל אוסף העטים של הנאשם 1,200, וגם לשיטתו, מנה האוסף 444 עטים. למרות כל זאת, הנאשם דיווח, ביודעין, למבקר המדינה, בכל ההצהרות שהגיש לו בתקופה הרלוונטית, כי ערכו של אוסף העטים שבבעלותו הוא כ- 140,000 ש"ח בלבד (על בסיס הערכת שווי שהתייחסה ל-150 עטים). בכך רימה, לשיטתה, הנאשם, את המבקר. לחילופין ביקשה המאשימה להרשיע את הנאשם בעבירה של ניסיון (בלתי צליח) לקבלת דבר במרמה, שכן הנאשם סבר באופן סובייקטיבי, כי ערכו הריאלי של האוסף שברשותו הוא 1.3 מיליון ש"ח, ולמרות זאת דיווח, מתוך כוונה להסתיר שווי זה מהמבקר, על שווי נמוך בהרבה. לחילופין, ביקשה המאשימה להרשיע את הנאשם בעבירה של קבלת דבר בתחבולה לפי סעיף 416 לחוק העונשין.

1230. ההגנה טענה בסיכומיה, כי התנהלות המאשימה בנושא העטים הייתה בעייתית: הנושא לא נזכר בטיוטת כתב האישום עובר לשימוע שאליו זומן הנאשם; יורם ברייר לא נחקר במשטרה; לאחר שיורם ברייר הבהיר למאשימה כי שוויו הריאלי של האוסף נמוך בהרבה מ- 1.3 מיליון ש"ח, לא חזרה בה המאשימה מהאישום, אלא העלתה טענה חלופית מופרכת של ניסיון למרמה. לגופו של עניין, טענת ההגנה היא שהנאשם לא דיווח דבר שאינו נכון למבקר לגבי שווי האוסף וגם לא הייתה לו סיבה לעשות כן. הנאשם דיווח דיווחי אמת, באמצעות רואה חשבון ברזילי ועו"ד זהר, שאליהם הפנה את הטיפול בנושא (ושאין להניח כי לקחו חלק בניסיון לרמות את מבקר המדינה). אשר לשווי האוסף, השווי שעליו דווח, כשהוא משוערך למועד הדיווח, דומה לשווי האוסף בהתאם לחוות הדעת של הפאונטיין פן הוספיטל שהייתה בידי הנאשם. אשר למספר העטים שהיו בידי הנאשם, נוכח עדות ברייר, לא ניתן לקבוע כי בידי הנאשם היו 1,200 עטים, ולא ניתן לשלול את גרסתו לפיה היו בידיו כ-444 עטים, וזאת, אף מבלי להידרש לעדות רעיית הנאשם בעניין זה.

דיון

1231. המרמה שיוחסה לנאשם בכתב האישום לעניין אוסף העטים, היא בכך שלמרות חוות דעת "שמאי מטעמו" (יורם ברייר), שהעריך את שווי אוסף העטים שבבעלותו בסכום של 1.3 מיליון ש"ח, הצהיר הנאשם, בכל הצהרותיו למבקר המדינה, כי ערכו של אוסף העטים הוא כ- 140,000 ש"ח בלבד. זאת, ביודעו כי מדובר בשווי "**מופחת לכדי עשרה אחוזים מערכו הנכון**" ועל מנת להונות את המבקר. כלומר, לשיטת כתב האישום, מצב הדברים האמיתי היה כזה שבידי הנאשם אוסף עטים בשווי של 1.3 מיליון ש"ח, ואילו הנאשם הצהיר, ובכך הציג מצג שווא, על אוסף עטים ששוויו 140,000 ש"ח בלבד.

1232. יורם ברייר העיד כי שווי 1.3 מיליון ש"ח מתייחס לערך כינון והערך הריאלי הוא בין שליש לרבע מערך הכינון. בנוסף, יורם ברייר אישר בעדותו כי ערך את חישובו, בטעות, לפי שער דולר של 5.4 ש"ח לדולר, במקום 4.5 ש"ח לדולר, כפי שהיה שער הדולר באותה עת. תיקון טעות זו היה, מטבע הדברים, מפחית את ערך הכינון של העטים לסך של 1,080,000 ש"ח, וככל שמבקשים להסיק את ערכם הריאלי של העטים מתוך ערך הכינון, התוצאה היא ערך של 270,000-360,000 ש"ח (ל-1200 עטים).

כמו כן, לא הוכח כי אוסף העטים של הנאשם מנה, במועד ההערכה, 1,200 עטים. יורם ברייר אמנם העיד, כי לא הגיע למספר העטים האמור "**מזה שהתעורר בלילה**" וכי ערך את הסקר בשיתוף עם המבוטח. מדובר, כפי שטענה המאשימה, בעד נטול פניות ואמין. עם זאת, יורם ברייר גם העיד לגבי מידת ההשקעה והדיוק הלא גדולים יחסית המאפיינים הערכה לצרכי קביעת ערך כינון, בשונה מקביעת ערך ריאלי. עוד העיד יורם ברייר כי הוא "**לא יכול להישבע שהיו שם 444 כמו שמר בלכר אומר או 1,200 באמת**". בנסיבות אלה לא ניתן לקבוע, לא כל שכן במידת הוודאות הדרושה במשפט פלילי, כי אוסף הנאשם אכן כלל 1,200 עטים, ולא מספר נמוך יותר כגון 444 עטים או כל מספר אחר בטווח.
הספק לעניין זה של מספר העטים אף גובר, נוכח הערכת הפאונטיין פן הוספיטל, שהתייחסה ל- 444 עטים. על פי עדות הנאשם מדובר בכל האוסף שלו, למעט כמה עטים אחדים שנוספו לאחר מכן. לעניין זה טענה המאשימה, כי קיימת אפשרות כי הנאשם שלח להערכה רק חלק מהעטים שברשותו. ואולם, מדובר בהשערה בעלמא. הערכת הפאונטיין פן הוספיטל הומצאה למשטרה בשלב החקירה והמאשימה מצדה לא הביאה כל ראייה נוספת לעניין זה. בהעדר ראייה הסותרת את עדות הנאשם לעניין זה, סביר לומר, כי אדם השולח את עטיו להערכת שווי מקצועית, ישלח את מלוא האוסף, או לפחות את העטים היקרים יותר. בנסיבות אלה, אין מקום להניח כי רק חלק מהעטים נשלחו להערכה, והספק לעניין זה צריך שיפעל לטובת הנאשם. מכאן ניתן להסיק, כי מספר העטים היה נמוך משמעותית מ-1,200.

לא זו אף זו, גם אם נקבל במלואה את עדות יורם ברייר לגבי מספר העטים, אזי מתקבל, כאמור, ערך של 270,000 ש"ח, ולא ערך של 1.3 מיליון ש"ח, כפי שנטען בכתב האישום. הנאשם אמנם דיווח על ערך נמוך יותר של 140,000 ש"ח (אם כי אין מדובר ב"עשרה אחוז" מהערך הנכון, כנטען באישום). ואולם, מדובר בערך הנכון לשנת 1993 (קרי, מבלי לשערכו לשנת 2003). הצמדה של ערך זה לשנת 2003 נותנת סכום של כ- 250,000 ש"ח, קרי, סכום שאינו שונה מהותית מערכו של האוסף לפי עדות ברייר. אמנם, יתכן כי היה על הנאשם לרשום בדיווחו למבקר ערך משוערך ולא להותיר את עבודות השערוך למבקר. עם זאת, הנאשם לא הציג למבקר כי מדובר בערך משוערך, ולכן, לא ניתן לומר כי הטעה את המבקר לעניין זה. מכאן שגם לשיטת עדות ברייר, אין מדובר במצג שווא.

לאור דברים אלה, יש לקבוע כי לא הוכח היסוד העובדתי של אישום זה.

1233. מעבר לדרוש, יצוין כי המאשימה לא הוכיחה גם את יסוד הקשר הסיבתי בין מצג השווא (שכאמור, לא הוכח) לבין קבלת הנחת דעתו של המבקר (ה"דבר"). זאת, הואיל והערכת יורם ברייר הומצאה, בסופו של דבר, לידי המבקר. כפי שפורט ביתר הרחבה לעיל, הנחת דעתו של המבקר לא התקבלה על בסיס הצהרות הנאשם בלבד. הנחת דעתו של המבקר התקבלה, רק לאחר שהומצאה למבקר הערכת יורם ברייר (במענה לדרישתו לקבל את "הנספחים לפוליסת הביטוח") וניתנו הסברים ביחס לפער בין הערכת יורם ברייר לבין ערך הכינון שעליו סוכם בין הנאשם לבין חברת הביטוח. בשלב זה (לאחר שניתנו ההסברים האמורים), לא פנה המבקר לנאשם בשאלות או דרישות נוספות לעניין זה וככל הידוע לא ביצע כל פעולה נוספת בנושא זה מלבד, אולי, העברת הנושא לבדיקה באגף אחר אצלו (בדיקה, שככל שנעשתה, לא הוצגה לפני בית המשפט). מכאן שבשלב זה (ולא לפני כן), כפי שגם אישרה, כמפורט לעיל, העדה שלומית לביא, נחה דעתו של המבקר באשר לשווי תכולת הדירה (על פי עדות שלומית לביא, אוסף העטים כשלעצמו כלל לא העסיק את המבקר). פירוש הדבר הוא שהנחת דעתו של המבקר לא התקבלה כתוצאה ממרמה שעניינה הסתרת הערכת ברייר (שכבר הייתה באותה עת בידי המבקר), וממילא לא מתקיים קשר סיבתי בין הסתרה זו לבין קבלת הנחת דעתו של המבקר.

1234. המאשימה טענה גם טענה חלופית, לפיה יש להרשיע את הנאשם לכל הפחות בעבירה של ניסיון (בלתי צליח) לקבלת דבר במרמה. זאת, הואיל והנאשם סבר (בטעות) בזמן אמת כי שוויו הריאלי של אוסף העטים היה 1.3 מיליון ש"ח וניסה להסתיר זאת מהמבקר על ידי כך שדיווח לו על שווי נמוך בהרבה.

דין טענה זו להידחות.

מעדות הנאשם, שפורטה לעיל, שלפיה לא הכיר בזמן אמת את האבחנה בין ערך כינון לערך ריאלי וסבר כי הערכת ברייר את שווי אוסף העטים מופרזת, אכן עולה כי הנאשם

סבר בזמן אמת כי הערכת ברייר עוסקת ב"שווי" או "ערך" במשמעות המילולית והפשוטה של ביטויים אלה, קרי, בערכים ריאלים, ולא בערכי כינון או בערכים מסוג אחר כלשהו. עם זאת, כפי שצוין לעיל, הנאשם העיד כי סבר שמדובר בהערכה מופרזת וכי לא קיבל את האמור בה לעניין שווי תכולת הדירה ואוסף העטים. הנאשם הוסיף, כי מטעם זה הוא נמנע מלבטח את תכולת הדירה בהתאם להערכת ברייר, וכי, לפיכך, גם לא המציא הערכה זו בתחילה למבקר.

עדות זו של הנאשם נתמכת בראיות, שפורטו לעיל, שלפיהן הוא אכן הגיע להסכמה עם חברת הביטוח על ביטוח תכולת הדירה לפי ערך כינון נמוך בהרבה (כמיליון ש"ח) מזה שנקבע בהערכת ברייר (כ- 2.3 מיליון ש"ח).

יתכן שמסיבה זו, קרי, אי אימוץ הסקר של ברייר בסיכום בין נאשם לבין חברת הביטוח, גם נאמר באישור שצורף למכתבו של רו"ח ברזילי מיום 25.2.04 (ת/194, עמ' 276-277), כי סקר התכולה האחרון נעשה בשנת 1989. ההסבר החלופי, שלפיו סוכן הביטוח, שהזמין את הסקר של ברייר (ולא העיד במשפט וככל הידוע גם לא נחקר במשטרה) שיתף פעולה עם הנאשם במרמה כלפי המבקר, סביר פחות.

המאשימה טענה, כי הנאשם לא ערער על הערכת יורם ברייר, במובן זה שלא ביקש את שינוייה, וזאת, למרות שביקש את ההערכה לצורך הדיווח למבקר. ואולם, דומה כי משסיכם הנאשם עם חברת הביטוח שהתכולה לא תבוטח לפי האמור בהערכת ברייר, שלא הייתה מקובלת עליו, יהיה זה סביר להניח כי הנאשם סבר שאין עוד צורך להתייחס להערכה כרלוונטית לדיווח למבקר, או לבקש לשנותה.

מכאן שלא הוכח כי הנאשם אכן סבר, באופן סובייקטיבי, בזמן אמת, כי שוויו הריאלי של אוסף העטים הוא 1.3 מיליון ש"ח, ולכן, לא הוכח גם כי ניסה לרמות את המבקר בכך שדיווח על ערך נמוך יותר מ- 1.3 מיליון ש"ח.

1235. מעבר לדרוש: המאשימה טענה, כי משנתקבלה הערכת הפאונטיין פן הוספיטל, היה על הנאשם, למצער, לדווח על שווי העטים בהתאם להערכה זו, ולא על שווי נמוך יותר, וכי הדיווח שדיווח הנאשם למבקר התעלם ביודעין ובמכוון מהגידול שחל, גם לשיטתו, במספר העטים שברשותו. זאת, הואיל והצהרות הנאשם התבססו על סקר תכולה משנת 1989, שהתייחס ל- 150 עטים, ואילו גם לשיטת הנאשם, ולפי האמור בהערכת הפאונטיין פן הוספיטל, היו בידיו, בעת שהעביר את הצהרותיו למבקר, כ- 444 עטים.

גם דין טענות אלה להידחות. לא בכך הואשם הנאשם בכתב האישום. כתב האישום כלל לא הזכיר את הערכת הפאונטיין פן הוספיטל (חרף העובדה שמדובר בעניין שעלה עוד בחקירות הנאשם במשטרה וההערכה הועברה לחוקרים). כתב האישום עסק, כאמור, בפער שבין הערכת יורם ברייר לבין הדיווח בהצהרות, ולא בפער בין הערכת הפאונטיין פן

הוספיטל להצהרות. כתב האישום גם לא עסק כלל בדיווח לא נכון על מספר העטים (במובחן משוויים).
זאת ועוד, הנאשם העיד כי לא דיווח למבקר על הערכת הפאונטיין פן הוספיטל ולא יידע את נציגיו בדבר קיומה, הואיל וסבר כי השווי שצוין בה דומה לזה שעליו דיווח למבקר. הנאשם הוסיף והסביר, כי הערת הפאונטיין פן הוספיטל הייתה כי שווי העטים הוא 69,000 דולר (כ- 300,000 ש"ח, לפי שער הדולר באותה עת), ואילו הדיווח שדיווח למבקר הוא על שווי של 140,000 ש"ח, נכון לשנת 1993. הנאשם הסיק, כי שווי זה, שהיה נכון לשנת 1993, הכפיל את עצמו לערך נכון לשנת 2003, קרי, עלה לשווי של כ- 280,000 ש"ח. זאת, הואיל ושווי כלל תכולת הדירה עלה, לשיטתו, משווי של 480,000 ש"ח בשנת 1993, לשווי של כמיליון ש"ח בשנת 2003 (הערך שלפיו ביטח את הדירה בשנת 2003 היה קצת למעלה ממיליון ש"ח). מדובר בהסבר שאינו בלתי סביר. עיון בהצהרות הנאשם, ובסקר התכולה משנת 1989, בצירוף חישובי הצמדה פשוטים, מלמד כי הערך של תכולת הדירה שעליו דיווח הנאשם בהצהרותיו מתייחס להצמדה לשנת 1993 של ערכים משנת 1989. ערכים אלה לא הוצמדו, כאמור, לצורך הדיווח למבקר, לשנת 2003 (וגם לא נעשה, כאמור, מצג למבקר כאילו מדובר בערכים מוצמדים לשנת 2003). כלומר, מדובר, למעשה, בדיווח על ערכים לשנת 1993, תוך ציון שלא חלו שינויים, אך מבלי להביא בחשבון את המדד. הצמדה של הערך של 140,000 ש"ח, שאליו התייחסו ההצהרות, מאמצע שנת 1993 לאמצע שנת 2003 נותנת, כאמור, ערך של כ- 250,000 ש"ח. מכאן שאין לשלול כי הנאשם, ככל שהקדיש לכך תשומת לב, אכן סבר כי הצהרה על ערך של 140,000 ש"ח לשנת 1993 אינה שונה מהותית מהצהרה על ערך 69,000 דולר נכון לשנת 2004. אכן, יתכן כי התנהלות קפדנית יותר מצד הנאשם הייתה מובילה להמצאת ההערכה של הפאונטיין פן הוספיטל לנציגיו שלו ומהם למבקר, ואולם, בנסיבות האמורות, לא ניתן לומר כי הימנעותו מכך היא בגדר מרמה או ניסיון למרמה כלפי המבקר.

1236. אשר לטענה בדבר הסתרת הגידול במספר העטים, מעבר לעובדה שהנאשם, כאמור, כלל לא הואשם בהסתרת הגידול במספר העטים (במובחן משוויים), הרי שלא הוכח מעבר לספק סביר כי בידי הנאשם היו, בשנת 1989, בדיוק 150 עטים. אכן, מספר זה מצוין בהערכת התכולה משנת 1989. ואולם, השמאי שערך את דו"ח התכולה לא נחקר במשטרה ולא העיד בבית המשפט. עדות מעין זו, כפי שלימדה עדות ברייר על הערכתו שלו, היא חיונית על מנת שניתן יהיה להסיק מסקנות מהערכת התכולה, ולכן, בהעדרה, לא ניתן לקבוע בוודאות הנדרשת את מספר העטים נכון לאותו מועד. ודוק, בהעדר עדות מטעם עורך הדו"ח, אין לשלול כי מספר העטים שנרשם, בדומה לאופן שבו אולי ארע הדבר בהערכת ברייר, לא נרשם במדויק ואף יתכנו שינויים משמעותיים בין מספר העטים בפועל לזה שנרשם. זאת ועוד, אף אם נצא מנקודת הנחה כי מספר העטים שהיו בחזקת הנאשם אכן גדל בין שנת 1989 לשנת 2003, אין בכך כדי לשנות את התוצאה האמורה.

ראשית, החל ממועד מסוים בשנת 2004 הייתה בידי הנאשם הערכת השווי של הפאונטיין פן הוספיטל. כפי שפורט לעיל, אין לשלול כי הנאשם סבר שאינה שונה מהותית, מבחינת שווי העטים, מהערך שעליו דיווח למבקר, ולכן, לא מצא לנכון לשנות את דיווחיו למבקר. אשר לדיווח למבקר עד למועד זה, העובדה כי עד לשלב זה דיווח הנאשם על שווי האוסף על בסיס הערכת תכולה הכוללת מספר נמוך יותר של עטים מזה שהיה ברשותו, עשויה בהחלט לנבוע מהעובדה שהנאשם דיווח על תכולת הבית כולה בהתבסס על ערך שהתקבל בהערכת התכולה משנת 1989. הערכה זו ייצגה, להבנת הנאשם, את סך השווי של תכולת דירתו, שכן, לשיטתו, ומבלי שהתעמק בפריט או בקבוצת פריטים זו או אחרת, לא חלו לגביה שינויים מהותיים (במאמר מוסגר יצוין כי טענת המאשימה שלפיה הערכה זו לא הומצאה למבקר על מנת להסתיר את הגידול במספר העטים לא הוכחה ומדובר בהשערה בעלמא). יצוין, כי גם על פי עדות שלומית לביא, כמפורט לעיל, המבקר לא התעניין באופן מיוחד בפריט זה או אחר, לרבות העטים. כמו כן, על פי עדותה, המבקר אמנם התעניין בשינויים בתכולה, ככל שישנם כאלה. עם זאת, השינויים שעניינו את המבקר היו, על פי עדותה, שינויים שחלו לאורך תקופת הדיווח. זאת, במובחן משינויים שחלו משנת 1989 עד למועד תחילת הדיווחים, שאליהם לא התייחסה העדה. כמו כן, דברי העדה, שאליהם הפנתה התביעה, התייחסו לשינויים בשווי פריטי המיטלטלין, ולא דווקא לשינויים בכמות הפריטים.

1237. המסקנה היא כי לא הוכח כי הנאשם רימה – או ניסה לרמות – את המבקר בכל הנוגע לשווי אוסף העטים.

סיכום

1238. נוכח האמור לעיל, אנו מחליטים לזכות את הנאשם מאישום זה.

אישום רביעי – פרשת "האזנות הסתר"

1239. כפי שצוין לעיל, החלטנו לזכות את הנאשמת מאישום זה.

האישום

1240. באישום מיוחסות לנאשמת "עבירות רבות" של האזנת סתר שלא כדין, לפי סעיפים 2(א) ו- 2(ב) לחוק האזנת סתר, תשל"ט-1977 (להלן – **חוק האזנת סתר** או **החוק**) וכן עבירה של מרמה והפרת אמונים לפי סעיף 284 לחוק העונשין.

1241. על פי האמור בכתב האישום, במהלך כל תקופת כהונתו של הנאשם בתפקיד שר התמ"ת, נהגה הנאשמת להאזין באופן שגרתי ושיטתי לשיחות טלפון שקיים הנאשם עם גורמים שונים, ובין השאר, עם שרים, עם ראש לשכתו מר עובד יחזקאל, עם פעילים פוליטיים ועם אנשים נוספים. הנאשמת האזינה לשיחות בעצמה ובאמצעות פקידות הכפופות לה בלשכתו של הנאשם, שהאזינו לשיחות בהוראתה. הנאשמת ופקידות הלשכה האזינו לשיחות באמצעות שימוש בפונקצית ה"השתק" שבמכשיר הטלפון. כלומר, הנאשמת והפקידות העבירו את השיחה לנאשם, לחצו על כפתור ההשתק במכשיר הטלפון ונותרו על הקו תוך שהן מאזינות לשיחה. כמו כן, נהגה הנאשמת, דרך קבע, "לעבור" על רשימת השיחות הצפויות לנאשם ולסמן לפקידות בלשכה (על גבי הרשימה) לאילו מהן עליהן להאזין. בנוסף, לעיתים, משנתקבלה עבור הנאשם שיחה שהנאשמת הייתה מעוניינת שיאזינו לה, היא נהגה לסמן לפקידות להאזין לשיחה, באמצעות סימן מוסכם וקבוע על אוזנה. בדרך זו האזינו הנאשמת ופקידות הלשכה לעשרות שיחות מדי חודש בחודשו. הפקידות התבקשו על ידי הנאשמת לדווח לה על תוכן השיחות ובחלק מהמקרים גם להעלות על הכתב את תמצית השיחות ולמסרן לידיה. כל ההאזנות הללו בוצעו בלא שהנאשמת, או הפקידות שסרו למרותה, קיבלו את הסכמתו של הנאשם, או את הסכמתם של בני השיח האחרים, להאזין לאותן שיחות.

תשובת הנאשמת (ותשובת הנאשם) לאישום

1242. הנאשמת, בתשובתה לאישום, הודתה בעובדות הבאות: היא האזינה בעצמה לשיחות של הנאשם (שיחות שהיה צד להן) בתקופה הרלוונטית; היא הנחתה את פקידות הלשכה להאזין לשיחות של הנאשם; היא סימנה לפקידות לאילו שיחות להאזין באמצעות סימון על גבי רשימת השיחות ובאמצעות סימון על אוזנה; היא הנחתה את הפקידות לדווח לה, בדרך כלל בעל פה, ולעיתים גם בכתב, על תוכן השיחות שלהן האזינו; לצורך ההאזנות נעשה, על פי רוב, שימוש בפונקצית ההשתק בטלפון, וזאת, כדי לא להפריע לשיחות הנאשם.

1243. עם זאת, טענה הנאשמת, כי ההאזנות נעשו במסגרת אחריותה כמי שריכזה את נושא לוח הזמנים של השר ולצורך ייעול עבודת לשכת השר. לדברי הנאשמת, ההאזנות נדרשו על מנת "לשלוט" בלוח הזמנים העמוס והדינמי של הנאשם, קרי, על מנת לתאם ולעקוב אחרי לוח הזמנים, לשנותו ולעדכנו בזמן אמת. כך למשל, אירעו מקרים שבהם, בעקבות שיחה מסוימת של הנאשם, שבעצמו לא היה מודע למלוא תוכן לוח הזמנים שלו, נדרשה עריכת שינוי מיידי בלוח הזמנים. הנאשמת הוסיפה כי צורך זה התעורר בעיקר בנוגע לשיחות השר עם עובד יחזקאל (שאותו כינתה "ראש לשכת השר") ועם מנכ"ל המשרד, רענן דינור, וכי עיקר השיחות שלהן האזינו, היו שיחות בין הנאשם לבין שניים אלה. עוד הוסיפה הנאשמת, כי אחוז נכבד מכלל ההאזנות בוצעו לבקשת בכיר בלשכה, לצורכי עבודתו ועל מנת לייעל את עבודת לשכת השר. כמו כן, צוין בתשובת הנאשמת: "**הגב' זקן התבקשה ע"י מר אולמרט לא אחת לקשר בינו לבין אנשים רבים ושונים, גם כאשר הייתה מחוץ למשרד כאשר ברשותה טלפון סלולארי אשר ממנו הייתה יכולה הגב' זקן לחבר את מר אולמרט אך לא היה ביכולתה לנתק את עצמה מהשיחה אפילו אם חפצה בכך**".

1244. אשר להיקף השיחות שלהן האזינו היא ופקידות הלשכה, טענה הנאשמת כי היא אינה יכולה להעריך זאת כיום, אך מדובר במיעוט מבוטל ביחס להיקף השיחות העצום שניהל הנאשם מדי יום.

1245. אשר לידיעת הנאשם על ההאזנות, לדברי הנאשמת, מרביתן המוחלט של השיחות נשוא כתב האישום היו שיחות עבודה. הנאשמת ציינה כי הנאשם ראה לעיתים פתקים, שהכינו עבורה הפקידות, שכללו עדכון על תוכן השיחות. כמו כן, היא שוחחה עימו לעיתים, לאחר שהסתיימה שיחה שלה האזינה, על תוכן השיחה. בנוסף, נאמר בתשובה: "**היו מספר מקרים שבהם כאשר מר אולמרט היה ברכב וביקש שיחברו אותו טלפונית עם אנשים שונים ומגוונים ולא ניתן היה או שנשכח מחמת הטעות ע"י מי שחיבר את השיחה לבצע את פעולת ה'השתק', עניין אשר גרם למר אולמרט לזעום על כך שאין זה מכובד ששר מנהל שיחה וברקע נשמעות המזכירות משוחחות**". לפיכך, לשיטת הנאשמת, ברור שהנאשם היה מודע להאזנות, ומשלא הביע את התנגדותו לכך, היא ראתה בכך אישור מכללא להמשיך בנוהג העבודה האמור ופעולותיה בעניין היו ללא כוונה פלילית. הנאשמת ציינה כי האזינה גם לשיחות בודדות שהנאשם היה צד להן שאינן שיחות עבודה, אך הדבר נעשה באישורו ובידיעתו של הנאשם.

1246. לבסוף ציינה הנאשמת בתשובתה, כי התנהלות התביעה בנוגע לאישום זה הייתה בלתי ראויה וכי היא שומרת לעצמה את הזכות לטעון בעניין זה בהמשך.

1247. הנאשם השיב לאישום, בציינו כי "**מדובר באישום מופרך ומאולץ, אשר למרבה הצער משקף מגמה של המאשימה להרבות באישומים, תוך שרבוב עניינים שונים לכתב האישום וחלוקתם לפרשיות משנה, הכל על מנת להאדיר ולהעצים את כתב האישום. אין ספק בליבו של הנאשם כי כל פעולותיה של הנאשמת בעניין זה, ככל שהיו, נועדו כדי לשפר ולייעל את עבודת המשרד וכדי להקל על הנאשם בביצוע תפקידו**".

<u>החקירה וגרסת הנאשמת</u>

1248. בטרם נסקור את הראיות הנוגעות לאישום בפרשה זו, נתייחס בקצרה להשתלשלות העניינים שקדמה להגשת כתב האישום בעניין זה.

1249. תחילתה של "פרשת האזנות הסתר" היא בחקירתה במשטרה של גב' פזית בן ישראל, אחת מהפקידות שעבדו בלשכת שר התמ"ת בעת תקופת כהונתו של הנאשם בתפקיד שר התמ"ת.

1250. ביום 5.5.08 נחקרה פזית בן ישראל בנושאים הנוגעים לפרשת טלנסקי. במסגרת מתן תשובה לשאלה שעניינה שיחות טלפון שקיים הנאשם עם טלנסקי, אמרה פזית בן ישראל, כי היו פעמים, בהן ורד עובדיה (פקידת לשכה נוספת) הייתה מקשרת את הנאשם עם טלנסקי וכי:

> "**היו גם שיחות ששולה ביקשה להאזין להן, היינו עושות ועידה והשתק והיינו שומעות מהקו השני. לדוגמא, במידה והתבקשתי לקשר את אהוד עם גורם מסוים ולהאזין לשיחה, היינו מקשרות ומקשיבות, רושמות את מהלך השיחה. ואז מעבירות לשולה את מהלך השיחה**".

(הודעה זו לא הוגשה כמוצג לבית המשפט, אך דבריה הנ"ל צוטטו למספר עדים ואין חולק כי נאמרו על ידי פזית בן ישראל בחקירתה האמורה (ר' למשל 12597-12599).

באותה חקירה אמרה פזית בן ישראל כי למיטב ידיעתה הנאשם לא ידע על ההאזנות.

1251. למחרת היום, ביום 6.5.08, נחקרו מספר פקידות לשכה נוספות, שזומנו לחקירה בנושא פרשת טלנסקי. בהנחיית מפקדי היחידה החוקרת (עדות רפ"ק אלישע קוגן, עמ' 8800-8801), רק אחת מבין פקידות אלה, גב' ורד עובדיה, נשאלה על ידי החוקרים בנושא האזנות הסתר (החוקרת איריס ברק העידה בעניין זה ואמרה, בעדותה הראשית (עמ' 8948-8949), כי היא אינה יודעת מדוע יתר פקידות הלשכה לא נשאלו על כך באותו יום. בחקירתה החוזרת (עמ' 8969), אמרה כי יתכן שהסיבה לכך היא ששמות יתר הפקידות לא הוזכרו על ידי פזית בן ישראל).

בחקירתה חזרה ורד עובדיה, ככל הנראה, על דברים דומים לדבריה הנ"ל של פזית (הודעת ורד עובדיה לא הוגשה לבית המשפט, אך העובדה כי "אוששה" את גרסת פזית, אינה במחלוקת – ר' התייחסות ב"כ הנאשמת, עמ' 8948).
בנוסף, התייחסה לנושא בעקיפין גם רייצ'ל ריסבי-רז, כשציינה, במסגרת חקירה בפרשת טלנסקי (חקירה מיום 1.5.08, עמ' 40 לתמליל החקירה – סומן כחלק מת/207), כי הייתה מעבירה לאולמרט שיחות מטלנסקי, אך היא אינה יודעת על מה השניים דיברו ביניהם, שכן הקשבה לשיחות של שר בממשלת ישראל מנוגדת לחוק.

1252. ביום 22.8.11 נחקר הנאשם, על דעת הפרקליטות (ר' עדות רפ"ק איריס ברק, עמ' 8949), בנושא האזנות הסתר. באותה חקירה נחקר הנאשם גם בנושא החשדות נגדו בפרשת טלנסקי. בשלב מסוים של החקירה, שעד אותה עת עסקה בפרשת טלנסקי, עברו החוקרים לשאול את הנאשם על נושא האזנות הסתר, וזאת, מבלי שהודיעו לו תחילה כי מדובר בחקירה בנושא אחר, שבו ייחקר במעמד של עד ולא במעמד של חשוד. הנאשם השיב לשאלות בנושא האזנות הסתר, באמרו כי לא היה מודע לקיומן וכי הוא מופתע ומאוכזב (בהמשך הדברים מצויה התייחסות מקיפה יותר להודעת הנאשם בעניין זה, שהוגשה לבית המשפט וסומנה ת/155).

1253. ביום 26.8.08 נחקרה הנאשמת, באזהרה, והוצגו לה שאלות בנושא האזנות הסתר. הנאשמת, שעד לאותו מועד שתקה בחקירותיה, הוסיפה לעשות שימוש בזכות השתיקה גם בחקירה זו (תמליל החקירה הוגש לבית המשפט וסומן ת/73).

1254. באותו יום, לאחר ששוחח עם הנאשמת על החקירה הנ"ל, יצר בא כוחה קשר עם חוקרי המשטרה וציין כי הנאשמת מוכנה להשיב על שאלות בנושא האזנת הסתר. בעקבות זאת, הוזמנה הנאשמת לחקירה נוספת, שהתקיימה ביום למחרת (27.8.11), ובה מסרה הנאשמת את גרסתה בנושא ההאזנות, הזהה בעיקרה לתשובתה לאישום הנידון.
הנאשמת, כפי שצוין כבר לעיל, לא העידה במשפט, כך שגרסתה לעניין ההאזנות לא עמדה לחקירה נגדית ואין לייחס לה משקל של ממש.
לפיכך, נציין רק, כי בחקירתה הודתה הנאשמת כי האזינה לשיחות שקיים הנאשם בעת שכיהן בתפקיד שר. כמו כן, אישרה הנאשמת כי הורתה לפקידות הלשכה להאזין לשיחות הנאשם והן אף רשמו תקצירי שיחות כדי ליידע אותה בדבר תוכנן. הנאשמת הוסיפה כי ההאזנות שימשו כלי עבודה לצרכי הפעילות השוטפת וניהול הלשכה ולא לשם הפקת רווח אישי עבורה. בנוסף, כשהנאשם שהה מחוץ למשרד, ההאזנות נדרשו על מנת להעביר לו שיחות ברצף. זאת ועוד, כשהעבירה לנאשם שיחות מהטלפון הנייד שלה, לא הייתה לה אפשרות לנתקו, שכן הדבר היה גורר את ניתוק שיחת הנאשם. כמו כן, חלק מההאזנות נעשו לבקשת עובד יחזקאל, שרצה להתעדכן לגבי שיחות של הנאשם עם פעילים

פוליטיים. היא לא האזינה לשיחות אישיות. הנאשמת הסבירה, כי לא קיבלה אישור מפורש מהנאשם להתנהלות זו. עם זאת, לדבריה, הנאשם ידע על כך, בין היתר הואיל ואירעו מקרים שבהם המאזינות שכחו ללחוץ על כפתור ההשתק, והוא העיר להן על כך. כמו כן, סיפרה הנאשמת, כי היא דיברה עם הנאשם לעיתים על תוכן שיחות שלהן האזינה. הנאשמת הוסיפה לעניין זה, כי אם הנאשם היה מבקש להפסיק התנהלות זו, שהייתה בידיעתו, הוא יכול היה לאסור על כך וכי לא עשה כן. הנאשמת אמרה שהיא אינה יודעת מדוע אמר הנאשם בחקירתו כי לא ידע על ההאזנות. הנאשמת ביקשה מהחוקרים כי ירעננו את זכרונו של הנאשם בעניין זה וכי תוצג לו גרסתה (הודעת הנאשמת ותמליל חקירתה הוגשו לבית המשפט וסומנו, בהתאמה, ת/74 ו- ת/75).

1255. בהמשך הוחלט, בתיאום עם הפרקליטות (ר' עדות רפ"ק איריס ברק, עמ' 8951; עדות רפ"ק אלישע קוגן, עמ' 8815), לחקור בנושא ההאזנות פקידות נוספות שעבדו בתקופה הרלוונטית בלשכת השר. פקידות אלה נחקרו בחודש ינואר 2009. עם זאת, המשטרה והפרקליטות לא ראו צורך לזמן את הנאשם לחקירה נוספת בנושא ההאזנות (ר' עדות רפ"ק אלישע קוגן, עמ' 8806-8807) ובחודש יוני 2009 הוחלט להעמיד את הנאשמת לדין בפרשה זו, בכפוף לשימוע.

1256. ביום 19.7.09, התפרסמה הודעה מטעם יועץ התקשורת של הנאשם בנושא אישום האזנות הסתר (נ/20), שבה נאמר, בין היתר, כי מדובר בעניין מופרך וכי "**לאולמרט, שהוא ה'מואזן' כביכול, אין שום טענה בעניין זה**".

1257. בהמשך, הוזמנה הנאשמת לשימוע, שבמסגרתו חזרה על בקשתה לזמן את הנאשם לחקירה נוספת בעניין זה, שבה ייחקר כעד ויעומת עם גרסתה. ואולם, בסופו של יום, לא נחקר הנאשם פעם נוספת בנושא האזנות הסתר, ובסמוך לאחר מכן, הוגש נגד הנאשמת כתב אישום בפרשה זו.

<u>ראיות התביעה</u>

1258. מטעם המאשימה העידו בנושא ההאזנות חלק מהפקידות שעבדו בלשכת שר התמ"ת בתקופה הרלוונטית: ורד עובדיה, קרן כהן, פזית בן ישראל ומורן יעקב סבג. כמו כן התייחסו לנושא ההאזנות בעדויותיהם מר עובד יחזקאל ומספר חוקרי משטרה – רפ"ק ליאור רייס, רפ"ק אלישע קוגן, רפ"ק איריס ברק וסנ"צ איציק אברהם. בנוסף, הוגשו, בהסכמה, הודעותיהם במשטרה של הנאשמים, לרבות החלקים המתייחסים לנושא זה (בהמשך נתייחס לטענות ב"כ הנאשמת ביחס לקבילות הודעת הנאשם בעניין זה כלפי הנאשמת).

עדויות פקידות הלשכה ועובד יחזקאל

1259. אשר לפקידות הלשכה שהעידו מטעם המאשימה, נקדים ונאמר: לגבי רוב העובדות שעליהן העידו, מצאנו את עדויותיהן אמינות. כפי שיפורט להלן, מדובר בעדויות מפי עדות שתפקידן התמצה במילוי טכני אחר הנחיות הנאשמת ושרוב דבריהן אינם שנויים במחלוקת. עם זאת, לצורך הערכת עדויות אלה יש להביא בחשבון, במספר עניינים, את העובדה כי מדובר בעדות שחשו אי נוחות בחקירותיהן במשטרה ובבית המשפט. זאת, מעצם המעמד, בשל העובדה שהן מעידות במשפט המתנהל נגד אנשים קרובים להן, ובשל העובדה שהן מעידות, בין היתר, על מעורבות בנושא שקיבל כותרת של "האזנות סתר", מושג שהקונוטציות הנלוות אליו אינן חיוביות. כמו כן, יש להביא בחשבון את העובדה שהעדות, על פי עדויותיהן, דיברו בינן לבין עצמן, ועם פקידות אחרות, על נושא העדות ונחשפו להתייחסויות מפורטות לנושא שהופיעו בתקשורת.

1260. העובדות שלהלן משותפות, ככלל, לעדויותיהן של כל פקידות הלשכה (ולמעשה גם אינן שנויות במחלוקת של ממש):

בתקופת כהונתו של הנאשם כשר התמ"ת, האזינו הפקידות לשיחות טלפון מסוימות שהנאשם היה צד להן (ר' עדות ורד עובדיה, עמ' 704-705; עדות קרן כהן, עמ' 821; עדות פזית בן ישראל עמ' 862-863; עדות מורן יעקב, עמ' 8744-8747).

כל ההאזנות נעשו בהוראת הנאשמת, שהייתה ממונה על פקידות הלשכה (ר' שם). לעניין זה שללו הפקידות האזנות שהתבקשו או בוצעו על ידי גורם אחר בלשכה, ובפרט עובד יחזקאל (ורד עובדיה, עמ' 710, 714, 771; פזית בין ישראל, עמ' 907).

הנאשמת הנחתה את הפקידות לאילו שיחות להאזין באמצעות סימון עם אצבעה לכיוון אוזנה, או באמצעות סימון על גבי רשימת השיחות של הנאשם (ר', בין היתר, פזית בן ישראל, עמ' 862-863; ורד עובדיה, עמ' 705-706; מורן יעקב, עמ' 8744-8747).

הפקידות דיווחו לנאשמת על תוכן השיחה. לעיתים נעשה הדיווח בשיחה בעל פה ולעיתים באמצעות רישום של תוכן השיחה, שהועבר לעיון הנאשמת (מורן יעקב, שם; ורד עובדיה, עמ' 706-707).

1261. אף אחת מהפקידות לא זכרה דבר לגבי תוכנה של שיחה מסוימת מבין השיחות שלהן האזינו. כמו כן, הפקידות, ככלל, לא ידעו מהי מטרת ההאזנות והתקשו לאפיין את סוג השיחות שלהן האזינו. עם זאת, העידו רוב הפקידות כי מדובר בשיחות בענייני עבודה ולא בשיחות אישיות (ר' ורד עובדיה, עמ' 750, 772-776, 770-771, 754-755; קרן כהן, עמ' 786-787, 825, 827-828; פזית בן ישראל, עמ' 868, 883-884, 890; מורן יעקב, עמ' 8746-8745, 8847).

1262. אשר לזהות הצד השני לשיחה, פקידות הלשכה התקשו לזכור זאת והעידו, ככלל, כי מדובר בגורמים שעימם קיים הנאשם קשרי עבודה – עובד יחזקאל, רענן דינור ורונית קן (ורד עובדיה, עמ' 707, 772-773; קרן כהן, עמ' 784-785; מורן יעקב, עמ' 8744-8747). פזית בן ישראל העידה לעניין זה עדות יוצאת דופן. לדברי העדה (עמ' 670-686), זכורה לה האזנה לשיחה עם רה"מ שרון. כמו כן, היא האזינה לשיחה עם מזכיר הממשלה, ל"**משהו דנקנר**", לעובד יחזקאל ולרענן דינור ו"**יכול להיות שפעם אחת לביבי או משהו**". בהמשך ציינה העדה כי היא אכן זוכרת האזנה לשיחה עם בנימין נתניהו. העדה לא זכרה את תוכן השיחות הנ"ל ואת זהות יתר בני שיחו של הנאשם.

1263. אשר לידיעת הנאשם, וגורמים אחרים, על ההאזנות, כפי שיפורט להלן, העידו פקידות הלשכה כי הן סבורות, וסברו בזמן אמת, כי הנאשם לא ידע על ההאזנות. כמו כן, התבטאו חלק מהפקידות באשר להתרשמותן בדבר אווירה חשאית שאפפה את ההאזנות ובאשר לתחושות לא נוחות שליוו אותן בעת שהאזינו לשיחות. עם זאת, הפקידות העידו, כי מדובר בסברות ובהתרשמות שלהן בלבד, שנבעה, לגבי חלקן, מכך שהנאשם "לא ראה" אותן מאזינות. הפקידות אישרו גם, כי הנאשמת מעולם לא ביקשה מהן להסתיר את קיומן של האזנות מהנאשם, או מאדם אחר כלשהו, וכי מעולם לא נאמר להן שהנאשם אינו מודע לקיומן של האזנות וכי אסור שיידע על כך. כמו כן העידו הפקידות, כי הלשכה, שבה בוצעו ההאזנות, הייתה פתוחה ("open space"). חלק מהפקידות הוסיפו, כי ההאזנות התבצעו בגלוי וכחלק מנהלי העבודה הרגילים בלשכה. בנוסף, חלק מהפקידות אישרו בעדויותיהן את קיומן של מספר אינדיקציות לכך שהנאשם ידע על ההאזנות (ורד עובדיה, עמ' 708-710, 763-764, עמ' 765-766; קרן כהן, עמ' 785-786; 823-825, 829; פזית בן ישראל, עמ' 863-864, 870, 887-889, 902-903, 908; מורן יעקב, עמ' 8745-8747, 8750-8751, 8768-8772, 8774-8775).

בין היתר, אישרה ורד עובדיה (עמ' 768-769), כי היו מקרים שבהם נזפה בהן הנאשמת על כך ששכחו להפעיל את פונקצית ההשתק בזמן ההאזנה, בעקבות נזיפות שנזף הנאשם בנאשמת על כך (אם כי היא אינה זוכרת שהנאשם נזף בה ישירות על כך (עמ' 773)).

גם מורן יעקב נשאלה בחקירתה הנגדית על אירועים שבהם התלונן הנאשם על כך ששכחו לעשות השתק בזמן ההאזנות. בתחילה (עמ' 8768, 8776-8777), אמרה העדה, כי היא אינה זוכרת מקרה כזה. ואולם, מיד בהמשך, הוקראה לעדה עדותה של ורד עובדיה, שפורטה לעיל, בעניין זה. בעקבות זאת, אישרה העדה שהיא זוכרת "**שהשר שמע אתכן על הקו לפעמים ששכחתן לעשות השתק ולא היה מרוצה מזה ששוכחים לעשות את ההשתק**". לדבריה, הדבר ארע פעם אחת. העדה ציינה בעניין זה כי "**פשוט שכחנו לשים השתק ואנחנו בלשכה מדברות ועונות לעוד שיחות וזה, וזה הפריע לו**". כמו כן, אישרה העדה כי מה שהפריע לנאשם זה לא שיש מישהו על הקו, אלא שלא לוחצים על כפתור ההשתק ומפריעים לו בשיחה. לדברי העדה, היא יודעת זאת, שכן היא זוכרת "**אם אני לא טועה**",

שהנאשם העיר לה על כך שהוא שומע אותן ברקע "**או שומע רעש**". הדבר ארע בסמוך לאחר מועד תחילת עבודתה בלשכה.
עוד אישרה העדה את קיומו של אירוע – שאליו נתייחס גם בהמשך – שבו "**שרית ורונית דרור** (פקידות נוספות בלשכה) **היו בלשכה ואחת מהן האזינה לשיחה לפי הוראה של הגברת זקן ורשמה על פתק והשר יצא וראה את הפתק הזה ולא אמר להן שום דבר**". לדברי העדה, היא זוכרת שהנאשם ראה את הפתק של שרית בן אלי, קרא אותו, ולא אמר כלום. שרית בן אלי סיפרה לה על כך כשזה קרה. גם בחקירה החוזרת (עמ' 8782) נשאלה העדה על האירוע האחרון האמור. העדה אמרה שהיא אינה יודעת מדוע שרית בן אלי סיפרה לה על כך. היא נזכרה בדברי שרית בן אלי, שנאמרו לה בזמן אמת, לאחר שהנושא עליה בפניה במהלך המשפט, כשנחשפה לכך בתקשורת, או בשיחות עם הפקידות האחרות.

1264. מטעם המאשימה העיד גם עובד יחזקאל. העד שלל בעדותו מעורבות כלשהי בנושא האזנות הסתר וידיעה עליו. הן בחקירתו הראשית והן בחקירתו הנגדית, אמר העד כי לא הייתה לו ידיעה כלשהי על האזנות שבוצעו בלשכת הנאשם. לדבריו, הוא לא ביקש מהנאשמת או מפקידות הלשכה להאזין לשיחותיו עם הנאשם, או לשיחות אחרות כלשהן. הוא גם לא אישר להן לעשות כן ולא ידע שהדבר נעשה.

גרסת הנאשם במשטרה

1265. מטעם התביעה הוגשו כאמור (בהסכמה) גם הודעות הנאשמים במשטרה (טענות הנאשמת בנוגע לקבילות ההודעה הרלוונטית יידונו בהמשך).

1266. בחקירתו מיום 22.8.08 (ת/155), החל מעמ' 11, נשאל הנאשם בנושא האזנות הסתר. הנאשם נשאל בנושא זה מיד לאחר שנשאל בנושא אחר (ובלתי קשור) שעניינו כספים שהעביר לו טלנסקי מקרן שהוקמה לטובתו (לטובת הנאשם). הנאשם נשאל על נושא ההאזנות מבלי שנמסר לו על ידי החוקרים כי מדובר בנושא נפרד, שלגביו הוא נחקר במעמד של עד ולא של חשוד.

1267. הנאשם ציין, בתגובה לשאלות החוקרים, כי הוא אינו זוכר שהנחה עובדות מלשכתו להאזין לשיחות טלפון שלו עם גורמים שונים ולא זכור לו שהתבקשה רשותו לכך. הנאשם הוסיף, כי יתכן שארע מקרה נדיר שבו ביקש שאדם נוסף יהיה על הקו בזמן שיחת טלפון שלו, אבל הוא אינו יכול לזכור זאת מבלי שיוצג לפניו מקרה קונקרטי.
בשלב זה נאמר לנאשם כי אין מדובר במקרה מסוים אחד, אלא בשיטה. לכך הגיב הנאשם באמרו כי כשיטה "**לא היה דבר כזה**". עוד צוין לפני הנאשם כי אין מדובר בהקלטת שיחה (שכן הנאשם התייחס בדבריו לכך ששיחותיו כרה"מ מוקלטות), אלא במצב שבו הוא משוחח בטלפון ומישהו מרים את השפופרת ומקשיב לשיחה. לכך הגיב הנאשם באמרו

"**לא, לא לא... יכול להיות שמישהו הרים ולא ידעתי מזה**", אך "**בשום פנים ואופן**", לא הייתה הנחייה או שיטה כזאת (אם כי, לדבריו, ישנה אפשרות שארע מקרה חד פעמי, שאותו הוא אינו זוכר, שבו ביקש זאת מסיבה ספציפית).

בהמשך הוצג לנאשם כי מחומר החקירה עולה כי עובדות בלשכה האזינו לשיחותיו בעת כהונתו בתפקיד שר תמ"ת. הנאשם ציין בתגובה כי הדבר מפתיע אותו וכי זאת הפעם הראשונה שהוא שומע על כך. הנאשם הוסיף כי לא ידוע לו על הנחייה שנתנה הנאשמת לבצע את ההאזנות הנ"ל, או על כך שלקחה בהן חלק בעצמה. הנאשם גם ציין כי הוא מופתע לחלוטין מדברים שיוחסו לפזית בן ישראל מחקירתה במשטרה, שלפיהם, "**היו גם שיחות ששולה ביקשה להאזין להם, היינו עושות ועידה והשתק והיינו שומעות מהקו השני. לדוגמא, במידה והתבקשתי לקשר את אהוד עם גורם מסוים ולהאזין לשיחה, היינו מקשרות ומקשיבות, רושמות את מהלך השיחה. ואז מעבירות לשולה את מהלך השיחה**".

הנאשם אף שאל את החוקרים, האם העדר קיומה של הנחייה כזאת מצדו עולה גם מחומר הראיות שבידיהם, או שמא רק מדבריו שלו.

הנאשם ציין כי הוא מאוד מופתע מכך, כי הוא במידה מסוימת גם מאוכזב, כי הדבר "**הוא על הסף לא תקין**" וכי אין לו שום מושג לגבי מטרת ההאזנות.

1268. בחקירתו במשטרה ביום 6.2.09 (ת/160), נחקר הנאשם בנושא המכונה "פרשת המינויים הפוליטיים", שאינו נוגע לכתב האישום שלפנינו. הנאשם העלה את נושא ההאזנות מיוזמתו ואמר לגבי הנאשמת ועובד יחזקאל, כדלקמן:

> "**אתם שאלתם אותי על כל מיני דברים, שהיו מקשיבים, לפעמים, לשיחות כדי לתאם בין אנשים, כדי לשמוע שיחות עבודה, שזה אגב, לא דבר שהוא פסול בעיני. אני לא רואה בזה, איזה שהוא הפרת אמונים. הם רצו להיות מעודכנים בכל מיני דברים. אז אם היא... הם אמרו לאיקס תתקשר לאהוד, רצו לדעת מה קורה בעניין הזה? עקבו אחרי העניין הזה, והם, הם יזמו את כל הדברים האלה**".

1269. לצורך השלמת התמונה יצוין כי הנאשם התייחס, כאמור, לנושא ההאזנות פעם נוספת עובר למועד עדותו בבית המשפט (עדות שאליה נתייחס בהמשך). המדובר בהודעה מטעם יועץ התקשורת של הנאשם (שהוגשה כמוצג מטעם הנאשמת – נ/20/2 – במהלך עדות הנאשם). ההודעה פורסמה ביום 19.7.09, ונאמר בה, כאמור, כי "**מדובר בעניין מופרך מיסודו, שהוא חלק ממסע רדיפה כנגד הגב' שולה זקן. לאולמרט, שהוא 'המואזן' כביכול, אין שום טענה בעניין, וחבל שהפרקליטות מבזבזת זמן ומשאבים על שטות שכזו**".

פרשת ההגנה של הנאשם

1270. חלק מהעדים שהעידו מטעם הנאשם התייחסו לנושא האזנות הסתר: הנאשם עצמו, רענן דינור (ששימש, כאמור, בתקופה הרלוונטית בתפקיד מנכ"ל משרד התמ"ת) ואלדד רוטמן (אחד מיועצי השר).

עדות הנאשם

1271. הנאשם העיד, בחקירתו הראשית (עמ' 11192-11198), כי בניגוד לדבריו בחקירת המשטרה, הוא היה מודע להאזנות לשיחותיו על ידי הנאשמת ופקידות הלשכה ואישר זאת. הנאשם הסביר מדוע הכחיש בחקירתו במשטרה את ידיעתו על כך. לדבריו, בחקירתו במשטרה בנושא ההאזנות נעשה לו "טריק" חקירתי והוא הוטעה על ידי החוקרים. זאת, בכך שנשאל על כך תוך כדי חקירה אחרת, שבה נחקר במעמד של חשוד, בלי שנאמר לו שמדובר בחקירה בנושא אחר, שלגביו הוא כלל איננו חשוד, אלא עד בלבד. כמו כן, לדברי הנאשם, הוא היה נתון באותה עת בהלך הרוח של התגוננות מפני מתקפה (בקרב על חייו), שמטרתה לקשור אותו לכל עבירה אפשרית, ובמקרה הזה, להתנהלות לא חוקית שעניינה האזנות סתר. בנוסף, בתקופת החקירה, הוא עסק, במסגרת כהונתו בתפקיד ראש הממשלה, באישור האזנות סתר ביטחוניות. האזנות מסוג זה היו בתודעתו בעת שנשאל על האזנות בחקירה והוא הבין את השאלות בהקשר זה. נוכח זאת, והואיל ולא אישר האזנות מסוג זה, אמר בחקירתו שלא אישר האזנות. אילו היה נשאל האם זה נכון שבמהלך תפקידיו השונים, בעיריית ירושלים ובמשרד התמ"ת, היה מקובל בלשכה לעלות על קו הטלפון ולהקשיב בהסכמה לשיחות בעניינים שוטפים מסוימים – אם כי לא בכל עניין – הוא משיב בחיוב, כי זה מה שהיה. הנאשם הוסיף בהקשר זה, כי התנהלות זו, של האזנה בהיתר לשיחות, התקיימה גם בלשכת ראש העיר טדי קולק, ומשם אומצה על ידם. הוא לא ראה בהתנהלות מעין זו "האזנה", ולכן, אמר שהאזנה הוא לא אישר.

1272. לדברי הנאשם, הוא ידע שהפקידות האזינו לשיחותיו, כי אישר זאת וזה היה מקובל עליו. כמו כן, היו כמה מקרים שהפקידות שכחו, במהלך ההאזנה, ללחוץ על כפתור ההשתק והוא יכול היה לשמוע מה קורה בצד שלהן של קו הטלפון. הוא זוכר שפנה לגבי זה לנאשמת וגם אליהן ואמר להן שזה בסדר שהן מאזינות, אבל שעליהן ללחוץ על השתק, כי לא נעים לו שהצד השני לשיחה שומע את דיבוריהן תוך כדי השיחה.

1273. לדבריו, ההתנהלות האמורה נהגה על רקע עומס העבודה הרב בלשכה ומטרתה הייתה לייתר את הצורך לעדכן את הנאשמת, או את עובד יחזקאל, לגבי תוכן השיחות ובכך לחסוך מזמנו. לצורך זה היו הנאשמת ופקידות הלשכה וכן עובד יחזקאל מקשיבים לשיחותיו כדבר שבשגרה.

1274. הנאשם הוסיף, כי בעקבות החקירה, הוא חש אי נוחות מכך שאמר בחקירה – גם אם בתום לב – דברים שאינם נכונים וגרם עוול למי שהאזין לשיחותיו. לדבריו, הדבר נבע מההקשר שבו הבין את מושג ההאזנות.

1275. הנאשם אישר, במענה לשאלות בית המשפט, בנושא ה"האזנות הביטחוניות", כי "**התחברתי** [בחקירת המשטרה] **לדבר שהוא לא היה רלבנטי**". עם זאת, לדבריו, טעותו נגרמה הואיל ונחקר באזהרה וסבר, בזמן החקירה, שמדובר בחשד כלפיו. הוא הבין רק בדיעבד כי הכוונה הייתה לדבר אחר, שהיה חלק משגרת העבודה של המשרד.

1276. גם בחקירתו על ידי ב"כ הנאשמת, אמר הנאשם כי כשהחלו לשאול אותו בנושא ההאזנות, הוא סבר כי מדובר ב"פרשה חדשה", בעוד מעשה פלילי שמנסים לייחס לו, שעניינו קונספירציה מוזרה בנושא האזנות סתר. לכן, התרכז בניסיון להדוף את הנושא, ולא הבין בזמן החקירה, אלא רק בדיעבד, שכוונת החוקרים הייתה להאזנות שהיו למעשה חלק משגרת העבודה של המשרד.

בשלב זה (עמ' 12596-12597), בעקבות שאלה של בית המשפט, נשאל הנאשם, על ידי ב"כ הנאשמת, מדוע לא אמר את הסברו זה בפתח עדותו הראשית בנושא זה ובמקום זאת כרך בכך נושא של האזנות ביטחוניות, שאינן קשורות לעניין.

לכך השיב הנאשם:

> **"קודם כל יכול להיות עשיתי את זה, אני אומר נוסף לטעות הראשונה אז עשיתי עוד טעות. אבל אם אתה שואל, אם אני נשאל על ידי גברתי מה היה ה state of mind וזה אני חושב שכן אמרתי...**
> **אמרתי אני הייתי ב state of mind של התגוננות. לא יודע מה זה נבהלתי, הייתי בהתגוננות. כשאתה מתגונן אז באופן טבעי מרחב האפשרויות שנפתח לך בראש מצטמצם. אתה קודם כל הודף את ההתקפה וכך התנהגתי והתוצאה של זה הייתה כפי שאמרתי לא זה לא דבר קל, בכל מקרה לכל עד בוודאי גם לא לי, לבוא לכאן ולומר תשמעו, אמרתי דבר שהוא לא ייצג את הדברים כפי שהם. אבל מה לעשות שזו האמת. אז האמת יותר חשובה מהניסיון עכשיו להגן על ההתנהלות שלי בזמן החקירה בעניין זה. אבל זו האמת".**

1277. בהמשך (עמ' 12597-12599), אמר ב"כ הנאשמת לנאשם כי חוקרי המשטרה הפנו אותו לדברי הפקידות, ולכן, היה עליו, לכאורה, להבין לאילו האזנות התכוונו החוקרים. הנאשם השיב על כך:

> **"מה אתה שואל, אני אומר לך בצורה הכי ברורה, הכי אמיתית, הכי ישירה, תשמע אני אז לא הייתי בפוקוס, לא הייתי בפוקוס, ערבבו לי טלנסקי אצלי התערבב העניין של האזנות סתר, אני הרגשתי שאני נמצא במתקפה שאני צריך להתגונן מפניה והתוצאה הייתה שאני**

הלכתי במסלול שהוא מנותק לחלוטין. אני לא מתווכח אני אמרתי סיפרתי אני מודה שאני כשהתכוננתי עכשיו, פעם ראשונה שראיתי את ההודעות של שולה בעניין, נדמה לי אז ראיתי את ה- שהיא אומרת דבר דומה וזה נכון, שאני אחרי זה נזכרתי שבדיעבד ראיתי אמרתי כמה פעמים לבחורות שהיו מאזינות, הייתי מצלצל אומר חבר'ה, בנות לפחות תעשו השתק, אתן מדברות...
...ההקשבה כחלק משיטת עבודה לחסוך זמן בפולו אפ הייתה מקובלת במשרד, הייתה מעורבת בזה שולה, היו מעורבות בזה מזכירות היה מעורב בזה עובד, היו מעורבים בזה עובדים אחרים, שזה היה חלק משיטה. לא אמרתי את זה, הייתי בפוקוס על דבר אחר לגמרי, הייתי בהתגוננות ובסופו של דבר את התמונה המדויקת כאן צריך להציג וכאן אני אציג את. זה להגיד לך שזה הכי נוח לי הכי נעים לי שאני צריך לומר את זה? כלומר בפער בין זה לבין מה שנאמר, בחקירה, לא, אבל זו האמת אז את זה צריך לומר".

1278. בהמשך התבקש הנאשם לאשר מספר עובדות, שעל חלקן הצביעה הנאשמת בחקירתה במשטרה, התומכות בכך שידע על ההאזנות ואישר את ביצוען. הנאשם אישר (עמ' 12600), פעם נוספת, כי הוא זוכר היטב שהעיר לפקידות על כך ששכחו לעשות השתק. הנאשם גם אישר כי "סביר מאוד", שאירעו מקרים שבהם הנאשמת דיברה איתו, לאחר שיחה לה האזינה, על תוכן השיחה, אם כי, הוא אינו זוכר מעמד ספציפי מעין זה. עוד אישר הנאשם, כי גרסת הנאשמת לעניין ההאזנות מעולם לא הוצגה לו על ידי החוקרים. הנאשם (עמ' 12601) לא זכר מקרים ספציפיים שבהם אישר לנאשמת להאזין לשיחה זו או אחרת, דוגמת שיחה פוליטית בינו לבין אריאל שרון, אך אמר כי אינו מעלה על דעתו שהייתה מקשיבה לשיחה מעין זו מבלי לבקש את אישורו. הנאשם אישר (שם) כי "ודאי" שידע כי בשיחותיו מחוץ למשרד, נותרו הפקידות על הקו. הנאשם לא ידע לאשר, אך גם לא שלל, כי הנאשמת נותרה, בלית ברירה, על הקו, בשיחות שהעבירה לו מהטלפון הנייד שלה (עמ' 12602). הנאשם אישר (שם) כי גם עובד יחזקאל לקח חלק בהאזנות ואף היה, לדבריו, הגורם ה"יותר אקטיבי" בעניין זה. הנאשם לא זכר מקרה שבו ראה על שולחנה של הפקידה שרית בן אלי פתק שבו רשמה תוכן שיחה שלו (עמ' 12603). לבסוף, הופנה הנאשם (עמ' 12605) להודעתו לתקשורת בנושא ההאזנות – נ20/2. הנאשם ציין כי הוא מניח כי ההודעה יצאה הואיל וחש, כאמור, לא נוח עם הנושא וביקש לשים את הדברים מבחינה ציבורית על מקומם הנכון.

1279. ב"כ המאשימה חקר אף הוא את הנאשם בנושא זה. הוא הטיח בנאשם, כי גרסתו בחקירה ראשית בנוגע ל"האזנות סתר ביטחוניות", אינה אמת. עוד אמר ב"כ המאשימה לנאשם כי מדובר בגרסה שנועדה לסייע לנאשמת, לאחר שגרסתו במשטרה סיבכה אותה. כמו כן, מדובר בגרסה שאין בה כל היגיון, בין היתר, הואיל ובתקופה הרלוונטית הוא כיהן בתפקיד שר התמ"ת ולא בתפקיד ראש ממשלה (שבו עסק בהאזנות ביטחוניות). הנאשם (עמ' 14033), דחה בתוקף דברים אלה. הנאשם חזר על הסבריו לפיהם, הואיל ולא נאמר לו שהוא אינו נחקר בנושא זה באזהרה, הוא השיב לשאלות החוקרים כפי שהשיב מתוך

מחשבה שהם מנסים לכרוך אותו לביצוע עבירה כלשהי הקשורה להאזנות סתר. לאחר מכן, כשהבין שאמר דברים לא נכונים בחקירה, לא ניסה להתחמק, והודה בכך. הנאשם הוסיף כי במועד החקירה, שהוא הרלוונטי לעניין, כיהן בתפקיד רה"מ. עוד ציין הנאשם (עמ' 14034), כי "**הרי זה** [ההאזנות] **לא דבר שאפשר היה להסתיר אותו**" וכי הסיטואציה שבה אמר למזכירות "**בסדר, חבר'ה, אבל תשימו השתק**", חזרה על עצמה יותר מפעם אחת.

1280. ב"כ המאשימה גם אמר לנאשם, כי היה ברור מהחקירה, שהוא אינו נחקר לגבי האזנות סתר ביטחוניות, אלא לגבי האזנות שביצעו פקידות הלשכה לשיחותיו. הנאשם השיב (עמ' 14036), כי לא חשב שמדובר בהאזנות ביטחוניות, אלא שבתודעתו היו באותה עת האזנות סתר בנושאי ביטחון, שבאישורן עסק בתפקיד רה"מ. בהמשך הופנה הנאשם לדברים שאמר בתשובה לב"כ הנאשמת, שהובאו לעיל, שלפיהם "**נוסף לטעות הראשונה, אז עשיתי עוד טעות**". הנאשם נשאל האם הטעות שאליה הוא מתייחס, היא אי אמירת אמת לבית המשפט. לכך השיב הנאשם (עמ' 14038), כי למיטב הבנתו הוא נשאל על ידי ב"כ הנאשמת על חקירתו במשטרה (בשונה מעדותו בבית המשפט) וכי על כך השיב. הנאשם חזר על תשובתו (עמ' 14041), כי השיב במשטרה כפי שהשיב, שכן חשב שמנסים לחברו, יחד עם המזכירות והנאשמת, לפעולה של האזנות סתר שיש בה עבירה. ב"כ המאשימה הפנה את הנאשם (עמ' 14042) לרישום שרשם בכתב ידו, ת/353, במהלך החקירה ת/155, ושבו התייחס, בין היתר, להאזנות. הנאשם רשם לעניין זה כדלקמן: "**להאזין <u>לשיחת טלפון</u>, אישרת להאזין <u>לשיחה טלפונית</u>, לא <u>הייתה שיטה</u>, <u>לא יודע על כך</u>, <u>פזית בן ישראל</u>, <u>ורד עובדיה</u>, האזנה בסתר – <u>צחי (מחוק), איציק</u>, מטרת האזנות – <u>לא יודע</u>**" (ההדגשות במקור). ב"כ המאשימה אמר לנאשם כי הרישום מלמד בבירור כי הוא הבין שאין מדובר בהאזנות ביטחוניות. הנאשם השיב כי הרישום משקף, בצורה מתומצתת ביותר, נקודות שהציגו לו החוקרים. ב"כ המאשימה גם הפנה את הנאשם (עמ' 14043-14045) לדברים, שהוזכרו לעיל, שאמר מיוזמתו בנושא ההאזנות, באמצע חקירה (ת/160) בעניין אחר, ולעובדה שחומר החקירה באותה עת כבר היה מצוי בידו. כמו כן, אמר ב"כ המאשימה לנאשם כי דבריו באותה חקירה, אינם דומים לגרסתו בחקירה הראשית, בעניין האזנות ביטחוניות. הנאשם השיב, כי בעת שנחקר באותה חקירה כיהן בתפקיד ראש ממשלה ולא היה לו זמן ללמוד חומרי חקירה. לדבריו, הוא העלה את הנושא מיוזמתו, כי הדבר הטריד אותו והוא רצה להכניסו לפרופורציה הנכונה שלו.

1281. בהמשך (עמ' 14045-14046) התבקש הנאשם לאשר כי מעולם לא אמר לנאשמת, או לפקידות, שלא להאזין לשיחה מסוימת זו או אחרת. הנאשם השיב כי הוא לא חושב שהיה בכך צורך, שכן "**היו דברים שהיו מובנים מאליהם לחיוב והיו דברים שהיו מובנים מאליהם לשלילה, כלומר מה כן ומה לא**". בשלב זה נאמר לנאשם כי לא יתכן שהסכים כי

יאזינו לשיחותיו ללא בקרה, שכן, הוא עשוי לבקש, למשל, לדבר עם עובד אחד על אחר. הנאשם השיב לכך, כי מעולם לא דיבר עם עובד אחד על אחר בנושאים אישיים בטלפון. שיחות מעין אלה התקיימו רק בחדר סגור. הנאשם הוסיף, כי נוהל של האזנות לשיחות עבודה התקיים במשך תקופה ארוכה, עוד מתקופת העירייה. נוהל זה חל על שיחות עבודה בלבד, לא הייתה לו סיבה לחשוב שהדבר מתנהל אחרת והוא לא הסתיר, למשל, במענה לב"כ הנאשמת, כי לא נראה לו שאישר האזנה לשיחה שלו עם ראש הממשלה.

1282. הנאשם גם הופנה לעדויות פקידות הלשכה, שסברו כי ההאזנות נעשו שלא בידיעתו, ולכך שגם הנאשמת לא אמרה בעדותה שאישר לה מפורשות להאזין לשיחותיו. ב"כ המאשימה ציין כי ראיות אלה, כמו גם דבריו במשטרה, סותרות את דבריו בחקירה ראשית. הנאשם השיב לכך (עמ' 14046-14048), כי פנה למזכירות ואמר להן להפעיל את פונקצית ההשתק כשהן מאזינות, ומכך ניתן להבין כי ידע על כך ואישר זאת. עם זאת, הנאשם אמר (עמ' 14049-14050), כי לא אישר האזנות לשיחות עם בנימין נתניהו, דנקנר (ובהמשך גם מזכיר הממשלה) ו"**אנשים נוספים מסוג זה**" (אם כי הוסיף שלא ידוע לו שאכן היו האזנות לשיחות מעין אלה). לדברי הנאשם (עמ' 14052-14054), ההתנהלות הנטענת על ידי המאשימה, של ביצוע עבירה על ידי הנאשמת, באמצעות הפקידות, כלפי העומד בראש המערכת, מבלי שהפקידות מונחות לשמור את הדבר בסוד, אינה הגיונית. הנאשם הוסיף כי קיומן של האזנות לצורך מעקב אחרי ענייני עבודה שוטפים, היה דבר שבשגרה, והיה ידוע לרבים בלשכה. עם זאת, לדבריו, הוא לא אישר ולא ציפה שיאזינו לשיחותיו עם ביבי נתניהו או עם ראש הממשלה "**או מישהו כזה**" וגם אין לו אינדיקציה שאכן הייתה האזנה כזאת. הנאשם הוסיף, כי לא אישר בעצמו לפקידות הלשכה להאזין לשיחותיו או הורה להן לעשות כן. הנאשמת היא שהייתה מופקדת על פקידות הלשכה. הוא כן זוכר שהעיר לפקידות – אך הוא לא זוכר למי מהן – כי "**זה בסדר שאתן מאזינות, אבל תעשו השתק...**".

1283. בהמשך (עמ' 14055-14057), עומת הנאשם עם עדות עובד יחזקאל, שלפיה, כאמור, הוא לא ידע דבר על נושא ההאזנות ולא לקח בכך חלק. הנאשם השיב, כי קיימים לעיתים פערים בין עדות עובד לבין הדברים כפי שהיו בפועל ונושא זה הוא דוגמא לכך. לדבריו, הוא יודע בוודאות שעובד האזין מדי פעם לשיחות בעניינים שטיפל בהם וזה היה בסדר מבחינתו.

1284. הנאשם הופנה גם לכך שבתגובתו לאישום, שהובאה לעיל, לא צוין כי ידע על ההאזנות ואישר אותן. הנאשם השיב (עמ' 14060), כי תגובתו לכתב האישום נוסחה על ידי עורכי דינו והוא אינו אמור לחוות דעה על הנוסח שבו בחרו לעשות שימוש. בחקירתו הראשית העיד עדות אמת, חרף אי הנעימות שהייתה כרוכה בכך.

עדות רענן דינור

1285. העד רענן דינור העיד, כאמור, כעד הגנה מטעם הנאשם. העד התבקש, בחקירתו על ידי ב"כ הנאשמת, להתייחס לנושא האזנות הסתר. העד אמר (עמ' 14448-14450), כי ידוע לו בוודאות כי בתקופת כהונתו של טדי קולק בתפקיד ראש העיר (באותה תקופה כיהן העד בתפקיד בכיר בעיריית ירושלים), התקיים בלשכת ראש העיר, נוהל של האזנות לשיחות טדי קולק עם בעלי תפקידים שונים. העד הוסיף (עמ' 14450), כי למיטב זכרונו, התנהלות זו המשיכה גם בעת שהנאשם כיהן בתפקיד ראש העיר. הוא לא ראה בהתנהלות זו בלשכת הנאשם בעירייה דבר יוצא דופן, שכן היה רגיל לכך מתקופת טדי קולק. התנהלות זו גם הייתה, לדבריו, יעילה מאוד. הוא עצמו לא הרשה לעצמו להתנהל כך, אך הדבר לא הפריע לו לגבי טדי קולק והנאשם, הואיל והשיחות המואזנות לא היו בעלות אופי פרטי וזה בסדר גמור, אם ראש העיר, או השר, רוצה תרשומת שיחה או סיכום שיועבר מיד לביצוע. בשלב זה נשאל העד, האם ההאזנות נמשכו גם בתקופת התמ"ת. העד השיב כי אין לו זיכרון חד לעניין זה, אך הרושם שלו היה שהיו האזנות גם בתקופה זו.

1286. בחקירתו הנגדית, נמנע העד מלאשר (עמ' 14633-14635), כי הבנתו שההאזנות נמשכו גם בתקופה מאוחרת מתקופת טדי קולק, הייתה "הבנה" בלבד. לדבריו, זו לא הייתה "**מחשבה שהבזיקה בראשי**", אלא היה לו ברור לגמרי שהאזנות כאלה נעשות. זאת, בין השאר, הואיל ודיברו איתו על דברים שעליהם דיבר עם ראש העיר. כשנאמר לעד, כי ידיעה זו לא חייבת להיות דווקא פועל יוצא של האזנות, אמר העד כי "**ההבנה הייתה ששולה הייתה על הקו**". העד אישר כי לא שמע את הנאשמת על הקו ולא זכור לו הביטוי הפורמאלי לכך שמישהו נוסף נמצא על הקו, "**אבל אני אומר לך בוודאות שאני יודע שהייתה האזנה, כי זו הייתה דרך העבודה... מעל לכל צל של ספק, שההאזנות האלה מתקיימות. זה היה התובנה שלי, זו הייתה ההבנה שלי, ידעתי שכך המערכת פועלת, נקודה**". העד הוסיף כי הוא מניח שהנאשמת היא שהאזינה לשיחות, שכן האזנה לשיחות של ראש עיר או שר, היא, לתפיסתו, בדרג הבכיר ביותר. עם זאת, לדבריו, הוא אינו טוען שרק הנאשמת האזינה. העד אישר (עמ' 14635), כי לא שוחח על הנושא עם הנאשמים (או עם פקידות הלשכה), אך זאת, לדבריו, כי לא הייתה כל סיבה שישוחחו על כך (בדומה לנושאים באנאליים אחרים). העד הוסיף, כי היה ידוע שיש האזנות של גורמי לשכה, שתפקידם לסייע לראש העיר ולשר, הן בתקופת טדי קולק, והן בעת שכיהן הנאשם בתפקיד ראש עיר ולאחר מכן בתפקיד שר. הוא לא זוכר אסמכתות נוספות לכך, אך הדבר היה ידוע. העד נשאל, כיצד, נוכח קיומן של האזנות, ניהל שיחות בנושאים רגישים או אישיים עם הנאשם. העד השיב (עמ' 14637) כי רוב שיחותיו עם הנאשם היו, ללא קשר לנושא ההאזנות, פנים אל פנים, במסגרת פגישות עבודה מסודרות וממוסמכות. גם שיחות בעלות אופי רגיש העדיף לקיים פנים אל פנים, לא משיקולי האזנה, אלא כי כך ראוי. העד

גם הופנה לכך שעובד יחזקאל העיד כי לא ידע על נוהג של האזנות וכי חלק מפקידות שעסקו בכך העידו שסברו שהן עושות מעשה אסור ושהנאשם לא היה מודע לכך. חרף זאת, לא חזר בו העד מעדותו בדבר נוהג של האזנות (עמ' 14640).

עדות אלדד רוטמן

1287. אלדד רוטמן עבד בתפקיד יועץ בלשכת שר התמ"ת במשך 3 שנים, בין שנת 2003 לשנת 2006. הממונה על רוטמן, היה עובד יחזקאל. לפני כן, שירת בצה"ל בתפקיד ראש לשכת האלוף ראש אכ"א (עמ' 14711).

1288. העד נחקר על ידי ב"כ הנאשמת בנושא האזנות הסתר. העד סיפר (עמ' 14726), כי קרא בתקשורת על הכוונה להאשים את הנאשמת בעבירה של האזנת סתר. כמי שעבד בלשכת השר במשך 3 שנים, הדבר נראה בעיניו מגוחך והזוי, ולכן, ביום 22.9.09, כתב הודעת דוא"ל לב"כ הנאשמת (נ23/2). בהודעה תיאר העד בקצרה את הרקע שלו כמי שעבד בתקופה הרלוונטית בלשכת השר. בנושא ההאזנות כתב העד – דברים שלאחר מכן הובהר שהתייחסו להאזנה לשיחות שקיים הנאשם בעת ששהה מחוץ למשרדו – כי:

> **"מר אולמרט נהג ליזום שיחות טלפון ולהחזיר שיחות להודעות שהושארו לו בלשכתו בזמנו הפנוי לרבות בזמן נסיעה ברכב, שהות בחו"ל, עבודה מהבית וכיו"ב.**
> **למיטב זכרוני, רוב שיחותיו הטלפוניות של אולמרט בוצעו על ידי פקידות הלשכה באמצעות שיחות ועידה שבוצעו ממרכזיית הלשכה.**
> **השיטה אמורה הייתה לאפשר ניצול יעיל של הזמן הפנוי של אולמרט, תעדוף הדחיפות של השיחות (בהתאם לקביעת צוות הלשכה), רישום השיחות וכיו"ב.**
> **לעיתים, היה אולמרט מתדרך תוך כדי שיחה במטרה שהמאזין לה יפעל בהתאם להנחיותיו (רישום מספר טלפון, מועד הנחיות להמשך וכו'). לדוגמה, אם במהלך שיחת טלפון הבטיח מר אולמרט כי מנכ"ל משרדו לדוגמה יצור קשר או יפעל בהתאם לסיכום הטלפוני שהושג – דברים אלו היו נרשמים ומועברים לצוות הלשכה שהיה דואג לקיים את הנחיות השר.**
> **לקראת סיום השיחה ובהתאם לתוכן השיחה הייתה המזכירה מחברת את השיחה הבאה ובכך מנצלת בצורה מיטבית את זמנו הפנוי של מר אולמרט לשיחות טלפון...**
> **למיטב ידיעתי שיטה זו פעלה בלשכה במשך כל 3 השנים בהן עבדתי בלשכה.**
> **השיטה הופעלה על ידי כל פקידות הלשכה שעבדו באותה המשמרת כטלפניות.**
> **השיטה היתה ידועה ומוכרת לכל עובדי הלשכה ולעובדים בכירים שהגיעו ללשכה לעיתים תכופות.**
> **אין לי ספק כי מר אולמרט היה מודע לשיטה ולכך ששיחותיו נשמעות על ידי גורם שלישי.**
> **חשוב להדגיש כי הדבר היה בגדר שגרת הלשכה ומידי יום נשמעו שיחותיו של אולמרט בעמדת הטלפניות. במסגרת עבודתי ונוכחותי היומיומית בלשכה הייתה עד במהלך השנים לעשרות רבות ואולי אף מאות של שיחות ועידה מסוג זה.**

רוב השיחות נשמעו על ידי המזכירות שביצעו את תהליך חיבור השיחה אך רבות מהן הואזנו על ידי הצוות הבכיר בלשכה וביניהם שולה זקן, עובד יחזקאל, היועץ הפוליטי וכו'...''

העד חזר על דברים דומים בתשובות לשאלות ב"כ הנאשמת ואף הוסיף עליהם (עמ' 14730-14726).

1289. בחקירתו הנגדית של העד (עמ' 14746-14748), עמד העד על גרסתו האמורה. עם זאת, הובהר כי דבריו האמורים, התייחסו לשיחות שקיים הנאשם בטלפון נייד כשהוא מחוץ למשרד (בעיקר ברכב). אשר להאזנות לשיחות הנאשם בעת ששהה בלשכתו – נושא זה, על כל הכרוך בו (סימוני הנאשמת, תקצירי השיחות וכו') – לא היה מוכר לו.

<u>ראיות הנאשמת</u>

1290. מטעם הנאשמת העיד נתן צרור ששימש עוזר מקצועי לנאשם משנת 2003 עד שנת 2005. בשנים שקדמו לכך ובשנים שלאחר מכן מילא העד תפקידים נוספים בשירות הציבורי (עמ' 14689-14690). עד זה העיד עדות דומה לעדות רוטמן באשר להאזנות לשיחות שקיים הנאשם בעת ששהה ברכבו. לדבריו, האזנות אלה לשיחות אולמרט היו עניין שבשגרה והנאשם היה מודע לכך שפקידות הלשכה מאזינות לשיחותיו, שכן, בין היתר, היה עד לכך שהנאשם נתן הוראות לפקידה שהאזינה לשיחה.

1291. מטעם הנאשמת העידו גם פנינה איפרגן, פקידת הלשכה הבכירה ביותר, שאף שימשה מזכירתה האישית של הנאשמת, ופקידות הלשכה שרית בן אלי ומירי סלוצקי.

ההתייחסות לעדויות נוספות אלה, שתובא להלן, תהיה בקצרה בלבד. זאת, הואיל והתרשמנו כי מדובר בעדות שמטרתן המובהקת הייתה לסייע לנאשמת, אף במחיר של אי אמירת אמת. התרשמות זו מבוססת, בין היתר, על סתירות, שעליהם הצביעה גם המאשימה, בין דבריהן במשטרה לבין חקירותיהן בבית המשפט. כך למשל (ומדובר בדוגמא אחת מבין כמה), העדה פנינה איפרגן, שהעידה על עצמה כי היא חברתה הטובה של הנאשמת, אמרה בחקירותיה במשטרה, בדומה לפקידות עדות התביעה, כי היא סבורה – אם כי גם לגביה מדובר בסברה בלבד – שהנאשם לא ידע על ההאזנות. לעומת זאת, בעדותה בבית המשפט אמרה העדה כי היא יודעת שהנאשם ידע על כך, וזאת, על בסיס שלל אינדיקציות שמנתה בעדותה ושלא הזכירה בחקירתה במשטרה. העדה הגדילה לעשות ואמרה בעדותה (עמ' 14903-14905) כי גם בחקירת המשטרה (מדובר בחקירתה השנייה במשטרה – החקירה הראשונה עסקה בנושאים אחרים) ציינה בתחילה כי הנאשם ידע על ההאזנות (למרות שלא דיברה עימו על כך) ורק בהמשך החקירה ''זרמה'' (עמ' 14898-14899) עם החוקרים ושינתה גרסה זו. כשהופנתה תשומת לב העדה, בחקירה

נגדית, לכך שגרסה ראשונה זו כלל אינה מצויה בתמליל החקירה (ת/370א), ציינה העדה (עמ' 14491-14492) כי למרות שהדבר לא נרשם בתמליל, היא זוכרת שאכן אמרה זאת לחוקרים. יצוין כי באותו שלב הקלטת שכללה תיעוד חזותי של החקירה טרם אותרה במשטרה ולא הועברה להגנה. צפייה בקלטת החקירה, ת/370, שנמצאה לאחר העדות, שוללת אמירת דברים אלה. בנסיבות האמורות, האפשרות להגיע לחקר אמת בהסתמך על דברי עדות אלה, היא, מטבע הדברים, מוגבלת (עם זאת, יש להבהיר, כי לא ניתן לקבוע כי כל מילה מדבריהן, שחלקם אושרו על ידי אחרים, היא שקר).

1292. למרות האמור לעיל, יש להתייחס לנקודה אחת מעדותה של שרית בן אלי. לשרית בן אלי הוצג בחקירתה המוצג נ/27. מדובר במזכר שרשם ב"כ המאשימה בעקבות שיחה עם רונית דרור, פקידת לשכה נוספת, שהייתה רשומה ברשימת עדי התביעה, ושלא הוזמנה בסופו של דבר להעיד בבית המשפט. על פי המזכר, רונית דרור התקשרה לפרקליטות וביקשה להוסיף על עדותה. באותה שיחה אמרה רונית דרור, כי היא שוחחה עם שרית בן אלי ובעקבות השיחה נזכרה כי בישיבת הכנה קודמת בפרקליטות היא אמרה כי היא חושבת שהנאשם יודע שהאזינו לו לשיחות, אך לא ידעה להסביר מדוע היא חושבת זאת. מאז נזכרה כי היא עבדה ביום ו' כלשהו עם שרית בן אלי, ושרית בן אלי האזינה לשיחה של הנאשם וכתבה את ששמעה. לאחר מכן יצא הנאשם מחדרו, קרא את הכתוב, לא אמר דבר וחזר לחדר. אולי בעקבות אירוע זה היא (רונית דרור) חשבה שאולמרט יודע על ההאזנות. רונית דרור לא קראה את הפתק ולא יודעת מה כתוב בו. היא זוכרת ששרית בן אלי נבהלה ובכתה וחשבה "**מה אולמרט יחשוב על זה**". היא (רונית) זו שנזכרה באירוע ושרית התפלאה ואמרה לה "**יו איך את זוכרת**". שרית בן אלי סיפרה על אירוע זה בחקירתה הראשית בבית המשפט (עוד בטרם הוצג לה המסמך) ואף ציינה (בשונה מהאמור ב- נ/27) כי לאחר שהנאשם ראה את המסמך הוא נכנס לחדרו, ולאחר מכן יצא מחדרו פעם נוספת, קרא את המסמך, חזר לחדרו, ולאחר מכן חזר על פעולות אלה פעם נוספת (קרא את המסמך בסה"כ 3 פעמים). לדבריה, היא נלחצה מאוד מתגובה זו של הנאשם. בחקירתה הנגדית ציינה העדה כי היא לא שמרה על האירוע בסוד, אלא התקשרה מיד לנאשמת ואף סיפרה עליו לאחר מכן במשרד. העדה לא ידעה להסביר מדוע נלחצה מהאירוע.

<u>סיכומי המאשימה</u>

1293. בסיכומיה טענה המאשימה, כי הוכח מעבר לספק סביר כי הנאשמת, ופקידות הלשכה בהוראתה, האזינו – ממניעים שאינם ידועים למאשימה – לשיחות רבות של הנאשם עם אחרים.

1294. המאשימה מבקשת להתבסס על גרסת הנאשם בחקירתו ת/155 – שאותה היא מבקשת לאמץ מכוח סעיף 10א לפקודת הראיות – לפיה הנאשם לא היה מודע להאזנות.
כמו כן, מבקשת המאשימה להתבסס על עדויות פקידות הלשכה שהעידו מטעמה. פקידות אלה אישרו כי האזינו, בהוראת הנאשמת, לשיחות הנאשם עם גורמים שונים. עוד העידו הפקידות כי למיטב ידיעתן הנאשם לא היה מודע להאזנות.
בנוסף על כך, עובד יחזקאל העיד – בניגוד לטענת הנאשמת כי ידע על ההאזנות ונטל בכך חלק – כי לא ידע על כך דבר, ומכאן, לשיטת המאשימה, כי הדבר אף הוסתר ממנו.

1295. לעמדת המאשימה, בניגוד לעדויות אמינות אלה, יש לדחות את גרסתו של הנאשם, שהועלתה לראשונה בחקירתו הראשית, בדבר האישור שנתן להאזנות, ובדבר סברתו, הבלתי סבירה בעליל, כי נשאל במשטרה על "האזנות ביטחוניות".

1296. כמו כן, יש לדחות את עדויותיהן השקריות והמתואמות של פקידות הלשכה מטעם ההגנה. אשר לפנינה איפרגן, מדובר בחברתה הטובה של הנאשמת ועדותה רצופה אמירות שאינן אמת, שחלקן גם סותרות את דבריה במשטרה. בין היתר, אמרה העדה בחקירתה במשטרה כי למיטב ידיעתה הנאשם לא היה מודע להאזנות ורק בעדותה בבית המשפט שינתה גרסה זו ואמרה שהיה מודע לכך. אשר לשרית בן אלי, מדובר, בדומה מאוד לעדות פנינה איפרגן, בעדות שאינה אמת, בפרט לעניין מודעות הנאשם להאזנות. אשר לסיפור בנושא הפתק שסיפרה שרית בן אלי, הרי שעדותה בנושא זה הייתה, לשיטת המאשימה, מגמתית וחסרת היגיון. גם העדה מירי סלוצקי שיקרה, לטענת המאשימה, בעדותה, וזאת, למשל, כשאמרה, בסתירה חזיתית לדבריה במשטרה, כי עובד יחזקאל ידע על ההאזנות. לעניין זה הוסיפה המאשימה כי עצם העובדה שהנאשמת נדרשה להבאת עדי שקר, פועלת לחובתה.

1297. בנוסף, לטענת המאשימה, אין להתבסס על עדות רענן דינור, משזו נועדה להיטיב עם הנאשמים. כמו כן, בכל הנוגע להאזנות בתקופת כהונתו של הנאשם בתפקיד שר תמ"ת, התייחסה העדות ל"**מיטב ידיעתו או זכרונו**" של העד בלבד.

1298. אשר לעדויות היועצים נתן צרור ואלדד רוטמן, הרי שעדויות אלה התייחסו להאזנה לשיחות שקיים הנאשם ברכבו בלבד, והמאשימה אינה טוענת עוד לעבירה בהקשר של האזנה לשיחות אלה של הנאשם.

1299. המאשימה הוסיפה, כי משתקה הנאשמת ולא העידה בבית המשפט, אין לייחס משקל לגרסתה במשטרה ושתיקתה אף מחזקת את הראיות נגדה ומסייעת להן. לא זו אף זו, גם הנאשמת לא טענה, כי הנאשם אישר לה מפורשת להאזין לשיחותיו.

1300. לבסוף טענה המאשימה כי כל פעולות גורמי האכיפה בקשר עם פרשה זו נועדו על מנת לרדת לחקר האמת וכי אין לייחס להם מניע פסול כלשהו.

סיכומי הנאשמת

1301. ב"כ הנאשמת טען בסיכומיו, כי יש לזכות את הנאשמת מאישום זה, שאותו הגדיר מרושע. לטענת ב"כ הנאשמת, מן הדין לזכות את הנאשמת, בראש ובראשונה, נוכח התנהלותה השערורייתית של המאשימה, המקימה לנאשמת הגנה מן הצדק. כמו כן, יש לזכותה הואיל והאישום הופרך, לגופו של עניין, במהלך המשפט.

1302. אשר להגנה מן הצדק, לטענת ב"כ הנאשמת, מדובר באישום מגמתי, שנולד כתוצאה משיקולים זרים: הפעלת לחץ על הנאשמת במטרה לגרום לה להפליל את הנאשם ונקמה בה על שסירבה לעשות כן.

1303. ב"כ הנאשמת מבקש ללמוד זאת, בין היתר, מהפגמים הרבים שנפלו, לשיטתו, בחקירת המשטרה. לעניין זה מדגיש ב"כ הנאשמת כי על פי עדויות החוקרים, מדובר בחקירה שלא כללה פעולות "מקריות" ושכל מהלכיה תוכננו בקפידה ותוך התייעצות עם הפיקוד הבכיר במשטרה ועם הפרקליטות. כמו כן, מפנה ב"כ הנאשמת, לכך שעל פי עדות החוקר אלישע קוגן, יחידת המשטרה שחקרה את הפרשה אינה חוקרת, ברגיל, עבירות של האזנות סתר. לטענתו, מדובר בחקירה שלא התנהלה לשם גילוי האמת, אלא על מנת להפליל את הנאשמת, שהפכה ל"יעד משטרתי", וללחוץ עליה.

1304. הפגם העיקרי שעליו מצביע ב"כ הנאשמת, נוגע לאופן חקירת הנאשם בנושא ההאזנות. מדובר, לטענתו, בחקירה מגמתית, מטעה ולא הוגנת. ראשית, הנאשם נחקר בנושא לפני הנאשמת, ולכן, לא ניתן היה לעמתו, בשלב זה, עם גרסתה (שטרם באה לעולם). הנאשם גם נחקר בנושא תוך כדי חקירה בעניין אחר (פרשת טלנסקי), שלגביו נחקר במעמד של חשוד, ומבלי שנאמר לו כי מדובר בחקירה בנושא שונה (האזנות הסתר), שלגביו הוא נחקר במעמד של עד. לעניין זה הוסיף ב"כ הנאשמת, כי מדובר בתרגיל חקירה לא לגיטימי, שיש בו כדי לפסול את הראייה. כמו כן, לטענתו, משהוגשו במשפט אמרות הנאשם במשטרה, במסגרת החריג של אמרות נאשם, ולא כהודעות עד, אין הן יכולות לפעול נגד הנאשמת. יתרה מכך, העובדה כי הנאשם סבר שהוא נחקר בנושא במעמד של חשוד, השפיעה על תשובותיו לשאלות החוקרים, וגרמה לו לענות תשובות המרחיקות את עצמו מהעניין. לא זו אף זו, לאחר שנחקרה הנאשמת בנושא ומסרה גרסה, שלפיה הנאשם ידע על ההאזנות, סיפקה מספר אינדיקציות לידיעה זו ואף ביקשה מהחוקרים לעמת את הנאשם עם גרסתה – נמנעו גורמי אכיפת החוק מלעשות כן ולא

חקרו את הנאשם פעם נוספת בעניין זה. בכך פעלו גורמי אכיפת החוק באופן המנוגד לדרך הפעולה המקובלת במקרים מעין אלה, וזאת, על מנת שלא לאבד את ה"יתרון" שהשיגו כלפי הנאשמת ואת האפשרות לעשות בכך שימוש כדי ללחוץ עליה להפליל את הנאשם. גורמי אכיפת החוק לא תיקנו מחדל זה גם חרף התפתחויות שאירעו לאחר מכן (שפורטו לעיל) – התייחסות נוספת שהתייחס הנאשם ביוזמתו לנושא ההאזנות באחת מחקירותיו; הודעת הנאשם לתקשורת בנושא האזנות הסתר; בקשה שהעלתה ב"כ הנאשמת לעניין זה בשימוע שנערך לנאשמת. לעומת זאת, מקום בו השלמת חקירה נדרשה, לשיטת גורמי אכיפת החוק, על מנת לחזק את האישום – הם עשו כן גם לאחר הגשת כתב האישום. הימנעות גורמי אכיפת החוק מלחקור פעם נוספת את הנאשם ולעמתו עם גרסת הנאשמת, פגעו בהגנת הנאשמת ונועדו ליצור מצב שבו גרסת הנאשם בבית המשפט, ככל שתאמץ את גרסת הנאשמת, תחשב לגרסה כבושה.

1305. לטענת ב"כ הנאשמת באופן התנהלות החקירה נפלו פגמים נוספים, שכללו ניסיונות של החוקרים לתקוע טריז בין הנאשמת לסנגורה ובין הנאשמת לנאשם.

1306. לעמדת ב"כ הנאשמת, גם עיתוי ההחלטה על הגשת כתב אישום נגד הנאשמת בנושא ההאזנות מלמד כי ההחלטה הייתה נגועה בשיקולים זרים. זאת, הואיל וההחלטה התקבלה בסמוך לאחר עדות טלנסקי, שלפיה מעורבות הנאשמת בנושא העברות כספים (בפרשת טלנסקי) הייתה אפסית.

1307. ב"כ הנאשמת תקף גם את ההחלטה לכלול את האישום בנושא ההאזנות, המנותק מבחינה ענייינית מיתר נושאי כתב האישום, באותו כתב אישום שהוגש נגד הנאשם. לטענתם, הדבר נעשה על מנת לדרבן את הנאשמת, שתבקש להציג את גרסתה בעניין האזנות, שלא לעשות שימוש בזכות השתיקה במשפט, ובכך לחייבה להעיד גם לגבי האישומים המיוחסים לנאשם.

1308. טענה נוספת שהעלה ב"כ הנאשמת במסגרת טענת ההגנה מן הצדק, היא טענה של אכיפה בררנית. לטענתו, הנאשמת הופלתה לרעה כלפי פקידות הלשכה. זאת, בכך שבניגוד להן, היא נחקרה באזהרה והועמדה לדין.

1309. לטענת ב"כ הנאשמת, במצב דברים זה מתחייב זיכוי הנאשמת.

1310. לגופו של עניין, טען ב"כ הנאשמת כי טענת האישום שלפיה ההאזנות בוצעו ללא הסכמת הנאשם, הופרכה לחלוטין במשפט. הנאשם העיד בבית המשפט, כי היה מודע להאזנות. כמו כן העיד הנאשם כי אמר בעניין זה דברים שאינם נכונים בחקירתו

במשטרה. הנאשם הסביר זאת, הסבר שיש לקבלו, ב"טריק" החקירתי שנעשה לו ובהלך הרוח שבו היה נתון בעת שנחקר בנושא. לעניין זה, אין לקבל טענה שלפיה הנאשם שינה את גרסתו במשטרה, למרות שהיא זו הנכונה, על מנת לסייע לנאשמת. אכן, בין השניים קיימת קרבה רבת שנים. עם זאת, אין די בכך על מנת שאדם במעמדו של הנאשם, ובפרט כשהוא מצוי בסטאטוס של נאשם, יתכחש לדברים שאמר בחקירת משטרה. די בעדות זו של הנאשם כדי להביא לזיכוי הנאשמת.

1311. הנאשמת, נוכח כריכת אישום זה עם האישומים הנוגעים לנאשם, הייתה מנועה מלהעיד להגנתה, ולכן, אין חולק כי לא ניתן להסתמך על גרסתה במשטרה. עם זאת, גרסה זו, שלפיה הנאשם היה מודע להאזנות, שהיו נוהל עבודה גלוי בלשכה, אושרה מפי עדים אחרים. גם האינדיקציות שסיפקה הנאשמת בחקירתה לידיעת הנאשם על ההאזנות, אושרו על ידי עדים אחרים. המדובר, בין היתר, בכך שהפקידות שכחו לעיתים ללחוץ על כפתור ההשתק בעת ההאזנה והנאשם העיר להן על כך; במקרים בהם הנאשמת שוחחה עם הנאשם, בסמוך לאחר שהסתיימה שיחה שלה האזינה, על תוכן השיחה; בכך שמרבית שיחות הנאשם התנהלו בעת ששהה ברכב, והוא ידע, לגבי שיחות אלה, כי הפקידה מאזינה לשיחה על מנת שתדע מתי להעביר לו את השיחה הבאה; בכך שעובד יחזקאל ידע על ההאזנות ונטל בהן חלק.

1312. פקידות הלשכה העידו כי ההאזנות לשיחות הנאשם, שבוצעו בהנחיית הנאשמת, היו נוהל ידוע, מוכר וגלוי בלשכה וחלק משגרת העבודה בלשכה. עוד העידו, כי הנאשמת מעולם לא ביקשה מהן לשמור על הדבר בסוד. בנוסף, העידו כל הפקידות, למעט פזית בן ישראל, שאין לקבל את עדותה לעניין זה, כי ההאזנה הייתה לשיחות עבודה עם גורמים מקצועיים בלבד. אשר לידיעת הנאשם על ההאזנות, הפקידות עדות התביעה העידו כי סברו שלא היה מודע לכך – אך לאף אחת מהן לא הייתה ידיעה בנושא, וזאת, בין היתר, הואיל ומעולם לא דיברו עימו על הנושא. לעומת זאת, הפקידות עדות ההגנה, העידו כי הנאשם ידע על ההאזנות. לעניין זה מפנים ב"כ הנאשמת במיוחד לעדותה של פנינה איפרגן, שעבדה במשך שנים רבות בסמיכות לנאשמים ושהעידה, בין היתר, כי גם עובד יחזקאל ידע על ההאזנות ולקח בהן חלק. כמו כן, הפקידות (מטעם ההגנה ומטעם התביעה) סיפקו בעדויותיהן אינדיקציות שונות לידיעת הנאשם על ההאזנות, דוגמת האירוע, שפורט לעיל, שבו קרא הנאשם פתק שכלל תיעוד שיחה שרשמה אחת הפקידות.

1313. יועצי השר, אלדד רוטמן ונתן צרור, העידו כי ההאזנות היו נוהל עבודה ידוע בלשכה, שמטרתו ייעול עבודת הלשכה והופתעו מגישת גורמי האכיפה, שלפיה מדובר בהאזנות סתר אסורות. בנוסף, העידו כי גם הנאשם היה מודע להאזנות.

1314. עובד יחזקאל הכחיש מעורבות בנושא ההאזנות וידיעה על כך. עם זאת, עדות זו סותרת את דברי עדים רבים אחרים, שלפיהם הוא לקח חלק בהאזנות. עדות זו של עובד יחזקאל, נובעת, כנראה, מחששו להפליל את עצמו בנושא ההאזנות ומהקרע שחל בינו לבין הנאשמים.

1315. רענן דינור, העיד על האזנות לראש העיר טדי קולק, ששימשו לצרכי עבודת לשכת ראש העיר, ושנמשכו, למיטב זכרונו, גם כאשר כיהן הנאשם בתפקיד ראש עיר ולאחר מכן בתפקיד שר.

1316. לבסוף, הטענה שלפיה הנאשמת האזינה לנאשם בניגוד לדעתו, על פני הדברים, אינה סבירה. זאת, נוכח מערכת היחסים הקרובה בין השניים, האמון ששרר ביניהם, הנאמנות והמסירות שהפגינה הנאשמת כלפי הנאשם והעובדה שטיפלה עבורו, בהסכמתו, בין היתר, בענייניו האישיים.

<u>דיון</u>

1317. כאמור, החלטנו לזכות את הנאשמת מאישום זה. הטעם לכך, כפי שיפורט להלן, הוא שלא הוכח יסוד העדר ההסכמה להאזנות. אשר לטענת ב"כ הנאשמת לזיכוי מחמת הגנה מן הצדק, הרי שהחלטנו לא לקבלה. זאת, חרף העובדה כי החקירה בנושא ההאזנות לא הייתה חפה מפגמים, דבר שאף הייתה לו השלכה, שתפורט להלן, בהיבט הראייתי. נדון תחילה בטעמים שבגינם החלטנו לזכות את הנאשמת. לאחר מכן נתייחס, בקצרה, לטענת ההגנה מן הצדק.

1318. חוק האזנת סתר אוסר על האזנת סתר שלא על פי היתר כדין. האזנת סתר מוגדרת בחוק כהאזנה ללא ההסכמה של אף אחד מבעלי השיחה (לענייננו, בעלי השיחה הם הצדדים לשיחה – הנאשם ובני שיחו).

1319. מפירוט הראיות והטענות שהובא לעיל, עולה כי אין חולק שהנאשמת אכן האזינה לשיחות הנאשם וכן הורתה לפקידות הלשכה לעשות כן. כמו כן, אין למעשה מחלוקת כי לפחות חלק מבני שיחו של הנאשם לא היו מודעים, וממילא לא נתנו את הסכמתם, להאזנות אלה.

1320. מכאן שהמחלוקת לגבי אישום זה מצומצמת לשאלה האם הסכים הנאשם להאזנות לשיחותיו. על מנת שתורשע הנאשמת בעבירה לפי חוק האזנת סתר, יש לקבוע, מעבר לספק סביר, כי הנאשם לא הסכים להאזנות (לעניין נטל השכנוע באשר ל"יסוד שלילי בעבירה השווה רע"פ 6831/09 <u>טורשאן נ' מדינת ישראל</u>).

לעניין זה נעיר, כי במקרה הנוכחי, בשונה, אולי, ממקרים אחרים, ידיעת המואזן – הנאשם – על ההאזנה שקולה להסכמתו לכך. הנאשם כיהן בתפקיד רם מעלה והיה ממונה על הנאשמת ועל פקידות הלשכה. בנסיבות אלה, הנאשם, בהנחה שהיה מודע להאזנות, יכול היה להורות על הפסקתן. מכאן שמצב שבו הנאשם היה מודע להאזנות והן נעשו בניגוד לדעתו, אינו סביר.

1321. כפי שיפורט להלן, לא ניתן לקבוע, על בסיס הראיות שהובאו לפנינו, כי הנאשם לא היה מודע להאזנות.

1322. ראשית, עוד בטרם ננתח באופן פרטני את הראיות הנוגעות לאישום, יש לציין כי לא ניתן לנתק אישום זה ממכלול היחסים בין הנאשם לנאשמת. מהראיות במשפט עולה, ולמעשה אין חולק (ואף המאשימה עצמה ציינה זאת בסיכומיה), כי הנאשמת הייתה אשת אמונו של הנאשם ויד ימינו לאורך שנים רבות מאוד. הנאשמת ליוותה את הנאשם בתפקידיו השונים לאורך השנים ורצתה בהצלחתו. בין השניים שרר אמון מוחלט. הנאשמת הייתה מעורבת, על דעת הנאשם, בין היתר, בעניינים רגישים הקשורים בתפקידיו השונים ובטיפול בענייניו האישיים. בנסיבות אלה, דומה כי נקודת המוצא היא שאין זה סביר כי הנאשמת פעלה בניגוד לרצונו של הנאשם, לא כל שכן על מנת לפגוע בו. בכלל זה, אין זה סביר כי הנאשמת האזינה לשיחות הנאשם בניגוד לדעתו. לא זו אף זו, אין זה סביר כי הנאשמת תפעל בניגוד לדעתו של הנאשם, בשיתוף ובידיעת פקידות הלשכה, שהן עובדות זוטרות יחסית, ב"חלל הפתוח" של הלשכה, ומבלי להנחות את הפקידות באופן ברור כי עליהן לשמור את הדבר בסוד וכי אסור שהנאשם יידע מכך.

1323. אשר לראיות בדבר ידיעת הנאשם על ההאזנות, יש להתייחס, בראש ובראשונה, לגרסת הנאשם.

1324. גרסתו הראשונית של הנאשם בנושא ההאזנות, בחקירתו במשטרה מיום 22.8.08 (ת/155), הייתה, כאמור, כי לא ידע על ההאזנות וכי הוא מופתע ובמידה מסוימת מאוכזב לשמוע על כך. גרסה זו של הנאשם נמסרה לאחר שהתאפשר לו להתייחס לעדויותיהן של חלק מפקידות הלשכה בעניין זה. עובדה זו, תומכת במסקנה כי הנאשם הבין את נושא החקירה בעת שמסר גרסה זו, קרי, הבין כי הוא נשאל על האזנות שהאזינו פקידות הלשכה לשיחות טלפון שלהן הוא צד – ולא על עניין אחר כלשהו. בגרסה זו יש, לפיכך, תמיכה בטענת האישום, כי הנאשם לא היה מודע להאזנות וממילא לא אישר אותן או הסכים להן.

1325. המאשימה ביקשה לקבל את דברי הנאשם בחקירתו הנ"ל לפי 10א לפקודת הראיות. מנגד, טענה הנאשמת, כאמור, כי גרסה זו אינה יכולה לפעול נגדה. זאת, הואיל והדברים הוגשו כחלק מ"אמרת נאשם", ולא כהודעת עד. אין לקבל את טענות הנאשמת במישור הקבילות. הנאשם והנאשמת מואשמים יחדיו באותו כתב אישום ומשכך, וחרף העובדה שהנאשם אינו מואשם בעבירה לפי חוק האזנת סתר, הם בגדר "שותפים לאישום" (יעקב קדמי, על הראיות (2009), עמ' 534). בנסיבות אלה, עדותו של הנאשם בבית המשפט קבילה כראייה נגד הנאשמת (קדמי, עמ' 539) וניתן לקבל את הודעתו במשטרה כראייה נגדה מכוח סעיף 10א לפקודת הראיות (קדמי, עמ' 368). יתרה מכך, ב"כ הנאשמת רשאי היה לחקור את הנאשם, בחקירה נגדית, בנושא הסתירה האמורה (ובפועל אכן חקרו אותו ללא הגבלה בנושא זה). נוכח האמור לעיל, אין מדובר בפגיעה בזכויות הנאשמת ביחס למצב שבו הייתה מואשמת באישום זה בנפרד מהנאשם (במקרה כזה היה הנאשם מעיד כעד תביעה; הודעתו יכולה הייתה להיות מוגשת באמצעות סעיף 10א האמור והנאשמת הייתה חוקרת אותו בחקירה נגדית). יתרה מכך הנאשמת לא העלתה את התנגדותה לקבילות ההודעה בהזדמנות הראשונה, אלא רק בסיכומיה.

1326. עם זאת, כפי שצוין לעיל, בבית המשפט חזר בו הנאשם מגרסה זו, והעיד כי אישר את ההאזנות. יש לבחון, לפיכך, גרסאות אלה לגופו של עניין, ולהכריע ביניהן במישור המהימנות. בחינה זו, כפי שיפורט להלן, מובילה למסקנה כי לא ניתן לקבוע, מעבר לספק סביר, כי גרסת הנאשם במשטרה היא זו הנכונה.

1327. לטענת המאשימה, הנאשם שינה את גרסתו – הספונטנית והנכונה – מחקירתו במשטרה, והציג גרסה חדשה ושקרית, וזאת, על מנת להיטיב עם הנאשמת. ואולם, הסבר זה של המאשימה לשינוי הגרסאות לא הוכח, ולשינוי יתכנו, כפי שיפורט להלן, הסברים סבירים נוספים, התומכים בכך שהגרסה האחרונה הנ"ל היא הנכונה.

1328. כזכור, הנאשם נחקר לראשונה בנושא האזנות הסתר תוך כדי חקירה בנושאים אחרים, שלגביהם נחקר במעמד של חשוד. לנאשם לא נאמר, בעת שנחקר במשטרה בנושא האזנת הסתר, כי מדובר בחקירה בנושא חדש, שלגביו הוא נחקר במעמד של עד ולא של חשוד. מדובר בהתנהלות בעייתית מצד החוקרים, שגם אם אין בה, כשלעצמה, כדי להביא לפסילת הראייה, אין להתעלם מהשלכותיה הראייתיות, הפועלות לחובת המאשימה. הנאשם העיד לעניין זה, וחלק זה של עדותו מקובל עלינו, כי הוא אכן סבר כי הוא נחקר גם לעניין זה במעמד של חשוד. הנאשם הוסיף כי בנסיבות אלה, הוא היה שרוי, בזמן החקירה, תחת הרושם כי מדובר ב"פרשה חדשה", באישום חדש, המתגלגל לפתחו, וכי ביקש להדוף אישום זה בתשובותיו. הנאשם אף שאל, כאמור, את חוקריו, האם יש בידיהם ראיות התומכות בגרסתו לפיה הוא לא ידע על ההאזנות. זאת, אולי, בשל חששו

מפני חשד חדש כלפיו, בנושא האזנות, ומתוך תקווה כי יתברר לו שאין בידי החוקרים ראיות הקושרות אותו לנושא. לכך יש להוסיף, כי הנאשם לא בהכרח ידע, בעת שנחקר בנושא ההאזנות, כי האזנה לשיחה שניהל עם אדם אחר, כשהוא בלבד (הנאשם) מודע להאזנה (קרי, כאשר הצד השני לשיחה אינו מודע לה), מותרת מבחינת החוק. נוכח דברים אלה, קיימת אפשרות סבירה כי הנאשם ידע על ההאזנות לשיחותיו ואישר אותן, וכי אמר בחקירה שלא ידע כך, על מנת להרחיק את עצמו מחשד שסבר כי מיוחס לו לעניין זה.

1329. בניגוד למקובל במקרים מעין אלה, שבהם פועלים גורמי החקירה על מנת לאשש או לשלול גרסה מזכה שמעלה חשוד, גרסת הנאשמת, שלפיה הנאשם ידע על ההאזנות ואישר זאת, לא נבחנה בשלב מאוחר יותר בחקירת המשטרה. גם לאחר שנחקרה הנאשמת, חקירה שבה סיפקה לחוקרים אינדיקציות לידיעת הנאשם על ההאזנות וביקשה מהם להציג דברים אלה לפני הנאשם, נמנעו החוקרים מלחקור פעם נוספת את הנאשם בעניין זה, ובכלל זה נמנעו מלהציג לו כי מדובר בבירור חשד המיוחס לנאשמת ולא לו עצמו. גם מחדל חקירתי זה, אף אם אין בו כדי להביא כשלעצמו לביטול האישום, פועל, מהבחינה הראייתית, לחובת המאשימה, במובן זה שאין לשלול כי לו הייתה מוצגת לנאשם גרסת הנאשמת, הוא היה מאמצה ומאשרה.

1330. לטענת המאשימה, ההחלטה שלא לעמת את הנאשם עם גרסת הנאשמת, הייתה מוצדקת, שכן התבססה על הסברה כי הגרסה שימסור בשלב זה ממילא לא תהיה גרסת אמת. אין לקבל טענה זו. בנסיבות המקרה, משביקשה הנאשמת מהחוקרים לעמת את הנאשם עם גרסתה, ובמיוחד משנחקר הנאשם בנושא זה מבלי שהובהר לו כי הוא נחקר במעמד של עד ולא של חשוד, היה מקום לחקור את הנאשם פעם נוספת בעניין זה, וההימנעות מלעשות כן, פגעה בבירור האמת. הסברה כי גרסה מאוחרת שתתקבל מהנאשם בחקירה לא תהיה גרסת אמת, אין בה, בנסיבות האמורות, כדי לאיין מלכתחילה את הצורך בקבלת גרסה זו (טענה כי מדובר בגרסה שאינה נכונה, היה מקום לטעון, במידת הצורך, בשלב מאוחר יותר, לגבי הגרסה שהייתה מתקבלת לו היה נחקר הנאשם).

1331. הנאשם הסביר בעדותו, כי ענה כפי שענה בחקירת המשטרה, בין היתר, מהטעם האמור, קרי, בשל חשש כי מדובר בחשד כלפיו ורצונו להדוף חשד זה. הנאשם הוסיף על דברים אלה, כי בעת החקירה היו בתודעתו האזנות סתר בהקשר ביטחוני, שבאישורן עסק בתפקידו כראש ממשלה, וכי דבר זה מנע ממנו להבין את ההקשר שבו הוא נשאל ולענות תשובות אמת המתייחסות להקשר הנכון. תוספת זו של הנאשם, איננה סבירה. בהינתן תוכן השאלות שהוצגו לנאשם, ותוכן תשובותיו, שהובאו לעיל, אין זה סביר כי הנאשם לא הבין כי הוא נשאל על האזנה של הנאשמת ופקידות הלשכה לשיחותיו. עם זאת, בכך אין

כדי לאיין את האפשרות כי הנאשם שלל בחקירתו במשטרה ידיעה על האזנות, אף על פי שבפועל ידע על כך. ודוק, יתכן כי הנאשם עשה כן, לא מכיוון שלא הבין את הקשר הדברים, אלא מכיוון שביקש שלא לקשור את עצמו לחשד בנושא האזנות סתר. כלומר, ישנה אפשרות, כי הנאשם ענה בחקירת משטרה, שלא אישר את ההאזנות, על מנת להרחיק את עצמו מעניין שלגביו סבר כי קיימים נגדו חשדות, ולאחר מכן, כשהבין שהוא אינו חשוד בנושא, וכי דבריו הלא נכונים לעניין זה פוגעים בנאשמת, ביקש, בעדותו בבית המשפט, לתקן את דבריו. על פי הסבר אפשרי זה, התייחסות הנאשם להקשר של האזנות סתר ביטחוניות, נועד לספק תירוץ לגיטימי יותר מבחינתו לאמירת דברים שאינם נכונים בחקירתו במשטרה.

1332. המאשימה הוסיפה וטענה כי הנאשם לא טען, בתקופה שבין חקירתו האמורה במשטרה ועד לעדותו בבית המשפט, כי אישר את ההאזנות. זאת, למרות מספר התייחסויות מצדו לנושא ההאזנות בתקופה זו. לדברי המאשימה, בהתייחסויות אלה, הנאשם אמנם ציין כי הוא אינו רואה בהאזנות שבוצעו לצרכי עבודה הפרת אמונים (חקירתו במשטרה ת/160), וכי מדובר באישום מופרך (הודעת הנאשם לתקשורת (נ/20/2) ותגובתו לאישום), אך נמנע מלציין כי אישר את ההאזנות. ואולם, אין לשלול, כי הנאשם, שהעיד על אי הנוחות הרבה שנגרמה לו בשל הצורך להודות בכך שאמר דברים שאינם נכונים במשטרה, הסתפק, בשל כך, עד לשלב זה, באמירות כלליות יותר נגד האישום.

1333. כפי שפורט לעיל, הנאשם העיד, כי נזף בפקידות הלשכה על רעש שבקע מכיוונן, כששכחו ללחוץ על כפתור ההשתק, בעת שהאזינו לשיחותיו. גרסה זו של הנאשם, אמנם אינה בגדר עדות חד משמעית לכך שהנאשם היה מודע להאזנות לשיחותיו. היא גם אינה זהה לחלוטין לדברי הפקידות בעניין זה. עם זאת, מדובר בדברים שאושרו על ידי חלק מהפקידות (קרן כהן ובמידה מסוימת, גם אם מכלי שני, ורד עובדיה) ושיש בהם תמיכה מסוימת בכך שהנאשם אכן ידע על ההאזנות.

1334. הנאשם העיד, כי אישר את ההאזנה ל"שיחות עבודה" וכי לא אישר להאזין לשיחות מסוימות, דוגמת שיחות עם "ראש הממשלה", "ביבי" או "דנקנר" (אם כי גם לא אסר על כך מפורשות, שכן, לדבריו, לא ראה בכך צורך). המאשימה הוסיפה וטענה לעניין זה כי אין זה סביר כי הנאשם אישר לנאשמת להאזין, ללא כל בקרה, באמצעות פקידות הלשכה, לכל שיחותיו, לרבות שיחות אישיות ושיחות "רגישות". ואולם, אין לשלול כי הנאשם – שממכלול הראיות בתיק עולה, כאמור, כי נתן אמון מוחלט בנאשמת, לרבות בנושאים "רגישים" – סמך עליה גם כי לא תאזין ולא תורה על האזנה לשיחות אישיות או רגישות ואף סמך על שיקול דעתה לעניין זה. פקידות הלשכה (שלמשמעות עדויותיהן נתייחס גם בהמשך) העידו בנקודה זו, כי אינן זוכרות את תוכן השיחות שלהן האזינו, אם

כי זכרו, כאמור, כי מדובר היה, ככלל, בשיחות עבודה ולא בשיחות אישיות. אשר לזהות הצד השני לשיחה, העידו הפקידות, ככלל, על האזנה לבעלי תפקידים במשרד, דוגמת רענן דינור, עובד יחזקאל ורונית קן (ר' עדויות קרן כהן וורד עובדיה). פקידה אחת בלבד (פזית בן ישראל) ציינה האזנה לשיחות עם גורמים דוגמת אלה שלגביהם ציין הנאשם כי לא אישר האזנה לשיחות עימם – מזכיר הממשלה, דנקנר, רה"מ שרון ובנימין נתניהו. עם זאת, מדובר בעדות יחידה, השונה בנקודה זו מעדויות אחרות. כמו כן, עדה זו הייתה היחידה (למעט עדת ההגנה פנינה איפרגן) שהעידה כי חלק מהשיחות הואזנו גם שלא בהנחיית הנאשמת – ובנושא זה עדותה סותרת חזיתית מספר עדויות אחרות. בנוסף, העדה לא זכרה דבר לגבי תוכן השיחות, חרף היותן, על פני הדברים, יוצאות דופן. לפיכך, לא ניתן לקבוע על בסיס עדות זו, מעבר לספק סביר, כי הנאשמת הורתה על האזנה לשיחות שהנאשם לא אישר להאזין להן.

1335. הנאשם בעדותו לא נקב במעמד מסוים שבו אישר את ההאזנות ולא פירט כיצד בדיוק אישר זאת. גם הנאשמת – שלגרסתה, שלא הועמדה לחקירה נגדית, לא ניתן לייחס משקל של ממש – לא טענה בחקירתה במשטרה, או בתשובתה לאישום, כי קיבלה אישור מפורש מראש מהנאשם להאזין לשיחותיו. המדובר, לדבריה, בהתנהלות שנהגה בלשכה לצרכי עבודה ושהנאשם ידע עליה ואישר אותה בכך שנמנע מלהורות על הפסקתה. כלומר, קיימת אפשרות כי הנאשמת החלה בהתנהלות האמורה, מבלי לקבל אישור מפורש של הנאשם לכך, ואילו הנאשם, משלמד על ההאזנות, לא הורה על הפסקתן ואף אישר את הדבר. מדברים אלה עולה כי יתכן, לכאורה, שבוצעו האזנות לשיחות הנאשם, עוד בטרם אישר את הדבר. עם זאת, בכך אין כדי להביא להרשעת הנאשמת באישום. ראשית, לא כך נטען באישום. על פי כתב האישום, המתבסס על גרסת הנאשם במשטרה, הנאשם, לכל אורך התקופה הרלוונטית, כלל לא ידע על ההאזנות וממילא לא אישר אותן. זאת, בשונה ממצב שבו לא נתן אישור מפורש להאזנות מלכתחילה, אך למד על כך בהמשך ואישר זאת. כמו כן, הואיל ולא הוכח כי ההאזנות הוסתרו מהנאשם (ולגבי שיחות שקיים מחוץ למשרד אף קיימות ראיות – שיידונו להלן – כי הדבר נעשה בשגרה ובידיעתו), וקיימת ראייה (עדות רענן דינור, שגם אליה נתייחס בהמשך), כי ההאזנות לשיחות הנאשם החלו עוד מתקופתו בתפקיד ראש עיריית ירושלים, הרי שניתן להניח – ומכל מקום אין לשלול – כי בתקופת כהונתו בתפקיד שר, שאליה בלבד מתייחס האישום, הנאשם כבר ידע על ההאזנות.

1336. נוכח האמור לעיל, לא ניתן, כאמור, לקבוע כי גרסת הנאשם במשטרה היא זו הנכונה, ולהעדיפה על גרסתו בבית המשפט.

1337. גם בעדויות הנוספות שנשמעו לעניין אישום זה לא ניתן למצוא תמיכה מספיקה באישום והן אינן מציירות תמונה ברורה של אי ידיעת הנאשם על ההאזנות.

1338. כך, עובד יחזקאל, שאין חולק כי היה גורם מרכזי בלשכת הנאשם וקיים קשר רציף עימו, העיד כי לא ידע דבר ההאזנות, לרבות על האזנות לנאשם בעת ששהה מחוץ למשרדו, דבר שיכול לתמוך בכך שמדובר בפרקטיקה שגם לא הובאה לידיעת הנאשם. עם זאת, מעדויות יועצי השר (אלדד רוטמן ונתן צרור) עולה כי האזנה לשיחות הנאשם בעת ששהה מחוץ למשרד, הייתה דרך התנהלות נפוצה, מקובלת וידועה לכל בלשכה (והמאשימה אף ציינה בסיכומיה כי היא אינה מייחסת עוד לנאשמת עבירה בגין שיחות אלה). כמו כן, רענן דינור, מנכ"ל משרד התמ"ת בתקופה הרלוונטית, ומי שקיים אף הוא קשרי עבודה אינטנסיביים עם הנאשם, העיד כי התרשמותו החד משמעית הייתה כי ההאזנות, שהיו מקובלות בעיריית ירושלים בתקופת טדי קולק, נמשכו באופן דומה גם בתקופה שבה כיהן הנאשם בתפקיד ראש עיר ובתפקיד שר. העד אמנם לא הסתיר את דעתו החיובית על הנאשם ואת ידידותו עם הנאשמת ולא ידע להצביע על זיכרון קונקרטי שעליו ביסס את ידיעתו האמורה לגבי האזנות לשיחות הנאשם. עם זאת, ראשית, אין זה סביר כי העד ייבדה מליבו סיפור על האזנות לשיחות טדי קולק. כמו כן, לא התרשמנו כי העד אינו אומר אמת לגבי התרשמותו באשר להאזנה לשיחות הנאשם. שנית, אכן מדובר ב"התרשמות", אך כזאת המבוססת על עבודה אינטנסיבית, בזמן אמת, מול הנאשם, לרבות קיום שיחות טלפון עימו (שעל פי העדויות אף הואזנו), ושניתן, לפיכך, לייחס לה משקל מסוים.

1339. עדויות פקידות הלשכה אף הן אינן מציירות תמונה ברורה באשר לידיעת הנאשם על ההאזנות. הפקידות אמנם העידו כי היו, ככלל, תחת רושם שהנאשם אינו מודע להאזנות. עם זאת, שתיים מהפקידות (קרן כהן ומורן יעקב) ציינו, כי הסיקו זאת מכך שהנאשם "לא ראה" אותן מאזינות ולאף אחת מהפקידות לא הייתה ידיעה – בשונה מסברה או רושם – בנוגע למודעות הנאשם להאזנות. יתרה מכך, הפקידות העידו, כי לא ניתנה להן הוראה להסתיר את ההאזנות, שבוצעו ב"חלל הפתוח" של לשכת השר, או את תוצריהן (התרשומות שערכו), דבר שכאמור אינו מתיישב עם האזנה לנאשם ללא ידיעתו, לא כל שכן עם כוונה להסתיר זאת מפניו.

1340. בהקשר זה, יש להביא בחשבון את האירוע שבו ראה הנאשם תרשומת שרשמה את הפקידות (שרית בן אלי), שהאזינה לאחת משיחותיו, ולא העיר על כך דבר. אירוע זה, מהווה אינדיקציה לידיעת הנאשם על ההאזנות. האירוע אומנם זכה לתיאור מוגזם ודרמטי מפי עדת ההגנה שרית בן אלי. עם זאת, העובדה כי האירוע אכן התרחש, נתמכה

בדבריה של עדה נוספת (מורן יעקב), מטעם התביעה, שהעידה כי שמעה על האירוע משרית בן אלי בזמן אמת.

1341. גם עדויות עוזרי השר, שכבר הוזכרו לעיל בפרק זה, מתיישבות יותר עם ידיעת הנאשם על ההאזנות מאשר עם אי ידיעתו על כך. אשר לאלדד רוטמן, חרף טענות המאשימה, לפיהן מדובר בעד מקורב לנאשם ובעל "בטן מלאה" על המאשימה בעקבות חקירתו בפרשת "המינויים הפוליטיים", התרשמנו כי עדותו בנושא ההאזנות הסתר הייתה אמינה. אשר לנתן צרור, מדובר בעדות אמינה ואף לא נטען אחרת. עוזרי השר העידו כי האזנות לשיחות שקיים השר בעת ששהה מחוץ למשרד, בעיקר ברכב (שיחות שהיוו, על פי העדויות, נתח נכבד מהשיחות שקיים הנאשם), בוצעו כעניין שבשגרה, שימשו כלי עבודה והיו בידיעת הנאשם וכל הגורמים בלשכה. כאמור, גם המאשימה אינה טוענת עוד לעבירה בכל הנוגע להאזנות לשיחות שקיים הנאשם בעת ששהה ברכבו. העובדה כי לצד זה לא ידע רוטמן (צרור לא נשאל על כך באופן מפורש) על האזנות לשיחות השר בעת ששהה בלשכתו, אכן מעוררת תמיהות מסוימות. עם זאת, העובדה כי הנאשם ידע על האזנות לשיחות שקיים מחוץ ללשכתו, מתיישבת עם מודעות גם להאזנה לשיחותיו באופן כללי יותר.

1342. לסיכום, לא ניתן לקבוע, לא כל שכן במידת הוודאות הדרושה לצורך הרשעה במשפט פלילי, כי הנאשם לא היה מודע, לקיומן של האזנות ולא ניתן לקבוע כי לא אישר זאת. כמו כן, לא ניתן לקבוע – ואף קיימות אינדיקציות המלמדות אחרת – כי לא למד על כך עוד לפני התקופה הרלוונטית לכתב האישום.

1343. לחובת הנאשמת יש להביא בחשבון את שתיקתה. אין חולק כי שתיקה זו, גם אם אין לשלול כי מטרתה לא הייתה דווקא הימנעות מהעמדת גרסתה בפרשה זו לחקירה נגדית, מאיינת, למעשה, את משקלם של דבריה במשטרה, מחזקת את ראיות התביעה ומסייעת להן. עם זאת, בנסיבות שפורטו לעיל, שבהן גלום הספק הסביר באשר לידיעת המואזן (הנאשם) על ההאזנות, בעדותו של המואזן עצמו, כמו גם בעדויות נוספות שפורטו לעיל, אין בשתיקת הנאשמת, ובעדויותיהן הבלתי אמינות של עדות ההגנה, כדי לשנות מהדברים האמורים ולהביא להרשעתה.

1344. המסקנה הנובעת מכל האמור לעיל היא כי לא הוכח מעבר לספק סביר כי הנאשם לא היה מודע להאזנות, ולכן, יש לזכות את הנאשמת מאישום זה.

1345. מעבר לדרוש נתייחס בקצרה לטענת ההגנה מן הצדק שהעלתה הנאשמת. דין טענה זו, כאמור, להידחות. בחקירת הפרשה אכן נפלו מספר פגמים, שעליהם עמדנו לעיל.

לפגמים אלה אף ייחסנו, כמופרט לעיל, משמעות ראייתית. עם זאת, אין מדובר בפגמים שיש בהם, כשלעצמם, כדי להביא לביטול האישום. אשר לטענה הכללית, שלפיה מדובר באישום שנבע משיקולים זרים – טענה שלו הייתה מוכחת הייתה אכן מובילה לביטול האישום – הרי שעל אף מספר תמיהות שעליהן עמדו הסנגורים, הטענה לא הוכחה במידה הנדרשת לצורך ביטול האישום. אשר לטענת האכיפה הבררנית – דינה להידחות. הנאשמת, בין היתר, נוכח תפקידה הבכיר יותר והעובדה שאין חולק כי ההאזנות בוצעו בהנחייתה, אינה דומה לפקידות הלשכה האחרות.

סיכום

1346. נוכח האמור לעיל, אנו מזכים את הנאשמת מהעבירות המיוחסות לה באישום זה.

סוף דבר

1347. **על יסוד כל האמור, החלטנו, פה אחד, כדלהלן:**

באישום הראשון ("פרשת ראשונטורס"):

לזכות את הנאשם:

מן העבירות של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות - עבירות לפי סעיף 415 (סיפא) לחוק העונשין, התשל"ז – 1977 (להלן – **החוק**); רישום כוזב במסמכי תאגיד - עבירה לפי סעיף 423 לחוק; מרמה והפרת אמונים - עבירה לפי סעיף 284 לחוק; העלמת הכנסות במרמה - עבירה לפי סעיף 220(1) ו-(5) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש];
וזאת לאחר שנותר בלבנו ספק סביר בדבר אשמתו.

להרשיע את הנאשמת:

בשתי עבירות של קבלת דבר במרמה - עבירה לפי סעיף 415 (רישא) לחוק
ובעבירה של מרמה והפרת אמונים - עבירה לפי סעיף 284 לחוק.

לזכות את הנאשמת:

מן העבירה של רישום כוזב במסמכי תאגיד - עבירה לפי סעיף 423 לחוק.

באישום השני ("פרשת טלנסקי" ו"פרשת מרכז ההשקעות"):

להרשיע את הנאשם:

בעבירה של הפרת אמונים - עבירה לפי סעיף 284 לחוק ("פרשת מרכז ההשקעות").

לזכות את הנאשם:

מן העבירות של מרמה והפרת אמונים - עבירה לפי סעיף 284 לחוק ("פרשת טלנסקי") וקבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות - עבירה לפי סעיף 415 (סיפא) לחוק ("פרשת טלנסקי").

לזכות את הנאשמת:

מן העבירה של מרמה והפרת אמונים - עבירה לפי סעיף 284 לחוק.

באישום השלישי (מרמה כלפי מבקר המדינה)

לזכות את הנאשם:

מן העבירה של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות - עבירה לפי סעיף 415 (סיפא) לחוק.

<u>ביחס לאישום הרביעי</u> ("פרשת האזנות הסתר")

לזכות את הנאשמת:

מן העבירות של מרמה והפרת אמונים - עבירה לפי סעיף 284 לחוק; האזנת סתר שלא כדין - עבירות לפי סעיף 2(א) ו-(ב) לחוק האזנת סתר, התשל"ט – 1977.

ניתנה והודעה היום, כ' תמוז תשע"ב, 10 יולי 2012, במעמד הצדדים.

מוסיה ארד, נשיאה	יעקב צבן, סגן נשיא	משה סיבל, שופט